БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чыл» үдезыллеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 1 ВТОРНИК № 231 (7074).

Өртээ 2 көп.

Тарааны—Төрээн чуртка!

Чуваш АССР-ниң көдээ ажыл-агый ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткуурунга белеткенмишаан, күрүнеге тараа садарының планын оранчок ажыр күүсеткен. Тараа хүлээп алыр черлерде 125 мун тонна тараа келген. Кызыл-тас, көк-тараа болгаш кырлыг-кара садарының планнары ажыр күүсеттинген.

Пландан ажыр тараа садары үргүлчүлевишаан.

Хуусаа бетинде

ТУЛА ОБЛАСТЫҢ көдээ ажыл-агый ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткуурунга белеткенмишаан, күрүнеге сүт, эът, чуурга, дүк садарының чыл планын күүсеткен.

Мал ажыылының продукциязын пландан ажыр садары үргүлчүлевишаан.

ӨӨРЕНИР, ПРОПАГАНДАЛААР, ОРГАНИЗАСТААР

Бөгүн партияның политиктиг чырыдыышкынының бүгү звеноларынга чаа өөредилге чыыры эгелээр. Коммунистерниң болгаш бүгү аныяктың марксизм-ленинчи өөредилгезин чер-черде партия организацияларының онза сагыш салыр чүүлү болуп келген болгаш моон сөңгаар-даа болуп эртар.

Үш чыл мурнунда бистиң партиябыстың ТК-зының айтыышкыны-биле марксизчи-ленинчи өөредилгениң чаа системазын чорудуп эгелээн, ынчангаш коммунистер болгаш аныяктың чонунар революсчу теорияны каш чылдар улай перспективтиг өөренир арга тургустунган. Аңаа үндезилээш партия чырыдыышкынының аңгы-аңгы звеноларының дыңнавчыларын оң эге, ортумак болгаш дээди чадаларын эртип, марксизчи-ленинчи теорияның чардынмас тудуш незиктери — философиязы, политиктиг экономиязы болгаш эртемниг коммунизмниң үндезиннерин практиктиг амыр-херек-биле хөлбаштырбышаан, ханызы-биле, бүгү талайлыг шинчээдилп ап турар аварган.

Партия организацияларының политиктиг чырыдыышкынының төрээгай сорулгалыг, ону бедик идейлиг утка-шынарлыг кылдыр организастаар талазы-биле база эвээш эвес дуржулгалыг болу берген. Оон-биле кады, пропагандист-даа база дыңнавчы-даа бүрүзү марксизчи-ленинчи идейлиг номналдың эртинезин шинчээдилп алырынга эргежок чугула бүгү чүүлдер бар апарган. Марксизм-ленинизмниң чогаалдарының долу чылдаларын, партияның эң чугула документилерин болгаш өөредилге номнарын, программаларны, методиктиг пособиелерни массалыы-биле парлап үндүрген. Бо бүгү болза, политиктиг чырыдыышкында бо өөредилге чылын бедик деңнелге чорударының бүгү аргалары бар деп чүвени көргүзүп турар-дыр.

Эгелеп турар чаа өөредилге чылы улуг башкы болгаш баштыңчы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оон төлептиг утмуур дээш бүгү партия, бүгү совет улус мүнөнниишкиннг белеткеди чорудуп турарының үезинде чорүттүнары онзагай байдалдыг боор турар. Аңаа белеткелди Тывaның хой-хой партия организациялары, ылаңгыя СЭКП-ниң Өвүр, Эрзин, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик райкомнары болгаш Кызыл хөөрөлгү организастыг бедик деңнелге чорудуп, четчеяззышкынын чогуур ойунде двоскан, пропагандист кадрларны шинээп алырынче база белетизээринче улуг кичээнгейни салган. Марксизм-ленинизмниң үндезинниринң школаларының пропагандистериниң республика семинарларын эрттиргээн. Организаячы шудургу ажылдың түңнелинде марксизчи-ленинчи теорияны өөренир музейлеглериниң сәнны база өскен. Партийни өөредилгениң системазының янзы-бүрү звеноларынга бо чылын белеткиниң кире кижи өөренип эгелээрин, ол шынаа коммунидун политиктиг илүбтарында, болгүлемеринде болгаш массалыг партийни пропаганданың улусчу университеттери, коммунистиг күш-ажылдың школалары шынаа өскеда хевирлеринде чүс-чүс кижилерниң хаара туттунганын шаңда чижек кылдыр чугаалаарга-ла четчир.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң резолюциязында «Партийни өөредилгениң бүгү системазы коммунистиг тургузуушкунуңуң амгы үезиниң сорулгаларының деңнелинге чедир көргүнген турар үшүрлүг» деп, өнза чугулалап айыткан. Бир эвес кижиге дүүштүр алыр болза, чамдык партия организациялары, ылаңгыя СЭКП-ниң Танды, Бии-Хем райкомнары, «Тыва кобальт» комбинатта, «Кара-Хаак» совхозта партерганизациялар чаа өөредилге чылынга белеткелди озалдап эгелээн, комсомолдуң политөөредилгезинче кошкак ничээнгей салган. Оон түңнелинде Зэрбек, Кара-Хаак ышкаш черлериң малчыннарының каяа, канчаар өөренирининң дугайында тодаргай чүүл чок, хой-хой эмнээктер политөөредилгеге хаара туттунмайн турар. Бир эвес чер-черде партия организациялары политөөредилге дугайында айтырыгны хуралдарга чугаалажып, четчеяззышкынын чогуур ойунде, организастыг чоруткан болза, ындыг четпестер турбас ийик.

Партия чырыдыышкынынга, марксизчи-ленинчи теорияны өөренирингге болгаш ону пропагандалаарынга амгы үеде негелде сайгаал чок өзүп турар чүве төлээде, партия организациязы бүрүзүн бо талазы-биле ажылга удуртулганы, контрольду күштедирер үшүрлүг. Оон-биле кады революсчу теорияны коммунистиг тургузуушкунуның практиктиг сорулгалары-биле ханы хөлбаштырып, калбаа-биле пропагандалаар дугайында коммунистерден негелдени бедидер херек. Бир тээ ничээлдер эгелээн чүве төлээде, оон бедик идейлиг, организастыг болурун чедип алыр болгаш дыңнавчы бүрүзүнүң идепкейин, сонуургалын болуур-чогуур-биле бедидери эргежок чугула. Кичээл болбайн барган, аңаа дыңнавчы келбээн таварылга бүрүзүн шыңгыы көргеш, чогуур ойунде тодаргай хемчегерин алыры эргежок чугула.

Оон-биле кады дыка хөй коммунистер бот-өөредилге-биле өөренир кылдыр даңзыладып алгаш, биянин бедидер дээш шөлүг ажылдавас, марксизм-ленинизмниң чогаалдарын, партияның шиитпирлерин болгаш документилерин хандыр өөренмес, ёзу барымдаалаар, эреңгейлээр чоруктар турган. Ынчангаш марксизм-ленинизмни боттары өөренип турарларга, консультантыларның ажылынга контрольду күштедирер херек.

Политиктиг чырыдыышкынының чедишкини, оон идейлиг деңнелги пропагандистиң ажылындан улуу-биле хамаарышты билдингир. Ынчангаш чер-черде партия организациялары, СЭКП райкомнарының пропаганда болгаш агитация кижидистери, политиктиг чырыдыышкынының кабинеттери оларның өөредилгезин, дуржулга солчуушкунун организастаарынче, методиктиг дуза көргүзүнче дөмтөзимээ сагыш салыр хүлээлгелиглер.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга уткуштур белеткенмишаан, партия чырыдыышкынынга ленинчи теоретиктиг номналды коммунистиг тургузуушкунуңуң практиктиг сорулгалары-биле ханы хөлбаштырып тургаш өөренири, пропагандалазы эргежок чугула. Партия комитеттери улуг баштыңчының ажыл-чорудулгазының дугайында номчулгаларны, теоретиктиг конференцияларын, лекцияларны болгаш ииетпелерни бүгү черлерге калбаа-биле организастаар хүлээлгелиг.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның идейлиг каңнапышкынының дугайында сагыш-салыры партия организацияларының бир эң чугула сорулгазы болуур. Аныяк салгалдың калбак незиктерин марксизм-ленинизмниң номналы-биле чепсегээри, партия биле комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынының аразынга сырый харылзааны тургузарының дугайында дөмтөзимээ сагыш салыры чугула.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткиэл дугайында СЭКП ТК-ның дөмтөзилиниң «Маристың—Энгельстиң—Ленинниң идеяларын хандыр өөренири болгаш пропагандалаары—аныячы чоннарның коммунистиг нигизидилгезинниң талазы-биле партия организацияларының идеологтуг ажыл-чорудулгазының үндезини болуур» деп, айыткан. Политиктиг чырыдыышкынының айтырыгларын партия организациялары маңаа дүүштүр тургузар үшүрлүг.

Кышка белеткел

Улуг-Хем районда «Х Улуг хураа» колхозтуң бүгү чүүл малы бо чылын 51 кыштагга кыштаар. Оларның бо хүннерде 39-зу көжүп барып олурарынга бүрүн белен. Кыштагларның 14-түнде ийи-ийи машина иштин көк сиген, 12-зинде бир-бир машина будуук-бүрү чем чедиртинген. Хойжуларга бирээзинге-зе 500 хой кирер кажаалыг үш чаа кыштагны немей туткан. Немешкен чаа кыштагларда ийи аал иштин чурттаар үш чаа бажыңнар кылдынган.

Колхоз баштаар черн бода малдың кышкы турлагларында ораи-башыңнарже база онза кичээнгей салган. Эът угланыышкынның инекке Хүлбүс-Даштар баарында болгаш Мунгаш-Эл кавызында бирээзинге-зе 150 баш кирер ийи чаа кажаалы туткан.

Оттуук-Даштa колхозтуң төп сүт-бараан фермазы бүгү кажаа, бажың-балгадың септеп ап, кышка удур эки белеткеген. Ында 200 баш кирер типовой кажаа, 4 аал иштин чурттаар чаа бажыңны ажыглаарынга белен. Ол-ла фермада 8 трактор кире бээр чаа гараж база ажыглалда киргеи.

Бо бүгүнү кыска хуусаада эки шынарлыг кылырынга Дүкүрмаа Дагбалдай бригадирлээн чудут бригадазының 12 кижи составтыг звенозу кызымак ажылдаан.

* * *

Эрзин районуң ажыл-агыйларында «Чаа орук» колхоз кышка белеткел ажылдарын хол дыңзыг чоруткуп келген. Артельдиң бирги хойжу бригадазы немештир чаа кажаадар чударын дооскан. Оон чеди кыштагны септээш, оларның 7-зинде чаш малга чаа кажаалар тударын дооскан. Дөртку бригада 10 кыштагны септээш, оларның 6-зында хураган кажааларын чаартkан. Хойжу үшкү бригада кыштаг бүрүзүнде 2 тоннадан эвээш эвес сигенни сөөртүп чедиргеи.

Колхоз, ниитизи-биле 6500 ажыг хой кирер 5, а 200 инекке бир чаа кажааларны кылган. Мында малчыннар чурттаар 16 бажыңнар, дөрт-дөрт кызыл-булуңнар болгаш чүнар-бажыңнар септеттингеи.

Районуң Ленин аттыг, «Мерен», «Коммунизмче орук» колхозтарында кышка удур белеткел бо хүннерде кыдын түүлү чоруп турар.

Семинар доозулган

СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитацина кылдыр марксизм-ленинизмниң үндезинниринiң школаларының төөгү болгаш политэкономия талазы-биле пропагандистериниң дөрт хүн семинарын төөкта чаа Кызыл хөөрөлгө организастап эрттиргеи. Аңаа республиканың районнарындан болгаш Кызыл хоорайдан 80 ажыг пропагандистер олурушкан. Олар СЭКП төөгүзүнүң болгаш политиктиг экономиянын кол айтырыларын сайгарып өөренгеннер.

Новосибирскиден чаладып келген эртемден башкылар семинарга лекцияларны колдадыр номчаннар. Новосибирскиде партияның дээди школазының профессору, төөгү эртемнериниң доктору П. Н. Валуевтиң «Коммунистиг тургузуушкунга СЭКП-ниң удуртукчу ролюнуң белээни», «Билиг» ниитилелиниң Новосибирск организациязының кежигүнү А. П. Лыгаловтуң «Эргелеп башкарылганы эртем ёзугу-биле организастаарының үндезинниери», Новосибирск университединиң башкызы төөгү эртемнериниң кандидады В. А. Шустровтуң «Коммунистиг шинчээшкининиң чангыс эвин быжыглаар дээш СЭКП-ниң демисели» деп лекцияларын семинарның киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

Д. ИРГИТ.

Төрээн Тывавыста

Барыын-Хемчиктиң тараажыларында

Республиканың хөвү-шөлдеринде дүүгүт ажаалдазы болгаш ыал чеминиң белеткели ам кадыы түүлк. Бо чылгы дүүгүт ажаалдазы база мал чемнериниң белеткели Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оонга уткуштур бүгү улустуң социалистиг чарыжы калбарган үеде чоруп турар. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, чамдык районнар болгаш түс-түс ажыл-агыйларның тараажылары черле кызыыр чорууп коргүзүп, ажылдың харылсалгазын билип, бедик организакчы ажылдан турар.

Барыын-Хемчиктиларде бо талазы-биле байдал эки. «Дөн-Терезинн» совхоз сиген белеткелиниң планын бүгүн чартык катап ажыр күүсеткен. Ол ышкаш совхоз тараа ажаалдазын база мурнай дооскаңнарның бирээзи. Оон аңгыда «Большевик» колхоз база ажаалдазы дооскан. Ынчангаш районнуң ажыл-агыйларымың ийиги бо чугула кампаниякы доозуп, улуг күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алган үезин айтыр херек.

Сентябрь 25-ке чедир Барыын-Хемчик район 9000 ажыг гектар черниң тараазын ажаан алган. Оон иштинде «Большевик» колхоз (даргазы эш Шаалы, партия организациязының секретары аш Очур) 2000 ажыг гектар тараа шөлүлдеп ортумаа-биле 8 центнер дүүгүтүг алган. Ол дээрге районда ан-не дээре коргузут.

Барыын-Хемчик күрүнеге тараа дужаар планын ийи катап, оон иштинде «Большевик» колхоз беш катап ажыр күүсеткен. Оон аңгыда ында үрезин уруушкуну база багай эвес, үрезининг барык чезен хуузу урдунган.

Үрезин дээрге келир чылдың дүүгүнүге ээ кол түүлдернин бирээзи. Бо айтырыгның түгулазын «Большевик» колхоз, «Шекпээр» совхоз эки билии тураалар. Эң ылаңгыя большевикчилер үрезин уларының планын күүседир чоокшулаан.

Ниитизи-биле «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң тараажыларының эки ажылданың черле дендеглээри оорунчуг. Колхозта партия организациязы дүүгүт ажаалдазының ээ-не шиитпирлиг участоктарында коммунистерни быжыглаан. Ажаалда эгелээринин мурнунда бүгү механизаторларның хуралын чыгган, аңаа ажылны канчаар чоруларын бирден-бирээ чокка чугаалажып, дүүгүт ажаалдазынга ажылчыны планын база социалистиг чарыштың негелделерин таныштырган.

Колхоз баштаар черн болгаш партия организациязы тараажыларның ажылдан, чурттаарынга тадырычалыг бүгү-ле чүүлдерни тургускан.

Дүүгүт ажаалдазының талазы-биле СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсекомуң шилчинир Кызыл тугун ээ-не баштай «Большевик» колхозка тывысканы таварылга эвес.

Районнуң хөвү-шөлдеринде саванны болуп ажаар ажыл база хайныышкынныг. Тодаргайларга, ийи муң тонна савапны белеткен. Оон чартык кежи «Большевик» колхозка хамаарыр. Савап белеринге ол артельде Очур Салзаа удуртkан хойжу бригадазының кежигүннери идепкейлиг киржип турар.

Районнуң тараажыларынга улуг дузаны шкөлачылар болгаш Кызыл-Мажалык база Ак-Довуракгың ажылчын, албан-хаакчылары коргүзүп турар.

Дүүгүт ажаалдазын чоруткуп ыаан келир чылдың дүүгүнүнүң дугайында сагыш салыры чугула. Аңгыс аңдарылгазы ажыктыг турбүже, бо ажыл барыын-хемчиктиларже оожум чоруп турарын айтыр херек.

Удавас Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнү болур. Аңаа чедир күскү хөвү ажылдарын бүрүн доозары Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилериниң бо хүннерде чугула сорулгаларының бирээзи.

С. МОНГАЛ.

Үрезин уруушкуну

Чаа чылдың тарылгазынга Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа» колхозу 136 тонна кызыл-тас үрезинни белеткеп алырын планнаан. Бо хүннерде оон 50 тонназын белеткеп алган. Өскө тараа культураларының үрезинни база-ла белеткеп ап турар. Ылаңгыя 6 тонна суяа, 20 тонна арбай үрезинни урдунган.

Организастыг эгелээн

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозу шөөр малдың тарып бөөдәдылгазынче организастыг киртен. Артельдиң үш хойжу бригадаларындан 5742 хойну Красноярск крайның нарын дүүгүт кошкаларының үреэи-биле тарып бөөдәдыры көрдүнген. Тарып бөөдәдылгының башгайгы үүнеринде ажыл коичүг шаалы чоруп, 2428 хойну тараан ийиккге планын 42 хуу челиргеи.

Кызыл-Эрикте № 1 тарып бөөдәдылга пунктузунда техник Күрүмаа Аракчаа, Сайгында Чамзын-оол олар хүнде 90—140 чедир хойну тарып, дуржулгалыг, мурнакчы ажылдап турарлар. Олар эрткен чылдарда-ла онаанныкан ажылынга бедик мергежилдиин көргускеннер.

Ажылдың темтиин бо хевээр турар болза, октябрь 15 бетинде көдээ ажыл-агыйда бо чугула кампаниякы доозуп болуур дээрзин практика бадыткап турар.

Кадатта чылгычы

ОДАРДАН РЕПОРТАЖ

Ондумаун Чүрек-Дөргүн шаттары кандыг-даа мал одарынга кайгамчык таарымчалыг чер. Чодур ак чалымнар баарындан эгезин алгаш, чергележип бадыкан хөй санныг ханы чоогаларның иштин-даа, Каа-Хем шынаазынга чедир сунуп баткылаш, салаалаңчак ооргаларның сиртери-даа кадар от-биле коичүг байлак. Чамдык чоогаларның иштинде суглуг дөргүнектер-даа бар.

Бо чыл кандаашкынныг болганы-биле ол шаттарның от-сигени арай хиреллг, ынчалзада күскү одарга канчап-даа четчир. «Совет Тыва» совхоз ол шаттарны чылгы малдың күскү семиртилгезинге ажыглап турары черле чогумчалыг.

Көк-Тей паромуу-биле кешкеш, чазаглыг оруктан хап олурувуста, шаттар эдээн, шынаа кыдыын хөй чылгы шыва ашкан, шелээн отташ чоруурукөзүдү. Бо чоокта ынча хөй чылгы көрбээн болгаш, сонуургап көөр, чурукка тыртыырар дээш, хенертен ээй соккаш хавактар баарыынче хаптывыс.

Ынчан таптыг-ла дүүш үезин турган. Ол хөй чылгыже чоокшулап олурувуста, ак-бора аът мунган бир-ле чылгычы оларны далаштыы-биле беле хавыргаш, шынааже тииледи кедди. Мевдилешкеш, адыысымы биилп алгаш, оон ажыл-херээнин дугайын сонуургап, аалзөө үр хөөрештинис. Оон шөрээнин доочулап биижинге мындыг.

Дүүгүт-оол Сувак чылгы мал кадарып ажылдаа-ла чыл чаа ашкан. Чээрби ажыг чыл дургузунда чылгы малдан келген Оюн Шагдыр, Мичеймаа Хемер-оол, дээн ышкаш хоочун чылгычылар-биле кады ажылдап тургаш, чылгычыларының уран аргазынга дүрген өөренип апканын ол чугаалаар чораан.

— Чылгыдар-даа магалыг-ла семис-тир аа?—деп, оон айтырдывыс.

— Ийет, семирээн-ве чылгы ийин бо. Ындыг болбастын аргажок, чүге дизе, боларны бис куу частан эгелээш, мырыңай чоокка чедир-ле Тожунуң Улуг-Оо хемге одарладып чайлаан болгай бис. Ам-даа эки семиртир, ынчангаш бо 270 чылгының хөй кезиин эътке дужаар дээш, бо одарларны ажыглап турарывыс бо ийин—деп, ол харылзады.

— Чүс беге онааштыр чоже кулун алдынар, а немелде деңнап кайы хире бооп-тур?—деп, бистиң айтырывыска, чылгычы Сувак мынчаар харылзаан:

— Кулун талазы-биле бисте түскай план чок, ынчалза-даа бис чүс баштан-на 65 кулунну алгаш, менди дорумтур азыраан бис. Немелде деңнап бистиң ажылывыста нол көргүзүг. Чайгы айларга хуваагаң планны бис ырак ажыр күүседип шыдаан бис. Түгле августа безин 7 тоннага немештир семиртир тургаш, 9 тонна ажырган бис, а сентябрь айнын база оон дудак чок бодур.

Моон алгаш көөрге, семиртилге углапышкынның бо түскайжыттынган ажыл-агый чылгы ажылынче биче эвес кичээнгей салып турары тодаргай-дыр. Оон ынай эвээш эвес орулга киирип ап болур чылгы ажылынга совхоз ажылга эң-не кызымак кижилерни шилип алганы база чогумчалыг болганын үстүнде саннар боттары-ла сөглеп турар.

Бо бүгүнү барымдаалаш, бис чылгы малдың баш санын өстүрер, укказазын экижидер үшүрлүг колхозтар ийикпе совхозтар чылгы ажылын сайгырадырынче мынчаар сагыш салыр чүве болза, эки-ле-дир ийин кылдыр бодаан бис.

ЧУРУКТА: ук совхозтуң эки чылгычыларының бирээзи Дүүгүт-оол Байырович Сувак чылгынын суггатче сүрүп бар чор.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Даштыкыда

ЧССР-ниң Национал хуралының Даштыкы комиссиязының хуралы

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң Национал хуралының Даштыкы комиссиязы бодунуң хуралынга мюнхен дугуржулгага эт салган хүнүнден бээр 30 чыл болганын чугаалашкан. Ук дугуржулга чех болгаш словак улустарының эрге-ажыктарын бужар-чүдээ-биле садыпканының үлгедиишкинни болуп тооруге киргеи.

Комиссияның хуралынга мюнхен дугуржулганың 30 чыл болган дугайында илеткелди Национал хуралдың партгээзинің орлакчызы А. Жиак кылган. Мюнхен дугуржулга чүгле чехословак күрүпеннң бүрүн бүдүш турарын, оон түскайлаң болгаш хамаарышпас чоруун үреэн эвес, харын бөзө делегейниң ийиги даймынының эгелээринге бераан болган деп, ол медеглээн.

Мюнхен дугуржулгазы болгаш оон ёзугу бо үеде, 30 чыл эртеннде бешки, Европада болгаш бүгү делегейде тайбыңга улуг айыыл болуп турар деп. А. Жиак демдеглээн. Күрүмелериниң хөй нурууву мюнхенни буруу шапкан болгаш мюнхен дугуржулгазын эң эгезинден тура күш чок болзурун чарлаан.

Ындыг болза-даа Германиядың Федеративтиг Республиказы богунге чедир ындыг медегледдя кылбайн келген. Чогум-на харын мюнхен дугуржулгазын күш чок болдурарындан ойталаан күштер болгаш организациялар ГФР-де хөделип, ол дугуржулга күштүг артkан деп санап, харын-даа боттарының негелделерни аңаа үндезилеп турарлар.

Амгы байдал 30 чылдың мурнунда турган байдалдан үндезинин-биле ылгалдыг дээрзин илеткелчи демдеглээн. Чехословакия социалистиг дем каттыштырылгазының болгаш Варшава Керээнин кежигүнү болган. Бодунуң айыыл чок чорунун эң эки болгаш ёзулуг магадылазын ол оортан көрүп турар.

Даштыкы комиссиязының хүлээп алган шиитпиринде чугаалаанны болза, «Совет Эвилели мюнхен дугуржулгазын кажан-даа хүлээп көрбээн болгаш бодунуң эвилелчи хүзээлгелерин күүседиринге белеп кара чаңгыс күрүне болган».

Эвилелчилериниң тиилелгезинин Совет Армиязын Чехословакиянны хостаанының база чех болгаш словак улустарының Удурланышкын шимчээшкининиң ачызында Чехословакияга 1945 чылда бодунуң кызыгаарларын база катап тургускан деп, шиитпирде оон ынай чугаалаан. Ындыг-даа болза, 30 чыл эртсежок, Чехословакия чаракчыгыт дуржулга болгаш дүвүрөөшкининиң үнер дозу кылдыр ону доктаамал сактып чоруур.

ГФР делегейниң ийиге дайынының түңнелдерин хүлээп көөрүндеп, мюнхен дугуржулгазындан бүрүн азырларындан болгаш ону эң эгезинден тура күш чок кылдыр чарлаарындан үргүлчү ойталап турар.

Чехословакия биле ГФР-ниң аразында шиитпирлеттинмээн аалзөө айтырыглар мынчага чедир арткан деп, шиитпирде демдеглээн. Чехословак улус бо айтырыгларны түгле чаагай күзелге үндезилээш, ак сеткилдиг болгаш угаалгалыг чугаалажымышкынарның аргазы-биле шиитпирлеп болур дээрзинге бүзүреллиг. Ындыг болза-даа ГФР бүрүн аалчегде мюнхен дугуржулгазын эң эгезинден тура, оортан болдурар бүгү түңнелдери-биле күш чок деп шуут хүлээп көөрүн болгаш кандыгда адаанзырак түңнүлеринден чайлаарын ол чаагай күзелдиң принцини негеп турар.

Ажылчы чоннарның

Партия чырыдыышкынынга өөредилге чылының эгелээри-биле холбаштыр.

«Демиселге маңнай болуп турар коммунистиг партияга кол сорулга — эрги тургузугдан биске уржук болуп артып калган эргиниң артыышкыннарын, эргиниң чаңчылдарын ажып тиилээр төлээде, ажылчы чон массаларны кижизидеринге болгаш оларның өөредилгезинге дузалаары болур...»

В. И. ЛЕНИН.

Бистиң ленинчи пропагандистеривис

Пропагандистериң республика семинарының чамдык киржикчилерин бо чурукта тырттырган (солагай таладан): Г. С. Балбай-оол — Улут-Хемниң Арысканда политэкономия, О. Ч. Очур—Эрзинниң Нарында СЭКП төөгүзүн; Ю. Б. Болчар — Тес-Хемниң Ак-Эрикте СЭКП төөгүзүн; А. К. Очур-оол — «Тыва даг-дүгү» тудугда СЭКП төөгүзүн; Г. П. Жуковская — «Тыва даг-дүгү» комбинатта политэкономия өөренир кичээлдерниң пропагандистери. Чурукту С. И. Феоктистов тырттырган.

«Маркстың — Энгельстиң — Лениннин идеяларын хандыр өөренири болгаш пропагандалаары — ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының идеологтуг ажыл-чорудулгазының үндезини болур...»

(СЭКП Төп Комитединиң «В. И. Лениннин төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткел дугайында доктаалындан.)

УЛАМ шынаржыдар

Коммунистерни, комсомолчуларны, кежигүн эвес активтерни марксисчи-ленинчи өөредилгеже хаара тудары, оларның билиин бедидер дээш доктаамал оралдажыры — партия организацияларының чугула сорулгазы. Партия өөредилгезиниң талазы-биле эрткен чылын Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозка чамдык эки ажылдарны кылган. Ылаңгыя Белдир-Арыгга тургустунган ортумак школаның дыңнакчылары өөредилге чылын эки дооскан. Эштер Э. Делгер-оол, А. Долгай-оол, С. Соян олар кызымаан көргүзүп, быжыг билигни шиңгээдип алганын көргүскеннер.

Ол-ла школаның пропагандизи Д. Серээдар философия кичээлин солун кылдыр эрттирип, оларга плакаттарны, кинофильмнерни болгаш көргүзүг материалдарының өске-даа хевирин ажыглап турганы ажыктыг болган.

Бо школаның дыңнакчылары өөредилгезин бо чылын уламчылаар. Ол ышкаш Белдир-Арыгга, Хараал-Тейге В. И. Лениннин намдарын, политиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренириниң ийи эге школалары база ажылдап турган. Хараал-Тейге турган школаның пропагандизи эш И. Комбу кичээлди дыңнакчыларга билдингир, солун кылдыр чорудуп, амгы үениң болуушкуннары-биле ону холбаштырып турган.

Бистиң колхозта звенонуң ортумак 4 чылдыг школазы ам 3 чыл иштинде өөредилгезин уламчылаар, эге школалар бо чылын доозарлар. Ынчангаш оларга өөредилгениң эки болурун чедип алыр дээш чүткүлүвүстү дыңзыдар бис.

Эрткен өөредилге чылында чамдык четпес чүүлдер база тургулаан. Чижээ, стол, сандай чедишпейн баар, чамдык дыңнакчылар өөредилге ному, саазын болгаш бижиир херекселдер чок келгилээр. Дуржулгазы четпес пропагандистер кичээлдерге белеткели кошкак келир, дыңнакчыларның кайы хире билип ап турарын хынавас, бажыңга онаалга бербес, конспектини канчаар кылып турарын сонуургавас-даа болгулаар. База партия организациязының талазындан негелде кошкак турганындан кичээлдер үзер чоруктар турган, чижээ, коммунистер эштер М. Чагармаа, О. Маны-Хая олар өөренип шыдаваннар.

Эрткен өөредилге чылында кылдынган, чедишкиниг чүүлдерни чүгле быжыглаар эвес, харын улам сайзырангайжыдар, оон-биле кады четпестерни катаптавас дээш бистиң партия организациявыс, пропагандистеривис боттуг хемчеглерни алыр. Биске ортумак болгаш ийи эге школаларга 38 кижи өөренир, пропагандистер шилиттинген, өөренир кижилерниң сонуургалын, билиннин деңнелин барымдаалап тургаш четчелээн.

Хойжу үш бригадаларга, инек фермазынга малчын коммунистер база активчилер В. И. Лениннин намдарын бот-кичээлбиле өөренирлер, ынчангаш Ильичиниң чогаалдарын өг-бүле бүрүзү садып ап тургаш, өөредилгени эки чорударының хемчеглерин алыр. Оларга пропагандистер дузалап, контрольду күштелдирер, консультацияларны бээр апаар.

Комсомолчу-аныяктарның кежээки бөлгүмнеринге 26 кижи өөренир, а Чыргаланды сес чыл школазында кежээки школага 34 аныяктар 8—10 класстарга өөренирлер.

Колхозчу чоннуң ортузунда зооветөөредилгени организастаан турар, ынчангаш ону канчаар эптиг чорударының хемчеглерин бодап кылган. Малчын кижи бүрүзү тарып бөөзадыкчы, классировщик азы малдың бөдүүн аарыгларын эмнептер, малды азырап ажаарының зооветеринарлыг негелделерни билир кылдыр өөренип алыр сорулга бисте салдынган.

Партия чырыдыышкынының бо өөредилге чылында оон шынарын бедидер талазы-биле улут күштү салып тургаш, ону чедишкиниг организастаары — бистиң партия организациявыстың бир чугула сорулгазы болур.

Ч. ДАЖИВАА,
колхозта парторганизация секретары.

ТЕОРИЯНЫ ХАНЫ ШИҢГЭЭДИР

Теорияны ханызы-биле, чогаадыкчы өөренириниң сорулгазы бо хүннерде улам чугула болу берип турар. Делегейде инитилел-төөгү талазы-биле улуг болуушкуннар болуп, аңгы демисели чидиглении турар. Оон-биле кады Маркстың—Энгельстиң — Лениннин өөрединге удур меге өөредиглер тургузар, халдаашкын кылыр дээш империалистиг пропаганда бүгү аргаларны ажыглап турар.

Коммунистериң хүлээлгези — бодунуң аңгы талазы-биле интернационалчы сорулгаларының бединнге болуру, антикоммунизмниң реакcылыг мөзүзүн доктаамал сойгалап илередири болур. Ынчангаш харын-на марксизм-ленинизмниң өөредин ол демиселдиң стратегиязын болгаш тактиказын билири-биле ажылчы чоннарны чепсеглээр.

Коммунист кандыг-даа ажылга турган болза, бодунуң теоретиктиг белеткелиниң дугайында доктаамал сагыш салыр ужурлуг. Ол чорук кижиниң ажылга шынарын база шинтпирлин-биле магадылаар.

Мынчангаш, марксисчи-ленинчи теорияны билири эн-не янзы-бүрү мергежилдиг кижилерниң шуут хүлээлгези болур. Өөредилге чылы эгелээр. Бо чылын Кызылда Марксизм-ленинизм университединге 230 ажыг дыңнакчылар өөренир. Чамдык эштер аңаа кирип тургаш: марксизм-ленинизмниң кежээки университеди кижиге чүнү бээрил? деп айтыргылаар. Университетке үш чылдың дургузунда иинти факультетке дараазында чүүлдерни өөренир: СЭКП төөгүзү, марксисчи-ленинчи философия, политиктиг экономия, эртемниг коммунизм. Оон аңгыда, партия-ажыл-агый активиниң факультединге айыттынган чүүлдерден аңгыда, планнаашкынның үндезиннериниң болгаш бүдүрүлгени эргелеп башкарарын организастаарының курузун өөренир.

Өөредилге доозулган соонда партия өөредилгезиниң системазынга политиктиг дээди өөредилгени чедип алганының дугайында дипломну дыңнакчыларга тыпсыр. Лекцияларны, семинар кичээлдерни мергежилдиг башкылар чорудар. Ынчаарга дыңнакчы бүрүзүнүң өөренириниң кол аргазы — ном-биле оон бодунуң ажылдаары болур.

Марксизм-ленинизмниң кежээки университединге үш чыл иштинде өөредилгениң көргүскени болза хөй дыңнакчылар ном-биле боду ажылдаарынга өөренип алган, марксизм-ленинизмниң хөй санныг нарын ажылдарын эки шиңгээдип алган. Чижээ, бо чылдың чазынында университетти дооскан 75 дыңнакчыларның иштинден 27 кижи копчуг эки доосканының дипломнарын алган.

Пропагандист кадрларны белеткээриниң сорулгазы бистиң университетте чедишкиниг шинтпирлеттинип турар. Мурнунда чылдарда партия организациялары политиктиг эге школаларга база СЭКП төөгүзүнүң, философияның, политиктиг экономияның, эртемниг коммунизмниң талазы-биле пропагандистери чедишпес турганы билдингир болгай. Ынчаарга ам болза партияның эге организацияларынче бо чылын-на 50 кижини пропагандистер кылдыр чорудуп болур арганы хоорком алган. Бо чорук пропагандистериң шынар составын улам экижидер, кичээлдерниң идейлиг деңнелин бедидер арганы бээр.

Дээди өөредилге черлеринде бот-өөредилге-биле өөренип турар аныяктар марксизм-ленинизмни шиңгээдип алырынга бистиң университеттен улуг дузаны ап турар. Биске олар өөренип тургаш, соонда барып чогуур дээди өөредилге черлеринге четкилей бергеш, биске өөренген чүүлдериниң талазы-биле экзаменни чедишкиниг тудуп турарлар.

Ажылдавышаан, өөренириниик эвес. Чедишкин маңаа боду чедип келбес. Ынчалзадаа өөредилге дугайында партия эге организациялары доктаамал сагыш салып, ол өөредилге дугайында контроль дыңзыг болуп турар черлерге кадрларның марксисчи-ленинчи өөредилгезинге чедишкин ыкап-ла турар дээрзи билдингир.

Ындыг болза-даа бүгү-ле чүве эки болган деп болбас. Бергелер, шинтпирлеттинмээн айтырыглар база бар. Чижээ, өөредилгени дооспайн үне бээр таварылгалар ам-даа хөй. Оон чылдагаалы — өөредилге чылының эгезинде дыңнакчылар четчелээшкининге четпестерниң турганыдыр. Чамдык партия организациялары чогуур теоретиктиг белеткели чок кижилерни чорудуп тургулаан. Баштай марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаны доозуп алгаш, оон соонда биске кирер ужурлуг кижилерни хүлээп ап турган болган бис. Аэропорттуң партия организациязы университетке өөренири-биле 11 кижи чорукан, а херек кырында 4 кижи шылгалда тудуп доосканы. Телестудияның, № 3 профтехучилищениң, Руда эргелелиниң, «Сельхозтехниканың» Таңды каттыжыышкынының партия организациялары университетке өөренип турганнарның өөредилгезин багай контрольдап турганнар.

Чаа өөредилге чылында ындыг четпестерни болдурбайн тургаш, ону организастыг эгелевишаан, В. И. Лениннин төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга төлептиг белек болур кылдыр, партия өөредилгезиниң чылын шынарлыг эрттирер дээш, бүгү күжүвүстү, билинвисти ажыглап, кызымаа-биле ажылдаар бис.

С. ШУКЛИН,
марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң директору.

БИЛИГЖЕ ЧҮТКҮЛ

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ВЛКСМ Төп Комитеди, комсомолдуң чер-черде органнары комсомолчуларны болгаш аныяктарны политиктиг билиглер-биле доктаамал чепсеглээринче, комсомолдуң өөредилгезиниң четкизин сайзырангайжыдарынче улуг кичээнгейин салып турар.

ВЛКСМ кежигүннериниң, бүгү аныяктарның политиктиг өөредилгези — комсомол комитеттериниң онза сагыш салыышкынының чүүлү болур. В. И. Лениннин төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга уткуштур чуртта калбарган белеткел — бүгү идеологтуг ажылды организастаарынга, бистиң партиявыстың идейлиг байлаан пропагандалаарынга, ылаңгыя аныяктарны политиктиг билиглер-биле чепсеглээринге чаа чугула үе-чада болур.

Аныяк кижи бүрүзүн марксисчи-ленинчи билиглер-биле чепсеглээр, политиктиг чырыдыышкынының янзы-бүрү хевирлери-биле оларны хаара тудар ажылды ВЛКСМ-ниң Эрзин райкому болгаш оон активчилери херек кырында боттандырып турар. Райком, оон активчилери комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынының дугайында айтырыгны ВЛКСМ райкомунуң бюрозунга чугаалажып көргеш, эге организация бүрүзүнге активчилерни быжыглап, үнүүшкүннүг сургакчылаашкыннарны кылгылаан.

Бөлгүмнерни организастап тургузарда, аныяк дыңнакчыларның эртем-билинниң деңнелин, назы-харын, ол ышкаш оларның янзы-бүрү сонуургалдарын тодарадып, беседалажып, чүткүлүн барымдаалап тургаш организастаан. Район төвү — Эрзин суурда дараазында беш бөлгүмнерни организастап тургускан: «Бистиң ленинчи комсомолувус», «Партия дугайында беседалар», «Чараш мөзү-шынарлар дугайында беседалар», «Бүдүрүлге коллективиниң дугайында беседалар» болгаш «Крутозор». Нарынның болгаш Эрзинниң ортумак школаларынга «Төрээн чурт» деп бөлгүм ажылдаар. А колхозтарның комсомол комитеттери «Партия дугайында беседалар» деп бөлгүмнү организастаарлар.

Аныяктарның политиктиг өөредилгезиниң ам бо чаа өөредилге чылының кичээлдери идейлиг чидиг чоруу-биле, чүткүлдүг тура-соруу-биле ылгалган турар ужурлуг. Маңаа кол рольду пропагандист кадрлар, бүгү идеологтуг фронтунуң ажылдакчылары ойнаар дээрзи билдингир. Эрзинниң комсомол райкомунуң сүмелээнин ёзугаар политиктиг болгүмнерниң болгаш клубтарның пропагандистеринге 18 кижи ажылдаар, оларның иштинден 10 кижи коммунистер, а артканнары — ВЛКСМ кежигүннери. Пропагандист кадрларга теоретиктиг, методиктиг дузаны көргүзериниң семинарларын СЭКП райкомунуң агитация болгаш пропаганда килдизиниң удуртулгазы-биле чорудары баш бурунгаар планнаттынган.

Политиктиг бөлгүмнерге болгаш клубтарга 350 оолдар, кыстар өөренир, а 80 кижи партия политчырыдыышкынынга өөренирлер.

Ам комсомолдуң политөөредилгезиниң четкизинге чаа өөредилге чылы эгелеп турар болгай. Марксисчи-ленинчи теорияның үндезилекчилериниң чогаал ажылдарын өөренириниче оолдар, кыстарны чүткүлдүү-биле кириштирип, аныяктар бөлгүмүнге, школаларынга болгаш семинарларынга үргүлчү ажыглаар өөредилге номнарын, өөредилге, көргүзүг херекселдерни тургузар талазы-биле хемчеглерни ам-даа алза чогуур. База бир кол сорулга кичээлдерни политиктиг бедик деңнелге эрттирип, өөредилге чылының дургузунда бүгү дыңнакчылар чаңгыс-даа кичээл үснейн, оларның бот-идепкейлиг киржилгезин чедип алыры болур.

Политиктиг чырыдыышкынның ам эгелээр чаа өөредилге чылы — шудургу ленинчи өөредилге чылы. Бүгү совет кижилерниң, ылаңгыя аныяктарның политиктиг билини, күш-ажылчы идепкейин бедидери дээш, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедишкиннер дээш, марксизм-ленинизмниң өндүр улуг өөрединниң тиилелгези дээш демиселге чугула үе-чада ол болур ужурлуг.

Д. БААЗАҢ.

Дуржулгалыг

Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтуң парткому колхозчулар ортузунга политмассалыг ажылды эки тургускан. Ылаңгыя коммунистерниң иштинден лекторларны, агитаторларны ажыл-агыйның кол участоктарында быжыглаан. Неделяның четверг хүнүнде үнүүшкүннерни график ёзугаар организастап, сүт-бараан фермаларынга, хову гурлагларынга аңгы-аңгы темаларга лекцияларны, беседаларны ынчаар эрттирип турар. Чижээлээрге, коммунист эш Грибковка баштаткан агитаторлар бөлүү чүгле сентябрь айда төп сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилеринге үш лекцияны номчуп берген. Дуржулгалыг агитатор И. Грибковтуң Чехословакияда байдал дугайында ол-ла ферманың коллективинге номчаан лекциязын дыңнакчылар аажок сонуургаан.

Ындыг болбас арга чок. Чүге дээрге, эш Грибков даанган темазынга эрттирер лекциязынга шыңзыы белеткенип алгаш, баар дээн черинин чурттакчыларынга лекция болурун баш бурунгаар боду дыңнадып каар. Иван Иванович Грибковтуң кыдатта болуушкуннарга хамаарыштыр сөөлгү удаа Маймазынның хойжуларынга номчуп берген лекциязын малчыннар улуг сонуургал-биле дыңнаваш, оон үргүлчү кээн турарын дилээннер.

ЧУРУКТА: И. И. Грибков эзлчеглиг лекцияга белеткенин орда С. ФЕОКТИСТОВ ону тырттырган.

В. МОЛЬБИНИҢ сөзү.

Пропагандистиң индири

ПАРТИЙЖИ ЧҮТКҮЛ-БИЛЕ

Колхоз даргазының шевергин дериттинген, делгем кабинединге партия өөредилгезиниң кичээли чоруп турган. Политиктиг эге школаның дыңнакчыларының неделяда бир катап, ийи шак дургузунда кичээлдээр чери ол. Чолдаксымаар мага-боттуг, дөртен хар чаа-ла четкен хире назылыг, хүлүмзүрээн шырайлыг, кичээнгейлиг карактарлыг пропагандист бодунуң конспектизинче барык көрбейн, эзлчеглиг темазының нарын айтырыгларын оожум болгаш шөлээнибиле дыңнакчыларга тайылбырлап турган...

Ол болза Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» көдээ ажыл-агый артелинде политиктиг эге школаның пропагандизи Отугаш Ак-оолович Хомушку-дур. Партийжи пропагандистиң харыысалгалыг болгаш нарып, ынчалзажок хүндүлүг ажыл-чорудулгазын ол 1954 чылда эгелээн.

Хомушку Отугаш ам чүгле районда эвес, харын-даа республикада сураглыг, дуржулгалыг пропагандистериң бирээзи. Партия чырыдыышкынының чаа системазы тургустунгандан бээр, 1965 чылдан эгелээш, ол политиктиг эге школаны удуртуп келген. Политшколаның дыңнакчыларының составы янзы-бүрү: оларның аразында бөдүүн колхозчулар-даа, тускай эртемниглер-даа, механизаторлар болгаш бригадирлер-даа бар.

Отугаш Ак-оолович Хомушкунуң удуртканы политиктиг эге школага 1967—1968 өөредилге чылында 32 дыңнакчылар хаара туттунган, бо чылын бодунуң өөредилге программазын бүрүн доосканы болгаш оон бүгү дыңнакчыларынга политиктиг эге билигни чедип алган дугайында херечилелдерни тывыскан. Дыңнакчыларның хөй нуруузу Владимир Ильич Лениннин намдарын болгаш политиктиг билиглерниң үндезиннерин ханызы-биле өөренип, быжыы-биле шиңгээдип алганын түнел кичээлдер бадыткаан. Ындыг дыңнакчыларга хамыктың мурнунда Сергей Чамбал-оол, Иргит Севээн, Саан Даваалан болгаш Хомушку Стаай олар хамаарлыг. Бо дээрге колхоз бүдүрүлгезиниң шалыпчылары болгаш идепкейлиг хөй-ниитичилер-дир. Чижээ, Севээн, Стаай, Хомушку олар «Большевик» көдээ ажыл-агый артелинде идепкейлиг агитаторлар база политинформаторлар. Бистиң чуртувустуң политиктиг, экономиктиг, культурлуг амыдыралының болгаш делегей байдалының дугайында информацияларны олар көдээниң ажыл-ишчилеринге доктаамал кылып берип, үргүлчү тайылбырлап турарлар.

1967—1968 өөредилге чылы пропагандист Хомушку болгаш оон дыңнакчыларынга онзагай чыл болган. Чүге дээрге, политкичээлдерни олар Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистерни өөренири-биле эгелээннер. Бо төөгүлүг документини дыңнакчыларга тайылбырлаарда дуржулгалыг пропагандист кичээлдерни колхозтуң бөгүнгү амыдыралы-биле болгаш моон соңгаарги сорулгалары-биле сырый холбаштырып келген. Чижээ, «ССРЭ-ге социализмниң долузу-биле эчизинге чедир тиилээни» деп бөлүктү тайылбырлаарда, шаанда революция мурнунда, феодализмниң үезинде демир аңдазын безин туруп көрбээн Эрги-Барлыкта амгы үениң сайзыраңгай көдээ ажыл-агый техниказы-биле хандыртынган колхозтуң тургустунганын, оон чедишкиннерин, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи ада сагыш салыышкынының ачызында Эрги-Барлыктың күш-ажылчы араттарының амыдырал-чуртталгазы кайгамчык экижип, оларның ажы-төлү эртем-билигни чедип ап турарын ол чижектер-биле көргүзүп, дыңнакчыларга чугаалап берип турган.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш Россия Федерациязының Дээди Совединиң 1967 чылдың ноябрьда болган каттышкан байырлыг хуралынга партия Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң «Социализмниң улуг тиилелгелериниң 50 чылы» деп илеткелин болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шинтпирлерин пропагандист политиктиг эге школаның дыңнакчыларынга база ханызы-биле тайылбырлаан.

Кичээлдерни эрттиреринге көргүзүг материалдарын болгаш техниктиг херекселдерни ол калбаа-биле ажыглавышаан, политиктиг өөредилгениң дээре методиказын шилип алган. Отугаш Ак-оолович кичээл бүрүзүнге боду хынамчалыг белеткенип, конспектини тургузарда хөй санныг номнарны, ылаңгыя марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын база журналдарны, солуннарны номчуп турар. Бир кичээлге эш Хомушку өөредилге программазында айыткан теманың айтырыгларын дыңнакчыларга конспектини ажыглавайн, бодунуң бөдүүн чугаазы-биле тайылбырлап бергеш, адактың сөөлүнде оларның сонуургаан айтырыгларынга хамаарыштыр немелде тайылбырны кылып турар. Ынчаарга, дараазында кичээлге чедир белеткенир кылдыр бот онаалгаларны бүгү дыңнакчыларга бергеш, ол кичээлди катаптаашкын хевирлиг эрттирерин чурумчуткан. Дыңнакчылар тус-тус харыылап доосканы соонда, теманың колкол айтырыгларынга хамаарыштыр түнелди ол кылып турар. Өөренип эрткен темазын бүгү дыңнакчылар эки шиңгээдип алган дээрзинге бүзүрээн соонда, ам теманы оон дараазында кичээлге ол тайылбырлап эгелээр.

Кичээл эгелээр мурнуу чарыында он беш минута иштинде политинформацияны пропагандист кылып, даштыкы болгаш чуртта кол-кол болуушкуннарны дыңнакчыларга чугаалап берип келген. Дуржулгалыг пропагандист Отугаш Ак-оолович Хомушкунуң ажылының кол-ла үнелиг түңнели чүдел дизе, политиктиг чогаалды боттары ажыглап шыдаар кылдыр дыңнакчыларның хөй нуруузун өөредип, чаңчыктырганында болур. Ынчангаш аңаа удурткан политиктиг эге школаның орнунга марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң дөрт чыл хуусаалыг ортумак школазы бо өөредилге чылында ажылдаар. Ол школага Отугаш Ак-оолович СЭКП төөгүзүн дыңнакчыларга тайылбырлап, пропагандистээр.

Пропагандистиң идепкейлиг ажыл-чорудулгазы колхозтуң амыдыралынга, культура болгаш ажыл-агый тургузуушкунунуң сорулгаларын чедишкиниг шинтпирлээринге таарымчалыг салдарны чедирип турары маргылдаа чок. Партияның XXIII съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга күүседир талазы-биле чедишкиннери дээш, Совет эрге-чагырганың 50 чылын таварыштыр «Большевик» колхозка СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВСЦПС-тин тураскаалдыг Кызыл тугун тывыскан. Беш чыл планының үшкү чылында большевикчилер база-ла дээре түңнелдерни чедип ап турар.

Отугаш Ак-оолович Хомушку чүгле дээре пропагандист эвес, харын-даа идепкейлиг хөй-ниитичи. Колхоз клувунда бот-тывынгыр уран чүүлдүн киржикчилери Виктор Көк-оолдуң «Хайыран бот», «Самбажык» деп шиилерин болгаш Кызыл-Эник Кудажиниң «Ыржым булуң» деп чогаалын шинжиткеш, сөөлгү чылдарда ойнап күүсеткеннер. Олар ук шиилерни чүгле колхозка эвес, харын-даа Кызыл хоорайга база Тываның элээн каш районнарынга сонуургадып көргүскеннер. Эш Хомушку бо шиилерни тургузарының режиссёру болуп,ында кол-кол рольдарны ойнап турар.

«Владимир Ильич Лениннин төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның Доктаалын О. А. Хомушку колхозчу дыңнакчыларга база-ла чаңчыккан аайы-биле, билдингири-биле тайылбырлап кириптер.

Д. ИРГИТ.

ленинчи университеди

БАШТЫҢЧЫНЫҢ БОДАЛЫ, АЖЫЛ-ХЕРЭЭ

Кино уран чүүлүнүң чугула темазы

В. И. Ленин дугайында ёнилыннер совет кино уран чүүлүнүң хөй үе-чадалыг арынарын тодарадып турар. Бөгүн баштыңчының 100 чыл болур юбилейиниң бүдүүзүнде Ильичиниң уттундурбас өөур-хевирин көргүзүп турар баштайгы совет киноехроникёрларның тургусканы утказының болгаш шаңрының талазы-биле янзы-бүрү уран-чечен болгаш документалдыг лентакарны каттыштырып турар байлак кинолениананың дугайын чугаалаар үнүрлүг бис.

Кинога Ленин темазы кайгамчык ханы үнүр-утказыг тема. Бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң үндезилекчизиниң тодаргай өөур-хевиринде ол илереттинген. Ол шыкап-ла эгээртикмес улуг тема.

В. И. Ленинни көргүчүлер эң-не баштай хроникалдыг киноөскүлерден көрген. 1921 чылда Кремльдиң Андреев залынга Коминтерниниң III Конгрезинге тырттырган надыраар онзагай шыныг, тода. Индирниң чадазынга эптештир өлүп-төрүп алган Ильичиниң чаштыкып алгаш тырттырган. Бистиң мурнувуска улуг бодаючу Ленин чүве чугаалаарынга бе-ваткенмишаан, саналы бергензерниң чугаазын ончуг дүрген илип ап, демдеглел дептеринге бижип турар кылдыр каступ келир.

1918 чылдың сентябрьда Бөнч-Бруевич-биле Кремльдиң херээн иштинге Ленинниң сөңгүүстеп чоразының көргүскен чурук виза кылдыр кестүр. Ленинниң чазык чазагай, хүнге чайгаан, ынчалза-даа балыг-катканының сөөнде шагзырап турупкан арны экранга кестүр. Характарын имертир көөрүн, чылчак хүлүмзүрүт болгаш дурт-сынның өөнүм бүзүрөдиг чоруун база көөр бис. Ленин Свердловтуң хөөрүшүдүлгезинде база коммунистиг субботникте болгаш Маркска тураскаал тургузуп турар черде дээш өске-даа документалдыг кадрлар хөйге билдингир.

1919 чылдың майда режиссёр В. Гардин болгаш оператор А. Левицкий Бүгү-никити ортодинлгезинниң байырлалынга Кызыл шеңге Ленинниң чүве чугаалап турган кадр-биле кино тырттырар баштайгы ораладжылышкынны кылган.

В. И. Ленинниң өөур-хевирин экранга эң-не баштай С. Эйзенштейн «Октябрь» (1927) деп кинога тургускан. Владимир Ильичиниң ролюнга Урал чурттуг ажылчын В. Никандровту ол чалаан. Оон дашты-ны хевири Ленинге домей-лешкек кижи. Эйзенштейн чүгле чамдык нинти чүүлдерни чедип ап шыдаан.

Ленинниң өөур-хевирин кинога көргүзер деп «дидимненген» актёр кижи өөур-хевирже ханылап, оон чүгле даштыкы хевиринден аңгыда, харын Ленинниң онзагай бодүүнүн, кижизиг чоруун, баштыңчыныың, политик болгаш мүрүне ажылдакчызының шылгарангай өөзүү-шынарларын бодунга сиңирип алыр ужуруг дээрзи 20 чылдарның төнчүзүнде-ле билдинге берген.

Уран-чечен кинога баштыңчының өөур-хевирин көргүзерин белетнеп турган режиссёрлар, сценаристер, актёрлар кинохроника, чуруктар, уран чурулга, Ленинниң үнүн бижээн пластинкалар, баштыңчыны таныыр, билир база оон чоок эштериниң сактыышкыннары —бо бүгүнү өөренип, оон-биле чепсегленип эгелээн.

М. Ромнуң «Ленин Октябрьда» (1937 ч.) деп дөлү метраштыг кинозу улуг чедиишкинниг болган. Вахтангов аттыг театрның артизи Б. Щукин угаан-бодал чурумалының талазы-биле кайгамчык ханы өөур-хевирни тургускан. Хамаатты дайынының кирииичизи, солдат чораан Б. Щукин амыдыралды ыяк билир болгаш Ленинниң аажы-чаңының онзагай талааларын көргүзүп шыдаан.

«Ленин 1918 чылда» (1939 ч.) деп кинога элээн хөй көргүзүүлерни өөнүм бодамчалыг кылдыр көргүскени-биле көрүкчүлерни сөөнүүргаткан. Щукининиң уран мергежилиниң дээжизи — кулак кижи-биле база Смольныйның нориборунга аскан бичии уруг-биле көргүзүг, ол ышкаш Михельсон заводунга ажылчыннар мурнунга Ильичиниң чугаазы.

30 чылдарның төнчүзүнден эгелеп, Ленинниң ролюнга Максим Штраух ойнап эгелээн. «Боолуг кижи», «Яков Свердлов», «Выборг талазы», «Ону Сухэ-Батор дээр» деп кинолларга баштыңчыны көргүскен үзүндүлерни ол ойнап күүсеткен.

Ильич-биле артистиң арын-шырайының дөмейи база ленинчи дириг интонация дээш Крупская Штраухту мантап турган.

Ленинниң аажы-чаңының ханызынче бакылаар дээш оон соңгаар-даа хөй-хөй кижилер оралдашкан. Ленинград чурттуг артист В. Честноков «Октябрьның хүннеринде» деп кинога база «Чаңныктыг чылда» деп шиге революцияның чаныш-сыныш чок баштыңчызының өөур-хевирин тургускан. «Коммунист», «Аппасионата», «Баятийниң алдары», «Революциянның ады-биле» деп кинолларга Ленинниң ролюн Б. Смирнов күүсеткен.

Ленинниң өөур-хевирин билиринге совет киноның хөгжүлдезиниң совлгу ам чылында бир янзы бурунгаар хөгжүлде ыяктынган.

С. Юткевичиниң «Ленин дугайында рассказтар» деп кинозунда баштыңчының амыдыралының солун болгаш билдинмес турган арыннары көзүлген. М. Штраух экранга база катап кестүп келген. Совет көрүкчү Ленин-биле эң-не баштай өөг-бүле амыдыралынга ушурашкан. Ленинниң политика талазы-биле ырадыр өөр болгаш кижизиг чоруун артист көргүскен.

З. Казакевичиниң «Ак-кок кыдырааш» деп чогаалын ёзугаар Ленинниң ишкин сагыш-сеткилин көргүзерин киноның тургузукчузу Л. Кулиджанов чедип алган.

С. Юткевичиниң «Ленин Польшада» база М. Донскойның «Ленин чүрээ» болгаш «Ленин шынчызы» деп кинолары совет киноленианага немешкен.

Уран-чечен кинематографиа Ленинниң өөур-хевирин тургузар сөрүлга бистиң хүнеривисте улам-на нарын болгаш харыысалгалыг боор турар, чүге дээрге ленинчи тема эгээртиннес байлак.

Аркадий БЕРНШТЕЙН,
киновед. (ПМА).

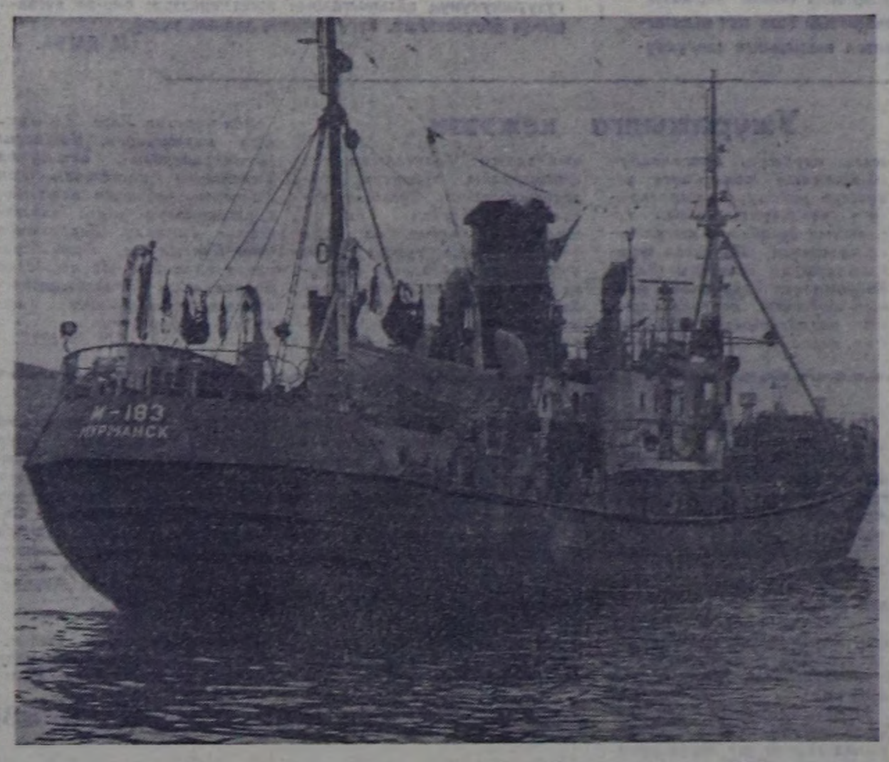

ЛЕНИНЧИ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ. 1969 чылдың санынга ажылдап турар «Севрыба» эргелелиниң «183-Североморск» деп балык тудар траулери.
СЭТА-ның фотомедээзи.

Аэростат дээрже үнүпкен

ССРЭ-ниң эртем-шинчилел болгаш пропаганда ажылы кылыр ВР-75 «Комсомольская правда» аэростады аэростаттар турар черден дээрже ужуп үнген. Аэростат-биле катай агаарже хайгаарал кылыр «КА-26» вертолёт ужуп үнүпкен. Ол ужудуушкуну Ленинчи комсомолдуң 50 чыл ойнга турасказаткан.

Аэростаттың гондолазында — Төп аэрология обсерваториязының («ТАО») ужудуушкун-шенелде кылдызының начальныгы, ужудукчу-аэронавт Виктор Трофимов, корабль командири, «ТАО-ның» улуг инженери Виктор Богачёв болгаш «Комсомольская правданың» түскай корреспондентизиң Леонид Репин—үш кижилиг экипаж. Экипаж ужудуушкунга агаарның алдыы каттарын шинчилээр.

Эртем шинчилелдериниң программазын күүседириңге Н. И. Камовтуң чогааткан «КА-26» вертолёду киржир. Станислав Блох башкарган ол вертолётта «ТАО-ның» ажыддакчызы, ужудукчу-аэронавт Иван Шагин биле СЭТА-ның түскай корреспондентизи ужудуушкун кылып чоруп турар.

Ужудуушкун үезинде аэростат биле хайгаарал вертолёду ийи талаалыг харыысаалыг чоруур.

...Сентябрь эргизинде ол черниң чурттакчылары дангаар эртен оттуп келген. Радиозондулар болгаш аэростат-автоматтар ужуп үнеринге олар чаңчыга берген болза-даа, аэростаттар, турар чер турумчаан хем эриинге чүс-чүс кижилер келген. Дан бажында аэростаттың моңгун өөнүг улуг бомбук савазын 900 кубометр водород-биле долдур иштээн. Чаа аргаан ак-кок гондоланы агаар делгеминче ол алгаш чоруптар.

Гондоланы бомбукке быжыглаан тыртыларны, аэрология дериглерин үндурүүшкүн комиссиязының кежигүннери катап-катап хынаан. Салып үндурүүшкүн шолүнге ужуп үнери чөпшээреттинген деп дыңналыг келген. Ужудуушкун эртиирер ырак черлериниң девискээриниде бүгү радиостанцияларга дыңналыг бердинген.

Аэростатты салып үндүрериниң каш-да минута мурнунда митинг болган. Ол черниң комсомолчулары ужудуушкуннуң киржикчилериниге түкчүгаш хамчыдып берген, ону аэростаттың хонган черинин комсомолчуларынга бээр. Экипажты тургустунган чанчыл ёзугаар улус «чоруунар чогузун» деп йөрээген. «Экипаж, гондолаже!» деп команда дыңналган. Моңгун өөнүг улуг бомбук дээрже ужуп үнүпкен. Оон соон дириг хайгаарал вертолёду ужуп үнген.

Бо одуругларны вертолёттан дамчыдып чор мен. Чер довун туруп калды. Чаныыста улуг «Комсомольская правда» аэростат агаар делгеминде эжиндирип чор. Улуг моңгун бомбук улам-улам бедип бар чор. Ону хайгаарап чор бис.

ВЛКСМ-ниң 50 чыл ойнга тураскаатказан ужудуушкун эгеледи.

Владимир ИТКИН,
СЭТА-ның түскай корр.

делегей бо хүннерде

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIII сессиязы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIII сессиязының чугаалажыр айтырыгларын дугуржур иштиң хуралы болган.

Баштай ССРЭ-ниң төлээлекчизи Я. А. Малик сес алган, чугаалажыр айтырыгларның санынга «көрей айтырыгы» дээр чүвени кииреринге шуут удурланган.

Көрей айтырыын шиитпирлээриниң кара чаңгыс шын оруу—«КНО-нуң тугу-биле чажыттының алгаш. Мурнуу көрейни эжелеп турар америк болгаш өске-даа бүгү шеригнерни үндүрер дугайында социалистиг база хөй Африка-Азия чурттарының саналдарында айыткан арга. Көрейниң каттыштырар, катап тургузар талазы-биле КНО комиссиязын тарадыры болур» деп совет төлээ демдеглээн.

КНО-нуң Көрей талазы-биле комиссиязы АКШ-тың кажралашкыныг негелдезин ёзугаар шын эвес тургустунган, мынчангаш ол комиссиянның моон соңгаар турары болгаш ажыл-чорудулгазы КНО Уставының принциптеринге, соруглаларынга, көрей улустуң эрге-ажыктарынга удур деп, Я. А. Малик медеглээн. Көрейге хамаарышкан айтырыгларны чугаалажырынга КУДР-ниң төлээлекчилериниң киирген дугайында саналды боттускайлаң, чугула айтырыглар кылдыр кирген, олар «Көрей айтырыы» дээр чүвеге мырыңай хамаарышпас деп, совет төлээлекчи чугаалаан.

ССРЭ-ниң төлээлери Көрейге хамаарышкан үш айтырыгны чугаалажыр айтырыглар санынга «Көрей айтырыы» дээр ниити аттыг кылдыр каттыштырар деп АКШ-тың саналдан турарынга удурланып тур деп, совет төлээлекчи база катап медеглээн. Көрейден даштыкы шеригнерни үндүрер дугайында болгаш Көрей талазы-биле комиссияны тараныңның төлээлекчилериниң киирген резолюциязының төлевилелиниң чепсегленип эгелээн.

Болгарияның болгаш Монголдуң төлээлекчилери ол үш айтырытны чугаалажыр айтырыглар санынга чаңгыс үүл кылдыр каттыштырып киирер дугайында АКШ-тың сапалынга база удурланган болгаш Көрейге хамаарышкан айтырыгларны чугаалажырынга КУДР-ниң, Мурнуу Көрейниң төлээлекчилерин чалап келдирер дээн.

Бирма, Камбоджа, Пакистан, Сенегал, Чад, Эфиопия, Ямайка, Япония, Ирландия, Австрия, Финляндия, Швеция, Югославия, Мексика, Аргентина, Бразилия, Чили, Уругвай, Эквадор, Гватемала, Коста-Рика, Панама, Сальвадор, Гондурас, Никарагуа, Доминикан Республика, Гаити, Ямайка, Тринидад и Тобаго, Барбадос, Гайана, Сьерра-Леоне, Гана, Нигерия, Камерун, Конго (Браззавиль), Габон, Чад, Мавритания, Мали, Сенегал, Гвинея, Берег Слоновой Кости, Верхняя Вольта, Нигер, Дагомея, Того, Либерия

СОВЕТТЕРНИҢ ДАЯНЫР КҮЖҮ

Чер-чер Советтериниң депутаттары иелхэз, совхоз будурүлгезин хөгжүдөринге болгаш сөңгукчулэр ортузунга организас-массалыг амылды кавбартып черударынга эвээш эвес үлүг-хуузун киирип турар. Чөөн-Хемчик районнуң Харыы-Даг кодээ Советинде 25 депутат бар. Оларның хөй кезии совхоз будурүлгезинде амылдап турар. Ниитиниң малының баш санын остүрөринге, өөң продуктуузун бедидеринге боттарының ам сеткилдиг, ныызыкаш чорууң көргүспүшаан, депутат хүлээлгезинге идепкейлиг малчыннар кайы хөй. Ак-Хаяда хөйнү бригаданың хөйнүзү, № 1 өөруттүң депутады С. Тоңпан-оол малдың баш санын остүрер талазы-биле мурнуку олуругда. Ол чаш малды менди ажаап альрының ныызы-бүрү эргаларын амыглап келген. Хөйнүүнүң кадаңында чаа төрүттүмген хураган бүрүзү төдуг-дегаа, сеңис-шыырак доругуп турар. Ол чүгле бодунуң өнзагыг амылы-биле ныызгаарактыпайн, хөй-ниити хүлээлгезинге база-ла харыысалгалыг. Эш Тоңпак-оол өөруүнүң сөңгукчуларының амыл-амыдыралын үргүлчү сонуургап көрүп, солуп, сеткүүлдерден соолгу медээлерни оларга таныштырып берип турар. Кодээ Совет депутады хөйнү Д. Седен сөңгукчулар-биле быжыг харылзаалыг. Малчыннарның чурттаар башкыларын база мал ныштагларын тударынга ийикте, азы септеп кылырынга сөңгукчуларыны кимокштирер амылды организастаан. Ол хемчег өөрүмчүг түмнелге чедирген. Малчыннарга дөрт чурттаага башкыны, үш хөй кажаазы амыглаага киргеп. Депутаттарның киришилгези-биле хөйнү бригада төөү — Ак-Хаяда иогазынчыдылга багай эвес чоруттунган. 40 амыг дөс ыяшты тарып өлүрткен. Ыяш бүрүзүнүң өзүмү экн.

Депутаттар Оюржак Дагбыш, Григорий Хирбээ, Иешбу Маигуш, Василий Чульдум, Бертыштаан Хөваныг өөрү сөңгукчуларны совхоз будурүлгезинче эвиледдээр амылды идепкейжиттиккеп. Оларның түс-түс өөруттарында иүш-ашыя кылып шыдаар кижи бүрүзүн совхозтуң ашыя-агыйының ныызы-бүрү адырларынче хаара тутпаа. Кодээ Советтиң сессияларының, иүүскем хураддарының үндүрген шиитпирлерин сөңгукчуларга таныштырып, өөң иүүседдезин чедип ажыр хемчегларни ап турар. Арега-дарыга хандыкшыыр, шөш-седаа үнүүрер, ниитилелге амыттыг эвээш кылбас, көрүм-чүрүм үрээр кижиларниң херээн депутаттарны дамчыштыр иүүсковига-даа, хөй-ниити организацияларынга-даа чугаалаашып көрүп турар.

Кодээ Советтиң иүүсковну ашыя-агый болгаш культура тургузуушкунумуң айтырыгларын шиитпирлээрде бир-ле дугаларында депутаттарга, бүтүү актывке даянып турар.

М. ДАГБА.

«Мосфильм» Парижте

Москваның кинематографистери ийи сериялыг деликтем экраныг «Борис Савинковтуң хөрээ» деп кино-чуруукту тыртыпрыл турар. Ооң сценарийин Б. Ардаматский, Е. Смирнов болгаш В. Чеботарев биле кады документтерге үндезилеп бижээн.

ЧУРУУКТА: Парижтиң эрги кудумчуузунда. Солагай талада— режиссёр В. Чеботарев, оң талада — чекист Федоровтуң ролунуң күүседчилери Ю. Яковлев.

СЭТА-ның фотожиргизи.

Ужуражылга кежээзи

Каа-Хем районнуң Колгу-Аксы суурунуң клубунуң амыдыралы колхозчулар, үстүкү классчыларның өөреникчилери долдур олурупкан. Чаа салгалдың кижилери ол кежээ, Тывага партизан шимчээшкинниң кижилери-биле болгаш хамаатты дайынының, Ада чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле ужураштыр.

ВЛКСМ райкомнуң секретары Сергей Седен-оол ук кежээ олуруп, комсомолдуң 50 чылынның юбилейинге үлегерлиг ажыл-агыны, колхозтуң культура районнуң амыктарының чүкү-чүкү кылып турарының дугайында кыска чүве чугаалаан. Партизан шимчээшкинниң ветеранының Федот Евдокимович Тараканов Тывынның дайынчы партизаннарының походтарының, 1930 чылдың марта Боярковага тараа-

чыннарның болуглежип чаа амыдыралды тургузуп, колхозташкынның дүгайын чугаалаан. — Ынчан бистер, үжен шаа аъттыг, ол хире четпес инектиг турдувус, ам көрүперкем, колхозувус фондузу кайы хире оскен-дир, комбайннар, тракторларымыс чеже хире-дир — деп Федот Евдокимович сөзүн доозган.

Ада чурттуң Улуг дайынының киржикчилиг, фашистиг эжелекчилерден аксы-дүмээ Украинаны хостээшкан Оюн Кавааның чугаалаан кежээниң киржикчилери улуг кичээнгейлиг дыңнаан. Дараазында Оюн Наксыл-оол, Исай Тараканов олар 1920—30 чылдарда Бояркованың амыктарының амыл-хөрүдүлгазының дүгайын сонуургаткан.

П. ПОПОВ.

МАРК ЭВЕНТОВ

ТУРУГ БААРЫНДА ААЛ

РАССКАЗ

Чайның төөчүзүнде кыргап хойжу ажыл берген.

Кыргап Адыг демир-оруң кырында чымчак дажаанте чылыг чоорганы-биле шугланып алган чыткан. Дүштө хүн шээй бергенде безин шыырымгыш чыткан. Ооң кадайы Чыртакка демир суугу чанында эзеңейиптп олугран.

Хоза пашта суттуг шай-хайыпган. Чыртакай шайны аяк доллур нуткаш, аштаанче суткан. Ол, шайны көлдерилге быжыг тутпушаан, кандаан оргулашче аяктың эжин өттүр көрүп орган.

Адыг өртең сарыг оргулашче көрүп, аныяк чыдарын сактып орган. Ооң ачазы капла хойлуг, самдар шөжүнектиг чорааң. Аш-чүттүг кыптагда кодан-кодаң малдар чудаң олуп-дээ турган. Ядыы, бидаргай кижилер аңаа удур чүнү кылып шыдаар турганнарыл? Тей, чоогаларга ыжыктадыр көжүп, бойдуска халбарып чорааннар.

Даштыг-Тейлең дагнын, хой аъдын, арагазын, сөктээп таразын чажып турганнар. Оваа дагаан уеде аъттар чарыжын эрттирип чорааннар. Ынчаарда Адыг дыка аныяк. Эрткен аъттың мунукчузунга шакпал-белек, хөй кезиннеде-ле кадак, азы даңзалын тыпсып турган.

Бир-ле чарышка Адыгның аъды эрттип келирге, ооң калчаа баштыг, чөнүң ачазы аъдын капшагайы сүргей мунуналп, Адыгны мурнунга ушкарып алган:

— Мээң аймаамның аъды эрти! Мээң чөнүмүнүң аъды эрти! — деп чарлап турган.

Удаваанда ол аалды быжар думаа таварып келген. Адыгның ачазы хамыкты мурнай чорта бергеп...

Ол бүтүнү кыргап Адыг сактып орган.

Эжик калбаш дээш соонда, бир-ле кижи өгже кирип келген. Оларның бригадазының хойжузу Мунзукту ол таныан.

Мунзук кыргап-биле мендилешкеп:

— Кадыңгы кандыг-дыр? — деп айтырган.

— Бодуң билир-ле болгай сен, аарыг дээрге даржыктыгла чүве-дир, дуңмакым.

— Мунгарава, кыргап, эрте бээр он.

Мунзук Адыгның арнынче үр-ле кайган, бир-ле дугаарында көргеп дег көрүп орарга, делгем хавактыг, каданымаар Мунзук аңаа дыка чоок, эргим кижи аңаргап.

— Ындыг-дыр че, акым. Даарта эмчиден чаламаа эккээр мен.

— Эмчиниң чоор сен. Бодуң сегий бергей мен аан — деп, кыргап аңаа удурланган.

Мунзук бодан аным дээвиг, айтыр саллазы-биле ону оожургаткан. Оң, кыргандан суме айтырар дээш, ону хөлегдиринден дидимзээн.

Херектиң ужуру мындыг чүве-дир. Адыгның аалынче баар дорт оруктуг кошке дуй дужүүкеп. Мунзук кадыр даглар одуртуп, десктиңп келген.

Мунзук даартазында көзүо эмнелгениң эмчилэп, дыдыраш сарыг баштыг орүе кыс-биле кады хап келгеп. Мунзук биле эмчи кыс Адыгга бир-ле чугула чүвени сөглевейн орарын ол билбээн. Ооң сүмези оларга үнелиг болур ийик, чүге дээрге Адыг ирей бо черниң кожа бүргүзүн билир.

Удаваанда хойжу бригазының аныяк кежиитүү Ондар чедип келген. Адыг даай ооң аңаа-незинниң ооңге шайлап келирге, бичии Ондар оон чанында бо-ла чеде бээр, даайының чылыг холдарынга бажын эргелдин сүйбадырынга дыка мынак чораан.

Ондарның ачазы оглу ижеңер, эртем-билиглиг кижи болурун күзеп чорза-даа, оглун ажылга чергелеп өөретпээн. Сандай үредип бээрге, ону кадап каг оглум дивес, а үндүр октавыт, оглум, чаа сандайдан садып аар бис дээр. Чайгы дыштанылга үезинде оглу ирей-биле барып хоорежип көөр-дүр, чалгаарап олур бооp, арага-даа тип бээр чадавас дээш келгени бо. Мунзук аарыг кыргаанны хөлзөптеп деп аңаа чагып орза-даа, Ондар кошке дугайын Адыгга бирден бирээ чокка көөрер, хой сүрер орук дилээр болза экн-дир деп ёзуурган чугаалаанын олурупн бергеп.

* * *

Мунзук биле эмчи кыс чоруй баргап. Ондар кезек кадаа аңгадай бергеп турган. Адыгсоккова барып ажылдаайн ачай дээрге, ачазы амыдыралывыска чединмес эвес бис, ажылдаан чоор сен ону дээр.

Дарган амыдырал Ондарны арега-биле өөңүктештиргеп. Ачазы аңаа арага садып ижер акша бербеске, Ондар четдинип чорун каар. Акша чээн алгаш, төлевес-даа, чылыргай чугаазы-биле будулдурун каанкаш, ис чок чаңе кылаштай бээр. Ол өлгеп деп дамчыыр чугаа-даа турган. Чидин-чидип, аза-бүк дег, артаңсөөк апарган көсүп келгеш, ындыг чүвеге товарыштым, ындыг чүве көрдүм деп-ле янзы-бүрү тооллуг чугаалар сымыранып хөөрегилээр.

Ондар Мунзуктан көшке дугайын дидимаап, ону аштажып бер деп дилей бээр ийне бо деп сезинне-даа, Адыг ада-незинниң ооңге шайлап келирге, бичии Ондар оон чанында бо-ла чеде бээр, даайының чылыг холдарынга бажын эргелдин сүйбадырынга дыка мынак чораан.

Ондарның ачазы оглу ижеңер, эртем-билиглиг кижи болурун күзеп чорза-даа, оглун ажылга чергеле өөретпээн. Сандай үредип бээрге, ону кадап каг оглум дивес, а үндүр октавыт, оглум, чаа сандайдан садып аар бис дээр. Чайгы дыштанылга үезинде оглу ирей-биле барып хоорежип көөр-дүр, чалгаарап олур бооp, арага-даа тип бээр чадавас дээш келгени бо. Мунзук аарыг кыргаанны хөлзөптеп деп аңаа чагып орза-даа, Ондар кошке дугайын Адыгга бирден бирээ чокка көөрер, хой сүрер орук дилээр болза экн-дир деп ёзуурган чугаалаанын олурупн бергеп.

* * *

Мунзук биле эмчи кыс чоруй баргап. Ондар кезек кадаа аңгадай бергеп турган. Адыг-

Ак черге канча мынап баар аът бооp дээш, Адыг кайгай-ла бергеп: аъдының оң талазы будуның макалчыны кадырлы бергеп болган. Аъттың девидээн бышкыны дагларга каргыш болуп чангыланы бергеп. Адыг аъдының будун нос-биле шарып турда, шык, соок хат хадыг келгеш, хар быскаанаан дужуруп, шуурган кодураг бергеп. Адыг чыттыр хүлүп алган аъдының оорлазынга чаглактаныдыр чидыпкан. Оон өткеп Адыг харылаавааи-даа. Пажын отка тиккеп, шай соктай берген. Чыртакай биле Ондар ыыттажайн олче корүп органнар.

— Дорут аъдын будун бертип алды — дээш, ол Ондарже көргеш, аъдының чыткан уунче үтлай ижээн.

— Ам чүнү канчаарыл? — деп, Ондар көргүш, оожум айтыргап.

— Шай хайындырган, аңаа аппарып бээрин ол-дур, аъдың бээр сен, аа?

— Болуунуу кампаан болзунза аа, аарыг кижи — деп, Ондар чугаалаан.

Адыг каттырыкпаан.

— Чалыннар бүстүп, даштар хоодайындыр чүлүп бадып турганын дыңнадың бе? — деп, ол Ондардан айтырган. — Ында бир улуг шевээлээ эчиогу идегет чөлеңдир чыдып алган чыдыр. Ынчаза-даа ооң бадар ойу аң-даа азаап болдур ийик.

Адыг шайын кудуп алган үштүктерге, Ондар шимчеп-даа дижээн. Ол, хенертен сагыш аныыш келгеш, Адыгның соонда үштүкеп.

Дорут карактарын шийипвеп, аар-аар тыныы чыткан.

— Че, аъдым — деп. Адыг хөлдеп чугаалаан, аъдының будунуң шарып чежип, Ондар ишиг шайны эккеп бээрге, аъдының будун ишиг шай-биле чуп, аъды-биле чугаалажып орган. — Ишиг-дир бе? Шыдажын көр, аъдым. Чогуума өйүүде-дир. Дыка-ла ыжа берип-тир аа. Күүгүр даш болза аар...

Адытның аъдыкка ыыла, сагыш човангыры Ондарның сеткилинге ээвиген. Ондар шайны аъттың ыжык будунче биччилеп саарып орган.

Ондар ийижээн аъттың будун дыңзыды шарып, бертинге эдип алгаш, аалче эп ордаза, ишкер дүшкен. Шуурган мамдаян. Кырган Адыгның чедүүлү хайнын, коданга мрактав-на дыңналып келген.

Дээр аазы бергеп. Болуп сыдысчар дээр агчыкка кара кажагар кырынга кылаңнашкан. Адыг хевин-даа үнүүлбейн, орнунга чидыпкан. Чыртакай ооң хенин арай бээрде, үштүп, эде чыттырып, төөргап-биле чылыдыр шугаан кааргга, ол удуизурай бергеп. Карангы азытта ооң үзүтелчек дүрген тыныжы дыңналыр-дыңналбас тарап турган.

Ондар ширтек кырынга чыда, кырганның овур-хевирин сагыжынга чуруп чыткан.

— Че, Ондар, чортуп ор, — дээш, ооң үнү Ондарның кулаанга дыңналган. — Даглардa мрыкы, чырык-тыр. Солагай талаже, чалында сыын хазайы дег инек-дашче шиглей чортуп олур. Аъдың аланче овааырымчалыг көрүп чор.

Чыртакай аңаанын чанынга чеде бергеп. Эм сазыннары шилыратказ. Адыг эмин акырыпкаш, бир-ле чүве чугаалаан, эриверип чаңылаткан.

Ондар Адытның арнынче көөрүп ороадашка-даа, оттуп кезектери дөгере хын. Адытны дүмбей дуглай бергеп.

Ондар карааи шийипвеп, Адытны хойлар сүрүн чоруур иоге-шыырак, кан-кадык эр, а бодун аңаа көөрде, ырыыкай биччи оолак кылдыр көрүп каан. Адыг даай ону күштүг холдарынга алгаш, чүрээн сиилеңдир өрү октагылап, чөөсүдүн турган шыкаш сагындырган.

Эмчиге четтирдим

Бо чылдың март 25-те амыхуу хөрээм бүдүрүп алыр дээш чоруткаш, чедер черимге бээн четпээнинде чораан машинам аңдарылган ужурунга аар кемдээшкинге таварыштым. Авария соонда Кызылдың кезер эмчилиинин травмотология салбырынга медерел чок кижим — мени эккелген болуп туур. Оон эгелээн ол эмнелгеге 3 ай ажыг уеде чылын эмнеттим.

Ийи эзги сынгыже хөрек клетказын уу дүшкен, оорга чүстери болгаш бүт кемдээн улгады берген кижини меня эмлээри эмчилерге ынчыг-ла белеп эвес, нарын айтырыг турган болбайн аан. Кижилерниң кадыкшылы дээш уйгучылын чок турлуур, эмчилериниден эгелээш нянизарынга чедир чангыс кижи дег тура соруктуг, ол найыралдыг коллективтиң быжыг, чылыг холунга киргеп сегин үндүм. Ылангыя эгезинден тура үндүр бижиткижемче меня хайгаарап, эмнээн эмчим Валерий Павлович Григорьевке аны-тыным ап, эмнеп сегиткенин дээш докторга сеткил чүректиң ханызындан могейип, аңаа «Шын» солунну дамчыштыр өөрүп четтиргенимни илергейлеп олур мен.

Валерий Павлович бо хүннерде бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң бир хоорайында болуунун арга-мергежилиин улам быжыглаар дээш курста өөренип чоруткан болду. Аңаа кончуг эки өөреднлгени, дедир ээп келирге саат чок ажык оруктуг күзеп олур мен.

Е. МАМКИНА,
Кызыл хоорайның чурттакчызы.

«ШЫННЫҢ»

МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ

ИЗИ-БИЛЕ

Хыналда бадыткаан

Төрээлиг үлетөүр бараанарының магазининде даараглыг хөп аймаа, школачыларга хевээ чогум; нем садыында ыыдыраш, карандаш, өөредиге номнары келбээнин; чем магазининде чигир, макарон аймаа, печенье үзүктелип турарын илереткен чагазаны Өвүрүнүң райпүүскомунче редакция шиитиргеп. Райсовет күүскомунүн даргазы эш С. Садиның дыңнатканы болза:

— Кодээ бижинчиниң илереткен четпестерин хыналда бүрүн бадыткаан. Төрээлиг суурнуң чөнүнга, ында совхозтуң аныячын, албан-хаакчыларынга иегеттинип турар үлетөүрүн болгаш аъш-чемнин бараанарым, өөредиге хереңселдерин чедирер хемчегларни Өвүрүнүң райпозу организастап хандырган. Ол суурда почта харылзааның амылын эжиндеринче углаңган хемчегларни база организастаан.

Остриңалар урутларта хөй удаа таваржып, оларны аарты бээр. Ол дээрге бир сантиметр хире узун, борбак, шиш уштарлыг ак маңгыс курттар болур. Остриңалар кижиниң чинге шөйүндүзүнүң адакы кезээге, чоон шөйүндүзүнүң ужунга тыптыр. Маңгыстар аңаа хөй эвес че дургузунда 25—30 хүннер иштинде амыдырап чоруур.

Ол хуусаанның төөчүзүнде оларның чамдыызы, иургулайында-ла ор маңгыстар өлүгүлеп калыр, а үреленир улуг кыс маңгыстар шөйүндүзүнүң дашпагыып база болур. Ында таваржылгада сидик органы кызыгар болгаш аарыглыг аваар. Остриңалар согур шөйүндүзүнүң ужундан үттеп үнгеш, аппендицит (согур шөйүндүз аарыын) болдурганындан урулгарны келип эмлээр таварылганың болу бээри билдингир. Кештиң даржылгалыг кижиишкинни, хөй удаада уйгу келдирбес чоруп урутларының чемге хөөн чокталыр, арыптарын, хорадаачал, могадыычал болгаш школага оваарымча чок аваар чоруун болдуруп турар.

Остриңа маңгыстарының кижи иштинге чоруур хуусаазы үр эвес чүве болза, чамдыкта урулгар энтеробиозтеи (остриңа хөделир аарыгдан) чүге ай-айы-биле пачыгдай бээрил деп айтырыг үнүп келир. Ооң чылдагааны урутларга остриңаларның катап халдаанында. Урулгарга ол чорук эргектерин сорар, дыргактарын хемирер бак чанчыл-биле холбашкан боон болур. Остриңалар халдаан урутларның эът-бодуидан чуургалар иштинки ак хенгерге чыжыпнгаш, оортан шала кырынга, ядыы-бүрү хереколдерге үлеп болур.

Остриңаларның чуургалары ылаигыя кандыг-бир аарыгның чылдагаанындан хумчуу туңгаш аксындан дырбаныырга ужазында кежиниң кавыы хуулар. Кыс урулгарга остриңалар силик органындан дашпагыып база болур. Ында таваржылгада сидик органы кызыгар болгаш аарыглыг аваар. Остриңалар согур шөйүндүзүнүң ужундан үттеп үнгеш, аппендицит (согур шөйүндүз аарыын) болдурганындан урулгарны келип эмлээр таварылганың болу бээри билдингир. Кештиң даржылгалыг кижиишкинни, хөй удаада уйгу келдирбес чоруп урутларының чемге хөөн чокталыр, арыптарын, хорадаачал, могадыычал болгаш школага оваарымча чок аваар чоруун болдуруп турар.

Остриңа маңгыстарының кижи иштинге чоруур хуусаазы үр эвес чүве болза, чамдыкта урулгар энтеробиозтеи (остриңа хөделир аарыгдан) чүге ай-айы-биле пачыгдай бээрил деп айтырыг үнүп келир. Ооң чылдагаанны урутларга остриңаларның катап халдаанында. Урулгарга ол чоруук эргектерин сорар, дыргактарын хемирер бак чанчыл-биле холбашкан боон болур. Остриңалар халдаан урутларның эът-бодуидан чуургалар иштинки ак хенгерге чыжыпнгаш, оортан шала кырынга, ядыы-бүрү хереколдерге үлеп болур.

Остриңаларның чуургалары ылаигыя кандыг-бир аарыгның чылдагаанындан хумчуу туңгаш аксындан дооозун-биле кады кирип болур. Остриңалар чуургалары-биле хирлентеп ааш-чем продуктулары ол маңгыстарының нептередикчизи боон база болур.

Остриңаларга удур хереглээр дыка хөй эмнер бар. Оларны хереглээрин чүгле эмчи-биле сүмележирге чугула.

Бир эки эм болза чаазы-биле белеткеп кылган морковь суу болур. Ону остриңадан пачыгдаан урулгарга хүнде бир-ийи удаа стаканның дөрттүң бир кезии—ийиниң бир кезии хемчээл-биле ийи-үш неделяда уламтыр ижиртир.

Профессор Н. П. Кеморковтуң саналдаиы ёзугаар остриңаларга удур эвровая деп оътту чедиишкиниг хереглеп турар. 30 грамм оът стакан суула оваажыр кылдыр хаймындыргаш, ону шүүреп каантар. Ооң хайындырган суун бичии урутларга стаканның дөрттүң бир кезии, элээдә урутларга кийниң бир кезии хемчээл-биле эртен болгаш хүндүс чемненир мурнунда бир шак бурунгаар ийи хүн иштинде уламтыр ижиртир. Биргн-даа, ийнги-даа хүннерниң дүнелеринде ук урутларга тоолгадыр эмни бээр.

Дөрт шөйүндүзе хөделип чорупкан остриңалыг урутларга чем соодазы (стакан суула бичии шопулактың чартык иштн хемчээлдиг) холуктуг хайындырган суг-биле глизм ылымын сүмелеп турар. Глизмин 6—10 хүннерде уламтырган, ооң соолунде бир хонгаш-ла бир удаа 6 катап кылыр.

Остриңаларның чуургаларын узуткан арыдырар төлээде, урутның ужазын эртеи болгаш кежээ хүн бүрүде саваңнап чуп турар херек. Урутну таз кырынга туткаш, тудалыг аяктан аазы хенгерге сугну кудуп чуур. Урутның качыгдаи мөңгээрин чиитедир деп ораадаашпаан, чамдыкта улуг кижилерниң ылыыл турары ышкаш даштыгын үзүп турар остриңаларны эргектер-биле туткаш уштур чорукту болдуруп черле болбас. Улуг кижилер оларны уштуп турган, боттарының холдарын хирлктирер, маңгыстарны шала кырынче октапкаш, оларның чуургаларының үрежингирге идигин болдуруп турар. Остриңаларны чүгле хөвең аазы арыг пос-биле ковеглеп тудуп ужулгаш, оларны ааш-бодугга чыышыр эптешкеп, арыядыр чутташ, ааш ишнр-биле баадып каан чүвүрмүгештерни кедиргеп сүмелеп турар.

Чурттапга бажың иштин арыг-шеңер тургузары остриңалар-биле деминделдин чугула чүүлү ол. Энтеробиозтан улуг кижилер-даа аарып болур дээрзин утпаза чогуур.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ВАННАЛЫГ ӨРЭЭЛДИҢ АРЫГ-ШЕВЕРИ

Өрээлги хүнүүн-не аштап арыглаар херек. Чунарының мурнуида болгаш чунганының соонда ваннаны содалап, саваңнап чуур. Ооң ажыгда 100 грамм керосин-биле холдаап, хирки эки арыглап аштаар.

Хөй кижилиг квартирага, ол ылангыя ыыл аарыг кижи бар болза, ваннаны дезинфекцилээр. Ваннаны арыглап тура, ооң суг үнүүр агар черинге чыыглаан баш дугун, саваң артынчызын чок кыллыр эки аштаар. Мочалканы, губканы чунган соонда изиг сугга саваңнап чуп, кургаткаш, шкаф иштинге шыгжаар. Ванна шалазында чадыгларны база чуггаш, кургадыр. Душка чунуп турганы, сугну чаштатпас төлээде, ооң ол-бо талаларынга (өттпес, белеп чуп ап болур) клеёнканы азып алыр.

Ванна иштинден сугну төгерп, шаланы кургады чодары — ыяк болдурбазының бир аргазы ол. Ванналыг өрээлдиң вентилиациязы шыкты ындыг дораан үндүрүп шыдавас. Ынчангаш ваннага хеп чүгган соонда, бүтүү бажың иштин агаарладыр херек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

СПОРТ

Тиилелгелиг ээп келген

Самагалдай суурнуң бөлүк спортчулары «Тес-Хем» совхозка барып, спортчуң үш чүүл хевирп-биле ужуражымышкын кылган. Район төвүндеи келген спортчу аалчыларны кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери үүдүктелиг утказуп ап, мартылдаалар үезинде көрүкчү-даа хөй болган.

Ийи таланың командалары хол бөмбүүнге мартылдашкынының түнелинде 3:1 санга баскетболга 44:24 санга аалчыларын удурланыкчызын удуп алган. Дараазында ийи таладан 5—5 кижи хол шыдыраага салыг кылган база-ла Самагалдай суурнуң командазының тиилелгеин-биле 5:0-га доозуган.

Редакторнуң орлакчызы
С. К. ШОЙГУ.

ИНФЕКСИЛИГ ААРЫГЛАРНЫ ЗРТТИРГЕН ШКОЛАЧЫ УРУГЛАРНЫҢ УЙГУЗУН КАЙЫ ХИРЕ УЗАДЫП БОЛУРУЛ?

Уйгу хэрээ кижиниң бүгү организминиң ажылдагар шиитиргин катап тургузарынга эргенек чугула дыштанылга болур. Инфексилиг (халдавырлыг) аарыгларны эрттирген, туберкулёз саллырындан качыгдаи хоруур урулгарны дүштеки чем соолунде удудуп турган, оларның удуур үезин чажыттары болур кадык урулгарымыдан 1—12/2 шак узатса чугула. Дүштеки чем соолундеги удуушкунну ажык агаарга (ыяжыи-даа болза урутну чылыктыр шугааш) организастаары чугула.

Школачыларга кофе, какаону ижиртин болур бе?

Кофе, какао перви системаның ходелдирер чүүлдериг. Ынчангаш оларны урулгарга удуурунуң мурнунда шуут берип болбас, чүге дээрге перви системаның ходелдирбишкээн, ол суксуннар урулгарының дүртеи удуурун шаптыктаар. Урулгарга ол суксуннарны эртеи ижиртин болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ЧАРЛАЛ

Эрзин районнуң «Мерең» колхозунуң төгерик таңмазы читкенин колхоз баштаар черге күш чок болдуруп, тарлады-

КИНО

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Джульбарс» 10, 2, «Мээң бажыңымга хир» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Кичечымнынд 10, «Чаңгыс парус, агарыы чор» 1.40, «Дайын болгаш тайбың» (3-ну сериязы) 11.50, 3.30, «Дайын болгаш тайбың» (4-ну сериязы) 5.10, 7.10, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хомудал турбас ужуруглуг» («Щит болгаш кылыштың» үшкү фильми) 3, 4.50, 6.45, 8.30 шактарда.

редакцияның адресн: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, кырыскалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көзээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетөүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллистериниң 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында пархала эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу). ТС—01414.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1923 чылда үзелеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. октябрь 2 | СРЕДА | № 231 (7074) | Өртээ 2 көп.

МИЛЛИОН-МИЛЛИОН ГЕКТАРЛАРГА ЭКИ ДҮЖҮТ ДЭЭШ

Мосивага ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг амыл-агый министерствозунуң чыындырган чөвүлел хуралы доозулган. Аңаа черинң үнүш-дүжүтүвүрүн бедидеринің дугайында СЭКП ТК-ниң май Пленумунуң үүлээп алган программазының изиҥээр күүсеттикпин турарын чугаалаашкан.

Ындыг амыл-агый ажыктарын ол программаны азаап чүүлдүгүнүң хүлээп алгаш, ону херек кырында бөттүндүрер улуг амылды калбартыкан дээш, чөвүлел хуралга ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг амыл-агыйының министри Е. Е. Алексеевскийге, эвилелдешкен республикаларның министрлери, кол эргелелдеринің начальниктери сес алгаш демдеглээн. Ындыг амыл-агый 1966—68 чылдарның аъргузунда мелиорастаан чаагай үнүш-дүжүттүг 3,2 миллион гектар чаа черни алыр. Суггат хандырылгазын бедидер, черниң кузурланыры-биле демисеминр, кургадыгга четкизин планнаар болгаш чаартыр амылаар чөрүттүмүүн турар. Ол амыларар 1,8 миллион гектарга калбарган. Ристиг, тараалап болгаш хөвеҥүн девисиэзирлерге үйнүг тудуг амылдарын калбартыр арганы ол бүгү берген.

Мелиорастаан черлерни хевеҥниг болгаш ристиг зоналарга колдазыр амыглазары эккимээн. Ынчалзажок илангнып тараалап үгленьышкынынг хөй девисиэзирлерге ол черлерниң дүжүүн хоомай болбушаан. Мелиорастаан черлер чемиштидилгелер-биле кончуг багай хандыртыныл турар барымдаалар чөвүлел хуралга билдингген.

Суг амыл-агый организацияларының амыылында тудуг оргамизацияларынга кошкан негелде салып турары, ооң уламындан хөй объектилерге амыдыраа багай шынарлыг болуру; капитал салыышкынналарын чашланнаары болгаш тудуг хуусаалараын сагывазы; эргимирээн техниктиг шимитпирлерни зде нөөрүн саададыры база чаа черлерни шлөгээдип алыры-биле холбашаан амыдарының хөөдээзи чижектиг четпестер шынгыы шүүтүүлеткен.

Чөвүлел хуралдың киржикчилерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги ораалачызы Д. С. Полянский олар Кремльге хүлээп алган. (СЭТА).

ТУДУГНУҢ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИР

Бистиң республикавыстың кайы-даа булуңунда тудуг амылдары чыл келген тудум көвүдеп турар. Беш чыл планын хуусаа бетинде иүүседир дээш республиканың тудугчулары, инженер-техниктиг амылдаачыларының үлээн амылдарны будүргеннер. Кызылда чаа сүт заводу, Хөөу-Аксының электростанциязының ийиги эзлчээ, Кызыл — Хөөу-Аксының электри шугуму болгаш ооң-даа ескерттээлиг тудугларын амыглалда киирген.

Ындыг болза-даа республикада тудуг-монтаж амылдарының хөөмүдап турарын демдеглээр херек. Чоокта чаа партия обиомунуң бюрозу «Тыва кобальт» комбинаттың тудуунга көрдүнген капитал салыышкынның шиҥгээттинип турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, беш чылдың улуг тудуунга, чурттагга-амыдыралдың болгаш будүрүлгө тудугларынга көрдүнген хөрөнгүлериниң ыраакта чедир ажыглаттынмайн турарын демдеглээн. Материал-техниктиг хандырылгага четпестерден аңгыда, тудуг амылдарында бар четпестерниң кол чылдагаанны болза күш-амылдың организастаашкынының кошказада, амыл шагын будүрүкчүлүг амыглавайн турарында деп бюродан демдеглээн. Оон аңгыда тудуг объектилериңде күш-амылдың механизастаашкыны амда муду деңнелде, мурнакчыларның дүржүлгазын нептерептейн турар.

Бо хевирлиг четпестер чүгле «Тыва кобальт» комбинаттың тудуунда эвес, өске-даа тудугларда бар. Республикада тудугмонтаж болгаш септелге амылдарын үш улуг трест: «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг», «Тыва коммунтудуг» трестер чорудуп турарлар. Эрткен айларның тудуг-монтаж амылдарының планын оларның кайызы-даа күүсетпээн..

Республикада эң улуг будүүлгелеринң бирээзи «Тыва кобальт» комбинаттың тудуун ап көрөзүлиҥер. Ону тудуп турар «Тыва кобальт» тудуг эргелели эртиен сес айларның көрөзүлиг амылдар планын 114,3 хуу күүсеткен. Ынчалзажок эртиен чылдарда чедир ыыдыынмаан амылдарның үрмүүдан аңаа ам-даа 3,5 млн. хире рубльдиң тудуг-монтаж амыыдарын шиҥгээдири негеттинип турар. Беш чыл планының талазы-биле партияның XXIII съездизиниң Директивалаарында улус амыл-агыйының оңза үжүр-дузалыг бо тудугну 1969 чылда доозары көрдүнген. Ону айыткан хуусазыңда амыглалга киирери комбинат тудугчуларының хүндүлүг хүлээлгези болуур. Тыбаның база бир улуг будүрүлгези Ак-Довуракта комбинаттың ийиги эзлчээнинг тудуунда байдал үстүнде алдан тудуувустан дээрбеевес.

Беш чылдың үшиҥү чылының эң харыысалгалыг кварталы—дөртиҥ квартал эргелээн. Беш чыл планын хуусаа бетинде иүүседир, В. И. Ленинниҥ төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болуурга төлептиг үжүрамыр талазы-биле алдынган хүлээлгелерниң күүселдезинн хандыралары-биле тудуг-монтаж амыылдарының хөөмүдап турар участоктарынче бүгү күштү мобилизастап, тудугчуларның күш-амылын эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин эргелеп, участок, бригада бүрүзүнге шиҥгээдир херек. Материал-техниктиг хандырылганы эккимээриниҥден аңгыда тудугчуларның кышкы үеде бедик бүдүрүкчүлүг амылдаарынга тазарымчалыг байдалды амдыгаашкан ыяк белеткен тургузары чугула. Тодаргайгаарга, мастерлер, бригадирлер, участок начальниктери, инженер-техниктиг амылдаакчылар кышкы үеде кылыр амылдарның фронтузун баш удур белеткээр хүлээлгелиглер. Улуг тудугларның фундаментизин жудуп, даштыкы штукатуралаашкынын чылыг үеде дооскаш, кыштың эң соок үезинде тудугнуң иштики кылыгларын колдадыр кылдыр амылды организастаары чугула.

Тудуг-монтаж амылдарының хөөмүдап турарының база бир чылдагааны болза, кайы-даа тресте амылчын күүнүүң чедишпези болуур. Организастыг чыыданы чорудуп тургаш, тудугнуҥ мергежилиниг чаа кижилерни өөредири, ыларны чүрттаар бажыңнар-биле хандырары хүннүҥ эң чугула айтырыы апарган. Тудугларже амылчын күүнүң мобилизастаар, оларга чүрттагга шөлүн бирги эзлчеге бээр дугайында СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниҥ донтаалын күүседир талазы-биле бисте чамдык амылдар кыдыынган. Ынчалзажок чүрттагга тудуунуң хөөмүдап турары-биле, чүрттаар бажыңнарның чедишпези-биле тудугнардан хөй кижи үнүп турар.

А чүрттагга тудуунуң байдалы кандыгыл? Чүрттагга тудуун колдап чорудуп турар «Тыва тудуг» трест эртиен сес айларда 5.426 дөрбелчин метр чүрттагга шөлүн дүмзаган, ол болза планныг онаалданың чүгле 74.8 хуузу-дур. «Кызыл тудуг» эргелели чүрттагга тудуунуң планын чүгле 65 хуу күүсеткен. Чүрттагга тудуун дүргедедир тазазы-биле бисте мурнакчы дүржүлга бар. Чижээлзэргге, «Кызыл тудуг» эргелелинде бригадирлер эштер Чайдып, Шиповаленко, «Тыва көдээ тудуг» трестиң 586 көжүп чоруур механизастаттынган колонназында бригадир эш Ивановтуң бригадаларының көжигүннери ыяккын кылыр амылдарын чылыг үеде баш удур белеткен алгаш, чылдың кайы-даа үезинде тудуг амылдарының темпизин кошкатпайн ай санында дең-десии амыылдап турарлар. Эш Шиповаленконуң бригадазының көжигүннери ийи эзлчеглеп амылдаарының эптиг аргазын тыпканнар. Ийиги эзлчегниң амылчыннары хүндүс амылдаар бирги эзлчегте белеткел амылдарын кылып, чадалар салып, бажың шалазын, дээвиир кылырынга тускайжыттынган. Бирги эзлчегниң амылчыннары үүрмек амылдарга чардыкпайн, хана салыышкынын колдадып турар.

Бо хевирлиг мурнакчы дүржүлганы тудуг объектизи бүрүзүнге нептередип, участоктар, бригадалар, түс-түс тудугчулар аразынга социалистиг чарыштыг улам калбартып, ону үре-түңнелдиг болдурар болза, беш чылдың үшкү чылында алган хүлээлгелерин республикаңың тудугчулары күүседип шыдаар аргалыглар.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралынга белеткел

БУДАПЕШТ. (СЭТА). МТИ агентилелдиң дамчыдып турарын өзүгаар алырга, сентябрь 30-де Будапештиге делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралын белеткээр комиссиязының хуралы ажыттынган.

Белеткел комиссиязының ажылында киржип турар партияларның төлөөлекчилери делегейниң коммунистиг, ажылчын партияларының Чөвүлел хуралынга белеткеңиринге холбаштыр кылган ажылдың дугайында Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң дыңнадының хүлээп алгаш, үүн чурумунда киргеи айтырыгларны чугаалажып эгелээн.

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Октябрь 1-ниң медээзи-биле алырга, республиканың колхоэтарынган, совхозтарындан күрүне шыгжамырынга 9073 тонна тараа киргеи, азы план 15,1 хуу күүсеттинеген. Ооң иштинде Улуг-Хем район чангыс тонна-даа тараа дужаавазан. Бии-Хем район планын түгле 3,3 хуу күүсеткеи.

Ооң аңгыда, үрезин болгаш комбикорм орнаи алыры-биле колхозтардан, совхозтардан тараа хүлээп алыр чөрлерге 4159 тонна тараа база киргеи.

Сиген белеткели

Нияттиниҥ малынга четчир санныг мал чеми дээш «Тес-Хем» совхозтуҥ Үстүү-Шынва саябырында ажыл хайнышкыныыг. Саябырның хоочун малчыныары Чооду Куйпан, Ямыраниза Янчып, Чымба Начын олар сигенчилербиле моогаг чоока ажылдап келгеннер.

Сиген шөлүнде машина-техника болгаш кижи күжү чайгы үеден бичии-даа кошкаш дивээи, дем күүтүг ажылдавышаан. Бо хүннерде 200 ажыг сараатты тургузуп, планның 80 хуу чедирип алган. Бо чугула ажылга трактористер Даай-оол, Чооду, Анайоол, Диин-Кара, Кара-оол бозгаш оон-даа ескелер идепкейлиг ажылдап, хүн нормазын үргүлүү ажырып турар.

Саябырның Дергүң, Алдын-Оюрүг шөлдеринде хөл кедимдыг авеноолар-база ажылдап турар. Олар сигеидеп ак-гыда 480 тонна силосту салган, 1 тонна будүк-бүрүнү кадырып белеткээн.

Х. БОРБАЙ-ООЛ.

ДОПЧҮЗУ-БИЛЕ

ЫРБАННЫҢ ыяш ажылагый черинииҥ коллективи бо чылын 70 муң кубометр ыяшты кыстыы Кызылче салдадып бадырар планныг. Ырбаичылар ол хүлээлгезин сентябрьның ийиги чартымында, хүүсаа бетинде күүсеткеш, дүүнден эгелеп пландан ажыр ыяш салдадыр ажылды чоруда бергеи. Олар сезоя тоичүүнге чедир 4 муң кубометр ыяшты республиканың чаа тудутларынга чедирип бээр деп шинтирлээн.

* * *

БАЙ-ТАЙГА районнуң «Кара-Хөл» колхоз мал чеминиҥ белеткелиниҥ доосхан. Ында эш Сереи Серековтуҥ удуртказы комсомолчу-амыкчарының сигенчи бригадазы 90 тонна сигеи белеткээр дээн даалганы 97 тонна кыздыр ажыр күүсеткеи. Үн бригада ооң ыяай 6 га көк-суланы ажаан алган.

Тарып боозадылга

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозта хой тарып боозадырының 2 пунктузу ажылаан эгелээн. Ол пунктуларда ажылдап турар дүржүлгалыг С. Шаңгыр, К. Орус-оол олар бо чылын түс-тузунда 2000—2000 хойларны тарып боозадыры-биле хүлээлгелерии алган ажылдап турар.

Бо хүнге чедир ийи техниктер 600—700 ажыг хойларны түс-тузунда тарып боозаткан. Олар алган хүлээлгелерин ылап-ла күүседир бис деп шуургу ажылдап турарлар.

О. САЙЫН.

ДЕПУТАТ СОҢГУКЧУЛАРЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады эш Т. А. Стал-оол «Дөн-Терезин» совхозтуң төвүнге болгаи Эдегейниң малчынпарынга баргаш, соңгукчулар-биле үжурашкан. Депутат делегей байдалының болгаш республикада, районда күрүне планының күүсеттинип турарының дугайында илеткелди кылган.

Ногаа, сүт будурер утлашыышкыныыг бо чылын чаа организастап тургускан совхозтуң ажылчынпары багай эвес ажылдаанын ол демдеглээн. Совхоз Ак-Довуракты будүрүлгелериинге 15 тонна ногааны, 15 тонна капустаны, 75 тонна картофельди болгаш планга көрүнмээн-даа болза хүлээлге ёзугаар күрүнеге 210 тонна тарааны сатхан. Ниитининң малынга сиген белеткелиниң планын 155 хуу күүсеткеи.

Мал ажылының продуктулазаа хереглелдиҥ бараанпарын садыл алыр дээш Ак-Довурак хоорайже чоруп турар. Совхоза электри шугуиуи Ак-Довурак хоорайдан дорт кииреп, школаның класстарын бүс-биле чылызар, чаа клуб тудар, янзы-бүрү эт-херекселдер дугайында киирген чагыларны хамаарышкан министерстволар, албан организацияларының удурткучулары-биле чугаалажып тургаи, дүзаа көргүзерин соңгукчулар депутаттан дилээн.

Ам-даа 20 ажыг тонна картофель ажааттынмаан, дүжүт ажаан алышкыны доозулганда болза, шөлдерде саваи бөлүнмээн болгаи кыштагламышкынга белеткел ооҥум чоруп турар. Бо айтырыгларны чоокку хүннериниҥ иштинде шинтирлээрии эш Т. А. Стал-оол соңгукчуларынга сүмелээн.

Т. ТАЛГАНЧЫК.

ЛЕНИНЧИ МУЗЕЙИДЕ ЧАА ҮҮЛДЕР

Ленииниҥ төрүттүнгеи черинде ленинчи тураскаалдыг музейиниҥ бажыңын тудуп турар. В. И. Ленииниҥ Төп музейиниҥ Ульяновск салбыры, политчырыдыышкынының область бажыңы база 1400 кижи олурар улуг зал аиаа бар болуур. Тудуунуң доостурулга чедир ам-даа чыл арткан, ынчаргга музей салбырының эртем ажылдаачылары чаа бажыңче кежериигге белеткеиии эгелеп берген.

Музейиниҥ Ульяновскиге салбыры ам 500 дөрбелчин метр шөлдүг бажында турар, а чаа тураскаал төвүнге ооҥ шөлүнии муң ажыг дөрбелчин метр болуур. Ол дээрге делгиидер турар 17 зал, байырлавдыг ленинчи зал болгаи киноколтөрия-зыр.

Музей салбырының улуг эртем ажылдакчызы А. И. Томуль болгаи ооҥ өөрү Т. И. Релина биле Е. В. Нечаева олар бүгү ажылдарны канчаар дериириҥ шагда планнап алганнар.

Антонина Ивановна Томульга ол нарын ажыл ажы биллингир. В. И. Ленииниҥ Төп музейииҥ ам ол ажылдап турар салбырының делгиидер планнарын үзеэри чыл бурунгаар ол ажылдап кылып турган. Ленинчи номналды көрөзиринде ам үжеиги чылда ол ажылдап турар. Музейиниҥ салбырында, В. И. Ленииниҥ бөлүк-музейиниге ленны-бүрү материалдарны ол чыып, белеткеи турар. Сактырга, бүгү чүве таныш, бүгү чүве өөреттиигеизиг. Ынчалза-даа ленинчи өөредиигии кайгамчык хөй байлаанда ам-даа чаа-чаа үүлдер тыптып кээп турар.

Чоокта чаа, СЭКП ТК-ныҥ чанында Марксизм-ленинизм институтуиуҥ архивиниге ажылдап турган, Анна-Ильиичина Елизарова-Ульяноваиың үүлдериниҥ баштайгы хол үжүктерии ол көрүп орган. Ынчаарда Антонина Ивановнага ыяшыг чүгүлээ эвес дегп сагындырган, Анна Ильиичиианың бир-ле демдеглээи ам улуг тывыышкын болуу берген. Ол демдегледдерде Симбирск хоорайның Стрелеиский кудумчуда 21 дугаарлыг бажыңга Ульяновтарның чурттаи турган бажыңының иштики байдалының чамдык тодаргай үүлдерии бижиглеел каан болгаи. Ленинчи музейиниҥ чаа бажыңын ажыдыптарга, ооҥ делгиирлериие ол база херектиг болу бээр.

Тураскаалдыг Төпке, амгы музейде турарыига бодаарга, дыка хөй ленинчи документтилер бар болуур. Фото-чүрүктерда ыдерттиигеи ленинчи үүлдер көвүдээр, чүрүмаадыг ураи үүлдүүн чаа чоглаадарын бар болуур, скульптура, графиика талазы-биле база ыыдыг, олар улуг баштыңчыныың амылдарын болгаи ажыл-чорудулгазын көргүскүлээр.

Ульяновск салбыра В. И. Ленииниҥ Төп музейи улуг дузаны көргүүп турар. Ооҥ эртем ажылдакчылары тураскаалдыг Төпке делгиир кыыдыг чорудаар чаа үүлдерии шагда-ла белеткеи алган, ында деиинчи документтилериҥ чүрүмка тыыттырыы каан хоолгалары көчүүр хөй.

Ленииградтың Салтыков-Щедрин аттыг библиотеказы мырыңай чаа, үжеиг үүне чорутчаи — ол база Ленииниҥ өөредиигии эртемшинчилеидиҥ «Заря» («Херел») деп журналдыг номерь-дир. Ооҥ үнген ойу 1901 чылдың январь. Ол журналга Владимир Ильич болза Н. Ленин деп ат-биле бодуиуп үүлдериии эң-не баштай парлаап турганы бладгиир болгай.

Ульяновскиниҥ чурттачылары база музей салбырыига дузалаш турарлар. Чоокта чаа ында чүрт шинчилекчилеригге В. И. Ленииниҥ чогаалдарын болгаи партия съездилериниҥ резолюциязарын 20 чылдарда парлаазы номнарны, 1905 чылда үнүп турган «Чаа амыдыралга» деп большевиктиг солуниуҥ номерия эккеп бергеиер.

В. И. Ленииниҥ Төп музейииҥ бо салбырының ленинчи тураскаалдыг Төпке тургустунган турар үжүрүг чиигине делгиир күүседелиин РСФСР-ниң чүрүмга фондузуиуҥ Москвада салбырыига дааскан.

Б. БАЛДЫОК
(СЭТА-ның корр.).

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ ЧАРЫЖЫ

ТАРТУ. (СЭТА). Сентябрь 29-та эстон «Тарту» совхозтуң ховуларыига механизатортараажыларының баштайгы бүгү-аавилел чарыжы болгаи. Чарыштыг ССРЭ-ниң Колхоз ажыл-агый министерствозу, көдээ ажыл-агыйының болгаи белеткелдериниҥ ажылчыны, албан-хаакчыларының профавилел ТК-зы, ВЛКСМ ТК биле Көдээ ажыл-агыйыиы эртем ёзугаар организастаарының төп баштэар черии организастаан. Аиаа 36 кижи: 34 совет трактористе болгаи Бенгер Улус Республикадан келген ийи трактористе киришкен. (олар конкурстан дашкар маргылдапкан).

Чарыштың кол негелдеи черлер аидарыының шынары болгаи.

Дүгүйлүг машиналар талазы-биле Калининградтың областтың Гурьев аттыг колхозунуң Е. К. Низовскиз, а ичирбе дүгүйлүг трактордарның талазы-биле — Бүрган областың «Тактамышский» совхозунуң В. С. Планков олар бүгү-авилел чарыжының тиилекчилери болган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынче

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIII сессиязынга киржир дээш ССРЭ-ниң Даштыкы хереглер министри А. А. Громыкога баштаткан ССРЭ-ниң төлөөлери Москвадан октябрь 1-де Нью-Йоркче чоруткан.

УССР-ниң даштыкы хереглер министри Д. З. Белополоска баштаткан Украин ССР-ниң төлөөлери болгаш БССР-ниң даштыкы хереглер министри А. Е. Гурьяновичиге баштаткан БССР-ниң төлөөлери база олзала үүн Нью-Йоркче ужудуп үнүпкен.

(СЭТА).

★ ★

«Тере-Хөл» колхозтуң хойжузу Андрей Оннайның коданында төрүүр 400 баш хой бар. Бо хүнерде ол хойларын Сарыг-Хөлдүң чоок-кавызында одарладып турар. Мурнунда чылдарга бодаарга малчыныың хоо бо чайын эң эки деңгилдеии алган. Чылдың ажыктыг үези — чайны чөп ажыглаан түнелиидеи ындыг байдал чедип алдынган. Бо биче эвес күжениишкинде малчын өрегеиің херээжеи ээзи Чөиүкпеи Санааевна Иргиттиң эвээш эвес үлүг кирген. Оларның кайызыныи-даа малчын стажы ам 10 чыл ажып турар.

ЧУРУКТА: Чөиүкпеи Санааевна одары-биле.

А. Кривоножкинниң фотозу.

★ ★

Комсомолдун 50 чыл юбилейинге учкушпуур

ЛЕНИНИҢ ХЕРЭЭНГЕ ШЫНЧЫ БИС

Ленинчи комсомолдун юбилейин байырлап деңгеглээр хүнүвүске чедир эвээш уе арткан. Комсомолдун 50 чылын байырлаары дээрге ВЛКСМ-нин хүрээлениң быжыглаарының, аныяк салгалдың Ленинниң херээнге. Коммунистиг партияга бергингенинии үлегер-чижээн көргүзери болур. Болувустун юбилейинисти чүгле эрткен болган бо уеде чорудуп турарывыс улуг ажылдың түнелн кылыр эвес, а келир уедеги сорулгаларны, перспективаларын тодарадыр улуг хемчег деп көрүп турар бис.

Улуг байырлалдың бүдүүзүнде бистин районнуң бүтүн комсомол организацияларынга юбилейжи социалистиг чарыштың түнелнин үндүрер. Бо чылдың эгезинде-ле бистин комсомолчуларывыс, аныяктарывыс юбилейжи ээлчегге туруп, бедиктен социалистиг хүзээлгелерни алган. Оны ёзугаар сээр бир инектен-не 1450 литр сүттүг, чүс хойдан 90—95 хураганны, бир хойдан-на 2,5 кг дүктүг кыргын алырын көрдүнгеп. Оң-шынаар 30 комсомол-жаштар тавычалаттынган чиге-тараанны болдуруп бастырарынче чорудар бис. Бистин комбайнерлер болган оске-дээ тараажыларывыс ажылдап турда ар-кейлер болгалан. Совхоз бөгүн күүрүне-биле үе санныкап: 250 тонна бараанныг тараа садар планнымыс ажыр күүсеттинген. Үремин үруушкуну-биле район ажыл-агыйларын мурнап турар бис. Бо черүк сүт-хөлүүлерниң, оон иштинде бора-тайгажылардың шүдүргү демисели, үлүг Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга күш-ажылчы соңуң бараалгадыр дээш телеттиг ижи-дир — деп, совхозтуң кол агроному эш М. Иванов чугаалаан. Өлецинг-Ховуда ажаалганын байдалын көөр дээш автомобилинин доозунуң довулур хап чорупту. Ол хүн комбайнерлер болган оскелерниң ажылдан турааларын, механизаторларның барганнар. Олар эдилээн техниказын үзээп, ол-бо черлериниң эриндерин дынзыткылаан, чангыс сөс-биле чугаалаарга ыланган-ыланган хынаныпаан. Хүн үнүп белип орган.

Аныя-ишчилериниң эртенги ажылче үнериниң бетин ажыглап лектор (Бора-Тайга школазының директору эш О. Соскур-оол) чедип келгеш, делегтейде балуушкуннарга хамаарыштыр кыска, билдингир лекцияны оларга номчуп бергеш. Лекцизының агезинде лектор солунларда пардаттынган СЭТА-ның дынаазының: «Зонд-5» дээр автоматтыг станцияны Ай кавызынче салып үндүрерин Совет Эвилелинде боттандырганын, ол автоматтыг станцияның Черде ээп келгенн, Чер—Ай—Чер аразының космос оруунун ажыттынганын ол таныштырган.

Назы дөгүн улгады берген Оңдар Буянзак лекторнуң чугаазын таалап дынаазы, мынча дээн:

— Кижи дынаазаан чүвезин дынаап, көрбээн чүвезин көрүп турар магалыг-ла чурттала-дыр ам бо. Амыдырал, чуртталга улам-на чечектелип турар. Совет артем, техниканың кайгамчык улуг хөгжүлдезин, чайынаачак чедишкинин чамбы-дип магадап турарының база бир хереч зин бө-дүр. Уваа, чүү дээр, артында-ла Айны долганып, оон байдалын шинчилеп, төрүттүнген Чер-оранынга дедир менди-чаагай ээп келир кайгап, магадап ханнас техниканы. Мындыг магалыг уеде коммунистиг ёзу-биле ажылдаар, ажылдаар база катап ажылдаар, база-да шак ынчаар өөренир, чурттаар херек. Чечектелген чырык амыдырал, чуртталга ол-дүр. Бо улуг чедишкинге бистеринң күш-ажылчы харыывыс бө.

Оон чугаазын бүтүү ишчилер бүрүү-биле деткээп, сетки-линиң ханызындан совет эртем, техниканың чедишкининге байырны чедиргеннер.

Шалың курган этелеп турда хөвү корабльдери Чадбак-Шык болган оске-дээ участоктарже эдериичилерин эдертипкеш дингеп-биле чорупкан.

Бора-Тайганың тараажыларының тараа дээш күш-ажылчы демисели мындыг. Оларның аразында социалистиг чарыштың мурнакчылары хөй. Оон иштинде комбайнерлер Оңдар Кысындак, Монгуш Кожаалык, Ховалыг Кошкар-оол, Оңдар Хүлер-оол, Оңдар Мартаа олар ажыл онаалгаларын хүн бүрүде 120—150 хуу күүсединн турарлар.

Автомашина чолаачызы Оожак Очур, трактористер Ховалыг Очур, Ховалыг Сарыг-оол, Сарыглар Хеймер-оол, сушильщиктер Буулар Конкар-оол, Николай Топуй-оол, Буулар Хеймер-оол, тараа арыглакчылары Юра Монгуш, Ховалыг Артык болган оон-да оскелер ажыл-херээ-биле мактаалыг.

Бригадада улуг повар Оңдар Бак-кыс, оон дузалакчылары Сарыглар Байыр, Ховалыг Сүүр-оол олар тараажыларның улуг хүндүткелин база сорун көргүзгенин ылаанда ап турар. Шынавыла бө быстарның чем белеткеп турары магаданчыг. Дүштеки чем үезинде ховуга — комбайнерлерниң туружунга изиг чемни машина-биле чедире бээр. Сеовас савазардан янзы-бүрү, амданныг изиг чемни комбайнерлерге улуг повар Бак-кыс ээлдээ-биле күдүн бээр. Байыр-биле Сүүр-оол гуляш, помидорлуг салат, үскен долганныг быяза, болган оске-дээ чемнерни эки белеткеп билирлер.

Ам садбыр 1770 ажыг га тараа культураларын ажаап ап, дүжүт ажаап алырын доозуп турар.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корреспондентизи.

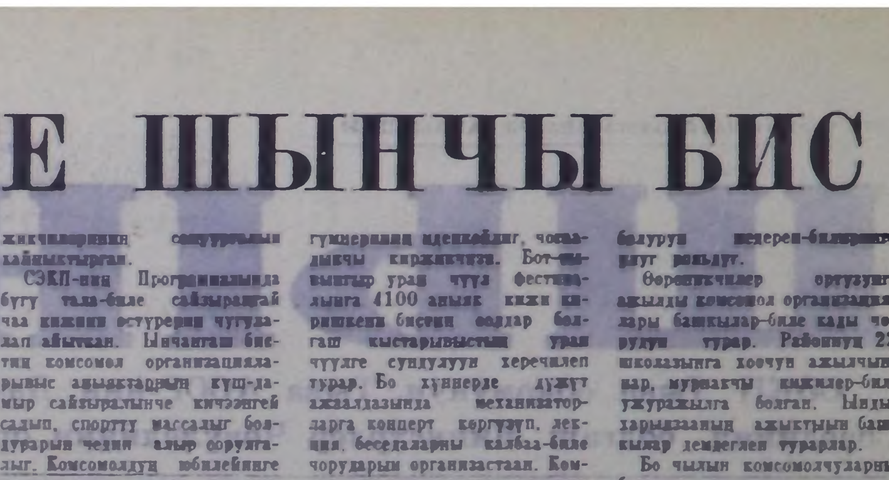

Комсомолчу Куулар Чечекмаага удуртказ Кара-Чыраа салбырының огород бригадазын аныяктардан тургустунган. Комсомолчу аныяктар ВЛКСМ-нин 50 чыл ооң күш-ажылчы белектери-биле үүкүп ап, ногаалларның болган картошканың эдек дүжүдүн өстүргеннер.

Иштининң чеменнелгезинге, үрезинге хереглээр 134 тонна картошка шыгжамырда урдунуп, 23 тонна хире янзы-бүрү ногаалларны совхозтуң чемненнелге чердериже, Чадаананың, Ак-Довурак хоорайның болган Барыын-Хемчик райпозунуң хереглелдеринче чорупкан.

Бригадага кажы чылдар уланыпкан дажыдап, ногаалларны өстүрүп ажаарынга мергежээн аныяктар кой. Оларга комсомолчу кыстар (чурукта, созагай талазындан) Д. Чечекмаа, И. Хензина, И. Сайын, К. Ооржак, А. Куулар, К. Чечейлиа олар хамаарыжыр. Кара-Чыраанын огород бригадазы ногаа дүжүдүн ажаан алыр аныяктарны деескан.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

СҮТ-ХӨЛДҮҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНДЕ

БОРА-ТАЙГАЖЫЛАР

Чурумал

Сентябрьның каан хүнү. Шолде-Тейниң бүтү талдарында чаптылган тараалан шөл. Ында хайныкан ажылыш. Сес хөвү корабльдери салаң баштыг хоор-сарыг кызыл-тасты, арбайны, суланы кезип ажаган. Автомашиналар, тергелиг тракторлар комбайннарның бункерлериниң дүжүттү хүзээп ал-ла, хөвү турлаанда шанче шуушкан. Аигыстарда бөкпек-бөкпек кылдыр хөпээнней дүшкүдээп савазынарны соорткен трактолар доозунуң бургураткан, холдарында чепсектерлиг ишчилер ону сарааттай тургускан. Тоң шанда тараа арыглап, кургаткан машиналарда ажылдаан, автомашиналарга чүдүрген, оон дүжүрген кижилер бачым хөделеген. Бо болза Чоон-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Бора-Тайга салбырының механизаторларының болган тараджыларының деминг ажылы-дыр.

— Бистеринг ышкы-ла чаагай, салаң баштыг «москвич» сорттуң кызыл-тазы. Ону 5 комбайн агрегаттары туруушкун чокка ажаагаан. Комбайндан тараа хүзээп алыр — чолаачылар, трактористер комбайнерлерниң доктаамал эдериичилерн ажаргаан, шөлден шанче, шаңдан шөлче салчып-да тур

Улусчу контроль боттанылышкында

ЭСКЕРИИЧЕЛ ЧОРУК

Барыын таланы районнар баар асфальтылыг улуг оруитуң солагай талазында назып наан кадыр кара дагның баарында Элегес-Аксы суур бо. Ында «Кызыл-Хавак» шахтазы хөмүрдашты будуруп турар. Маңаа нуш-аажыл неззэде хайныышкыныыг. Ильичииң оттары хүндүс чүгле даштыгаа ыыппас иээрдем башка, будуруулгениң эргежок чугуула участоктарында дүн-хүн чөп чырып турар, а дүне шахтаның даштынгадаа, иштинге-даа электри чырыы чайнай бээр.

Аңылчыннарның, дагыларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш техниканың бүгү күшениишкини, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы «кара алдынны» тыварычо угланган.

Машиналарда чүдүрген хөмүрнү деңзилээр кижилер-даа, шахтаның администрация черинде, комбинатта болгаш өскедаа дузалал будуруулге черлеринде ажылдап турар бүгү ажылчыннар коллективтиң ниити чедиишкининге чоргаарланып турар.

Шахтаның коллективи эртнен сес айларда эки ажылдаан. Маңаа бадыткал кылдыр чамдык чижектерге доктаап көрээл. Хөмүр-даш тыварының сес айлар планы ыракта ажыр күүсетпинген. Бо чылдың чүгле бирги кварталында пландан дашкаар 5000 тонна «кара алдын» ажыр бердинген. А сес айларның түңнелинде 12 муң тонна ажыр кастынган.

Ниити чедиишкинге догум болуп турар шахта эргелелиниң, партия организациязының даянып ажылдап турары — улусчу контроль бөлүүнүң дугайын демдеглевес аргажок.

Зыьмира Халимовна Алешечкина шахтада чэзрби кижи составтыг улусчу контроль бөлүүнүң даргазы. Ол хөй-ниитиниң бүзүрел-даалгазын күүсетпишаан, бодунуң дорт хүлээлгези—вентиляция станциязының начальниги хүлээлгезин база күүседип турар.

**Улусчу контроль бөлүүнүң ажылының планын кварталдап чогаадып тургускан. Ону тургузарда партбюро, оон секретары Владимир Георгиевич Тещуков биле баш удур дугуржуп сүмележип алыр. Бөлүктүң кежигүннеринге даалгаларны бээрде мурнунда-на тургускан хуваажда-үелеге ёзугаар кижи бүрүзүнге күүседип шыдалыы дег даалганы онаап турар. Оон ынай күүсеттинген, кылдынган, хынаан ажылдарның түңнелин, кайы-бир кижилерниң медээзи-биле киирген хомудал азы дилег билдириишкиннерни канчаар чугаалажып көргенинин түңнелин партбюрога, месткомга, коллективтиң будуруулге хуралдарынга ей-шаанда илеткеп турар. Бөлүк колдуунда коммунистерге, комсомолчуларга даянып турар. Бо чылын мындыг хыналда ажылдарын чорудуп, четпестерни ей-шаанда эткен. Чижээлээрге, кадр талазы-биле киледиг ажылын хынаан. Күш-ажыл дептерлерин долдуруп, дужаалдарны күүседип турарын база документилерни кадагалап турарын хынап көрген. Чамдык үүрмек четпестерни баш удур илеретикен, боттуг дузаны чедирген. Ажылчыннарның ажыл телевирин шын санап турар бе дээрзин база хынаан, маңаа хамаарыштыр ындыг-ла онзагай чүве база чок болган. А материал складында база шахтада дилиг болгаш өске-даа материалдарның артыкшылдыг болуп турарын хынап көрген. Ында четпестер хөй болган. Шынап-ла, шахтаның иштинде, даштында дилиг материалдары хөй чыткылаар, ажыктыг демир-дес аймаа хөй. Чогуур профилактиктиг хыналданы кылганының түңнелинде ук четпестер чайлаттынган, харын-даа коллективке 500 ажыг акша камналгазы чедип алдынган.

Зң-не идепкейлиг, дыңнангыр кижилерге улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери проходчик Григорий Яковлевич Михутин, электрослесарь Григорий Иванович Пономарчук, нормировщик Нина Георгиевна Гладышкина, бухгалтер Вера Ивановна Катала, дагны Иван Игнатьевич Еремин өлар хамаарышыр.

Контроль бөлүүнүң кежигүннери ажылчыннар дамыглап соортур автобустуң график ёзугаар шимчээшкининден эгелээш, будуруулге участогунуң бүгү-ле адырларында хуваатынган. Ажылчыннарның ей-тан ажылдаарынга бичии-ле таарымча чок чүүлдер тургустуна берген таварылгада бөлүктүң кежигүннери дораан-на хурал-суглаага тургузуп, айтырыгны узамдыктырбайн баш удур хемчег ап турары кончуг шын.

Бөлүнге хоорайның улусчу контроль комитединиң талазындан боттуг дуза чедирип, кандыг арга-хевир-биле ажылдаарын сүмелеп турарын эш Алешечкина чугаалады.

Сөөлгү үеде бөлүктүң кежигүннери шахтаның кышка белеткелинче кичээнгей салып турар апарган. Ам олар чылдылга системазының байдалын, ажылчыннарның кышны үеде ажылдаарынга таарымчалыг белеткелдерни амдыгаастан чорудуп турар бе дээрзин, аъш-чем, идик-хеп хандырылгазын, шахта иштиниң дериг-хөрөнгөлдөринин четчелелин хынап турар. Оон түңнелин ам болур будуруулге хуралынга чугаалажыр.

Эльмира Халимовна Алешечкинаның ажылдаар кабинединге партбюро секретары Владимир Георгиевич Тещуков кирип келди. Олар бөлүктүң план ёзугаар чорудар ажылын боттандырар дугайын дугуруштү. Кышка белеткел — хүннүң айтырыы апарган. Уи айтырыгны келир неделяда доозар, четпестерни чайладыр деп секретарь биле бөлүктүң даргазының дугуржулгазы ындыг болган.

Четпестерге эптеш чок, бүгү-ле чүвени хөй-ниити ёзу-биле көөр улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери администрациянын, партия организациязының ынанышты даянгыыжы апарган.

Д. ЕНДАН.

Хайгааралды күштелдирген

Коммунистиг күш-ажылдың будуруулгези республика типографиязында кышка белеткел кайы хире болганын сонуургап, ында улусчу контроль бөлүүнүң даргазы эш И. Ненашкин-биле беседа кылырымга мынчалдыр эгеледи:

— Беш чылдың будуруулге планын хуусаа бетинде боттандырар, В. И. Ленининиң торуттунгенинден бээр 100 чыл болур оюн күш-ажылчы белеткелиг үткүүр соруулга-биле коллективтиң кежигүннери хөйү — чаңгызы, чаңгыы — хөйү дээш чаңгыс демниг ажылдап, тоогулуг юбилейге турасхаатказ социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин ай, квартал санында чедиишкинниг күүседип турар. Будуруулгенн кышкы байдалда ажылдаарынга белеткээри чугула айтырыг, дирекция, партия, профсоюлел организациялары чугулага көрүп, белеткелди чай дургузунда чорудуп келген. Бо чугула ажыдың контроль болуу, оон түе-түе кежигүннери үргүлүү хайгааран, кылдынмайн турар ажылдарны илередип. бөлүктүң хуралынга чугаалажып, дирекция, партия, профсоюлел организацияларынга сүмени берип келген.

Кышка белеткелге кол чүүл одалга системазын септеп кылыры турган. Бо ажыл чогуур үезинде доозулган болгаш будуруулге одалга сезопупче тааримчалыг киргеп. Олар материалдың соортулгези оожум чорутпунун турары контролёрларның хынадазындан илерээн, бо айтырыгны дирекция черинге тургускан соонда хомүр-даштың соортулгези шуудаап болгаш элээн курлавыр тургустурган.

Будуруулгени кышка уткуштур белеткээр план-график ажылдаш кылдынган болза-даа, чамдык кылыр чүүлдер оожум чорутпунун турган. Чижээ, пехтерниң соцгаларының рамаларын эвинге киирип, бузун шилдерни солуур ажыл сентябрь эгезинге чедир чорутпупайн турган. Улусчу контроль болуу бо айтырыгны бодунуң хуралынга көргеш, дээштиг хемчегларни алган соонда ажыл шуудаан. Рамаларны эвинге киирип, бузук шилдерни солаан, иштики рамаларны салыры арткан.

— Улусчу контроль болуу партия организациязы-биле бир демниг ажылдап. дирекция черинге чогуур деткимчени көргүзүп. будуруулгенин дески ажылдаарын хандырар дээш хайгааралды күштелдирген— деп, эш Ненашкин беседаны түнеп кагды.

А. АЛДЫН-ХЕРЕЛ.

делегей бо хүннерде

БТА агентилелдиң дыңнадыы

СОФИЯ. (СЭТА). БТА агентилел медеглелди дамчыткан. Югославия Болгарияга болгаш болгар улуска удур кампанияны каш айларның дургузунда чорудуп турар деп. ында демдеглээн. Ол кампанияның үезинде Болгарияның Улус Республиказынга удур өске-даа нүүлдээшкиннер-биле кады. Болгария Югославияга чурт-девискээр талазы-биле негелдени тургускан дээр чүве-биле Болгарияны барымдаа чок чүүл-биле буруудадып турар.

Болгарияга удур ол хоозун, нүүлдээшкиннерни болгаш бурууладышкыннарны сөөлгү чылдарның дургузунда Балканнарга дүшкүүрлүг чоруктуң чедип алдынган чавырлышкынын үрээринге сонуургалдыг НАТО-нуң ол белүктери ажыглап турар, чогум-на харын Болгарияның Улус Республиказының тайбыңга ынакшылдыг болгаш боттуг политиказы ол чавырлышкынга биче эвес хире-чергеэн-биле дузалаан болгай деп, БТА демдеглээн.

Болгарияның Улус Республиказының чазаа ол бурууладышкыннарны каңдыг-даа үндезин барымдаалар чок кылдыр бүрүң-биле хүлээвейн турарын медеглээрин Болгар телеграф агентилелинге төлээлеткен. Социалистиг Болгария чаңгыс-даа чуртка девискээр талазы-биле негелдерни чок болуп келген болгаш чок-даа. Бо турушту партияның болгаш чазактың делегей документилеринге чаңгыс эвес удаа илергейлеп келген. Ол дугайын алаэн хөй социалистиг чурттар-биле найыралчы кереэлер, албан бүзүнүң өске-даа документилерин болгаш медеглелдери хереченил турар. Ол документилерге болгаш медеглелдерге Болгарияның Улус Республиказы делегейниң нйнги дайымының соонда тургустунган кызыгаарларның бузулдабазы дээш тодаргай болгаш билдингири-биле туржун турар, ол дугайын ооң тайбыңга ынакшылдыг чайгылыл чок политиказы бадыткап турар.

Болгарияның Улус Республиказы бодунуң ол политиказындан аткаарлаваазынга бүрүң шинтпирлиг. Болгария балкан чурттарның арезында харылзааларны, ооң иштинде ЮСФР-биле харылзааларны экижидеринче, Балканнарга тайбыны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарыынче утпаидырган бүгү эргежок чугуула күжениишкиннерин ам-даа салыр.

Колониализмни буруу шапкан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). 24 күрүненин тускай комитеди Англияның, Португалияның болгаш өске-даа барымын таланы күрүнелериниң колонизаторжу политиказын буруу шапкан.

Комитет Азияның болгаш Африканың болуп чурттарының резолюциязының төлевилелии 20 бадылаашкын-биле чүүдүг деп санаан, үш чурттуң төлээдери удурланган. Англия, Португалия болгаш колониялыг өске-даа күрүнелер колония болгаш хамаарылгалыг девискээрлерде херектиң шынныг байдалын чөжирарын оралдашпышаан, ол девискээрлерниң дугайында информацияны КНО-га киирериниң ойталап турары-биле холбаштыр африка-азиа чурттар боттарының удурланышкынын резолюциязында илергейлээн. Азияның болгаш Африканың чурттары Мүнүү Родезияда болгаш Кариб далайда Англияга хамаарылгалыг беш ортулуктарда байдалдың дугайын КНО-га дыңнадырындан ойталаазы дээш Англияны шүүмүүлээн. Олар Португалияны бодунуң колонияларында байдалдың дугайын комитетке дыңнадырындан ойталаазы дээш буруу шаап көргеп.

Англияның болгаш АКШ-тың төлээлекчилери Англияга хамаарыштыр «чөптүг эвес» дээр чылдак-биле резолюцияга удур бадылаан.

Коммунистерниң кыйгырыы

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партиязы өөренир эрге дээш, шиноланда демократтыг эвес норум-чурумга удур, ажылчыннарның болгаш студентилерниң маттышкан демисединн хөгжүдер дээш демисединн калбарткр деп чүрттүң ажылчы чоннарын кыйгырган. Ол демисединң эң дээди чадазы болза, октябрь 13-те Турминге эртер ниити-национал чыскаал болур.

Кады ажылдажылганың эки түңнелдери

КАНР. (СЭТА). Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш техниктиг дузазы-биле түдүп турар Асуанның бедик плотиназы КАР-ның көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеримге, тараачыннарга болгаш индустрия-биле чүрттүң чомугга ажыктыг чүвеин улам хөйнү берип эгелээн. КАР-ның хандырылга министри Мухаммед Абдулла Мерзабан Египеттө база бир кол чем продуктуну болур ристиң үүрмектел садар эртээн 25 хуу чиигеткен дугайым, күрүненин садып алыр эртээн бир тонна риске 24-тен 30 египет фунтуга чедир бедитнем дугайын чарлаан. Ол чорук чугле Асуанның бедик плотиназының түдүүнүң ачызында болдунар аргалыг болгаш, плотина сугнуң негеттинер курдавырларын тургузуп, ристиң тарылгазын калбартыр аргаиы берген деп, МЕН агентилел демдеглээн. Бо үеде КАР-да ристиң тарылга шөлүктүң элээн калбарганын агентилел демдеглээн. Бо чылын ол көдээ ажыл-агыйның культуразының байлак дүүдү база алдынар. Чүрт эртеи чылын 675.000 тонналың орнунга 1968 чылда 700.000 тонна ристи ажаап алыр.

Кадыг-дошкун тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның патриоттары Мурнуу Вьетнамның янзы-бүрү районнарынга америк-сайгон шеригнерге удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарны чорударын үргүлчүлеп турар.

Даштыкы информас агентилелдериниң корреспондентилериниң дыңнатканы-биле алырга. сентябрь 29-та патриоттар Сайгоннуң мурнуу талазын артиллерия болгаш ракета-биле боолаан. Сөөлгү хүннерде хосталашкынның Улусчу чепсектиг күштериниң кезектери биле америк-сайгон шеригнерниң аразында кадыг-дошкун тулчуушкуннар Тәйниң можуда калбарган. АКШ-тың ол можуда тускай ужур-дузалыг шеригнериниң нйи лагеринче патриоттар хепертен халдаан, АКШ-тың шеригнериниң демей чоруткан кезектери ол нйи лагерьлериниң гарнизоннарын бүрүн чылча шавышкындан камгалап алыр аргалыг болган.

Зиа хемни дургаар аар тулчуушкуннар эртнен воскресеньеде калбарган, нынчаарда мурнуу-вьетнам патриоттар Тхыонтукта (Данангтан мурнуу-барыын талаже 48 километр ырак) тускай ужур-дузаның шеригнериниң лагеринге согуушкунну таварыштырган. Даштыкы агентилелдериниң дыңпатканы-биле алырга, хосталашкынның Улусчу чепсектиг күштериниң артиллерия кезектери лагерьниң девискээрин каш шахтарның дургузунда боолап келген. АКШ армиязының бакка сурагжаан «ногаан эриктер» дээр кезектериниң камгалап турганы элээн каш таңныыл чөрлерин патриоттар зөлеп алган. Патриоттарның ыйышкынын донтаадын тургузары-биле дайзын верколёттарны болгаш ужар чүүлдү чорудуп бээрин дилээр ужурга таварышкан.

Сайгон ёзу-чурум вьетнам айтырыын шинтпирлээрин угаазылалдыг көөрүнге чүүдаа тоовайн, мурнуну хевээр удурланып турар. Ол дугайын Мурнуу Вьетнамның чалча чагырыкчыларының Сайгонга үнген «Ак депгер» дээр чүвеин база хереченил турар.

Мурнуу Вьетнамда американнарның болгаш оларның эвилелчилериниң дайын чорудулгаларының кандыг-даа «кызыгаарла а ш к ы н ы г а», ВДР-ни бомбалаарын сокпадырынга мурнуу-вьетнам генералдарның шинтпираиг удурланышкынын ында кирген.

Дайынчы түңнелдер

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталга армиязының отрядтары Мурнуу Вьетнамның төп кезинин эрин кыдыы районнарынга августың 22-деп сентябрь 20-ге чедир үенин дургузунда дайзының 17 муң хире солдаттарын узуткаан. 120 ажыг самолёттуу агаарга дүжүр аткан болгаш чер кырынга сандан үндүрген, улуг хемчээлдиг 50 ажыг бооларны болгаш 400 тыгаи броневашиналарны чок ыыгаан, ол-ла үеде 59 көвүргелерни буза тевискен деп, ВИА агентилел Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалаан, дамчыткан.

Патриоттаи 248 албадал лагерьлерни болгаш «стратегтиг суурларны» үргедеп, ниитизин-биле 719 муң кижини хостаан.

Ол үенин дургузунда хосталга армиязының кезектери дайынчы хемчегларни 784 удаа чоруткан дээрзин ВИА агентилел база айыткан. Дайзының узуткаттырган солдаттарының иштинде 6 муң хире американнар, мурнуу-корейлер болгаш австралийжилер бар болган.

МПЛА-ның дыңнадыы

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Анголаны хостаар дээш улусчу шимчээшкин (МПЛА) аткылажышкынынны соксадыр дугайында чугаалажышкыннарны Португалияда чаа ёзу-чурумбиле чорутпас. Ол дугайын МПЛА-ның сентябрь 29-та парлап үндүрген дыңнадында чугаалаан.

Муң-муң анголачыларны өлүргенинге бурууллуг Салазарны оон талалакчызы болгаш салгончызы болур премьер-министр Марселу Каэтану солаан деп, дыңнадыгда демдеглээн. Чугаалажышкынынарның болдунмас ужуру-даа ол, нынчангаш МПЛА Салазарның салгакчызының ёзу-чурумбиле чепсектиг демиселди чорударын үргүлчүлээр.

Анголаның патриоттары Анголаның девискээриниң улуг кезинин португали шазажылакчылардан бо үеде хостап алган болгаш МПЛА-ның штаб-квартиразы Анголаның шуут бодунуң девискээринде келген.

Коммунистерниң кыйгырыы

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партиязы өөренир эрге дээш, шиноланда демократтыг эвес норум-чурумга удур, ажылчыннарның болгаш студентилерниң маттышкан демисединн хөгжүдер дээш демисединн калбарткр деп чүрттүң ажылчы чоннарын кыйгырган. Ол демисединң эң дээди чадазы болза, октябрь 13-те Турминге эртер ниити-национал чыскаал болур.

Тудуп хоругдаан

ГАВАНА. (СЭТА). АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң (ТРЭ-ниң) 18 кижи составтыг болук агентилерин күрүненин айыыл чок чоруунун органнарының тудуп хоругдаан дугайын «Гранма» солун дыннатканн.

Шпионнар экономика информациязын, садыг судноларының шимчээшкининиң дугайында медээлерни, а ол ышкаш республиканың чепсектиг күштериниң дугайында информацияны чыып турган.

ТРЭ-ниң агентилериндеп шпион хережелдерни хавырып алган.

Тудуп хоругдаттырганнарны Гаванаиың революстуг трибуналының эргезинге шиичидип берген.

ИРАН. Персид шүүдүлел найысмалалы — Ширазда делегейниң 2-си урак чүүл фестивалы эртккен. Анда Европаның, Азианың, Африканың болгаш Американың 22 чурттарының хөгжүмчүлери, композиторлары, литература, урак чүүл ажылдакчылары сырнаккен.

УСТҮНДЕ ЧУРУКТА: П. И. Чайковскийниң 4-ву симфониязын Тегеранның Рудаки аттыг опера, балет театрының Улуг симфония оркестриниң күүседип турары.

ИЙИГИ ЧУРУКТА: Делегейде кара чаңгыс совет арфалар ыаарчединиң ойнап турары. Солагай таладан оң талаже — Изабелья Кочурина, Оксана Голубченко, Марина Скирнова болгаш Алла Бузкова олар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КОНФЕРЕНЦИЯ ДООЗУЛГАН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ядролуг чепсээ чок күрүненерниң конференциязы бодунуң ажылын доозкан. Анаа 90 ажыг чүрттер киришкен. Конференцияга ССРЭ-ниң, АКШ-тың, Францияның болгаш Англияның төлээлекчилери база олурушкан. Бо конференцияны чылдырбышаан, КНО-нуң Кол Ассамблеязы ук конференция ядролуг чепсекти таратпас дугайында кереэни чарганы-биле холбашкан айтырыгларны чүгаалажып көөр: ядролуг эвес чүрттарга айыыл чок болур чоруктуң магадыллалын хандырар, ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле делегей кады ажылдажылгазын болгаш өске-даа ол ышкаш чүүдерни барымдаалаан.

Бир айда үргүлчүлеп келген конференцияга хөй төлээлер ядролуг чепсекти таратпас дугайында кереэниң чугулазын, массалыг узуткаашкынның чепсээн бүгү делегейге тарадырын болдурбазының мырнай эргежок чугулазын демдеглеп, кереэ дораан күштүг болуп эгелээр болгаш анаа делегейниң бүгү чүрттары каттыжар ужурлуг дээрзин айтып турган.

Мооң-биле кады ГФР-ниң, Израильдиң, Швейцарияның болгаш өскедаа чамдык чүрттарның төлээлери кереэниң кол бодалдарынга бүзүревес чорукту нептередирин ораддажып, анаа холбаштыр янзы-бүрү немелде «негелделерни» болгаш «тайылбырларны» кедүрүп үндүрбүшаан, кереэниң күштүг болуп эгелээрнинге моондактарны тургузарынга конференцияны ажыглаар дээш мүженишкиннерни салган. Конференцияга ооң ажылының эгө үезинде киришкен ГФР-ниң даштыкы херектер министри Брандт уткаы-биле алырга, конференцияның сорулгалары-биле чүүлдежир чүзү-даа чок айтырыгдарже ооң киржичилериниң кичээнгейин чардыктырарын оралдашкан. Социалистиг чүрттарның болгаш өске-даа элээн чүрттарның төлээлери ол оралдажышкыннарга айтур шавышкыны бергеп. Конференцияның киржичилериге ГДР-ниң чазаапың меморандумун анаа чүүлдүргүнүн көргеп. Меморандум ГДР-ниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказының дугайын хереченээп.

Ядролуг чепсекти таратпас дугайында кереэниң удурланычыларының туружуның чылдагаанында конференцияның практика талазы-биле улуг түңнелдерни бербээн деп бодалды Женевада Нацииялар ордузуига тараткан тургаа. Ынчаарга чүрттарның хөй нуруузу чугула чүүлдү кереэден көрүп турарын конференция көргүскен деп аңаа база дешлегээн, ол болза ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының, ядролуг болгаш бүгү-ниитиң чепсогленишкинин дүжүрерин чедип алырының оруунга базым болур.

ХАМААРЫШПАС ДОГУННААН ГВИНЕЯНЫҢ ОН ЧЫЛ ОЮ

Бодунуң чүртүнүң Африкага колониализмнин деңгузүнден ан баштай хосталганнарның бирээзи болганынга Гвинеяның улузу чөртээрланыр. Хамааржылга чок догуннаң эгелээн республиканың кызыл-сарыгноган тугун 1958 чылдың октябрь 2-де Гвинеяның найысалалы Конакриде биезки губернатор орлузунун кырынга киискидип үндүрген.

Хамаарышпас догуннаар эргени Гвинеяга оон «коджайлары» чорааннар шапнаан эвес. Ол эрге шыпгыы земиселге чаалап алынган. Чүртту хосталары дээш шимчээшкинни Гвинеяның демократтыг партиязы (ГДП) баштаан. Оон организакчы болгаш тайылбырлакчы улуг ажылының түннелинде Гвинеяның чонунуң хөй кезии 1958 чылдың сентябрь 28-те күзел илередир бадылаашкын үезинде хамаарышпас догуннаарының орлуун шилип алган. Франция-биле ниитилелгиг болурундан ойталаан.

ГДП бодунуң политикаазының антиколониалдыг болгаш антиимпериалистиг угланышкынын эрге-чагырга эвлеп келген он чылларының бүгү дургузунда хевээр арттырган. Гвинея соок ылгаар дорамчылалга болгаш неоколониализмге улур Африка липке колониализмнин туюлунга чедир үзүткаары дээш национал-хосталгалыг шимчээшкинни деткиниринге туржуп турар.

Экономика талазы-биле хамаарыга чок догуннаарын чедип албас болза, күрүне политика талазы-биле хамааржылга чок догуннаң шызавас деп чүвени барымдаалавышаан. Гвинеяның удуртулгазы ажыл-агыйның күрүне секторун чүртту капиталистиг эвес оруктап хөгжүдеринче угланган, ажыл-агыйның күрүне секторун тургузар хемчегларни алган. Үлетпүрүн чаа хөй буудуруулге черлери тургустунган, олар чүртче даштыкыдан баран салып киирерин кызырар. чүрттүн чонун эргежок чугула баразаннар-биле хандырар, ажыл-агыйны улаш хөгжүдеринге ажыглаар хөренги курлавырын тургузар — ГДП-ниң салган үш чугула соруулгазып шинтпирлээринге дуза чедирер ужурлуг. Гвинеяның ол соруулганы чедип алырынга улуг деткимчени социалистиг чүрттар болгаш хамыкты мурнай Совет Эвилели берип турар, оон дузазы-биле Мамунун консерви заводу. Изерекорнун ыяш болбаазыралыр заводу, Конакриде соодугга чери база оон-даа өскелер чижектиг амгы үенин будуруулге черлери тургустунган.

ГДП социал чаартылгаларының талазында колониализмнин кижини кижи дарлаары ышкаш артынчыларын узуткаарын болунун соруулгазы болдурган. Аиаа шинтпирлиг базымнарны кылган. Күшажыл хоойлужудулгазы, ажылчы чоннарның социал хандырылгазының системазы, даштыкы чүрттарның чамдык бүдүүлге черлерин национализастааны, кызыгаар оттур бүдүү барааннар сайгарын, чижек садыглаашкын кылырыбиле демисежиринин хоойлудары чүртта реакциянын болгаш буржуаз идеегеттернин ажылчорудулгазын дыка кызырган.

ГДП-ниң бурунгу чылын эртнен VIII съездизинин шинтпирлери онза чугула ужур-дузалыг болган. Ол съезд чүрттүп капиталистиг эвес оруктап улам хөгжүүр деп шинтпирлиин балыткаан. чүрттүп ажылчы чоннарының чаңгыс эвин бижыглаарынче. күрүне биле партиниин ажыл-чорудулгазынга калбаа-биле киржиринче улусту кыйгырган.

Чүртка чонун кадыын каңгалаар, оон культуразын хөгжүдер хөй ажылдарыны он чыл дургузунда чорудун келген. Школачылар саны алдыпан ажыг катап көвүдээн. Ынчалзажок гвинейжилер ону чаагай үүле будүреринни чүгле эгези деп санап турар. Олар чырыышкынны массалыг хөгжүдерин. школа өөредилгезин амыдыралче болгаш будуруулгеже тоокпузалдырын чүгле амгы үенин ажыл-иш аргалары-биле чепсегленген эвес, харын ажыл-агыйны коллективтиг удуртурунун чанчылларын база шинтпирлээнин алган, мелередиг ажыл-ишчилерни киживидер— коол айтырыгларын биразнин шинтпирлээринин аргазы деп билип турар.

Ф. КОНОПИХИН,
СЭТА-ның корр.

ТУРАСНААЛДЫГ ХҮНГЕ УТКУШТУР

ФОТОДОКУМЕНТИЛЕР

Бичежек хаптыг чагаа. Ооң чедер черин мынчалдыр айтып бижээн: «Таллин хоорай, Целлюлоза-сазыы комбинады» ССРЭ-ниң Ленин орденниг Төп революция музейинден чурттуң аңгы-аңгы хоорайларынче сентябрь 28-те чоруткан чагааларының бирээзи ол. Оларның чагаа бүрүзү В. И. Ленинниң амыдыралы болган ажыл-чорудулгазын көргүскен 66 чуруктарлыг, документтилерлиг.

Революция баштыңчызынга турасиаатқан өөредиг ындыг материалдарны колхозтар, совхозтар, школалар, албан черлери, черниң кезектери, музейлер четтикпейн манап турар. Тайылбырлыг ол фотодокументилер Ильичиниң амыдыралының болган ажыл-чорудулгазының дугайында делегелелер организастаарынга ажыглаттынар.

ССРЭ-ниң Төп революция музейи В. И. Ленинниң дугайында материалдарны чагыттылар ёзугтар Магадаиче, Оршаже, Харьковче, Торопенче, Фрунзеже, Могилёвче, Чимкентиже, Томскиже, Даугавпилсиже болган чурттуң өскедан хоорайларынче чоруткан.

(СЭТА-ның корр).

КОНКУРСТАР

ССРЭ-ниң Культура министерствозу болган ССРЭ-ниң композиторлар эвилелиниң баштаар черииң секретарыдыр эң эки концерт программазын чогаадырынга аныяк хөгжүмчүлериниң бүгү-эвилел конкурузун чарлаан.

Конкурсту ийи залчелиг эртирер. Биргизи залчээ — республикаларның, шилип алышкын, ийиги — 1970 чылдың март 31-де дооспаан бүгү-эвилел конкурузу болур. Биргизи болган ийиги шаңналдарны алган тинлекчилер концерттерии көргүзүп, чурттуң эртинир болган грампластинказарга бижидер.

ССРЭ-ниң Культура министерствозу өндүр улуг хүннең таварыштыр байырладыдыг чаа концерт программаларының бүгү-эвилел көрүзделин эрттирер деп, ССРЭ-ниң композиторлар эвилели-биле кады база шинтирилзин. Ол программалар түскай темаларлыг, сюжеттиг, тинжиттингеп туруп болур. Программаның чартыктан эвээш эвес кезии чаа, совет авторларның чогаалдары ёзугтаар тургустуглаан, ооң мурнунда нака-даа көргүстүнээн көргүзүлгелер болган турар ужуралыг.

(СЭТА-ның корр).

ДОНДА

Доннуң чурулга музейинде «В. И. Ленинниң мөзү-шинчизи совет чурулга уран чүүлүнде» деп делгизир ажыттынган. Делгем ийи залда Ильичиниң аяк-шинчизин көргүскен чурулга, скульптура болган синилбирлел чогаалдарын чыгтан. Хөй көргүзүг чүүлдерии Москвада, Ленинградта, Киевте уран чүүл артинделерин кадагалап турар черлер, совет чурулганың сураглыг мастерлери чорудуп берген.

ЛЬВОВТА

Львов областың «Вильна Украина» солунунуң журналистериниң сайгарылга чугаалажыр хуралы В. И. Ленинниң Төп музейинин Львов салбырынга болган. Хуралга областың партия ажылдакчылары, хоочун коммунистер, музейниң лекторлары, хоорайның дээди өөредилге черлериниң башкылары киришкен. Чыылганнар барымын-украин черлерге леяинчи идеяларны пропагандаларын улам экижидерии чугаалашкан.

ОСЕТИЯДА

Осетин чогаалчылар В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга уткуштур парлап үндүрер кылдыр «Ленинчи найыралы-биле күштүглер» аттыг чыыпды очерктер, чечен чугаалар, шүлүктер номун белетеп турар. Соңгу Осетияга «Баштыңчы дугайында чоннуң ырлары», «Ленинчи шаңналдың лауреаттары — осетиннер» номнар база парлаттынып үнер.

Мичуринскиде

Мичуринскиниң чер-чурт шинчилээр музейинде Ленинчи эвээ ажыттынган. Ында Тамбовтуң чону-биле В. И. Ленинниң харылзаларын, шылгаранган селекциончу И. В. Мичуринге Владимир Ильичиниң дуза чедирип чоралының көргүскен материалдар чыгдынган.

(Эгелээн № 230 «Шында»)

Хуралбай ол-ла каккаш Арган-оолга четкен. Ооң базала эзи коданы артып калган. Одунуң хүдү ам-даа изиг дээзэр. Оозун бодаарга, ооң дең бажында кошкени илдең.

Ам хамык чүве билдингеп. хамыкты ол доюлдургаи. Хуралбай черилеп базып турарга, авлдың хамык малы кедээр-де — артында Кара-Өзем деп черии ёрү алган. Ооң бажыига баарга, калбак азии апаар. Олче бүдүп арбаанын чеди чүүп малын доозазында сүрүптер болза тывылбас. Кыинын-даа олче дозеря чоттут.

«Ам каичаар чоор? Арган-оолду сүрер дээрге, ырак; бо кончуг шары дег ат-биле анаа чедип чорда-ла, дүн дүжер. Баргаш-даа, та кайын дялээр... Азы дедир чанар бе?.. Адырам, чеде берген дижик мен. «Арган-оол кайыл? Аъдың кайыл?» дээш, кырымга-ла келирлер. Чүү деп харылаар мен ынчаш?.. Дедирленмес дээрге, багай аъам... кырган-ачам. Мени читкен дээш, ол хөөкүйлерни та каичап каапгар...»

Хуралбай алаан боданган. Шөртегер аъды доктаваганын ажыглаап, сигенин харамдыгып-харамдыгып, үзе соп чип, кызыреди дайнаап, бооставазын борбаш кылдыр улайлай ажырып-ла тургаи. Бир көөрге, оозу ийи кулаан сүүртиипкеп, өзенниң үүнче сезиглелдиг көргеп туруткан. Ооң черле бир-ле чүвени билгени илдең. «Ан-араатан бе? Азы кижи бе?»

Удатпазанда, дөңгелдирек артындан кижи бажы, ооң соонда хөрээ, ооң — ак аътлыг бажы, ооң—аътлыг кижи үштүнүп келген. Келзе-де, экизи көргеп. Арган-оол Элик кежи таалынын долдурла артыглыг, алгы хөректээжин азер кырында дөжей салып алган, та кайын тыва шаап алганы ол, чактыр боолуг, белинде — мыйыс сыптыг улуг-ла бижек, ооң аңгыда, ок-дарылыг саадак. Сактырга, каш хөндүр аңнап чоруур дээн аңчызы.

Хуралбайның чаңында келгеш, Арган-оол аладда дег, адак-бышкаа чиик эвес, арайла аары кончуг аътган дүшкеп. Шыпап-ла, ооң ындыг болуру чеп. Ол дүне чүгле карак шимээн эвес, харын таакпы тыртым хиреде балдыр безин сыкпаан. ол хамаан чок аксынга тоттур чем безин ишпээн. Ол хемни дургаар аалдарны аргий каккан, ооң келгеп, бодунуң ооң дүүлаш-биле орук аксындан чайладып, айыыл чок черже чайлаткан. Аңаа кым дүүлашкан деп? Чүгле кадайы-ла ыйнаан. Өт сыңмас ажы-төл бар-даа болза, олар хөөкүйлер — чаш чүвелер чүү демек болур деп. Ынчангаш хөөкүй, шынап-ла, могаан: ийи караа бүлеррегеп. ийи буду мстап-шылаан. ийи холу үдумастаан. Кара башты черге каар болза, ап-каан четпес, дораан-на хаарыктай бээр ийик. А ам ынчап турар харык кайда боор...

Хуралбай эскере тыртып каан.

— Хооруң кайыл, акый?

— Ол ам мында чок...— дээш, идиининң хончузундан сөөскеп даңза үштүп экелгеш, шойт-шойт кыадыр соргудаашп, таакпызының хавын дилеп, хойнун үзенин берген: —Хемчикче кижи каксыптым, дүне-ле. Кыаыл партизаннаржe сес бердирипттим, оны ам четкеп деп билир.

— Күжүр Хоор шыдавас авес... А кымны чоруттуң, акый?

— Сарыгбайны.

— Кай Кара-Хуна оглу Сарыгбайны бе?

— Йе.

— Пуу хайт! Барып-барып оны. Кортуу кончуг чүве болбазыкпа. Бөрүлерден кортпаш, бо артты ашпайн, бертен чер чырыырга-даа ашкан болза, хөңнү-ле болгай —деп, Хуралбай чогенген.— Ооң орунга мен баар чүвемин.

— Ам каичаар, еске арга чок болду.

— Че, кожайның аалчыларын каичан тур?—дээш, Арган-оол даңзазының хүлүн какташ, идиктеп алган, көк сиген кырынга хөлерлеп чыдыпкан.— Өске улус немеппеди бе?

— Арагалап, дойлап-ла хонган-дырлар. Дүүгүнүң соонда, ёлүлүг-ла чүве билдимеди. Кожайның өг-бүлеан чалча апарган—ол-ла солуидур. Кижи-даа немеппеди.

— Кажан чоруур мшкаш?

— Ону кайын билир ийик. Өөнче бистн чагдатпастаан. Чүгле кырган-ачамны дан бажында аппаарды.

— Ол каичаары ол?

— Та.

— Орук баштадыр дижиктер ирги бе?

— Об та, акыжмым.

— Чугаажок болганан — деп, Арган-оол бүүреядиг чугаалаан.

— Эртен хоор аътты аккел деп барган. Өршээ-авыра, леивдеп үндүм. Бо аътты оон орлунда тур деп чедире бээримге, дораан танып каапкан. Оон сеиң сүүп аккел дижи берген. Амырай бербес мен бе — келгеним бо.

— Мени де... Кажар чүвең Мыкылайың хамык малындан чайладып. өнедиин Думчук-Кожайда чедиргеп-не болгай ол. Ам оон сагжыжында— «Малым оича-иеидн тур ирги бе? Бо Арган-оол оруктиринктеп дүргеп чайладыр болзаа» деп бо-ла болгай, кижи биябес чүве-даа чок. Ынчангаш мени келдирип-даа чыдары ол.

— Хоор аътты сеиң мунган деп сестип турлар боор. Черле ынчаш, сеиик бар мшкаш. Мыкылай «Бо Арган-оол Хемчикке кестүп чораан болду. Меңээ-даа ужурашпады. Чүнү каичап чорду бо?» деп. Думчук-Кожайдан айтырып турар болчук. Дүүн чугаалаар дээш уттупкан-дыр мен.

— Кай ындыг бе?.. Хы, кончуг аалдар ынчаарга-ла сестип турар-дыр — дээш, Арган-оол ковайын келгеп.— «Чыдында тыргал чок, олуттө олча чок...» Бичии дыштаныи алдым.

Оларның кырынга кускуннар алгыржы берген. Арган-оол чиигп кончуг коваш кылынгаш, дискеткеиин олурушкаш, чалбарган:

— Өршээ, хайыракан! Улуг аксың ыиай кыл, узун кудуруун бээр кыл, хайыраан!— дээш, катап демги хевээр олуруп алган.— Ол-дур көрдүн бе. Таңдынын кужу безин хан-чин үшерин эндевейп турар-дыр.

— Че, акый, каичаар сеи? Баар сеи бе, барбас сеи бе?— деп. Хуралбай далаштыра берген.

— Чок, дукмам, меп ынаар барбас мен. Бир-таа сеиик алы бергенде, кайын боор. Чеде бээримге, салбайн барза, ана ат!

— Чүү дээр мен ынчаш?

— Арган-оол чогул. Хемчик баргаш. Мыкылайга ужуражыр мен дээш, бурунгу хүнне киргеп де.

— Кайын бүүреэр — деп. бирээзи чиганиген. — Хоор аът база чок-тур.

— Йёет, ол база чеп—деп. Арган-оол чайгылып эгелээн.— Каичазза эки чоор?

— Мынча дизимзе, түү ирги аде?

— Түү деп?

— Хоор аът боштуна берген чор. Тудар дээш чаденым дизимзе.

— Шын-дыр. Ооң дешии билбес эвестер.

— Ой хоржок-тур!—деп. Хуралбай алгырып үнген.

— Па, ам чоичап бардын?

— Хоор аъттың орнуида. моиу ортеп каан тур деп чедире берген болбазын меп бе —дээш аъдыиче айытикап.

— Ындыг болза болбаан, кайын бүүреэр...

Түү дизе экил деп, ийи эр каичаар-даа боданган, бодан чадап каапнар. Адак соопда. Арган-оол шуудунга кире берген.

— Ча, ол-ла. Меии Хемчик кирген дээр. А хоор аъттың уу биллинмес дээр, ол-ла. Сеии кайын уш-баш чок ажылай бээр олар — дээш, турган, аъдыи бодунче чыыра тыртып экелген.— Че, ам аъттаныпыл.

Хуралбай база-ла аъдыи бодунче ээ соп эгелээн.

— Сеи ам кайнаар баар сеи?

— Мынчаар дугуржуп алыылы шиңче. Чактыырлыг кижи бо мынчаар түгле бөштир. Сеиде бырдаан-биле алды боо бар-дыр. Ооң кадыида. дүү Луктуг-оол аппакте зары чок, а демги... ы... Конзаи-оолза коргулчуп чок, ана халап! Ланчыыдарлыг, хол-боолут ынмажок ок-чемзектиг солаанарже халлаар аргавыс чок-тур. Чүвеиин шкии маиавас болза хоржок. Сарыгбай даарта кээр деп билип алыр. Оиу база маиатыынар апаар... Бистер дуу Хошу-Адыр бажынга чыгып алыр деп дугурушкан бис. Бир эвес актар чоруур деп барза. черле ындыг-ындыг чүве болу берге, каидыг-бир аргабиле биске доп-дораан дынаадыр. Бир эвес олар анаа саалдар хире болза, аваң биле кырган-ачанны ол аалдан ыратпас болза, болур бе.

— Адырам, акыжмым, хонар апарза, боларның боолдырын оорлап көрге чү? —деп, Хуралбай хенертеи санаа үндүрүп келгеп.

Хм...—дээш, бирээзи чушкуузуи лырбаигап.—Бооларын кайда суп турар-дыр?

— Хойгарып удуп турар ыйнаан, акыжмым. Майгы че киирге-ле бээр чорду.

— Ынчаарга хоржок-тур... Боданыр херек.

— Мыкылайның сиирии тудуп. биске дузалаш деп кетүдүп көрге, түү ирги?

— Йёет. Чугаалажыр эп бар болза, алдартып көр дээн. Мында хөй хөреигилиг кижи олардан дүргеп адырлыып бодай бээр чадавас.

Арган-оол аалларның кайда-кайда барганын айтып берген. Ийи эр ийи чүүке чарлып чорупкан.

(Үлаичылыт).

„Чечектиң“ чедиишкини

Кызылдың ураи түүл училищеэзиниң конперт залынга арыиларында өөрүшкүүнүң хүдүмүрүү кыптыккан оолдар, кыстар база башкылар болгаш хөй-ииитиииың төлөэлекчилери-биле кады училищеиии бо талаитылыг аныяк ансамблии РСФСР-ниң Дээди Советиииң Президиумунуи Хүндүлел бижии-биле шаңналыига холбаштырган хуралды Тыва АССР-ниң Культура министриииң оралакчызы П. М. Самороков ажыткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиииң Президиумунуң даргазы, РСФСР-ниң Дээди Советиииң Президиумунуң даргазыиың оралакчызы Б. Ш. Долчаңмаа доштуңуи чугаалаи мынчаар эгелээи:

— Эргим эштер! Бистиң республикабыстың партия болган Советтериии удуртур органнары ырыын болгаш таиыпкыи эң аныяк «Чечек» ансамблиииң талаитызыи аажок үнелеп көрүп, ханы биллп турар. Силерииң талаитылыг ойнаарыңар республикабыстың ажылчы чонунга база-ла эки билдиигиир. Силер бот-тывыыгыр ураи түүлдүң Москвага болган Бүгү-россиий көрүүдезиигe тыва «Чечектиң» төлөэлерии доидур олурупкан турган.

Ырыың болгаш таицыиың «Чечек» ансамблиииң киржикчилериииң, училищеиииң сургуулдары болгаш хоорайның

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 3 ЧЕТВЕРГ № 232 (7075).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КӨДЭЭГЕ ТУДУГ АЖЫЛЫН ЧУРУМЧУДАР ДУГАЙЫНДА

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көдээге тудуг ажылын чурумчудар дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш. Көдээ ажыл-агыйда бүдүрүкчү күштерни улам ынай хөгжүдеринче, көдээ чонуң материалдыг чаагай чоруун болгаш культурузуг деңгээлин бедиеринче үзагнаан удуг хемчеглерни соолгу чылдарда боттандырып чоруткан деп, хүлээп алган докталда демдеглээн.

Көдээге тудуг ажылын экижидер херектиң чугула күрүне ужур-дузазын айтыштыган, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының болгаш Министрлер Чөвүлелдериниң, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, ССРЭ-ниң Көдээ тудуг министерствозунуң, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң, партияның крайкомнарының, обкомнарының, райкомнарының база ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүскомнарының көдээ тудуг ажылының талазы-биле эң чугула сорулгаларының бирээзи болза чурттаганын болгаш культура-амыдыралдың эки байдалдарлыг база бедик бүдүрүкчүлүг ажылдарынга болгаш көдээ ажыл-агыйны интенсивтиг хөгжүдеринге бүгү байдалдарны тургузарын хайырар, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый ажылдарындан хостуг үелерде чонну ажыл-биле хандырарынга дүжүп турар бүдүрүлге черлериг чагайжыттынган суурлар кылдыр чурттакчылыг черлерни чоорту чаартып тургузары болуур деп, СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санаан.

Ынчаар чагайжыттынган турар суурларның тудуу болза район планнаашкынының база совхозтарның, колхозтарның хөгжүлезинин планнарынга болгаш оларның бүдүрүлге специализациязынга үндезилээш, ол суурларны ажылдап кылдынган тудуг төлевилдери-биле дүүштүр, а ол ышкаш улус ажыл-агыйының адырларын хөгжүдеринин база таарыштыр тургузарының перспективтиг планы-биле дүүштүр чаруттунар ужурлуг.

Район планнаашкынының болгаш совхозтарның, колхозтарның төп коданнарының бүдүрүлге специализациязын ынчаар тодаратқан турар, тудуг төлевилдерин ажылдап кылырын эң чоокку 5 чылдарның иштинде боттандырары, база ол ышкаш мурунда кылдынган төлевилдерге эргежок чугула тодарадылгаларны киирери ажыктыг болур деп көрген.

Чагайжыттынган турар суурларның тудуун төлевилеп тургаш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин, чонның национал онза чоруунун, долгандыр турар черлерниң янзы-бүрү байдалдарын база өөренип көөрүн сүмелээн. Көдээ черлерде суурлар болза архитектура талазы-биле эки аян хевирлиг болур ужурлуг.

Хамаатты тудугунуң талазы-биле Күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Курттуунуң чанында архитектурага болгаш эвилелдешкен республикаларның күртүдүг черлеринге көдээ ажыл-агый районнарының планнаашкынының төлевилдерин, суурларның планнаашкынының болгаш тудуунуң төлевилдерин ажылдап кылыр ажылды удуртуруп даскан.

Бюджет дөзевилдери болгаш төлевилдерге лимиттер ёзугаар чыл планнарынга акча-көрешти тускайлап үнүрерин эге көөрүп ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Курттуунга, ССРЭ-ниң Сан министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга даскан.

Колхозтарның акча-көрешгизинин күсели-биле база ССРЭ-ниң Күрбанкызының чаала дузалаачылызы-биле планнаашкынның болгаш төп коданнарны тудуп сайзырадырының төлевилдерин ажылдап кылырын ажыл-агыйларның хөгжүлезинин чыл болгаш перспективтиг планнарынга көргеп турарын колхозтарга сүмелээн.

Көдээ ажыл-агый районнарының планнаашкынының, суурларның планнаашкынының болгаш тудуунуң төлевилдерин көөрүнге чер-чер организацияларының төлээлери киришкен турары чогумчалыг деп көргеш.

Көдээ чурттакчының черлерниң тудуг ажылын удуртуруп хандырарын, бо ажылга эвилелдешкен республикаларның күртүдүгларының, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүскомнарының, а ол ышкаш тудуг болгаш архитектура талазы-биле чер-чер органнарының ролюн база харыысалгазын бедиерин; кооперативтиг болгаш индивидуалдыг чурттарга тудуун калбаа-биле хөгжүдерин бүгү хемчег-биле детквишаан, көдээ черлерге чурттарга, коммунал болгаш культура-амыдырал тудуун хөгжүдер талазы-биле хемчегларни ажылдап кылырын база боттандырып чорударын; көдээ районнарга ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүскомнарының штаттарынга район архитекторлары болгаш инженерлери — күрүне архитектура-тудуг контролюнуң инспекторлары албан дужаалыг кижилерни немеп киирер дугайында айтырыгны шиитпирээрин, бачыткаттынган төлевилдер-биле дүүштүр көдээ чурттакчылыг черлериниң шын планнаашкыны болгаш тудуг ажылы даап харыысалганы оларга дагзырын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге даскан.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Көдээ тудуг министерствозу-биле чөпшээрежин тургаш, 1969 чылда көдээ тудугга чуртталга бажыңнарының, ниитининң тудугларының төлевилелин кылырының чаа нормаларын ажылдап кылырын ССРЭ-ниң Курттуунуң чанында хамаатты тудуг болгаш архитектура талазы-биле Күрүне комитединге даскан. Көдээ тудугга чуртталга бажыңнарының болгаш ниитининң тудугларының чаңгыс аай төлевилелдерин республикаларның төлевилел организацияларының ажылдап кылыр ужурлуг.

Көдээ черлерге бүдүрүлгенин хөгжүлдезининң перспективтиг утпаныышкынарының, көдээ рабочийлерге кижилерни таарыштыр чурттадырының талазы-биле артем шинчилелдерни калбартырын база ол ышкаш көдээни чаартып тургузарының эң чугула айтырыглары-биле холбаалыг артемниичилел ажылдарын чөрүдарын ССРЭ-ниң Артемнер академиязынга болгаш В. И. Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артемнериниң академиязынга санаалдаан.

1969—1975 чылдарда область, край болгаш автономнуг республика бүрүзүнге бир-ийи ышдыг суурларны тудуп алган турарын хандырар суурларның комплекстиг экспериментал-көргүзүглүг тудуун организастаарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Көдээ тудуг министерствозунга даскан.

Күрүнениң болгаш колхозтар аразының тудуг организацияларынга херек көдээ тудугга индустриалдыг аргаларны шингаздырын болгаш капитал салыышкыннарны эң ажыктыг ажыглаарын хандырар бүдүрүлге-техниктиг баазаларны чаңгыс аай план ёзугаар тургузарынче хемчегларни алырын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге саналдаан.

Колхозчуларны болгаш совхозтарның ажылчыннарын күсүү-кыышкы үеле тудугга киржиринге хандырар болгаш тудугнуң тускай артеминге оларны өөредир талазы-биле ажылды организастаарын ССРЭ-ниң Көдээ тудуг министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга даскан.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң деңгелгезинге болгаш республикаларның улус ажыл-агый чедиишкиннериниң деңгелгелеринге көдээ чурттакчылыг черлерни чаартып тургузарының мурнакчы дүржүлгазын калбаа-биле көргүзерин база ол ышкаш көдээ тудугнуң мурнакчы дүржүлгазын парлалгага, радиога болгаш телевидениеге калбаа-биле чырыдыышкын организастаары эргежок чугула деп санаан.

Партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организациялары болза, көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчылары, тудуг, төлевилел болгаш артем-шинчилел организацияларының коллективтери-биле кады көдээге бүдүрүлге, чуртталга, культура-амыдырал тудуун үндезиниң-биле экижидерниче, колхозтарның, совхозтарның суурларының чаагайжыдыгазынче боттарының чогаадыкчы күжениишкиннерин угландырар ёзугаринге СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелин илергейлээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей чөвүлел хуралын белеткээр талазы-биле ажылчын бөлүктүң, комиссияның хуралдарының дугайында

ДЫҢНАДЫГ

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей чөвүлел хуралын белеткээр талазы-биле ажылчын бөлүктүң болгаш комиссияның хуралдары 1968 чылдың сентябрь 27-ден октябрь 1-ге чедир Будапештиге болуп эртикилээн.

Хуралдарга дараазында коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилери киришкен: Алжирниң Социалистиг авангард партиязының, Американың Каттышкан Штаттарының Коммунистиг партиязының, Аргентинаның Коммунистиг партиязының, Австралияның Коммунистиг партиязының, Австрияның Коммунистиг партиязының, Бельгияның Коммунистиг партиязының, Болгарияның Коммунистиг партиязының, Боливияның Коммунистиг партиязының, Бразилияның Коммунистиг партиязының, Чилиниң Коммунистиг партиязының, Киприниң Күш-ажылчы чонунуң демнилгелиг партиязының, Коста-Риканың Улусчу авангард партиязының, Чехословакияның Коммунистиг партиязының, Данияның Коммунистиг партиязының, Мурнуу-Африканың Коммунистиг партиязының, Эквадорнуң Коммунистиг партиязының, Соңгу Ирландияның Коммунистиг партиязының, Финляндияның Коммунистиг партиязының, Францияның Коммунистиг партиязының, Грецияның Коммунистиг партиязының, Гваделупаның Коммунистиг партиязының, Гватемал Күш-ажыл партиязының, Гаитиниң Улусчу чаңгыс ап партиязының, Ирландияның Ажылчын партиязының, Ирак Коммунистиг партиязының, Иранның Улусчу партиязының, Израильния Коммунистиг партиязының, Колумбияның Коммунистиг партиязының, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының, Ливан Коммунистиг партиязының, Люксембургтуң Коммунистиг партиязының, Венгр Социалистиг ажылчын партиязының, Мексиканың Коммунистиг партиязының, Монголдуң Арат-тың революстуг партиязының, Великобританияның Коммунистиг партиязының, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының, Барыын Берлиниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының, Германияның Коммунистиг партиязының, Италияның Коммунистиг партиязының, Парагвай Коммунистиг партиязының, Перуниң Коммунистиг партиязының, Реюньонның Коммунистиг партиязының, Румын Коммунистиг партиязының, Сальвадорнуң Коммунистиг партиязының, Сан-Маринонуң Коммунистиг партиязының, Испанияның Коммунистиг партиязының, Швейцарияның Күш-ажыл партиязының, Сирий Коммунистиг партиязының, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Судан Коммунистиг партиязының, Турпияның Коммунистиг партиязының, Тунис Коммунистиг партиязының, Уругвайның Коммунистиг партиязының болгаш Венесуэланың Коммунистиг партиязының төлээлекчилери киришкен.

Ынзы-бүрү чылдагааннар-биле төлээлекчилери хуралдарга кээп шыдаваан чаңдык партиялар Белеткел комиссиязынче чогуур чагаалларны чорутканнар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чөвүлел хуралын белеткээр талазы-биле ажылдың дугайында информацияны Белеткел комиссиязы ыдыңаш, ону чүүдүг деп көрген. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей чөвүлел хуралы-биле холбаашкан айтырыгларны чугаалажып көрген. Амгы үе-чадала империализмге удур, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, империализмге удур бүгү күштерниң ходелиишкинниинiң чаңгыс эптиг болуру дээш демиселдин сорулгаларын чугаалажып көөр сорулга-биле делегей чөвүлел хуралын чыырының эргежок чугулазын Белеткел комиссиязының киржикчилери бир үн-биле бадытканнар.

Делегей чөвүлел хуралын кажан чорулар дугайында айтырыгны база катаң чугаалажып көөрү ажыктыг болуур деп, Белеткел комиссиязының киржикчилери көргеш. Боттарының партияларының Төп Комитеттери-биле бо айтырыгга холбаштыр консультацияларны кылырын олар шиитпирлээн.

Белеткел комиссиязының ээлчеглиг сессиязын бо чылдың ноябрь 17-де Будапештиге чыыр деп, Белеткел комиссиязының киржикчилери дугурушкан, анаа чөвүлел хуралды чыырының хуусаазының болгаш оон оон ынайгы ажылының чурумунуң дугайында айтырыгны чугаалажып көөр.

Ажылчын бөлүктүң болгаш Белеткел комиссиязының хуралдары санал-оналлы хостуг, эш-хуузу-биле солчурунуң байдалынга эрткен болгаш марксизм-ленинизмге база пролетарлыг интернационализмге үндезилээш кады ажылдажыгланы улам ынай хөгжүдеринче акы-дуңма партияларның күзелдинин база катаң көргүскен.

Будапешт, 1968 чылдың октябрь 1.

Бүгү-эвилелдиң библиотекалар көрүлдези

ССРЭ-ниң Культура министерствозу болгаш культура ажыдакчыларының профсоюзунуң ТК-зы 1968 чылдың октябрь 1-ден 1970 чылдың январь 1-ге чедир бүгү-эвилелдиң библиотекалар көрүлдезин эртиирер деп чарлаан. Ук көрүлде В. И. Ленинниң төрүттүнгеен хүнүнден бөөр 100 чыл болзурунга турускаттынган.

1913 чылда Владимир Ильич «Улус өөредилгезинге чүү кылып болурул» деп үүлүнге мынчаадыр бижээн:

«...Чөв библиотеказының чоргааралын болгаш алдарын көөр... Номнарының чон ортузунда кайы хире калбаа-биле шуужуп чорун турарындан, чеже-чеже чаа номчукчулар хаара туттунганындан, ном хереглээн кандыг-даа негелденiң кайы хире дурген хандыртынып турарындан, бажыңында номчуур кылдыр чеже номнарның үзеп бердингеннеден, номчулгаже болгаш библиотека ажыглаарынче чеже уругларның хаара туттунганындан оны көөр...» көрүлде ол айтырыгларны база харымылаар, бистиң чуртувустуң 370 муң библиотекаларының эң эвилерин изередир.

ДҮЖҮТТҮ БҮРҮН АЖААП АЛЫР

(Хүн демдеглели)

Дүүнге чедир ажаап алдынган тараа культуралары планга онаштыр 95 хуу болган. Чаа дүжүттен күрүне шыгжамырынче 9073 тонна тараа урдунган ийикпе, ол планның 13,1 хуузу болур. 32 муң тонна урезин урдунган. Оз болза планга онаштыр 63 хуу-дур. Ажгыс аңдарылгазы 56 хуу күүсеттинген ийикпе, 88 муң гектар аңгыс аңдартынган.

Ажаап алышкын ажылдарының эгезинден бөөр ук ажыл доозулгуже чедир Каа-Хем, Бай-Тайга районнарның тараажылары үлегерлиг ажылдап келгеннер. Агаар-бойдустуң багай байдалдары тураажок, олар багай эвес дүжүтту өстүрүп ап, оон ажаап алышкының долузу-биле доозуп турар. Бар чедиишкиннерге өске мурнакчылар-биле катай биче эвес салыышкыны Каа-Хем районда база хожудавышаан. Ында районнуң «Тиилелге», «Кызыл туң» колхозтарының комбайнерлери И. Минорадов, В. Трубенов, К. Сарат-оол, Н. Рябухин, К. Даваа олар киргеннер. Оларның кижи бүрүү ээлчегде 160—180 хуу көргүзүглерни чедип ап келген.

Оон-биле чергелештир сыныт амдаа 15 муң гектар ажыг тараа бар. Ажыы-биле чугаалаарга ажаап алышкын талазы-биле республиканы Чөөн-Хемчик район дедир тыртып турар-дыр. Районда 10 муң гектарның тараазы ажаап алдынмаан. А «Тиилелге», «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда ам-даа муң ажыг гектарның тараазы ажаап алдынмаан. Бо чугула херек Бии-Хем районда база хожудавышаан. Ында «Өөк» совхозтан ёске чаңгыс-даа ажыл-агый дүжүт ажаап алышкынын доозуп турар. Ол-ла чылын 8 миллион 300 муң ажыг ажылчыннар мергежилин бедиткен. Оларның саны ол хире хөй-даа бол, мергежилдиг ажылчын кадрларны белеткээри чидиг болгаш чугула айтырыгларының бирээзи болуп турар, чаа техниканы чедиишкинниг шиитээдип алыры оортан дыка хамаарыжыр. Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының кадрларын белеткээри үндезинин-биле экижидер дугайында айтырыг тургузарының ойу келген.

Эш Кириллин эртем, техниканы хөгжүдерин планнаарының, эртем черлериниң ажылын улам чогумчалыг болдурарының база чаа техниканы ажыглаарын экижидериниң дугайын тодартайлап чугаалаан. Эртеминиң болгаш бүдүрүлгениң 3,5 миллион хире ажылдакчыларын каттыштырып турар эртем-техниктиг ниитилелдериниң техниктиг деңгилгеге улуг роль дүүшүн демдеглээн.

Бүгү-эвилелдиң профэвилелдер удурткан чогаадыкчылар болгаш сайзыраңгайжыдыкчылар ниитилели (БЧСН) беш миллион кижини каттыштырып турар. БЧСН кампалганың сайзыраңгайжыдыкчылар фондузун тургузары дээш чаартыкчыларның массалыг чарыжын организастаан. Ол чарыш бүдүрүлгени болгаш сайзыраңгайжыдыганы улам чогумчалыг болдурарынга, техниктиг чаартыгаларны ажыглаарын экижидеринге хөй тала-биле дуза чедирип турар деп, илеткелчи демдеглээн.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бистиң чуртувуста тургузукчу кайгамчык улуг ажылды боттандырып турар. Эртемни болгаш техниктиг деңгилгени хөгжүдеринің сорулгалары ында кол черлериниң бирээзин ээлеп турар. Амгы үеде чорудуп турар ажыл-агый реформазы бүдүрүлге черлериниң инвестициязын калбартыр болгаш планнаашкынны улам экижидер кол сорулгалыг. Ук реформа техниктиг деңгилгениң чаа аргаларын ажыдып берип турар. Ол аргаларны четче ажыглаар сорулгалыг бис деп, эш Кириллин илеткелиниг түңнел кылдыр демдеглээн.

Илеткел соонда санал бээри эгелээн. ВЦСПС-тиң секретары И. М. Владычченко, эртем-техниктиг ниитилелдериниң бүгү-эвилел Чөвүлелиниң даргазы, академик А. М. Самарин, профэвилелдериниң Украин республика Чөвүлелиниң даргазы В. К. Клименко, Профэвилелдериниң Казах республика Чөвүлелиниң даргазы К. А. Егизбаев болгаш оон-даа өскелер сөс алган.

Дүүштен соңгаар пленумуның ажылы секцияларга эрткен. Чаа техниканы планнаарының болгаш эртем-техниктиг чедиишкиннерни улус ажыл-агыйынга ажыглаар неперединиинiң талазынга профэвилел организацияларының ажыл-чорудулгазын, эртем-техниктиг деңгилгени пропагандалаарын экижидериниң, ажылчы чоннарның культура-техниктиг деңгеезин бедидериниң, техниктиг деңгилгеге аныяктарны калбаа-биле киириштиреринiң сорулгаларын чугаалашкан.

Пленум ажылын октябрь 2-де үргүлүүлээн.

(СЭТА).

Большевикчилерге байыр чедирген

Күрүнеге сүт, эът, дүн, тараа садарының чыл планнарын хуусаа бетинде күүсеткени-биле холбаштыр Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң эр, херээжен колхозчуларынга, тускай эртеминиглериве СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели ыяш байыр чедирбишаан, көдээ ажыл-агый продуктуларын пландан ажыр дужаар дутайында оларның шиитпирин чүүлдүгүнүп деткээн.

Колхозтуң ажыл-ишчилери бүгү күштерин салып тургаш, мал чеминери белеткээр талазы-биле бар аргаларны долу ажыглап, малдың кажаа-хораазын, малчыннарга чуртталга бажыңнарын белеткеп, ажгыс аңдарылгазын, төлдерже туе черинiң чемишчидилгелерин соөртүрүп, сүт булукталдыраарын организастап, оон-биле бүгү көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттерин алырынга чогуур байдалдарны тургузар, мал кыштагладыышкынын эки чорудар, Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгеенинден бөөр түс чыл болганынга алдар болдурган социалистиг чармыты калбартып чорудар дээрзинге СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели бижыг бүзүрелин илергейлээн.

«Тиилелге» совхозтуң Хадыылыгда амыяктарның хөвү бригадазында комсомолчу Бады-Хөө Кызыл-оол эң мурнакчы комбайнерлериниң бирээзи. Хөвү кораблин ол беш чыл уламтыр мергежилдиг башкарып келген. Ээлчег нормазын ашыр күүсеңип чаңчылкан бо аныяк механизатор бо чылын база-ла үлегерлиг амыдап, ВЛКСМ-ниң 50 чылынга эки күш-ажылчы белектерлиг ужурамын турар.

ЧУРУКТА: Б. Кызыл-оол аныя үезинде.

А. Мельниковтуң фотозу.

ЖУРНАЛИСЧИ ЛЕНИНИАНАНЫ ТУРГУЗААЛЫ

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң пленуму

Москвага октябрь 1-де ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң III пленуму ажыттынган. «Владимир Ильич Ленининиң тарутунгенинден бээр 100 чылынга белеткеп дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы болгаш ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң сорулгалары» деп илеткелди эвилелдиң баштаар черинниң даргазы, «Правда» солунның кол редактору М. В. Зимянин кылган.

В. И. Ленининиң ондуг чаагайы болгаш ооң өөредиминиң соксаш дивес амыдыралчы күжү СЭКП ТК-ның доктаалында тодазы-биле коргустунген. Совет журналистер партийни чүтнул-биле, публицистиг бедик мергежил болгаш политиктиг чидии-биле социалистиг идеяларны бадыткаар, буржуаз идеологиниң сөйгалаар хүлээлгелиглер. Парлалгага, радиога болгаш телевидениеге киминиң ажыл-чорудулгазының бүгү-ле талазарынга ленинизмниң тиилелгезин коргузери чугула.

Журналисчи ленинианаңы тургузары эгелээн. Юбилейге белеткелдиң тодаргай планын Москваның журналистер организациязы ажылдап кылган. Ленининиң публицистика талазы-биле саялгалы, парлалганың партийни чоруунуң ленинчи принциптериниң дугайында эртем-теоретиктиг конференциялар эрттүрери көрдүнген. «Ленин Москвага», «Ленинчи школаның публицистери» деп номнар болгаш ленинчи темага фото-чуруктар болгаш чуруктарлыг альбомнарны парлап үндүрер.

«Заказаъениң парлалгазынга улустарның ленинчи найыралын коргускени» деп тема-биле Азербайджанның, Арменияның болгаш Грузияның журналистериниң чогаадыкчы ужурашылгазын чырыткан. Молдавияның, Казахстанның, Таджикистанның, Волгоград областың, Красноярск крайның болгаш өске-даа черлерниң журналистер организациялары Ленин дугайында база ооң чагыгларының амыдырыгга бөттанылгазының дугайында эң эки очериктер, публицистиг чүүлдер дээш конкурстарны чарлааннар. Фото-чуруктар делгелгезин чер болганга эрттирери көрдүнген. Оларның чамдыктарының аттары бо: «Ленинчи чагыглар-биле», «Чөн — төвүнүң тургузукчузу», «Ленин бистиң-биле кады».

Ленинградтың парлалга амылдакчыларының дурмулгазы өскелерге үлегерлиг дээрзин М. В. Зимянин демдеглээн. «4001 дугаарлыг поезд» деп номда киргең болук солуң материалдарны олар белеткээнер. 1918 чылдың мартта В. И. Ленин болгаш Совет чазактың кежигүннери Петроградтан Москваже көжүп келген орукта турар хоорайларның болгаш суурларның бөгүнгү амыдыралының дугайын ында чугаалап турар.

Туркменияның журналистери Каракумнар-биле ай хуусаалыг походту организастааннар. Россияның шаанда чыдып калган турган кыдыг-кызыгаарының экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң дугайында байлак материалды чыып алганнар. «Ленин болгаш Каракумнар» деп номну белеткеп турар.

«Правда» болгаш «Известия» солуннар Ленининиң хөл-биле бижээн чүүлдерин болгаш документилерин диляп тыварын үргүлчүлеп турар. Бо талазы-биле чамдык идегелдиг түңнелдер илереп келген.

Ол дээрге чүгле эгези-дир дээрзин илеткелчи демдеглээн. Мурнувуста улуг, солуң ажылдар туруп турар-дыр. В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур аюн чырыдарының тодаргай планнарын солуннар, радио болгаш телевидение редакциялары белеткеп турар. Ук планнарны тургузарынга партия активи, ажылчын болгаш көдээ бижинчилер, номчукчулар киржир.

Илеткел соонда саналдар эгелээн. «Ленинградская правда» солуннуң редактору М. С. Куртынин, «Коммунист Украины» журналдың редактору Я. Е. Пашко база «Ульяновская правда» солуннуң редактору К. П. Гайдашенко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга талазы-биле комитетиң даргазы Н. А. Михайлов, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң директорунуң ораалачызы А. А. Соловьёв болгаш өскелер-даа чогаадыкчы планнарының дугайында саналга-оналга солушкан.

(СЭТА).

Тес-Хемден чагаалар

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

ТЕХНИКТИГ ЧӨВҮЛЕЛГЕ

Тес-Хем районнуң кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң техниктиг чөвүлелинге колхозтарда болгаш «Тес-Хем» совхозта мал кыштагладыышкынынга белеткелдиң чоруп турарын чугаалашкан. Анаа ажыл-агыйларның удуртукчулары информациялар кылган.

Кыштаглаашкынга белеткелди «Ак-Эрик» колхоз өске ажыл-агыйлардан дээре чорудуп турар. Малчыннарның чурттаалга бажыннарын болгаш мал кажааларын септээр түскай бригаданы, ийи хойжу бригадала 4—4 кижи составтыг ийи звенону тургускан. Олар септелгени октябрьнын баштайгы хонуктарында доозар дээш ажылнап турар. Мыйыстыг бода малның болгаш хой, өшкүнүң кыштаар кыштагларны, кажаалары четчир.

Колхоз мал чеми белеткээринин планын 76,7 хуу күүсеткен. Белеткеттинген чемнерни кыштагларже сөөртүрүн организастаан. Хураганнарны түскайлап үскен болгаш кошкарларны көк сулада одарладып семиртип турар.

Ол шыкаш «Чодураа» колхозта кыштаглаашкынга удур чамдык ажыллар чоруп турар болза-даа, бир кодан хойну кыштадыр кыштаг чок. Хараал-Тей сүт-бараан фермазында инек, бызаа кажаалары эргижирээн, оларны чаартыры негеттинип турар. Ынчалза-даа бо айтырыгны ам-даа шиитпирлевээн. Белеткээн сигеннерни колхозтуң болгаш колхозчуларның малы үргедип чип турда, колхоз баштаар чери чогуур хемчег албаан.

Районнуң кайы-даа ажыл-агыйларында мал чемнерин кыштагларже сөөртүрүү, дус болгаш концентрат чемнерни белеткээр хемчеглер оожум чоруп турар. Бо талазы-биле байдал «Тес-Хем» совхозта эң дүвүреннгир. Совхозтуң директзиязы, салбырлар баштаар черлери, мал ажылының түскай эртемниглери кыштаглаашкынга белеткелче кичээнгейни кошкаткан. Мал ажылының талазы-биле чүгле районда эвес, харын республикада улуг ажыл-агый тургаш, кыштаглаашкынга белеткелче күштү мобилизаставайн турары эдептиг. Совхоз сигең белеткелиниң планын чүгле 20 ажыг хуу күүсеткен хирезинде ам ол ажылды кошкаткан. Чингге-Хараган деп черге тараан көк сулаңы ажаап албайн, малга чидиртпеен. Белеткээн чемнерни кажаалап камгалаар, кыштагларже сөөртүп чедирер хемчеглерни эки организаставаан.

Совхоз мал кажааларының болгаш кудуктарның септелгехемчеглер албайн, күш-ажылды багай организастаанынган, транспортту чоп ажыглавайн, ооң ажыглалынга контроль чок турганыңдан кыштаглаашкынга белеткелде мыңдыг берге байдал тургустуруп келген деп чүвени бо эштер мынчар ужурлуг турган.

Совхозтуң болгаш колхозтарның кыштагларында, фермаларында бар чурттаалга бажыңнарның, кызыл-булуннарның септелге чылыглаашкыны доозулбаан. Малчыннарның хөй нуруузу өгдерге кыштаар турбуже, чеже өгдерни септеп чылыглаар, орта чеже, кандыг материалдар херегил дээрзи биидинмес, бо талазыбиле садыг организациязарынче чагыглар бээш киирбээн.

Бар малды хүр кыштагладыры-биле чергелештир малдан хөй чаш толду ап, менди доруктуруп алыры бо хүннернинг ажылындан хамаарыры база чугула айтырыг. Районнуң ажыл-агыйларының, агаар-бойдузунуң байдалынга хамаарыштыр хөй оолдаашкынын январь, февраль айларда кол эрттирери таарымчалыг болгаш ажыттыг. Шынаг турбуже районда тарып бооздалыганың он пунктуларының ам чүгле бежи ажылдап турар. Тарып бооздалыганың планы 15 хуу хире күүсеттингген. Совхозтуң О. Шынва салбыры хойлар «аргаа» дээш тарып бооздалыганы эгелээринден ойталап турар. Зоотехник эш К. Текеев болза шаг-үе ам-даа орайтаваан, март, апрель айларда оолдаашкынны чорудар деп планнап турар бис дээр хөөн-биле ажылдй соңгаралдып турар. Ооң ындыг-ның эвес практиказынга совхозта ким-даа харыы бербейн турар. Бо совхозта ам-даа 2821 баш хураган иелериниен ангыдап үстүнмээн. Маңаа кадарчылар «тывилбас» дээр чыдагаан бар апарган. Мында кандыг-даа барымдаа чок. Тус черниң чону шаандан бээр мал ажылы-биле ынышпаан, ол-ла одарларга малды ажаап чораннар. Ам аныяктарның-даа иштинден мал малдаар кижилерни хөйнү тып ап болур.

Мал кыштагладыышкынынга белеткелдерни график бүүгаар чорудуп тургаш, октябрьның баштайгы хонуктарында дооскан турарын ажыл-агыйларның удуртукчуларынга бүдүрүлге эргелелиниң техниктиг чөвүлели дааскан.

Г. ТӨГҮС-ООЛ.

Одарны камнаар

Кайы-даа колхозта, совхозта одарлар чиидиң дөрт талазынга хувааттынган, ол бүүгаар ажыглаттынып турар болгай. Ол шыкаш Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң девискээри одарларны ынчаар үзериниге четчир. Часкы одарларның оъду кускө чедир четчип келир болганда, аңаа малды күвүң кээп семиртир болгаш ону күскү одар дээр, а кышкы одарлар ангы үстүнген, оларны кыштаглаашкынга чедир чүм арттырар ужурлуг.

Ындыг турбуже, колхозтуң ынынкы одарлары амгы үеде камнаттынмайн турар. Чижээ, № 1 хойжу бригаданың хойжулары Чаңгыс-Терек деп черде беле хонгулап алгаш, ол чоок-кавының кыштагларының одарларында хойларын кадарып туруп бергең. Чалбак-Тейде кыштатга төрүүр хойлар кыштаар. Ооң одарының оъду ам бирик тазарып калган. Амдыгаштан одарладып каапкаш, кышкы канчаарыл деп айтырыг тургустунуп турар.

Колхозтуң кол зоотехниги эш Д. Шаңгыр-оол, хойжу бригадаларының бригадирлери кандыг-даа хемчег албайн турараар. С. Калиндивин, С. Савындай, О. Седея-Дамбаа дээш ышкаш малчыннар хойларын кышкы одарларже ээп чалаакаш, анаа олурарлар.

Д. ДАСТАК.

БУЯННЫГ МЕРГЕЖИЛДИҢ КИЖИЗИ

ЧУРУКТА: К. Аракчаа
А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

Амыдыралымда бүгү-ле болуушкуннардан онзагай чүве СЭКП кежигүнүнге кандидат болуп киргеним. Ол Совет эрге-чагырганың бежен чыл юбилейиниң бүдүүшүнде болганы сагыш-сеткилимге улуг ыст арттырган.

Беш чыл бурунгаар амгы ажылымның эге базымнарын кылып, бир чыл хуусаалыг техник-тарыкчылар курузун доозкан мен. Оон улаштыр «Тес-Хем» совхозтуң Өртең-де сүт-бараан фермазынга, күзүн хойжу бригадаларга ажылдап эгелей бергеним ол. Ажылды чаа-ла шиңгээдип, ооң «чажыттарын» билип эгелеп чоруур кижиге шаңг чүткүл, шилип алганы мергежилиге ынакшыл эвес чүве болза бергеш чугаажок. Ынчалза-даа бергелерни ажып эртер аргалыг болдум. Районнуң ажыл-агыйлары ам хөй-хөй чайлагларда инек тарып бооздадыр пунктуларлыг, бригада төптерлиг апарган. Ынчаарда ажылга таарымчалыг эвес турагшоа, чугула хереккелдя алгаш, термосту чүктээш чадаг чоруптар турдувус. Бир эвес буганың үреэн чайын ийи, кыжын 5, а кошкарлыы бир хонгаш-ла үреліп каар дээрзин бодап көөрге, ынчаар ажылдаарының бергеэн, ооң түнелдериниң кошкаа билдинге чедип, ажыглаттынып турган.

Ынчаарда ажылдаарым ыяш-биле тудуп алган кичээнгей кижилерниң бирээзи-дир. Ол ыяштың ийилдирер аргазын, ооң ышкаш ыяштың ийилдирер аргазын, ооң ышкаш ыяштың ийилдирер аргазын, ооң ышкаш

ТӨРЭЭН ДЫЛЫН БИЛИР БОЛЗА...

Амгы үеде национал школаларга төрээн дылды болгаш литератураны бедик деннелге өөредиринче онза кичээнгей салып турар. Ортумак школаларның ажылын экижидер дугайында доктаалды удуртулга болдурбушаан, республиканың хой чылда ажылдап келген дуржулгалыг башкылары соолгу үеде төрээн дылды башкылаарының арга-мергежилин улам сайзырадыр талазы-биле эвээш эвес ажылды кылган.

1967—1968 өөредилге чылында 5—8 класстарга төрээн дылды болгаш литератураны башкылап турган хой-хой башкылар өөреникчилерге быжыг билигни берип, 100 хуу өөредилгени чедип алган. Уругларга төрээн дылдың ёзулуг эртине курлавырын өөредип, оларга төрээн дылынга ханы ынакшылдыг аажы-чаңны чаңчыктырып турар ындыг башкыларга чоргаарланыр бис.

Бир эвес өөреникчи бүрүзү төрээн дылын кончуг эки билир болза, эртемнерни шудургу шиңгээдип алырынга улуг деткимче болур. Ынчангаш бистиң төрээн дыл башкыларывыс бо талазынче улуг кичээнгейни салып турары черле чугула.

Чаа-Хол ортумак школазында ажылдап турар Виктор Седипович Кызыл-оол төрээн дылды башкылап турар. Ол ам школага 20 ажыг чыл дургузунда ажылдап турары бо. Дээди эртемниг, улуг дуржулгалыг башкының өөреникчилерге берип турар билин ханы. Ол чылдың-на улуг кичээнгейни өөреникчилер-биле класстан дашкаар ажылче салып келген болгаш бо талазы-биле коску чедиишкинниг. Виктор Седипович литература болгүмүн организастап тургускан болгаш «Төрээн состүн эртинези» деп бижимел журналды үндүрүп турар. Бо болгүмнүн ажылынга уруглар эң-не массалыы-биле киржип турар. Олар аңаа төрээн дылының байлаан, оон уран-чеченин херек кырында билип, ол бүгүнү ханы медереп билиринге боттарының үлүг-хуузун кириштирип турар.

Дуржулгалыг башкының эрттирип турар кичээл бүрүзү янзы-бүрү көргүзүг материалдары-биле байлак. Өөредип турар материалының тус-тус темазының аайы-биле уругларга билдингир тайылбырны берип, ону амыдыралда боттуг чижектер-биле байыдып турар.

Ол ышкаш Кызылдың № 2 школазында төрээн дыл болгаш литература башкызы Сүгдер Мачылаевна Содунам ам 17 чыл дургузунда бо эртемнерни башкылап келген. Кичээл бүрүзүнге ол шыңгыы белеткенип алыр. Өөреникчилер чаа материалды эки билип алзын дээш өөредилге-кижизидилге уткалыг чижектерни байлаа-биле ажыглап турар. Башкының ажылының улуг чедиишкининиң бир кол чажыды — уругларның бот-идепкейин бедидип, оларның кижи бүрүзү-биле ажылдап билиринде. Янзы-бүрү таблицаларны, схемаларны кичээлдеринге ол билдилиг ажыглап турар. Кичээл бүрүзүнге 5—8 минута иштинде словарь диктантыларын чорудуп турар, ынчангаш уруглар төрээн дылының курлавырын байлаа-биле билип алыр.

Ийи-Тал сес чыл школазында РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Аккыс Ашак-ооловна Оюн соолгу каш чылдар дургузунда ийи чылчылар чок ажылдап турар. Оон чорудуп турар кичээлдери бедик идей-кижизидилге уткалыг, амыдырал-биле ханы холбаалыг. Ынчангаш өөреникчилер кичээл бүрүзүнге улуг сонуургалдыг, бедик бот-идепкейлиг.

Ажылынга бердинген, педагогика ажылынга мергежээн бистиң башкыларывыстың аттарын маңаа он-ону-биле адап, оларның ажыл-херээниң дуржулгазының дугайында хой-ле чүүлдерни чугаалап болур. Ынчалза-даа мен маңаа бистиң школаларывыста төрээн дылды өөредир талазы-биле чамдык четпестерни чугаалаксадым.

Эрткен өөредилге чылының түңнелинде республиканың элээн хой школаларының төрээн дыл башкылары ийи чылчыларны болдурбас дээш багай эвес ажылдаан. Чижээлээрге, Бии-Хем районнуң школаларындан төрээн дылга болгаш литературага чыл түңнелинде 393 өөреникчилерден чүгле 6 кижи багайлыг үнген, азы 98,7 хуу. Таңды району—96,8 хуу, Тожу—96,9 хуу күүсеткен.

Эрзин, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарының школаларында төрээн дыл башкылаашкыны ам-даа чогуур деңнелинге четпейн турар. Оон уламындан чыл түңнелинде элээн хой өөреникчилер багай демдектерлиг үнгүлээн. Мурнуку чылдарда ышкаш багай демдек алган өөреникчилерниң саны колдуунда 5-ки класстарда болгулаан.

Бешки классчылар боттарының хар-назынының аайы-биле ол үеде кончуг кичээнгей чок болгаш шимченгир. Ынчангаш башкы бүрүзү оларның кичээнгейин хаара тудар дээш кичээлдерни эң-не солун хевирге эрттирер ужурлуг. Тайылбырны эң-не солун хевир-биле эрттирип, өөреникчи бүрүзүн ажылдадып, оларның кичээнгейин хензиг-даа суларадып болбас ужурлуг. 5-ки класстарга колдуунда фонетиканы болгаш чугаа кезектерин өөредир болгай, ынчангаш кичээлдерге 4—5 минутаның грамматиктиг оюннарын чорудуп болур.

Өөреникчилерниң төрээн дыл талазы-биле кошкак билиглиг бооп турары дараазында чылдагаанндан үнүп турар. Чамдык башкылар кичээлге тодаргай план чок кээп, чаа темаларны өөредип тура, көргүзүг материалдарын ажыглавайн, анаа-ла бодүүн чугаа-биле тайылбырны эрттиргилээр. Оон түңнелинде өөреникчилер дүрүмнерни анаа-ла шээжилеп алыр, оон чогум утказын билип албаан болур. База бир четпес чүл дээрге өөреникчилер боттары бот-тускайлаан ажылдар кылбайн турар, домактар чогаадылгазының, состер холбаштырылгазының ажылын олар күүсетпейн турар.

Кичээл бүрүзүн чедиишкининг эрттирер — аңаа башкының кайы хире белеткенип алганындан хамаарыр. Кичээл кайы хире солун, көргүзүг материалдары-биле байлак эрткенил, өөреникчилерниң билининиң деннели, төрээн дылга чаа өөренген темазын канчаар шиңгээдип алганы оон тодаргай костүр.

Уруглар төрээн дылын кончуг эки билир болза, оон дузазы-биле өске дылдарны болгаш эртемнерни кандыг-даа бергедээшкин чокка эки шиңгээдип алыр дээрзин төрээн дыл башкылары уттуп болбас.

А. ОНДАР,
республиканың башкылар билин бедидер институдунуң тыва дыл кабинединиң эргелекчизи.

Эскертинмес мергежилдиң кижилери

Почтачы

Шилгедек мага-боттуг, үргүлчү-ле каттыраңнап чоруур, орус-тыва чонга орлан-кежээзин кайгаткан Мария Шадриканы танывас кижи Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Торгалыгда чок деп чугаалап болур. Ол школачы чылдарындан-на эгелээш, почтачы болурун күзеп, ийи чыл бурунгаар Торгалыг сес чыл школазын доозуп алгаш, төрээн суурунга почтачылай берген.

Почтачының харыысалгалыг болгаш хүндүлүг ажыл-херээ аныяк кижиге берге болбаан деп чугаалап болбас. Эртен эрте туруп, келген чаа почтаны чурттакчы кварталдарга тарадып, ону чедирери белен эвес. Күзел турда күштүг. Шынап-ла Мария баштайгы бергелерни бодунуң шудургу, кызыманкайы-биле ажып эртип, күзээнин чедип алган. Бо ийи чылдың дургузунда М. Шадрина чоннуң хүндүткелин чедип ап, оларның күзенчиг аалчызы болу берген.

Ол чүгле мурнакчы, кызыман почтачы эвес, харын 1969 чылдың солун чагыдылгазын база чедиишкинниг бижидип турар. Оон идепкейлиг ажылдаанындан солун, сеткүүл чагыдылгазының талазы-биле өске суурлардан Торгалыг дээре болуп турар. Торгалыг-жыларга 37 «Шынны», 32 «Тываның аныяктарын», 44 «Тувинская правданы» болгаш төп, солун, журналдарны чагыткан.

М. БИЧЕ-ООЛ.

ИСЧИ

Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң кежигүнү Кирилл Артемьевич Акулов улуг назылыг пенсионер. Ол кажан-даа ажыл чок, анаа олурбас кижи. Эрткен кыжын ол какпа-биле ийи дилги, дерт дырбактыг олурген.

Бир-ле катап колхоз даргазы Кирилл Артемьевичини кел деп алгаш:

—Дузалап көрүңер, кырган. Берүлер хаваннарывыска халдап туруп бердилер. Бөрү келир хире угларга ол какпалар салгаш үш хонук манап келген. Чеже боор, чем сүрген араатталнар-даа болүү-биле келген-не, оларның баштыңы «кажар» дайзын какпага кирип, алдавыдып-тыр. Оон соонда артканнары корткан берүлер хаван кажаазынче баар орунту шуут уткан.

Колхоз конторазынга Бурганныгда хой малдап турар кадарны эш Чыртак келгеш, оон 5 хоюн бөрү тудуп каанын дыңнаткан. База катап Кирилл Артемьевичиден дуза дилээр ужурга таварышкан. Бөрү кокпазы-биле чоруткаш, ийи неделя эрткенде, ол олча омактыг эзп келген. Ол бир борунү какпа-биле, улуг кыс борунү кады кыраан улуг октуг боозу-биле адып алган келген.

Олут чок кырган бо хүннерде база катап бөрү кокпазы-биле чорупкан. Оон чоруурудаа чоп: үшкү кажар бөрү кырганның салган какпазын соортүп алгаш барган... Кышкы ышкаш эвес, мынчангы исти кезери кончуг бергези билдингир.

— Какпаңарда элик-даа туттунган чадавас боор ийин —деп, кадарчы баштактанган. Аңчы аңаа эпчоксунмайн:

— Элик кире берзе, ушта халый бээр болгай аан ол, какпада быжыглаан дузак чок чүве болбазыкпа.

— Кайгамчык-ла исчи-дир бо!—деп, хойжу магадаан.

Кирилл ирейниң иске уранын чүгле кадарчы Чыртак эвес, бүгү бүрен-бай-хаакчылар магадап турар.

П. ПОПОВ.

ДАШТЫКЫДА ДАШТЫКЫДА ДАШТЫКЫДА

Чехословакияда байдалга хамаарыштыр

Бо хүннерде күш-ажылчы Чехословакия бодунуң анаадагы амыдыралы-биле чурттап турар. Чехословак парлалга үлетпүр бүдүрүлгелерниң, көдээ ажыл-агый кооперативтерининиң, транспорттуң, харылзааның, коммунал болгаш амыдырал хандырылга албан черлериниң ажыл-чорудулгазы мурнундагы ышкаш, республиканың экономиказын быжыглаарынче, чоннуң материалдыг хереглелин хандырарынче, чурттуң даштыкы садыг хүлээлгелерин күүседиринче угланган дээрзин дыңнадып турар.

Чоокта чаа анаа демир-орукчунуң хүнүн демдеглээн. Аныяк шахтёрларның ниити-күрүне конференциязы болган. Республиканың Президентизи Л. Свобода студентилерниң төлээлерин хүлээп алган, а ол ышкаш КПО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязының ажылынга киржири-биле чоруур дээн чехословак төлээлер-биле беседа кылган. Национал хуралдың План болгаш бюджет комиссиязы 1969 чылда ЧССР-ниң бюджединиң төлевилелин чугаалажып көрген.

Чехословакияда байдалдың чогумчуп эгелээнинден бээр барык бир ай хире үе эрткен. Ол үенин дургузунда төп болгаш чер-черниң партия болгаш күрүне органнарының күжениишкиннери-биле чурттуң экономика амыдыралынга иледе эки талалыг түннелдерни чедип алган турда, иштики-политиктиг амыдыралдың талазы-биле чогумчудулганың чорудуушкуну оожум боттанып, антисоциалисчи күштерниң удур ходелиишкининге таваржып турар.

Амгы байдалдарда ажыы-биле демисежир аргазы чок болу берген ол күштер боттарының тактиказын өскертип, хоралакчы ажыл-чорудулганың чаа хевирлерин ажыглап турар. Социализмге өжээнниг күштер «национал чаңгыс эптиң» лозунун боттарының улуска удур сорулгаларынга ажыглап, ону аңгыдан дашкаар националисчи шынарлыг болдуруп турар дээрзин мооң мурнунда дыңнаткан болгай. Ол лозунга чагдынып алгаш, олар ак сеткилдиг коммунистерге болгаш партия кежигүнү эвестерге удур «мораль террорнун» байдалын тургузуп, ЧССР-де социализмниң эрге-ажыктары эргим үнелиг болгаш Москва дугуржулгаларын чайгылыш чокка күүседир дээш туржуп турар кижилерни сандан үндүрерин болгаш оларның алдар, хүндүзүн бужартадырын оралдажып турар. Барыын контрреволюстуг күштерниң ажыл-чорудулгазын хуралдарга илередип, январь соолунде болдурган частырыгларны демдеглеп турар кижилерни истеп сүрүп, бак көрүп, ажылдан үндүрүп турарының хой санныг таварылгалары билдингир болгай.

Контрреволюстуг клубтарның болгаш организацияларның ажыл-чорудулгазын албан ёзузу-биле хораан турзажок, оларның ажыл-чорудулгазы чажыт үндезинге үргүлчүлевишаан. Чижээ, «Клуб-231» дээр чүвениң кежигүннери боттарының баштаар черин чажыт байдал-биле катап соңгуп алган. Оон даргазынга Нигрин дээрзин соңгаан. Клубтуң ам Лондонда туруп турар секретары Бродскийни дамчыштыр империалистиг разведкалар-биле харылзааны тудуп, чаа байдалдарда демиселдиң арга-методтарын ажылдап кылып турар. ЧССР-ниң иштинде ол «клубтуң» агентилери олурукчу болуктерни тургузуп, тодаргай байдалдың үезинде «мораль террордан» чепсектиг «ак террорже» шилчиириниң сорулгазын оларның мурнунга салып турар.

ЧССР-де контрреволюстуг күштерниң чаа тактиказында болгаш даштыкыдан оларга өмээришкен кижилерниң тактиказында характерлиг чүүл болза, янзы-бүрү дамчыыр чугааларны болгаш даап бодаашкыннарны тарадыры болу берген. Дамчыыр чугааларны болгаш даап бодаашкыннарны холзедир болгаш бүзүревес чорукту болдурар сорулга-биле нептередип турары тодаргай. Чуртта иштики политиктиг амыдыралдың чогумчуурунуң чорудуушкунунга шаптыктаар сорулгалыг. Өнчүк-чоңгээчилер боттарының тарадып турар меге, нүгүлдүг дамчыыр чугааларын үш-үдүрүм резолюцияларны, удурланыышкыннарны болгаш чагааларны мегелеп чогаадырынга ажыглап, мегелеттирген болгаш аймаазыралга алыскан кижилерниң резолюцияларга, удурланыышкыннарга болгаш чагааларга ат салыышкынын чыып турар.

Чехословак улуска хамаарыштыр бо ыдалакчы, күткүкчү тактиканы империалистиг парлалганың болгаш радионуң чорудуп, харын-даа өөскүдүп турары хаая эвес. Лондоннуң «Обсервер» болгаш «Санди таймс» ышкаш солуннары, «Би-би-си», «Немецкая волна», «Голос Америки» радиостанциялары, «Вашингтон пост» солун Чехословакияда байдалдың дугайында дамчыыр чугааларны болгаш даап бодаашкыннарны, ЧССР-ден Англияже, Барыын Германияже болгаш Австрияже дезип чоруткан Прага телевидениезиниң тайылбырлакчызы Винтер, журналист Муха, Бродский ышкаш ындыг идегеттерниң чугааларын эндере парлап, дамчыдып турар. Журналист Муха кажан бир шагда «Би-би-си» радиостанциязының тайылбырлакчызы турган деп чүве билдингир. А ол кижилер чоокта чаа-ла Прагага турган үезинде боттарын «тулган патриоттар» кылдыр көргүзүп турганнар. Бөгүн олар буржуаз пропаганданың бужар-чүдек ролюн күүседип турар.

Барыын контрреволюстуг күштер социализмниң дайзыннары, Чехословакияның ажылчы чоннарының үндезин эргеажыктарының саттыныкчылары кылдыр боттарын чехословак улуска көзүлдүр база делегейниң хой-ниитизиниң бодалынга улам тодазы-биле сойгаладып турар.

СЭТА, октябрь 1.

ВДР-ниң төлээлериниң төлээлекчизиниң парлалга конференциязы

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижте албан ёзузунуң беседаларында ВДР-ниң төлээлериниң төлээлекчизи Нгуен Тхань Лениң парлалга конференциязынга медеглээни болза: «Парижте албан ёзузунуң беседаларынга амдыгаа чедир кандыг-даа депшилге чедип алдынмаан». Каттышкан Штаттар Вьетнам Демократтыг Республикага удур бомбалаашкынын болгаш дайынның өске-даа бүгү үүлгедиишкиннерин деп-дораан чугаа чокка соксадыр болза, чүгле ынчаарда Вьетнамда дайын чорудулгалары-биле холбашкан өске-даа айтырыгларны чугаалажып көөрүнге таарымчалыг байдалдар тургустунар апаар дээрзин ол база катап демдеглээн.

Журналистерниң айтырыгларынга харыылавышаан, Нгуен Тхань Лениң айытканы болза, АКШ-тың президентизиниң албан-дужаалынга кол кандидаттардан кым-даа вьетнам айтырыының талазы-биле боттуг турушту эзлевээн, олар шуптузу Вьетнамда дайынны үргүлчүлээр дээш, Каттышкан Штаттарның неоколониалисчи политиказы дээш туржуп турар.

Ленинчи черлер-биле

ЖЕНЕВА. (СЭТА). «Номчуурунга хандыкшылдыглар ниитилелиниң» Женевада библиотеказының үндезилеттинген хүнүнден бээр 100 чыл болган. Оон юбилейин культураның бүгү хой-ниитизи демдеглээн. Чүгле Швейцарияның эвес, харын база өске-даа хой чурттарның сураглыг эртемденнери, чогаалчылары, политиктиг ажылдакчылары ол библиотекага чораан. Совет кижиге ол библиотека эргим үнелиг, чүге дээрге эмиграцияның чылдарында аңаа В. И. Ленин ажылдап турган.

СЭТА-ның корреспондентизи «Номчуурунга хандыкшылдыглар ниитилелинге» чораан болгаш библиотеканың кол ажылдакчызы Жак Пико-биле кады оон бүгү залдарын көрген. Ында чүве-ле хой: номнарлыг шкафтар, ханаларында чуруктар, мебель — В. И. Ленинниң үезинде 1904—1908 чылдарда турганы-биле ол-ла хевээр арткан. Бир залга кире бергеш, «Ленинниң ажылдап олурган столу бо-ла болгай», а бо даңзыдан Ленин янзы-бүрү дылдарга хереглээн номнарын шилип ап турган», деп, Жак Пико чугаалады. Владимир Ильичиниң номчаан номнарын болгаш оон номчулга документилерин онза үнелиг чүүл кылдыр көрүп, тускай шкафта кадагалаан. 1905 чылда «Номчуурунга хандыкшылдыглар ниитилелиниң» кежигүннериниң ат даңзызы ында база бар, оларның аразында Владимир Ульяновтуң адын көрдүвүс.

Ам библиотекада 250 муң номнар, брошюралар, солуннар бар. Ол чыгдынган үнелиг номнарның аразында Ленинниң француз дылга очулдурган ажылдары, чижээ, «Империализм-капитализмниң дээди чадазы болур» деп ному бар болду.

Библиотеканың юбилейи-биле холбаштыр оон кол залында «Алдын дептерин»—«Номчуурунга хандыкшылдыглар ниитилелиниң» үндезилекчилериниң болгаш оон эң-не алдарлыг кежигүннериниң чуруктарын чыпшырган альбомну делгээн. Альбомнуң бир арнында орус революцияның баштыңчызы В. И. Ленинниң улуг чуруу бар.

Патриоттарның чедиишкиннери

ПАРИЖ. (СЭТА). Даштыкы информас агентилелдерниң Мурнуу Вьетнамдан дамчыткан дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштери Тхыонгдукта (Сайгондан мурнуу-барыын талаже 45 километр ырак) тускай ужур-дузаның шериглериниң лагерин бүзээлээн болгаш бүзээлээшкинниң дээрбээнден чаза таварып үнерин оралдажып турар АКШ-тың болгаш сайгон чалчаларның шериглеринге күштүг согуушкуннарны таварыштырарын үргүлчүлеп турар. Мурнуу-вьетнам патриоттар америк командылалдың бодунуң бүзээлеттирген шериглеринге «дуза кадары»-биле чоруткан ийи америк реактивтиг бомбалакчы самолёттарны боолаан. Ол ийи самолёт Данангта баазазынга дыка бергедээшкин-биле ужудуп чедер аргалыг болган. Тускай ужур-дузазының шериглериниң америк чөвүлекчилериниң медеглээни-биле алырга, хостаашкынның Улусчу чепсектиг күштериниң артиллерия кезектери соксаал чок боолап турарының чылдагаанында Тхыонгдукта бүзээлеттирген лагерьниң районунда байдал дыка берге. Лагерьниң бодунда чер кырында бүгү тудуглар—склад бажыңнары, боо-чепсек складтары болгаш казармалар бүрүнү-биле узуткаттынган.

Америк командылал немелде шериглер сөөрткен вертолёттарны олче соксаал чокка чорудуп, лагерьниң гарнизонун күштелдирерин оралдашпышаан, ол аар-берге байдалдан кандыг-бир арга-биле уштунуп үнерин шырбайып турар. Ындыг болзадаа патриоттар лагерьниң районунга көстүп келген вертолёт бүрүзүн боолап турар. АКШ-тың вертолёттар-биле чорудуп турар шериг албанныгларның иштинден хой кижилер чедер дээн черинге четпейн өлүртүп турар.

Хостаашкынның Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Сайгондан 12 километр ырак Лонгбиньде АКШ-тың улуг шериг-агаар баазазын боолаан. Дайзын дириг күш болгаш техника талазы-биле аар когаралга таварышкан.

Даштыкы корреспондентилерниң Сайгондан дамчытканын ёзугаар алырга, октябрь 1-де Мурнуу Вьетнамның патриоттары сайгон ёзу-чурумнуң Куангтинь хоорайда чазак албан черлерин артиллерия-биле боолаан.

Мурнуу Вьетнамче чаа шериглер

ВАШИНГТОН (СЭТА). АКШ-тың камгалал министри Клиффорд Мурнуу Вьетнамда бодунуң шериглериниң чамдык кезиин АКШ оон үндүрер бодап турар дээр дугайында дамчыыр чугааны шуут хүлээвээн. Телевидение дамчыштыр чүве чугаалап тургаш, Клиффорд «Пентагонда ындыг планнар чок» деп медеглээн. «Харындаа Мурнуу Вьетнамда шериглеривистиң санын көвүдедир бодап турар бис» деп, ол чугаалаан.

Каттышкан Штаттар ВДР-ни бомбалаарын соксадырын бодавайн турарын Клиффорд база катап сагындырган.

Коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эви дээш

БОГОТА. Колумбияның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму Чехословакияда дузаламчы көргүзүр талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның алган хемчеглерин деткээн колумбий коммунистерниң туружун чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп санаан.

Пленум бүгү чурттарның коммунистиг партиялары-биле акы-дуңма харылзааларны быжыглаар талазы-биле ажылды моон соңгаар-даа чорударының эргежок чугулазынче коммунистерниң онза кичээнгейин көрүндүрген.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуру-биле холбаштыр пленум «амгы төөгүлүг үеде марксизм-ленинизмниң ужур-дузазын Колумбияның чонунуң ортузунга тайылбырлап таныштырар талазы-биле кампанияны» чорудар деп колумбий коммунистерни кыйгырган.

НИГЕРИЯДА ДАЙЫН ЧОРУДУЛГАЛАРЫ

ЛАГОС. (СЭТА). Октябрь 1-де ында чарлааны-биле алырга, Нигерияның федералдыг шериглери чугула стратегтиг ужур-дузалыг Окигви хоорайны сентябрь 30-де эзлеп алган. Окигви чөөн-нигерий сепаратистерниң шериглериниң холунда ам-даа туруп турар эң сөөлгү улуг хоорай Умуахиадан соңгу-барыын талаже 48 километр ырак турар.

Бар медээлерден ап көөрге, федералдыг шериглериниң оон өске кезектери өске угланыышкыннарга тулчуушкуннарны чорутнушаан, Умуахиа хоорайже бурунгаарлап бар чоруур.

Найыралдың болгаш бот-бодун билчириниң сеткил-сагыжы

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Тегеранның бүгү солуннары Иранның шагы Мохаммед Реза Пехлевиниң албанның аян-чоруун кылып, Совет Эвилелинде чоруп турар дугайында хой санныг материалдарны парлаарын үргүлчүлевишаан. «Недайе Иране новин», «Седайе мардом», «Бурс», «Аяндеган» болгаш өске-даа солуннар кежазы найыралчы күрүнениң баштыңын Хабаровскиге болгаш Владивостокка чылыы-биле хүлээп алган дугайын бижээн.

Хүндүлүг аалчының чораанна черинге совет кижилер ону хүндүлээчел ёзу-биле уткуп ап, Иранның улузунга найыралдың болгаш бот-бодун билчириниң сеткил-сагыжын илергейлеп турар деп, солуннар демдеглээн.

Шериг өөредилгелери

БОНН. (СЭТА). ГФР-де сайгара тургускан англи «рейн армияның» кезектериниң өөредилгези Монстерниң соңгу талазында районда эгелээн. «Франкфуртер альгемайне» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, «демир хол» деп хураангай ат-биле эртип турар өөредилгелерде 4.500 солдаттар, 1.250 танкылар болгаш бронетранспортёрлар, а ол ышкаш 60 вертолёттар киржип турар.

Күрүне секторунуң чедиишкиннери

ДЕЛИ. (СЭТА). Кан, шахталар болгаш металлдар министерствозунда күрүне министри П. С. Сетхиниң садыг талазы-биле ассоциациянын Бомбейге чыл бүрүдеги конференциязынга чүве чугаалап тургаш, медеглээни: индий каңны дашкаар үндүрери соксаал чокка көвүдеп турар.

Индиядан каңны дашкаар үндүрери акша-биле алырга, 1965 чылда 90 миллион рупий турганындан 1967 чылда 250 миллион рупийге чедир көвүдээн дээрзин министр чугаалаан деп. ПТИ агентилел дыңнаткан. Бо чылын 530 миллион рупий металлды дашкаар үндүрер бодап турар.

Индияның күрүне секторунун металлургия заводтарының продукциязының өскен түңнелинде каңны дашкаар үндүрерин көвүдедир аргалыг болган. Ол заводтарның аразында кол роль Совет Эвилелиниң киржилгези болгаш техниктиг деткимчези-биле туткан Бхилай металлургия комбинадынга онзажып турар.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЧУРТТАРЫНДА. Мавританияның найысылалы Нуакшоту чеди чыл болган. Асфальтылаваан кудумчуларда элезин, амгы үениң бажыңнарын тутпаан кварталдарда майгыннар амдаа бар дээрзин бо чуруктан көрүп тур силер.

СЭТА-ның фотомедээзи.

Уран чүүл — чоннуу...

АЖЫЛ ЭГЕЛЭЭН

Бай-Тайга районунуң Мугур-Аксы суурда Культура бажыңының кышка белеткели бүрүн доозулган. Оон бүгү септелгезинин шынары эки, кызын одалгага хереглеттинер 160 кубометр токпак ыяш, 30 тонна хөмүр-даш Культура бажыңының чанында дүжүртүнген. Бажыңның чылыглашкыны кылдынган, ййи каът рамалары суктунган.

Культураның бо одаа кескү агитацяа-биле дериттинген, оларны кылганы эки. Неделяда кылыр ажылдарның календарьлыг планы, чорудар ажылдарның хувааллазы кылдынган. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмнери доктаамал ажылдап турар. Танцы, ыры, шын бөлүмнери тургустунгулаан. Лекцилар, беседалар, хоочун кижилер болгаш мурнакчылар-биле ужуражылгалар неделя санында болуп турар.

«Малчын» колхоотуң Культура бажыңы эрткен чылын эвээш эвес ажылды кылган. Ырак-узакта фермаларга, малчыннарга уран чүүл бөлүмүнүң киржикчилери чедип, концерттерни көргүскүлээп. Бөдәзы «Мөген-Бүрен» колхозка база аалдап чораан. Ол эки чанчылын бо чылын база уламчылаары күзенчиг.

Ч. СЮРЮН.

КӨДЭЭ КЛУБКА СЕМИНАР

Республиканың Улусчу чогаадылга бажыңының кол киҥээнгейи культура албан черлериниң В. И. Ленининиң төрүттүнгениндеп бээр 100 чыл болуур ооҥга белеткенириҥге, районнарның культура бажыңнарының Бүтүү-авиялел көрүдезиҥ эрттиреринге белеткениринге дуза көргүзеринче уланган.

Бо талазы-биле ажылдың кол черип культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының өредилгези, оларның идей-теоретиктиг белеткелип болгаш ажылга мергежилиниң бедидери эҥлеп турар. Улусчу чогаадылга бажыңының ажылдап кылган планын ёзугаар ам үеде культура ажылдакчыларының район болгаш бөлүк аайы-биле үйүүшкүнүүт семинар-практикумнары эртип турар. Ыпдыт семинар сентябрьның 13—15 хүннеринде Эрзин районга, ында Ленин аттыг колхоотуң клувунга болуп эрткен. Семинарга клуб эргелекчилеря, культура бажыңнарының методистери, көдээ Советтериҥ бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниҥ идепкейлиг киржикчилери — шүүтү 16 кижи киришкен.

Семинар-практикумнуң киржикчилери дөрт секцияларга чарлып алгаш, кичээлдеп турган: клуб ажылының талазыбиле билиин бедидери, сцена тапцыларын тургузар ажылдар, хор-биле ажылдаары, режиссёр ажылы болгаш ооҥшын бөлүмнериҥе ажылдаары. Оон аҥгыда «Көдээ клубтарның күсүү-кышкы үелерде ажылывын утка-шынары болгаш оны организастаары», «Бот-тывынгыр уран чүүл болгүмериниҥ ажылдаары», «Хөглүглериҥ болгаш тывынгырларның клувунуң ажылы» деп лекцияларны дыҥнаан. Элээн каш хөйүң ырларын, «Декей-оол» деп массалыг танцыны күүседип өөренгени семинар киржикчилериниҥ сонуурталын улам бедиткен. Ол ышкаш. Маляревскийниң «Кайгамчык склад» деп шилиндек улуг үзүк семинар-практикумнуң киржикчилериҥе көргүскен.

Практиктиг кичээлдер болгаш мергежил талазы-биле лекциялардан аҥгыда делегей байдалынын, көдээ клубтарның чарыгдалдарын акшаландырары болгаш ол хөреҥгилерин шын чарыгдавырының дугайында лекциялар база болгулаан.

Семинарның киржикчилери эки чурум-сагыглалыг болуп, лекцияларны болгаш семинар кичээлдерин удуу-биле сонуургаан, чаа чүүл бүрүзүн кызымак демдеглеп ап, хөй болгаш солуп айтырыгларны көдүргүлээн. Ленин аттыг колхоотуң көдээ клувунда бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилерин семинар киржикчилериҥе «Ситец балын» белеткээн. Кежээниң темазы арай эҥчок, часка дүҥжүр кыдыр бижиттинген. Ынчалза-даа кежээни эрттиреринге семинарның киржикчилери идепкейлиг киришкен. Ситец платьелериниҥ хевирлерин көргүскен сеэлүнде, ог-бүлелер конкурсты көргускен. Ол концертке семинаржылар база-да киришкен.

Клубка районнуң уран шеверлериниң делгелгезин организастаан. Семинарның киржикчилери болгаш колхоз суурунуң чурттакчылары Бай-Даг суурунуң чурттакчылары Ш. Санчымаанның даараан тыва тонун, Бумбажайның дүктен аргаан солун чүүлдерин, Денизмаанның уран сырыгла-

Бо әртнам танцымы ГДР-ниң Танцы ансамбли октябрь 1-ден 10-га чедир Узбек ССР-ге болуп эртер ГДР-ниң культурагының хүннеримде күүседип ойнаар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

рын бедип-биле үнелеп көрген. Бүрүн национал дериглелеринг тыва ээжер көргүчүлериниҥ кичээнгейин хаара туткан. Районда бот-тывынгыр чурукчулар К. Сарыг-оолдуң, Н. Хертектиҥ болгаш өскелериин-даа чуруктары делгеттингеи. Ш. Кунгаа даштан болгаш ыяштан чаазап кылган чүүлдерин база делгээн.

Ленин аттыг колхоотуң даргазы Николай Маскырович Найдын семинарның киржикчилери даап аажок сагыш салганы өөрүнчүг болган. Чурттаар черии, столованы чогуур үезинде эки шынарлыг белеткээн. Семинар сеэлүнде колхоз даргазы районнуң культура ажылдакчылары-биле ужурашкан, аҥаа олар аяк шайны аартап ора, культура чырыдыш шкын ажылдарының, колхоз амыдыралының хөй талалыг болгаш солуп айтырыгларының дугайын чугаалашкан. Колхоотуң удуртулгазы бодунуң культура албан черлериниҥ дугайында улуг кичээнгей салып турар дээрэ илдем: клуб болгаш библиотека чогуур үезинде септеттингеи, оларга массалыг ажылдар солуп эртип турар. Теоретиктиг конференциялар, номнар допчуваадары кылдынын, тематиктиг кежээлер, ог-бүле концерттери организастаттынып турар. Клуб чаяның шөлү вогаачыттынган. Оон чоогунга волейбол, баскетбол шөлдерин дерип кылып алыр болза, байдал оон-даа экижиир.

Эрзин районнуң культура албан черлериниҥ иишти байдалын багай эвес деп санаар болуур. Оларның септелгезин чогуур үезинде доозкан, одаар үүлдерин белеткээн. Кадрларның ажылдан үнер, киреер чоруу барык чок, үүге дээрге, культура кылдызының талазыдан кадрларже чогуур кичээнгейин салып турар. Көдээ клубтар В. И. Лениниҥ төрүттүнгениндеп бээр 100 чыл ооҥга, комсомолдуң 50 чылына тураскаатканы кескү агитацие-биле дериттингилээн. Районнуң Культура бажыңының штады четчелеттинген, оон методзаан көдээ клубтарга практиктиг дузаны чедирип турар.

Культура бажыңы хөй-ниити организацияларының чиик ажылдагаа кроазунга районнуң чымыдм командазын белеткээриҥе үлүүн киирип турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
Бай-Тайга район.

УЛУСЧУ ТЕАТРНЫҢ АРТИСТЕРИ

Эрзин районнуң төвүнде Культура бажыңынга улусчу театр ажыттынга-ла үр болбаан. Оон удуртукчузу Клара Шойжуң бо арадында эвээш эвес организастыг хемчегларни ап чоруткан.

Эрткен чай дургузунда олар тускай агиткультбригадааны тургузуп, колхоотарның хову шөлдерде ажыл-ишчилеринге болгаш Эрзин суурунуң чурттакчыларынга бай программалыг концертни чаҥыс удаа эвес баравалгаткан. Улусчу театр бо хүннерде В. Көк-оолдуң «Хайырзн-бот» деп шинзин чоҥа бараалгадыры-биле белеткенип апкан. Олар шинии Эрзин суурга болгаш кожазы Тес-Хем районнуң төв Самагалдай суурунуң чурттакчыларынга экжеп көргүзерлер.

Бот-тывынгыр артистер Кайлап Маадыр-оол, Михаил Конгар, Клавдия Чамзырын, Даниил Дамчанов оларның мыгалып турар онзагай талантылыын чон мурнунда-ла концерттерден эскерип каапкан. Тыва чогаадылың база бир тергиинии бо шинииҥ белеткелиниге олар база мергежилдиин көргүзүп, хамаарышкан ролдарын хамыкты мурнай шинчээдип ашкынар.

Д. СЕРЖИЕВ.

ТӨӨГҮЖЕ КӨРҮШ

ССРЭ-ниҥ Эртемнер академиязының этнография институдунуң ажылдакчызы, төөгү артемнериниҥ кандидады А. Д. Грачыга удуртқан экспедиция Тывага археологтуг тураскаалдарны шинчилеп, археологтуг казышкыннарның ажылдарын чорудуп эгелээнден бээр он беш чыл ажып турар. Бо үениҥ дургузунда оон удуртқан Саяҥ-Тыва экспедициязының отрядтары Саглы, Сүт-Хөл, Улуг-Хем, Чаа-Хөл болгаш оске-даа черлериниҥ девискээриҥе хөй санныг хорум-базырыктарны, кижи көжээлерин казып, хая-даштарда чурумалдарны шинчилеп, эртебурун шагдагы тываларның болгаш оларның-биле кожа-хелбээ чурттап чораан улустарының база Ортаакы Азияның чамдык улустарының төөгүзүн шинчилеп өөреникиҥе ажыктыг ажылдарны кылып чоруткан болгаш археологтуг казышкын, шинчилел ажылын ам-даа үргүлчүлеп турар.

А. Д. Грач бо чылгы сезонныг ажылын доозупкап, Ленинградче чанып чоруурунуң мурнуу чарында бистиҥ корреспондентивиске ужурашкан, ооҥ салган айтырыгларыҥа доочу харыны берген.

Корреспондент: Александр Данилович, бо чылын силериниҥ экспедиция археологтуг казышкыннарны, шинчилел ажылдарын каяа-каяа чоруткының база кандыг чедишкиннерниг болгулаанын чугаалап көрүнерем.

А. Д. Грач: Бистиҥ экспедиция сеэлүг чылдарда Саяҥ-Шушенск ГЭС-тиҥ суг көлбээ шыва алы бээр черлеринде чыдып турар археологтуг тураскаалдарны казып шинчилээр ажылды чорудуп келген. Ол дээрге Чаа-Хөлдүң база Улуг-Хемниҥ чамдык девискээрлери болур. Бо чылын база-ла суг зонаазынга беш отряд ажылдап турган. Ангыаҥы үелериниҥ хорум-базырыктарын касканының түнелинде тываларның болгаш оларның-биле кожа-хелбээ чурттап чораан улустуң эртебурунгу төөгүзүн өөреникиҥе ажык-дузалыг материалдар чыгдынган. Ол базырыктардан скиф болгаш гуннар үезиндеги чепсек-херекселдер хөйүг-биле тывылган. Эйлиг-Хем аксының аҥаанда Алдыы-Бел дээр черде хорум-базырыктардан бистиҥ эрага чедир 6—7 векторде чурттап чораан кижилериниҥ чепсек-херекселдери, эт-севи болгаш оске-даа үнелиг материалдары үштунган. Ол-ла бүгү тывылган чүүлдериҥ санап чугаалаар дээрге хөй үе-шак негеттинер. Суг зонаазы турар черлерден кандыг чүүлдер тывылганын моон мурнунда солуннарга база-ла каш катап бижиглээниҥ номчукчулар эки билир болгай.

Өөрүнүң Саглыга моон мурнунда чылдарда-ла археологтуг казышкыннарны кылып, ол солуп материалдарны тыпкылаан бис. Бистиҥ экспедициянның дөрт отряды бо чылын Саглының Улуг-Хорумну каскан. Оон шуптузуун казып, дүвүге чедери ам-даа доозулбаан. Кедир чылын база-ла ону казарын үргүлчүлээр бис. Үүге оон ортузундан беэнин 1200 тонна даш үндүр кастынган. Ол хорумну архитектура ёзугаар чыып салып үндүргени черле солун. Оон скиф үениҥ эт-әдилел, чепсек-херекселдери тывылган.

Корреспондент: Силериҥ экспедиция өскелер чылдарда каяа ажылдаарыл?

А. Д. Грач. Экспедиция бодунуң тускай кылдынган планын ёзугаар сут зонаазы турар девискээрге, Хемчик-Аксыга, Саглыга казышкыннарны болгаш оске-даа черлерге археологтуг хайгыыл ажылдарын чорудар. Ооҥ-ла ышкаш, Ермаковск районнуң Усинское суурда ортумак школага башкылап эгелээн. Ында тыва чурттакчылардан Тыва дугайында дыҥнаан, солуннардан ыанчаан, тыва өөреникчилериҥ спортка сонуургалдыын аҥаа билген. Ынчалгаш, ийи чыл ажылдаан. Тывага келир күзелин плеретткеп.

Улуг-Хем районда Арыскан школазының (ынчан аҥаа ортумак школа турган) башкылары, өөреникчилери шеверги спортчу хептит, ажылдың уг-шинн биле берген Алексей Кондратьевичиниҥ чылы-биле уткуп алган.

Спортка хандыкпышылыгларның хөйүн барымдаалаан, чаа башкы секцияларны ажыткан, ону доктаамал болгаш биздилиг удурткандыдап түҥнели өөрүнчүг болган: акробаттар районнуң школачыларының уран чүүл көрүлдезиниҥ чедишкиннииг ойнаан, чиик атлетиканың часкы мартылдаазынга 9-ку классчылар Сарыг-Хаа Кызыл-оол черниҥ бедииң халыырынга, Кандан Арылдың 1500 метрниҥ чарыжынга районнуң чемпионнары болган, а Көҥгүл-оол Маадыр-оол хол бомбүүнге тергиин эки ойнаарыбиле республиканың эң шилиндек улуг үзүк командазының составынга киирип, зона маргылдаазынга чораан. Ол, 1958 чыл К. Маадыр-оолга черле «дүжүткүр» чыл болуп, хол бомбүүнге бирги разрядтың спортчузу, черниҥ бедиин 1 метр 65 сантиметрни ажа халаап, школачыларның республика чемпионун ат алган. Бо дээрге үүге чаҥыс классчы үш оолдуң чедишкиннерин-дир, ында Алексей Кондратьевичиниҥ ролю улуг.

А. Ампилогов 1960 чылдан бээр Тээли ортумак школазынга күш-культура башкылап келген. Бо үениҥ дургузунда база дыка хөй разрядтыг спортчуларны белеткээн. Үүге эрткен өөредиглеге чылында безин 84 үшкү, 1 бирги разрядтың күш-культуржуларын белеткээн. Өзүп орар баскетболчулар Гена Аралдын, Лиза Чүлдүм, Лора Намчыл, чиик атлеттер Мария Хунай-оол, Света Чимит-оол республика мартылдааларынга ааш удаа киришкен. А оҥгу классчы Зоя Сарыглар чиик атлетиканың улуг улуе мартылдаазынга эртнеп чылын чемпионнаан.

Алексей Кондратьевич спорттуң хүрээлеҥин остурер талазы-биле эвээш эвес ажылдарны чорудуп келген. Школада «Урожай» эки-тура спорт никтилелиниҥ Төө чөвүлелиниҥ күндүлел бижин-биле шаҥнаткан.

Алексей Кондратьевич бо хүннерде октябрь 6-да болур республиканың чиик атлетика кроазунга районнуң чымыдм командазын белеткээриҥе үлүүн киирип турар.

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕ

Тываның аныяктарының база бир ынак спорту—хостуг хүрешти нептередип сайзырадырының дугайында бистиҥ чамдык спортчуларывыс ооҥ мурнунда чылдардан бээр боттарының ажыктыг саналдарын болгаш сүмелерин берип турар болгай. Оон түҥнелинде бо чылын болуп эрткилээн хостуг хүрештиҥ маргылдаалары эҥ-не массалыг болуп, эки түҥнелдерни көргүзүп турар. Ыланғыыл республиканың районнарының хоорай суурларында барган чамдык көдээ аныяк спортчулар маргылдааларга боттарының сонуургалын илередип, эрес-дидим, аважаҥгырын көргүзүп, хостуг хүрешке мергежилин көргүскеннер.

Өөүр районнуң чыынды командазы болуп эрткилээн маргылдааларга моон мурнунда чылдарга бодаарга багай эвес түҥнелди чедип ап турар. Ынды-даа болза хостуг хүреш талазы-биле ону холга ап организастаарының ажылы бо районда кончуг кошкак чоруп турар. Мында кол-ла четпейн турар чүве—тренериҥ чогунда. Эртнеп чылдан бээр бо часка чедир районнуң «Торгалыг» совхозунуң аныяктары болгаш өөреникчилери Бүрбүжап башкының удуртулгазыбиле аныяктарның спортчу ажылын чорутқан. Оон уламындан аныяктарның сонуургалы улгадып, хостуг үелерни чөп ажыглап турар апарган.

Башкы Бүрбүжап маңаа эвээш эвес арга-дуржулгазын берген. Ам оон өскележе школаже ажылдап чорутқанының уламындан Торгалыгның аныяктары-даа, өөреникчилери-даа тренер чок калганнар. Тренер чок секцияны эрттирерге-даа солун эвес, хүрештиҥ арга-техниказын билип алыры кончуг берге болур болгай. Республиканың чамдык районнарында эки арга-дуржулгалыг разрядтыг тренерлер барындан республиканың маргылдааларынга эки черлерни эҥлеп, оларның мөгелери хостуг хүрештиҥ техниказын эки билиргн хереченилеп турар. А бистиҥ совхозтуң аныяктары база эки тренерлиг болуксап, үргүлчү-ле четтикпейн манап турарлар. Бо талазы-биле республиканың спорт чөвүлелиниҥ айтырыксап тур бис: тренерни кайын тып ап болурул? Азы биске оон чорудуп берип болурунуң аргазы бар бе? База ол ышкаш суурнуң аныяк өскенин спорт, күш-культура оюнарыынче улам-на хаара тудар талазы-биле хемчегларын ап турган, боттуг дузаны чедирери «Торгалыг» совхозтуң комсомол организациязынга база спорт чөвүлелиҥге хууда саналымны уландырдым.

В. ТҮЛҮШ.

Чаш уругнуң аяк-савазы

Каас-коя аяк-сава уругнуң чемненириҥге улуг ролдуу ойнаар, ындыг аяк-сава уругнуң чемге хөөлүн киирер. Бир эвес уруг кандыг-бир тавактан эки чемненген болза, уругнуң чемге хөөлүн оон ынай доктаамал тургузарынга дузалаар.

Уругларның савазы түүлге чараш эвес, харын чиик, быжыг болгаш арыг-силиг болур ужурлуг. Бичии уруг холдары-биле тударда, сава бүрүзү эптиг болур ужурлуг.

Уруглар 7—8 айлыындан эгелеп чем үезинде боду тускай чемненирин орааддажыр апаар. Ол үеде уруг шопулакты, аякты, стаканны тударын орааддажыр. Боду чемненнитер аргалыы костүп келгенинге уруг амыраар, чемни хөөнүү-биле чиир. Мынчангаш ол үеде бичии урутта дузалаар ужурлуг.

Урутта кандыг сава хереглээр?

Быжыг аякчыгаш азы эки тудалыг кружка, чем ижеринге эптиг ошпар тавак, улуг эвес чиик шопулак база сереэ херек. Уругларга эң эки сава болза, паалыңныг азы шаажан сава болур.

Уругларның савазын улуг кижилеринииҥ савазындан аҥгы кылыг сутта чуггаш, арыг сутта быягаар. Савазы аржыыл-биле чоткап херээ чок, чем дажыыр сава (жодное) кырынга чугаан савазы салгаш, куртагыже арыг аржыыл азы жаяа-биле шып каар. Уругнуң савазын шкафтың азы буфеттиҥ аҥы өрээлиҥе тускайлап шыгжаар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Соланин—картофель хораны

Соланин — органиктиг бүдүмел алкагонд, ол бодунда гемолитиктиг бот-шынарларлыг, ханче сиңдикпишаан, эт-кештиҥ кызыгарын болдурбайн, хая четпестээр аарыгны ооскудуп болур хоран бүдүмел-дир, ол хоран бодунуң саларыы-биле ижип-шөйүдүнүң иштики карттарын баксырадыр. Соланин-биле хораннаган таварылгада ижин-шөйүдүг база перви системалы аарыыр: кустурар, куду олуртур, баш ларыыр, мага-бот шагзыраар, корушкун болгаш чугаанның органнары баксыраар база оон-даа оске.

Соланин хөй кезиинде-ле дазылында чемиштиг ногаа үнүштерде, кат-чимнеге, картофельде кол нептерээн. Быжыкан картофельде турар эвээш соланинде хора чок. Чаадык кижилер чаа боттанган (чаш) картофельди чемге ажыглаарга, хора чок деп санап турарлар. Чаш картофельде хоран будумел (гликозит) — соланин хөй. Улуг картофельге бодаарга, үүрмек картофельде соланин база хөй болур. Соланин быжыкан картофельдиҥ картында турар болгаш кажан картофельди аштап турда, оон хөй кезии арлы бээр.

Арыглаттынган картофельди хаймыдырып турда, ында соланиниҥ хөй кезии сугже шилчиир. Картофельди картыбиле хаймыдырган картофельдиҥ эвээш ажыгзымаар, амдан чок болурун ол чорук хереглеп турар.

Картофельдиҥ четчап быжыкаын биилип алырда, оон чемиш дазылының ййи чарлы бергении барымдаалаар.

Картофельдиҥ быжыкаан чемижин ажыглаар, кижи бодунуң организминге улуг хораны чедирип болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ

Спорт

ЭР-ХЕЙ, ӨРГЕЛЭЭР

Бистиҥ республикада спорттуң чаа хевири — хостуг хүрештиҥ сайзырап, мөгелериҥ бо хевирге чедишкиннииг болуп турарын магадавас аргажок. Чөөн-Сибирьниҥ болгаш РСФСР-ниҥ зонадар аайы-биле маргылдааларга ады-сураа үүүп келген Кызылда күрүнеҥиҥ башкы институдунуң студентиган Оюлар Өргелээриниҥ хостуг хүрешке РСФСР-ниҥ спорт мастера деп ат алганынга сеткилдиҥ ханызындан өөрүп, спорттуң ураан-мергежилиниҥ маадыры эшке солуп дамчыштыр байыр чедирдим.

Ооржак ЭДЕР-ООЛ.
студент, самбога бирги разрядчы.

ХООЧУН СПОРТЧУ

Стал-оолдуң эдиксизи эдиткен, кеэзээде чөптүг шиитке кылыр кижи-ле болгай, ыам оон-биле маргыжар боор. Тываның хол бомбүүнге тергиин ойнаарларынга бирээзи чораан, ам республикада шиитпиргиг судьяларның бирээзи Кыргыс Стал-оол Ийи-Тал көдээ клувунуң эргелекчизи, аныяктарның чарылбас өөнүү. Ол көдээ суурда хол бомбүүнүң секциязын ийи чыл удуртуп, аныяк спортчуларны бедикке үндүргек. Оон өөреникчилери Дөтпе Кымыл-оол, Ховалыг Дойлуг.

М. БИЧЕ-ООЛ,
хол бомбүүнүң бирги разрядчызы.

Россияның кардиологтар съездизи

ВОРОНЕЖ. (СЭТА-ның). Октябрь 1-де Воронежке Бүгүроссияның кардиологтарының бирги съездизи ажыттынган. Съезд чүрек аритмиязының өйү келген айтырыгларының, миокарданы эмнээриниҥ, чүрекдамыр аарыгларын шинчилээриниҥ аргаларының, хан эргидезиниҥ системазының аарыгларының талазы-биле илеткелдерни, дыҥнадыгларны чугаалажыр.

Кардиология эртемниҥ дайын соолуглеги чылдарда эвээш эвес чедишкиннерни чедип алган. Чүрек-дамыр аарыгларын илередириниҥ болгаш эмнээриниҥ эмнери тургустунган. Улуг электри күжү-биле эмнээр арга кезээ-биле ажыглаттынып турар. Хирургия практиказында чүрек клапаннарын болгаш улуг дамырларны протездээриниҥ ажыглаттынып турары чедишкиннииг. Кижиниҥ ажыдап шыгаарын ылап тодаргайларының аргазын тып үндүрген, ол арга кижиниҥ ажылдап, ыыштанып турган үезинде шингээдип алган кислородуң хемчээриҥе үндезилеттинген.

Съезд чүрек аарыгларын шинчилээриниҥ моон соңгааргы угланышкыннарын чугаалажыр, чедип алдынган дүржулганы нияитижидер.

Редакторлуң орлакчызы
С. К. ШОЙГУ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кавказка туттурган ыыс» 10, 2, «Венаның почта марказы» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.35 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сергей Лазо» 10, «Генерал Рахимов» 12, 2, 4, 6.20, 8.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайын болгаш тайбың» (4-кү серия) 3, 6.40, «Хомудай турбас умурлуг» (үшкү кино) 11, 4.55, 8.35 шактарда.

Редакциянның аадрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизиниҥ 35-24, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниҥ 23-54, культура киллизиниҥ 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниҥ 21-47, үлетпүр киллизиниҥ 22-64, чагаа база совет тургузуг киллистериниҥ 21-27, информация киллизиниҥ 20-60, бухгалтериниҥ 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ чанында парлалга эргелелиниҥ типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01412.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 4 ПЯТНИЦА № 234 (7076).

Өртээ 2 көп.

БЕЛЕТКЕЛ БОЛГАШ КОНТРОЛЬ

Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле партияның XXIII съездизиниң, СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) болгаш өске-даа Пленумнарының шиитпирлериниң амыдыралга боттаныр турарын хүн бүрү көрүп, билип турар бис. Ооң херечизи болза беш чылдың ийиги чартык чылында чуртка эът бүдүрери 29 хуу, сүттүң — 31 хуу кылдыр ооң мурнундагы чылдарда турганынга немей өскен.

Бистиң республиканың кодээ ажыл-агыйының ишчилери мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар хүлээлгезин база эрестиг күүседип турар. «Чымчак алдын» дүктү күрүнеге садарының чыл планы сентябрь 15-те 103,1 хуу кылдыр күүсеттинген. Сүт, эът садарының чартык чыл планнары ажыр күүсеттингилээн болгаш ам чылдың планныг онаалдазын күүседири дээш шаап халдаашкынны колхозтарның, совхозтарның малчыннары чедиишкиннинг чорудуп турарлар.

Малдың баш санын өстүрери, ооң продуктулуун көвүдедири — ол дээрге, малга четчир чемни белеткээри, таарыр оран-суурну тургузуп бээри, эки чемгерилге болгаш ажаалда-биле хандырары болур. Чүгле ол бүгү байдалдар тургустунганда мал ажылы чедиишкиннинг хөгжүп болур.

Бистиң малчыннарывыс кышка удур белеткелди чер болганда калбаа-биле чорудуп эгелээн. Ол улуг ужур-дузалыг ажылды чер-черде партия организациялары удуртуп турарлар. Мал кыштагладымышкынынга белеткел үезинде партийжи-организастыг ажыл, партийжи контроль улам ужур-дузалыг болу берген.

Мал кыштагладымышкынынга белеткелди партийжи контрольга албас чорук чамдыкта күзенчиг эвес түңнелге чедирин келгенин билир бис. Партияның Тес-Хем райкому мал ажылын хөгжүдеринче, ылаңгыя малга чем-суурну белеткээринче, кыштаглаашкынны чедиишкиннинг эрттиреринче углаңган эвээш эвес шиитпирлерин үндүрүп келген. Ынчалза-даа хүлээп алган шиитпирлер четпес күүсеттинген, харын-даа күүселде чок артканындан эрткен кыш районга элээн аар уржуктуг болган. Районнуң ажыл-агыйлары бо чылдың тос айларында үш чүс баш ажыг бода малды, тос муң беш чүс ажыг баш шээр малды ышкынып каражадаан, өлген малдарның хөйү-ле кышкы үеге онаажып, ооң чем-суурну четпес болганын херечилеп турар. Чүгле чаңгыс «Тес-Хем» совхозтан безин беш муң баш ырак ажыг хой өлген.

СЭКП Тес-Хем райкому, ооң бюрозу, «Тес-Хем» совхозта партком (секретары эш Чооду), «Чодураа» колхозта партбюро (секретары эш Дажываа) эрткен кышка белеткел үезинде партийжи контрольду суларатканының хараазы-биле кыштаглаашкынга белеткелде дыка хөй четпес чүүлдер көзүлген болгаш өй-шаанда эттинмээн. Ук районда малдың өлүп хораар чоруу колдуунда-ла мал чеми четпезинден, мал кажаалары, ылаңгыя чаш малдың кажаалары багай байдалда турарындан болган.

Тес-Хемниң чаржып турар кожазы Эрзин район база-ла эрткен кышты улуг бергедээшкиннерге таваржып эрттирген. Чылдың тос айларында безин алды муң баш ажыг хой өлген. Бодавыже, оларның кол нуруузу кышкы үеге хамааржып турар.

СЭКП Эрзин райкому мал кыштагладымышкынын организастыг эрттирер сорулга-биле эвээш эвес эки шиитпирлерин хүлээп ап, бодунуң төлээлекчилерин ажыл-агыйларже чорудуп тургулаан. Ынчалза-даа күкээн түңнел чедип алдынмаан. «Коммунизмче орук» колхозта партия организациязы (секретары эш Саныгаа) мал кыштагладымышкынынга хамаарышкан айтырыгларны партбюрога, хуралдарга каш удаа тургусса-даа, ажыл экижиизээн, колхоз элээн хөй баш малды, кыштаглаашкынны четпес организастааны-биле ышкынып каражадаан.

Кошкак белеткелдиг ужурашканының хараазы-биле эрткен кыш Бай-Тайганың ажыл-агыйларынга аар эрткен. Ук райондан чүгле мыйыстыг бода мал безин үш чүс баш ажыг өлген. «Мөген-Бүрен» болгаш «Кара-Хөл» колхозтарга малдың өлүп хораар чоруу хөй болган.

Мал чемнериниң учёду, кадагалалы, чарыгдалы—бо чүүлдер партийжи контрольга база алдынар ужурлуг. Бистиң чамдык ажыл-агыйларывыстың удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери мал чемнериниң учёдун меге тургузуп, кыжын барып мал чеми чедишпезинден районнар, ажыл-агыйлар аразынга «диленир» чорукка чедип турганы чажыт эвес. Ынчангаш мал чемнериниң учёду мяк быжыг кылдынган турар ужурлуг.

Бисте сигенчилерниң, саваң сараатакчыларының кылып каан ажылын үнелеп көрбес чүүлдер бар. Сигенчилер сигенни кескеш, сараатган каар, а ооң кадагалалы чок, ынчангаш мал (колдуу кижилерниң хууда) чер карада-ла чип эгелээр. Ындыг чорук «Тес-Хем» совхозка чыл бүрүде үргүлчүлен келген болгаш бо чылын база ону катаптап турар. Совхозтуң Үстүү-Шынаа салбырының девискээринде сараатарны мал ужур чиир четкен турда-ла, партия, комсомол, профэвилел организацияларының удуртукчулары көрүп эртип турза-даа, мал чемни камгалаар талазы-биле боттуг хемчег албаан. Ындыг чорук өске-даа черлерде бар.

Мал чемнериниң чарыгдалы база-ла партийжи контрольга турар апаар. Колхозтарның, совхозтарның белеткел алганы бөдүүн болгаш шыктыг база тараа аймаа мал чемнери ниитиниң малын чемгереринге белеткеттингени билдингир болгай. Ынчалза-даа бистиң зоотехниктеривистиң малчыннарга болгаш фермаларга чемнерни чарыгдаарының чижек нормазын өй-шаанда тургуспайн баргылаары чемнериниң өскээр агымнаар чоруун болдуруп турар. Сиген, саваң, силос, тараа, чарба — бо бүгү чүүлдерни ыңай-бээр дажыглаар үеде оорлаар чорук хой. Кижилериниң хууда малы ниитинин-биле кады туруп, ниитиниң тонна-тонна мал чемнерин чип турар. Ол чорук эрткен кыжын «Шекпээр» совхозтуң Сут-Кажаа фермазынга турган.

Кыштаглаашкынга белеткелди партийжи контрольга алырда, чер-черде партия организациялары мал ажылының тускай эртемниглеринге даянып, оларны дамчыштыр ажылдаар ужурлуг. Чамдык партия организацияларының секретарлары тускай эртемниглериниң киржилгези чокка далаш шиитпир үндүргеш, түңнел чедип албайн баар таварылгалар бар. Партийжи удуртукчулар тускай эртемниглериниң ажылын контрольдап турар болза-даа, оларның киржилгезинге даяныры эргежок чугула.

Мал кыштагладымышкынынга белеткелди улусчу контроль органнары, колхозтарның ревизия комиссиялары, тускай эртемниглер, хөй-ниити организациялары контрольдап турары чугула-ла харын. Ынчалза-даа бо улуг херекке партийжи контроль ылап-ла турар болгаш өске контроль органнарын удуртур хүлээлгелиг-даа.

СЭКП райкомнары, парткомнар, партия эге организациялары мал кыштаглаашкынынга белеткелди үргүлчүнүң контролюнга тургузары амгы үеде партийжи-организастыг ажылдың бир чугула эвенозу болур.

ЛИПЕЦК. Новолипецкиниң металлургия заводунуң коллективи Барыын Сибирьниң үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилериниң кыйгырыын деткип харыылааш, ук заводка бо беш чыл дургузунда ажыглалга кирген турар бүгү кол-кол металлургия агрегаттарының төлевилеттинген күчү-шыдалдарын хуусаа бетинде шиңгээдип алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: ажылдап турар кижи — трансформатор каңының электри дамчыттырбас бүдүрүлгелерин кылыр агрегаттың башкарылга черниниң оператору А. И. Таранчев.

В. Кожевниковтуң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КУРЛАВЫРЛАР БОЛГАШ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

Октябрь 2-де Москвага Бүгүэвилелдиң кодээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг академиязының мал ажылының болгаш ветеринария салбырларының калбарткан пленуму доозулган. Пленумнуң киржикчилери — эртемденнер, тускай эртемниглер 1960—1980 чылдарда мал ажылын хөгжүдериниң чугула айтырыгларын чугаалашкан.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедири ажыл-агыйны улам специализастаарының болгаш интенсификастаарының шугуму-биле боттаныр ужурлуг деп, пленумдан демдеглээн. Сүткүр мал ажылын кара хөрзүннүг эвес күржагга колдадыр хөгжүдери көрдүнген.

Сөөлгү чылдар дургузунда улуг үлетпүр төптери тургустунган — Казахстанда Караганданың үлетпүрлүг району, Сибирьниң чаа хөй үлетпүр төптери болгаш оон-даа өскелер чижектиг улуг үлетпүр төптеринге уксаалыг мал өстүрер ажылды райончударын эде көрзе чогуур деп, чыылганнар демдеглээн.

Ада-чуртка өстүрген колмогор, ярослав, бестужев, шилги горбатов уксааның үрелиг малдарын өстүрериниң аргазын экижидери планнаттынып турар. Ындыг уксаалыг малдар ам чылда 4500—5000 килограмм сүттү берип турар.

Мал ажылының хаван өстүрер болгаш өске-даа адырларын райончудуп, интенсификастаар хемчеглер төлевилеттинип турар.

(СЭТА-ның корр).

Чугаалажыышкыннар доозулган

Йемен Араб Республиканың Премьер-Министри Хасан Аль-Амри-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы А. Н. Косыгинниң чугаалажыышкыннары октябрь 2-де Кремльге доозулган.

Йемен Араб Республиканың Премьер-Министри Хасан Аль-Амри дүүн Москвадан Киевче чорупкан.

(СЭТА).

ВЦСПС-ТИҢ III ПЛЕНУМУ

Октябрь 2-де Москвага ВЦСПС-тиң пленуму үргүлчүлээн. Улус ажыл-агыйынга техниктиг депшилгени боттандырарынга профэвилелдерниң киржилгезиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Эртемтехниктиг депшилгени дүргедедир, бүдүрүлгени улам чогумчалыг болдурар талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң тургускан сорулгаларын күүседиринге идепкейлиг киржири — профэвилелдерниң, күш-ажылды эртем ёзугаар организастаарының организацияларының болгаш БЧСН-ниң эң чугула херээ. Профэвилел чөвүлелдери болгаш комитеттери техниктиг билиглерин пропагандалаар ажылды күштелдирер, эртем болгаш бүдүрүлге черлериниң ажылдакчыларының чогаадыкчы дем каттыштырылгазын быжыглаарынче улам улуг кичээнгей салыр ужурлуг деп, ол айтырыгның талазы-биле хүлээп алдынган доктаалда чугаалаан. Министерстволарның эртем-техниктиг чөвүлелдеринде боттарының төлээлекчилериниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидери профэвилел ТК-ларынга, БЧСН-ниң төп баштаар черлеринге сүмелеттинген. Бүдүрүлге чаартыкчыларының, хөй-ниитиниң чогаадыкчы каттыжыышкыннарының чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээр дугайында улам улуг сагыш салырын профэвилел чөвүлелдеринге болгаш комитеттеринге саналдаан.

Техниктиг депшилгениң сорулгаларын шиитпирлээринге профэвилелдерниң киржилгезиниң талазы-биле ВЦСПС-тиң президиумунуң төлевилээн хемчеглерин пленум чүүлдүг деп санаан.

Профэвилел кадрлары-биле болгаш активи-биле ажылды улам экижидер хемчеглериниң дугайы — чугаалажыр ийиги айтырыгның талазы-биле ВЦСПС-тиң секретары Н. Н. Романов илеткел кылган.

Профэвилел органнары СЭКП-ниң болгаш чер-черде партия организацияларының дузазы-биле кадрлар шилип алыр, таарыштыр тургузар, кижизидер ажылды сөөлгү үөниң дургузунда элээн экижиткен. Ам профорганнарның хөйүн дээди ийикпе ортумак эртемниг, бүдүрүлге талазы-биле дуржулгалыг эштер удуртуп турар. Ооң-биле чергелештир профэвилел ажылынга четпес белеткелдиг кижилер депшиттирип турар фактылар база бар. Чамдык профэвилел органнарында кадрлар-биле ажыл ам-даа чавыс деңнелдиг деп чүвени ол чорук херечилээн деп, Н. Н. Романов чугаалаан.

Профэвилелдерниң фабрика, завод, чер-чер комитеттериниң даргаларынга алдар-хүндүлүг, белеткелдиг мурнакчы ажылчыннарны, коллективке хүндүледип турар инженер-техниктиг ажылдакчыларны, албан-хаакчыларны депшидер херек. Экономика ажылын организастаар, чаа техниканы шиңгээдип алыр, күш-ажылды эртем ёзугаар организастаар талазы-биле профорганизацияларның мурнунга улам нарын сорулгалар тургустунган ажыл-агый реформазының үезинде ол онза чугула деп, илеткелчи демдеглээн.

Профэвилел органнары кадрлар курлавырлары-биле ажылды план ёзугаар организастаар, организакчы мергежилдиг, амыдыралдың эки школазын эрткен профэвилел активчилерин курлавыр кылдыр бүдүрүлгеден шилип алыр ужурлуг.

Профэвилел ажылынга хөрээженнерин болгаш аныяктарны депшидер дугайында айтырыгже онза кичээнгей салза чогуур деп, Н. Н. Романов ооң ыңай чугаалаан.

Доктаалда профэвилелдерниң ажылының стилин, аргахевирлерин сайзырангайжыларынче улуг кичээнгей салдынган, профэвилел кадрларының болгаш активчилериниң идей-теория талазы-биле белеткелип, мергежилин экижидериниң эргежок чугулазы демдеглеттинген. Кадрлар белеткээриниң болгаш оларның билиниң бедидер талазы-биле саналдар тайылбырлаттынган.

(СЭТА).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНДЕ

КАА-ХЕМ. Районнуң Ленин аттыг колхозунуң 22 комбайннары дүжүт ажаап алышкынында ажылдап турар. Оларның иштинден 13 комбайнны кожазы «Коммунизмче орук» колхозтуң тараа ажаап алышкынынга дузалажыр кылдыр чоруткан.

Ленин аттыг колхозтуң тараажылары 950 тонна тарааны күрүнеге саткан. Келир чылдың тарылгазынга үрезинни бүрүн уруп алган.

Комбайнерлер аразында чарыштың тиилекчизи Адыя Соктал болуп, шилчип чоруур вымпелди быжыы-биле тудуп турар. Ооң эштери Василий Буртаков, Анатолий Шлутов олар база-ла эки ажылдап, бүдүн чартык норманы күүседип келгеннер.

Кызылдың бир дугаар автотранспорт бүдүрүлгезиниң бо колхозка дузалажып барган чолаачылары кончуг эки ажылдаан. Ооң иштинде Михаил биле Фёдор Тюльберов алышкылар чарыштың тиилекчилери болуп, шилчип чоруур вымпелди тудуп турарлар.

* * *

ТЕС-ХЕМ. Күскү хову ажылдарынга, ылаңгыя сизен белеткелинге эң эки киришкен механизаторлардан 13 кижини районнуң «Ак-Эрик» колхозу ленинчи черлеп экскурсияга чоруткан. Колхозтуң халас путёвказы-биле Шушенское суурже чоруткан ол механизаторларны Кызыл-Чыраа кодээ Совединиң даргазы Допчун Лахов баштап чоруур. Олар пролетариаттың улуг баштыңчылы В. И. Ленинниң чурттап турган черин, ооң дугайында музейни барып көөрлер.

* * *

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. «Большевик» колхозтуң төп шаңында ажыл-иш эртенден кежээ орайга чедир хайнызып турар. Ында тараажылар келир чылдың тарылгазынга үрезин белеткелин чоруда берген. Тараа арыглаашкынында колхозчулар Куулар Шаздыр, Монгуш Чигден, Монгуш Хирлигоол олар шалыпкын ажылдап, хүн бүрүнүң ажыл нормазын 105—115 хуу күүседип турарлар.

* * *

КЫЗЫЛ. Хоорайның тудугжулары 400 кижи чурттаар ниити чурттаага бажыңын ажыглалга киирген. Ук бажыңны күрүне комиссиязы кончуг эки деп хүлээп алган. Бажыңның иштики тургузуу чурттакчыларга кончуг таарымчалыг. Культура-массалыг ажылдар чорудар, өөренир өрзөлдер бар. «Тыва тудуг» трезиниң тудугжулары, монтажниктери болгаш өске-даа ажылчыннары ол бажыңда чурттай бергилээн.

Ленинчи өөредилге чылы

МОСКВА. (СЭТА). Партия чырыдыышкынының системазында өөредилге чылы эгелей берген, 900 муң ажыг москвачылар кичээлдеп эгелээн. Кичээлдерге өөренир чүүлдерниң утка-шынары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның мындаа чаа үндүрген доктаалын ёзугаар тодаргайлаттынган. Партия өөредилгезиниң системазы бо чылын ленинчи теория байлаан пропагандалаарынга, коммунистерни болгаш партия кежигүнү эвестерни коммунистиг медерелге, баштыңчының юбилейинге алдар кылдыр ажылчы чоннарның алган бедик хүлээлгелерин күүседиринге шудургу, буржуазтыг идеологияга удур эптеш чок демиселчи мөзүлүг, партияның херээнге бердинген кылдыр кижизидеринге улам улуг рольдуг болур сорулгалыг.

Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарга тыва уран чүүлдүң болгаш чечен чогаалдың декадазы бөгүн Тээли суурга эгелээр

УЛУГ БАЙЫРЛАЛ

Барып-барып бады келген

Бажы бедик Бай-ла-Тайгам...» деп одуруглар-биле эгелээр ырда кирген Бай-Тайганың болгаш ооң чоок-кавызының сыпнарының эдээнде хой, өшкү, инек, сарлык, чылгы кодан-кодан болуп чаптыла берген, кадарчыларның ыры-шоору Хемчиктиң уннунда, суурларда, хойжу бригадалар төптеринде, малчын аалдарда хайныккан ажыл-иштиң шимээн-даажы-биле кады холушкаш, кайын бээр чаңгыланып турар. Бай-Тайганың эдектерин, ында дагларны, шаттарны, ховуларны шыва ап каастап турар хөй малды өстүреринге онза шылгараанарның кайызын ол дээр, оларның ат-сураа чүгле ол районда эвес, харын республикада билдингир. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Маадыр-ие Үрүле Канданның ат-сураа бүгү чуртта алдаржаан. Ленин орденниң эдилекчизи база мурнакчы малчыннарның бирээзи эш Сендажы дээш оон-даа өскелерни маңаа хойү-биле адап болур бис.

Бөгүн алдын күстүн октябрь айының 4-те Тываның уран чүүлүнүң болгаш чечен чогаалының В. И. Ленинниң 100 чыл оюнга тураскааткан декадазы Бай-Тайганың Тээлиге ажыттынар. 130 кижи Бай-Тайганың суурларының чурттакчылары, малчыннар-биле ужуражып, боттарының уран талантызын бараалгадыр. Оларның аразында Тываның уран чүүлүнүң, чечен чогаалының сураглыг мастерлери, хоочуннары бар.

Симфониялыг оркестр мооң мурнунда Бай-Тайгага кажандаа дыңналып көрбээн, симфония деп состу дыңнаваандаа кижилериниң бары чугаажок. Тываның радио болгаш телевидение комитединиң 25 ажыг кижи составтыг ындыг оркестрин Бай-Тайганың Шуйга төрүттүнген, аңаа өскен, ам Тываның сураглыг композитору, РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Алексей Чыргал-оол баштап алгаш чеде бээр. Чыргал-оолдуң чогаатканы «Өөрүшкүнүң поэмазын», ырларын ол оркестр күүседирге, ооң чаңгыс чер чурттуглары өөрүп сонуургаар. Тываларның өөрүшкүзүн, чоргааралын ол музыка илередип, аян тудар. Ол-ла симфонияның үделгези-биле ыраажы Өшкү-Саар Таспаанчык өткүт, дыңнаксанчыг үнүбиле көрүкчүлерни магададыр. Шуй чурттуг, ам Новосибирск консерваториязында өөренип турар, элээн каш тыва ырларның автору, келир үениң композитору Хүреш-оол Дамбаның чогааткан «Кандыг чор сен, авай» деп аялгазын ол ыраажы ырлаар.

Республиканың хөгжүм-шин театры Олег Сагаан-оолдуң «Үевис келген» деп чаа шиизин бир дугаарында-ла байтайгажыларга көргүзер. Оон аңгыда театрның орус бөлүүнүң артистери эш Штоктуп «Өжээнин тайылбырлаан» деп шиизин база сонуургадыр. Театрның база бир солуя, эки сөңү—концерт болур. РСФСР-ниң алдарлыг артистери, Тыва АССР-ниң улустуң артистери Кара-кыс болгаш Максим Мунзуктар, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Владимир Монгалбин болгаш оондаа өске артистер бо концертке киржир. Композитор Александр Лаптаңның чаа чогааткан аялгаларын чоп дыңнаар, «Хамның өлгенин» Сергей Монгуш танцылап күүседир.

Кызылдың уран чүүл училищезиниң «Чечек» ансамбли Тывада билдингир апарган. Бо чылын ол ансамбль уран чүүлдүң болгаш чечен чогаалдың Улут-Хем районга болган неделязынга, акы-дуңма Моолга, Молдавияның найысылалынга болгаш хоорайларынга, суурларынга чедиишкиннинг ойнаан. Эки ырлап, танцылаары дээш каш хонуктар бурунгаар «Чечек» ансамблин Күрүнениң симфониялыг оркестри, Күрүнениң Пятницкий аттыг хору дээн ышкаш өске-даа ат-сураглыг улуг коллективтер-биле кады РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаан. Тываның «Чечээниң» талантылыг оолдар, кыстарының Ленин, партия, Төрээн чурт дугайында болгаш оон-даа өске ырлары, Хемчиктиң чалгыгларындан, ооң шапкын саарыгларындан артык чараш танцылаарын бай-тайгажылар боттары-ла көрүп, магадай бээрлер.

РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, Тыва АССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Сергей Лаңзыы база чонар-даштан чазаан ажылдары чүгле бистиң чуртта эвес, харын даштыкыда билдингир апарган, Бай-Тайганың Кызыл-Дагда чурттап, ажылдап турар, Тыва АССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Хертек Тойбу-Хаа, чурукчу Георгий Суздальцев, уран сиилбикчи Хертек Хуна, база-ла ол чер чурттуг Хертек Мижит-Доржу, Саая Көгел олар бо декадага киржип, чонбиле ужуражылгаларны кылып, боттарының чураан, сиилбип чазаан ажылдарын көргүзер. Бо үстүнде ады кирген чурукчулар, уран сиилбикчилер шупту ССРЭ-ниң чурукчулар эвилелиниң кежигүннери. Сергей Лаңзыы биле Хертек Тойбу-Хаа олар РСФСР-ниң чурукчуларының чоокта чаа Москвага болган съездизинге киржип чораанар. Бай-тайгажыларга тыва чурукчуларның болгаш чонардаштан, ыяштан сиилбип чазаар уран шеверлериниң кылганы 60 ажыг ажылдарын делген көргүзер.

Чогаалчыларның чон-биле ужуражылгазы Бай-Тайганың суурларынга болур. Тыва АССР-ниң уран чүүлүнүң болгаш чечен чогаалының алдарлыг ажылдакчызы, хоочун чогаалчы Степан Сарыг-оол, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, чогаалчы Байкара Хөвеңмей, эртемден, критик Антон Калзаң олар боттарының чогаадыкчы ажылдарын чонга чугаалап сонуургадыр.

Тыва уран чүүлдүң болгаш чечен чогаалдың декадазының хүннеринде найыралдың чылыг-чаагай сөстери, өөрүшкүнүң, аас-кежииниң аялгалары, партия, Ленин дугайында ырлар Бай-Тайганың делгемнеринге, ооң бедик тайгаларының ак-хар шыва алдынган баштарынга чедир чаңгыланыр. Ол дээрге улуг байырлал-дыр.

Бо декада оон улаштыр Барыын-Хемчик районга кээп, октябрь 8-те Кызыл-Мажалыкка, Ак-Довуракка ажыттынар. Бүгү-эвилелге ужур-дузалыг улуг тудут чоруп турар бо черге, Барыын-Хемчиктиң делгем девискээринге тыва уран чүүлдүң, чечен чогаалдың декадазы база-ла каш хонук улажып, улуг байырлал болур.

Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарның партия, совет органнары, ажыл-агый удуртукчулары, профэвилел, комсомол организациялары бо декаданы эрттиреринге бүгү талалыг дузаны чедирип, ону бо районнарга тыва уран чүүлдүң болгаш чечен чогаалдың ёзулуг байырлалы болдурары күзенчиг-дир.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга тураскааткан бо декада улуг баштыңчының «Уран чүүл чоннуу болур» диген мерген сөстериниң адаа-биле бедик деңнелге, организастыг чорукка эрткен турар ужурлуг.

ЧУРУКТА: радио дамчыдылга болгаш телевидение комитединиң симфониялыг оркестри.

ӨӨРЕНИРИ — УСТАВЧЫ НЕГЕЛДЕ-ДИР

«Сүт-Хол» совхозтуң коммунистери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бәәр 100 чыл болур өөн төлептиг үткүүр дээш могаг-шыпаг чок ажылдан, ниити херекке бот-тарының улут-хуузун киирип турарлар. Ам бисте партияның эге организацияларының отчёт-сонгуулалыг хуралдары эртип эгелээн. Коммунистер олурга кылган ажылдарның түңнелдерин үнүрүп, четпестерни илередип, моон сонгалгы соруглаларын тодарадып турарлар. Ол шыпаш уставчы негелде болур — коммунистерниң политиктиг өөредилгези ол хуралдарга улуг черни эзлеп турар.

Марксизм-ленинчи теорияны шингээдип алыр дээш оларның сонуургалы кажыгызындан-даа артык өскен. Партия өөредилгезиниң чаа системазы дыңнакчыларның билиг бедиглеринге тааржычалыг апарган. Ол чорук коммунистер уставчы негелдени күүседиргиге логум болган. Эрткен өөредилге чылы биске багай эвес түңнелдиг доозулган. Совхозтуң девискээрииге эрткен чылын эге политшколаның 1-ги чылын 24 кижи, ийиги чылын 84 кижи, III-ку чылын 58 кижи, ортумак звеноүн 4 чыл хуусаалыг школазының 1-ги чылын 26, ийиги болган 3-ку чылын 11 кижи дооскан. Дооскан дыңнакчыларның арасында 140 коммунистер, 54 комсомолчулар болган активтер бар. Ол школаларга 19 пропагандист кадрлар ажылдан кыптаан.

Политиктиг чырыдыышкынга эрткен чыдагы чедимишкиннерге даянып, четпестерни чайгалдыр дээш совхозтуң партия комитеди эвээш эвес ажылдарны чоруткан. Партком-ның төлээлери дыңнакчылар-биле беседаларны чорудуп, эртем-биликтиң кыныың каа өөренир күүселиг тодарадып, түс-түс дыңнакчыларның кичээлге киржилгезин болган биликтер-биле камнар чепсегленгенин анализтеп, чаа өөредилге чылынга четчелээшкинни кылган. Эрткен өөредилге чылының түңнелин, чаа соруглалар дугайында айтырыгны партком бюрозунга коруп чугаалашкан.

Бо чылын совхозтуң партия комитеди, ооң политиктиг чырыдыышкын кабинедин ортумак звеноүн школаларын немей ажылдарын көргеп. Чүге дээрге чер-черлерде эге политиктиг ол школаларның дыңнакчылары өөренир хуусаавын доозуп, харын-даа 3-ку белеткел чылын безин доозуп үнүгүлээнивер. Өске эрткен чыдагларга дециәәрге дыңнакчыларның билиг өскен болган өөредилгениң үжүр-үткелиг ханы билир апарган. Бо чылын биске 1 эге политшкола, партия тоогузун өөренир 5 школлар ажылдаар болган ыракта мазчыныларның бот өөредилгелиг курстарын 2 черге тургузар. Олар партия тоогузун 3 чыл иштинде өөренирлер. Бо школаларга болган болгуннерге 172 коммунистер, 29 комсомолчулар 21 активтер хаара туттунар. Политиктиг чырыдыышкынга 20 дээш билиглиг башкыларны болган түскай эртемниглерин пропагалистедип ажылладыр.

Чаа өөредилге чылында коммунистериң болган активтериниң харыысалгазын бедидер соруга-биле эге организация секретарларын чыыдырып чугаалаткан болган түскай лаңгаларны бергизээн. Эрткен өөредилге чылында чамдык партия организацияларының секретарлары политиктиг өөредилгениң негелдезин кошкаткан турганнар. Өөредилге дугайында бөрөларга чугаалажып турза-даа, үндүрген шинтпирниң күүселдезин багай болуп келген. Анда Алдан-Маадырының Бора-Тайганың, Ак-Даштың партия организациялары хамаарыжыр. Ол черлерге тургулаан школлар өөредилге программаларын чедир күүсетпээн болган дыңнакчыларны, пропагандистерни организастап шыдаваан, негелде харыысалганы кошкак тургускан. Ооң түңнелинде түңнел кичээлдерге эвээш кижилер киришпеп болган чамдыктарының билиги кызыы болган. Ам ындыг четпестерни болдурбас дээш чогуур хемчегларни алыр ужуруглуг.

Ам өөредилге чылы эгелээн. Дыңнакчыларга өөренир ужуруглуг литератураларны сүмелеп, расписаниелерни тургузуп, өөренир хүн, шагын тодаратка-ан. Ындыг турбуже чамдых удуртукчулар кичээлдээр хүнну биилп турза-даа, дыңнакчыларны ырак черлерже ажылдады бәәр таварылгалары бар. Чамдык организациялар кичээл хүнүнде канды-бир хемчеглер чоруда бәәри черле шын эвес.

Политиктиг өөредилгеэн улам эжиидер соруга-биле партия чырыдыышкынының кабинединге школлар, эртемнер аайы-биле методиктиг човулелди тургузар болган шинти айтырыглар аайы-биле харыылаар кижилерни ол човулелдиң бир болүүнге киирер. Методиктиг човулелди четчелеп, ажыл планын кылып алган бис. Ооң кежигүннери болган партком бирги кичээлден эгелээш-ле дыңнакчыларның кичээлге киржилгезин, пропагандистериниң ажылынга хамаарылгазын анализтеп, хыналданы чорудуп эгелээн. Бо чылын методиктиг човулелдиң ажылын нескүзү-биле ажиидер деп чугаалаптыс бис. Пропагандистерге семинарларны арттыргылээр. Ол шыпаш ол семинарга комсомол өөредилгезиниң пропагандистерни, политинформаторларны, илеткелчилерни, лекторлар болүүнүң удуртукчуларын, агитаторларны, хана партлагазының ажылдакчыларын чыып, оларга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып, түңнелии кылып турарын шинтпирээн бис.

О. МАСПЫЙ-ООЛ,
«Сүт-Хол» совхозтуң партия комитединиң чырыдыышкын кабинединиң эргелекчизи.

С. Ульяновтуң куш-ажылчы стажы улуг эвес. Кызыдың профтехучилищезинге чыл бурунгаар дооскан, Хову-Аксының комбинадынга ажылдап эгелээн. Дуржулелдыг эвээрүнүң дузалакчызы-биле аяның ажылчын удуртукчунуң парын мергежилии эки шилгээдин ап эгелээн. Хүнүң ажыл нормазын доктаалга ажыр күүседип турар.

— Бистиң аянак ажылчыныыс биче сеткилдиг, кызымак кижи. Келир үеде дурзулелиг тудугжу апаарыныр бүрүн бүзүүрээр бис — деп бригадир эш Чертыгашев чугаалап турар.

ЧУРУКТА: С. Ульянов.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Ыраккы Мөңгүн-Тайгада

АЙЫЫЛДЫГ ХАР, АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ХӨӨННЕР

Бо чылдың сентябрьның сөөлгү хүннеринде Мөңгүн-Тайганың мал одарларынга эрте хар кылынгады кирер чаапкаш, кыры хүнге арип, дожанналдыр дона берген. Сарлык, хой, өшкү малдар хамаан чок, хар казып оттаар чылгы малга безин берге байдал тургустунуп келген.

Ындыг дүвүрээшиниг байдал тургустунуп, турда, ол делгем одарларлыг, надыр дагларлыг, район төвүнден ырак девискээрде «Малчын» болгаш «Мөген-Бүрен» колхозтарының малчыныларының кышка канчаар белеткенин турары-биле таныжаалыңнар.

«Малчын» колхоз 345 тонна сиген кезер планын дөңгүп-ле 268 тонна чедирген, 5 тонна суда бар. «Мөген-Бүрен» колхоз 70 тонна сиген белеткеп алган, 50 тонна суда бар.

Бо ийи колхозтуң кайызында семирти кадарар хой, өшкү, чылгы, сарлык мал ажылдыг, күрүнеге ат, дүк дужаар планныг. «Малчын» колхоз өшкү, «Мөген-Бүрен» колхоз сарлык малдан өске түзүл малдарның баш санын өстүрер болгаш күрүнеге дүк садар планнарны чедир күүсетпээн. «Малчын» колхоз күрүнеге ам-даа 26, «Мөген-Бүрен» — 13 тонна этти садары арткан. Кайы-даа колхозтуң эът планын күүседир аргалары бар.

Кышка белеткел кандыгыл? Бо талазы-биле кайы-даа колхозта чедир кыдынмаан ажылдар хөй. Эрте күстүң байдалы малчыннарны кыштагларже буу-хаа-биле кожоринче албадап келген. «Малчын» колхозтуң шээр малы 78, «Мөген-Бүрениин» 56 кодаага кыштаар. Колхозтарның кол зоотехниктери эштер Успун-оол, Амырбит оларның медеглеп турарын ёзугаар алырга, кыштагнар бүрүн белеп.

Хоочун малчын, Тыва АССРниң Дээди Советиниң депутады Донгак Маныкович Бичеоол («Малчын» колхоз) кыштаан кышка белеткээни идегелдир. Кажааларның көрженин чазын оон көжүп чоруурда-ла хооргаш, кыжын оттуларынга экп кургаар кыдыыр кырлайты чыып алган. Өдектиг кургаткаш, бөлген. Хой, хураган, кажааларының ишти делгем, чырык, чылыг, кургаг, улуг хой кажаазының иштинде чаа төрээн хойнар тургузар клеткаларны бижыг кыптаан. Кажаалар чаа. Хойжу ог-бүрээзиниң деми-биле улут саразат кок сигенни кесиеш, кыштагнын девискээрии арыг-силиг.

Бо хойжу аг-бүле төрүүр 338 хойну кадарып турар. Оларны чайын экп семиртеннинң түңнелинде оларның күш-дегели ортумактан өрү болган. Бо чылын хойжу төрүүр чүс хойга онаалтыр 102 хураганы, хой бүрүзүнден 1,6 кг дүктү алган. Бо дээрге ниитиниң малын хүр кыш ажырар дээш шудургу, ак сеткилдиг күш-ажылдың боттут үлегер-чижээдир.

Ындыг малчыннарга хойжулар А. Хертек, С. Ондай-оол, М. Сортай-оол, И. Баир, С. Хойлаарак, Б. Кан-оол, өшкү кадарчылары Д. Норбу, Х. Ооллак, сарлык кадарчылары Л. Очур, Х. Очур, С. Чудур, И. Өлчей-оол («Малчын» колхоз), хойжулар С. Шөөжүт, И. Хүдер-оол, И. Хүреш-оол, И. Мөңгүн-оол, сарлык кадарчызы И. Дере-Бижи, чылгычы И. Чамаа («Мөген-Бүрен» колхоз) оларны база хамаарыштырып болур. Олар кадарган коданнарын чайгы одарладылгага эки семиртип, кышка шыпаралыг белеткенин турар.

«Малчын» колхозтуң кол зоотехниги эш Успун-оол аржыл-агыйның малчыннарының бүгү кыштаглары бүрүн белеп деп медеглеп турза-даа, бистиң чораан хойжуларывыс И. Калдар-оол, С. Доржу, Д. Чочай-оол, И. Дене оларның кыштаглары белеп эвес болган. Ол кыштагларга ийи-ле хөнээн хире сигеннерни сөөртүп экпеп дүжүргеш, кажаалагылаан кагза-даа, таптыг сарааттавайн, ана-ла тараны октагылаан каан, хатка тараны каксыл, өл-чаъска өдүп, дүдуп чыдар. Кышкы хой кажаларынга чайын хойлар кажаларынга дүжүргеп, кыштагның девискээрии арыг-силиг.

Бо хойжу аг-бүле төрүүр 338 хойну кадарып турар. Оларны чайын экп семиртеннинң түңнелинде оларның күш-дегели ортумактан өрү болган. Бо чылын хойжу төрүүр чүс хойга онаалтыр 102 хураганы, хой бүрүзүнден 1,6 кг дүктү алган. Бо дээрге ниитиниң малын хүр кыш ажырар дээш шудургу, ак сеткилдиг күш-ажылдың боттут үлегер-чижээдир.

Ындыг малчыннарга хойжулар А. Хертек, С. Ондай-оол, М. Сортай-оол, И. Баир, С. Хойлаарак, Б. Кан-оол, өшкү кадарчылары Д. Норбу, Х. Ооллак, сарлык кадарчылары Л. Очур, Х. Очур, С. Чудур, И. Өлчей-оол («Малчын» колхоз), хойжулар С. Шөөжүт, И. Хүдер-оол, И. Хүреш-оол, И. Мөңгүн-оол, сарлык кадарчызы И. Дере-Бижи, чылгычы И. Чамаа («Мөген-Бүрен» колхоз) оларны база хамаарыштырып болур. Олар кадарган коданнарын чайгы одарладылгага эки семиртип, кышка шыпаралыг белеткенин турар.

«Малчын» колхозтуң кол зоотехниги эш Успун-оол аржыл-агыйның малчыннарының бүгү кыштаглары бүрүн белеп деп медеглеп турза-даа, бистиң чораан хойжуларывыс И. Калдар-оол, С. Доржу, Д. Чочай-оол, И. Дене оларның кыштаглары белеп эвес болган. Ол кыштагларга ийи-ле хөнээн хире сигеннерни сөөртүп экпеп дүжүргеш, кажаалагылаан кагза-даа, таптыг сарааттавайн, ана-ла тараны октагылаан каан, хатка тараны каксыл, өл-чаъска өдүп, дүдуп чыдар. Кышкы хой кажаларынга чайын хойлар кажаларынга дүжүргеп, кыштагның девискээрии арыг-силиг.

Бо хойжу аг-бүле төрүүр 338 хойну кадарып турар. Оларны чайын экп семиртеннинң түңнелинде оларның күш-дегели ортумактан өрү болган. Бо чылын хойжу төрүүр чүс хойга онаалтыр 102 хураганы, хой бүрүзүнден 1,6 кг дүктү алган. Бо дээрге ниитиниң малын хүр кыш ажырар дээш шудургу, ак сеткилдиг күш-ажылдың боттут үлегер-чижээдир.

Ындыг малчыннарга хойжулар А. Хертек, С. Ондай-оол, М. Сортай-оол, И. Баир, С. Хойлаарак, Б. Кан-оол, өшкү кадарчылары Д. Норбу, Х. Ооллак, сарлык кадарчылары Л. Очур, Х. Очур, С. Чудур, И. Өлчей-оол («Малчын» колхоз), хойжулар С. Шөөжүт, И. Хүдер-оол, И. Хүреш-оол, И. Мөңгүн-оол, сарлык кадарчызы И. Дере-Бижи, чылгычы И. Чамаа («Мөген-Бүрен» колхоз) оларны база хамаарыштырып болур. Олар кадарган коданнарын чайгы одарладылгага эки семиртип, кышка шыпаралыг белеткенин турар.

Кышка белеткел

Оң кыштагларның чаңгызында-даа бо чазын, чайын дезинфекция кылбаан. Оларда суда урар, суг кудар коошпалар, суда хааржактары чок, ынчангаш сууның малга черге тарады төп берип турарындан мал чеми хоран, кыштагларның девискээрии суда тогланчылары долган.

Чинге-Дыттыг-Хемдө эш Ленинниң кыштаанның чоогуунда колхозтуң № 2 хойжу бригадазының малчыннарынга кыжыл-булуң кылдыр туткан бажың ам ийи чыл ажыр ажыглал чок турун келген, ооң түдүүн шала кылган.

Ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктар «Мөген-Бүрен» колхозтуң чамдык малчыннарында база бар.

Колхозтуң төп суурү Мутүр-Аксының чоогуунда дагларының белдеринде турлагжаан № 2 хойжу бригадазының кыштагларының одарларын күзегдө малчыннарның болгаш суур чурттакчыларының кадат чок хөй сарлыктары чаза базып тотчеглеп чиң турда. Каргы көдөө Советиниң удуртукчулары (даргазы эш Х. Куда) бо үеге чедир хемчег аздайн келген. Хүү малдарны доктаамал кадатка тургузуп болур арга бүрүн бар болгай.

«Малчын» колхозта 10 автомашина, «Мөген-Бүрен» колхозта суг сөөртүр 6, чүк сөөртүр 4 автомашина, улуг, биче 7 трактор бар турбуже, техника ажыглалынга хөй артык кывар-чаар материалдар чарыгдалып болдуруп турар. 30—40 км ырак, кадыр-берт чайлагларже, күзеглерже болгаш кыштагларже өг ыяжы, оттуулар ыяш сөөртүүнге чүк машиналары, тележкалыг ачырбелиг трактор-лар-биле түгүдүп үнүп, бензининиң болгаш солярканың артык чарыгдалдарын болдуруп келген. Ооң туржук, ачырбелиг тракторларны Кызыл-Хая суурунуң механизаторлары аразы ийи чүс-даа метр четпес черде хем биле чунарбажың арагынга аът тергеенинге салыр чаңгыс-ла досказар-биле суг сөөртүүнге ажыглаан турар.

Бо ажылдарга кайы-даа колхозта хөй чылгы малды, сарлык шарыларны, бугаларны чүге ажыглаан болбазыл? Оларны ажыглаары эптиг болган ажыктыг.

Өт ыяжын, оттуулар ыяшты аъттар, шарыларга тергелеп, чудурүп чорун болур турбуже, Мөңгүн-Тайганың чамдык малчыннарында чүгле техникаже корнүр ажыл-агыйжы эвес хөөннер бар. Каа-Хем районнуң «Тинзелге» колхозунуң колхозчулары тева, аът малдарны чүгле мал кадарып мунарынга эвес, а сиген кезер, чүк сөөртүр, малчыннар өглери көжүрер ажылдарга чедиишкинниг ажыглап турар. «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыннары шарыларны эзертеп мунуп, шырга сөөртүп алгаш, сигеп, чүктер сөөртүп чорун турарын көрүп болур. Амгы үениң чамдык ийи-чангыс аныяк кижилери ындыг араттарны көргеш, бо чоннуң «чыдып калганын» аа деп кочуулаар-биле өөренип алган.

Ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктар «Мөген-Бүрен» колхозтуң чамдык малчыннарында база бар.

Колхозтуң төп суурү Мутүр-Аксының чоогуунда дагларының белдеринде турлагжаан № 2 хойжу бригадазының кыштагларының одарларын күзегдө малчыннарның болгаш суур чурттакчыларының кадат чок хөй сарлыктары чаза базып тотчеглеп чиң турда. Каргы көдөө Советиниң удуртукчулары (даргазы эш Х. Куда) бо үеге чедир хемчег аздайн келген. Хүү малдарны доктаамал кадатка тургузуп болур арга бүрүн бар болгай.

«Малчын» колхозта 10 автомашина, «Мөген-Бүрен» колхозта суг сөөртүр 6, чүк сөөртүр 4 автомашина, улуг, биче 7 трактор бар турбуже, техника ажыглалынга хөй артык кывар-чаар материалдар чарыгдалып болдуруп турар. 30—40 км ырак, кадыр-берт чайлагларже, күзеглерже болгаш кыштагларже өг ыяжы, оттуулар ыяш сөөртүүнге чүк машиналары, тележкалыг ачырбелиг трактор-лар-биле түгүдүп үнүп, бензининиң болгаш солярканың артык чарыгдалдарын болдуруп келген. Ооң туржук, ачырбелиг тракторларны Кызыл-Хая суурунуң механизаторлары аразы ийи чүс-даа метр четпес черде хем биле чунарбажың аразынга аът тергеенинге салыр чаңгыс-ла досказар-биле суг сөөртүүнге ажыглаан турар.

Бо ажылдарга кайы-даа колхозта хөй чылгы малды, сарлык шарыларны, бугаларны чүге ажыглаан болбазыл? Оларны ажыглаары эптиг болган ажыктыг.

Өт ыяжын, оттуулар ыяшты аъттар, шарыларга тергелеп, чудурүп чорун болур турбуже, Мөңгүн-Тайганың чамдык малчыннарында чүгле техникаже корнүр ажыл-агыйжы эвес хөөннер бар. Каа-Хем районнуң «Тинзелге» колхозунуң колхозчулары тева, аът малдарны чүгле мал кадарып мунарынга эвес, а сиген кезер, чүк сөөртүр, малчыннар өглери көжүрер ажылдарга чедиишкинниг ажыглап турар. «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыннары шарыларны эзертеп мунуп, шырга сөөртүп алгаш, сигеп, чүктер сөөртүп чорун турарын көрүп болур. Амгы үениң чамдык ийи-чангыс аныяк кижилери ындыг араттарны көргеш, бо чоннуң «чыдып калганын» аа деп кочуулаар-биле өөренип алган.

Ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктар «Мөген-Бүрен» колхозтуң чамдык малчыннарында база бар.

Колхозтуң төп суурү Мутүр-Аксының чоогуунда дагларының белдеринде турлагжаан № 2 хойжу бригадазының кыштагларының одарларын күзегдө малчыннарның болгаш суур чурттакчыларының кадат чок хөй сарлыктары чаза базып тотчеглеп чиң турда. Каргы көдөө Советиниң удуртукчулары (даргазы эш Х. Куда) бо үеге чедир хемчег аздайн келген. Хүү малдарны доктаамал кадатка тургузуп болур арга бүрүн бар болгай.

«Малчын» колхозта 10 автомашина, «Мөген-Бүрен» колхозта суг сөөртүр 6, чүк сөөртүр 4 автомашина, улуг, биче 7 трактор бар турбуже, техника ажыглалынга хөй артык кывар-чаар материалдар чарыгдалып болдуруп турар. 30—40 км ырак, кадыр-берт чайлагларже, күзеглерже болгаш кыштагларже өг ыяжы, оттуулар ыяш сөөртүүнге чүк машиналары, тележкалыг ачырбелиг трактор-

ТАРААЖЫЛАРДА

Чөөп-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң тараажылары болгаш механизаторлары бо чылын агаар-бойдустуң багай байдалдары турбажок, тараа болгаш мал чеми культураларның багай эвес дүжүдүн остүрүп алганнар. Совхозтуң комбайнерлери дужут ажаан алышкынын эгезинден бәәр бо хүннерге чедир организастыг чорудуп турар.

Ооң түңнелинде Айлыг-Ой, Ак-Баалык трактор-хозу бригадаларының комбайнерлери 2100 гектарның кызыл-тайын дөрт болгаш тавычалай кестирип ажаагаан. Дөрт ажаан алдынган 800 гектарның кызыл-тайын, 300 гектарның суламын бүрүн бастырган. Муржакчы комбайнерлер Д. Достай-оол, Т. Тараачы, М. Сагаан-оол олар гектардан-на 5 центнер дүжүттү ажаан албышаан, биргээн-де 400-тен эвээш эвес гектарның тараажын ажаагаан. Олар сөөлгү декадаларның түңнелинде комбайнерлер ортузунда калбарган чарыштыг типлекчилери болуп үнгеннер.

Совхоз тараанын кестирери-биле чергелештир саваанды болуп сараатларын организастаан. Айлыг-Ойда «Беларусь» тракторда кошкан прессподборщиктиг звено (звеночу коммунист эш Хеймер-оол) 500 гектарның саваанын, Ак-Хавакта звено 300 гектарның саваанын пресстеп алган. Ол саваанны чаңгыс черде улуг сараат кылдыр тургускан.

Совхозтуң тараажылары, механизаторлары чүгле дүжүттү ажаан алыры-биле кызыгаарлаттынмайн, кежир чылдың дүжүдүнге аңгыс аңдарылгазынче база чугула кичээнгейин салган. Сөөлгү хүннерге чедир 1270 гектар аңгыс аңдартынган. Чер чарын турар трактористерден К. Семис-оол, Д. Чаан-оол, С. Кыыл-оол, Т. Эрес-оол олар эзлчет нормазын 130—170 хуу күүседип, хер чарыкчыларының арагында калбарган чарыштыг дээре черии ээлээннер.

Совхозтуң директизы, партия комитеди хоочунуң шинчилеринің ортузунда организастаттынган чарыштың түңнелии 10 хонуктан үндүрүп, мурнакчыларга акша шаңналдарын болгаш вымпелдерин тыпсып турар. Мурнакчы тракторист Куулар Семис-оол ажаан алышкынының эгезинден бәәр шилчинир Кызыл вымпелдиң эдилекчизи боон артыпшаан. Комбайнерлерден Донгак Достай-оол шилчинир вымпелди быжыг тудуп турар. Социалистиг чарыныты түңнээн хураалга ховунуң ажыл-ишчилери четпестерни илередип, ону чайгахырының тодаргай хемчеглерии дугуржуп ап турарлар. Ооң түңнелинде чидириглер болбайн келгеи.

Бо хүннерде совхозтуң хову-шөлдериниң ажыл-ишчилери 1968 чыдың дүжүт ажаан алышкынын октябрь 5-ке, күзеп чер аңдарылгазын октябрь 10-га чедир дооскаш, чурттуң көдөө ажыл-агыйжы ажылдакчыларының күзүнге чедиишкинниг ужураккыр соруглалыг ажылдап турарлар.

К. ДОРЖУ.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Малды сан болгаш уксаа талазы-биле өстүрүп ковүдедириниң эң ажыктыг аргазы тарын боозадырга болур. Ол арганың ажыктыын бистиң республикада ажыл-агыйжарның мал ажылынын практиказы бадыткаан. Тарын боозадырганы ажыктыг ажыглаарының мурнакчы дуржулгазын Каа-Хеминиң чамдык ажыл-агыйларындан көрүп болур.

Зоя Карасаловна Шогду «Октябрь 14 чылы» колхозта тарын боозадырга техниги болуг, ам 4 чыл ажыг ажыглап турар. Эрткен чылын ажыл-агый төрүүр 100 инекке онаалтыр 88 бызааны алган. 1968 чыл база багай эвес түңнелдерни берип турар. Мында эш Шогдунуң биче эвес үлүг киргенин айтыр херек.

Ынчалзажок ындыг өөрүнчүг байлал шупту ажыл-агыйларда бир дески эвес. Бо чылын районнуң колхозтары болгаш совхозтары ниитизи-биле 2940 баш инекти тарып боозадыр ужуруглуг. Эрткен сес айларның түңнели-биле алырга, 1703 баш инек тарып боозаттынган ийикпе, азы ол планның 58 хуузу болур. Эң ылаңгыя бо чугула херек «Тинзелге», «Кызыл тук», «Октябрь 30 чылы» колхозтарда багай организастаттынган. Ол колхозтарның кайызындаа бүгү инектериң чартык кезии хиреэн безин тарып боозаттынмаан. Хынаалдаан иделээн болза, тарып боозадырга ажылының технологиязы каржызы-биле хажыттынып келген болгаш пунктулар эртижиээн, одаттынмайн турар. Чижээлээрге, «Тинзелге» колхоз тарып боозадырга пунктузу турган кажаада мал чеми уруп алган, а «Октябрь 30 чылы» колхозтуң пунктузу чурттарга бажыңы болу берген. Төрүүр мал коданнары-биле будүрүкчү буталар кады. Ол чорук малдың үчёдунга чамдык будулгаашынарыг болдурер болгаш үре-төлгүрүн кудуладыр.

«Тинзелге» колхозка эрткен чылын 204, «Октябрь 30 чылынга» 84 инек кызыраан. Оон «Тинзелге» 60, «Октябрь 30 чылы» 25 муң рубль караженыг болган. Малдың баш санын өстүрер херектиң чугулазын ук ажыл-агыйларның тускай эртемниглерден чедир үнелевейн турар-дыр. Мал тарып боозадыр айде техниктерниң ажылы өске ажыл-биле дапкырлажы бээр таварылга хаая эвес болуп келген. «Кызыл тук» колхозта тарып боозадырга техниги эш Даржаа бодунуң көл ажылынган ангыда, ветсанитарның хүзээлгезин база күүседип турар. Ол хүзээлгеэн өске кижиге даваларын колхоз баштаар черии чугула эвес деп санаваш, херек кырында оон кандыг-даа ажыктыг түңнел көрбейн келген. 1967 чылда кызыраашкынынан колхоз 2280 рубль орулганы чидиргеп.

Пунктуларның чогумчалыг ажылдарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмайн, күш-ажыл төлевирииң чуруумун сагывайн, материалдыг сонуургалдың принцивин үреп келгениниден төрүүр малдың кызыраар чоруу кудулавайн турар. Оон түңнелинде ажыл-агыйлар чылдан чылче улуг каражага онаажып турар.

Бо чылын районнуң колхозтары, совхозтары ниитизи-биле 15100 баш шаар малды тарып боозадыр ужуруглуг. Ажыл-агыйларның хөй кезии бо чугула ажылды чедиишкиниг эрттирериниң белеткелии чоруда берген. Эрткен чылдың дуржулгазын өөренип көрбүшаан. «Бурунгаар» совхоз бир чаа тарып боозадырга пунктузун туткан, ооалдаан-даа болза, эдерилгелиг болгаш тарып боозадырганың планын тургускан. «Тинзелге» колхозта тарып боозадырга пунктузу белеп, а Ленин аттыг колхоз ол ажылды эгелеп берген.

Ынчалза-даа мал ажылында бо чугула кампаниягa белеткел ажылдары «Кызыл тук», «Ленинчи оруу», «Октябрь 14 чылы» колхозтарда четпес чоруттунган. Оларда амдыгаа чедир-ле тарып боозадырга техниктери белеткеттинмээн, модан хөйларны тарышкынга киперииниң графиги тургустунмаан, будүрүкчү кошкарлар эдерилгеге белеткеттинмээн.

Малдың кызыраар чоруубизе демиселдиң бир көз үнгезинин тарып боозадырга даярнын практика бадыткаан. Ынчангаш көдөө ажыл-агыйның будүрүлге эргелевилерден болгаш ажыл-агыйлардан ийи ажылында бо чугула кампаниягa чедиишкиниг эрттирериниң бүгү күштү мобилизастаары негеттинер.

П. ПОПОВ.

Белен эвес

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунда кышка белеткел ажылдары оожум темп-биле чоруп турар. Совхоз 4118 тонна сиген белеткээр планын 536 тонна кыдыр күүсеткен. Савак сараатаашкыны 43,2, силос салышкыны 3,5 хуу күүсеттингенин үе бо хире орайтай бергенде канчан ана корун болурул? Мал чемнериниң балансызын бүгү хемчеглерин алышаан долдурар ужуруг турган-да, совхоз сиген белеткеэни эрте-ле соксадын каапкан.

Совхозтуң салбырларында белеп мал кыштагларының саны дыка аазаш, Үрбүн, Кара-Тал салбырларда савр инектер кажаалары чок. Бар кажаалариың септелгеэни чорувайн турар. Оон-ла салбырларда сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары улуг чурттаарынга таарымча чок, бичии бажыңнарда турган келгеннер. Маңаа бир чижек бо: чүгле Үрбүн салбырда эвес, республикада безин мурнакчы саанчыларның бирээзи Татьяна Наваштайның өг-бүлезиниң чурттап орар бажыңы кыжын кижи олурар арга чок. Оң талазы-биле ферманың коллективиниң мелдези турда-ла, совхозтуң директизы (директору эш Трошев) хоовун аазаашкынар-биле кызыгаарлаттынып турар.

Ажылчыннарның ажыдырал байдалынга, оларның бедик бүдүрүкчүлүгүнге ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургуспайн турганы, оларнан эки ажылды канчан негээрил?

Г. ШОЙДАР.

Кубаньда ристи массалыг ажаап ап турар. Культураның болгаш амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары плантацияларда ажыдап турар рисчилерге барып турар. Он-он агитбригадалар, кинвустановкалар, кежер библиотекалар, автолавкалар бригадаларны, хову турлагларынче улуг аян-чорулче үнүпкем.

ЧУРУКТА: Красноармейский районнуң Мичурин аттыг колхозунуң библиотекары НИНА НОСКОВА (оң талазында) ВИКТОР КРИВОШЛЫКОВТУҢ (оң талазындан ийиги кижи) звенозунуң механизаторларынга чаа сөлүнгерни болгаш журналдарны экелгенин ол.

Е. Шулеповтуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Серемчилелдиг болур

Коммунистиг партия болгаш совет чазак ниитиниң өнчү-хөреңгизин көвүдедириниче болгаш оңу оорлаар чоруктан, өрт айылыындан камгалаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Ынчангаш совет улус социалистиг күрүне болгаш колхоз-кооператив хөреңгизин камгалаарын бодунуң ыдыктыг хүзээлгези кылдыр көрүп турар. Ол дугайын Конституциниң 131 үүлүнде тодаргай айытқан.

Ылаңгыя социалистиг болгаш хууда өнчү-хөреңгини өрт айылыындан камгалаары чугула. Өртке удур хемчеглерни бүрүн сагыыры, хөй-ниитиниң хөреңгизин кадагалап, камгалап турар кижилериң харыысалгазын бедидери бүдүрүлге, ажыл-агый болгаш албан, организацияларның черлериниң удуртукчуларының түзээлгези болур.

Сөөлгү чылдарда республикага болгаш иезангыя Кызыл хоорайга өрт болур чорук көстүү-биле эвээжээн. Ындыг болза-даа бүдүрүлге черлериниге, хамаатыларның хууда чурттарга бажыңнарынга өрт болур таварылгалар ам-даа бар. Маңаа колбаштыр чамдык чижектерден сайгарып көрээлинер. Күш-ажыл камгалалының болгаш өртке удур хемчеглерниң негелдемерии сагываанындан Кызылдың чаа сүт заводунга болгаш үзетпүр бүдүрүлгелер комбинадының арматура цехиниге кышкан өрт күрүнеге алаан хөй түңнүн материалдыг когараддарын таварыштырган.

Бо таварылгалар чүүү көргүүүп турарын дээрге, чамдык бүдүрүлгелериниң удуртукчулары өртке удур демиселче кичээнгей салбайн турар-дыр. Хөй кижи чыглыр культура болгаш үргүлдер албан черлеринге өрт болдурбас дээш бүгү хемчеглерни алыр херек. Кызылда күрүненииң хөгжүмшин театрында электри херекседдерни тургускан шынары кончуг четпес. Ындыг турбуже театрның удурүүлгазы бо талазы-биле бистиң айтышкынынарывысты күүсетпейн келген.

Хоорайга болгулаан өрттерниң хөй кезии хамаатыларның оваарымча чогундан болгаш бичии үргүлларны хайгаарал чок каан турарындан өөскээн. Бичии чаштарны хайгаарал чокка бажыңга каантар, харын-даа чамдыкта оларны шоочалаш каапп ажылдан чорүй баар чорук онаа айылыг. Оларны от-биле ойнадыр чанчыл болганчок-ла өрт айылыын болдурар. 5—10 кар иштинде оолдарга от эрилеэрин болбас херек. Беш харлыг Андрюша Брюханов кыргаачазының огородка салыр каан одун алгаш, сарайга саазынларны кыпсыптарга. Пролетар кудумчуузунда № 108 бажыңга өрт болган. Оон түңнелинде сарайга турган хаван оолдары, кладовка, крыша өрттенин калган.

Сөөлгү каш чылдан бээр Кызыл хоорайда газ плиталарының саны көвүдээн. Чамдык чурттакчыларның талазынын электри болгаш газ плиталарын ажыглаарының чурумун каржызы-биле хажыдып турарын сагынырар херек. Ол чорук база-ла өрт айылынга чедирип турар. Эртен азы дүште чем хайындырган плиталарын өөрүбейн баар, дазаш чоруктуң уламындан хоорайга ээлээн хөй өрт болгуваан.

А. ПОПОВ,
Кызылда өртке удур отрядтың начальнигиниң оразакчызы.

РЕАКЦИЯНЫҢ БОДАЛДАРЫ БУУРАП ДҮШКЕН

„Чехословакияда болуушкуннарга хамаарыштыр“ деп ном чүнүң дугайын чугаалап турарыл?

Ол чуртта байдалдың кандыг хевирлиг чогумчуп турарының дугайында дыңнадыглар Чехословакиядан хүн бүрүде кээп турар. Совет Эвилелиниң болган эвилелчи социалистиг эске-даа чурттарының алган хемчегелериниң, Москвага совет-чехословак чугаалажылыкшыларының ЧССР-де социализмниң чаалап алышкынчыларын камгалап алырынга ужур-дузазының бүтүү чугулаазын ЧССР-ниң чонунуң ортузунда биляр чорук улам ковүдеп бар чоруур.

Ынчалза-даа чогумчудулганың чорудуушкуну реакцылыг күштериниң удурлашкынчыларының, империализмниң талазындан идалаашкынының, Москва дугурушулгазымчо оларның шуут болган чагдынчак арга-биле халдаашкыннарының, Чехословакияда социалистиг тургузуунуң үндезинлерин, Совет Эвилелибиле болган социалистиг эске-даа чурттар-биле найыралды болган кады ажылдажылганы быжыглаарынга кандыгдаа янзы-биле мооңдактаар дээр оларның чүткүлүнүң болдурганы улуг бергелерге таварыжы турар.

Чехословакияның иштики реакцылыг күштериниң болган оларның империалистиг өмээржикчилериниң үүлгедиишкиннери ЧССР-де социализмниң херээнге, социалистиг дем каттыштырылгазының иишти эрге-ажыктарынга кайы хире айыыды тургускынының дугайын, контрреволюцияга удур демисеелге Чехословакияның ажылчы чоннарынга дузаламчы көргүзер дугайында эвилелчи чурттарның алган хемчегелерин кайы хире барымдаалыг, эргежок чугула болган ой-шаанда болганының дугайын бөлүк совет журналистериниң белеткээш, үндүргени «Чехословакияда болуушкуннарга хамаарыштыр» деп вому бүзүредиг хереченлеп турар.

Антисоциалисчи күштер ЧКП-ниң удуртукчу ролюн узуткаар, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның хоюндан арге-чагырганы хуналаа алыр, улустуң тургускан күрүне болгаш хөй-иишти организацияларын чок кылыр, ССРЭ биле болгаш аксы-дүңма эске-даа чурттар-биле Чехословакияның найыралын будуулдурар, социалистиг дем каттыштырылгазындан ону хоорудурар дугайын бодап турганыя номда чыш кииргеи материалдар көргүзүп турар.

Чехословакияның социалистиг орук-биле 20 чылда хөгжүдезиниң түңнедерин реакция чок кылырын оралдажып, ону «аммыралдың бүгү адырларынга дорайтаашкыны» кыдыыр чарлап, контрреволюстуг эргилединиң идекшейлиг белеткелин чорудуп турган. Партийжи удуртулганың кошкаанын ажыглавышаан, реакцылыг күштериниң эвелеп ап шыдааны массалыг информацияның чепсектерни ол белеткелге база ажыглаан.

Чехословакияга антисоциалисчи күштер чехословак ажылчыны аңгыны болган бүгү ажылчы чоннарны идея талазы-биле чепсек чок болдурар сорулгалыг турган. Чехословакияга марксизминиң „чаа хевири“ дээр чүвени дилеп тывар чылдак-биле марксисчи-ленинчи теорияны бүжартадыр талазы-биле кампаанияны шудургу чорудуп, марксизм-ленинизминиң революстуг практикага хынаттынган кол принциптерин эде көргүи оралдажып турган.

Чехословак иишти-илелге ажылчыны аңгының удуртукчу ролюю онза кадыг-дошкун халдаашкынга таварышкан турган. Реакцылыг идегеттер ажылчын аңгыны, «иишти-илелдиң» эң чугула сорулгаларын медереп билириигне чедир кедүрүлүп шыдавас, харын бүдүрүлгечи, кызыы материалдыг эрге-ажыктардан адырлыш шыдаар арга-шинээ чок политиканы талазы-биле шүпшеңе» иүш болуур дижип турган.

Реакцылыгның планнары болза эрге-чагыргаиы эвелеп алырын организастыг хандыраар сорулгалыг турган. Ол сорулга-биле контрреволюстуг күштер түзүп-баазын, үш-үдүрүм клубтар, бөлүүнүер, катыжымышкыннар болган харын-даа партиялар дижир чыдыктар-биле чыгыш турган. Чижээ, «Клуб-231» дээр клубка дөртеи муң ажыг кижи санаттынып турган. «Руде право» солуунуң демдеглээнибиле алырга, ук клубка шаандагы нацистер, эсэстиилер болгаш геплейнчилер, бодунуң үезинде гитлерникилериниң тургусканы Словакиядан дээр чалча күрүнеиниң шаандагы министрлери, реакцылыг шажын-чүдүлгениң төлээлекчилери чыыптан. Ол «клубтуң» ажыыл-чорудулгазының угланышкыны ооң чиигине секретары Я. Бродскийиниң чугаазындан тодаргай. Клубтуң кежигүннериниң бир чыышчыгажына ооң медеглээни: «Эң эки коммунист дээрге, ол коммунист-тир, а бир эвес ол ам-даа дириг чүве болза, ооң буттарын сый долгаптар ужурлугу».

«Партия кежигүнү эвес активтилериниң клуву» («КАН») бодунуң контрреволюстуг ажыл-чорудулгазынга хожудаваан. ЧССР-ниң Эртемнер академиязынга ажылдап турган болгаш база бир эң реакцылыг идегеттиг Я. Сантак ол клубтуң удуртулгазынга кирген. Шаанда ону ЧКП-ниң кежигүнүнден үндүргеи. Ам Сантак август 21 соонда Каттышкан Штаттарда барган болгаш бодунуң антикоммунисчи ажыл-чорудулгазында үргүлүүлеп турар. Делегейниң сионисчи организациязының агентилери — Рыбачек, Мусил болгаш Клементьев Я. Сантактың дузалакчылары турганнар.

Шаандагы бөлүк социал-демократтар ЧКП-ге удур демисеелге идепкейлиг кирген. Чажыды-биле катап тургускан ол партияның удуртукчулары барынын талакы разведкалар-биле, чехословак реакцылыг эмигранттылар-биле, «Социалистиг интернационализм» дээр чүвениң удуртукчулары-биле кады ажылдажылганы канчаар чорудуп турганын ол номда кииргеи хөй фактылар-биле көргүскеи.

Социал-демократтарының удуртукчуларының бодалы кайы хире ырак турган дугайын ЧСДП-ниң база бир удуртукчузу Я. Шишкининиң номда кииргеи медеглээи хереченлеп турар. Социал-демократтыг партия бодунуң «делегей удуртулгазынга» дажымышаан, «коммунистерге сөөлгү согуушкунну таварыштырарынга» онза таарымчалыг деп, ол чугулаан.

Антисоциалисчи күштериниң даштыкы политика талазы-биле шугузу болза, Чехословакияны империалистиг лагерьже чыгап киперинде болуп турган дугайын хереченлээн хөй санныг фактыларны номда кииргеи. Чижээ, Праганың шерии-политиктиг академиязының бөлүк эртем ажылдакчылары «Чехослоак улусчу армияның ажыл-чорудулгазының программазының төлевилелин ажылдап кылырынга демдегледдер» дээр эгелиг документини ажылдап кылган. Ооң авторлары Вацлава Кереэзинден Чехословакияның үнерин, ол керээни узуткаарыиче углындырган хемчегелерни саналдап, «ЧССР-ниң даштыкы политиказынга чайгылыш чок нейтралитеттиң» туружун эөлээр деп саналды кииргеи.

Чехословакияда антисоциалисчи күштер чурттуң чонун мораль талазы-биле будалдырып, ажылчы чоннарның медерелин төөредип, оларны политика талазы-биле санджаадып, чуртта туруштуг эвес болгаш бүзүредиг чок чоруктуң, биче бурунуазчы аварииниң, антикоммунисчи калчаараашкынының байдалын тургузарын оралдашкан.

Ол хүннерде «Млада фронтаэ» солуига ажыы-биле бижээни болза: «Бистиң хүзээн алыр хөөйлүүс Чехословакияга коммунистиг кандыгдаа ажыл-чорудулганы хоруур үжүрлүүр. ЧКП-ниң ажыл-чорудулгазын хоруур болгаш ону тарадыр бис... Коммунистиг идеологтар — Марксты, Энгельсти, Ленинниң номнарын ортедиптер бис».

Контрреволюстуг пропагандистерге онза таарымчалыг байдал телевиденнеге тургустунган турган. Ооң директору И. Пеликан — антисоциализминиң эң-не калчаалыг баштынарының бирээзи. Чуртка политика талазы-биле шугуулдашкыны, холлээшкинии турган, национализмни болгаш антисоветчи хөөннерни өөскүдеринден кордаан материалдарны хүн бүрүде телевиденнеге дамчыдып турганын кижи кайгаар чүве эвес.

Чехословакияда контрреволюстуг күштерни империализм янзы-бүрү арга-методтар-биле, ооң иштинде сан-хөө дузаламчызы-биле болгаш аазаашкыннар-биле канчаар детпин, ыдалаи турганын номда көргүскеи. Ынчаарга Чехословакияда «либерализациянын» даштыкы талалакчыларының алыс сорулгалары кандыг турганын империалистиг парлазга ыят чокка биижин турган. Боонуң башкарыкчы бөлүктеринге чоок «Генерал-анцейтер» солуннуң медеглээни: «Судет чурттуг немецтер 1938 чылдың күзүнүнде мюнхен дугуржулгазын ёзугаар Германияга каттышкан Судет области коммунизимден хостаалган Чехословакиядан эгидип алырын маналр ужурлуг».

Эвилелчи шериглер боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүседирии-биле август 20-дэн 21-же дүне Чехословакияның девискээринче кирген үеэнде контрреволюстуг чажыт бөлүк боттарының кордаашкыны чылча шаптыртканы билгеи. Ук бөлүк өлүрүкчү болгаш хоралакчы, үргедекчи чоруктарны болгаш өөчүк-чоңгээлерии үүлгедир талазы-биле бодунуң баш бурунгаар айыткан планнарын хуусаазындан эрте илередир, империалистиг разведка-биле бодунуң харылзаазын көргүзер үжүрга таварышкан.

Англияның «Санди таймс» солуну чехословак чажыт бөлүктүң бир удуртукчузунуң интервьюзун август 27-де пардан үндүргеи. Ол ырбаан сатгынакчының сөзү-биле алыргa, августуң ол дүвүрээзиниг хүннеринде Чехословакияда контрреволюстуг чажыт бөлүкке «автоматтыг боо-чепсекбиле чепсегленген дөртеи муң хире кижи санаттынып турган».

Эвилелчи шериглериниң Чехословакияның девискээринче кирген соонда баштайгы хүнинерде-ле чажыт черлерден болгаш бажыңнар подвалдарындан каш-каш муң автоматтарны, чүе-чүс пулеметтарны болгаш гранатометтарны тып ап, хавырган. Миномёттар болгаш өске-даа аар боо-чепсектер база тывылган. Журналистериниң түгле Прагада бажыңындан безин 13 пулёмет, 81 автомат болгаш 150 хааржак ок-чемзек тывылган.

Боо-чепсекти шыгжаан хөй санныг чажыт черлер чурттуң аллээи каш районнарынга база илерээн.

Чехословакияга контрреволюстуг чажыт бөлүктүң бар турганының база бир бүзүредиг хереченин болза, август 21-де 8 шакта, ыдавыларга, эвилелчи шериглериниң чурттуң девискээриичe киртен соонда каш шак болганда-ла боттарын «хостуг ажык Чехословак радио дамчыдыргазы» деп адаттынган он беш дүве чажыт радиостанциялар Чехословакияның бүтү областарынга ажылдап эгелээнииің фактызы болур дээрээи номда айыткан. Чажыт бүтү радиодамчыдыкчыларны нарын системага каттыштырган болгаш ооң удуртукчулары дамчыдыпаның чурумун, хуусаазын болгаш үезин айыткан турган.

Шын эвес информацииы дамчыдар, антисоветчи хөөннерни болгаш калчаараашкынчыларны өөскүдеринче чүткүүрушаан, чажыт радиодамчыдыкчылар харын-даа база бир нарын хүлээлгени күүседип турган; олар контрреволюстуг чажыт бөлүктүң хөделиишкиннерии таарыштыр каттыштырып турар чажыт болган ажык дыңнадыгларны дүрген дамчыдарының эң-не эптиг чепсээ болуп, чажыт разведка медээлерии барыын талакы дамчыдып турган.

Август 21 соонда контрреволюсчу утка-шыналрлыг хуудустар болгаш кыйгырыглар чуртка долган турган. Чижээ, Брнога реакцылыг идегеттер ыыдыг калчаалыг хуудусту тараткан:

«_Кижилер! коммунист эвес кижи бүрүзү, бүгү делегейнин коммунистериниң когун үзер төлээде, бодунарынң ажылдаар черинерге, бодунарның квартираларга белеткинер! Харын коммунистерии күш-биле узуткаан, хостаганы, демократтыг социализмни болгаш кижизиг чоруктү база дагыи чедии ап болур!

Коммунистиг пропагандага бодунарны төөредир арганы бербенер, информацииы берынын талакы радиодан алыңар. Чаңгыс ыыдыг чүвениң дугайын сактып чорунар: биже барыын талакы демократия дузалаан турар төлээде, Варшава Керээзинге... чагыртыр чоруктан үнер. Оларның армиялары белен!».

Контрреволюстуг идегеттер эвилелчи армияларның солдаттары болгаш офицерлери-биле харылзаа тутган чехословак хамаатыларны күш-биле чок кылыр чүве деп ажыы-биле коргудуп турган. Чижээ, август 25 кежээзинде чажыт радиостанцияларның четкизии дамчыштыр И. Сантак Чехословакияның хамаатыларынга ыыдыг күйгырыгны үндүргеи. «Совет Эвилелин болгаш эвилелчи шериглерни ээлдек корген кижилерни кижи азып аварер аскыыштарга соөртүп эккээр».

Реакцылыг пропагандистер Чехословакияның чонунуң чамдык бөлүктерии аймаазырадырын чедип ап шыдаан-даа болза, олар угаасыладыңүнүн боой шаап, социализмге шынчы чорукту ажылчы чоннар массаларының, чехословак ажылчы аңгының угаан-бодалыидан хоорулдуруп шыдаваан. Ону номда кииргеи хөй санныг чижектер бадыткаан. Чижээ, Кошицеде 1945 чылдан бээр ЧКП кежигүнү ажылчының бодунуң чагаазынга биижии болза: «Совет Армияның биске ийи удаа эккеп берген бүгү-ле чүүлдерии — бөдүүн кижилерге хосталганы, демократияны болгаш социализмни. ап октаарын оралдажыры-биле таарымчалыг минутаны реакция манап тур.

Контрреволюциянның талалакчылары чер-черде ам-даа артыпшаан. Ону чедир үнелеп көрбейн барын болбас...»

Кладионуң ажылчыны эвилелчи шериглерге мындыг дилегии чорутнан:

«Антисоциалисчи болгаш антикүрүнеии идегеттер чүгенеттинген. Чехословакияда социализмге кыжаныгыг айыыл чайлеттынган деп бүрүн бүзүредиг болбаан шаанда, бистеи чорбайн көрүңер».

М. РЕЙМАННЫҢ ЧАГААЗЫ

БОНН. (СЭТА). ГФР-ге Коммунистиг партияны катап тургузар талазы-биле федерадыг комитет ГКП ТК-ның Бирги секретары Макс Рейманның чагаазын алган. Комитеттиң кыятан базымнарынга ол байыр чедирген. Чагаада демдеглээнии-биле алырга, М. Реймаи сентябрь 25-те Майнде Франкфуртка федерадыг комитеттиң парлап үндүрген чагаазын улуг сонуургал-биле танышкан.

Федеративтиг республиканың ажылчын аңгызының, бүгү ажылчы чоннарының эргеажыктары даап ажылдаан-дыр силер дээрээнге бүзүредиг мен деп, чагаада чугаалаан.

СОВЕТ-АФГАН КЕРЭЭ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистаниың дыг байлактар херектери болгаш үлетпүр министерствозу биле «Нефтехимпромэкспорт» Бүгү-ниилел каттыжышкынының арааныга чарган керээге ат салган. Ол керээни үзугаар Совет Эвилели Шибаргана районда бойдус газтыг черлерге шинчилел ажылдарын чорудар талазы-биле дузаламчыны паырачы Афганистанга көргүзер.

Кол Ассамблеяда

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрь 2-де Каттышкан Нацииалар Организациязының Кол Ассамблеязы ниити политиктиг чугаалажылганы эгелээн. Эртенги хуралга Бразилияның, АКШ-тың, Габонуң болгаш Швецияның төлөөлекчилерии саиаа берген.

Кол Ассамблеяның үшкү болгаи алдыгы комитеттиииң, 24-түң түскеи комитединиң, Экономика болгаи социал чөвүлелдиң хуралдары база үргүлчүлеп турар.

Конго улуска белек

БРАЗЗАВИЛЬ. СЭТА-ның корреспондентизи В. Райнрутуң дамчыштыны болза:

Конгоиуң чаазалга (Браззавиль) болгаи улузунга Совет чазактың белээ—турбина хүртүүзү 50 олуттуг «АН-24» дээр самолёттуг хүзээдии бөрүнүң баймралдыг бүүлээ Майо-Майа шериг-агаар базазынга болган.

Конго талаза самолёттуг хүзээдии берии туруе, ССРЭ-ниң Конгодо (Браззавиль) элчиии К. С. Спицкий Совет чазактың бо белээ республиканың национал экономиказын быжыглаарының херээнге салымшыныны киирип, чүртүүн ажы-бүрү районнарының ирелиинге харылзаалы эвилелдерии дузалаар дээрээнге бүзүредиг илерейлээн.

Конго чазактың элчизээнинден чүве чугаалаан, девитпиш херектер болгаи кады ажылдажылга министри Николя Моизе совет белектиг самолёттуң чаа тодаргай илередишкинии кылдыр айтып, СЭКП-ге, Совет чазакка болгаи бүгү совет улуска сеткил-сагыштың халыыдан ворун четтириишкинии болгаи хүзээи корүүшкүнү Революциялың национал чөвүлелиниң, чазактың болгаи Конго улустуң элчизээнинден илерейлээн.

ӨЛҮМНҮГ СОГУУШКУН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының эвилчилери сентябрь 1-ден 28-ке чедир Вьетнам Демократтыг Республиканың агаарынга 60 америк самолёттуг дүжүр аткан. Ол дугайии ВИА агентилел дыңнаткан.

ФРАНЦУЗ ПАРЛАМЕНТИДЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). Чазактың сан-хөө талазы-биле ийи хоойлу телевиделдерии чугаалажып шоору-биле чыыдырган француз парламентиниң онза сессииязы бодунуң ажылын дооскан.

Сессиига бадылаан бо ийи хоойлу телевиделдерии улуг монополиялларга немелде чиигделелерии тыпсырып көргеи.

ЭЭЛЧЕГЛИГ БЕСЕДА

ПАРИЖ. (СЭТА). Октябрь 2-де Парижке Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаи Америкаиың Каттышкан Штаттарының чазактар төлөөлекчилериниң аразынга албан ёзузунуң волчегии, 24-ку бесседизи болгаи.

СУКАРНО ИСТЕЛГЕДЕ

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезияның президентизи чораан Сукарно хоруудалда олурар болгаи ону «сөөскээл чоок байысаар» турар деп, Индонезияның «Нусантра» солуну дыңнаткан. Улусчу консультативтиг түр иоигрессиии долгаалынга чөрүштүр Сукарноиуң политиктиг ажыл-чорудулганы кыыыы турганы хелелгеден илерээи деп, солуи бижээн.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ТӨЛӨӨЛЕРИ НЬЮ-ЙОРКТА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниң төлөөлери ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко баштадыр КНО-иуң Кол Ассамблеязының XXIII сессиязының ажылынга киржирии-биле Нью-Йоркта чеде берген.

Нью-Йорктуң аэропортузуа А. А. Громыко парлалга төлөөлекчилериие дараазында медеглелди кылган:

КНО-иуң Кол Ассамблеязынга ниити чугаалажылганың эгелээриинің будүүзүидe Каттышкан Нацииалар Организациязының бедик харыысалгазының дугайын онзалап сагындырза чогуур, бис бүгү-ниити тайбыиы деткиир талазы-биле дээштиг чепсек кылдыр КНО-иуң чугула ужур-дузазын үнелеп көрүп турар болгай бис. Совет Эвилели делегейиин дүшкүүрүүр чорууи чавырыдырары дээш, КНО-иуң Уставының принциптерии шыңгыы сагыыры дээш чайгылыш чок болгаи шудургу демисеежир-даа. Чер кырыига чаа дайыимың айыылыи чайладырынга болгаи тайбыңны камгалаарынга ак сетиилдии-биле сонуургалдыг бүгү күрүнелер-биле кады ажылдажылганы Каттышкан Нацииалар Организациязынынга-даа, оон даиикаар-даа чорударынга бистиң чуртувус мурииудагыны шыкаан белеп. Ону барындаалаш, совет төлөөлер КНО-иуң Кол Ассамблеязының XXIII сессиязы тайбыңиың херээнге эки түңнелдерии чедии алган турууи дээш бүгү-зе күжезиишкиннерии салыр. Сессиига чугаалажып көөрү-биле «Чеисегленишкинии эдерее будурерии соксадыр болгаш чеисегленишкинии дүжүрер талазы-биле соңгаарлаттынмас чамдык хемчегелериң дугайында СССР-ниң иииргеи саналдары бирги эөлчегде ол сорулгага бараан болуур деп, А. А. Громыко чугаалаан.

Моон-биле кады Украин ССР-ниң төлөөлери УССР-ниң даштыкы херектер министри А. З. Беловолов баштадыр, Белорусь ССР-ниң төлөөлери БССР-ниң даштыкы херектер министри А. Е. Гурииович баштадыр Нью-Йоркта база чеде берген.

Социалистиг чурттарның шериглери Чехословакияның девискээринде.

ЧУРУКТА: совет солдаттар ол черииң чурттакчылары-биле чугаалажып турлар.

В. ЕГОРОВ биле А. Стужининиң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨШПЕСТЭЭН ХӨРЛЭЭ

Сөөлгү үеде Израильдиң дайынызыраа онза ондактыг апарган. Израиль дүржоктар Иордан хеминиң чөөн эриинде, Суэц каналының девискээринде, Сириияның Голан кожагарларында камгалаал шугумнарының быжыыы шенеглээр апарган. Тель-Авивтиң дайынызырактары араб чурттарының девискээрлерии боолап, Иерусалимде, Газада болгаш израиль чергелериниң эвелеп алган өске-даа хоорайларында ук черлериң чонунга удур дүрлеи чөнгээлерии ыыдыы турар.

Израиль шериглериң араб девискээрлерге катап халдаашкыннар кылып турарының дугайында айтырыгны мындаа чаа Аймыл чок чорук Чөвүлелиигe чугаалашкан. Ону чугаалажып турда, Тель-Авивтиң чагырга черлерии Чоокку Чөөн чүкке таварыштыр политиктиг шинтиир үндүрерии чедип алырынга салыштыы-биле шаптык таварыштырарын үргүлүүлеп, ол девискээрнiң байдалын чидигледиргеиче углаган үүлгедиглерии ыыдыы турар деп чүве улам тодаргай билдиигеи. Израиль хаймызырактар Иорданияга удур хөй чөнгээлерии кылган соонда ам Суэц каналының ол девискээриигe боттарының үүлгедиглерии база күштелдиргеи. Израиль артиллериа сентябрьда Суэц каналының барыын талакы эриинии чурттакчылыг улут девискээрлерии мөөннеттиигеи боолаашкыннарга ийи катап таварыштырган. Ол даймызыраи үүлгедиглериң үржүү хазаптыг болган. Суэц хоорайга чүс хире бажың үрелген. Оларның чамдыктары школа, эмнелге черлери, дуганнар, хүрээлер, телефон станциязы, күргүненiң албан черлери, чуртталга бажыңнары.

Суэцте шериг туружу черлер чок деп чүвеии израиль даймызырактар ылап билир хирезинде-ле, чонуиуң аиаа чуртталга черлериие согуушкуннар таварыштырарын үргүлчүлеп турар. Олар Суэц каналының барыын эриинде ооң өске египет хоорайларга хамаарыштыр база ыыдыг үргедлерии кылып турар. Исманлия хоорайга израиль артиллериянның боолаанының түңнелиигe 150 бажың берге үрелген. Оларның аразында Каттышкан Нацииалар Организациязының хайгааракчыларының штаб-бажыңы база бар.

Эвелеп алган девискээрлериигe араб хамаатыларны дерзии аажылап турар. Иерусалимде, Суэц каналының чөөн эриинде, өске-даа араб черлерде израиль чагырга черлерии арабтарны оларның бажыңнарындан албадалбиле үндүр шөлүп, оларның хөреңгизин болгаш хөй-иишгиниң бажыңнарын кара-туразында хавырып ап турар. Эвелекчилериң тургузуп алган кара-бажыңнарында поликтиктиг хоруудалда туттуурган арабтарны хинчектеп, човаланга таварыштырып турар. Ону ылаңгыя мындаа чаа израиль хорудалдан дургунаап үнген египет балыкчылар чугаалаан.

Бо хамык кеминг херектерии үүлгеттирии турар хирезинде израиль удуртукчулар Тель-Авивти «бодунуң эргелерии камгалаарынче» чүткүлдүг дээриден безин ыятпайн турар. Израиль «1948 чылда эгелээн хосталга даймыиы чорудуп, ол дайын түүл-бүрү үечадаларын эртип турар» дээрииге чедир чулчуруп, премьер-министр Эшкол мындаа чаа медегзел кылган. Израиль дайынызырактар араб чурттарга удур бодунуң агрессиязын эчаииге чедирбишаан, сөөлгү 20 чылдарның дургузуида үш катап дайын үүлгедиглерии кылган. Барыын талаиың империалистиг бөлүктеринге детпиткеи Тель-Авивтиң чагырыкчы бөлүктери Чоокку Чөөн чүкке хан төгүүшкүиүүт дайыиларыы үш катап өөскүткеи. Израильдиң эжелекчи кылдыр бакка сурагжыткан чогум-на ол, бүгүдеге билдиигир төөгү фактыларын болгаш болуушкуннарын Лева Эшкол мият чогу-биле «хосталгалыг дайын» дээи.

Тель-Авивтиң дүржок үзеглериниң Чоокку Чөөн чүкте төөгү ёзугаар турганы ооң израиль хорудалдың дургунаан үнгеи

ШЫН

Дөртқү арын ⊗ 1968 ч. ⊗ октябрь 4

ЫЛАВЫЛАЛ БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛ-БИЛЕ

Индий океанга «Зонд-5» станцияны канчаар тып алганының дугайында

Космоска ужудар автоматтыг «Зонд-5» станцияның ужудушкунувуң болгаш океанга кээн хонуштарының үезинде эртем-шинчилел судноларының ажылының дугайында чугаалап берип көрүңер деп, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының далай экспедицция ажылдарының килдизиниң начальнигги география эртемверииниң кандидады Н. Д. Папаниндеп СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

Делегей океанының сугларында комплексилиг шинчилелдерни кылып чоруп турар бирги класстың судноларының ажы-үеде ССРЭ-ниң Эртемнер академиязында бар деп, И. Д. Папанин чугаалаан. Чамдык судноларга совет космос аппаратгарын хайгаарарын болгаш олардан медээ хүлээп алырын хандырып турар. «Зонд-5» автоматтыг станцияны хайгаарап көөрүнүң талазы-биле ажылга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының «Моржовец», «Боровичи», «Невель», «Кегостров», «Долинска», «Космонавт Владимир Комаров» деп судноларының киржип турган.

Индий океанга хонары-биле ужудуп бадып олурган «Зонд-5» аппаратты дилеп турганының дугайында чүнү чугаалап болур сиңер?

Далайга кандыг бир чүвени, ооң турар черин билир-даа турган, тып алыры улуг берге болур чүве дээрин билип тур боор сиңер. Ынчангаш ук аппарат сугга кээп хонупканда, оны тып алырынга дилеп тыварының албанының судноларындан аңгыда, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корабльдерии, ооң иштинде «Боровичи» деп суднону база киирткеп турган. Ол судно болза «Зонд-5» аппаратгың кээп хонар дээн районундан медээ алырын хандырып база сентябрьның 22-де хүн туттуруушкунун хайгаарап талазы-биле комплексилиг шинчилелдерии кылып чоруп турган. Агаар бойдустуң байдалы берге турда, артында дүне, далай 4—5 балл чалгын турда, сугда кээп хонган аппаратты дилеп тыварынга киржир деп дужаалды алган, радио-техниктиг база чырыткыны хандырар бүгү херекселдерии ажылдап турган, «Боровичи» судно сугга кээп хонупкан аппаратгың эштин чоруп турган черин илавылалдыы-биле тыпкан, аңаа чеде берген. «Боровичиниң» капитаны Николай Бурковский сугда хонупкан аппаратгың кайда эштин чоруп турарын дилеп тыварының албанының судноларынга дыңнадыптарга, олар аңаа чеде бергеш, кодүрүп үндүрүп алганнар. Дилеп тыварының албанының совет далайжылары болган «Боровичи» суднога чораан команданың кежигүннери боттарының сорулгаларын чедиишкинии-биле күүсеткеннер.

(«Правда» солунда).

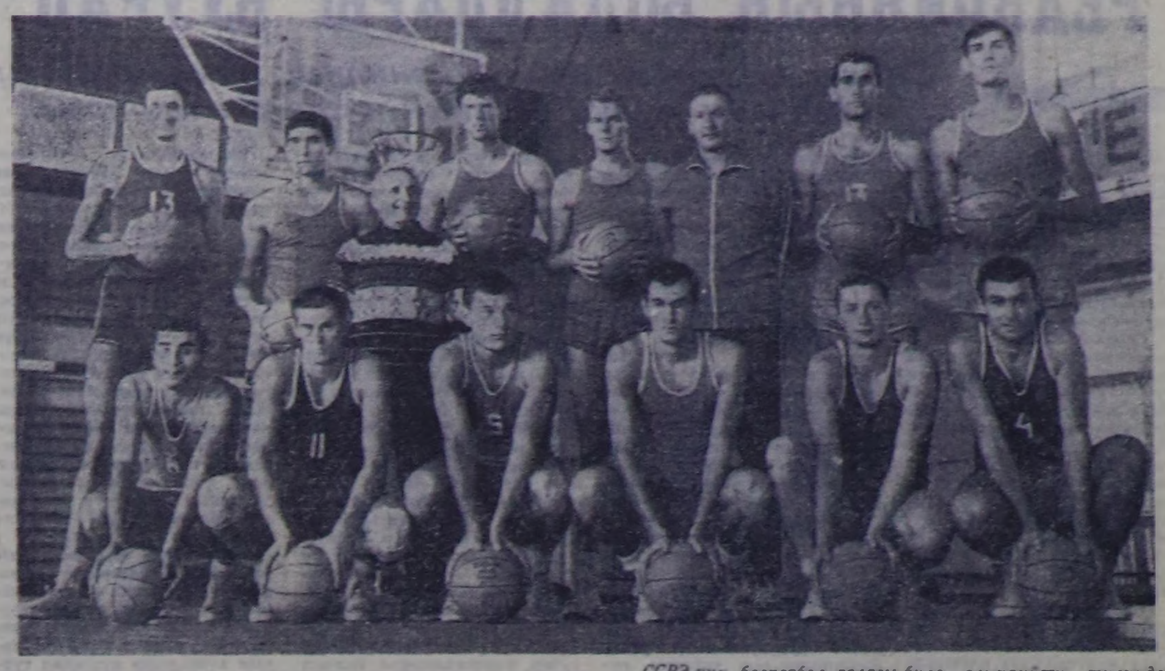

ССРЭ-ниң баскетбол талазы-биле олимпийжи шилиндеп командазы (оң талдан солагай талаже): олурганнар — Зураб Саканделидзе, Принт Томпсон, Модест Паулаускас, Сергей Белов, Юрий Селихов, Вадим Капранов; турганнар — Владимир Андреев, Анатолий Поливода, улуг тренер Александр Гомельский, Сергей Коваленко, Лак Лисо, тренер Юрий Озёров, Геннадий Вольнов, Алжан Жармухамедов.

В. Ун да-сининг фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Озалааш хем

Төөжудан эгелер

Сески эге

Хеминиң иштин куду кара суг баткан. Ооң ыды-бетинде шеттер болгаш чокпак-чокпак бора талдар. Олардың аразы-биле орук эрткен. Ону эдерген кижи кара сугну каш-да кежер, аалдар хонаштары хазыраттырга чеже-даа киргин үнер. Хуралбай оладың сеткилин арай хүвүрээзининг, ынчалза-даа улуг сүрээдээн-даа түве чок, чоржаң аъдын тепсеним, саарынче дарс кылдыр каккылап каап, өйлеп-өйлеп шошкудуп, кол шуруузунда кылаш-биле бастырып олурган.

Хамык-ла түве демги-ле хевээр — элеш-карааш кымнар кижи-даа, мал-даа чок. Түгле кушкаштар мыжыраңнар, мында-кайда күшкүлер черден ушкаш, талдарга хонгулаш, дүште-даа чок олургулаар, чанында чедип келгеш, аъдының аксын тыртып алгаш, көрүп турарга-даа тоовас, хол кодүрүп дип бээрге-даа херексевес: хонар бийтыгай, мендилээн түве дег, согаңнагылап, эдээде олургулаашн, карактарын чивеңнетиктиләәр. Магадыг-ла сагыш амыр куштар. Оларны көргеш, Хуралбай боданып чораан. «Чок, бистер база ындыг турдувус. Удаан уйгувустандаа дужагдавайн, кылган ижи-иистен-даа чардыкпайн турдувус. Сестир-коргар түвевис чок турду.... Ам чончап барган бис? Маңаа турган хамык аалдар, амыр-тайбың кижилер, кара шаар мал-маган канчап барган? Оларны чаңгыс дүне кым хойаупкан? Адыг бе? Боруу бе?..»

Дыңнаарга, бир-ле черде хереэжен кижи-даа үнүү үнген ишкаш. Оң талазында хевирлиг. Ында мал тевээлээр шыртай бар. Аъдының аксын тыртканы, дыңнаалаан. База Хуралбайлап кый дээн. Таныгры-ла ылап үн. «Кым чоор бо? Мында чүнү кылып турар кижи боор? Түү-даа болза, кашкен аалдарның-на кайы бирээзинден келген-дир ийин бо...»

Хуралбай сербээдей берген түве дег, үн үнген үгже кайган алташ, көрүп-ле турган.

— Бээр, бээр!— диже-ле, арганың чиргиминден шыпап-ла херээжен кижи көстүп келген.

Ооң өзеп бады келген. Ооң аксы талазының берти кедергей: ийи талазында кадыр сүүрлер, олче аъттыг үнери берге, түгле дидим түректиг болгаш ону билир-ле кижи үнүп шыдаар, а чогум ишти кашпаа, озаң ыяш, ынаар чеңгир-даа ужур чок. Хуралбай өзеп аксынга баргаш, аъдыңдан дүшкеш, чедип алгаш, сиртти өрү ыяш, ташпын, чингис дег, барык тудуш кадыг-караның ара-аразы-биле дыт-пакталыг үнүп-ле каан. Олче түгле оладың үнүп болур, оңр болза, оранчок...

Хуралбай сүүрүүң бажыңга арай деп-ле четкен. Дер-бузуда халчок, шаг-шинээ үзүгеп, суксавыны дээрге, аксы куртаан. Ында харын шымбай, соолаңнады сырыннап турар серинң салгынныг. Күжүр аът чеже-даа шүүпеп болза, ол дешту тооваан, ээн сериттеңнп, шык, хөлегелит черге чыда дүжер билевээ, терең оътту кизиреди үзе сокулаап, дайнап эгелээн.

— Хуралбай!

Хуралбай, бажың кодүрүп келгеш, кайган калган: «Өршээ азыра! Дүжүм бе, түлүм бе?.. «Ооллуң могап-шылаа-ны ыя аразында та кайнаар кире берген түве, тура халып келген. Оон баарында, кожайының аныяк кадайы — Сегитмаа! Каратгары дээрге, шынап-ла, элик караа дег, дозургай кара: чаңгыс чивеш кынгырга-ла, чүрек шимирт дээр, ийи дугаар чивеш кынныргa, бүгү эът-кеш чымырт кынныр. Оо, богда, сан дорт чойган дег сынны! Чайгы хүн дег чазык шырайны... Мооң мындыг чараажың мурнунда Хуралбай эскерип чораан бе?

— Эзэй, Хуралбай, утбакым» деп сөзүң соксадып көрем. Аңаа чалча биле чалчаның, ооң биле кыстың чугаалашканы шыкаш чугаалаш. Мында Думчук-Кожай чок-тур. Сеңи чемелей бээр кижи чок-тур. Ээн чер-дир бо.

Олче Хуралбай кылчаш кылыгаш, караан дораа-ла дестире бергеш. Хуралбайның нааны чедишкен. Хевечиктиң ажыг човуланы кара чажындан чүктеп эртпирээдээ, аңаа сы бастырып чудаваан. Чуду-кара чурттаттага, кара ажылга харыдаа кан дег быжыкаан: ооң ужун ийи холунуң сикпи дыңзыг, ийи будунуң базымы быжыг. Аңаа кижи болган кижи-даа күш четпес, аарыг болган аарыг-даа тыныпас. Ону чайның ишти-даа коргуттпас, кыштың соогу-даа сындырбас. Ол хире-де, агеннигчели кыстарган дора, ам-даа бичии урутпар дег. Ындыг болбас ужур-даа чок ынчаш. Чоп-биле аралажып, хей аразынче кирип чораан эвес: ында-бээр чорук кылып, бүт арта каапгар аъттыг эвес. Суму кожайының — Думчук-Кожайның ажылы эгидир шагда төнер эвес. Хойну кадарып каар, ында-хураганын тудар, ыяжын чүктээр, тараазын соктаар, хойтпаан тигер, сүдүн хайындырар, аъдын өртээр... Аа, ында төнүү чок. Ындыг чай чок ажылдыг кижи чүүлүнге четтитер боор. Думчук-Кожай-даа ону ында-бээр ыптас турган. Ооң үжүн мынча ботка ойтулаашка-даа киржип көрбээн, ойтулаашы ырыаы-даа билбес. Ылаңгыя кыстар-биле көңгүс чугаалажып билбес, олардың чанынга чагдаармыдан, ыынап-ла ызырыптар түве дег, оңкталыр. Сегитмаа ооң ындызын пат билир болгаш, ону өнедиин чаныче чыгай олуртуп, «арның часкарар» дээн түве дег, сула салгылап олуртан.

Элээн үр болганда, Хуралбай бүдүү ырады чылгаш, демги-ле айтырыны катаптаан:

— Кай баарынар ол, утбакым?

— Хы, ам бээ «утбакым». Мен сээң утбаң эвес... түү дээр түвел...—дээш, каттырып-каттырып, Сегитмаа ооллуң эктинден кужакташ, бодунче чыыра тырткан. Оозу холду аңар адырыпкаш, ында чыла берген.—Ой, Хуралбай, сенден ар кижи черле үнмес. Мен ийи чыл иштинде көрүп келдим. Ам ында-ла бүзүредим... Че, ол-даа канчаар. Ам айтырыңга харыылаа берейн. Мен шынап-ла дезиптим.

— Чоп?

— Ында кокайлар чылыгандыр. Думчук-Кожай кокайдыр. Ооң кадайы чеңгеваас — кыргап, кыс кокай. Оларның кырынга ак солааннар немежиш келген. Олар база-ла кокайлар. Бертен-не билип кааптым. Ындыг кокайлар аразынга кижи кайын чаңгыс-даа хүнзей алыр.

— А Мыкылай?

— Мыкылай!... Ол база-ла кокай. Коңчуг кажар кокай. Ону мен пат билир... Кулугурнуң эң эки аъдын мундумдаа ынчаш.

Хуралбайның хаваа чайгаар-ла дүгдүүп келген. «Кокайлар...» А оларның аразында авазы-биле чөнүк кырганачазы арткан. Хөөкүйдерии та канчап турар түве. Сагыш кайын дестүнер. Дүрген чорувас болза, хоржок.

— Че, утбакым, ам чорауусса, кандыгыл?—дээш, Хуралбай турар деп барган. Сегитмаа ону шенээнден тутпаш, тургуспаан.

— Алыр, кайнаар далажыры ол?

— Чанмас бис бе?

— Кымнар? Бистер бе?

— Ийе.

— Оо! Мен моон соңгаар кажаа-даа Думчук-Кожайның ээ хамаан чок, өдээнче-даа ис баспас мен. Ам болган. Базындырып-даа падым бараан, чалчалаа-даа ырмам сынган. Оон ында шыдажыр аргам чок—дээш, Сегитмаа улуг тынган.

— Дөмей-ле сүрүп-ле алыр мйнаан.

— Амыр-дыр. Ам ооң мичаар эргеан чок. Хувискаал үнген-дир, ийи-үш кадайлыг ножайлар турбас деп чугаалажып тур шыкажыл. Ам мен хостуг мен, кайнаар-даа ужугарын бодум билир мен.

— Че, утбакым, ындыг болза, мен чоруп көрейн — дээш, Хуралбай шуут тура халып келген. Сегитмаа бөза тура халаан.

— Кайнаар далажып турар аңаардын? Аны кожайга чалчалаксаан шыдаваспа ол бе?— дээш, ооллуң караанче түрүлдүр кайган-кайган, хүлүмзүрээн.—Сеңден черле ажан ор кижи үнер ирги але? Мен сеңээ хей-ле түве чугаалаксадым... Ынакшылдың кызы аш-өөрү-биле кады хостуг шактарында ыынчаар мырлажы бээрии дыңнаан болур.

«Аскым кежиин чанап төрээн
Аваймнга аддар тудуп,
Чогаадымчы улус чонга
Чоргаарланып турттан чор мен»...

Хомушкулар түгле телептиг ада-иелер эвес, төрээн артелиниң мурнакчы хойжуларының бирээзи. Бо чылын 100 хойга онааштыр 98 хураганы камгалап ап, бир хойдан 2 кг 600 грамм дүктүг кыргын алган. Малчын ог-бүле бо чылын 20 тонна сигенин белеткеп алган, кыштаан болгаш чурттаар бажыңын ыяк сеткеп алган.

Кок-кыс Анайовнаның база бир эки түүлү болза, чайгы үеде уруг-дарының мал ажылынга көдүлүг аргаларынга өөредип турары. Ынчангаш ооң школачы уругларының хой кадарарынга, ону ажаарынга болгаш кышкы дыштанылгазының үезинде хураганнар ажаап, доруктурарынга комчуг ынактар.

Шак ындыг арыг-чаагай сеткилдиг не ниижиге канчап чоргаарланмас, хүндүлевес боор:

Маңаа торгу недип алган,
«Маадыр-ие» сылдыс кадаан,
Мактал эттыг чурттан чоруур
Магалыңны Маадыр ие!

К. ХЕРТЕК.

Салим СҮРҮН-ООЛ.

МААДЫР-ИЕ

Күскү бүрү чаа-ла ийи-чаңгыстан дүжүп, тараа дээрге алдын сарала кылдыр бижа берген турда, Барыын-Хемчикте «Большевик» колхозтуң хойжузу Хомушкуларның аалының кедээзинде чаттыла берген оттаан чораан хойларны көөрге, чадың кааи ак ааржы-ла.

Хөрээн «Маадыр-ииниң» сылдызы каастаан Кок-кыс Анайовна Хомушку бежен хар ашса-даа, ам-даа хрес-каашагай. Мал-маган ажаан турда эктинп, ажы-төлүн аагайлап, аргалап орда көөрге магалының түү дээр, шынап-ла эрит баарлыг. Уругларының үелешкек, аразы бирийн-ле хар ыяладыг. Хеймерлери Чечекмаа биле Чойганнаа аваазынга эргелеминшаан. Чараш-оол биле Чингисмаазы колхоз төвүнде уруглар садында. Ооң өскедери сес кижи 1—8 классчарда маңаадыг өөренип турарлар.

Маадыр-ие амыдыралы-биле тудушкан хой малын, ажы-төлүн бодаар. Ол дээрге Кок-кыс Анайовнаның чарлыш болбас эртинээн-дир. Уругларының өөредилгеан дээш ол кезээде-ле бодап, удуп-даа чыткаш, дүжеп чугаалаңы бээр чаңчылдыг. Сес кижиин школага өөредип дең түве амыр бе? Чоң, амыр эвес. Уругларының үжү күрүне хандырылгазында киржээлээ, бежин дөрүүл-төрелдеринге, таныш-көрүштеринге чагып тургаш өөредир. Уругдарны аштап суксавазын, эктинден азыреазин дээш бүгүле болдунар түүлдерни кылып чоруур. Школа бээр уругларын шевергин кылдыр хеникерип, өөредилгe херексөлдерн-биле ыяк четчелээш чоруткан.

— Хомушку шынап-ла шыдаар-дыр эвеспе, сес хамаан чок, ийи-үш уругну бүрүн дерээш, школаже чорудары берге-ле болгай. Оларның уругларының ийик-хевиинии шеверии, чаражын көрбес силер бе!—дең, кады-кожалары чоргаарланып чугаалажып турары таварылга эвес.

Ооң кадында уруглар садында Чараш-оол биле Чингисмаазы дээш база-ла ол сагыш човап чоруур. Ай санывында колхоз төвүнде садта болгаш школада уругларынга барып ужуражып, оларның канчаар чурттап, өөренип турарын сонуургап, уругларының башкыларынга ужуражып, кичээлдерге олуруулуп турары чаңчыл болган. Ынчангаш уруглардың өөредилгеи болгаш чуруму эки.

Школада өөренип турар уругларының кайы-бирээзи багай демдек апканын дынназа, неинн сагыш-сеткилге саарыктаныр, ыңвүрей бээр.

Ындыг таварылгада школага дораан-на бээр, багай аппан уруунга ажынып хорадаваспас-да, сес бүрүүл бодамчалыг чугаалаш, эптиг-эолдек, чөптүү-биле чугаалажыр.

— Багай өөренирге хоржок, моон соңгаар кызыл өөрен, билдинмес чүүлдерни башкыларындан, эш-өөрлериндеп айтырып ап тур—деп чагыыр. Кандыг-бир уруу четпес чүвени кылган болза, ону чаңчап хереқтеп орбас, чөптүү-биле кижиидер деп чүвени ава коңчуг эки билир. Ынчангаш ооң 10-гу класста Зоязы, сески класста Вераэы биле Бичелей-оол Ыдыг-Хаяа биле Ирина Ондар-оол Ыдыг-Хаяа биле Ирина Ондар-оол Ыдыг-Хаяа биле Ирина Ондар

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылдан үдезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. октябрь 5 | СУББОТА | № 235 (7077) | Өртээ 2 көп.

ЧКП ТК-ның төлээлери келген

СЭКП ТК-ның Политбюрозу биле ЧКП ТК-ның Президиумунуң араазынга дугурушканын ёзугаар ЧКП ТК-ның Бирги секретары эш А. Дубчек, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чазаанның Даргазы эш О. Черник, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словакияның КП ТК-зының бирги секретары эш Г. Гусак олар составтыг ЧКП ТК-ның төлээлери октябрь 3-те Москвада келген.

Внуково аэропортунга төлээлерни СЭКП ТК-ның Чиңгиме секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның киндис эргелекчизи эш К. В. Русаков утказаан.

Келгеннерни ЧССР-ниң ССРЭ-де элчизин эш В. Коуцкий болгаш Чехословакиядан элчин черинниң ажылдакчылары база утказаан. (СЭТА).

Найыралчы беседа

ПУР-нуң сейм маршалы Чеслав Выцехке баштатkан Польша Чулус Республиканың Москвага келген төлээлери октябрь 3-те ССРЭ-ниң Дээди Совединге чораан.

Төлээлерниң удуртукчузу Чеслав Выцех Совет Эвилелинге келиңер деп чаваткызынга өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Польшаның чазак төлээлери Москвадан аңгыда, Ригага болгаш Ленинградка баар. Олар ол хоорайларның турасказадыг черлери-биле танышар, үлетпүрүнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның будүрүлгелеринге, эртем черлесинге баар, ажыкчы чоннар-биле ужуражыр.

Беседа болган соонда аалчылар В. И. Ленинниң Кремльге кабинединге болгаш квартиразынга чораан. (СЭТА).

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң хуралы

Октябрь 3-те Москвага РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң хуралы болган. Хуралга ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң ажылының айтырыгларын чугаалашкан.

Оренбург облкүүскомунуң Даргазы А. Н. Баландин Оренбург областың чер-чер Советтериниң доктаамал комиссияларының ажыл практиказының дугайында илеткел кылган.

Областың чер-чер Советтери күрүнеин эргелеп башкарарының, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң кол адырларының талазынга 3,5 мун доктаамал комиссияларны тургускан. Ол комиссиялар Советтерниң сессияларынга чугаалажыр айтырыгларны белеткээринге киржип, илеткелдер болгаш эдеринчи идеткелдер кылып, Советтерге, оларның күүскомнарынга чугаалажыр саналар киирип, боттарының ажылынга активти киириштирип, хөй-ниитиниң организацияларының-биле харылзаалыг ажылдап, сонгукчуларның чагыгларын күүседир улуг ажылды чорудуп турар. Президиум ук комиссияларның ажыл-чорудулгазының эки талазын-биле чергелештир оларның ажылының практиказында улуг четпестер база бар деп демделээн. Оларның араазында экономика ажылынче, ажыл-агыйның, культураның чүүл-бүрү адырларының будүрүлге черлери биле организациялыг ажылчорудулгазының четпестерни чайладырынче кошкак кичээнгей салдынып турары демделеттинген.

Хуралга Камчатка областың Коряк национал округунуң чер-чер Советтериниң организакчы ажылын база чугаалашкан. Округтуң Советтери болгаш күүскомнары ажыл-агый, социал-культура тургузуушкунунга улуг ажылдарны чорудуп турар. Президиум оларның ажылының четпестерин база тодаргайлап демделээн. Илангыя Советтер округтуң будүрүлге черлериниң болгаш ажыл-агыйларының күрүне планын күүседип турарын контрользазарын четпес боттанзырып, черниң үлетпүрүн хөгжүдеринге чогуур хемчеглерни албайн турар.

Айтырыгларны чугаалажырынга РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов, Дарганың орлакчылары болгаш Президиумунуң кежигүннери киришкеп.

Президиум чогуур доктаалдарны үндүрген.

(СЭТА).

ГДР-ниң национал байырлалынга алдар кылдыр

Акы-дүнма немец улустуң амыдыралында тураскаалдыг хүн—Герман Демократтыг Республиканың тургустувганының 19 чыл ооң октябрь 3-те Москваның хөй-ниитизин байырлап демделээн.

Байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев, ВЦСПС-тиң секретары В. Ф. Богатиков, ССРЭ-ниң Даштыкы харектер министриниң орлакчызы С. П. Козырев, СЭКП ТК-ның киндис эргелекчизиниң орлакчызы А. И. Блатов, ГДР-биле найыралдың совет ниитилелиниң удуртукчулары, немец эштер киришкен.

Байырлыг хуралды СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң секретары, ГДР-биле найыралдың совет ниитилелиниң Төп баштаар черинин даргазының орлакчызы Р. Ф. Дементьева ажытkан.

ГДР биле Совет Эвилелиниң улустарын быжыг найыралдырганы, Бистиң партиялар-ывыстың, күрүнелеривистиң болгаш улустарывыстың сырый каттыжыышкынын чаңгыс эви, оларның социалистиг эң-сеткил каттыштырылгазының болгаш делегейниң коммунистиг, ажылчың шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга дуза чедирип турар деп, Р. Ф. Дементьева демделээн.

Акы-дүнма ГДР-ниң улуулубиле кады ажылдажылганы хүннүн-не үлам быжыктырып хөгжүдер, оларның найыралын мөңге, быжыг болдурар, бүтү үүлдерни совет кижилер кылыр деп, немец өөнүүтериниске бүүреледиг сөзүүзүү берип тур бис деп, Р. Ф. Дементьева чугаазын доозкан.

ГДР-ниң ажылчы чоннарының байырлалынга таварыштыр оларга шинг байыр чедиргенин компрессорлар бүдүрер «Борец» заводтуң токары М. К. Крючков, ССРЭниң улустуң артизи О. В. Лепешинская, РСФСР-ниң Чырыдыышкын министриниң оралакчызы, ГДР-биле найыралдың совет ниитилелиниң Төп баштаар черинин даргазының оралакчызы Н. В. Александров дамчыткан.

Империализм-биле демисежирииге улус бүтүдезинниң эң эки идегелдиг чөлегинии —Совет Эвилели-биле найыралдыр болуур. Герман-совет найырал ниитилели ол чайгылыш чок принципти удуртулга болдуруп турар. Ук ниитилел 3,5 миллион кежигүннерлиг деп, герман-совет найырал ниитилелиниң президентизи, ГДР-ниң Улус палатазының депутады доктор Лотар Больц чугаазаан. ГДР-ниң хамаазылары ооң тургустанганының 19 чыл ооң байырлаарынга белеткенмишаан, Совет Эвилелиниң улустары-биле быжыг чаңгыс эптиниин, герман-совет найыралдың күштүгүнүн болгаш чогумчалының бүүредиглерин база катап көргүскен деп, оратор түңнел кылдыр чугаалаан.

(СЭТА).

БАЙ-ТАЙГАДА БАЙЫРЛАЛ ЭГЕЛЭЭН

Бо хүннерде район төвү Таэлиден эгелээш, Бай-Тайганың суурлары байырлалдыг шинчи кирген. Улуг, биче кижилерниң сеткил-сагыжы базала байырланчыг, өөрүнүүг болуп, шевергин, силиг кылдыр кеттинишкен чоруп турар. Кижилерниң чугаазындан артистер, концерт, чогаалчылар-биле ужуражылга, «Чечек» ансамбли, симфониялыг оркестр, чуруукчулар, делгелге дигеп сөстер дүшпес апарган.

Тыва уран чүүлдүн болгаш чечен чогаалдың декадазының киржикчилерин октябрьның 3-тен эгелеп бай-тайгажылар утkуп алган. Республиканың хөгжүм-шин театрының артистери октябрь 3-түн кежээзинде Бызыл-Даг суурнуң чурттакчыларынга солуң концертти бараалгаткан. Дүүн, хүндүс «Чечек» ансамбли Таэли ортумак школазының өөреникчилеринге боттарының уран талантызын көргүскен.

Тыва уран чүүлдүн болгаш чечен чогаалдың декадазының байырлыг ажыдыышкыны дүүн, октябрь 4-те, кежээкинин 8 шакта Таэлинин Культура бажыныңга болган. Бай-Тайга райкүүскомунун даргазы эш Р. Хунай-оол декаданың киржикчилеринге районнуң ажылчы чоннарының мурнундан байыр чедирип чүве чугаалаан, оларга улуг чогаадыкчы чедишкиннерни күзээн. Байырлыг ажыдыышкынның соонда ырның болгаш танцының «Чечек» ансамблинин талантылыг оолдар, кыстарының солуң көргүзүүн Таэлиниң чурттакчылары улуг сонуургал, магадаашкын-биле көргеннер.

Дүүн Бай-Тал суурга чогаалчы Степан Сарыг-оол, критик Антон Калзан олар номчукчулар-биле ужурашкан. Тыва радио дамчыдыга болган телевидение комитединиң симфониялыг оркестри дүүн кежээ Кызыл-Даг суурга ойнаан, хөгжүм-шин театрының артистериниң концерт болуу дүүн кежээ Шуйга боттарының солуң концертин бараалгаткан.

Солуң уран көргүзүглер, таалынчыг музыкалар, аялгалар бөгүн база-ла динмиреп эгелээн, чогаалчылар, чуруукчулар-биле ужуражылгалар болгулаар.

Тыва уран чүүлдүн болгаш чечен чогаалдың В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга тураскаатkан бо улуг байырлалы Бай-Тайгага октябрьның 7-ге чедир уламчылаар.

Бистиң РЕСПУБЛИКАДА

Келир чылдың дүжүдүнге

Бии-Хем районнуң «Хадың» кодээ ажыл-агый артели келир чылдың дүжүдүнге 400 гектар аңгысты андаргаш, ону лущильник-биле үлдуретkеш, өдек төп чемишчиткен. Чер андарылгазында ажылдап келген 14 трактористиң аразында № 2 трактор-хову бригадазының механизаторлары П. Байкара, С. Кончай, М. Архипов, Т. Сыгыр олар хүнде 6 гектарны андарар нормазын 10—12 гектар чедирип, шынарлыг ажылдап келгеннер.

Артель баштаар чери тараа шөлдерин чардырар бетинде ооң савадын бөлдүргеш, кыштаглар чоогунче сөөртүп чедирер хемчеглерни организастаан. Ам үеде аңгыс андарылгазы болган саван сөөртүлгези организастыг үргүлчүлеп турар.

С. ДАНГАА.

★ ★

Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң Малиновка сүт-бараан фермазының коллективи беш чыдың үшкү чылының планның соруглазын хуусаазында күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Ферманың саар инектерин үш кезекке үскен, оларның ийизин электри-биле февраль, май айлардан бээр саап эгелээн.

Коллектив үшкү кварталда 120 тонна сүт саар хүлээлгезин 135 тоннадан ажырып, онза идепкейлиг ажылдаан.

Бо чуруkта ферманың үш бөлүк инээнин саанчыларының төлөлекчилеринге бирги бөлүктүң улуг саанчызы Ольга Байкараның чаа келген солундан номчулга кылып, таныштырып олурары. Саанчылар аразында ийиги бөлүк инектиң улуг кадарчызы Донгак Дондуровна Серен. Фотону С. ФЕОКТИСТОВ тыртыргган.

С. ТАС-ООЛ.

★ ★

БАЗА КАТАП МУРНУКУ АДЫВЫС ДЭЭШ

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чылын төлептиг ажыл-херек-биле уткуур, беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш бистиң улут Төрээн чуртувуста калбарган бүгү улусчу социалистиг чарышка бистиң бригаданың хойжулары хаара туттунган ажылдап турар.

Беш чылдың үшкү чылының планныг онаалгаларын боттандырарынга хойжулар күш-ажылчы үлүүн кииреринге төлептин-биле киришпишаан, бригада бо чылын чамдык чедишкиннерни чедип алган. Мал бажы өстүрер планывысты күүседиттинген, бир хойта онаалтыр 2200 грамм дүк, төрүүр чүс хойдан-на 80 хураган алдынган. Күрүнеге 28,5 тонна эттиг садып, эттке дужаарган хойларывыстың ортумак дириг деңнээн 35—40 кг болган. Хойжу Монгуш Өлзей-оол бир хойдан-на 3200 грамм дүктү кыргып алган. Ол ышкаш өске-даа хойжулар 2200 граммдан өрү дүктү хой бүрүзүнден түстүвүнда алгылаан.

Ажылывыста чамдык чедишкиннерни быжыглавышаан, бригада амгы үеде кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткелче киргеп. Сиген белеткээр планывысты 1200 центнер ажыр күүседип, 50 тонна кой-сулаңы кезии сараатгаары-биле күжүвүстү олче уландырган бис. Чоокта чаа партболуктуң хуралынга кыштаглаашкынга белеткел дугайында айтырыгны чугаалаштkан, кышка белеткелди октябрь 10-дан эрттирбейн доозарын шиитпирлээн.

Төрүүр малдың 6 кыштагларында септелгелерни бригаданың күжү-биле эгелей берген. Бригада төвүнде чаңгыс аай хевирииң механизастаттынган кудуп ажылдап турар. Алды турлагда хураган кажаалар ының контартынган. Хураган кажааларынга хереглеттинер курраг өдек 7 кыштагда бөлдүнгеп. Кыштаг бүрүзүнде чурттаалга бажыңнарын чоокку үеде чугайлап, печкаларын септеп алыр. Одаар үүлдер четчир, ылчалза-даа одаар ыяштыг база немей сөөртүп алырынче күштер салдынган. Төөте чүпар-бажыңвысты, кызыл-булуңдусту база-ла чугайлап, ишкин дерип алыр бис.

Хойжулар ииитп күжүвүс-биле бир чаа кыштагны курлаавыр кылдыр немей тударын дугуруушкан, ооң ыяжын белеткеп алган бис.

Бистиң бригадавыс тургусчуун турган, комсомолчу-аныяктарны деп аттыг турган. Ол составывыс ам-даа хевээр болзаавын, бригада кежигүннери комсомолчу наам эргижээн. Менээ база бир өөрүшкүлүг болгаш улуг аас-кежик, бедик идегел ленинчи комсоолдуң будүүзүнде таварыштыг: СЭКП райкомунуң бюрозунда чоокта чаа меңи партия кежигүнүнге хүлээп алганы болур. Хойжуларның чоокта болган хуралындан коммунист 5 кижини бригадага арттырбышаан, ооң составын катап комсомолчу-аныяктарывыс болдурарын шиитпирлээн. Ону совхоз дирекциязы, партком деткээн.

Малды хүр чазагай кыштаглаашкыны-биле хандырар соруглавыс чедишкиннинг шиитпирлеттинер.

Б. КУУЛАР,

Чөөн-Хемчик, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири.

Бот-боттарынга дузалашпышаан

Тандыда тараалаң ажыл-агыйларның бирээзи «Тилелге» совхозтуң тараажылары дүжүт ажаан алышкынының темпизин дүргедиин турар. № 8 трактор-хову бригадазының комбайнерлери 2300 гектарның тараа культураларын, 180 гектарның кукурузазын ажаан аң дооскаш, боттарының чаңгыс чер чурттуглары — № 5 трактор-хову бригадазының механизаторларынга дузалажып турар.

№ 8 бригаданың дээре комбайнерлери турган О. Эрес-оол, М. Эрес-оол, М. Хүреш-оол олар ам үгле боттарының өөрүн эвес, № 5 бригаданың чамдык комбайнерлерин база мурнап чоруп, үзүлчет нормазын 125—150 хуудан кудулаттайн турарлар. Ам ол бригаданың шөлүнде ажаан алышкын ажыдары доостурунуң кырында келген.

О. ДОПБУГА.

ВЦСПС-тиң пленуму

ТУРАСКААЛДЫГ ХҮННҮ ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

Октябрь 3-те ВЦСПС-тиң пленумуна профэвилел кадрлары-биле болгаш активи-биле ажылды улам экижидер хемчеглерин дугайында айтырыгны чугаалажыры доозулган. Оон мурнуу чарында ВЦСПС-тиң секретары И. Н. Романов илеткел кылган.

Ол айтырыг профэвилел ажылының деңнелин бедидерине эң чугула ужур-дузалыг. Сөс алганнар профэвилел организацияларының удуртукчуларының болгаш активиниң политиктиг белеткелин, ажылишчи мергежилин бедидер дээш боттандырза чогуур практиктиг хемчегерже санал-онал чугаалажырынга ынчангаш кол кичээнгейин салган.

Санал бээринге профэвилелдериниң Новосибирск область Чөвүлелиниң даргазы Р. А. Мокренко, профэвилелдериниң Казах республика Чөвүлелиниң секретары П. А. Ковалёв, профэвилелдериниң курорттар эргелелиниң талазы-биле Төп Чөвүлелдиң даргазының оралакчызы В. В. Полторанов, автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктарның ажылчыннар профэвилелиниң ТК-зының даргазы В. К. Коянов, ВЦСПС-тиң профэвилел шимчээшкининиң дээди школазының проректору И. А. Поляков олар киришкеп.

Пленум профэвилел кадрларын ужурлуг деп, доктаалда чугаалаан. Бан-хаакчыларның хүлээлгелерин доктаалынга холбаштыр профэвилелдиг байдалга совет профэвилелдер кипин, профэвилелдерниң Бүтү-делегей федерациязының быжыглаарының эрге-ажыктарынга чогумчалыг болдурар дээш БУР-нун, ВУР-нун, ГДР биле ПУР-нуң профтөптериниң алган хемчегерин дыңнаткан. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Чехословакияның, Францияның профтөптериниң болгаш профэвилелдериниң Бүтү-делегей федерациязының быжыглаарынга чогумчалыг болдурар дээш БУР-нун, ВУР-нун, ГДР биле ПУР-нуң профтөптериниң алган хемчегерин дыңнаткан. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Чехословакияның, Францияның профтөптериниң Бүтү-делегей федерациязының делегацияларының Будапешке, Москвага сентябрьда болган ужуражышкынарының түңнелдерин пленумнуң киржикчилеринге дыңнаткан.

Пленум делегейге ВЦСПС-тиң президиумунуң ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп санаан доктаал хүлээп алган.

• • •

Пленум ийиги болгаш үшкү пленумнарның аразында ВЦСПС-тиң президиумунуң ажылының дугайында ВЦСПС-тиң секретары В. И. Прохоровтуң дыңнадыын хүлээп алган.

Организастыг айтырыгны чугаалашкан. Москваның «Трехгорная мануфактура» комбинадының кол ыяженери — А. П. Бирюкова ВЦСПС-тиң секретарынга болгаш президиумнуң кежигүнүнге сонгуткан.

Пленум бодунуң ажылын ооң-биле доозкан.

(СЭТА).

ВЛКСМ

Комсомолдуң 50 чыл оюнга уткуштур

БАЙЫРЛАЛДЫ ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

Аныяктарның кайгамчыктыг байырлалы— Ленинчи комсомолдуң 50 чыл ою мырыңай чоокшулаан. Бо юбилейни төлептиг утмууру бедик сөөлүрге, комсомол организациязы, комсомолчу база аныяк кижи бүрүзүнүң хүндүлүг хүлээлгези. «Тыва даг-дүгү» комбинатта комсомол комитеди чыл эгезинден бээр-ле ВЛКСМ-ниң 50 чылынга төлептиг ушуражырының социалистиг чарыжын организастаан. Чаржыда ам 200 аныяк комсомолчулар болгаш аныяктар кирмип, 12 коллективтерни төлээлеп турар.

Комсомолчу-аныяктар коллективтериниң хой нуруузу авган хүлээлгелерин ай санында эки күүседип келген. Чижээ, даг-дүгү рудникинде Оюржан Шевер-оолга удуртқан руда чыыкчыларының бригадазы эки ашыядаан. Бо чылдың марттан эгелеп бригада комбинаттың комсомолчу-аныяктар коллективтериниң социалистиг чарыжының бирги черин үш удаа чаалап алган.

Бо чылдың 8 айларында арыглал фабриказы пландан ажыр 1802 тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүргенинге Михаил Сундуй-оолга, Деспи Дүктенге, Виктор Федоровка, Юрий Шагдырга удурткан аныяктар эзлегелериниң үлүг хой, аларга социалистиг чарыштың бирги черин каш удаа тывыскан.

Август айда даг-дүгү арыгланчыларының социалистиг чарыжының бирги черин пландан ажыр 8900 рубльдиң, барын 55 тонна продукциязын берген № 2 эзлегге тывыскан. Сентябрьда № 2, 3 эзлегелер (начальниктери Юрий Шагдыр, В. Фёдоров) сорттуг даг-дүгү арыглаар болгаш бараанның продукция бээр талазы-биле база мурнап турадлар.

Төп бүдүрүлге лабораториязының эзлегелери болгаш өскедаа комсомолчу-аныяктар коллективтери бөттарының хүлээлгелерин чедимишкинниг күүседип келгеннер.

Мурнакчы коллективтер ылыш турар ажылындан аңгыда база улуг чедимишкиннерлиг. Чижээ, фабриканың № 3, 4, 5 эзлегелери беш-беш тонна демир артынчыларын чыгташ дужаганнар, бирги эзлегге коллективин комбинаттың ниити чуртталга башыңнарының чанында хол бомбүүнүң шөлүн деримп кылган.

Фабрикада дериглер машинистери Долзан Үзүй-оол, Куулар Достакмаа, Елизавета Тимошина, руда чыыкчылары Ховалыг Довуу, Сетка Кайна, Монгуш Шантар, лаборантылар Галина Шоева, Күшүгет Ирина, Сенгеева Ачимаа, Валентина Кособукова олар база эки ажылдап турадлар.

Чарыштың түңнелин ай санында удурткеш, ВЛКСМ комитеди тиилекчи коллективтерге шилчимир Кызыл тыныгаштарны болгаш шылгараан аныяктарга хүндүлеп бижиктерин тыпсып турар, а руда чыыкчылары Ховалыг Довуу биле Түңнел-оол Хертек, лаборант Валентина Кособукова оларга дыштанылга башыңнарынче халас путёвкаларны берген.

Комсомолдуң 50 чылын төлептиг утмуур талазы-биле социалистиг чарышты ВЛКСМ комитединден канчаар удуртуп турарының байдалын партномуң бюрозунга чугаалаштып көргеш, ВЛКСМ комитединиң болгаш комсомол эге организацияларының ажыл-чорудулгазында четпестерни демдеглээн. Комбинаттың комсомолчуларының болгаш аныяктарының соңгаарлатпас сорулгазы болза, бар четпестерни кыска хуусаада шилтпирлиг чайладып, байырлалды үш-ажылга болгаш хой-ниити ажыл-чорудулгазыңга чаа-чаа чедимишкиннерниң утмуурун болуп.

С. ООРЖАК.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта ВЛКСМ комитединиң секретары.

ТУРАСКААЛДЫГ ХҮННЕРГЕ УТКУШТУР

«Ленинчи зал» ажыттынган. Онгур шиметтинген делгимирдер башгынчының амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын көргүзүп турар. «Ленин чурулга уран чүүлүнде» деп литографиялар делгелгези башгайы көрукчүлерге улуг чедимишкинниг болган.

• • •

Винницы областың партия райкому болгаш «Билиг» нимитилеминиң район организациязы агитация поездизин тургускан. Оон составы хүндүс кино көргүзер чорумал аппаратура-биле дериттинген лекторлуктар, ында районуң агиткультбригадазы бактаан, номнар садар магазиннериг. Агитпоезд бригадазының кежигүннери Ленинниң чагыгларының күүсеттинип турарының дугайында дыңнакчыларга лекциялар номчуп, беседалар кылып берип, кодээ школдарга, клубтарга ленинчи будуннар, өрээлдер деримп берип турар.

• • •

Днепропетровскиниң хоолай промкомбинатының Ленин аттыг заводунуң электри-биле хоолай каныкар цехинде эдилет бүрүзүнде мурнакчы ажылчыннарның саналдарын ёзулаар ленинчи улусчу школдар тургустуган. Олар ийи чылдың иштинде 1 миллион 200 мун сорттуг продукция бүдүрүлгезинге чедип алган.

• • •

В. И. Ленинниң намарының сөөлгү ному тыва дылга парлаттынып үнген. Номну Тыва АССР-ниң пайызылалы —Бызыга парлаан.

• • •

Совет Армиязының М. В. Фрунзе аттыг Төп бажыны Ленинниң чогаал ажылының айтырыгларын өөренирининиң университединиң офицерлерге, генералдарга болгаш адмиралдарга ажыдып берген. Баштайгы «Чаа хевирлиг партия дугайында ленинчи өөредиг, Коммунизм түргүзуушкунуң калбартын турар чеде СЭКПниң ролюнуң улгатканы» лекцияны төөгү артемнериниң доктору П. П. Андреев дыңнакчыларга номчуп берген.

(СЭТА).

ОЮП КАГДЫНГАН АЙТЫРЫГЛАР

БИР ПАРТОРГАНИЗАЦИЯДАН

Каа-Хемде «Совет Тыва» совхоз — мал семиртир тускайжыттынган ажыл-агый. Ону бедик орулгалыг, сайзырангай экономикалыг улуг ажыл-агый болдурары ында партия комитединиң ажылчыннар ортузунга организасмассалыг, политикжизидилгелиг ажылының деңнелиндеп, ажыл-херекке партийжи удуртулгалан улуу-биле хамаарышыр дээрзи билдингир. Ол хүлээлгезин партком чогум канчаар күүседип турарыл?

Партком секретарының ораласкызы эш Н. Чебодаев-биле болгаш чамдык коммунистер-биле чугаалажып көөрге, партком ажыл-чорудулгазында эки-даа, багай-даа талаалар алдаш хой болуп турар. Бо кыска корреспонденцияга оларның чүгле чамдыктарының дугайын бижиир бодалым.

Бо чылдың эрткен 9 айларының дүргүзүнде партком бүгү коммунистериниң ниити хуралын 9 удаа, парткомуң бюро хуралдарын 20 удаа өртирип, оларга кижилер-биле политиктиг база организастыг ажылдың айтырыгларында ангыда, ажыл-агыйның эзлегглиг сорулгаларының дугайын колдады чугаалажып келген. Оларның аразында бүдүрүлгеге коммунистерниң мурнакчы ролюнуң дугайында айтырыгже партком улуг кичээнгей салганын демдеглээр херек.

Бо чугула айтырыгга партком эки түңнелдерни чедип ап ажылының идепкейлиг киржикчилери коммунистер бар.

— Партия кежигүнүүнүң бедик адынга ылап төлептиг коммунистер бисте эвээш эвес. О. Херед биле Б. Бирлейни ап көрвал. Олар немелде дензи алыр талазы-биле планның онаалгаларны чүгле 2—3 катап ажыр күүседип турар эвес, хойжулар ортузунга агитатор хүлээлгезин база кончуг шевергин күүседип келгеннер. Совхозтуң механиктиг мастерскаязының токары А. Чагар-оол чүгле эки ажылчын эвес, хой-ниитиниң ажылынга ажыкок идепкейлиг коммунист чүве. Техниканың айыыл чок чоруун хандырар комиссиязының даргазы база район болгаш суур Советтериниң депутады хүлээлгезин ол кончуг шыдаан-даа. Парторганизациянның 48 коммунистериниң хой назын материалдыг бүдүрүлгениң шилтпирлиг участоктарында быжыглаттынган. Оларның аразында хойжулар Ооржак Херед, Бирил Бирилей, комбайнер Сундуй Хүлер-оол, токарь Авык Чагар-оол дээш ышкаш бүдүрүлгениң мурнакчылары, хой-ниитиң кызымак күүседип турар. Бүдүрүлгеге мурнакчы үзегери-биле, бедик сагыыга-чурумнуу-биле массага хүндүткелдиг коммунистерни оон-даа хойну адап болур бис — деп, эш Чебодаев сеткил ханыышкының илередир чораан.

Совхозтуң парткому бүдүрүлгеде комсомол болгаш хөрөөженнер организацияларының идепкейлиг киржикчилери коммунистер бар.

— Партия кежигүнүүнүң бедик адынга ылап төлептиг коммунистер бисте эвээш эвес. О. Херед биле Б. Бирлейни ап көрвал. Олар немелде дензи алыр талазы-биле планның онаалгаларны чүгле 2—3 катап ажыр күүседип турар эвес, хойжулар ортузунга агитатор хүлээлгезин база кончуг шевергин күүседип келгеннер. Совхозтуң механиктиг мастерскаязының токары А. Чагар-оол чүгле эки ажылчын эвес, хой-ниитиниң ажылынга ажыкок идепкейлиг коммунист чүве. Техниканың айыыл чок чоруун хандырар комиссиязының даргазы база район болгаш суур Советтериниң депутады хүлээлгезин ол кончуг шыдаан-даа. Парторганизациянның 48 коммунистериниң хой назын материалдыг бүдүрүлгениң шилтпирлиг участоктарында быжыглаттынган. Оларның аразында хойжулар Ооржак Херед, Бирил Бирилей, комбайнер Сундуй Хүлер-оол, токарь Авык Чагар-оол дээш ышкаш бүдүрүлгениң мурнакчылары

Чехословак Социалистиг Республика. Прага бөгүн. СЭТА-ның фотозу.

делегей бо хүннерде

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА

БЕРЛИН. ГДР-ниң доғунап келгенииң 19 чыл үезиниң дургузунда ооң хөгжүлдезиниң түңнелдерин үндүрбүшлаң, республиканың ажылчы чоннары Совет Эвилелиңбиле наймаалдың болган кады ажылдажылганың улам ыңай калбарып, быжыкканын — ийи чурттарның улустарыңың ол чугула чаалап алмышкыннарын күзел ханмышкыны-биле демделеп турар.

ГДР биле Совет Эвилелиңиң аразында хүн бүрүде бараан саарылгазының хемчээлиниң ниити үнези 8 тонна алдынга дең. Хүн бүрүде ГДР Совет Эвилелиңге 4 миллион рубль өртектиг бараанналры берип, ындыг түңнүг бараанналры Совет Эвилелиңден ап турар. Чыл бүрүде ийи чурттуң аразында бараан саарылгазы барык 3 миллиард рубльге чоокшулаан. Оларның аразында садыгның чугула хемчээли тулган дээн санга четкен.

Чурттарның солчуп турар бараанналрының ассортиментиин делгерең гей. Совет Эвилели ГДР-ни үлетүрүүң чиг-эдиниң кол хевирлери болган кодээ ажыл-агыйның продуктулары — нефть, бензин болган руда, кокос болган хөмүр-даш, хөвең болган тараабиле хандырып турар. Сөөлгү чыдарның дургузунда Совет Эвилелиниң ГДР-же чорудар ниити бараанналрында машиналар, станоктар болган дериглиң үлүү иледе оскен. 1951 чылдан 1967 чылга чедир ССРЭ-ден ГДР-же ол хевирниң бараанналрын чорудары 12 катап ажыг көвүдээн. Бодунуң эдиндеңде Совет Эвилели дашкаартан алыр бүтүү хемчээлчи приборларның 60 хуузун, медицина дериглезиниң 50 хуузун, лабораторнаяр комплектизиниң 40 хуузун, дашкаартан киирер бүтүү машиналарның болган дериглиң 30 хуузун ГДР-ден садыг ап турар.

Социалистиг оске-даа чурттар-биле ССРЭ болган ГДР бүдүрүлгени кооперастаарынга болган күш-ажылдың делегей социалистиг хуваалдазынга үндезилээш, индустрияның улуг объектилериниң тудуун кады кылып, улус ажылагайының янзы-бүрү адырларын хөгжүдүрүнүң планнарын таарыштыр каттыштырып, әртем-техниктиг кады ажылдажылганы калбартып, бүдүрүлге дуржулганын солчуп турар.

Ажы-дүнма ийи чурттарның аразында сырый, бүтү талалыг харылзаалар найырап, кады ажылдажылга болган бот-бодунга дузалажыр дугаймында керээге үндезилеттинген болгаш улам ыңайгы хөгжүлдеге делгереңгей перспективалардыг болуп турар.

ВЕНГРИЯ

БУДАПЕШТ. Венгрияның Коммунистиг партиязының үндезилеттингеи дүүнүден бээр 50 чылының байырлалынга белеткел ВУР-да улам калбарып турар. Венгр найысылаалдың ажылчы чоннары юбилейин күш-ажылчы белектер-биле демделээринге белеткенип турар. 1300 бүдүрүлгелер алдарлыг чыл оюн төлептиг утказуру-биле күш-ажылчы социалистиг чарышты шагда эгелээн. Социалистиг күш-ажылдың бригадалары эт дээш азы ол атты салбас дээш демиселиин турар 16 муң ажылчын бригадалары үлегер-чижектиг көргүзүп турар.

Чепель металлургия комбинадының Будапештиде бүгү 18 заводтарының коллективтери юбилейлиг чарышка немелде хүлээлгелерин алган. Ол заводтарның түңге бирээзи — хоорөө прокат заводунуң ажылчы чоннары бүдүрүлгелерге чыл планын 20 миллион форинт түңге ажыр күүседиин хүлээнгеп.

Парижиниң эрткен чартык үе чыдыг оруунуң дугаймында делгелгелерин бүдүрүлгелерге, культура бажыңнарына, ажылчынар клубтарына организастаар, чечен чогаал коллективтериниң түскай көргүзүлгелериниң программаларын чогаатқан болгаш революстуг шимчээшкиниң хөөчүн киижилери-биле ужуражылышкыларны организастаарын баш бурунгаар айыткан.

ПОЛЬША

ВАРШАВА. Неделя санында үнер «Пшиязнь» журналдың редакциязының инициативазын ёзугаар ССРЭ-биле наймаал ниитилелиниң органнары — Болгарияда, Венгрияда. ГДР-де болган Польшада үнүп турар журналдарның кол редакторларының, а ол шынаш Парлалга медээлер агентилелиниң төлөөлекчилериниң эдегелиг ужуражылышкыны Варшавага болган. Ужуражылышкынның киржикчилери В. И. Ленининиң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чылының байырлалынга белеткел талазы-биле кады ажылдажылга дугаймында хемчегелерни чугаалажып көрген. Оларга Польшага В. И. Ленининиң чоруп турганынга холбашкан черлерге база чоргаан.

РУМЫНИЯ

БУХАРЕСТ. Румыниядағы чурттакчыларның ава бажыңнарже кожуп киреринииң хулук үези. Белең корпустарны, бүдүн-бүдүн микрорайонларны ажыглалга киирген дугаймында дыңнадыгларны хүн бүрүде солуннарга бижип турар. 1957—1967 чылдарда бээн күрүнениң болгаш кооператив организациялардың хөреңгилери-биле 380 муң квартираны тутқан. Ындыг болзадаа чуртталга бажыңнарынга негелде ам-даа улуг. Моон-биле холбаштыр күрүне чуртталга тудуун калбартпышаан, чоннуң боттарының талазындан квартираар тудуун ,орударынга база деткимчени көргүзүп турар. Он чыддарның дургузунда хоорай чурттакчылары боттарының шыгжамыры-биле 10.000 ажыг квартираларны тудуп алган.

БОЛГАРИЯ

СОФИЯ. Бо чылын Болгария 16 миллиард киловатт-шак хире электроэнергияны ажылдан үндүрер. 1944 чылдың сентябрь 9-ка чедир Болгария электрижидиге талазы-биле Европада база бир сөөлгү черни эзлээн турган. Бүтү 1944 чыл дургузунда түгле 311 миллион киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүргеи.

Ам Болгария күчүүт электри баазалыг. Оон электростанцияларының күчүзү 3.100 муң киловатт. 1967 чылда ортумаа-биле алырга чоннуң кижи санынга 1648 киловатт-шак электроэнергия онаажып турган. Бо көргүзүглер-биле алырга, республика делегейниң ортумак деңнелиң ашкан. Улустуң эрге-чагырганың чыдарының дургузунда чурттың электроэнергияны ажылдап үндүрери 60 катап көвүдээн.

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКА

УЛАН-БАТОР. Сөөлгү чыларда улустуң Моолда тудуг материалдарының үлетүүрү чедиишкиниг хогжүп, оон материал-техниктиг базазы быжыгып турар. Чүгле 1968 чылдың бирги чартыкында безин чурттa тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли артканы чылдың ол-ла үези-биле деңнээргe, 12,3 хуу өскен. Чыл дургузунда тудугчулар үлетүүр, культура-амыдырал болгаш кодээ ажыл-агыйның 170 ажыг объектилерни ажыглалга киирер.

• • •

Моол Арат Республика бо үеде барык ийи түс дашпыкы фирмалар-биле садыг нерээлерин, дугуржулгаларны чарган болгаш он-он күрүнелер-биле садыглажып турар. Моон мурнуунда республика чүгле мал ажылының чаңчыл болган чиг-эдин дашкаар үндүрүп турган болза, сөөлгү чылдарның дургузунда үлетүүр продукциязының болгаш чер ажылының продуктуларының үлүү дашкаар үндүрер түүлдерде элээн ковудээн. Үлетүүр бараанналрында мал чөрни хом. дүк болгаш шоотаавы кылыгларды өлеп турар.

• • •

Чурттa надыр камгалалының хереглелдеринге негелде партиниң болгаш чазактың кичээнгейиниң төвүнге кезээде туруп келген. Сөөлгү чылдарда хоорай болгаш кодээ эмнелге болгаш профилактика албан черлериниң четкиниг калбартып, оларның материалдыг базаларын быжыглаар талазы-биле бүгү талалыг хемчегларни алган.

1966 чыл-биле деңнээргe, 1967 чылда эмчилериниң саны 10,6 хуу, лабораториялларның саны — 15,4 хуу, тускайжыткан эмнелгелериниң — 12,5 хуу көвүдээн. Ам кодээ районнарда 140 эмчи болгаш 600 ажыг фельдшер пунктулары ажылдап турар.

• • •

Бо чылын Моолдуң муң-муң ажылчыларының, албан-хаанчыларының болгаш кодээ ажыл-ишчилериң чурумалдыг черлерде, арга-шавыннерде болгаш дараар хемнерниде санаторийлерге болгаш пансионаттарга чиигелдирер путёвкалар-биле дыштанган.

1968 чылда МАР-ның ажылчы чоннарының кадыын камгалаарынга дөзевилел эрткен чылдың-биле деңнээргe 6.2 хуу көвүдээн. Эмнелгелериниң болгаш поликлиникаларның, уруглар садыгларының болгаш ясли-ериниң, дыштанылга бажыңнарының болгаш санаторийлериниң четкиниг калбартқан чорук чоннуң назынының ортумаа-биле узаарынга тоорымчалыг салдарны чедирип турар. Бо үеде чоннуң назының узуну 63 хар болуп турар, а революция мурнуунда түгле 30 хар турган.

(СЭТА).

„Зонд-5-ти“ Бомбейде чедирип келген

БОМБЕЙ. СЭТА-ның тускай корреспондентиин А. Обуховтуң дамчытканы болза:

«Зонд-5» дээр автоматтыг космос станциязын океаногеографиянның «Василий Головнин» деп судноозу-биле Индияның эң улуг порт болгаш үлетүүр төвү Бомбейге октябрь 3-те чедирип келген.

Айны долгандыр төөгүлүг ужудуушкунуң дооскаш, Индий океанда Маврикий ортулуктуң районунда сугга хонуткан «Зонд-5»-ти Бомбейге чедирип келген судноны уткуп алыры-биле ССРЭ-ниң Индияда элчиин Н. М. Пегов, ССРЭ-ниң Бомбейде чиңгине консулу В. К. Лобачев, Индияның барыын эриниң шериг-далай күштериниң командылакчызы вице-адмирал С. М. Нанда портка чеде берген.

Бомбейиниң эриг кыдымына ооң хой саннығ чурттакчылары, туе черниң болгаш дашпыкы журналистер база чыылган.

Бомбейге «Зонд-5»-ти контейнерге чүдүргеш, «АН-12» деп тускай самолёт-биле Совет Эвилеличе чорудар. Ол самолёт Бомбейде ужудуп чедип келген.

КНО-нуң Кол Ассамблеязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрь 3-те КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIII сессиязы ниитэ чугаалажылгаларны үргүлчүлээн. Гвинеиниң дашпыкы херектер министри Гене Шальмер бир дугаарында санал берген.

Ооң дараазында ССРЭ-ниң дашпыкы херектер министри А. А. Громыко санаал берген. Ооң чугаазын Кол Ассамблеяның төлөөлери улуг кичээнгей-биле дыңнаан.

Ямайканың чырыдыышкын министри Аллен санаал берген соонда Кол Ассамблеяның эртенги хуралы доозулган.

ПЕРУДА ШЕРИГ ЭРГИЛДЕЗИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Перуга шериг эргилдези болган. Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентиниң дыңнатканы-биле алырга, октябрь 3-те дыка эрте турда перу шеригниң чепсектиг кезектери президент ордузун эжелеп алган. Оон соонда удаазанда президент Белаундe Террини ордудан сүрүп үндүрүп келген болгаш биледиимес черже апарган.

Белаундe Терри бодунуң эрге-чагырганга олуруп келгенииң беш чылының дургузунда сан талазы-биле алырга, чедиги чаа чазакты тургускан соонда 12 шак болганда шериг эргилдезин бөстандырган.

ВДР-НИҢ ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың Дашпыкы херектер министерствозу демилитаризастаан зонаны болгаш Куангбинь можунуң чамдык районнарын «Нью-Джерси» дээр америк шериг кораблының боолааны-биле холбаштыр медегделдиң парлап үндүрген. ВИА агентилелдиң дамчытканы ол медеглелде чугаалааны болза, Вьетнам Демократтыг Республиканың тускай догуннаашкынын каржызы-биле үреп турар АКШ империализминиң бо үүлгединишкинин ВДР-ге удур дайынны калбартырынга чаа базым болур.

Гвинеяның президентизиниң медеглели

ДАКАР. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Букеениин дамчытканы болза:

Чоокта чаа Гвинея Республика бодунуң хамаарышпас чоруунуң баштайгы он чыл оюн демделээн. Он чылдың мурнунда санаал алышкыны чоруп турда гвинеи улус колониализм «херек чок» деп чаңгыс үн-биле медегээн болган чурттуң салым-чолун бодунуң холунга алган. Ол үеден бээр Гвинея хамаарышпас тускайлаң хөгжүзүдениң оруунга биче авес чедишкинерни чедип алган.

Найысылаалдың стадионунга болган массалыг митингиге чүве чугаалап турган, республиканың президентиин Ахмед Секу Туре империализминиң аймылының, хамаарышпас хөгжүзүдениң оруу-биле чурттуң чоруурунга шаптыктаар дээр реакция күштериниң чаа оралдажышкынналрының үезинде гвинеи улустуң болгаш ооң армиязының сырый каттыжышкынын демделээн.

Бодунуң делегей политиказынга гвинеи улус тайбыңга ынакшылдыг бүгү күрүнелерибиле кады ажылдажылга дээш, национал хамаарышпас чорукка улустарның бүгүдегиниң дең аргазын хүлээп көөрү дээш туржуп турар деп, Секу Туре чугаалаан. Хамаарышпас чорук болгаш хосталга дээш өөттанам улустуң маадырлыг демиселиин гвинеи улустуң шинтпирлиг деткин турарын президент илергейлээн. Колониалисчи дарлалга удур демисежип турар бүгү африка улусту Гвинея деткин келген болгаш моон соңгаардаа детинир дээрзин ол база медегээн.

Гвинея бүгү африка чурттарның аразында акы-дүнма кады ажылдажылганы калбартып болгаш быжыглаарынче чүткүлдүг дээрзин Секу Туре демделээн. Президент ылаңгыя Сенегал хемниң (холдуң) бассейнде күрүнелерниң организациязының хемчээлинге Сенегал, Мали болгаш Мавритания-биле Гвинеяның кады ажылдажылгазының эки түңнелдерин демделээн.

ПЕРУНУҢ ЧАА ЧАЗАА

ЛОНДОН. (СЭТА). Перуга Освальдо Эрсельестиң чоокта чаа дүшкен чазаанның орнунга чаа чазакты тургускан. Чаа чазакты премьер-министр Мигель Мухика Гальо баштаан болгаш дашпыкы херектер министриниң хүлээлгезин база ол күүседир дээн.

Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң Перунуң пайысылалындан дыңнатканы-биле алырга, Мигель Мухика Гальо—хөреңгиттен. Ол кандыг-даа политиктиг партияның кежигүнү эвес.

ЭКВАТОР ГВИНЕЯНЫҢ БАШТАЙГЫ ПРЕЗИДЕНТИЗИ

ЯУНДЕ. (СЭТА). Франсиско Масиас Нгуэманың Экватор Гвинеяның баштайгы президентизин болганын чарлаан. Бадылаашкынның ийиги эдегзинде Бонифасио Ондо Эду дээш 68.310 бадылаашкынны алган ол тиилээн, анаа удур 40.254 кижи бадылаан.

Ам чаа президент чурттуң төөгүзүнде баштайгы чазакты тургузар талазы-биле сүмележилгелерни чорудуп турар.

АЛДЫ ИЙИСТЕР

ЛОНДОН. (СЭТА). Бирмингемде божулга бажыңнына туе черниң чурттакчызы дөрт кыс болгаш ийи оол уруг божаан. Кыс уругларның бирээзи божаан соонда удаазанда мөчээн. Ол болза Англияга алды ийис уругларның төрүттүүгениниң баштайгы тавармыгазы болган.

Херээжен механизаторлар школазының баштайгы доозукчулары

ГАВАНА. (СЭТА). Гавана можуның херээжен механизаторлар школазы 196 тракторист кыстар доозуп үнген. Янзы-бүрү хевирлериг трактордарны башкарар эргелиг дипломнарны аныяк механизаторларга тывыскан.

Бо чылдың март 8-те херээжен механизаторлар школазы баштайгы сургуулдарны хүндээп алган. Куба херээженнериниң федерациязы болган Кубаның Аныяк коммунистер Эвилели ол сургуулдарны школаже чоруткан. Алды ийларның дургузунда куба кыстар чүгле трактордарны башкарарын өөренбээн эвес, харын база кедээ ажыл-агыйдың ажылдарынга идеинейлиг киришкен.

ТЫВАНЫҢ АРГА-ЫЯЖЫ

Тываның арга-ыяжы, оон курлавыры бойдустуң республиканда байлактарының иштинде онзагай байдалдыг боон турар. Республиканың бүгү девискээрииниң барык чартык кезиниң арга-ыяш шыва алган. Арга-ыяш дээрге үлетүрүүн янзы-бүрү адырларының чигады, кат-чимистиң, пош тоорууның болгаш эм кылырынга хереглээр үнүштериниң үнер чери, үнелиг өлүктүг турар турлаа. Арга-ыяш ол ышкаш өл-шыкты шын хуваап, черниң климадын экижидип турар болгаш хөрөөнүң хат биле сугнуң үрээр чоруунган камгалап турар.

Тываның девискээрииниң 46 хуузу, а кезиң ажыглап болгу дег ыяштың 60 хуузу Тываның чоок районнарында үнүп турар. Мында республиканың бүгү чурттакчы чонунуң чүгле 14 хуузу чурттап турар. А чурттакчы чону көвей (барыкла 69 хуу) төп болгаш барыын районнарда арга-ыяштың курлавырларының чүгле 20 хуузу мөөңеттинген. Ындыг байдалдың чылдагааны агаар-бойдустуң бо девискээрлерде онзагай байдалындан хамааржыр. Чөөн районнарда чаъс хөй, чылда чаган чаъстың хемчээли 400—600 миллиметр, а барыын, төп болган мурнуу районнарда түгле 200—250 мм чедип турар. Арга-ыяштың өзүлдезин чаъстың, чер кырының хөрөөнүүнүң байдалындан хамааржыр.

Республикада ортумаа-биле бир кижиге арга-ыяштың барык 37 га шөлү, 4800 кубометр курлавыры онаажыр. Өске черлерде, чижээ, Красноярск крайда бир кижиге 39,3 га болгаш 5120 кубометр, Даг-Алтай автономнуг область 22 га биле 3500 кубометр, Кемерово областың 48, Красноярск крайның 45, Даг-Алтайның 36 хуузу арга-ыяш-биле шыптынган.

Арга-ыяш талазы-биле Тываның девискээри үш кезекке ылгалыр. Хөй арга-ыяштыг черлерге Каа-Хем, Бии-Хем, Тожу районнар киржир. Оларның девискээрииниң 45 хуузунда хөй кезиң арга-ыяштыг. Ийиги черде Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Эрзин районнар киржир. Оларның шөлүүнүң 27—35 хуузунда арга-ыяш үнген. Арга-ыяжы эвээш (түгле 12—15 хуу) районнарга Бай-Тайга биле Өвүр хамааржыр.

Ынчаңгаш республиканың девискээринде арга-ыяш деп эвес хуваатпыган. Оон иниити курлавырларының барык 70 хуузу, а кезиң ажыглап болгу дег ыяштың 60 хуузу Тываның чоок районнарында үнүп турар. Мында республиканың бүгү чурттакчы чонунуң чүгле 14 хуузу чурттап турар. А Дыт хөй нуруузунда Бии-Хем, Каа-Хем. Тожу районнарның девискээринде. Барыын болгаш Чөөн Саяның ийлеринде, хемпер унпарында, Бии-Хем биле Каа-Хем аразында тайгаларда кончуг хөй. Барыын болгаш төп районнарда дыт нургулайында Таңды-Ууланың сонгу ийлеринде. Барыын Саяның адырларында үнгүлээп-даа болза, шөл болгаш курлавыр талазыбиле чөөн районнарга четпейн турар.

Пош Тываның арга-ыяжының шөлүүнүң 45 хуузу болгаш курлавырының 43 хуузун эзлеп турар болгаш республиканың чөөн районнарының девискээринде, колдуунда Бии-Хем биле Каа-Хемниң бассейнинде, Таңды-Уула сыныында, Сенгилеп. Барыын болгаш Чөөн Саяның тайгаларында үнүп турар. Ол агаарның кадыг-дошкун соогунга шыдамык, күдүргей хөрөөнүүг даг ийлеринде. чингис-чаатпыг хемпер унпарында болгаш арга-ыяштың үстүүк кызыгаарында үнүп турар.

Хады, шиви, чойганның шөлү, курлавыры көвей эвес. Хадының улуг заннмери Балгазында (28 муң га), Ийи-Талда (300 га) болгаш Тожуда Хам-Сыра хемниң унунда нептерөөн. Шиви биле чойган тайгаларның өзенниринде. хемпер унунда, өл-шык, малгаш-тулаалыг черлерде үнүп турар.

Бүрүлүг ыяштарның шөлү 235 муң га, курлавыры 25 млн. кубометр. Оларның иштинде хадың биле терек колдаан. Хадың тайгаларның сонгу ийлериниң аваа талазында. хары чуга. улуг соок чок, чайын шоолуг изиг эвес черлерде үнүп турар болгаш колдуунда Таңды-Уулада. Каа-Хем унунда хөй. Терек чылыг черлерге тааржыр-даа болза, кандыг-даа хөрөөнүге (курлаг элезиннелчек, сайырам, даштарлыг черлерге) үнер, сугнуу, өл-шыкты шоолуг-даа хереглеевес. Ынчаңгаш оң Улуг-Хемниң. Хемчиктиң, Тес-Хемниң унпарында болгаш бичии хемчигештер унуп дургаар үнген.

Арга-ыяштың улус ажылагайынга ажыгаарының бир кол негелдээн болза кезиң болгу дег ыяштың курлавыры автомашиналар орунга, хемпер унунга чоок турары болгаш чону көвей, сайзырангай үлетүүрүүт хоорайлардан ырак эвес турары болуур. Чүге хизе ол хоорайларга ыяштыг тудугга ажыглап, болбаазыралып. үлетүүрүнүң янзы-бүрү адырларынга ажыглаарынга эптиг. Тываның ажыглалга киирип турар арга-ыяжының курлавырының 55 хуузу ону болбаазырадыр, ажыглаар черлерден ырак. Чижээ, чону эвээш Тожуда ыяштың бүгү курлавырының чүгле 1,4 хуузу ону ажыглап болбаазырадыр черлерге чоок турар. Ынчаңгаш оон арга ыяжының бүгү курлавырының барык 99 хуузу суг чоогунда үнген, ынчаңгаш кескен ыяшты хембиле салдадып соортүрүнге таармычалыг. Амгы үеде республикада кезиң белеткээн ыяшты автомашина-биле соортүп. Бии-Хемни куду салдадып бадырып турар.

1955 чылда республиканың ыяш белеткелиниң 90 хуузун колхозтар, совхозтар, районнар организацияларының күүседип турган болза, ам Тывада чылда өртумаа-биле белеткээн 470 муң кубометр ыяштың 22 хуузу Улуг-Хем ыяш үлетүүр ажыл-агыйынга хамааржыр. Бо ажыл агый ыяш белеткелиин чыл бүрүде улгаттырып олурар: 1964 чылда 80 муң кубометр ыяш белеткээн, а 1967 чылда 119 муң кубометрни кезиң, соорткөн.

Амгы үеде республикада ыяш белеткеин арга-ыяштың курлавырының хуваалдазынга дүүшпейн турар. Республикада чылдың-на барык 3,7 млн. кубометр ыяшты белеткеп болуур арга бар, а ооң түгле 11 хуузун ажыглап турар.

Кезиң белеткээн ыяштың хөй кезиң арга-ыяжы ховар районнарга хамааржыр. Ол талазы-биле тодаргай барымдаалы адаанда таблица көргүзүп турар.

Ыяш ажыл-агый	Ниити хуузу	Хорек кылында кескенин (хуу биле)	Республиканың ыяш белеткелиндо районуның хуузу
Каа-Хем	100	8,5	8
Бии-Хем	100	13,5	15
Тожу	100	2,6	12
Таңды	100	10,2	6
Улуг-Хем	100	17,6	9
Барыын-Хемчик	100	46,0	10
Чөөн-Хемчик	100	33,2	14
Тес-Хем	100	42,6	11
Бүгү республика	100	11,4	100

Бо таблица ёзугаар амгы үеде бистер республиканың арга-ыяжын ёзулуг-ла төтчеглеп, арга-ыяжы ховар төп, мурнуу, барыын районнарның ыяжын кыргып-хыдып турар-дыр бис. Ынчаңгаш ам Бай-Тайга, Барыын-Хемчиктиң болгаш Чөөн-Хемчиктиң девискээринде үлетүүрге, тудугга ажыглаар ыяштың шөлү, курлавыры чыл бүрүде эвээжеп турар. Ында херек кырында үлетүүрге ажыглаар ыяш барык ховар деп санаар болуур.

Оон-биле кады чурттакчы чон оттуулар ыяшты хемпер унундап. суурлар чанындан кезиң ап турары-биле, амгы үеде Таңды-Ууланың сонгу. мурнуу ийлериниде дыка хөй ыяштың кезиң, соорткөн. Ынчаңгаш ам Бай-Тайга. Барыын-Хемчиктиң болгаш Чөөн-Хемчиктиң девискээринде үлетүүрге, тудугга ажыглаар ыяштың шөлү, курлавыры чыл бүрүде эвээжеп турар. Ында херек кырында үлетүүрге ажыглаар ыяш барык ховар деп санаар болуур.

Оон-биле кады чурттакчы чон оттуулар ыяшты хемпер унундап. суурлар чанындан кезиң ап турары-биле, амгы үеде Таңды-Ууланың сонгу. мурнуу ийлериниде дыка хөй ыяштың кезиң, соорткөн.

Амгы үеде республикада ыяш белеткеин арга-ыяштың курлавырының хуваалдазынга дүүшпейн турар. Республикада чылдың-на барык 3,7 млн. кубометр ыяшты белеткеп болуур арга бар, а ооң түгле 11 хуузун ажыглап турар.

Кезиң белеткээн ыяштың хөй кезиң арга-ыяжы ховар районнарга хамааржыр. Ол талазы-биле тодаргай барымдаалы адаанда таблица көргүзүп турар.

Ыяш ажыл-агый	Ниити хуузу	Хорек кылында кескенин (хуу биле)	Республиканың ыяш белеткелиндо районуның хуузу
Каа-Хем	100	8,5	8
Бии-Хем	100	13,5	15
Тожу	100	2,6	12
Таңды	100	10,2	6
Улуг-Хем	100	17,6	9
Барыын-Хемчик	100	46,0	10
Чөөн-Хемчик	100	33,2	14
Тес-Хем	100	42,6	11
Бүгү республика	100	11,4	100

Бо таблица ёзугаар амгы үеде бистер республиканың арга-ыяжын ёзулуг-ла төтчеглеп, арга-ыяжы ховар төп, мурнуу, барыын районнарның ыяжын кыргып-хыдып турар-дыр бис. Ынчаңгаш ам Бай-Тайга,

Николоз БАРАТАШВИЛИ
Грузиянын улуг шүлүкчүзү.

РОЗА БИЛЕ АЙЛАҢ-КУШКАШ

Айлаң-кушкаш розага хөөг-хөөг ырлап орган:
«Амы-ботка таалалдан хайырлап кор, о роза.
Хүнүмзүргей чараш чечээң частып келир чолдуг ойну
Күшүр бодум эртеңден бээр четтикпейн макап ор мен».

Айлаң-кушкаш бөрбаңнадыр ырлап орда, караңгы дүн
Арыгларны шуглавыткан. Чылчак салгын сырынналган.
Айлаң-кушкаш ыыт чок баарга, дээрге ай үнүп келген.
Аажок чаагай айдыс-чыдын роза чечен тынып турган.

Ынчалза-даа ыраажыны уйгу-тамчык чагырыпкан.
Ыраккы даң башындан-на өске куштар мыңырашып,
Уйгушуну оттурупкан. Оң чүрээ саргып аарып,
Розаның төгүлүп дүшкен чечектерин көрүп турган.

Карактарын чажы дугдаан, куду-чүрээн ажыг баскан,
Чаргынчыг куш иээргенчиг үнү-биле ыглап орган.
Хамык нүштү кыйгырган-даа: «Бээр чыглып келиңерем.
Саргып аараан балыг ышкаш муңгараашы кымга согдээйн?

Эртен, кежээ ийи хатта аразында чечек пайган.
Эвилең ыр, уйгу-чыдын, амы-тыным өргүп келдим.
Чечек частыр чолду бодап, кургап каарын уттуп алгаш,
Четчип быжар ойлуг казын үүргезин билбээн-дир мен».

(Грузин дылдан орус дылче кылган тайылбыр очулга ёзугаар Ал. ДАРЖАА тывалап бижээн).

КУЛЬТУРАДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

ТЫВАНЫҢ ААЛЧЫЗЫ

Көрүкчүлерге билдингир кино артизи Иван Сергеевич Косых аажок ховуктарда Кызылдың кинотеатрларынга көрүкчүлер-биле солун ужуражылгаларны кылгаш, чоруткан. 55 кинолардың рольдарынга ойнаан ол артист бодунуң ужуражылгазын концерт программазы-биле кады көргүзүп чоруп турган.

Кызыгаар шеринге алдан эртирип чораанын, Москваның кинематография институдунуң кино артистери белеткээр факультединге канчаш кирип алганын, совет кино ураң чүүлүнүң улуг кижизидикчи ужур-дузазын, киноларга канчаар ойнап турганын чугаалавышаан, киноларга бодунуң күүседип турган ырларын, каттырынчыг шоодугларын, танцыларын боду баян-биле үзевишаан, күүседирге көрүкчүлер дыка сонуургаан.

Иван Косых «Дагларда застава», «Вера эмчи», «Солдаттың адазы», «Пароль херек чок», «Корабль командири» болгаш оон-даа өске кинолар-да ойнап турар болгай. Амгы үеде ол Красноярскиниң бир районунга «Тайганың ээзин» деп кинота ойназары-биле белеткенип турар.

Ол, кино артизи болгурунган аңгыда 5 ыруглардың адазы. Оларның үжү база-ла кино артистери. Улуг оглу Виктор Косых «Туттурбас өжээн негекчилери» деп кинога ойнаан. Виктор ам ол кинонуң ийиги сериалынга тыртыртып чоруп турар.

А. МОНГУШ.
Кызылда тудугжу.

ШИИЛИГ КОНЦЕРТ

«Дөң-Терезин» совхозтуң клубунга республиканың хөгжүм-шин театрының хоочун артистериниң конперти болган. Николай Өлзей-оолдуң «Бурууҗуң билинген» деп чаңгыс кожеге кыска шинизин алдар-сураглыг артистер Кара-кыс болган Максим Мунзуктар база чоңга билдингир, талантылыг артист Владимир Монгалбин болган оскелеринин-даа ойнаарын көрүкчүлер чагдаан, ол шин биске дыка таарыынган. Сергей Монгуш «Хамның өлгени» деп танцыны бедик мергежилдиг талант-биле күүседкен.

Бистин артистеривистин хуула чогаадыкчы мергежилиниң өзүп орарын улуг өөрүшкү-биле айтыр керек. Композитор Алексанар Лаптаңның чаа ыялгалары. Кара-кыс Музуктуң чогаткан шүлүктери чеже ээки-дир.

Кыска шинижиттиг мындыг концерттерге чоңуң сонуургалы дыка-ла улуг-дуг хөрээнин көрүкчүлер чугаалажып турганнар.

А. ДОПЧАА,
башкы.

«ЫНАКШЫЛ БОЛГАШ ӨЖЭЭН»

Шүлүкчү Алексей Хуурактың чаа бижээн шинизиниң ады ынчыг. Бо болза тыва дылга бир дугаарында-ла шүлүктен бижээн шин болур. «Ынакшыл болгаш өжээнин» республиканың хөгжүм-шин театры бо чылын көргүзер шиидериниң репертуарынга киирип алган.

Автор ыыда эрги үениң амыраалын сагыңгыр, талантылыг көргүскен. Шининиң маалырларының ажыы-чанын, ак сеткилдиин, каразын көргүскени чогаалдың үнелиг болурунуң кол өзээ ында деп билдим. Феодалларның чижеп, чашпаа, ийи арыннып чорууп сөйгалаан көргүскен.

Ш. САМБАЛА.

Өзүгээ чогаал болгаш өзүгээ хем

Тоожудан эгелер

Он үшкү эге

Дээрим булуттар улам-на дүй тудуп олурган, а хат бөга-ла улам дыңзыгып, оът-сигеним согаңнадып, ыяш-даштың силгий берген. Дан аткан. Аңчы кижи болза, ындын-не аңнаар өйү.

Хуралбай биле Сегитмаа өзениң өрү бичии дап бергеш, дораа-ла тура дүшкен. Үстүү талазында кырлардан алык ажып келгеш, ийи одуртуп бар чыткан. Чанында боолуг кижилер тур дээр дүш-даа чок, мырынай-ла тайбың. Чогум аңчылар болза кайын эндээр: бо-даа ооддарын аймык чок черге чыттырып каап, ыраап бар чыдар ан-дыр деп дораан бодап каар. А ону көрүп турган ийи аныяктың сагыжында ындыг чүве кайын кирер, ан-мең аажы-чанын билир эвестер. Хуралбай кырган-ачазынга ан-меңнин аажызын билир мен деп олурган-даа болза, бо дугайын демей-ле билбес. Узун кулактыг, хан кызыл эликтиң таражы-даа кончуг, көрүп-ле туруксаазы келир.

— Чүл бо, аът даваны-даа дагжаан ышкаш?—деп, Сегитмаа сеник ап, келген уунче хая көрүү берген.

Дыңнаалааннар. Шынап-ла маңнаткан аът даваны, хөлчок-ла шаап олурар кижи. Чүү-даа болза элээн ыракта хевирлиг. Ынчалза-даа даштың чоокшулап олурары ийден. Хуралбай ийиней каапкаш, үстүү дужунда моозүрже ыыт чок базыпкан. Сегитмаа ону эдерип чоруп каан. Моозүр баарында, чокпак дыттарга четкеш, харап чыдыпкан. Өзен аксы—ажык шел. Чоннуң чоон оруу оон дапдал ортузу-биле эрткен. Аъттыг кижи ылап-ла оладып эртер, оон ыцай оюр-кыюр чери чок.

Даап чоокшулавышаан. Аът довуунуң сай-дашка козураары, оон туржук ыяшташ будуунуң дызырткайындыр сывып, шалыртказындыр лагжап турары илдең. Адак соонда, сугнуу шалырады кешкен дег болза, хоор аъттыг кижи үне халдып келгеш, ак черге суглуун шуут-ла салыпкан. Аът-даа бир-ле куш, чүгле карацнаар. А мунган кижизи боозун оң холунда тудуп алган, мурнуниче-даа көрбес, соонче-ле көөр. Ийик-хевин көөрге, демги-ле солааннарның бирээзи болбас аргажок.

(Эгези № 230, 231, 234 «Шында»).

Хуралбай шагда-ла ыңгаактының алгаш, мажы базарынга белеп чыткан.

— Чүгүрүп-Хоор-дур —деп, Сегитмаа сымыраны берген. Хуралбай бажын ковайткаш, көөрге, шынап-ла, Чүгүрүк-Хоор. Ону мунган солаанны база-ла таный тыртып каан.

— Богда бо, Чоодур ышкажыл!

— Чүү Чоодур?

— Бисти салыпкан таныыл аан?

— Кай шынап бе?.. Шындала ол-дур.

Ол аразында солагай талазында боо так дээп соонда, арга-ыыт коогайны берген. Ылап-ла ланчыы, оон башка ындыг даштыг боо чок. Ийи-ээ ол үгүне шыырап кылынган: бажында ак аъттыг, оон соонда кара аъттыг ийи кижи арыгдан үне халдып келгеш, Федорияң соонда чииредип каапнар. Агарып кострур аът болза. Мыкылайның аъды дээрзин база танып каапнар. Каймыы-даа чидиг чыдаларлыг дапчымалар туткудан алган. Халдып олурала, хол башка каш-даа катап Федорже чаза тутган. Оозу база-ла хая көрүүп келгеш, боолап чораан. Ынчалза-ынчалза. Чүгүрүк-Хоор шалдың бажынче үнүп, арыг шиттиче кирип каан.

— Хоор аъттыг кижи Чоодур ылап аа?—деп. Хуралбай ылавылаан.

— Хевири ол-ла ышкаштыр—деп, бирээзи бадыткаан.

— Дескен-дир бо.

Шынап-ла шыны ол. Федорнуң кандыг-бир чылдагаанбиле дескени тодаргай. Боларның ону сүрүпкени бо. Чүгүрүк-Хоор четтирбейн барып болур, а Мыкылайның Кыскылы база-ла оон дудак чок чыпшыр чеде берип болур. Оон соонда та чүү болур чүве.

Хенертен Хуралбайның сеткили далажып, «Чоодурга дузалашпас болза, хоржок» деп бодал эриин бажынга шывыраш кылынган. Ийи кижиниң соондан өске улус келир ирги бе деп манагазынарга-даа, кым-даа шимээн чок. Бырдаанын хаяга сыртандыр салгаш, кыскыл аъттыг кижизин эдерти тудуп, чыдышкан. Дужунга чоокшулап олурда, Хуралбай мажыдыра *бээр.* Олар чеже-даа ыыт чок, маажым ышкаш көстүп олурза, оларның үүрээ диикиледи соп, сеткилинде бир-ле анчыг чүве бар апарган. Ынчанмас-даа аргажок. Дайзын-даа болза, кижи-де болгай. А кижи өлүрүп деп чүве ындыг амыр бе? Хуралбай моон мурнунда кажан, каяа ындыг чүве кылып чорган?

Сегитмаа моон мурнунда кажан, каяа ындыг херекке киржип, кижизиг боо шыгазп чыткан кижи соксаш кынны бээрге. «Эртер деп бааргы! Ат!» деп дужаап туржук? Көк дээр кырымга дүжер деп аашкынып болур: черле чок. А ам чүү болганыы? Бир кижиниң, эмиглеп тургаш, моон соңгаар көк дээр адаанга чурттавас, хүнүң чырык херелиң көрбес кылдыр амызындан чарып каапнар.

Мынчап көөрде, бо болза ханныг хөлүг дайзын-дыр, ону мынчаар ужурлуг тургап деп иптинде билип олурадаа, оларның сүрээдээри, сагыжында анчыгзынары, бешы чадаарда, чугаа-домаанның үнместей бээри черле төптүг. Кым-даа кижи черле мындыгза ыйнаан.

Бир эвес сын кырынга дин-мирээшкин чыжырт дивээн болза, олар мынчалдыр та кайы хире олурарлар ыйнаан.

— Богда, күдай күдуп көөр деп бааргы—дээп. Хуралбай соңгаар көрүнген. Дээрде кара-кара булуттар кидиски-лештир тутчу берген. дүрүнчүг-ле чүве; дээрни көөрге, харын-даа муңгараап, ыглаар чедип, карактарының чажы сыстып чеде берген кижи-даа ышкаш.

— Кезек чаашкын болур хире-дир — деп, Сегитмаа немээн.

— Чок, кудуушкун болур-дур — деп, бирээзи удураан-гаи. Демги дыңзыгып олурган хат ол аразында соксаан, чүгле бичии сырын сыңгайның эртип турган. Ону чаашкынга хаттың шаптык болбазының демдээ деп болур.

Шөлде өлүг солдат шортее бергеи чытпышаан, ону долгандыр кыскыл аът, эки ээзин каап чадап турар чүве дег, ээртиндир оъттавышаан. Шынында ол ындыг эвес. Бо созаан ону аргамчы-биле узун дынналап мүнүпкан хемираңг: оозу холда ораажып калган. Оон ужуп мыраайн турар, оон башка күжүр Кыскыл бо оранга турбас.

Хуралбай биле Сегитмаа оларже көрүп олуруп-олуруп, «Канчаар бис?» деп бот-боттарындан айтырышкан ыяй-биле удур-дедир көрүшкеш, дагын-на ыыт чок барган. Бичии болганда, Хуралбай көдүрүп, дыткы экти-биле төлендир турупкан. Карактарының уу, ааналайын, шөлде бергеи. Бирээзи базала турган. олудун эктинге шеверии салаалардыг, чинге холуп салган...

Хуралбайның чугаазы шын болган: кудуушкун эгелээн. Ана мынчаар-да дүвүрээр эвес, бир шиктиври үндүрбес болза, хоржок. Чок болза, чорукту уламчылаар, чок болза...

— Ам канчаар бис?— деп, Сегитмаа айтырган.

Бирээзи өске бодалга алзып турган болгаш. «Ыы?» деп, арай чожаксап, дүрген эргиле хонуп келген.

— Ам канчаар бис?—диттим.

— Харын — дээш, Сегитмааның ийи эктинден Хуралбай каминыы-биле тутказ:— Чоп чаашкынга чагдырып турар бис. Бээр боже туруп аал—дээш, дыттың адаанче бадыра-келген.

— Мынчап туттунчуп алгаш тураргга болур бе?— деп, Сегитмаа далаштырган.

Хуралбай, таа мининң келген дег, ам кээп дүвүреп үнген.

— Богда, ат болган! Дүрген чоруур!

— Кайнаар?

— Кайнаар? Харын... Чүүдаа болза, баштай дээ солаанны аайлап каап, аът бизе боону ап алаа чүл? Бисче халдап болгу дег ам кым бар деп?—дээш, куду талаже сеникпиг көрген. Көөрге-даа чүү боор, алеш-кареш дээр чүүдаа чок.

Сегитмаа чөпшээрешкен. Кудуушкунга чылбыйты куттура-куттура, бадыпкаапнар. Ак черге үнүп көөрге, чаашкын үүлдан чайлап, куду көрүп алгаш, шымчаш дивейн турган аът оларны көрүп каапп, баштайгы дээреннде хонуургап, бажын көдүрүп, ийи кулаан сүүрептипкен. ынчалза-даа кижилер-дир деп чүвеге ылап бүзүрээш, оожургай берген.

(Үзелчилиг).

Салим СҮРҮҢ-ООЛ.

ЯКУТ ААЛЧЫЛАРГА

Сөзү Ю. КЮНЗЕГЕШТИИН. Ааягазы С. БЮРБЕНИИН.

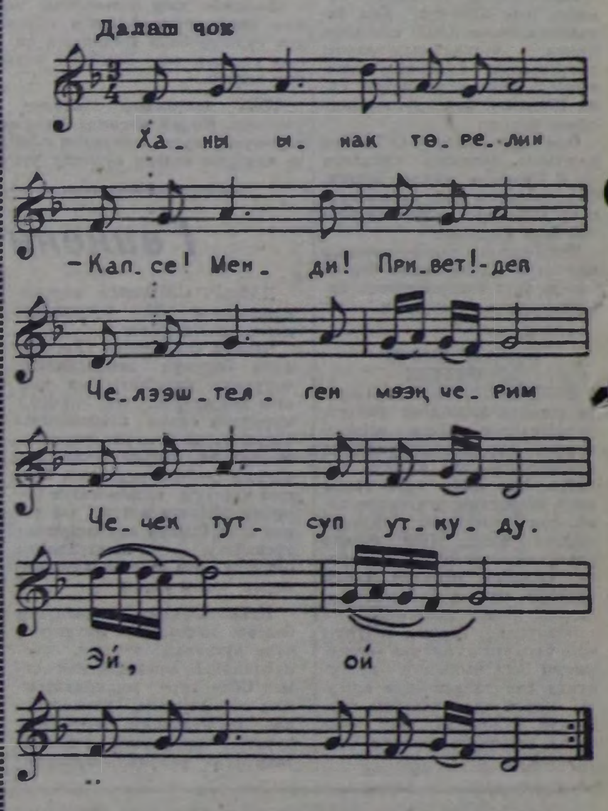

Ханы ынак төрелим:
—Напсе! Менди! Привет!— деп
Челээштелген мээң черим
Чечек тутсуп утпуду.

Хомус-биле чадаган
Номаң ыры чаңгылыг
Аны-дунма байырлал
Айырааннаан хөглүг-дүр.

Саамап, ийнаан чалыылар
Сарадантан эрес-тир.
Шүлүк, ырның өскүрү
Чүгляут нуштан ылгын-дыр.

Якут, тыва өңнүктөр
Ынк быныг эптиг бис.
Найыралдың кавайы —
Ынак чуртту йөрээр бис.

Редакторнуң орлакчызы С. К. ШОЯГУ.

ЧЕРИМ

Чырык черге тыптып келген,
Төрүттүнген черим кончуг.
Чымыжынга кады шымнып,
Төрелдешкен чонум кончуг.

Чылдар оттуг угаан кирип,
Черим үнүн таный бердим.
Чылыг куспаа мени имнеп,
Сенпередип туруп бээр-дир.

Булуңумдан дашпаар үнгеш,
Уяуг чуртту эргип чордум.
Муңчулдурбас, өскелешпес
Уран, байлак болур чоршук.

Черимдиве катап-катап
Дывырыксаар ужуруум чүл?
Сетикилимни сөрүнза дег,
Тыртары чоп намдаазын?

Чаш-ла шаамның эгээртинмес
Чараш, төөлзуг нүүлдери
Чалымнарда сиңгип калган.
Чайлап ойнап турар боорга.

Анай-хаак дег чалыы үем
Амыттымаан ынакшылы
Ырай бербээн— мында боорга
Ындыг болган чадавас мен.

Мөңгүш ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

★ ★

I.

Хааржак баштыг игил чүктээн
Кажарарган ашак баштаан —
Кожалашкан аъттыг улус
Хөөү кежир халдып орган.

Эзеңзивин херге тепкен
Эзирлериз эрес эрлер—
Сыгыртыкпан, карыралаал
Сырын-биле чаржып чоруур.

Шаңзыр-кызыл чалын баары
Шапкын хемниң кежиинди-ве —
Чиңгир могаан арыг оттуг
Чиңге орук шөйлүп чыдар.

Чедер аъттар чорууң үндүр
Черниң ыраан чыыра тырткаш,
Дыттар баары кезек аалга
Дынын тыртып, эрлер дүшкен.

II.

Изиг чүрек даяныжадыр
Ишти хылын сырынналган —
Чалбал ава алак тудуп
Сагыш чүрээн ырлап үнген:

«Өзеңдерниң эки чаңын
Өрү тудуп үтпайн чоралаш,
Өскен чуртка сууржуң чуртталап,
Өзүп үнгеш, сүмележиил,
Бажың тудаал.

Эрте чаштан өзөр арттаан
Эрес, кайгал арат оглу —
Эрги шаанның бозалазын
Эртир базар чолуң келди.

Хадып, чаъстап, диңмиреге.
Кадырлардан куду батпа,
Туман дугдаан сылдыстарже,
Тура дүшпейн чеде бээр бисе.

Төгеритей олурганнар
Дөгереги хандыр бодап —
Шаажаннарда шайын ижип,
Сазыш чүрээн ачытканнар.

Дерлиг хевээн чода тудуп,
Деңге туржуп маргылдаш-каш —
Бергелерже дидим базар
Бердингенкер шүглүп үнген.

III.

Дазыл баштыг даңзазынга
Таакпы кыпсып соргулапкаш,
Сандар тонгуг дөңгүр ижин
Санал берип тура хевээн.

Бажың тудуп, тараа тарып,
Малды малдаваш мандывас бе?

Баглаажында доруум салыйн,
Балдым тутпаш, бодум бередир —
Эвилеледиң сүүрүк тудуп
Эргеи дораам кирилгээли!

Мерген Лекин шыныы хөрээ
Бедиктерже бисти баштаан —
Бодал күзел, чүткүлүүгүс
Бодарал көөр күчүүгүс бар.

— *Хайдың эр-хей, шыныы сөгээр,*

А. АРАПЧОР

БАШТАЙГЫ ЫРЫ

ШҮЛҮГЛЕЛ

Чамбал ава илгилик ап,
Селва-биле сыйбагылаан.

«Үзүк хоюзу — чоннуң үнү
Үйгу оттуг оттунналыы —
Оттуг даңның халазынче
Орук үткүй сырыннаалаң.

Сеткил болгаш чүректерже
Чечээн тарыыр, тепкин кадаар—
Аныдырал белдир орүү
Арттар ажыр шөйлүглээп.

IV.

Халаларда эзирлериз
Кайгал эрес арат эрлер —
Халаалыг даң агаргыже
Хандыр бодап сүмелешкен.

Холдар тутчуп, сөөгүн алчып,
Колхоз оруун шилип алгаш,
Кошкун малдар хонажынче
Хөөмей ырлыг аъттанганнар.

Эргү, чаа шаг кызыгарым
Эртип үнер ажыр эвес —
Когаралдың, чедишкинниң
Холушкаан-даа көрүп үнер.

Чоргаар Хайдып доруум
мунган
Тоолу-биле аралажып —
Бажың тудуп, тараа тарып,
Малын кадып кирипиткен.

Кадыр орук, харга соокка,
Кышкы-хонга достурбайн —
Күзел-соруум ажыл-биле
Кушке кадып келгеннер хөй.

Изиг чүрек хайныктырар
Ишти үнү сырынналган көөр—
Кыптып чыдып, сагланайның
Кызыл чечек өлүп турар.

Каттыжар мен, чөптүү-дүр — дөп.
Күдүүгүр куу бир-ле арат
Күзел кадып эжин деткээн.

Атпаар орган семис кижи
Арай чажыт думчуктанган:
— Колхозтаары арай эрте,
Кошкак-тыр бис, чүге чедер.

Холу куруг Хайдып биле
Кодан малдыг Балгак ийи—
Лескилежип деңнешкенде —
Деңип-саннап үнгей бис аан.»

Хайдың оңу дыңнаваан дег
Харай көрүп хулумзүрээн,

Согуна болгаш чеснок

Согуналы болгаш чесноктуң чүгле чем амдан кижилер кыдыр эвээш хемчээлдиг апыглап турар. Ынчангаш оларның составында бар белектер, углеводтар болгаш минералдыг дустар чеменилиргеге улуг роль ойнавайн турар.

Согуналың болгаш чесноктуң сывында организмге улуг ужур-дузалыг С витамин кончуг элбек. Согуналың барбак бажында С витамин кончуг ховар, а чесноктa ол мырынай чем. Ынчангаш согуналың болгаш чесноктуң амданныг шымарларын хараап чемге ажыглап турар. Олар чемни амдан кижилер болгаш кижиниң чем хайылдырар чувуитарын ылгап үндүрериниг идиг бээрлер.

Аарыг кижилерге, ылаңгыя баары болгаш бүүреткери аарыг, ижин-шөйүндулеринде овгланнарлыг кижилерге согуналы болгаш чесноктy чемге ажыглазарын ылыгаарлазары чугула.

Шаг-шаандан тура-ла согуналы болгаш чесноктy улустар эң кыдыр база ажыглап келген. Оларны чемге хөөн чок апарган үеде ажыглап, төөлгедир шымарын кыпкын аарыглар үезинде, база ижин-шөйүндү кыжалаанда нурттар өлүрер шымарын кижилер ажыглап турган. Согуналың болгаш чесноктуң эң болур шымарлары оларның составында фитонцид деп будүмелдиг бары-биле тайылбырлаттынар. Ол витамин микробтарны өлүрер талазыбиле эң нүүтүг хөраң болур. Аас иштинде чоргуулар хөй санныг микробтарны өлүрериге согуналы ийи-үш минута иштинде дайзазарга-ла четчир. Чесноктa бар фитонцид ижин зарыгларының өскүдүүчүлерин болгаш ириңнелдирер бактерияларны узуткаар шымарлыг.

Медицина үлетпүрү чесноктан тускай сатывин деп эмни кылган, ону эмчиниң сүмелээнин өзүгээр ажыглаар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шуурган көдүрүлүп тур» 10, 4.35, «Мээң чурттаалгам сен» (1-ги, 2-ги сериялары) 2, 8.25, «Чанагаш маха» 12, 6.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Джульбарс» 10, 3, «Чүдүкчү кижиниң өг-бүлезин» (1-ги, 2-ги сериялары) 12, 5, 8 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чангыс парус агарып чор» 3, «Генерал Рахимов» 4.40, 6.35, 8.30 шактарда.

редакцияның адресизи:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизининиң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аңгыраа киллизининиң 23-54, культура киллизининиң 37-13, сөөлө ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлетпүр киллизининиң 22-64, чагаа баш совет тургузуг киллистериниң 21-27, информация киллизининиң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында паралаа эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01425.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 6 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 236 (7078).

Өртээ 2 көп.

ВЛКСМ-ниң юбилейинге болгаш Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга уткуштур чорбушаан, оолдар болгаш кыстар күш-ажылчы база политиктиг идепкейжизин ам-даа бедидерлер. Коммунистиг партияны долгандыр боттарының хүрээлеңин ам-даа сырый каттыштырарлар, коммунизмниң чаагай чоруунга, совет улустуң чаагай чоруунга ам-даа шылгараңгай ажылдаарлар.

ВЛКСМ-ниң 50 ЧЫЛЫНЫҢ БОЛГАШ АНЫЯКТАРНЫҢ КОММУНИСТИГ КИЖИЗИДИЛГЕЗИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның доктаалы

1968 чылдың октябрь 29-та Бүгү-эвилелдиң Ленинчи Коммунистиг Аныяктар Эвилелиниң 50 чыл ою болур. ВЛКСМ-ниң чартык чүс чыл ою—чурттуң ниитилел-политиктиг амыдыралында улуг болуушкун, комсомолчуларның, бүгү совет аныяктарның тураскаалдыг байырлалы.

Ленинчи комсомолдуң маадырлыг оруу бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң төөгүзү-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш совет улустуң, ажылчын аңгының демисели-биле чарылбас холбаалыг. Ажылчын-тараачын аныяктар Коммунистиг партияны кезээде эдерип келген болгаш эдерип-даа турар, ону боттарының баштыңчызы, башкызы деп билир. Партия аныяктар шимчээшкининиң идея болгаш организастыг принциптерин тодаргайлап берген, аныяктарның коммунистиг эвилелиниң организакчызы болган. РКСМ-ниң III съездизинге В. И. Ленинниң төөгүлүг «Аныяктар эвилелдериниң сорулгалары» чугаазы чаа ниитилелди тургузарынга аныяктарның ролюнуң дугайында марксизм-ленинизмниң теоретиктиг эң чугула документизи, аныяк салгалдарның коммунистиг кижизидилгезиниң программазы болган. Коммунистиг партия, социалистиг тургузуг аныяктарның үндезин хөй айтырыгларын кижи төрелгетенниң төөгүзүнге эң баштай-ла шиитпирлээн, амыдыралче делгем орукту оларга ажыдып, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар, өөренир, кижиниң бүгү тала-биле таарымчалыг сайзырап болур аргаларын тургузуп берген.

Комсомол бодунуң догуннаан баштайгы хүннеринден эгелээш-ле совет ниитилелдиң идепкейлиг революсчу, тургузукчу күжү, коммунизмниң херээ дээш бүзүрелдиг демиселчилерни кижизидериниң школазы болган, бүгү чурттуң политиктиг, ажыл-агый болгаш культура амыдыралынга чугула черни эзлээн. Аныяк Совет Республиканың дайзыннарын хамааты дайынның чылдарында чылча шапкан комсомолчуларның шылгаралдары алдар-сураглыг болгаш уттундурбас. Чуртту индустриализастааны, көдээ ажыл-агыйны коллективизастааны, баштайгы беш чыл планнарын боттандырганы, культураның хөгжүлдези аныяк чүс-чүс муң патриоттарның аттары-биле улустуң сагыш-бодалында холбаалыг. Ол чылдарның улегери Днепрогэс биле Магнитка, Амурда-Комсомольск, Кузбасс, Туркестан-Сибирь оруу болган. Фашистиг кулданыышкынның кыжаныышкынындан Төрээн чуртту камгалаарынга амы-тынын артынга каггаш турушкан, Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырлары—Ленинчи комсомолдуң кижизиткен оолдары өлүм чок алдарлыг. Комсомолдуң хүрээлеңинге идепкейлиг демисежип чораан кижи бүгүдези бодунуң дайынчы болгаш күш-ажылчы чалыы назынын ынчангаш чүректиң ханызындан чылыы-биле сактыр.

Совет аныяктарның чоргаарланыр чүүлдери-ле хөй. Ада-келериниң революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы шылгаралдарын, байлак дуржулгазын олар дөзеп алыр чайынначак улегер-чижек деп билир. Оолдар, кыстар хоочун салгалдарның чаагай чаңчылдарын деткип, хөгжүдүп, заводтарда болгаш фабрикаларда, колхоз, совхозтарда бүгү улус-биле кады шудургу ажылдап, кур черлерни шиңгээдип ап, чаа хоорайларны, шахталарны, домналарны, гидроэлектростанцияларны тудуп, каң демир-оруктарны шөйүп, Сибирьниң, Соңгу чүктүң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш чурттуң өскедаа девискээрлериниң бойдус байлактарын шиңгээдип ап турар. Аныяктар амгы үениң билиглериниң үндезиннерин, эртем, техниканың болгаш культураның чедиишкиннерин шудургу өөренип, эртем-техниктиг депшилгени боттандырарынга идепкейлиг киржип турар. Чепсектиг Күштерниң хүрээлеңинде аныяк дайынчылар эң чаа чепсегелди болгаш техниканы чүткүлдүг өөренип ап, бистиң Ада-чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарларын идегелдиг камгалап, боттарының интернационалчы хүлээлгезин төлептиг, шудургу күүседип турар. Бистиң чуртувустуң аныяк салгалы партияның болгаш чазактың иштики, даштыкы политиказын изин-биле деткип, күрүнениң, ниитилелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга, социалистиг демократияны хөгжүдеринге шуут киржип турар. Чүс-чүс муң оолдар, кыстар ажылчы чоннар депутаттарының Советтеринге соңгуткан, хөй-ниитиниң комсомол, профэвилел болгаш өске-даа организацияларында ажылдап турар.

Комсомол хүрээлеңинге бежен чыл дургузунда чүс миллион хире кижи идея талазы-биле дадыккан, ооң кижизиткен миллион-миллион оолдары СЭКП-ниң хүрээлеңинге хүлээп алдынган. ВЛКСМ-ниң организакчы болгаш кижизидикчи ажыл-чорудулгазы, бистиң Төрээн чуртувустуң улуг чедиишкиннеринге ооң киирген үлүг-хуузу Совет Эвилелиниң беш ордени-биле төлептиг демдеглеткен.

Бөгүн ВЛКСМ—аныяктарның дайынчы авангарды—хөй националдыг Совет күрүнениң 23 миллион ажыг оолдар, кыстарын каттыштырып турар. Коммунистиг аныяктарның организастыг отряды бүдүрүлге, тудуг, колхоз, совхоз, өөредилге чери болгаш эртем төвү бүгүдезинге херек кырында ажылдап турар. Ленинчи комсомол партияны долгандыр аныяктарның калбак массаларын идея болгаш организас талазы-биле сырый каттыштырып, оларны коммунистиг тургузуушкунче эвилелдеп киирериңге дузалажып турар. Ооң ажыл-чорудулгазында улустуң ниити эрге-ажыктары дээш демисел оолдар, кыстарның негелде-хереглелдерин хандырары-биле чогумчалыг дүгжүп турар. ВЛКСМ чүгле эвилел кежигүннериниң эвес, харын бүгү совет аныяктарның организакчызы болгаш удуртукчузу. Аныяктар ортузунга марксизм-ленинизмниң идеяларын ол идепкейлиг пропагандалап, бүдүрүлге планнарын чедиишкинниг күүседиринче, улус ажыл-агыйының эң чугула тудугларынче оларны мобилизастап, оолдар, кыстарның билиглер шиңгээдип, профессияга өөренип алырынга дузалажып, оларның дыштанырын организастап, күш-культура, спорт кылырынче эвилелдеп турар.

Ленинчи комсомол пролетаржы интернационализмниң тугун бедик тудуп, делегейниң революстуг болгаш демократтыг аныяктар шимчээшкининиң дайынчы отряды болуп турар. ВЛКСМ социалистиг чурттарның акы-дуңма аныяктар эвилелдери-биле, капиталистиг күрүнелерниң коммунистиг аныяктар организациялары-биле, империализмге, колониализмге, неофашизмге удур, хосталга, национал хамаарышпас чорук, тайбың, социализм дээш аныяк демиселчилер-биле найыралчы харылзааларын үргүлчү калбартып, быжыглап турар.

Комсомол бүгү совет улустуң ханы хүндүткелин коммунизмниң идеяларынга, партияның улуг херээнге бердингени-биле, социализмниң, коммунизмниң тургузуушкунунга инициативазы, эгээртинмес күжү-биле чаалап ап келген.

Бистиң чуртувуста коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының, ниитилел харылзааларын сайзыраңгай-жыдарының, кижини бүгү тала-биле эртем-билиглиг болдурарының сорулгалары херек кырында шиитпирлеттинип турар коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазында аныяк салгалды кижизидер талазы-биле харыысалгалыг чаа сорулгалар партия организацияларының. Ленинчи комсомолдуң, профэвилел, күрүне болгаш ажыл-агый органнарының, чогаадыкчы организацияларының, бүгү совет хөй-ниитиниң мурнунга тургустунуп турар. Комсомол, совет аныяктар Төрээн чурттуң экономика күчүзүн быжыглаарынга, социалистиг ниитилелди, эртем, техниканы болгаш культураны улам хөгжүдеринге улуг улуг-хууну моон соңгаар-даа база киирер сорулгалыг. Ханы марксисчи-ленинчи дадыгыышкын чокка, эртем-техниктиг депшилге дээш практиктиг демисел чорутпайн, каң, электроэнергия, газ, нефть, машиналар, тараа, эът, идик-хеп бүдүрерин, хөмүр-даш тывыжын көвүдетпейн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, бүдүрер продукцияның шынарын бедитпейн, камналга, хумагалыг болбайн тургаш, коммунизм тургузар арга чок деп чүвени оолдар, кыстар тодаргай медереп билген турар ужурлуг. Ам «аныяктар ниити күш-ажылдың эң биче-даа бол, эң бөдүүн-даа бол, кандыг-бир сорулгазын суур бүрүзүнге, хоорай бүрүзүнге хүннүц-ве шиитпирлээн турар ужурлуг» деп улуг Ленинниң айтыышкыны база мооң мурнудаазы ышкаш ылап компас болган турар ужурлуг.

Партияның, күрүнениң, хөй-ниитиниң бүгү организацияларының социалистиг ажыл-чорудулгазы, хөй талалыг ажылы өзүп олурар салгалдың мөзүзүнге шиитпирлиг салдарлыг болуп, ооң мораль, политиктиг бедик шынарларлыг болурун тодаргайлап турар. Ооң-биле чергелештир оолдар, кыстарның мировоззрениези социализмниң капитализмге удур аңгы демиселиниң дыка чидигленген байдалынга тургустунуп турар деп чүвени барымдаалаары эргежок чугула. Империалистиг күрүнелер социалистиг чурттарга удур болгаш хамыктың мурнунда Совет Эвилелинге удур идеологияның шынгыы дайынын чорудуп, социализмге иштикиден хора чедирер, коммунистиг, ажылчын партияларның, аныяктарның коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин кошкадыр оралдажыышкыннарны чүүл-бүрү аргалар-биле кылып турар. Олар аныяктарны идея талазы-биле чепсек чок болдурарынче кол кордалын ооң-биле катай база салып, оларның революстуг сорук кирнишкинин кошкадырынче, аңгы талазы-биле бот-медерелин дөгейлендиреринче, хоочун салгалга удурландырарынче, социалистиг ниитилелге таарышпас, буржуазтыг чаңчылдарга, моральга чүдүп төөреттирер, ырбаачал, политик чок мугулай үзелдерни нептередиринче чүткүлүн салып турар.

Ындыг болганда кижизидилге ажылын биче-даа кошкадып болбас, чүге дээрге «...социалистиг идеологияның салдарын хензиг-даа кошкадыр болза... буржуазтыг идеологияны күштелдиргени ол болур» (Ленин). Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң, оларны революстуг ёзу-биле, аңгы талазы-биле дадыктырарының, марксисчи-ленинчи өөредилгениң сорулгалары партияның болгаш Совет күрүнениң эң харыысалгалыг, өйү келген сорулгалары болуп турар. Амгы үениң сорулгазы хамыктың мурнунда шак мындыг:

— ниитилелдиң болгаш күрүнениң ажыл-херектерин эргелеп башкарар мергежилдиг, бүгү тала-биле сайзыраңгай, бедик эртем-билиглиг кижилерниң салгалын, коммунизмниң тиилелгези дээш шудургу, быжыг туруштуг демиселчилерни белеткээр. Марксисчи-ленинчи теорияны чогаадыкчы ёзу-биле шиңгээдип алырынга комсомолчуларны, бүгү оолдар, кыстарны өөредир, оларны эртем ёзугаар материалистиг мировоззрениелиг болдурар, идея талазы-биле бүзүрелдиг, ниитилел амыдыралының болуушкуннарының аңгы мөзүзүн барымдаалап оларның ужурун билип алыр, партияның херээнге бердинген кылдыр кижизидер. Ленинниң өөредини бистиң бүгү аныяктарывыс билген турар, ленинчи мөзүлүг чурттап, демисежип билир ужурлуг;

— аныяктарны Коммунистиг партияның дуржулгазынга улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чаңчылдарынга кижизидер, оларның совет патриотизмии, ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма быжыг найыралын болгаш пролетаржы интернационализмни үнелээр. Социалистиг Ада-чуртка ынак, боо-чепсээн холга туткаш Октябрьның чаалап алыышкыннарын камгалаарынга белен болур сагыш-сеткилин могаг чок хөгжүдер;

— күш-ажылды, социалистиг өнчү-хөреңгини коммунистиг ёзу-биле көөр, коллективтиң, ниитилелдиң ажыл-херектеринге бедик харыысалгалыг кылдыр оолдар, кыстарны кижизидер, улустуң өндүр улуг сорулгалары-биле боттарының хууда идеалдарының чарылбас холбаалыын оларның тодаргай билген турарын чедип алыр;

— эгоизмниң, мещанзыг чоруктуң болгаш өнчү-хуузурак психологияның илерелдеринге, социалистиг ниити чуртталганың чурумун, совет хоойлуларны үрээр чоруктарга эптеш чок кылдыр, коммунистиг моральдың, чаңчылдарның, коллективизмниң, эштежилгениң ёзузунга өзүп олурар салгалды кижизидер;

— комсомолчулар биле аныяктарның революстуг серемчилелин бедидер, оларны буржуазтыг идеологияга, моральга, «аңгыларны тайбың турзун» дээр авыяастыг лозуннар-биле аныяк салгалды империалистиг пропаганданың төөредир оралдажыышкыннарынга оларны эптеш чок мөзүлүг болдурар, капитализмниң улуска удур реакcылыг ёразын кам-хайыра чок сойгалаар.

Коммунистиг тургузуушкуннуң планнарын боттандырары өзүп орар салгалдың медереп бедик болган тудум-на, улам чедиишкининг болур. Чүгле бедик идей бүзүрелдиг, политика талазы-биле дадыгып бышкан, эртем-билиглиг, быжыг сагылга-чурумнуг болгаш организастыг, кандыг-даа бергелерден болгаш шылгалдалардан кортпас кижилер социалистиг тургузугнуң мурнунга төөгүнүң тургускан сорулгаларын алдарлыы-биле шиитпирлеп шыдаар.

СЭКП Төп Комитединиң доктаадыры болза:

1. Бүгү-эвилелдиң Ленинчи Коммунистиг Аныяктар Эвилелиниң 50 чыл оюн Коммунистиг партияны долгандыр комсомолчуларны, совет аныяктарны улам сырый каттыштырарының, В. И. Ленинниң чагыгларынга оларның кызыгаар чокка бердингениниң, коммунизм дээш демиселге совет кижилерниң бүгү салгалдарының чаңгыс эвиниң болгаш салган алыышкынының лозуңунуң адаа-биле эрттирер.

ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга белеткел болгаш ону эрттирер талазы-биле практиктиг дузаламчыны комсомол организацияларынга көргүзерин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, округкомнарынга, хооркомнарынга, райкомнарынга, партия эге организацияларынга, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелелинге, каттыжыышкыннарның болгаш шериг-өөредилге черлериниң политорганнарынга сүмелээр. Ленинчи комсомолдуң юбиле-

(Төнчүзү 2-ги арында).

ДЫҢНАДЫГ

1968 чылдың октябрь 3—4-те Москвага совет-чехословак чугаалажыышкыннар болган.

Совет таладан чугаалажыышкыннарга киришкеннер болза: СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный.

Чехословак таладан чугаалажыышкыннарга киришкеннер болза: Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары эш А. Дубчек, ЧССР-ниң чазаанын Даргазы, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү эш О. Черник, Словакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү эш Г. Гусак.

Талалар ССРЭ биле ЧССР-ниң аразында харылзааларны хөгжүдериниң айтырыгларын көрген, ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң төлээлериниң Тиссада Чиернага Ужуражыышкынның болгаш Братиславага Чөвүлел хуралдың түңнел документилеринде сиирелип бижээн принциптерни барымдаалааш, бо чылдың август 23—26-да Москвага ажылдап кылган дугуржулганы болгаш хемчеглерни күүседиринче онза кичээнгейни көрүндүрүп, бо хемчеглер ЧССР-ниң ниитилел-политиктиг амыдыралын чогумчударын чедип алырынга, Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле Чехословакияның найыралчы харылзааларын хөгжүдеринге үндезин болур дээрзин база катап бадыткаан.

Чехословак төлээлер айыткан дугуржулганы күүседири-биле Чехословакияда боттандырып турар тодаргай хемчеглериң дугайын, а ол ышкаш бо угланыышкынга моон соңгааргы ажыл дугайында боттарының бодалдарының дугайын СЭКП ТК-ның төлээлеринге дыңнаткан.

ЧКП ТК, ЧССР-ниң чазаа Москва дугуржулгаларын күүседирин хандырары-биле бүгү-ле хемчеглерни алыр дээрзин чехословак төлээлер медеглээн. ЧКП ТК болгаш ЧССР-ниң чазаа коммунистиг партияның удуртукчу ролюн бедидер талазы-биле күжениишкиннерин идепкейжидип, антисоциалисчи күштер-биле демиселди күштелдирер, массалыг информацияның чепсектерин социализмге бараан болур кылдыр бүрүнү-биле тургузар дээш эргежок чугула хемчеглерни ап, марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң туруштарында быжыы-биле туруп турар кижилер-биле партия, күрүне органнарын быжыглаар.

СЭКП ТК-ниң төлээлери Москва дугуржулгаларын ёзугаар чуртта болгаш партияда байдалды чогумчударынче оларның угландырган планнарын боттандырарынга бүгү хемчегниң дузаламчызын чехословак эштерге көргүзеринге боттарының беленин бүзүреткен.

ЧССР-де эвилелчи шериглериң туруп турар дугайында айтырыгны чугаалажыышкыннар чоруп турда көрген. Чехословакияга эвилелчи шериглериң түр үеде турарының дугайында керээни чазактар көөр болгаш анаа ат салыр дугайын талалар дугурушкан. Оон өске шериглерни үндүрерин бо чылдың август 23—26-да Москва чугаалажыышкыннарының документилеринге дүүштүр үе-чадалап боттандырар.

Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның төлээлери ийи чурттарның улустарының аразында акы-дуңма эвилелди болгаш бузулбас найыралды быжыглаарының, оларның аразында экономика, политика, культура болгаш өске-даа адырлар талазы-биле бүгү талалыг болгаш үретүннелдиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң, а ол ышкаш чаңчыл болган найыралчы харылзааларны тудуп турар хоорайларның болгаш областарның аразында харылзааларны быжыглаарының сорулгаларын чугаалажып көрген.

Делегей тайбыңын болгаш айыыл чок чорукту хандырарының чугула айтырыгларын база көрген. Талалар кады ажылдап кылган даштыкы политиктиг угланыышкынын социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарының болгаш империалистиг күрүнелериниң политиказынга удур чедиишкинниг демиселдиң эрге-ажыктарынга чайгылыш чокка удуртулга болдурарынга боттарының шиитпирлиин бадыткаан. Моон-биле кады бирги эвлечегниң сорулгазы болза, барыын-герман милитарисчи күштерниң күштелип турар адаанзырак чүткүлдериниң оруунга идегелдиг моондакты тургузар талазы-биле, демисежип турар Вьетнамның улузунга ажыктыг дузаламчыны көргүзер болгаш Чоокку Чөөн чүктүң районунда империалистиг агрессияны кыңчыктырбас талазы-биле хемчеглерни боттандырары болур дээрзин төлээлер санаан.

Чугаалажыышкыннар эш хуузунуң, ажылишчи кады ажылдажылганың болгаш ак сеткилдиг ёзунуң байдалынга эрткен.

БӨГҮН— *башкының хүнү*

АЛДАРЛЫГ БАШКЫ

Кызылдың башкы училищезиниң өөредилге эргелекчизи, башкы Вера Лукинична Ладанова Совет Тываның улус ажыл-агыйынга национал кадрларны белеткеп бээринге бодунуң бүгү билиглерин, дуржулгазын хөй чылдар дургузунда могаг чок берип келген. Башкы-коммунистиң шудургу ажылижин Коммунистиг партия болгаш Төрээн чурт бедии-биле үнелээн. Вера Лукиничнаның хөрээн «Хүндүлелдиң демдээ» орден, «Ада-чурттуң Улуг дайынынга маадырлыг күш-ажыл дээш» медаль, «Улус чырыдыышкынының кончуг эки ажылдакчызы» демдек чайынналдыр чырыдып турар.

РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы В. Л. Ладанова Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң тургузукчузу В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткуурунга бодунуң чаагай үлүг-хуузун киирип, училищениң коллективинге күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүн чедип албышаан, коммунизм тургузукчуларының аныяк салгалын ленинчи мөзүлүг кылдыр кижизидеринге шудургу дузалажып турар. Вера Лукиничнаның башкы талантызы төрээн Тывазынга эргежок чугула тускай эртемниглерниң хөй кижилиг отрядтарын кижизидип бээринге улуг ачы-дузаны чедирген.

ЧУРУКТА: В. И. Ладанованың кичээл эрттирип турары

А. Содунамның фотозу

ВЛКСМ-ниң 50 ЧЫЛЫНЫҢ БОЛГАШ АНЫЯКТАРНЫҢ КОММУНИСТИГ КИЖИЗИДИЛГЕЗИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның доктаалы

(Төнчүзүү. Эгези 1-ги арыында).

йин бүдүрүлгелерге, тудугларга, колхоэтарга болгаш совхоэтарга шалычы күш-ажыл-биле, тергиин болгаш эки ооредилге-биле, инитилел-политиктиг идевкейжизин бедидерибиле демдеглээринче оолдарның болгаш кыстарның чүткүлдерин бүгү хемчег-биле деткинир.

2. Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары, партияның крайкомнары, обкомнары, округкомнары, хооркомнары, райкомнары болгаш ВЛКСМ ТК аныяктарбиле ажылдың утка-шынарын, хевирлерин болгаш арга-нелдэтарын доктамал сайзырангайжыдар үжүрлүг.

Бүгү кижизидилгезиг ажыл СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиниг күүседиринге дузалаан, дайынчы шаан халдашкын шынарлыг, аныяктарның инити эртембилиг, политиже болгаш культура талазы-биле оскен деңнелиниге дүүшкен, янзы-бүрү категорияларның — ажылчыларның, колхозчуларның, оореникчилерниң, студентилерниң, аныяк интеллигенцияның болгаш амбан-хаакчыларның сонуургалдарын болгаш хереглелдерин барымдаалаан турар үжүрлүг. Амгы байдалдарда партия организациялары оолдарның болгаш кыстарның кижизидилгезин кампанейжи эвес, а бодамчалыг болгаш доктамал ажылдары, чедиишкиннерни-дээ база шиитпирлеттинмээн айтырыгларны-дээ шын үнелеп көөрүн, сестүн болгаш ажыл херектиң чангыс аайын бадыткаарын оларга дузалаар үжүрлүг.

Партияның эң эки кадрлары, ханы билиглерин болгаш амыдыралчы дүржүлганы шиңгээткен кижилерни аныяктарбиле ажылче хандыдары партия организацияларының хүзээлгези болур. Эртем-шинчилел албан черлериниң, ооредилге черлериниң кол тускай эртемниглери-биле, культураның ажылдакчылары-биле кады өзүп орар салгалдың коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын бүгү талазы-биле ажылдап кылыр.

3. Партия комитеттери болгаш ВЛКСМ ТК политиктиг билиглерже аныяктарны сонуургалын, инитилел амыдыралының чорудуушкуннарын хандыр билип алырынче чүткүдүн доктаамал хемчүүдер болгаш углап башкарар. Комсомолчу бүрүзү, бүгү оолдар болгаш кыстар марксизм-ленининги теориянын үндезинниринден үргүлчү ооренирин, амгы политиканың нарын чүүлдерин сайгарып билирин чедип алыр.

Комсомолдун политиктиг чырыдыышкынын аныяктарның ортузунга партияның болгаш комсомолдун идеологтуг ажылының эң чугула чепсэ кылдыр корбушаан, ону улам шинай сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглерин боттандырары эргежок чугула. Болгүмнерде болгаш семинарларда кичээлдерниң кол утка-шынары болза, СЭКП-ниң болгаш ВЛКСМ-ниң төөгүзүн, марксизм-ленининги философияны болгаш политэкономияны, коммунистиг тургузуушкуннуң, делегейниң коммунистиг, ажылчын, аныяктар болгаш национал-хосталгалыг шинчээшкининиң амгы айтырыгларын ооренирин болган турар үжүрлүг. В. И. Ленининиң төрүттүнгени хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел ленининги теоретиктиг номнадыг аныяктарның улам хандыр оорениринче кичээлгейни онза көрүнгүрөп партия болгаш комсомол организацияларындан негеп турар. Семинарлар болгаш беседалар, теоретиктиг конференциялар болгаш чогаадыкчы чүгээлажылгалар шыкаш, ыдыг идепкейлиг хевирлерни аныяктарның политиктиг ооредилгезинге калбаа-биле ажыглаар. Партия комитеттери комсомолдун политиктиг чырыдыышкынының пропагандистерин шилип алырын болгаш белеткээрин улуу-биле эжиидер, политиктиг чырыдыышкынның башкынарынга болгаш кабинеттеринге, марксизм-ленинизмниң университеттеринге, инитилел эртемнериниң кафедраларынга, оларның теоретиктиг болгаш методиктиг үргүлчү ооредилгезин эмгелеп тургузар хүзээлгелиг. Комсомол бөлгүмнериниң болгаш семинарларының дыңнадыкчыларынга дузалаачы кылдыр ооредилге номнарын болгаш кеску пособиелерни чогаадып тургузар талазы-биле конкурсту 1969—1970 чылдарда чорудар.

Аныяктарның ортузунга идеологтуг ажылдың ажыктыы политиктиг информациянын партийжи утланыышкынындан болгаш оперативтиниден хойүде хамааржып турар. Коммунист, партия, күүрүне, ажыл-агый удуртукчу бүрүзү комсомолчулар болгаш аныяктар-биле доктамал үжүрлежип, СЭКПниң болгаш Совет чазактың политиказын оларга тайылбырлап, оларны дүвүредип турар айтырыгларынга барымдаалыг болгаш шын-биле харылаан бээр хүзээлгелиг.

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге массалыг информациялың бүгү чепсектерин— парлалга, радио, телевидениени эң эки болгаш сорулгаже чүткүдүг кылдыр ажыглаар үжүрлүг. «Правда», «Известия», «Сельская жизнь», «Советская Россия», «Труд» солунналарның, «Коммунист», «Партийная жизнь», «Агитатор», «Политическое самообразование» журналдарның, республикалар, крайдар, областтар солуннарының болгаш журналдарының редакциялары аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинин айтырыгларын, комсомол организацияларының ажылын, комсомолга партийжи удуртулгазының практиказын үргүлчү чырыдар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Радио дамчыдылга болгаш телевидение комитеди аныяктарга дамчыдылганың шынарын эжиидер болгаш хемчээлин калбартыр, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга комители, ВЛКСМ ТК комсомол парлалгазының, үргүлэргә болгаш аныяктарга политиктиг, чечен чогаал, эртем-тайылбыр болгаш эртем-фантасчы литератураның деңнелин бедидер, номнарны болгаш бронюраларны, темптиктиг библиотекажыгантарны, инитилел-политиктиг чаа үндүрүлгелерни үндүрериниң калбартыр болгаш аныяктарның ном үндүрер чергелериниң материалдыг базазын быжыглаар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыр.

4. Бистиң инитилеливистиң хогжүдезиниң амгы үе-чадазы ханы болгаш соңсаал чок эртем-техниктиг чорудуушкуннбиле, комплекстиг механизацияны болгаш автоматчылыгаланы бүдүрүлгеге неитерелиңи-биле, күш-ажылдың характеринде үндезиин ескерилгелер-биле тодаратпынып турар. Инитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер талазы-биле ажылга, илангыя чаа техниканы неитередиринге, ону партияның болгаш күрүнеңиң экономиктиг политиказын боттандыраарынга комсомолдуң киржилгезиниң шуут, тодаргай боттуг сорулгалы кылдыр корбушаан, ажыл-агый реформазын практиктиг боттандыраарынга комсомол организацияларын идепкейлиг киргиттирери эргежок чугула. Коммунистербиле кады комсомолчулар болгаш аныяктар социалистиг чарыштың болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шиичээшкининиң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш продукциянын шынарын экижидер дээш, бүдүрүлгениң курлавырларын эң эки ажыглаар, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш деңиселдиң инициаторлары болур үжүрлүг.

Партия, комсомол, профсоюзтар организацияларының болгаш ажыл-агый удуртукчуларының болгаш кыстарның профессионал белеткелиниң, оларның бүдүрүлге созүлдезиниң, чогаадыкчы, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылга эргежок чугуза таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээр дугайында сагыш салышкынын улам улуу-биле илергейлеп, боттарының профессиязынга ынакшылды чанчыктырар үжүрлүг. Оолдарның болгаш кыстарның техникага, шинчилелдерге, рационализацияга болгаш чогаадыкчы чорукка сонуургалын бүгү хемчег-биле хогжүдер. Аныяк ажылчыннарны, колхозчуларны болгаш албан-хаакчыларны кежээки болгаш заочный школаларже, техникумнарже болгаш дээди ооредилге черлериниче идепкейлиг хандыдар. Кодээ аныяктарның эртем билиин бедидеринге, мергежилдин шиңгээдип алырына болгаш мергежилин сайзырангайжыдарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээринче онза кичээнгейни көрүндүрер.

Эртем-техниктиг деңнелгениң сорулгаларын шиитпирээринде чугула роль аныяк эртемденнерге болгаш тускай эртемниглерге хамааржып турар. Оларның идей-политиктиг деңнелин бедидеринге кичээнгейни улам улуу-биле көрүнгүрөп, мерээжилиниң өзүлдезиниге дузалаары, эртемниг болгаш техниканың ойу келген айтырыгларын чогаадыкчы чүгээлажып көөрүнге, теоретиктиг конференцияларга болгаш методологтуг семинарларга калбаа-биле киниргиттирерин чедип алыры, аныяк эртем ажылдакчыларының бүдүрүлге коллективтери-биле харылаазын быжыглаары эргежок чугула.

СЭКП ТК эртемниң болгаш техниканың чеңнешкиннерин шиңгээдип алыр дээш совет аныяктарын массалыг шиичээшкинин Ленинчи комсомол херек кырынга калбартып шыдаар дээринге бүзүрелиң илергейлеп тур.

5. Партия болгаш комсомол организациялары, башкылар коллективтери, профессор-башкылар составы школаларда, дээди болгаш ортумак тускай ооредилге черлеринде ооредилге болгаш кижизидилге ажылын эжиидери эргежок чугула. Ооредилге болгаш кижизидилге аныяктарга болгаш оореникчилерге марксизм-ленининги мировоззрениени, чогаадыкчы болаалы, эртемге болгаш техникага сонуургалы, инитилелдиң ажыл-чорудулгазының чанчылдарын хевирлеп, чоннуң чагай чоруу дээш тургузукчу күш-ажылга оларны белеткээр үжүрлүг. Марксизм-ленининги теорияны хандыр ооренчее болза, партилың болгаш күрүнеңиң политиказын ыяк билип албае болза, эки совет тускай эртеминг кижи, коммунизминиң идепкейлиг тургузукчузу болуп ыдаваас деп чүүлни барымдаалаан, инитилел эртемнерин башкылардың хогжүдезиниң деңнелгениң болгаш делегей байдалының чидиргенгенининг байдалдарында аныяк кижи бүрүзүн социалязминиң чаалап алышкынынарын канталаарынга белен болурунга кижизидери онза ужур-дузалыг болуп турар. Комсомол Совет Армия-биле болгаш Шериг-Далай Флоду-биле шеф харылааларын моон-дээ сонгаар быжыглаар, шериг ооредилгезин боттандыраарынга, шеригге баар назы четкеннерни белеткээринге идепкейлиг киржир, аныяк оолдарны болгаш кыстарны ДОСААФ ажылынга киниртирер. «Бүгү-ниитиң шериг хүзээлгезиниң дугайында» Хоейлуну боттандыраарынга дузалаар хүзээлгелиг.

ССРЭ-ниң Чеңсектиг Күнтериниң хүрээлеңинге албан эртирери миллион-миллион совет кижилерге шаңырлыг чорукчүүн, шыңгыы болгаш эрес характерлерни кижизидериниң ёзулуг школазы болу берген. Шериг кезектериниң болгаш салбыраларының комсомол организациялары патриоттарны болгаш интернационалистерни, социалистиг ада-чүүттүң турушчуг болгаш эрестиг сангазакчыларын кижизидер, аныяк дайынчыларның шериг болгаш политиктиг белеткелин бедидер, оларның амгы үениң чепсээн болгаш техниказын кончуг эки билген турарын чедип алыр талазы-биле командирлерге болгаш политорганнарга хүн бүрүзе дузалаар үжүрлүг.

7. Аныяк кижиниң салым-чаланың бүгү-талалыг сайгырадыры, коммунистиг ажы-чанны кижизидери, оолдарның болгаш кыстарның инити культуразын бедидери—партия болгаш комсомол организацияларының чугула сорулгазы. Аныяктарны ооредирп болгаш боттарының хостуг үе-шагын сагыш-сеткил болгаш күш-дамыр сайзырадыышкынынга угаазылалдыг ажыглаарынга дузалаары эргежок чугула. Клубтар, культура бажыңнары, библиотекалар, паркгар болгаш еске-даа культура-чырыдыышкын албан черлери амгы үениң аныяктарының өзүп турар негелделеринге эң долузу-биле дүжүп, чогаадыкчы ажылга, таланттыларны болгаш билиг-мергежилди ажылгарынга идепкейлиг сонуургалларны хогжүдеринге дузалаан турарының хемчеглерин ССРЭ-ниң культура министерствозу, ВЦСПС, ВЛКСМ ТК алза чогуур. Оолдарны болгаш кыстарны бистиң чуртувустун улустарының эң байлак культура эртинези-биле калбак таныштырар, массалыг бот-тывыгыр уран чүүлүг хогжүдер, көрүүделерни, конкурстарны, делегелгелерни болгаш фестивальдарны чорудар, аныяктарның чурттап турар черинниң айбы-биле дыңнанылгазын дээрге организастаар херек. Колхоэтарга болгаш совхоэтарга культура-амыдырал болгаш спорт тудугларын тудар, совет кедээнин культуразының кодулуушкүнү дээш аныяктарның массалыг шиичээшкинин калбактыр талазы-биле оолдарның болгаш кыстарның эгелээшкинин партия, профсоюзтар, комсомол организациялары, ажыл-агый удуртукчулары бүгү хемчегер-биле деткинир үжүрлүг.

Коммунизминиң идеалдарынга чайгылыш чок бүзүрелиң аныяктарның медерелинге бадыткаар, совет кижилериниң дээре чанчылдарын көргүзер, анны дайзынналарынга, оларның идеологиязынга болгаш чанчылдарынга көөр хөөн чок чорукту кижизидер, чаа-чаа үран-чечен шынарлыг чогаалларны тургузарынче чогаалчыларны, чурукчуларны, композиторларны, киноюн болгаш театрның ажылдакчыларын СЭКП ТК кыйгырып тур. Аныяк ескиниг дээре чогаалдар дээш конкурстарны үргүлчү чорударын, аныяк литераторларның семинарларын, чурулга чогаадылгазының делегелгелерин, хогжүүнүн болгаш киноюн фестивальдарын эрттиреринге чогаадыкчы эвилелдерге болгаш ВЛКСМ ТК-га сүмелеер. ВЛКСМ

5. Комсомол организацияларын, өзүп олурар аныяк салгалдың коммунистиг кижизидилгезиниң хөрээн удуртуруның деңнелин бедидерин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, округкомнарынга хооркомнарынга болгаш райкомнарынга хүзээлер. Комсомол организацияларының хүн бүрүзе амыдыралын, аныяктар арагында болуп турар чүүлдерни хандыр аналитээр, ВЛКСМ комитеттериниң ажыл-чорудулгазын деткинир болгаш углаар, ооң-биле кады үүрмек чүүлдер харагжыларын болгаш кылыгаарзашкынынарны болдурбас, оларны алдагладарзан камгалаар, бергелерни ажып эртеринге, амыдыралын чыыш калбас чорукка ооредир херек. Партия комитеттери аныяктарның кижизидилгезин чорудар хүзээлгелиг бүгү деңнелдиг солуннарының партийжи ооредилгезинге болгаш организацияларның ажыл-чорудулгазының үргүлчү таарыштыр бантаар үжүрлүг.

Комсомол кадрларын шилип алырынга, таарыштыр тургузарынга болган кижизидериниге, оларның марксизм-ленининги деңнелгелиг болгаш кижизидилгезин бүгүн дагыыр, олар башкы мергежилдин ураң аргазының үре-түңнелиин, чүрээнин чылыын уруглаарга бээр деп быжыг бүзүреп турар.

Комсомолчулар, бистиң алдарлыг аныяктарывыс партияның тургусиланы сорулгаларны бүгү-ле сеткил-чүрээнден хүзээп көөр дээринге бүзүреңи СЭКП ТК инергийлеп тур. ВЛКСМ-ниң юбилейинге болгаш Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгенинден хүнүнден бээр 100 чылынга утказытар чорбушаан, оолдар болгаш кыстар күш-ажылчы база политиктиг идепкейлиниң аи-даа бедидерлер. Коммунистиг партияның долгандыр боттарының хүрээзининг аи-даа сыгый маттыштырарлар, коммунизминиң чагагай чоруунга, совет улустуң чагагай чоруунга аи-даа шылгарангай амылдаарлар.

УЛУГ АТ, БЕДИК БҮЗҮРЕЛ

ЧКП ТК-ның төлээлери чаныпкан

ЧКП ТК-ның Бирги секретары эш А. Дубчек, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чазаанының Даргазы эш О. Черник, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словакияның КП ТК-ның бирги секретары эш Г. Гусак составтыг ЧКП ТК-ның төлээлери октябрь 4-те Москвадан төрээн чуртунче чаныпкан.

Внуково аэродромга төлээлерни ЧКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның секретары эш К. Ф. Катушев, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның килпис эргелекчизи эш К. В. Русаков олар үзүмнеп.

Үзүмнериниң арагында ЧССР-ниң ССРЭ-ге элчизи эш Кацкий болган чехословак элчин черинин ажылдакчылары бар болган.

(СЭТА).

Совет чуртуң 2,5 миллион ажыг башкылары, бүгү совет улус башкының хүнүн бүгү улустуң баймралы кылдыр демдеглеп турар. Кожайларының өг-бүлезинге «бажың башкызы» дириин чораан ёра чок аттан бо үеде улусчу башкы чедир көдүрүлеп ол ат башкының ат-алдарын кандыг-даа буржуаз күрүнеге туруп көрбөзин болгаш туруп шыдавас-даа мындыг бедиинче көдүрер дугайында В. И. Ленининиң Совет эрге-чагырганын башгайгы чылында-да чагыының боттанышкынын. Коммунистиг партияның, Совет күрүнеңиң, бүгү совет улустуң башкы, школа дугайында зажок сагыш салышкынын тодаргай херечилеп турар.

Бистиң чуртувуста башкы бүгү улустуң кичээнгейн болгаш сагыш салышкыны-биле хүрээлетиер. Эң-не харыысалгалыг болгаш үнелиг чүүлдү — аныяк салгалды ооредирин болгаш кижизидерин аңаа бүзүрзөп. Ол дугайын башкыларның тускай баймралын доктаатканы, оларның ажыл төлевирин өстүргенин болгаш башкыларның материалдыг байдалын бедидеринге моон соңгаар-даа курлавырларны дилеп тыварын, оларга янзы-бүрү чинтелделерин болгаш коммуналь хандырылганы тыпсып туроры тодаргай бадыткап турар. Партияның болгаш улустуң башкының күш-ажылын, инитилел амыдыралына ролюн бедип-биле үнелеп турарының чаа чайынналчан илерели болза бо чылын Башкыларның бүгү-ниитилел съездизинин чымылдырганы, съезд ажыттының турган хүн хой болуп башкыларга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывысканы болган.

Совет күрүнеңиң башкы дугайында ада сагыш салышкынынын башкылар улут оорушку-биле үнелеңнээн. Коммунистиг партияның, бүгү улустуң оларга даавырганы эң чугула хүзээлгези — коммунизм турегузукчузу аныяк салгалды ленинчи идеяларга бүзүреддир, аңаа бердингеп төлептиг кижилер кылдыр ооредир, кижизидериниң айтырында чедиишкининг шүүседин, коммунистиг идеал дээш, аңаа ажылчы чоннарны кижизидер демдеглеринде партияның эң чоок, шынчы дузалакчызы болуп ажыдаан турар. Ооңбиле кады, Башкыларның бүгү-эвилел II съездизинге демдеглээн мишкап, амыдырал башкының мурнуунга мындыг назын соруглаңы — эртеминиң, техниканың болгаш культураның костүн көрбөзин шапкын хогжүзедезиниң үезинде чурттап турар салгалды ооредирининг болгаш кижизидериниң соруглазын кажан-даа салып көрбөзин, амыдырал педагогтуң инити культуразынга болгаш тускай билиниге мындыг бедик негелдеин кажан-даа салып көрбөзин дээрзин олар ханызы-биле билип турар.

Тываның школаларынга үш муң ажыг башкылары, партияның болгаш бүгү улустуң ленинчи сагыш салышкынынга, сеткилдиң эң ханызындан үнген улус чаагай идегелиниге даанмышаан, республиканың улус ооредилгезин шапкын хогжүдер, школаларга ооредилге-кижизидилгелиг ажылдарны үениң чаа негелделеринге дүүштүр улам бедидер болгаш сайзырангайжыдар дээш, областтың партия организациязының чорудун турары улут идей-политиктиг ажылынга даймычы дузалакчылар болур дээш чүткүдүг ажылдан келген. Чүгле эртиен ооредилге чылының түңнелдери-биле алырга безин школаларда инити ооредилге шыпары 1966—67 ооредилге чылындан бедизи, бүгү оореникчилериниң барык дөрттүн бири дөрт, беш демдеглерлиг болган.

Бодунуң ажылының үзүлүт мастерлери, республиканың хой-инити аймдыралының идепкейлиг киржикчилери болуп турар башкыларның саны көвүдүзи. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы атты чүс ажыг, «улус ооредилгезиниң тергиини» атты 180 ажыг башкылар эдилеп, хой-хой башкылар чазактың дээди шаңналдарын, чер-черде партия, совет, профсоюзтар организацияларының мактаал-шаңналдарын алганы ол дугайын хереглеп турар. Эртиен ооредилге чылында 43 школа, 256 класс, 450 ажыг башкы ооредилгениң делу шынарын чедип алган чоруп — ажыл дүржүлгазын, үлегер-чижээн ажыглаан, школаларга веттерээри болуур мурнакчыларның улут отряды бистиң школа бүрүзүлде барып хереглеп турар.

«Школа башкызы — ол дээрге бистиң чуртувуста эң-не үнелиг, улустуң эң-не хүндүлээр мергежилдериниң бирээзи... Кижи бодунуң аймдыралында кым-даа болу берзе — ажылчын азы эртемден-даа, космонавт азы колхозчу механизатор-даа дийик—кижи бүрүзү бодунуң баштайгы башкызын, школазын өөрүп четтиринишкин-биле сактып чоруур» — деп, Л. И. Брежнев Башкыларның бүгү-эвилел съездинге бүгү совет улустуң сеткил-сагыжын илереткен чугаалаан. Ол бедик үнелелге төлептиг башкылар, улус чырыдыышкын ажылдакчыларының бистиң республикада хой.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Тамдын-оол, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң делутады, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы А. А. Опи, хоочун башкылар РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы А. Н. Башкирцева, «улус ооредилгезиниң тергиини» И. Ч. Эргил-оол, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы В. Л. Ладанова, «улус ооредилгезиниң тергиини» А. М. Белей-Бапр, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы З. Д. Сапогова, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, педагогика эртемниериниң кандидады Х. С. Алдын-оол, А. К. Конгарова, О. Б. Чызбак, школа херээн удуртуп башкарарының мастерлери Туранның № 1 школазының директору, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Н. В. Селина, Кызылдың № 7 школазының директору, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Л. С. Новикова, Чадаананың № 1 школазының директору О. Е. Маңнай-оол олардың болгаш ескедээ ажылдап турар, пенсияже үнген хоочун он-он башкыларның өндүр чаагай күш-ажылын хой муң кижилериниң сеткилинде үстүүде бедик үнелел ышкаш моңгезин-биле надаралаттынын арткан.

Башкының бөдүүн, күженнишкинниг, уругларга ынакшылдыг күш-ажылы улут хүндүткелге хүрээлеткеин-биле кады партияның, бүгү улустуң мурнуунга бедик карыысалгалыг. Хоочуннарның күш-ажылчы, дайынчы чаагай аддарын салган алырынга төлептиг, эртем билиглиг, политика талазы-биле дадыкпан, бүзүрелдиг патриоттарны болгаш интернационалчыларны кижизидери оларга онаашкан. Моңу шиитпирлээр төлөөде башкы бүргүү, улус чырыдыышкын ажылдакчыларының ооредилге-кижизидилге ажылының деңнелин бедидер, чаа үүлдерин шеңгээдер дээш бүгү күженнишкин-биле ажылдаар үжүрлүг. Бо талазы-биле четкеттер бисте аңдаа хой. Эртиен ооредилге чылында безин 100 оореникчиниң-не 10 ну багайлыг ооренгени-биле байдал кайы хире шынгы дээрин көргүзүп турар.

Бүгү совет улус ышкаш, бистиң башкыларывыс В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл ошпа белеткеним турар. Бо бүгү улусчу улус баймралдың политиктиг, идейлиг болгаш күш-ажылчы сорук кижирикчи утка-шынарынга даянгаш, республиканың улус ооредилгезин СЭКПниң XXIII съездизинин шиитпирлеринге дүүштүр бо чылын улам бурунгаарладыр, ооң-биле ленинчи юбилейге төлептиг салымшкынын башкылар кижер үжүрлүг.

Башкы хүнүн демдеглеп турган, бүгү совет улус, башкыларның ажылын бедиибиле үнелеңнээн, оларга урут-дарымнын ооредилгезин болгаш кижизидилгезин бүрүн дагыыр, олар башкы мергежилдин ураң аргазының үре-түңнелиин, чүрээнин чылыын уруглаарга бээр деп быжыг бүзүреп турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга А. А. ГРОМЫКОНУҢ чугаазы

НЬЮ-ЙОРК. Октябрь 4. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIII сессиязынга иинти дискуссияга киришпишаан, дүүн ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министри А. А. Громыко бо сессия болувун ажылын нарын байдалдарда эгелеп турар деп демдеглээн.

Делегейниң кайы-даа девискээрин азы кандыг-даа улус болуушкунну ап көөр болза, кайда-даа реакцияның болгаш дайынның күштеринге удур тайбыннып, национал хосталганын болгаш дептилгенин күштеринин демиселин чоруп турар дээрзин көруп турар бис деп, министр улачылаан. Вьетнамда тулчуушкуннарның шөлдеринде болгаш Синайның кургаг ховуларында, колониализмниң артыышкынарын чок кылыр талазы-биле күжениишкиннерде, Женевада чугаалажыышкыпнар столунуң артында болган мында КПО-нуң штаб-квартиразының ханаларының иштинде чидигленишкинниң болгаш изигленишкинниң ангы-аңгы чергелиг-биле ол-ла демисел чоруп турар.

Бир эвес улустарга эң-не аргежок чугула айтырыглар шиитпирлеттинмейн артып каар болза, оон чылаганы хамыктың мурнуда териг бижиглээнин болгаш дайынның күштеринге удур тайбыннып, национал хосталганын болгаш дептилгенин күштеринин демиселин чоруп турар дээрзин көруп турар бис деп, министр улачылаан. Вьетнамда тулчуушкуннарның шөлдеринде болгаш Синайның кургаг ховуларында, колониализмниң артыышкынарын чок кылыр талазы-биле күжениишкиннерде, Женевада чугаалажыышкыпнар столунуң артында болган мында КПО-нуң штаб-квартиразының ханаларының иштинде чидигленишкинниң болгаш изигленишкинниң ангы-аңгы чергелиг-биле ол-ла демисел чоруп турар.

Бир эвес улустарга эң-не аргежок чугула айтырыглар шиитпирлеттинмейн артып каар болза, оон чылаганы хамыктың мурнуда териг бижиглээнин болгаш дайынның күштеринге удур тайбыннып, национал хосталганын болгаш дептилгенин күштеринин демиселин чоруп турар дээрзин көруп турар бис деп, министр улачылаан. Вьетнамда тулчуушкуннарның шөлдеринде болгаш Синайның кургаг ховуларында, колониализмниң артыышкынарын чок кылыр талазы-биле күжениишкиннерде, Женевада чугаалажыышкыпнар столунуң артында болган мында КПО-нуң штаб-квартиразының ханаларының иштинде чидигленишкинниң болгаш изигленишкинниң ангы-аңгы чергелиг-биле ол-ла демисел чоруп турар.

Бир эвес улустарга эң-не аргежок чугула айтырыглар шиитпирлеттинмейн артып каар болза, оон чылаганы хамыктың мурнуда териг бижиглээнин болгаш дайынның күштеринге удур тайбыннып, национал хосталганын болгаш дептилгенин күштеринин демиселин чоруп турар дээрзин көруп турар бис деп, министр улачылаан. Вьетнамда тулчуушкуннарның шөлдеринде болгаш Синайның кургаг ховуларында, колониализмниң артыышкынарын чок кылыр талазы-биле күжениишкиннерде, Женевада чугаалажыышкыпнар столунуң артында болган мында КПО-нуң штаб-квартиразының ханаларының иштинде чидигленишкинниң болгаш изигленишкинниң ангы-аңгы чергелиг-биле ол-ла демисел чоруп турар.

Бистиңге бодаарга, эске социал система болгаш эске мировоззрение тергиндеп турар чурттар-биле делегей байдалынга чоокшулажып болгу дег эвин Совет күрүнеңиң туруп келгенинин эң-не эгезининден бээр дилеп келген бис. Совет Эвилели бөгүн база-ла делегейниң чаа дайынын болдурбазынның нияти эрге-ажыы дээш буржуаз чурттарның чазактары-биле кады ажылдаарының, харын-даа кады хемчеглер алырының болдунар аргалары дилээрининг бүүрүлгүзү болур.

Социалистиг дем каттыштырылгазынга киришпейн турар, ындыг-даа болза колониализмниң кинчизин үзе соккаш, хамаарышпас хөгжүлдениң оруунга турупкан болгаш тайбыныы камгалаарының эрге-ажыктарын бижип турар болук хей-хей күрүнелер дайыны чайладыры база агрессияның күштерин боогдаары дээш демиселге чайгаар-ла бистиң эвилелчилеривис болур. Ол дээрге хөгжүп олурар күрүнелер-дир, ында бүүрү чартык миллиард чыгам кижи чурттап турар. Олар база-ла бистиң чурттувусту боттарының өөнүү болгаш улустарның тайбыны база хосталгазы дээш демиселдиң ниити херээнге эвилелчиэн кылыр көрүп турарын эки билип турар бис.

Совет Эвилели социализминиң эскеда чурттары-биле кады тайбыныың болгаш улустар аразынга найыралдың политиказын чайгылыш чокка база быжыы-биле чорудуп, күрүнелернин ниитилел тургузуунган хамаарылга чокка оларның тайбын кожа-хелбээ догуиаашкыныиың принциптерин камгалап турар. Тус черге хамаарҗыр дижиги янзылыг шериг авантюралары, улустарның хосталгазынга халдаашкыннар, делегей кризистериниң чөпгээлери бистиң талаыстан ойтур согуушкун чокка артып каап болур дээни ол бе? Чок, ынча дээни ол эвес-тир. Тайбынга ынакшыл болгаш дорт-даа, доорадаа, кандыг-даа хевиринге илереэн агрессия-биле демисел совет политиказа алызындан чангыс аай болуп дугжүп турар.

Социалистиг күрүнелернин дем каттыштырылгазы делегейниң ийиги дайынының соонда тывылган, ол дээрге депшилгелиг бүгү кижи төрелгетеннин төөгүлүг чаалап алыышкыны болур деп. А. А. Громыко онзалап айыткан. Ол дем каттыштырылгазын тургузуп турар күрүнелер ниити салым-чолдуг, олар кижини кижи мөлчүүр чорукту болдурбайн турар база бүгү кижилернин салымчаяанын эртемнин, техниканың, культураның чедиишкиннерин хыдыышкынның сорулгаларынга эвес, а улустарның чагаа чоруунга ажыглаларының кызыгаар чок деягемнерин ажыдып турар ниитилел тургузуушкунунун чангыс аай сорулгаларын шиитпирлеп турарлар. Шак ол ханы гуманныг идеалдар делегей ареназынга оларның кады хөделиишкиннеринче социалистиг чурттарны сорук киирип турар.

Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары боттары амыдыралчы эрге-ажыктарлыг, бот-боттарының айыл чок чоруун хандырарын киириштирбишаан, аразында хүлээдгелерлиг, акы-дүнма дузаламчыга, каттыжыышкынга, интернационализмге үнзезилеттинген харылзаалар талазы-биле социалистиг принциптерлиг. Ол дем каттыштырылга болза төөгүге мурнунда черле туруп көрбээн бүзүлбас харылзаалар-биле быжыглаттынган чарлыбас чангыс аай эвилел-дир.

Социализминиң эрге-ажыктары, социалистиг чурттарның даштыкы политиказы бүгү делегей ужур-дузалыг, ону ам үеде дыка хөй кижилер, оон иштинде бистиң социалистиг делегейге хамаарышпайн турар кижилер безин билип турар. Делегейниң ийи дайынналын тывылдырган ниитилеледе достелген кандыг-даа аггрессиялыг солеташкынларга удур эң-не идегелдиг камгалал чогум-на социализм ол болур. Бо организацияда кирип турар хөй-хөй чурттарның национал хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунун эң-не эгезинге социализм туржуп турган.

Чехословакияны долгандыр болуп турар болуушкуннарга холбаштыр бистиң адывыска чемелээшкин кылырыныц оралдажыышкынары маңаа болгулап турду. Социалистиг эвилел күрүнелерниң хөделиишкиннеринин кандыг-ла бир «хенертен» болгаш «билдинмес байдалдыг» болгаш дээш аайы-биле социалистиг күрүнелер эптежип шыдавастар база эптешпестер деп, бо индирден база катап медеглээрин Совет Эвилели эргежок чугула деп санап турар.

Социализминиң эрге-ажыктары, социалистиг дем каттыштырылгазының эрге-ажыктарын камгалаарынга бистиң шиитпирлиивистең болгаш тайбыныың болгаш делегейниң айыыл чок чоруунун херээн камгалаарынга бистиң шиитпирлиивистең кандыг-даа чөрүлдешкек чүүлдү кым-даа дилевезин. Ындыг чөрүлдешкек чүүл турбас-даа.

Дайын эскет чогу-биле тыптып келир дээрзин, дүүнгүзү ышкаш, бөгүн база-ла Совет Эвилели агрессияга болгаш ревапшка удур күчүлүг шивээ болуп келген болгаш ынчаар артар дээрзин боттарының дурижулгазы-биле билир. Европаның күрүнелериче найыралдын холуп сунуп турар бис. Азияның күрүнелери-биле найырал дээш, ону улам ынай быжыглаары дээш туржур бис.

Колониал дарлалдың кинчизин чоокта чаа эп октаап. Африканың улустарының чурттарынче найыралдың холуп сунуп турар бис. Олар-биле бистерни чүү-даа чарын шыдавас база оларның хосталгаже болгаш дептиятеже чүткүлдерин бистерниң билип турарывыс. Латин Американың күрүнелерииче болгаш улустарынче бистер найыралдың холуп сунуп турар бис. Соңгу Американың улустары-биле, оон иштинде антигитлерлиг коалицияның хүрээлениге кады демиселдин чанчылдарын бистер-биле бир дөмей кезээде сактып казагалаан база бүгү делегейге тайбынны камгалаары дээш аажок улуг харыысалгалыг болуп турар. АКШ-тың улузу-биле найырал дээш туржуп турар бис.

Чепсектиг эңдере бүдүрелин соксадыры, чепсегленишкинни дужурери делегейниң мурнунда тургустунуп турар эң улуг айтырыгларның бирээзи болур деп, А. А. Громыко оон ынай онзалап демдеглээн. Чепсектиг оон ынай бүдүрери угаан-сарыыл чок болу берген ындыг хемчээлге делегей шагда-ла четкен. Чепсектерниң чыылзазынга азар немелде кылган тудум-на, ол чыылга улам божанайнып, улустарның баштарының кырынче шагда-ла чыгдынган бомбаларны, ракеталарны, массалыг үреглелиң бүгү чепсектерин дужурерин кыжанып турар. Ол чылдага салган азар немелде бүрүзү-ле экономиктиг болгаш социалыг үүргени аартаып. хамыктың мурнунда ажылчы массаларның, байлактарының тургузукчуларының актынге дужуп турар.

Чепсегленишкинни эңдере бүдүрерининден чаңгыс угда хосталыры болдунмас болбайн канчаар. Чепсектерниң дүрген бүдүрүлгезин оожумнадып болгаш доктаалын болгу дег моондактарны тургузары, а оон соонда чепсектерни эвээжедиринче, дайын чорударының бүгү чепсектерин үзүткээрииче шимчээшкинни эгелээри эргежок чугула деп, бистер бүзүрелдиг бис. Шепелделерни соксадыр дугайында, ядролуг чепсектиң нептерээрин болдурбас дугайында, космоска ядролуг чепсек талазы-биле чаржышкыннарны болдурбас дугайында — ядролуг чепсекти эңдере бүдүрерин доктаадырының эргеажыында соолгу чылдарда дугурушкан чамдык чугула хемчеглер ындыг шимчээшкинниң болдунуп болурун көргүзүп турар.

Чепсегленишкинни дужурери — совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленининң совет даштыкы политикага негелделериниң бирээзи. КНО-нуң соруугаларынга холбаштыр чогуур бодымнарны ажыдап кылып турар. Совет Эвилели оны барыдаалап турар.

Совет Эвилели Кол Ассамблеяның XXIII сессиязының хүн айтырыныга «Чепсектиг эңдере бүдүрерии соксадырының болгаш чепсегленишкинни дужурерининп талазы-биле соңгаарладып болбас чамдык айтырыглар дугайында ССРЭ-ниң чазаның Меморандумун» чугула болгаш далаштыг айтырыг кылдыр киирген. Ол документинни делегейниң бүгү чурттарының чазактарынга чоруузуп берген, ынчангаш амгы үеде ону болур-чогуур-биле өөренип ойлаглан болгаш Кол Ассамблеяга чугаалажып көөруг тода характерлиг боон болур деп санап турар бис.

Ам үеде делегейниң 80 ажыг чурттарының ат салганы, ядролуг чепсекти нептередирин болдурбас дугайында Керээни чедиишкинниг ажылдап кылганының түңнелинде ядролуг чепсегленишкинни дужурери дээн ышкаш амыдыралчы чугула айтырыг талазы-биле делегейниң чаа дугурүжүшкунпарын чедип алырының аргалары ажыттынган деп, Совет Эвилелиниң төлээзи демдеглээп.

Ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында Керээни делегейге кадбаабиле хүлээп көргени, оон иштинде Женевага ядролуг эвес чурттарның мырнай чаа доозулган конференцизынга хүлээп көргени— ол дээрге шыырак түңнел, ону чедип алырынга КНО элээн салыышкынны кирген. Ам соруга чүл дээрге, Керээниң киржикчилериниң күрээлеңин болдунары-биле калбартыынче болгаш эң-не дарый оон күштүг болуруп хандырарынче хемчеглерни алыры болур.

Совет Эвилели ядролуг чепсекти ажыглаарын хоруглаар деп турар. Ядролуг чепсекти ынчаар көөрүнге, тодаргайлаарга — ону хоойлудан дашкаар болдурарынга Совет Эвилелиниң беленин илереткеии дег, ындыг күзелин оске ядролуг күрүнелерниң чазактары амыгга чедир тодаргай илереткейн турары харааданчыг. Ядролуг чепсекти адилеп турар күрүнелерни кызыы киржилгелиг чугаалажыышкыннарже азы чок болза ядролуг чепсекти ажыглаарын хоруглап турар делегей конвенциязының дугайында айтырыгны оске-даа күрүнелер-биле калы шыгы чугаалажып көөрүнче кыйгырып тур бис.

Совет Эвилели ядролуг чепсекти бүдүрерин соксадыр, оон курлаырларып кызырар болгаш оон дараазында делегейниң чогуур контролюн үзүгаар ядролуг чепсекти бүрүн хоруур болгаш узуткаар дугайында чугаалажыышкыннарны доп-дорзан эгелээрин ядролуг бүгү күрүнелерге саналлап турар.

Совет чазак ядролуг чепсекти чедиринин стратегтиг чепсектерии кызыгаарлаар болгаш оон дараазында кызырар талазынга тодаргай базымнарны дугайын дугуржурун саналлап турар. Шаап халдакчы рыкай чоокта чаа кандлер Кизингер Европада тургустунган догуннап турар байдалды оскертирии ГФР негеп турар деп ажыы-биле медеглээн.

Барыын Германияда болуп турар чорудуушкуннарны янзы-бүрү көрүп болур. Ындыг болза-даа адаанзырак чорукту харын-даа немец кижи бүрүзүнүң национал хүлээлгезин кызыдыр йөрээп турар күштер ол күрүнеде хөделип турарының фактызыбиле кым-даа маргыжып шыдавас.

Потсдам дугуржулгазынга удур хөделбишаан, ГФР түгле чаңгыс социалистиг чурттүң эрге-ажыктарынга хора чедирер деп биче-даа када болап турар ол кижилер хапызы-биле аймаазырап турар-дыр. Түгле политика талазы-биле мелегей кижилер ынчаар санап болур.

Совет Эвилели ГФР-биле эки харылзааларга удур эвес. Бис оонбиле янзы-бүрү адырларга кады ажылдажылганы кылырынга белен бис. Бүштү ажыглавас дугайында ГФР-биле сананы-биледирлер болуушкуннарны, ГФР-ниң чазаа бо айтырыгны боттуу-биле көөр чорукту илергейлээрин барымдаалаш, үргулчулуурунге белен бис. ГФР делегей херектеринге бодунун аргаларынга дүүшкен, ылангыя экономика талазы-биле ролюн ойнаары дээш база туржуп турар бис, ынчаза-даа моон-биле кады бодунун политиказын дайынның болгаш дайын соолундеги хогжулдениң түңнелинде тургустунган боттуг фактыларга үндезилеп, тайбыңны быжыглаарының херээнге бодунун салыышкынын киирер ужурлуг. Совет чазактың бодалы-биле алырга, ийи герман күрүнелерни — Герман Демократтыг Республиканы болгаш Германияның Федеративтиг Республиказын КНОнуң бүрүн эргелиг кежигүннеринге хүлээп алыр үе шагда келген. ынчангаш бо ийи күрүнелерни КНО-га хүлээп алырын деткиринге белен болгаш турар ийик бис.

Совет Эвилели Европада дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарынга. Европаның айыыл чок чоруун быжыглаарынга, Чөөн болгаш Барыын таланын күрүнелериниң аразында бот-бодунга ажыктыг харылзааларны эмтелээринге болгаш ханыладырынга сонуургалдыг европа чурттар-биле кады ажылдажылганы идепкейлиг чорудуп турар дээрзин ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри демдеглээн. Европанын тайбынын быжыглаарының Бухарест декларациязында болгаш Карловы Вары медеглелиниде киирген делегерегей программазын бистиң киржилгенне-биле ажылзап кылган болгай. Ол декларацияга болгаш медеглел бүгү делегейге улуг чүүлдүгүзүнүүшкүнү алганы билдингир. Саналдарының бирээзи кызыга-даа удурланыышкынны болдурбас ужурлуг турган ийик деп чүве болула ол хире билдингир болуп турар. Чугаа болза, Европага тайбынны быжыглаарының ойу келген айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле бүгү европа күрүнелериниң чөвүлел хуралын чылдырар дугайында болуп турар.

Делегей байдалы Вьетнамда дайын-биле мурнуку хевээр хойунде тодаруттынып турар. Вьетнам айтырыының талазы-биле Совет Эвилелиниң туружу эки билдингир. Ол турушту Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIII съездизининң документилеринде, ССРЭ-ниң Дээди Соведининң индиринден, Совет чазактың медеглелдеринде, а ол ышкаш маңаа, КНО-га, чаңгыс эвес удаа тайылбырлап келген. Совет Эвилели маадырлыг вьетнам улустуң болгаш оон шыныыг херээнин талазында быжыы-биле туруп турар. Совет Эвилели АКШ-тың агрессиязынга удур оон демиселинге акы-дүнма Вьетнам Демократтыг Республикага бүгү хемчегнин деткимчезин көргүзүп келген болгаш моон соңгаар-даа көргүзер.

Ынчаарга Вьетнамда дайынны соксадыр, вьетнам айтырыын политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээрин хандырар арга бар бе? Ийе, бар. ВДР-ниң чазаның болган Мурнуу Вьетнамны хосталарының Национал фронтузунун сураглыг саналары ындыг арганы ажыдып турар.

АКШ-ны чүгле политика талазыбиле боттуг көрүүшкүнүүн колдаан турар болгаш ындыг көрүүшкүнүү ажылдап кылырынга ам-даа шаптыктап турар аарыглыг бүгү моондактан шиитпирлиг адырлып чайдаар ужурлуг. Вьетнам улустуң боочепсекти холга тутказ удур демиселжип турары корум-чурумнарны болгаш саттынык-чы чалча ёзу-чурумнарны анда дөгеп албадаар дегээр дээр орадажыышкыннар эвес, а боттарының салым-чолуң дамтыкының кандыг-даа холгаарлаашкыны чокка вьетнамчыларның боттары тодарадыр ужурлуг чардынмас эргезин хүндүлеп көөрү; вьетнам черге шериг-политиктиг туруштар дээш саналдааны билдингир болгай. Бис оң үгаазылалдыг саналды деткип турар болгаш бистиң мурнуу талакы кызыгаарларывыска шуут чоок болгаш ында байдал Совет Эвилелиниң айыыл чок чоруунга шуут хора чедирип турар районга тайбынны катап тургузарының ындыг планын боттанырарынга дуза көргүзеринге белен бис. Израильдың туружун болгаш Чоокку Чөөн чүктүн кризизин таарыштыр шиитпирлээрининң херээн үзүп турар оон дайынзырак чүткүлдеринге өмөэришкен кижилерпи бурыу шаап турар.

Чоокку Чөөн чүкке тайбынче эргилиишкинин, Израиль биле Араб күрүнелерниң аразында дайын байдалын соксадырын, ук районнуң күрүне бүрүзүнүң түскай догуиналгакының, девискээр талазы-биле бүрүн будун болурун, политика талазы-биле хамаарышпас чорууи, оларның айыыл чок чурттаар эргезин хандырарын чедип алырынга аргалар ам бар болуп турар. Израильдың чазаа ажелеткен араб девискээрлерден салдыкпас дээр орадажыышкынындан ойталаар ужурлуг, оон башка хөй чүүлдер дээш харылаар ужур аңаа таваржыр апаар.

Колониалиечи кулданыгның илчирбезин боттарындан ап октаапкан шаандагы колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустары боттарының чазалап алышкынынарынга чоргаарланыр эргелиг. Моонбиле кады бөгүп-дээ 50 миллион ажыг кижи колониалиечи кулданыгда артарын үргүлчүлевишаан турар байдал-биле эптежип болбас.

Совет Эвилели Родезияда расиечи ёзу-чурумну бурыу шаап, бо-даа база колониалиечи ёзу-чурумнарның дарлалының алаанда ам-даа турар оске-даа районнарның национал хосталгазы дээш демиселди Африкада чорудуп турар ол күштерин болгунуң таллазындан моон соңгаар-даа шиитпирлиг деткимчи апаар. Мурнуу-Африка Республиканың эрге-чагыргаларының күрүне политиказының хемчээлинге чедирген кижи көөр хөөн чок апартеидни болгаш расизмни ол бурыу шаап турар. КПО-нуң шиитпирлеринге чөрүштүр, улустарның күзел-соруунга удур Африкада болгаш делегейниң оске-даа районнарында колониалиечи ёзу-чурумнар даэш ам-даа халбактанмышаан турар кижилерни бурыу шаап турар бис. Мозамбиктиң, Анголаның, «португалия» Гвинеяның болгаш Намибиянның улустарының эрге-шөлээ чок байдалын моңгежидер дээр колонизаторларның орадажыышкынарын чайладыры-биле делегей хемчеглерин алырын эргежок чугула деп санап турар бис.

Совет Эвилели КНО-ну херек кырынга чогум-на бүгү талаллыг организация болдурар дээш туржуп турар. Чанкайшичилерни КНО-дан ундур сыырбаан шаанда, Кытат Улус Республиканың дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургуспаан шаанда ону чедип алыры болдунмас.

Совет Эвилели Айыыл чок чоруу Чөвүлелиниң ролюн болгаш ажыктың бедидери дээш туржуп турар. Чоокта чаа Чөвүлел ядролуг чепсекти тарапчас дугайында керээни чарганы-биле холбаштыр ядролуг эвес күрүнелерге магалыалдар дугайында чугула шиитпирни хүлээп алган. Ол болза, Чөвүлелдиң болгаш ниитизи-биле КНО-нуң алдар, хүндүзүн бедиңип турары оон ажыл-чорудулгазында чаа тепкиштир. Совет Эвилели Кол Ассамблеязының, а ол ышкаш КНО-нуң социал, экономика болгаш эрге айтырыгларын харылап турар эске-даа органнарының эң-не үре-түңнелдиг ажылы дээш туржуп турар.

Сессиязың түңнелдери улустарны кайгатпас болгаш делегей болуушкуннарының хөгжүлдезинге дүүштүр тайбынны быжыглаарынче угландырган ажылды маңаа кылыр дээрзинге идегээрин Совет чазак күзээн ийик деп. А. А. Громыко чугаазының түңнелинде медеглээн.

Ленинчи юбилейге уткуштур

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Аңаа хөй-ниити «Владимир Ильич Ленин» деп совет документалдыг фильмни көрген. Пролетар революциязының башкыңчызы болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленининң дугайында фильмни туе черниң университединиң студентилеринге көргүзери-биле организастаан.

Мурнуу Вьетнамда дайын чорудулгалары

ЛОНДОН. (СЭТА). Октябрь 4-те мурнуу-вьетнам патриоттар Сайгондан ырак эвес черде кывар чүүл шыгжаан складтарны ракеталар-биле бооланн. Хосталапкыл армиязының дайынчылары Данангтан мурнуу-барыып талаже 27 километр ырак турар америк шеригленің лагерин миномёттар-биле бооланн деп, Рейтер агентиледдің корреспондентизи Сайгондан дыңнаткан.

ОКТЯБРЬ 7. ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ОН ТОС ЧЫЛ ОЮ

ГДР. Лимбахе-Оберфроннун улусчу будурулгези «Комэтт-2» деп машинаны 25 чурттарже чорудуп турар. Ол станоктарга синтатиктиг торгу, виског болгаш хевең-саазын аргыглыг материалдарны аргып турар.

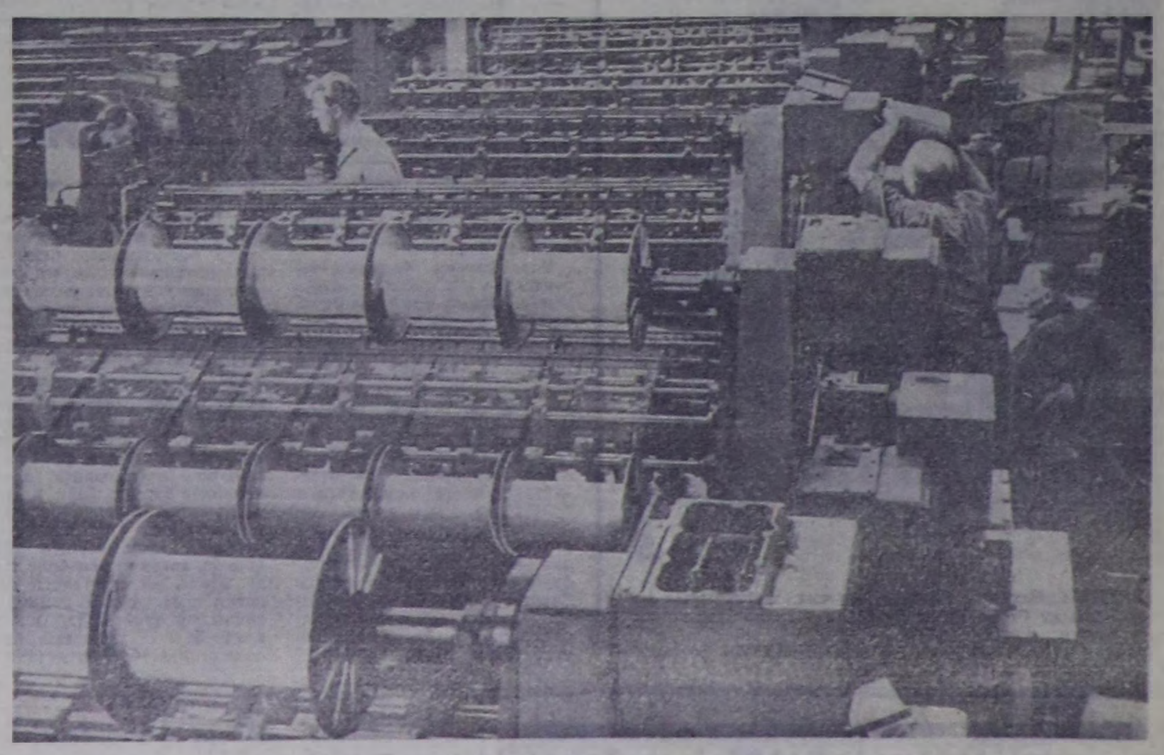

БАШКЫ — УЛУСТУҢ ЧОРГААРАЛЫ

Чаа аргаже

Совет школаның төөгүзүнде болуп көрбөзин улуг политиктиг утка-шынарлыг болуушкун—Башкызарының бүгү-эвилел пйгги съездизин эртикеп. Бо улуг чымшка чырыдымышкын херээниң 50 чылдар иштинде эртип келген төөгүлүг орутарын түңнеп көрген болгаш моон соңгаар оны улам шинй сайгырадырының соруглаларын СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр тодаратканзын.

Съездиниң ажылынга киржир улуг аас-кежик мөзээ тавырыпкан чүве.

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң пайысылазы — Москва чурттуң бүгү-ле булуңнарындан келген төлөзөлерни болгаш акы-дуңма чурттардан келген аалчыларын бедик хүндүткел-биле уткуп ап турганын мактаар сөстер тывары бергедир. Хой националдыг совет күрүнениң янзы-бүрү национал акы-дуңма төлөзөри-биле пайыралдык үнелиг сөстерни соңгур, ажыл-агыйбыстың шиитпирзеже чогуур айтырыгларын хөөрежир үениктиң эге минуталары Москва хоорайның Пионерлер ордузунга келгеннерни бүрүткөөр аалга эгелээн. Съездиниң ажылынга 5000 хире төлөзөлер болгаш чалатканнар киришкен. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары, чурттуң шылтаранган эртемденнери, культураның, уран чүүлдүң, чырыдымышкынның сураглыг кижилери, башкылар, пионер вожатыйлары болгаш кижизидикчилер, космонавтар дээш кымнарны чок дээр!

Июль 2. Бо хүнүң чүгле бистер, делегаттар эвес, бүгү совет кижилер четтикпейн маңап турганнар. Кремльдиң Съездилер ордузунуң хуралдаар аалынга хурал эртикен. Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюро кежигүннерин залго олурганнар дыңмиттиг адын часкаатпыны-биле уткуп алган.

Сеткил-сагыштыг кандыг-ла бир чогаалыкчы ажыл-еректерни бүдүрүп кылыр улуг үүлеже хей-аът киирип, кыйгырып турар сөстер сидникеен СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг Чагаазын И. Подгорный хуралдың эгезинде номчаан.

«Иниги биликиниң оргумак школазының ажылының амгы байдалы болгаш ону улам шинй эжиндер дугайында» ханы утка-шынарлыг илеткелди ССРЭ-ниң чырыдымышкын министри эш Прокофьев кылган. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга совет школазының ажылдап кылыры чугула соруглаларын сүмелеп, чоокку үеде школаның хөгжүүлүнүң оруктарын тодаргайлаан.

Пленарлыг хуралта болган аңгы-аңгы секция ажылдарынга саналбериң чүве чугаалааннар бистиң хөгжүдеве амгы өөредилге программазын болгаш өөредилге системазын эде көөрүн негеп турарын тодаргай чижектерге илерткеннер. Хой чылдарда чорудуп келген дуржулга ажылының боттуг түңнелдерин эге класс программазын өөредириниң хуусаазын бир чыл кызырып болуруп шыпкыткан. Бистиң республиканың көдээ черлериниң амгы байдалында уругдар салгары түскай белеткелдиг кадрлар-биле хандырыпмаан. Белеткел класстарын көдээ школаларының шуптузунга ажылдары ажыктыг болгаш харын-даа белеткелче чедип харже чоокшулап турар 6 харлыг уругларны хаара тудар деп чамдык бодалдарны деткинир хөөнүг кеп. Эге школаның башкы кадрлары чаа программа-биле ажылдаар былдыр чайгы курстарга 2—3 айларга белеткөөш, чамдык теория талазы-биле шинээдип алза чогуур материалдарны ажылдап турган дужаар кылдыр доктаадыр болза эки.

Эртемнер айбы-биле бар көргүзүг материалдарын, техниктиг дериг-херекселдерин түскай кабинеттерге моөңнээш, кабинет системалыг кичөөлдәринче киреринден деткивес арга чок. Республиканың чамдык школалары бо талазы-биле шенелдени кылып, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарында эки түңнелдерни чедип алганнар. Ынчалза-даа чамдык школалар бо талазы-биле кабинет системазының улуг ажыктымын үнелеп, шилчилгени кылгаш, чамдык тазарымча чок чүүлдерге тавырыпкылазары хаан эвес. Чүге мындыл дорте хей-хой школаларның баазалары түрээ чогуур негелдени хандырып шыдавайн турар. Ол ышкаш школаларда өөредилгениң техниктиг херекселдери чедишпее талазы-биле мээң бодап турарым — кабинет бүргүзүге херек чүүлдерни чоорту саттынып, тыптынып алгаш кирзе эки, смета ёзугаар көрдүнген акшаны чүгле шиитпирлеп алганы 1 эки 2 кабинеттер дериниге чарыгдаза эки.

Өөредилге программазын күүседирп — башкыларның ыдыктыг хүлээлгези. Школаның ажылында бо талазы-биле улуг четпестер тургузаан. Доора чылдагааннар-биле өөредилге программазын башкылар чедир күүсетпейн баар. Оон түңнелиниде өөреникчилер бижээр бижиг албайн баар, харында программаның чамдык чүүлдерин шуут-ла шиңгээдип албайн баар. Оон уржуунда класска катап олурар, күскү шылгалдага артар чоруктар көвүдээр. Бо айтырыг съездиниң бир кол айтырыы болган. Эртем башкылары чылда эртер программаны улдунар аайы-биле темаларынга, календарлыг планнарынга шын хуваап алыры, башкылар чөптүг чылдагааннар-биле шак үзүлгер тавырылгада ол башкының эртемин еске, ол-ла эртемнин башкылары солуптар чоруктарны үе-шаанда кылыры эргежок чугула.

Съездиниң материалдарын бирден бироо чокка танымжын көргеш, бистиң школаның башкылар коллективи өөредилге чылының эгезинде партияның алык хуралынга ажылыпыста турган четпестерни чайладыр талазы-биле башкыларның кииргеи ажыктыг сүмелеринге үндезилеп шиитпирни хүлээп алган. Ылаңгыя дуржулгалыг башкылар Х. Долума, С. Шаву, Д. Ховалыг, З. Куулар оларның мурнунда чылдарда чорудуп келген ажылдарының арта-дуржулгаларын башкылар боттарының ажылынга ажыглаарын хүлээгеннер.

Өөреникчилер ортузунга кижизидилге ажылының хевирин мурнуку чылдардан үндезинин-биле өскертип, массалыг хевириниң ажылдарынга улуг белеткелдерни чорудуп, ук ажылдың өөредилге-кижизидилге талазы-биле дээштиг болзуун чедип алыры кол сорузга деп санап турар бис.

О. МАҢНАЙ-ООЛ,
Чадаананың № 1 школазының директору. Башкыларның бүгү-эвилел съездизиниң делегады.

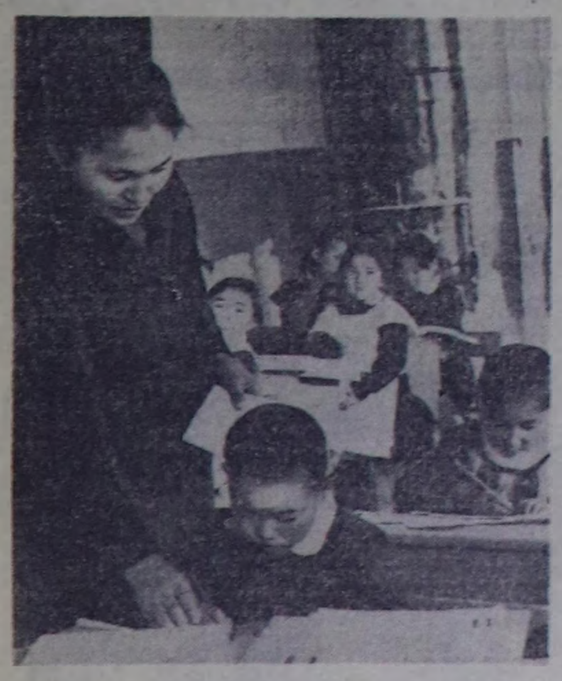

ЧУРУКТА: Өөрүнүң Солчур сес чыл школазының эге класс башкызы Оюзар Өнзес бирги классчылар-биле кичээл эрттирип тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Ыракты Мөңгүн-Тайгада Мугур-Аксы оргумак школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга эки түңнелдерден чедип ап, хөй-иниити ажылынга идепкейлиг киржип турар башкылар бар. Химия башкызы Тондар Дырыш, тыва дыл башкызы Донгак Долчун, математика башкызы Сүрүң Сеңмит, башкы Александра Айызаң олар удуртуп турар класстарының түс хуу өөредилгелиг болуруп чедип ап турар.

ЧУРУКТА: Мурнакчы башкылар (солагай талазындан) Т. Дырыш, Д. Долчун, С. Сеңмит, А. Айызаң олар.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

Башкылар ыры

Ада-чуртка келзер өйүң эдерп боор—
Ажы-төлдүң салым-дуузу—башкыларда
Черни, дозаны хамаалаан
Чеди чүүлүн келээш мыкаан,
Чечектерни
Сеткилдерге өстүрер бис.
Эртем орууң «Үжүгледеп» ажытканзын
Эрестерге эвенгнин тепсип бергеш!
Чүректерге найыралдың
Шүглүп үнер сорун, күштүүн
Өшпес өдүн
Өөреникчи билип алыын!
Сургуул чылдар шуурган деп шуужүп артар,
Чурттаалгаже чаа сеткел чаржын кирер:
Оолга, кыска билиг шаңналаш,
Орууң айтып, үдеп келер бис.
Алыдарал,
Аас-кежиң чалгын болзуун!

Т. ТОЮНДУП.

Мактадыг эш

Сут-Аксы оргумак школазының башкызы Галина Кежикеевна Очур-оол бичии чаштарны кижизидер талазы-биле мергежилдиг башкыларның бирээзи. Ам ол 21 чыл иштинде башкылап келген. Галина Кежикеевна ынча чылдар дургузунда чеже чашты өөретпиин дээр.

Чаа өөредилге чылының ол-ла дүржулгалыг башкы 2-ги классчылар-биле шүдүргү ажылдап киришкен. Ол ышкаш элиик башкыларга дузалажыр, арга-сүмелерни үргүлүг бергеп турар. Башкының кичээл эрттирери солуп, шилгедип оореникчилерже улуг кичээнгей салып турар, аза-нелер-биле харылзазы быжыг.

Коллективте хүндүткелдиг, ажыл-ишти-биле үлегерлиг Галина Кежикеевнага чаа-чаа чедиишкиннерни Башкылар хүнүн тавырыштыр күзеливис.

М. КУУЛАР.

Чөөн-Хемчик район.

Эрткен үени сактып ора

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында Тываның национал-хозяйалгалыг революциязы тиилээн.

Революцияның баштайгы чылдарында безин Тывага хөй санныг хүрээ-химит болгаш лама-хууракчан оске, чаңгыс тыва школа-даа, чаңгыс тыва башкы кижи-даа чок турган. Ол үеде «Башкы» деп сөстүң утказы амгы ёзулуг башкы деп сөстен мырынай сыр оске турган. Ынчаарда хүрээ-химттин улуг ламаларын «башкы» деп адаар турду. Ол ламалар араттарны, оларның уруг-дарыын чүвеге өөредир хамаан чок, харын оларның мээ-мелерелин, угаан-сагыжын төөредир, янзы-бүрү халдавырлыг аарыг-аржык тарадыр дайзыннар болгаш дарлакчылар боол турганнар.

Чогум школа, өөредилге болгаш башкылаашкын чүгле тыва бижик тургустунган соонда эгелээн. Ынчаарда-даа болза ол баштайгы үеде ёзулуг-да өөредилге болгаш башкылаашкын каза турган боор. Ол хамаан чок 40 чылдың орган үезинге чедир тыва школаларга өөредилге номнары болгаш программалар барык чок турган.

30 чылдарның эгезинде тыва башкылар школага барык хөл дээш башкылап турган. Тыва дыл башкыларындан оске башкылар орус дыл кырында өөредилге номнарын очулдуруп, өөреникчилерге конспектилей чугаалап бээр турган. Тыва дыл башкыларын дыка бергедеп турган. Баштайгы чылдарда эге класстар өөреникчилериниге болгаш адаэди сургуулдарга чүгле үжүк дүүшүг айтыр, солуп номчулар, диктант бижилер, оон-биле тыва дыл башкызының ажылы шак ынчаар-да кызыгаарлаттынып каап турган. Ынчаарда болза, «лумучукка тулганда, бызаа сүткүү» дээш, тыва дыл башкылары чоорту башкылаар ажылынга мергежин, боттары мунганып, орус дылдың үлегерлиг тыва дылдың грамматиказы дүрзүлүг конспект кылып, грамматиктиг терминнерни тыва дылга тазыыштыр очулдуруп, программа тургузуп, черле адыс чүвениң кыын тыва бээр апарганнар.

Тывага ол үеде башкы ажылы-биле амгы үеним башкы ажылын деңнээр дээш-даа канчап деңнээр боор. Тыва улуг Совет Эвилелиниң акыдуңма өг-бүлезинге киргеи хүнүнден эгелеэш, тыва школаларга башкылаашкын ёзулуг эжиктеп. Тыва школалар тыва дыл кырында өөредилге номнары-биле бүрүн хандырыпган. Школаларда ам чүгле оргумак болгаш дээди эртемнег башкылар башкылап турар.

Бистиң Совет чуртувуста башкы кижи, оон ажылы эң хүндүлүг болгаш алдарлыг, эң нарын болгаш харыысалгалыг. Башкыларны болгаш оларның ажылын В. И. Ленин бедии-биле үнелеп, ол дугайында улуг сагыш салып чораан. Ол ынча деп бижээн: «Бистиң чуртувуска улустуң башкызы бурнуаз нинтилеге кажан-даа туруп корбээн болгаш турбайн-даа турар база туруп-даа болбас хире шаа ындыг бедик деңнеге тургустунган турар ужуурлуг». (В. И. Ленин. Чогаалдар, т. 33, ар. 424). Бистиң Коммунистиг партиявыс болгаш Совет чазактың ала сагыш салышкынының дугайында улуг-биле четтиргенин илередип, аныяк салгакчыларны коммунистиг ёзуга төлептиг кижилер дээш улам эки ажылдаарын хүлээнип турар.

М. БИЧЕ-ООЛ,
РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.

БАШТАЙГЫ БАШКЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Үш хонукта чортуп келген Үр үеде аът мунмаан болгаштың туруп баксыраанындаа аажок. Ынча хонукта чоруп келгеш, каш-даа катап кепкен шапкын хемнерн, төнмес-батпас калбак эзимнерн, баштары кылчаң куу хорумнарлыг, шораан хаяларлыг бедик тайгалар, улуг арттар оон сагыжындан ыраавааш. Өскен-төрээн черн Межегейнин, Тандының девискээри ышкаш ындыг делгем хөвүлар, даглар, шаттар көзүлбээн. Кайнаар-даа көөрге, калбак эзимнер, шыргай арга-ыяш.

— Чедер черивис моон чүү хире ырагый?— деп кады чорааннарының бирээзинден айтырган.

— Ырак чүвен мынаан Ам-даа үш хонук чортуп келир деп бил — дээш, оозу хүлүмзүрүп каан.

Даштындан көөрге шала бөрүксүмээр-даа ышкаш көстүр, чүгле айтырыг салырга харылаар дээрден башка болду черле чугаа үндүрбес ол аныяк эрнин чүүлүн баксырап чоруурун айтырыг харылаан кижиэн билип сагыш човап келгеш:

— Чок, баштактаны-дыр мен. Тоора-Хем ам удавас көстүп келир — диген.

Ол чугааны дыңнаптарта, түрүп баксырааны харын бичең намдаң дээпаяг апарган. Аянга үнүп келгеш, челдиришкеннер. Оон артының азганы борбак-сарбак артыңчан-дергинчээ аттың эгелерине ынай-бээр шапкыланып чоруур, анчыы аажок болган. Ол дээрге чаа сургуул дооскан, аныяк башкы апарган эриин ишик-хевин, номнар, кыдыраашгар, карандаштар. Оларның аразында бир кончут камнап чоруур чүвеэн — — Ленин башкының чуруу. Оны башкылаар классынга аамы алыр, оон дугайын өөреникчилеринге чугаалап бээр дээш аппар чоруурун ол.

Шоолуг-даа үр болбаанда хем кыдында сууржуган көстүп келгеш.

— Тоора-Хемиң бо-да болгай, башкы—деп, кады келгеннериниң бирээзи өөрүшкүлүг апарган чүве шыкаш азырган.

Оозу карактарын сыгыраттаан, хүлүмзүрүп каар чаны-биле шнчаар кергеш, чүү-даа ыыттавааш. Оны башкы дээнин Эргил-оолдуң бир дугаар дыңнап чоруурун ол эвес. Оон мурнунда чылдарда-ла Кызылдың башкы техникумунуң 2, 3 курстарында өөренип тура, чай дүжүп, өөредилге чылы доостурга Межегейнин Кок-Булунга, Бии-Хеминиң Тарлагта чайлаг школаларын башкылап турган. Кыжын өөренмейн турган уруглар чайын чайлаг школазының майгынарынга чурттавышаан, номдептер, карандаш, саазын дээш ышкаш өөредилге херекселдерин ада-иелериниден, төрел-дөргүлүнден хандыртынгаш, чаа төрттүнген тыва үжүк-бижиктиг улуг сунду-гушкун-биле өөренип, башкы техникумунуң сургуулу Эргил-оолду башкы диген чылыг сөстер-биле адап, ону аажок хүндүлээр турган.

Суурга хан кирип келгеннер. Кады келгеннериниң бирээзи оон чанынга ножалаштыр чортуп келгеш:

—Силерниң ажылдаар школаңар, дөө турган оң-дур — дигеш. чаа, улуг бажыңче кымчызы-биле айыткан.

Ол база-ла чүве ыыттавас чаны-биле чүү-даа чугаалавайн, чүгле хүлүмзүргеш, бажын согаш кылып каан.

Школа эргелекчиэн чугаакыр Агбаан Кызылдан чаа келгеп башкыны үткүп-хүлээп алгаш, сонуургаан, бижиксээн айтырыгларын аңаа салып, школаның амгы байдалының дугайында Тожуңун кижилериниң ажыл-амгыларының дугайын дооччуубиле чугаалап таныштырган. Суурда тыва, орус ийи эге школа бар болган. Чаа ажыттыпар школага ажылдаары аңаа база-ла чаа, өөрүүчүт чүүл кылдыр сагындырган. 1-деп 4 чедир классталыг дөрт башкы ажылдаар.

Чаа өөредилге чылының эгелээринге чедир каш-ла хонук арткан. Школага өөредир уруун азы оглуун ивилерзе мундурупкан, ушкарын-даа алгыласаан араттар Тоора-Хем суурга оон-моон кээп-ле турганнар. Эргил-оол башкы дээ-рүү-биле кады келген өөреникчилерниң ат-сыын, назы-харын, ада-иезиниң кайда чурттап турарын бүрүткеп, оларны хүлээп ап, ада-иелербиле чугаалажып, биче-даа чай-шөлээн чок болуп турган. Чаа келген сургуулдарның чугаа-домаа, кеттинин алган ийик-хевин, ажыы-чаңы-даа бир ангы байдалдыг. Бодубиле чажыт чыгам назылыг сургуулдар бар болгулаан. Чамдык өөреникчилерниң ада-иелери, төрел-дөргүлү дыка ыракта. Өдүтеп, Хам-Сыра дээш элдеп аттарлыг черлер адагылаар, дөрт-беш хонуп чораан келгилээннер бар болгулаар.

Чаа школаны байырладыпы-биле ажыдып, чаа өөредилге чылы эгелээнинин коңгаазы хаткан. Эргил-оол башкы бодунуң бирги класс-чыларын эдертип алгаш, класска киирип келген. Чамдык өөреникчилер столдарга олуррарыядан корган чүве дег ханаларга чөленгир тургулаткан, чамдыктары шала кырынга олургулаптар-даа сагыштыт.

Оларның шуптузуун столдарга тааргыштыр олурткаш, кижи бүргүзүнге кыдыраш, саазыннар, карандаш үлеп бергеп. Оон столга канчаар олурарыл, саазынны, кыдыраштың шын салып адырын, карандаштың канчаар тудуп бижиирин дээш школачы кижиниң хажыдын болбас сагыыр чурумун, чүүлдерни чугаалап таныштырган.

Кызылдан аажок каннап чораш эккелгеш, оон кайгамчык үнелеп, хүндүлээри чурукче айыткан:

— Бо болза улуг Ленин башкы-дыр, уруглар — дээш чугаалап-ла эгелээн. Бүгү-ле өөреникчилерниң кичээнгейн ол чурукта барган. Ленин деп сөстү дыңнаш, олар шупту карактарын олче хере көргүзешкен. Ленин башкының ядыы-түрениң кижилерге аас-кежиин бергеним, оон ачызында тывалар тускай дугунаан күүрүе болганым, тускай үжүк-бижиктиг аварганын, ленинчи идеяларының Тывада боттанып турарын, Ленин кижилериниң келир үедеги чырыткылыг чаагай чурттаалазы дээш сагыш салып, оң дугайын бодунуң номналында айытканын билир-ле шаа-биле чугаалап турган. Ленин дугайында чугаазын төңдүрбейн турда-ла коңга хаткан.

Игорь Чагович 1942 чылга чедир Тоора-Хем школазынга башкылап, ол школаны эргелекчилеп турган. Тожудан келгеш, Кызылдың № 2 школазынга тыва дыл башкылай бергеп. Дөртеп чедп чылдың эгезинден тура Кызылдың башкы училищезинге база-ла тыва дыл башкылап киргеш, бо хүнүнерге чедир ол-ла ажылында ажылдавышаан. Кызылдың башкы училищезын түр када дужерге башкылар билии бедидер институтка ажылдап турган, оон катап училищезинге келген. Од, 1955 чылда Кызылдың башкы институдун бот-өөредилге-биле чедиишкиннер доосканын.

«Улус өөредилгезиниң тергиини» деп хөрек демдээнни эдилекчиин Игорь Чагович Эргил-оол хоочун башкы болурундан ангыда, элээн сан өөредилге номнарының, эртем ажылдарының автору. Бирги класска «Тыва дыл» деп номнуң автору, эге класстарның чаа программазын тургузарынга киришкен. 1970 чылдың сентябрь 1-деп эгелеп эге класстарның өөреникчилери ол программа ёзугаар өөренир. Оон ангыда бирги класстарта тыва дыл кичээлинге хереглээр таблицаны ол чогаадып кылган. Ол ышкаш бирги класска чижек кичээлдер өөредилгезиниң дугайында ажылыы чогаадып кылырынга база-ла идиикейлиг киришкен.

Башкылар хүнүн тавырыштыр Игорь Чаговичиге башкылардан чораан чүс-чүс кижилер, оларның иштинде Кызылдың башкы училищезинге дооскан хөй санныг башкылар бодунуң эртем болгаш ин-не үндүзээ башкызы Эргил-оолду бодап-сактып, аңаа өөрүп четтиргенин илередип, чагаалар, телеграммалар оон адресиниз Кызыл хоорайдан дээш Тываның бүгү-ле булуңнарындан ужуугуп кээп, байыр чедиришкинниг чылыг сөстерни өргүп турар.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

АНЫЯК ӨГ-БҮЛЕ

Бистиң школада шилип алган күзелиг-биле ажылдап турар хоочуннар-даа, аныяктардa бар. Оларның шуптузуун чугаалавас мен. Маңаа чүгле коллективтиң шозбаннары аныяк башкылар Сайчыт биле Чечекпаа Сарыгларларны мактаар бодаан мен.

Олар улусчу башкыга төлептиглер, эвилек-эвилең, чоокчу, ажылынга кызымак, чаштар дугайын бодап чоруур, кижизидилгеге уйгу дыш харамнаймас улус. Оларның амыдыралында үзүл тоожу-даа оок. Бо-ла Дон-Терезинге өскен төрээн болгаш өөреимишаан ажылдап чоруур турум чуртчулар.

Сарыгларларның өг-бүлезинге баарга омак-хөглүг, культурлуг, ном-дептер, содун-сеткүүл-де хөй. Олимпий 2 харлыг. Чимис чүгле 5 айлыг, аныяк өг-бүленнең уругларының баштайгылары ол. Сайчыт Сайын-Белекович Сарыглар Кызылдың башкы институдунуң 5-ки курузун заочно доозун турар, а Чечекпаа Шагдыровна башкылавышаан, 4-ку курста өөренип турар. Башкыларның кайызыда оннашкан ажылынга бердингенин чөп чугаалажып турар. Кижилер өөредири дээрге эң харыысалгалыг үүле, дүшкан-на кижи ук ажылды кылып шыдавас болгай.

Бо аныяк башкылар Барыын-Хемчик районда Дон-Терезинге 8 чыл школазында тыва дыл, төөгү, биология, география башкылары-дыр. Оларның ол артемнеринге өөреникчилер бөгөй албайн, класстан классче шилгип чоруурунун чажыды чүл? Харыыны мындыг. Башкыларның билиинде, артемнин эки билиринде, ийиде, өөреникчилерге билгин шын, солуп кылдыр замчыдып турарында, класс, ада-ие-биле харылзаазында, педагогиктиг болгаш политиктиг билиин доктаамал бедидип чоруруу-биле тайылбырлаар апаар. Олар кайызы-даа башкы болуруп устуку класстарта келгеш-ле шилип алтынар. Сарыглар Чечекпаа 1954 чылда Кызыл-Мажалык 11 чыл. школазын доосканнар, ол-ла чылын школазынга пионер вожатыйы болуп ажылын эгелээн. Ол школачы чорааш-ла пионер, комсомол ажылын башкарып билир, 6-гы классчы турган-ла республика фестивалының чарлакчызы, танцычы апарган.

Сарыглар Чечекпаа бир уттундурбас хүн 1964 чылда партия кежигүнүге кандидатка, 1965 чылда партияның кежигүнүге киргени болур.

Аныяк коммуниске улуг саддарлыг болган кижи оон башкызы Хертек Херелович Өлзей (ам Кызыл-Мажалык 10 чыл школазының директору). «Ажылдың эң базымын база оон холуна эгелээн мен. Эки-ле башкы иймэ» деп Чечекпаа бөгүн сактып олурар.

Мурнакчы башкының эрткен чылгы 7 «б» классы өөредилге чылының тоончуузунде класстар аразынга чарлаан маргылдаага 1-ги черни алган. Тывавыстың пайысылазы — Кызылга 4 хонуктун аян-чоруунга киришкен. Амгы 8 «б» класста байдал база-ла эки. Ында 30 кижи бар. Оларда пайыралдыг бижик коллектив тургустунган. Класстың ада-ие хуралын эрттиргеп.

Класска кире бээрге «Ленинчиниң чаш болган алдоо-ла чылдары» деп монтаж кескү черни эдеп турар. Класстың девизи: «Ленинчи ёзу-биле өөренир!» Класста Кызылга чораанны фотомонтажты аскал.

Ук башкы совхоз суурунда идепкейлиг херээженнерниң бирээзи. Эрткен чылын суурнун Культура кудумчузунга хөй херээженнерни хеп бижарынга, аргыырынга, чем кылырынга, ногаалар өстүрерине өөреткен.

Ам ол школада партия болуушун даргазы болган «Дон-Терезин» совхозта партком кежигүнү. 1969 чылдың төп чагыгаларындан 8 янзы-бүрү журналдарны, солуннарны чагдыгы алганнар. Республика солуннарын ам бижидерлер.

Башкылар хүнүн тавырыштыр аныяк башкы өг-бүлеге улуг чедиишкиннерни күзеп калдыңар.

А. ДОПЧАА.

Редакторлуң орлакчызы
С. К. ШОПГУ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: Кичөчымында 10, «Шуурган недурлуп тур» 11.30, «Мээң чурттаалгам сен» (1-ги, 2-ги сериялары) 1.25, 8.35, «Чанаган маңа» 4, «Шынчызын хынаанын» 6 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Кичөчымында 10, «Джульбарс» 11.15, 1.15, «Чудуккуу кижиниң өг-бүлезин» 3, 6, 8.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаңгыс парус агарып чор» 10, «Генерал Рахимов» 12, 1.55, 3.40, 5.35, 7.30, 9.25 шактарда.

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Софья Перовская» (делгем экранныг) 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кайгамчык Василиса» 10, 2, «Мээң бажыңымга кир» 12, 3.50, 5.40, 7.25, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оңгу Роберт дээрлер» 3, «Аныяктыг аас-кежии» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

редакцияның адресиз:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының болгаш пропаганда кижизидилгин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажыттырал кижизиниң 23-54, культура кижизиниң 37-13, коозо ажыл-агый кижизиниң 21-47, үлетпүр кижизиниң 22-64, чагаа база совет турсужут кижистериниң 21-27, информация кижизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу).

ТС—01420.

Солун неделяда алды катап үнер

МООН СОҢГААР-ДАА ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААР, ЧУРТТААР БИС

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОДЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 8 ВТОРНИК № 237 (7079).

Өртээ 2 көп.

„Красноярский рабочий“— СЭКП-ниң Красноярск край комитединиң, ажылчы чоннар депутаттарының край советиниң органы.

„Социалистическая Якутия“, „Кыым“— СЭКП-ниң Якут обкомунуң, Якут АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органнары;

„Тувинская правда“— СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы бо солуннарның бистиң солунувустуң бөгүнгү номери-биле каттышкан номери.

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИН

РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы П. Васильевтиң чуруу.

ЛЕНИНЧИ ОРУК-БИЛЕ

Красноярск крайның, Якутияның болгаш Тываның идеологтуг ажылдакчыларының зона чөвүлел хуралы дүүн Красноярск хоорайда ажыттынган. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга хөлбаштыр идеологтуг ажылдың дүрүмүлгезин ол анализтеп, чурттуң амыдыралында, бүгү коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң төөгүзүнде, ниити төрелгетенниң салым-чолунда ол найгамчыктыг .болуушкунуга бүгү белетиледи улам экижидериниң соруглаларын чугаалажыр.

«В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белетиел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Докталы-биле хөлбаштыр ленинчи юбилейге белетиел бистиң республикавыста уламнаарган. Революсчу байырлалды утпуурунуң эң дээре аргазы болза ажыл-агыйның болгаш культура тургузуушкунуңуң талазы-биле совет улустуң мурнунда турар задок улуг планнарны бөттандырарынче кичээнгейни болгаш күшенишкиннерни моонуңнээри болур дээримниң дугайында ленинчи айтышкынны удуртулга болдурган, Тываның партия организациялары улуг ажылды чорудуп турар. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр база ленинчи 100 чылга белетиел-биле хөлбаштыр ТК-ның Докталында онзалап демдеглээни ышнаш, бистиң республикавыстың ажыл-ишчилериниң нол күшенишкиннерин коммунистер экономиканың, социал-политиканың болгаш идеологиянның чугула соруглаларын шиитпирлээринче утпаңдырып турар. Социалистиг чарыштың эгелекчилериниң сөөн дарый, бүдүрүлгелериниң, тудугларның, колхозтарның, совхозтарның, аймак, организация черлериниң коллективтери төөгүлүг хүнге алдар кылдыр бедиктен хүлээлгелерни ап турар апаргам. Ынчангаш олар бедик көргүзүглерни чедип ап-даа турар.

Бо чылдың агаар-байдузу өнза берге болган турбуне, республиканың кодаа ажыл-агыйының ажыл-ишчилери болдунарда бүгү аргаларны ажыглап, чедишкиннерни чедип ап турар. Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозу кодаа ажыл-агый бүдүрүлгезиниң продуктуларын күрүнеге садарының чыл планнарын хуусаа бетинде күүсетканының дугайын чөөнта чаа партияның область комитединге болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан.

Ленинчи юбилейни төлептиг уткуур дээш чарышпышаан, «Кызыл-Хаваа» шахтазының, Чадаананың хомур-даш черинин, республика типографиязының, «Тыва-даг-дүгү» комбинаттың, «Тилелге» (Каа-Хем), «Ак-Эрик» (Тес-Хем), «Искра» (Чөөк-Хемчик) колхозтарның, «УТКА-ның 25 чылы», «Өөк» совхозтарның база еске-даа ажыл-агыйларның болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери өнза шудургу ажылдап турар.

Бистиң баштыңчывыс, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң тургузуукчузу В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылының байырлалынга белетиел чүгле эрес-шудургу ажылдаары эвес-ле болгай. Бистиң бүгү ажылывыска идеологтуг ажылды база эң бедик деңнелге тургускан турары найгамчык улуг ужур-дузалыг.

Массаларның ортузунга политиктиг ажылды Коммунистиг партия кезээде бирги чергенниң чугула соруглазы кылдыр көрүп келген. Ынчангаш ленинчи чүс чылче уткуштур бар чоруурувус бо үеде, капитализмниң болгаш социализмниң аразында идеологтуг демисел эң-не көскү чидиглеңген амты байдалда, ленинизмниң идеяларын пропагандалаварыс, совет кижилерни аңгы талазы-биле бот-медерелге, оларны сыныш дивес коммунистиг бүзүрелге кижизидери бирги чергенниң соруглазы болуп турар.

Красноярсиниде идеологтуг ажылдакчыларның чөвүлел хуралы баштайгы хурал эвес болгай. Шак-ыа ындыг чөвүлел-хурал мырыңай чоомга чаа Иркутскиге база болган. Ол дээрге ленинчи юбилейге утпуштур идеологтуг ажылды улам калбартыр дээш Коммунистиг партияның өнза кичээнгейни салым турарының база бир бадыткалы-дыр. Маңаа нол чүве чүл дээрге белеткеп бүгү таланыг, ёзулуг бүгү партияның, ёзулуг бүгү улустуң болган турарын чедип аяры болур.

«Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Докталында ындыг кайгамчыктыг сөстер бар: «Ленинни эдерип салгаарындан, оон бодунуң амыдыраа-чурттаагазын бараалгатканы ажыл-херек дээш эрес-шудургу демисежиринден артык бедик болгаш чаагай чүве чок».

Бистиң республикавыстың идеологтуг ажылдакчыларының соруглазы чүл дээрге партияның ол кыйгырыын ажыкчы кижи бүрүзүнүң, совет кижи бүрүзүнүң медерелинге болгаш чүрээнге чедирип сиңдиктирери, ол соруглаңы биилир чорук кижи бүрүзүнүң быжыг бүзүрели, өрүк айтыкчы сылдызы болуруун чер болганга чедип алыры ол болур.

Ажылчы чоннуң массаларынга партийжи болгаш политиктиг салдар чедирериниң чепсектериниң ачызында республиканың идеологтуг фронтузунуң дайынчылары болгаш удуртукчулары идеологтуг ажылдың эки кылдыр нөрдүнген эвээш эвес аргаларын, хевирлерин, методтарын чедип алган. Партия өредилгезиниң болгаш комсомолдуң полит-чырыдыышкынының системаларында этелээн өредилге чылы партияның Төп Комитединиң негелделеринге дүүштүр чоруп турар. Бистиң пропагандистеривистиң болгаш партия организацияларывыстың эң нол соруглазы чүл дээрге политиктиг өредилгени оон бүгү-ле хевирлеринге сайзыраңгаймыдары ол болур. Ленинчи юбилейге белеткел дугайында СЭКП Төп Комитединиң Докталында чугаалап турары болза: «Маркстың — Энгельстиң — Ленинниң идеяларын ханы өөренири болгаш пропагандалаары— ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының идеологтуг ажыл-чорудулгазының үндезини болур. Партия организациялары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткеникшээн, бүгү коммунистерниң марксизмчи-ленинчи өредилгезиниң, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң калбак массаларының революстуг теориязының ханы өөренириниң ажылын шүштелдирер ужуругуг».

Ам ол докталарды коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активчилер республикада, оон найысыралында, эң ыраанызы будуңнарында — бүгү черлерде кичээнгейлиг өөренип турар. Маңаа ындыг бир чүүлдү демдеглээри чугула. Бистиң пропагандистеривис теория билиглерин Тывада, район, суур бүрүзүнде, будүрүлгениң участок бүрүзүнде херек кырында практиктиг амыдырал-биле шын дүүштүрериниң дыңнанчыварын өредир соруглалыг. Абстрактылыг кылдыр сагындырар теория билиглери чүгле ынчалдыр амыттаттынганда тодаргай материалдыг нүш болур, бистиң ажылывысты, бүгү амыдыралывысты экижидериниң эң эки дуза чедирер. Ленинни эдерип салгаар, оон амыдыралын бергеи хөрээ дээш демисежир деп чүве чогум-на ол.

Бөгүн «Шын», «Красноярский рабочий», «Тувинская правда», «Социалистическая Якутия» болгаш национал якут «Кыым» солуннар зоналарның идеология ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга хөлбаштыр кады белеткээн номерин парлап үндүргени бо. Оон-биле чергелештир ленинчи чагыгларга шынчы болгаш коммунистиг бүзүреликтиг кылдыр массаларны кижизидеринче, ажылчы чоннарның хөй-ниитиктиг болгаш нүш-ажылчы идепкейин улам хөгжүдеринче углаңдыр массалар ортузунга чорудар политиктиг ажылды экижидерде Красноярск крайның, Тываның болгаш Якутияның коммунистеринге ол факт база дуза болур деп идегелдиг бис.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин олар эштер Вальтер Ульбрихтиге, Вилли Штофка, Иоганнес Дикманга, Эрик Корренске телеграмма чоруткаш, Герман Демократтыг Республиканың тургустунган хүнүнден бээр он тос чыл болган оонга таварыштыр Германиянның социалистиг Чаңгыс аай партиязының Төп Комитединге, Күрүне Чөвүлелинге, Улус палатазынга, Министрлер Чөвүлелинге, Национал фронтузунуң демократтыг партияларынга болгаш хөй-ниитиг организацияларынга, социалистиг Герман күрүнениң бүгү улузунга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, бүгү совет кижилериниң өмүнээзинден чүректиң ханызындан чедирген ак-дуңма изиг байырын дамчыткан.

Немец ажылчы чоннарның күрүпозы чылдың-на улам күштелип, социализмни тургузарынга, экономиканы, эртем, культураны хөгжүдеринге бодунуң чедишкиннерин ковудедип турар. Герман Демократтыг Республиканың ам делегейниң үлетпүрлүг кол чурттарының бирээзи болган, ниитилел депшилгениниң эгелекчилериниң бирээзи болуп турар.

Улустар Герман Демократтыг Республиканы тайбыңнаң болгаш чаагай кожа-хелбээ догуннаарының политиказының талаалакчызы, барыын-герман өөрээниректериниң, дайынызырактарның болгаш неофашистерниң дайынзырак чүткүлдеринге удур туржуп турар. Европада аймыа чок чоруктуң чугула шивээни деп ылап үнелеп турар.

Бистиң партияларывыстың болгаш чурттарывыстың аразында харылзаалардың мөзүлүг болган идейлиг болгаш элементалчы чаңгыс апке совет коммунистерниң, бүгү совет кижилерниң сеткилин хаяган. Империализмниң хоралакчы үүлгедиглеринге, контрреволюцияга болгаш реакцияга өйтүр шавышкын бээри, бистиң интернационалчы ниити хүзөлгевиске шынчы туруштуурусту илергейлээри хөрек апаарга, ГДР биле Совет Эвилелиниң чаңгыс хүрээлеңнер туржуп турар деп чүвени олар бедик-биле үнелеп турар.

Бистиң партияларывыстың, күрүнелеривистиң болгаш улустарывыстың сырый каттышкан чаңгыс эви, оларның социалистиг эң-сеткил каттыштырылгазы марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң шылгаттынган принциптеринге үндезилеттингеш, социалистиг деп каттыштырылгазын, делегейниң коммунистиг, ажылчын шимчээшкинниниң сырый каттыжышкынының быжыглаарының хөрээге шынчы бараан болуп турар. Улустарның социалистиг чаалап алышкынарын ак-дуңма өске чурттар-биле кады бамгаларынга кезээде бүзүредиг туржур, социализмниң делегей туруштарынга империалистиг күштериниң каража таварыштыр орлаңжышкынарын шиитпирлиг чыл чаа бис деп, телеграммада чугаалаан.

Силерниң байырлалыңарны силер-биле кады өөрүп демдеглевишаан, немец черге сайзырангай социалистиг ниитилелдя тургузары — төөгүлүг улуг соруглаңы күүседиринге, ажылчын-тараачын Герман күрүнениң делегей туруштарын улам быжыглаарынга Герман Демократтыг Республиканың улуг чедишкиннерлиг болуруун чүректиң ханызындан күзедивис, эргим эштер деп, телеграммада түүнел кылдыр чугаалаан. (СЭТА).

Владимир Ильичиге кайгамчыктыг тураскаалды — оон өлүм чок идеяларының өндүр чаагай болгаш төлептиг боттаныышкыны болур коммунизмниң тудуун тургуспушаан, моон соңгаардаа ленинчи ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар бис. Бистиң хүрээленнивистя улам сырый каттыштыраалы! Улам шудургу болгаш эрес-маадырлыг, сагыла-чурумнуг болгаш организастыг болууулу! Коммунистиг тургузуушкунуңуң бүгү участоктарынга улам чоогаадыкчы инициативалыг болууулу! Коммунизм дээш демиселдиң революсчу марксисчи-ленинчи түгүн бедик тудаалы!

(«В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 100 ЧЫЛЫНГА БЕЛЕТКЕЛ ДУГАЙЫНДА» СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ДОКТААЛЫНДАН).

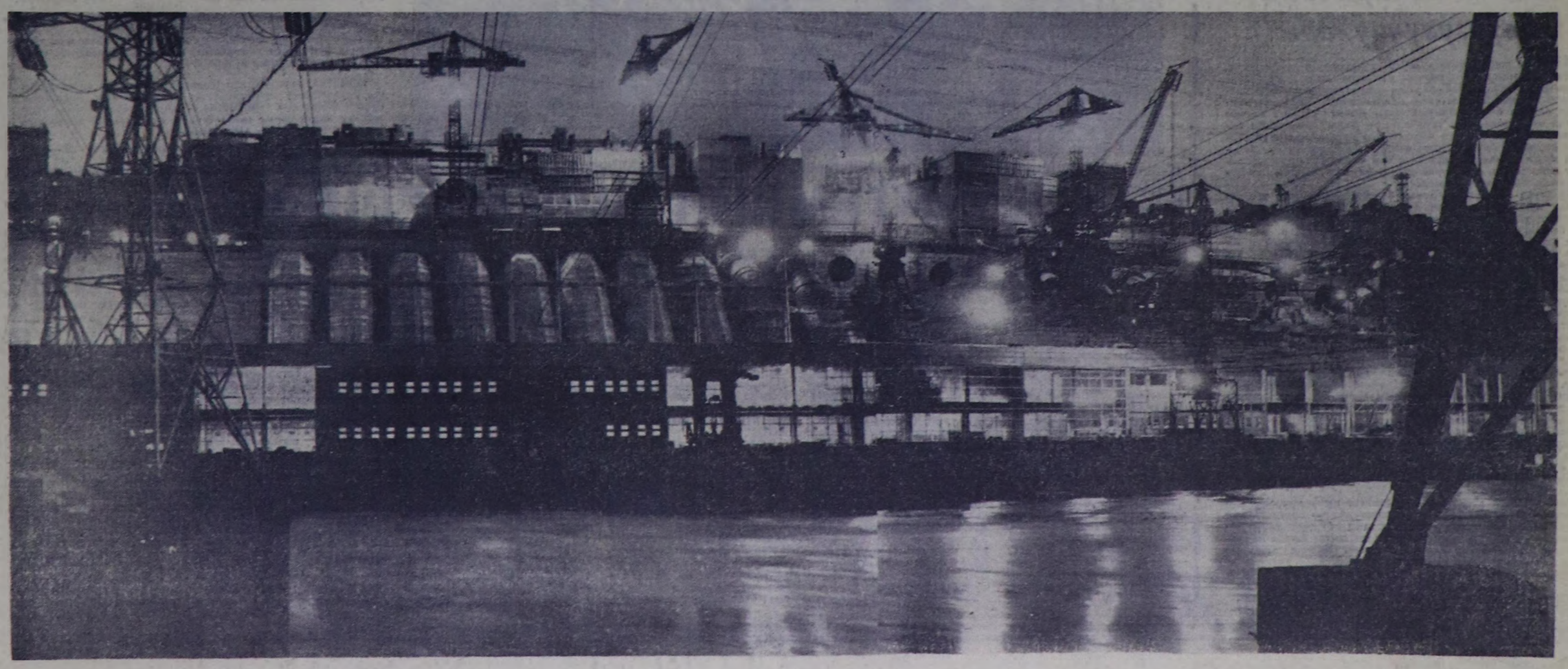

Бөгүн Красноярск ГЭС-тиң тудуунда. Р. МАНЯФОВТУҢ фотозу.

УЛУСТУҢ БОДАЛДАРЫ

Эргим Ильич, сеңээ тураскаал!

КРАСНОЯРСК ГЭС-тиң тудуундан бызаңчы-бетонщик Н. И. Головачевтуң солунга бижээн чүүлүн улуг сонуургал-биле номчудум. Биске, амгы үениң кижилериниң чүрээнге, эң чоок болгаш эргим ленинчи идеяларның күжүнүң болгаш улуг ужурдузалыының дугайын ол бижээн. Улуг юбилейниң бүдүүзүнде — В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнуң мурнуу чарыында үр чылдарда чурттап, хой чүвени көрүп келген кижи эрткен үе дугайында болгаш бодунуң дугайында, кижи төрелгетенниң, бистиң чуртувустуң, бистиң крайывыстың, бодунуң хуу-салымынга гениалдыг бодалчының салдарының дугайында бодунуң бодалдарын ол бистиң-биле үлежип турар. Ленинчи байырлалдарга чедир арткан хүннер болза бистиң күжүвүстүң, бистиң чедиишкиннеривистиң көрүлдезиниң хүннери болуп артар. Совет бежен чылдарның бедиктеринден бистер ленинчи курс-биле чоруп ор бис бе деп чүвени база катан шүүштүрүп турар бис.

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнге В. И. Ленинниң ролюн бистиң салгакчыларывыска улам билдингир болдурар дээш, кажан-бир шагда төөгүчү база катап хайгаарап, илередирин ораллажы бээр. Кадыг-дошкун демиселдиң хайнышкынын, хамааты үүлехеректериниң чыл демдеглелдерин бижээн эрги солуннарны ол ажып коре бээр. Революсчунуң, миллион-миллион кижилериниң баштыңчызының чурттап, ажылдап чораан черлерин ол база катап эргий көзиир. Алюминийден, шилден болгаш бетондан кылган дээрже шиштейин үнгүлээн бажыңнарның ортузундан, чараш архитектурлуг кылымалдарның аразындан Ленинниң чурттап чорааны аажок хумагалаттынын камгалаттынган улуг эвес ыяш бажыңчыгашты төөгүчү көрүп каар. Төөгүнүң ховар чүүлдерлиг тураскаалдарын болгаш музейлерин ол көөр.

Ленинчи салдарның көстүп турар илерелдериниң дугайын бистер үргүлчү чугаалап турар бис. Ийе, В. И. Ленин төөгүнүң чорудулгазынга, революстуг теориянын... хөгжүлдезинге улуг салдарны көргүскен. Ынчаарга чурттуң салым-чолу, ниитилелдиң салым-чолу тус-тус кижилериниң миллион-миллион салым-чолдарындан тургустунар. Ленинчи идейлериниң, Ленинниң овур-хевириниң тодаргай таварылга бүрүзүнге салдарын хайгаарап көөр болза, баштыңчыга тураскааттынган хайныктырып турар номнутураскаалды бижип болур.

Бир чогаалчының бижээпинде мындыг сестер бар:

Ленинни көрбээн-даа бол,
Ленин чокка чурттаваан мен.

Бо сестерниң утказы меңзэ хөлчок билдингир. Ленин мөчүй бергенде, мен улуг эвес турган мен. Ол атты мен баштай сүзүктүг кырган-авамдан дыңнаан мен. Чуруктар, солуннар болгаш журналдар кезиндилери чыпшыр хырбалап каан аптаражыгаш барын сактыр мен. Ол чуруктарның бирээзинден бедик хавактыг сегел салдыг кижи менче көрнүп алган турганын эскерип каап, ол кымыл, кырган-авай?—деп айтырдым.

Ол эң-не чүдүлге чок Ленин-дир. Хүрээлериниң коңгаларын ол ап октанкан.

Кырган-авам чугаалап орда, бурган-биле демисежип кирипкен улуг күчүлүг кижи мээң сагыжымга чуруттунуп турган. Соолүнде школага меңзэ чогум чүл деп чүвени тайылбырлап берген. Ынчалза-даа демиселчи дугайында — Ленинниң дугайында баштайгы бодалым кезээде арткан болгаш чыл келир тудум-на улам быжыккан.

1923 чылда бистер көдээден Красноярскиже чедип келген бис. Ачам хлеб быжырар черге, авам — хеп чуур черге ажылдап турган. Чурттаары берге турган. Ынчалза-даа ядыы өг-бүледен үнген мен школаже өөренип кире бергеним кайгамчык чаагай болган.

Үр өөренир арга чок апарган мен. Өг-бүлемге дузалаар ужурлуг болдум. Оон дайын эгелээн. Ленинин чаңгыс-даа көрбээн мен. Ынчалза-даа Ленинниң мерген угаанын өттүнген, ооң идеялары-биле чепсеглеттинген коммунистерниң — партия кежигүннериниң аразынга чурттап тургаш, Ленинниң бодалдарын, ооң улуска кыйгырыын минута санында көрүп турдум. Меңзэ эки кижилер, ылаңгыя политика талазы-биле быжыгарымның школазы болган армия онза дузалаан. Политуң комиссары Блюм сагыжымга кезээде арткан. Эң арыг ак сеткилдиг, угаангыр болгаш коргуш чок ол кижи эң янзы-бүрү, харын-даа эң берге байдалдарда безин туттунуп билир. Дайынчылар мурнунга дайынның шинчи байдалын, ооң чылдагаанарын тайылбырлап, коммунистерниң эчис сорулгазының дугайын ол чугаалап берип турган. Бистерге, аныяк солдаттарга, күш неметтинип, аңгы медереливис өзүп турган. Шынныг херекти камгалап турар сеп деп чүвени медереп билири улуг күш. Ленинизм-биле чалгынналган улустуң күчү-шыдалын Ада-чурттуң улуг дайыны көргүскен.

Рота командири Федор Иосифович Копубанов, рота комиссары, дивизия комиссары —дайынчыларны соонче эдертип турган коммунистер хой турган. Олар-биле кады мен дайылдажып, Донбассты, Крымны, Прибалтиканы эрткен мен. Сивашты ап тургаш, ол алдарлыг мугулдурну штурмнап турган адаларывыска дөмейлежирин даңгыраглап турдувус. Коммунистер мурнунда чоруп турарын көөрүнге, оларга бүзүрээринге чаңчыккан бис, чонну тиилелгеже аппар чыдар партияга бүзүреп чаңчыккан бис.

Фронтуга мен комсомолга кирдим. А бир чыл болганда партияга билдириишкин киирдим. Фронтуга шак бүрүзүнүң демиселинге кижи дүрген өзүп, улуг кижи апаар чүве. 18 харлыг дайынчы тургаш, мен ындыг болдум. Партияга кирген ужурум болза, аңаа бүгү чүрээм-биле бүзүрээнимде, аңгы тулчуушкунунуң баррикадаларынга бодумнуң орнум тодараттым. Ол аңаа-ла болу бербээн. Оппортунистер, троцкистер-биле большевиктерге шаптыктап турган бүгү кижилер-биле, ленинчилериниң демиселиниң дугайын баштай билип алдым.

Дайын соонда төрээн заводумче ээп келдим. Судно тудугжуларының коллективинге 27 чыл иштинде ажылдап тур мен. Бистиң цегивис коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинин заводта бир дугаарында эгелээн. Бистер Ленинче, социализм үезинде күш-ажылдың байдалы өскерлириниң дугайында ооң бодалдарынче база катап эзгип көрген бис, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш демисежир деп, цехте бүгү кижилер шиитпирлеп алганывыста, бистер күш-ажылды канчаар организастаарын база катап өөренип көрген бис, четпестерин илередип, оларны чайладырының оруктарын тодарадып, кады ажылдап турар эштеривисти хүндүлеп көөрүнге бодувусту кижизиткен бис. Ындыг найырал, күш-ажылга удур-дедир бүзүрел онза чугула. Элээн үе эрткенде, цехте ажыл-херек канчаар өскерилгенин бодувус-ла эскерип каан бис. Ажылывыс үзүктел чок болгаш күш-ажыл улам-на бүдүрүкчүлүг апарган, чүге дээрге, кижи бүрүзү бодунуң эштериниң, бүгү ниитилелдиң мурнунга харыысалгазын билген.

Бо бүгү шаптараазын чокка эртпээни чугаажок. Алыскак-чискек чорук, сагыш амыр чорук амыр эвес узуткаттынар. Цехке садыгжызы чок буфет организастаанывысты сактыр мен. Бүгү чүве эки чоруп турган. Ооң соонда дудагдалдар көстүп кээр апарган. Кым буруулугул — хынаары берге. Цехке чоокта чаа кирген ийи «ужугуп чоруурлар» үндүртүпкен соонда билдине берген. Ындыг таварылгалар база турган. Ынчалза-даа четпестер-биле демиселге ажылчыннар улам-на быжыгып ап турган. Цех удаваанда заводта эң дээрези апарган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дугайында бодүүн ажылчыннарның сагыш салыышкынының дугайында ленинчи бодал мээң эштеримниң медереливче улам быжыы-биле нептереп турар. Аңаа экономнуг чаартылга база дузалап турар. Ам чүгле мастер, начальник эвес, шуптувус көпеек кайнаар барып турарын дилеп турар апарган.

Ажылчын кижи делегейде кайда ынчаар бедик салдынганыл! «Кухня эзлериниң уругларынга» күрүнениң эрге-ажыктарын бүзүреп турар. Бистер ол бүзүрелге төлептиг болур ужурлуг бис. Бисте амдаа дыка хой чүве шиитпирлеттинмээн, четпестер хой. Оларны узуткаар төлээде, бодунуң ажыл-херээн Ильичинин-биле үргүлчү шүүштүрер херек. Чижээлээрге, чоокта чаа заводка мындыг багай таварылга болган. Бир-ле харыысалга чок кижи будукту үндүр октапкан: үрелген, херээ чок апарган. А херек чок апарган деп чүл ол? Ындыг чүве биске турбас. Будукту саваларга кудуп алган бис. Шынап алыр болза будук бүдүрүлгеге ажыглаттынмаса-даа болза ону пионер лагерин, чайлаавысты... будуурунга ажыглаай бис. Пуд хөмүр, демир... бүрүзүнүң дугайында сагыш салыр дугайын Ленин чугаалаан болгай. Чоокта чаа бок төгер черден өрүмнерлиг хааржакчыгашты тып алган —база-ла аар-саар чүве-дир ийин. Ынчаарга ындыг бичин чүвелерден чоннуң кежиин бистиң канчаар көөрүвүс тодараттынар.

Бүгү амыдыралдың херээ деп ленинчи идейлерин бодунга шиңгээдип алган кайгамчык кижилер бистен өзүп үнген. Маңаа хамаарыштыр биске одакчылап, завком даргалап, цех начальниктеп ажылдап турган Кузьма Илларионович Киселёвтуң дугайын чугаалаксап тур мен. Ол дээрге чөптүг эвес, принцип чок чорукка, ниити хоозун чугаага шыдашпас кижи. Ол кажан-даа кижилер аразынга чоруп, оларның хереглелдерин, бодалдарын, планнарын билип чаңчыккан кижи. Салбыр начальниги Алексей Ефимович Терсковту ажылдап алган дыштанылгазынче үдээн бис. Ынчалза-даа ол бүдүрүлге-биле, заводтуң парткому-биле харыысалгазын үспээн. Ындыг кижилер коммунистиң бедик адын кажан-даа бедик тудуп шыдаар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш, чарыш ам бүгү чуртта калбарган. Чоннуң сеткил-сагыжының ханызындан кээп турар бо шимчээшкинге мен база-ла бодумнуң салыышкынымны киирерин күзеп тур мен. Мен ам каңнаарының аппарадын септеп турар мен. Кылып турарым эки ышкаш-тыр. Ынчалза-даа улам эки кылыр херек. Ону чедип алыр-даа мен. Юбилейге мээң белзэм ол болур.

1970 чылдың апрель 22 — бистиң Совет кудумчуга улуг байырлал. Ол байырлал бажың бүрүзүнге, өг-бүле бүрүзүнге болур, чүге дээрге биске Ленинден артык үнелиг кижи чок. Кижилер кудумчуларже үнүп келгеш, боттарының күш-ажылчы холдарының бүдүрген үүлезин көөрлер. Олар ленинчи идейлериниң чырыы-биле чайыннаттынган чаагай черни көөрлер. Ынчангаш олар: «Бүгүле бистиң кылган чүүлдеривис — хоорайлар, заводтар, садтар, ордулар — бүгү чурт —бо бүгү сеңээ, эргим Ильич, бистиң тураскаалывыс-тыр» деп чугаалаарлар.

И. И. ЗАМЯТИН,
Красноярскиниң судно тудар заводунуң слесары, партияның Красноярск хооркомунуң бюро кежигүнү.

Мал ажылы — Якутияның көдээ ажылагыйының кол адыры. Совхозтарның болгаш колхозтарның ажыл-ишчилери үр болгаш кадыг-ширини кышка четчир чемни белеткеп алыр дээш чайгы үеде чүткүлдүг ажылдаар.

Бо чайын республиканың хову шынааларынга күш-ажыл онза көдүрлүүшкүнүг болган. «Ленинчи юбилейге — шалынчы ажыл-иш» сигенчилериниң лозуңу болган. Сиген кезикчилериниң аразынга социалистиг чарышка Николай Львовтуң звенозу тиилээн.

ЧУРУКТА: мурнакчы механизатор НИКОЛАЙ ЛЬВОВ.

В. БЕНДЕБЕРИНИҢ фотозу.

КОЛ ТЕМА

ЛЕНИНЧИ юбилейниң чүс чылынга уткуштур идеологтуг ажылдың дугайын бижиириниң мурнунда бөгүн Якутияның чедип алган чүүлдериниң дугайын биче көргүзерин күзээн ийик мен. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга уткуштур үнген «Якутия Октябрьның тугунуң адаа-биле» деп номну ажыдыптарга, бирги арнында-ла биске аажок төрээн болгаш чоок Владимир Ильичиниң арны көстүп келир. Ол-ла арында якут ажылчы чоннарга ооң төөгүлүг телеграммазы. Якут республиканың шаңнаттырганы Ленин орденин чуруп көргүскен. «Ленинчи национал политиканың Якутияда тиилелгези» деп болүк-биле ном эгелээн.

Бистиң соңгу талакы чуртувустуң кандыг-даа чаартылгаларының дугайын чугаалаар дээр болза, ол бүгү ленинчи национал политиканың тиилелгезин тодарадып турар. Ынчангаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунуң бүдүүзүнде якут улус бодунуң сагышсеткилин дагын-дагын Ильичиже угландырып турар. Кижилер күш-ажылчы чедиишкиннерин ленинчи юбилейге тураскаадып турар. Ленинчи тема — партия организацияларының бүгү кижизидикчи ажылының кол темазы.

Хоорайда партия болгаш комсомол чырыдыышкынының баштайгы кичээлдери чаа эрткен. Хой-хой өге политшколаларга, марксизм-ленинизм үндезиннериниң школаларынга болган кичээлдерге чугаа «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның Доктаалы-биле эгелээн. Теоретиктиг болгаш чугула айтырыгларның семинарларының хой нуруузунга бо чылын Ленинниң «Коммунизмде уругларның «чоөннээр» аарыы», «Күрүне болгаш революция», «Империализм капитализмниң дээди чадазы» дээш өске-даа улуг ажылдарын өөренир.

Ленинчи юбилейге белеткелдиң планын хоорайның партия организациязы ажылдап кылган. Бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң коллективтери ам боттарының планнарын чугаалажып турар. Ынчалза-даа ам чугаа планнар дугайында эвес болдур ийин. Ильичиниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылын төлептиг уткуур дээш партия организациялары хой чүүлдерин кылып турар.

Алгы-идик комбинады, төп электростанция, Жатайның судно септелгезиниң заводу чертелиг хоорайның улуг бүдүрүлгелеринде ленинчи номчулгаларны үргүлчү организастап турар. Айда бир удаа лекция хүннерин эрттирери норма-чижек болу берген.

Свердловчуларның үлегери-биле информация конференцияларын эрттирери хоорайның ажылчы чоннарынга дыка таарымчалыг апарган. Чамдык бүдүрүлгелерге, хоорай чанында «Якутский», «Хатасский» совхозтарга ындыг ийи-үш конференцияларны эрттирген. Хоорайның удуртур ажылдакчылары — хооркомнуң секретарылары, хооркүүском даргазы, юристер, эмчилер оларга илеткелдерин кылып турар. Конференцияларның планнарын колдуунда-ла коллективтерниң боттарының негелделерин ёзугаар тургузуп турар.

Комсомол болгаш пионер организацияларының чорудуп турар бүгү массалыг хемчеглериниң эң кол темазы ленинчи тема апарган. Эрткен өөредилге чылында ВЛКСМ-ниң 50 чылынга уткуштур 10 муң ажыг комсомолчулар В. И. Ленинниң «Аныяктар эвилелдериниң сорулгалары» болгаш «Улуг эгелээшкин» деп ажылдарының талазы-биле зачёттарны дужааган.

Школа санында тургустунуп турар ленинчи музейлерге, булуңнарга, өрээлдерге делгиир чүүлдерин өөреникчилер улуг хандыкшыл-биле чыып турар. 9-ку ортумак школаның директору М. И. Кершенгольц, ийиги ортумак школаның улуг пионер вожатыйы Галина Кобелева бо херекке школачыларның улуг сонуургалын хайныктырган.

Пионер дружиналарының В. И. Ленинниң чүс чылынга тураскааткан чарыжынга ажылдың солун хевирлерин уруглар тып турар. Владимир Ильич Ленинниң соратниктери—Серго Орджоникидзениң, Ем. Ярославскийниң, Г. И. Петровскийниң амыдыралчуртталгазын болгаш ажылчорудулгазын 20, 25, 26 дугаар школаларда өөренип турар, оларның адын бистиң хоорайывыстың кудумчулары эдилээн.

13-кү школаның пионер дружиназы бодунуң Даркылах кудумчузунуң төөгүзүн өөренмишаан, алдарлыг хой-хой кижилерин, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилерин илереткен. Совет Армияның 50 чыл юбилейин холбаштыр кудумчуну чаарты адаарын хооркүүскомдан пионерлер дилээн. Байырлыг шугум чыскаалынга күүскомнуң шиитпирин помчаан. Пионерлерниң дилээн хандырган. Ук кудумчуну Совет Армияның 50 чылы аттыг деп адаан.

Школаларның барын бүгү класстарынга чаа өөредилге чылының баштайгы кичээлдери эрес-маадырлыг чоруктуң кичээлдери болган. Хамааты болгаш Ада-чурт дайынының киржикчилери, күш-ажылдың хоочун кижилери, партия болгаш совет ажылдакчылар ол кичээлдерин эрттирген.

Революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның клуву-биле хоорайның комсомолчуларын сырый найырал холбаштырган. Аныяктар хуралдарынга, пионерлер чыыштарынга клубтуң кежигүннери үргүлчү аалдап баар. Аныяктарның Ленинчи Эвилелинге хүлээн алыышкынын байырлыг ёзулалы ВЛКСМ-ниң дыка хой кежигүннериниң сагыш-сеткилинге бүгү назында артар. В. И. Ленинги тураскаалдың чанынга азы Өлген демиселчилер шолүнде хамааты дайын маадырларының хоорүнүң чанынга оолдар, кыстар эң хоочун коммунистерден чагыгларны болгаш баштыңчыны сиилип чураан кызыл дептержигешти ап турарлар.

Ажылчы чоннарның интернационалдыг кижизидилгезинче хоорай коммунистери улуг кичээнгейин салып турар. «Улустарның ленинчи найыралы тиилеп турар» деп лозуң-биле улустуң улуг байырлалын эрттирерин планнап турар. Лекцияларга болгаш илеткелдерге, тематиктиг кежээлерге интернационализмниң айтырыгларын чугаалажыр.

Өске республикалар, областар-биле якуттарның харылзаазы чылдың калбарып орар. Бурят концерт бөлүүн бистиң көрүкчүлеривис каш удаа чылыы-биле уткаан. Украинадан үш концерт бөлүү эрткен чайын Якутияга чораан. Якутияның музыка-шин театрының балет болүү Бурятияга чораан. Бо чылын бистиң артистеривис, чогаалчыларывыс, чурукчуларывыс Якутияның уран чүүлүнүң болгаш чечен чогаалының Тыва республикага кежээлеринге киришкен.

Латви болгаш якут артистерниң каттыжып кылганы «Үр хүннүң эртени» деп фильм кинотеатрларның экранларында үнүп турар. Риганың киностудиязының чаа кинозу Якутияга хамааты дайынның маадыры латви Иван Стродтуң дугайын чугаалап турар.

Якут чурулга уран чүүлү бистиң республикадан дашкаар черлерде безин сураг-жаан. Якут графиктерниң болгаш сөөк чазакчыларының уран кылыгларының делгелгези чоокта чаа Москвага болган. Биетиң графика мастерлеривис Афанасий Мунхаловтуң, Лаврентий Неофитовтуң болгаш өскелериниң-даа, сөөк чазакчылары Тереньтий Амосовтуң, Семен Пестеревтиң уран кылыгларын москвачылар болгаш өске-даа хоорайлардан келген кижилер бедин-биле үнелеп көргеп. «Бо дээрге өттүндүрүүшкүн эвес, харын ёзулуг уран чүүл-дүр» деп киев чурттуг Нестеренко демдеглээн. Мурнунда бистиң чурукчуларывыстың чураан чүүлдерин Хабаровскиге, Владивостокка, Киевке, Ригага болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга делген көргүскен.

Якут уран чүүлдүң болгаш чечен чогаалдың өзүлдези — Соңгу чүктүң шаанда дарладып чораан улустарының национал культуразының күчүлүг чечектелиишкининиң тодаргай херечизи-дир.

Экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинде чедиишкиннеринге чоргаарланмышаан, Якутияның ажылчы чоннары чуртунуң чечектелиишкини дээш, алдарлыг ленинчи юбилейниң бүдүүзүнде бүгү чедиишкиннери дээш Владимир Ильичиге боттарының ынакшылын болгаш хүлээн көрүүшкүнүн илергейлеп турарлар.

И. СПИРИДОНОВ,
СЭКП-ниң Якут хооркомунуң секретары.

Красноярскиниң комбайннар заводу сес айларның дургузунда муң ажыг комбайнны, оларның аразында 21 комбайнны пландан ажыр бүдүрген.

ЧУРУКТА: эптээр цехте (солагай талазындан оң талазынче) коммунистиг күш-ажылдың бригадазының бригадири Сергей Семенович СИДОРОВ — ооң бригадазы чыл бүрү заводта бирги черни эзлеп турар; эдиктирикчи коммунист Николай Михайлович АШЛАПОВ.

А. ГОРЕЛОВТУҢ фотозу.

Чаа амыдыралдың тургузукчулары

Норильск школаларынга «Чаа амыдыралга тургузукчу, Ленинниң армиязынга шынчы дайынчы бол» деп лозуңбиле үш салгалдың байырлалдыг ужуражыышкыннары болгулаар. «Ленин болгаш чон», «Ленинчи принципналдыг, бодүүн болгаш бедик харыысалгалыг болур чорукту бистиң билип турарывыс» дер темаларга эң дээре чогаадылга бижиириниң конкурузунга школачылар киржир. Улуг салгалдың кижилери-биле: «Ильич кандыг чораанын, ындыг болурун күзээш, ленинчи орук-биле бар чыдар бис» деп кыйгылыг кежээлерин, аас журналдарын ниити чуртталга бажыңнарында шагда кыла берген.

Культура ордузунга: «Ленин болгаш коммунизм» деп темалыг теоретиктиг конференцияга аныяктар киржир. Культураның улусчу университеттеринге: «Ленин—чечен чогаалда болгаш уран чүүлде» деп лекциялар болгулаар. «Соңгу чүк дугайында ленинчи Декреттер», бистиң хоорайывыстың кол кудумчузу-биле адрестери холбашкан коллективтер дугайында — «Ленин кудумчузу» деп дамчыдылгаларны радио биле телевидение организастаар.

Хоорайның чогаадыкчы коллективтериниң: Культура ордузунуң, бот-тывынгыр уран чүүл артистериниң, улусчу театрларының, музыка школаларының көрүлдези норильчаннарга солун болур. «Ленин бистиң Норильскиге чурттап көрбээн, ынчалза-даа хоорайывыс — ооң күзели» деп ат-биле Культура бажыңынга Заполяр комбинадының төөгүзүнүң музейин ажыдар бис. Бистиң чер чурттуг И. В. Рехловтуң Ильичиниң амыдыралынга, ажыл-чорудулгазынга холбашкан, сураглыг чуруктарын калбаа-биле ажыглаар бис. Хоорайның библиотекаларында, ниити чуртталга бажыңнарында номнар делгелгелерин, ленинчи темага холбашкан ном допчуладын шагда кыла берген.

Шин театры Ильичиге тураскааткан: «Большевиктер», «Маажымның хүнү» деп шиилерин белеткей берген. Бистиң театрывыска болгулап турган: «Кремльдиң курантылары», «Үшкү патетиктиг», «Чаңныктыг чыл», «Революцияның өмүнээзинден», «Июльдуң алды» деп шиилерин көрүкчүлер база көөрлер.

Норильчаннар хоорайның теоретиктиг конференцияларынга-даа киржир. Норильскиниң индустриалдыг институдунуң эртем ажылдакчылары: «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери — коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының эң чугула фактору», «Ленин болгаш амгы үе» деп эртем конференцияларын чорударлар.

С. ГАЙДАЙ.

СЭКП Норильск хооркомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

ЭРТЕМНИҢ БЕДИКТЕРИНЧЕ

БҮГҮ чурттаазы-биле бир дөмей Якутияга революцияның оруу болгаш Советтер эрге-чагыргазының тургустунганы В. И. Ленинниң гениий-биле херелденген турган. «Хаанның дарлалындан, нояннарның кулдапыышкынындан хосталган якут ажылчы массалар орус ажылчыннарның болгаш тараачыннарның дузаламчызыбиле оттуп келип, ажылчы чоннарның боттарының эргечагыргазын долузу-биле быжыглаарының оруунга үнерлер» деп, 1921 чылдың апрельде якут ядыыларның конференциязынга бодунуң сураглыг телеграммазынга ол баш бурунгаар сөглеп чугаалаан. Улуг баштыңчының болгаш башкының баш бурунгаар көргени ышкаш, амыдырал бисте харын-на ындыг болган.

Ырак үеден бээр-ле, улуг орус улустуң эң дээре оолдары декабристерден эгелээш, марксисчилер-ленинчи л е р г е чедир, революсчуларның бүгү салгакчыларының төлээлекчилери Якутияның ажылчы чоннарын политика талазы-биле чырыдып, кижизидип чораан. Улуг революсчу демократ Н. Г. Чернышевский чогуур үезинде якуттар база кижизиг чурттаарлар деп чайгылыш чокка бүзүреп чораан.

В. И. Ленинниң шылгараңгай өөрлери, Якутияже хаанныг чазактың шөлүпкени Ем. Ярославский, Серго Орджоникидзе, Г. И. Петровский олар Якутияга марксисчи большевикчи партия организациязын тургузуп тургаш, колонизаторларның болгаш нояннарның эрге-чагыргазын дүжүреринге таарымчалыг байдалды тургускан.

Большевиктер удурткан орус ажылчыннарның болгаш тараачыннарның дайынчы отрядтары хамааты дайынның үезинде Якутияның ажылчы чоннарынга тиилелгени берген шиитпирлиг күш болган. Харын мооң ужурунда бодунуң улуг акызы орус улуска якут болгаш өске-даа улустарның өөрүп четтириишкини мөңге болгаш быжыг.

Революция мурнундагы Якутияның чонунуң амыдыралы чырытны чок чораан. Дуганнардан школалар, хамнардан башкылар эвээш турган. Аскан, караа чоктардан бижик билирлер эвээш чораан. Якутияның ажылчы чоннарының аас-кежиктиг амыдыралче оттурунга Ильич ыдыктыы-биле бүзүреп турган. Ол болза ленинчи культура революциязының тиилелгезинде онза илереп турар. Ооң бир көскү чижээ — бистиң күрүне университедивис болур.

Ол ам 12 чыл ажылдап турар. Ында кадрлар белеткелин алды факультеттерде: төөгү-дыл, физика-математика, биолог-география, инженер-техника, көдээ ажыл-агый болгаш медицина факультеттеринде 16 тускай эртемнер талазы-биле чорудуп турар.

Университеттиң материал-өөредилге сууру чыл-чылы-биле өзүп турар. Бо чылын эңне үнелиг белек алдывыс — аңаа чаа бажың тудуп берген. Ам университетте бот-өөредилгелиглер-биле кады 6 муң ажыг студентилер өөрениң турар. Ол 23 националдарның төлээлекчилери найыралдыг, чаңгыс эптиг өг-бүле-дир.

Оларны 400 ажыг профессорлар-башкылар өөредип, кижизидип турар, оларның аразында эртемнериң 8 докторлары, 90 кандидаттары бар. Университет 4500 ажыг тускай эртемниглерин белеткээн.

Улуг эртем-шинчилел ажылдарын база ында чорудуп турар, бирээде, Якутияның улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдер талазы-биле өйү келген айтырыгларны, ийиде, совет эртемниң ниити-эртем, ниити теоретиктиг айтырыгларын, үште, өөредилге номнарын чогаадыр, ортумак школаларга болгаш дээди өөредилге черлеринге эртем-методиктиг айтырыгларны ажылдап кылып турар.

Гуманитарлыг эртемнер талазы-биле революция мурнундагы болгаш Советтиг Якутияның айтырыгларын өөрениң, орус, якут, даштыкы дылдар талазы-биле национал школаларга өөредилге номнарын чогаадыр ажыл чоруттунуп турар. В. И. Ленинниң амыдыралының, ажыл-чорудулгазының чамдык айтырыгларын шинчилеп, Якутияның партия организациязының төөгүзүн өөрениң турар.

Биологтар Якутияның үнүш болгаш дириг амытаннар аймаан улус ажыл-агыйынга ажыглаары-биле өөрениң, амгы үениң химиязының чугула айтырыгларын ажылдап кылып турарлар. Физика-математика талазы-биле атомнуг спектрокопияны, мурнуу Якутияның даг породаларының физиктиг шынарының дугайын шинчилеп турар. Университетте факультеттерниң эртем ажылдакчылары Якутияның улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чугула айтырыгларын өөредип турар.

Эртем талазы-биле кадрлар өспүшаан. Он ажыг чыл дургузунда докторнуң алды, кандидаттың 60 диссертацияларын апыяк эртемденнер камгалаанпар. Эртем кадрларын аспирантурада белеткеп турар. Алды тускай эртемнерге хамаарыштыр кандидат диссертациязын камгалаар Эртем чөвүлели университетте бар.

Бистиң Якутияның ажылчы чоннары ленинчи партияның удуртулгазы-биле үжүглелден университетке чедир, хожудангай чоруктан эртемниң бедиктеринге чедир хөгжүн депшээн, ол дээрге бистиң соңгу чүк чуртувустуң амыдыралче, чогаадылгаже, улуг Ленинниң чугаалаанын ышкаш, одунганы ол-дур.

И. РОМАНОВ,
төөгү эртемнериниң доктору, Якут күрүне университединиң профессору.

«ХААН-ХЕРЕТИ» КУШ—ӨДНҮҮНҮҢ АЧЫЛЫГ ХОЛУ

Тывада ооң наймеылалы Кызылда чурттаа турар бир со- бар. Ооң ады—Хунажык Комбуевич Ондар. Тыва, Ажылчы Кызылдың. Күрүне ажылдакчызы. Ооң ажылдан турар черидың автотранспорт бүдүрүлгезиниң улузу оны хүнооң ады республиканың бүгү районнарында сурыг- Кызылдың улуг навылыг чонунуң барын шуптуныг. Оны

Х. К. Онда — чаа Совет Тываның чаа мөөгүүт кижизининң үлеге- чижээ. Ындыг чижектер кайы хей. Бо үлетерчижен олардаан чайгыннанчан болуп магат чок. Кандыг-даболгаш, баштайгы тыва чолаачыларның бирээзи ол. Үзеп дөрт чыл ажылдаан келген. Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы. «Озал-ондан чок ажылдап турары дээш» медальдыг, доора даузуну, ажылының элезин, черже бо шын- чаңныктыг чүве берге оруктаар- дуң» келгени Хунажык Комбуевич — Совет Социалистиг Республикаларниң Эвилелининг Дээди Соведининг депутады.

Ам авторга сестен бергээл.

Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуп- гайын ажылдаар черимиге улус чугаалашкан турду. Түүнүнчи — дыг-даа чугаалашкан турдулар.

Меңээ бир та- варылга соңуурганчыг болду. Хүлээлгелериниң негелдезерин ингедимээр кижи черже чок. Бир болза улаан- ла болза шуут назын кааптар. Улустуң чурии кагды.

— Чоп сапал- давас сен, Хунажык?— деп айтыра-дыр.

— База детки- ыр мен. Ленининиң төрүттүнгени дег хүнгө алдар кылдыр ажылдаарынга күжүмүң-даа харамнанмас мен.

Үнзелиңер дээн ыйгы дыңналы хонуп келди. Автобустар аргыжарының графигин чаңгыс минута-даа озалдадып болур эвес...

...Үжен чыда он алды харлаан турдум. Ынчан мээң чурттум Улуг-Хемге баштайгы школа ажыттынган чүве. Баштайгы тыва үжүглелди аңаа өөренир. Совет Эвилелинден келген эртемденнериң биске тургузуп берген тыва бижиин баштай-ла аңаа өөренир. Араттарының ажы-төлдери бистерии «моорлаңар» деп ынаар чалаан!

Өөренип эгелээн баштайгы хүннеривисте-ле Тыва Аратның Революстуг намының активчилериниң бирээзи кудумчаа чораан школачы бистерге бо үжүражын келди. Үлгады берген навылыг арат кижи болду. Биске аъттыг чортуп келгеш, аан-саан айтырыгзар салып чоруй, аъдындан дүже халыды. Бичежен дурт-сынныг, тыва чолдак-тоннуг, беш-адырлыг, эрги «бүдённовка» бөрттүг. Таңды кожуунуу чурттуг, Оюн деп кижи мен дээр чораан. Чогум ат-сывын та ким дээр, уттупнан иликше, ынчан билбээнимде-даа ол болуп магат чок. Уттундурбас кылдыр сагыжымда сиңни калган чүве-ле ооң сестери.

— Мен дег апарганнарны кырганнар дээр өйү келген, мынча дээри-даа чок. Ол хиреде-ле өөренирээр-дир мен. Өөренир-даа мен! Өөренир, өөренир үжүрлүг бис. Үжүк-бижикке өөренир арганы биске Ленин берген деп чүвеним утпас херек... дээн.

20 чылдарда бичии ооң чораан шаамда-ла эң баштай чыгаан көргөн мен. Оон бээр-ле ол машина сагыжымдан ыралас, күзел-бодалымны доюлдурган тоол дег апарган. «Хаан-Хереги» куш дег апарган дээрим ол. Тывага шериг албанын эртиривисте тудуг талазы-биле тускай мергежилиг чок турду. Өглерге чурттап, мал малдап чораан кижилер четкилеп келгеш, чорус өңнүктеривис дузаалаарлар» дижип чоруп турдувус. Шыпаппала ыпакшыл-биле сиңниккен, улуг, сагыш човангыр дузаламчыны биске көргускеп. Туулуу салырын безин бөлбес кижилер тудуг херээниң мергежилии шиңгээдип аптывыс. Ам мен комплексиниг бригаданың бригадазының, ССРЭ-ниң Дээди Соведининг депутады.

Москвага, ССРЭ-ниң Дээди Соведининг сессиязынга үлүе ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планын бадылап турда, «Тыва кобальт» комбинаттың тудуун доозарының чугулазын чугаалаан сестер дыннаан, уттундурбас дөртен дөрт чылда орус улустуң ада сеткилдиг, буянныг холун Сайн ажылдыр биске сунуп бергенин бодап олурган мен...

Бистиң аимдыралывыс тоол-домакты безин ол-ла олчаан боттандырып турар апарган; долгандыр ол-бо көргүзээш, аңаа улам-на бүзүреп чоруур-дур мен. Аңаа сактырымга-ла мындыг: «Хаан-Хереги» куш чүгле тоолда бар, ол кымга-даа, кажан-даа туттурар эвес. Ол хиреде-ле биске боду үжүп чедип келген шыкажыл! Бистиң бичии улузувустуң шагдан тура күзел-бодалы — «Хаан-Хереги» куштуу тудуп алганы дег — аас-кежиктиг, өөрүшкүүлүг чурттаар — күзел-бодалы ам боттанган-дыр. Тоолга эвес, харын херек кырында боттанган. Чаа амыдыралче Ленининиң көдүрүп үндүрген, акмудуңма улустарының буянныг холу Октябрьның чырык көрелии буурул Сайн сынарып ажылдыр база чаймынаалдыргаш, ооң-биле катай коммунизмче чоон орукту биске изеп берген-не болгай.

Биске Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда чедип алдынган бүгү чедиишкиниерни дөгере санай-даа албастыр мен. Тыва бодунуң бүгү чедиишкиниерин Ленининиң, ооң тургускан партиязының, улуг орус улустуң болгаш Владимир Ильичиниң тургусканы бүгү Совет күрүнеииң ачызында чедип алган, ону ылап билир мен. Баштыңчының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн толештир уткуур дээш ажылдаарынга бүгү күжүмүң кажан-даа харамнанмас мен деп, ынчангаш чугаалап тур мен. Хүлээлгелерни күүседири шагда-ла бистиң ажылчын чаңчылывыс болу берген деп, коллективимге база чугаалап тур мен. Чарыжывыс чедиишкинниг чоруп тур.

Юбилей чоокшулаан тудум-на, улам эки ажылдаар бис. Хоочун чолаачы-ла болтай мен. Ынчангаш эш-өөрүмнү кончуг эки билир мен.

Х. ОНДАР,
Кызылдың пассажирлер автотранспортунуң бүдүрүлге черииниң чолаачызы, ССРЭ-ниң Дээди Соведининг депутады.

В. И. ЛЕНИНИНИҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 100 ЧЫЛ ОЮНГА УТКУШТУР

Ыраакы эртиен үеде хөртүүтүг Сибирьге чаштына-ла бергеиаар турган бо бичии маш бажыңчыгаан хаан ёзугужуңу ол дүмбей чылдарында безин иелир революциянның даймичи штабы турган. Маңаа, Шушенскоеге В. И. Ленин үш чыл дургузунда шолуглеге турган.

Чартык чүе ажыг чылдар эртиен. Төрээн чурттуң бүгү булуңнарындан маңаа чоннуң шуужуп кээп турары чылдың-на, хүннүң-не улам калбарып, улам күчүлүг агыны болуп турар. В. И. Ленининиң бажың-музейинге чүгле эртиен чылдың дургузунда безин 180 муң хире ажыл-ишчилер келген. А музейниң догуннап келген үжеп чылдарывың дургузунда оларның саны бүдүн чартык миллион четпен.

Ильичиге боттарының чүректериниң чыдыны, улустарының баштыңчызына болган башкызына инакшыл, хүндүткелии бараалгатпышаан, чоп сылерге бо чурукта көстүп турар пионерлер дег, маңаа чүректиң хаңызындан онза соңуургалдыг кээп турар.

ЛЕНИНИАНА

— Пролетарис- тың улуг баштыңчызының иделарын пропагандалаары чорудуп, пропаганчаар гандистерниң болгаш политик- ворматоараның ажылында ыдыг чал хевирлер барыл?— деп айтырыг- лаар спондентивис СЭКП-ниң Хас обкомунуң секретары К. Н. Худаяковка салган.

— Хакасияның ажыл-ишчилери ленинчи партияны улуг соңуургалы- ткицилаар- кайын. Ленинчи пат- биле утай бүрүзүнде эрттирип турар цыларны бис деп, ол дыңнаан. Районнуң болгаш облас- ың парстия болгаш ажыл-агый удурбүдүрүлгелериниң тукчулары болгаш тудугларның частокларында, колхозтарның болгаш совхозтарның сабырыла- ларында база фермаларга ба- рып турар. Олар беседелерни болгаш лекцияларны ханы-бүрү айтырыглар- рымнап турар.

Совхозтарның парткомдарының болгаш колхозтарның партбюролары хойжуларга тускай лекцияларны тургузуп турар. Чижээ, Бей совхозта тудуг лекторий шагда ажыл- турар. Хойжулар турлаг- рынга агитмашина чеде бээр. Лектор Тушенекое суурга В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулга зының дугайын, Сибирьже шөлүглге үезинде ооң кандыг ажылдарны бижээнин малчыннарга чедингир хевир-биле тайылбырлап турар. Лекцияны хроника фильмнерни көргүзери-биле капсырлаштырары албан болган.

Абаканда механиктиг заводка «Владимир Ильич Ленин коммунистиг мораль дугайында» деп темага теоретиктиг конференцияны эрттирген. «В. И. Ленин күш-ажылдың будүрүлчүлүүнүң дугайында» деп темага конференцияга белеткеп чоруп турар. Политиктиг чырыдыышкынның системазынга ленинчи теоретиктиг нокталды өөрениринче улуг кичээнгейни көрүндүргеи. Область комсомолдуң чүс ажыг бөлүүмнерим тургускан. 2,5 муң ажыг комсомолчулар болгаш аныяктар В. И. Ленинниң биографиязын өөренип эгелээн.

Бистиң дээди болгаш орутмак өөредилее черлеривистиң башкылары ленинградчыларның эгелээшкинин деткээн. Олар Черногорскиниң комбинадының, «Хакасиял» деп трикотаж фабрикаиың болгаш өске-даа будүрүлгелериниң аныяктар коллективтерин шефке алган. Институттуң болгаш техникумнарның башкылары аныяк ажылчыннар-биле ужуражып, ленинчи ажылдар талазы-биле лекцияларны комчуур комсомолдуң база бистиң партивыстың алдарлыг оруумун дугайында беседаларны кылыр.

• • •

Бо чылдың эгезинден бээр Кызылдың будүрүлгелеринге, тудугларынга, албан черлеринге, ооредилге черлеринге 500 ленинчи помчулганы эрттирген. Тываның наймысылынга ленинчи помчулгалар В. И. Ленининиң чогаалдарын пропагандалаарының база бир ажыктыг хевири болу бергеп. Чижээ, үшкү болгаш ийнги автотранспорт будүрүлгелериниде, республика эмнелгезинде, «Совет Тываның 10 чылы» культура бажыңында ленинчи помчулгаларны эки организастаан.

«Ленин бистиң амыдыралывыста», «Ленин—теоретик болгаш Совет күрүнеиин үндезилекчизи», «Ленин — ажылчы чонпарның хосталгазы болгаш аас-кежии дээш чалбыыштыг деминселчи», «Тыва сценада Ленининиң овуруу», «Эң-не кижизиг кижи» бо-даа база ленинчи беседаларның оске-даа темалары онза хөй дыцнакчыларны хандыдып турар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң мурнакчы саанчызы Куинекай Хомушкуну Тывада билбес кижи ховар. В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга тураспааткан социалистиг чарышка киришкеш, ол сүт саалдазының талазы-биле эң бедик көргүзүгнү чедип алган. К. Хомушку хөй-ниитининиң ажылынга идепкейлиг киржип, аныяк саанчыларны саанчының бедик арга-мергежилинге өөредип турар.

Төрээн чурт саанчының кызымаккай ажылын бедии-биле үнелеп, Тываның өске бүгү мал ажылында мурнакчы кижилери-биле кады чазактың дээди хавыязы Ленин ордени-биле шаңнаан.

Төрээн черинде

Улуг эвес мага-боттуг, чымчак шырайлыг аныяк херээжен кижи башкы институдуңга чедип келгеш, ол-бо аудиторияларже кирип, башкылар болгаш студентилер-биле ээлдек мендилежип турарын көөр бис. Ооң адын Фанна Михайловна Бартан дээр. Ол институтта амгы орус дыл талазы-биле лекцияларны студентилерге номчуп турар.

Кызылда күрүнеиин башкы институдунуң хоочун башкылары Фанна Михайловнаны студент турган үезинден бээр билир. Ооң националы тыва. Төрээн тывазынга өскен-төрээн, оруумак эртемии чедип алган. Ам ол бодунуң өөренип дооскан институдунда башкылап турары бо. Фанна Бартан чедип алган чадазынга доктаавааи. Билиглер дээш ыяк чүткүл, эгээртинмес энергия ону улам бурунгаарлаткап. Бо чылдың чаңнында ооң башкы эш-өөрү аныяк башкыга ыяк байыр чедиргеннер — тыва херээженнериң аразында Фанна Михайловна бир-ле дугаар кандидат диссертациязын камгалап алган. Тыва школага орус дылды башкылаарының методиказы — диссертациянның темазы ол.

Ам Тывада 2910 башкы республиканың школаларында ажылдап турар, оларның аразында 1800 херээжен башкылар бар. Үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда 6224 тускай эртеминг херээженнер ажылдап турар. Оларның аразындан 2115 кижи дээди эртеминг, инженерлер— 98, экономистер — 74, эмчилер — 282, 133 зоотехник, агроном, мал эмчилери болгаш өскедаа тускай эртеминглер санатпыш турар.

А. ОСТАПЧУК.

Тыва дылга үнер

Бистиң ном үндүрер черивиске, ленинчи тема—эң кол болгаш харын-даа бирги чергенин. Мырыңай барык дөртен чылдар мурнунда Тывага баштай парлаттынган ном безин «Башкы Ленин» деп адаттынган болгай. Ол ном араттарның бижикке өөренип турган үжүглели-даа, оларны угаадып, чаа амыдырал дээш демиселче киреринге дузалаан политиктиг брошюра-даа ол турган.

Ам Тывага Совет эрге-чагырганың 25-ки чылында, Ленининиң чогаалдары, пролетариаттың улуг баштыңчызының болгаш «Эң-не кижизиг кижиниң» дугайында номнар бистиң ажылывыста болгаш планнарывыста улуг черии ээлеп турар.

Революция баштыңкыны, марксизчи эртеминиң улуг теоретигпиниң болгаш практигпиниң шилиттинген чогаалдарының ийи тому келир чылын парлаттыныр үнер. Оларга В. И. Ленининиң эрткен он чылдарда тыва дылда очулдуртунган бүгү ажылдары кирер, а олар дээрге бежен ажыг.

Владимир Ильичиниң аамыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын көргүзүп турар чечен чогаал дугайын база үтпайн турар бис. Тыва литераторлар Ленин дугайын хөй бижээн. Херечи кылдыр Степан Сарыг-оолдуң «Хомустуң ыры» деп чоокта үнген номунда кирген шүлүктерин, Алдын-оол Даржаапың «Ильичиниң изи-биле» деп болүк шүлүктерин болгаш «Сында кижи» деп шүлүглел-легендазын безин чугаалаарга четчир. Ленинчи тематиканың кончуг хөй үран чечен болгаш уруглар литературелары чыл бүрүде тыва дылче очулдуртунуп турар.

Бир чүүлдүң дугайын: бистиң улузувустуң амыдыралының революстуг чаартылгазыпка хамаарыпкан чечен чогаалларда-даа, публицистиг чүүлдерде-даа азы эртем ажылында-даа Коммунистиг партияга, Владимир Ильич Ленинге өөрүп четтиришкинниң сөстери хөй дээрээ чугаалавайн барып болбас.

Д. ОНДАР,
Тыва ном үндүрер черии политиктиг литература редактору.

ЧУРТТУҢ АЛМАЗ ЭРТИНЕЗИ

Картографт- чүге ядыызы- мен. Ол байда бистиң хоорай таптаттынмас сыдыстарының диг кызыл хере- горскиге эвилдиг от дег кызылы, далайның ак-ко- га... Аңаа хүнүң- ган хөй өөнерп, на бойдуста кара- нерал—алмаз дан- коргүзүп болур.

Ооң кылаң-кыл- дары соңгу чүктан-даа чидит, хаяа алмаз чурту- лалыпга база ко- болгай. Якут че- лиг эртинезин к- вас кижи кайын

Оон дугайын пий чыл бурунг- ган. Алмаз «мен- болар» дээпзиг к дырда. кижилер- эгелей берген. К- бирьден, Москв- градтан, Уралдан Украинадан шинчилекчилер мнаар аъттангылапкан. А даштыкы парлалга якут алмаздарны холга киирип алырының хуусаазының дугайында даап бижигилеп турган. Бо чүс чылда бе азы келир чүс чылда бе? дигилээр. А ол аразында машиниствер Борис Кораблев, Михаил Орлов болгаш оларның өөрү экскаваторларын мастерскаяларынга соңгу чүктүң келир үедеги хоорайларының толевилелдерин бүдүрө берген.

Оң ийи чыл... Бо дээрге төөгүнүң шагының секунда айтыр согуну-биле демдеглээр хуусаа ышкажыл. Ынчалзадаа алмаз чуртунда ол үе демдеглеттинге берген. Ол дээрге ырааның, бергезинии талазы-биле чижеглээр чүве чок. Большой Невер — Мирный аразынга орук ажыткан чоланачыларның аттарын алдын үжүктер-биле бижигилеп каан тураскаал самбыразыдыр. Ол дээрге якут алмаз черле алдымас дээр дугайында тоолду ап октапкан, баштайгы № 1 фабриканың турган черинде тураскаал суургазы-дыр. Ол дээрге Вилюйск ГЭС-тиң бажыңында ааадырлыг тудугжуларының аттарын спилип каан тураскаал самбыразы-дыр. Ол дээрге, адактың сөөлүнде, Мирный хоорайның бирги бажыңы-дыр, ону алмаз чуртунуң ааадырларының төөгүзүн бижээн музей кылып каан.

Ада-чурттуң Улуг даймынында Москваның, Ленинградтың, Севастопольдуң камгалакчыларының мурнунга бүгүдевис могейин, магадап турлувус. Днепрни кешкеннер, Берлинни алганнар кандыг ийик? Ынчаарга Мирныйга 1957 чылда Кыдыкы Соңгу чүктүң эгээртинмес байлаапче шавар халдаашкын Якутияны таварыыр апарган. Аңаа, фронтуга дег, берге турган. Харын-даа кижи шыдап үнер арга чок хире. Барының талакы чурттарының чигзинникчилерп «большевиктерниң эдчеглиг орлдавышкыны» бууравр-даа дижип турганнар.

Совет кижилериниң күш болгаш угаан талазы-биле күштериниң хемчээлии олар кайын билир ийик! Картийжи мобилизация ёзугаар Мирныйже эң-не быжыг туруштуг, шылгаттынган кижилер чоругулапкан. Бодунуң эң дээрелерииге комсомол алмаз чурту баары-биле путёвкаларны бижип берген. Олар майгынарга чурттаарыидан деспээп, доң хлеб, суг орнунга дон дош — маңаа-даа олар лүжүп бербээп.

Бо дээрге алмазты баштай тыпканнарның медерелдиг, массалыг эрес-маадырлыг ажылы-дыр. Алмазтың тывылган бүгү черп — бистиң чурттуң удустарының бузуулбас найыралының төлү болган. Чүгле «Вилюйгэс-тудугнуң» эргелелиинде 57 националдарның төлээлекчилери ажылдап турар. Ол тудугнуң удуртулгазы база интернационалчы. Начальниги —украин, кол инженери— бессермян, начальниктиң оралакчыларының бирээзи — эвенк, оскези—орус, база бир ийизи —еврейлер. Алмаз чуртунуң эң улуг будүрүлгелериниң удуртулгазында орус Тихонов, осетин Кадзов, якуттар Степанов биле Десяткин, грузин Гомелаури олар ажылдап турар...

Мирный ам ажылчын хөии кедикеп. Тудуг ыяда хөй. Болбаазырадылга фабрикалары онга чедип турар. Электростанциянның үшкү агрегадын тудуп киришкеп. Мирный хоорай-биле алмаз алыр эң-не улуг комбинат турар «Удачная» дээр келир үеиің хоорайын холбаштырар орук тудуу тайгаже улам узуну-биле кестиниң кирип бар чыдар.

Алмаз чуртунуң пайысылалы бетониянып, чаагайжып, болбаазырап турар. Ленинград кудумчуда хөй каът бажыңнар тургулап келген. Удавас Ленин кудумчузу эң чараш болур. Оон ыпай тудуглар-ла, тудуглар. Мирныйның төвүн тудуп турары ол, ону төлевилекчилерниң шыйыларын ёаутаар кылгылап каар. Аңаа он-он ийи каът бажыннар бар болур.

Бергелер ам шупту эртиргеп деп чугаалап база болбас. Тудугнуң темпизи бедиидаа бол, чурттарга бажыңнарының, уруглар албан черлериниң, культура албан черлериниң, кадык камгалалының болгаш өскелериниң-даа талазы-биле чедишпостер ам-даа бар.

Ынчаарга алмаз чуртунуң ажыл-ишчилери улуг үнелиг минералдыг тывыжын чылчылы-биле ковудедип турарлар. Амгы үеде чуртка бердинип турар кайгамчык даштар каш чыл бурунгаар тургапындан он-он катап улуг эртинелер болуп кирип турар, оларның чамдыызы мырыңай ховарчараш, ынчангаш оларга тускай аттарны тывыскылап турар.

Эң-не баштайгы атты 1959 чылдың июнь 4-те тывылган эртинеге тывыскан — «Чеди чылдың биргизи» деп. Ооң соонда ыыткыр аттарлыг: «Тайганың», «Соңгу чүк хаяазы», «Олимпийнин», «Октябрьның» деп алмаздар немешкеп. Эң-не улуг алмаздарның бирээзин — «Мария» деп адаан, ол болза алмазты тывар дээш оп сес ажыг чыл иштинде ажылдап келген. бодүүн ажыл-ишчи Мария Марковна Ковенкинаның алдары дээш ыыткаар адаанны ол.

Бо чылын эң-не улуг эртектиг даштар тывыжы онза байлак, хөй болган. Эң сөөлүнде — сентябрьда «Чекистиң» деп алмаз алдынган, оон дедээзи — 95 карат. Черле ыыткаш, ховар тывылгылаар алмаз даштарның үнези кончуг улуг. Ындыг даш бүрүзү — эмге-тикчок хөренги болуп турар ыядыг алмаздар Якутияның алмаз тывыкчыларының хоадарын дамчып хөй оиоп тывылган болуп турар.

Совет кижилериин Соңгу чүкте будүрүп турары ол өнүр улуг чаа чүүлдерде, алмаз чуртунда эрес-маадырлыг кижилериин чүректериниң согуушкунунда амыдыралды Ильичиниин ёаутаар тудуп турар социалистиг Якутияның бижыг базымы алдеи дыцналып турар-дыр.

В. БАХАНОВ

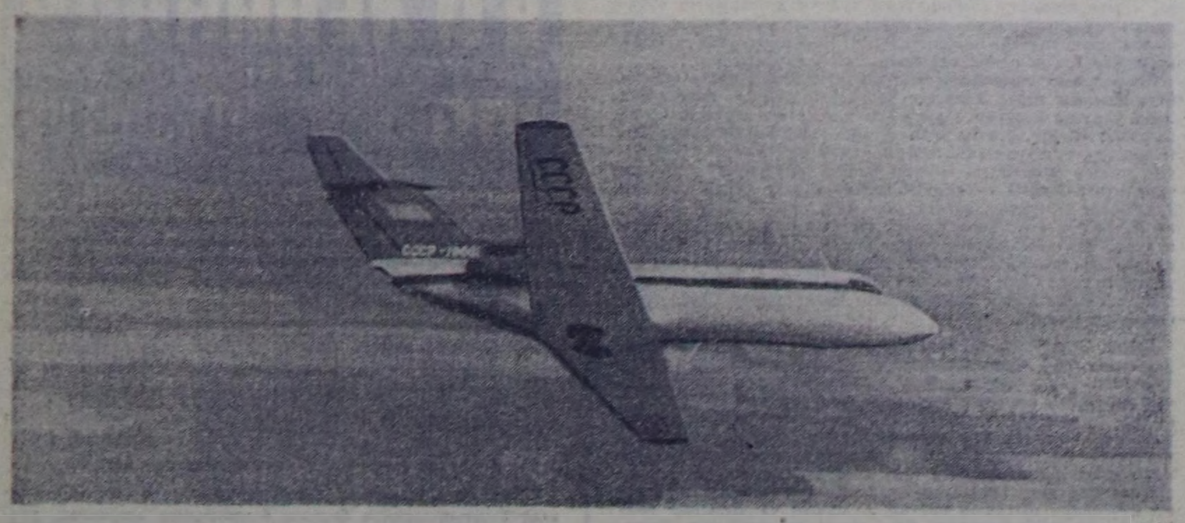

Чурттуң иштики ужар чүүл шугумнарынга «ЯК-40» дээр чаа реактивтиг самолёт ажылдап кирер. Ол, чорук кижилеринге эптиг кылдыр кылдынган машина «Л-2», «Л-12», «Л-14» болгаш «АН-2» дээр самолёттарны солдуур. «ЯК-40-ни» 24-тен 40 чедир пассажирлерни сөөртүрүнге таарыштыр санап кылган. Шакта 550—600 километр дүрген чорүүр. Октябрьда 60 самолёт Делегейниң Японнынга болдур ужар-чүүл делгиринге киржир.

ЧУРУКТА: «ЯК-40» агаарда.

С. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙНИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Совет олимпийжилер Мехикода. Чурукта: совет спорт төлээлериниң удуртукчузу С. П. Павлов Мексиканың хамаарышпас чоруу дээш демиселчилерее туреско[illegible]ладын хундурээр.

Э. САРАТОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фо[illegible]хрониказы.

Уруктука болган библиография

УРУГЛАРГА НОМЧУГАШ

Басыңжыгаштар болгаш тоолчугаштар кылдыр уранчечеңи-биле аяпаштыр бижип каан бо номчугашты ада-иелерге, башкыларга болгаш бичии чаштарга конучуг ажыктыг солуп белек кылдыр үнелеэве, черле частырыг болбас боор. Үүн номчугажыл ол? Ол болза, Сергей Пюрбөөнүң «Мерген бичиилер болгаш мелегей күчүтеннер» деп чоокта ном садыгларывыга көстүп келген номчугажыдыр.

Мында киирген чогаалдарның каймызын-даа ада-иелер аян-биле, коргузуг-шимчээшкиннер, мимика-биле, ылангыя эң бичиилерге номчуп бээринге ажаок таарымчалыг. Чүге дээрге чогаал бүрүзүн номчуурга ында маадырлар, болуушкуннар ала-чайгаар-да каракка көстүп, чуруттуңуп кээр кылдыр шак мындыг овур-хевирлерни, характерлерни тургузуп каан. Чижек кылдыр эң-не эгезинде киирген «Сагыңгыр Күске» деп тоолчугашты барык долузу-биле алгаш көрүп көрээлинер.

— «Харагаңнар дооразында
Кара-Күске маңнап чораан.
Кызыл-Дилги кожээ мышкаш,
Кыймыш кынмайн, кедеп турган.
Кара-Күске сезик-даа чок,
Хараганнан үне маңнааш,
Сарыг чашпан арааныдан
Сагыш амыр чемнеп берген.
Кедеп турган Кызыл-Дилги
Хенээргедип туруп-туруп,
Чаштаан көс дег, шурай берген,
Чандыр албайн, тудуп алгая,
Чаагының суу төктүп.
Чара дайнаар кыры келген.
Аяста кирген Күске күжүр
Арга болап кыйгы салган:
— Айылдынар, хайыраатым,
Айның саны каш-тыр, бөгүн?»

Менээргенген даамай Дилги
Мерген бичээ алзы каапкан:
Арыг дээрде айже көрген, —
Алды чаанның хүнү болган,
Хариныаар дээш, аскын
аткан,
Кара-Күске үне халаан,
Чандыр соора тудуп чорда,
Чашпан кирип, чеде берген...»

Бо чогаалды номчуурувуска шынап-ла бичии кара күске болгаш кызыл дилги оларның аттарындан-на илереп кээр, ол ышкаш күскениң кем чок тайбыңы — чемнеп маңнап чоруурү, араатан дилгининң кажары, карак чивеш араазында халып барып сегирип алыры, айылында кирген күскенин кээргенчиг чаныышкыны — шупту-ла каракка ол хевээр көстүп кээр ышкажыл. Оон-биле чергелештир, бо чогаалды бир эвес номчукчу кижи аян-биле, мимика-биле, шимчээшкиннерни көргүүп турган номчуур болза, кончуг эптиг — ону бичип чаштар

Уруктука болган библиография

болза, ону оон соонда: «харыылаар дээш аксын ашкан» деп чаңгыс одуруг-ла солуп шыдаштар-дыр, а «мерген бичээ алзы каапкан» деп түнел кылбаска-даа, дилги мегеледипкен деп чүве билдингир ышкажыл.

«Демниг Кара-Баарзыктар» деп чогаалда уя тудуп турган хөөкүй кара-баарзыкты картыга тудуп чип-тайлап каапкан соонда эвес, ону чивеэн турда, кара-баарзыктар демнежип турган, чарыы алган турган болза, ук басынның моральдыг утказы улам хапылап, эки апаар турган боор. «Бора Шиижек» деп тоолда «чадыр ог» деп адгы бижиивейн «чадыр-ог» деп тудуштурукан болза, рифмага улам таарымчалыг ышкаш. Ол-ла шүлүкте «каргыш чатҗа салыпкан» дивеин, «каргышчадын салыпкан» дизе эки билдингир болгу дег.

Сөөлүү «Бора-Тоолай» деп тоолда бичиилерге билдинмес: «ончүк-чүк», «чаптаан-чокта Бора-Тоолай» деп; база «Оптуг Чыккылаа» деп шүлүкте: «шимды Дилги» деп сөстер бар. Бичии чаштарга аргалыг болза, литературлуг шын сөстерни ажыглап, чогаал бижизе эки деп чүве билдингир: чүгле аян сүрүп: «кыштап» деп сөстүң орнунга: «кыштапкыштап» дээп, а кылаштапкан деп аннаажыгга тааржыр турда-ла «кыштавыткан» дээни элдептир («Бора-Тоолай», арын 33).

Бичии кижилерге частырыглыг кылдыр парлаттынган чогаалдар үндүрери канчаптаа таарышпас: 33-кү арында чаңгыс одуругда ийи частырыг бар: «Бетинде бо, белен чер мен» дээр дээш, «Бетинде бо белен чер мен» дээн.

Номнуң чурук каасталгазын эки кылган-дыр. Ынчалза-даа «Демниг Кара-Баарзыктар» деп чогаалдың чуруу оон утказынга үүдедешкек эвес болуп турар: маңаа ког кара-баарзыктар картыганы атакалап түрер кылдыр кылып каан болза, тааржыр турган.

Чамдык мындыг эскертинмейн барган талаларын санаваска, бо номчугаш солун чогаалдарның бирээзи-дир. Бо чогаалдың дыл-домаа шиитяап-биле кончуг чиик, номчуттугур, бичиилерге эң-не таарымчалыг чогаалдарның бирээзи. Черле ынчаш, Сергей Пюрбөөнүң кандыг-даа чогаалдарын номчуурга, домак бүрүзү, одуруг бүрүзү, аарынга халаймын бады келген чемгир тараа бажы ышкаш ынчаар сагындырар мындыг тодаргай болгаш хөп утка, чурумалдар сиинниккен состерден тургустунган, улусчу дыл-домактыг.

Мында киирген чогаалдарның кижизидикчя ужур-утказыг талаалары чогаал бүрүзүнде бар: бо басна, тоолдарда шуптузунда коддуунда аңмен, дириг амытаннар дүгайында чугаалап турар болаадаа, оларның идепкейлиг утказы кижилерниң ажыл, амыдырал болгаш характеринге домейлээп, кижилер дүгайында чугаалап турар чүве-дир деп чүве бичии чаштарга-даа илдең билдинип турар. Моон дыка хөп ажыктыг чүүлдерии: күш-ажылга инактарның хүндүзүүн, коллективтиг чоруктуң күштүүн, кара сагыштыг, чашпаа, каржы-бак аравтанзыг чоруктуң хоралдың аңаа хоон-чокталырын, көргүзчел, бичө сеткилдиг, оскелерге ажыктуза көргүзүп чоруур эки кижилер дээрин болгаш оонда-даа оске хөп ажыктыг чүүлдерии уруглар билип алырлар.

Чыргал-оол СЕРЕН-ООЛ.

Моол-совет найырал айы ажыттынган

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол-совет найыралдың чаңчыл болган айының ажыдыышкынынга бараан болдурган байырлыг хуралы Улан-Баторга болган. Хуралдың президиумунда — МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал, МАР-ның Улустуң улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ж. Самбу, МАРП-ниң болгаш МАР-ның чазааның оске-даа удуртукчулары. Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Күрүче хуралының Даргазы Дьюла Каллаи баштадыр ында аалчылар болуп чоруп турар венгр парламент төлээлери, Молдав ССР-ниң хөй-ниитизиниң төлээлериниң баштыңы, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы А. В. Коробчаңу, «Моол арат» деп совет ужар чүүл эскадрильязының төлээлекчилери. Ук эскадрильяның тургустунган хүнүнден бээр 25 чыл болганынга холбаштыр ону МАРның дайынчы Кызыл тук орденин-биле шаңнаан.

МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Ю. Пупцагиров эге допчу сөзү-биле хуралды ажыктаан.

Моол-совет найырал ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Б. Бадарч илеткел кылган.

ССРЭ-ниң МАР-да херектеринге тур бүзүреттирген М. И. Басманов, Молдав ССР-ниң хөй-ниитизиниң төлээлериниң баштыңы А. В. Коробчаңу байыр чедирген. Оон даргазында совет аалчылар хамааты дайынның маадыры Г. И. Котовскийниң улуг чуруун Моол-совет найырал ниитилелиниң Даргазының оралакчызы Ю. Пупцагиров зөрүүлүг-биле хүндүлеп, ынчаарга Ленинге белек кылдыр дамчыткан.

Кежээниң түнелинде МАРның болгаш Молдав ССР-ниң уран чүүл мастерлериниң кады көргүскен концерти улуг чедиишкин-биле эртикен.

Айның үезинде база бир кайгамчык болуушкун болза, Молдав Совет Социалистиг Республиканың хүнүнүң эртиреги болур. Ол хүннерде Совет Молдавиянның чуруулга уран чүүлүнүң болгаш номнарының делегелгелери ажыттынар, кинофестиваль, молдав уран чүүл мастерлериниң көргүүлүлери болур.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Октябрь 1-де Пекинге КУР-пуң догуунаң келгенинден 19 чыл оюнга холбаштыр чаңчыл болган митингини Таньаньмынь шөлге эртиргеп. Анаа «Мао Цзэ-дуңнуң эң чоок кижизин» камгалал министри Линь Бяо чүве чугаалаан. «Ам улуг пролетаржы культура революциязы улуг тиилелгелерни чедип алган» деп хоолургак ёлу-биле медеглээн.

Ындыг болза-даа кыдат экономикалың болгаш культурадың дүгайында, чуртту амыдыралында чогум кандыг өскерилгелер болган дүгайында тодаргай каңдыг-даа сан-медээлерни Линь Бяонуң чугаазынга-даа база пекинер парлалганың материалдарынга-даа көргүскээн.

Мао Цзэ-дуңнуң чүүлдериниң болгаш чугааларының чымындызын карманта ап чоруур хемчээлдиг кылдыр чаа үндүргенин улуг тиилелге деп, «Жэньминь жибао» солуунуң байырлал номеринің бирги арнынга дыңнатканы-ла шын. «Байырлалдың бүдүүзүнде бо магалыг болгаш өөрүшкүүг медээ улуг пролетаржы культура революциязының база бир үре-түнелги болур» деп, солун чүлчураан.

Синьхуа агентилел байырлал үезинде «Мао Цзэ-дуң дарганың чогаалдарын болгаш оңнуг чуруктарын парлаарыбиле типография машиналарын немей бүдүрүп үндүргенин» база ындыг өөрүпчүг аян-биле дыңнаткан. Аңаада мырыңай өске үлетпүр кылыгларын бүдүрүп үндүрүп турган хөй заводтарны «Мао дарганың чогаалдарын парлаарынга болгаш каастаарынга негеттинер продукцияның чаа хевирлерин» бүдүрериңче шилчиткен дээрзин агентилел моон-биле кады демдеглээн.

«Роялдың үделгези-биле тургускаңы «Кызыл фонарь» дээр пекин операзының дугайында документалдыг фильмяя «Жэньминь жибао» солуп база бир чедиишкин кылдыр санап турар. Солуунуң демдеглээни-биле алырга, Мао Цзэ-дуңнуң кадайы Цзян цин оны чогааткан.

Пекин пропагандистер Кыдаттың экономика байдалының дугайын элээп мөөренгей аян-биле бижизир ужурга таварышкан. Чоокта чаа экономика талазы-биле допчулалыңга Синьхуа агентилел «Кыдаттың үлетпүр бүдүрүлгезинде бүгү талалыг шураашкыпның байдалының тургустунары чүгле эгелеп турар» деп демдеглээн.

Пекинге «улуг шураашкыннын» дугайын моон мурнунда база-ла бижип турган. Ындыг болза-даа ол «шураашкын» Кыдаттың үлетпүрүнге болгаш кодээ ажыл-агыйынга улуг бууразыкын-биле дүңдерлип дүшкен.

Пекин пропаганда чүгле чамдык шилип алдынган сан-медээлерни «экономикада улуг шураашкыннарның» хереченээ кылдыр көргүзүп турар. Ындыг болза-даа «культура революциязының» ийи чылдарының дургузунда «экономикада шураашкын» бурунгаар эвес, а атказлаан дугайын ол сан медээлер база чугаалап турар.

Кыдаттың кол индустрия' төвү — Шанхайга бо чылдың августа продукция бүдүрүп үндүрери өртек-биле алырга, эрткен ийи чылдарның деңнелиңден бир дугаарында апкан деп, Синьхуаның ол доңчулалында база чугаалаан. Ындыг болза-даа ол дээрге, хунөйбиннерниң кара-туразында ажылаашкыныңың, транспорттуң багай ажылының, хомүрдап чедиишпезиниң чылдагаавында хөй бүдүрүлгелериниң ажыл чок апаа турганының азы продукцияны бүдүрери дыка кызырганыңың чылдары турган-на болгай. «Шанхайның «чедиишкиннерин» көргүзери-биле Синьхуа үлетпүр продукциязының «50 кол хевирлерин» тускайлап айыткан. Ындыг болза-даа продукцияны бүдүрүп үндүрериң 1966 чылдың болгаш 1967 чылдың чүгле август айының-биле деннээрге, ол «хевирлериниң» үштүң ийи кезиниң талазы-биле кемзээн болган. «Культура революциязының» уржуулдам экономиканың ниити когаралы кайы хире улуг болганын? Синьхуа бо айтырыгга харыны бербээн чайгаар билдингир болбайн аан.

• • •

Кыдат Улус Республиканың догуунаң келгенинде 19 чыл оюнга бараан болдурган чүүдүнге «Юманите» солуунуң бижээни: «Бүгү делегейниң революсчулары оон түнелинде 600 миллион хире кижи социалистиг ниитилелдә тургузарын агелээн ол болуушкунну 1917 чылдың Октябрь соонда эң чугула болуушкун деп санаан». Ынчангаш херек кырында кап чылдарның мурнунда яңзы-бүрү чурттарының он-он төлээлеря октябрь 1-де Пекинге чеде бээр турган болгай. Ынчаарда Таньаньмынь шөлдүң индиринден социалистиг чурттарның интернационализминиң дугайында, ыайралының болгаш кады ажылдажылгазының дугайында сөстер дыңналган. А ам Мао Цзэ-дуңнуң мурнуңга могейип чүдүүшпээ, Чжоу Эңь-лай Совет Эвилелиниге, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарыңа удур нүүлдер, ёралыг сөстер долган элчетиг чугаалаын чүлчураан.

Кап чылдарның дургузунда байырлалга киржирип-биле чүгле албаны чарыдырымчыларның төлээлекчилерин Пекинге кээп турар. Боттарының пекин эдлери-биле кады олоң антисоветтиг даап бодаашкыннарны калчаалыы-биле чүдүрүп, империалистиг пропаганданың чүүлдүтээүүшкүнүн болгаш мактаашкынын ап турарлар. (СЭТА).

ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА ПАЛЕХ ЫРЫ

Палех чурукчуларының уран чогаадыгларын чаңгыс-даа көрген кижи оларның чураан чуруктарының алдын-двое чүгларин дег чараш өңнерлиин, ыыл-биле чүгүрүткен дег марынын черже магадаар.

Дозулап тургаш, каастаалганың шевергин бичии хемчээлдиг чуруктарын чуруунуң уранчылын революциянық тургузуп берген чараш нарын эртинелериниң бирээзи деп, Максим Горький үнелээн. Чаа Палех чогум-на революция соонда төрүттүнген. Каастаалга чорулгазының алдарлыг ол төвү Улуг Октябрьның, Ленинниң ачызында бодунуң чечектелишкинин болгаш делегейге сурагжаан амгы алдарын чедип алган.

Палех чурукчуларының чурук чуруур айырак чечек ышкаш өңнеринге амгы үениң темалары немешкен. Палех чурукчулары чонуң аас-кежии дээш демиселиниң маадыр мөзүүн шүлүктээнзиг көргүзүп, тургузуучу амыя-ишти чуруп турар. Палех мастерлери Ленинниң аян-шинчизин чуруп көргүзеринге онза сонуургалдыг.

Владимир Ильичиин эң баштай чураан чогаадларның бирээзи Палехтиң шевергин бичии чаа чуруктарын тургузуп эгелээн И. Н. Доликовтуң амылы болган. Ол чуруучу бижилде херекселдерин каастап чураш, оларны 1927 чылда А. М. Горькийге белек кылдыр берген. Ам, революция баштаңчызының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуру чоокшулап келгенде. Палех чуруучуларының кол темазы Ленин апарган.

Аңаа боттарының амыдарын каастаалга чуруягазының чуртта калбаа-биле сурагыыг, аныяк-даа мастерлери база турасиаадып турар. Ындыг чуруучуларның бирээзи— миниатюрмуларның үшкү салгалының төлээленчизи— А. В. Ковалёв. Оон Ленинни чуруп эгелеп турары чаңгыс бо-даа эвес. Чуруучу Разливке Ильичиниң амыдырап турганын 1950 чылда-ла чуруп көргүскен. Ындыг темалыг чуруктарны оон эгелээш амдыгаа чедир чуруувушаан.

Ленининиң идеяларының делегейиниче х[illegible]шинчизининң хөй талалыг мөзүүн билип [illegible]ынылап, оон аянбодунуң чогаадыкчы амыдырыга үлам на[illegible]ыышаан, чуруучу чаа амыя бүрүзүнге хамаарыштыр салыг[illegible]ын сарулгаларны хааржанты бичии чуруктар-биле үш чаа[illegible] турар. Мастер бир дургузунда маастай чуруп келген. Оон ол чуруктары «Ленин[illegible] дугайында ыр» болган.

— Мөнээ эң берге тема ол чүве. Баш[illegible]ыңчыны 20 чыл дургузунда чуруп келдим. Чаа бо[illegible]ын ыыр-[illegible]ыл келирге-ле, ону боттандырар чуруларны кылып эгелээ[illegible]ээ римге, сеткил-сагышымга черже хөлзенчиг болур чорду— [illegible]ээп, чуруучу чугаалады.

Адышка-ла ой, нарын пластина-чу[illegible]уктарын тудуп алгаш мордум. А. В. Ковалёвтуң нарын бичи[illegible]и чуруктарының бирээзи-ле — Ленин дугайында шүлүглел.

Палех чуруучулары кайгамчык х[illegible]ээлер уран чергежилдиг, жанрларлыг чуруктарны чуруп [illegible]. Ында 100 чыл болурунга В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнүң белеткелдиин хүннөриниң ол чу[illegible]учуруучуларның чогаадылга амылыы ону база бүзүүлдиг хереч[illegible]деп турар. Ам В. А. Бабкин «Эш, силерниң шүзээниңерни үзүгаар болгаш силерниң көрекселдерин каастап чураш, оларны 1927 чылда А. М. Горькийге белек кылдыр берген. Ам, революция баштаңчызының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруну чоокшулап келгенде. Палех чуруучуларының кол темазы Ленин апарган.

Аңаа боттарының амыдарын каастаалга чуруягазының чуртта калбаа-биле сурагыыг, аныяк-даа мастерлери база турасиаадып турар. Ындыг чуруучуларның бирээзи— миниатюрмуларның үшкү салгалының төлээленчизи— А. В. Ковалёв. Оон Ленинни чуруп эгелеп турары чаңгыс бо-даа эвес. Чуруучу Разливке Ильичиниң амыдырап турганын 1950 чылда-ла чуруп көргүскен. Ындыг темалыг чуруктарны оон эгелээш амдыгаа чедир чуруувушаан.

ДЕКАДА ЧОРУП ТУР

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга холбаштырган Тыва уран чүүлдүң болгаш литератураның декадазы Бай-Тайга районга октябрь 4-тен 7-ге чедир үргүлчүлээн. Декада районга улуг чедиишкиннерлиг эртип турар болгаш районнуң ажылчы чоннары декаданың киржикчилерин — «Чечек» ансамбльди, хөгжүм-шим театрның артистерин, радио болгаш телевидениемиң республиканың комитединиң симфониялыг оркестрин, чогаалчыларны, чуруучуларны, композиторларны чылыы-биле хүлээп ап, оларның көргүзүттерин, чугааларын аажок улуг сонуургал-биле көрүп, дыңнап турганнар. Оларның барган-на черлеринге кижи хөй, клубтарның олуттары шыгырт долу турган.

Ырның болгаш танцының «Чечек» ансамбли район төвү Тээли суурга 4 удаа улуг чедиишкиннерлиг ойнаан болгаш соолгу концертин Шүй суурга көргүскен. Районнуң ажылчы чоннарынга уран чүүлдү пропагандалап, солуп концерттерин көргүскени дээш ансамбльди СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хүндүлел бижин-биле шаңнаан, а районнуң Культура бажыңының коллективи ансамбльге бызаанчыны белекке берген.

Республиканың хөгжүм-шим театрының шин болгаш концерт бөлүктери Шүй, Бай-Тал, Кызыл-Даг суурларга чедиишкиниг ойнаан, түнелге көргүзүүн Тээлиге эрттирген. Симфониялыг оркестр бодунуң концертин районнуң Кызыл-Даг суурундан эгелээш, Бай-Тал, Шүй суурларга чораан, Тээлиге кээп чедиишкиниг дооскан.

Чогаалчылар С. А. Сарыг-оол, А. К. Калзан олар районнуң чурттакчыларын-биле, школ[illegible]ээн. ТССР-ниң алдарлыг чуруукчузу С. К. Ланзынның ба[illegible]карып чоруурду чурук делгелгезин Тээли суурнуң Культура [illegible]ажыңының эгелээш, оске-даа суурларга хөй чуруктарын [illegible]айнактырган.

Декада ам бо хүн [illegible]ын Чечик районунда эгелеп турар.

Редакторнуң о[illegible]алакчызы С. К. ШОПГУ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Софья Перовскаяны» 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЭНИСЕЙ»: [illegible]ердыы» 10, 2, «Мээң бажыңыма кир» 12, 3.50, 6.20, 7.3[illegible] 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тисса [illegible]» 3, 6.40, «Өлүрүнчү-мастер» 4.30, 8.30 шак[illegible]ра.

«ТЫВАКОБАЛЬТ» КОМБИНАТТЫҢ ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ

[illegible]ртехучилищеге өөредилгеге (№ 35 пр[illegible]жилдерге неделе чымаданы чарлап тур: дараазында ме[illegible]ээр будурер талазы-биле аппаратчик-мелаурттарлар:

1. Оныч[illegible]ет үезээзы—1 чыл.

2. Будурет[illegible]ң дериг-хөрөөселерин сентээр саскыларга — 1 чыл.

3. Электрос[illegible]ларга (электриктер) — 1 чыл.

Профтехучилищеге [illegible]ашкынь доскан соонда «Тывакобальт» комбинатка ажы[illegible]ларга 17 хардан өрү наамылыг, 7 класстан кудулаан [illegible]п алыр.

Бот бөлүктерни [illegible]ээр-бүдүрүг кижилерни общежитие-биле хамулаштыр. Ота[illegible]ээр.

Немей [illegible]ыскыргаларның өөредилгези 1968 чылдың ноябрь 1-де [illegible]эгелээр.

Өөренирлер [illegible]ээ киргизерин үнелиишпээ экзамен чокка дуңмалаар. Өөредилге [illegible]ээ кадырлаашынга маңаавайын Хову-Аксыда «Тывакобальт» комбинатка чедип келээ болур.

Адрезивис: Хову-Аксы, «Тывакобальт» комбинат.

Бластыг [illegible]чин.

Кадрлар ы[illegible]

Редакцияның адрези: Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш [illegible]ыл-агый килизининиң 35-24, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килизининиң 23-54, культура килизининиң 37-13, [illegible]ээ [illegible]ровинскиң килизининиң 21-47, үлетпүр килизининиң 22-64, чагаа база совет тургузуг килистериниң 21-27, информация килизээниң 20-60, бухга[illegible]ң 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн барганда 32-75 телефонче полгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01247.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 9 СРЕДА № 238 (7080).

Өртээ 2 көп.

КОМСОМОЛДУҢ ОРУУ АЛДАРЛЫГ

ВЛКСМ-ниң 50 чылынга тураскаатқан парлалга конференциязы

ВЛКСМ ТК, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң парлалга киидиган болгаш ССРЭ-ниң Журналистер эвилели, ленинчи комсомолдуң маадырлыг төөгүзүнге, Коммунистиг партияның удуртулгаазы-биле ооң чорудуп турар шудургу демисселиниң, ажыл-ижиниң алдарлыг чартык чүс чылдыг оруунга тураскаатқан парлалга конференциязын организастаан. Парлалга конференциязы Москвага октябрь 7-де Журналистерниң топ бажыңынга болган.

Комсомолдуң төөгүзүү социализм биле коммунизминиң тиилелгези дээш бистиң Коммунистиг партиявыстың, ажылчын ажымаыстың, бүтүү улузувустуң демисели-биле чарылбас холбаалыг. Партия аныяктар эвилелин политиктиг программа-биле чепсегээн, ниитилелди революстуг ёзу-биле чаартырынга ооң идепкейлиг киржикчи болурунга дуза чедирген. «ВЛКСМ-ниң 50 чылынын болган аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинниң соруглаларының дугайында» СЭКП ТК-ның чоокта чаа хүлээн алдынган доктаалы комсомол дугайында, коммунистиг тургузуушкунга ооң ролюн, харыысалгавын бедидер дугайында партияның сагыш салып турарының бүзүрелдиг херечиин болган деп. ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. Тяжельников парлалга конференциязынга сөс илгаш медегээн.

Бодунуң үшүг байырлалын комсомол партияны долгандыр сырый каттышкан, кандыг-даа даавлаңы күүседиринге белен уткуп турар деп, Е. Тяжельников демдеглээн. Ол мындыг сан-түңнерни көргүзүп чугаалаан: бүгүн ВЛКСМ—бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү националдарының чаңгыс эвесткилдиг 23 миллион төлээлекчилерия, 350 мүң эге организациялар ол. ВЛКСМ-ниң күрээлеңнинге чылдың-на үш миллион ажыг аныяктар кирип турар.

Комсомолчулар боттарының тураскаалдыг байырлалын база-ла бүгү совет аныяктар дег, ажыл-ишчи ёзу-биле, Владимир Ильич Ленининиң өөреткенин, партияның өөредип турарын ёзулаар уткуп турар. Бүгү комсомолчулар байырлалды шалыпчы ажылдап демдеглээринче чүткүүн салып турар. Алдар-сураглыг Магнитканың комсомолчуларының бүгү салгалдары октябрь 29-ка таварыштыр бүдүрүлге талазы-биле бедиткен хүлээлгелерин күүседип турар. «Кожавыска чаңгыс-даа хожудакчы турбазын» деп горькийжилерниң эгелээшкинин чедиишкининг хөгжүвүшаан, Узбекистанның 20 мүң аныяк механизаторлары күрүнеге 4 миллион 100 мүң тонна чиг ховеңни дужаары дээш демисел чоруптушаан, «ак алдының» ажаан ап турар. Аныяк москвачылар биле ленинградчылар беш чыл планын 1970 чылдың октябрь 29-ка таварыштыр күүседириче боттарының бүгү чуртта үе-чертелерин кыйтырган, ону Украинаның, Белоруссиялың, Литваның, Молдавиялың, өске-даа республикаларның, крайларның болгаш областарның аныяктары база деткээн.

Е. Тяжельников ук юбилейин байырлаарының программазын чугаалаан. Байырлал бүгү чуртка калбаа-биле эртер. Ленинградка байырлал бүдүүзүнде Комсомол шолүүнге ленинчи комсомолдуң алдарының тураскаалы ажыттынар. Казахстанга Совет Эвилелиниң аныяктарының найырал неделязы эртер. «Маадырлыг өлгенниңниң хүннерин», «Кузнутура биле ураң үүлдүң аныяктар хүннерин» чер болганга эрттирер. Октябрь 25-те Кремльдиң съездилер ордузунга ангы-аңгы комсомолчу салгалдарның төлээлекчилеря ВЛКСМ ТК-ның байырлыг пленумунга чыглыр. Октябрь 29-та Кызыл шөл совет аныяктарның сонуургавчыг чыскаал кылажының черн болур.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. Тяжельников, ВЛКСМ ТК-ның секретарылары Б. Пастухов, А. Камшалов, А. Вениров болгаш ССРЭ-ниң аныяктар организацияларының комитединиң даргазы Г. Янаев совет, даштыкы журналистерниң айтырыгларын харылаан берген. Парлалга конференциязының ажылыпга ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң парлалга киидиганың эргелекчизи Л. М. Замятин болгаш ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черниң секретары Б. И. Черныпев киришкен.

(СЭТА-ның корр).

КАДЫК КАМГАЛАЛЫ БОЛГАШ СОВЕТТЕР

Совет күрүне делегейге бир-ле дугаарында чонуң кадыын камгалаар дугайында сагыш салыышкынын бодунуң холуга алган. Бисте чүс-чүе эмнелгелер, поликлиникалар, кадыкшылга болгаш эмнелге пунктулары чонуң кадыынын камгалалынга бараан болуп, улуска медицинапың халас дузаламчызын чедирип турар.

Бо чылын совет кадык камгалалы 50 чыл ооң демдеглеп өрттирген. Ол үениң дургузунда кадык камгалаал шугумунга кайгамчыктыг чедиишкиннер чедип алдынганын парлалгага үнген материалдардан-даа, хүн бүрүнүң амыдыралында болуп турар болуушкуннардан-даа билир бис. Чыл келген тудум-на чер-черде чаа эмнелгелер түттүнүп, амгы үениң дериг-херекселдери-биле чепсегленип турар. Чурттакчы чонга медицинаның баштайгы дузазын чедирбишаан, аарыгны эмнээриниң эң-не чедимчелиг, эң-не дээштиг аргаларын ажыглап турар. Ол-ла бүгүнүң амыдыралга боттанмагазы суурларда эмнелге пунктуларындан эгелээш, хоорайларда улуг эмнелгелерге чедир таарымчалыг башың-бажаг, эргежок чугула дериг-херекселдер-биле хандырганындан кол хамаарылгалыг. Үстүнде адаан хемчеглер партия, совет органнарының, ылаңгыя чер-чер Советтериниң удуртулга киржилгези-биле шинитпирлеттинип турар.

Чоокта чаа ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязынга кадык камгалалының моон соңгаар хөгжүлдезиниң дугайында айтырыгны чугаалажып көргеп. Ол шынаар СЭКП Тос Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чурттуң кадык камгалалын болгаш медицина эртемин моон соңгаар хөгжүдер дугайында тускай доктаалдарны хүлээп алган. Партияның ол чугула документилеринде көдээниң ажылчыларынга медицина дузазының хемчээлин улгаттырарыңче, ооң шынарын бедидеринче киржээнгейин база улгаадырган.

Чылдың кандыг-даа үелериниде көдээде эмнелге пунктуларының үзүктел чок ажылдарын хандырарынга чер-чер Советтери кол рольду ойнаар ужурлуг.

Амты үеде эмнелге албан черлериниң кышка белеткелиниң дугайында чугаа бирги чергенинг айтырыры. Республиканың колхоз, совхозтарының девискээрлеринде 130 ажыг эмнелге пунктулары ажылдап турар. Олар колхозчу чонуң, совхоз ажылчыннарының кадыкшыл байдалын хайгаараар, оларга медицинаның баштайгы дузазын чедирер, чон ортузунга эмнелге-профилактиктиг, санитар-гигиеналыг хемчеглерни чорудар хүлээлгелиг. Ук хемчеглерни боттандырарда, бир-ле дугаарында аарыг кижилериниң сегип кадыкшылырынга болгаш эмнелге ажылдакчыларының ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары эртежок чугула. Республиканың хоорай, көдээ болгаш суур Советтериниң араазында бо айтырыгны чугулага көрүп, эмнелге пунктуларының ажылынче, оларның септелгезинче кичээнгейин кошкатпайн келген черлер бар. Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Бай-Тайга, Таңды, Тес-Хем райкүскомнар боттарының сессияларынга болгаш күүском хураандарынга эмнелге албан черлериниң кышка белеткелиниң дугайында айтырыгларны чугаалажып, анда кадык камгалаал талазы-биле доктаамал комиссияларның эдериичи илеткелдерин дыннап чугаалашкаш, тускай доктаал-шинитпирлерин хүлээп ап келген. Ол шынаар чамдык көдээ Советтер боттарынга хамаарышкан эмнелге пунктуларының септелгезин үлегерлиг чорутқан. Чаңгызаарга, Каа-Хем районнуң Бүрен-Аксы көдээ Советиниге 5 эмнелге пунктузу хамаарыжыр. Оларның септелгезин эрте эгелээрин планнаан. Баш удур организастыг хемчеглер алдынган. Эмнелгелериниң эмнектерин, соңгаларын чылыглаш, дозулаш, чугайлаан. Шуптузунуң септелгези ай-таанда дооруган. Одаар ыяжыл белеткээш, сөөртүп берген. Ол ышкаш Бай-Тайганың Шуйда, Кара-Хөлде, Эрзиниң Ленин аттыг колхозта эмнелге пунктуларының септелгезин эки шынарлыг чорутқан. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, көдээ Советтер чонуң эмнелге хандырылгазын эки-жидиринче база эмнелгелериниң материалдыг базазын быжыглаарынче, эмчи кадрларның амыдырал байдалын таарымчалыг болдурарынче эвээш эвес кичээнгейин утландырып келген. Чөөн-Хемчиктиң Баян-Тала, Ийме көдээ Советтери, ында ажыл-агыйлар эмнелгелерни болгаш ында ажыладап турар эмчилерни эки шынарлыг бажыңнар-биле хандырган. Бо чылын Эрзиниң Нарында участок эмнелгезин колхозтуң күжү-биле тутпаш, ажыглаага киирген. Бай-Тайганың «Малчын» болгаш «Мурнакчы» колхозтар эмнелгелерин база боттарының күжү-биле тудуп алган. Улуг-Хемниң Чааты көдээ Советиниге хамааржыр Чодураа суурда эмнелге пунктузу четчир санныг одаар ыяш-биле хандырганын, септелгезин эки шынарлыг чорутқан, иштики дериг-херекселдерин четчелээн. Ынчалзажок ол-ла Советтиң Ийи-Талда эмнелгезиниң септелгезиниң байдалы оон сыр өске. Ооң септелгези бо чылын дыка орайтаан, шалалары будуттунмаан, дериг-херексели чедишпес, одаар ыяш четче дүжүрүнмээн, эмнелгениң дапшыкы херимин септеп бербээн. Көдээ Советтиң кадык камгалаал талазы-биле доктаамал комиссиязының дагазы-даа, кежигүннери-даа хамаарышкан суурларда эмнелгелериниң ажылы-биле танышпайн турар.

Эмнелге албан черлериниң материалдыг базазын эжиждерин, оларның септелге-дериглезин кичээнгейге албас, ай-таанда акшаландырбас чоруктар чамдык Совет органнарының талазында бар. Улуг-Хемниң Чаа-Хөл көдээ Советиниге хамааржыр Шанчыда эмнелге пунктузу, Чөөн-Хемчиктиң Бора-Тайгада, Каа-Хемниң Бояровкада болгаш өске-даа районнарның чамдык эмнелгелериниде септелгени организас чок чорутқан. Одаар түүл-биле четче хандырбайн турар. Ол чүвү чугаалап турарыл дээрге, ук эмнелгелерниң хамааржып турары көдээ Советтер боттуг хемчеглерни ап чорутпаанын хереглеп турар.

Чонуң кадыкшылының кампалалы партия, совет органнарның, ажыл-агый болгаш үлетүүр бүдүрүлге удуртукчуларының, хөй-ниити организацияларының, депутаттарның, бүгү активтиң сагыш салыр айтырыгларының бирээзи. Советтерниң кадык камгалаал талазы-биле доктаамал комиссиялары эмнелгелериниң ажылын хайгааралга ап, практиктиг дузапты көргүзер хүлээлгелиг.

КОМСОМОЛДУҢ БАЙЫРЛАЛЫНГА

Тываның аар үлетиүрүнүң өтезин салган «Тыва даг-дүгүн» комбинадының аныяктары ленинчи комсомолдуң 50 чылынга уткуштур социалистиг чарыпты калбарткан. Ол чарышка 12 коллективтер, 200 ажыг комсомолчулар болгаш аныяктар киржип турар.

Комсомолчу аныяктар коллективтериниң хөй кезии боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкининг-биле күүседип келген. Ылаңгыя Ооржак Шевер-оолдуң удуртканы руда шиликчилер бригадазы улуг чедиишкининг болган. Ол бригада бо чылдың март айдан бээр комбинаттың аныяктар бригадаларының арагазында чарышка үш удаа бирги черип эалзээн.

Болбаазырадыгга фабриказы сес айлар иштинде 1 мүң 802 тонна даг-дүгүн планнаан ажыр бергеп. Михаил Сундуй-оол, Деспи Дүктең-оол, Виктор Фёдоров, Юрий Шагдыр оларның удуртканы аныяктар эдлечелери чүгле болбаазырадыгга фабрикалыңга эвес, бүгү комбинатка эки ажылдыг диртип, шаңнадып келген. Сентябрь айда Шагдыр биле Фёдоров оларның удуртқан эдлечелери сорттуг даг-дүгүн ажыддан кылыр, продукция бээр талазы-биле чарыштың мурнуку өдуруунга келгеннер.

Комбинаттың комсомол комитеди социалистиг чарышты ай саныида түңнеп, тиилекчи бригадаларга болгаш цехтерге шилчип чоруур вымпелдерни тыпсып, онза пыкгараан аныяк ажылчыларны хүндүлеп бижиктерби-ле шаңнап турар.

Руда шиликчилери Хөвалыг Довуу, Хертен Түңделоол, лаборант Валентина Кособукова оларга дыштанырга бажыңынга бээр халас шүтёвкаларны берген.

Ленинчи комсомолдуң 50 чыл ойнуң байырлалы хүн келген түдүм-на чоокшулаа орар. Улуг-Хем районнуң школачылары ол байырлалга эки белекти белеткеп турар. Чаа-Хөл школазының комсомолчулары болгаш пионерлери «Комсомол, сеңээ аддар!» деп походту организастаан. Пионер отрядтары дайынчы аддарның чергелери-биле экурсия кылып, «Найырал» совхозтуң баштайгы комсомолчулары-биле хоочун коммунистер-биле ужуражымышкынар кылган.

М. КАРА-ТОННУТ.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунда

Эрзин районнуң көдээ Советтериниң араазында В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга алдер болдурган социалистиг чарыжының чорун турарының дугайында Эрзин райкүскомнуң даргазы эш А. Монгуштуң илеткелин Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң чоокта чаа болуп эрткен хуралынга дыннап чугаалашкан. Чер-чер Советтери В. И. Ленининиң төрүттүнгенин хүңүнге алдер болдурган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинче ажылчы чонну эвилелдээн. Район Советиниң күүскому көдээ Советтер араазында социалистиг чарышуның түңнелин доктаамал үндүрүп турар. Районнуң чамдык суурларында агитквартиралар аайы-биле ленинчи номчулгаларны организастаан.

Ынчалзажок социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң талазы-биле район болгаш көдээ Советтериниң ажылында чедир кылдынмайн турар түүлдер ам-даа хөй. Районда мал чемининг белеткели куду деңнелде. Көдээ Советтер чонуң садыг хандырылгазынче кичээнгей салбайн келген. Чурттакчылыг суурларны чаагайжыдар талазы-биле алдынган хүлээлгелер күүсеттинмейн турар. Чонуң медицина болгаш амыдырал хандырылгазында четчестер база эвээш эвес. Советтери и ц күүсюмнарының депутаттар, доктаамал комиссиялар, хөй-ниити организацияларының-биле харылзаазы ам-даа кошкак деп Президиум демдеглээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң улус судтарынга удуртулгазының дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумуу база чугаалажып көрген. Бо талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң даргазы эш Баян-оол кылган.

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң мурнунда болгулаан хыналдаларның (РСФСР-ниң судунуң талазындан сөөлгү хыналданы 1967 чылдың декабрьда чоруткан) шүгүмчүлелдиг саналдарынга өөренип көргеш, улус судтарынга удуртулганы болгаш оларга практиктиг дуза чедиргин экижидер талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чорутқан.

Дээди Судтуң талазындан, улус судтарының ажылының хыналдазын организастаан. Бо чылдың апрельде Эрзин районнуң улус судтарының 1967 чылда болгаш 1968 чылдың бирги чартыында кылып чоруткан ажылын хынап көрген. Ол ышкаш Бай-Тайга, Өвүр, Улуг-Хем районнарының база Кызыл хоорайның улус судтарының ажылын хынаан. Ооң түңнелинде ук черлерниң улус судтарынга ажылдан хынаан. Ооң түңнелинде ук черлерниң улус судтарынга ажылында шыңгыы четчестер бары ылераан. Оларны дарый чайладырынче угланган хемчеглерни ажыдап кылган.

Дээди Суд 1968 чылдың бирги чартыында кезээнче болгаш хамаалы херектериниң талазы-биле хомудал көөр болгаш хөйлү хайгаараар практиканы түңнеп көргеп. Бо чылдың августа болуп эрткен республиканың улус шинитпекчилериниң хуралынга база Дээди Судтуң Президиумунга ооң допчулалын чугаалашкан.

Ооң-биле чергелештир суд органнарының болгаш Дээди Судтуң ажылында улуг четчестер барын Президиум демдеглээн. Судтарда шинитпирдеп көрүп турар херектериниң шынары куду. Судка кирер херектериниң белеткели кошкак болуп турарындан, материалдыг хөйлүүн нормазын шын эвес ажыглаан келгенинден хамаалы херектерни шинитпирлеп турарында четчестер бар. Ажылга катап тургузар дугайында ажылчы чондан улус судтарынга кирген херектерни үзе шинитпирлевейн, бууруулуг кижилерни тодаратқаш, оларга чогуур харыысалганы онаавайн турар. Өвүр, Таңды, Бии-Хем районнарның улус судтары чартык чылда кезээнче болгаш хамаалы херектериниң талазы-биле чаңгыс-даа тодарадылга кылбаан. Чер-черге профилактиктиг хемчеглерни чорудар соругабиле улус судтарының үүгүшкүүнүг сессияларын кошкак организастап, чурттакчы чон ортузунга хөйлү-дүрүм темаларына лекция, беседаларны ховар чорудуп турарын Президиум демдеглээн.

Дээди Судта хамаатыларның чагаа биллярышкиннерин, хомудалдарын сайгарып көрүп турары организас чок. Хомудалдарны иштин журналда демдеглеп турар, оларның чамдыызынга чогуур айтырыг дыштынмаан. Дээди Судтуң кежигүннери тустус быжыглаан зоналарында улус судтарының ажылынга удуртулганы кошкак чорудуп, оларга негелде тургуспайн келгенин Президиум айыткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму чугаалашкан айтырыглар талазыбиле чогуур доктаалды хүлээп алган.

Бо чуруктуу СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң секретары Н. Опеш «Өөк» совхозтуң Малиновка сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы Дадар Монгушевна Чамырайга партия биледи тыскан турда, бистиң фотокорреспондентивис С. Феоктистов тыртырган. Чамырайның чаңгыс бөлүкте кадыг саанчылаан ажылдан түрар өөрү нургулайы аныяктар. Ферма партия эге организациязы чоокта чаа биргн бөлүктүң ол саанчыларындан 3 кижини партияның чиңгине кежигүнүнге киирип алган.

Аныяк коммунистер фермаңың бүгү найыралдыг коллективи-биле кадыг эрткен кварталда бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Ферма инекке онаштыр кварталда 448 кг сүт саар хүлээлгезин 521 килдыр саап, квартал планын дыка ажыр күүсеткен. Дадар Монгушевна инек бүрүзүнден 643 кг сүттү, ап, мурнакчыларның одуруунда киргеп.

Сүт-бараан фермазынга 9 чыл чедир ажылдап турар аныяк коммунист Д. Чамырай чүгле онаашкан ажылынга мурнакчы эвес, ол идепкейлиг хөй-ниитичи. Суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү, чурттакчы чон ортузунга хөйлү-дүрүм темаларынга лекция, беседаларны ховар чорудуп турарын Президиум демдеглээн.

СЕМИНАР

Республиканың үлетүүр ажылдакчыларының семинары Ак-Довурак хоорайда ажыттынган. Республиканың үлетүүр бүдүрүлгелериниң, тудуг, транспорт, харылзаа болгаш улус ажыл-агыйының оон-даа өске адыларының удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, партия, совет ажылдакчылар, экономистер болгаш амчылар күш-ажылды артемге үндезилеп организастаарынга болгаш будурулге культуразын бедидеринге холбашкан айтырыгларны чугаалажып турарлар.

Семинарның киржикчилеринге «Күш ажылды артемге үндезилеп организастаарының кол айтырыгларының дугайында» допчу илеткелди СЭКП обкомунуң секретары эш В. Н. Попов кылган.

Күш-ажылды артемге үндезилеп организастаарының айтырыгларынга хамаарыштыр Ак-Довурак комбинаттың директору эш В. А. Ухов, партия Кызыл хооркомунуң секретары эш В. Б. Добромыслов, республиканың санитар-эпидемия станциязының кол амчызы Л. В. Сизых. № 2 АТБ-ниң начальныгы эш В. Н. Петров оларның илеткелдерин семинарның бирги хүнүнде дыннаан.

Семинар дүүн бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

ЧЕХОСЛОВАКИЯДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

Октябрьның 3—4 хүннеринде Москвага болган совет-чехословак чугаалажылкыннарның түңнелдерин дыңнадыгда парлааны-биле хозбаштыр делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи ону Чехословакияда байдалды таарыштырып шинитпирлээринге чугула чада кылдыр үнелеп турар.

Дыңнадыгны ЧССР-ниң төп солуунарының бирги арыннарында парлаан, радио болгаш телевидение-биле база дамчыдып турган. Ону социалистиг чамдык чурттарның парлалгазында чырыткылаан. Москвага чугаалажылкыннарның түңнелдерин Чехословакияның ажылчы чоннары сеткил ханылшкыны-биле хүлээп ап турар, ооң түңнелдерин ЧССР-ге социализмниң быжыглаарының, Коммунистиг партияның удуртукчу ролюн бедиделиниң оруун тодаргайлап турар.

ЧССР-ниң чазаанның даргазы О. Черниктиң Москвадан ээп чаа бергеш, кылган медеглелиниң чехословак солуннар парлаан.

«Хөй айтырыгларны чугаалажып көрген бис, чугаалажылкыннар эки эрткен—деп, ол чугаалаан. Москвага кылдынган шинитпирлерни амыдырал боттандырарын анаа шыңгыызы-биле сайгарып көрген. ол болза, бирээде. ЧКП-ниң амгы ажылының эки түңнелдерин, өске талазында, чамдык четчестерниң барын көргүскен. Ам бистиң күжениишкинеривис чуртка социализмни болгаш ЧКП-ниң удуртур ролюн быжыглаарынче улганган турар ужурлуг».

Совет-чехословак чугаалажылкыннарның түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны империалистиг парлалга аажок шүгүлдээшкин-биле уткаан.

Барыын талакы чурттарның монополияларының парлалгазы чугаалажылкыннарның түңнелдерин чүү бир «Праганың дүжүп берииткинин» дээр чергези-биле шүгүлдеп тайылбырлап, харын-даа ону ЧКП ТК-ның январь пленумунуң шинитпирлеринден долузу-биле ойталаашкын-дыр деп чылчуруп турар. Чехословак улустуң үндезин эргеажыктарынга таарыжып турар ол дыңнадыгның ёзулуг утказын ол парлалга ыыттаваан баарын оралдажып, Чехословакияда иштики политиктиг байдалды экижидеринге моондак кылыр соруглалыг меге шүгүлдүг түүлдерни пептередип турар. Чамдык буржуаз солуннар чехословак интеллигенциязы таажылалдар-биле коргудуп, оларны чурттап деазп чоруурунче кыйгырып турар. Москва дугуржулгаларына удур үүлгедиг кылырынче «сүмелерин» чамдык солуннар кылып, оон-биле олар боттарының төнгээлиг бодалдарын көргүзүп турар.

Барыын чүктүг буржуаз парлалгазының ыңдыг шугуму НАТО күрүнелериниң албан кижилериниң политиктиг хоошнерин илередип турар. Ол болза КНО-ның Кол Ассамблеязының сессиязынга АКШ-тың күрүпе секретары Д. Раскиың чугаазындан-даа көстүп турар. Ол аңаа антисоциалистиг күштерниң болчукчузу болуп чугаалап, ол күштерге империалистиг бөлүктериниң көргүзүп турган болгаш ам-даа көргүзүп турар дузаламчызын шинзидарын оралдажып турган. Чехословакияда социализмниң камгалаар талазы-биле социалистиг чурттарның ап чорутқан хемчеглерн барын болгаш чөөп чүктериниң аразында харылзааларны экижидеринге «идегелдерни божаңнадыпкан» дээр чергези-биле Раск шүгүлдеп, бадыткап турган. Ынчаарга делегейде байдалдың амгы чидиглеңишкининиң ёзулуг чылдагаанынарының дугайында чугаалаар чүве болза, ол харын-на империализмниң агрессия чүткүлдеринде, төөгү хөгжүлдезиниң депшилгелиг чорудулгазын, социализм күштерининң өзүлдезин моондактап, улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкинин базар деп ооң оралдажышкынарында болуп турар-дыр.

Улустарның тайбыңы болгаш айыыл чок чоруу дээш, япы-бүрү ниитилел системаларлыг чурттарның аразында харылзааларны экижидери дээш социалистиг чурттар чайгылыш чокка туржуп турар деп чүве билдингир болгай. Ындыг экижидишкиннер идеология талазы-биле хоралыг үүлгедиглерге болгаш социалистиг дем каттыштырылгазынга удур империалистиг күштерниң хоралыг ажыл-чорудулгазынга оруктү ажыдар ужурлуг деп, барыын талакы чурттарның күрүне ажылдакчыларының чамдыктары ынчаар хордап турар чүве болза, олар хаяы ышкындырыларны кылып турар-дырлар. Ындыг планнар канчап-даа боттанмас.

КНО-ның индиринден чагдынган шүгүлдүг чугааны Д. Раск чугаалап турда, НАТО-да эңдере чепсегленишкинни канчап дүргедедирвл, ол болүтлелдиң киржикчилерни терии талазының хүлээлгелери-биле канчап холбаштырып ап, ол агрессчи бөлүтлелде болу берген бузуушкүннарны канчап эдип алырыл дээрзин планнап турар-дыр. Бо байдалда ГФР-ниң милитаристиг бөлүктери оныа шырбайын турарлар. Чехословакияда байдалды олар Европада дүшкүүрлүг чорукту чидиглендирериниг ажыглап, байдалды ынчаар нарыядадыры оларның «жоопзирег» планнарын боттандырарынга таарымчалыг байдалды тургузар деп хордап турарлар.

ГФР-де милитаристиг күштериниң идепкейжип турары Европаның улустарының национал эрге-ажыктарынга кыжаныгны тургузуп турар деп, барыып-европа чурттарының калбак хөй-ниитя бөлүктеринде ыңдыг сезигленишкиннерни чугаалагылап турары таварылга эвес.

Байдалдың база бир ылгалдыг чүвези чүл дээрге, империалистиг бөлүктериниң агрессчи бодалдарын оларның пропагандазының Чехословакия дугайында, харын-даа ол чуртта социализмниң салым-чолуунуң дугайында «сагыш салышкыны» дээр нүүл-биле чажырып турары болур.

Совлгу үеде Чехословакиядан дургүнээн антисоциалистиг идегеттерни, ооң иштинде Мюнхенче, Лондонче, Веңаже болгаш барын-на таның өске-даа хоорайларынче дескилей берген шаарланчактарны ыңдыг ажыл-чорудулгаже хаара тудуп турар чүүл база бар.

Чижээлээрге, «Литерани листының» кол редакторунуң оралакчызы турган Л. Веселый дээрзи Боннда илеткелдер кылып чоруп турар. «Зоддойче пайтунг» солуннуң дыңнадып турарындан алырга, «Мюнхен дугуржулгазын эгезинден турала Прагада чүге күш чок деп чарлап турарын Веселый билбейн турарэ. Чехословак улустуң дайынары-биле шагда-на холбажы берген ыңдыг кижиден ооп өске чүнү маналр боорул. Барыын талада өске бир наймыылалда, Венада чехословак журналистериниң бюрозу деп чүвеэя тургускан, Чехословакияда контрреволюстуг күштерни ол деткип турган, а ам Чехословакия дугайында меге шүгүлдүг материалдарны барыын чүктүң парлалгазында парлап турар.

Империалистиг күрүнелериниң албан кижилери болгаш оларның пропаганда албаны Чехословакияда антисоциалистиг, контрреволюстуг күштерни чежемейнин-даа деткирин оралдашса, ЧССР-де иштилелполитиктиг байдалдың улам ынайгы чогумчуурунга олар моондактап шыдаваастар. Москвага болган совет-чехословак чугаалажылкыннар — чехословак улус моон соңгаар-даа Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле социалистиг оруктап, Совет Эвилели биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өскедаа чурттары-биле аңы-дунма пайыралды база кадыг ажылдажылганы быжыглаарының оруу-биле чоруур дээрзиниң чаа бадыткалы-дыр.

СЭТА, октябрь 7-де.

ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

АГИТКВАРТИРАЛАР

СЭКП-ниң XXIII съездизин масса-политиктиг ажылды шыңгыы эжиндиринче, ооң хевирлерин улам сайзырадыгайындырынче партия организацияларының кичээнгейин угландырган. Ону барымдаалаш, чер-черде партия комитеттери ол ажылды улам күштелдирип, ооң чаа-чаа хевирлерин дилеп тып турар. Бистиң Бай-Тайга районга чонуң чурттап турар черлериниң аайы-биле масса-политиктиг болгаш кижизидилгелиг ажылды чорударынга агитквартиралар тавармычалыг болгаш эптиг болуп турар. Оларның аайы-биле лекция, беседалар, номчулгалар кылыр, янзы-бүрү белгүмнер организастап, бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттерин организастаар. Агитквартиралар аразынга «Эң эки агитквартира дээш» деп чарыштыг калбарткан, ооң түңнелин квартал саныңда үндүрүп турар.

Агитквартиралар бисче 1967 чылдан эгелеп тургустунгулаан. Ам олар 72 чедип турар. 1968 чылдың шинги кварталында тус-тус черлер аайы-биле бирги черни «Кара-Хол» колхозтуң төвүнде агитквартиралар (удуртукчузу херээженнер төвүлелиниң даргазы Иргит Севил) алгаш, шилчинир Кызыл тук, өртектиг барааннар-биле шаңнаткан. «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Кудукта хойжу бригадада № 12 агитквартира (даргазы Александра Даммы) бирги черни эелеп, партия райкомунуң, райүскомнуң Хүндүлел бижии-биле, өртектиг чүүлдер-биле шаңнаткан (районнуң херээженнер слёдунга).

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында херээженнер төвүлели агитквартираларга даянып алгаш, солуп ажылдарны чорудуп турар. Оларда удуртукчу башкыны, херээженнер төвүлелиниң бир кежигүнү, иодэр Советтиң бир депутадын бижыглаан. Агитквартиралар тус-тузунда буянныг. Олар план ёзугаар ажылдаар. Анда даянып алгаш, чонуң ортузунга политмассалыг, кижизидилге ажылдарын бедик дээрелде тургускан.

Салбырга темалыг база айтырыг, харын кежээлерин, номчулга конференцияларын, диспуттарын, мурнакчылар-биле ужуражылгаларны арттырглаан. Чижээ, ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедишкиннериниң делегезинин кирижиктиң А. Дамдын болган Тыва АССР-ниң культурасының алдарлыг ажылдакчызы Х. Тойбухаа-биле ужуражылгаларны солуп болган. Чогаалчы Степан Сарыг-оолдуң «Ангыр-оолдуң тоожузунга» номчулга конференциязын, «Ынакшыл деп чүл?» диспуттуг аныяктарга эрттирген.

Агитквартираларның концерттери тускай график ёзугаар болгулаар, анда кижилериниң «чажыт» талантылары бо-ла илереп келир. Байырлал хүннерни организастыг демдеглээри чаңчыл болган. Февраль 23-те херээженнер эр улуска, а март 8-те—эр улус—херээженнерге солуп программалыг концерттерни көргүзүп, белекчигештерни тывыскан.

Делегей байдалы, шажын, кижизидилге, кадыкшымга дугайында лекцияларны лекторлар А. Хертек, И. Бичелдей, Ч. Каң-оол, А. Тойбухаа олар хой удаа номчаан.

Өг-бүлениң бюджедин шын ажыглаары, уруглар кижизидилгези, чаш уругларны ажаары, чемгерери, урутларга ада-иениң чаңгыс аай негелделери дээш мышкап беседаларны хөй кылгылаан.

№ 9 агитквартира фронтучу Данзын-оол Даржаа-биле ужуражылганы кылып, ооң солуп чугаазын дыңнаавынар. Кудукта хойжу бригадага бүгү чурттакчыларның чыыжы солуп артиен. Олар хойжуларының аймдырал-чуртталга, ажыл-ижи-биле хандыр таныжып, агитквартираларның сезонунут үелерде сорулгаларының дугайында чугаалашкан. Херээженнериниң кылганы аъш-чемнер, аргыш, даараан чүүлдер делгелгезин аңаа организастап, түңнел концерттерниң эң шилиндек номерлерин база көргүскем болгаш медицина темазынга беседаны кылган. Тускай дугурушканын ёзугаар районнуң аймдырал-хандырылга комбинадының даараан хептерни чыылганнарга садыглаан. 20 ажыг херээженнер уран-шеверниң белгүмүнге киржип турганының түңнелинде дүн-биле уктарын, хол хаптарын, джемперлерин, моюн ораврларын аргыш, алгыдан херээжеп улустарының тудар сумкаларын угулзалап кылырын өөренип алганнар.

Агитквартиралардың удуртукчулары башкылар С. Лакпа, Х. Анчымаа, О. Бичии олар кызымак ажылдан турар. Салбырда Маадыр мелеримиң альбомун, муриакчы кижилерниң хүндүлел дептерин кылып турар. В. И. Ленининиң допчу намдарын өөренир белгүмнерни организастаан болгаш моон мурнунда ленинчи номчулгаларны кылып тургаш.

Бо салбырның № 6 агитквартиразы өскелери ышкаш, тускай булуңнуг, план ёзугаар ажылдаар, ооң чурттакчылары вторник санында чыглып, солуп ужуражылгалар кылып, лекцияр, беседаларны дыңнап турар. Агитквартираның бот-тывынгыр артистериниң концертин белеткээш, салбырның клубунга бир, хойжу бригадаларга ййи удаа коргускен.

Совет Армиязының хүнүн тавармыштыр № 1 агитквартираның чурттакчыларын олар чалоп ап, арга-дүржулгазын солчуп, «Амданныг чемнериниң дээжизин» деп кежээни повар Д. Байыстың организастааны-биле эртирген. Чем делгелгезинге манчы, боова, бооразак, кадык, бышпак, калачи, янзы-бүрү хевирлиг печеньелер, хаарын бижырган төш дээш оон-даа өске чүүлдер бар болган. Келген валчылар бо бүгүнү сонуургап, сеткил ханганын чугаалап үнелээнер.

№ 6 агитквартираның чурттакчылары бажың ажылының белгүмүнүң удуртукчузу, агитквартираның ээзи Д. Байыстың хүндүлээр, мактаарлар.

Совхозтуң Найырал салбырында агитквартираларның ажылының онзагай чүүлү Тээли 8 чыл школазы-биле бижыг харылзаалыында. Оларның аайы-биле школаның класстарын, интернатта өрээлдерни шефке алган. Чугайлаашкынын, үүрмек сентелгелерни ымчыр. Багай өөренир, өөредилге шагы үзеп, чурум үрээп өөренекчилерниң ада-иелери-биле чугаалажып, арга-сүмелерин берип, тускай хемчээп ап, дактаткан график биугаар школага ада-иелерниң дежурныйлаашкынын организастап, ол бүгүнүң түңнелин үндүрүп турар.

Төлеп чок үүлгедиглер кылган кижилерни агитквартиралар аайы-биле чугаалажып көрүп, хураларга туртузуп, хемчээп ап турары чаңчыл болган. Дүржулга сончуг ужуражылгалар Найырал болган Кызыл-Даг салбыраларының агитквартираларының аразынга болуп, гимлитингеп номерлерден тургустунган солуп программалыг концерттерни тус-тузунда көргүскеннер.

Суурларда агитквартиралар иоскү черлерде асимиваан адрестерлиг, тускай тептерлиг.

Бодап көөрге, ам кышкы-даа үеде чонуң ортузунга масса-политиктиг ажылды чорударынга агитквартиралар ажыктыг талазын көргүзери чугаалаок. Чүгле оларга партия организацияларының талазындан боттуг удуртулга, деткимче улуу-биле негеттинип турар. Районнуң партия организациялары, оларның удуртулгазында турар херээженнер төвүлелдери болган оларның идепкейлиг ажыкдакчыларының хөй-нитти ажылынга чаа, улам боттуг хевирлерни тывар дээш ажылдап турганы агитквартираларны тургузарынга идиглиг болган дээрзи чиглелиг чок.

Ынчангаш чаа чүүлдү тывар дээш, инициативазын үргулчу, илергейлеп турар болза, чаа, эки чүүлдерни тып ап болгур, а ындыг чаа чүүлдер нитти ажылга бүрүнгээр улуг идиглиг бээрзин бо бүгү тодаргай чугаалап турар-дыр.

Чонуң ортузунга масса-политиктиг, кижизидилгелиг ажыл чорудар талазы-биле бо чаа чүүлдү детпип турганы, ооң ажылын улам боттуг болдурар дээш моон соңгаар-даа күжениишкиннеривисти салыр бис.

К. ДОНГАК,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропагандада болган агитация кылдаашының эргелекчизиниң орлуктучузу.

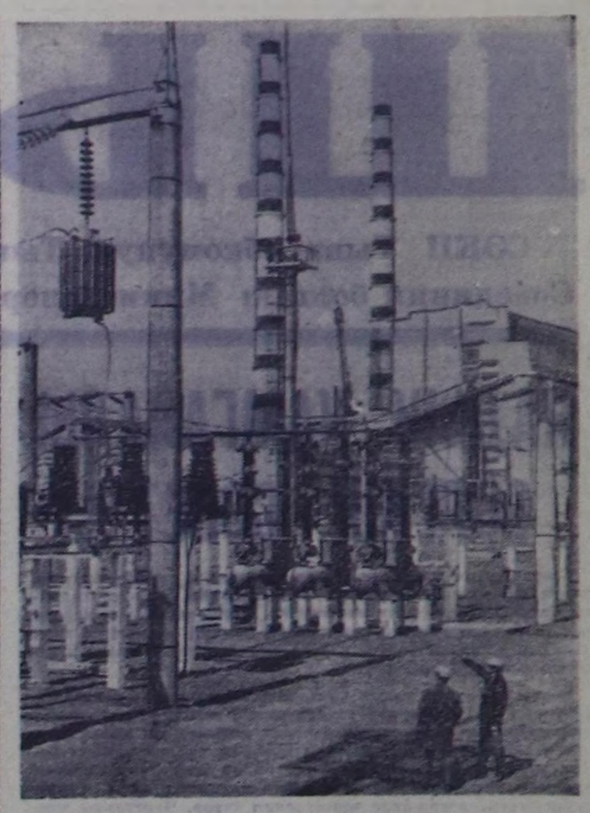

Кавак ССР. Ерман дээр аныкы хөөрейдан ыран эвесте 2 миллион 400 муң киловатт шүүлүт ГРЭС-ти тудуп турар. Ол бо чылын үзеттүр тегуи бээр.

ЧУРУКТА: Ерман ГРЭС-тиң тудуунда.

К. Нуртазининиң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

В. И. ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА ЧАА НОМНАР

МОСКВА. (СЭТА-ның корр). Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң тургузукчузу В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга уткуштур чаа хөй номнар үндурериниң планын «Наука» дээр парлалга черн боттандырып эгелээн. Чүүл-бүрү билиг адырларының тускай эртемниглери — сургаглыг совет эртемденнериниң болгаш даштыкы чурттарда авторларның ажылдары ол. Анғы үениң нитилел хөгжүлдезинге ленинчи идеяларының салдарын ында шинчилээн.

Совет философтар болгаш даштыкы чурттарның философ-марксистери парлаттырып үндүрер кылдыр коллективтиг «Ленинизм болгаш амгы үениң философия эртемниң айтырыглары». «Изерелдиң ленинчи теориязы болгаш амгы үе», «Ленинизм болгаш нитилел хөгжүлдезиниң диалектиказы», ооң-даа өске ажылдарын белетээн. Ол номнарда философиялың ленинчи үе-чадазының өйү келген айтырыгларын таймылбырлап көргүскен, материяның бүгү-нитти мөзүү болур изерел дугайында ленинчи бодал илереттинген, коммунистиг чаа формация чыруттынган.

Хөй шинчилелдер Ленининиң экономика өөредилгезинге тураскаттынган. «В. И. Ленин болгаш электрижидилгеге» ажылда социализмниң болгаш коммунизмниң материал-техникалыг базазының бүткен кезии болур электрижидилгениң ролюн көргүскен. «Техниктиг депширилге дугайында ленинчи идеялар» ажылда социалистиг нитилелге техника хөгжүлдезиниң оруктарын аналиэтээн. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында техниктиг депширилгениң эң чугула айтырыгларын шинтпирээриге В. И. Ленининиң ажыл-чорудулгазын көргүскен.

Хөй шинчилел ажылдары пролетариат диктатуразының, аңгылар болгаш аңгы демисселиниң дугайында ленинчи өөредилге тураскаттынган. Оларның бир чамдыызы «Ленин болгаш аңгыларның база аңгы демисселиниң төөгүзүнүң айтырыглары», «Пролетариат диктатуразының дугайында ленинчи өөредилге», «Ажылчын аңгы биле тараачыл чонуң эвилелиниң дугайында ленинчи өөредилге», ооң-даа өскелер болган.

Бир улуг коллектив эртемденнер үндезилекчи шинчилелдиң «Ленин болгаш амгы үениң эртеми», «Ленин болгаш ооң-даа өске чүүлдер бар болган. Келген валчылар бо бүгүнү сонуургап, сеткил ханганын чугаалап үнелээнер.

№ 6 агитквартираның чурттакчылары бажың ажылының белгүмүнүң удуртукчузу, агитквартираның ээзи Д. Байыстың хүндүлээр, мактаарлар.

Совхозтуң Найырал салбырында агитквартираларның ажылының онзагай чүүлү Тээли 8 чыл школазы-биле бижыг харылзаалыында. Оларның аайы-биле школаның класстарын, интернатта өрээлдерни шефке алган. Чугайлаашкынын, үүрмек сентелгелерни ымчыр. Багай өөренир, өөредилге шагы үзеп, чурум үрээп өөренекчилерниң ада-иелери-биле чугаалажып, арга-сүмелерин берип, тускай хемчээп ап, дактаткан график биугаар школага ада-иелерниң дежурныйлаашкынын организастап, ол бүгүнүң түңнелин үндүрүп турар.

Төлеп чок үүлгедиглер кылган кижилерни агитквартиралар аайы-биле чугаалажып көрүп, хураларга туртузуп, хемчээп ап турары чаңчыл болган. Дүржулга сончуг ужуражылгалар Найырал болган Кызыл-Даг салбыраларының агитквартираларының аразынга болуп, гимлитингеп номерлерден туртузунган солуп программалыг концерттерни тус-тузунда көргүскеннер.

Суурларда агитквартиралар иоскү черлерде асимиваан адрестерлиг, тускай тептерлиг.

Бодап көөрге, ам кышкы-даа үеде чонуң ортузунга масса-политиктиг ажылды чорударынга агитквартиралар ажыктыг талазын көргүзери чугаалаок. Чүгле оларга партия организацияларының талазындан боттуг удуртулга, деткимче улуу-биле негеттинип турар. Районнуң партия организациялары, оларның удуртулгазында турар херээженнер төвүлелдери болган оларның идепкейлиг ажыкдакчыларының хөй-нитти ажылынга чаа, улам боттуг хевирлерни тывар дээш ажылдап турганы агитквартираларны тургузарынга идиглиг болган дээрзи чиглелиг чок.

Ынчангаш чаа чүүлдү тывар дээш, инициативазын үргулчу, илергейлеп турар болза, чаа, эки чүүлдерни тып ап болгур, а ындыг чаа чүүлдер нитти ажылга бүрүнгээр улуг идиглиг бээрзин бо бүгү тодаргай чугаалап турар-дыр.

Чонуң ортузунга масса-политиктиг, кижизидилгелиг ажыл чорудар талазы-биле бо чаа чүүлдү детпип турганы, ооң ажылын улам боттуг болдурар дээш моон соңгаар-даа күжениишкиннеривисти салыр бис.

К. ДОНГАК,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропагандада болган агитация кылдаашының эргелекчизиниң орлуктучузу.

Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга уткуштур

ЮБИЛЕЙГЕ БЕЛЕК

Ак-Довуракты аныяктарында

«Тыва даг-дүтү» тудуг эргелелиниң болгаш субподрядтыг организацияларның комсомолчу-аныяктары ВЛКСМ-ниң 50 чыл юбилейинге уткуштур алган социалистиг хүндэлгелерин чедишкиннииг күүседип турарлар. Сентябрьның 30-де Ак-Довуракты Постоянный хоорайда бирээзи-де 4 орунныг, 100 өрээлдиг, 5 каът ниити чурттаганың 5 бажыңын күрүне комиссизиге хүлээп алган.

Бо бажыңга чурттаар кижилерниң аминыралынга болган өөренирингө таварымчаныг байдалды тургускан. Кыыя-булуңну, номчулга залын, өөренир залды, янчи пунктуун, каът бүрүзүнде-ле ниитинин чунар, хеп базар черлерни болгаш душтарны таарыштыр кылган. Өрээлдерде радио точказын киирген. Изиг, соок суг бар. Демир оруннар, диваннар, столдар, тумбочкалар, стуллар, шкафтар дээш еске-даа хереклелер шуптузу чаа.

Бажыңның тудуун доозуп, ону күрүне комиссизиэнга хүлээдиринге чедир № 48 тудуг эргелелиниң эштер Зина Салчакка, Клара Тиннейге, Люда Удрекке, Маша Хоменковага баштаткан комсомолчу аныяктар бригадалары болгаш П. Мальчиковка, Оюржак Ангыр-оолга удуртурган бызаңчылар бригадалары онза идепкейлиг ажылдаан.

Ак-Довурак хоорайда бо бажың баштайгы эң улуг тудуг болур. Ону ажыглалга киирерни болза ВЛКСМ-ниң 50 чыл алдарлыг юбилейге үлетпурлуг Ак-Довуракты комсомолчу-аныяктарының күш-ажылчы белээ-дир. Бо кайгамчыктыг чаа бажыңга «Тыва даг-дүтү» комбинат тудуунга ажылдаар аныяк ажылчыннар чурттаар.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

Пионерлер воскресниги

Радио бамчыытыр Бүгү-эвилелдиң радиолинейказын чарлаарының «Бүгүде бынаңнар!» дээн медээзи чаңгыланыпва, хөректеринде чидиг кызыл галстуктарлыг миллион-миллион оолдар, уруглар дээш чысаналыбышаан, дружиналарының туктарының ажаанга тургулапкан.

В. И. Ленин 1920 чылда ол хун РКСМ-ниң III бүгү-эвилел съездизинге сос алыш, эскилгелиг болуруңга өөренирингээ аныяк салгалды кыйгырган. Башкычының ол чазыын уруглардың канчаар күүседин турарын Төрээн чуртка болгаш партияга айтыкаарын 60 чылдарның пионериязы бодунуң чаагай чаңчылы болдурган. ВЛКСМ ТК-ниң секретары, Бүгүэвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының Төп Чөвүлелиниң даргазы Т. Куценко радиолинейкага сос алгаш, пионериянның ажызы болгаш вожатыйы — ВЛКСМ-ниң 50 чыл юбилейге аныяк ленинчилерниң тураскаатпан улуг, биче ажылхереглерин чугаалаан.

Радиолинейканың үевинде отряд бүгүү бодунуң күүседир дазылаарын бижээш сукпан чагаа хевин алган. Чурттуң бүгү эге, сес чыл болган оргумак школаларының дружиналары бүгү-эвилелдиң пионерлер воскресниктерин улупнеп.

Ажыл-ил гайыккан! Школачылар демир-дес, макулатура чыып, хоорай, суурларның кудумчуларын чуруктудуп, фабрикаларга болгаш заводтар дайтыкка баргаш, улуг кижилерге дузалашкан, картофель, погап, виноград дүжүдүн ажаан алырынга киришкен. Комсомол байырлалынга пионерлерниң күш-ажылчы белеткеринин дугайында бүгү-эвилел воскресниктин эртиргеринин шагаанга муң-муң айтыкалдар келген. Москвага болгаш Ленинградка, Урал биле Грузиязга, Белоруссиязга, Прибалтиканга, өске-даа республикаларга, областарга аныяктарның түрбп тургускан ВЛКСМ-ниң 50 чылы аттыг, комсомолдуң кижизиткен, Төрээн чурт дээш тулчуруштукунарга маадырлаан олдарны аттыг чаа сесерликтери, алемдары көстүп келген.

(СЭТА-ның корр).

Теорияның айтырыглары

СОЦИАЛИЗМ ТУРГУЗУУШКУНУНГА КОММУНИСТИГ

1.

Социализм тургузуп турар аныяктардың амыдыралынга Коммунистиг партияның туружунуң болгаш ролюнүң дугайында айтырыг — ленинизм теориязының болгаш практиказының үндезин айтырыгларының бирээзи. Бо айтырыгның улуг ушур-дузазы чүдел диве, социализмниң алыс үндезинилеринге болгаш салым-чолугга, социализмниң делегей системазының бүрүнбүдүн турарынга болгаш күүзүүнге ооң хамаарыкчы турарында.

Бистиң аңгы дайзынарывыс — империалистиг буржуазия болгаш ооң суртаалчыларыны ону база эки биле алганнар. Социализм күштериниң удур боттарының кадыг-дошкун демисселинге олар коммунистиг партияларже, аныяктарже оларның удуртулгазынче халдаашкынларны онзалаш көрүп турары таварылга эвес.

Социализм дайзынарының стратегтиг болалы болза, коммунистиг партияларның болгаш ажылчы чонларның аразынга шаштыкак кагар, коммунистерге бүзүревес чорукту шеңтередир, нитилел амыдыралынга оларның салдарын кошкадыр орайдажыныкында болур. Моон-биле кады чүүн-биле-даа чажыртынып чагдынмаан буржуаз-чүдек антикоммунизм чедишкинниг болуп шыдавас деп чүвеге бүзүрээн хөй-хөй буржуаз пропагандистер улам кажар, эзлир арга-биле хөделирин орайдажып турар. Олар боттарының антикоммунизчи бараанын «демократтыг» савага чүткүдүт саналап турар. Бир эвес социализмниң эң либералдыг кылыл, эрге-чагырга дээш янзы-бүрү политиктиг партияларның «хостуг» демисселин болдурар чүве болза, багай эвес тургузуг болган турар ийик деп, олар чулчуруп турар. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, социализмниң кол күжү — коммунистиг партияларга согуушкунну таварыштырар, янчангаш делегейниң революстуг ёзу-биле чаартырын моонзидаар дээш олар бүгү чүвени кылып турар.

Империализмге детиктинген барының үзелдиг контрреволюстуг күштер Чехословакияга база-да ындыг сорулганы боттарының муриунга салган турган. «Демократчыдарының» ловушун оптуг, авыласчы арга-биле сагыштыг ажыглавышаан, олар партияның удуртукчу ролюн узуткаар, социалистиг тургузуунуң баксыраадыр, социализмниң өске чурттарынга Чехословакияның удурланыштыр тургузар болдал-биле ЧКП-ге, ооң ак сеткилдиг болгаш бердингеп кадрларынга удур калчаалыг кампаниязын калбарткан.

Коммунистиг партияларга удур демисселинге империалистиг буржуазия барының болгаш «чөөн» оппортунизминиң күүрүнде идея талазы-биле идепкейлиг дузалакчыларны тып ап турар.

Мао Цзэ-дун бөлүүнүң антиленинчи үгланыышкыны Кытаттың Коммунистиг партиязының турушгарын туруладурарынга чедирген, ККП бодунуң удуртукчу ролюн херек кырында оскунган деп чүве билдингир болгай. Марксисчилененчи партияның организастыг болгаш идея-теоретиктиг принциптеринден чайлаан амгы кылат удуртукчулар чаңгыс кижиниң диктатуразының болгаш шериг-бюрократчы ёзу-чурумнуң челенгижи болган турар политиктиг организацияга кылдыр партияны солуурун орайдажып турар.

Барының оппортунистер, ревизионистер марксисчи-ленинчи партияның база калчаалыг дайзынгары болуп турар. Марксизм-ленинизмниң принциптерин хажыттышпаан, олар чаа нитилелдиң тургузуушкунунга болгаш хөгжүлдезинге ажылчы чонларның политиктиг баштыңчызы болгаш организакчызы болур коммунистиг партияның удуртукчу ролюн тоол көрбейн турар.

Марксисчи-ленинчи партияны кошкадып, бичезедириче шугум ЮКЭ-ниң удуртукчуларының теориязында болгаш практиказында тодаргай сиништеген. ЮКЭ-ниң программазында: «Югославияның Коммунистер эвилелиниң кол политиктиг ролю кедизинде баргаш, чоорту чок болу бээр...» деп шуут чугаалаан. Совлгү үениң дургузунда ол шугумну улам идепкейлиг чорудуп турар. «Югославияның Коммунистер эвилелин эде организастаар болгаш улам инай хөгжүдер дугайында» шинтпирин хүлээп алган ЮКЭ ТК-ниң пленуму ам бешки партияны эрге-чагырганың элементилеринден хостаар» ужурлуг дээрзин демдеглээн.

ЮКЭ-ниң удуртукчуларының ындыг янзылыг теориязы болгаш практиказы Чехословакияга ЧКП-же хандаан ревизионисчи идегеттерге хөй чүүлдер талазы-биле сорук киирикчи үлегер болган.

Чехословакияның Коммунистиг партиязы, марксисчи еске-даа партиялар шыкап, дириг, хөгжүп орар организм болуп турар. Чехословак улустуң мурнунга, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң мурнунга чигзиниг чок болгаш улуг ачы-харыыга ЧКП-де бар. ЧКП-де шинтпирлеттинмээн айтырыгларга, частырыгларга, четпестери бар болуп келген болгаш ам-даа бар. Ол частырыгларны болгаш четпестерин, социалистиг хоойлу дүрүмнү үрээп чоруктарны эдерп-биле партияның, ооң удуртукчу организациязының болгаш чер-черде организацияларының ажыл-чорудулгазының айтырыгларын калбаа-биле чугаалажып көрү иегеттинтингени чайгаар билдингирдир.

Ындыг болза-даа ол чугаалажып көрүшкүн бот-боттарынга удурланышкан талаларны көргүскен. Чамдык кижилер амгы байдалдан партияның кадык болгаш бижыг болуп үнерин, ооң удуртукчу күш болур байдалының бызырын күзеп турган. Ындыг болза-даа Чехословакияда тургустунган байдалды партияның алдар-хүндүзүн бужартадырынга ажыглавышаан, нитилелди удуртурудан ону чайладырып хордап турган кижилер база бар болган.

Чижээ, А. Лин дээрзиниң антисоциалисчи күштерни идепкейжидиринге эвээш эвес күүзүн үндүрүп, неделя санында үнер «Литерарни листы» журнаанга бижээни болза: «Партияның удуртукчу ролюнүң дугайында айтырыгны чижек кылдыр ап көрээли. ЧКП-ниң удуртукчу ролю эң-не маргылдаалыг айтырыг болуп турбуже, ооң дугайын маргылдаа чок айтырыг, мораль болгаш политиктиг эрге дугайында айтырыг кылдыр чугаалап турар-дыр». Автор коммунистерни, партияны коргударын орайдажып, А. Линиң болгаш оскелериндээ аймтаан оруунче базарын олардан иегеп турган. Бир эвес ЧКП «эттинмес» болза, «чехтер болгаш словактар ооң эрге-чагыргазын күш-биле хуналап алыр апаар» деп, А. Лин кыжаанган. «Тайбың» контрреволюциягга орукту аштал берген еске-даа ол ышкаш «идеологтар» боттарының чүүлдеринге болгаш интервьюзунга база-да мичаар чулчуруп турган.

Чижээ, ам бодунуң америк чаңгыс бодалдыгларында чеде берген «философ» И. Свитак «Праце» солуна парлаан «Чаарты төрүттүнүүшкүнүң утказы» деп чүүлүнге мынчаар чулчураан: «Коммунистиг партияның удуртукчу ролю эң-не ю эртиен чээрби чылдарның дургузунда Чөөн Европаның чурттарынга ооң хевирлеттинип келгени шыкап, политиктиг амыдыралдың мырыңай таарымча чок аргазы болуп турар...» Чутаа болза, Чөөн Европаның бүгү чурттарының дугайында болуп турары ол шыкажы, оларга хамаарыштыр чүүлдүң автору дээди чергенин шиитпиктичизиниң ролюн бодунга алырын орайдашкап-дыр деп чүвени номчукчу моортан билип алыр боор. Харын ооң туржук автор бодунуң бодалдарын бүгү «сайзырааңгай чурттарга» хамаарыштырган. «Коммунистиг партияның болгаш революциягга ооң хүлээлгелериниң дугайында ленинчи таймылбыр бодунуң үезинде чайлаш чок чүүл болган, янчангаш ам ол таймылбыр сайзырааңгай чурттарның байдалдарында барымдаа чок аварган» деп, ол бижээн.

Коммунистиг партияларга удур халдаашкынның кол угланышкыннарының бирээзи болза, ажылчын аңгыдан оларны «башкаларыр» болуп турар. Чижээ И. Свитактың бижээни болза: «ажылчын аңгының төөгүлүг ролю болган коммунистиг партияның удуртукчу ролю —ийи аңгы айтырыг-дыр», ажылчын аңгы бодунуң төөгүлүг хүлээлгезин коммунистиг партияның удуртулгазы чокка-даа күүседип шыдаар». Ындыг янзылыг бадыткаашкыннарда марксизм-ленинизм-биле, дириг чогаадыкчы дүржулга-биле чоруурур. А ооң соонда коммунистиг партияның ролю өскерлир болгаш чоорту чок апаар дижирлер. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның холунга эрге-чагырганың шинчилиг партияның бодунда байдалды шынында база өскертип турар. Буржуазияга истеп сүрдүрүп, чажыт байдалче кирер сывыртып, узуткаттырар даар кыжаныышкынга таварыжып чораан партия башкарыкчы партия, эрги, нолчүчүү тургузугну дүжүрер сорулганы салып чораан партия, чаа социалистиг тургузугну тургузарының партиязы болу бээр. Ындыг болза-да бо байдалдар коммунистиг партияның ужурдузазын бичелеприрден, харын улам улгаттырып турар деп чүве билдингир. Ооң эчис сорулгазы эрге-чагырганы чаалап алырында эвес, а коммунистиг нитилелди тургузары, коммунистиг идеалдарны амыдыралга боттандырары болур. Янчангаш бо эчис сорулга чедип алдынмаан шаанда, коммунистиг партия бодунуң ужур-дузазын шыкыныш, нитилел амыдыралының хөгжүлдезинге бодунуң удуртукчу салдарын чедирип шыдавас.

Чаа нитилел тургузуунуң типологиязы дээш, эрги делегейниң күштеринге, чаңчылдарынга болгаш аажы-чаңнарынга удур демисселдин үр үеде найы хире нарын, хөй янзы болгаш берге болурун айытыпшаан, В. И. Ленининиң демдеглеп тургамы болза,

Совет көдээнниң кижилери

ЧЫЛГЫЧЫ

Тожуда «Совет Тыва» колхозтуң 400 ажыг баш чылгы малы ыракны Өдүгэнде 3000 ажыг иви-биле иады нүзегээп турар. Ылаңгыя колхозтуң чылгызының баш саны мурнуку чылдардан немежип калган. Ам оларның күш-деңгээ эки. Оларны ажаап, нарантап турар үш чылгычының бирээзи, колхозтуң хоочуну 79 харлыг Бараан Айзырович Дала ам-даа адак чиик чылгычылап ажылдап турар. Оон чүгле чылгычы стажы безин 10 чыл ажыг.

Баштай моя чылгычы, оон соонда анза чылгычы болуп ажылдап келген чылдарында чаңгыс-даа мал хораячага таваржып көрбээн. Эртинеп чылын төрүүр 100 беге онаштыр 90 ажыг кулунну алган. Ам хоочун ишчи чылгычылавышаан, аңнап, диниеп турган, ээзээн хей үнелиг өлүктү мүрүнеге дужаар со-оруганыг.

Б. ДАЖЫРГАН.

Тудугжулар

Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозта тудуг бригадазының ажылының дугайында чугаалап бээрин оон бригадири Степан Содунамович Комбудан дилээн мен.

— Чуртталга тудуу болгаш малга оран-суур белеткээр планывыс бо чылын күүсеттинип турар. Колхоз төвүнде дөрт аал чурттаар чаагайжылы кылган бажыңнарны ажыглалга киирдивис. Бо үеде ийи аал чурттаар бажыңны тудуу колдуунда дооступ турар. Кыштагларда, хойжу бригадалар төптеринде 2500 хире хой кирер 7 кажаапы колхозтуң тудугжулары кылган. Хойжу турлагларынга столоваяны, кызыл-булуңну доозуп, ажылдаттывыс.

Оон-биле чергелештир саар инек фермазында, № 1, 2 хойжу бригадалар төптеринде чунар-бажыңнар база бистиң ажылывыстың көскү түңнелдери. Бо бүгү бистиң бо чылгы даалгаларывыстың долу күүселдези болур. Оон аңгыда хойга бир кажаапы кылыр арга бисте бар, ынчангаш аңаа белеткел ажылдарын кылып тур бис. Кылдынган кудук-биле кады ол № 3 хойжу бригаданың Алдыы-Сугга тургустунар төвүнүң баштайгы тудуглары болур.

Пилорама болгаш тудуг ыяжы сөөртүр тускай машина чогу колхозтуң тудугжуларынга шаптыктыг боон келген. Сөөлгү үеде байдалды эвижидер аргалар кылган. Колхозтар аразының тудуг организациязы тудуг ыяжының эвээш эвес курлавыры бар Ак-Адыр деп черни шиңгээдири эгелээн. Ында пилораманы тургускан. Колхозтуң тудугжуларының чамдык кезии аңаа дилиг материалдарын белеткежип, хереглелге четчири-биле белеткээр. Чаа моторлуг шыырак автомашинаны чүдүк, манза сөөртүр кылдыр эде дериирин көрген.

Бо хемчеглер хуусаазы узамдыккан ийи улуг тудугну ажыглалга киирериңге доогуи болур. Оон бирээзи — гаражта ажылдар колдуунда дооступ турар, ам херек чүгле бус-биле чылыдар одаага системазын кылыры болур. А ийигизиниң, клубтуң чүгле ханалары тургустунган, үр үениң иштинде кылдыңын келзе-даа, ында ажылдар ам-даа хей. Ол тудугларны дарый доозары колхозтуң тудугжуларының чоокку үеде хүзээлгелериниң бирээзи.

Дооступ турар ийи аал чурттаар бажың Бай-Даг суурнуң чанында хову кыдыында. Ол чаа кудумчуның баштайгызы болур. Бажыңның бир квартиразы доозулган, иштин будуп каан. Ам ийигизин херээжен колхозчулар чугайлап, иштин арыглап турар. Тудугжулар бажыңның кладовказын кылган чай чок турлар. Оларның аразында бригадирниң мактаалы Иван Муна кладовка кылып турда оон-биле чугаалаштым. Бо аныяк тудугжу тудуг ажылынга ийи чыл болган. Ынчалза-даа ол хоочун Метпек Ликсоо ыяжкаш тудугжуларның арга-мергежилин шиңгээдип ап, кызымактарның санынга кирген. Эш Муна черле уран-шевер чазанакчы. Тудугга кирер мурнунда ол сураглыг дарган адазының ажын салгап ап, колхозунга элээп уе иштинде дарганнап база ажылдаан. Оон демирден янзы-бүрү нарын түүдер кылырынга тевериң колхозчулар мактап турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Көдээ артистер

Эрзиниң улусчу театрының бот-тывынгыр артиһтери чоокта чаа боттарының сөөлгү чогаадыкчы ажылын көрүкчүлерге бараалгатканнар. Олар драматург В. Көк-оолдуң «Хайыран бот» деп шүүзүн тургускаш, көрүкчүлерни боттарының уран-мерген ойнаары-биле сонуургаткан.

Бот-тывынгыр артиһтер Тес-Хем районнуң «Тодураа» колхозунга, совхозка болгаш район төвүнде чорааш барган.

Улусчу театрның артиһтери К. Чамзырын (Кара), Д. Дамчановтуң (Сарыг-Ашак), М. Коңгарның (Хам-оол), М. Карийниң (Балдан) ойнаанын көрүкчүлер онза сонуургаан.

делегей бо хүннерде

Байырлыг хурал

БЕРЛИН. (СЭТА). Германиянның социалистиг Чаңгыс аай партиязының Төп Комитеди, ГДР-ниң Күрүпе Чөвүлели, Министрлер Чөвүлели болгаш Демократтыг Германиянның Национал фронтувунуң национал Чөвүлели Герман Демократтыг Республиканың тургустунганының 19 чыл ооңга холбаштыр хей-иянтиниң байырлыг хуралын эрттирген.

Аңаа ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы В. Ульбрихт, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф болгаш ГДР-ниң өске-даа удуртукчу ажылдакчылары, ажылчы чонмарның, хей-иянтиниң төлээлекчилери киришкен.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф илеткел кылган. Социализм тургузарының оруубиле бүзүрелдиг чоруп олурар Герман Демократтыг Республиканың амыдыралының бүгү талаларынга ажылчы чонмарның чедип алган улуг чедишкиннерин ол айыткан. В. Штоф социалистиг тургузуушкунга республиканың чонунуң бүгү кезектерилиң сыры катты-жыышкылыы болгаш кады ажылдажылгазым, оларның ажылчын-таваачын эрте-чагыргага шинчызын, ону улам быжыглаарынга, камгалаарынга белеп-ин демдеглээн.

Илеткелчи тайбыңлы империалистиг реакцияның болгаш барыын-герман милитаризмниң чимзеннишкиннеринден камгалаарының херээнге ГДР-ниң киирген улуг үлүг-хуузун демдеглээн. Күрүнелерниң социалистиг дем каттыштырылгазын, Совет Эвилели-биле найыралды, кады ажылдажылганы улам быжыглаарының быжыг тайбыны хандырарынга шинтпирлиг ужур-дузалыын чугулаган.

Ленин хүннеринге белеткел

КАРАЧИ. (СЭТА). Пакистанның «Дейли ньюс» солунунга «Ленин — социалистиг революциянның улуг баштыңчызы» эгелиг үүл парлаттынын үнген. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткелге холбаштыр ол черниң авторларының бижээн хей үүлдери делегей революциязының баштыңчызының амыдыралы, ажыл-чорудулгазы-биле, Октябрь революциязының боттандырган улуг ажыл-херектери-биле болгаш ажылчын, тараачыннарның делегейде эң баштайгы күрүнезиниң улуг чедишкиннери-биле улам чоок танышжар арганы пакистан номчукчуларга бээр.

Соңгулдага киржир

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының кандидаттарының Миннесот штатка болур президент соңгулдазынга киржирингге моондактаар дээр ол штаттың эрге-чагыргаларының ораалдажышкыннары буураашкын-биле доозулган. «Коммунистиг ажыл-чорудулганы контрольдаар» дугайында хоойлуга үндезилээш, АКШ-тың Коммунистиг партиязының кандидаттарын штаттың соңгулда бюллетеньнеринге киирерин хораанын штаттың найысылалы Сент-Пол хоорайның федералдыг суду күш чок деп санаан.

АКШ-тың Коммунистиг партиязы соолгу 28 чыладарның дургузунда президент соңгулдазынга бир-ле дугаарында киржип турары ол. Коммунистиг партияның президентиниң албан-дужаалынга кандидады херээжен Шарлен Митчелл болгаш ораалакчы президентиге — Майкл Загарелл болуп турар.

ТК-ның ХУРАЛЫ

КАИР. (СЭТА). Каирге Араб Социалистиг Эвилелдиң ТК-ның баштайгы хуралы республиканың президентизи Гамаль Абдель Насериңң даргалааны-биле эрткен.

Хуралга ТК-ның ажылын организастаарының болгаш Араб Социалистиг Эвилелдиң бүгү-иянти национал конгрезиниң бо чылдың сентябрь 21-де болган сессиязының шиитпирлерин, сүмелерин күүседиргээ ук ТК-дан контрольдаарының айтырыгларын чугаалашкан.

АСЭ-ниң даргазы Насер ТК-ның мурнунга тургустунган соруглаларны тодарғайлап чугаалаан. Бүгү-иянти национал конгресстиң шиитпирлерин болгаш сүмелерин амыдыралга боттандырары, күрүнениң иштинги, даштыкы политиказының кол шугумун төлевилээрн база чурттуң экономиказын хөгжүдериниң планын чугаалажыры ол соруглаларның аразында кол-кол соруглар болган.

Грецияның Компартиязының ТК-зының Политбюрозунуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Чагыртпаан болгаш чоргаар грек улустуң хей кезии фашисчи күчүлээшкиниң болгаш террорнуң ёзучурумунга удур бадылап, фашисчи диктатурага болгаш оон конституциялыг шывыынга бодунуң удурланыышкынын көргүскен деп, Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюрозунуң «чаа» конституция талазы-биле санал алышкыны дээр чүве-биле холбаштыр парлаан үндүрген медеглелинде чугаалап турар.

«Голос правды» радиостанциязының дамчыткапы ол медеглелде демдеглээнги болза, хунта санал алышкының фашисчи террорнуң, күчүлээшкиниң болгаш нүгүлдээшкиниң байдалынга, опза шыңгыы байдалга чоруткан. Ындыг байдалдар турда безин чонның үштүң бир кезии, а улуг хоорай төптеринде оон хей кезии хунтага болгаш оон фашисчи конституциязынга боттарының удурланыышкының кандыг-бир хевир-биле илергейлээп.

Шериг диктатурязынга болгаш оон фашисчи конституциязынга грек улустуң шиитпирлиг удурланыышкының дугайын, грек улустуң дайынчы уган-бодалының дугайын, даштыкы кижилерге ыдалаткан «каргыштыг полковниктериниң» кедиреринн күзээн кинчи, дөңгүнү кетпезинге грек улустуң чаныш сыныш чок шиитпирлиниң дугайын санал алышкының түңнелдери хереченээн деп, медеглелде чугаалаан. Фашисчи ёзу-чурумну дүжүрер дээш бодунуң демиселии үргүлүлээринге болгаш күштелдиреринге, диктаторга удур тиилеттирбес чаңгыс аай фронтуга сырый каттыжарынга грек улустуң шиитпирлиниң дугайын санал алышкының түңнелдери хереченээн турар.

Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюрозу фашисчи араатанныг ёзу-чурумга удур эрес-дидим болгаш маадырлыы-биле демиселжип, фашисчи конституцияны кандыг-бир арга-биле буруу шаап, ынчангаш грек улустуң алыс күзел-соруун көргүскен бүгү патриоттарга байыр чедирип тур. Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюрозу фашисчи диктатурага удур демиселди доктаамал күштелдирер сорузга-биле ажыдыы чонмарның негелдеринн боттандырар дээш — улустуң чаңгыс ээнн болгаш оргапнзациязын быжыглаар дээш демиселге боттарының бүгү күштерин бээр деп партиянын бүгү кежигүннерин болгаш активчилерн, фашисчи конституцияга болгаш хоозун санал алышкынынга удур демиселдиң бирги одуругларынга чорун турган бодунуң бүгү талалакчыларын ыйгырган.

Өөрүп четтириишкин

РИМ. (СЭТА). «1964 чылдың сентябрь 25-те, кажан Мозамбикти хостаар дээш дайынны эгелээн үевисте, биске 250—300 дайынчылар турган. Ам хосталта дээш эки белеткелдиг 15.000 демиселчилер бисте бар» деп Мозамбикти хостаар фронтунуң (Фрелимонуң) даргазы Эдуардо Мондлане медеглээн.

«Унитас» солунга бергеи интервьюзунга Мондланениң дининатканы болза, ол чылдарның дургузунда муң-муң португаллы солдаттарны сандан үндүргеи, чурттуң соңгу талазында ийи можуну — 800 муң кижи чурттакчылыг Ньясаны болгаш Кану-Делгадуну херек кырында хостаан, ынчангаш ол можуларда Португалиянның эрге-чагыргазы ам эреңгей ёзу барымдаалап туруп турар. Мозамбиктиң соңгу-барыын талазында Тете можуну хостаар дээш ийнги фронтуну ам ажытнаан.

Эдуардо Мондлане хосталга дээш улусчу демиселчилерге көргүзүп турар дузаламчыны дээш Совет Эвилелинге болгаш социалистиг бүгү лагерьге, Алжирге, Танзанияга болгаш оске-даа чурттарга өөрүп четтириишкинни илергейлээн.

Перуда күрүне эргилдези

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Перуның президентизи Фернандо Белаунде Терри эрге-чагырганы беш чыл дургузунда холга тудуп келген соонда шериг албанныгларга дүжүрткеи болгаш Буэнос-Айресче самолёттуг шолуттүрүп чорутпан.

* * *

СЭТА-ның тайылбырлакчызы В. Глоба мынчалдыр бижээн:

Ол чуртка америк «Интернэшнл петролеум компанн» компания мөлчүкчү керээ чарарын албадал-биле хүзээткен. Ол компаниялың кажарлаашкыннар уламыдан политиктиг шыңгыы кризис болган байдалга күрүне эргилдези болган. АКШ-тың улуг нефть монополиязы «Стандард ойл оф Нью-Джерсинин» болган бүдүрүлге чери — ол эң улуг цефть компаниязы ук чурттуң ыяңгыя соңгубарының талазында эң хей нефть байлактыг черлери «Бреаны», «Парипьясты» мөлчүүшаан, Перуның «кара алдын» чер байлаан 44 чыл дургузунда тураазында сыырып келген. Америк компания ол үепин дургузунда национал нефть үлетпүрүнүң 90 хуузун бодунуң холгаарлаашкыныга чагыртказ, миллиард-миллиард акша түңнүг кончаазы чудуп алган.

Сөөлгү үеде чуртка оон ажыл-чорудулгазы ажок калбарган, ынчангаш килеңнээн улус массаларының негелдезинин күштүүнге шыдаашпайн, чагырга черлери бо чылдың августа нефть байлактыг «Бреаны» болгаш «Парипьясты» национализастаар, күрүнениң нефть бүдүрүлгезинин өөчүг-хөреңгизин кылдыр шилчидип бээр дугайын чарлаар ужурга таварылгаан. Хамык үүлгедиг чогум-на шак оон уламыпдан хөлээп эгелээн: «дорамчылаткан» компаниянның нефть хөреңгитеннери ат болдувус дижи берген. Олар кажаны өрезин төлевес бис деп медеглээн. Оларның төлээр ол өрезн, чамдык барымдаалары ёзугаар алырга, бир миллиард доллар болган. Оларның бай хартаачызы «Стандард ойл Нью-Джерсиге» болгаш оон ыяй АКШ-тың күрүпе департаментизинин улуг дужаалдыг дүжүметтериге база сагышсыраачыт апарган. Кыжаныышкыннар, кортпактаашкыннар болгаш чүүл-бүрү кажарлаашкыннар кылып турган, олар нефть байлактыг «Бреа» болгаш «Парипьяс» черлерни молчүүрүнүң хуусаазын узаттырып апкан.

Ындыг апарганы дыңнаары бээрге, шуурган дег политиктиг удурланыышкыннар чуртка хайнып үнген. Парламент шиитпирлиниң дугайын санал алышкының түңнелдери хереченээн деп, медеглелде чугаалаан. Фашисчи ёзу-чурумну дүжүрер дээш бодунуң демиселии үргүлүлээринге болгаш күштелдиреринге, диктаторга удур тиилеттирбес чаңгыс аай фронтуга сырый каттыжарынга грек улустуң шиитпирлиниң дугайын санал алышкының түңнелдери хереченээн турар.

Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюрозу фашисчи араатанныг ёзу-чурумга удур эрес-дидим болгаш маадырлыы-биле демиселжип, фашисчи конституцияны кандыг-бир арга-биле буруу шаап, ынчангаш грек улустуң алыс күзел-соруун көргүскен бүгү патриоттарга байыр чедирип тур. Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюрозу фашисчи диктатурага удур демиселди доктаамал күштелдирер сорузга-биле ажыдыы чонмарның негелдеринн боттандырар дээш — улустуң чаңгыс ээнн болгаш оргапнзациязын быжыглаар дээш демиселге быжыг болгаш чайгылыш чок чорук болур. Маркснсчи-ленинчи чаңгыс аай идеология коммунистиг идеалдарның типлелгезин дээш демиселге быжыг болгаш чайгылыш чок чорук болур. Маркснсчи-ленинчи чаңгыс аай принциптер, оларда нинтя социал-экономиктиг болгаш политиктиг үндезин каттыштырып турар. Хой янзы хевирлер турзажок, кайы-бир чурттуң национал опзагай чүүлү турзажок, ол үндезин кезээде өскерилге чокка артар, чүге дээрге, ол үндезин болбас болза, социализм базалга болбас. Бүдүрүлгениң чепсек-херекселдериниге пиитилиң ончуза чокта социализм чок болур болгаш болуп-даа шыдавас. Пиитилелдиң болгаш күрүнени эргелеп башкарарынга калбак улус массаларның киржилгези чокта социализм чок болур болгаш болуп-даа шыдавас. Маркснзм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң идеязары-биле чепсегленген Коммунистиг партилиң удуртукчу ролю чокта социализм база чок болур болгаш болуп-даа шыдавас».

Социализмниң болгаш коммунизмни тургузарынга удуртукчу роль өске кандыг-бир организацияга эвес, а чогумна коммунистиг партияга хамаарыжырының ужуру чүдел? Чүге дээрге, партия хамыктың мурнунда ажылчын аңгыпын, бүгү болгаш ажылчы чонмарның мурпакчы, эң медерелдиг болгаш политика талазы-биле идепкейлиг төлээлекчилерниден тургустунган. Партияның хевирлеттиперн өске кайы-даа организацияның хевирлеттиперинге бодаарга. принципиалдыг өске үндезинге болуп турар. Партия күш-ажылчы улустуң бүгү бөлүктериниң эң эки, эң толептиг төлээлекчилерин бодунуң хүзээлекинге шилип алыр. Ындыг болганда партияның хевирлеттиперинің характери боду-ла партияга албан черинің кызыы болгаш профессионал талазы-биле кызыы чүткүлдернин илередиишкиннерин болдурбас. Партия болза бүгү пиитилелдиң мурнакчы отряды, авангарды, а чүгле авангард бодунуң чуртун баштап шыдаары деп, Ленин чугаалаан (т. 39, арын 360).

Партия маркснсчи-ленинчи мурнакчы теория-биле чепсегленген болгаш бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга опу өскерилге чокка удуртулга болдуруп турар.Чаа пиитилел тургузуушкунунуң үезинде тургустунуп келир эң нарын болган берге айтырыгларны шын пиитилээр арганы аңаа ол берип турар. Партия маркснзм-ленинизмниң чогаадыкчы хөгжүдүп, практикага ажыглап, барыын-даа, «чээн»-даа чүүл-бааның ревизионнсчи хажыдыышкыннардан ону камгалап турар. Угланыышкыдан тайзы баспас, бодунуң төөгүлүг хүзээлгезин чедиишкиннинг боттандырар арганы партияга берип турар чүүлдер болза, маркснзм-ленинизмниң революстуг принциптеринге бүзүлбас шынчызы, коммунистиг идеалдарның типлелгезин дээш демиселге быжыг болгаш чайгылыш чок чорук болур. Маркснсчи-ленинчи чаңгыс аай идеология коммунистиг сырый каттыштырып, коммунизмниң типлээринге оларның күзел соруун болгаш бүзүрелиң быжыглаар турар.

(Төнчүзү 4-нү арында).

Чедиишкиннинг хемчеглер

ХАНОЙ. (СЭТА). Сентябрьның сөөлгү хүнеринде Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштерининң кезектери Мурнуу Вьетнамның элээн районнарында американ-сайгон шериглерге удур чедиишкиннг хемчеглерни хей удаа боттандырган. Сентябрь 24, 25, 26-да олар Зялай можуда төп штатка 76 америк солдаттарны болгаш офицерлерни өлүрүп база балыглаан. Куангнам можуунуң мурнуу талазында Чулай базазадан мурнуу-чөөн талазында районга сентябрь 28-те мурнуу-вьетнам патриоттар дайзынның 150 шериг албанныгларын сандан үндүрген.

ПАРТИЯНЫҢ УДУРТУКЧУ РОЛЮНУҢ ДУГАЙЫНДА

коммунистиг партияның удуртулгазы чокка ыңдыг демиселди чедиишкиннинг чорудары болдунмас. «Пролетариат диктатуразы Коммунистиг партияны памчывас болза... тургустунмас деп, Совет эрге-чагырганың ийи чартык чыл догуннаан соонда бүгү делегейниң мурнунга чугаалаан бис» деп, В. И. Ленин чугаалаан. (Чогаалдарының бүрүн чыындызы, т. 43, арын 42).

Ол дээрге Ленинниң үезинде практика кырынга бадыткаттынган болгаш ам-даа Коммунистиг партия чүүлүг бүгү дуржулга-биле, амыдыралдың келгелдерн-биле капчап-даа дүгжүп шыдавас деп чүве мырыңай тодаргай-дыр. А чогумна харын чүзүн-баазын ревизионнсчи идегеттер олче чүткүлдүг болгай. Күрүненин хөгжүлдезинге, пиитилелдин бүгү амыдыралынга удуртукчу боттуг салдарны чедиреринден, ол дээш чонның мурнунга харымсалганы хүзээриниден артык чүгула соруга, төөгүлүг хүзээлге партияда чок.

Чехословакияда барыын үзелдиг антисоциалнсчи күштер политиктиг партияларның плюрализминиң (хөй сапныг болурунуң) идеязын, коммунистиг партияга хамаарыштыр удурланыышкак күштерни тургузарының идеязын чер болганга суртаалдаан. Политиктиг өске-даа партияларны тургузары «демократтыг эгете үндезилээш, эрге-чагырганы боттандырарынын кол негелдези болуур» деп, плюрализминиң талалакчылары медеглеп турган. Удурланыышкак күштерниң турарының эргежок чугулазын көргүзерни оралдашпышаан, кым-бир кижилер Ленин пиитилел айыткап болгай деп чыдакпас турар.

Ленин Совет эрге-чагырганың баштайгы айларында ээлээн каш партияларның туруп турарының фактызын барымдаалап, оларның чамдыктары-биле кады ажылдажылганы чорудар ээш туржуп турган болбайн аан. Чаңгыс партиялыг чорук кандыг-даа бүгү байдалдарда ыяап-ла болур деп санаар дугайын Ленинниң кажан-даа чугаалаваан. В. И. Ленин бо-даа, еске-даа кандыг-даа айтырыгны төөгү талазы-биле тодаргай көрүп. боттуг амыдыралдың хей янзы-бүрү болуушкуннарын барымдаалап тургап.

Ол бүгү турзажок, Ленин социализм тургузуушкунуна Коммунистиг партияның удуртукчу ролю дээш шиитпирлиг болгаш чайгылыш чокка туржуп чораап. Коммунистиг партияның салдарын кандыг-бир черге-биле баксырадып, пиитилелге оон удуртукчу байдалын кошкалып болгу дег бүгү-ле чүвеге ол удур демиселжип чораан.

Бистиң чуртувуска төөгү талазы-биле ээлээн хей боттуг байдалдарның чылдагаапындан чүгле чаңгыс партия—коммунистер партилзы арткан. Ол чорук Ленин дириг турда-ла, кажан меньшевиктерниң болгаш эсерлерниң партиялары контрреволюциянын лагеринче кирип, боттарын бужартаткаш, пиитилел амыдыралындан шуут чайлап үнген үезинде болганы билдиптир болгай. Ол биче буржуаз партияларның сандарап душкени социалистиг демократтының хөгжүлдезинин херээн бергедетпээн, харын чиптеткен деп чүвеин совет кижилер дуржулгадап бүзүреп көрген.

Партияларның саны пиитилел тургузуунун демократизминиң кол үндезини болуп шыдавас деп шуут чугаалаар херек. Боттарының хөй партийжи системазын мактаан капиталистиг чурттар ээвээш эвес, оларда демократияны эң-не араатанзыг ёзу-биле истеп сүрүп турар. Хамык ужур ол ыңдыг партиялар, кандыг тургузуунун байдалдарында ажылдап турарындан хамаарыжыр. Демократияның ёзулуг чечектелиишкини чүгле социализм үезинде коммунистиг партияның удуртулгазы-биле боттаныр. Ынчаарга моон-биле кады коммунистиг эвес партиялар бар турда, олар социализмни деткип, чаа пиитилелди тургузар дээш демиселге коммунистиг партия-биле кады ажылдажылганы чорудуп турары ол деп билир херек.

Мынчангаш коммунистиг партияга хамаарыштыр удурланыышкак күштерни болгаш партияның иштинге оппозицияны тургузар дугайында саналдар социализмниң херээнге өжээнешкек соруглаларга бараан болур. Социалистиг тургузугнуң байдалдарында олар кымга, чүнүң ужурунда херек апарган чүвел? Олар кымның эргежыктарын төлээлээрил? Бүгү ажылчы чонмарның амыдыралчы эрге-ажыктарын илергейлээн коммунистиг партияга удур ол күштерниң демиселя кымга ажыктыг болурул?

Чээрби чылдарның эгезинде бистиң партиявыска оппозиция тыптып келген болгаш хевирлеттингеп. Оон чүү болганыл? Ук оппозиция партилга тончу болгаш үре-түңнел чок чугаалажылгаларны деп, оон хүзээлекинге сандараашкыны болдурарын, ейү келген чугула айтырыгларны пиитпирлээриниден чардыктырып, чарылдырыышкынны пептередирин оралдажып, ынчангаш социализмниң херээнге хора чедирген. РКП (б)-ниң X съездизи ыңдыг байдалды шуут чок кылып, партияда чаңгыс эп дугайында резолюцияны Ленинниң саналын ёзугаар хүзээп ап, кандыг-даа фраксычы көдүрлүп үүүшкүннерни болдурбас дээш шыңгыы хайгаараарын бүгү организацияларга дааскан.

Коммунистиг партия-биле бүгү хей-иянти организациялар дең эргелиг ажишкилер болур дээр чүвенин дугайында чугаалар ленинизмниң бодалы-биле алырга, база үндезин барымдаа чок, чүге дээрге, партия — организацияларның ана-ла бирээзи эвес, а ажылчын аңгының, бүгү ажылчы чонмарның политиктиг организациязының дээди хевири-дир.

Партияның удуртукчу ролюн хүзээп көөрү ажылчы чонмарның массалыг ескe-даа организацияларының ролюн бичеледир дээнн каичап-даа ол эвес, «демократияның» кандыг-даа чулчурукчулары ону ынчаар көргүзерни оралдажып турар болгай. Партия ол организацияларга политиктиг удуртулганы боттандырып турар, ыңдыг болза-даа оларның ажылын холгаарлавас. Партия бодунун эртемге үндезилээн политиказы-биле оларга шын угланыышкынны берип, коммунизмниң тургузар деп чаңгыс аай эчис соруглаже оларны каттыштырып, углап баштап турар.

Партия дугайында ленинчи кол бодалдарны ревизилээр чорукту чурт бүрүзүнде бодунуң опзагай байдалдары бар болгаш оларны барымдаалавайн барып болбас дээр чылдак-биле-даа чорудуп турар. Янзы-бүрү напиялар социализмче шуут-ла бир домей эвес баар болгаш социалистиг чаартылгаларны боттандырарының тодаргай хевирлерниге черле бир янзы чүвени киирер апаар деп бодалды Ленин боду шыңгыы демдеглеп турган. Ыңдыг болза-даа бо таварылгада чугаа болза, хуудатус-тус чүүлдерниң дугайында эвес, харын ленинизмниң база бир эң чугула, үндезин кол бодалының дугайында — коммунистиг партияның удуртукчу ролюнүң дугайында болуп турар-ла болгай. Ол ролльду практиктиг боттандырарының хевирлери болгаш арга-методтары тус-тус партияларның ажылдап турар байдалдарының илгалып турары мшкаш, билдиңгир хире-черге-биле ылгалдыг боон болур болгаш харын болуур-даа ужурлуг. Ындыг болза-даа коммунистиг партияның удуртукчу ролю социализмни тургузуп турар кайы-даа чуртка албан болур.

Совет-венгр пайырал митингизинге бодунуң чугаалыга СЭКП ТК-ның Чиигише секретары Л. И. Брежневтиң чугаалааны болза: «Социалистиг оларга шын угланыышкынны берип, коммунизмни тургузар деп чаңгыс аай эчис соруглаже оларны каттыштырып, углап баштап турар.

Партия дугайында ленинчи кол бодалдарны ревизилээр чорукту чурт бүрүзүнде бодунуң опзагай байдалдары бар болгаш оларны барымдаалавайн барып болбас дээр чылдак-биле-даа чорудуп турар. Янзы-бүрү напиялар социализмче шуут-ла бир домей эвес баар болгаш социалистиг чаартылгаларны боттандырарының тодаргай хевирлерниге черле бир янзы чүвени киирер апаар деп бодалды Ленин боду шыңгыы демдеглеп турган. Ыңдыг болза-даа бо таварылгада чугаа болза, хуудатус-тус чүүлдерниң дугайында эвес, харын ленинизмниң база бир эң чугула, үндезин кол бодалының дугайында — коммунистиг партияның удуртукчу ролюнүң дугайында болуп турар-ла болгай. Ол ролльду практиктиг боттандырарының хевирлери болгаш арга-методтары тус-тус партияларның ажылдап турар байдалдарының илгалып турары мшкаш, билдиңгир хире-черге-биле ылгалдыг боон болур болгаш харын болуур-даа ужурлуг. Ындыг болза-даа коммунистиг партияның удуртукчу ролю социализмни тургузуп турар кайы-даа чуртка албан болур.

Совет-венгр пайырал митингизинге бодунуң чугаалыга СЭКП ТК-ның Чиигише секретары Л. И. Брежневтиң чугаалааны болза: «Социалистиг

ШЫН

Дөртқү арын ⊗ 1968 ч. ⊗ октябрь 9

● ЛЕНИННИҢ ТӨРУТТҮНГЕНИНДЕН БЭЭР ЧҮС ЧЫЛЫНГА ● ДЕКАДА БАЙ-ТАЙГАДА ●

ЧОЛДУГ ЧОННУҢ ЧОРГААРАЛЫ

Бууруп баштыг бурунгу Бай-Тайганың баарынга, саарыглыг шапкын Хемчиктиң кызаалаан бажынга эртекен неделяда Бай-Тайга районга болган тыва уран чүүлдүң болган литератураның декадазының хүннери дег, мындыг улуг культура байырлалы кажан-даа болуп көрбээн. Коммунистиг партияның, Совет чазаттың ленинчи национал политиказының ачызында чечектелип хөгжээн национал хевирлиг, социалистиг утказынарлыг тыва уран чүүлдүң болган литератураның эң өнүкчи дээжилерин бай-тайгажылар янзы-бүрү хевирлеринге, мөңгү-биле кайгамчык магадап көрген.

Ойлар, чиктер сайгы көжүп чораан самдар өглерде чаңгыс ятылдың үнүп муңгаралын чазын дыңнап чорган, азы кайы-бир аалда селбер хаминың дүктүрүнүң түкү-лээжиинден. Көп-Совктүң Тейлер хүрээзининң хуурмак дамбаларының шан-кеңгиргеининң үндарал-кударал нептереткен даажындан өске чүүдээ дыңнаавайн, көрбейн турган чоннуг чораан Бай-Тайга, ооң амгы чону ыры болган танцының баймралын, шинчи болган концертти, симфония оркестрин, чогаалчыларын, композиторларның чогаалдарын, чуруукчуларның эң өнүкчи ажылдарын 5-ле хонук иштинде бүрүн көрүп, дыңнап алганы кижилериң угаан бодалын байлакшыдып, идейлиг болган күш-ажылчы чаа көдүрүүшкүнүн хайыктырган.

Владимир Ильич Ленинниң ады-биле, ооң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга бараалгатканы-биле бо декада онзагай хевирлиг, ханы уткашынарлыг болганы чонга сорук киирикчи шынарлыг болган. Харын мооң үжурунда районнуң ажылчы чоннары—көк баштыг кырганнардан эвилээш, уран чүүлдү пропагандалап, нептередип турар анаантарга, эртемниң эте аршын чаа аажок турар бичии школачыларга чедир декаданың бүгү хемчеглерин ханы сонуурган, аалчыларын хүндүткел болган көрүшкү-биле уткуп ап, үдеп турганнар.

«ХЛЕБ, ДУС»

«Тыва уран чүүлдүң болган литератураның декадазының киржикчилеринге байыр!» «Хүндүлүү-биле моорлаңдар!» деп кыйгырыглыг кызыл пестер Тээлиниң бар кол кудумчузун кемнилдир база Культура бажыңының эжиинде салгынга хөлбеңейнип тургулаан. Од хээрге районнуң ажылчы чоннарының декаданың киржикчилеринге ханы хүндүткелин илертейлээн. Бай-тайгажылар боттарынга алган хүлээлгелерин долдур болган ажыр күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турарын, илаңгыя күрүнеге тараа садарының планын 4 катап күүсетkенин чугаалаан, 1968 чылдың дүжүдүнден быжырган улуг карабай хлебти аалчыларга аппарып түткан.

Декаданы баштап чоруур СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының директору С. С. Сонам бо чылдың дүжүдүнүң дээжинден хүлээп алган, декада киржикчилеринче дамчыткан. Ооң соолунде уран чүүлдүң болган литератураның декадазының ужур-дузазын демдеглеп, В. И. Ленинниң ачызында, ооң тургусканы Коммунистиг партияның, Совет күрүнеңиң ада сагыш салыышкынының түңнелинде Тываның экономиктиг болган культурлуг хөгжүлдезиниң көстүп көрбээн чечектелиишкинии демдеглээн. Ылаңгыя Тыва литератураның болган уран чүүлдүң кайгамчык шапкын хөгжүп турарын, соолгу чылдарда чедип алган бедик түңнелдерин демдеглеп, тыва уран чүүлдүң, литератураның, ооң ажылдакчыларының Совет Эвилелинде ат-сурааның алгын турарының тодаргай чижектерин көргүзеш, декаданы ырның болган танцының «Чечек» ансамблиниң концерти-биле эгелээрин чарлаан.

ЧОННУҢ БЕДИК ҮНЕЛЕЛИ

«Чечек» ээрге бо ансамбльдиң түңге чараштаан ады эвес, харын шүүт-ла ооң алыс ужур-утказы-дыр. Мындыг бичиилеринде шак ыынчаар кайгамчык ойнаар улус тыва уран чүүлдүң ёзулуг чечээ болбайн канчаар» дигилээн чугаалар, көжеге ажыттынган соолунде «Аъдым» деп ыры биле кады «Чылгычылар» деп танцыны ансамбль күүседиптерге-ле эгелээн. Хөйүң болган кижилер ырларын хөй үнге, кайгамчык каастап ааанын ёзугаар тергиин күүседиглер, карак шокарандайнып турар дүргеп, а чамдыкта ол хаак дег сагланайның турар шимчээшкиннерлиг танцылар улай-улай, кызыт-чапсар чок болуп-ла турган. Адыш часкаашкыннарны дыңмиттиг, катап-катап дилеп турары-даа хөй.

Бажы көтере берген, алдан хар ашкан Доңнай үргбай мыын-чыын бартылаан олургулаар. Эрги шагның алеттээн көрүп өскен од кыргаа бодунуң үе-чергелериниң көрүп, чурттаа өскен бергелерин сактып, хаваан дүвүп, ойнаш турар аныяк артистерни көргеш, шырайы хүлүмзүруп, адыжын азып-азып часкагылап олурду. Ооң сагышсеткилинде культураның кайы хире эртинези ооң артып калды мйлаан.

Аңаа харылаан дег, ансамбльдиң удуртукчузу Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Р. Лесяков биле училище башкызы Г. Калинина олар «Чечек биле Белекмаадан» дүзетти ырлаптарга, зал иштин шүүт дыңмиттиг турган. П. Чайковскийниң «Куулуг хөлүүүң» «Бичии кууллар танцызып» кыстар теве бээрге, Тээлиң азы Мешкен хөлдерге чазыя ээлп эштип, ойнаш турган куу куштар хөй көрүкчүлериниң карактарында од хевээр көзүлгүзээп болбайн аан.

Бай-Талдың улузунга ол хире хөй кижи ховар-ла чыглыр боор. Салбырының ажылчыннары, ортумак школаның башкылары, өөреникчилери чогаалчы С. А. Сарыг-оол биле эртемден, критик А. К. Калзаңны уткуп ап турганнары ол. Чечен сөстүң мастерлериниң өткүт, уран болган солуң чугааларын чыглганнар сеткил хапып, магадап дыңнаан. Номчукчулар боттары-даа тура халчып кээп, өөрээн сеткилин илередип, чогаалчыларга ээ эки күзээшкиннерин чугаалап, үнелиг санаал-оналдарын бергилээн. Номнуң ээ бичии өөнүктери, негээчел болган чаптанчыг номчукчулар — өөреникчилер аалчыларын хүндүлүг пионерлер кылдыр хүлээп алгаш, кылыг галстуктарны оларга баглап берип, школазының Хүндүлел дептеринге кижир бижээннер. Шак мындыг, сеткил-сагыштыг көдүрүш, доволдуруп көөр ужуражылгаларны чогаалчылар, чуруукчулар, композиторлар чежеин кылбаан дээр боор.

Бир эвес Шуй клубундан ырак Булуң суурнуң бир кудумчузунга-даа чораан болза, клубта адыш часкаашкыннарын, хөгүлүг катыкны «Амдаа, ам-даа!» диген дилеглерни кижи хостуг дыңнаар турган. Ол хүнде Тываның хөгжүм-шин театрының артистери концерттиг-даа, шинилиг-даа аңаа чораан. Шуйлуң хөй удаа аалчым артистериң ол хүнде онзагын чон черде онза үнелеп турган.

Симфониялыг оркестриң ыраажызы Бөшү-Саар Таспаанчым.

Шин үнүп турда, ханы бодаадар, хөгүлүг каткылар, дыңмиттиг адыш часкаашкыннары болгулаан минута, үе та чеже болган. Хоочун болган артисуралыг артистериве Кара-Кыс, Максим Мунзуктар болган өскелер-даа сценага үнүп келирге, чоннуң хүндүткеля, ынакшылы адыштардан чаптыланып турган. А Бай-Тайга чурттуг Николай Олзей-оол «Бай-ла Тайганы» бадыра бээрге, бууруп баштыг ол тайга аразында чурттап турар кызыл-дагжылар-даа, олче адаарган, улуг көрүп турар Чараш-Даш тайгазының аразында чурттап турар шүйжулар-даа бир дөмей сеткил ханган.

Бай-Талдың улуг назылыг болган мурнакчы хойжузу Күжүгет Кандан, кара салыы сүйбай тудуп, каттыра каттылаан, оглунуң бичии уруун чыттап олур. Ооң сагыш-сеткил дыка-ла ыракта боор. Концерттиң эгезээр бичии муриунда ол композитор А. Б. Чыртал-оол-биле хөөрешкен турганнар. Композитор музыка дуганында допчу таймылбыр кылгаш, концертти ажыктаа. Улуг-чаагай болгаш ушкылыг музыка чаңгыланып үнген.

«Тооруктуг долгай таңдымный» симфония ойнай бээрге, кижилер баштай ылыы-чылым баргылаан. Хоочун хойжу Кандан биле аныяк хойжу Эренчин ынчан дегген одар-белчинирлиг чайлаглары, аргазимнинде сагаатар көк пештерлиг Мөңгүлектерни, Үдүг, Биче Теректиглерни караа-биле көрүп орган ышкаш болган боор. Концерт төнгенде, дыңмиттиг адыш часкаашкыннары үзүлбес турду

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үзелеттиргеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 10 ЧЕТВЕРГ № 239 (7081).

Өртээ 2 көп.

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛЛАКЧЫЛАРЫ ДУРЖУЛГАЗЫН СОЛУШКАН

Красноярск крайның, Якут болгаш Тыва АССР-лериниң идеология ажылдакчыларының чөвүлел хуралы доозулган. Чөвүлел хурал Красноярскиге эрткен. Оон киржикчилери В. И. Ленининиң төрүттүнгеш хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның департаментиге хөлбаатыр партия организацияларының идеология ажылының сорулгаларын чугаалаштыр, массаларга ленинчи идеяларны пропагандалаарының дуржулгазын солушкан, ол ажылдың чаа арга, хевирлерин чыынганнарга чугаалап берген.

Ол чөвүлел хуралдың хүннеринде «Красноярский рабочий», «Социалистическая Якутия», «Кыым» (Якутия), «Тувинская правда», «Шын» солунналарның каттышкан дугаары үнген. Анда Чөөн Сибирьниң хөй ажыглыг болуушкуннарын көргүскен.

(СЭТА).

КӨДЭЭ СПЕЦИАЛИСТИҢ ҮЕ-ШАГЫ

Кубаньда ажаан алышкын доозулган. Тараапы ажаан, күрүнеге садар планын ажыр күүседип каапкан, а ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш специалистериниң сагыш салыр түүдери эвээжеевен. Канев районнуң Киров аттыг колхозунуң дараазы И. Н. Переверзев бодунуң ажыл хүнүн эртеп эрте эгелевр. Ол—улуг ажыл-агый: 18 муң гектар шөлдерлиг, фермаларда сөң-сөң муң баш мал болгаш куш бар. Иван Николаевич бодунуң хөй үезин механизаторларның, сиӊзик ажаакчыларының, малчыннарның араазынга эрттирип, будурулгениң мергежиндиг технологтары—специалистерге даянып турар. Колхозта 57 специалист бар. Специалистер шинитпир бүрүзүн хүзээн алыр муруунда колхозчулар-биле сүмележип, алган хемчег бүрүзү киидиг ажыктыг болуруп дагын-дагын сананып, эртенинде болгаш муннакы практиканың сөөлгү чедиишкиннери-биле танылып турар.

Будурулгенин тода планнары, күннерин билдиглиг тургузары чер болгаш мал ажылдакчыларының бедик будурулгулуг ажылдарының байдалдарын тургузуп турар, а ол чорук нинтиниң ажыл-агыйының чедиишкинниг болурунга, оон экономиказын чайгылын чонга кодурелгине дузалаан турар. Мурнунда хөлүдээ турган колхоз ам кедээ ажыл-агыйның мурнакчы, оруглыг будурулгези болу берген. Мында тараа культураларының, чигир сиӊзикээшкиннерниң, тарыннаа тооруттуг бедик болгаш бажыг дүүттериин ап, сүттүг бедик үзаалдарын чедип ап, кедээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарымыг чагыг-планнарын чыыдың-на ажыр күүседип келген. Специалистериниң күш-ажылын шын организастаарының, оларның ролүн болгаш харыысалгазын бедидеринең кайы хире чүгүлээнин Киров аттыг колхозтуң дүрмүлгазы көргүзүп турар.

СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң болган партининиң XXIII съездиниң соонда эрткен чыдарының дүргүзүнде чүртте колхоз болган соңхоо будурулгезин кодурериге дыка хөй түүдерин кылып чоруткан. Оон материал-техниктиг базазы дыка бажыкталп, чер болгаш мал ажылының оруглыглы бедизин. Партининиң айтыкаы орук-биле кедээ ажыл-агыйның улам индайгы дүргеи хөгжүдеериге арганар тургустунган аксы үеде ажыл-херекти шын организастаары, экономиканы дээштин-биле удуртуру, күш-ажылдың болгаш хөреңгилериң эң экзэн чарыгдаалдары-биле предприяти будурелгин ажыок улгаттырарыиче күжениишкиннерин салып билир чорук нинтиниг ужур-дузалыг. Мында кедээниң специалистери делгеп ажыл-чорудулгаларының кылыш болур.

Будурулгениң технологтарының, удуртукчу кадрларының үе-шагтың канчаар шын ажыктарыл? Оларның ажылының методтарын болгаш стилин экижидеринге түү түве эртежок чугулаал? Ол талазы-биле кедээ ажыл-агыйның Краснодар край эргелелиниң дүргүлгазы көрөнишкиг. Кулбаньга бир неделя дургузунда 818 специалистериниң ажыл хүнүн хемчээп көргеп. Оон түңнелиндеп түү болганын дизе, чижээ, колхоз дарғалары болган совхоз директорлары үе-шагтың үштүң бир бөлүнүн ажыл-агыйның деңискөрүнинг даштынга: район төптеринге, материал-техниктиг хандырыла айтырыглыының талазы-биле чорук кылырыга эртирип турар болган. Ямны-бүрү хуралдарга үе-шактың 76 хүүзү эртеп турган! Ындыг анализ партия организацияларынга, кедээ ажыл-агыйның край эргелелиниң болгаш оон чер-чер организацияларга специалистериниң ажылын шын организастаар кемчеглерин тодаралырынга дузалаан. Ол дээрге түүде ие базымнар-дыр, шынаарга Кубаньның ажыл-агыйларында будурулгениң янзы-бүрү адырларында 15 муң ажыг специалистер ажылдаан турар түве болганда, эгелээн хереглериң чугулазы шуут-ла ийдеп.

Кайдыг-даа ажыл-агыйның удуртукчуларының болган специалистериниң ажылы хүн бүрүдеги хөй-хөй улут-даа, бичe-даа хүзээгелерин күүседиринден тургустунар. Черчерге «аар-саар ажылдарга» хөй ие үнүп турар дугайында хомудаларны дыцпаан болур. Ол таварылга эвес. Ынчаарга ажыы үениң будурулгезин үштап-баштаары дээрге оон перспективазын көөр, гектар чер бүрүзүн, бүгү материал-техниктиг чепсектерин ажыктыг ажыглаары дээш доктаамал денгеел-биле соңгаарладып болбас ажылдарны билдиглиг холбаштырары болур. Оон ужурунда специалистериниң ёзулуг чогаалдыкчы ажылынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, оларны ийи чергениң ажылдарындан чиигедири эргелеок чугула. Оон-биле холбаштыр Винница областың партизиниң Бершад районунуң дүржулгазын көрүп болур. Мында райком болган партия организацияларының ниитилел будурулгезин башкарарынга ажылчы чоннарны киириштиреринин чаа-чаа хевирлерин дилеп тып турар. Ай бүрүзүнде бүгү колхозтарга специалистериниң киржилгези-биле ажыл-агый чорудулгазының түңнелдерин анализтеп, ону оон соонда бригадаларның чөвүлел хуралдарынга чугаалажып турар. Чүгле Ленин аттыг колхозта беэни артель ажылын шинитпирлээриге 580 кижи киржип турар. Ол чорук колхозчу демократизмы хөгжүдеринге хүзээлеп, специалистериниң ажылын чиигедип турар.

Ынчалза-даа оларның албан-хүзээгезинге кирбейн турар, кызы-бүрү ажылдар-биле будурулгениң технологтарын чүдүрүп турар удуртукчуларының ак-даа бар туруп турарры харааданчыт. Олар специалистериниң инициативазын кыскап, үүрмек хайгааралды кылып турадыр. Партия организацияларының шергежил бедидер, болдунуң адырында депшилгелиг чаа түүлдерин шиңгээдип алыр болган ацаа ескелерин өөредир кылдыр кижилиидер ужурлуг. Ол мынаан кижилерни билдиглиг удуртуп, коллективтиң шудургу кижилдиичиниз болур, ёзулуг хөй-нинтичи ажылданчы болур ужурлуг. Специалистериниң идейлиг дадыгыышкынын улам экижидер, янзы-бүрү адырларны баштап турар коммунистерге негелделиг күштелдирер, кадрларын шын шилип алыр, тааркыттыр турдуглар болгаш кижилиидер талазы-биле СЭКП райкомнарының, колхозтарының болгаш совхозтарының партия организацияларының мурнунга тургустунган улуг сорулгалар оны иеген турар. Оон-биле кады специалистериниң ат-алдарын бүгү хемчеглер-биле детиидир, оларның шергежилиниң өзүлелиниче, ажыдыраа байдалыныче, хынтаныылгазыныче кичээнгей салыр херек.

Күсшү ие чер болган мал ажылдакчыларынга шыңгыы негелделиг. Кедээ ажыл-агый чылын чедиишкиннинг доозар төлээде, ам-даа эвээш эвес ажылдаар апаар. Оон түңнелдерин үндурбүшаан, келир үедеги планнарыны көрбүшаан, специалистер ажыл-агый чорудулгазының түңнелдерин хандыр анализтеп, тараа, эт, сүт болгаш өскө-даа продуктулар бүдүрүлгезин улам улгаттырар дээш, колхоз база совхоз будурулгезиниң чаа кадрулгушпуу хөөш демиселги баштаар ужурлуг. Специалист бүрүзүнүң ажылдаар үезин шын ажыктаары кедээ ажыл-агыйны мергежилдиг-биле удуртуруның чайлаш чок чугула негелделиниң бирээзи болур.

(«ПРАВДАНЫҢ» мурнуну түүлү).

Тыва черниң мөңгүн суу

Барыын Саянга чер казарының күштүг чазылдырышкыны чаңгыланып үнген. Ында тайга эдээнде Дерлиг-Хая хемчигежиниң эринге октябрь 9-та Дерлиг-Хаяның шинчилел-ажыглал будурулгезиниң тудуу эгелээн. Тудугжулар ол тывыш шөлүн Кара-Тал суур-биле тудуштурар 18 километр дурттуг автоорукту казып, иштики оруктарны, чуртталга суурун тудуп турар.

Чаа будурулге чери келир чылдың ийиги чартыында продукциязын бере бээр, а төлевилеттинген күүү-шыдалын шиңгээдип аптарга, чурт хөй мөңгүн суун оон ап турар апаар деп, Тывада СЭТА-ның корреспондентизи В. Черняев биске дыннаткан.

ҮРЕЗИННИ ДҮРГЕН БЕЛЕТКЭЭР

Кедээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн өстүрериниң бир кол негелдези чажылданы сорттуг, райончуткан, чажар шыларының бедик үрезиннер-биле чорудары болур.

Ындыг үрезиннерни ажаан алышкынны өй-шаанда чорудуп, эки арыглап, ажаан кадагалап турган, чедип ап болур. Бо чугула ажылче Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарының ажыл-агыйларының удуртукчуларының болгаш специалистери онза кичээнгейин салып турар. Ол районнарның ажыл-агыйлары ол культураларының ындыг сорттарының үрезиннерине чагыгларын сөөлгү наш чыл улаштыр долгуу-биле хандырып албайн келген. Ажыл-агыйларның боттарының агрономнары райончуттунган сорттуг үрезиннерни боттарының ажыл-агыйының шөлдерине өстүрүп алыр ажыдыы кылып, үрезин участоктарын чогуур бижидыпда ажаат ап, сорттуг үрезиннерни ыңгыы шилип алыр ужурлуг.

Районнарның сорт шилиир черлерининг ажылдакчылары ажыл-агыйларның сорттуг үрезин шилиир ажылын шыңгыы хынаалдага алыры чугула болур турбуже, ол ажылды республиканың чамдык ажыл-агыйларында чогуур негелдеге чедирбейн турар. Чижээ, «Улуг-Хая», «ҮТКА 25 чыл», «Өөң» совхозтар ол ажылды ам-даа эгелевээн. Ук ажыл-агыйларның коз агрономнары эштер Т. Хундаков, В. Масланв, В. Головин олар сорттуг тараа төлдерининг 50 хуузу ажаатчына бергенде, ам каап бо ажылды эгелээри бодан турарлар. Бо ажыл «Барлык», «Шекпээр», «Чыраа-Бажы» совхозтарда ам-даа доозулбаан. Районнарда ажылдан турар улуг апробаторлар И. Посымов, В. Кобелов, М. Ахоянов, Г. Ларионов олар үрезин шилиир ажылды хынаайн, ону ала-чайгарлаашкынче киирип турар.

Апробатор-агрономнар белеткээр, оларның биилин бедидер курстарны ажыкташ. 20 апробатор-агрономну белеткээн. Ынчалза-даа ол ереелиге Бии-Хем, Каа-Хем, Бай-Тайга районнарның специалистери четче келбээн. Чамдык ажыл-агыйларның болгаш район эргелелдериниң удуртукчулары бо чугула еередилгени чедир үнелеп корбаанер.

Төрээн чуртта

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

УЛЬЯНОВСК ОБЛАСТЫҢ кедээ ажыл-агый ишчилери В. И. Ленининиң төрүттүнгеш хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептинг үткүүру база беш чыл планның хуузаа бетинде күүседирип дээш социалистиг чарыштыг калбарткаш, тараа культураларының чазатай дүжүдүн өстүрүп үндүрген, ону ажаан алырын организастап эрттирипгеш, күрүнеге тараа садарының чыл планын ораичок ажыр күүсеткеп.

Областың колхоз, совхозтары тараа хуузун ажыр черлерге 753 муң тонна тарааны, оон иштинде 37 муң тонна чеч культураларын чедирип берген. Күрүнеге ынча хөй тараанын эң баштай-ка саттынганы ол. Бобы болгаш мал чемн культураларын белеткээринин планнары база ажыр күүсеттингеп. Чиигe-тараа белеткээринин планы чедир күүсеттинмээн.

Дүжүт ажаан алыр болган тараа белеткээр талазы-биле организацичы улуг ажылды областың белеткел, партия болгаш совет организацияларын чоруткан.

Пландан ажыр тараа садарын үргүлчүлеппишаан.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

РЯЗАНЬ ОБЛАСТЫҢ кедээ ажыл-агый ишчилери В. И. Ленининиң төрүттүнгеш хүнүнден бээр 100 чыл болуруи төлептинг үткүүру дээш чарыштыышаан, дүжүт ажаан алырын организастыг эрттирген болгаш күрүнеге картофель садарының планын ораичок ажыр күүсеткеп.

Белеткел черлерине киирген болгаш хоорайларга, үзеттүүр төптерине чорудуп берген картофель 415 муң тонна болган.

Күрүнеге картофель садары үргүлчүлеппишаан.

Республиканың колхозтары, совхозтары келир чыдың дүжүдүнге чазын чажар культураларның 52 муң тонна үрезинин урары негеттинин турар. Ол сорулгага ажыл-агыйлар тараа складтарын, тараа арыглаар механизастаан пунктуларны белеткээн.

Бо чылдың агаар-бойдузунуң берге байдалы тураа-даа, хөй ажыл-агыйлар тараа болгаш мал чемн культураларның үрезиннерин урар планнарын долдур болгаш ажыр күүсеттин, үрезинни четпес районнарны үрезиннер-биле хандырар аргаан бүрүн бар. Тараа, мал чемн культураларның болгаш картофельдин үрезиннерин четчелзор, белеткээр ажыктар чер бүрүдө кызбарган.

Хову ажыктакчыларының мурнунга тараа культураларының үрезиннерин арыглаар, сорттаар, үрезин хынаар лабораторияларга бүгү талазыл хынаалдага киирер ажылды ноябрь айга чедир бүрүн доозар сорулгаиы салгап. Ол сорулганы күүсеттер аргалар республиканың колхозтарында, совхозтарында бүрүн бар. Бүгү ажыл-агыйлар тараа арыглаар бөдүүн болгаш нарын ОВВ-20, ОВП-20 база ОСМ-4,5 деп машиналар-биле хандыртынган.

Республиканың ажыл-агыйларында үрезин арыглаар, механизастаан 18 пункт ажылдап турар болгаш тараа чүдүрер-дүжүрер машиналар болгаш өскө-даа техника четчир ааныыт бар.

Чаа ажаагаи тараанын бок үнүштелеп арыглаарынга болгаш сорттаарынга таарымчалыг үе бо хүннер болуп турар. Үрезинни урар болгаш сорттаар ажылды Таңды районнуң «Коммунизминиң херези», «Революциянын чалбыжы» колхозтары, «Тинелгее», «Межегей», «Бурулгаар» совхозтар, Каа-Хем районнуң «Кызыл туң», «Октябрь 14 чылы», «Ленинчи оруг» колхозтары дүргедиин турар. Ол ажыл-агыйларда материалдыг сонуургал хемчеглерни ажылдап кылган. Үрезинге ажыктаар тараа арыглаашкынынга төлевирии ноябрь 1-ге чедир 50 хуу бедидерин, үрезинни бирги классха чедир арыглаанны дээш немелде төлевирии 20 хуу чедир бедидерин көргеп.

Үрезин урар болгаш оны чажар шынарынга чедир арыглаар ажылдарның графин планның түргүзүп, оон күүсеттеенин доктаамал хынаап турары чугула. Тараа арыглаар машиналарга дуражулгазын механизаторларны быжыглап, ажылды ийи эдлчег-биле организастап, ажыл-агыйда бар тараа арыглаар бүгү техниканы долу күүзүү-биле ажыктаары негеттинин турар.

Ажыл-агыйларның, бүдүрүлгө эргелелдериниң, үнүш кампаазаар станцияларның болгаш үрезин хынаар лабораторияларының агрономнары үрезинниң шынарын болгаш сорттаи шилиир ажылды шыңгыы хынаайн, ону ала-чайгарлаашкынче киирип турар.

Апробатор-агрономнар белеткээр, оларның биилин бедидер курстарны ажыкташ. 20 апробатор-агрономну белеткээн. Ынчалза-даа ол ереелиге Бии-Хем, Каа-Хем, Бай-Тайга районнарның специалистери четче келбээн. Чамдык ажыл-агыйларның болгаш район эргелелдериниң удуртукчулары бо чугула еередилгени чедир үнелеп корбаанер.

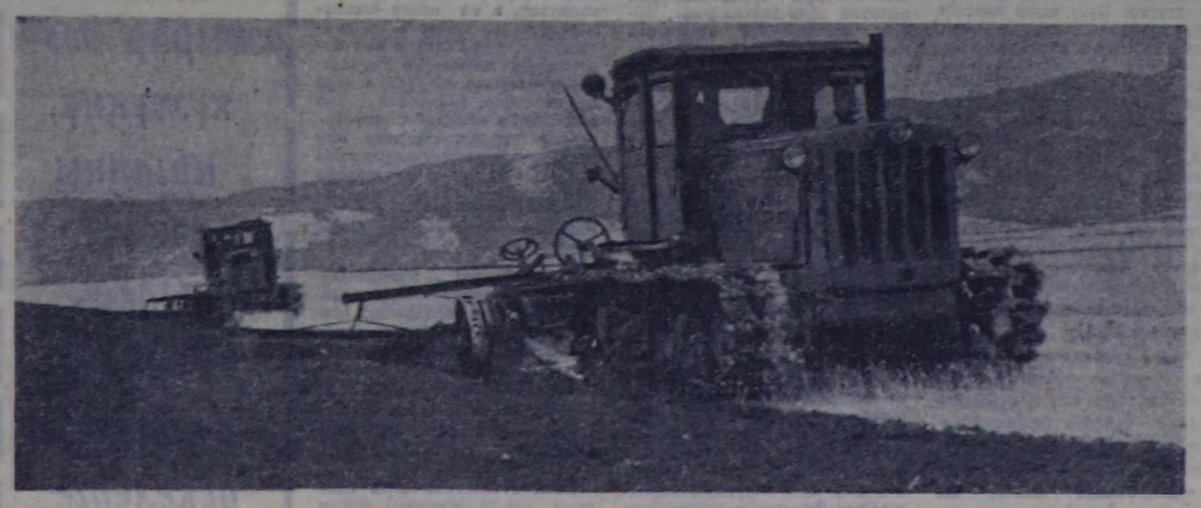

— Бодал кордеи. Кимр чаалтарынга чыгады берген-дир. Далашпаанге хөрөөн-тур — дөп, трактерист Николай Селюнин эки Геннадий Тонкихке чугаалай-дыр.

Өңмуктер аңгыс аңдарылгазынга ажыдың темпизин шапкынчыдып, хүнде-ле 10 га ажырып турганнар.

Н. Селюнининиң чугаазында чөптүт үндезин бар болган: хар тараа шөлдеринче кимр чаапкан. «Межегей» совхозтуң № 3 салбырының механизаторларынга хар коргушчуг эвес: аңгыс аңдарылгазы дөөстур чөөкшүлээн.

ЧУРУКТА: Г. Тонких биле Н. Селюнининиң агрегаттары ажыл үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндия Республиканың Президентизи Урхо Кекконенниң чалаапы ёзугаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Дарғазы А. Н. Косыгин октябрь 7—9-та Финляндияга, Ханко болгаш Хельсинки девискөрүнге албан ёзугуун эвес ажыл-чорууи кылып чоруп турган.

Министрлер Чөвүлелиниң Дарғазы болгаш Президент эзоп хөй бесседаларны эрттирген. Ук бесседалар найыралчы болгаш ажык байдалга эрткен, адаа олар делегейниң ойу келген айтырыгларыны болгаш совет-финляид харылзаалларны улам хөгжүдеринин айтырыгларын чугаалашкан.

А. Н. Косыгин, У. Кекконен улустар араазынга чорудар ажыл-херектерге тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдеринге сорулгаларын удуртулга болдурар дээш Совет Эвилелиниң, Финляндияның чазатарының чорудуп турар углавышшынының тендиз дивеинге бажыг бүзүрелин илергейлээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Дарғазы болгаш Финляндияның Президентизи ийи чуруктарга солуунгалдыг айтырыглар талазы-биле болган ужуражыышкыны болгаш санал-ондаадарының солчулгазы база бо сорулгага бараан болуур дээрани чаңгыс эп-сеткил-биле демдеглээн.

Октябрь 9-та А. Н. Косыгин Төрээн чуртунга чанныкан.

АВРУНЧУГ МЕДЭЭЛЕР

Беш чыдың үшкү чылының будурулге программазын хуузаа бетинде күүсеткеп, оон-биле Совет күрүнеиниң үндезилекчизи В. И. Ленининиң төрүттүнгеининден бээр 100 чыл болур юбилейинге белеткиг ужуражыр дээш республика типографизының коллективи чедиишкинниг ажылдан турар.

Типографияның парлаар цеги (начальныгы Ю. Коршунов) мурнакчыларының одуруунга кирип, чыл эгезинден бээр ай, квартал планнарын доктаамал ажырып келген. Ол цехтиң ажылчыннары Ильичиниң юбилейинге төлептиг ужуражыр-биле үе-эзинде алган хүзээгезин август айның төнчүзүнде эзе көрүп, оон-даа бедиткеп хүзээгезин алган. Сентябрь айның даалгазын олар мурнга ажырган, сөөлүте эз болганнар.

Ол-ла цехтиң бригадаларының араазында социалистиг чарыш кэлбарган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадызы Мария Михайловаиың удурткалы 7 кижилиг наралчымаар бригадазы сентябрьның будурулге планын 120 хуута күүсеткеп. дээреринин саныыга киргеп.

С. ТАМЧАП.

АК-ДОВУРАК

Ак-Довурак хоорайның хлеб заводунуң коллективи сентябрь айның будурулге планын 101 хуу күүсеткеп.

Завод хонукта 10 тонна хлеб будурер күчүлүг. Ам дээрезинде Ак-Довурак хоорайның болгаш районуң ажыылчы чоннарывың хереглелии ёзугаар 7—8 тонналы будурүп турар.

Боттарының херезинг ёзулуг мастерлери болу бергеи мурнакчылар шида хөй. Оларга хлеб бышкырынчызы Л. Ондар, бригадир-мастер Т. Пономова, хлеб ажыдыкчызы О. Прокопич болгаш оскелердээ хамаарыжыр.

Т. ТАЛГАНЧЫК.

КЫЗЫЛ

Беш чыдың үшкү чылының будурулге программазын хуузаа бетинде күүсеткеп, оон-биле Совет күрүнеиниң үндезилекчизи В. И. Ленининиң төрүттүнгеининден бээр 100 чыл болур юбилейинге белеткиг ужуражыр дээш республика типографизының коллективи чедиишкинниг ажылдан турар.

Типографияның парлаар цеги (начальныгы Ю. Коршунов) мурнакчыларының одуруунга кирип, чыл эгезинден бээр ай, квартал планнарын доктаамал ажырып келген. Ол цехтиң ажылчыннары Ильичиниң юбилейинге төлептиг ужуражыр-биле үе-эзинде алган хүзээгезин август айның төнчүзүнде эзе көрүп, оон-даа бедиткеп хүзээгезин алган. Сентябрь айның даалгазын олар мурнга ажырган, сөөлүте эз болганнар.

Ол-ла цехтиң бригадаларының араазында социалистиг чарыш кэлбарган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадызы Мария Михайлова-

КЛАССТЫГ МАЛЧЫННАРГА—МАСТЕР АТТАР

КӨДЭЭНИҢ хөй миллион ажыл-ишчилеринге, бирги эзлегде малчыннарга улуг өөрүшкү болган — бо чылдың октябрь 1-ден эгелээш, мал ажылының фермаларының эң дээре ажылчыннарынга «Мал ажылынга I класстың мастери» болгаш «Мал ажылында II класстың мастери» аттарны тыпсырыы шинитпирлеттинген.

Бистиң малчыннарывыстың ачы-хавыязын хүзээп көргени болгаш оларның мергежилиниң өзүлделиниң дугайында партияның, Совет чазактың сагыш салымшкыны бөза эң дээре ажылдакчыларга материал талазы-биле дузалаар дугайында күрүнеиин сагыш салып турары бо чаа чүүлдө илереп турар-дыр. Мал ажылында бирги класстың мастерлериниг ай саныида ажылының төлевирииге 20 хуузу немеп берип турар, а кийиги класстың мастерлериниг — 10 хуузу немеп бээр.

ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу кедээ ажыл-агыйның болгаш белеткелдиң ажылчыннарының база албан-хаакчыларының профвазел ТК-зы-биле кады совхозтарда болгаш күрүнеиин еске-даа кедээ ажыл-агый будурулгелеринде мал ажылында ажылдап турар ажылчыннарга мастер аттарны тыпсырыының чурумнуун дугайында Саавырны ажылдап кылган.

Совхозтарга доктаатка чурумнарны ёзугаар мал ажылында бирги болгаш ийнги класстың мастерлери деп аттыг малчын колхозчуларга тыпсырыы колхозтарга сүмелээн.

Малчыннарны аттестастаары канчаар чоруттунарыл? Оларга кымнар класстыг болуп болурул? ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу ол айтырыгларга холбаштыр СЭТА-ның корреспондентизиниг кымдыг харыыны берген:

— Аттар тыпсыр дугайында бо шинитпир мал ажылының бүгү талаларының кол профессияларының ажылчыннарынга хамаарыштыр нептерээр. Бадылаан даңзында оон-оон мындыг профессиялар киргеп. Оларның араазында — саавчылар, бызаа ажаакчылары, казарчылар, хаван ажаакчылары, хойжуулар, куп ажаакчылары, чылгычылар болгаш ескелер-даа. Оларның-биле бир домей, бодунуң ажылының талазы-биле ап ажаакчыларын, тоолай ажаакчыларын, ишкилерин, ары ажаакчыларын база дамчыдеп, оларга класстарны тыпсып болур. Теведерии, алчыгеннерии, мулаларны, мыйыын ажытлаар сыннар болгаш ишкер өстүрер база ажаар ындыг ховар түскай эртемнии ажылчыннарны база утпаан.

«Мал ажылының мастери» атты тыпсыры-биле ажылчын кижиниг аттестастаарынга доктаамал ажылдаар аттестация комиссиязын ажыл-агыйга тургузар. Ол комиссия класс тыпсыр дээш кандидаттың биилиинин дугайында үнелелди бөөр база оларның бүдүрүлгеде ажылынын дугайында мергежилдиг үнеделхарактеристиканы бөөр.

Ол дээре малчыннар дутайында савадлы комиссияга фермаларның, салбырларның удуртукчулары база бодунуң билдиришкиниг-биле ажылчыннар киирерлер. Ол бүгү таварылгаларда ук айтырыгны ишти хүзээп алдынган Саавыр ёзугаар шинитпирлеер.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ мастери болза бодунуң ол мергежилиг тергиин эки • биилер эки мергежилдиг ажылчын болуур болгаш ажылга күшажылдың бүдүрүкчүлүүнүң база культуразының талазы-биле бедик дүржүлгелиг болур ужурлуг. Ынчаарга малдарның анатомизиязының болгаш физиологиязының үнделиннерин, малдарны чемгерериниң база ажаарының чурумнарын билбес болза, машиналар болгаш механизмнер-биле ажылдап билбес болза, ону чедип ап шыдаавас.

Ынчангаш аттестация комиссиязы ол айтырыгларны малчынның кайы хире билиринг харын хынаап көөр (зооветеринардыг еередилгенин программазының хемчээли-биле). II класстың мастери үштен эзээш эвес чыл иштинде мал ажылынга ажыддаан турар болгаш оон-биле кады бодунуң ажаан турар малының кужунун талазы-биле 2—3 чыл дургузунда мал ажылының продуктулуунун талазы-биле бригаданың, фермаиың, салбырының ажы ажыл-агыйының чедип алган денгеелиниден 10—25 хуу бедик денгеелди чедип алган турар ужурлуг.

I класстың мастерииге оон-даа бедик негелделерии салыр. Ол болза мал ажылынга 5-тен эзээш эвес чыида ажылдаан турар болгаш оон будурулге кергүүү ийнги класстың мастерииге доктаатканынган 5—10 хуу бедик болган турар ужурлуг. Оиза шылгаргайгай чедиишкиннииг болган мурнакчыларга бирги класстың мастери атты хуусаа бетинде бала тыпсын болур. ынчалза-даа бодунуң мергежилиниң талазы-биле ол үш чыл иштинде үзүктел чокка ажылдаан турар ужурлуг.

Мал ажылдакчыларын аттестастаар дугаймда Саавырда фермаларда ажылдаркың хөй оиза түүлдерии база көрүп турар.

Бо Саавырны ажыл-агый бүргүнге чедиргеи турарии бодунга чагыртткан албан черлериие ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу хүзээткеп.

(СЭТА).

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭШКИН

Партийжи өредилге

Марксизм-ленинизмниң өредии-биле чөпсегленири—кижи бүрүзүнүң эң негелделиг хүзээлгези. Совагу чылдарда партия, комсомол чырыдыышкынының бистиң чуртта уламчылаар кылдыр организастап турар өнаргаан. Ол бистиң районга база хамаарыыр.

СЭКП Өвүр райкомунуң пропаганда болгаш агитация киидизиниң 6о өредилге чылында партия, комсомол өредилгезиниң четчелээшкинниң СЭКП обкомунуң сүмелеринге ёзугаар боттандырган. Марксизм-ленинизмниң үндезинниринге өөренир школаның 4-ну курузу 4 кезек черде, ында 62 дыңнакчылар хаара туттунган. Ол-на школаның 2-ги курузу 4 кезек черде, ооларда 64 дыңнакчылар бар. Политиктиг эге школаның 2-ги курузу 3 кезек черде, оларның дыңнакчылары 37 кижи. Бо бүгү школаларда коммунистер болгаш комсомолчулар келдээн.

СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хөөреңмунуң политиктиг чырыдыышкын башкылыкның сүмезин удуртулга балдыргаш, бо өредилге чылында эге звеноның 3, 4 курстарын доозган дыңнакчылар ортумаа звеноның өредилгезинге билип дүүшпезин барышдаалааш, районда 5 кезек черде СЭКП теогүзүн өөренир белгүмнер организастаан, оларның дыңнакчылары 61 кижи.

Район девискээринде малчыннарның ортузунда 10 кезек лекторийлерни организастаан, ооларда 157 дыңнакчылар хаара туттунган. Назыйлап кыраан болгаш чурттап турар девискээрниң айыы-биле партия чырыдыышкынынга өөренип шыдавас 53 коммунистерге партия эге организациязы агитаторларны бышыглаан.

Коммунистерниң хөй кезии партия өредилгезинде хаара туттунган, пропагандист болгаш консультант коммунистер 28 кижи, кежээки школада коммунистер база бар. Дээди өредилге черлеринде 25 коммунист заочно өөренип кирген. Партия чырыдыышкынының шугуму-биле бот-өредилгеге 11 коммунист бар.

Комсомол өредилгезинде яжы-бүрү хөөрлерниң 25 белүүн бар, ооларда 482 амыктар хаара туттунган. Кежээки болгаш бот-өредилгелиг школаларда 119 комсомолчулар болгаш аныяктар кирген, 20 комсомолчулар дээдэ болгаш ортумаа өредилге черлеринде бот-өредилгеде. Партия, комсомол өредилгези-биле чергелештир Хандагайты суурда ялги-садтың болгаш харыязаа көнтеразының коллективтеринде 30 аныяк кижиге коммунистиг нүүшаңыдың школаларын организастаан.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуур оюн төлептиг уткууру-биле 1968 чыладың апрелиниң эгелээзи В. И. Ленинниң делгүн кандарын өөренир, 3000 аныг дыңнакчыларлыг болгүмнерни организастаан турган, ооларда өредилге уламчылап турар.

Чамдык четпестерни база айытса чугаа. Партия өредилгезиниң четчелээшкинниң үезинде дыңнакчылар-биле түстүзүнде беседа кылыр ушуруглуг болгай. Ынчаргга Хандагайты суурда партия өредилгезиниң дыңнакчыларының четчелээшкинин СЭКП райкомунуң партия чырыдыышкынын кабинединиң, партия эге организацияларының секретарларының чугаалаашкынында өөренип шыдавазын, оон харазында чамдык дыңнакчыларның кайы звенога өөренип чугуурун четче тодараттынмайн барган. Комсомол өредилгезинде яжы-бүрү темаларга белгүмнер хөй-дээ белээ, пропагандистер аныглаар өредилге номерлери, иске материал тавазы четпес. Партия чырыдыышкынының кабинеди комсомол белгаш аныяктар өредилгезинче, массалыг пропагандажо ноо сагыш салыр ушуруглуг турда, ол белгаш СЭКП райкомунуң библиотеказы-дээ бо тавазы-биле ырөнта четпес аныядал турар.

Эрткен өредилге чылында СЭКП райкомунуң партия чырыдыышкынын кабинединиң чаңыңга тургускан методиктиг чөвүлел пропагандист кадрларга арга-сүме кадып, дүза чедирер тавазы-биле кошкак аныядал келген. Ам чаа өредилге чылында ол методиктиг чөвүлелдэ партия чырыдыышкынының, комсомол чырыдыышкынының белгаш масса-политиктиг аныядың методиктиг чөвүлелдери кыядыр эге тургускудаан.

Партия, комсомол чырыдыышкынының четчелээшкинни кондуунда эки деозулган, ынчангаш октябрь 1-де партийни өредилге организастыг эгелээн. Чаа өредилге чылында четчелээшкинин-биле холбаштыр партия эге организацияларының секретарьларының семинарын организастап эрттиргеи. СЭКП райкомунуң партия чырыдыышкын кабинеди чаа өредилге чыны эгелээни-биле холбаштыр бодунуң аныяын планын ёзугаар боттандырар апаары чугаалеген.

Мынчангаш партия чырыдыышкынының бо өредилге чылында өредилгени эрткен чылдың нөчээндиргелерин эки анализтеп турган, улам шынарлыг организастаарынче бүгү күшүвүстү салыр апаар бис. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оо-биле холбаштыр коммунистерниң болгаш черле бүгү активчилериниң марксизм-ленинчи дидыгыышкынын бедидер аяша партия организацияларының кичээнгейинге төөнүп турар ушуруглуг деп кол принцип-биле аныядап турар бис.

Б. КАРАСАЛ,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киидизиниң эргелекчизи.

СҮМЕЛЕЖИЛГЕ

Совет Эвилелдиң делегейниң шалчыдаа чурту дээш турарында чөп. Кончаар-оол аажок хей нам бөлүк— 2,5 миллиард төнмээ — 370 мун совет библиотекаларда чылдыкшаан. Олар 115 миллион номчукчуларга бериин болуур турар.

Бистиң чурттуувуска библиотека ажылынның үндезинниерин В. И. Ленин тургускан. Владимир Ильич шынарны номчу культурага улуску кижилеринең уяа кудуу дээш уңелээн.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуурунуң чоокшулап олуурлуг хөлбаштыр СССР-ниң Культура министерстволунуң чагында библиотека ажылынның айтырыгларының талазы-биле чөвүлелдиг кежиттүнерни тергиилеп хүнде белеткенире-биле холбашкан айтырмаларны сүмележип чугаалажыр дээш боттарының XIV пленумунга чыылган. Чыылганнар «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуурунга белеткеп дуралыыдаа СЭКП ТК-ниң докладынга холбаштыр идеология ажылдакчыларының сорулгаларының дуралында СЭКП ТК-ниң пропаганда киидизиниң сектор эргелекчизи В. Г. Синицынның ылаптелеп дыңнаан.

(СЭТА-ның хорр.).

Нөрбу Самбу шериг албанын эрттиргеш, төрээн колхозунга келген дорааи-на база чаңгыс аныядаа эгелээн. Оон мергежилии нарын кижи. Ыракыы «Тере-Хөл» колхозта ийи газовалентрокаңнакчы бар. Н. Самбу оон Виктор Герц-биле бо чайын школага, культура башкыңнга, магазинге, колхоз баштаар черинин башкыңнга одаага системаларын тургускан. Олар ам чунар-башкының септеягезин доозуп турөр.

ЧУРУКТА: Н. Самбуның аныядаап турары.

А. Кривоножкиниң фотозу.

КҮШТҮ—КЫШТАГЛААШКЫНЧЕ!

Бо чылын улуг кадаалашкын болганының харааны-биле яштының малын чемнерниң белеткээри доктаамал-биле доозулуп, хөй-хөй ажыл-агыйларда малдың чем-биле хандырары чүгле 36,7-дэн 50 хуу хире, а кижи-да ажыл-агыйларда оон өрү болуп турарын сананашкыннар көргүзүп турар. Бо байдал болза, колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларындан, зооветспециалистиринден, тудугчуларындан болгаш механизаторларындан мал кыштагладыышкынынга белеткедиң айтырымга онаалаш көөрүн негеп турар.

СЭКП обкомунуң бюрозуңун болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Республиканың колхозтарында, совхозтарында мал кыштагладыышкынынга белеткедиң чоруп турарының база кыштагларашкынын чорударының дугайында» 1968 чылдың август 26-да үндүрген доктаалында кандыг хемчегларни ап чорударын тодаргай айытқан.

Бо доктаалды күүсетиишиин, СЭКП-ниң Таңды райкому, райкүүсөн болгаш районнуң колхозтары, совхозтары мал кыштагладыышкынынга белеткедиң организастаарынче тодаргай хемчегларни ап турар. СЭКП райкомунуң организастаан үш бригадазы сентябрь 16-дан 21-ге чедир районнуң ажыл-агыйларынга хынаалданы чорудуп, кыштагларашкынынга белеткедиң организастаарынга чөгүүр дузаны көргүзөөрлер. Туе-түс ажыл-агыйларда, салбырларда, фермаларда бо ажылдың чорудун турарын чаңгыс аай эвес дээрээн хынаалда көргүзөөн.

Районда мал кажааларының, малчыннарга чурттала балыңнарының, культура-амыдыралга тудугларының сөөлгелеңнде 210 кижи ажылдап турар.

Кыштагларашкынынга белеткедиң «Элегес» совхозта (директору эш Г. Зверева) өң организастыг чорудун турар. Ында 20 кажаа, 20 чурттала бажыңы, 10 чүвүр-бажың болгаш 3 кыяа-булуң белеткеттинген. «Революциянын чаңбыжыы» полковта төң сүт-бараан фермазының 5 өнөр кажаазының 4-ту кышка белеткеттинген. Ол кыштаң дуржулга станциязында кыштагларашкынга белеткел организастыг чорун турар.

«Коммунизмниң хереңи» колхозта (даргазы эш Благинин, кол зоотехниги эш Сарыглар) кыштагларашкынга белеткедиң багай организастаан. Ында чаңгыс-даа мал кажаазы мал өнөрер кыядыр белеткеттинмээн, чурттала бажыңнары, культура-амыдырал тудугларының база белеңнээ. Хөй кажааларның өдээн аштаваан, дезинфекциялаар чорутпаан. Мал кажааларының сентелгезин чорударынга амга чедир чаңгыс-даа тудугжу бригада тургусталаа. Ынчангаш бо ажыл-агыйга кышкы үеде мал ажылының салынычолу дээш сагыш салыышкын көзүбейн турар. Ында саваңны белүү сараатгавайн турар болгаш ооскө мал чемнериниң белеткели соксаан. Бүгү мал кажааларының ишти аштаттынмаан. Бо четпестерни, эрттиришкен түүдерни эдин алыр дээш дарый хемчегларни алыры негеттинип турар.

«Россия», «Тиилелге» совхозтарда мал кыштагладыышкынынга белеткел кончуг оожум чорун, хөй саннаг мунган болгаш чадагай кажааларның өдээ аштаттынмаан, дезинфекциялаттынмээн. Анга чедир оларда белеткеттинген мал кажаазы чок, саваң белер ажыл багай чорун турар. Сигең болгаш будун-бүрү белеткели эрте-ле соксай бергеп.

«Коммунизмниң хереңи» колхозта болгаш үстүнде айытқан совхозтарда мал чемнери ырақта четпес белеткеттинген болза-да, саваңны малга белеткеп бээр чем кузнээры анга чедир белеткеттинмээн. Мал чыгтаар дүс база четпес. Кыштагларашкынга шуут киреринге чедир кап саннаг хонуктар арткан. Колхоз, совхоз бүрүзү кыштагларашкынга белеткелди тазырнычыг өйдө доозарынче далажыр херек.

Республиканың бүгү ажыл-агыйларында четпейн турар мал чемнерни камгалалгыг чарыгдаар соруага-биле ноодан хөй болгаш мыйыстыг боданы мал бүрүзүнге четчир чыдыг кажааларны белеткээр. Ындыг чыыт черге турар малды ажаарынга чемнер шээни чарыгдаттынар. Бо соруага-биле бүгү ажыл-агыйларга чемнер белеткээр цехтерни, саваң хэзидектээр, малбырадыр, дрожжи кыпыр болгаш тараа чемнерни чуурар, шыгылар херексеңдерни белеткээр.

Малды чыыт суг-биле эки суггарар болза, мал чемнериниң чарыгдалы база кыймалгалыг болуур. Таңды районда дуржулга станциязы 1000 баш мыйыстыг бода малды, «Межегей» совхоз—900, «Элегес» совхоз—800, «Россия» — 820 баштыг чыыт суг-биле суггарарынга белеткеними турар. Бо ажыядың бүгү ажыл-агыйларга чорутса чогуур.

Белеткеттинген мал чемнерин ферма, бригада бүрүзүнге хуваап, быжыглаар болгаш чарыгдалды харыязаар тускай харымсалгалыг кижилерни тургузары чугула. Кайдада-да белген, сараатган сигең, саваң кажаалаттынган турар ужурлуг. Ажыл-агыйда бар чемнериниң курдавырын барымдаалап, чарыгдалдың нормазын санап кылыр, аңаа кышкы одарларны ажыглаарының байдалын база өөренип көөр.

Кышкы одарларны чөп ажыглаарының планын база кылыр. Таңды районуң ажыл-агыйларында бүгү малды күскү одарларда, тараа хоорзунунда одарладып турары шыпкаш, кыштагларже кожерниге чедир тараа ажытсарынга малды одарладыры чугула. Кыштагларашкынының эге үезинде кыштагдап эккээн ырак одарларны, хар улуг дүжер болгаш хүннээрек эвес черлерни одарладыр. Мал болдаашкынының үезинде ажыгдаар одарларны курлап алыр. Бо талазы-биле мурнанчы малчыннарның дуржулгазы улуг. Бода-да, шээр-да ийи кадарган малчыннар кышкы одарларын түс-түс участоктарга түүп алгаш, малды оларга элчештир кадарар херек. Ынчаар кылбайн, кайы хамаанчок одарладыр болза, одарлар чөп ажыглаттынмайн, элекке-ле шыырлаанын калыр.

Сигең, саваң, концентраттар-биле немелде чемгерилеге кииргеи соонда малды суг-биле хандырары эргежок чугула. Бо дугайында кудуктарны болгаш ооскө-даа суг алыр черлерни, мал чемгерер кормушкаларны, суг кудар саваларны четчирп-биле белеткээр ажыядың бо үеде база организастаар. Бир эвес хар улуг дүжер болза, 4-5 кодан хөй бүрүзүнге бир трактор дазбыйы, ат дазбыйын ажыглаар үеде кодан бүрүзүнге бир дазбый, ийи ат херек. Бо түүлдерни база ындыгаантан белеткеэе чогуур.

Малчын, малды хүр кыш ажырар дээш күжүңну, аргаңны үндүр! Өдек-кыштаың белетке, өскелерге үлегер бол!

Кышкы үеде кажаалар ишкинге кургаг чадыг чок, ээдэн черге малды ажаарга, малдың ырыкы карыксыраар, өкпеге дегдирер чорук оон үнер. Эрткен кыштагларашкынында молдуунда ындыг чылдагаан-биле «Тос-Хем» совхозага 2283 баш хураган, 246 ана, Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунга — 1096 баш хураган. Таңдыда «Коммунизмниң хереңи» колхозка —609 баш хой, Тожуда «Май 1» колхозтуң хураганнарының 21,4 хуузу өлген болгай. Бүгү мал кажааларының ишти арыг, кургаг болгаш дезинфекциялаттынган турөр ужурлуг. Кыштагларашкын эгелээн хүнден соңгаар оон төнчүзүнге чедир кажааларның ишкинге кургаг едекти төгөр болгаш ооскө-даа кургаг чадыгны салыр. Бо таварылгада мал чемнериниң чарыгдалы база эвээш болуур болгаш малдың кадыы эки, күнденгидээн белеп кудулаваас болуур.

Кышкы үеде хой, өшүү бүрүзүнге хүнде 6—8 грамм, мыйыстыг бода малга 50—60 грамм онаажыр кыядыр дус хандырылгазын уяхтедирбеан чугуза. Ажыл-агыйбүрүзүбар малынга кышкы үеде четчир дусту ажыглаштан белеткеп, дус-дус кыштагларга, фермаларга, хойжу бригадалар төптеринге чедирип турар. Оон ында чугай, соон далганы, фосфат болгаш оонда ооскө минералдыг чемнерни белеткеп алыры база чугуза.

Кыштагларашкынга белеткедиң доозар тавазы-биле ажылга бир онза шүүлгедиг салыр чүүл болза, хойжуларның, инек кадарчыларының, чыдгычыларның болгаш ооскедаа мал ажыядакчыларының ажылдарынга культура-амыдыралдың тавырымчалыг байдалдарын тургузары болуур. Чурттала башкыларын, чунар-бажыңнарын, кызыл-буюңнарын септеп, чылыглаар, а өглерге чурттаар малчыннарлыг черлерге өглерин база септеп, чылыглаар херек.

Ажыл-агыйларның болгаш кодээ ажыл-агый бүдүүлге өргелелдериниң вооветспециалистери өң чоокку хүннерде малчыннар-биле семинар өөредилгелерни чорудуп, малды кышкы үеде ажаап тударының бүгү технологиязын — чемгерилгени, одарларны ажыглаарын, малдың ажаалдазын канчаар организастаары болгаш оон-даа ооскө айтырыгларны оларга тодаргай таныштырар ушуруглуг.

Мал кыштагладыышкынынга белеткедиң чедишкинниг доозар айтырыгга ооскө ажыл-агый болгаш хөй-ниитү организациялаарының кирээлгези база чугуза. Ылаңгыя «Сельхозтехника» каттыжылышкынныары, сазыбырлары шил, шифер, толь, фонарь, той плиталар, кидис, будүк дээш ышкаш түүлдер-биле колхозтарны, совхозтарны хандырар хүзээлгелиг.

П. УШАКОВ,
Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерстволунуң улуг зоотехниги.

АЛМАЗ ОРАНЫ

Якут алмаз тывыкчыларының амгы найыскылаазы—Мирмый хөөрайның турумчаан черинге ам үш чыл мурнунда орун-чирии чок калбак тайга эзимнинге хүрээлеткен майгын хөөрайныгаан турган. Алмаз байлакчыг «Мир» курнизаңгыны баштай тыпкан ажыдынчының ады-биле адаттынган «Хабардин өзени» туязының чөвүнүнга шенелде кылыр кара чаңгыс балбаазырадылга фабриказы ыыш бажыңга ажыядан турган. Ам ында чээрби мун кижилиг, эң улуг рудниктиг, балбаазырадылга кылыр фабрикалыг хөөрай бар апарган.

Тайганы шенидир электри дамчыдылгазының шугумнары, автомобиль орунтары эртиен. «Якуталмаз» белгаш «Айхаламаз» комбинаттар бөш чыл дургузунда алмаз тывыкчын 1965 чылдазындан үш катап ийидүдүр. Эмир чылын аңаа ноонгуг улуг балбаазырадылга фабриказы ажыглалга кирген. Оон хаңнары якут черниң чыкылама совгуун бежин эрттирбас чылыг тудар материал холумактыг, алюминий сэнельдерден эгеттиинген. Ол кайгамчыктыг алмаз фабриказы — делегейниң эң улуг алмаз будүүлгезии.

Якутия—чурттуң ыяңгыг алмаз цеги болуу берген. Совет эртемденнер белгаш инженерлер моңге дөө, алмаз байлакчыг черлерни ажыглаарының чогумчалыг эргазын тып үндүрген.

Якутиядан тывар алмаз чылдың-на улам ийидүдэл турар. Уненнг минералды балбаазырадылга фабриказында сарттап турарры. Совагай тавадан ам таланде — В. Хиль, К. Комратенко, К. Желядина.

В. ТЕТЕРИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникази.

Үе далаштырып тур

Кыш чоокшулаан. Аңаа белеткедиң дүргедедирин амгы үе шынгыы негеп, далаштырып келген. Амгы үениң база бир кол темазы — кыштагларашкынга белеткел ажыядарының чорудулгазы. Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» кодээ ажыл-агый артелиниде кандыгыла?

Ажыл-агыйның он алды муң ажыг баш малы 44 кодага кыштагдаар. Кыядынган ажыядар чок эвес. Чеди кыштагга сентелге кыядынган. Өшкү малдың кыштагларынга сентелге негеттинмес деп санаттынган. Бүгү шээр болгаш бода малдың кажааларының ишти чаяын-на коптарынган. Сүт-бараан фермаларында 1500 тонна силос салдынган. Мал чемнин кышкы турагларже чедирер ийи звеновду (удуртукчулары М. Маңзат-оол, Ч. Демилзожик) колхоз баштаар черни тургускан. Ол звеноолар бода болгаш шээр малдың чамдык кыштагларында 190 ажыг тонна сигенни, 120 ажыг тонна саваңны соорүүн чедирген. Тележкалыг ийи тракторлуг, бир автомашинаныг звеноолар ажылын үргүлчүлеваавааи. Малчыннарга чаа 7 чурттала бажыңнары туттунган. Оларның одагазынга 600 ажыг кубометр токнак тайгада белететтинген, ийи чаа кажаа кыядынган. Ийи кызыл-булуң болгаш 4 чүвүр-бажың белеп, ам оларның ишкинге арыглаан шеверлээр база чугайлаар.

Колхозчу малчыннарның хуралында бо айтырыгны чугаалашкаш, күштерни кыштагларашкынга белеткелче салырын шинчилээн. Ынчаза-да кышка бүгү-зе белеткелдер ала-чайгаарлаашкынынт чорун турар. Малдың кыштаа күш-деңгиделиг, арбын продуктулуг ажарынга чугула негелделериниң бирээзи — мал чемин болуур. Колхоз сигең белеткээр планын күүсетпээн. Сигең белеткелиниң планын долдур аяа ажыр күүседии болурунуң аргазы бар турда-ла, олче күш эки салдынмаан. Ажыл-агыйның девискээринде иеэнн ап болур сигең арбын, ол кестиниң ажаатгынмаан. 2000 тонна саваңны белүү сараатгаар. Аңаа ыяңгаш, сигең белеткелиниче кошкак сагыш салдынган.

Шээр малдың кыштагларында эжикиди туттунган хураган кажаалары барык чок, эртиен он ажыг чыдаар мурнунда кыядынган үнүр назанактар бар. 8 кыштагта хураган кажаалары тудары көрүүзе-дээ, оон чүгле ниижи белеткеттинген, оскө тудуушкунунче кирбээн. Ажыл-агыйның эвес чоруктуң харааны-биле Дувүренде хойжу бригада төөүнде мурнунда эжикиди кыядынган кажаа-херимнер үреглеп. Ында бажыңнарга, мал кажааларынга база сентелге негеттинип турар. Малчыннар чурттаар 35 чурттала бажыңдарынга сентелге, чугайлаашкын чорутпаан. Бо чылын 52 малчын өг-бүле кидис өгзерге кыштаар, а ол өглер чылыгхаттынмаан, кидис база тыптынмаан. Фермаларда бар кудуктарны сананаска даг-шатгарда одарлар ортузунда дөрт кудук бар. Ынчаарга хөй малчыннар ортузу—Сыын-Чүрээңде кудуя үреглеп, ону кыядыртыр хемчег алдынмайн турар. Сүт кудуп кадагалаар ийи систернелыг. Оон кырынга немей үшүү садыш алырын баштаар чер ам чаа болаа турар.

Чүвүр-бажың малчыннарының культурлуг чурттала-амыга чугула негелделиг. Ындыг турбуже, Бүлүң-Терек сүт-бараан фермазында чүвүр-бажыңга улуг сентелге негеттинип турар. Бедик-Элезин фермазынга турган чүвүр-бажыңны улам эжикиделиниң улуу, ону өскээр кежүрүп аппарган.

Колхоз баштаар чери (харгазы эш М. Мырчын) ишкинмалды тодуг болгаш чылыг кыштагларашкын-биле хандырар дээш шинтирлиг хемчегни алырын үе шынгыы негеп тур.

С. МОНГУШ.

ЭМНЕЛГЕ АЛБАН ЧЕРЛЕРИН КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫР

«СҮТ-ХӨЛ» совхоз бистиң республикада хөй чурттакчы чоннуг улуг аяыл-агыйларның бирээзи. Ында алды эмнелге пункгуларын, ийи эмнелге черн чонның калыкшылыңга бараан болуп ажыядап турар.

Эмнелге албан черлериниң кышкы үеде ажыядарынга тавырымчалыг байдалды кончаар тургускының рейд бригадазы сонуургап көрген. Сүт-Аксы, Ишкин эмнелгелери болган Алдан-Маадыр пункгузу кышка белеткелин үлегерлиг кылган. Алдан-Маадыр кодээ Совет (даргазы эш О. Часыт-оол) эмнелге пункгузунун сентелгезин багай эвес организастаан. Сентелге, чылыглаашкын, будүүшкун, чугайлаашкын шынарлыг кылынган. Оттулар ыяңын четчеш-биле дүжүрген болгаш хомур-ашты ам соорүүн турар. Сүт-Аксы эмнелгезинде оонга системазын эге кылган. Чыттырын эмнээр черлерге хүзээн алыышкын кабинеттерниге чыдыглаашкын кылынган. Оонга түүлгү-биле хандыртынган. Кышка белеткел хугайында айтырыгны эмнелгеге профсоюзлел месткому (даргазы эш Н. Очур-оол) хуралга тургузуп, чүгле эмнелге черин эвес, ажыядакчыларының чурттала бажыңнарынче, оонар түүлериниче кичээнгейни салган. Ишкининн участок эмнелгезинде сентелгелер чоруттунган, оонар ыяңы дүжүртүнген. Ынчаза-да хомур-ашты четче белеткеп албаан.

Сүт-Хөл кодээ Совет (күүсөкөм даргазы эш О. Лоңсан) болуунга хамаарышкан дөрт пункгуларның кышка белеткелиниче кичээнгейни салып, ойлаанда акшаландырган болгаш оонар ыяңын белеткеттирген. Комсомолчу Зоя Ооржак эргелекчилээн Ак-Даш эмнелге пункгузунун эрги печказын бузуп, чаартып кылдырткан. Чугайлаан. Эш Ооржактың чурттап олурар бажыңының сонгаларының эрги рамаларын солуп чаартқан болгаш шилээн. Эмнелге пункгузунун болгаш эргелекчинин чурттала бажыңының үреглеп бакырааи хаалгазын чаартып кылдырткан, Бора-Тайга эмнелге пункгузунда печказын ышхудун аштаан, сонгаларының рамаларын шилээн. Үстүү-Ишкининн малчыннарынга бараан болуп, ажыядап турар Өртеи-Арыгда пункгуда 1965 чылда улусчу арга-биле тутқан бажыңды бо чылын ажыглалга киирген.

ЭМНЕЛГЕ албан черлериниң кышка белеткелинде кылынган ажыядар бар-да болза, чамдык пункгулар кышка белеп эвес. Бора-Тайгаа эмнелге пункгузунун шалаалары корааган болгаш ирип бакыраан. Ону кодээ Советтин талазындан солуп чаартырын, дозулаарын шинтирлээе-дээ ол кылдынмаан. Печказы база-ла эки эвес. Доразы чылыглай хондуннээн. Анаа каңгыгза сентелге, чылыглаашкын кылдынмаан. Ак-Даш пункгузунун шалазы дозулаттынмаан. Ында оттулар ыяңы-даа, хомур-ашы-даа чок. Кодээ Советтин Маңчурек аксында белеткеттирген токнак ыяңы орук чоктун харааны-биле соорүүн алыры бергедеп турар. Ону чазын-на соорүүрүн кодээ Советтин талазындан организаставаан. Өртеи-Арыг пункгузунда кышка улуг белеткелдер дозулабаан. Оон оттулар 48 кубометр ыяңын чаа-да белеткеп турар.

Ишкин кодээ Советтин дargазы эш О. Найдан-оол эмнелге черинин кышка белеткелинче эвээш кичээнгей салып келген. Кызыл-Тайга пункгузун оон эргелекчизи А. Тойлуг-оол болу сентеп, штукатуразының үреглеп черлерни малгаштан, чугайлаан, печказын аштап алган. Ону кыяганы дээш телевирии бээр болгаш телевээн-дээ. Эш Тойлуг-оолдуң чурттаар бажыны сентеттинип чылыглаттынмаан. Оон харааны-биле ол пункгузун бир ораалинде чурттап орар. Пункгузун кырынын дөвүрээ чуга. Херини үреглеп бакырааи. Эмнелге пункгузунда арыглавыр бажын чок. Пункгузун иштинде кудуктуң насозу ажыядавас. Оттулар ыяңын белеткээн ээр хирезинде пункгузун чанында чок. Сонгаларының рамаларын чадгыс кааг.

Пункгузун кышка белеткелин эжикиделл алыр дээш Антонида Владимировна Тойлуг-оол Сүт-Аксы эмнелгезинин кол эмчизи О. Оюн-ооларга айтырыг тургузарга «кодээ Советтин херээ-дир»—деп каар, а кодээ Совет улуртукчулары «кол эмчиден айтыр»—дээр. Мындыг аныядыг ол пункгуну ажыядыкка О. Оюн-оол биле О. Найдан-оол дуза чедирбейн турар.

ЭМНЕЛГЕ албан черлериниң кышкы үеде ажыядарынга тавырымчалыг байдалды

РЕЙД

тургузарын дүргедедир дээш Сүт-Хөл, Ишкин кодээ Советтериниң даргалары эштер О. Лоңсан, О. Найдан-оол, Сүт-Аксы эмнелгезинин кол эмчизи эш О. Оюн-оол, совхоз директору эш А. Турген-оол оларның, талазындан организастыг хемчегларни алыры чугуза.

«Шынның» рейдизи:
М. ТОПУЙ-ООЛ,
«Сүт-Хөл» кодээ Советтин депутады.
Н. БАДЫ-ЛАМА,
СЭКП райкомунуң ажыядакчызы.
М. СЕВЕН,
бистиң корреспондентивис.

Кайгамчык тиилелге

☆ ОРЕНБУРГ ОБЛАСТЫҢ кадза ажылагый ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бәэр 100 чыл болурун төлептиг утхууру база беш чыл планның хуусаа ботинде күүседири дээш социалистиг чарыштыг калбарткаш, бо чылын тараа культураларының чагаай дүмүдун остурун үнүрген, дүмүт ажаал алырын организастыг эрттүрген болгаш күрүнеге тараа садаг плазын, хуллазалгелерин ээнчек ажыр күүсеткен.

Областың колхоз, совхозтарга Төрээн чүрттүң улыгжамырынга 5734 муң тонна (350 миллион пуд) тараазны, оон иштинде эң үнелиг чем культуразы—4587 муң тонна хызыл-тастыг үруп бөгөн, ол хызыл-тастың 1268 муң тонназы бедик шынарлыг кадыг белгаш күштүг сорттар болган. 196 муң тонна круппа культуралары саттынган, бо-бы болгаш кэл чеми культураларны садарыкчы планы ажыр күүсеттинген.

Оренбург обласка ынча хой тараанын эң баштай-ла белететтингени ол.

Дүмүт ажаал алырын-га, тараа белетиззирингге организмачыл улуг ажылды областың партия, совет организазы, кавзз ажыл-агый болгаш белеткел организациялары чорутkан.

Советтер чүрттүнүң хой мил-лиэн комсомолчулары ишкаш, бистиң «Совет Тыва» совхозтуң комсомолчулары, кежигүн эвес бүгү ажыкчы кижилер ле-ниичи комсомолдуң удаазы бодуур алдарлыг юбилейиниге хайыраашкынныг белеткенин келген болгаш белеткенип-даа турар. Бүгү белеткел ажылдарын бис барын чыл бүрүүлгаар эгелээн бис.

Юбилейге үткүштүр чорудар хемчеглериниң планын бис үр бодаанын, катап-катап сүмелеп-кен, маргышкан турганы, ажылдаан кыягын бис. Үк планга эң-не чүгүла, соңуургачыг, берге, ынчаза-даа ыяап-ла күүсеттиинин болур хемчеглер кирген турган.

Ол план ёзугаар комсомолчуларның болгаш аныяктарның будүүлүүге ажыл-чорудулгазын идепкейжидериниче кол кичээнгей салдынган. Планныг хемчеглериниң барын шүүтүзү күүсеттингген, ам чүге ыбилей хүнүнде чорудар чамдык организастыг ажылдар артыкаа. Оларның тодаргай планы база ажыктаал ыыдынган.

50 чылга үткүштүр белетеклди эгелээрге, бис комсомолчуларның, бүгү аныяктарның күш-ажылчы идепкейин улам күштеидирериче онза кичээнгей салдын, комсомол болуктериниң арказында социалистиг чарыштың түгүн чаа бедикче подургеп бис. Бистеүш болуп бар. Будүүлүгечи коргүзүлгер талазы-биле Чиге-Даг бригадазында болук социалистиг чарыштың планын болуп, чарыштың негелдезин ёзугаар шилгедип келген. Эки будүүлүгечи чедиишкинниер дээш чарыштың чорудулгазынга мурнакчы комсомолчулар бистиң хөй-биле ылаеп келгеп. Оларның арказында комбайнер Хенчи Хүлер-оол, трактористи Хенчи Эрес-оол, тудугжу Зоя Сат, шап ажылчыларны Дамбыны Долзуу бистиң Маяа Салчан дээш ескелер-даа бар. Олар үлүг нормаңы 2—3 катап ажыр күүсеңин келгени-биле хой удаа шаңнаткай, а юбилей хүнүнге чедир оларның саны улам өзеп чугаажок.

Малчыннарга дузалажыр, суур ногаанчыдар талазы-биле аныяктарның бүгү ниити воскресниктерин 3 удаа организастаапп, дыка хөй үнелиг үүлеин ыылып шыдаан бис. Ол шыкаап, мал ажылынче 5-тен эвээш эвес комсомолчуларны тускай путёвка-биле чорудар хүзээлегиг тургаш, совуус күүсеткен бис. Хүзээлге ёзугаар комсомолчу аныяктарның 30 кижи составтыг тускай бригадазы тургустурган, ук бригада ам быжыккан болган дүжүт ажаал алмышкынга доктаамал ажылдап келген.

Комсомолчуларны, аныяктарны совет улустуң революстуу, дайынчы база күш-ажылчы алдарының чагаай чаңчылдарынга кижизидериниче, номга шнакшылын хайныктырыныче үлаган элээн чамдык хемчеглер бисче чоруттунган. «Комсомолчу адының ажыл-херек-биле бадыта», «Аданарның иэзен оруун чаңдыр бээп» деп тематиктиг кежээлер, номчулга конференциязы, масслыг спортчу ооинар бедик деңнелге эртип, аныяктарның тура-соруун хайныктырган. Ол ниң хүрээлеңинге элзидип киирген бис. Ам 40 оолдар, кыстар база комсомолга кирериңе белеткенип турар. Оларны октябрь 29-та— юбилей хүнүнде хүзээп алыр деп турар бис.

Комсомолчуларны аныяктарның ажыл-херектерин эмтелээри, демократтыг принциптерин сайзырангайжыдары-биле чергелештир, аның осконың күш-дамыр кижизидилгезин экижидер, спорт шимчээшкинин калбартыр талаа-биле бисче база эвээш эвес хемчеглер чоруттурган. Спортчуна янзы-бүрү хевирлеринге улам күштеидирериниң, оолдар, кыстарның политиктиг деңнелин, ниитти биилин, техникалыг мергежилин сонсаан чок өскүртүрери — бистиң эдлеглиг тургуза соруулгаларывыс ол. Ол соруулгаларны чедиишкинниг шиитпирээри шыдаар аргалар бисте бүрүү бар.

М. СЫМЧААН,
совхозта комсомол комитединиң секретары.

БИСТИҢ ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГАЛАРЫВЫС

Мал ажылынга доктаамал ажыддары-биле ам-даа элээн хөй комсомолчулары, кежигүн эвес аныяктарны чоокку үеде немей мобилизастаары, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин улам күштеидирери, оолдар, кыстарның политиктиг деңнелин, ниитти биилин, техникалыг мергежилин сонсаан чок өскүртүрери — бистиң эдлеглиг тургуза соруулгаларывыс ол. Ол соруулгаларны чедиишкинниг шиитпирээп шыдаар аргалар бисте бүрүү бар.

М. СЫМЧААН,
совхозта комсомол комитединиң секретары.

ХАДЫЛЫГНЫҢ АНЫЯКТАР БРИГАДАЗЫ

Тараалаң Чедерниң нарая четпес делгемнери. Кайнаар-даа көөрге үүүш-дүжүктүр тараа шөлдери. Күр чер совхозу бо-ла болгай. Совхоз удурлуктулгарының чүмөлөөнин ёзугаар комсомолчу аныяктарның Хадылыг бригадазынга хамтывыс. Сууурдан үнгеш, кезек болганывыста, хадыл орган машинавыстын чолаачыны мынчаар суук-суук бадыргылай-дыр:

Чедер совхоз шөлдериңе
Черден чарып турган болза,..
Чедер чүрттүг уруг-биле
Чергележи берген болза...

Күр чер совхоз шөлдериңе
Аңгыс чарып турган болза...
Күр чер чүрттүг уруг-биле
Аралажы берген болза...

Удаазында хойнуң хөрөө дээш көвей үлүүн киирип турар Хадылыгның механизаторларынга чедип келдиниз. № 7 трактор-хөву бригадазының бригадири Оюржак Килинчаптан комсомолчу аныяктарның кынчаар ажылдап турарын, совуургай бердиниз.

— Ленинни комсомолдуң 50 чыл ою—совет олодлар, кыстарның улуг байырлалы. Ол алдарлыг юбилей удаазы — октябрь 29-та болуур болгай. Бичангай бистиң бригаданың кежигүннери ВЛКСМ-ниң 50 чылыгга чедиишкинниг ужуражыр дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Ооздар ажаал алышкынга шынап-на эрестит ажылдаан. Кезээде адаптаал тур. Бо чер-ниң тараазын бөгүн доозуу турарывыс бо— деп, бригадир халрымлай-дыр.

— Сиверниң бригадада хүнүнү маадырлары— мурнакчы комбайнерлер ыыннарыл?

— Боларның кавдымын кандыг дээр!—Эзлиег нормазын үргүлүү-де ажыр күүсеңин чаңчылкан, эрестит эрлер-де болгай бо. Комбайнер бүргүүнүң кескен тараазы оргумал-биле 400 га ажыыл турар. Шалыпчылзарның саны хөй. Озарга Оюржак Эзир-оол, Бады-Хөө Кызыл-оол, Монгуш Сотпа болгаш ескелер-даа хамаржыр.

№ 7 комсомолчу аныяктар бригадазының кежигүннери бөттарының мурнунда сладыгаан соруулгаларны чедиишкинниг шиитпирлеп, ленинчи комсомолдуң 50 чылдыг юбилейин болгаш пролетариаттың улуг башкылчыны В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бөэр 100 хараазарынга төлептиг үжуражыр дээш бедиткен хүзээлелерин бөттарынга алгап, бо хүнүнде шынап-ла мадырлыы-биле ажылдап турар болуру.

★ ★

Тараа шөлүнден репортаж

★ ★

Комсомолчу аныяктарның бо бригадазы 1962 чылда тургустунган. Аныяк механизаторлар ажыл-ишке кызымаккай чоруун коргузуп, чылдан чылче чедиишкиннерин быжыглап келген. Олар 1965 чылда күш-ажылга бедик коргүзүлгелиг болганы дээш ВЛКСМ Топ Комитединиң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан, а Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чаалап алган. Комсомолчу аныяктарның эртнеп юбилейиг чылда ажаал алышкынга кирген салыышкыны ВЛКСМ Топ Комитединиң шилчир Кызыл тугу-биле демдеглеттирген.

Оозалар ажаал алышкынга шынап-на эрестит ажылдаан. Кезээде адаптаал тур. Бо чер-ниң тараазын бөгүн доозуу турарывыс бо— деп, бригадир халрымлай-дыр.

— Сиверниң бригадада хүнүнү маадырлары— мурнакчы комбайнерлер ыыннарыл?

— Боларның кавдымын кандыг дээр!—Эзлиег нормазын үргүлүү-де ажыр күүсеңин чаңчылкан, эрестит эрлер-де болгай бо. Комбайнер бүргүүнүң кескен тараазы оргумал-биле 400 га ажыыл турар. Шалыпчылзарның саны хөй. Озарга Оюржак Эзир-оол, Бады-Хөө Кызыл-оол, Монгуш Сотпа болгаш ескелер-даа хамаржыр.

Комсомолчу Бады-Хөө Кызыл-оол мурнакчы комбайнер. Ол ам беш чыл улаштыр хөвү ко-раблин башкарып турар болгаш онаашкан ажылынын харыысалгалын хандыр билир, чыл бүрү ажуун ёрээ шалынчы механизатор.

Шалыпчы ажылдарывыңга эки үдегер-чижээн хоочун комбайнер Комсомолчу аныяктарның бригадазы 1962 чылда тургустунган. Аныяк механизаторлар ажыл-ишке кызымаккай чоруун коргүзүп, чылдан чылче чедиишкиннерин быжыглап келген. Олар 1965 чылда күш-ажылга бедик коргүзүлгелиг болганы дээш ВЛКСМ Топ Комитединиң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан, а Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңда коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чаалап алган. Комсомолчу аныяктарның эртнеп юбилейиг чылда ажаал алышкынга кирген салыышкыны ВЛКСМ-ниң Топ Комитединиң шилчир Кызыл тугу-биле демдеглеттирген.

Бригадаңың чоргаарланыр кижилери хөй. Оларның арказында Тываның тараажылармының хүндүтиелии чаалап алган республиканың сураглыг комбайнери Монгуш Михаил болуунуң байлак дуржулгазын бригада кежигүннериниң күзедиш-биле дамчыдыр бериң турар. Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени хөрөөн каастаан бо алдарлыг механизатор бодуунуң хууда үлегер-биле совхозта аныяк салгалдың тараажылгын өстүрүп шыдаан.

Комсомолчу Бады-Хөө Кызыл-оол мурнакчы комбайнер. Ол ам беш чыл улаштыр хөвү комбайнерлер ыыннарыл?

— Боларның кавдымын кандыг дээр!—Эзлиег нормазын үргүлүү-де ажыр күүсеңин чаңчылкан, эрестит эрлер-де болгай бо. Комбайнер бүргүүнүң кескен тараазы оргумал-биле 400 га ажыыл турар. Шалыпчылзарның саны хөй. Озарга Оюржак Эзир-оол, Бады-Хөө Кызыл-оол, Монгуш Сотпа болгаш ескелер-даа хамаржыр.

Шалыпчы ажылдарывыңга эки үдегер-чижээн хоочун комбайнер

коммунист Монгуш Сотпа аныяктарга көргүзүшаан, тараажының ат-алдарын талептиг эдлээрин олаңга өөредип келген. Сотпа Баянович хөстүг шакпарында телевизор көөрүнге, солуун чомчуурунга кончуг ынак. Ол бригада кежигүннериниң эң аныяа Бадыг-Хөө Лёня-биле «Тувинская правданың» золчеглер дургаары-биле танышып турда, бо чуруктуу тыртырган.

Комбайнер Оюржак Эзир-оол база үдегериг тараажы. Техниканга хамыыр, хүзүүнден хөрөөн бүзүредиг күүсеңин шыдаар эзи Оюржак бо сезонда 400 ажыыт гектар чериңиң тараазын кестиргеп.

Күскү чер аңдарылгазында ам «ДТ-75» маркалыг 4 трактор ажыллап турар. Трайторист Күүлар Кызыл-оол эзлегеге 6,7 ганы чарар тургаш, 12 га ажырып, ыыжымакай күш-ажылы-биле өскелерге үдегерлиг. Дааза Күүлар, Константин Вершинин, Алексаидр Балчыр оларның коргүзүлгелерга Күүлар Кызыл-оолуунуң база-ла калыыпайн турар. Олар үзүү нормазын үргүлүү 150 хүүдан кудуластайын келген.

Бо мурнакчы бригадаңың повары Галина Седова талептиг ишчилериниң бирээзи, совхозтуң шалыпчы повары. Амданныг чемнерин белеткеп турар повар кыс Галинаны көзөө механизаторлар ажаок хүнелүлөр.

Бригадада ажылдап турар механизаторларның чедиишкини — бригадириниң билдиляг удурлугазындан кол хамаарыкшыр. Ол хүзээлгеңе Оюржак Килинчап ак сетиклиг күүсеңин, ажыл-ишчи аныяк механизаторларың бригадазын мурнакчыларның одурүүгге чедиргеп-даа.

— Аалдарыг байырлаа — ВЛКСМ-ниң 50 чыл ооңга чедир шоолуг эвес хуусаа артыкаа. Ажаа төлептиг үүлүшкүлери— нол сөөргүлгавыс. Эң дээре белек —кызымак, чүтүлдүг күш-ажыл ол. Оон-биле кады В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бөэр 100 чыл ооң чедиишкинниг үткүүр дээш улам күжениишкинниг ажылдарың хүзээлиир бис—деп, бригадир эш Оюржактың чүгаажын оон удуртканы комсомолчу аныяктар бар үн-биле детклдиер.

Д. САЛЧАК.

Фотозу А. Мельниковтуу.

Дем-билелиг отряд

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң чоокта чаа болуп эртнен пленумунга «Малчын» колхозтуң комсомол организациязының организакчы болгаш политмасселыг ажылын районда дээре деп демдеглээн.

Ол дайынчы отрядтың амгы комсоругу Чоңдан-оол Кадар-оол эртнен чылдың Совет Армиязың хүрээлеңинден халажын келиргге, оңу колхозта спорт чөвүлелиниң дараазында соңгаан. Тыныгыг, идепкейлиг, кызымак оолдуң организакчы мергежилдиин Мугур-Аксы суурнуң комсомолчулары детккиң, отчёт-соңгулдалыг пинти хуралында оңу колхозтуң комсомол комитединиң секретарынга соңгуп алганнар.

Оон бөэр ам ийи чыл чедип турар. Ол үениң иштинде эге организациянның организастыг болгаш политмасселыг ажылы коскүүр-биле ажыккн, оон хүрээлеңи 196 кижи чедир өскен. Мал ажылында 29, тудугда 17, иштиниң чемненилгге черлеринде 28 кижи, чолаачылар, механизаторлар болуп, 12 кижи ажыадан турар.

Хой-иниттиң ажылынга идепкейлиг, будүүлгеде экн ажыадан турар комсомолчу аныяктар дугайында айтыырыг турун келирге, Кадзар-оол комитет кежигүнүери, харыызаа сайбырында радист-оператор Ламажык Сенгээ, тудуг бригадазының бригадири Демчин Кара-оол, тудугжу кыс Маидыңчы Чечек оларның болгаш оскедаа комсомолчуларның аттарын чоргаарал-биле адап, оларның экн ажыл-херектериниң дугайын хойну чугаалап бөэр.

Комсомолчу аныяктарның тудугжу бригадазының бригадири Д. Кара-оол, комсоругу М. Чечен олар бригадазынга ажылды экн организастап, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң болгаш уставтың негелдезигин шиитпирлээринге сагыыпмышкы айтыырыгларын үргүлүүнүң киченгейинге ап турар. Олар чүгле ажыл-дыле кызыгаарлаттынмайн, солуун программалыг концерттерни белеткээн, суурнуң чүрттакчыларынга, хойжу бригадалар, сарлык фермаларының төптеринге коргүзүп чорун турар.

Колхозтуң комсомол организациязы-биле ында Мугур-Аксы ортумаи школаның комсомол организациязының арказында харылзаа быжыг. Ол школаның комсомолчулары колхозтуң Борбак-Арыгга кыргызда пунктузунга каш удаа шеф организастаап, хой тонна дүктү кыргаан. Колхозта комсомолчу аныяктарның тудугжу бригадазы бо чайын 100 муң түүлбү орттедир планның тургаш, ол планны 138 муң кылдыр күүсеткен. Ол бригада 600 олуттуг даш школаның ханазын тудуп доосхан, ам иштики ажылдарын кылып турар. Ол чаа школа удаазы ажыглалга кирер.

Колхозтуң комсомол комитеди әреэ кежигүннери чораан Сая Арагайты, Салчак Шошкуй олар-биле ужуражылга кежээлерни организастаан. «Чүрттаганың соругазы чүдеп?», «Куда болгаш ог-буле» деп темаларга диспуттарны, чогаалчы О. Сагаң-ооллуң «Доспестер» деп романынга помчулга конференциязын эрттирген. Чаа огленишкен аныяк ог-буулер кежээлерни иульгуглуг, бедик күзел-чүткүүлдерже углаган, солуун кылдыр эрттирип турар. Культураг дыштапылга кежээлерни бо чылдың эгезинден бөэр 14 удаа эрттирген, малчыннарга 7 концертти коргүскен.

Волейбол, баскетбол, тыва хүреш маргылдаларын 3 удаа чоруткан. Хой-иниттиниң чемненилге черлерин, садыглар болгаш техниканы ажыглалын хынаар «Комсомолчу прожектор» рейдизин ийи удаа чоруткан, хынаалдаан плезэн четпестерни эдерингге комсомолчулар идепкейлиг киришкен.

Аныяктарның демн-биле ВЛКСМ-ниң 50 чыл аттыг спорт стадионун кылгаш, ону долгандыр дыт хөрүм-биле кажаалаан. Ында футбол, баскетбол, волейбол, чиик атлетика шөлдерин, коруукчулер олурар сандайларны коруттур дээрн. Колхозтуң спортчу командаларының идиктер формалары, 32 мөгеинээ содак-шудаа болгаш спорт херексеелдери бүрүн бар. Колхозтың «Урожай» эки-тура спорт иниттилелиниң бо колхозта кежигүннери ам 120 кижи четкен. Оларның арказында Ч. Калдар-оол С. Мижит-оол, С. Ордан-оол, Д. Базыр-оол олар шыкаан разрядтыг спортчулар бар.

Комсомол организациязының иштики эвилел ажылы эки тургустунган. Организациянның ниитти хуралдары бо чылдың эгезинден бөэр хөй удаа эртип, анда аныяктарны будүүлгеге хавара тударының, күш-ажылдың сагылга-чурумнуң, уставтың негелдеперии шиитпирлээринге сагыыпмышкы талаазы-биле айтырыгларны чугаалажып корген.

Комсомол болгаш комитет хуралдарының, кежигүннер документилериниң кадагалалын эмгелинг тургузуп турар.

Калдар-оол-биле кады комитет хуралдарының протоколдарының кылын көктээп ажып көруп олур бис. Оларның-биле номчуп, танышкан кижи колхозтуң комсомол организациязының комитеди комсомол кежигүннерин, кежигүн эвес аныяктарны кижизиперинге ёзугаар дайынчы штаб, колхозтуң партия комитединге ынаныштыг дузалакчы аппарганын билип алыр.

Айтырыгны принциналдыг, тода шиитпирээринең амыдыралчы чижектери бо комсомол организациязының амыдыралдынга хой.

Ленинчи комсомол... Оон ады-биле Советтер чүртүнүң аныяк салгалының хой-хой маадырлыг херектери холбашкан. Совет аныяктарның ол коммунистиг эвилелиниге оон кежигүн бүрүзүнүң салым-чолу оң-не үнелиг, ону делегейде бир дугаар Социалистиг күрүшениг ёзугаар долу үнелиг хамаатының кыдыыр өстүрериниче оон ажыл-чорудулгазы углаган. Ынчангаш аныяктарның ол ленинчи эвилелиниң кежигүнү болуру бедик алдар болгаш улуг хүзээлге.

Бірак Моңгүп-Тайгада Мугур-Аксы суурнуң комсомолчулары болгаш аныяктары аддарлыг ленинчи комсомолдуң бежен чылының байырлалының хүннеринде коргүзери байлак, солуун программалыг концертти белеткеп, спортчу маргылдааларга белеткеннп турар. Ол хүннерде комсомолдуң бо бичии, ынчаза-даа дайынчы отрядының бо чылын кылган ажыыл-херектериниң база түүнеп, чаа соруулгаларны тодарадыр.

Д. АНАЙ-ООЛ,
бистиң тускай корр.

Озалаш хем

ТООЖУДАН ЭГЕЛЕР

Салим СУРУН-ООЛ.

Өдүрткен кижиге чоокшулаая тудум, кайызынын-даа чүрээнин согары улам дургедеп, бөскан базымы улам ооженмиин олурган. Ынча-мынча барганда, мурнуда чораан Хуралбайның шенээнден бирээзи тыртя каапкан, оозу кылчаш кылыңгаш, тура дүшкен.

— Мен ыыаар барбас мен. Чүрээм чагдатпайн-дыр — деп, Сегитмаа сымыранган.

— Маңаа тур.

Хуралбай ачызынга-ачызынга, ынчаза-даа дидимненип чораап, чеде берген. Хир-чамга мат-кара апарган сарыг хойлең-чүвүрлүг, барык-ла элеңдиин четкен самдар сапыктыг, базынының дүгү болгаш кирбиктерин карасарыг, тырык моюнныг, аргаи, куу тырайлыг кижи шимчеш дивейн чыткан. Аът, шынап-ла, оон холунда ораштынган болган. Хуралбай ону адыргаан. Сегитмаага экжеп түтсуп каап, дедир баргаш, демги солаанны ийи будуидан сөөртүп, арга иштинче, ажыт чержке апнарган, белиндө ок-чемзекпиг дайзазыны чежип алган.

Кудуушкун улам дендээп, хумуидан саарып турган-биле домей. Дидимирээшкинниң дээиртвайын турары дээрге, кызыг-чай чок. Ынчалзада-даа тумаиныг хевирии көөрге, чаашкын удаткас сөөлаар хирге.

Хуралбай биле Сегитмаа көк суг: ээт-бодунда, идихевинде кургаг чер бичиидаа чок. Аъдын чедип алгаш, бөкпек дыттар аразында келгеннер. Сегитмаа чаашкынбиле денге дем-не үштүп алганы кадыг идиктерин дазылга чыштыр тургузун каап бажыңныг дүгүн, оон соонда тонуунун чеңнерии, эдектерии сы туткулаан.

— Ам оон ажыы чүү боор. Домей-ле то каап турган чүвеин.

— Ам канчаар... Бо-даа болза эки-ле ыйнаан — дээш, сы түттуларын үргүлүүлеиишаан бистиң бүгү аныяктарывыс чөөрбй чылдарның ревсомолчузу чораан Т. Камова үгбай-биле, Кольдов, Чебодаев, Белекей ыяшкы фронтучулар-биле солуун улугжамыкталарын кылган.

Комсомол юбилейиниң бо чылында бистиң база бир чедиишкинниг — Коммунистиг партияның хүрээлеңинге 3 эң эки комсомолчувусту дагдыныл кииргеннике болур. 12 дээре аныяктарны ВЛКСМ-ниң хүрээлеңинге элзидип киирген бис. Ам 40 оолдар, кыстар база комсомолга кирериңе белеткеннп турар. Оларны октябрь 29-та— юбилей хүнүнде хүзээп алыр деп турар бис.

Комсомолчуларны аныяктарны идепкейлиг, будүүлгеде экн ажыадан турар комсомолчу аныяктар дугайында айтыырыг турун келирге, Кадзар-оол комитет кежигүнүери, харыызаа сайбырында радист-оператор Ламажык Сенгээ, тудуг бригадазының бригадири Демчин Кара-оол, тудугжу кыс Маидыңчы Чечек оларның болгаш оскедаа комсомолчуларның аттарын чоргаарал-биле адап, оларның экн ажыл-херектериниң дугайын хойну чугаалап бөэр.

Комсомолчу аныяктарның тудугжу бригадазының бригадири Д. Кара-оол, комсоругу М. Чечен олар бригадазынга ажылды экн организастап, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң болгаш уставтың негелдеперии шиитпирлээринге сагыыпмышкы айтыырыгларын үргүлүүнүң киченгейинге ап турар. Олар чүгле ажыл-дыле кызыгаарлаттынмайн, солуун программалыг концерттерни белеткээн, суурнуң чүрттакчыларынга, хойжу бригадалар, сарлык фермаларының төптеринге коргүзүп чорун турар.

(Төнчүүт. Эгээи № 230, 231, 234, 235, «Шында»).

Сегитмаа чугаалаган:

— Па, ол канчаарым ол?... Коргүмзураап ынчаарым ол бе?.. Азы шыырыгын тургаг кижи боор мен бе?.. Сактырыга, соок-дайзам-даа сиригээн ышкаш...

— «Коргүмзураап?» Кай сен коргуп турдун бе?

— Харын сагыштга анчыын, кижи чайгаар корга бээр чүве-дир. Чүү кижи... — дээш соксап каап.

— Хувискаалчы кижи мен деп ордун чоп, Хувискаалчы кижи чүүден-даа кортпас чүве дээнигай—дээш, Хуралбай чырыын чыртайткан. Сегитмаа ыыттавайн баргаи.

Аңаа иезен сүмележир ужур таварышкан. Хуралбай болза Сегитмааны бөвр дээп чөриче элээп дөгүдуп каап, Чоодурнуң соойдан сүрер, оон чүүү капчалаза экнлэ деп, арга-сүме айтырар сагыштыг турган. Ынчалза-даа бирээзи оон ажыы чок деп харылаан. Чүге дээрге, Чоодурга ам, бо хире үзамдыкканда, кнм-даа четпес. Чүгүрүк-Хоор четтирер-даа ужур чок. Оон ыйнаан,

УРАН ЧҮҮЛ ЧОННҮҮ БОЛУР

Декада—Барыын-Хемчикте

Тыва уран чүүлдүн болгаш литератураның В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга тураскааткан декадазы Барыын-Хемчик районда үргүлчүлеп турар. Декаданың районга ажыдыышкыны октябрь 8-те районнуң Культура бажынынга болган.

Ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазы эш С. Амырбит декаданың киржикчилеринге байыр чедирген. Декаданы башкарыкчылар, Кызыл-Мажалыкка ол кежээ ырының болгаш танцының «Чечек» ансамблининг концерти-биле эгелээн. Районнуң Культура бажынының делгем залын концерт көрүксээннер шыгырт долган. Аныяк артистерниң күүсеткен ыры болгаш танцы бүрүзү көрүкчүлерниң сеткилсагыжының ханызынга чедип, динмиттиг адыш часкаашкыннарын болдуруп турган. Ол-ла Культура бажынынга ажыттынган уран чурулга делгелгези хөй кижилерни тап чоруур эш С. Сонам харыы сөс чугаалааш, тыва литератураның болгаш уран чүүлдүн декадазының ужур-дузазының дугайын чыылган чонга таныштырган.

Декаданың көргүзүү Кызыл-Мажалыкка ол кежээ ырының болгаш танцының «Чечек» ансамблининг концерти-биле эгелээн. Районнуң Культура бажынынга делгем залын концерт көрүксээннер шыгырт долган. Аныяк артистерниң күүсеткен ыры болгаш танцы бүрүзү көрүкчүлерниң сеткилсагыжының ханызынга чедип, динмиттиг адыш часкаашкыннарын болдуруп турган. Ол-ла Культура бажынынга ажыттынган уран чурулга делгелгези хөй кижилерни бодунче хандыдып, олардың сонуургалын болгаш бедик үнелелни чедип алган.

Тыва радионуң болгаш телевидениениң симфониялыг оркестриниң Дон-Терезин суурга, Ак-Довурак хоорайга болгулаан концерттери улуг чедиишкиннерлиг болган. Концерт үезинде өөрүшкүлүг үннер, динмиттиг адыш часкаашкыннары улажып-ла турган.

Декаданың баштайгы хүнеринде чогаалчылар С. А. Сарыг-оол, М. К. Кайзаң, чурукчу С. К. Ланзы олар культура одагларынга, школаларга барып, ажылчы чоннар, интеллигентилер болгаш школачылар-биле хөй ужуражылгаларны кылганнар.

Чаа программа

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Джон Гоплан Коммунистиг партияның «Социализмче Британияның оруу» деп эдерген чаа программазын парлап үндүргени дугайын парлалга конференциязынга дыңнаткан. ВКП-ниң 1967 чылдың ноябрьда болган XXX съездизинге программаның төлевилелин киргеп.

Амгы Британияда капитализм системазы хаяа иргизите таварышкан дээрзин программада чугаалаан. Иштикти болгаш даштыкы политиканы бүгү улустуң эрге-амытарынга эвес, а капиталистиг монополияларның эрге-амытарынга чарудуп турар. Амылчы чонарны молчуурунуң нүүтелиишкини улгатпан. Коңгайлар улам коңгайып, а эт-хөреңги чемтер улам ядарап бар чоруур.

Ынчаарга амгы делегейде социализмниң херек кырында беттуг чүүл болу бергенин бүгү кижилер көрүп турар. Чүс-чүс миллион чеңнуг чурттар социалистиг күрүнелер болу берген. Амылчын аңгының эрге-чагыргазы хөмүдангай Россияны эң мурнакчы үлетпур, эртем болгаш техникалыг Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели бөдүрган. Социалистиг өске-даа күрүнелер дүрген хевирүп турар. Оон аңгыда чүс-чүс миллион кижилер империализмниң политиктиг эрге-чагыргазын үзүткаан болгаш национал хамаарышпас чоруктү чаалап алган. Ам-даа капиталистиг болуп артпышаан турар чурттарда амылчын аңгы болгаш депшигелиг шимчээшкиннер күүшүн чыып турар.

Социализм дээш демиселге Коммунистиг партияның амыдыралчы чугула роюн, барыын хейборисчи профэвилел удуртулгазының шуруушунундан амылчын шимчээшкининиң адырып алырының эргемчи чугулазын, ылаптыг социалистиг теорияга болгаш практикага үндезилээш бүгү амылчын шимчээшкининиң амыл-чорудулгазының чаңгыс эвиниң эргемчи чугулазым программада айытхан. Амылчын шимчээшкининиң бүгү болуктериниң — коммунистиг партияның, профэвилелдериниң, кооператив шимчээшкининиң, хейбористиг партияда чоон күштериниң бүрүн кады хевээнип амылдаарын чаңгыс эп негеп турар дээрзин программада чугаалаан. Чаңгыс эптэ чедип алыр төлээде, амылчын шимчээшкининде барыын удуртукчуларның неитертекен реформисчи идеяларны сөксадыры эргемчи чугула дээрзин программада демдеглээн.

делегей бо хүннерде

В. УЛЬБРИХТИҢ чугаазы

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың 19 чыл ортага хөлбаштыр турган байырлыг хүнээн алышкынга чүве чугаалап турган, ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне човуделиниң Даргазы В. Ульбрихтиң медеглээни: «Бистиң социалистиг күрүневистиң догуннап келгенинден 19 чыл оюн демдеглевишаан, ГДР амыралдың бүгү адырларынга бурунгаар чаа улуг базымны кызган дээрзин бүрүн барымда-биле чугаалап болур бис».

Делегейниң тайбыңга ынакшылдыг эң-не күүлүг күрүнези—Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле кады ГДР болуунуң социалистиг интернационализмниң принциптерин берк сактып турганы. Ол дугайын Конференциязының президиумунуң Джомо Кениатанын болгаш Либерияның президентизи Уильям Табмэнның Кенияга У. Тэбмэнниң аянчоруушун доозулганы-биле холбаштыр парлап үндүрген кады кылган дынналдында чугаалап турар. Ийи африка күрүнелериниң башкыларын родезийжи расистерниң бузучурумун арганыг-на болза, дүрген улуткаарының эргежок чугулазын, ол сорулганы чедип алыры-биле пегеттинген тавырылгада чепсектиг күштүг ажылдаарының чугулазының дугайында чаңгыс аай бодаадыг илергейлээн. Олар Мурнуу-Африка Республикада чорудуп турар сөөк ылгаар чоруктуң «кижиниң төлептиг чоруун зорлачыланы болгаш кижиниң эргезин карыызы-биле үрээни» кылыр шинтпиринг буруу шапкан.

АГРЕССИЯНЫҢ ҮЛГЕДИИ

★ **ПНОМПЕНЬ.** Камбоджаның чазаа Камбоджага удур америк-сайгон шеригелериниң хөй санныг агрессив үлгедиишкиннери-биле холбаштыр чаа шинтпиринг удуралыышыны АКШ-тың чазаанга болган сайгон эрге-чагыргаларга медеглээн.

Камбоджа чазактың ында парлап үндүрген ноталарында камбоджа девискээрже чепсектиг шуруушкунну, чурттакчылыг черлерни бооланын. Камбоджаның девискээрининге хоран бүдүмелдерин быскананлыр чажыт турарын айытхан. Ол үүгедиишкиннерниң түнелиинде кижи таазы-биле когараалыр бар болгаш кызыгаар чоогунда районнарның ажыл-агыйынга улуг каражаны чедирген деп, ноталарда демдеглээн.

ТӨП-АФРИКА РЕСПУБЛИКАДА ХӨВЕҢ ДҮЖҮДУ

★ **БАНГИ.** Соолгу хүнеерде Төп-Африка Республикада көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрериниң тараачын массаларны мобилизастаарының лозунун боттандырып эгелээн. Чыл бүрүде октябрь эгезинде Төп-Африка Республикага «Бокасстың хемчегерининиң» хүнүн — кур черлерни шинээдип алыр талазы-биле кампаниязы эртирип турар. Чурттуң президентизи Бокасстың шинпиативазын ёзугаар ол кампаниязы 1966 чылдың чазыныында эгелээн.

Соолгу медээлер-биле алыртa, 1967—1968 көдээ ажылагый чылында хөвеңниң дүжүдү 49.040 тонна, а эрткен чылда 39.764 тонна болган.

КОЛОНИАЛИЗМНИ БОЛГАШ РАСИЗМНИ УЗУТКААР

★ **НАЙРОБИ.** Кениянын болгаш Либерияның күрүнелер баштыңнары Претория — Лиссабон—Солсбери колониалисчи-расисчи алыныстың африка черге колониализмни моңгежиидериниң чепсээ кылдыр шинтпиринг буруу шаап көрген. Ол дугайын Кениянын президентизи Джомо Кениатанын болгаш Либерияның президентизи Уильям Табмэнниң Кенияга У. Тэбмэнниң аянчоруушун доозулганы-биле холбаштыр парлап үндүрген кады кылган дынналдында чугаалап турар. Ийи африка күрүнелериниң баштыңнары родезийжи расистерниң бузучурумун аргалыг-на болза, дүрген улуткаарының эргежок чугулазын, ол сорулганы чедип алыры-биле пегеттинген тавырылгада чепсектиг күштүг ажылдаарының чугулазының дугайында чаңгыс аай бодаадыг илергейлээн. Олар Мурнуу-Африка Республикада чорудуп турар сөөк ылгаар чоруктуң «кижиниң төлептиг чоруун зорлачыланы болгаш кижиниң эргезин карыызы-биле үрээни» кылыр шинтпиринг буруу шапкан.

АГРЕССИЯНЫҢ ҮЛГЕДИИ

★ **ПНОМПЕНЬ.** Камбоджаның чазаа Камбоджага удур америк-сайгон шеригелериниң хөй санныг агрессив үлгедиишкиннери-биле холбаштыр чаа шинтпиринг удуралыышыны АКШ-тың чазаанга болган сайгон эрге-чагыргаларга медеглээн.

Камбоджа чазактың ында парлап үндүрген ноталарында камбоджа девискээрже чепсектиг шуруушкунну, чурттакчылыг черлерни бооланын. Камбоджаның девискээрининге хоран бүдүмелдерин быскананлыр чажыт турарын айытхан. Ол үүгедиишкиннерниң түнелиинде кижи таазы-биле когараалыр бар болгаш кызыгаар чоогунда районнарның ажыл-агыйынга улуг каражаны чедирген деп, ноталарда демдеглээн.

СОҢГУЛДАЛЫГ ДУЖААЛДАРДА — ОФИЦЕРЛЕР

★ **ГАВАНА.** Перута шериг эргилдези болган түнелиинде эрге-чагырганы холга алган чаа президент генерал Хуан Веласко Альварадо декретти үндүрген. Чурттуң бүгү департаментилериниң префекторларының соңгулдалыг албан-дужаалынга шеригниң офицерлери чорааннарны томуйлаарын ол декретте көргеп.

Пресса Латина агентилээдиң корреспондентизинин Лимадан дынналганы-биле алырга, Перунуң күрүне албан черлериниң улуг дужаалдыг хөй албан-хаакчылары дүрүм ёзугаар эвес шериг чазаанын үүгедиишкиннериниң удурлашыышынның демдээ кылдыр боттарының албан-дужаалындан үнүп чоруп турар.

(СЭТА).

★ **НЬЮ-ЙОРК.** Камбоджаның КНО-да доктаамал төлээлекчиэн Хуот Самбат Аймыл чок чорук Човуделиниң даргазының адынга ийи чагаалы чоруткан. Америк дайынзырактарның болгаш оларның эвилелчилериниң Камбоджага удур соксавайн турар чепсектиг эвчүк-чоңгээлериге шинтпиринг удурлашыышыны ол чагааларда илергейлээн.

СОҢГУКЧУЛАР ИДЕПКЕЙ ЧОК

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк соңгукчуларның идепкей чок чоруунуң күштелгенин парлалга демдеглеп турар. Нью-Йоркту чүс-чүс муң соңгукчулары демократтыг болгаш республиканчы партилардан Губерт Хэмфриниң аны Ричард Никсонну президентинин албан-дужаалынга соңгууру шилип алышкынының кандыг-даа аргазын херек кырында бербейн турар деп санаан, келир айза президент соңгулдазының үезинде соңгулда участоктарынга келбес. Нью-Йоркта 1964 чылдыңдан 230 муң эвээш, 1960 чылдыңдан барык 400 муң эвээш соңгукчулар данзылаткан. Нью-Йоркту чурттакчыларын соңгукчулар данзызынга данзыладырын бүзүредири-биле калбартаан идепкейлиг кампания чогуур түнелдерни бербейн турар.

ФРАНЦИЯДА ЧАА ПАРТИЯ

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтиң чоогунда Левалуа-Перре хоорайга республиканчы албан черлериниң конвентизиниң сессизиз доозулган. Ук конвент Демократтыг болгаш социалистиг чоон күштер федерациязының составында бактаан турар.

Делегаттар коммунистиг эвес күштерни каттыштырган чаа партияны чуртка тургузар дугайында саналды чүүлдүт деп санаан. Сессияның киржикчилери чаа президиумну соңгаан, оон составында Франсуа Миттеран, Марк Пайе, Шарль Эрио, Луи Мермаз, Розан Дума олар киргеп. Республиканчы албан черлериниң конвентизиниң чаңгыс секретарынга Клод Эстье соңгуттургап.

★ ★

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының зенитчилери Нгеан можуунуң агаарынга база бир америк самолёттуң дүжүр аткан. Вьетнам информас агентилелдиң дынналганы-биле алырга, Соңгу Вьетнамның девискээрининиң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарының нийтизаны 3.197 болган.

Буруу шапкан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Болуунуң хуралынга Кол Ассамблеяның Үшкү комитединиң соңгузы ылгаар чорукка удур демисешкен патриоттарны өлүрер деп шинтпиринг доктаалды буруу шаап турар резолюциязының төлевилелин бадылаашкынының хөй нуруузубиле хүлээп алган. «Кижиниң эргелеринин бүгү-нийтиг деклорациязынга дүүштүр кижи бүрүзү амыдыраар, хостуг болгаш аймыл чок чурттар эргелиг» дээрзин анытыышаан, резолюциязының төлевилели Мурнуу Родезияда, Намибияда болгаш Мурнуу-Африка Республикада буужар-чүдек расисчи ёзу-чурумнарыны социал болгаш экономика талазы-биле чөнүт чорукче, хамаалы эргелерже болгаш политиктиг хосталгажо Мурнуу Африканың улустарының түүкүүл базар дээр орандажымышкын-биле патриоттарны өлүрүп шиидер дээнин буруу шаап көрген.

Расисчи күрүнелериниң төлээлекчилери болгаш оларның өмээржикчилерги ол төлевилелди хүлээп алырын үзерин орландынган. Ынчаар болза-даа төлээлериниң хөй нуруузу оны хүлээп алыры дээш бадыланган.

Хөл-шыдыраа

Гроссмейстерлер Луганоже чоруптар

Октябрь 17-де Швецариянын Лугано хоорайынга делегейниң 18-ки хөл-шыдыраа олимпиадазы байырлыг аңыттынар. Анаа 56 чурттарның төлээлери киржир.

Эң күштүг гроссмейстерлериң болгаш мастерларының бо чаңчыл болган ужураныышкынны 1927 чылда-на эгелээн, ол кезээде улуг сонуургалдыг болуп келгеи. Баштайгы киржиичилериниң аразынга делегей чемпионнары Александр Алёхин, Хосе-Райль Капабланка, Макс Эйве, гроссмейстерлер Рихард Ретн (Чехословакия), Геза Мароци (Венгрия), Фрэнк Маршалл (АКШ), Милан Видмар (Югославия) болгаш өскелерде бар. Ынчалза-да кайгамчыктыг совет гроссмейстерлер Михаил Ботвинник, Василий Смыслов, Паул Керес киржип эгелээн соонда, чүгле ынчаарда ийи чыл болгаш-ла чорудар команда талазы-биле «нацияларның маргылдаазы» бүгү делегей ушур-дузалыг болу берген.

Совет команда Хельсинкиге 1952 чылда болган 10-гу олимпиадага бир дугаарында киржишкеш, улуг чедиишкинниг болуп, алдын медалялдарны болгаш Англияның хөл-шыдыраа талазы-биле улуг ажылдачыызы Гавильтон-Рассалдың турасказал нүбегүн чазаап алган. Оон бээр-ле бистиң шыдыраачыларывыс чеди катап улай-улай тиилелчилер болгускаан. 1960 чылда Германн Демократтыг Республиканың Лейпциг хоорайынга болган маргылдаага совет команда 20 ушуранныышкынның шуптузунга тиилээш, ол талазы-биле рекорду тургускан.

Луганога болур маргылдааларның чурумү кандыгын?

Команда бүрүзү дөрт кол, ийи нурлавыр ойнаачыларлыг болур. Командалар 6—8 болуптерге үстүп алыр. Оон соонда эзлээн черлериниң аайы-биле шүүлде болгаш классификация маргылдааларны чорудар. Кол шүүлдеге он сөөки олимпиаданың тиилелчизин тодарадыр.

Бистиң команданың эң кол удурланыышчылары болза: Югославияның (баштыңчызы Светозар Глигорич), АКШ-тың (Роберт Фишер), Венгрияның (Лайош Портиш), Чехословакияның (Властимил Горт), Аргентинаның (Мигель Найдорф) шыдыраачылары болур. Оон ынай ГФР-ниң, Болгарияның, Румынияның командалары база-на шүүтүг.

Бистиң команданың составы: Тигран Петросян, Борис Спасский, Виктор Корчной, Михаил Таль, Ефим Геллер, Лев Полугаевский. Олар шупту дуржулгалыг, «тулчуушулукнарга» каймалган шыдыраачылар болур. Команданың эң улуг назылыы Ефим Геллер — 43 харлыг, а эң аныяк Борис Спасский — 31 харлыг. Ынчаарга олар шупту яизы-бүрү чылдарда ССРЭ-ниң чемпионнары чорааннар.

Луганога маргылдаа ноябрь 8-ке чедир уламчылаар.

ФУТБОЛ

Тиилелгелиг маргылдаа

КИЕВ. (СЭТА). Октябрь 8-те Киев «Динамовунуң футболистери Москва «Локомотивин» 3:1 санныг тиилээн.

Демир-орунчуларның хевалгазынче баштайгы болбукту киир теткеш, чурттуң чемпионнары оон мөөй оваа хайнышкыш чокка, шүшлеп ойнай бергеп. Чүгле Хмельницкийниң болбук киир теткенинге (9 минута ойнаа турда) москвачылар бир харыы бөөрге, динамочулар шалгыныл ходелп бергеп. Чаагайларынга ийи минута четкелеч турда, киевчи Пузач командалын катап бурунгаарлады бергеп. Ламчылар удук пелеп алыр дээш орандагыса-да, олардың атакалары болдуунда дидил эвес болган. Ынчаарга маргылдаа динамочуларнын-биле 3:1 санга доозулган.

(СЭТА).

АЗИЯ, АФРИКА БОЛГАШ ЛАТИН АМЕРИКА ЧУРТТАРЫНДА

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ

★ **КАИР.** ССРЭ-ниң Хамаатыг ужар чүүл министерствозунуң төлээзери хамаатыг ужар чүүл министри Е. Ф. Логинов баштадыр Каирде чедө берген. Төлээлер ССРЭ биле КАР-ның аразынга хамаатыг ужар чүүл талазы-биле кадыдажылганының 10 чыл оюнуң байырдалынга киржир. Москва биле Каирниң аразынга агаарның шуут харылзажылгазын тургузар дугайында дугуржулгага ат салыышкынны Совет Эвилели биле КАР-ның аразынга он чылдың мурнунда болган.

Совет төлээлер «ИЛ-62» дээр совет лайнер-биле Каирде ужудуп чеде берген. Бо болза, эң чаа совет самолёттуң Африкаже баштайгы ужудуушкуну болур болгаш ол дипче оон доктаамал ужудуушкуунуң эгелээни ол.

ЧАА ПРОФЭВИЛЕЛ КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ

★ **КАРАЧИ.** Карачиде тургускан «Ажыл-чорудулганың болгаш ажылчы чоннарны камгалаар комитеттиң» сорулгазы болза. Пакистан үлетпүрүүнүң янзы-бүрү адырларының ажылчы чоннарыныың күштерин таварыштыр каттыштырары болур. Ол натыжыышкынының составында чурттуң эң улуг профэвилелдериниң төлээлекчилери киргеп.

ТӨП-АФРИКА РЕСПУБЛИКАДА ХӨВЕҢ ДҮЖҮДУ

★ **БАНГИ.** Соолгу хүнеерде Төп-Африка Республикада көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрериниң тараачын массаларны мобилизастаарының лозунун боттандырып эгелээн. Чыл бүрүде октябрь эгезинде Төп-Африка Республикага «Бокасстың хемчегерининиң» хүнүн — кур черлерни шинээдип алыр талазы-биле кампаниязы эртирип турар. Чурттуң президентизи Бокасстың шинпиативазын ёзугаар ол кампаниязы 1966 чылдың чазыныында эгелээн.

Соолгу медээлер-биле алыртa, 1967—1968 көдээ ажылагый чылында хөвеңниң дүжүдү 49.040 тонна, а эрткен чылда 39.764 тонна болган.

КОЛОНИАЛИЗМНИ БОЛГАШ РАСИЗМНИ УЗУТКААР

★ **НАЙРОБИ.** Кениянын болгаш Либерияның күрүнелер баштыңнары Претория — Лиссабон—Солсбери колониалисчи-расисчи алыныстың африка черге колониализмни моңгежиидериниң чепсээ кылдыр шинтпиринг буруу шаап көрген. Ол дугайын Кениянын президентизи Джомо Кениатанын болгаш Либерияның президентизи Уильям Табмэнниң Кенияга У. Тэбмэнниң аянчоруушун доозулганы-биле холбаштыр парлап үндүрген кады кылган дынналдында чугаалап турар. Ийи африка күрүнелериниң баштыңнары родезийжи расистерниң бузучурумун аргалыг-на болза,

СОҢГУКЧУЛАР ИДЕПКЕЙ ЧОК

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк соңгукчуларның идепкей чок чоруунуң күштелгенин парлалга демдеглеп турар. Нью-Йоркту чүс-чүс муң соңгукчулары демократтыг болгаш республиканчы партилардан Губерт Хэмфриниң аны Ричард Никсонну президентинин албан-дужаалынга соңгууру шилип алышкынының кандыг-даа аргазын херек кырында бербейн турар деп санаан, келир айза президент соңгулдазының үезинде соңгулда участоктарынга келбес. Нью-Йоркта 1964 чылдыңдан 230 муң эвээш, 1960 чылдыңдан барык 400 муң эвээш соңгукчулар данзылаткан. Нью-Йоркту чурттакчыларын соңгукчулар данзызынга данзыладырын бүзүредири-биле калбартаан идепкейлиг кампания чогуур түнелдерни бербейн турар.

Араб девискээрни эженеп алган израиль змелекчилерге удуур араб патриоттарның демиселя бичии кадыда сонсавайн турар.

ЧУРУКТА: араб партизаннарның эзлечелиг хайгыылче үмүп бар чоруурун.

«Дейли стар» ливан солундан чурук.

СЭТА-ның фотохроникази.

ФРАНЦИЯДА ЧАА ПАРТИЯ

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтиң чоогунда Левалуа-Перре хоорайга республиканчы албан черлериниң конвентизиниң сессизиз доозулган. Ук конвент Демократтыг болгаш социалистиг чоон күштер федерациязының составында бактаан турар.

Делегаттар коммунистиг эвес күштерни каттыштырган чаа партияны чуртка тургузар дугайында саналды чүүлдүт деп санаан. Сессияның киржикчилери чаа президиумну соңгаан, оон составында Франсуа Миттеран, Марк Пайе, Шарль Эрио, Луи Мермаз, Розан Дума олар киргеп. Республиканчы албан черлериниң конвентизиниң чаңгыс секретарынга Клод Эстье соңгуттургап.

★ ★

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының зенитчилери Нгеан можуунуң агаарынга база бир америк самолёттуң дүжүр аткан. Вьетнам информас агентилелдиң дынналганы-биле алырга, Соңгу Вьетнамның девискээрининиң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарының нийтизаны 3.197 болган.

Буруу шапкан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Болуунуң хуралынга Кол Ассамблеяның Үшкү комитединиң соңгузы ылгаар чорукка удур демисешкен патриоттарны өлүрер деп шинтпиринг доктаалды буруу шаап турар резолюциязының төлевилелин бадылаашкынының хөй нуруузубиле хүлээп алган. «Кижиниң эргелеринин бүгү-нийтиг деклорациязынга дүүштүр кижи бүрүзү амыдыраар, хостуг болгаш аймыл чок чурттар эргелиг» дээрзин анытыышаан, резолюциязының төлевилели Мурнуу Родезияда, Намибияда болгаш Мурнуу-Африка Республикада буужар-чүдек расисчи ёзу-чурумнарыны социал болгаш экономика талазы-биле чөнүт чорукче, хамаалы эргелерже болгаш политиктиг хосталгажо Мурнуу Африканың улустарының түүкүүл базар дээр орандажымышкын-биле патриоттарны өлүрүп шиидер дээнин буруу шаап көрген.

Расисчи күрүнелериниң төлээлекчилери болгаш оларның өмээржикчилерги ол төлевилелди хүлээп алырын үзерин орландынган. Ынчаар болза-даа төлээлериниң хөй нуруузу оны хүлээп алыры дээш бадыланган.

Олимпийжи медаль кайы хире аарыл?

МЕХИКОГА МАРГЫЛДААЛАР БҮДҮҮЗҮНДЕ

Спорт

Олимпийжи маргылдааларга шүүлгеннерни шаңнаар алдын медаль каш-ла грамм деңзиглиг. Ынчанмыже шөй кодурер спортчунуң Мехикога ыңдыг шаңнал чедип алырынга үш янзы мергежил көргүзеринин маргылдаазынга чартык тоннадан ажыг деңзиглиг шөй кодурген түнелдиг болуру негеттинер.

Бурунгу чылын эстон Яа Тальтс улут байырлалга уткуштур ССРЭ-ниң улустарының спартакиадазынга оргумак аар деңзиглиг штангачыларның аразындан үш янзы мергежил көргүзер маргылдаага 500-тен ажыг килограмм шөй кодурерин чедип алган. Ол спортчу база бир шылгарал толептиг үнеледкен. Делегей

Олимпийжи оюннарны октябрь он ийиде ажыдар

рекордун экижиткеш, ийи катап делегей чемпион болган. Рекордтар чедип алырынга кайгамчык салыныыт Виктор Курепцов Москва чоогунуң Дубнозунга ыңдыг чаа 482,5 кг шөй кодургеш, үш янзы мергежил көргүзеринге болуунуң чедип алган делегей рекордундан 10 килограмм ажыг түнелдиг чедип алган. Бүгү угаазылалдарга ол «ынанмыттыг» диртип турар. Виктор болуунуң «соонда истээн, мурнуу доскан адаанчылыындан» ол хире ырак бурунгаардай берген.

ЧУРУКТА: совет начын Леонид Жаботинский. Аас-кежиктиг берлинчи ийи уруг спортчунуң шүүлгенинге байыр чедирген.

ХӨЛ — СЭТА-ның фотозу.

Редакторлуун оралакчызы С. К. ШОҢГУ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Совгу шинтпиир» («Щит болгаш хылыштың» дөртку фильми) 10, 11.40, 1.20, 3, 4.40, 6.20, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Залушка» 10, 2, «Шуптузуун биликсеп тур мен», «400 деткү намдар» 3.40, «Даш крест» 12, 5.40, 7.25, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 3, «Веңаның почта марказы» (деткен экранныг) 4.50, 6.40, «Киляңмаңдыларонуң харыы» 8.30 шактарда.

Редакцияның адресизи: Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуун 24-63, редакторлуун оралакчыларының болгаш пропаганда киллизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, спортчайжи аңчыдыраа киллизиниң 23-54, культура киллизиниң 37-13, колзо ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чатза база совет тургузуг киллистериниң 21-27, информация киллизиниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоннче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Човуделиниң чанында парлалга эргелеринин типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01252

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. октябрь 11 | ПЯТНИЦА | № 240 (7082) | Өртээ 2 көп.

Эш А. Н. Косыгин Москвада ээп келген

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Президент Урхо Кекконенниң чалаанын ёзугаар албан ёзузунуң эвес аян-чоруун кылып, Финляндияга чорааш, октябрь 9-та Москвада чанып келген.

(СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ РАПОРТТАР

Пенза областың колхоз ажыл ишчилери В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун тоненттиг уткуурунга белеткеннишаан, чазагай дүжүттү өстүрүп үнүрген, ону ажаап алырын организастыг эрттирген болгаш күрүнеге тараа садарының планын оранчок ажыр күүсеткен.

Областын колхоз, совхозтары тараа хүлээп алыр черлерге 1017 мун тонна тарааны, оон иштинде 769 мун тонна чем культураларын чедирип берген. Крупа, бобы болгаш мал чеми культураларны садарының планнары база ажыр күүсеттинген. Ынча хөй тараанын күрүнеге эң баштай-ла саттынганы ол.

Дүжүт ажаап алырынга болгаш тараа белеткээринге организаторлуг улуг ажылды областың партия, совет органнары, колхоз ажыл-агый болгаш белеткеп организацияллары чоруткан.

Күрүнеге тараа садары үргүлчүлевишаан.

Ханымымгрэд областың колхоз ажыл ишчилери социалистиг хүлээлгелерин күүседири дээш чарыштыпшаан, күрүнеге тараа садарының планын оранчок ажыр күүсеткен. Тараа хүлээп алыр черлерге 25 мун тонна тарааны чедирип берген.

Күрүнеге тараа садары үргүлчүлевишаан.

Чуваш АССР-ниң, Горький болгаш Калуга областарының колхоз ажыл ишчилери алдынган социалистиг хүлээлгелерин күүседири дээш чарыштыпшаан, күрүнеге картофель садарының чыл планнарын күүсеткен.

Горький область — 271 мун тонна, Чуваш АССР-де — 164 мун тонна, Калуга область — 164 мун тонна картофельди күрүнеге саткан.

Күрүнеге картофель садары үргүлчүлевишаан.

ТЕХНИКТИГ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ

Төрээн чурттуң экономиказын быжыглаарынга кайгамчык салымшылыны киирип турар үлетшүрүнүң, чудугуңуң болгаш транспорттуң удуртукчуларынга, ында муң-муң инженерлерге, техниктерге Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чоргаарланың турар. Бистиң чурттувустуң хол сорулгазы — совет кижилериниң чазагай чоруун бедидеринге, коммунистиг нийтилелдиң түргүзарынга техниктиг интеллигенцияның ролю улуг.

Техниктиг деп билгенивиске кирген бистиң үевисте будурулгеде ажыддан турар специалистериниң ролю болгаш харыысалгазы бедөзөп. СЭКП ТК-ның сентябрь (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр бистиң чурттувуста үлетшүрүү хөгжүдериниң чаа системазызиче шилээн. Ам үеде экономиктиг хөгжүдениң хол үндезини болза нийтилел будурулгезиниң ажыктыын бедидери, үлетшүрүүң шынар талазы-биле көргүүглери эртемниң болгаш техниканың чаа-чаа чедишкиннеринин ачызында экижин турар апарган. Ынчангаш бо үеде будурулге черлеринде ажыддан турар инженер-техниктиг кадрларның, специалистерниң мурнунда бедик негелде тургустунган.

Үлетшүр будурулгезин немей тургустунуп, улам сайзырап орар бистиң Тывада техниктиг интеллигенцияның төлептиг төлөзөлери ажыддан, бистиң аныяк республикавысты хөгжүдеринге чаагай салымшыкыны киирип турар. Инженер-техниктиг, будурулгени удуртур ажылдарда улуг Төрээн чурттувустуң янзы-бүрүмө хөй национал улустарының төлөзөлери киирип турар. Оларның арказында түгле үжен чылдардан бээр үжүк-бижиктиг болу берген тыва кижилериниң ажыттөлү бар апарганы кымны-даа чоргаарландырыптар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың баштайгы золчөзөп ажыглалга киирериниң будуүүнде шеңелде дериг-херекселдерни тургусканда даг-дүгү болбаазырадырынга өөренип эгелээн Юрий Шагдыр Ак-Довуракка ажыддан эгелээн баштайгы тыва специалистериниң бирээзи. Золчет начальнигы тургаш эш Шагдыр биилиин бедидип, чаа түүлдерни шудургу өөренип, билдиглиг специалистериниң дуржулгазын шиңгээдип ап турган. Ам Юрий Шагдыр комбинатта улуг мастерге чедир деңнээн.

Биске улуг, чугула будурулгелериниң бирээзи болур «Тыва кобальт» комбинатта хол инженер Тадар-оол Монгуш, хол металлург, техника эртемнериниң кандидады Доржу Бузур-оол, химия лабораториязының начальнигы Болуңнай Шимит олар шуптузу аныяк инженерлер. Олар түгле билдиглиг специалистер эвес, а организаторлуг моо-шынарлыг, коммунистиг идеяга бердинген, чаа нийтилелдиң идепкейлиг тургузуучулары. Москваның Ломоносов атыг университединиң дооскан инженер-химик Болуңнай Шимит Хову-Аксыда парткомуңуң бюро кежигүнү, будугжуларның болгаш ажылчыннарның политөөредилгезин харыысалап турар. Эш Шимиттиң организаторлуг талантызын, эртем билгилерин билдингир тода тайылбырлап шыдаар аргалыын, партийжи принципиалдыын амыдчыныар, партия комитедин демдеглеп турар.

Уралда металлургия будурулгелеринге ажыктыг дадыгызганы алган, чыртыланган, депшилгелиг түүлдүң иентередиичизи аныяк эртемден Бузур-оол келир чылын ажыддан эгелээр комбинаттың ажылчын күүнүн белеткээр, техника талазы-биле бедик деңнелге чепсегледтинер будурулгеге ажыддаар инженерлерни, техниктерни четчеер, белеткээр дээш күүнүн харамнанмайн ажыддап турар.

Бүгү Сибирьни дег, Тываны геологтар ораны дижир. Тыва черниң бойдуу байлаан шинчилеп тывар, ону чонга бараалгадыр бүзүнүг херекже геологтарның салымшыкыны үнелеп четтинмес. Геология-шинчилел ажылдары Совет Тываның баштайгы чылдарында-ла сайзырап, кызарып эгелээн. 1946 чылдан бээр республиканың казымал байлаан шинчилеп келген хол геофизик Михаил Иванович Балашов ат-алдарлыг, бедик мергежилдиг болгаш аныяк специалистерни инжиздеринче хөй кичээнгей салып турар инженер болгаш удуртукчу. Тыва геологтарның найыралдыг коллективинде Күрүне шаңналының лауреады, хоочун шинчилекчи Николай Ионич Хомизуров, бижа Яков Сарбаа дээш хөй-хөй кижилер чонга шинчы бараалгап, ус-биле деңге базып ораар.

Улус ажыл-агыйының кайы-даа адырында специалистер-биле хөй шуруузу аныяк кижилер. Олар билиг-биле бижиг чепсегленген, идея-теоретиктиг белеткели шыырак кадрлар. Оларның хол шынарларының бирээзи болза экономика айтырыгларын сайгарыр билири. Кызылдың № 1 автоажыл-агый будурулгезиниң начальнигы Валентин Парунин Сибирьниң автоорук институдун чоокта чаа дооскан. Автомобиль ажыглалын эки билир специалист болуруңдан аңгыда, ол организаторлуг шынарлыг, будурулгезиниң ажылының түүнелии экономика билиглеринге үндезилеп, аналитээп турар.

Чоокта чаа СЭКП ТК «Үлетшүрде удуртукчу кадрларны шилээп алырының, таварыштыр тургузарының болгаш кижизидериниң талазы-биле СЭКП Волгоград обкомунуң ажылының дугайында» доктаалынга техниктиг интеллигенция-биле ажылда четчеегерин айыткан. Партия комитеттери экономика реформазының сорулгаларын боттандырарынче инженер кадрларның күүнүн четпес мобилизастап турарын доктаалда демдеглээн. Ол четчеегер бистиң республиканга база хамаарыжыр. Чамдык удуртукчулар, техниктиг специалистер будурулгени эргелеп башкарарының эртем методтарын чүткулдур шиңгээдип албайн турар. Тывада чудуг организацияларында инженер-техниктиг кадрларның солчуру хөй. Чамдык чудугларда инженерлер чедишпейн турар. Беш чыл планында көрдүнгеп улуг будурулге—«Тыва кобальт» комбинаттың чудуунда будурулге кылдыын кадрлар-биле четчелеттинмээн. Оон харааны-биле ол иилдистиң күүседир хүлээлгезин өске кижилер какпы харыылап турар. Чонуң амыдырал хандырылга министерствозунуң будурулгелеринде база инженер-техниктиг кадрлар эвээн. Районнар комбинаттарынга техноруктарның хөй тускай эртем дооспаан, практиктер болуп турар. Ол чылдагааннардан амыдырал хандырылга будурулгелеринде ажылдың техниктиг шыбары, экономика болгаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының айтырыглары барык шиитпирлеттинмейн турар. Министерство болгаш оон будурулгелери, ук черлерде партия организацияларының кадрлар, ылаңгыя түскай эртеминг инженерлер-биле комбинаттарны быжыглаарынче кичээнгейин күүседирери чугула.

Коллективтерде ажыддап турар специалистериниң күш-ажылын шын хүлээп, кижи бүрүзү бедик харыысалгалыг болурун, техниктиг депшилгениң сорулгаларын шиитпирлээринге боттуг салымшыкыны киирерин чедип алыр дээш, кадрлар дугайында партийжи сагыш салыр ужуруут.

Делегейниң олимпий комитединиң кежигүннеринге, Мексиканың организастыг комитединге, XIX олимпий оюннарының киржикчилеринге

Чайгы XIX олимпий оюннарының организакчыларынга болгаш бүгү киржикчилеринге — беш диптерниң шылгарайгай спортчуларынга чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен.

ССРЭ-ниң чааза, бүгү совет улус XIX олимпий оюннарын бистиң планетавыстың аныяк салгалының амыдыралында улуг болуушкун кылдыр көрүп турар. Спортчуларның бүгү делегей шуулганы тайбың, депшилге болгаш демократия дээш аныяктарның найыралы, кады ажылдажылгазын болгаш сырый каттыжышкынның бижыглаарынга дузалаар хүлээлгелиг.

Оны чедип алыр дээш күжениишкиннериңерни харамнанмадар, эртем өөнүктер, түгле ол байдалда спорт аныяк кижи бүрүзүнге чедишпир болуп шыдаар, а силерниң күүтериңер, энергиңер болгаш талантыларның түргүзукчу ажыл-ишке калбаа-биле ажыглаттынып болур. Улустарның хосталгазы болгаш аас-кежии тайбыңның салым-чолу дээш харыысалганы бедидерин, реакцияга, дайынларга, түренги чорукка болгаш дарлалга удур демиселге оларны улам шыдай мобилизастаарын болгаш сырый каттыштырарын бүгү ан сеткилдиг кижилерден пеген турар ыдыг үеде түрттап турар бис.

Олимпий оюннарының «улам дүргеп, бедик, күштүг!» деп кыйгырыы кижи төрелгетеминиң депшилгеже шагдан тура чүткүлүн чаймынаачак илертейлеп турар. Кижиниң утаан, күш-шыдал арганарында кызыгаар чок. Эртем, техниканың улуг чедишкиннерин оны хереченнеп, кайгамчыктыг спортчу рекордтар база ону чугаалап турар.

Совет чазак чуртка күш-культураны хөгжүдерин улуг ужур-дузалыг деп үнелеп, спорт кылырынче совет кижилериң болгаш маңгыя аныяктарның чүткүлүн хандырарынга бүгү хемчеглер-биле дузалаан турар. Кижиниң бүгү талалыг болгаш сайзырагай хөгжүүрүнге эртемнок чугула бүгү чүүлдерин кылыр сорулгалыг бис.

Олимпий маргылдаалар чедишкиннииг эрттирериниге таарымчалыг байдалдарны залчыларга хүндүткелдиг Мехиконга тургузарынче күженишкиннерин салган Организакчы комитеттиң ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелеп, делегейниң спорт шимчошкинин хөгжүдеринге Мексиканың киирген улуг-хуузун болур-чогууру-биле хүндүткеп турар бис.

Олимпий оюннары улустарның арказында биилчишкинни, найыралды болгаш тайбыңны бижыглаарынга барган болзуун.

Олимпийжи бүгүдеңниң чаа-чаа рекордтарлыг болгаш хууда спортчу чедишкиннерлиг болуруун мүзеидим.

А. КОСЫГИН,
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ БҮДУРУЛГЕЛЕРИНДЕ

Беш чылдың үшкү чылынга 9 айларында Кызыл хоорайның үлетшүр будурулгелери планныг даалгаларны кайчаар күүсеткенинииң дугайында түнелдиг үндүрген. Будурулгелер иинти продукция будурер планын 102,9 хуу күүсеткен, ылаңдап алыр 643 мун рубльдин продукциязын будурген, а эртиен чылдың бо үезинге деңнээрге иинти продукцияны 1917 мун рубль хөйге будурген, ааз 109, 1 хууга күүсеткен.

Будурулгелер бараанныг продукцияны будурер болгаш ону сайгарар талазы-биле даалгаларны күүседиринге эки көргүзүглерни чедип алган. Сайгарылга талазы-биле планны 9 ай иштинде 2 миллион рубльге ажыр күүсеткен.

Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 51 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш калбарган социалистиг чарышка алгы заводунуң, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинииң, республика типографиязының, сүт заводунуң, сайгарылга базаазының, «Кызыл-Хавак» шахтазының коллективтери бедик көргүзүглерни чедип алган.

Эрткен үш кварталда улус ажыл-агыйы Кызылдың үлетшүр будурулгелериниден планда көрдүнгениниден ажыр: 2 мун кубометр ажыг дилиг материалын, 3,1 миллион кирпичтиг шак электрозергилээ, 15 мун тонна хөмүр-дашты, хөлдеп база айлуг кылган 8 мун эң хире идиктерни алган.

Сөөлгү үеде сүт заводунуң коллективи ажылын экижиткен, тос айларның даалгазын будурер продукцияның бүгү ассортиментизиниң талазы-биле күүсеткен болгаш планнан ажыр: үстү — 400, творокту — 77, кефирни — 15, сметананы — 93, чаган сүт продукциязын — 942 центнерни сайгарган.

Ынчалза-даа чамдык будурулгелер боттарынга алган хүлээлгелерни (иинти продукцияны будурер болгаш сайгарар, күш-ажылдың будурукчулуун бедидер талазы-биле) чедир күүсеткибейн турарын демдеглээр херек. Ада автосептелге болгаш пиво заводтары, эт комбинады, «Сельхозтехниканың» Таңды каттыжышкыны, аммыдырал хандырылга министерствозунуң септелге-тудуг эргелели болгаш өске-даа коллективтер хамааржыр. Түгле бо будурулгелер боюнча 190 мун рубльдиң иинти продукциязын чедир бербаан, а ооң сайгарылгазы планда көрдүнгениинден 214 мун эвээш болган.

«Сельхозтехниканың» Таңды каттыжышкынында болгаш автосептелге заводунда техника септелгези багай байдалда. Ооң ажыында автосептелге заводу эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге бо чылын 26 тонна шойну эвээштир ханыдиргеп, а шөй хептээр талазы-биле 9 айлар планын 96,8 хууга күүсеткен.

Пиво заводунда байдал база дүүрепчит. Үш хевирийн хол продукциязын будурер болгаш сайгарар планын завод коллектив күүсеткээн.

Хоорайның аммыдырал хандырылга комбинады иинти продукция будурер болгаш ону сайгарар талазы-биле чүткээр көргүзүглүг-даа болза идиктер даараар болгаш чурук тырттырар талазы-биле планнарын күүсеткээн.

«Кызыл-Хавак» шахтазы, сүт заводу, республика типографиязы ам ноябрь айның планын күүседип турар, а калгы заводу, электростанция болгаш Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черге иинти продукция будурер болгаш ону сайгарар талазы-биле чыл планын октябрьның төнчүзүүнде күүседиринииң кырында келген.

Организастыг эрткен

Партия чырыдыышкынының өөредилге хүнү Тес-Хем районта организастыг эгелээн. Баштайгы кичээлдерге «В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга белеткел дугайында» СЭКП Тэп Комитединиң доктаалын өөренип эгелээн.

Районга бо чылын 25 орутмак болгаш эге звеноюң школалары, теоретиктиг семинарлар, лекторийлер ажылдаар. Оларның бежи-ле чаа тургустугган: 4 лекторийлерге кыргынарга болгаш пенсионерлерге ай санында бир катап делегей байдалының болгаш өскелде айтырыгларның талазы-биле лекцияларны номчуур, ол ышкаш Шуурмакта эге политшкола база 15 кижи пропагандист М. Байкаловтуң удуртулгазы-биле өөренип киришкен.

Үстүү-Шынаада эге, «Чодураа» колхозта орутмак звеноюң политиктиг школаларының, Самагалдай, Ак-Эрыкте теоретиктиг семинарларның дыңнакчылары идепкейлиг чыгаын кээп, бирги кичээлдерин эки эрттирген.

★ ★

«Межегей» совхозтуң мурнакчы саанчызы Мария Степановна Сабельниковага эрткен ажыдыралчы оруу улуг болгаш берге: ол, Аба-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, немец-фашистиг эжелекчилер-биле демиселге эрес-маадырдыг чоруу дээш «Эрес-дидим чорук дээш», «Дайынчы ачы-хавыязы дээш» деп медальдар-биле шаңналткан, а дайын соолунде чылдарда ол, фронтучу эрес сорууп салбайн, тайбың ажыл-ишке шалынчы ажылдап келген.

Бо чылдың эрткен он айларының түүнелиинде ол бодунга быжыглаан инектериниң бирээзиинден-не 2500 кг сүттү саап алган. Дуржулгалыг саанчы бодунуң байлак дуржулгазын аныяк саанчыларга күзедиг дамчыдып берип турар.

ЧУРУКТА: М. Сабельникова эжи З. Кравченко-биле чугаалажып турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

★ ★

МАЛЧЫННАРГА ЧОРААН

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районнуң партия, совет активи дүүн районнуң ажыл-агыйларының малчыннарынче 12 машиналыг 40 хире кижи чаңыс хүннүң үнүүшкүнүн кылган. Массалыг үнүүшкүнү партия райкомунуң секретары С. Орус-оол, пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи В. Чадамба, районнуң хол мал эмчизи Н. Кончин, кижи эмчизи эш Дудомина олар баштап чораан.

Үнүүшкүннүң киржикчилери чер-черге баргаш, малчыннарның кыштаглаашкынга белеткелин хынап, оларга районнуң болгаш республиканың ажыл-агыйының сорулгаларының база делегей байдалының дугайында бееседаларны кылган.

ӨЗҮЛДЕНИҢ ЧЕЧЕКТЕЛИИШКИНИНДЕ

БӨГҮН — СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 24 ЧЫЛЫ

Тыва АССР ам Тывага совет эрге-чагыргазының 24 чыл болганын демдеглеп турар-дыр. Улут орус улустуң болгаш чурттуң өске-даа улустарының ак сеткилдиг дузаламчызы-биле Тыва көстүп көрбээн социал-экономиктиг чаартылгаларны чедип алган. Ол—аграр-индустриалдыг чурт болу берген. Үлетшүр будурулгезиниң хемчээли 1945 чыл-биле деңнээрге 26 катап өскен, көдээ ажыл-агый бедик будурукчулуг, бедик механизастаттынган.

Бо арказында энергетиктиг, даг-руданың, тудуг материалдарының, эът-сүттүң, аъш-чемниң үлетшүрү тургустунган, транспорт, харылзаа, коммунал болгаш орук ажыл-агыйы улуу-биле хөгжээн. Республикада аар үлетшүрүнүң баштайгызы—«Тыва даг-дүгү» комбинат 20 мун тонна хире даг-дүгүн берип турар. «Тыва кобальт» комбинатты 1969 чылда ажыглалга киирер. Демир-бетон түүлдер будурер заводтуң, Ак-Довурак — Абаза болгаш Кызыл—Тээли арказының орук тудуу доостур.

Республиканың улус ажыл-агыйының тургузуу боттуу-биле өскерилген. Бир эвес 1944 чылда улус ажыл-агыйының бүгү продукциязының үлетшүрүнүң түүү 19 хуу болуп турган болза, 1965 чылда ол 51,3 хуу болган.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак коммунизминиң материал-техниктиг базазының тургузар талазы-биле Тываның ажылчы чонунарының салымшыкыны бедин-биле үнелеп, ону Ленин орденин-биле шаңнаан, а түгле 1966 чылда бистиң республиканың 500 ажыг мурнакчыларын Совет Эвилелиниң орденнери, медальдары-биле шаңнаан.

Тываның аныяк үлетшүрү ам өзүлденин чечектелиишкинининде туруп турар, ооң келир үези улуг. Бо беш чылда Тывага үлетшүрүнүң чаа адырын — өңүүг металлургияны тургускан турар. Үлетшүр талазы-биле чедишкиннер улуг. Ылангыя 1965 чыл-биле деңнээрге, 1970 чылда үлетшүрүнүң иинти продукциязы ийиден ажыг катап өзер. Ынчаарга үлетшүр продукциязының талазы-биле күрүне планы бо чылдың эртекен сес айларында 107,1 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың будурукчулуун өстүрер талазы-биле план чылдың баштайгы чартыында 102 хуу күүсеттинген, ооң күселиибиле бирги чартык чылда үлетшүр продукциязының немелде өзүлдезиниң 56 хуузу алдынган.

Тыва АССР-де көдээ ажыл-агый көстүп көрбээни-биле сайзыраан. Ам Тывада 24 совхоз, 36 колхоз болгаш көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы ажылдап турар. Ажыл-агый бүрүзү техника-биле багай эвес чепсегленген. Колхозтарның, совхозтарның болгаш күрүнеңиң өске-даа көдээ ажыл-агый будурулгелериниң үлүүнге эът белеткелиниң 92, сүттүң — 100 болгаш дүктүң — 93,6 хуузу онаажып турар.

Чаа беш чыл планында көдээ ажыл-агый улуу-биле хөгжүүр. Бистеге көдээ ажыл-агыйның кол адыры — мал ажылы болгай, ол —эът болгаш дүк будуреринге специализастаттынар. 1970 чылда шөөр мал 1,3 миллион, а мыйыстыг бода мал —200 мун баш четкен турар. Төрилга шөлүнге суггаттыг черлер 12 мун гектарга ковудээр.

Көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары хөй. Социалистиг Күш-ажылдың маадырлары аңаа чижек болур. Маңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болгаш Маадыр-ве Үрүле Канданны-даа адап көрээли. Ленин орденниг «Кызыл тараачыл» колхозту болгаш оон баштаар черниинг даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Петр Астафьевти база адап болур. Ол колхоз баштайгы миллионер колхоз болган, ынчаарга эрткен ажыл-агый чылында оон орулгазы 2 миллион 500 мун рубль болган. Ында малчыннарның ажыл төлевири айда 160—170 рубль четкен.

Тывада ёзулуг культура революциязы боттанган. Чон шупгузу бижик-биликтиг. Сес чылдың мяап-ла өөредилгези бүрүн боттанган. Бүгүнинтиинин ортумак өөредилгезиниче шилчилге херек кырында боттанып турар. Тывага Совет эрге-чагырганың чылдарында Кызылда күрүнеңиң башкы институду, элээн-каш ортумак өөредилге черлери, көдээ ажыл-агый, политехниктиг техникумнары, уран үүл, башкы, медицина профтехниктиг училищелер тургустунган, ажылдап турарлар.

Тыва школаларының хөй-хөй доозукчулары дээдги эртемнии Москваның, Ленинградтың, Свердловскиниң, Новосибирскиниң, Красноярскиниң, Улан-Удэниң болгаш өскелдаа хоорайларның дээдги өөредилге черлеринге чедип ап турарлар. Тывада чаа совет интеллигенция өзүп келген. Үндезини национал чонтан эртемниң 16 кандидаттары республикада ажылдап турар. Хомушку Алдын-оолдуң, Владимир Очуруюң, Юрий Аранчынның болгаш өске-даа эртемденнериниң ады Тыва АССР-де бүгүдеге билдингир.

Тыва АССР-де чечен чогаал болгаш уран үүл бедин-биле хөгжээн. Салчак Токаның, Степан Сарыг-оолдуң, Сергей Пюрбюнүң, Юрий Кюзегештиң болгаш өскелериниң-даа эртемденнериниң ады Тыва АССР-де бүгүдеге билдингир.

Тыва АССР-де чечен чогаал болгаш уран үүл бедин-биле хөгжээн. Салчак Токаның, Степан Сарыг-оолдуң, Сергей Пюрбюнүң, Юрий Кюзегештиң болгаш өскелериниң-даа эртемденнериниң ады Тыва АССР-де бүгүдеге билдингир.

Тывада ёзулуг культура революциязы боттанган. Чон шупгузу бижик-биликтиг. Сес чылдың мяап-ла өөредилгези бүрүн боттанган. Бүгүнинтиинин ортумак өөредилгезиниче шилчилге херек кырында боттанып турар. Тывага Совет эрге-чагырганың чылдарында Кызылда күрүнеңиң башкы институду, элээн-каш ортумак өөредилге черлери, көдээ ажыл-агый, политехниктиг техникумнары, уран үүл, башкы, медицина профтехниктиг училищелер тургустунган, ажылдап турарлар.

Тыва школаларының хөй-хөй доозукчулары дээдги эртемнии Москваның, Ленинградтың, Свердловскиниң, Новосибирскиниң, Красноярскиниң, Улан-Удэниң болгаш өскелдаа хоорайларның дээдги өөредилге черлеринге чедип ап турарлар. Тывада чаа совет интеллигенция өзүп келген. Үндезини национал чонтан эртемниң 16 кандидаттары республикада ажылдап турар. Хомушку Алдын-оолдуң, Владимир Очуруюң, Юрий Аранчынның болгаш өске

СОВЕТТЕР БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ

ӨӨРЕДИЛГЕ БИЛЕ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕР

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы кадрлар дугайында айтырыгже кол кичээнгейни салып келген. СЭКП ТК-ның 1967 чылдың мартта үндүрген «Кодээ болган суур Советтериниң ажылын эжиндер талазы-биле үндүрген доктаалдарын боттандырар дээш бистиң республиканың чер-чер Советтери совет ажылдакчыларының ажыл-дүрүлгазының, өөредилгезиниң дугайында айтырыгны Советтериниң сессияларынга, күүском хуралдарынга төй удаа тугаваашкын келген.

Кандыг-даа ажылга шыырак эртем-билиглиг, бедик мергежилдиг кадрлар негеттинер. Ынчангаш бистиң республиканың районнар, хоорыүскомнар даргалары дээш эртемниг кадрлар болур. Районнар, хоорыүскомнарның даргаларының оралаачылыларында болган секретарьларында төй нуруузу дээш болган дооспаан дээш эртемниг эжиндер ажылдан турар. Совет ажылдакчыларының Советтериниң сессияларынга, күүском хуралдарынга төй удаа тугаваашкын келген.

Бөлүктүң кежигүннеринде коммунистер, комсомолчулар, кодээ Советтиң, колхоз баштаар черинең активчилери хаара туттунган. Бодулте шуптуу 19 кижи түс-түе даалгаалыг ажылдан турар болган кижи бүрүзү ыңгай ажылының түңнелдерин улусчу контроль болүүнүң хуразынга илеткен бээр. Илереттингеп четпестерин колхоз баштаар черинге, кодээ Советке, еске-дээ хамаарышкаан организацияларга шилчидип бергеш, оон күүселдеериң негээр.

Колхоз будүрүлгезиниң ыйы-биле тудут, хову бригадаларын-Хомчик райкүүскомнуң секретарь М. Х. Сарыглаар, Ка-Хем райкүүскомнуң секретары И. В. Спрыгина, Бии-Хем райкүүскомнуң секретары Н. Ф. Золотухин, Улуг-Хем райкүүскомнуң секретары А. И. Сапарова Советтериниң төй талазыг ажыл-чорудулгазының эки билир болган күүском кежигүннериниң ажылкуваалдазын база Советтериниң организас-массалыг ажылдарын багай эвес организастап турарлар.

Бии-Хем районнуң Туран хоорай, Аржаан кодээ Советтериниң депутаттар булуңу эки дериттингеп, мурнакчы ажылдыг депутаттарының база доктаамал комиссияларының, кудумчу комитеттериниң, төй-ниитиниң бот-тывынгыр организацияларының коргүзүүлерин делеп каан. Депутаттар болган Совет активтери оны номчуп, оон чепсегленип ап турар. Оң Советтериниң күүскомнарында планда кирген айтырыгларны чугаалашпайн баар таварыга барык чок. Советтиң депутаттары соңгуттурган округтарында доктаамал ажылдан турар. Оң Советтериниң күүскомнарының даргалары эштер Л. Н. Лазарова, М. О. Бичии-Урут партизиның дээди школазында бот-өөредилге-биле өөренип турар. Оң болза өөредилгени ажыл-херек-биле холбаштырып турарының бир тереечиин-дир.

Ындыг болзаавок чамдык кодээ болган суур Советтери, оларның күүскомнары боттарының ажыл-чорудулгазын чаа сорулгаларга дүүштүр ээп тургузуун шыдаавайн турар. Чер-чер Советтериниң сөөлгү болуп эртикен соңгуудаларының соонда кодээ болган суур Советтериниң даргаларының 31 хуузу, а секретарьларының 33 хуузу соңгуттурган хуусаазынга четпейн калаптаан. Тоожу районнуң кодээ Советтериниң күүскомнарының даргалары барын шуптуу халажыы, солчуп келген. Азас кодээ Советниң даргазы турган эш М. Мандай-оол ажылды чаа негелде баштаар эжиндериниң улуу, харын боду чонга төлеп чок ажыл-чаңын коргускен.

Улуг-Хеминиң Чаа-Хол, Баян-Кол, Таңдының Балгазын, Тес-Хеминиң Самагалдай дээш оон-даа өскө чамдык кодээ Советтериниң ажылы ам-даа куду деңнелде хевээр артыпаан. Ында хамаарыкшыл тускай хамчегленин күзээп алган.

Партияның база чазактың кодээ болган суур Советтериниң ажылын эжиндер талазы-биле үндүрген доктаалдарын боттандырар дээш бистиң республиканың чер-чер Советтери совет ажылдакчыларының школазынга 16 кижи дээди болган ортумак өөредилге черлеринде бот-өөредилге-биле өөренип турар. Советтер аппаратында ажылдап турарлардан 240 ажыг кижи партия өөредилгезинде хаара тутунган.

1967 чылда райкүүскомнар чамнята 124 шактыг өйн чыл хуусаалыг совет ажылдакчыларның школазынга 400 хире кижи өөренип турган. Таңды райкүүскомнуң (даргазы Ш. П. Куулар), Ка-Хем райкүүскомнуң (даргазы К. С. Очур-оол), Улуг-Хем райкүүскомнуң (даргазы К. Д. Будун-оол) ажылдакчыларының школазын боттары удуртушаан, пропагандистер ажылдан келгенивер. Өөредилге программазы ол районнарга чедишкинниг доозулган.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумуу, Министрлер Чөвүлели совет ажылдакчыларының билиин, ажылагыйжы мергежилин бедидер сорулга-биле район, хоорай, кодээ, суур Советтериниң күүскомнарының даргаларының, секретарьларының баш хонуутуг семинарларын Кызылга организастап арттырганзын. Оң семинарлар Советтер ажылынга үр чылда бараан болуп келген хоочун ажылдакчыларының ажыл-дүрүлгазының содчулгазын чорутканы аныяк ажылдакчыларга солуп болган ажылтыг болган.

Бо чылын райкүүскомнарның даргалары болган секретарьлары Иркутскиге, Красноярскиге бир ай хуусаалыг семинарга барып өөренип чораан. Совет ажылдакчыларның семинарларын организастап, дүрүлгэ солчулгазын эрттирип турар чорук, чер-чер Советтериниң, оон күүскомнарының ажыл-чорудулгазын ханы билип алырынга, мурнакчы арганы ажылдарынга улуг ужур-дуганы берип турар.

Билиин доктаамал бедидиң, даандырган ажыл-херээже ак сеткилдиг аныядан чоруур совет ажылдакчылары бисте эвээш эвес. Кара-Хол, Ильинка, Аржаан, Эрги-Барлык кодээ Советтериниң күүскомнарының даргалары Х. М. Дойнуң, И. С. Чепкеев, М. О. Бичии-Урут, И. Ш. Севээн олар В. И. Ленининиң төрүттүнгенивиден бээр 100 чыл оюнга алдаржыткан республиканың кодээ болган суур Советтериниң социалистиг чарыжыл идепкейлиг организастап болган үк Советтер бирги чартык чылда ажы иергүүгүлерлят болган. Кара-Хол кодээ Совет Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болган Областың профсоюзтар чөвүлелиниң шилчип чоруур Кызыл тугун чаалап алган.

Туран хоорай Советиниң күүскомунуң даргазы Л. Н. Лазарова, Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң секретары А. Б. Кашкендей, Барыын-Хемчик райкүүскомнуң секретары М. Х. Сарыглаар, Ка-Хем райкүүскомнуң секретары И. В. Спрыгина, Бии-Хем райкүүскомнуң секретары Н. Ф. Золотухин, Улуг-Хем райкүүскомнуң секретары А. И. Сапарова Советтериниң төй талазыг ажыл-чорудулгазының эки билир болган күүском кежигүннериниң ажылкуваалдазын база Советтериниң организас-массалыг ажылдарын багай эвес организастап турарлар.

Бии-Хем районнуң Туран хоорай, Аржаан кодээ Советтериниң депутаттар булуңу эки дериттингеп, мурнакчы ажылдыг депутаттарының база доктаамал комиссияларының, кудумчу комитеттериниң, төй-ниитиниң бот-тывынгыр организацияларының коргүзүүлерин делеп каан. Депутаттар болган Совет активтери оны номчуп, оон чепсегленип ап турар. Оң Советтериниң күүскомнарында планда кирген айтырыгларны чугаалашпайн баар таварыга барык чок. Советтиң депутаттары соңгуттурган округтарында доктаамал ажылдан турар. Оң Советтериниң күүскомнарының даргалары эштер Л. Н. Лазарова, М. О. Бичии-Урут партизиның дээди школазында бот-өөредилге-биле өөренип турар. Оң болза өөредилгени ажыл-херек-биле холбаштырып турарының бир тереечиин-дир.

Ындыг болзаавок чамдык кодээ болган суур Советтери, оларның күүскомнары боттарының ажыл-чорудулгазын чаа сорулгаларга дүүштүр ээп тургузуун шыдаавайн турар. Чер-чер Советтериниң сөөлгү болуп эртикен соңгуудаларының соонда кодээ болган суур Советтериниң даргаларының 31 хуузу, а секретарьларының 33 хуузу соңгуттурган хуусаазынга четпейн калаптаан. Тоожу районнуң кодээ Советтериниң күүскомнарының даргалары барын шуптуу халажыы, солчуп келген. Азас кодээ Советниң даргазы турган эш М. Мандай-оол ажылды чаа негелде баштаар эжиндериниң улуу, харын боду чонга төлеп чок ажыл-чаңын коргускен.

Улуг-Хеминиң Чаа-Хол, Баян-Кол, Таңдының Балгазын, Тес-Хеминиң Самагалдай дээш оон-даа өскө чамдык кодээ Советтериниң ажылы ам-даа куду деңнелде хевээр артыпаан. Ында хамаарыкшыл тускай хамчегленин күзээп алган.

Партияның база чазактың кодээ болган суур Советтериниң ажылын эжиндер талазы-биле

Улуг шылгалданың үези келген

МАЛЧЫННАРНЫҢ КЫШКА БЕЛЕТКЕЛИ

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң 31 муң баш хою 68, 11 муң өшкүүг 28, 2371 киже бо кыжын 18 кодан кыдыр кыштагларлар. Малдың кышкы ажаалдазынга 272 ажылчыннар ажылдаавр. Аңда белеткел кандыгыл?

Ам үеде совхозтуң дөрт салбырларында 136 кыштагның 104-түү малчыннар барып хонуптарынга безең. Артыкан 21 кыштагларда мал кажааларының сентелгези организастыг үргүлчүлеп турар.

Кыштаглаашкынга белеткелге бир кол хамаарыжыр чүве—мал чемнерни четчир хемчээлдит болдурары. Совхоз бо чылын 5000 тонна сиген белеткээр планын 91 хуу кылдыр күүсеткен. Чаа-Суур, Торгалыг салбырлар мал чемн белеткээриниң планын ажыр күүсеткилээн. Ынчалза-даа Сарыг-Хөл салбыр (эртелеичиин эң Лайзан) сиген белеткелиниң планын күүсеткизин. Белеткеттингеп мал чемнерни малдың кол турар черлеринге чедирип дажыыры чогум кыжын оон чөп ажыглаалын хандырар. Бо ажылды Чозавың хойжу бригадазы (бригадири эң Кызыл-оол) ажы чоруткан. Бригадада быжыглаттынган ийи автомашинаның дузазы-биле 22 кыштагда 219 тонна сигенин чедирген. Ук ажыл ам-даа үргүлчүлеп турар. Ынчалзажок кышкы үеде автотранспорт аргажыглазы бергедей бээр черлер: Бүүрелчин, Кара-Сут, Кек-Тей бо черлерде кыштагларда мал чемнерни чедиртинмээн.

Белеткеттингеп мал чемнерни кышкы үеде кампалгалыг ажыглаары, чылдың берге үези — кыштың эң ажыл алырын хандырар. Зоотехниктиг негелделерни барымдаалаарга, кыштаг санынга малга чем каап бээр кормушкаларны белеткээн турар ужурлуг. Совхозтуң дуржулгалыг малчыннары эштер Анай-оол, Дадар-оол, Үйнүк-оол, Шулуу олар бо кыжын кыштаар хонаштарында мал кажааларын совхозтуң сентекчи звенозу-биле катай кылышкан, боттарының күжү-биле тускай кормушкаларны белеткегилээн. Ынчалзажок, ол чүгүлээ иеректи чамдык малчыннар тоомчага албайн, чемнин малга аналаа шөлге каап берип, мал чемнин эрткен кыжын кайы хамаан чокка чарыгдап турганы дег чорукту болдурбас.

Оон ыңгыда, чазаанда, күзеңде, кыштаапда-даа мал кажааларын санитарлыг негелделерге дүүштүр тургузуп, үе айлыбиле оларының аштап арыглаашкынын чорудуп келген малчыннар бисте эвээш эвес. Ындыг дуржулганы үстүнде адаанывыс эштериниң ажылындан көрүп болур. Олар хонаштарындан көжүп чоруур бетинде кажаа иштининг көрженин хоорганы, хүн карааа ажытталбас черлерге чыый салгылаап, чылдардан аңгыда, эргинин хоралыг артымышкынары. Ындыг мөзүгүт кижилер чаа инитилелдиң «кижиге кижи эң, оңдуң» деп моралын хууда эрге-ажыктарынга ажыглаарындан чалданмас. Мынчангаш коммунистиг моральның үдезинингде коммунизмнив бадыткап тургузары дээш демисел кирип турар дээрин утпас херек.

Карты кодээ Советтиниң депутады хүлээлгенин күүседип, соңгуучу малчыннарының садыг хандырылгазының хандырылгазын эккиждер, чайлагланашкынны организастыг эрттирер талазы-биле болгаш өске-даа чагыларны кодээ Советтиң сессияларынга чугаалажып көөрү-биле киирип турган мен. Оларны амыдыралга боттандырар аныга соңгуучуларыны хөлөрө тудуп турар.

Бригадада күш-ажылды организастаны ниитизи-биле эккижи турар-даа болза, чамдык четпестер барын айтыры чугула. Бригада төөү Кара-Хоовуда чунар-бажың, кызылбулуң тудуглларының ханаларын эвир чылын күүрү турганы дег чорукту болдурбас.

Оон ыңгыда, чазаанда, күзеңде, кыштаапда-даа мал кажааларын санитарлыг негелделерге дүүштүр тургузуп, үе айлыбиле оларының аштап арыглаашкынын чорудуп келген малчыннар бисте эвээш эвес. Ындыг дуржулганы үстүнде адаанывыс эштериниң ажылындан көрүп болур. Олар хонаштарындан көжүп чоруур бетинде кажаа иштининг көрженин хоорганы, хүн карааа ажытталбас черлерге чыый салгылаап, чылдардан аңгыда, эргинин хоралыг артымышкынары. Ындыг мөзүгүт кижилер чаа инитилелдиң «кижиге кижи эң, оңдуң» деп моралын хууда эрге-ажыктарынга ажыглаарындан чалданмас. Мынчангаш коммунистиг моральның үдезинингде коммунизмнив бадыткап тургузары дээш демисел кирип турар дээрин утпас херек.

СОВЕТ культуразының хөгжүдезиң бүдүүлүк, эргежирээн түүлдерни ажыл эртпишаан, национал культураларда ёзулуг улусчу, чаранш, дешилгелиг түүлдерни чыып турар. Ынчаарга ол түүлдерни бүгү улустар өөрүшкү, таалал-биле шиңгээдип албышаан, национал культураларны чоокшулаштырып турар.

Ынчаарга национал культураларның чоокшулажып, кежир үеде каттыжа бээрин оларның онзагай байлалдарының эң чок чидө бээри кылдыр көрүп болбас, келир үениң ниити кижи төрелгетеп культуразының улуг чаагай түүлү болза оон аналаа бир чаңгыс ай түүнпеш-

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң 31 муң баш хою 68, 11 муң өшкүүг 28, 2371 киже бо кыжын 18 кодан кыдыр кыштагларлар. Малдың кышкы ажаалдазынга 272 ажылчыннар ажылдаавр. Аңда белеткел кандыгыл?

Ам үеде совхозтуң дөрт салбырларында 136 кыштагның 104-түү малчыннар барып хонуптарынга безең. Артыкан 21 кыштагларда мал кажааларының сентелгези организастыг үргүлчүлеп турар.

Кыштаглаашкынга белеткелге бир кол хамаарыжыр чүве—мал чемнерни четчир хемчээлдит болдурары. Совхоз бо чылын 5000 тонна сиген белеткээр планын 91 хуу кылдыр күүсеткен. Чаа-Суур, Торгалыг салбырлар мал чемн белеткээриниң планын ажыр күүсеткилээн. Ынчалза-даа Сарыг-Хөл салбыр (эртелеичиин эң Лайзан) сиген белеткелиниң планын күүсеткизин. Белеткеттингеп мал чемнерни малдың кол турар черлеринге чедирип дажыыры чогум кыжын оон чөп ажыглаалын хандырар. Бо ажылды Чозавың хойжу бригадазы (бригадири эң Кызыл-оол) ажы чоруткан. Бригадада быжыглаттынган ийи автомашинаның дузазы-биле 22 кыштагда 219 тонна сиген чедирген. Ук ажыл ам-даа үргүлчүлеп турар. Ынчалзажок кышкы үеде автотранспорт аргажыглазы бергедей бээр черлер: Бүүрелчин, Кара-Сут, Кек-Тей бо черлерде кыштагларда мал чемнерни чедиртинмээн.

Белеткеттингеп мал чемнерни кышкы үеде кампалгалыг ажыглаары, чылдың берге үези — кыштың эң ажыл алырын хандырар. Зоотехниктиг негелделерни барымдаалаарга, кыштаг санынга малга чем каап бээр кормушкаларны белеткээн турар ужурлуг. Совхозтуң дуржулгалыг малчыннары эштер Анай-оол, Дадар-оол, Үйнүк-оол, Шулуу олар бо кыжын кыштаар хонаштарында мал кажааларын совхозтуң сентекчи звенозу-биле катай кылышкан, боттарының күжү-биле тускай кормушкаларны белеткегилээн. Ынчалзажок, ол чүгүлээ иеректи чамдык малчыннар тоомчага албайн, чемнин малга аналаа шөлге каап берип, мал чемнин эрткен кыжын кайы хамаан чокка чарыгдап турганы дег чорукту болдурбас.

Оон ыңгыда, чазаанда, күзеңде, кыштаапда-даа мал кажааларын санитарлыг негелделерге дүүштүр тургузуп, үе айлыбиле оларының аштап арыглаашкынын чорудуп келген малчыннар бисте эвээш эвес. Ындыг дуржулганы үстүнде адаанывыс эштериниң ажылындан көрүп болур. Олар хонаштарындан көжүп чоруур бетинде кажаа иштининг көрженин хоорганы, хүн карааа ажытталбас черлерге чыый салгылаап, чылдардан аңгыда, эргинин хоралыг артымышкынары. Ындыг мөзүгүт кижилер чаа инитилелдиң «кижиге кижи эң, оңдуң» деп моралын хууда эрге-ажыктарынга ажыглаарындан чалданмас. Мынчангаш коммунистиг моральның үдезинингде коммунизмнив бадыткап тургузары дээш демисел кирип турар дээрин утпас херек.

СОВЕТ культуразының хөгжүдезиң бүдүүлүк, эргежирээн түүлдерни ажыл эртпишаан, национал культураларда ёзулуг улусчу, чаранш, дешилгелиг түүлдерни чыып турар. Ынчаарга ол түүлдерни бүгү улустар өөрүшкү, таалал-биле шиңгээдип албышаан, национал культураларны чоокшулаштырып турар.

Ынчаарга национал культураларның чоокшулажып, кежир үеде каттыжа бээрин оларның онзагай байлалдарының эң чок чидө бээри кылдыр көрүп болбас, келир үениң ниити кижи төрелгетеп культуразының улуг чаагай түүлү болза оон аналаа бир чаңгыс ай түүнпеш-

кээнде эвес, хой янзылыг, хевирлерлиг, стилдерлиг болу бээринде деп билир херек. Бүгү нацияларның культураларының дээди чедиишкинери кижи төрелгетеининг ниити культуразының адырыбас кезии апаар. Культуралараа национал илгалдарның чидө бээрин национал тускайланчан, хагдынчак байдалдаа оларның хосталгаш, удур-дедир дээштинг, салдарлыг аныары оз деп билзе чогуур.

Бистиң чурттуң улустары бо талазы-биле дыка улуг базымнарны кылгаш. Моңу базымнавалаш, чамдык эртемденнер «автономнуг, харынган эвилелдешкен республикалар национал шынарларын оскувуп, бодунуң национал күүрүне ёзузунга сонуургалы эстип бар чыдар, моон ужурунда нацияларның күүрүне талазы-биле каттыжа бээри удавас» деп частырыглыг далаш түнелдерни үндүрүп тургулаан. Социализмден коммунизмче шилчин кирер үеде национал күүрүне ёзузунуң улуг рольдуун тодаргай көргускен. Совет нацияларның хостуг хөгжүлдезинге Кыдатта бичии бууран улустарны күш-биле «кыдатчыдыр» турар ленинизмге шуут дүүшпес чорук-биле дөмейдештирип болбас деп, олар чөптүт айытканнар.

Ажылчы чоннарның хосталгазы дээрге харлаалдан, социал. политиктиг болгаш национал харлаалдан, карынгы-бүдүүлүк чоруктан хосталга-кыр. В. И. Ленин хосталга дугайында айтырыгны «Кымга, кандыг аңгыга берген хосталгал? Кымдан хосталгал? Чүнүң-биле хостуг боон болдурул?» деп тодаргай көөрүн негеп чораан. Ниитилел мурнунга оон кежигүннеринең хүлээлгезин корбейн чыткаш. хосталга дугайында бодаан херээ-даа чок. Ниитилелге ниитилелдең хостуг чурттаар аргажок деп Ленин онзалаап шыйгап.

Амгы үеде империализм социалистиг демократияга шыңгыы халдап, «демократтыг», «гуманизминиг» (кижиге кээргелдиг) социализмни катаа төрүттүндүрер дижип алгаш, индыг кажар, бүгүдүгт кийгырыгны кылып турар. Рас болгаш национал дарлаалды чорудуп турар АКШ баштаан империалистиг күрүнелер ажылчын ангының, оон коммунистиг партиязының пролетар диктатуразынга удуртур ролюн бүгү аргалар-биле кошкадып турган. буржуаз хевирлиг партиязыг системазынче социалистиг чурттарны шилчидерин, капитализмни «большевизм бүгү улустарга тактиканың үлегер-чижээ боон турар» деп, 1918 чылда «Пролетар революциязы болгаш ренегат Каутский» деп чогаалынга Ленининиң чугаалаанны бегүв-даа бүрүн күштүт. «Кижи бүрүү чок болза бистиң, чок болза оскениң талазын шилип алыр ужурлуг. Кайы-даа талага турушпас дээр болза албан бууражыкынга, шуугаашкынга чедирер» деп 1920 чылда Бүгүроссиялың культура чырыдышкын ажылдакчыларыным хуралынга Ленининиң чугаалаан сөстерин бегүв база катаа халы медерел көрүп турар бис.

СОЦИАЛИСТИГ идеологияның миллион-миллион кижилерниң мээ-медерелинге чайгаар, моондан чокка бижыга бербес, социализмге удур өөрээн үөолдер, теориялар, идеяларбиле демиселге бижыгар. Социализмниң чепсектиг күүтербиле үзүткаар аргажок болгус. империалистер, олуг державалар, монополиялар, империалистиг державалар, олуг державалар, монополиялар, империалистиг державалар, олуг державалар, монополиялар, империалистиг державалар

Чагыдылганы—кижи бүрүзүнге

Кызыгаарлаашкын чок

Бистиң чурттуң дыка хөй республикаларында, областарында, крайларында номчукчуларның хөй мурузу «Вокруг света», «Веселые картинки», «Мурзилка», «Неделя радио», «Роман газета», «Советский экран», «Техника молодежи», «Футбол-хоккей». «Служба быта» деп журналдарны хөй бижидип турар. Ынчалза-даа ону доктаатпаан хемчээлге бижидип ап турарлар. А бистиң Тыва АССР-ниң бижидикчилери төп солун, журналдарны боттарының күзээнин ёзугаар ажыл-амыдыралынга, өөредилге, чуртталгазынга хамаарыштыр чагыдып алыры кызыгаар чок.

1000 чурттакчыларга онаалгыр бо хемчеглерни ажыглап тургаш, республикага парлалга чагыдылгазын өстүрүп болурунуң аргалары бар. Бай-Тайга районда бо политиктиг кампания ажылы багай эвес. Сентябрьның баштайгы үйи деңгээлинде парлалга чагыдылгазының талазы-биле бирги черде тооруп турар. Муң чурттакчыга онаалгыр 280 кезек солуп, журналдарны чагыткан азы 1968 чылдың январьдаазынга деңнээрге оон 69 хуузу болур. А «Шын»—65, «Тываның аныяктарын»—70 хуу чагыткан.

«Медицинская газета», «Сельская жизнь», «Труд», «Политическое самообразование» дээш чижектиг солуннарга болгаш журналдарга чурттакчы чоннуң бижидилгези бо чылын көвүдеп турар. Республикада солун чагыдылгазының талазыбиле ийиги черде Каа-Хем району чоруп турар. Ол район муң чурттакчыга хамаарыштыр 275 чагыдылгалыг болганнар. А Тес-Хем району үстүнде районнарның дараазында чоруп турар. Ол ышкаш Чоон-Хемчик районда бо кампанилыг ажыл бедик темпилиг байдалда. Эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээрге үш катап хөй азы чурттакчы чонга онаалгыр 88 турганымдан 205 кезек чедир өскен.

Сентябрьның дүргүзүнде республикада 32,5 муң даштыкы, төп болгаш түе черниң солун, журналдарын чагыткан. Эртнең чылдың бо үезиндээнден чүгле муң кезек хөй. Кызыл, Барыын-Хемчик районда парлалга чагыдылгазы кончуг оожуи байдалда чоруп турар. Ынында эрткен чылдың бо үезинде деңнээрге кончуг куду, а 1968 чылдың январьга бодаарга чүгле 12 хуу болур-дур. Улуг-Хем районда партийжи-политиктиг журналдарның бижидилгези эрткен чылдыңдан безин багай 729 кезек бижиттингеп журналдарның иштиндеги чүгле 5-жи партийжи-политиктиг журналдар болган.

Таңды районда байдалды ап көөр болза, ол мырыңай адаптың соонда турар. Муң чурттакчыга онаалгыр мында чүгле 49 кезек чагыдылга болур, а эрткен чылдың бо үезинде 140 кезек турган. Чаа чылдың чагыдылгазы эгелээнинден бээр элээн үе эртпеен, мындыг болза-даа хөй-ниитиниң парлалга бижидилгези кончуг куду деңнелде, ынчангаш дүвүреңчиг байдал парлалга бижидинчилериге хамаарыжып турар эвес, харын СЭКП-ниң Кызыл хоорбомунга. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды СЭКП райкомнарынга база түңнел кылыр ужурлуг.

Парлалга чагыдылгазының хөй-ниитиг тарадыкчыларынга даяпмышаан, партия организациялары 1969 чылдың чагыдылгазын организастыг бедик деңнелге эрттирер дээш ниитээгейин салыры кузеңчиг.

Д. БОЧКОВА,
республиканың «Союз-печать» кандзазының начальныгы.

ЧАА ШКОЛА

№ 585 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудуг бригадазы (бригадири Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу В. Нефедов) Бай-Хаак суурда чаа школаны тудуп турар. Улус ажыл-агыйының планын ёзугаар ол школа келир чылын ажыглалга кирер.

Бригаданың кежигүннери баштайгы хүнден-не эгелээш, тудуг ажылдарын шалыпкын темп-биле чорудуп турар. Олар кыска хуусаанын иштинде школаның бирги болгаш ийиги каазын салып доозкаш, ам үшкү каатты салып турар. Тудугжулар одалга системазының фундаментизин салгаш, ханазынга 300 кубометр ажыт бетонну база ыыткан.

Эш Нефедовтуң бригадазының дашчылары бодунуң херээжең ёзулуг мастерлери болуп турар. Дашчылар А. Аксенов, Н. Богаев, Е. Юрченко, В. Шукшин болгаш өскелерде эдээр нормазын доктаамал ажырып турарлар. Бригадир боду золчегде-ле 12 муң кезек туйбуну салып, үлегерип көргүзүп турар.

Ында ажылдарның хөй пурузуун механизастаан. Ол чорук иш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедиткен. Бир тудугжу (чурагайже шилчидерге) ай иштинде план ёзугаар 375 рубльдиң ажылын бүдүрер турган болза олардың бирээзи-ле 840 рубльдиң ажылын бүдүрүп турар.

Бетонну чогуур үезинде белеткээш, ону мастерге дүргеп чедирери—тудуг ажылын дүргедиринге улуг рольдуг. Бо ажылды олар чогаадыкчы арга-биле чорудуп турар. 250 литр бетон кирер белдирни тургускан. Чүдүрүлге ажылын механизастаан болгаш сугну тускай хоорганы дамчыштыр кудуп турар. Бетон хоюдуучулуунуң адаанда оңгарны кылган болгаш чүдүрүлге ажылын тускай компрессорнуң дузазы-биле автоматтыг чорудуп турар. Үр-даа болбайын турда кедүртүр кран бетонну ажыл участогунга чедирер бээр.

Туулбу салырының шынарын акыжидеп-биле шаг хүнде туулбуну сугта өттүргеш, салып турарын организастаан. Ону кылыры-биле дашчы бүрүзүнүң ажылдап турар черлериниң тускай планганы (сут дамчыдар) тургускан. Ажылчын күжүнүң чарыгдалын эвээжедир, үстак камнап алыр сорулга-биле тудуг материалдарын дээкиттерге салгаш, үстүкү каттарже үндүрүп турар. Ол чорук немелде клапилер ажылдадыр аргаын болдурбайын турар.

Дашчыларның бедик черлерге шалыпкын ажылдарының аргазын краи башкарыкчызы, Совет Армиязының хүрээлениидэн бо чылын халажып келген, комсомолчу Михаил Ванач биледилиг хандырып турар. Ванач краи башкарыкчыларының курузуунга бир ай иштинде өөренгеш, бодунуң шилип алган мергежилиге хандыкшыдыдын көргүзүп, ол ажылды сеткилиинин ханызындан шиитпирлиг чорудуп турар.

№ 585 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның начальныгы Геннадий Петрович Афилов дээш дугаймында мынчаар чугаалап турар:

— Күскү үеде көдээге дыштанып хүн барык турбас болгай. Михаил Ванач дыштанып хүнинеринде бээри ажылдай баар. Чолаачылар арматура плиталарын дыштанып хүнде аккелген болза, Михаил ону дораан-на дүжүрүп каар. Кончуг кыымак кижи. Ол—колоннаның бүгү объектилеринде ажылдап турарларга үлегер.

Моон-биле кады чаа школаның тудуунда чамдык четпестер барын айтып херек. Чүл дээрге, бетондан кылган оорганы «Тыва көдээ тудуг» трест хандырар. Олар тогуур үезинде аңаа келбейн турар. Ынчангаш тудугжулар боттары оларны кылып, саазаашкынга таваржып турарлар. Бетон келири база оозалдап турар. Ооң уржуунда тудугжуларны еске объектилерже көжүрүп, школа тудуунуң үнелиг шак үезин чидирип турар-дыр.

Кажан тудугжулар ийиги каатты доозупканда оларга шимээр кылыр «ПТК-63» деп плиталар херек апарган. Оларны амга чедир ында чедирбээр. Көжүп чоруур колоннаның удуртулгазының болгаш трестиң аразында бо айтырыг талазы-биле чугаалар ай ажыг үеде, ам-даа үргүлчүлеп-шаан.

Тудуг объектиниң кырыбиле бедик күштүг электрон шугумнуун тудуун кылып турар. Техниканың аймыл чок болуруп сагыыр болза, ол ажылды мынчаар кылбас ийик. Электри шугумнуң тудуг объектизинден чайлады чорудар дугайында республиканың бо талазы-биле организациязынга айтырыгны тургусса-даа ону тоон көрбээн. Ону барымдаалаан, тудугжулар боттары чагылар кадап, электри шугумун өскээр чайлаткан. Өскелээ үүрмек четпестер бар.

Аныяк салгалга белек болуур чаа школаның тудуун чогуур үезинде ажыглалга кирер дээш, четпестерни чайладым, дээштиг хемчеглерни алыры—хүнүүң сорулгазы апарган.

С. ТУШКОВ.

МЕХИКО, 1968 ЧЫЛ

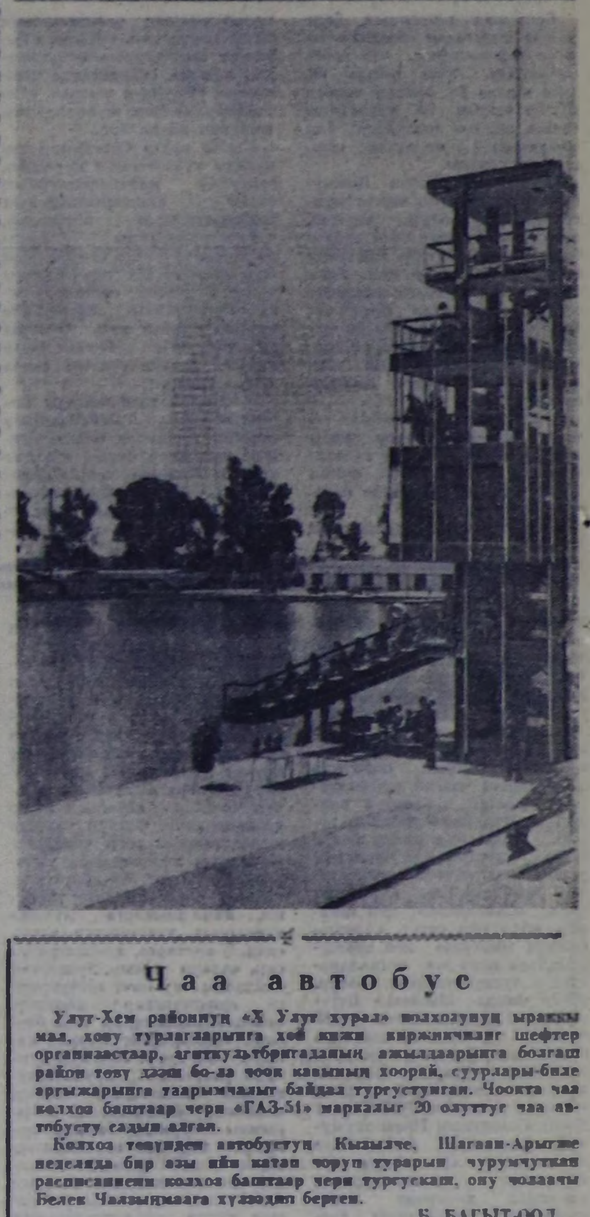

Мехикода Олимпийжи суур. Чурукта (үстүнде): совет спорт төлээлериниң турар черинде он каът бажың.

Даарта Мехикога XIX Олимпийжи оюннар ажыттынар.

Олимпийжи суурдан 10 км ырак, чурумал дег чараш черде олимпийжи канал шөйлүг берген, аңаа хемелээшкин маргылдаазы эртер. Ооң узуну 2200 болгаш калбаа 125 метр.

Ийиги чурукта: Олимпиаданың судьялар коллегиязының болгаш албан черлерикиң төлээлекчилерикиң индири.

С. СЫЧЕВ биле.
Э. САРАТОВТУН
фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Улуг сонуургал

Тес-Хем районда № 1472 орук-будурулге участогунуң коллективинге 1969 чылдың парлалга чагыдылгазы организастыг эки байдалга эрткен. Бо чылын участокчуң ажылчын, албан-хаапчылары 31 кезек солун, журналдарны чагыдып алган турган болза, чаа чылда 44 кезек төп болгаш республика солуннарын чагыткан.

Парлалга чагыдылгазының чедишкинниг болганы башбурулгаар организастыг белеткелдер ажылын чорутканындан хамаарыжыр. Ынчалза чоруктуң участокта парторг Семен Начинович Самдан чедип алган.

«Правда», «Шын», «Тываның аныяктары», «Туванская правда» солуннарга болгаш «Автомобильные дороги», «Политическое самообразование» журналдарга бижийикчилерниң сонуургалы улуг болган.

П. АРТАМОНОВ.

Дузалыг журнал

Өрт камгалалының талазыбиле бистиң чурттувуста үндүрүп турар «Өрт херээ» деп журнал улуг ужур-дузалыг. Ол өртке удур хемчеглерни бүгү-ле ажыл-агыйларның яны-бүрү адырларының ажылдакчыларынга болгаш чурттакчы чоннуң ортузунга нептередиринге дузалыг. Бо журнал чурттуң байлаан улам көвүдеп, хөгжүдер дээш партилның XXIII съездиниң, Совет чазактың шиитпирлерин амыдыралга чедишкинниг боттандырарынга холбаштыр күрүнениң өртке удур хайгаарал органнарының болгаш өрт камгалалының аң турар хемчеглерин, оларның ажылчорудулгазын тодаргай чырыдып турар.

Журнал мурнакчы өрт органнарының дуржулгазын пропагандалап, өрт кезектериниң мергежилин улам бедидиринге улуг рольдуг. Ол ышкаш өрт камгалалының ажылдакчыларының ажыл, амыдырал-чуртталгазының дугайында рассказтарны, очеритерни журналдан номчуп болур.

Номчукчу өртке хамаарыштыр кандыг-даа билдинмес айтырыгларны журнал дамчыштыр айтырып, билип ап болур аргалыг. Өрт камгалалыңга хамаарыштыр шүгүмүлелдиг чүүлдерни болгаш даштыкы күрүнелерден медээлерни, солун болуушкуннарны үндүрер тускай булуңнарлыг.

Ук журнал өрт халавын болдурбазынга улуг ужур-утказыг. Ынчангаш ону чаа чылда чагыдып алырып күзедим, эргим номчукчулар. Ооң чылда өртээ 3 рубль 60 көпеек болгаш айда чаңгыс катап үнер.

М. ЭРЕНЧИН.
Эрзин районнуң өрт инспектору.

ПОЧТАЧЫ

Чадаана хоорайның Крестьянская, Малчын, Карл Маркс кудумчуларының хөй чурттакчылары Тамара Оюндуевна Сатты хүннүң-не чылыг-биле утпуп ап, ооң чедирип турары солуннар, журналдарны номчуп турарлар. Эш Сат районнуң харылзаа белдириниң почтачызы. Ооң ады коллективтиң мурнакчыларынның одуругында.

Ол ам үш чыл почтачылап, чагыкчыларга парлалганы, чага харылзааны, пенсионерлерге акшаны саадал чок чедирип берип, оларның күзелчиз авлачызы болуп берген. Үш улуг кудумчуның бажың бурулунга хүннүң-не барып, оларның почта харылзаага негелдезим хандырары берге үүле болбайн аак. Кызымак почтачы кыс хүлээлгевиң багай эвес боттандырып турар.

— Мээң ажылым харылзаа коллективиниң парлалга ылгап, сайгарар салбырымдан солуннарны, журналдарны, өске-даа документилерни алгаш, түс-түс эзлериңе чедирер-биле кылыгаарлатпаан. Чагыкчылар чагыткан парлалгалын четче ап турар бе, оларның негелде чагыы чүл, түүсаазы үстүр четкен чагыгларын үзедип дээш турар бе дээримге, олар-биле бесөбелажып, парлалганы нептередир талазы-биле ажылды база чорудуп турар мен. 1968 чылдың парлалгазындан 200 ажыг санныг солуннарны, журналдарны чагыттырып, квитанцияларын дужаатан мен. Ам келир чылдың чагылгазының талазы-биле ажылды үлегчилеп турар мен — деп Тамара Оюндуевна чугаалап орар. М. СЕВЕН.

КИЖИ БҮРҮЗҮНДЕ

Улуг-Хем районнуң «Күш ажылдың хостуу» колхозунуң Кожай бригадазының ажылчылери 54 өрегедеп тургустунган. Мында чаа чылдың парлалга чагыдылгазы массалыг болуп, өреге бүрүзү чагыдылгалыг.

Комбайнер Домбаа Чаш-оол солун, сеткүүлдүң ужур-утказын бедии-биле үнелеп, 30 рубльдиң чагыдылгазын бижидип ап, идепкейлиг чоруун коргускен. Э. Шактар-оол, С. Өшгер, К. Лаа-Сюрюң олар база 15-тен 29 рубль чедир чагыдылгалыг болуп турар.

Көдээ ажыл-ишчилер парлалга чагыдылгазын колдуунда-ла чыл хуусаазыг чагыдып ап турарлар. Парлалга чагыдылгазы бригадада ам-даа үргүлчүдеп турар. Почтачы комсомолчу Шортан-оол Күскенниң ыяшмаккай эки ажылының түнелинде чагыдылга чок кижи бригадада чок.

А. ЧҮЛДҮМ-ООЛ.

АЛДЫН КҮСТҮҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Кызылдың сес чыл болгаш ортумак школаларының шамаларан туристи отрядтарындан тургустунган, школачыларның «Алдын күсе деп сайбу бооп эрткен.

Эртенгинин 10 шакта шулуг отрядтар чараш, силиг кеттинипкен, бөлүк-бөлүк болуп алган шынгыы маргылдаалардың болур ужурлуг чери — Улуг-Хемниң оң талазы эриинде үзеек бааржыга чедип келгеннер.

Маңаа, чаңгыс хүн иштинде хөй маргылдаа болган. Хөй этаптыг эстафетага маңнаары белен эвес. Берге оруктарга ковугүүгүстерни баш удур салыр, чудуктарны сыр маңбиле кырлап эртери, одаглы кыңсыры болгаш майлыкны тургузары — ол бүгү аңаа хамаарыжыр. База бир кол хевир — компастың дузазы-биле черниң уе-шиин тыбары. Бүгү маргылдаалардың база бир чүзүлгези — туристи ёзугбиле чоп, шын амыдыран билири.

Бо чүүлдерге бүгү-ле командалар маргылдашканнар. Түүнелиинде бо куску слётка эң эки болуп, Кызылдың № 11 ортумак школазының туристи отряды шилгеленген. Бо отряд республикага каш чыл улей тиилеп турар. Ийиги черни № 14 ортумак школаның командазы алган. Сес чыл школаларының талазы-биле хоорайның № 6 школазы бирги черни ап, а үйлүзүн № 10 школаның командазы алган.

Тиилекчи командаларны ВЛКСМ-ниң Кызыл хоорай политеди хүндүлеп бижиктер болгаш кубоктар-биле шаңнаан. Тиилекчи командаларга аңгыда, түс-түе школаларның командалары база-ла эки чиришкенин демдеглееес арга чок. Ындыгларга школа-интернат, № 7, 9 школалар хамаарыжыр. Бо маргылдаага № 2, 3 ортумак школалар шуут киришпейн барган. Маргылдаалар арттырериниң ореколыгеди тускай шиитпирни баш удур үүлээп ап, айтымшыкпыннарны бергеп-дээ болза, бо школалар чүнү-даа кылбайн барганы чаш шын эвес.

Өөреникчилер ортузунга туризм, чурт-шынчилелиниң ажылын экижидер талазы-биле чүгүрүп арга-хемчеглерни тыва бергеп-даа. Бистиң республиканың чамдык районнары бо талазы-биле эки дуржулганы чедип алканы оорумчуг. Оларга Бии-Хем, Чоон-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга хамаарыжыр. Ындыг турбуже чамдык районнар, мында Кызыл хоорайдан-на магалбайн турар. Туризм өөреникчилер ортузунда ам-даа калбарып нептереевээн. Кошкак сагыш салдынын турарындан бо ажыл чер албайн турар...

Четпестер турза-даа, бүгү командалар боттарының туристи бедик сагыыла-чурумчуун ол хүн паргускен болгаш алдын күстү коччуг эки үдээнинер.

Е. МЫЙДРЫМА.

АНЫЯК АРТИСТЕРНИҢ КОНЦЕРТИ

«Чодураа» колхозтуң төвү—Белдир-Арыг суурнуң көдээ клубуун көрүкчүлер шыгырт доллур олурушканнар. Арын-нары омак-хоглуг, кара-кара костюмнериниң хөрзинде карматтарында кызыл чечектерлиг иен аныяк эр кежегейниң иен талазындан үнүп келгеш, шүлүктээн одуруглар-биле көрүкчүлерге байыр чедиргеш, Кызылда күрүнениң хөгжүмшин театрының аныяк артистериниң концертинин эгелээрин чарлапканнар.

Сценада Ширвия-оол Хертек. Чогаалчы Алдын-оол Даржаның «Кожагарда кижи» деп. В. И. Ленин дугайында легенда-шүлүглелиинден үзүндүну чугаалаапы-биле концерти ол ажыктап. Аныяк артист улуг баштыңчының овур-хевирин көргүскен бо чогаадыг өткүт-тода сөстер-биле болгаш хүндүткелдиг байдал биле номчаап, көрүкчүлерниң улуг сонуургалын чаалап ап шыдаан.

Дараазында композитор Долматовскийниң «Кажан өлүрүктүлер черге чоруп турда» деп мырызын оруе дылга Солуноол Люндуп мрлаан. Тайбың күзээн ыыттнам чонче халдап турар агрессорларны чоннуң көөр хөлүү чогуп көргүзеп бо килеңниг мыны, хорадаан ыяшкыларын-биле мырлаптарга, көрүкчү бүргүү мраажыга каттыжып, мыя-бо минутапның иштинде маадырлыг ыыттнам чоп-биле кады чурттай бергепаңг болган.

Аныяк композитор Каадыр-оол Бегзинниң «Дөрбет эшке» деп мрызы, композитор Алексей Чыргал-оолдуң «Ынчан чүге сагленээн сен» деп мрызы. Бо мрларны артист Роза Чооду өткүт, хөөг үн-биле мрлаанын демдеглеевее арга чок.

Концерттиң программазында көрүкчүлерниң улуг сонуургалын оттурулгалар номерлериниң саныпка кыдат. Пыган болгаш испан танцыларны таланттылыг аныяктар Ирина Давва биле Каадыр-оол Сагдының золдек-чараш, улуг мергежил-биле күүседкени киржир. Оны кым мактаваc боор!

Шынап-ла көрүкчүлерниң бо аныяк артистерни мактап турары таварылга эвес. Моон мурнунда ыыттнамнерге ойнап тура, бодунга хамаарышкан рольдарны чүгле эки эвес, харын кончуг эки күүседип, уран-мергежилиин көргүзүп келгени-биле чоннуң ыыттнам улуг хүндүткелиин, ооң иштиг ыыттнамнарын ап шыдаанын ол.

Хөгжүм-шин театрының артистериниң бо болүү — аныяк артистериң концерт-биле биске бир-ле дугаар үнүп турары ол. Көдээниң ажыл-ишчилери бистиң аныяктарывыс концерт-биле келирге, улус көрүшкү-биле уткуп алганының бир чижээ бо: Белдир-Арыг суур Самагалдайдан 3 км. ырак черде турар. Ынчалза-даа Самагалдайның уран чүүлге сонуургалдыглары, концертти дараазында Самагалдайга көргүзер турда-ла, аңаа сүрүп барып көрген. Ол «сүрүкчүлериниң» санныга мен база кирип турар мен.

Үстүнде айытканывыс ышкаш чедишкинниг күүсеттингеп номерлериниң саны хөй. Ындыгларының чижээге «Аңчы-кара болгаш Аңгыр-Чечен» деп тоолдан үзүндүнү артистер Ширвия-оол биле Чадамбаның күүсеткени, оруе улустуң «Волга-Хем» деп мрызын, Алексей Чыргал-оолдуң «Улуг-Хемим—Енисейим» деп мрызын Дадар Парыңмааның күүсеткени болгаш ээке-даа номерлерни киирип болур.

Чедишкинниг күүсеттингеп болгаш эки тургустунган номерлер-биле чергелештир концерттиң ам-даа чедир кылдыңнаан, эки белеткеттингеп талалары барын чугаалаан болур. Хөгжүм, үдеэге талазы-биле Михаил Зырянов харыылап турар. Оруе-даа, тыва-даа мрларны үдеп турда баяның үнү эки дыңналбас, бодунга быжыг бүүрел чок ойнап турар. Ол чорук күүседикчилерниң мыны аянныг, ыыттнам күүседиринге шаптык боон турары илдең.

Ол ышкаш концерттиң программазында партия дугайында, В. И. Ленинниң төрүттүгениинден бээр 100 чыл болур ооңга болгаш ленинчи комсомолдуң улуг байырлалы — ооң 50 чыл болур ооңга тураскаатkан номерлериниң кирбейн турарын хомудаачыг.

Четпестер, ам-даа эки ажылдаттынмаан талалары бар-даа болза, концертти иштинде-биле чедишкинниг деп санаавыс, республиканың районнарынче бир-ле дугаар эстрадалыг концерт-биле үнүп турар аныяк артистерге чедишкиннерин күзеишпээн. чер-черде чон оларны солун концерт-биле, эки шын-биле келирин четтиңнейн манап турар дээрзин чугаалаза чогуур.

М. ДАНЗЫП.
Тес-Хем район.

Чаа автобус

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң ыракы мал, хоозу турлагларынга хөй кижи киржиичилиг шефтер организастаар, агитколъторигаданың ажылдарынга болгаш район төвү дээш бо-ла чоок кавының хоорай, суурлары-биле аргыжарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Чоокта чаа колхоз баштаар чери «ГАЗ-51» маркалыг 20 олуттуг чаа автобусту садыын алган.

Колхоз төвүнден автобустуң Кызылче, Шагаан-Арыгже неделяда бир азы ийи катап чоруп турарын чурумчуткан расписаниени колхоз баштаар чери тургускан, ону чолаачы Белек Чалзыңмаага хүлээдип берген.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Редакторнуң орлакчызы С. К. ШОПГУ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Соолгу шиитпир» («Щит болгаш хылыштың» дөртку фильми) 10, 2, 4. «Хөмүдел турбас ужуруг» («Щит болгаш хылыштың» үшкү фильми) 12. «Щит болгаш хылыш» (1-ги, 2-ги сериялары) 5.40, «Щит болгаш хылыш» (3-ку, 4-ку сериялары) 9.05 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымыды 10, «Башкының ужуралдары» 12, 6, «Фараон» (1-ги, 2-ги сериялары) 8, «Цирк артистери» 2, 4 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аскыр-даглар» 8.40, «Ава» 3, «Чаңгаш маңа» 4.50, 8.30 шактарда.

редакцияның адресизи: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда кылдазының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймыраа кылдазының 23-54, культура кылдазының 37-13, колаа ажыл-агый кылдазының 21-47, үлетпүр кылдазының 22-64, чагаа база совет турлугуг кылдыстериниң 21-27, информация кылдазының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоиче золгалар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу). ТС—01254.

БҮҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чыхаа үнезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч.
ОКТЯБРЬ
12
СУББОТА
№ 241 (7083).

Өртээ 2 көп.

Деткиир, дузалаар, өөренир

Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарының дең кезии— бистиң алдарлыг херээженнеривисе ам эң чугула ийи улуг юбилейге — ленинчи комсомолдуң 50 чылынга база В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга хайымыкшынныг белеткелдиң уезин чурттап эртип турарлар. Улуг назылыг-даа, аныяк-даа бистиң херээженнеривисе төөгүлүг ол ийи болуушкун эргим үнелиг. Мынчангаш хоорай, колхозтуң ишчи херээженнери оларның кайызынгаа-даа суй белеэн сунар дээш күжениишкиниг демиселин үргүлүлеп турар.

Бистиң Тывавыс ажылчы херээженнери ол ийи демдеглелдиг хүнге холбаштырган социалистиг чарышка массалыг-биле хаара туттунмушаан, будүрүлгеге-даа, хой-ниитиг амыдыралывыга-даа эки түңнелдерни чедип ап турарлар. Бир эвес парторганизациялардың талазындан херээжен чонуң эки желөзөшкиннерин бадып бүрүзүнге деткиир, оларга сагыш чоокыгыр дузалаар, өөредир болза, олар хой ажыктыг түүлдерни кылып шыдаар артахыг-дыр дээрзин Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажыдакчызы К. Эрешнинага удуртқан Эрешниң «Чаа орук» колхозта, Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозта А. Карасалга удуртқан, Бай-Тайганың Кара-Хөлде И. Сенгиле удуртқан база Каа-Хеминиң «Совет Тываа» совхозта К. Идамга удуртқан херээженнер чөвүлелдеринең ажыдының дуржулгазындан көрүп болур. Түс-түс секцияларга болгаш агитвартираларга хувааттыгылаан бо чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазы шынаа-ла чаа утка-биле долдунган.

Үстүнде адаан херээженнер чөвүлелдери чүүң-даа мурнунда херээжен чонну ниитиниң будүрүлгезинге идепкейлиг-биле хаара тударынче, оларның политиктиг база хой-ниитиг ажыл-чорудулгазын хайыытырарынче ынчаргейин көздәдип келгени чогумчалыг. Бо ажыл-агыйларда ниитилелге ажыктыг ажыл-херектең хоорук, ажаа олурүп турар херээженнер ам шуут ховартаан, олар боттарының хире-шаа-биле кандыг-даа ажыл-ишке киржип, хой-ниитиниң давлагазын күзелдин-биле күүседип турар.

Тудуг суурлуглары калбартып сайырадыр, өг-бүле, бакың амыдыралын хаас-шинчи болдурар, уруглар кижизидилгезинге херээженнериң харылсалгазын улгатырар, оларның политиктиг деңнелин, ниитиг эртем биилиин өстүрөр, дыаранылга болгаш күлинарын мергежилиг бедидер талазы-биле ол чөвүлелдериң боттандырып келген хемчеглери уезинде негелдеш-биле чогум-на дүтүүп турар. Яндыг-бүрү айтырыгларга хамаарыштыр бо черлерде чорудуп турар херээженнериң тематиктиг кежээзери, диспуттары, өг-бүле концерттери, делгелгелер шынаа-ла оларны кижизидип өстүрериниң ёзулуг школазары апартының чугаалазары безин өөрүнчүг.

Улуг Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыры-биле холбаштыр республиканың херээженнер чөвүлелдериниң аразынга калбарган масса-лыг чарыш бо болгаш өске-даа чимдик чөвүлелдерни шынаа-ла күзенчиг түңнелдерге чедиргеп, оларда ажылчы херээженнерни улуг тургузукчу күш ыыдыр хууздурган. Оон тодаргай ийи чижээ бо: Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозунда ажыл-агый продуктузының күргүзеге садарынмың чыл планның хуусаа бетинде хамыкты мурнай ажыр күүседип шыдаан. Бо күш-ажылчы тивилетгеге колхозчу херээженнериң кииргеп үлүг кайгамчык улуг. Ол шынаа Эрешниң «Чаа орук» колхозунга будүрүлге болгаш чурттаалга тудуу бо чылын дыка шалыпкыы чоруп келгеп, а бо чүгүлә ажылга херээжен чон эр улустан дудак чок ажыдаан.

СЭКП-ниң райкомнары, хооркому болгаш чер-черде партия эге организацияларының хой кезии херээженнер чөвүлелдерине удуртулгазы мурнукузунган экижиткеш-биле оларның ажыл-чорудулгазы сөөлгү уеде улам-на идепкейжип, ынчангаш ниитилел амыдыралывга херээженнер организацияларының ролю оскелеп маргылдаа чок. Ынчалза-даа чимдик парторганизацияларның талазында херээженнер чөвүлелдериниң ужур-дузазын чедир үвелевес, оларның эки эгелээшкиннеривче кичээнгей салбас чорудуктуң фактылары ам-даа бар.

Кызылдың «Кара-Хаак», «Сукпак» совхозтарында, Тандының Хову-Аксы суурда, Бии-Хеминиң «Өөк» совхозта херээженнер чөвүлелдери республиканга калбарган чарыштың негелделерин ёзулаар эвээш эвес чүгүлә хүлээлгелерни ап, эвээш идепкейлиг ажыддан эгелээн турганнар. Бир эвес ол черлерде парткомнар (секретарьлары эштер Шошин, Савчай, Суров, Смирнов) ук херээженнер организацияларының эки эгелээшкиннерни изин-биле деткип, доктаамал дузалашкан болза, олар алган хүлээлгелерин чедишкиниг күүседип шыдаптар аргалыг турган. Шынында ол чөвүлелдериң планнаан чүгүлә болгаш солуп хемчегленнинң чамдыкы күзенчиг түңнелге четпээн хомудавчыг. Үстүнде ажылагыйларда херээжен чон орутузунда партийжи-организастыг, политинжиндилгелиг ажыддың деңнели ам-даа чавыс, ажыдыралдың культуразын бедидериниң демиселин кошкак.

Парторганизациялар ажылчы херээженнерге партийжи саддар чедиришкинин күштелдирер дизе, оларның массалыг организациязы — херээженнер чөвүлелдериниң, оларда түе-түе секцияларның организаторлуг, мобилизаторлуг ролюн өстүрери, оларны дамчыштыр хөделдирип чүгүлә дээрзин амыдырал бадыткаан. Мынчангаш херээженнер чөвүлелдерин тодаргай удуртур, оларның эгелээшкин бүрүзүн деткиир, чөвүлелдер болгаш секциялар удуртукчуларын доктаамал өөредир, оларга шыдамык дузалажыр хереп. Ынчан бистиң алдарлыг херээженнеривис, оларның массалыг организациялары ам-даа хой-хой ажыктыг түүлдерни кылып шыдаар болгаш хоорай, колхозтуң ёзулуг улуг иүш болган турар хөрээнге кандыг-даа чигзинниг турбас.

Совет Тываның ажылчы херээженнери чаа-чаа чедишкиннер дээш чарыштың тугун улам бедик кодурбушаан, бо чыдың улус ажыл-агый планнарының күүселдезинге төлептиг салымшкынын киирип, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун эки түңнелдерлиг уткуур дээрзинге чигзинниг турбас.

АСТРАХАНЬ ОБЛАСТЬ. Ажыглал черлери элезиннигзимээр деригзәрде калбаргап Ленин аттыг колхоз хой ажылынга тааржытыр специализастаттынып, помидор, арбуз өстүрүп турар. Ында бахчи культураларының тарылга иелдери муң гектар, бир гектардан-на ап турар дүжүттүң 400—450 центнер болуру хаая эвес. Колхозтуң чылдың-на ап турар орулгазы 2,5 миллион ажыг рубль.

Үндүрер чарыгдалдар база орулга-биле дүежүр. Ында ортумак школа, Культура бажыңнын тутқан, контора, чурттаалга, будүрүлге бажыңнары туттунуп турар.

Куш-ажылчы шылгаралдарлыг болгаш дайынчы маадырлыг чоруктар кылган 120 колхозчулар орденнер, медальдар-биле шаңналаткан. Оларның аразында 4 кижи Ленин орденин чоргаарал-биле эдилеп турар, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга үезиктүр Культура бажыңынга ленинчи номчулгалар эвелээр.

ЧУРУКТА: Лиман районнуң В. И. Ленин аттыг колхозунуң ола Культура бажыңы.

Н. СУРОВЦЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ИЛЬИЧИНИИН ЁЗУГААР ЧУРТТААР БОЛГАШ АЖЫЛДААР

Идеология ажылдакчыларының зона аайы-биле чөвүлел хуралындан

Владимир Ильичиге кайгамчык турасказадды — оон олум чок идекларының улуг болгаш төлептиг сициигиишкини коммунизмиин тургуспушаан, моон соңгаар-даа ленинчи ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар бис. Красноярск крайның, Якут болгаш Тыва АССР-лерниң идеология ажылдакчыларының зона аайы-биле чөвүлел хуралы чоокта чаа Красноярскиге ыыдыр лозунгуң адаз-биле эрткен. В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ортага белеткел дугайында СЭКП ТК-ның докладын канчаар ап экизинбиле боттандырар дугайын оон-кирижикчилери тодаргай чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның культура кидизиниң сектор эргелекчизи эш **А. А. Белявтиң** кылган илеткелиниң соонда, ленинчи чагыларны амыдырал-га боттандырар, ниитилелди революсчу ёзу-биле чаартырынга марксизм-ленинизминиң ужур-дузазын ханылы-биле илередир, бистиң партияның, бүгү совет улустуң демиселин бүгү талазы-биле көргүзер төлээде, идеология ажылының улуг хой янзы хевирлерин болгаш аргаларын канчаар улам долузу-биле ажыглаар дугайында ажыл-херекчи саналдар эгелээн. Партия организа-рының, культура албан чергелериниң, парлалганың болгаш чогаалчылар организацияларының аңаа санал берген ажылдакчыларының кол кичээнгейи ажылчы чоннарны коммунистиг идеологияның угаан-бодалынга кижизидерин, беш чыл онаалгаларын хуусаа бетинде күүседириниче оларның күжениишкиннерин мобилизастаарынче моонниттинген турган. Ильичиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткелдиң херээн чогум-на ынчаар көөр чорук кандыг-даа байырлалдарны чорударының ленинчи угаан-бодалынга тааржып турар. Ильичиниң эптежип шыдавас турганы, хүн бүрүнүң сагыш салымшкының чарыктырып турар янзы-бүрү шуугаазыннар кылып, көөргеттиимәйн, харын ажылчы чоннарның күжениишкиннерин шиитпирлеттиимээн айтырыгларже, келир уеним сорулгаларынче мөөнүүр.

Делегей пролетариалының баштыңчызы —Владимир Ильич Ленининиң хаанныг уеде шөлүлге эртирип турганы Красноярск крайның ажылчы чоннары — Ильич дугаймында турасказадды ыдыктыы-биле кадагалап, оон юбилейин кайгамчык чедишкиннер-биле үткүп турар дээрзин СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП Красноярск крайкомунуң бирги секретары эш **А. А. Комарев** бодунуң саналынга чугаалап берген. Үлетпүрүнүң, тудугнуң, көдээ ажылагыйның ажыл-ишчилери беш чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле боттарының хүлээлгелерин чедишкиниг күүседип турарлар.

— Крайның партия организациялары В. И. Ленининиң юбилейинге белеткенир талазы-биле улуг ажылды кылып турар—деп, эш Кокарев уламчылаан. 160 муң ажыг коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер партия чырыдышкынының системазында марксизм-ленинчи өөредилгеже хаара туттунган. В. И. Ленининиң чогаалдарын, ам-гы уеде болуп турар болуушкуннарны дыка-накчы бүрүзү бөдү тускай болгаш ханы аналитеп билир кылдыр оларны өөредиринче кол кичээнгей мында уг-ланган. Калбак масса-лыг лекцияларны, илеткелдерни, бесе-даларны, ленинчи номчулгаларны организастап, Владимир Ильичиниң ажылдарының талазы-биле теоретиктиг конференцияны база ол ышкаш «Ленин болгаш Сибирьниң социалистиг чаартылгалары» дээ-ышкаш, база өске-даа темаларга ыыдыг конференцияларны чорудуп турар.

Ильичиге турасказал кылдыр Шушенскоеге «Ленининиң Сибирьге шолулгези» деп турасказадлыг музейни тургузар. Красноярскиниң, Минусинскиниң, Ермаковскиниң коммунистери В. И. Ленининиң чорук чораан бажыңнарын септеп, катап тургузуп, турасказадлыг ёраллерни кылгылап турар. Владимир Ильичиниң Красноярскиден Шушенскоеже чорааны «Святой Николай» деп пароходту мурнуку хевирин ёзугаар катап кылып турар. Бистиң үевистиң кайгамчык тудуу — Красноярск ГЭС-тен ырак эвесте, Дивногорскиге ону моңгезин-биле тургузуп каар.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш **К. С. Шойгу** бодунуң саналынга шаанда дарлаттырып, молчүттүрүп чораан тыва улус бистиң Коммунистиг партиявыстың боттандырып турар ленинчи национал политиказының ачызында экономиктиг болгаш культурулуг хогжулдезиниң талазы-биле чаа-чаа бедиктерже кодурүлген болгаш тыва черде улуг чаартылгалар болган дээрзин онаалап демдеглээн.

Тываның ажылчы чоннары ол бүгүге өөрүп четтиришкинни илеретпишаан, ленинчи юбилейин төлептиг үткүүру-биле күжениишкиниг белеткенин турарын эш Шойгу уламчылаан чугаалаан. Юбилейге холбаштыр республикага чорудар хемчегларни ажылдап кылгаш, амыдыралга боттандырып турар. Улуг башкынчының ажыл-чорудулгазының дугайын болгаш Ленининиң идеазының ачызы-биле республиканың ажылчы чоннарының чедип алган кайгамчык чедишкиннериниң дугайын Кызылда, районнар төптеринде, будүрүлгелерде, тудугларда, колхозтарда болган совхозтарда лекторлар ажылчы чоннарга чугаалап берип турар. Партия чырыдышкынынга кол угланышкын ленинчи номналды өөредириниче салдынган.

Ажылчы чоннарны интернационализмниң ёзугуунга кижизидериниче тыванын коммунистери улуг кичээнгейин салып турар. Маңаа культура ажылдакчыларының толээлекчилериниң бот-боттарынче алдаажыр, дуржулга солчулгазы улуг рольдуг боол турар. Чүгле бо чылын бээн Тывага Якутиядан, Хакассиядан, Алтай АССР-ден ыыдыг толээлер чораан. Ынчаргә бистиң Тывавыс культура ажылдакчыларының толээлекчилери ажылуунга Молдавияга, Хакассияга, Моол Арат республикага чораан келгеннер.

Оратор оон-биле кады улуг башкы-Ленининиң дугайында литератураны үдептүрүнүп, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылчын коллективтеринде, колхозтарда база совхозтарда библиотекалар калбаа-биле пропагандалап турарының эки чижектерин корүгскен болгаш республиканың бүгү ажылчы чоннары ленинчи юбилейни ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң талазы-биле чаа-чаа чедишкиннер-биле үткүүрүнге долу шиитпирлиг дээрзин бадыткаан.

Индирде партияның Якутск хооркомунуң секретары эш **И. Г. Спиридонов.** Оратор бодунуң чугаалын ол хоорайда идеологтуг ажылын канчаар тургустунганын, аңаа кол чүүл ленинчи тема болуп турарын тодаргай чугаалаан.

— Бисте чимдик эки дуржулгалар бар апарган—дээш, ону ол чижектер-биле көргүскен. Ылаңгыя оон саналы-биле алырга калбак масса-биле ажылга оларга информация кылып бээр конференциялар улуг ужур-дузалыг боон турар. Партия, совет органнарның удуртукчулары болгаш тускай артемиглер айда бир катап эң чугула болуушкунарның дугайын ажылчы чоннарга чугаалап бээр болгаш айтырыгларны ол конференцияларга харылзаар чаңчыл бар апарганын ол лимнаткан.

Чөвүлел хуралның хой-хой киржикчилери В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткелдиң хүннеринде чоруттунуп турар идеологтуг ажылның талазы-биле дуржулгазын солушкавыр. Шаанда улуг баштыңчының шолулгеге турган черн Шушенскоеде амгы уеде бо талазы-биле утка-шынарлыг база солуп ажылдар чоруттунуп турар. Ол дугайын СЭКП-ниң Шушенское райкомунуң бирги секретары эш **Н. Н. Мальников** тодаргай чугаалаан.

— В. И. Ленининиң ажылдарын ажылчы чоннарның, илаңгыя аныктарның ортузунга пропагандалаарынче улуг кичээнгейни салып турар бис—дээш,— оратор уламчылаанда болза—«Ленин бистиңбиле!» деп, комсомолдуң политболгүнерни районда тургускан. В. И. Ленининиң ажыл-чорудулгазындан, партия төөгүзүнден болгаш СЭКП-ниң политиказындан оон программазында 14 тема кирип турар. Партия организацияларның аныктарның политиктиг болгүминериниң ажылын кичээнгейлиг хайгаарап, 26 болгүминерниң 20-зин коммунистер удуртур кылдыр тургускан. В. И. Ленининиң музейинге улуг ажылды чорудуп, бир кичээлди аңаа чорударын пропагандистерге сүмелеп турар бис.

Эш Мельников партияның болгаш чазактың шиитпири-биле Шушенскоеде В. И. Ленининиң чурттап, ажылдап турган черин тураскаадыг зона болдурар талазы-биле шында партия, совет органнарның чорудуп турар улуг ажылдарынга база доктааган.

СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары эш **Т. С. Түлүш** ленинчи номналды, СЭКП-ниң политиказын өөренирииге коммунистерниң болгаш ажылчы чоннарның сонуургалының аажок өзүп турарының дугайын чугаалаан. Ол бүгү болза пропагандисчи ажылды болдунчалыг, таарыштыр чорударын бистен негеп турар дээрзин ол айыткан. Ленинчи номчулгалар-биле кады бо районда марксизм-ленинизмни пропагандалаарының дээштиг хевири теоретиктиг конференцияларны чорударынче улуг кичээнгейни салып турар.

Ленинчи темаларга ажылчынар болгаш тускай артемиглер боттары илеткелчилер, лекторлар болуп киржип турар «ажылчын конференцияларны» чорудар дугайында Якут АССР-де партияның Оймяконск райкомунуң секретары Л. Н. Гаввва чугаалаан.

ВЛКСМ-ниң Норильск хооркомунуң бирги секретары **И. Аристов** аныяктар ортузунга ажыл чорударының солуп дуржулгазын чөвүлел хуралга чугаалаан.

— Аныяктарның чарыынга тодаргай сорулганы кезээде ылап тодарелдин алгаш, эң дээре байдалды тургузарынга, ажылда чедишкиннерни калбак-биле пропагандалаарының аргазы-биле оон чедишкиниг болдурунга идегин бээр херек — деп, ол чугаалаан.

Идеологтуг ажылдың дуржулгазының дугайында, ону улам боттуг болгаш шынарлыг кылып, оон-биле: Ильичиниин ёзугаар чурттаар болгаш ажылдаар деп лозунгувусту практика кырынга шингээдип алыр талазы-биле ажылчы чон бүрүзүнге дуза көргүзеринин дугайында чүүл кылза чогуурул дээрзин чөвүлел хуралга санал берген хой кижилер чугаалап турганнар.

Идеология ажылдакчыларының Красноярскиге болган чөвүлел хуралынга, ол ышкаш, Тыва АССР-ниң культура министри **М. С. Хомушлу,** СЭКП Хакас обкомунуң секретары **К. Н. Худяков,** «Красноярский рабочий» солуунуң редактору **В. Ф. Дубков,** РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Красноярск салбырының секретары **А. И. Чмыхало** болгаш оон-даа өскелер санал бергеннер.

А. Н. КОСЫГИН ПУРНУҢ СЕЙМИНИҢ ТӨЛЭЭЛЕРИН ХҮЛЭЭП АЛГАН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чалаанын ёзугаар Совет Эвилелинде албан ёзугуу-биле алдап чоруп турар, Польша Улус Республиканың сейм маршалы Чеслав Выцехке баштаткан төлээлерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Кремльге октябрь 10-да хүлээп алган.

А. Н. Косыгин биле польша эштерниң аразынга беседа болган. Беседа чүректин ханызындан, найыралчы байдалга эрткен.

(СЭТА).

ООЖУРГАВААН

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң Иштии-Хем салбырының механизаторлары беш чылдың үшкү чылының күзүү дүжүдүн чидириг чок чедишкиниг ажаап дооскан.

Салбыр бүгү 3647 га тараа культураларын, оон иштинде 1427 га кызыл-тастыг ажаап ап, га бүрүзүнден ортумаа-биле 8,5 центнер дүжүттү өстүрүп алган. Бо чүгүлә кампаниялыг ажылга комбайнерлер коммунист Б. Шойдан болгаш М. Даржай, Н. Кошкар-оол, В. Кара-Хуна олар 292—316 ганы тус-тузунда ажаап, социалистиг чарыштың шалыпчылары болганнар.

Салбырның ажыл-ишчилери тараа ажаап алымшкыны доозулганынга оожургавайн аңгыстарда савааны чайладып, ону сараатган алырынче кичээнгейни салган. Ынчангаш 2504 га черниң савааны болуп, оон 524 тоннаны сараатаан.

Сөөлгү уеде агаар-бойдустуң байдалы эжижип, күскү чер аңдарылгазын чорударынга таарымчалыг болуп турар. Салбырның механизаторлары ону ажыглап, 1794 га черни аңдарган. Бо ажылга трактористер Ховалыг Арбай-оол, Хорлуу Секпит-оол, Бүрбү База-оол олар хүн нормазын 113—118 хуу күүседип турарлар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

УЛУГ СОНУУРГАЛ

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга тураскаатказа тыва уран чүүлдүң болгаш литературазының декадазы Барыын-Хемчик районда үргүлчүленнишаан. Коруукчулерниң улуг сонуургазын болгаш бедик үнелелин чедип алган «Чечек» ансамбль ол районга концерт көргүзүп-терин доозаан. Кызылче чанып келген.

Октябрь 10-да чурукчу С. Ланзы Кызыл-Мажалык ортумак школазынга солуп ужуражылганы кылган. Чогаалчылар С. Сарыг-оол, Б. Хөвенмей, критик А. Калзан, эгелээн чоруур чогаалчы К. Эвер-оол олар Дөн-Терезинң суурнуң чурттакчылары-биле ужуражаннар. Оон соңгуда Эрги-Барлыктың ажылчы чоннары симфониялыг оркестрнин концертин магадаашкын-биле дыңнаан. Чогаалчылар-биле ужуражылганы кылган. Чогаалчылар-биле ужуражылганы бо суурга база бедик деңнелге эртпеп.

Хөгжүм-шин театрының шин бөлүүнүң артистери октябрь 10-да районнуң Культура бажыңынга ийи катап ойнаан. «Үенис келгеш» деп шинни кызыл-мажалыкчылар сонуургап көрген болгаш артистерниң ойнаарын бедин-биле үнелээн. Шин бөлүү ам Аңгатыга, Шекпээрге ойнаан, декадага киржилгезин доозар.

Чуруукчулар С. Ланзы, Г. Суздальцев, Г. Торлук, Д. Тойбу-Хаа олар октябрь 11-де «Большевик» колхозка ужуражылга кылып, чурук делгелгезин организастаан. Ол-ла хүн районнуң Культура бажыңынга декаданы байырлалдыы-биле хаттан болгаш ону симфониялыг оркестрнин концертн үнээн.

Бистиң Төрээн чуртувуста

АНЫЯКТАР СӨЗҮНГЕ ШЫНЧЫ

НИЖНИЙ ТАГИЛ. (СЭТА). Нижний Тагилдин В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының домна цехинин комсомолчулары болгаш бүдүрүлге черинин аныяк ажылчыннары БЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин бөгүн хуусаа бетинде күүсеткен. Күш-ажылчы шалыпчы ээлчеге эрткен ийи ай он хүнүнүң дургузунда даалгага немей эзилдирген шой 9800 тонна болган.

Аныяк домначылар хостуг үе-шактарында цехинин девискээрин үлегерлиг корум-чурумнуг болдурган, алды дугаар улуг домнаны тударынга 720 кижи-шагын ажылдап берген, сес субботник, воскресниктерни организастаан, а ажылдап алган 3500 рублин деңнесежип турар Вьетнамга дузалаарынын фондузунче шилчидип берген.

ОЛЧАЛЫГ БАЛЫКТААШКЫННАР

РИГА. (СЭТА). Күскү Балтиканың чалгып кээри хөлзенчиг. Соксаал чок шуурганнап турза-даа, Латвияның колхозчу аныяк балыкчылары бир миллион 200 муң центнер ажыг салака, килька, треска, сельдь балыкты тутқан. Моон мурнунда олар кажан-даа ынча хөй балык түдүп ап чорбаан. Республиканың балыкчы колхозтарының акинаажтары барын бассейнге бирги черни алган. «Бривайс эвейнекс» колхозтуң балыкчылары чыл планын күүсеткенин айыткаан.

УДМУРТ ПАРКЕТ

ИЖЕВСК. (СЭТА). Удмурт АССР-де ыяш сайгарылгазының эң улуг базазын бадызы чурттаалга бажыңнарының шаладын ыяшар чартык миллион дорбелчин метр каптазын паркелин бүдүрген. Ону бүдүрери планнаттынганындан кашдаа ай эрте күүсеттинген. Бүдүрүлге черинин ол чаа продукциязын чурттун хөй хоорайларынга чорудуп бээр.

КЫЗЫЛЧЫЛАРГА ДЫҢНАДЫГ

Бөгүн, Октябрь 12-де бүгү хоорай масштабтыг ленинчи субботник болур. Бүгү кудумчуларны ширбил-аштап, болуп ырыглаар. Мурнунда үнмейн баргылаан маштарның болгаш чадаң унуштерниң орнун катап кааар. Чаа маштарны болгаш чадаң унуштерни олуртур.

Субботникти алдан организация, будүрүлге черлериниң удуртукчулары болгаш ол черлерде партия организацияларының секретарьлары боттары-биле организастап, харылзап эрттирер. Алдан организация, будүрүлге черн бүрүзү быжыглаттыладан девискээрин болгаш боттарынга хамаарышкан девискээрин ырыглап, аштаар.

СЭКП-НИҢ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИ.

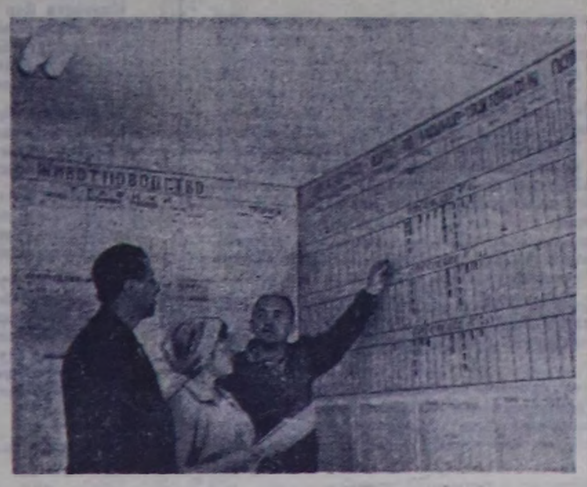

Кустанай областың 115 совхозунда диспетчер ажылын ажыглалга кептередир талазы-биле калбак шенелдерни чорудуп турар.

Бригадаларның хову турлагларында, совхозтуң тускай эртемнигериниң машиналарында, шалыкшын септелге кылыр «эргилде болуктеринде», сүт соорттур болгаш өске-даа тускай ажыл-иш машиналарында 220 радиотелефоннарны тургускан. Дүжүт ажаап алыр уеде радиотелефоннарны комбайннарго база тургузуп турар.

ЧУРУКТА: ажыл-агыйның салбырларындан келген медээлер-биле партком секретары И. Кудревскийни болган бухгалтер Р. Андреевалы совхозтуң диспетчери П. Якубовичиниң таныштырып турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТӨРЭЭН ЧУРТУНГА БЕРДИНИИШКИН-БИЛЕ

Хоойлу хүлээп алганының чыл оюнга

«Кандыг-даа революция, бир эвес ол камгаланып шыдаар болза, чүгле ынчаарда боттуг болур» деп, В. И. Ленин өөредип чорааш. Октябрьнин социалистиг Улуг революциязы оны бадыткаан. 50 ажыг чылдың дургузунда Коммунистиг партиниң мерген удаанның удуртулгазы-биле совет улус Октябрь чуртунуң алдарынга, хамаарыпсас чоруунга дайзынналрының халдавышкынарын шинтпирлин-биле ойтур шаап келгей.

ССРЭ-ниң Конституциязында: «Ада чуртун камгалары — ССРЭ-ниң хаматы бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези» деп бижээн. Анаа үндезилеэш, ССРЭ-ниң Дээди Соведи 1967 чылдың октябрь 12-де бүгү-ниитиниң шериг албанының дугайында чаа хоойлуну хүлээп алган. Ол болза чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаар дугайында Коммунистиг партиниң докладчазы сагыш салып турарының база бир чырытыланчак хереченви-дир.

Бистин Чепсектиг Күштеривис улуг дайынчы дуржулгалыг болгаш бодүүнүң бөлбаазыраашкынының шынар талазы-биле чаа чадазында туруп турар. Совет экономиканың, эртем болгаш техниканың улуг чедиишкиннери шеригниң чепсегленишкинниге, организас тургузуунга үндезин чаартылгаларны боттандырган. Оон-биле холбаштыр оон бот-составының ниитил билиг, техниктиг, күш талазы-биле белеткелинге улам улуг негелделерни салып турар.

Чаа хоойлуда шеригниң чиигине албанының хуусазының кызырган болгай. Ынчангаш шериг албанында турарларның, оон-биле кады шериг назы четпээннериң өөредилгезин улам шынарлыг, быжыг кылдыр боттандырары чугула апарган. Чаа хоойлуну хүлээп алганындан бээр чүгле чаңгыс чыл арткен болза-даа, аныяктарны шериг албанынга белеткээринге ол чаагай салдарын шагда көргүзе берген. Шериг назылыг болгаш ол назы четпээл-даа аныяктар коммунизим дээш демиселге шериг биле чоннуң чаңгыс эви ол хоойлуда сиңиикен-дир дээрзин билгеш, улам эки өөренир, техниктиг билгилерин бедидер, мага-бот болгаш мораль талазы-биле бодун быжыглаар деп түннелди кылып турар. Оон чижээн бистиң республиганчалда көрүп болур.

Партия, совет, комсомол организацияларының ниити күжениишкини-биле аныяктарны шериг албанынга белеткээр талазы-биле Тыва АССР-де өлээн ажылдар кылдынган. Бо чылдың бирги чартыында Армияже болгаш Флотче бистин республикадан чоруткаларның иштинде комсомолчулар 60 ажыг хуу, сес болгаш оон өрү класс доосканнар — 80, «Төрээн чуртту камгалаарынга белен бол» деп хөрек демдектиглер — 88, разрядтыг спортчулар — 52, техниктиг специалистер — 88 хуу болган. Бо көргүзүглер 1963 чылдың дециниинден ыракта бедик болганы ол. Ындыг болза-даа аныяктарны шериг албанынга белеткээр талазы-биле бистин республика Сибирь шериг округунга кирип турар областтардан, крайлардан хожудан турар дээрзин айтыр херек.

Партия болгаш совет органнар бо ажылны ёзулуг-даа хоюг алган черлерге аныяктарны шеригге белеткээри чедиишкинниг болур дээрзин дуржулга чугаалап турар. Бисте бо талазы-биле чамдык эки түннелдерни Барыын-Хемчик район чедип алган. Ында СЭКП райкому болгаш райкүүском камгалал-массалыг, шериг-патриоттуг белеткелче эки сагыш салып турар. Чаа хоойлу үнген соонда СЭКП райкому аныяктарны шериг албанынга белеткээр болгаш Тыва АССР-де өлээн ажылдар кылдынып турар. Ындыг болза-даа бо талазы-биле четпес ажылдап турар районнар база бар. Бии-Хем, Улуг-Хем болгаш Чоон-Хемчик районнар оларга хамаарыр.

Республиканың шериг комиссариаттары келир чазын шеригге келдириишкинге ам белеткенип турар. Оон-биле кады Совет Чепсектиг Күштерниң хүрээленинге кирер дээш, аңаа хүндүлүг шериг албанын эрттирер дээш, бистин аныяктар сеткили өөрүп белеткенип туралар.

Аңгы-аңгы үелерде шериг албаны база аңгы-аңгы эртикилеп турган. Революция мурнунда шериг албанынга турары шиттирген херектеннербиле домей турган. Сураглыг чуруқчу Репиниң «Шеригге баарларны үдеп турары» деп чуруун көрген кижилер аажок сеткили баксыраар. Ол чурук болза I Николай хаанның үеэинге хамаарыр, ынчаарда шеригже чээрби бөш чыл иштинде алгаш баар турган. Көдээ суурнуң аныяк оглун тараачыннар, оон дөргүл-төрели аң-не кадыг мунгарал-биле, ону өлүмче чорудуп турган чүве дег үдеп турарын чуруктаа көргүскен. Ынчаарда шериг албанынга турары дээрге кижиниң кезээде базындырары, эттеп-эриндедири, кижини мал дег көөрү болуп турган.

Бистин чуртувуста шеригже үдээри ыырлай еске. Совет улус Армияга болгаш Флотка изин-биле ынак. Бисте аныяк кижини шеригже улуг өөрүшкү-биле үдеп турар. «Оглумну үдеп турдум» деп укрании ырда «Совет чурттуң ырак кызыгаарларын камгалаазы-биле» чоруп турган оолду бүтү суурнуң канчаар үдеп турарын ырлаан. Оон кырган иези ыглаваан-даа, харын чаагай чагыгларын берип, дайзыннарга кээргел чок бол оглум, эки өөренип, ёзулуг дайынчы болуп чаңып кел дээн утка-биле ырлап турар.

Аныяктарны шеригже байырлалдыг үдээр чаңчыл бистий республикада база нептереп турар. Ылаңгыя Кызыл хоорайда, Таңды, Барыын-Хемчик, Каа-Хем болгаш еске-даа районнарда ол талазы кончуг эки.

Бистин республикадан шериг албанынче чоруткаш, дайынчы болгаш политиктиг белеткел талазы-биле үлегерлиин көргүүп турарлар энмежок. Чамдык чижектер: шеригниң Н кезээниң командири Улуг-Хем райондан шеригле барган Б. Алдын-оолдуң дугайында тергиин эки дээн чагааны оон терелдеринче чоруткан. Ону шериг кезээнге 16 катап макталган. Ол дыка-даа чаңчыл, ажыл-агыйга, ажыл-ижиге, ажыл-ижиге, ажыл-ижиге

делегей бо хүннерде

Тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-Вьетнам патриотчар америк интервентилерниң шеригелерниң удур шаап халдаашкывыг хемчегелерин үргүлчүлеп турар. «Юнайтед Пресс Интернэшнл» агентилелдиң Сайгонда корреспонденттиниң даңчытканы-биле алырга, октябрь 9-та мурнуу-вьетнам партизаннарының кезектери Дананг чоогунда «погаан эриктер» дээр тускай лагерьниң чанында турар америк далай чадаг шеригелериниң туружунче халдаан. Ооң түңнелиинде американнар дириг күш талазы-биле чидирилгит болган. Октябрь 8-те мурнуу-вьетнам партизаннар ол лагерьниң артилерия-биле боолаан болгаш бир америк самолёттуг дүшүр аткан.

Демилитаризастаан эвакуда тулчуушкуннар база чоруп турар. Кадыг-дошкун тулчуушкуннарга америк далай чадаг шеригелер 50 кижизин өлүртүп база балыгладып когаран.

Болгарияга чораан

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Коммунистиг партизавың ТК-ның чалааның ёзугаар Суданның Коммунистиг партизавының төлээлери партияның Чиңгине секретары Абдел Халек Мажджуб баштадыр аян-чорук кылып, октябрь 5-тен 8-ке чедир Болгарияга чоруп турган.

БКП ТК-ның Бирги секретары Тодор Живков баштаан Болгарияның Коммунистиг партизавың ТК-ның төлээлери-биле чугаалажышкыннар болган. Бистиң үениң кол айтырыгларының талазы-биле ийи партияларның үзел-бодалдарының чаңгыс аайын чугаалажышкыннар бадыткаан деп, хүлээп алган дыңнадытда демдеглээн.

Ийи партиялар АКШ-тың Вьетнамда бүжар-чүдек дайының соксадырын болгаш кожа араб чурттарының ажелеткен девискээрлеринден израиль шеригелериң доп-дораан үндурерин негеп, национал хамаарышпас чорук болгаш социал дешилге дээш, колониализмге болгаш неоколониализмге удур африка улустарның чөптүг демиселиин деткип турар.

Олар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын белеткээр талазы-биле ажылчын болуктүң болгаш комиссияның ажылын эки деп үнелеп көргеш.

Агрессорларга согуушкуннар

КАИР. (СЭТА). «Аль-Фатах» организациямың бир бөлүк, чепсектиг «Аль-Асифа» организациянның палестин отрядтары биле израиль шеригелериң аразында октябрь 3-тен 5-ке чедир Айн Яхиф суурнуң болгаш Эйлаттан Негевче базар оруктуң девискээринге тулчуушкуннар болган.

«Аль-Асифаның» командылалының дыңнатканы ёзугаар алырга, дайылдажышкыннар чорукканының түңнелиинде араб партизаннар 4 израиль автомобильди болгаш куйттыг 2 машинаны олардың сөөртүп чораан солдаттарыбиле катай чок ылаган.

Чугаалашканнар

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң болгаш Англияның камгалал министрлери Шредер биле Хилиның аразында шериг чугаалажышкыннары Боннга болган. Ужуражышкын соонда парлап үндүрген дыңнадыгда демдеглээни-биле алырга, ийи министрлер НАТО-нуң «камгалалга белениң экижидерин» дээш санаалаан.

Чаа хевириниң чепсектерин ажылдап кылыр болгаш бүдүрер талазы-биле ийи чурттарның «надыр ажылдажылгазын күштелдирериң» олар база негээн. Парлалга дыңнадыгларындан билдингени-биле алырга, 70 чылдарда ажылгалга кирер үжүрлүг чаа шериг самолёдун бүдүрериниң төлевилелиниң дугайын чугаалажышкыннар үезинде көрген.

• • •

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның премьер-министри Вилсон биле родезийжи ёзу-чурумнуң баштыңы Смиттиң аразында албан ёзузуунуң чугаалажышкыннары Гибралтарда анган шериг-далай күштериниң «Фиерлесс» дээр кораблинде эгелээн дээрэни англап дапитыкы хереглер министерствозунуң төлээлекчизи дыңнаткан.

Смиттиң англи чазакка кандыг-бир дүжүп берипшкинче баары чегей-ле боор деп бодалды англи парлалга айтып турар. Амгы салгалдың үезинде африка хей нуруунуң башкарылгазын Родезияга тургузарын болдурбас мен деп, расисчи ёзу-чурумнуң баштыңының медеглелип тайылбырлавышаан, «Гардиан» солунның бижээни болза: «Чугаалажышкынналрының эгелээрининг мурнунда-ла «Смит «хоржок» дээн.

ЧАЛЧАЛАР КОДАНЫНДА ШОШ-СОДАА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сайгонга Мурнуу Вьетнамның чалча «президентиниң» Нгуен Ван Тхиеуга удур үглаңдырган күрүне эргилдези кылыр дээр оралдажышкынга болган.

Америк информас агентилелдериниң дыңнатканы-биле алырга, мурнуу-вьетнам далай чадаг шеригниң командири генерал-лейтенант Ле Нгуен Кханг эргилде кызыр дээн оралдажышкынга киришкен. Ле Нгуен Кханг «оралакчы президент» Нгуен Као Киниң политиктиг эвилелчизи болуп турар. Далай чадаг шеригниң офицерлерин тудуп хоругдаарын эгелээн. Генерал Ле Нгуен Кхангның турар черин билдинмес.

БУР-НУҢ УЛУС ХУРАЛЫНЫҢ СЕССИЯЗЫНДА

Болгарияның Улус хуралының сессизы чуртта сорунтуг рационализатерларның ажылын эжиндерингө немелде аргаларны бөрип турар чогаадылга болгаш рационализация дугайында хөөлүүну хүлээп алган.

Болгар парламент төлээлериниң Турциянче аян-чоруунуң дугайын төлээлерниң удуртукчузу академик С. Гановский сессияның киришчилеринге дыңнаткан. Ылаңгыя комазы чуртта төлээлерни чүректиң ханызындан хүлээп алганын ол айыткан.

Төлээлерниң аян-чоруу Болгария биле Турцияның аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдүп, быжыглазарынга чаа базым болган дээрзин С. Гановский дедеглээн.

БКП ТК-ның Бирги секретары Тодор Живков сессияның депутаттарының мурнунга чүве чугаазаан. Бодунуң чугаазынга ол иштики болгаш делегей байдалының чамдык айтырыгларынга дөктаваан.

(СЭТА).

Лаоска—тайбың болгаш национал чаңгыс эп

Октябрь 12— Лаостуң улузунуң аймыралында кайгамчык хүн. 23 чыл мурнунда ол хүн лаос патриоттарның чепсектиг тура халышкыны улут чединшкин-биле доозулган. Вьентьянга тургускан түр чазак Лаостуң хамаарышпас чорууп чарлаан. 1945 чылдың октябрь болуушкунары Лаоска даштыкы тергиндээшкини шуут узуткаар, хосталганың болгаш хамаарышпас чоруктуң байзалдарында чаа аймыралды тургузар арганы лаос улуска бөөр ужурлуг турган.

Ындыг болза-даа колониазаторлар боттарынга таварышкан ол чаа согуушкун-биле эптежирин күзевээн. Олар Лаоста оскунган туружун эгидин алыр сорулганы салып, хамаарышпас чорукту чедип алган аның күрүнеге удур чепсектиг интервенцияны эгелээн. Лаос улус удураажышкын шимээшкинининг калбарганыбиле аңаа харылаан. Лаос улустуң национал-хосталгалыг демисели, аңаа илерээн иезидирлыг чоруу 1954 чылдың Женева чөвүлел хуралдың түңнёлдериге хүлээп көрүнген.

Өске-даа инлий-кыдат күрүнелерге ышкаш, Лаоска базала дайын чорудулгаларын узуткаан ол чөвүлел хурал лаос черге тайбыңның болгаш дүвүрээзин чок чоруктуң эргежок чугула негелдези болза, политика талазы-биле чогуур таарыштыр шинтипрээшкин болур дээрзин база демдеглээн. Ындыг болза-даа Лаоста байдалың чогумчуурун Каттышкан Штаттарның бодалдарынга дүүшпээн. 1950 чылда-ла «Нью-Йорк таймс» солунның демдеглээни-биле алырга, Каттышкан Штаттар франциз колониазаторларның политиктиг аптырышкынын ажыглап, бүгү Индий-кыдат ортулуктарже шургүп кирип, бодунуң салдарын калбартырын ораалажып турган.

Дайын соолуңдеги үеде АКШ-тың Лаоска хамаарыштырган политиказы ол чурттуң иштики хереглеринге каршы холгаралаашкын болуп келген болгаш Лаостуң национал күштериниң ортузунга чарылгырышкынны болдурар болгаш лаос черге үймээнин өөскүдер, дайынның чалбыжын кыпсып үндүрер бодал сиңиккен турган.

1952 чылдың Женева чөвүлел хуралы Лаостуң нейтралдыг догуналаашкынының корум-чурумун бадыткап турар декларацияны хүлээп алган. Мынчангаш Лаостуң тайбын, тускай догуннаан, хамаарышпас чангыс аай күрүне болуп хогжүүрүнге делегей талазыбиле эргежок чугула байдалдар тургустунган турган. Ол чөвүлел хуралдың киржикчилеринг өөң иштинде Каттышкан Штаттарның төлээлекчизи, Лаостуң тускай дегунаалкынынга, хамаарышпас чорууга болгаш нейтралитединге когарадды шуут азы доораттан чедирип белгү дег кандыг-бир хөделинишкиннерни болдурбазын, өөң иштики хереглеринге холгаарлаашкынны болдурбазын хүлээнген. Женева чөвүлел хуралдың түңнел хуралынга мызыгыр салгакчызы Суванна Фуманың чугаазаанынга: «Качыгдашкынның ол хире хой чылдарының соонда, адактың соолунде барын лаос улус болдунуң күзел-соруунун боттанышкынын: тайбыңны, национал чаңгыс эптн болгаш нейтралитеттн корун турар».

Лаостуң улузу болдунуң ол күзел-соруктарын мынчага чедир боттандырып шыдавазының, лаос черде орттуг чалбыжының хөрээзининг бурузу Каттышкан Штаттарга онаажыр, түге дээрге, АКШ Женева чөвүлел хуралдың соонда, дараазында үнде-ле, Женева дугуржулгаларын каржызы-биле үреп эгелээн. Лаоска америк холгаралаашкын улам-на калчаалыг шыларлыг болуп, «онза дайын» — Лаостуң патриотчу күштеринге удур чепсектиг интервенцияга америк ужар чүүлүүн болгаш үргедекчи-хоралыкчы болуктеринг шуут киржилгезинче шилчээн. Вашингтон Лаостуң национал үш болуктеринң аразында дугуржулганы үзүп, 1962 чылда тургускан лаос коалиечи чазакты тургузуун сандаратхан. Америк самолёттар Лаостуң тайбың суурларынче бомбаларны октап, ракеталар-биле боолаан турар. АКШ Мурнуу Вьетнам-биле Лаосту чангыс агрессчи белдир кылдыр улам доннаштырарын ораалажып турар.

Ындыг болза-даа Лаостуң улузу америк интервентилерге ойтур шавышкынны берип турар. Патриотчу күштериниң контролунда девискээрге чаа амыдыралды тургузуп, демократтыг тайбың чаартылгаларны боттандырып турар. Экономиканың болгаш культураның хогжүлдезинде илеле чедишкиннер четип алынган.

В. ХАРЬКОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

ЛЕНИНИЗМНИҢ ХАЖЫДЫКЧЫЛАРЫ

БУРЖУАЗИЯ бодунуң «коммунизмни аткаар тырттар» талазы-биле политиказынга түге фашистиг болгаш кедергей фашистиг идеготтерге эвес, харын-даа бар турар капиталистиг корум-чурумнарны бүгү тала-биле детнип, антикоммунистиг үүлгедиишкиннерге киржип турар реформисчи социал-демократтыга база даянып турар. Реакциялыг буржуазиянның болгаш барының үзелдиг социал-демократтыг удуртукчуларның араазында оларга дузалап турарларның куженишкиннери болгаш ажылчын аңгыны башкаландырарының талазы-биле ооң политиказында чамдык коммунистиг партияларның ажыл-чорудулгаларынга чамдыкта база саазларын халдады бөөрп амгы үеде чажыт эвес болгай.

Ажылчын партияларга болгаш пролетариаттың өске-даа чамдык организацияларынга ревизионисчи чайгылышкыннарның социал үндезиннерин Ленин чогуур үезинде сойгалап илереткен. Капиталистиг чурттарда «пролетариат-биле болгаш бүче буржуазиянның ооң-биле холбаалыг кезектериниң, олар-биле кады тараачыннарының аразында кыдат хана чок болгаш турбас-даа үжурлуг. Бичин-буурай буржуазиядан чамдык кижилерниң, бөлүктериниң болгаш кезектериниң пролетариатче шилчип кирипшкиннерн бодунуң талазындан пролетариаттың тактиказынга чайгылышкынларны болдурбайн барып шыдавас деп чүве билдингир».

КАПИТАЛИСТИГ чурттарның коммунистиг партияларының болза, хамыктың мурнунда партияларның ең кол чөленгишкин болур бедик медеррелдиг, мурнакчы, революссчу фабрика-завод ажылчыннары-биле четчелеттинин турар.

Ындыг болза-даа пролетариаттың партиялары — политиктиг организациялар болур, мынчангаш революссчу интеллигентилериниң болгаш тараачыннарының деткимчезинден сектанзыг ёзу-биле ойталап шыдавас. Олар боттарының хүрээлениңге хаара тудуп алырда, пролетариаттың революстуг партиязынга кирип турарларының мурнунга боттуг негелдерни салыр: бирээде, ынаа кирип турар кижилер политиктиг программаның бүгү-ле кол-кол түүлдериниң талазы-биле, артемниг коммунизминиң марксисчи теориязының кол-иол туруштарының талазы-биле пролетариаттың туружунга долузу-биле болгаш чугаа чокка бактаап турарын, ийнде, олар пролетаржы корум-чурумнуң, революссчу ёзуның бот-бердинишкининиң болгаш эң-сеткил катыжышкынының принципгерин шыңгыы сагыры

Бичин буржуазиядан үнген кижилерниң аразындан үнген революссчу демиселчилерниң ындыг шынарларын оларның партияга киргенинин соонда, херек кырында политиктиг ажыл-чорудулгелар үезинде кижизидип, синпиктирерн дүрүм болур ужурлуг. Ынчалза-даа оларның чамдыктары революстуг пролетарны туруштарны шиңгээдип алыр аргалы чок болу бергеш, боттарының бичин-буржуазчы үзел-бодалдары-биле кедерленгеш турүптар болгулаар. Боттарын коммунистер деп санап турар партияның удуртукчуларыг партияның кижүүлериниң массазын пролетаржы мировоззренпенин деңнелиңге чедирер турүжук, а харын-да боттарын безин бичин буржуазиянның туружунче чугаап бодарн партияга

Херек кы ындыг эвес-дээ болза, кажан делегейнин коммунистиг шимчээшкининиң чедишкиннеринден чамдык удуртукчулар болгаш бүдүн-бүдүн организациялар-даа боттарын коммунистиг бис деп чарлаар хөөнүг болуп турар мындыг үеде чурттап турар бис. Ону барымдаалаан, бодун коммунистиг деп адаттаныр турар партиялар бүрүзү-ле херек кырында авангардчы, ажылчын аңгының шинзыттырган удуртукчузу эвес дээрзининг дугайында Ленинниң айтышкынын уттуп болбас херек.

Ынчаарга, Ленинниң өөредиин ёзугаар алырга, ол бир эвес пролетариаттың эргеажылтарынга дүжүүн турар политиканы чорудуп, бир эвес ол пролетариат-биле сырый харылзаалыг, ооң-биле чаңгыс амыдырал-биле чурттаар, ооң кызыгаар чок идегелин эдилеп турар болза, ынчан ам ажылчын аңгының ёзулуг авангарды болур.

СОЦИАЛИСТИГ чурттарда коммунистиг партияларның байдалы капиталистиг чурттарда акы-дуңма партияларның байдалындан дыка мялгалдыг. Социалистиг күрүнелерде коммунистиг партиялар удуртуучу партиялар болуп турар, ол чурттарда буржуазиянның удуралаашкынының буза шапкан, ажылчын аңгы, тараачыннар болгаш интеллигенциянның аразында мялгал чоорту-ла чидип бар чоруур.

Ынчалза-даа социалистиг чурттарда, ол чурттарның коммунистиг партияларының хүрээлениңде коммунистиг мээ-медереи чүүл-бүрүү деңнелдиг, теоретиктиг белеткели аңгы-аңгы деңнелдиг кижилер база бар. Ол чорук коммунистиг партияларның хүрээлениңге аазы боттарын коммунистиг деп адаттаныр турарлаа партияларның хүрээлекшеринге марксисчи-ленинчи өөредиинин хажыдыкчыларынга чамдык таарымчалыг чорукту ажы

Амгы үеде антимарксисчи, антиленинчи хажыдыкчылар ийи хевир-биле ходелип турар. Оларның бирээзи — марксизм-ленинизмни барын үзеддиг, социал-демократтыг, реформисчи ёзу-биле, оскези — марксизм-ленинизмни төөпсектанчы ёзу-биле хажыдып турар.

Ынчаарга кыдатта «ең дээре марксизм», «ең дээре ленинизм» деп чулчуруп турар маожулар «кайгамчыктыг» ажыдыгларынны кылганнар. Оларның бадыткалын ёзугаар алыр чүве болза, хогжүзделиг капиталистиг чурттарда амгы үениң пролетариады бодунуң революссчу энергиязын чидирген, империализмге удур демисеишпеттээн болгаш харыпдаа «боттарының буржуазиязынга сатгынышкан» деп турарлар. Амгы үеде делегейниң революстуг шимчээшкининиң кол-ла төвү Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарынче, пролетариат эвээш саанныг болгаш шуут чок-даа чурттарже шилчээн, а кол-ла революссчу күш ам тараачыннар болуп турар деп медеглеп турарлар. Делегейниң антиимпериалистиг шимчээшкининде гегемония амгы үеде пролетариаттан шуут-ла тараачыннарже шилчээн деп бадыткаарын маожулар оралдажып турарлар. Ол-ла бүгүнү тараачынар колдаан Кыдат ам делегейниң коммунистиг шимчээшкининге кол рольдут дээр чүүлүн камгалаар дээш кылып турары билдингир.

Ол чорук болза, амгы үеденің «ең-не дээре» ленинизмни болур деп маожулар чарлап турза-даа, маожу «коммунизминиң» арыг гегемончу болгаш национализчи уткашыларын бүгүдеге билдингир.

Маожулар ынчаар-даа чулчуруурлар болза, мындыг боттуг чүүлдү буруу шаап черле шыдавастар: социалистиг чурттарның күүлүг лагерипге баштаткан делегейниң пролетарпады капиталистерге удур эптеш чок, ойталаан чешпээрежилге чок, сорулгажа чиге чүтөлдүг демиселди чорудуп, делегейниң революстуг чорудулгаларының бажында турар болгаш моон соңгаар-даа турар апаар.

АМГЫ ҮЕНИҢ революстуг болгаш коммунистиг шимчээшкининге гегемониң ролюн интеллигенция ойнаар ужурлуг дээрзинин дугайында хөөүн-меге болза коммунистиг партияларның хүрээлеңдеринде бактаап турар интеллигенциянның чамдык кезектериниде сеолгу үеде тыптып келген. Бо таварылгала интеллигенциянның ролю революция дээрге, хүлээп көөр чүүл эвес, бүгү-ле эргижирээн. үезинә чурттап эрткен болгаш солуур ужурлуг чүүлдерниң шүгүмчүүлелиге үндезинеттинин турар. Ынчаарга дуржулгалап алгаш көөрге, чогум-на интеллигенция кажанкезээде бүгү-ле корум-чурум шүгүмчүүлеп турар болгай. Ынчалза-даа ол шүгүмчүүлелдиң сорулгаазы, эрге-ажыы чүдел ынчан? Олар шүгүмчүүлелдиң хостуг болуру дээш шүгүмчүүлеп турарлар шыкажы?

Дуржулга, революстуг шимчээшкининиң практиказы «шүгүмчүүлелдиң хостуг көрүн», интеллигенцияның «чингелделерин» мынчар көөр үзел-бодалды буржуаз пропагандага дораан-на ажыглаар деп чүвени көргүзүп турар. Ындыг болза-даа, интеллигенция эвес, а пролетариат болза, амгы үениң революстуг чорудулгаларының кол шимчедикчи күжү, ооң гегемону болгай. Коммунистиг партиялар ажылчын аңгының мурнакчы интеллигенция-биле эвилелин дыка улуг ужур-дузалыг деп көрүп, ону бодунуң хүрээленнеринче хаара тудуп турарлар, мынчала-даа ол интеллигенция марксизм-ленинизмнин, пролетаржы интернационализминиң туруштарынга быжыы-биле бактаап турарын олардан негеп турар. Интеллигенцияның арааынан бижыг туруштуг, сагыла-чурумнуг, идея талазы-биле мяк бүүрелдиг эвээш эвес коммунист удуртукчулар үнгеннер. Ол ышкаш бистиң башкыларывыс болгаш баштыңчыларывыс — Маркс, Энгельс болгаш Ленин — интеллигенцияның аразындан тыптып үнгеннер болгай. Ынчалза-даа олар анархиялыг үүлгедиишкиннерге удур, сагыла-чурум чок чоруктарга удур болгаш антикоммунистиг хөөннерниң кезээде-зе чажыртынары «шүгүмчүлелдиң хостуунуң» дугайында интеллигентижи шуутаазыннарга удур кажанкезээде демисежин чорааннар.

КОММУНИЗМНИҢ теориязыныче марксизм-ленинизминиң дайзынпарының ажыы-биле халдап турганының үези эрткен. Хажыдыкчылар амгы үеде кажар-оптуг арналар-биле ходелип, социалистиг демократияның, пролетар революциязының болгаш пролетар диктатуразының дугайында өөредиглиң утка-шынарын өскерти чулчуруп турар апарганнар.

Маркстың үндезилеп тургускаңы болгаш Ленинниң улам ында хөгжүктиин өөредиглиң кол-ла үндезини утказы болза, капиталзмден социализмче революстуг ёзуның шураашкынын кылбышаан шилчиири, ол-ла революциянның чоруп турарының үезинде пролетариат буржуазиядан күрүне эрге-чагырганын хуналп алгаш, бодунуң пролетар диктатуразының күрүнеин үндезилеп тургузары, буржуазиниң экспроприациялаар болгаш тараачыннар-биле эвилелдежип алгаш, чаа социалистиг паптилелдя тургузары болур. Пролетар диктатуразы дээрге, ажылчын аңгының, тараачыннарның болгаш күшажылчы интеллигенцияның, тодаргайлаарга, улустуң хөй нуруузунуң эрге-ажыктарын камгалаар, буржуаз аңгыларның холгаарлаашкынынг халдаашкыннарындан социализмнің эрге-ажыктарын камгалаар пролетариаттың социалистиг демократиязы болур. Молчүчүү аңгыларның эргеажыктарын камгалаарын бодунуң сорулгаазы кылдыр көрүп турар буржуаз демократиядан ооң үндезини ылгалы чогум-на ында болуп турар.

Улустуң демократиязы болганда, социалистиг демократия болза, эрги корум-чурумнарны катап чаартып тургузарынче чүткүп турар молчүчү аңгыларның болгаш бүгү контрреволюстуг идегеттерниң удурлажымышкынларын узуткап базар хүлээлгелиг. А буржуаз демократия, кандыг-даа «калбак» хевирлиг болур болза, алызында барып, ажылчын аңгының болгаш тараачыннарны, оларның революстуг нүштерни базарыпче утлангаа. Ол дугайында бодаалы Ленин бодунуң «Пролетар революциязы болгаш ренегат Каутский» деп ажыында тайылбырлаан.

Социалистиг демократия болгаш буржуазтыг демократия дээрге, шуут эптеш чок билдинишкин-дир. Ленинниң 1918 чылда бижээни болза: «Пролетаржы демократия молчүкчүлерни, буржуазиялы чылча мавар. мынчангаш ол оларга арын таап, хосталгапы болгаш демократиялы аазанайн, а ажылчы чонны төлээлерниң аян-чоруу Болгария биле Турцияның аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдүп, быжыглазарынга чаа базым болган дээрзин С. Гановский дедеглээн.

БКП ТК-ның Бирги секретары Тодор Живков сессияның депутаттарының мурнунга чүве чугаазаан. Бодунуң чугаазынга ол иштики болгаш делегей байдалының чамдык айтырыгларынга дөктаваан.

(СЭТА).

МАРП-ның чаа программазы—амыдыралда

Моолдуң Араттың революстуг партиязының чаа программазын күүседириибиле холбашкан айтырыгларны шинчилээр талазыбиле эртем-теоретиктиг конференция Улан-Баторга болган. Дөрткү беш чыл планның күүседир үезинде бүдүрүкчү күштерни хөгжүдер болгаш ниитилел харылзааларын сайзыраңгайжыдар дугайында, а ол ышкаш ажылчы чонкарның коммунистиг кижизидилгезин күштелдирер дугайында улеткелдерни конференцияга чугаалашкан. Конференцияны МАРП ТК-ның органы — «Партия амыдыралы» деп теоретиктиг болгаш политиктиг журналдың 45 чыл ноюнга бараан болдурган.

(СЭТА).

Эр, херээжен кижилерниң кылган ажылын дең төлевирлиг болдурар дугайында доктаал үндурериң Англиянның профсоюзтарын чүс чыл дургузунда ирий деп чедип алган.

Ынчаныыже бүдүрүлгеде ажылдап турар херээженнер эр кижилер-биле деңге болгаш домей ажылдаар хирезинде-ле, ажыдыгаа чедир олардан оранчок эвээш төлевир ап турар.

(Солунмардан).

АНГЛИЯДА «ДЕҢ ЭРГЕ» ДЭЭР ЧҮВЕ.

Англи «Панч» журналдан алган шоодуглуг чурук.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПАРЛАЛГАНЫ — ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Мөген-Бүренде школа

Мөңгүн-Тайгада Мөген-Бүрен сес чыл школазының өөреникчилери ленинчи комсомолдуң 50 чылынга уткуштур чаа ленинчи өрээлди дерип турар.

Алдарлыг ленинчи комсомолдуң эрткен оруун тодаргайы-биле делгерөңгей көргүзер дээш школачылар плакаттарны Москвадан чагыдып, тыва аревэчилериниң ол черге үүрлериниң дугайында сактыышкыннарны, фотодокументилерни болгаш өске-даа хөй солун экспонаттарны чыып алган.

Маңаа совет-моол найырал булуңу база турар. Мөген-Бүренниң школачылары-биле Моол Арат Республиканың «Батрал» болгаш «Партизан» артельдериниң эге школаларының өөреникчилериниң интернационалчы найыралы бы-жыккан. Моол школачылар тыва өңнүктеринге моол чурукчуларның өңнүг бөлүк чуруктарын болгаш ол артельдериниң ажыл, амыдыралын көргүскен фотоальбомнарны белекке бергеннер.

Чаа ленинчи өрээлге В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга тураскааткан улуг стендини база кылыр.

Школачылар ам хоочун колхозчулар, аревэчилер чораан Иргит Успун-Доржу, Хертек Кечил-биле ужуражылга кежээзин эрттиргеш, оларның сактыышкыннарынга база төөгү документилеринге үндезилеп, Мөген-Бүренниң аревэчилериниң ажыл-херектериниң бижилгезин кылып турар.

Бо бүгү ажылдарны кылырынга школачылар Виктор Саая, Донгак Курбу, Саша Херлин, Саша Иргит олар идепкейлиг киржип келгеннер. Ол ажылды школаның улуг пионер вожатыйы Елизавета Иргит удуртуп турар.

Мөген-Бүренниң школазында интернат база бар. Школачылар чүгле өөренип турар эвес, төрээн колхозунга дузалаар шефтерни организастап, чурттап турар өрээлдериниң арыг-шеверин тургузуп турар.

Чеди классчы Лида Иргиттиң даргалааны № 2 уруглар өрээли сөөлгү неделяда типлекчи болган.

ЧУРУКТАРДА: Типлекчи № 2 өрээлдиң чурттакчылары (солагай талазындан) үшкү классчы Аня Иргит биле бешки классчы Иргит Бичинкыс оларның оруннарын эдип турары. Адаанда: моол өңнүктерниң белээнден өңнүг ийи чурук.

Д. АНАЙ-ООЛ.

Фотолар авторнуу.

Массаже

«Тыва кобальт» комбинаттың техниктиг библиотеказының эргелекчизи Светлана Шимит парлалга тарадыр талазы-биле улуг арга-дуржулгалыг кижилериниң бирээзи. Эрткен чылын база-ла эки организакчы болуп, чоннуң хүндүткелин чедип алган. 1969 чылдың парлалга чагыдылгазы эгелей бергенде Светлана Шимит «Тыва кобальт» комбинаттың инженер-техниктиг ажылчын, албан-хаакчыларының ортузунга солуннар болгаш журналдар чагыдар талазы-биле харыысалгалыг ажылды эки-турачы ёзу-биле холга алган.

Хамыктың мурнунда Светлана Шимит бодунуң өг-бүлезиниң чагыдылгазынче кичээнгей салган. С. Шимит дээди эртемниг библиотекарь Светлана хөйнү номчуурунга чүткүлдүг. Чаа чылда 42 рубльге солуннарны болгаш журналдарны чагыдып алган.

Парлалга чагыдылгазының баштайгы айында Светлана Шимит 700 ажыг рубльдин солуннарын болгаш журналдарын чонга бижиткен. Төп химия лабораториязы, механиктиг цех, транспорт бөлүүнүң коллективтер парлалга чагыдылгазынга эң-не идепкейлиг киришкеннер.

Химлабораторияда мастер Бартан, техниктиг ажылдакчы Бичө-кыс, инженерлер Рубцов болгаш Покорский олар чыл хуусаалыг хөй түнүг чагыдылгаларны бижидип алганнар. Парлалга чагыдылгазы ам-даа үргүлчүлеп турар. Комбинатты 1969 чылда ажыглалга киирер. Ынчангаш ол чылын хөй чагыдылгалыг болур дээш ажыл хайныккан.

О. КОРОТАЕВ.

РАБСЕЛЬКОРР—69

«Рабоче-крестьянский корреспондент» («Ажылчын-тараачын корреспондент») журналдың эге арнында-ла: «М. И. УЛЬЯНОВАНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИ-БИЛЕ 1924 ЧЫЛДАН БЭЭР «ПРАВДА» СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫ ҮНДҮРҮП ТУРАР» деп бижээн.

Дайын соолундеги чылдарда өөң 130 ажыг номерлери үнген. «Рабоче-крестьянский корреспондент» журнал партия эге организацияларының удуртукчуларынга, парлалганың активчилеринге хана парлалгазын болгаш бүдүрүлгениң доктаамал солуннарын удуртур, солуннар редакцияларының болгаш радионуң массалыг ажылдарын чорудар талазы-биле эки сумечизи болуп турар. Журналистер, орус дылдың мергеннери, чогаалчылар ол журналды дамчыштыр ажылчын болгаш тараачын корреспондентилер-биле чугаалажып, сумележип турар.

«Рабоче-крестьянский корреспондент» журнал хана солун редакторларынга редколлегия ажылын организастаарынга дузалап, материалдарны редакторлаарын, солунну чараш болгаш көрүштүг кылдыр кылырын сумелеп турар. Чижээ, журналдың октябрь номеринге «Факт» деп аттыг хемден...» деп сумелерни парлаан. Улуг Октябрьның улуг байырлалынга тураскааткан хана солунну канчаар каастаарын ында бижээн.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга уткуштур «В. И. Ленин — редактор, публицист», «Сос—кижи күжүнүң полководчузу» (Владимир Ильичиниң ажылдарының стилиниң болгаш дылының дугайында), «Парлалганың партийжизиниң болгаш улусчузунуң ленинчи чаңчылдары» деп чүүлдерни журналга парлаар.

«Беш чылдың сорулгалары», «Чүнү-даа сегирип алза — рабселькоррлар чыда калбас», «Орус дыл дугайында чугаа», «Солун өдуруу тыптып тур», «Мергежилдиң школазы» деп рубрикаларның адаанга чүүлдер, корреспонденциялар, чугаалажыглар, литературлуг болгаш өөредилге-методиктиг материалдарны номер бүрүзүнге парлаар.

Район парлалгазының массалыг ажылының хөвирлерин болгаш аргаларын үргүлчү чырыдар. «Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге район солуннарының ролюн бедидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалы-биле холбаштыр совет парлалганың бо чугула отрядының массалыг ажылының практиказында бүгү-ле эки чүүлдерни хандыр өөренир болгаш нептередир дугайын редакция көрүп турар.

«Хана солун редакторларының бот-өөредилгелиг школазы» деп салбырны журнал 1968 чылда парлап эгелээн болгаш келир чылын уламчылаар.

Журналды чурук тырттырарынга сонуургалдыгларның фотолары-биле, шоодуглуг болгаш ыяшка оюп парлаан чуруктар-биле, бот-тывынгыр чурукчуларның өске-даа материалдары-биле каастаар. «Литература цеги» деп салбырга эгелеп чөруур шүлүкчүлериниң шүлүктерин болгаш рассказтарын парлап турар.

Чамдык кызырылдалар-биле ук журналдың ийи материалын парлап тур бис.

Бөдүүнү-ле эки

Орус дыл сактып четпес байлак, шүлүкчүнүн чугаалааны дег, «сөстерни канчаардаа эптеп болур». Орус дылдың байлаа хемчээл чок, ол хүн бүрү байып турар. Бижээн-чүүлге эге херек болза, дилеп тып, шилип ал, кандыызы-даа бар.

Ол эки тывыышкыннарны кайынын дилезе экил? «Солунга дыннадыг» деп номга (1929 чыл) «номчукчуну дораан-на сонуургадыр эге херек, чидиг сес тыпса чогуур» деп бижээн. Ол кижи номчукчуну шуут-ла төөредир эге тыварын саналдаан. Өске кижи «фельетоннуң эгези тывызык дег болур, дораан утказы илеревес ужурлуг» деп айтып турган.

Ынчаарга ындыг «төөредир» азы «сонуургак» эгелер херек бе, ынчаш? Чок, оларны ажыглаары албан эвес. Харын-даа чамдык таварылгада ындыг эгелериниң шуут-ла херээ чок. Кандыг эге солунга тааржырыл деп айтырыгга М. Горький: «Кандыг эге деп че? Бөдүүнү-ле эки» деп харыылаан.

Эгелер бөдүүн болгаш билдингир болур ужурлуг. «Россияга капитализмниң хөгжүлдези» деп номун үндүргенибиле холбаштыр В. И. Ленин Шушенскоеден. «Эгезин өнедиин бөдүүн кылдыр кылган» деп бижээн. (Владимир Ильич баштай ол номун «Улуг үлетпүрге иштики рыноктуң тургустунганы» деп адаан турган, оон соонда ону немелде эге кылып каан). Ф. Энгельс... «эге бөдүүн болгаш билдингир болган тудум-на... улам эки...», «Бөдүүн эге чүден артык эки дээрзи тодаргай» деп чагып чораан.

М. Горький бодунуң чогаалдарын бөдүүн кылдыр адап чораан. Холун эрттир хөөремик болгаш чараш эвес эгелерни оюп чоруурун ол өскелерге-даа чагаан. И. Шмелев бодунуң тоожузун «Хөгжүм-биле» деп адаан. «Хөгжүм-биле» деп эге чараш эвес болгаш кандыг-даа утка илеретпейн турар эвес-тир бе? «Бижиниң демдеглелдери» дизе эки эвес бе?» деп, Горький сапалдап бижээн. Ол тоожунуң ады «Ресторандан келген кижи» болган.

Геннадыг публицистер болгаш чогаалчылар бөдүүн кылдыр бижиир деп чангыс аай бадыткан чораан. Ынчаарга холзээзинниг эгелер ам-даа читпээн. Холзээзинниг эгелерни тывары белен, а бөдүүн болгаш чараш чүүлдү тывары берге, ынчангаш ол ажыл чогаалчыларның болгаш журналистерниң хүн бүрү чогаалыкчы ажылдаарын негеп турар.

З. БЛИСКОВСКИЙ.

МЕРГЕЖИЛДИҢ ШКОЛАЗЫ

Бо салбырны номчукчуларның күзели-биле тургускан. Чогаалчылар болгаш журналистер сөстүң мастерлериниң ажылын, дылдың чаражын, солун жаирларының хөвирлерин тайылбырлап бижип турар. Журналдың сөөлгү номерлеринге авторлар бижээн чүүлдүң адын шилип алырының дугайын тодаргай бижээн. Ол беседаларның бирээзин кысказы-биле парладывыс.

Чагыдылгалыг болур

1969 чылдың парлалга чагыдылгазын чедиишкинниг эрттирер талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуң «Сут-Хөл» совхозунуң Киров салбырының партия организациязы чамдык хемчеглерни ап чоруткан.

Оон уламындан 178 «Шынны», 82 «Тываның аныяктарын» болгаш 126 төп солун, журналдарны чагыткан. Ынчангаш бо политиктиг кампания ажылы салбырда доостурунуң кырында. Бо чылын өг-бүле бүрүзү бисте чагыдылгалыг.

О. ДОРЖУ,
салбырда парторг.

ОРУК

ЛИТЕРАТУРА ЦЕГИ

Эгелеп чоруур авторларның, ажылчын болгаш тараачын корреспондентилериниң шүлүктери ындыг ат-биле парлаттынып турар. Солуннар редакцияларының чанында литература каттыжыышкыннарының (Баку хоорайда «Родник», Ярослав областың Данилов хоорайда «Северянка» болгаш өске-даа) киржикчилериниң шүлүктери журналга парлаттынгылаан. Журналга парлаттынган бир шүлүктү сонуургадыр-дыр бис.

Куу куштуң мойну ышкаш
Дыйлаң орук
Кудургайлан, дөвүнчүктеп
Дыйлаңайнып чоруй барган.
Сагыжымдан ыравастаан
Сактыышкыннар.
Чаражымга четкен изим
Шак-ла ында.
Хавак долу катташкакты
Уттувуткаш.
Казыргы дег.
Ужуктуруп баскылаар мен.
Узун орук кайнаар четпээн.
Улай базып.
Калбак бүрү кырлап эртип.
Эрги оңгу
Эрин-биле эрткилээр мен.
Дайзыннарны салба шапкан
Дайынчының
Чырык чаагай
сактыышкынын
Шыгжап чыдар орук бо-дур.
Ынчалза-даа
Ырак орук хевээр чытпас,
Хөрлээленген
Хөгжүлдениң дириг демдээ.
Чалыы улус чуртталгаже,
Шалыпчылар алдарынче
Орук дамчып базып эрткен...
Орук-биле
Базып чоруур кижи бүрү
Баар чериң.
Улуг чурттуң алдар-адын
Утпайн чору!

Дмитрий КРЕШТАПОВ,
инженер.

Москва хоорай.

Делегаттың сөзү

Чоокта чаа, сентябрьның сөөлгү хүннеринде, РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң 2-ги съездизиниң Москва хоорайга болуп эрткенин номчукчулар моон мурнунда солуннардан номчаан болгай. Аңаа бистиң республикадан үш кижи: ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, Бай-Тайгада чурттап, ажылдап турар Хертек Тойбу-Хаа, СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң политиктиг чырыдыышкын бажыңының директору С. С. Сонам база мен кириштивис.

Чурукчуларның бо улуг хуралының ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. И. Воронов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев, СЭКП ТК-ның культура килдизиниң эргелекчизи В. Ф. Шауров, ССРЭ-ниң Культура министри эш Е. Фурцева болгаш оон-даа өске харыысалгалыг ажылдакчылар киришкен.

Съездиниң болуп эрткени Эвилелдер бажыңының бүдүштургузуу, оон иштики каасталгазы, кайгамчык чараш болуп, уран чүүлге дүгжүп турар. Ишти ак мрамор даш болгаш алдын люстралары янтарь деп шилден бүткени каас-чараш, карак чиргилчиленнеп турар, тоолда бижээн ордулар сагышка кирер. Оон дээвиринде «Улуг башкы Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг, улуг чедиишкиннерлиг ужуражыылы!» дээн лозун чайыннандыр хып, ол-ла бүгү кижиниң сеткил-сагыжын хөлзедип, бедик көдүрлүүшкүнүг байдалчө чайгаар-ла киирер бээр. Коммунистиг партияның, Совет чазактың ачызында Тывавыстың шапкыны-биле хөгжүп, тывалар бистер улуг Совет күрүнениң дең эргелиг хамаатылары апарганывысты бодап келгеш, өөрүшкү хөрек сыңмастап, чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илередиптер состерни тывары безин берге апаар чүве болду.

Ол-ла ынчаар дээскиндир бодап олургаш, буржуаз эртемден, англи Д. Карретерустун «Удавас бистиң бо октаргайывыска тывалар турбас чүве» дээн сөстери сагышка кирип келир. Тыва чон бистерни оон дорамчылап, өлүмнүң эжиинде улус-тур дээн хоранныг сөстери, оон бак аксы бо хүннерде буступ дүшкен. Ам ядыы араттарның оолдары, кыстары бистер улуг орус чоннуң, ленинчи идеяларның, оон тургускан партиязының ачызында бо улуг, каас-чараш ордунуң иштинге хөй национал өөрүвүс-биле кады чаңгыс олутта олурупкан, шуптувус чаңгыс дылга — улуг Ленин башкының дылының кырынга чугаалажып, чугула айтырыгларны шиитпирлеп турар апарганывысты сактып келирге, «...делегейде мен дег чоргаар хамааты чок» диген одуругларлыг ыры ордуну бүргей шыва алган ышкаш сагындырар болду.

Бо улуг съездиге санал бээр аас-кежик меңээ база таварлашкан. Аңаа тыва чонумнуң өмүнээзинден биске мындыг аас-кежиктиг, культурлуг амыдыралды тыпсып берген Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенивисти илереттим. Тывага чурулга уран чүүлүн сайзырадыр херекке бодумнуң үлүг-хуумну киирер дээш бүгү күжүмнү, билиг талантымны харам чокка бараалгадып ажылдаарымны хүлээндим.

Бистиң Сибирь чурттуг, ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы эш А. Леонов бо съездиниң делегады болуп, аңаа санал берген. Бистиң оон-биле ужурашканывыс сеткил-сагышка кажан кезээде уттундурбас болуп артып калган. Чазык-чаагай арынныг, бөдүүн орус оол космонавт Леонов бистиң холдарывысты дыңдыг тудуп мендилешти.

Россия Федерациязының чурукчулары бо съездиге моон соңгаар чаа-чаа чогаалдарны чогаадып кылыр, чурукчу уран-мергежилди бедидер дээш канчаар ажылдаарын. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнга белеткел ажылдарын чорударынга чурукчуларның эң-не идепкейлиг киржип, ол алдарлыг юбилейге чаа, улуг чогаадыкчы чедиишкиннерлиг ужуражырын, чонга төлептиг бараан болурун чугаалашкан.

РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң ийиги съездизинге тураскааткан чурулга делгелгелери Москва хоорайның галереяларынга хөйү-биле ажыттынган. Бо делгелгелерде Тываның чурукчуларының, чонар-даштан болгаш ыяштан чазап чогаадыр уран шеверлериниң ажылдары делгеттинген.

Съездиге РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң кежигүннерин соңгаан. ССРЭ-ниң чурукчуларының ам болур съездизинге Россия Федерациязындан 425 төлээр баар кылдыр соңгуткан. Мени база аңаа баар төлээ кылдыр соңгааны меңээ дааскан улуг бүзүрел-дир. Оон аңгыда баштаар чериниң кежигүнүнге база соңгуттум. Бо бүгү кижини моон-даа артык эки ажылдап, чогаадыкчы ажылче чалгыннандырып турар-дыр.

Кижиниң сеткил-сагыжынга кезээде артып каар база бир солун чүве — Кремльдиң Съездилер ордузунга чазактың баштынчылары-биле Россия Федерациязының чурукчуларының ужуражылгазы болур. Бо кайгамчык ордуга болган ужуражылгага Совет Эвилелиниң ат-сураглыг чурукчулары, эртемденнери-биле болгаш чазактың баштынчылары-биле кады шай ижип, дашка көдүрүп, чугаалажып, хөгледивис-даа. Улуг башкы Ленинге четтиргенивисти илередип, оон төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ажылдарны чогаадып ажылдаарывысты партиявыска болгаш чазаавыска даңгырагладывыс.

Россия Федерациязының бүгү чурукчулары совет уран чүүлдүң моон соңгааргы сайзыралы дээш, бистиң чуртка коммунистиг ниитилелди тургузар ажыл-херекке идепкейлиг киржип, партияның болгаш чазактың чайгылыш чок дузалакчылары болуп, чонга төлептиг бараан болурун бадыткаан.

Чурукчуларның бо улуг чыыжынга киржип чораанывыс тыва уран чүүлдүң моон соңгааргы хөгжүлдезинге улуг ужур-дузалыг болур.

С. ЛАНЗЫ,
РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң тыва салбырының баштаар чериниң даргазы.

ЧУРУКТА: үш дугаар одуругда РСФСР-ниң чурукчуларының 2-ги съездизинге Тывадан барган делегаттар (солагай талазындан): С. С. Сонам, Сергей Ланзы, Хертек Тойбу-Хаа.

Организастыг эртип турар

Нарынга парлалга чагыдылгазының кампаниязы моон мурнунда чылдарда чогуур деңнелинге чедир организастаттынмайн турган. Бо чылын чагылганы сентябрь 5-те эгелээн. Чон ортузунга солун-сеткүүлдериниң чагыдылгазын организастаары-биле комсомолчуларны болгаш коммунистерни хаара туткан. Чижээ, Нарын суурпуң кудумчуларының аайы-биле комсомолчуларны тус-тузунга, а көдээ малчыннарны бригадалар аайы-биле коммунистерни быжыглаан. Хөй-ниити организакчыларны чагылганы чорудар мурнунда «Коммунизмче орук» колхозтуң партия эге организациязы кыска таныштырылганы кылган. Ынчангаш суурда чагылга организастап чорудуп турар комсомолчулар тус-тус солун, журналдарны чагыдып алырының дугайында тайылбыр ажылын база чорудуп турар.

Чижээлээрге, «Крокодил», «Огонек», «Мурзилка», «Крестьянка», «Журнал мод» деп журналдарга чүнү чырыдып бижип турарын тайылбырлаан соонда, чамдык колхозчулар ам меңээ оозу херек деп чүвени илередип турар апарган. Комсомолчулар Дарыма Хулгуна, Саныгаа Баир олар чагылганы чон ортузунга дээштиг организастап турарлар. Олар боттарынга онаашкан участоктарының чагылгазын организастыг чоруткан. Ында кижи бүрүзү ортумаа-биле ийиден эвээш эвес чагылгалыг. Колхозчулар «Правданы», «Тувинская правданы», «Шын» болгаш «Политическое самообразование», «Новое время», «Сельская жизнь» деп солун, сеткүүлдерни чагыдып ап турары эрткен чылдыындан хөй.

Чагыдылга ам-даа уламчылап турар, бо болза чүгле суур иштинден көргүзерге ындыг боон турар. Көдээ коммунистер Банчык Сарыг-оол, Суму Дамчан, Кыргыс Шижээ олар чагыдылганы эки организастап турарлар.

Бо чылгы парлалга чагыдылгазының кампаниязынчеында көдээ Совет, партия болгаш хөй-ниити организациялары кичээнгейни угландырганындан өрегe бүрүзү чагыдылгалыг болуп турар.

Н. ДАКАА.

Эрзин район.

Редакторнуң оралакчызы
С. К. ШОЙГУ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү шиитпир» («Щит болгаш хылыштың» дөрткү фильми) 10, 11.40, 1.20, 3, «Щит болгаш хылыш» (1-ги, 2-ги сериялары) 4.40, «Щит болгаш хылыш» (3-кү, 4-кү сериялары) 8.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Трактористер» 10, 1.35, «Шуурган көдүрлүп тур» 11.50, 3.30, 5.10, 7, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өнчүзү чок уруг» 2.20, «Чанагаш маха» 4.10, 6.05, «Фантомас» (1-ги, 2-ги сериялары) 8 шактарда.

АҢЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1968—69 аңныыр сезонунда өлүк тывыжын октябрь 25-те эгелээр. Таңды-Уула тайгазының девискээриниң киштерин, хоорайлар болгаш суурлар чаны погаан зонаны, ол ышкаш суг куштарын, черлик хаванны, те, чуңманы, ак коданны, чээренни, суг бобрын өлүрери шыңгыы хоруглуг.

Аян-чорук кылырын күзээннерге

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга болгаш ленинчи комсомолдуң 50 чылынга тураскааткан поездиге аян-чорук кылырын күзээн кижилериниң болгаш бүдүрүлгелериниң, колхоз, совхозтарның кичээнгейинге!

1968 чылдың октябрь 28-тен ноябрь 11-ге чедир Кызыл—Абакан — Ленинград—Москва—Свердловск — Абакан маршруттарга чоруур экскурсия-туристиг поездиниң путёвкаларын садары 1968 чылдың октябрь 28-те доостур.

Хүнде үш катап чемненирин, экскурсия болгаш культура-массалыг хандырылганы, Кызылдан Абаканга чедир автобустарга болгаш Ленинградка чедир купелиг вагоннарга орук чарыгдалын база дедир кээрин катай алырга путёвка өртээ 180 рубль болур.

Колхоз, совхозтар, бүдүрүлгелер болгаш күзелдиг кижилер путёвканы туризм талазы-биле область чөвүлелинден банк, почта дамчыштыр шилчилге-биле (күрүнө банкызында санажылга счёдунуң № 70020) болгаш Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың 30 (телефон 35-92) деп адрестен туда садып ап болур.

Путёвкалар садып алырынче далажыңар!

ТУРИЗМ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОБЛАСТЬ ЧӨВҮЛЕЛИ.

редакцияның адрези: Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типограф

ТС—01257.

БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕР!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 13 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 242 (7084).

Өртээ 2 көп.

Көдээ ажыл-ишке алдар!

Эвилелдер бажыңының колонналарлыг залынга октябрь 11-де көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге тураскааткан байырлыг хурал ажыттынган.

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри В. В. Мацкевич илеткел кылган.

(СЭТА).

Бөгүн, октябрь 13, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕР ДЭЭШ

Чыл бүрүнүң октябрьның ийиги воскресеньезин көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү кылдыр чарлаан чорук чер ажылдакчыларының болгаш малчыннарның күш-ажылын партия биле чазактың бедик үнелээнинин, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдер дугайында сагыш салыышкынның чайынканчак херечизи болур. Совет көдээниң ажыл-ишчилери бодунуң байырлалын ам, бүгү чонбиле кады, үш удаа демдеглеп эрттирип турар.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң болгаш партияның XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдырелга боттандырбышаан, Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйы, бистиң бүгү чуртувуста ышкаш, улам бурунгаар хөгжүп, чер болгаш мал ажылының культуразын бедидип, эртемниң, мурнакчы дуржулганың чедишкиннерин шиңгээдип ап, аңаа үндезилээш, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедип турар. Колхозтарның, совхозтарның экономиказы быжыгып, көдээниң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы болгаш чогаадыкчы идепкейн бедип, оларның чаагай амыдырал-чуртталгазы улам-на экижип турар.

Республиканың колхозтарында, совхозтарында көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге киирген ажыл-ижин бедии-биле үнелеп турар мурнакчылар чыл бүрү көвүдеп турар. Сөөлгү чылдарда мал ажылынга чедишкиннери дээш 300 ажыг кижи чазактың орденнери, медальдары-биле шаңнаткан. Оларның аразында Ленин орденин эдилээннер 14. Тывада 40 кижи «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» деп бедик атты эдилеп турар. Бодунуң ажылының аайы-биле ындыг алдарлыг атты чедип алган механизаторлар, агрономнар, зоотехниктер, мал эмчилери бар.

Улуг башкы болгаш баштыңчы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюнга телептиг ужуражыры-биле социалистиг чарышты калбартпышаан, республиканың көдээ ажыл-ишчилери бо байырлыг хүнүнге чамдык эки түңнелдерлиг ужуражып турарлар. Республикада мал ажылының продуктуларын бүдүрери өскен, күрүнеге дүк садарының чыл планы октябрь 1-ге чедир 105,2, сүт—90,5, эът—85,6 хуу күүсеттинген. Ылаңгыя Бии-Хем, Тожу районнар сүт садарының чыл планын хуусаа бетинде күүседипкеннер. «Өөк», «Кек-Тей», «Россия», СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтар болгаш дуржулга станциязы мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планнарын хуусаа беринде күүсеткеннер.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедириниң херээнге бистиң кайгамчыктыг малчыннарывыстың салыышкыны улуг. Бо чылын республикада төрүүр чүс хойга онааштыр 100-тен хой хураган алган хойжулар 103. Ооң иштинде «Элегес» совхозтуң хойжузу С. Сүрээ 128 хураганны, хой бүрүзүнден 3,9 кг дүктү, «Торгалыг» совхозта М. Биче-оол — 116 хураганны алган. Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунда М. Чанчина хонукта бызаа бүрүзүнден 900 грамм, «УТКА 25 чылы» совхозтуң кадарчызы Д. Сувақ шарыжык бүрүзүнден 1000 грамм немелде деңзилиг болган. «Межегей» совхозтуң саанчылары З. Карташова эрткен тос айлар иштинде инек бүрүзүнден 2620 кг, О. Кара-кыс — 2418 кг сүттү сагган. Ындыг мурнакчыларны барык ажыл-агый бүрүзүнден тып болур.

Амгы үе— кыштаглаашкынның чыгадып келген бүдүүзү. Ынчалза-даа ниитиниң малы тодуг кыштаглаашкын-биле четпес хандыртынган. Ам кол сорулга бар чемнерни эки кадагалап, бодамчалыг чарыгдаарындан аңгыда, бүгү малды чылыг кыштаглаашкын-биле хандырары болур. Кыштаглаашкынга белеткелдерни дарый доозуп, ону организастыг эгелээр херек.

Бо чылын республикага агаар-бойдустуң байдалы таарымчалыг эвес болза-даа, чамдык ажыл-агыйлар, ылаңгыя Таңдыда «Революцияның чалбыыжы», Барыын-Хемчикте «Большевик», Чөөн-Хемчикте «Искра», Ленин аттыг колхозтар, «УТКА 25 чылы», «Сүт-Хол» совхозтар өскелерге бодаарга черле шору дужүттү алганнар. Тарааның быжыды бир аай эвес болза-даа, Каа-Хемде «Коммунизмче орук», Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» колхозтар тараа культураларының ажаап алыышкынын сентябрь 20-де доосканнар.

Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхозта Ф. Долганов, В. Ситников, В. Мурыгин, «Ленинчи орук» колхозта А. Никифоров, «Кек-Тей» совхозта С. Санников, Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозта К. Кавый-оол болгаш оон-даа өске комбайнерлер сезонда 350—550 гектар тараа культураларын ажаап ап, техниканы бедик бүдүдүнчүлүг ажыглаарының үлегерин көргүскеннер.

Бо байырлыг хүнүү демдеглеп тургаш, Тываның чер ажылдакчылары 1969 чылда эки түңнелдерни чедип алыр дээш, үрезин арыглаашкынын, техника септелгезин, кышкы агротехниктиг хемчеглерни эң организастыг чорудар ужурлуг. Чер ажылының культуразын бедидериниң хемчеглерин ап тургаш, агаар-бойдустуң могадыышкынынга алыспайн, бедик дужүттү өстүрүп алырының үндезинин дыгааштан салыр херек.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Көдээге тудуг ажылын чурумчудар дугайында» чаа үндүрген доктаалы көдээниң ажыл-ишчилериниң амыдырал байдалын улам ыңай экижидер дугайында сагыш салыышкынның база бир тодаргай херечизи-дир. Партия райкомнары, райкүүскомнар болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдери чоокку чылдарда бо та[illegible] хемчеглерни ам ажылдап кылза чогуур.

Мал ажылдакчыларының билиг мергежилин бедидер дугайында партия биле чазан база сагыш салып, «Мал ажылының I—II класс мастери» деп аттарны тыпсырын шиитпирлээн. Бо талазы-биле партия организацияларының удуртулгазы-биле мал ажылының тускай эртемниглери колхозтарга, совхозтарга бүгү малчыннарның өөредилгезин организастаар хүлээлгелиг.

Тываның көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилериниң бо байырлалдыг хүнде сөзү мындыг: бо ажыл-агый чылын чедишкинниг доосканы, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң бүдүүзү— 1969 чылда көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларынга бедик түңнелдерлиг болур.

БИСТИН республикада

ЧАРЫШТЫГ ФЕРМАЛАРДА

Жданов аттыг колхозтуң ийи сүт-бараан фермалары аразында чарыштыг. Олар көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге чедишкинниг ужуражыр дээш ажылын улам экижиткеннер. Эрткен 9 айларның түңнелдерин үндүрген.

№ 1 Оймак фермазы тос айларның дургузунда 301 тонна сүттү сагган, ооң 189 тонназын күрүнеге дужааган, инек бүрүзүнден сагганы 1311 кг. № 2 Хараган фермазының ниити сагганы 312 тонна, күрүнеге сатканы 172 тонна, инек бүрүзүнден ортумак саалда 1320 кг. Чарыштың бирги черин Хараган фермазы алган.

Бо ийи фермаларның саанчылары чылда инек бүрүзүнден 1400 кг сүттү саар деп хүлээлге алган болза, ону 9 айларның түңнели-биле ажыр күүседипкен саанчылар бар. Чижээ, комсомолчу Валя Борбак-Кара бир инекке онааштыр 1530 кг, Сендин Сарыг—1453 кг, Тюлюш Чанчынмаа — 1484 кг сүттү сагган.

Кайы-даа ферма чыл төнчүзүнге чедир чүгле бүдүрүлге планын эвес, харын алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседириниң барымдаазы бар.

С. НАМЧАН.

Улуг-Хем район.

САРААТ-ЛА, САРААТ

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң баштаар чери, ында партком болгаш көдээ Совет келир кышты эки белеткелдиг уткуур дээш, колхозчу массаның күжүн белеткел ажылдарынче мобилизастап шыдаан.

Ниитиниң малынга 1110 тонна сиген белеткээр планын өске ажыл-агыйларны мурнай күүсеткеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Силос, зеленка белеткээриниң планнары база шынарлыг күүсеттинген.

Сиген шөлдеринге-даа, эзимнерниң аяннарынга-даа баарга, сараат-ла, сараат! Тараа шөлдериниң аңгыстарынга-даа баарга, сараатап каан зеленка-ла хой. Фермалар, хойжу бригадалар төптерингедаа баарга, янзы-бүрү мал чемнери хой. Өөрүнчүүн, магалыын чүү дээр!

Октябрь 4-түн эртенинде колхоз баштаар чериниң конторазынга актив чыылгаш, хөпээн саван-даа черге кагбас деп чугаалашкан соонда, бүгү күштү савац болуп, соортүрүнче эвилелдээн. Мээң аалым чанында шала соолзүредир кескен сула аңгызынга автомашиналарлыг, тракторларлыг колхозчулар кээп ажылдап турда, мындыг күштүг чон чүнү дескедирил деп магадап турдум. Сарыг-ногаан сараттар ында-мында оорганлар дег бедип үнүп, савац чүдүрген машиналар каржыпсончуп-ла турлар. Магалыын чүү дээр!

Бистиң № 1 хойжу бригадавыстың хойжулары бир улуг сараатты тургускан. Мал чемнери әлбекте кышты чүге тоор бис дээн соруктуг чугаалар дыңналып турду.

Кышка белеткел чүгле ол эвес. Эш С. Доспайга удурткан комсомолчу звено малчыннарның септелге чок бажыңнарын чугайлаар, үрелген печкаларын септээр хүлээлгелиг. Ол звено хойжулар М. Сендажы, О. Алдын-оол, М. Моңгуш оларның кыштагларында чуртталга бажыңнарын чугайлап, печкаларын септеп доосканы, тергелиг «Беларусь» трактору-биле өске кыштагларже хапканнар.

Колхозтуң тудуг бригадазының 7 кижи составтыг звенозу Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында септелгени доосканы, ам хойжуларның кыштаг септелгезинде барган. Тудугжуларның өске ийи звенозу кыштаглар септелгезинде хой ажылдарны кылган болгаш амдаа кылып турар. Оон ыңай кыштагларын боттары септеп белеткеп алган малчыннар база бар.

Бистиң колхозтуң малчыннары кыштаглаашкынга эки белеткелдиг, чоргаар ужуражып турар. Кышты оон ыңай канчаар эрттирери бистер малчыннардан хамааржыр.

М. МАЖАА,
хойжу.

ШУПТУ ХУУСАА БЕТИНДЕ

★ Калининград областың көдээ ажыл-агый ишчилери социалистиг хүлээлгелерин күүседири дээш чарышпышаан, күрүнеге эът, сүт болгаш чуурга садарының планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Мал ажылының продуктуларын садары үргүлчүлевишаан.

★ Горький областың көдээ ажыл-агый ишчилери социалистиг хүлээлгелерин күүседири дээш чарышпышаан, күрүнеге эът, сүт, чуурга болгаш дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садары үргүлчүлевишаан.

★ Херегленчилер кооперациязының ажылдакчылары беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш чарышты калбарткаш, октябрь 1-де чуурга, дүк садып алырының чыл планнарын күүсеткен.

Эрткен чылдың бо үедээзинге деңнээрге садып алдынган чуурга 800 миллион кезек, дүк — 23 муң тонна хой болган.

Плаңдан ажыр садып алыышкын үргүлчүлевишаан.

★ ★

Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң тараажылары көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражып турар. Ажыл-агыйның төп шаңында кирген тараадан 1600 тонна кызыл-тас, 300 тонна сула, 90 тонна арбай үрезини урдунган. Ам оларны чажар шынарынга чедир ажылдап кылыр ажылда колдуунда херээженнер киржип турар дөрт звено чедишкинниг чорудуп турар. Чижээлээрге, эш Дерешёвага удурткан алды кижи составтыг звено деп чарлып, үстүп алгаш, дүнеки, хүндүскү ийи ээлчегге ажылдап, бир ээлчегде-ле 100 ажыг тонна тарааны арыглап, сайгарып турарлар.

ЧУРУКТА: колхозтуң төп шаңында ажыл үези.

В. МОЛЬБИНИҢ фотозу.

★ ★

«КОСМОС-247»

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1968 чылдың октябрь 11-де Совет Эвилелинге Черниң кылымал «Космос-247» спутнигин ээлчег ёзугаар салган.

Спутникте 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаанны программаны ёзугаар космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээр эртем аппаратуразын тургускан.

Спутникти орбитаже салып үндүргениниң параметрлери:

долганып эгелээр үези 89,9 минута;

Чер кырындан эң ыраары (апогелзынга)—362 километр;

Чер кырын эң чоок долганыры (перигелзынга) — 205 километр бедиир;

орбитазының ийленчээ — 65,4 градус.

Спутникте эртем аппаратуразындан аңгыда, 19,995 мегагерц частоталыг ажылдаар радиодамчыдыкчы; орбита байдалын ылап хемчээр радиосистема; приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылдап чоруурунуң дугайында Черже медээ дамчыдар радиотелеметрия системазы бар.

Спутникте тургускан эртем аппаратуразы ой-тавында ажылдап чоруур.

ӨӨРҮНЧҮГ МЕДЭЭЛЕР

Чөөн-Хемчик

★ ЧАДААНА хоорайның төп сайгарылга баазазының дээрбе эргелекчизинге коммунист Сарыглар Ким-оолду чоокта чаа чоруткан, ынчалза-даа дуржулгалыг дээрбе ажылдакчызы кыска үениң иштинде бо ажылды эде организастап, дээрбе ийи ээлчегде 10 тонна далганны тырттырар турда, ону доктаамал 16 тонна чедирген. Далганның шынары дыка экижээн.

Дээрбе коллективи сентябрь айда 300 тонна далганны тырттырар тургаш, ону 570 тонна чедирген.

Ажылчыннар М. Кимаа, Т. Селикпаа, Д. Хеймер-оол, М. Энгил-оол [illegible] ажылдап турар.

Б. КАРА-САЛ.

* * *

★ [illegible] совхозтуң Киров салбырының тараажылары күскү ажаап алыышкын ажылдарын бүрүн доосканы. Олар 1245 га тараа культураларын, 30 га картофельди ажаагаан. Чинге-тарааның га бүрүзүнден ортумак дужүдү 10,6 центнер болган.

Комбайнерлер [illegible] Бавуу, О. Май-оол, трактористер М. Чымба, Сат Жуков, У. Эрес-оол оларны салбырның күскү хову ажылдарының мурнакчыларынга демдеглээн.

Салбыр келир чылдың дужүдүнге четчир хемчээлдиг үрезинин уруп белеткээн. Салбырның тараажылары аңгыс аңдарылгазын, саван бөлерин база доосканы.

О. ДОРЖУ.

КӨДЭЭ ТУДУГЛАРДА

★ «ТЕС-ХЕМ» совхозтуң ажылчы чоннарының суурлар чаагайжыдылгазының дугайында айтырыгны чугаалашкан хуралынга ында көдээ Совет даргазы эш С. Артына илеткел кылган.

1968 чылда көдээ Советтиң девискээринге капитал тудугнуң талазы-биле 4 аал иштиг чурттаар бир чуртталга бажыңын, 20 орунгуг эмнелгени, 80 олуттуг уруглар яслизин, почта салбыры, дааранырмастерская турар бажыңнарны, 10 орунгуг гостиницаны болгаш бир даш чунар-бажыңны туткан. Берт-Даг суурже электри, телефон харылзаа шугумнарын шөйген.

Берт-Даг суурга 400 дөс ыяшты бо чазын тарып олурткан, херимнерни септээн, кудумчуларны дескилээн.

Чедир кылдынмаан чамдык ажылдарны, ылаңгыя В. И. Ленин аттыг кудумчунуң чаагайжыдылгазынче онза кичээнгейни салырын көргеп шиитпирин ук хуралга хүлээп алган.

М. ТИРЧИН.

★ МӨҢГҮН-ТАЙГАДА «Малчын» колхозтуң көдээ тудугжулары бо чылын 9 чуртталга бажыңын, 7 хой кажаазын, чаш малга 6 кажааны, ийи көвүрүгнү туткан, 25 чуртталга бажыңының, 13 хой кажаазының капитал септелгезин кылган.

Школа, эмнелге, клуб, харылзаа конторазын, уруглар яслизин септеп доосканы болгаш ол черлерниң кыжын одаар ыяжын дужүрүп эгелээн.

Д. ОЧУР.

ДООЗУЛГАН

Тарып боозадырының дуржулгалыг техниги Ооржак Чечекмаа эжи Ондар Бора-биле кады Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хол» совхозунуң Алдан-Маадыр салбырының тарып боозадыр планында көрдүнген шупту хойларны чедишкинниг тарып боозаткан.

О. Чечекмааның бо ажылга бедик мергежилдини ооң эрткен чылын тарып боозатканы Чодураалыг-Сайырда хойжу бригада төрүүр чүс хойга онааштыр 94 хураганны менди алганы тодаргай херечилеп турар.

Ооң эрткен чылын тарып боозатканы кодамнарындан хойжулар О. Доржу төрүүр чүс хойга онааштыр 120, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады О. Дажы-Намчал 112, О. Маңзыр-оол, О. Сюрюнчап, О. Серен, О. Самбыл-Норбу олар тус-туста 100-тен 106 чедир хураганны алган.

Салбырның бо чылгы хой тарып боозадыр ажылын техник О. Чечекмаа Улан-Удэ хоорайның көдээ ажыл-агый институдунуң зоотехния факультединиң 5-ки курузунуң студентизи М. Хеймер-оолдуң удуртулгазы-биле чоруткан.

М. СУНДУКАЙ.

Келир үениң механизаторлары

Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының № 2 хову-трактор бригадазының механизаторлары бо чылын чайгы чер аңдарылгазын 1240 гектар шөлге чоруткан. Бригадага күскү аңгыс аңдарылгазының планы 1675 гектар, ооң иштинде 434 ганы дилиндектер кылдыр аралаштыр аңдарар турган. Бо белен эвес планны октябрь 10-да күүседир деп механизаторлар хүлээнген турган.

Механизаторлар сөзүн ээлеп шыдааннар. Аңгыс аңдарылгазының планы хуусаазында күүсеттинген. Үш ДТ-75, алды ДТ-54 тракторлар аңгыс аңдарылгазынга хүн бүрү ажылдап турган.

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдарының, үшкү курстуң механиктериниң биске улуг дуза чедиргенин өөрүп демдеглезе чогуур. Келир үениң ол механизаторлары биске август айда-ла практикалап келгеннер. Чайын аңдарган черлерни ажылдап кылырынга болгаш күскү аңгыс аңдарылгазынга олар ажылдап турган.

Оларның аразында Владимир Маргачев, Леонид Глуцкий, Юрий Бүжүгет, Дембирел Сүге, Сергей Моңгуш, Оюн Дугер-оол болгаш оон-даа өскелер хоочун механизаторлардан дудак чок ажылдап, ажыл нормазын 130—150 хуу күүседип турганнар. Ажылдың шынары база эки.

№ 2 бригаданың механизаторлары болгаш сургуулдар комбайн шөлден үнерге-ле аңдазынны улаштыр киирип турганнар. Ынчангаш сорулгазын күүседип шыдааннар.

Н. АФОНИН,
агроном.

ГДР-ниң төлээлери Москвада

Демократтыг Германияның Герман-совет найырал ниитилелиниң Төп баштаар чериниң болгаш Национал фронтузунуң Национал Чөвүлелиниң төлээлери Совет Эвилелинге аянчорук кылып чораш, Москвада чедип келген. Ук ниитилелдиң президентизи, ГДР-ниң Улус палатазының депутады Лотар Бельц баштаан аалчылар Новосибирскиниң амыдыралы-биле бөш хүн танышкан. ГДР-ниң тургустунган хүнүнден бээр 19 чыл болганынга тураскааткан хуралдарга, ужуражыышкыннарга киришкен.

* * *

СОВЕТ-ЧЕХОСЛОВАК САДЫГ ХАРЫЛЗААЛАРЫ

Совет Эвилели биле Чехословак Социалистиг Республиканың даштыкы садыг министрлериниң аразынга дугурушканын ёзугаар ЧССР-ниң даштыкы садыг министриниң оралакчызы Ф. Мареш бөлүк эксперттер-биле Москвада чедип келген.

Октябрь 11-де Ф. Марешти ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев хүлээп алган. Ажык, найыралчы байдалга эртиен ол беседаның үезинде ССРЭ биле ЧССР-ниң аразынга 1969 чылда бараан саарылгазының дугайында чугаалажыышкыннар эгелээн.

(СЭТА).

АМЫДЫРАЛ УЛАМ БАЙЛАК БОЛЗУН ДЭЭШТИҢ

МАЛЧЫННАР, БИЛИГ МЕРГЕЖИЛИҢЕРНИ БЕДИДИҢЕР!

СЭКП-ниң XXIII съездиниң төөгүдүг шиитпирлерни бодтандырбышаан, «Бүгү чүвени кижилерге, оларның чаагай чоруунга» деп лозуңну бистиң чуртувуста амыдыралга күүседип турар.

ССРЭ-де бүдүрүлгениң кандыг-даа адырларында ажылдап турар кижилерниң тускай билиг мергежилин бедидеринге, оларның ажылдаарынга база материалдыг болгаш моральдыг сонуургалын бедидеринге бүгү-ле тоорумчалыг байдалдарны тургузары Коммунистиг партиниң, Совет чазактың хүн бүрүде кичээнгейинге туруп келген болгаш туруп-даа турар.

Ооң тодаргай херечизи болза, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1968 чылдың апрель 22-де хүлээп алган доктаалы болур. Чурттуң совхозтарында болгаш күрүнениң кедээ ажыл-агый бүдүрүлге черлеринде ажылдап турар малчын кижилериҢ тускай билиг мергежилин бедидеринге, материалдыг сонуургалын кодуреринге ук доктаал улуг ужур-дузалыг. Ол доктаалда бо чылдың октябрь 1-ден эгелеп «Мал ажылының бирги класс мастери» база «Мал ажылының ийиги класс мастери» деп тускай аттарны малчыннарга оларның тускай билиг мергежилиниң аайы-биле тыпсыры көрдүнген. Бо доктаал ёзугаар, 1968 чылдың октябрь 1-ден эгелеп «Мал ажылының мастерининҢ» үстүнде класстарын чедип алган малчыннарга шалыныҢ кырынга немелде төлевирин тыпсыры көрдүнген. «Мал ажылының I класс мастери» деп атты чедип алган малчыннарга ажаан турар малы болгаш ооң алган продукциязы дээш саналган шалыныҢ кырынга 20 хуу, а «Мал ажылының II класс мастери» деп атты тывыскан малчыннарга 10 хуу немей төлээр. Ук төлевирни ол атты тывыскан соонда ажыл-агыйның удуртукчузунуң дужаалын ёзугаар төлээр.

Малчыннарга бо аттарны тыпсырынга ниити чурумну доктаадыр сорулга-биле ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу болгаш кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профвилелдериниҢ Тоо Комитеди тускай дүрүмүү ажылдап кылган.

Күрүнениң кедээ ажыл-агый бүдүрүлге черлеринде болгаш совхозтарда мал ажылында ажылдап турар саанчыларга, бызаа ажаакчыларынга, инек ажаакчыларынга, кадарчыларынга, бүдүрүкчү бугалар ажаакчыларынга, хойжуларга, чылгычыларга, аттар ажаакчыларынга, төве кадарчыларынга, бора тоолайлар ажаакчыларынга, ары ажаакчыларынга болгаш ийи ажылында малчыннарга үстүнде аттарны тыпсыры көрдүнген. Ол ышкаш ниитиниҢ малының тарып бооадыгазында үргүлүү ажылдап турар техниктерге оларның ажылының түңнелин барымдаалап, ол аттарны тыпсыры база көрдүнген.

«Мал ажылының мастери» деп атты чедип аларда дараазында негелделерни малчыннар биляп турары чугула.

«Мал ажылының II класс мастери» деп атты тыпсын турарларга негелделер болза: ук малчыннар мал ажылынга 3 чылдан эвээш эвес үениҢ иштинде ажылдап, бодунуң ажаан турары малдарындан сөөлгү ийи-үш чылдарда алган ниити продукциязының хемчээлин ооң бактаап ажылдап турары бригаданың, фермаҢың, салбырның азы ажыл-агыйның ниити көргүзүү-биле деңнээргө 110—125 хуудан эвээш эвес болган турар ужурлуг.

Малчын кижи ажаап турар малының продукциязын новүдедирин, ооң бот-үнезин чинчедирин кандыг аргалар-биле чедип ап турарын, бо талазы-биле мурнакчы аргаларны кайчаар шиңгээдип ап турарын көөр ужурлуг.

«Мал ажылының I-II класс мастери» деп бедик аттарны тыпсыр талазы-биле тус-тус ажыл-агыйлар аттестация комиссиязын ында профвилел комитеттери-биле кады тургузар. Ук комиссиниҢ ажыл-агыйның удуртукчузунуң дужаалын ёзугаар томуйлап тургузар. Ооң составынга ажыл-агыйның кол азы улуг зоотехниги, мал эмчизи, салбыр азы ферма эргелекчизи кирген турар. Ол комиссияның малчыннарга тывыскан классын аңаа хамаарышкан үстүнү органнар бадыткаар.

«Мастер» деп атты чедип алган кижилерни ажыл-агыйларның удуртукчуларының негелделери-биле, азы ажылга чугула негелде ёзугаар ескө ажыкче чоруткан болза, ол ады хевээр артып калыр. Бир эвес бо атты чедип алгаш, ажылынга ээ-харымсаанга чок, чурум үргээр, малга когарап чедирген таварыгада, ол атты тывыскан комиссия ооң класын кудуладыр, азы шуут дүжүрүп болур эргелиг.

Ооң ыңай малчын кижи малдың зарыглары-биле демиселди чорудуп, ону болдурбазының баштайгы хемчегларин алырының кол-кол негелделерин эки биляп турары эргежок чугула.

«Мал ажылының I-ги класс мастери» деп атты мал ажылынга 5 чылдан эвээш эвес үениҢ иштинде үзүктел чок ажылдап, ажыл-агыйда ийиги класстың мастери деп атты тыпсыр негелделерде көрдүнген санныарга бодаарга, ажааган малындан о[illegible] продукциязы 5—10 хуу хөй болур ужурлуг.

Бо таварыгада д[illegible] чогуур көргүзүглерни колхозтарның баштаар черлерин, совхозтарның дирекциялары болгаш оларда профвилел комитеттери ажылдап кылыр. Ол көргүзүглерни үстүнде турар органнар-биле база дугуржур. Ооң-биле кады «Мал ажылының бирги класс мастери» деп атты чедип ап турар малчык ийиги класстың мастерининҢ ынап-на биляэ чогуур үстүнде аңыткан негелделерин биляр болгаш ону херек кырынга ажыглап биляр ужурлуг.

Ол ышкаш ол малчын мал ажылында ажыглап турар механизмнериҢ нарын эвээш үрелиишкиннерин кылып биляр болгаш бодунуң биляг мергежилин, мурнакчыларның дуржулгазын херек кырынга ажыглап биляр болур. Мал ажылынга чаа ажылдап турар арга-дуржулгазы эвээш малчыннарга бодунуң арга-дуржулгазын, биляг мергежилин дамчыдып берип биляр болгаш мал ажылының талазы-биле кол мергежилиниң аңгыда база бир холушкак мергежилди шиңгээдип алган турарын олардан негеп турар.

Сөөлгү ийи-үш чылдарның иштинде өскелериниҢ ыракта бедик көргүзүглерни чедип ап, «Мал ажылының I класс мастери» деп атты чедип алырының бүгү негелделерин күүседип, мал ажылының талазы-биле бодунуң биляг мергежилин доктаамал бедидип турар кижилерге ажыл стажы беш чыл четпезе-даа, үш чылдан эвээш эвес болза, хуусаа бетинде аңаа ол атты тыпсып болурун негелдеге айыткан.

Ажаап турар малдары продукция кинрбес малчыннарга «Мал ажылының I-II-ги класс мастери» деп атты тыпсырда, оларга салыр негелделерни ажыл-агыйларның баштаар черлерин профвилел комитеттери-биле болгаш үстүнү органнар-биле дугуржулга ёзугаар доктаадып кылыр.

Үстүнде аттарны тыпсыр негелделерни шылгалда үениҢде тудуп шыдаваан малчыннарга 6 ай эрткен соонда база катап дужаарын чөпшээреп болур.

Колхозтарда мал ажылында ажылдап турар кижилерге бо аттарны база тыпсырын колхозтарның баштаар черлерине ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу болгаш кедээ ажыл-агый профвилелдериниҢ Тоо Комитеди үстүнде негелделер ёзугаар чорударын сүмелеп турар.

Амгы үеде бистиҢ республиканың ажыл-агыйларында «Мал ажылының I-II класс мастери» деп атты малчыннарга тыпсыр талазы-биле белеткел ажылдары чоруп турар. Ынчангаш, ажыл-агыйларда профвилел комитеттери, тускай артемнигер, ажыл-агыйларның удуртукчулары бо аттарны тыпсыр доктаамал комиссияларны чогуур ёй-шаанда тургузуп, ук аттарны малчыннар чедип алзын дээш оларның ортузунга тайылбыр ажылын чорудары эргежок чугула.

С. КИРОВ,
кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профвилел обкомунуң даргазы.

БҮЗҮРЕЛДИГ

Сентябрьның соолгу хүннери чүве. Даң хазагы даглардың ажыдыр херээ келеш, Торгалыг хемниҢ кыдыын дүргээр чаттың берген суурну чырыдыпкан. Бажыңнарның дагаалары шыда-ыыкда кыйгы салып эгелей берген. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң төөгү Торгалыг суурнуң Советтер кудумчуузунуң № 2 бажыңының херээжен азы эргежи турун келеш, чиң сарыг шайым хаймыдырып, шайлап алгаш, ажылынче үнүпту.

Бо дээрге колхозтуң мурнакчы саанчызы, комсомолчу Доңзак Долчаңмаа-быр. Кежээкин мурнунда үнүп. Долчаңмаа шыпап-ла эрес-кежээзи, үзүдек-эвилеңи-биле улуг-биче чоокуң мурнунга хундулаар кыс.

Тогдук куштар ужун келгеш, Додуп чанар Торгалыгым.
Домак-сеске өз болган
Доңгак Долчаң мурнакчыже — деп, Торгалыг кодээ клубунуң артистери мурнакчы кыска чоргаарланып ыраажып турар. Долчаңмаа саанчылаа-ла үш чыл чедип, чылдан чылче ооң күш-ажылаге коргузуу удам-на экижип турар. Эрткен чылын комсомолчу саанчы кыс аңаа бызыглаан он сес шекторлиниҢ бирээзинден-ке 2900 кг ажыг сүт саагаш, рабонда комсомолчу анактарның саанчылар арасында социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп, комсомол обкомунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Комсомолдуң юбилейиниг ба чылында ол баа-ва эки ажылдап, эрткен тос айларда бир шекторлеп 1760 кг сүттүг саап, Улуг-Хем районнуң хүндүлел самбырызында пирзек. Чаа-ла 22 харлыг кыстың ажылынга үзүчүк саанчылар: Санчай-оол Кара-кыс, Натпит-оол Бичик, Кыргыс Дугараа дуглаштыкаан Долчаңмаа сеткилдиң хамыынган воруп четтиргенин чугаалап, саанчының берге ажылының дузалаан воруңге бо-ла чугаалаа бээр. Комсомолчу саанчы чүгле коллективиниҢ будуруга мурнакчызы эвес, ол спортчу, уран-чүүл болгуунуң доктаамал киржикчизи. Долчаңмаа хаакка маңнаарында III разрядлыг спортчу. Спортка ынак кыстың ажылажы, амыдырал-чуртталгалы кезээде мактадыр дээргинге бүзүрел улуг.

М. БИЧЕ-ООЛ.

БИСТИҢ БЕЛЭЭВИС ОЛ

Байырлалдарны чедишкиннер-биле демдеглаар эки чанчылдыг болгай бис. Бо байырлалга бис хуувүста база шымбай түңнелдерлиг ужуражып турар бис.

Кадайым-биле ийилээ 1035 ирт кадарып келдивис. Дүк алыры планда көрдүнмээн-даа болза, оларның баш санындан 1,7 кг-ны кыргаш, дужаган бис. Немелде деңзи бисте кол көргүзүг. План ёзугаар 8 тоннадан куду эвес немелде деңзи алыр тургаш, 13 тонна чедир күүседип, совхозта хой-жуларның бирги черинге үнүдүүс. Бо хүнгү байырлалга бистиҢ белээвис ол.

Малчын кижээ—кыш шыңгыы шылгалдаңы онаап келир. Бис ону биляр болганывыстаа Баян-Колда кыштаавыстыы чайын-на ыяк белеткеп алган бис. Мал чеминге амдыызында 8 тонна сиген чедирип алган бис, ооң артканы чоокку үеде чедиртинген турар.

1954 чылдан бээр партия кежигүнү мен. Коммунист, совхозта парткомуң бирө кежигүнү болганымда, малчыннар ортузунга агитация ажылын харыылап, ол хүлээлгемни күүседирин оралдажып келдим.

Б. БИРИЛЕЙ,
Баа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң ирт кадарчызы.

ЧУРУКТА: Бирил Араптанович **БИРИЛЕЙ** иттерин чугдуруп турда, **С. Феоктистов** тырттырган.

Тудугжунуң өөрүшкүзү

БистиҢ колхозувустуң тургустуганындан бээр келир чылын чээрби чыл ою болур. Ол байырлал биеве, тудугжуларга онаа өөрүшчүг. Колхоз төвү Белдир-Арыг суурда хой-хой чуртталга бажыңнарының, урутлар албан черлериниҢ тудугларын болгаш ферманда, хойжу бригадалар төптеринде бажыңнар, кажаалар — бо бүгү бистиҢ тудугжуларывыстың ажылының түңнелдери-дир. Ол бисти чоргаарадып турар. Ында-мында аалдар, кидис оглер тургулаан черлерде, тудугжуның кылганы бирги ергенинден эгелээш, ам келгеш, кода-хоорайлар сагындырар кылдыр өзе берген тудугларны көөрге. Эртиен чээрби чылдар бо бүгүнү кылыырынга эвээш хуусаа ышкаш бодаттынар. Бо-дур, колхозчу, демнинг амыдыралдың күжү! Хүнден хүнче үргүлүү-ле кады ажылдап, харын кады кырыкаап-даа келген өөрүм тудугжулар Иван Шойдак, Иван Бады, Даржан Огбеп ышкаш ветеранвар, Шагдыр-оол КекейниҢ Саштаавы звено ышкаш аныяктар бир бригада боон, чонуруска баран боон, чугула чаагай иште ажылдап чор бис.

БистиҢ бо чылгы ажылдарывыстың түңнелдери ирай үнгелеп. Ынчалза-да мурнуусута салдыынган сорулгаларны чедип алтар бис деп дидим-биле чугаалаза ажырбас. Сее чуртталга бажыңын кылыр тудувус. Малчыннарывысна бирги эзлчелге беш бажыңны доозуп берген бис. Аңаа бо кыжын Төре-Бадыг Иванзай, Николай Эренчин дээш өскелериниҢ-даа от-бүлелери чурттаар. Суурда кылганывыс ийи аал чурттаар бажыңга башкылар кирер. Бо үеле план ёзугаар соолгу бажыңывыстың тудуун доозуп тур бис.

Чаа кажаалар тударының планнары база боттанган. Оларга муң хой, сес чүс хураган бо чылын кыыттаар. Тускайлаан звено кажаалар сентелгезинче бо айның эгезинде кирген. Ол беш кажаалы солуп, чаарты кылыр ужурлуг. ооң ийизин дооскан. Хараал-Тей ферманында инек кажаазын экижидин тударын чоруп турар. Сентелге талазы-биле хүлээлгелеривисти ам күүседипкен бис.

Тудуг материал чокта боддунмес. Колхоз ыяш дилер черлит. Аңаа хереглелиивисти боттарывыс кылып ап турар бис. Чуга, кылын маныа, брус — ооң продукциязы. Трактор-биле шимчедир эрги пилорамманы солаап, ооң күчүлүг, чаагы тургузуп алдывыс.

С. АДЫЯА,
колхозтуң тудуг бригадирин.

АНЫЯКТАРНЫҢ ӨНДҮР ҮЛҮҮ

Бөгүн бистиҢ чуртувус улуг байырлалды — кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн демдеглеп турар.

Бо чылын ол байырлал ленинчи комсомолдуң 50 чылыбиле, В. И. ЛенининиҢ төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш бистиҢ бүгү чуртувуста социалистиг чарыштың калбарыш турары-биле кайгамчык. Ону кедээниҢ бүгү ажыл-ишчилери-биле кады бистиҢ республиканың комсомолчулары, оолдар, кыстары база демдеглеп турар. СЭКП ТК-ның март (1925 ч.) болган май (1966 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин чедишкинниг күүседир дээш демиселче аныяк-өскевин мобилизастаар талазы-биле комсомол организациялары эвээш эвес ажылды чорудуп турар.

Ам колхозтарда, совхозтарда 6522 комсомолчулар ажылдап турар, оларның иштинде механизаторзар—1554, малчыннар—1703. БудүрүлгениҢ ажыл-агый болгаш кедээ ажыл-агый продуктуларын күүнеге садарының планнарын күүседирингe олар чогуур үлүг-хууву киирип турарлар. Бо чылдың бирги чартыында республика күүнеге эт, сүт, дүк садар планнарын ажыр күүсеткен. Үшкү кварталдың планы база дыка ажыр күүсеттингеп. Маңаа аныяк малчыннарның, механизаторларның, тускай артемнигерниҢ, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының, а хамыктың мурнунда бистиҢ алдарлыг комсомолчуларывыстың ачыхавыязы эвээш эвес.

БистиҢ республикада кедээ комсомолчу-аныяктар коллективтериниҢ болгаш комсомолчуларының ортузунда күш-ажылчы социалистиг чарыш ыяңгыя кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге белеткелдиҢ үезинде онза калбаргап.

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының комсомолчулары чарыштың инициаторлары болуп, сүт саалдазының чыл планын ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге чедир күүседирин база инек бүрүзүнден ортумак саалдаазы 1600 кг чедирерин хүлээснгеннер. Фермаанын саанчы уругларының сеңээ ажыл-херек-биле бадыткаттынып турар. Оларның үлегерин оске фермаларның комсомолчу-аныяктары эдертеп. Ам республикада эки көргүзүглерни чедип ап турар фермалар 40 ажыг.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Даш, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Торгалыг, Тыванын кедээ ажыл-агый дүржулга станциязының төп, «Кызыл таракчыа» колхозтуң Билелиг болгаш ооң өске-даа сүт-бараан фермаларының комсомолчу-аныяктар коллективтери бо хүнге күш-ажылчы чедишкиннер-биле ужуражып турар. Ам ажылын бедии-биле үнелеп турар аныяк саанчыларны: Улуг-Хемде — Санчай-оол Кара-кыс, Чамы Уйнук, Екатерина Демүр-оол; Таңдыда — Лора Хола, Ооң Чечек; Каа-Хемде — Иргит Кара-кыс, Ирина Салчак; Барыын-Хемчикте— Моңгуш Чодураа, Людмила Ооң, Саара Идам-Сюрюн болгаш ооң-даа өскелерни чоргаарап-биле алаза чогуур.

Аныяк хойжулар боттарының байырлалыга база улуг чедишкиннери-биле ужуражып турар. Оларның арасында Эрзин районнуң «Чаа оруқ» колхозунда Седип Шурун 100 хойга онаштыр 100 хураганны, хой бүрүзүндең 2,5 кг дүктү, ол-ла районнуң Ленин аттыг колхозунда Димдии Маадыр-оол 100 хойдан-на 102 хураганны алган. Ол ышкаш аныяк хойжулар Мижит Доржу (Өвүр), Бегзи Оскал-оол (Чөөп-Хемчик), Маадыр-оол Мукавйлы (Бай-Тайга) болгаш ооң-даа өскелер күүн-ажылдың эки үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Чер ажылының культуразын бедидеринин, ниитиниҢ малынга чемнер белеткээринiҢ херээнге аныяк механизаторлар эвээш эвес салыышкынны киирргеннер. Оларның арасында «Тинлеңге» совхозта комсомолчулар Бады-Хөө Кызыл-оол, Ооржак Элир-оол, «Бурунгаар» совхозта Хүлер-оол Сүндүй, Сергей Миков болгаш ооң-даа өскелерни адап болур.

КедээниҢ аныяк тудугжулары малчыннарга он-он чуртталга бажыңнарын, кыдыылуулуңнарны, чунар-бажыңнарны, мал кажааларын тудуп, септеп бергеннер.

Бөгүн, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнде СЭКП-ниң XXIII съездиниң кедээ ажыл-агый талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттавдырарынче комсомолчуларны, аныяктарны мобилизаставышаан, комсомол организацияларының чорудуп турар улуг ажылының дугайын чугаалап тургаш, бисте бар турар четпестерни демдеглевейн барып болбас. Чамдык аныяк кижилер мал ажылынга доктаавайн турар. Ылаңгыя ыяңгыг чорук Таңды, Бай-Тайга болгаш ооң-даа чамдык районнарда бар. Чамдык аныяк саанчылар фермалардан үнүп турар болгаш аныяктардан хойжу болуруп күзеп турарлар кончуг эвээш. Республикада бүгү хойжуларның үгле бештиң бир кезии 30 хар чедир пазыаыг кижилер болганын маңаа чугаалаварга-ла четчир.

Бо байдалдың бир чылдагааны болза, кедээ урулгарның кедээ ажыл-агыйны кошкак биляп, олче шоолуг сундукпайн турары болур. Партия, комсомол организациялары бо талазы-биле четпес ажылдап турар. Кедээ школачылар-биле бо уламыышкынга ажылды үгле тускай эртемнигер-биле болгаш ажылагыйларның удуртукчуларыбиле ужуражырынче көрүндүрүп турар. Уругларны хөдө өөредилге черлеринге киирер дугайында агитастап турар боордан ангыда, ажыл мергежилдер дугайын ыыттавайн турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия, комсомол организациялары школаларның доозукчуларын боттарының ажыл-агыйларынга арткан турарынче улуг сагыш салыр ужурлуг. Колхозтарның, совхозтарның перспективтиг хөгжүдезиниҢ дугайын, культура-амыдыралдың ээн байдалдарын тургуузуп ап болур дугайын оларга чугаалаар херек.

Аныяктарны кедээге быжыглаарының бир чугула үүлү болза хөй күш үнер ажылдарны механизастаарын бедидер болур. Чамдык черлерде бо соруга четпес шиитпирлеттиниҢ турар. Таңды районда хову ажылдарының барык 95—98 хуузу механизастаттынган турда, мал ажылында сүт саалдазының 40, суттарылганың 20, малга чем каап бээриниҢ үгле 10 хуузу механизастаттынган. Өске районнарда байдал ооң-даа дора. Ынчангаш бо ажылче онза кичээнгейни салыры чугула.

КедээниҢ комсомолчулары, аныяктары, ыяңгыя кедээ ажыл-агыйның аныяк тускай артемнигери чер ажылының культуразын бедидер дээш, гектар чер бүрүзүн шын ажылаары, техниканы бедик бүдүрүмчүзүг эдилээри дээш

ДАГЛЫГ ЧЕРНИҢ МАЛЫ

Сарлыкчы чугаалап тур

Кадыр даглаарлыг, шораан кашпалдарлыг Моңгуш-Тайга сарлык малга кончуг таарыжыр чер-ле болгай. Бо черге шаңнаан тура сарлыктар бар турган.

БистиҢ колхозтуң сарлык малы ам 1376 баш чедир өскен. Ажыл-агыйның сарлык кадарчылары төрүүр чүс инекке онаштыр ортумаа-биле 88 бызааны ап, ниити колхозтуң сарлык бажы өстүрер планын чедишкинниг күүсеткен. Колхоз күрүнеге 330 тонна эт сагдар планын бо үеге чедир 274 тонна чедиргеп.

Сарлыктың кол үнелиг чүүлү эки шынарлыг эттэ бээри болур. Чедишкен инектен хонукта 2 литр чедир сүттүг саап, улуг сарыктан 4 кг чедир хыл дүктү кыргып ап болур. Ооң судунуң үскүзү бедик. Даглыг черлерге шыдамык, чоруккур болганда, сарлык шарыларны тырттар күш кылдыр ажыглаарынга эптиг, шыырак.

Мээң өг-бүлем төрүүр 236 сарлык диектиг кадарып турар. Бо чылын 112 инек төрээн, оларның бызааларын чаңгыс-даа баш хорамча чок камгалап ап, мөңгө доруктурган бис. Сарлык кадарар ажылга ам беш чыл чедип тур бис. Төрүүр чүс инекке онаштыр 1965 чылда 98, 1966 чылда 93, эрткен чылын 92 бызааны алдывыс.

Бо чылын сарлык кадарчызы Михаил Коже-биле чарыштыг ажылдап турар бис. Бо үеге чедир көргүзүглерни алгаш көөрге, бистиҢ бедик болуп турар.

Сарлык кышкы үеде чылыг кажаа, немелде чемгерилге негевес, даглыг черлерге өөренген, соокка шыдамыккай мал, ынчангаш ажаалдазы ындыг-ла улуг чарыгдал негевес деп чугаалаа болур. Ынчалзажок мен өг-бүлемниҢ деми-биле чыл бүрүде 10 тоннадан эвээш эвес сигенни кезии ап кеддим. Ону сарлык бызааларынга чиртир.

БистиҢ малчын күш-ажылы-бысты колхоз баштаар черибедин-биле үнелеп, аңаа кашудаа хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле шаңнаап.

Колхозувустуң экономиказының кол угланышкыны сарлык, хой, өшкү, чылгы мал өстүрери болганда, колхозтуң малының баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер кереги. улут-хуувусту киирип, колхозувустуң экономиказын быжыглаар дээш ак сетки-лиг ажылдар бис.

И. ДЕРЕ-БИЖИ,
«Мөген Бүрен» колхозтуң сарлык кадарчызы.

Чуруктарда: Сарлык кадарчызы И. Дере-Бижи болгаш ооң сарлыктары одарда.

Д. Анай-оолдуң фотолары.

АМЫР-ДЫШ ЧОК, БИЛЕ-ДЕМНҢГ АЖЫЛДААЛЫ!

Монгуш Кок-оолович Шагдыр-оол Өвүр районнуң «Коммунизмче өрүк» колхозунуң дүрүлгалыг малчыны. Ооң кергүзүү бо чылын база эки болган, ынчангаш ол революцияның кавайы Ленинград хоорайга четкеш келир туристчи путёвка-биле шаңнатпан.

Ооң коданында ам төрүүр 123 инек болгаш элээн хой шарылар бар.

ЧУРУКТА: К. Монгуш.
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ СОРУК

Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң тараажылары көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүң күш-ажылчы чедиишкиннериг үткүп турар. Бо чыл дүжүткүр эвес турзажок, 9370 гектарга тараа болгаш мал чеми культураларның багай эвес дүжүдүн өстүрген. Бир че эвес күштү чарыгдан тургаш, өстүрүп алган ол дүжүттү кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алырынга 48 комбайнерлер киришкен. Олар барык дортен ажыг ажыл хүннериниң дургузунда гектардан-на 8 центнер дүжүттү ажаап ажышаан, нийтизи-биле 6700 тонна тарааны бастырган. Дүжүттүң байдалы-биле кестирилгеге колдуунда бөлүглежип чорудар арга ажыглаттынган. Ол чорук ажылдың темпизинге, тарааларның четчип быжарынга болган чидиригни болдурбазынга ажыктыг болган. Мурнунда чылдар ышкаш ажаап алышкын-биле чергелештир, саваң бөлүглезин, аңгыс аңдарыгазын организастаан бис. Ооң түннелинде бүгү тараа шөлүнүң саваны бөлдүнген.

Эрткен чылдарга четпес-даа болза, бо чылын кожаларывыстан элээн дээре дүжүттү өстүрүп алганывыстың бир кол үндезинин мынчаар тайылбырлаан болур. Чижээлээрге, Михаил Петровка удуртқан № 1 трактор-хову бригадазының 4000 гектар шөлүнге чазын самолёттан чемишчидилгени (бир гектарга-да бир центнер аминак селитразын) чоруткан бис. Эш Кузнецовка удуртқан № 3 бригаданың 4200 гектар тарылга шөлүнге химиктиг ажылдап кылыышкынны чоруткан. № 2 бригаданың тарылга шөлүнге кандыг-даа агрохимиктиг хемчеглер чоруттунмаан турган. Оон аңгыда бүгү бригадаларның тарылга шөлдеринге кызыл-тастың «Скала» деп сорту чаштынган. Бо хире казан чылын безин № 1 бригада ең дээре дүжүттү бир гектарга онаалтыр алган. Ийнги бригаданың тарылга шөлдери бир демей эвес болгаш ээвээш дүжүттү берген. Мал чемнери-даа, тараа-даа культуралары тарып өстүрер шөлдү хамыктың мурнунда агротехниктиг хемчеглер өзүгаар ажылдап кылып алыры эргежок чугула.

Ажаап алышкын ажылдары доозулаа-даа, бо хүннерде ажыл-агыйның тараажылары келир чылдың дүжүдүнге үрезин белеткелин, аңгыс аңдарыгазын чорудуп турар. План ёзугаар 6000 гектар аңгысты келир чылга белеткээр турган болзувусса, ам 5200 гектар аңгыс андартынган. Чаа дүжүттүң тараазындан 1600 тонна кызыл-тае, 300 тонна суда, 90 тонна арбай үрезини урдунган. Бо хүннерде колхозтуң топ шаңында кирген ол үрезинни чажар шынарынга чедир ажылдап кылыр ажылды дүрүлгалыг механизатор Михаил Дережёвке удуртқан звеноорганизастыг чорудуп турар.

Хереглээривистен ангыда шыгжамырда кирген тараны база арыглап сайгарып алган, республиканың өске ажыл-агыйларынга үрезинге хереглээр кыдыр салар бис.

Пролетариаттың улуг баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр база ол ыбилейге чедир беш чыл планының онаалдаарын доллур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү улустың патриоттуг кодуралүшкүнү хайыккан бо өйде биетиң колхозтуң ажылнышчилери улам күш-ажылчы соруктуг кирген. Олар чедип алган чедиишкиннерни улам быжыглаар соруга-биле ажыл-агыйның бүгү участоктарында хөлү дыштыг ажылдап турарлар.

О. ЧУЕВА,
колхозтуң улуг агроному.

СОВЕТ КӨДЭЭНИҢ БАЙЫРЛААЛЫ

Иван ШКУРАТОВ,
ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчык, албан-хаакчыларының профэвилел Төп комитединиң даргазы

Октябрьның нэшги воскресеньезинде көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү кыдыр чараалар дугайында шийтпир — ол дээрге чурттуң экономиказын быжыглаарынга совет тараачыннарының ачы-хавылаазын үнелеп көргени ол. Ооң-биле кады ол дээрге ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин узам ынай хөгжүдер дугайында күрүшениң болгаш бүгү улустуң сагыш салыышкынының хереч-зи-дир.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соонда эрткен үш чылдарда колхозтарның, совхозтарның ажыл-чорудулгазын шинчилеп көргеш, совет көдээ бурунгаар бүзүрелдиг баазып олурар деп долу барымдаалыг бадыткан болур.

Чурттуң көдээ ажыл-агыйының бүгү адырлары моон соңгаар бүдүрүлге интенсификациязы-биле хөгжүүрүн хереч-деп турар. Көдээге күрүшениң дузаламчызы ажок улуг: улус ажыл-агыйының экономиказының бо адырынга капитал салыышкыннар 1965 чылда 14,7 миллиард рубль турганыдан бо чылын 21 миллиард рубль чедир, азы 41 хуудга өскен. Ол-ла үеде колхозтарның нийти орулгазы дыка өскен. Колхозчуларның акша-даа, натура-даа орулгалары демей өскен: 1965 чылга удур 1968 чылда ол 20 хуу өзүлделиг болган.

Эрткен үш чылдарда көдээ ажыл-агыйның нийти продукциязы чылда ортумаа-биле 75,2 миллиард рубль, азы ооң мурнунда үш чылдарныңга бодаарга 15 хуу ажыг болган. Ол дээрге көдээ ажыл-ишчилериң амыдыралчы деннелиниң соскаал чок өзүлдезиниң үндезини болур. СЭКП ТК-ның март Пленумунуң доктаалын боттандырып эгелээнден бээр чуртта нийтизи-биле совхозтарның ажылчыннарының шалыны он алды хуу ажыг, а колхозчуларның орулгалары үжен сес хуу өскен. Тараага, мал ажылының продуктуларынга күрүшениң садыл алыр өртээниң улгатканы, плиндан ажыр сатқан продукция дээш өртекке немелдени доктаатпаны үстүнде байдалды хандырган.

Тараачыннарның байлаавың үндезини — суггаттыг болгаш кургадып болбаазыратқан бедик продуктулуг төөдер көвүдеп турар. Мелиоративтиг ажылдар ажок калбаргаң. Чурттуң колхозтары, совхозтары ийи чыл иштинде чартык миллион ажыг гектар суггаттыг болгаш бүдүн чартык миллион гектар чыгаа кевирип кургаткан черлерлиг болган. Чайгаар бүткен шыналарны, одарларны эжиндер талазы-биле улуг ажылдар чоруттунуп турар.

ССРЭ-де чурттуң чер хоойлужудулгазының үндезинниериниң төлевилелин чүгээлажыры каш ай иштинде уламчылап, анаа хөй-нийти — эртемденнер, специалистер, колхозчулар калбаа-биле киржип турар.

Совет көдээниң техниктиг чепсегленишкини бөгүн четчир бедик деңгелде турар деп чугаалаар херек. Бо чылдың чүгае бирги чартыында колхозтар, совхозтар 141 муң тракторларны, 46 муң тараа ажаар комбайнарны, 54 муң чүк болгаш тускай автомашиналарны алган. А чурттуң шөлдеринде шуптуг 1,7 миллион тракторлар, 580 муң тараа ажаар комбайнар ажылдап турар. Сөөлгү үш чылдарда көдээ ажыл-агыйда энергия хандырылгазы 20 хуу өскен. Бүдүрүлге ажылдарының механизастинизм колхоз, совхоз бүдүрүлгеанинде ажылдап турарларның саны кымырган. Ол хостазган ажылдакчылар хандырылга, тудуг болгаш өске-даа ажылдарже барып турар.

Көдээге техниктиг революция билдингир социалдыг бурунгаарлашкынче киргең. Көдээде ажыл-чың аңгы көстүп келген. Механизатор колхоз, совхоз бүдүрүлгезинде кол кижи апарган. Ам көдээ ажыл-агыйда үш чартык миллион ажыг трактористер, комбайнерлер, машинистер, чолаачылар бар.

Көдээге электроэнергияны хереглээри дыка өскен. Ам көдээ-черлер беш чылдың эгезинде турганынга бодаарга 22 хуу хөй электроэнергияны ажыглап турар. Ажыл-агыйларының барык 80 хуузу күрүшениң энергетиктиг четкизинде киргең.

Көдээниң техниктиг чепсегленишкини, техника талазы-биле билигнаг кижилериң — механизаторларның бүдүн армиязының тывылганы, культура-амыдыралдың байдалдарын экижиткени хоорай биле көдээниң арагазында ылгалларны узуткаарының айтырыын чедиишкиниг шийтпирээриниг боттуг байдалдарны тургускан.

Нийтиниң ажыл-агыйындан орулгаларның дүрген өзүп турарының ачызында оларның үзүг-хуузу колхозчуларның ог-бүле бюджединде бедээн. Колхозтарның бүгү орулгаларының үштүң ийи кезии күш-ажылдың төлевирине киргеп турар.

Көдээ черлер чаагайжыды туттунган башыңналыг, амыдырал-хавдырылга бүдүрүлгелериг, культура болгаш медицина төптериг хоорай хевирииг суурлар кыдыр чоорту чаартынып турар.

Тудугуңуң темпизин дүргедээриниге, ооң шыларын экижиддериниг ийи чыл бурунгаар Көвүө тудуг министерствозун тургускан. Ооң эргежинде күүлүг база бар: 220 тудуг-монтаж трестери, 1900 кежүүн чоруур механизастаан колонналар. Суурларны шуут чаарты тударының болгаш район планнаашкының чаңгыс аай төлевилелин ажылдан кылып турар. Ындыг төлевилел-биле тудугну кылырга, хөй чер хосталыр болгаш экономика талазы-биле улуг ажыктыг болур.

Көдээ ажыл-ишчилериң амыдралын улам ынай экижиддер дугайында сагыш салыышкынның хереч-зин болза СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң көдээге тудуг ажылын чурумчудар дугайында мырыңай чаа хүлээн алган доктаазы болур.

Көдээниң ажыл-ишчилери, үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннары ышкаш, ам нормалаттынган хүнүг, оларга чыл бүрүде төлевирлиг шөлээлерни берип турар. Хой-хөй совхозтар ийи дыштанып хүнүг беш хүн ажылдаар недээляже шилчээн. Ооң-биле кады ажылчыннар материал талазы-биле бичии-даа качыгдавайн, харын оларның төлевири улам өскүлээп турар. Совет тараачыннарда нийтиниң амыдыралынга, өөредилгеге киржириниге, боттарының мергежилин болгаш культурлуг деңгеелин бедидериниге хостуг үе-шаг хөй апарган.

Колхозчуларның пенсия хандырылгазы экижээн. Күрүше бюджединден берип турар акша-хөреңгиниң болгаш артельдериниң нийти орулгаларындан дөрт хуу шилчилгелериниң күсели-биле 11 миллион колхозчулар пенсияны ап турар.

Чыл бүрүде көдээ ажыл-агыйның 450 муң ажылчыннары, албан-хаакчылары санаторийлерге, дыштанылга баазыннарынга, туристчи баазаларга эминеңир, дыштанып турарлар. Профэвилелдериниң кадыкшылга черлериниче он-он муң путёвкаларны колхозчуларга тыпсып турар. Ооң аңгыда, хөй-хөй колхозтар нийтиниң хөреңгизи-биле дыштанылга бажыңнарын тудуп ап турар. 1968 чылдың эгезинде ийи чүе ажыг ындыг кадыкшылга черлери бар турган.

Совет тараачыннар болза чурттуң барык бүгү девискээринде тараа культураларының ажаан алышкынны доозугган, бо чылын оларның ажыл-чорудулгазының баштайгы түңнелдери үнген турда, боттарының байдалдарынга ужуражып турар-дыр. Агаар-бойдустуң байдалдары, эрткен чылгызы дег, чер ажылдакчыларынга таварымчалыг эвес болган. Ындыг турбуже колхозтар, совхозтар, чер ажылының культураазын бедиткеш, техниканы, эртемниң ең чаа чедиишкиниерин ажыглаан турган, эки дүжүттү өстүрүп алганнар.

(ПМА).

делегей бо хүннерде

Көрейниң Күш-ажылчы партиязының 23 чылы

ПХЕНЬЯН. «Нодон Синмун» сөлүп Көрейниң Күш-ажылчы партиязының 23 чыл ооңга бараан болдурган мурнуку чүүлдү парлап үндүргеп. 1945 чылдың октябрь 10-да партияның тургустунганы Көрейде коммунистиг шимчээшкинге, нийтизи-биле ноорай революциялың хөгжүлдезинге, чурттуң бүрүм маттыгларының болгаш хамаарышпас чоруу дээш көрей улустуң революстуг дөвискелинге улуг болуушкун болган. Ол үеден бээр Көрейниң ажылчын аңгысы болгаш улузу марксизм-ленининчи күчүлүг авангардтыг болуп, ооң удуртулгазы-биле чаа нийтилелди болгаш чаа амыдыралды тургузар дээш революциялың алдарлыг оруун эрткен.

(СЭТА).

ПАТРИОТТАРНЫҢ СОГУУШКУНУ

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улустуң чепсегтиг күштериниң Тхузаумот можунуң соңгу талазында дайылдажып чоруп турар отряттары октябрь 4 болгаш 6-да болган тулчуушкуннарының үезинде дайсынның 750 солдаттарын санды үндүрген. Ооң аңгыда патриоттар дайсынның 77 танкыларын болгаш бронетранспортёрларын өртеткен.

Сентябрь 22-де Шокчанг можуда дайылдажып чоруп турар патриоттарның отряттары Кауден районда дайсынче халдаашкын кылган үезинде дайсынның 80 солдаттарын чыскаадан үндүрген, 20 солдаттарны тудуп алган. Патриоттар хөй санныг боо-чепсевти болгаш он-чемзекти база хунаан алган.

ФАКТЫЛАР СОЙГАЛАП ТУР

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң девискээрин бомбалаарын «кыызгаарлаарын» АКШ-тың президентиниң Джонсон чарлаан турбужежок, АКШ-тың империалистери ВДР-ниң 17-ги болгаш 20-ги параллельдериниң аразында сырый чурттакчылыг районнарынче халдаашкынын күштелдирген. Ол дугайын Вьетнамда америк кеминг үүлгединишкиннериниң истеп хынаар талазы-биле комиссиязының парлап үндүргеп дыңнадырында чугаалаан. Март 31-де президентиниң кылган медеглелиниң соонда бомбалаашкын улам күштелген болгаш сентябрьда хүнде 216 удаа бомбалаарынга четкен.

Дыңнадыгда айытканы болза, түүге сентябрьда безин америк ужар чүүл ВДР-ниң сырый чурттакчылыг районнарынче 80.000 өртендирер бомбаны, чоорту частыр 12.000 бомбаны, шарик бомбалыг 3.800 контейнерлерни октаан. Хоорайларны, көдээ суурларны, хүрээлерни, суггат дериишкиннерни, школаларны, үлетпүр объектилерни бомбалап турар.

АКШ-тың ужар чүүлү ВДР-ниң районнарынын, ооң иштинде Ханойдуң болгаш Хайфонның агларынга разведка ужудушкуннарын үргүлчүлеп-вишаан.

Вьетнамга-тайбың!

★ *ВАРШАВА.* Польшаның культура, урак чүүл ажылдакчыларының профэвилелиниң кол баштаар черлериниң болгаш чогаадыкчы эвилелдериниң кол баштаар черлериниң төлээлекчилериниң катышкан хуралы Варшавада болган. Ол хурал демисежип турар Вьетнамга деткикче көргүзериниче выйгырыл үндүрген. Америк империализмиң Вьетнамда үүлгедип турар кеминг херектерин болгаш күчүлелдерин соксадырын негеп, ол чүртта бомбалаашкынмарын соксадырын, эжелекчиниң шериглерин үндүрерин негеп, вьетнам удуртулгоду башкартынар эргежин деткиринче бүгү делегейниң культура, урак чүүл ажылдакчыларын кыйгырыл тур бис деп, кыйгырыпта дедиглээн.

★ *ЛОНДОН.* Американың ВДР-ни бомбалап турарын доп-дорааң соксадыр болгаш АКШ-тың Вьетнамда чорудуп турар дайынындан ангы чазактың бүрүмү-биле ажылаамырының дугайында негелдерни Англияның деткип турар бодүүн кижилериниң саны удаа ковудеп турар. Ол негелдерни тодаргайлап бижээн «Вьетнамга тайбың дээш Великобританияның улузунуң декларациязынга» 5 миллион хире кижи адын салган. Боттарының ол декларацияны деткээнин чүгле совгуу айтым дүрүзүндө безин барык бир миллион англичаннар илереткен.

★ *БУЭНОС-АЙРЕС.* Вьетнам Демократтыг Республиканы бомбалаарын доп-дорааң болгаш чүвез чок соксадырын нийти нуженишкиннер, демисел-биле чедип алыры эргежок чугула. Америк шеригнерниң үндүрер аргазы болгаш вьетнамнарның халдаажымга чок догуунналарының магадылалын ол бээр деп, Вьетнам-биле эпсетнил каттыштырылазының башгайгы национал ужуражмышкинниве Аргентинаның бүгү можуларындан киришкен 200 төлээ медеглээн.

ЗАНЗИБАРДА ТУДУГ

ЗАНЗИБАР. Занзибарның президентизин Абейд Каруме тудугларның болуп удуртукчуларын болгаш анаа чаартыр-таазы-биле мимрген төлевиледи чүүлдүтүнген. Аңгыы колониализмни тергиидээшкинниң үезинде Нгомбога чүгле африкиннаар чурттаар эрги казаакчылар турган. Ол районну чаарты тударын удавас эгелээр. Нгомбо районну спорт шөлдери болгаш сесерликтер казстаар. (СЭТА).

★ *НЬЮ-ЙОРК. АКШ-ка ноябрьда болур президент соңгулдазы чоокшулаак тудум-ка, боттарының Вьетнамда дайынга удурланганын бодүүн американнар улам шиитпирлиг ылергейлеп турар. Чазактың Вьетнамда чорудуп турар алзы политиказынга удурламышкынналар, Вьетнамга тайбыңчыдылганы эң дүргеп чедип алырының негелделери илергейлеттинген плакаттар чокка президент болурун семээн орадакчы президент Хэмфриниң болгаш орадакчы президент турган Никсонның чаңзыс-даа чүзааның соңгукчу болурлар бүрүү шаап үтпээйн барбас.*

(СЭТА).

ДЕРЗИНИЛЕЛДЕРНИ СОКСАДЫР, ШААЖЫЛАП ӨЛҮРЕР ШПИТКЕЛДЕРНИ КҮШ ЧОК БОЛДУРАР

Индонезияда демократтыг күштерни истеп сүрер үүлгедиглериниң үргүлчүлеттинип турарын совет хөй-нийти киленгзошкинниг бүрүү шаап, индонезий реакцияның дүржок үүлгедиглериниге шиитпирлиг удурланып турар.

Азия, Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының совет комитединиң медеглелинде мынча дээн. Ук комитет Индонезиянын патриоттарынга удур деранилелдерни соксадырын, оларны шаажылап өлүрер шпиткелдерни күш чок болдурарын миллионнуг совет кижилериниң омүнээзинден негээн.

Индонезиянын калчаалыг барыын үеелдиг күштери боттарының политиктиг удурламышкыларындан өскөн негээш, социал дешилгенин, антиимпериализмниң болгаш антиколониализмниң өруу-биле индонезий революциянын хөгжүүрүн боогдап, эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү африка-азия шимчээшкинниге улуг караажаны таварыштырып турар деп, ол медеглелде демдеглээн.

(СЭТА).

Төөреттирген улус

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк чазак «Вьетнамда дайынны дешилгелиг деп алган, улусту төөредип турар» деп, АКШ-тың демократтыг партиязының Калифорния штатта удуртукчуларының бирээзи Джесс Унру америк чазакты буруу шапкан. «Баш мунгаш байдалга таварышкан турбужевиске, дайынга тиилеп тур бис деп, америк улусту үргүлчү негелээр суртаалды неттередип турар-дыр» — деп, Унру Лос-Анджелеске телевидение дамчыштыр медеглээн.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң партизаннары «тын харанган байдалдыг апарган» деп чазактың бадыткап турарын Унру «авиазистыг» дээн. Удурланыкчы ам кажангызындаа артык күштүг деп, ол дедиглээн. Унрунуң чугаалаанын ёзугаар алырга, Сайгон ёзу-чуруму мооң мурнундазындан бичё-даа дудакчок иргеп.

Унру ВДР-ниң төлээлекчилери-биле Парижте албан ёзузунуң беседазырынга АКШ-тың төлээлериниң туружуун шүгүмчүзээн. «Чаңгыс-даа чазак нүгүлдээр болгаш метеелээр арга-биле догуунаап турар болза, эрге-чагырга хөлеп шыдаваа» деп, Унру демиглээн.

Лидия Южнова «Межегей» совхозтуң Алаак сүт-баразы фермазында үш чыл бызаа кадарып турар.

Ооң дугайында:

— Ажылга кызымак-да кижи — деп чугаалажыр.

Ол шынап-да ындыг. Бо чылын Лидия Васильевна 32 бызаны ажаап турар. Кандыг ажылдап турарыл? деп айтыргай-даа сизер. Ол айтырыга дорт харыны ооң ажаап турар бызаа бүрүзүнүң хонукта ортумак немелде деңзээ 736 грамм болганы-дыр.

ЧУРУКТА: Л. Юшкова.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

НИГЕРИЯДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

ЛАГОС. Нигерияның федералдыг шериглери чөөн-нигерий ёзу-чуруумнуң холунда ам-даа артышаан турар районнарны хостаар талазы-биле дайынчы хемчеглерни үргүлчүлевишаан. Аба болгаш Оверри хоорайларны харыызаштырган стратегия талазы-биле чугула оруктан мурнуу талаже девискээрни ам федералдыг күштер контрольдап турар.

Бөлүк делегей хайгааракчыларының составында КНО-нуң төлээлекчизи Нильс-Горан Гуссингиниң фронт дугайында бодунуң илеткелинге хостатган районнарның чонунуң федералдыг шериглерге бүзүреливиниң өскенин демдеглээн. Ибо дээр аймак улустардан улам хөй кижилер шыырыптар иштинден үнүп, аъш-чем талазы-биле дуза көргүзериг федералдыг шериглерден дилеп турар деп, Гуссинг айытқан. (СЭТА).

ЭКВАДОР ГВИНЕЯ ХАМААРЫШПАС ЧОРУКТУ АЛГАН

Африка диптиң хамаарышпас күрүнелериниң өг-бүлезинге база бирээ немешкен. Испанияның колониязы чораан Эквадор Гвинеяның хамаарышпас чоруун октябрь 12-де чарлаан.

Эквадор Гвинея — улус эвес африка күрүнелериниң бирээзи, ооң шөлү 28 муң дөрбелчин километр. Ук күрүне Төп Африканың барыын талазында турар болгаш ооң составында Рио-Муни, Фернандо-По ортулуктар (чурттуң наймысылазы Санта-Исабель ында) болгаш өске-даа элээн үүрмек ортулуктар кирген. Эквадор Гвинеяның чону 265 муң кижи.

Барык 200 чыл дургузунда колонизаторлар Эквадор Гвинеяга хамаарышпас экономиканы болгаш национал дарлалдың мөлчүкчү политиказын чорудуп келген. Түс черинг чанчылдарын болгаш чүдүлгезин узуткап, колонияның үндезин чурттакчыларын Испаниягa, испан дылга, диктатор Каудильо Франкога болгаш католик шажынга ынакшыырынче албадап келген.

Түс черинг чонунга удур ындыг политиканы делегейниң нийти дайынчының соонда онза идепкейлиг чорудуп турган. Каш чыл мурнунда чуртка чонну «хостугларга» болгаш «хостуг эвестерге» хуваалган чорук үргүлчүлевишаан турган. «Хостуглар» испан хамзатыларның эргелерин ажыглаар, а «хостуг эвестер» кулдарның байдалынга херек кырынга турган.

Улустуң киленгээшкинин чаза тевишкиннинден кортқан колонизаторлар чонуң ындыг хуваалдазын күш чок болдурган, испан хамаатыларның эргезин бүгү чурттакчыларга «хайырлаан», «колония» деп сөстү «можу» деп ат-биле солаан. Колонизаторларның кажарлашкыны Эквадор Гвинеяга национал-хосталгалыг шимчээшкинниң көдүрүлүшкүнүн чайгадып шыдаваан. Эквадор Гвинеяның улусчу идеа партиязы чуртка чажыт байдалга ажылдап турган. Ук партия чурттуң чонун сырый каттыштырарын болгаш испан дарлакчыларга үлүг, национал хамаарышпас чорук дээш демнеелче ону организастаарын бодунуң соругазы кылдыр чарлаан.

Эквадор Гвинеяның дугаында айтырыгны Каттышкан Нациялар Организациязынга каш удаа чугаалажып келген. КНО-нуң Кол Ассамблеязының 22-ги сессиязы 1967 чылдың декабрь 19-та тускай резолюциязы хүлээп алган болгаш чуртка хамаарышпас чорукту 1968 чылдың июльдан орай эвесте тыпсырын Испаниядан негээн.

Ооң түннелинде Испания Эквадор Гвинеяның улузунга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайын медеглээр ужурга таварышкан. 1968 чылдың августа 11-де чуртка санал алышкыны болган, Эквадор Гвинеяның Мадридке болган конференциязында ажылдап кылган конституциязын ол санал алышкынның түннелинде хүлээп алган.

Сентябрь 22-де Эквадор Гвинеяның чурттакчылары президентиниң, парламентиниң болгаш можу төөгүлелдериниң кежигүннерин соңгууру-биле бадылаашкынга боттарының чуртунуң төөгүзүнде эң-не баштай кирипшкен. Соңгуландыры «бүгү-нийтиниң» кылдыр албан ёзузу биле чарлаан, ынындыг болза-даа Мадридке ажылдан ыңгаң хоойлуну ёзугаар соңгуудага бадылаар эргени чүгле «испан хамаатыларының болуп турар болгаш ынчаар бүрүткеткен» кижилер алган, а оларның нааны-хары 21-деп өрү болган турар ужурлуг. Ынчангаш соңгуудага киржиригнең аныктарының алээн кезиин, а ол шыкаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң идепкейлиг киржикчилерин чайлаткан, олар франкочу колонизаторларының дерзин үүлгедишкиннеринден чайлаары-биле чуртундан үнүп чоруур азы чажыт байдалга ажылдаар апарган.

Үш партийжи коалициянын төлээлекчизи Франсиско Масиас Нгузманы Эквадор Гвинеяның баштайгы президентизинге чарлаан. Чоокта чаа президент чурттуң төөгүзүнде баштайгы чазакты тургускан.

Эквадор Гвинея — кошкак сайгыраан экономикалыг хожудангай көдээ ажыл-агыйлыг чурт. Чонуң кол ажылы — чер болгаш мал ажылы. Чуртта пальм үстү, тооруккту, кадыг сорттуг мыштарны (кара ыяшты, кызыл ыяшты, дубтарны), тростникти, хөвеенни, какаону, кофени, таакпыны будурүп турар. Какаонуң плантациялары болгаш ажыктыг казар байлактарның тывыы колдуунда испанчыларның хозуунда мөөңнеттинген. Европейжилерниң плантациялаарында муң-муң хелечиктер ажылдап турар. Көдээ ажыл-агыйның продукциязын барык шуптузуп — какао, кофе, чаймистерни болгаш ыяшты Испанияже үндүрүп турар. Үзетпүр барык чок: чуртта түүге көдээ ажыл-агый продукциязын ажылдап кылыр талазы-биле ус-тывыш будурүзгелери, ыяш дилер болгаш цемент заводтары, ыяш чазаар мастерскаялар, одалга-биле ажылдаар алээн каш электростанциялары, каш санныг пос-таавы фабрикалары бар.

Испан статистиканың бүүредип турары-биле алырга, Эквадор Гвинея «Африкада чонпуң кижи сапында онаалтыр алырга, ортумаа-биле эң бедик орулганың» девискээри болуп турар. Ындыг болзада «ортумак орулганы» төрүзери-биле испан грандыларның, үлетпүр ээлериниң болгаш хөреңгитеннериниң ажок хөй кончаазынга аар-берге дарлалга таваржып турар африканчыларының чөгенчиг ажыл төлевирин кадар ужурга таварышкан. Айда ажылчынның ажыл төлевири 700 песет (12 доллар) болуп турар. Ында ажылчынның ог-бүлезинин кежигүннери хөй болуп турарын барымдаалаан ап көөр болза, түрениг байдалдың шинчизи улам тода болу бээр.

Эквадор Гвинеяда колонизаличи ёзу-чуруму чайлаттынган, ынчалза-даа экономика талазы-биле хамаарыгазыг чорук артышаан турда политика талазы-биле бүрүн хамаарыгазыг эвес чорук болдуунуп шыдавас. Испан чазак Эквадор Гвинеяга экономика талазы-биле чамдык дугуржулгаларны негеп, оларның дузазы-биле чуртка контрольду бодунуң холунда салбазынга кордал салып турарын барымдаалаар ужурлуг. Ындыг болза-даа Эквадор Гвинеяның улузу бүрүн болгаш ёзулуг хамаарышпас чорукту чедиш алыр дээш демнеелди үргүлчү ээрээринге бүрүн шиитпирлиг.

Н. ФИЛАТОВ.

ПУР. В. И. Ленининң Пороминода музейинге делегейнің хәй чурттарының туристери болташ улусчу Польшаның бүгү булуңнарындан ашылмышчылар кәэп турар. Чүгле эрткем чылын безин аңаа Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ның, Совет Эвилелиниң 180 мүң хамаатызары келеген. Вьетнамнар, итальяннар, англичаннар, Скандинавия чурттарының чурттакчылары база аңаа үргүлчү келир аялчылар болу берген.

ЧУРУКТА: ленинчи черлерни эртиривиниң чаңчылчаан походунуң польша киржинчиларының Пороминода музей дежисказиринде тургускан, В. И. Ленинге тураскаалга вргүлүг чечентер салып турары.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

ХОЙЖУГА

(«ТЕС-ХЕМ» СОВХОЗТУҢ СУРАГЛЫГ ХОЙЖУЗУ САМБА САНААГА).

Он сес чылда үлүг ишпе
Олут, дыжың уттуп чордун.
Эрес-немээ маячын диртип,
Эки сестү дыңнап келдиң.

Доруктурган дураганың
Тос, он кодан сыңмастады.
Тарып чаңнан тараа ышкаш
Даглар, белдер шыва берди.

Чылдар санай кыргаан дүгүн
«Чымчак» алдын «два» болду.
Чылыг, совхта чөмүн недер
Чычыы, тергү хеви болду.

Кыялыр ишке тура дүшпес
Кызымаанды коргертедиң.
Кырып калдым, могадым деп,
Кымга-два-ла сагыеведиң.

Чарбыттынмас—чаңың ындыг.
Маадыр мен деп мактап сүрбес.
Чадап орбас—соруун күштүг.
Магаданчыг алдарың ол.

Бичe-оол ДӨКӨНДУП.

ЧУРТТАЛГАНЫҢ ҮНЕЗИ

Амыдырал — терең далай дүвү дег-дир,
Азып болур, алдагдалга дүжүп болур.
Агым-биле кады салдап батпас дизе,
Арга херек: үштип, шыпкын биилир аппаар.
Базым бүрүзүн хөөчүн бодал чардыктырбайн,
Байгы күзел ажыл-биле чечектеп,
Чуртталганың чулуун кадыр сөөрүп чивайн.

Шупту чүүлдү: күжүн, биилкин аңаа берзе,
Сеткиге — дыш, күзел — чырык болбас деп бе.
Серини сагыш сеңээ ырык тутпас деп бе?
Хүнүүн сөңү — хереглери сеңээ өйнап,
Хүлүмзүрүүн аян-шинчи кинрбес деп бе?

О. СУВАКПИТ.

РАССКАЗ

ЫНЧААР УЗУП АЛДЫМ

БАШ КӨДҮРЕР чай безин чок апарган олурумда телефон кыңгырткайныр келди. Сегирип алдым.

— Ымыл бе?— деэн үнүү дораан-на танып кагдым. Чогаалчылар эвилелинде олуруп турар даргаларның бирээзи болду.

— Даарта кежээ «Дамырак» колхозтуң фермазынга ужуражылга болур чүве-дир. Аңаа баар кижилерниң бирээзи силер-дир силер. Фермаңың улузунга чаа шүлүктерини номчуп, чогаалыкчы ажылыңны, моон соңгаар чүү чогаадыр деп турарыңны чугаалап бээр эвеспе.

— Ынаар баар чайым бар кижи боор мен бе—деп арай мулдурлаксадым.

— Ынчаарга кайын боор. Ындыг-мындыг чылдагаан каккан херек чок. Чогаалчылар, шүлүкчүлер амыдырал аразынче кирбейн турар деп бисти шүгүмүдеп турарын уттупканың ол бе?

— Хоорайда амыдырал чок дээрге кайын боор. Улуг үлетпүр бүдүрүлге черлери хоорайда-ла болгай харын. Оон аңгыда, Кызыл дээрге республиканың найысылалы-дыр —деп чугаалап бар чорумда, даргамеңээ чүве чугаалаар харык бербейн, чугаамны чидиг, улуг баллы-биле одура шаапкан чүве ышкаш үзүп, бодунуң өлечара сестери-биле чугаалап алгаш-ла чорун берди.

— Эттир, дүктү, сүттү, тарааны кайда, кымнар бүдүрүп турар деп бодаар сен. Олар кодээ ажыл-агый продуктуларын элбекшидир бүдүрер дээш кыштың соогун, чайның изинн төөвайн, хат-чаъска, карайгы дүнеерге, харыыг шуургангаа торузбайн, эрес-маадырлыг ажылдап турарлар болгай. Кодээ чонунуң аразынче, кодээ ажыл-агыйже ханылап кирер болза, эки-дир ийин. Ол фермаңың саанчылары шүүт-ла шүлүктеп тургаш бижээн, кончуг сестер-мерген сестерлиг, кыдыгларын өң-баазын будуктар-биле үгүлзалап тургаш каастаан чалаага чоруткан. Инда артында-ла сээң адыңны киирип каан.

КЕЖЭЭ БАЖЫҢГА баргаш, саанчы кыс дугайында шүлүк чогаадыр дээш олурушпуп. Дыка-ла үр олуруп келзим, сагышка черле таптыг чечен-мерген, чараш сестер, деннелгелер кирбес, чаъаскып-ла олуруп бердим.

Сүттүг сарыг шайны аартап алгаш, диванга кезек дыштанып чыткаш, база катап олуруптум. Бажымның ишкинде бүүү-ле «механизминерни», бодал-сагыштың канчаар-даа чүве ышкаш үзүп, бодунуң өлечара сестери-биле чугаалап алгаш-ла чорун берди.

— Эттн, дүктү, сүттү, тарааны кайда, кымнар бүдүрүп турар деп бодаар сен. Олар кодээ ажыл-агый продуктуларын элбекшидир бүдүрер дээш кыштың соогун, чайның изинн төөвайн, хат-чаъска, карайгы дүнеерге, харыыг шуургангаа торузбайн, эрес-маадырлыг ажылдап турарлар болгай. Кодээ чонунуң аразынче, кодээ ажыл-агыйже ханылап кирер чогаалымны дыннаар кижилерге эки таалалды, сеткил ханыышкынымны, магадаашкынымны бээр ындыг чечен-мерген, уран сестер чогаалтынмастаан туруп берген.

Аныыр халат иетникпенем,
Аныык чараш саанчы
кыстар

Девин биске кутkан сүүлдер магалыг-ла-лыр аз. Ындыг чаагай сүттү чежени-даа болза ижикээзэн келир-дир — дизим.

Уруг менче хүүмзүрүптерге, кыстың чырыктары тыртпаш кынныр, аңаа чараш ыскыт-

— Сувар болзунарга чажам дивейн алтар мен, дүммам.

Уругнуң арын-шырайы улам-на чайнай берди. Өгже кире халаажы, халың уруунуң чазаан, эрини, аңаа чарыын моңгүнеп каан аяк экелдим. Демги-ле чараш хүүмзүрүү ам-даа өшпээн. Аяктың эрни-биле деннештир кутkаш, сүттү сунуп келди. Ону ийи холдап туткаш, база-ла аптым. Сүт демгизиндеп-даа артык чаагай ышкаш сагыындырды.

— Четтирдим. Ам болдум— дигеш, аякты база-ла ийи холдаап дедир сунду.

Өгге киргеш, демир үжүүмү, блокнодуну туткаш олуруптум. Шоолуг-даа үр болбаанда саанчы кыс дугайында шүүлүк болеп болу берген. Биче кады-ла каинчар ынчаар чечен-мерген кылдыр бижипкенимни бодум безин билбейн бардым. «Демги саанчы кыс, оон мөңээ сунган хөөг-чаагай, магалыг амаанныг суду поэзия ол-дур ийин» деп болап өрүм.

Кежээ болган ужуражылгага ол шүлүктү номчуптарынга, аңыы часкаашкыны кызыл-булунга чиртиидейн-ле берген. Даартазында оон чоруп турувуста мээң ол шүлүгүмню саавчылар, ылангыя аныык долдар мурнун быжажып бижип ап турдулар.

Ёзулуг поэзияны амыдырал аразындан ынчаар узуп алган иен ийин.

Тюлюш КЫЗЫЛ-ООЛ.

ТУРАСКААЛДЫГ ХҮНГЕ УТКУШТУР

СЭТА-НЫҢ КОРРЛАРЫНЫҢ ДЫҢНАДЫГЛАРЫ

★ **ВОЛГОГРАДТАН** Алдыы Поволжье районнарынче **агитация-пропаганда поездизи** чорупкан. Оон вагоннары В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга, ВЛКСМ-нин 50 чыл оонга уткуштур тургустунган делегелерлиг, лекция эрттирер залдыг. Пропагандистер ажылчы чоннарга баштынчының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының чугайында лекциялар номчуп бээр.

★ **ДОНЕЦК** областың Артёмовск партия райкому **номер ленинчи клуб** ажыткан. Клубтуң ажылдакчылары кодээ суурларже чорупкан. «Дружба» колхозка олар «Ленин чурула уран чүүлүнде» деп делгелге организастаан. Тускай темалыг кежээ эрттирген. Советтериң тоску бүгү-авилел съездизинге Ильичиниң чугаазын дыннаан хөөчүн коммунист В. Г. Колчин аңаа сес алган. Чонга документалдыг кинолар көргүскен.

★ **ХЕРСОН** областың Скадовск суурунга **«В. И. Ленин — улуг бодалчы, революсчу, Коммунистиг партияның болгаш делегейдеө аң баштайгы социалистиг нүүрүмниң үндезилекчизи»** деп темалыг эртем-теория конференциязын эрттирген. Оон киржикчилери — партия болгаш комсомол организацияларының секретарлары, совет, ажыл-агый удуртукчулары, бүдүрүлге мурнакчылары «В. И. Ленининң өөредия болгаш амгы үе», «В. И. Ленин социалистиг күрүне болгаш демократия дугайында» лекцияларны дыннаан.

★ **ЧЕРКАССК** хоорайның (Карачай-Черкасс автономнуг область) 9 дугаар школазында **«Улустар найыралының чечентер булуңу»** тургустунган. Чечектер булуңунда үреникнер чоруун берген авилелдешкен республика бүрүзүнүң участогу бар. Инда астра, левкойа, флокса, гладиолус, георгин чечектер өннери чалбыыштаганзыг чайнап турар. Школа Ленининң ады-биле аладырын чедип алыры дээш чарыыттыг.

★ **КУЙБЫШЕВТИҢ** кинодокументалистери **«Салгакчыларга кыйгырык»** деп кино чотаадып тургускан. Ол кино Ильичиниң төрүттүнген черинин дугайында көргүзүглүг. Кинола Ульяновскиниң Ленин музейин, Володя Ульяновтуң өөренип турган класын, бышкан билиг аттестадын алырының шыллгалдазын дүжаап турган залын тырттырган. Экранга ленинчи тураскаал төвүн түдүп турар түдүг шөлүг костур. Ульяновчулар келир үезе салгакчыларга кыйгырыын биилээш суп каяа хааржакчыгажын өнир чылын ол түдүгүн шыгжап каан. Ам тырттырган кино амгы Ульяновскиин ол кыйгырыг-биле чергелешкензиг көргүзүп, чуртташтарын Ильичиниң амыдыралы, ажыл-ижи-биле таныштырып турар.

★ **ДНЕПРОДЗЕРЖИНСКИНИҢ** 36 дугаар школазында Ленинчи зал ажыттынган. Инда совет кижиниң чүрээнге чоок эргим үнелиг көргүзүглер хөй. Улуг Октябрьның бүдүүзүнде Владимир Ильичиниң харылаачызынга ажылдап турган Л. Г. Яловаяның чорудуп берген материалдары — эң коскү черде. В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүзин бээр 100 чыл болурунга белеткелдин хүннеринде уруглар баштынчының амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын өөренип турар. Оларның оны өөренириңге ленинчи зал аажок тузалыг.

Спорт

МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

Чоокта чаа Барлын-Хемчик районнуң төвү — Кызыл-Мажалык суурга чайгы спорт сезонунуң хаашкының эртирген. Оны ВЛКСМ-ниң 50 чыл байырлалынга уткуштур тураскаатkан.

Маргылдааларга хол-бомбүтүнүң, баскетбол, чаңаг чарыш талазы-биле 16 командалыг, 170 аныяктар киришкен. Маргылдааларның түпелиниле «Большевик» колхозтуң спортчулары шиитизи-биле бирги черни ээлээш, ВЛКСМ-ниң 50 чылынга тураскаатkан кубокту чаалап алган.

Ийиги, үшкү черни Ак-Довурак хоорайның «Барлык» совхозтуң командалары ээлээннер. Хол-бомбүтүнүң маргылаазынга бирги черни «Большевик» колхозтуң, ийиги черни Ак-Довурак хоорайның, үшкү черни «Барлык» совхозтуң командалары ээлээннер.

Баскетбол маргылаазынга бирги черни Кызыл-Мажалык суурнуң ээлээди оолдарының «Юность» командазы, ийиги черни Кызыл-Мажалык ортумак школазының, үшкү черни район төвүнүң тудугжулар командазы алган. Маргылдаалаарга «Барлык» совхозтан Аспанчык, «Большевик» колхозтан Александр Ооржак Ак-Довурак хоорайдан Супа Ооржак эки ойнааннар.

Чаңаг чарыш талазы-биле маргылдааларга Кызыл-Мажалык школазының өөреникчилери Кожевников, Сергей Хомушку, Кожевникова, Зоя Ооржак, «Большевик» колхозтан Владимир Иргит, Опак Хомушку, Кызыл-Мажалык 8 чыл школазының башкызы Генадий Кундузаков, Ак-Довурак хоорайдан Чаламба, Монгуш Окал-оол дээре көргүзүглериг болганнар.

Спорттуң чайгы сезонунуң хаашкынынга «Большевик» колхозта комсомол комитеди (секретары Владимир Иргит) көрээ спортчуларны эки организастыг белеткээнин демделээри көрүнчүг. Маргылдаанын тиилекчилерин ВЛКСМ райкомунуң болгаш районнуң спорт чөвүделиниң хүндүлеп бижиктери, өртектиг барааннар-биле шаңнаан.

Чайгы спорт сезонунуң хаашкынының түнелиниң спорт болгаш күш-культураа дээш аныяктарның сонуургалы бедээнин көргүскен. Спорт болгаш күш-культураны массалыг болдурар төлээде, бодүүн-даа бол спорт шөлдериниң түдүүн кылырынга совет, ажыл-агый, үлетпүр-бүдүрүлге болгаш комсомол организациаларының удуртукчулары кичээнгей салыр ёй келген.

Район төвү — Кызыл-Мажалык суурда, үлетпүрлүг Ак-Довурак хоорайда мынчага чедир стадион чок.

Т. ТАЛГАНЧИН.
«Шынның» корр.

Спорттуң бүгү делегей байырлалы эгелээн

МЕХИКО, октябрь 12. (СЭТА). Мун-муң спортчуларның болгаш оларның миллиомиллионнан сонуургакчыларының мугур дөрт чыл мынап келеген XIX олимпийжи оюннарының ажыттынар хүнү ам-на келеген. Спорттуң бүгү делегей байырлалы эгелээн!

Нандыг-даа улуг байырлаалы демделээри дег ыыдыр оны Мексиканың найысылаалының олимпийжи стадионунга барып чүс муң кижи демделээн, ону телевидение шугумун дамчыштыр делегейниң бүгү чурттарынче дамчыдып, бүгү сонуннар бижип турар. (Олимпийжи оюннарны бижирр дээш журналистерниң саны моон мурнунда угаазылаттынып турганындан ийи катап хөй, дөрт муң хире болгаш). Мексиканың улузу олимпиада киржикчилеринге бодунуң президентизи Густаво Диас Ордистиң нүүрүнден байыр чедирген, ынчаарга олимпиада одун кыпсыр алдар олимпиадалар төөгүзүнде эң баштай-ла херээжен кижиниң—20 харлыг Энрикета Басилионуң улуг-хуузунга таварылыкан.

Олимпиадаларның төрүттүнген чурту — бурунгу Эллада черинден олимпийжи от Мексиканың найысылаалынга келеген болгаш чедирген эң сөөлгү чеам муң кижиниң аразындан ону ол аныяк мексикан кыс экелеген. Ол от чүгле чер дивисказирлерни эвес, харын кижилерниң чүрээтерини база дамчып келеген, чүге дээрге олимпиада — чүгле спорт эвес, кижилерниң сагыш-сеткилге чөөн найысралының, тайбыңча чүтпүүлүүнүң илерели база ол болгай.

Олимпийжи оюннарны бүгү делегейниң чону сонуургап турар. Ол суртаал эвес. Спорт кижилерни ужам надыышыдып, өөртпүшаан, оларның амыдыралында улуг чөрни эзлеп турар. Кижи төрээттөн нүш-ашкыга, эртенге, уран чүүлге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болгуруниче мөгаг чөк чүткүдүг, оон өөмүнпас күзели спорттан база ынчалдыр илереп турар.

Олимпиадада эжилериниң эжилэри спортчулар, кижиниң нүш-шыдаа талазы-биле сайырагайжып, олимпиадалардан база дудаачын хөөчүн бурунгу «мага-бөт кадыкта — угаан-бодал база надыышыыран» деп ачылыг шынны бодарадырынга кызыгаар чон аргаларлыын уругулчу бүзүреп турааран чыыларан. Олимпийжи оюннар база кажан-даа ынча хөй—барын сес муң киржикчилериг эртип корбээн!

Олимпийжи маргылдааларга совет команда беш катап киржип келген. Бистиң дөрт чүс ажыг спортчуларывыс футболдан болгаш пентүт шөлге өйнаар хөмейдем аңгыда, программада көрдүүнген бүгү спорт хевирлериниң маргылдааларынга киржир. Олар 1067 алдын, моңгун болгаш хүлер медальдарның кажын чаалап алырыл? Ону сагыш даап чугаалаваалыкпар! Ону угаазылаарывының өйү-даа эртикен, спортчуларның эш-өөрүнге турасиаалдыг демделеделерин бижип бээр, сонуургакчыларның демделер сөлчүр түдүүтүг үезинин, кудумчуларның, стадионнарның кажаар шиметтингенининң дугайын чугаалаар уе эртикен, «спортка чоок» ажыл-иштерни, сагыш салыышкынынарны тодаргайлап бижиринриң үезин эрткен. Олимпиада дээр чаагай аттыг, ёзулуг улуг үүле будун эгелээн!

Октябрь 13—олимпиаданың баштайгы ажыл-ишчи хүнү.

Редакторнуң оралакчызы
С. К. ШОПГУ.

«ДҮЖҮТТҮГ» ҮНДҮРҮЛГЕДЕН КЫМ ЧҮНҮ ОЙНАП АЛГАНЫЛ?

Бо чылдың аңша-бараан лотереязының 6-гы үндүрүлгезиниң ойнаашкыныңың соонда аас-кежиктиг билеттериң эдилекчилери ажаалга кассазынга удаа-дараа кээп эгелээннер. Бо удаада В. Галастян «Запорожец» ЗАЗ-966В мариалыг 3000 рубль өртектиг машинаны ойнап алган билетти экнелеген.

Кызыл хоорайның харылзаа белдириниң амылданчызызы В. Федорченко улуг түңнүг ойнаашкынга ийи удаа таварыжып турар. Бо удаада оон биледи 150 рубль өртектиг «Саратов» соодукчуга таварышкан. Көрээ ажыл-агый техникумунуң сургууулу Б. Салчан 275 рубльдиң ОКА-3 деп соодукчузуи ойнап алган. Ынчангаш бо үндүрүлгениң ойнаашкыны соодукчулар-биле болгаш оске-даа эт-херекселдер-биле бай болган.

Өвүр районда күрүне банкызының таныылыы Т. Комбу АЖ-юпитер-2 деп 650 рубль өртектиг мотоциклди, «Тыва тудуг» трезинниң амылданчызы Ю. Сыч 75 рубльдиң хеп чуур машиназын ойнап алган.

Ажаалга кассазы ойнаашкын соонда баштайгы хүннерде ажылачы чонга 3 мүң ажыг рубльди төлээн. Кызылчылардан кончуг хөй кижиниң билеттери 40, 25 рубль түңнерлиг акша ойнаашкыннарынга база арбын таварышкылаан.

Е. ГОРЛУШКИНА.

ЧАНЫП КЕЛГЕН ЫТ

1967 чылдың өгезинде Киевке дыка кайгамчык таварылга болган. Ленинград чоогунда Павловск хоорайдан Киев хоорайже Н. К. Манжос деп кижийнын азыраавы Рудольф дээр немец укгаалыг ыт, ону ол хорээл черинден ыыдыр ап чорукканын бээр тантыг-за он үш чыл эрткенде дедир ээп чанып келген. Киевке тургаш, ол ыт чылыг-чымчак өрээл яштынге чурттап тургаш, ынчаарга Павловскиге чедиртя бергеш, дораан-на, демир ялчырбеге бектеттирип алган. Ол ыт халаданчыг өртеген каш-даа катап дургуннап үнер деп тургаш, туттуруп ап турган. Бир чай кадында ол ыт дезип үнгеш, үш чыл дургузунда чер кезип улуун чорааш, ук шаанда доруктуруп өстүргени буянныг эзинин аал-чуртунга менди-чаагай чедип келген.

1968 чылдың августа үнгем «Природа дек сетиүлге үнгем профессор Н. В. Шарлеманьның чүүлүндеп.

СОЛУН ЧҮҮЛДЕР, БОЛУУШКУННАР

ЧОЧАК АЛДЫН КАЯА ЧЫТКАНЫЛ?

Бо чайын Кольмага болгаш Камчаткага ыыдыг аар борбак алдын тынылбаан. Гастелло аттыг алдын уургайының бульдозеризи Л. Анехин кедергей улуг, холуксаа чок чочак алдын тыпкан, оон деңзизи 4 кг 390 грамм болган.

«Правда» солундан, 1968 чылдың октябрь 6.

Өвүр районнуң спортчуларының мүсиу спортчу оюнизары Хандагайты суурга болган. Ылаңгыя волейбол маргылдаалары кончуг солун, чидиг деминеле эртикен.

ЧУРУКТА: волейбол талазыбиле маргылдаа үезин көргүсиен.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КИНО

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү шиитпир» («Щит болгаш хылыштың» дөртку фильми) 10, 11.40, 1.20, 10 (кежээ), «Щит болгаш хылыш» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, «Щит болгаш хылыш» (3-кү, 4-кү сериялары) 6.25 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымынды 10, «Сөлтаан хаяа дугаймында тоол» 11.15, 1.15, «Шуургап недуруун тур» 3.15, 9, «Лимонадный джо» 5.10, 7 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үш чоок кижи» (делгем экраныыг) 10, 12, «Үш кадар ийи» (делгем экраныыг) 2, «Фантомас» (1-ги, 2-ги сериялары) 4.15, 8.10 шактарда.

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «15 харлыг капитан» 10, 2, «Щит болгаш хылыш» (4-кү сериязы) 7.50, «Арена» (делгем экраныыг) 12, 4, 5.55, 9.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Цирк артистери» 10, 2, «Башкымның ужуралдары» 12, 3.50, 5.35, «Чаңаг шаа» 7.20, 9.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шуургап недуруун тур» 3, 6.40, «Ыраккы эриктерде» 4.30, 8.30 шактарда.

редакцияның адресизи: Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, кадрысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, төвө ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чаңаг база совет тургузуг киллистериниң 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоннче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парзалга эргелелминн типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01250.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингев

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 15 ВТОРНИК № 243 (7085).

Өртээ 2 көп.

Кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үези — коммунизм делгерезин!

(СЭКП ТК-ның Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга Кыйгырыгларындан).

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл ою делгерезин!

2. Бүгү делегей төөгүзүнге чаа үени — делегейни революсчу ёзу-биле бүгү-ниити чаартырының, капитализмден социализмче шилчиириниң үезин ажыткан Улуг Октябрь делгерезин!

3. Кезээде дириг интернационалчы өөредиг, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге бүгү чурттарның ажылчы чоннарының орук айтыкчы сылдызы — марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Маркстың болгаш Энгельстиң революсчу өөрединиң гениалдыг үргүлчүлекчизи, Коммунистиг партияның үндезилекчизи, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде баштайгы социалистиг күрүнезиниң удуртукчузу — Владимир Ильич Лениниң ады чүс-чүс чылдарда чурттап турзун!

5. Коммунизмниң эрес-маадырлыг тургузукчузу, ажылчы чоннарның хосталгазы, тайбыңы болгаш аас-кежии дээш эрес-дидим демиселчи — улуг совет улуска алдар!

6. ССРЭ-ге коммунизмни тургузар дээш мурнакчы болгаш кол тургузукчу күш — Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызы делгерезин!

7. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу — маадырлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

8. Совет социалистиг күрүнениң бузулбас үндезини — ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели чечектелип, быжыгып турзун!

9. Бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарының идепкейлиг киржикчизи — совет улусчу интеллигенция делгерезин!

10. ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма найыралы болгаш бузулбас чаңгыс эви мөңгеде чурттап, чечектелип турзун!

11. Бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының сорук киирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

12. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Коммунистиг партияның ленинчи тугунуң адаанга улам сырый каттыжыңар!

Партияның болгаш улустуң өндүр улуг база бузулбас сырый каттыжыышкыны делгерезин!

13. Эрге-чагырганың ёзулуг улусчу органнары — ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин!

Совет социалистиг демократия хөгжүп, чечектелип, чурттуң херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның идепкейн өзүп турзун!

14. Эргелеп башкарарының болгаш ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизмниң школазы — совет профэвилелдери делгерезин!

15. Коммунистиг ниңтилелдиң идепкейлиг тургузукчулары — совет херээженнер делгерезин!

16. Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы болгаш кур күжү, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

17. Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң алдарлыг юбилейиниң хүннеринде эр, херээжен комсомолчуларга, бүгү оолдарга болгаш кыстарга чүректиң ханызындан изиг байыр!

18. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыңар, серемчилелдиг болуп, империалистерниң кандыг-даа агрессиязын ойтур шаварынга кезээде белен болуңар!

Совет Эвилелиниң маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

19. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Владимир Ильич Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун партияның Программазының болгаш СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төлевилээни, коммунистиг тургузуушкуннуң планнарын амыдыралга боттандырар дээш демиселге чаа-чаа тиилелгелер-биле демдеглээли!

20. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Беш чыл планын хуусаа бетинде доозар дээш, улустуң материалдыг болгаш культура деңнелин база чурттуң камгалал күчүзүн улам ыңай көдүрериниң үндезини — улус ажыл-агыйының чайгылыш чок өзүлдези дээш демисежиңер!

21. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларынга болгаш коллективтеринге алдар! Бүдүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга алдар!

22. Эр, херээжен ажылчыннар, инженерлер болгаш техниктер! Бүдүрүлгениң ажыктыг болурун бүгү хемчег-биле бедидиңер! Бүдүрүлге фондуларын, чиг-этти болгаш материалдарны эң эки ажыглаар дээш, төлевилел күчүлериң шиңгээдип алырының хуусааларын кызырар дээш чарышка улам идепкейлиг киржиңер!

23. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Коммунизмниң тиилелгезинге эң чугула, эң кол чүүл — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чок бедидиңер! Ажылдың минута бүрүзүн долу ажыглаар дээш демисежиңер!

24. Улус ажыл-агыйының ажылдакчылары! Бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин чүткүлдүг бедидиңер! Комплекстиг механизастаашкынны болгаш автоматчыдылганы боттандырыңар! Продукцияның шынарын бүгү хемчег-биле экижидиңер, ооң ботүнезин чиигедирин чедип алыңар!

25. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылды болгаш ниитиниң өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле көөр дээш демисежиңер! Сагылга-чурумну болгаш организастыг болур чорукту бүгү хемчег-биле быжыглаңар!

26. Колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның специалистери! Беш чылдың онаалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш демисежиңер! Чер болгаш мал ажылының культуразын бедидиңер! Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү адырларының хөй орулгалыг болурун чедип алыңар!

27. Тарааны, сүттү, эътти болгаш чер база мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын долдур база ажыр чедиишкинниг күүседип турар көдээ ажыл-агый мурнакчыларынга алдар!

28. Көдээ болгаш суг ажыл-агыйының ажылдакчылары! Черни мелиорастаарының калбак программазын амыдыралга боттандырар дээш демисежиңер!

29. Эр, херээжен ажылчыннар, инженерлер болгаш техниктер, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Бүдүрүлгеге эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин, күш-ажылды эртем ёзузу-биле организастаарын болгаш мурнакчы дуржулганы калбаа-биле нептередиңер!

30. Совет эртемдениер, конструкторлар, инженерлер болгаш техниктер! Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир дээш, эртемниң болгаш техниканың улам ыңай чечектелиишкини дээш идепкейлиг демисежиңер!

31. Садыгның болгаш амыдырал хандырылганың ажылдакчылары! Чонну хандырарының культуразын бүгү хемчег-биле бедидиңер, совет кижилериң хереглелдерин долу болгаш эң эки хандырыңар!

32. Литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары! Совет уран чүүлдүң партийжи, улусчу, идейлиг чоруунуң тугун бедик тудуңар, боттарыңарның уран мергежилиңерни сайзыраңгайжыдыңар, бүгү күштеринерни болгаш аргаларыңарны коммунизм тургузукчуларының политиктиг, аажычан, эстетиктиг кижизидилгезинге бериңер!

33. Чырыдыышкынның, культураның болгаш кадык камгалалының ажылдакчылары! Улус өөредилгезин, чоннуң медицина болгаш культура хандырылгазын сайзыраңгайжыдыңар! Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге улам идепкейлиг киржиңер!

34. Коммунистер! СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселдиң авангардынга болуңар, массаларның билдилиг организакчылары болгаш кижизидикчилери, бүгү мурнакчы чүүлдериниң талалакчылары болуңар!

35. Оолдар болгаш кыстар! Марксисчи-ленинчи теорияны, амгы үениң эртеминиң болгаш техниказының бедиктерин шудургу шиңгээдип алыңар! Коммунистиг ниитилелдиң идепкейлиг тургузукчулары болуңар!

36. Пионерлер болгаш школачылар! Совет Төрээн чуртка изиг ынакшылдыг болуңар, эки өөрениңер, күш-ажылды хүндүлеңер! Лениниң херээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демиселчилер болурунга белеткениңер!

37. Ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның дайынчы авангарды, чер кырынга кижи төрелгетенниң чырыткылыг күзели — коммунизмни бадыткап тургузар дээш, империализмге удур туруштуг демиселчилер — коммунистиг болгаш ажылчын партияларга акы-дуңманың байыры!

38. Марксизм-ленинизмге болгаш пролетаржы интернационализмге үндезилээш, бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны быжыгып турзун!

39. Агрессияның, күчүлээшкинниң болгаш дайынның империалистиг политиказынга удур демиселге антиимпериалистиг бүгү күштериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны делгерезин!

40. Социализмни тургузуп турар социалистиг чурттарның улустарынга акы-дуңманың байыры!

41. Октябрьның улуг херээниң тиилелгези, делегейниң ажылчын аңгызының төөгүлүг чаалап алыышкыны — делегейниң социалистиг системазы делгерезин!

42. Социалистиг чурттарның ажылчы чоннары! Социалистиг күрүнелериниң аразында найыралды болгаш чаңгыс эпти быжыглаар дээш, акы-дуңма харылзааларны улам ыңай хөгжүдер дээш демисежиңер! Социализмге өжээннешкек күштериниң чимзениишкиннеринге хамаарыштыр серемчилелдиг болуңар!

Пролетаржы интернационализмниң тугун бедик тудаалы!

43. Монополистиг капиталга удур, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш социал-экономиктиг эргелери дээш, социалистиг идеалдарның тиилелгези дээш капиталистиг чурттарның эрес-маадырлыг демисежип турар ажылчын аңгызынга акы-дуңманың байыры!

44. Империализмге удур, национал хамаарышпас чорук, хосталга, демократия болгаш социализм дээш улустарның демиселинге чедиишкиниң үндезини — социализм болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкин күштериниң эвилели делгереп, быжыгып турзун!

45. Империализмге удур, хамаарышпас чорукту быжыглаар дээш, социал хөгжүлдениң депшилгелиг оруу дээш демисежип турар аныяк национал күрүнелериниң улустарынга изиг байыр!

46. Империализмге болгаш расизмге удур, боттарының хосталгазы болгаш национал хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустарынга изиг байыр!

47. Реакцияның болгаш фашизмниң кара-бажыңнарында база кинданнарында хилинчектенип чыдар, улустарның хосталгазы дээш, социализм дээш эрес-маадырлыг демиселчилерге акы-дуңманың байыры!

48. Америк империализмниң агрессиязынга удур, бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш маадырлыг демиселди чорудуп турар эрес-маадырлыг вьетнам улуска акы-дуңманың байыры!

49. Делегейниң улустары! Хосталгага ынакшылдыг вьетнам улуска удур дээрбечи, агрессчи дайынны доп-дораан соксадырын АКШ-тан шиитпирлиг негеңер!

Америк империалистер Вьетнамдан үнүп чоруңар!

50. Делегейниң улустары! Улустарның тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунга кыжанып турар ГФР-де дайынзырак чорукка болгаш неофашизмге удур, барыын-герман милитаристерни ядролуг чепсекке чагдатпас дээш демисежиңер!

51. Империализмниң халдаашкыннарынга удур, эжелеткен араб девискээрлерден израиль агрессорларның шериглерин үндүрер дээш демисежип турар араб чурттарның улустары-биле совет улустуң эп-сеткил каттыштырылгазы быжыгып база хөгжүп турзун!

52. Улустарның тайбыңының болгаш найыралының, реакцияга болгаш дайынга удур демиселге антиимпериалистиг, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерни сырый каттыштырарының политиказы — Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!

53. Бистиң чуртувустуң улустарының найыралының болгаш аас-кежинниң быжыг баганазы тайбыңның болгаш депшилгениң идегелдиг чөленгнижи — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели делгерезин!

54. Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — бистиң чуртувуска коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге чаа-чаа тиилелгелерже бурунгаар!

55. Кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үези — коммунизм делгерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң хойжузу Владимир Баян-оолович Камаа артельдиң мурнакчы малчыннарының бирээзи. Малчын стажы ам тос чыл ажып турар. Бо чылын ооң ажаалдазынга 635 баш хой кыштаан. Чылдың берге үези — кыштан хойларын менди ажырып, төрүүр 100 хойга онааштыр 105 хураганны, бир баштан-на 4.4 кг дүктү кыргып алгаш, артельдиң хойжуларының аразынга калбарган социалистиг чарышка бирги черни эзлээн. Хоочун малчын эрткен чайлаглаашкын үезинде үш удаа одар солуп көшкен. Ам ооң хойларының күжү семис.

Бо күзүн доңаттар эрте болган ужурунда малчын кыштаан үе чылыг турда-ла бодунуң күжү-биле сентеп белеткээш, ам ында көжүп барып хонуп алган. Кодан чоогунун одарын кыштын соок үезинде ажыглаары-биле хойларын ол кавының күзүн кескен тараа шөлдеринде одарладып турар. Бо хүннерде эш Камаа кыштаанда мал кажааларының немелде чылыглаашкынын чорутпушаан, кодан чоогунче саваң сөөртүлгезин № 5 сигенин бригаданың бир звенозу-биле кады чорудуп турар. Малчынның коданында чаа дүжүттүң 60 тонна ажыг саваны эккеп дүжүртүнген.

ЧУРУКТА: мурнакчы малчын В. Камаа хойлары-биле.

В. МОЛЬБИНИН фотозу.

ЧССР-НИҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫ МОСКВАДА КЕЛГЕН

Москва дугуржулгаларын барымдаалааш, чамдык айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннарны кылыр дээш Чехословак Социалистиг Республиканың төлээлери ЧССР-ниң чазааның Даргазы Олдржих Черник баштадыр октябрь 14-те Москвада чедип келген.

Внуково аэродромга төлээлерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң министрлери болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан. Уткаанларының аразында Чехословак Социалистиг Республиканың ССРЭ-де элчини В. Коуцкий бар болган. (СЭТА).

ЛЕНИНЧИ ВОСКРЕСНИК

Эрткен субботада болгаш дыштаныр хүнде республика найысылалының бүгү коллективтери ленинчи воскресник арттирген.

Хоорайның фабрика, заводтарының, өөредилге черлериниң, албан организацияларның коллективтери улуг ажылдарны кылганнар.

ДЫҢНАДЫГ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1968 чылдың октябрь 9-та Чарлыы-биле Мугур-Аксы суур төптүг Мөңгүн-Тайга районну тургузар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалын бадылаан.

Тыва АССР-ниң Бай-Тайга районундан аңгылаттынган Мөңгүн-Тайга районнуң составынга Каргы болгаш Мөгөн-Бүрен көдээ Советтерни база Мугур-Аксы, Кызыл-Хая суурларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле киирген.

ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕНИҢ ОРУУ-БИЛЕ

КЭО-ну бүдүрүлгеге шиңгээдир

СЭКП обкомунуң секретары В. И. ПОПОВТУҢ илеткелинден

Бистиң чуртувус революция мурнунда аажок чыдып калган турган, а Совет эрге-чагырганың чылдарында бедик хөгжүделиг көдээ ажыл-агыйлыг, мурнакчы эртем болган культуралыг, күчүдүг индустриалдыг чурт болуп хуулган. Ам үеде ССРэ беш хүн иштинде-ле хаанныг Россияның 1913 чылда бүдүн чыл иштинде бүдүрүп турган үлетпүр продукциязын берип турар. Экономиканы хөгжүдеринге СЭКП ТКның март болган сентябрь (1965 ч.) база ооң соолундагы Пленумнарының, партияның XXIII съездизиниң ажылдап ыкылган хемчеглери оныа чогумчалыг салдарны чедирип турар.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң продукциязын көвүдедирикке, национал орулганың өзүлдезинге болган чонуң материалдыг чаагай чорууп бедидеринге шинчилиг рольду ойнап турар кол чүүл болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болур. Ооң долу өзүлдезин бар таварылгада, чүгле ынчаарда капиталзаң биле чарышка долу тыллелгени чедип алыр бис деп илеткелчи демдеглээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1 хуурга бедидер болза бүгү чуртка 2 миллиард 700 миллион рубль ажыг немелде продукцияны ажылдап-болур арга

казының ачызында ол арга бүдүрүлгениң бүгү адырларынче нептерээн болган техниктиг депшилгениң солуун чок бырааы аналган.

Чурттуң дыка хөй бүдүрүлгелерин КЭО-ну нептередир талазы-биле байлак дуржулганы чедип алган. Бо талазы-биле Свердловск областтың болган Рыбинск хоорайның партия организацияларының ап чорутkан ажылдары улуг ынчаңгейни болдуруп турар. Оларның ажыл-чорудулгазының харантерлиг чүүлү болза, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин нептередиринче уланган хемчеглерни боттандырарда принципиалдыг, дараалаашкак болган туруштуг болуп турары болур. Ол хе, ынчангаш бүгү партия организациялары, ажылдагый удуртукчулары, эртем-шинчилел институттары, өөредилге черлери, үлетпүр, тудуг болган транспорт бүдүрүлгелериниң коллективтери чоокшулаштыр турган болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн үзүктел чок өстүрериниң аргаларын тургузар үүрулуг. Ам үеде техника янзы-бүрү дериг-херекселдерни чаңгыс ай технологтуг комплексче каттыштырар угланышкынче, автоматтыг болган шуурттурулга шугумнарынче углуг хөгжүп бар чоруур болгай, ол чорук күш-ажылды хувааларынга принципиалдыг өскерилгени болдуруп турар. Мындыг байдалда ол техниканы башкарып, ажаан-кадагаларынга өөрэп каш мергежилдерни билир кижилер херек аваар. Чогум-на мооң үүрунда улус ажыл-агыйының чамдык адырларында мергежилдер солуштурарының чорудуушкыну болуп турар, ынчангаш кижиниң күш-ажылчы чорудулгазы алгын, бүдүрүлге-техниктиг эртем-биле бедип турар.

Хомүр-даш, даг-руда, шын, тудуг үлетпүрүнде ажылчыннарның мергежилдер айны-биле солуштур ажылдарынга эртежок чугула комплексниг бригадаларны тургузары нептерээн. Бистиң республикада комплекснниг 75 бригаданы тургускан, оларның 57-си тудугда, 3-и хөгжүдаш үлетпүрүнде болгаш 15-жи—Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинде ажылдап турар.

Эш Попов ооң ыдай ажылдаар черлерни организастаарынга болгаш таарыштырарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң хамаарылгазынга доктааран. Бо айтырыгны шинтипирээрингe бүдүрүлгечилерден аңгыда күш-ажылдың эстетиказының талазы-биле физиологтар, психологтар болгаш тускай артемнигнер киржир үүрулуг. Ажылдаар черлерни таарыштыр тургузарда, ажылчыннарның ажылдаарынга шаптык кадар артык үүлдерни болдурбас, оларның доцгынарынга, шынчаарине болгаш еске-даа үүлдер ыыырынга таарымчалыг байдалды тургузуп, ында дериг-херексслдерни, мебельди ажыглаары чугула.

Күш-ажылды ыыы организастаары үүле ажылдаар черинң байдалындан хамааржыр эвес, харын хандырыга системазындан — чиг-этти, материалдарны, чексен-херекселди экнеп бээрининден, дериг-херексслдерни чогуур үезинде хынап, септеп бээрингe база хамааржыр. «Тыва авторуктранс» каттыжыышкынының будүрүлгелериниде септелге ыыыр тускай мастерскаяларны ыыган. Аңаа ыыыр кол-кол ажылдарны механизастаан. Ынчаңза-да дүзелаар ажылдар — чүк дүжүрери, мастерская иштинге дажыглаашкын болгаш еске-даа үүлдерни холбиле ыыыып турар. Ол чорук септелгенин темпизин хожудалып, харын-да штаттан артык кижилерни ажыглаар арганы болдуруп турар.

«Кызыл тудуг» эргелезинде ажылдаар черлерин белеткээн база эки. Комплекстиг бригадаларның чамдыкшы кажыдыр ажылдаар черлерни ээлчегже үнген ажылчыннарның саадаашкынга таваржыр чоруун болдурбас. Дашчылар тускай нептер-биле база хандыртынган.

Олар ажылдаар черлерин эки белеткеп ап турарындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка өскен. Чижээ, 7 ай иштинде бир ажылчынга онаштыр ажылдап ыыышкын 2644 рубль болган, бо дээрге «Тыва кобальт тудуг» эргелелинде деңнелден 2,8, а «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде деңнелден 1,9 катаң ажыг көргүзүг-дүр.

КЭО-ну нептередир чорук күш-ажылдың мурнакчы аргаларын калбаа-биле болөөш иланы ёзугаар ажыглаар арганы болдурар. Бо талазы-биле улуг ажылды даг-дүгү комбинаттың рудинингe чорудуп турар. Ында мурнакчы дуржулганың школазын тургускан болгаш ол ажылдап турар, аңаа дээре ажылдыг экскаторжузарның, машинистерниң, уттаар, тургузуттарының арга, дүрелинде аар ажылдарны механизастаанының деңнели чавыс.

Шеверлел ажылдарынга механизацияны нептередир талазы-биле хөй ажылдарны ыыыр аваар. Ажылчыннарның кадынга тавармчалыг байдалды тургузарда, ажылдап турар черинң агаарын таарыштырарынче, довурак-доозун, бок тургуспазынче, ыыт-шимээнин үлдүбезинче кичээнгейни угландырар херек.

Будүрүлгеге эстетиканы калбаа-биле нептередир, күш-ажылдың культуразын бедидери бистиң үевисте социал-экономиктиг болгаш кижиндикчи ужур-дузалыг айтырыг болуп турар. Будүрүлге-техниктиг эстетиканың чугула айтырыгларынга агаарның арны, ажылдаар черлерниң чырык, өөрээдерни болгаш дериг-херексслдерни хевирлиг ыыыр будууру, станоктарны көрүштүг ыыыр каастаары, будүрүлгеге тавармчалыг байдалды тургузары, аммы үениң чараш болгаш эптиг ажылчыын хөөн болгаш еске-даа хөй үүлдер хамаарыжыр.

Ыыыдың автосептелге заводунуң ажылчыннары кол инженерниң удуртулгазы-биле будүрүлге культуразының болгаш техниктиг эстетиканың талазы-биле саналдарны ажылдап ыыган. Ажылдаарга чиик, эптиг апарган. Заводтуң девискээрин чаагайжыктаан, машинаны, чечектерни олуртаан. Бо чылдың 8 айларында ол заводка күш-ажылдың будүрүкчүлүү 103,6 хуу болган.

Бистиң чамдык үлетпүр будүрүлгелеривисте болгаш тудугларда күш-ажылдың байдалын ажыжидер талазы-биле ажылдарны ам-даа кошкан чорудуп турары чажыт эвес болгай. «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарның автогараждарында дыштанылга өрээлдерн чогуур-биле ажылдавайн турар. Шагаан-Арыгның амыдыралхандырыга комбинады, Сарыг-Септиң, Ак-Довуракпың түүлбу заводтары, Ыыыдың сүт заводу, эът комбинады, Ак-Довуракпың хлеб заводу чижектиг черлерде будүрүлге культуразы чавыс. Эзлчег доостурга ажылдаар черлерни арыглавайн турар, будүрүп турар продукциянның шынары муду.

Күш-ажылдың азычег, хонук, неделя айны-биле таарыштырылгазын чогадыкчы ёзу-биле организастаар болза, ажылчыннарның кадыкшылына таарымчалыг байдал тургузутунар болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүү бедидер. Ажылды ынчаар организастаарга ажылчыннарның шагыраар чоруу эвээжээр болгаш чоянуң ажылгыр чоруу немежир.

Күш-ажылдың байдалын доктаамал үениң чараш болгаш эптиг ажылчыын хөөн болгаш еске-даа хөй үүлдер хамаарыжыр.

Кызыдың автосептелге заводунуң ажылчыннары кол инженери

НАЙЫРАЛДЫҢ АЙЫ

Бистиң республикага бөгүнден эгелээш, ноябрь 15-ке чедир совет-моол найыралдың чаңчыл болган айын чорудар. Ол болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оныга белеткеп-биле холбашкан чаа политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлуушкунуун байдалынга эртер.

Ол алдарлыг болуушкунга уткуштур калбарган социалистиг чарышка эки түннелдер чедип алдынып турар. Кызылдың үлетпүрүнүң ажылдакчылары бо чылдың тос айларының дургузунда ниити продукция бүдүрер планын 108,6, а продукцияны саварын — 109,4 хуу күүсеткен. Хоорайга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы 6 куу ажыр күүсеттинген.

Совет болгаш моол улустарының найыралының төөгүзү улуг, чугула болуушкуннар-биле байлакшын турар. 1966 чылдың январь 15-те СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак төлээлериниң социалистиг Моолга чоргаарының түннелинде Совет Эвилели биле Моол Арат Республиканың аразында найырал, кады ажылдажылга болган бот-боттарынга дузалажылга дугайында чаа керээге ат салдынган. Ол керээ совет-моол харылзаага чаа үе-чада болган, бистиң чурттарывыстың улустарының быжыг найыралын ол улам бедыткаан.

Совет болгаш моол улустарның найыралы политиктиг, экономиктиг, культурлуг алыдыралдың бүгү талааларынга илереп турар. 1938 чылда япон империалистер Хасан холге халдаанкын кыза бээрге, моол шеригин дайынчы белен байдалга белеткээн турган, а 1939 чылда Халхин-Голга японнар шургун кирип келирге, Совет Армиянын мадырлыг дайынчылары моол оннуктер-биле хол-холунда туттунчуп алгаш, дайынны чылча шаап каан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында моол улус материалдыг болгаш моральдыг дузаны совет улуска чедирип турган. Моолдуң ажылчы чонунуң чыып алган хөреңгизинбиле «Революстуг Моол» деп танк колоннасын тургускан, ол Берлинге чедир чаалашкан. «Моол арат» деп ужар чүүл эскадрильязын база берген. Моолдар фронтуже хөй эшелон белектерни совет дайынчыларга чорутткан.

Бичаарга делегейниң ййнги дайынының төнчүзүнде Моолдуң Араттың Революстуг Шерии Совет Армия-биле кады Чоон чүкке дайынның соонгу одаа — империалистиг Японияны чылча шаварынга киришкен.

Совет болгаш моол улустарның дайыралы быжыг, бузулбас. Пролетаржы интернационализмниң принциптеринге шынчы бистиң чурттувус МАР-ның үлетпүр базазын хөгжүдеринге дузаны көргүзүп келген болгаш моон соңгаарда көргүзер. Чижээ, бистиң чурттуң дузалаамчызы-биле үлетпүрүнүң 50 улуг бүдүүлгелерин тудар болгаш чаартыр, оларның хөйүн — үлетпүр төвү Дарханда тудуп турар.

Моол улуска көдээ ажылагайны, чурталга тудуун улам хөгжүлер талазы-биле улуг дузаламчыны совет улус көргүзүп турар. Улан-Батор, Дархан, Чойбалсан хоорайларга болгаш еске-даа черлерге 250 мун дөрбелчин метр чурталга шөлүн тудуп бээр. Бичангаш 40 мун хире кижи чаагайыттынган бажыннарга чурттаарлар.

Моол биске үнелиг бараанарны база берип турар. Бичаа мал ажылының продукциязы колдаан. Ол дээрге эът, бүгү хевириниң дүктер, саржагыр. Оон аңгыда Моолдан алгы-кешти, дүктен кылган пестерин, алгы-кеш кылыгларын, вольфрам концентраттарын болгаш еске-даа түүлдерни ап турар бис.

Культура талазы-биле кады ажылдажылгавыс көскү черни эзелеп турар. Эртемнин, культураның ажылдакчылары-биле холбаа улуг. Совет болгаш моол эртемденнер Черниң кылымнал эдериичилерин хайгаараары, хүннүң физиказы, Моолдуң хөрзүнү болгаш өскедаа түүлдер талазы-биле өйү келген айтырыгларны ажылдап кылып турар.

Совет болгаш моол улустарның улам быжыгып турар найыралынга холбаштыр Л. И. Брежневтиң МАР-га чоруп тургаш, мынча дээнин сактын келир бис: «Совет-моол харылзааларының хөгжүлдезиниң чүрээ, дазылы болза СЭКП биле МАРП-ниң кезээде өскерилге чокка чангыс эптиг болуп келген. Ол чангыс эп, ССРЭ-биле МАР-ның дайынчы, революстуг партияларының сырый каттышканы бистиң улустарывыстың күжениишкиннерин чангыс аай кылдыр быжыглап, оларны сорук киирип, чаа социалистиг амыдыралды тургузар талазы-биле оларның күжүн немеп турар».

«Тулчуушкунга бир экипажка, күш-ажылга бир бригадага кады чоруур» — деп Ю. Цеденбалдың бо сөстери ол дугайын база бадыткап турар.

Тываның ажылчы чоннарының МАР-ның бистиң-биле кожалажып турар аймактарының ажылчы чону-биле харылзаазы чыл-чылы-биле быжыгып турар. Чүгле бо чылын оларлан биске партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының хөй кижилери чорааш, бистиң бүдүрүлгелеривистиң, көдээ ажыл-агыйывыстың ажылының хүрэжүлгазы-биле кичээнгейлиг таныжып турганнар. Чижээ, бо чылдың июльда Моолдуң көдээ ажыл-агыйының улуг бөлүк тускай эртемниглери биске кээп, мурнакчылар-биле база тускай эртемниглер-биле ужурашкан. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары О. Лопсанчап, М. Чола, «Межегей» совхозтуң саанчылары О. Кара-кыс болгаш З. Сабельникова база өскелер-биле-даа олар ужурашкан. Малды үнсээ аайы-биле райончудары, үнсаажыдылга ажыды, мал ажылынга күш-ажыды механизастазары ээп шинээ айтырыгларны ол ужуражыышкынвар үезинде чугаалажып, дүрүлга солушкан.

Бо чылдың чазынында МАР-ның Завхан аймагынга бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының специалиази эш Бычков чораан, арга-ыяш тарын олуртурунуң талазы-биле дузаны көргүскеш келген. Бо талазы-биле хөй чижектерни көргүзүп болур.

Моолдуң ажылчы чону, оон партиязы болгаш чазаа делегей харылзааларының талазы-биле, империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социалиази дээш демиселге база бистиң-биле хол-холунда туттунчуп алгаш, шинтпирлиг демисежип турар.

МАР-ның биске кожа аймактары-биле Тыва АССР-ниң найыралдыг, хөй талалыг харылзаазы ажылчы чоннарны интернационалчы кижизидеринге улуг рольду ойнап, акылунна совет болгаш моол улустарның аразында найыралдыг харылзаазын улам ынай бижыглаар.

П. КИСЕЛЕВ,
Совет-моол найырал нинтиелиниң тыва салбырының секретары.

ЭКИ КИЖИЛЕР

ХҮР КЫШТААР ДЭЭШ

Хөй ажылынга ам бо чыл-биле 15 чыл ажыыт турар мен. Моңгүн-Тайга кадыр-берт дагаарлыг, агаар-бойдузу доңгуп, енгеп везии ап болур делгем шынаалар коңчуг эвээш чер, янчангаш шээр-даа, бода-даа мал ажылы колдуунда чер одарынга тургустунган.

Ынчыг мал ажылынга чайгы, күскү одарладыкка үезинде малды эки семиртин алыры коңчуг чугула болганда, бо ажылды бүгү тала-биле эжижидерни бистиң хөйжүлаарывыс билир. Күскү, ышкы одарларны чер кара, азы хар чугa үелерде кайы-хамаан чок чаа бастырып одарладып каапташ, баштайгы хүнден эгелээш, оларны канналгалыг, планныг ажыглаары ажыктыг болур.

Хөй оолдаар үеде чаш малга чиртириниг кеж сингенин чыл бүрүде четчири-биле белеткеп ап келген мен. Кыжын хүн караанның чымчалыг соогун, азы чылын барымдаалап тургаш, хураган кажаалариның ыштын агаарладып, ой-тан температураны тургузуп, ыштын курлагаан турар.

Мал ажылын эртемге үндезилеп чорударынга колхозтуң малчыннарынга зооветеринарлыг өөредилге, солуп, сеткүүдерге парлаттынган мал ажылының дугайында түүлдер, өске ажыл-агыйларның малчынары-биле харылзаазы улуг ужур-дузалыг болур-дур. Бо чылын «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарны бүдүн чылда чагыдып алган бис.

Агаар-бойдустуң байдалы бо чылын берге болуру илдең, янчангаш кадарып турар малывысты хүр кыш ажырар дээш сингенин кезип белеткеп, хөй, хураган кажаалаарын чылыглап, өдектп курлаткаш, бөлүп алган бис. Кыштың соок хүннеринде хөй, хураганга сингеп, сула каап берип чемгерериглге ыжык, ыштын делгем кажаалы улуг хөй кажаазының эжин талазынга улаштыр туунаан.

Бо чылын төрүүр 338 хойну кадарып турар бис. Төрүүр чүс хойга оналаштыр 102 хураганны, хөй бүргүүдэн ортумаа-биле 1,6 кг дүктү алдывыс. Хоюустуң бо чайгы семиртилгези эки болган, янчангаш бо кол көргүүглерни келир чылын улам эжижидер хүлээглелерни ап турар бис.

Колхозтуң топ сууру Мугур-Аксының участок эмнелгези (кол эмчизи эш И. Чүлдүм-оол) бар-дыр болза, кижи эмчилери малчыннарга чүгле ийи-чаңгыс берге таварылгаларда хөвар чалаалгаларга баар аалчылар болуп турар. Малчын өгбүлелерде бичии уруглар хөй. Оларны аарыгларга удур тарыры база чугула. Грипп, чөдүл, баш аарыгларынга удур эмнер алыр дээш 30—40 км ырак суурже вээтпүр чорук кылыры малчын кижиге шүүлгүүр болуур-дур. Кижи эмчилери кышкы үеде малчыннарны айда оода бир удаа эргин турар кылдыр тургузуп болур ярга бар деп бодаар мен.

Бо черге чайның изиг айларында безин серилин болур, янчангаш тарын боозадылга ажылы ындыг-ла шуудавайн турар. Бистиң черге автор өшкүлер, тыва хойлар, сарлык, чылгы малдар тааржыр. Ангор өшкүлер хуналары, тыва хойлар кошкарлары четпейн турар. Бо четпес айтырыгны районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң удурткулары өөренип көөрү чугула-дыр.

Д. БИЧЕ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, «Малчын» колхозтуң хойжузу.

Чуруктар: Хойжу Д. Биче-оол.
Д. АПАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

ДАШТЫКЫДА

Фидель Кастронуң чугаазы

ГАВАНА. (СЭТА). Үүе чылдың мурнунда, 1868 чылдың октябрь 10 болгаш 17-де, испан колонизаторларга удур тура халышкынның эгелээнин Демахагуа (Орьенте можу) деп черге ол алдарлыг юбилейге бараан болдурган массалыг митинг болган.

Кубаның КП ТК-ның бирги секретары, Кубаның Революстуг чазаанның премьер-министри Фидель Кастро митингите үүве чугаалаан.

100 чылда чорудуп келген демиселдиң үе-чадазын айыткаш, Кастро испан колониализмин солаан америк империализмин киледиээшкин-биле каргаан. АКШ Кубаның түскай догуинаашкынын дорамчылаан, чурту болган оон экономиказын эжелээн турган деп, ол чугаалаан.

Бистиң бурунгуларывыстың күл чорукту үзүткээны ышкаш, бистиң 1959 чылда революциявые даштыкы капиталдың тергиндээшкинин үзүткаар ужурлуг турган. 1959 чылдың революциязының соонда америк империализмге удур, империалистиг бүзээхээшкинге болган идеологияга удур, үүе-үүе чыдараныг хомудааңгай чорунга удур демиселдиң оон бинче эвес берге сорулгазы чурттуң мурнунга тургустунган дээрзин Кастро чугаалаан. Чугаазының түннелинде премьер-министрниң медеглээни болза, үүе чылда чорудуп келген демиселдиң түннелдерин үндүрүп, дайынчы бурунгуларның хураскаалын ёзулаавышаан, куба улус чоргаарадың дүрүм ёзугаар сеткил-сагыжын илергейлеп турар: куба улус дишке колониализмден адак сөөлүнде хостальган, ынчалза-даа барын бөмбүрзекке баштайгы социалистиг күрүнеэн тургускан.

Индира Гандиниң парлалга конференциязы

БОГОТА. (СЭТА). Индияның премьер-министри Индира Ганди Латин Американың чурттарында аян-чорук кылып чоруп турар. Колумбияның найысылалынга бөлгөн парлалга конференциязынга ол үүве чугаалаан. Индира Ганди «шериг күжү-биле үүнү-даа шинтпирлеп болбас» деп медеглеп, тайбың чугаалажышкынарның эргежок чугулазын айыткан.

Индияның премьер-министри расизмни буруу шаап көргеи болгаш аң, түреңги, бижик билбес чорук, чурттаар бажыңнарның чедишпеэн ышкаш, ындыг шынгыы айтырыгларны херек кырынга шинтпирлээри дээш чаңгыс эпче хөгжүп орар чурттарны кыйгырган.

КОММУНИСТИГ ШИМЧЭЭШКИННИҢ ЧАҢГЫС ЭВИНИҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралын белеткээриниң ажылчын бөлүүнүң болгаш комиссиязының мында Будапешке доозулган хуралдарынын түннелдерин бүгү делегей калбаа-биле хайнышкынынын үнелээн.

Парлаттынып үнген дыңнадыгдан билдинип турарын ёзугаар алырга, ол хуралдарга коммунистиг болгаш ажылчын 58 партияларның төлээлекчилери ирипшкен. Делегейниң акы-дүнма партияларының Чөвүлел хуралын эрттирери-биле холбашкан айтырыгларны эш-хуузунда, хостуг байдалга чугаалашкан. Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниҢ төлээлекчилериниң хуралдарынга Чөвүлел хурал дугайында айтырыгны чугаалажыр дээш демисежириниң соруглаларын чугаалажыр дээш Чөвүлел хурал чымылдырарының эргежок чугулазын чаңгыс эп-сеткилдиг бадыткаан.

Чөвүлел хурал чымылдырарының идеязын делегейниң коммунистиг шимчээшкинин эң калбаа-биле деткээн. Белеткел комиссиязының бүгү төлээлекчилери бүгү диптериниң коммунистиг, ажылчын партияларын төлээлээн. Олар Чөвүлел хуралды чымылдырарының эргежок чугулазын, амгы үениң өйү келген айтырыгларын кады шинтпирлээринге сонуургалдынын бадыткаан. Ол ылаш чугула ужур-дузалыг. Чаңгыс эп-сеткил-биле дыңнадыг хүлээп алдынганы марксизм-ленинизмге үндезилеттингеш, кады ажылдажылга кылырын улам хөгжүдеринче, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин бижыглаарынче акыдүнма партияларның түткүлдүүнүң катап бадыткаттынганы болган.

Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар улустарның мурнунга боттарының харысалгазын, империализмге, оон дайынзырак политиказынга удур демиселге боттарының хүрээлериниң, антиимпериалистиг бүгү күштериниң чорудар демиселиниң чаңгыс эптиг болуру дээш демисежиринин соруглаларын чугаалажыр дээш Чөвүлел хурал чымылдырарының эргежок чугулазын чаңгыс эп-сеткилдиг бадыткаан.

Чөвүлел хурал чымылдырарының идеязын делегейниң коммунистиг шимчээшкинин эң калбаа-биле деткээн. Белеткел комиссиязының бүгү төлээлекчилери бүгү диптериниң коммунистиг, ажылчын партияларын төлээлээн. Олар Чөвүлел хуралды чымылдырарының эргежок чугулазын, амгы үениң өйү келген айтырыгларын кады шинтпирлээринге сонуургалдынын бадыткаан. Ол ылаш чугула ужур-дузалыг. Чаңгыс эп-сеткил-биле дыңнадыг хүлээп алдынганы марксизм-ленинизмге үндезилеттингеш, кады ажылдажылга кылырын улам хөгжүдеринче, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин бижыглаарынче акыдүнма партияларның түткүлдүүнүң катап бадыткаттынганы болган.

Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар улустарның мурнунга боттарының харысалгазын, империализмге, оон дайынзырак политиказынга удур демиселге боттарының хүрээлериниң, антиимпериалистиг бүгү күштериниң бижыглаарының база-ла моон мурнундаазы ышкаш, тайбыңның, чаңгыс эптиг болуру империализмге удур улам чедишкинниг шаварынга хөгжүдеринге, коммунистер дээш ышкаш, ынчангаш кадарып турар малывысты хүр кыш ажырар дээш сингенин кезип белеткеп, хөй, хураган кажаалаарын чылыглап, өдектп курлаткаш, бөлүп алган бис. Кыштың соок хүннеринде хөй, хураганга сингеп, сула каап берип чемгерериглге ыжык, ыштын делгем кажаалы улуг хөй кажаазының эжин талазынга улаштыр туунаан.

Бо чылын төрүүр 338 хойну кадарып турар бис. Төрүүр чүс хойга оналаштыр 102 хураганны, хөй бүргүүдэн ортумаа-биле 1,6 кг дүктү алдывыс. Хоюустуң бо чайгы семиртилгези эки болган, янчангаш бо кол көргүүглерни келир чылын улам эжижидер хүлээглелерни ап турар бис.

Колхозтуң топ сууру Мугур-Аксының участок эмнелгези (кол эмчизи эш И. Чүлдүм-оол) бар-дыр болза, кижи эмчилери малчыннарга чүгле ийи-чаңгыс берге таварылгаларда хөвар чалаалгаларга баар аалчылар болуп турар. Малчын өгбүлелерде бичии уруглар хөй. Оларны аарыгларга удур тарыры база чугула. Грипп, чөдүл, баш аарыгларынга удур эмнер алыр дээш 30—40 км ырак суурже вээтпүр чорук кылыры малчын кижиге шүүлгүүр болуур-дур. Кижи эмчилери кышкы үеде малчыннарны айда оода бир удаа эргин турар кылдыр тургузуп болур ярга бар деп бодаар мен.

Бо черге чайның изиг айларында безин серилин болур, янчангаш тарын боозадылга ажылы ындыг-ла шуудавайн турар. Бистиң черге автор өшкүлер, тыва хойлар, сарлык, чылгы малдар тааржыр. Ангор өшкүлер хуналары, тыва хойлар кошкарлары четпейн турар. Бо четпес айтырыгны районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң удурткулары өөренип көөрү чугула-дыр.

Д. БИЧЕ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, «Малчын» колхозтуң хойжузу.

Чуруктар: Хойжу Д. Биче-оол.
Д. АПАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

Харыысалгалыг хүлээлге

Садыгжы болуру харыысалгалыг болгаш хүндүлүг хүлээлге. Садыгжыга саңбың кагар саваалардыг, сапарны кадыш-назыыр кижи ажылдавай-ла деп болбас. Анза арам-мергежил, эртем-билиг, чонга өзүлек-эвилек болуру дээш ара-силии шуптуг-ла негеттинер.

Степан Ламажай Тывадың хоочун садыгжыларының бирээзи. Ол өскен-төрээн Ийи-Талызга чаагы чыл иштинде ажылдап, оон садыгжы деп хүндүлүг ады Барык, Сенек, Ийи-Тал, Салдам, Чөзенек чонунга Ийи-Тал сууру чаа-ла тургустукун турда, дерги садыңдан эгелээн.

Хоочун садыгжы бо хөй чылдарның дургузунда чаңгыс-даа катап дудайдавза таварыжын көрбөзүн. Совет садыгның харысалгалыг хүлээглезин ак сеткилдиг шүүседин келген садыгжының садыы үрдүлүг ара-силии, ой-шаанда ажылдаар, бараанарның өртээн аскан, ажылдаар шаккы чок болгаш садыгжы чагырткан.

Берген садыңдажының ыяшка төгерел, ой-аттаар ажыг күүсеттинин келзени Степан Иванович Ламажайның кызымаан ажыл-ажыының үре-түнү.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Күзелинге четкен

Сыгыр-оол Монгушович Кызыл-оол школачы чылдарындала киномеханик болурун күзеп чораан. Ол 1966 чылда киномеханиктер курузун дооскаш, төрээн сууру — Улуг-Хем районнуң Баян-Колга ажылдай берген. Удаваадан-ла бодунуң төлептиг ажыл-ижи-биле холбоо баштаар черинииң болгаш чурттакчы чонунуң хүндүткелин чаалап ап, мурнакчыларның одуруунга кирген.

Сыгыр-оол Кызыл-оол чон ортузунга пинопропагандазын калбартып, ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседин келген. Юбилейлиг 1967 чылда районда инно ажылдакчыларының аразынга чоруткан социалистиг чарышка Кызыл-оол бирги черни ап, СЭКП райкомунуң Хүндүлел бижии-биле шаңналткан.

Чедишкиниериниң үндезинни кызымаккай болгаш ак сеткилдиг ажыл-ишке деп үүвени комсомолчу киномеханик билир. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оныга болгаш комсомолдуң 50 чыл оныга төлептиг ужуражыры-биле аныяк киномеханик улам күжениишкиннииг ажылдап турар. Сыгыр-оол Кызыл-оол чүгле хүлээглел ажылын эки күүседин турар эвес, харын хөй-ниитин ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ол суурда бот-тыныгыр уран чүүл болгунуңун киржикчизи, дружининктер чөвүлелиниң кежигүнү.

Б. СЕРЕЙ.

НАЙЫРАЛДЫГ КОЛЛЕКТИВТЕ

Ийи-Тал сес чыл школазы республикада дээрге ажылдыг школаларның бирээзи. Школада тускай башкы эртемниг 18 башкыкар бар.

Башкыларның алдызы дээдк эртемниг, 6-зы дооспаан дээдк эртемниг болгаш база 6-зы тускай ортумак эртемниглер. Школа ажылчыннары кежээки школаның 7—8 класстарын, чамдыктары 11-ги классты дооскулаан.

Школаның башкылары болгаш ажылчыннары хөй чылдар иштинде доктаамал ажылдап келгеннер. Чаңгыс-ла бо школага башкылар В. Бавуу-Сюрюң, А. Оюн, А. Кара-кыс, Д. Сыпсый 10—15 чылдарда, оон өскелери 5—9 чылдарда, а ажылчыннардан Монгуш Бичи-кыс 20 чыл поварлаан. Школаның башкыларының хөй кезим улус өөредилгезимиң шүгулмунга 15-тен 31 чыл чедир үе иштинде башкылап келген. Үретүңнелдиг ажылдаамының түңнелинде школаның хоочун башкыларының бирээзи Ак-кыс Оюн РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп бедик атты эдилевишаан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады болуп турар. О. Нурзат, В. Бавуу-Сюрюң олар улус өөредилгезиниң тергиннери.

Ийи-Тал 8 чыл школазының башкылар коллективи колхозчу чаннуң ортузунга политиктиг болгаш агитас-массалыг ажылды кептерадириниң идепкейлиг ургазынчылары. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуур өө 1970 чылга чедир суурнуң чурттакчы бүрүзү «8-ки классты дооскан турар» деп кыйгырыг-биле ажылдап келген болгаш ажылдап турар-даа. Чүгле 1967—68 өөредилге чылында көдээ анаантарның кежээки школазының 8-ки класзын 18 кижи, 11-ги класзын 35 кижи чедиишкиниг доосхан.

Школаның башкылары болгаш ажылчыннары шөлээ үезинде коллективтиг экскурсия, туристи походтар организастаазы чанчыл болган. 1967 чылдың чайынында Тывавың эң баштайгы будуүрүлге черлеринің бирээзи Ак-Довуракка экскурсиялап чорааннар. Коллективтиң мурнундан үш башкы, бир ажылчын туристи путёвка-биле Москваже чартын эй хуусаалыг чорааннар. 1968 чылдың чайынында «Ленинчи черлеп» деп кыйгырыгны удуртулга болдургаш, Шуөнскоеже коллективтиг чорааннар. Ол ышкаш өөредилге чылы эгелээринің будуүзүнде Хөвү-Аксы суурнуң чаа-чаа тудугларды, будуүрүлгелери-биле танышкын, 3 хонук иштинде экскурсиялап чораан.

Школа коллективи дыштанылгазын организастыг эрттирип турары-биле кызыгаарланмайн туурамаа. Эрткен өөредилге чылының чазынында башкылар, ажылчыннар республиканың эки ажылдыг школаларының бирээзи Тураның № 1 школазынын арга-дуржулгазы-биле танышкын чорааннар. Ийи школаларның боттарының ажылында эки талалазын, ажыглап турар аргаларын ажыт-чажыт чоокка төөгүшеннер. Школалар аразынга мынзыг янзылыг коллективтиг харылзаалларны доктаамал чорудуп турар болза, оларның хүн бүрү амыдыралынга, ажыл-чорудулгазынга улуг ужур-дузалыг дээрзин ийи школаның коллективтериниң ол ужуражылгазы бадытаан.

Чоокну ийи чылдың иштинде азы В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл өөнүң базыралынга чедир школада ажылдап турар башкы бүрүзү «Ленинчи черлеп» деп кыйгырыгны уламчылаашаан, бодунуң аян-чорууң Москва — Ленинград болгаш Шуөнскоеже базары-биле доозарын планнаан.

Ийи-Тал 8 чыл школазының башкылар коллективи боттарының мурнунда салган бүтү-ле сорулгаларын ылаптыг күүседип шыдаар дээрзинге чигзинниг чок.

К. СТАЛ-ООЛ,
Улуг-Хем район.

Чигзинниг чок

1968—69 чылдарның аңныыр сезонун чедиишкинниг чорудары-биле эргежок чүгүлә белеткел ажылдары кылдыңналаан. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1966 чылдың февраль 12-де үнген № 152 доктаалыгза хамаарыштыр яңзы-бүрү фондулардан көрүп тургаш, аңчыларга эргежок чүгүлә сорттуг далганы, крупаларны болгаш өске-даа аъш-чем продуктуларын районнарда барып чедиргилээн.

Шупту белеткел контораларыга, сельполдарга болгаш аңныр ажылдагый черлеринге чүгүлә хереглелдиң ок-чемээзін, боо-моңгузун база октап чедирген. Аңчыларга херектиг былгаар идиктерни, аңчы бижектерни, демир сугчуларны бүрүн хандырып болуру-биле сөөртүп чоруткан.

Ам районнарда аңчылар слёдтарын, семинарларын эрттирип турга кызыг-чай чок үе. Аңаа эрткен чылдарның түңнелин чүгаалажып, бо аңныыр сезонунда салдыңган соругаларны чедиишкинниг күүседириби-ле социалистиг хүлээлгелерни ап турар.

Бо чылын респотребсоюзтуң шугуму-биле 155 муң диңнәи, 3 муң кииши болгаш 2,4 муң ас, күзенни өлүрүп, күрүнеге дүжаар планныг бис. Бистиң аңчыларның өлүрген аң-өлүүн Красноярскиниң аң-өлүк баазазы хүлээп алыр. Ынчангаш өлүктүң шынарын бединдер дээш бо-чылын онза кичээнгейни ынаар салып апаар.

Улуг-Хем районнуң аңчылары 9 айның дургузунда аң-өлүк тывыжының талазы-биле планның 134,8 хуу күүсеткен. А Тожуңуң коопаңныыр ажыл-агый черн планның база-ла 131,9 хуу күүседип, мурнакчы районнарның одурүүнга кирген. Ам бистиң аңчыларывыс октябрь 25-те ажыттынар аңныыр сезонунга эки белеткенгеш, планныг онаалгазын күүседип шыдаар дээрзинге чигзинниг чок. Л. ТВЕРДЯКОВА,
респотребсоюзтуң белеткел эргелелинин зоотехниги.

Хандагайтының заараныла комбинадының дүржүлгелиг хеп быжыкчызы Оюн Агбаан он беш чылдарның дургузунда кызымаккай ажылдап келген. Ол хеп быжырына Шагаан-Арыгның амыдырал хандырыла комбинадынга ажылдап турган чедип алган. Ажыл-ишке кежээ, кызымак Оюн Агбаан Хандагайтыда чурттакчы чоннуң хүндүткелин чедип алган мурнакчы быжыкчы.

ЧУРУТКА: Оюн Агбаан ээлчеглиг чагыны быжып тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

„АВЫРАЛДЫГ АВАМ"-БИЛЕ ТАНЫШКАШ...

Валерий Шаравииниң шүүлүктериниң «Авыралдыг авам» деп баштайгы чыындызында киргеи шүүлүктери катап-катап номчуп танышкаш, оларның дүтайын сайгарарыя ораладыштым. Чыыңды «Даг-ла дүгү» деп шүүлүк-биле ажыттынар.

«Отка-коске одаарга —
Оңуп-эстип өртенмес
Дыдып, аргыи мага
хаммас—алдептиг
Тыва чурттуг даг-ла дүгү —
сураглыг»

Ак-Довурак дугайында хөйле шүүлүктер бижиттинген. Ынчалза-даа бо үстүнде одургаларын олардан ылгап алыры белен. Бір аяны-биле бижиттинген мыя бо одурүүлар, автор оон ыңай чүүүн дугайын бижижик ирги дээр бодалды дораан-на хайыыктырып келир:

«Кадат хойдан кыргывас,
Хая-даштан кастынар —
Дыдып, аргыи мага
хаммас—алдептиг
Тыва чурттуг даг-ла дүгү —
сураглыг».

«Кадат хойдан кыргывас, хая-даштан кастынып» үнүп келир бо эртиие Советтиг Тываның адыш делегейде сураглыжыдыл, оңу болбазырадыл турар ажыл-ишчилериниң чоргаарал, өөрүшкүзүн чарлап турар.

Авторуң бо шүүлүк черле онзагай болуп турары өөрүнүүр.

«Кадат хойдан кыргывас,
Хая-даштан кастынар» деп
өзүлүг-ла ураа-чечен сөглеттингеи. Поэзияның (шүүлүк човаалының) кол күжү чечен-мерген дүрәү-хевирдерде болгаш авторуңуң сагыш-сетківлиниң дойлуушкунунда болур. Ынчан чогум-на чүрекле көкпаны тывар. Үстүнде көргенивис ийи одуруг автор чоңнуң дылын ажылап билир-дир дээрзиниң хереглеп болуп турар.

База-ла даг-дүгү болгаш Моге Сорук деп кижиниң сагыгырыи чыруткан «Моөрей» деп баллада чыындызда өзек шүүлүктериң бирээзи болуп турар. Чиижең садыгжы Бай-Күү кыдаттын мегө ийби-шиәва кижиниң кол сорулгазын сактып кээр бис. Ие кижи төлүн кижизиит, ниитилелге ажыктыг кижи кылдыр кижиндерии кымдар болгай. Маңаа улуг орус критик Белинскийниң мындыг сөстерии сактып каапталыңар. «Шүүлүкчү, эртемден, шүүгү ажылдакчызы болдуру эки-ле. Ынчалзадаа, кижизиит кижи болбазын дег багай чүве чок».

Өдүмү чок сөсчү маадыр
Өөбээн сөзөр, дирит сөлер!»

деп, строфа-биле төөдүрген болза ажырбас үргүл.

Кайгамчыктыг «Тарас Бульбаның», «Өлүг сүзегиннериин», «Ревизориуң» номчукчуларында Гогольдуң ачы-хаыяазы улам чиге, тода көстүп келир.

«Ракета оңкуру дег,
Бичча куштуг чогаалдарың—
Далай мыны дээрбечиниң,
Чаачы кудуи үзе кезиң,
Тайбың ишчи кижилериин.
Салбас куштуг чепсэз болду»

дээрзивиске, номчукчу арай будазы берги дег. Адыгам, Гогольдуң кайы чогаазы «чаачыынын кудуи үзе кезиң» турар чоор? Ол «натуралдыг школаның» төлөөлекчиин кижи болгай дажи бербес ирги бе?!

Чогаалчы кижиниң кол-ла чепсэз — дыл дээрзи билдингир. Валерий Шаравииниң шүүлүктериңде бо талазы-биле аскаашкыннер бар.

«Четчин быпкан үезинде,
Үзөрбін харыыг оолга дүштүм» (Чөрүмалы, ариы 11).
«Четчин быпкан үезинде» — дээрге, тывазыг өөес. Тарваны четчин быпкан дижир-ле боор. Бо үзөрбін харыыг оол кавчап четчин быжа бердиг» деп айтыырыны автордан салып болдур. Мында орус аяи кире берген. Ону өскээр ажыттап, сес сүрүп оңудурга бербейн, тыва аяның тыпкан болза чеже дээштиг турар.

«Дүнге дүшкен күскү ховү
шымны бергеш,

Дүп чок читти. Оң-бо чүкте оттар кыптыг». («Шыгжап чөр мөө», ариы 4).

Бо одурүзарга автор чүнү сөглексээвиз? «Дүнге дүшкен ховү шымны бергеш» деп одурүгиу кавчаар билиир алырыл? Дүп дүшкен күскү ховүө шымны бергеш,—дээн болза тода.

Чымыны дугайында чамдык бодаалдарым бо. Чыындыда киргеи шүүлүктер автордуң аңгы-аңгы үелерде бижээн шүүлүктери болуур.

Баштайгы ном—биргн шыалгалдаиы автор чок муриуңга тутканыг хереглеп турар шүүлүктер бар-дыр.

Моңгуш ДОРЖУ.

Критика болгаш библиография

Бажыңны долгандыр арыг-шевер тургузары

Чүгле чурттап олурар бажың иштии эвес, харыы чаданы болгаш херим иштии база арыг-шевер тургузар херек. Чаданы хүн бүрүде аштап, а неделяда бир катап сода азы хүл холуктуг чылыг суг-биле чуп турар. Чаданыц үнер аксыига идиктиг бүгүи аштаар сивиргиштп, демир четкиии. Хеидирдеи кылган чадыгны белеткээр, тоң дора дээрге-ле шыла-ба хеденни салыр херек. Шаарап четкиниц-даа, ооц адаанда шаланың-даа богун хүн бүрүде аштап турар.

Херим иштии арыг-шевер тургузары улуг үзүү-дуалыг. Уруглаар хүндүскү шаг-үеиин улуг кезиидде даштыгаа ойиап чоруур дээрзии болдаар херек, боктуг херим иштиите уруглар чүгле хирге боражыр эвес, харыы чүүүду агыы чыдар хөөлбектер, сээктер, ымыраалдар үжүүп, күскелер мажиижки чоруп турар антисанитарлыг херим иштп аарыглариың тараи иептерээр чери апаар, мыдыг черден аарыглар хамыктың мурииида уруглярга таваржыи болуур.

Херим иштиинің богу, сээктер, багай чыт-бус чурттакчыларның бажыңнарының иштиите чайлаш чок иептерер кирер.

Ооц үжурудаи херим ишти бүрүзүиге бок хааржаан тургузары чүгула. Херим иштии бок-сак-биле хирлендирбее, аңаа ымыраа-сээк чыгзыр чорукту болдурбас херек.

Бок хааржаан шаараи чер чок кыдыы муңгаштаар. Ооц акезии эки эвтээш, үргүлүү хаап турза эки, ыпчалбас болза олче күскелер кирип, сээктер үжүп турар апаар, а мттар оортаи бок сеек, аъш-чем артыы чүүдерии дажыглаи туруп бээрлер.

Бок хааржаа дозарга ооц богун чогуур үезиидс божудуп, неделяда ийиден эвээш эвес катап аштап ырадыр.

Канализацияга чок бажыңнарга чүүүду төгер оңгарларыи кызыры чугула. Чүүүду, тогланчы бөктар болгаи өске-даа арыг эвес чүүдерии херим иштиите кайы-хамаанчок төп, чашканнаар чорукту болдурүп черле болбас. Чайты үеде бок хааржактарын, чүүүду оңгарларын, каиализастаттынмаан арыгланыр бажыңнарыиы оңгарларын оп хүү хлор чүгайының эзилдирии-биле неделяда ийиден эвээш эвес катап дезинфекциләп чуп турар ужурлуг.

Хөй-ниитиниң арыгланыр бажыңнарыиың шевергии турарын, арыгланыр бажыңнарны болгаи чүүүду оңгарларын чогуур үезиидс аштаарын херим иштиииң аштакчылары харагалзап турар.

Бир эвес херим иштиидс куш, мал кажаалары бар болза, озарыиың одээи чогуур үезиидс аштаар дугайында сагыш салыры чугула. Одектп ырадыр аппарын төгер, азы тускай чуруумиу барымдаалаар тургаш, ирииди олек кылдыр овааазаар ийикпе черге хемер.

Херим иштии, а ол ышкаш бажың мурииуда кудумчуиу хүи бүрүде ширбии турар. Чайын херим иштии болгаи ирудумчуу хүидс ийиден эвээш эвес катап сүтгарып турза чогуур. Кыжын тротуариың болгаи херим иштиидс оруктарның харыы аштап, дожуи хоорун турар. Тротуарга болгаи оруктарга элезиии чажып турза эки.

Кудумчуга, херим иштиите болгаш чада чаныига бок урар хларжактарны тургускулаар. Ол хларжактарның богун чогуур үезиидс аштаан, оларны чуп, ярыглаи турар херек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

НОМЧУКЧУЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1969 чылга онааштыр солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы сентябрь 1-ден эгелээн

„ШЫН" СОЛУННУ

«Союзпечатьтың» бүтү-ле салбырларын, харылзаа белдирлерин, киоскилерии болгаш ажылдап турар черлериңерде хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларын дамчыштыр чагыдып ап болур силер.

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ: чылда 6 руб.
6 айда 3 рубль

СОЛУННУ БАШ БУРУНГААР ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНГАН СООНДА

Кызыл хоорайның чамдык ясли-садтарының кышка белеткелиидс четпестерии илерткен чагаа «Шынның» мурнунда бир номериига парлаттынган. Хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң капитал тудуг болдуунуң начальииги эш Л. Филимоновазының дыңнатнаны болза, рейдиде айыткан фактыларны хынаада бүрүи бадыткаан.

Ясли-садтарда капитал септелгеиің хожудап турарының бир кол чылдагааны ажыылчын күжүүнүң чедишпезиидс. Ам № 17 болгаш № 23 уруглар садында септелгс ажылын күштелдирген. Хоорайның септелгс тудуг эргелелиниң планын ёзүгаар алырга, ол садиктериң септелгези бо чылдың ноябрь эгезиидс двоотур.

Капитал септелгелерии № 10 ясли-садка бо чылдың октябрь төнчүзүидс, а № 20 ясли-садка иелир чылдың февральда эгелээри көрдүнген.

ОЛИМПИАДА ЧОРУП ТУР

МЕХИКОДАН МЕДЭЭЛЕР

МЕХИКО. (СЭТА). 1971 чылда сугга эштиринің баштайгы делегей чемпионады болуур. Спорттуң ол хевириниң делегей федерациязы болуунуң Мехиикога болган конгрезиигс ынчалдыр шиитпирлээн. Чемпионат Европага (Женевага, августуң ийиги чартыында) болуур хире. Маргылдага олимпийии оюннарының программазын ёзүгаар эртер, бир чурттуу-ла ийи спортчу төлээлекчилээр.

* * *

Мексика олимпиадаңың үезиидс 100 метрге маңназарының 9.8 секунда түңнелдиг делегей рекордуи чедип алыр мен деп, америкаи негр Джим Хайис медеглээн, ынчаарга оон эки Чарльз Грин «чүс метрге» мен шүүлүр мен дээн.

* * *

Мексика олимпиадазының чиик атлетика талазы-биле делегей федерациязының херээжеинер комитеди моондантарлыг 80 метрииң орнунга 100 метрге чаржыр болгаш 4×200 метрге эстафета эрттирер, «спорт хаанынга» сонуургалдыг кыстарны ол чаа маргылдааларга киржиидер деп сүмелээн.

Амгы үеииң беш янзы мергежил каргузер маргылдазазының делегей звидели Мехиикога болган конгрезиидс швед Свен Тоффельтини ол звиледиң президентизиигс сонгаан. Келир үеде делегей чемпионаттарын 1969 чылда Будапешке (улуг кижилер болгаш аныяктар), 1970 чылда ГФРниң Варепнорф юношайынга (улуг кижилер), Парижке (аныяктар), 1971 чылда АКШ-тың Филадельфия хоорайынга (улуг кижилер), Братиславаага (аныяктар), 1972 чылда Мюнхенге (улуг кижилер) киржир кылдыр олимпийии оюннар программазын ёзүгаар эрттирер, аныяктар Австралияның бир хоорайынга чемпионат эрттирер деп доктаатКаан.

АКШ-тың херээжен фехтовальщиги Жаоин Ромери олимпийии оюннарга алды удаа киржип ойнаар. Бо чылын 40 харлаан ол спортчу 1948 чылда Лондонга маргылдаага киришкен.

* * *

Мексика найысылаиының кудумчуларын болгаш бажыңнарын олимпиада үезиидс бир миллиои өөүг лампалар чыридар.

1968 чылдың октябрьның 10-да ажаалга кассаларынга ойнаашкыныыг акша салымшыкыныың 52-ги тиражы болгаи. Аңаа Тыва АССР-ниң бүгү ажаалга кассаларында ойнаашкыныыг акша салымшыкыларның дээраззында номерлери ойнап алган.

Счёттарның номерлери	Акша салымшыкыныың ортумак түңүнге ойнап алыышкыныың хуузут хемчээли
64	25
89	25
126	25
183	25
238	200
241	100
281	100
335	25
378	25
427	25
473	25
504	25
540	25
563	50
630	25
648	25
682	50
744	25
760	25
817	25
870	25
912	25
947	25
975	25
1000	25

1000-даи ашкаи счёттарлыг ажаалга кассаларынга, немешкеи муи бүрүзүиге счёттарның ол-ла номерлери ойнап азган, азы А1064, А2064, А3064, А1089, А2089, А3089 дээш ооида оске.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Фархатның маадыр чоруу» 10, 2. «Арена» 12, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Соолгу шиитпир» («Шит болгаш хылыштың» сөөлгу дөртку фильми) 10, 1.45, 3.25, 5.05, 9.25. «Щит болгаш хылыш» (3-хү сериязы) 12. «Щит болгаш хылыш» (3-хү, 4-хү сериялары) 6.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Софья Перовская» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

редакцияның адресизи: Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторуң 24-63, редакторуң ораалчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, иезэ ажыл-агый кылдызының 21-47, улетчур кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдыстериниң 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейс барганза 32-75 телефоиче болгаш.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу).

Солун неделяда алды катап үнер

К—01436.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 16 СРЕДА № 244 (7086).

Өртээ 2 көп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Беш чыл планын хуусаа бетинде доозар дээш, улустуң материалдыг болгаш культура деңнелин база чурттуң камгалал күчүзүн улам ыңай көдүрериниң үндезини — улус ажыл-агыйының чайгылыш чок өзүлдези дээш демисежиңер!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл ионга СЭКП ТН-ның Ыйгырыгларындан).

ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯНЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

Бүгү улустуң тоогүлүг улуг байырлалы — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл ионо бир ай-даа четпес уе эрткен соонда бүгү совет улус болгаш дешилгелиг кижи төрелгетен байырлалды-биле демдеглеп эртиптер. Ол улуг чаагай байырлал будүүзүнүң бо хүнеринде СЭКП Тоо Комитединиң Октябрь Кыйгырыгларының сорук кирипчи сестери бистиң мынак Төрээн чуртувуста болгаш бүгү чер бомбүрзээнде күштүү-биле чаңгыланып турар.

Ленинчи партияның Кыйгырыгларында Улуг Октябрьның өндүр улуг үжүр-дүзээш кижи төрелгетениң мурнунга база катап улам тодаргайы-биле көргүзүп турар. Ол дугайында чалбыыштыг мынчыг сестер бар:

— Бүгү делегей төөгүзүнге чаа уеин — делегейни революсчу ёзу-биле бүгү-нийи чаартырының, капиталдыг социалдамчы шилчиринниң уезин ажыктаан Улуг Октябрь делгереңнер!

Улуг Октябрьның байырлалдыг хүнүн бистиң улус-биле кады даштыкыта база байырлалдым-биле демдеглээр. Национал хамаарышпас чорук, хосталга, демократия база социализм дээш, империализмге удур демисежин турар ажыдуңна улустарга социалистиг эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш интернационализмниң ёзуун СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларында сиңиликен. Ажылчы чоннарның төөгүлүг чаалап алышкынарынче империалистиг реакция шуут атаканал, агрессивнын, дайынның политиказын күштелирип турар амгы уеде марксизм-ленинизмниң база пролетарлыг интернационализминиң үндезинниге делегейниң бүгү коммунистериниң чаңгыс эвин, сырый каттыжымышкынын быжыглаары база бүгү антиимпериалистиг күштериниң сырый каттыжымышкыны онза үжүр-дүзалыг дең бистиң партиниве санап турар.

Октябрьның 51 чыл ион делегейниң улустарының байырлалы, ынчангаш бүгү совет улус-биле кады ол алдарлыг хүнүн демдеглээри-биле бүгү дешилгелиг кижи төрелгетен белеткенип турар. Коммунистиг партия болдунуң Кыйгырыгларында социалистиг чурттарның аны-дуңна улустарынга, капиталистиг чурттарның ажылчын адгымынга, аныяк национал күрүнелериниң, колония болгаш хамаарыгалыг чурттарның улустарынга, маадырлыг вьетнам улуска байырын чедирип, араб чурттарының улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын медеглеп турар. Империализмге болгаш фашизмге удур база империалистиг агрессорларга удур демисежи күштелдирип турар бүгү кижилерге бистиң партиниствстың Кыйгырыгларында чаагай сеткилдиң сестерин угландырып турар.

Бо чылын байырлал онзагай байдалдыг болуп, В. И. Ленининиң төрүттүнгеш хүнүнден бээр 100 чыл болур ионга уткуштур бүгү улустуң күжениишкинниг белеткели калбарып турарының үезинде эртер. Ажылчы чоннарның генералдыг башкызы, Октябрь революциязының баштыңчызы, бистиң партиниствстың болгаш күрүнеевистиң үндезилекчизи улуг Ленининиң адын оон ондур улуг чагыларын мындыгыбле күүседип чоруур совет кижи бүрүзүнге, бистиң бүгү улузувуска эң чоок болгаш эргим үнелиг. Ленинчи партияның Төп Комитеди совет кижилерни чаа, улуг үүлеин бүдүрериниң кыйгырып турар:

— Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгеш хүнүнден бээр 100 чыл болурун партиниң Программазының болгаш СЭКП-ниң XXIII съездиниң төлевилээн, коммунистиг тургузуушкунуңуң планнарын амыдыралга боттандырары дээш демисеңер чаа-чаа тиилелгелер-биле демдеглээр!

Совет кижилер төөгүлүг байырлалды чаа-чаа чедиишкинер-биле демдеглээр чагаай чаңчылдыглар. Ынчангаш бүгү чурттаазы мышаа, Совет Тывавың бүгү ажылчы чоннары — Кызылдың будүрүлгелериниң ажылчыннары, Хову-Аксының, Ак-Довуракның тудугжулары, Бай-Тайганың, Өвүрнүң, Улуг-Хемниң малчыннары, Таңдының, Каа-Хемниң тараажылары, ыракты Тожунуң, Тере-Хөлдүң аңчы-нинжилери болгаш культуранның хой сайныг армиязының төлээлекчилери, бистиң аддарлыг интеллигенциявыс төрээн партиязының Кыйгырыгларынга сорук кирбишаан, улам күжениишкинниг ажылдаарынга долу шинтирээнин илергейлеп турарлар.

Республика типографиязының, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинин, «Кызыл-Хаваа» шахтазының, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективтери байырлалга уткуштур 9 айларның будүрүлге планын чедиишкинниг күүседеткен. Ам оларның чамдыктары Улуг Октябрьга алдар кылдыр хүлээлгелерни алгаш, байырлал будүүзүнүң күш-ажылчы ээлчезинде киришкен. Бисте көдээ ажыл-агыйның чамдык продуктуларын күрүнеге садарының талазы-биле чыл планын күүседикпен районнар болгаш ажыл-агыйлар базә бар. Ындыгларга мал ажылының продуктуларын садарының чыл планын күүседикпен «Өөк», «Көк-Тей», «Россия», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтарны, дуржулга станциязын болгаш өскедаа ажыл-агыйларны хамаарыштырып болур.

Октябрь байырлалының мурнуу чарыжын калбартыпшаан, хоорайларның болгаш көдээниң ажыл-ишчилерни беш чыл планының онаалгаларын күүседирин база улустуң материалдыг чаагай байдалын болгаш культуразын улам ыңай белдиринниң үндезини — экономиканың чайгылыш чок өзүлдезин хандырарын оралдажып турар. Үлетпүрүү, тудугну болгаш транспортту улам ыңай хөгжүдер, будүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазын эжиждер, күш-ажылдың будүрүмчүлүүн бедидер талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынче бүгү эр, херээжен ажылчыннарны партия кыйгырып турар.

Ленинчи партия бодунуң Кыйгырыгларында көдээниң ажыл-ишчилериниң кичээнгейин улуг ажыл-херектерже угландырган. Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын улам ыңай быжыглаарын, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң темпизин белидерин, оон будүрүлгезин эртемге үнделеп организастаарын, аңаа эртеминиң болгаш техниканың ең чаа чедиишкиннерин болгаш мурнакчы нуржуганы чүткүдүүр нептередирин партия онза чугула дең санап турар.

Октябрь байырлалынга уткуштур белеткеникпишаан, ажылчы чоннар боттарының келир үезинче бүзүредилин-биле көрүп турар. Төрээн Коммунистиг партиязын долгандыр улам сыры каттышкан совет кижилерин оон чалбыыштыг Кыйгырыгларында мындыг сестер улам сорук кирип турар:

— МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ТУҒУНУҢ АДАА-БИЛЕ, КОММУНИСТИГ ПАРТИЯҢЫҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ — БИСТИҢ ЧУРТУВУСКА КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИН ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ ЧАА-ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРЖЕ БУРУНГААР!

УЛУГ ОКТЯБРЬГА АЛДАР!

Тыванның руда эргелелиниң болгаш Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агыйының коллективтери Улуг Октябрьның 51 чыл ионга алдар болдурган социалистиг хүнзелгелер алган.

Тыванның шахтёрлары беш чылдың үшкү чылынга план даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеттишпээн, эки ажылдап турар. Олар бо чылдың он айларының дургузунда планнан ажыр 30 мун тонна хөмүр-даштыг тылкан, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 13,8 хуу улгаттырган, планнан ажыр 138 мун рубльнин арыг орулгазын алган.

«Кызыл-Хавак» шахтаның болгаш Чадаананың хөмүр-даш разрезинниң коллективтери коммунистиг күш-ажылдың будүрүлгези дең ат дээш демиселди чоруглуп турар. Олар октябрь мурнуу чарыныңн шалыпчы ажыл-ишн ээлчээнче киришкеш, социалистиг улуг хүлээлгелерни алган:

11 айларның планын 1968 чылдың ноябрь 1-де күүсеңер болгаш планнан ажыр 32 мун тонна, а бо чылды сеөлүүредир 34 мун тонна хөмүр-даштыг казар.

Кол белеткел ажылдарын эрттиреринің планын 125 хуу, хөмүр-даш курлаангызының кырын чадагайлар ажылдар талазы-биле 101 хуу күүсеңер.

Күш-ажылның будүрүкчүлүүн планнаттынганындан 10 хуу улгаттырар.

Хөмүр-даштың үүредирин доктаатынган техниктиг негелде ёзугаар тургустунган нормадан 0,15 хуу эвээжедин тургаш, казар хөмүр-даш шынарын бедидер.

Доктаатынган планнан ажыр сорттуг 1500 тонна хөмүр-даштыг хереглекчилерге бээр.

Тонна хөмүр-даштың бот-үнезин 4 хуу чигедир, баразан кылдыр хөмүр-даш сайгарарындан бо чыл эргижээже чедир планнан ажыр 150 мун рубльнин, оон иштинде он ай дургузунда кылган ажылдар түннелининң айлы-биле 142 мун рубльнин арыг орулгазын алыр.

Сайзырангайжыдылга кылыр саналдарны ажыглалга боттандырарының күүселиби чылда 21 мун рубль хире камналганы алыр.

Ноябрь 10-га чедир Чадаананың хөмүрдаш разрезинге чер үттээр шүнчүк-молдуруктуг станок эптеп бээрин доозар.

Кышкы байдалга ажылдаарынга белетеңнир талазы-биле будүрүлге оран-савааларының септелгезин октябрь 25-те доозар.

Бүш-ажылды организастап турарын аналиказарын уламчылаар, шахтага — чер иштининг участогунга, разрезке, хөмүрдаш курлаангызы чадагайлаар ажылдарга күш-ажылды эртем ёзугаар организастаарын төлевилээп, ажыглалга нинтизи-биле нептередир.

Бүгү участоктарга, цехтерге болгаш будүрүлге черлеринге камнап алган материалдары-биле бир неделя дургузунда ажылдаар.

Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агыйының коллективтери бодунуң арталарын болгаш ажыглаттынмаан курлавырларын санап көргеш, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл ионга алдар болдурган коммунистиг шалыпчы күш-ажыл ээлчээнче киргеш, белиткен социалистиг хүлээлгелерни алган:

10 айларның нинти болгаш баразан продукциязы будүрер планның эки шынарлыг кылдыр хуусаа бетинде күүсеңер. Планнан ажыр 130 мун рубльнин нинти болгаш 330 мун рубльнин баразан продукциязын будүрер. Планнан ажыр 230 мун рубльнин продукциязын сайгарар. Тудуг кылыр 6,5 мун кубометр ыяшты белеткээр. Планнан ажыр 1300 кубометр дилген ыяш материалдарны будүрер. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 4 хуу улгаттырар. Бир ажылчынга онаалтыр 4500 кубометр ыяшты комплектиг белеткеэрин чедип алыр. Чаартыкчы саналдарны ажыглалга боттандырарындан 4500 рубль хире камналганы алыр.

Артык кезектерни оттуулар түүлүү, электри бүжүн, чаар болгаш еске-даа материалдарны камнып ажыглап турган бир рубльге онаалтыр баразан продукциязын будүрериниң чарыгдаларын планнаттынганындан 1,8 көпеек чигедир болгаш планнан ажыр 200 мун рубль камналганы чедип алыр.

Тываның руда эргелелиниң болгаш Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаажчылары Улуг Октябрьның 51 чыл ионо төлептиг утткууру дээш социалистиг чарышче кириптеринче үлетпүр, транспорт будүрүлгелериниң, тудуг организацияларының коллективтерин ыйгырган.

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРУТТУНГЕН ХҮНҮНДЕН БӘЭР 100 ЧЫЛЫ ОЮҢГА УТКУШТУР

КЫШКА БЕЛЕН

Чөөн-Хемчик районуң «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы сүт-баразын фермазы (эргелекчизи эш М. Өшкү-Саар) кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын чедиишкинниг чоруузары-биле частан хынамчалыг ажылдап ажеглээннер. Оон түннелинде кыпка белеткел доозугган. Инек, быжа кажаалары, чурттагга бажыңнары, ясли-сад, кызыл-булун, чунар-бажың таарымчалыг эки кылдыр септеттингеп. Ону кылырына ферма ажылдакчылары идепкейлиг киришкеннер.

2 мун тонна силос фермага салдынган, 200 тонна саван, 35 тонна сиген база сөөртүп чедиртинген. Амгы уеде 3 «Белорусь» дең тракторлар сигеп, саван сөөртүлгезин уламчылаашаан. Кыш дургузунда инектерге бээр мал чеминиң курлавырларын тургузар соруглуны ферма ажылдакчылары салган.

Фермаңың эрткен тос айларда сүт саалдазының талазы-биле көргүзүглери бедик. Бүрүнеге сүт дужаар планның 144 хуу күүсегкен, ферма бир инекке онаалтыр 1672 литр сүттү саап алган.

Т. ХЕРТЕК.

БАЙЫРЛАЛДАРГА УТКУШТУР

Партияның Бай-Тайга райкому районда бүгү партия эге организациялар секретарьларының чөвүлел хуралын чылдырган. Ол хуралга ажыл-агыйларның, организациялардың удуртукчуларын база киириштирген. Комсомолдуң 50 чыл болур юбилейин база Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл ионо байырлап эрттирериниң дугайында айтырыгны ук чөвүлел хуралдың киржикчилери чугаалажып алган.

Ленинчи комсомолдуң байырлалынга белеткелди октябрь 20-ге чедир, Октябрь байырлалының белеткелин ноябрь 1-ге чедир районга доозган турар. Ук байырлалдарга алдар болдурган социалистиг чарыштың түннелдерин үндүрер болгаш мурнакчыларны демдеглээр. Бо хүнеерде бот-тывыгыр уран чүүл бөлүүмнери солун программалыг концерттерни белеткеп турар. Районда иоску агитацияны чаартып, ону Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуур ионга уткуштур чарышче утландырар дең районнуң партия ажыл-агый акшыл шинтирээн.

ХЕРЭЭЖЕННЕР СЛЕДУ

Чоокта чаа Өөур районнуң мурнакчы херээжендериниң следу болган. Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуур ионга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин районнуң херээженнери канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны слёттуң киржикчилери чугаалашкан. Ол телазы-биле илеткелди партия райкомунуң херээженнер чөрүдүнүң ажыл чорудар килдизининң эргелекчизи эш Сайын кылаан.

МУРНАКЧЫ ЗВЕНО

Төрээн суурунуң чаагайжыдылгазын чедип алыр база көдээге тудуг ажылын экижилер дугайында айтырыгны бармындаалаш, Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездиан аттыг совхозтуң Анна Норжайга удурткан херээженериниң тудуг звенозу бо чылдың май айдан эгелээш совхоз конторазының тудугунга организастыг ажылдап келген.

Эр улус-биле бир дөмей ажылдавышаан, тудугжу звеноның херээженнери контора тудугунун иштики ажылын бүрүн дооскаш, ажыглалга киирген. Ол чаа тудуг ажыглалга киргиже чедир идепкейлиг ажылдавышаан, өскелерге үзегер-чижээн көргүзүп келген коммунистер Ондар Даңзы, Сат Мижитпен, Сарыглар Чудур оларны демдеглээри чугула. Чаа тудуг ажыглалга кирери билек тудугжу звено тараа арыглаашкынынче киришкен. Келир чылдың дужудунге үреэни белеткеэнин олар база чедиишкиниг чорудуп турарлар.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Азия, Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының онза конференциязының шинтиирин болгаш Тайбыңның Бүгү делегей Чөвүлелиниң кыйгырыгы ёзугаар бо чылдың октябрь 15-тен 21-ге чедир эртиргеп, вьетнам улустуң демисези-биле эп-сеткил каттыштырылгазының совет комитеди болгаш Тайбың хамгалалының совет комитеди аңаа холбаштыр медеглелер кылган.

Вьетнам улуска удур АКШ-тың кеминг агрессезиянын сокадырын. Каттышкан Штаттарның болгаш оларның эвилелчилериниң терилгелин Мурнуу Вьетнамдан үндүрерин, бодунуң салым-чолун даштыкының кандыг-даа холгаралаашкызы чокка вьетнам улустуң боду шиирилээр, хоойлу ёзугаар әргезин хүндүлээрин негеп турар ВДР-ниң чазааның, Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң чөптүг турушгарып бүрүнү-биле деткип тур бис. Мурнуу-вьетнам улустуң хоойлу ёзугаар төлээлекчизи, Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузуун хүлээп көөрүн негеп тур бис дең, медеглелде чугаалаан.

Совет Эвилелиниң хөй-нинтизи Вьетнамның улузунуң демисези-биле эп-сеткил каттыштырылгазының кампаниязын улам калбартырынче, вьетнам улуска удур америк империализмниң немниг дайының сокадырын шудургу чедип алырынче демократтыг, дешилгелиг болгаш тайбың-га ынак бүгү организацияларны, чаагай сеткилдиг бүгү кижилерни кыйгырган. Америк агрессияга удур чөптүг демиселге Совет Эвилели, моон соңгаар-даа бүгү талалыг дуза чедирер, деткип дең бүзүредилгиг сөзүн совет кижилер вьетнам аны-дуңналарынга бо хүнерде база катап берип турар.

Мурнакчы тракторист, комсомолчу Ондар Шолбан-оол «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыннарынга мал чемнери, оттулар ыяш сөөртүп, эки ажылдап турар.

Чурукта: О. Шолбан-оол,

А. Мельниковтуң фотозу.

ТОЖУНУҢ АҢЧЫЛАРЫНДА

Ам каш-ла хонгаш Тожунуң калбак-делгем арга-заимнеринге шыпшыдыы үреэн боолар даажы дыңналып, тайга-сынның «чымчак алдының» азыгнап, чүктээн кижилерни көрүп болур. Бо чылын Тожунуң тайгаларында хар мурнуку чылдардан арте дүшкен, аңменнің оң-чүүнүң эрте өскерилген, бойлус олук тывышчыларын чайгаар халаштыра берген.

Аң-олук талазы-биле республиканың бо чылгы планының хей кезии Тожуга онаажып турар. Өлүктүң үштүң бир кезии, кыш кежиниң чартык кезии Тожуга онаажып турар.

Слётка илеткел кылган СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Бойду бодунуң чугаазынга мурнакчы аңчыларны адап, оларның чедиишкинерин слёттуң киржикчилеринге дыннаткан. Чыл санында Тожунуң мурнакчы аңчылары Улус ажыл-агыйының Бүгү-эвилел делгереңнинин киржикчилери болуп турарын ол демдеглээн. Тожунуң сураглыг аңчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Эрестөл Даржаанның чижээнге илеткелчи доктаагаан. Маадыр аңчы колхоз тургустунганындан бээр 442 киштии, 5200 диңгин, 27 алыгны, 12 бөрүнү өлүрүп, төрээн колхозунга 18160 рубльдин орулгазын киирген. Ол-ла «Совет Тыва» колхозта сураглыг аңчы, Ленин орденниг Серен Баразн, «Май 1» колхозтуң хоочун аңчызы, Ленин орденниң Ак Мырлаа аңныр ажыл-агый кооперациязының аңчылары А. Т. Чепказов болгаш Кол Нагазы, Кол Агыына, Даржаган Баразн, херээжен аңчылар Кол Дүктүүшпен, Ак Дензиме, Ак Шанчымаа болгаш өскелерни-даа демдеглээн.

Эмир чылын диңгиниң дүжүү эки болган. Ынчалзажок район өлүк белеткелиниң планын чүгле 95 хуу күүседип, күрүнеге 13 мун рубльдин өлүүн чедир бербээн.

Күрааныыр ажыл-агый черинден ангыда ажыл-агыйларның планнаттынганындан 10 хуу улгаттырар. Ынчангаш квартадың төнчүзүнге чедир хөй сүттү күрүнеге бээрининг ажыдында бүрен-байхаакчылар 488 центнер сүттү планнан ажыр дужааган.

Районуң «Октябрь 30 чылы», «Тилелге» колхозтарының саанчылары, кадарчылары база кызымак ажылдап келген.

П. ПОПОВ.

Ам каш-ла хонгаш Тожунуң калбак-делгем арга-заимнеринге шыпшыдыы үреэн боолар даажы дыңналып, тайга-сынның «чымчак алдының» азыгнап, чүктээн кижилерни көрүп болур. Бо чылын Тожунуң тайгаларында хар мурнуку чылдардан арте дүшкен, аңменнің оң-чүүнүң эрте өскерилген, бойлус олук тывышчыларын чайгаар халаштыра берген.

Аң-олук талазы-биле республиканың бо чылгы планының хей кезии Тожуга онаажып турар. Өлүктүң үштүң бир кезии, кыш кежиниң чартык кезии Тожуга онаажып турар.

Слётка илеткел кылган СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Бойду бодунуң чугаазынга мурнакчы аңчыларны адап, оларның чедиишкинерин слёттуң киржикчилеринге дыннаткан. Чыл санында Тожунуң мурнакчы аңчылары Улус ажыл-агыйының Бүгү-эвилел делгереңнинин киржикчилери болуп турарын ол демдеглээн. Тожунуң сураглыг аңчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Эрестөл Даржаанның чижээнге илеткелчи доктаагаан. Маадыр аңчы колхоз тургустунганындан бээр 442 киштии, 5200 диңгин, 27 алыгны, 12 бөрүнү өлүрүп, төрээн колхозунга 18160 рубльдин орулгазын киирген. Ол-ла «Совет Тыва» колхозта сураглыг аңчы, Ленин орденниг Серен Баразн, «Май 1» колхозтуң хоочун аңчызы, Ленин орденниң Ак Мырлаа аңныр ажыл-агый кооперациязының аңчылары А. Т. Чепказов болгаш Кол Нагазы, Кол Агыына, Даржаган Баразн, херээжен аңчылар Кол Дүктүүшпен, Ак Дензиме, Ак Шанчымаа болгаш өскелерни-даа демдеглээн.

Эмир чылын диңгиниң дүжүү эки болган. Ынчалзажок район өлүк белеткелиниң планын чүгле 95 хуу күүседип, күрүнеге 13 мун рубльдин өлүүн чедир бербээн.

Күрааныыр ажыл-агый черинден ангыда ажыл-агыйларның планнаттынганындан 10 хуу улгаттырар. Ынчангаш квартадың төнчүзүнге чедир хөй сүттү күрүнеге бээрининг ажыдында бүрен-байхаакчылар 488 центнер сүттү планнан ажыр дужааган.

Районуң «Октябрь 30 чылы», «Тилелге» колхозтарының саанчылары, кадарчылары база кызымак ажылдап келген.

П. ПОПОВ.

Ынаажыл-ла ажыл-агыйының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаажчылары Улуг Октябрьның 51 чыл ионо төлептиг утткууру дээш социалистиг чарышче кириптеринче үлетпүр, транспорт будүрүлгелериниң, тудуг организацияларының коллективтерин ыйгырган.

Күүседириниң будүүзүнде

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелериниң күүседедзи дээш Каа-Хем районуң маз фермаларының ажыл-ишчилери бүгү күжүн салып турарлар. Малчыннарның күжениишкинниг ажылдааны чылдың сөөлгү кварталында күрүнеге бүгү ажыл-агыйлардан түгле 16 тонна сүт садары хереги болур. Ынчангаш квартадың төнчүзүнге чедир хөй сүттү күрүнеге бээрининг ажызында бүрен-байхаакчылар 488 центнер сүттү планнан ажыр дужааган.

Районуң «Октябрь 30 чылы», «Тилелге» колхозтарының саанчылары, кадарчылары база кызымак ажылдап келген.

П. ПОПОВ.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ДЕҢГЕ БАЗАР

Коммунист кижи бүргүү бүдүрүлгеге, хей-ниити ажылынга база хуу амыдыралынга, черле бүгү аажы-чаны-биле коммунистиг харылзааларны хөгжүдери. оны улам быжыглаары дээш демиселге эки үлегер-чижекти көргүзүп. коммунистиг моральдың принциптерни сагыыр ужурлуг. Шак бо негелдеги артельдиң коммунистери канчаар күүселиг турарының дугайында Өвүрде «Коммунизмче орук» колхозта партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга шыңгыы чугаа болган. Колхозтуң партия организациязында 60 коммунистер бар. Оларның 51 хуузу бүдүрүлгеде шуут киржип турар. Партком секретары А. Бадыргының отчёт плетжелиге-дээ база санал бергеннерниң сеткилинга-дээ коммунистер ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуның айтырыглары шиитпирлээринче колхозчуларны канчаар угдап-баштап, боттары үлегер-чижээн канчаар көргүзүп турарын тодаргай чугаалааннар.

Партия организациязының удуртулгазы база коммунистерниң идепкейлиг киржилгеи-биле «Коммунизмче орук» колхоз отчёттуг үениң дургузында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң чамдык эки түңнелдиглер болган. Артель шиитпиниң малынга сиген белеткээринниң планын районда бир дугаарында ажыр күүсеткен. Малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидери-биле чуртталга бажыннары тударының планы боттанган. Идепкейлиг коммунистер колхозта бар. Оларның чижээнге Бора-Шай салбырының эргелекчизи Шойдак Сандыйны адап болур. Аныяк коммунист ажылды үгдап-баштап, бодуун хууда үлегер-чижээн төлептиг көргүзүп турар. Бо чылын салбыр шиитпиниң малынга 500 тонна сигении белеткээр тургаш. 726 тонна, кыдыр ажыр күүсеткен. Малчыннар Дүлүш Кенден. Дүлүш Өлчей. Сат Сотна олар эки көргүзүлгелерни чедип ап, түстүзүнде 30—32 тонна сигении белеткээн.

Салбырда кыштаглаашкынга белеткел еске бригадаларга бодаарга организастыг эгелеп. чаныг-на одек-кыштагның кержении назып аштаан. дезинфекция болгаш хей чуулдазы доозулган. Бо дээрге салбырның мурнунда турар сорулгаларны күүседириниң колхозчуларны билдилиг эвилелдээнииң ачызы-дыр.

Хей чылдарда кызымак күш-ажылы дээш коммунистер хойжу М. Дыртык. чудургу Т. Төмүр-оол олар бо чылын Москва—Ленинград баар туристиг путёвкалар-биле шаннаткылаан.

Ынчалза-дээ чамдык коммунист эштер бодуңуп үлегер-чижээн чоңга көргүспейн, харын-дээ Уставтың негелделеринге дүүшпес. арагалаар, мораль талазы-биле будалыр чорукту көргүзүп келгени хомудаачыг. Хойжу коммунист Сепей Кызыл-оол отчёт-соңгулдалыг хуралынга незбейн, ол хүн харын-дээ кудага киржий, арагалаш хүнээн. Отчёттуг үениң дургузында колхозтуң коммунистериниң 9 кижиге партия талазы-биле хемчег күүсеткен. Аныяктарның база мурнакчыларның шиитпиниден 9 кижини партия кежигүнүңүн кандидадынга хүлээп алган-дээ бод, оларның чамдыктарының амыдырал-чуртталгага, ажыл-чаңга телептин көзүлбээн. Ындыгларның биразыңга колхоз төвүнде Кара-Моңгуш Очуң-оол хамаарыжыр. Чылгычы коммунист эш Күдер-оол арага-дарыга хандыкшыл, хулиганнаар чорукту үргүлүг болдуруп келген. Черле ынчаш колхозтуң девискээриниде кемхерек кылыры районда коску апарган. Ону партком уң бюрозу. коммунистер аңаа көрүп эрткен. Партия эге организациязының ролю куду. Хүн бүргүнүң чугула айтырыгларын холга ап, чогуур хемчегни коммунистериң хуралдарыңга чугаалажып көрбейн турар дээрин сайгы берген эштер тодаргай айыткан. Ол черле чын. Улаатайда партия эге организациязының (секретары эш Баазан) бо чылдың дургузунда чүгле 5 катап хуралдаан, а колхоз төвүнде партия организациязының (секретары А. Дагба) май айының эгелээш чүгле чаңгыс катап хуралдаан.

Амгы үеде лекция, беседаларның үмүр-дүзээ канчаардаа ажок улуг. Ындыг турбуже, колхозтуң бодунда санадың турар лекторларның күжү-биле чүгле 19 лекцияларны эрткен отчёттуг үениң дургузунда номчаан. Ол дээрге кончуг эвээш. Колхозчулар радио дамчыдылгаларын дыннавайн турар. Радио болза идеологиниң ажылында күчүлүг чепсектиг бирээзин. Колхоз төвүнде чон радио дамчыдылгазын дыннавандан бээр ам дыка үр апарган. Оон чылдагааны болза районуңуң харылзаа салбыры колхозтуң радио дыннакчыларының негелделерин тоон көрбейн турарында.

Колхозтуң экономиказында кол черни мал ажылы эзелеп турар. Ынчалза-дээ мал ажылында дыка улуг четпестер бар. Бирээде, малдың төлүн менди алырының. мал бажын остуреринең планы күүсеттинмейн турар. Мал ажылында сөөлгү үш чылда бурунгаарлаашкын чок. 1965 чылда турганынга бодаарга колхозта малдың ниити баш саны 3 муң ажыг баш кудуланнаан. Бо чылын артель чүс баш төрүүр малга онаштыр 64 хураганны. 69 бызаанны камгалап алган. Куду түңнелдиң чылдагааны болза, ускажыдылга ажылының четпези, малдың өлүп хораар, кызыраар чоруунуң хөйү болур. Чүгле төрүүр малдың кызыраарындан сөөлгү үш чылда колхоз 15 муң ажыг баш малды чедир албаан. Чедир албаан дуктуң оргумак өртээ ниитпил-биле 109 муң рубль болган.

Шак ындыг четпестерни чайладыры-биле эң ылаңгыя Бора-Шай салбыры бо чылдың эгелээш чамдык хемчегларни ап эгелээнии отчёт-соңгулдалыг хуралдың индириниден салбыр аргелекчизи С. Шойдак дыңнаткан. Хураганны эвээш ап турарының кол чылдагаанын адаржылгени чогуур хуусаада чорутпайн турарында. Өвүр болза кадыг-ширинн климаттыг чер. Ынчангаш хойну кыжын январь, февраль айларда төрүүр кыдыр эдержилгеге киирерге, соок үеде төрүттүнген хураган хей өлүп турар. Амгы үеде кыштаглаашкынга белеткел чорун турар. Бо ажыл колхозта база кидиң түлүк. Хой, ошку 15 муң ажыш турар. Олар 50 коданта кыштаар. Кыштаглаашкынга белеткел Бора-Шай салбырында эки дээрэик чугаалаан бис, а Улаатай бригадазында арай хирелиг. Ында мынчага чедир 300 баш хой киирер каканны тударынче эгелеп киргбээн. Улаатайда кыштаг чедишпээнии барымдаалааш үш кодан хойну Бора-Шайга кыштадыры-биле планнап көрген. Хойну түзүн база ушаа, назын аайы-биле аңгылаары Улаатайда овалдап турар.

Чамдык малчыннар кыштаглар чоогунда хонуп алган, оттуг камнавайн турарын коммунистер чидии-биле шүгүмчүлээн. Ол болза, одар-белчикрин камнавайн турарының тодаргай хөречии-дир. Коммунист эш С. Төмүр-оол: дезинфекцияны чыл-бүрүдее ойлалдың турары колхозтуң мал ажылдакчыларының улуг бурузу дээрии айыткан.

Кыштаглаашкынга белеткел талазы-биле колхозта кылыр түүдер-де хей. Ынчангаш ол ажыды ноябрь онга чедир доозар деп шиитпирлээни таварыла эвес. Ол-ла бүгү болза ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнели-дир.

Тудугларның шынары амдаа багай болуп артышаан. Чугаа хей удаа болуп турадаа, малчыннарның чурттазында бажыңнарының шынары багай, чедир кылбаан түүдер хей. Ону тудугжу коммунистер Т. Төмүр-оол, С. Бичө-оол олар көрбейн барганнар. Парткомнуң, колхоз башталар база кодаа Советтиң удуртукчуларының деминг ажылындан хей түүдер хамаарыжыр. Ынчалза-дээ ол удуртукчулар эштер А. Бадыргы, К. Шарбый-оол, М. Шагдыр олар айтырыгны кадыг шиитпирлевейн, хоорук ажылдан турары четпес дээрии отчёт-соңгулдалыг хурал демделээн. Ажылда бар четпестерни чайладыр, коммунистериң розиин бедидер талазы-биле хурал докталалды хүлээп алган. Оон аңгыда парткомнуң чаа составын соңгаан, оон секретарыңа А. Т. Бадыргыны катап соңгаан.

С. ХЕРТЕК.

КОМСОМОЛДУҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг «Тыва кобальт» комбинатты 1969 чылда ажыттылга киирер чагай херекке Хову-Аксы суурнуң комсомолчуларының болган аныяктарының кирии турар үлүг-хуузу улуг.

Ында бүгү тудугжуларның болган инженер-техниктиг ажылдакчыларның 60 ажыг хуузу аныяктар.

Ленинчи комсомолдуң алдарлыг 50 чыл юбилейинге суурнуң комсомолчулары болган аныяктары кушажылчы белеткериниг ужуражырынга белеткенип турар. Тудугларда күш-ажыктың будүрүкчүлүг эрткен чылдың бо үезинге дүүшээрге ийи катап бедээн, азы «Тыва кобальт» тудуг эргелеги ийи катап хей түүнүг хереглиин шиңгээдип алган.

Байырлал мурнунуң социалистиг чарыжынга комсомолчу-аныяктар бригадаларының идепкейлиг киржии турар. Партия кежигүнүнге кандидат Любовь Содуламның бригадазының кежигүннери юбилейге уткуштур алган хүзээлелерии ажыр күүседип турар. Олар гидрометаллургияның кол корпузунуң дузалал өрээлдериниң шиитки шеверлээшкин ажылдарын доозарының кырында келген. Бригаданың кежигүн бүргүү хүн бүрүнүң даалгазын 150—180 куу чедир күүседип турар.

Бедик будүрүкчүлүг күш-ажылды көргүзүп, өскелерге үлегер болуп турар шолбаннарның аттары бо: Валентина Оюн, Надежда Нам-Сүрүн, Валентина Сазан-оол, Арина Байдоос, Седен Өшкү-Саар..

Ол бригада 10 тонна демирдес чыыр хүлээлгеин ийи катап ажыртан. 80 рубльдың номнарын тараалыр тургаш, ону 121 рубльге тарадып, ол ажылды ам-дээ үргүлчүлеп турар. Бригаданың кежигүннери боттарының күш-ажылчы мергежилии бедидип турар.

Улуг тудугнуң комсомолчу аныяктарының юбилейге тураскаадаан слёдуп анаа эрттирген. Хөй кижи киржикчилиг слётка «Тыва кобальт» комбинаттың кол металлургу, техниктиг эртемерииң кандидады Доржу Бүзур-оол илеткел кылган. Ол-ла слётка мурнакчы ажылчыннарны шаңнаан. Комсомолчу-аныяктар Хову-Аксының байлаан ажыттан, Күрүне шаңналының лауреады Кыргыс Хойтан-оол-биле ужурашкан.

СЭКП кежигүнү, мурнакчы тудугжу Донгак Чүльдүм-оол баштап белүп аныяктар бот-тывынгыр артистериниң концертин белеткеп турар. Оон программазы хөй янзы.

ВЛКСМ-ниң 50 чыл ойнаа телептиг ужуражыры-биле кызымак ажылдан турар аныяктар улуг тудугнуң есне-дээ объектилериниде хей. Аныяк ажылчыннар: Вячеслав Спирин, Григорий Оюн, Владимир Казарин, Гиюс Шамсиев, Любовь Волченко, Оюн Айлыяна, Николай Сарат-оол болган өскелер-дээ тудугнуң чоргаараалдары. А Федор Лошкарев Москва — Ленинградка экскурсиялап баар путёвка-биле шаңнаткан.

Аныяктарның культурлуг омыдыралынга болган солуу түүдериниң бирээзи болза, ында профессионал-техниктиг учылдеин ажыттанны болур. Келир үениң металлургтары болур дээш 200 ажыг аныяктар ам ында улуг күзел-сорук-биле өөренип турар. Тыва черге металлург деп чаа мергежил тыптып келген, ол болза аныяктарның чаа ааскежии-дир.

О. КОРОТАЕВ.

Довецииң «Октябрьскаа шагдазында Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Николай Гринданың бригадазы беш чылдың эргелеринден бээр бир миллион тонна хөмүр-дашты казып алган.

Ол коллектив гидрочу механизмнеров комплексинии бир буговарында шиңгээдип алган. Ай дургузунда бир черден 125 муң тонна одаар чүүлү алган.

Чер шиитпее куш-ажылды чиигедип турар ындыг системаларны машиналарны ол Донбасста он-он черлерде кежертеткен.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче): дазжылар Кузьма Басык, бригадир Николай Гринда, Григорий Товстоног, Владимир Тюрин, Николай Алексеенко, Семен Эренштейн болгаш Станислав Бачинский.

СЭГА-ның фотохрониказы.

Байырлап демделээн

КЫЗЫЛ. Зотиин пятницада Кодээ ажыл-агый министерствозунуң башкыңнына кодээ ажыл-агый амылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге тураскаатқан байырлыг хуралдары болган. Анаа министриниң орнавакчызы М. Хазбулатов илеткел кылган. Илеткелчи республиканың кодээ ажыл-агый амылдакчыларының мал, чер ажылының талазы-биле түңнелдеринге болгаш малды ажырарының сорулгаларынга онза доктаагаан. Малдың мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле мөөн сонгаар-дээ бар аргаларны ажыглаан турган немелде чемни тыптымарының хемчегларын алырын хуралдан айыткан. Кодээ ажыл-агый машиналарының септелгезиниң талазы-биле айтырыгны база чугула кичээнгейге алганын бо хуралга демделээн.

Түңнелинде Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге туросказаткан байыр чедирген дужаалды А. Сердюк номчаан.

• • •

САМАГАЛДАЙ. Тес-Хем районнуң бүгү чурттакчылыг черлеринге октябрь 12-де кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге туросказаткан байырлыг хуралдары болуп эрткиннээн. Ол хуралдарга ажыл-агыйларның түңнелдерин үндүрүп, мурнакчыларны илередип, оларга байыр чедирил турган.

Мурнакчылар «Тес-Хем» совхозтан 7 кижи, «Чадырал» совхозтан 3, «Ак-Эрик» совхозтан 6 кижи 180 рубль эртектиг халас путёвкалар-биле шаңнатканнар. Оларга бо хүннерде Москва, Ленинград дээш чурттуң өске-дээ улуг-улуг хөөрээлерииге туристиг аянчорун кылып аъттанырлар.

Октябрь 12, 13 районга ленинчи субботник, воскресниктиң хүннерии белүп эрткен. Колхозтарның болгаш совхозтуң мал турагларынга шөфчилер сиген сөөртүп чедиксерии-биле чергелештирип өдек белүп кажаалар иштин келтергеи.

СӨГЛЭЭН СӨСТҮ ЭЭЛЭЭР

Бай-Тайга районда «Мөген-Бүрен» колхозта парторганизациянның отчёт-соңгулдалыг хуралы чоокта боон эрткен. Отчёттуг үеде партия организациязының чоруктан ажылының дугайында илеткелди партия организациязының секретары эш Очур-оол кылган болгаш илеткелдиң талазы-биле санал-шүтүмчүзел хей болган.

Колхозтуң кол экономиказы мал ажылы болганда, партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылды ынаар үлэдүр чорудуп келген. Малдың баш санын өстүрер планның күүселдээи чүгээр түңнелдиг боон, ону 97 хуу күүсеткен. Күрүнеге эът садарының чыл планы хуусаа бетинде 101 хуу күүсеттинген. Мал ажылынган орулга киирип алырының планы база күүсеттингеп. Малдың чайгы одарлаашкынын эки организастаанының ачызында малдың семиртилгези эрткен чылдан дээре түңнелдиг болган. Мал ажылында мурнакчы кижилер көвүдээнии хурал демделээн. Оларга Х. Хүлер-оол, Шоожуд, Лоосан, сарлык кадарчызы Серен-Чимит олар хамаарыжыр. Колхоз баштаар черн малчыннарны чаа өгледирбээ хандыраарынче чугула кичээнгей салган.

Коммунистер боттарының отчёттуг хуралынга ыыдыгып турар ажылдардан аңгыда, ыыдынмайн турар ажылдар партия организациязында, колхоз баштаар черинде база көдээ Советте кончуг хойну илереткеннер. Колхозта зооветеринардыг хемчегларның четпеен-биле малдың олуп хораар чоруу кыымырыбаан. Ниитизи-биле 1778 баш бода, шээр мал өлүп хораан. Малдан алыр продукция куду тенненде: бир хойдан чүгле 1 кг 220 грамм, өшкүден 248 грамм дуктуг алганы-ла херечи болур. Колхозта бүзүрүкчү малдар чедишпейн турар, бүхүрүнчүлериниң шынары куду. 700 ажыг төрүүр өшкүге 2 хуна онаажын турары кайгамчыктыг айтырыг. Оон түңнелинде колхоз 1251 баш төлүү чедир албаан. Малдың кажаа-хораазында чаартынган шынарлыг чүве чок. Санаттының турар 68 коданда кажаалар арга хемчегниң кажаалары, казанактар боон турар. Кыш чоокшулап олурда, кыштаглаашкынче колхоз баштаар черн кичээнгей салбаны-биле кажаалар септелгези доозулбаан. Колхозта оттулар ыыш белеткели шуут чок. Малчыннарга хамаан чок школа, уруглар ажбан черлеринге бээри одаар ыыш белеткеттинмээн. Колхозка ам-дээ 7 кыштаг, 15 чаш мал кажаалары хереглеттинер ужурлуг. Ону каяа кылыр айтырыг бээнн шиитпирлеттинмээн.

Малчыннар ортузунда партияның идеозогтуг ажылы сууда тургустунган. Колхозта «Билиг» ниитилелиниң удуртукчузу эш Настык-Доржу лекторларны малчыннарже докталамал чорутпайн турар. Малчыннар ортузунда зооветеринардыг өөредилге организастаттынмаан. Бригадалар төптеринде бээнн кызыл-буулуң, чунар-бажын мынчага тургустунмаан. Малчыннарның харыысалгазын чавызатканындан коммунист малчыннарда бээнн чидириг хей. Эң ылаңгыя кадарчы коммунистер Чымыдан 29. Шой-оолдан 15 хой четпес болган. Колхозтуң кадарчылары Кан-оол Иргит. Алдын-кыс олар чүс хойга онаштыр 51-51, Саян Самба 72 хураганнарны ап, эң куду-куку көргүзүлгүг болганнар.

Колхозта техника четчир турбуже, ону чөп ажыглаарын, тургузуу үреп турар болгаш малчыннарга хереглеттинер чүүлдерни чедирип шыдаавайн турар.

Малчыннарны аъш-чем, үзетпүр барааннары-биле хандырарынче Мөңгүн-Тайга сельпозу багай сагыш салып келген. Чаргык чыл эрткиже чаңгыс-даа автолавка малчыннарга барбаан. Малчыннарда даа, керосин болгаш өске-даа чугула чүүлдерни сатпайн турарын коммунистер чөптүп шүтүмчүлээн. Бо дугайны коммунист эш М. Көжениң шүгүмчүлээни болза: «Мөңгүн-Тайгага Шегетей деп хем бар. Ол хем Карты биле Мөген-Бүреннің арааында. ийи колхозтуң төвүнден 60—70 км черде турар. Ында 13 малчын кыш. чай чок чурттап турар. Анаа колхозтуң-даа, районнун-даа даргалары хаая бааар. Бис ниити амыдыралдан чыдып каап турар бис. Биске садыг барбазындан иштикп, даштыкы хептерге, ылаңгыя уругларның чараш-шинник хевин садып ап шыдавас-тыр бис».

Коммунист эш Серен-Чимиттиң шүгүмчүлээни болза: «Бо чылын Мөген-Бүренге эки сиген үнген. Ону ажаап алырынче бүгү күштү партия организациязы-даа, колхоз башталар черн-даа багай мөөнүзиниден сиген четче ажааттынмайн кагган»...

Партияның отчёт-соңгулдалыг хуралы чогуур шиитпирни хүлээп алган.

Ниити хуралдан соңгуткан бирога партия организациязының секретарынга эш Очур-оолду соңгаан.

С. СЕРЕҢ-ООЛ.

Келир чылдың дүжүдүнге

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хаа» совхозунуң № 2 Бек-Чыраа салбырының механизаторлары чайгы чер аңдарылгазының планын күүсетпезеда, кускү чер аңдарылгазының планын ыракта-ла ажыр күүсеткен, ам чайгы чер аңдарылгазының таласы-биле чедир кылдынмаан онаалгазын күүседип турарлар. Салбырның механизаторлары бо чылын 1667 гектар кускү чер аңдарар турган, бо хүннерге чедир 2039 гектарны аңдарып, планын ажыр күүсеткен.

Салбыр чайгы чер аңдарылгазын күүсетпейн барганындан ону кускү чер аңдарылгазының кусели-биле күүселип алыр сорулганы салган механизаторлар шалыпкын ажылдап турарлар. Бо дугайында бригадир Хертек Анарат биле учётчик Кыргыс Отпей-оол оларның чугаалап турары болза: — чайгы чер аңдарылгазының планын күүсетпейн барганывыс ужурунда ам 133 гектар кускү аңдарылганы немей аңдарарывыска 1968 чылдың чайгы болган кускү чер аңдарылгазының планы күүсеттинер. Чайгы чер аңдарар планывыс 1508 гектар турда херек кырында күүсеттенинивис 1003 гектар болган.

Кускү чер аңдарылгазында механизаторларның аразында кызбаган социалистиг чарыштың мурнуку одуртунда Семен Маковкин, Николай Цыбин олар чоруп, хүн нормазын 190—200 куу күүселип турар. А Опай Кызыл-оол, Очур Кызыл-оол олардан базала түдак чок шалыпкын ажылдап турарлар.

О. ТАВАА.

Аң-ныыр сезонунга

Каа-Хем районнуң мурнакчы аңчылары аъттанырының мурнунда болур чаңчыл болган елёдүнга чыглып келген турганнар. Олар эртнен аңнымыр сезонунуң түңнелдерин чугаалажыышаан. ам кажа-да хойгаш, чедир-даа аңнымыр сезонунга белеткел ажылдарының чоруп турарының база сорулгаларының дугайында аңаа чугаалашканнар. Районнуң хоочун аңчылары боттарының байлак арга-дүрмүлгаларыбиле база солушканнар.

Эртнен аңнымыр сезонунга каа-хемчилер багай эвес киржип, олча-ажыктыг болганнар. 67 муң рубльдиң өлүүн пушнего дужаар ужурлуг турган, 82 муң рубльге дужааганнар. Олча-ажыктыг аңнаашкын аңчының эки белеткелиниден улуг хамаарыжыр деп чүвени шагдан тура ажыдырал бадыткап келген. Районнуң ус-тывыш ажыл-агыйының улуг черии эзелеп турар Үжеп коонаңнынып ажыл-агый черинде келир аңнымыр сезонунга белеткел ажылдары шалыпкын чоруп турар. Аңнаар черлерде 95 бажыңны сеткээш, 10 бажыңны немей туткан. Аңчылардың ок-чемнээн, ыдык-хевин хүмээнии баш удур белеткээн. Ынчалза-дээ районда аңчылар-ның бажың белеткээри. Ынчалза-дээ районда аңчылар-ның бажың белеткээри. Ынчалза-дээ районда аңчылар-ның бажың белеткээри

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

МЕДЭЭЛЕР ИНФОРМАЦИЯЛАР

ЧАА СОЛУН

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак номчукчулар неделяда чех дылга бир удаа үнер «Тыденик актуалит» деп чаа солунун биргн номерин алган. Ооң үндүрүкчүүр Парлаяга медээлер агентилеин.

Чаа солун акы-дүүна чурттуң ниитилеа-политиктиг амыдыралының чогумчудургавы боттанып турар үеде үнеп. Солун коммунистиг болгаш ажылчын шимчашкинниң кол айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң туружун номчукчуларга тайылбырлап, даштыкы болгаш ниитики политиканың талазы-биле Коммунистиг партиянып болгаш Совет чазактың ан чугула хемчегларининң дугаайын, экономика, эртем, культурада чедиишкиннериниң дугайын, совет кижилериниң амыдырал-чуртталгавының дугайын, совет-чехословак кады ажылдажылганың дугайын дыңнадып турар.

«Тыденик актуалит» солунуң биргн номеринге ооң редакциязының номчукчуларга кыйтырыын парлаан. «Коммунист» журналдың «Интернационалчы хүлээлгэге шынчы чорук» деп үүлүн солунда парлаан. «Аныяктарның амыдыралы болгаш айтырыглары» деп социологтуг шинчиледи, Чехословакияның президентизи чораан Антонин Запотоцкийниң Ленин-биле ужурашкан дугайында сактышкыннарын, Чехословак Республиканың ам болур 50 чыл оюнга бараан болдурган тайылбырларны. «Кара генерал» деп документалдыг тоожуүүн биргн үүлүдүүн парлаан. Дайын үезинде Чехословакияның девискээринге совет разведчиктериниң болгаш чехословак партизаннарының кады демиселиниң дугайын ол тоожуда чугаалаан. «Делегейниң мөрдиннеринде» деп булунда ниитики болгаш делегей болуушкуннарының дугайында дыңнадыглары, демдеглеларин болгаш үүлдерин парлаан.

Чаа солунну үндүрерин эгелевишаан, редакция «Тыденик актуалит» деп неделя санында үнер солуннуң чаагай күзелдиг болгаш талалугай тырттар дивес номчукчуларының хөй болур дээрзинге идегелин илергейлээн.

КАНАДАНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ОТТАВА. (СЭТА). Чоокта чаа Торонтога Канаданың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму болуп эрткен.

Чехословакияда болуушкуннарга хамаарыштыр хүлээп алган неделелиниге пленум «Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарының шеригелериниң Чехословакияже киргенин бүгү делегейде социализмниң база тайбыңы болгаш айыыл чок чорукту камгалаарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар» дугаайында канада коммунистериниң бодалын илергейлээн. Август 22-де партияның Күүскомунуң неделелинде айыткан бодалдарны бо айтырыгның талазы-биле үзелдерин шын эвес илереткени дээш пленум хүлээвээн. Ол бодалдар социалистиг чаалап алышкынарга, ажылчын аңгының политиктиг эрге-чагырганынга болгаш партияның удуртукчу ролюнга, илавыллаарга, пролетарыат диктатурасының алыс үндезинниерите контрреволюциянның кыжанып турганы Чехословакияда шынныг байдалга дүүшээн дээрзин пленумунуң неделелинде чугаалаан. Социалистиг чурттарның алган хемчегларининң — Чехословакияда социализмни болгаш демократияны, Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга эргежок чугула хемчегларининң шынныын хүн бүргүү бадыткап турар. Пленум ол хемчегларбиле эп-сетилии каттыштырган. Бо хемчегларин алганы империализмге, хамыктың мурнунда барыын-герман өжээнзирек чорукка күүлүг согуушкунну таварыштырган.

Пленум байдалды чогумчудары-биле шинтиирлиг хемчегларни Москва дугуржулгаларын ёзугтаар алганының эргежок чугулазын хүлээп көрбүшаан, Чехословакияның Коммунистиг партиязы-биле эп-сетики каттыштырыгазын илергейлээн. Ыңдыг базымнар Чехословакияда социализмниң чаалап алышкынналарын камгалаарынга болгаш быжыглаарынга чедирер, ынчангаш социалистиг дем каттыштырылгазының, бүгү делегейде антиимпериалисти күштериниң эрге-ажыктарынга ол хемчеглер дүгжүп турар деп, медеглелде чугаалаан. Оон аңгыда бо хемчеглер Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң январь пленумунга хүлээп алдынган шинтиирлерин күүседирин чинге дир.

Социализминиң Чехословакияда база оон дашкаар ажык дайзынналары, империалистер болгаш барыын-герман адаанырактар байдалды чогумчудар талазы-биле күжениишкиннерге удур хөделип, соок дайынны өөскүдерин болгаш чепсегленнишкинни эдерее бүдурерин күштелдирерин ораалдажып турар деп, медеглелде демдеглээн.

Ооң тодаргай чижээн боонч чазак-биле сүлчээлежип алгаш, НАТО-ну хөделдирер болгаш эде организастаар дээр АКШ империализминиң ораалдажышкынындан көрүп болур. Ол ораалдажышкынның алыс утказы болза, идролуг чепсекти холга кирип алыр арганы барыын-герман милитаризме бээр болгаш ыыт-гаарларын эде көөрүн чедип алырынче ооң соксаал чок ораалдажышкыннарын чигедир, ынчангаш Европада күштеринң денгижүүрүн өскертиринде болур. «Ылангыя АКШтың империализми болгаш бонн чазак бистиң чурттувусту НАТО-ну дамчыштыр чепсегленнишкинни эдере бүдурерине кирп тыттарын, түгле Европада эвес, харын база бүгү делегейде тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту кошкадып болгу дег ындыг хемчегларни детквирынче ону албадаарын ораалдажып турар үеде эң-не серемчилелдиг болуруп амгы байдал бистиң партиляыстан, бистиң чуртувуста тайбыңга ынакшылдыг бүгү нүштердеп негеп турар» деп, медеглеледе чугаалаан.

Пленум Чехословакияда байдалды чогумчудары-биле алган хемчегларге баймр чедирер деп канада улусту кыйгырган, чүге дээрге ол хемчеглер тайбыңны быжыглаан, дайынның күштерин кошкадып турар. Канада чазак ол болуушкуннардан чогуур түүнелдерин кылыр, илавыллаарга, Герман Демократтыг Республиканы болгаш Одер-Нейсте кызытаарны хүлээп көөрүнге үндезилээш, Европаның айыыл чок чоруунуң дугайында эргежок чугулазын хүлээп көөр, бүгү совуургалдыг чурттар, ооң иштинде Барыын Германия, мюнхен керээзин дүрүм ёзугаар кандыг-даа күш чок деп чарлаарын хүлээп көөр ужурлуг. Канада улус болгаш канада чазак Барыын Германияда неонацизмни болгаш адаанырак чорукту камгалаары-биле канада оолдарны үгер-бөө чижинге ажылаар арганы НАТО-го кажандаа бербес деп канада чазактың тодаргай медеглээрин пленум мооң-биле кады негээн.

Канада НАТО-да бодунуң ролюн чүгле эде көөр эвес, харын база ол организациядан үнер ужурлуг дээрзин медеглелде чугаалаан. Бистиң хүннеринисте НАТО болза, аңаа ниитиның алган барыын-герман империализми бодунуң соруглаарын болгаш кара сагыштыг чүтүүдерин: Европада догуинаан коруп-чурумну искертирин болгаш тергиндевчи туруштарын чедип алырын ораалдажып турары, шынныг болуп узам-на мыдай бар чоруур.

Чехословакияда болуушкуннар-биле холбаштыр хөй-ниитиниң чамдык бөлүктериниң ниитинге бар турган чиганишкиннер болгаш бүзүреес чорун улам чаа-чаа фактыларның илереп келиринге керээзиниң чарарының эргежок чугулазын хүлээп көөр, бүгү совуургалдыг чурттар, ооң иштинде Барыын Германия, мюнхен керээзин дүрүм ёзугаар кандыг-даа күш чок деп чарлаарын хүлээп көөр ужурлуг. Канада улус болгаш канада чазак Барыын Германияда неонацизмни болгаш адаанырак чорукту камгалаары-биле канада оолдарны үгер-бөө чижинге ажылаар арганы НАТО-го кажандаа бербес деп канада чазактың тодаргай медеглээрин пленум мооң-биле кады негээн.

Канада НАТО-да бодунуң ролюн чүгле эде көөр эвес, харын база ол организациядан үнер ужурлуг дээрзин медеглелде чугаалаан. Бистиң хүннеринисте НАТО болза, аңаа ниитиның алган барыын-герман империализми бодунуң соруглаарын болгаш кара сагыштыг чүтүүдерин: Европада догуинаан коруп-чурумну искертирин болгаш тергиндевчи туруштарын чедип алырын ораалдажып турары, шынныг болуп узам-на мыдай бар чоруур.

Чехословакияда болуушкуннар-биле холбаштыр хөй-ниитиниң чамдык бөлүктериниң ниитинге бар турган чиганишкиннер болгаш бүзүреес чорун улам чаа-чаа фактыларның илереп келиринге керээзиниң чарарының эргежок чугулазын хүлээп көөр, бүгү совуургалдыг чурттар, ооң иштинде Барыын Германия, мюнхен керээзин дүрүм ёзугаар кандыг-даа күш чок деп чарлаарын хүлээп көөр ужурлуг. Канада улус болгаш канада чазак Барыын Германияда неонацизмни болгаш адаанырак чорукту камгалаары-биле канада оолдарны үгер-бөө чижинге ажылаар арганы НАТО-го кажандаа бербес деп канада чазактың тодаргай медеглээрин пленум мооң-биле кады негээн.

Канада НАТО-да бодунуң ролюн чүгле эде көөр эвес, харын база ол организациядан үнер ужурлуг дээрзин медеглелде чугаалаан. Бистиң хүннеринисте НАТО болза, аңаа ниитиның алган барыын-герман империализми бодунуң соруглаарын болгаш кара сагыштыг чүтүүдерин: Европада догуинаан коруп-чурумну искертирин болгаш тергиндевчи туруштарын чедип алырын ораалдажып турары, шынныг болуп узам-на мыдай бар чоруур.

Чехословакияда болуушкуннар-биле холбаштыр хөй-ниитиниң чамдык бөлүктериниң ниитинге бар турган чиганишкиннер болгаш бүзүреес чорун улам чаа-чаа фактыларның илереп келиринге керээзиниң чарарының эргежок чугулазын хүлээп көөр, бүгү совуургалдыг чурттар, ооң иштинде Барыын Германия, мюнхен керээзин дүрүм ёзугаар кандыг-даа күш чок деп чарлаарын хүлээп көөр ужурлуг. Канада улус болгаш канада чазак Барыын Германияда неонацизмни болгаш адаанырак чорукту камгалаары-биле канада оолдарны үгер-бөө чижинге ажылаар арганы НАТО-го кажандаа бербес деп канада чазактың тодаргай медеглээрин пленум мооң-биле кады негээн.

Патриоттарның чедиишкини

ни болза: «Мурнуу Вьетнамның армиязының болгаш чонунуң күскү тиилелгелери сорук кирликчи аажок улуг ужур-дыылыг. Бистиң үзе тиилээриис чоокшулаан тудум-па, бистиң чедиишкиннериивис улам улуг болур ужурлуг. АКШ-тың империалистери аар аштырымшкынга таварышкан, ынчалза-даа олар хедерленнишаан. Бистиң аргаларывыс аажок хөй, ындыг болза-даа боттарывыстың оруувуска тодаргай бергелерге база таваржып турар бис. Төрээн чурттуң хамаарышпае чоруу, хосталгазы дээш бистиң бүгү чурттувустуң чаңгыс ай сырый каттышкан ада-чурттузары болгаш дайынчылары төрээн чурттуң камгалап алыры-биле АКШ-тың агрессиязынга удурланыышкынны шинтиирлиг нүштелдирип турар».

Санн 3.203 четкен

ХАНОЙ. (СЭТА). Октябрь 12-де Вьетнам улус армиязының зенитчилери Тханьхоа можунуң агаарынга ужудукчузу чок америк разведка самолёттуу дүжүр аткан. ВИА агентилелдиң дамчыткан немелде сан-медээлериң ёзугаар алырга, октябрь 9-та болгаш 11-де Куангбинь можунуң агаарынга ийи америк самолёттуу дүжүр аткан болган.

ВДР-нин девискээрииниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның нинти саны 3.203 четкен.

Уоллестиң меделгели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШтың президентизиниң албан-дужаалыңа «хамаарышпас партиядан» кандидат Уоллес АП агентилелдиң корреспондентилериге берген интервьюзунга вьетнам айтырыын шериг чепсектери-биле шинтиирлээри дээш чулчураан.

Моон-биле кады Уоллес Мурнуу Вьетнамның патриотчу күштери бүрүн дүжүп бээр болза, «Вьетнамда дайынны хүндүлелдиң ёзузу-биле таарыштыр шинтиирлээриниң» аргазы бар деп база чулчуруп турган. Уоллестиң иштики айтырыглар талазы-биле чугаазынга реаксычы үзелдери база тодаргай илереэн. АКШ-та дайынга удур болгаш оске-даа чыскаалдарның киржикчилеринге удур кара туразынга ажылаашкынның үезинде полиция «эргежок чугула хемчегларни» эң шинтиирлин-биле алырын Уоллес негээн. Вьетнам политиканы шүүмүүлээннерни судка киирер деп чазакты ол кыйгырган. Оларның чамыктарын кара-бажыңга хоруглаар ужурлуг деп, Уоллес медеглээн.

УЛУСЧУ ШЕРИГНИҢ 25 ЧЫЛ ОЮ

Польша Улус Республиканың Чепсектиг Күштери немец-фашистиг армияга удур демиселге Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчылары-биле кады хол-холундан тутшунчуп алгаш дайындажып турган үезинде төрүттүнген болгаш хөгжээн.

Делегейниң ийнги дайынының чылдарында польша патгыжышкынар болгаш кезектер алдарыг дайынчы орукту эрткен. Олар гитлерлиг Германияны чылча шаварының херээнге бинче эвес салышкынын киргеп. Любилинск-Брест, Висла-Одер, Чөөн-Померан, Берлин, Прага мыкаш, стратегтиг ужур-дузазының ындыг улуг хемчегларниге оларның идепкейлиг киржилгээн төөгүге кезээмөөнтеде киргеп.

Делегейниң ийнги дайынының сөөлгү үе-чадазында Польшаның Улусчу Шериниарын оперативтиг соруугаларны шинтиирлеп шыдаар аргалыг дайынчы улуг күш болу берген. Фашистиг Германияны чылча шаварыц доосказ Берлин хемчегларниге Польшаның Улусчу Шериниң оң дивизиялары, танк корпузу болгаш оске-даа кезектери киришкенни айтыргала четчир. Ол болза, ынчаарда фронтуга Франциянып алы Англияның дайылдажып турган чепсектиг күштериниден хөй болганы ол.

Берлин тулчуушкуунга киришкен польша каттыжышкыннар болгаш кезектер 200 мун хире кижиге санаттынып, боттарының эргезинге 3 мун улуг хемчөлдиг боолар болгаш миномёттар, 500 танкылар болгаш боду чоруур артиллерия боолар, 330 самодёттар бар турган. Оларны танк болгаш ужар чүүл каттыжышкыннар, ийи нинти шериг армиялары кылдыр каттыштырган.

Польша Шериниң биргн армиязы 1-ги Белорус фронтузупун составында, 2-ги армиязы 1-ги Украин фронтузупун составында туруп алгаш, Берлинниң төөгүлүг тулчуушкунуна киришкен. Ол ийи армия айыткан фронтуларның шеригелериниң биргн оперативтиг эшелонларында оларның Берлинче шаап халдаашкынны чоруткан согуушкун таварыштырар бөлүктериниң хажыызында талаларына дайылдажып турган.

1945 чылдың апрель 16-да биргн польша армия шаап халдаашкынче шилчээш, Одер хемни кешкен болгаш барыын талакы угланыышкынга күштүг согуушкунну таварыштырып, элээн хөй камгалал черлерни донтаашкын чок ажып эрткеш, май 4-те Эльбага чеде берген. Бедин темпибиле чоруткан ол шаап халдаашкынның үезинде 1-ги Белорус фронтузупуң 61-ги армиязы-биле кады биргн польша армия сонгу таладан немец-фашистиг бөлүгледдин удур согуушкунун ойтур шаварынга киришкен. ооң ачызында Потсдам районунга Берлинни бүзээлээриниң иштики фронтузуп чыырып кел чораан фронтуның кол күштериниң хостут хөделирин хандырган.

Ийнги польша армия дайзының камгалалының кызыы фронтузунче чаза таварып киргеш, бодунуң шимченгир күжүн (биргн танк корпузун) тулчуушкунче ойшаанда киирген болгаш Дрезденче шаап халдаашкынын калбартнан. Армияның дайынчы чорудулгалары биргн Украин фронтузунуң чөөн чалгынын хандырар соруулга бүрүп чагырткан. Бо соруулганы ол чедиишкиннир күүседип шыдаан. Берлинче шаап халдаашкынны чорудуп турар үезинде Польша Шеригниң ийнги армиязы биргн Украин фронтуның кол бөлүүнүң тылынче эртип киреринп оралдашкан дайзының кол оператиивтиг курдавырларының удур согуушкунун ойтур шавар ужурга база таварышкан. Польша шеригниң ийнги армиязы 52-ги армияның шеригели болгаш 5-ки гвардейжи армиянын күштеринин чамдык кезии-биле сырый дем каттыштырып алгаш, бо соруулганы чедиишкиннир шинтиирлээн.

Польша Шеригниң кезектери Берлинни штурмнаарынга база шуут киришкен, ол чорук совет шериглер-биле оларның кады дайынчы чорудулгаларының демдээ болгаш дайын үезинде Польша Шеригниң улуг ачы-хавыяазын хүлээп коргеп болган. Польша шеригниң Берлин хоорайны штурмнаарынга бистиң кезектериис-биле кады киришкеп Тадеуша Костюшко аттыг биргн чадаг шериг дивизиязының, ийнги гауб болгаш биргн миномёт бригадаларының, а ол ышкаш механизастаап понтон батальонунуң дайынчы чорудулгаларып ажыр үнелеп көөрү берге.

Балтиканың арнинде кол черлерни эдеп алыр талазыбиле дайынчы чорудулгаларга польша шериг кезектериниң, да улам быжыккан болгаш калбарган.

1955 чылдың майда Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырар талазыбиле европа коллективтиг бо хүннерде кыдат солуннарда кестүп келген. Ол бригадалар чурттуң өөредилге черлеринге аштаганы чорудуп турар. Бригадаларны колдуунда шериг албапыгларындан тургускан. Ажылчын аңгы-биле харылзаалыг кылдыр даштындан көргүзеп-биле будурүлгелериң толээлекчилерин ол бригадаларда киприштирген.

Ындыг бригаданы калчаарап барган хүнвэйбиннерни оожургадыры-биле Пекининиң «Цинхуа» университединче бир дутаарында чоруткан. Ооң соонда бригаданың хөделиишкиннерин чүүдүүгүнген «Мао Цзэ-дуннуң чаа айтыышкыны» кестүп келген.

Студентилер-биле оске ындыг бригаданың кежигүнериниң ужуражышкынының дугайын бижиишаан, «Жэньминь жибао» солун бригаданың кежигүнү Лю Шифунуң чугаазындан үзүндүлерни парлаан. Ооң медеглээни: Маонуң дайзыпнары — «оскерликчилер болгаш чыдыг чуургалар». Ораторнуң сөзүү-биле алырга, дээди школага «контрреволюстуг угланыышкынны» чорудуп турган, тодаргайлаарга, «эки демдектер дээш демисежирин», «билиглерни шингээдип алырын», «хөй номчууруп» студентилерден негеп турган.

Маонуң бригадаларын өөредилге черлеринге чамдыкта тайбың эвес байдал-биле уткуп ап турар дугайын можунуң «Ганьсу жибао» солунунуң мурнуку чүүлү херечилеп турар. Бригадалар кежигүнериң биле чагыртпаан хүнвэйбиннериң аразында месилдежишкин дугайын ол чүүлгө дыңнаткан. Ындыг низыыг месилдежишкиннер өңнүг металлдарның соңгубарының институдунга болгаш Ланьчжоу университединге база болгулаан.

Амгы кыдат удуртулганың политиктиг угланыышкынынга удур демисешкен деп сезиглеттиргеп кижилерге хамаарыштыр кара туразында аажылаашкын чуртта үргүлчүлевишаан. Олар болза үзуткаан конституция ёзугаар организациялың ажылдакчылары болгаш тарадыр сывыртнан партия комитеттериниң кежигүнүнери болуп турар. Олар «культура революциязының» үезинде таарымнас чоруун көргүскен деп, «Жэньминь жибао» солун тайылбырлаан. Шүүмүүлекчи ёзу-биле көрген соонда оларны «эде кижилерни»-биле чуртгун кыдыг-кызыгаар районнарынче чорудуп турар. Ол сорулга-биле Хэйлунцзян можуга «кадр ажылдакчыларының школазын» тургускан дугайын дыңнатышаан, «Жэньминь жибао» солунуң бижээни болза: ол «школажее» шөлүп чоруткан кижилер «эртен дан халаамында турар болгаш хүн ажа бергенде ажылдан чанып келир». Чуртка «демисел-шүүмүүлел эде организастаар» деп майык-биле калбарган апталга дугайында Мао Цзэ-дуннуң база бир «чаа айтыышкыны» херек кырынга ынчаар илереп турар.

Парлалгадан биздингеш-биле алырга, «чаа айтыышкыннарны» удаа-дараа үндүрүп турар. Чижээ, «хораллы» деп чарлаан 400 фильмперни санаан айыткан брошюраны чоокта чаа Пекинге парлап үндүргеп. Кыдат дылга очулдуруп үндүрген «Ленин дугайында рассказтар», «Ульяновтарның өг-бүлезин», «Кан канчап катканыл», «Коммунист», «Кижиниң салым-чолу», «Оожум дон», «Отелло» болгаш оон-даа оске сураглыг совет фильмперни ол брошюрада киприген.

Ынчаарга Мао Цзэ-дуннуң «шынчы марксичилер бис» дээжир кижилерн Кыдатка марксизминиң баштайгы пропагандизи, Кыдаттың Коммунистиг партиязының идепкейлиг үндезилекчилериниң бирээзи Ли Да-Чжаонуң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылын дүүкаа эрттирип каапнар. Солуннар ол шылгаранган кыдат революсчуга холбаштырган чаңгыс-даа одуруг сестү парлаваан.

• • •

«Цинхуа» университединге хунвэйбиннерни кезеткеп бригадага Мао Цзэ-дуп үрүленинң үреэнинп белек кылдыр хайырлаан. Ол чорук Маону алган йөрээр чаа кампаниияны хазбартырынга чылдык болган. «Салгалга эт-түүлү кылдыр арттырып бээри»-биле үрүленинң үреэнинп формалиш эзилдиритге салын ыаар дугайында айтыышкынны берген. Пекинде болгаш Кыдаттың оске-даа хоорайларында митингилер болгаш чыскаалдар эртип турар. Ол үрени көөрүвге аас-кежиктиг болурупга төлептиг болган ораторлар митингилерге болгаш чыскаалдарга түве чугаалап турар. Ёзулуг чиниктер чедиишпес хоорайларга болгаш можуларга Пекининп «революстуг комитеди» чолукту белекке берип турар. Чижээ, кадыг саазынлап кылган чимис дүрзүлерни уткуп алынар дээш 10 мун ажыг кижини Наньчан хоорайның вокзал чанында шолче сывырып киирген. Мао Цзэ-дуннуң белээ «ажылчын аңгы дугайында өндүр чаагай сагыш салынышкыны» болур деп, кыдат солуннарының мурнуку түүлдеринде бижээн.

(СЭТА).

Совет хөй-ниитиниң удурланыышкыны

1968 чылдың октябрь 14-те Азия, Африка чурттарының эп-сетики каттыштырылгазының совет комитединиң төлөзлери Индонезияның элчин чөрингге ук Комитеттиң Президиум кежигүнү, ССРЭ-ниң эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү В. Г. Солодовников болгаш Комитеттиң секретары Г. З. Иоланиски составтыг чораап, элчин черининг хереглерингe түр бүзүреттирген төлээ Ю. В. Ф. Рогаханга Азия, Африка чурттарының эп-сетики каттыштырылгазының совет комитединиң медеглелин хүлээдип берген.

Индонезияда демократтыг күштерни истеп-сүрер үүлгедиглериниң үргүлчүлеп турарын совет хөй-ниити киленгзошкинниг буруу шаап, индонезий реакциияның калчаалыг үүлгедиглерингe шинтиирлиг удурланыш турар.

КОНФЕРЕНЦИЯ БОЛУР

БОНН. (СЭТА). Чаа тургускан Герман коммунистиг партиязының биргн федералдыг конференциязы октябрь 27-де Оффенбахка болур. Ол дугайын ГКП-ни тургузар талазы-биле федералдыг комитет дыңнаткан. Партияны тургузар талазы-биле бо үеге чедир чорудуп келген ажылдың түңнелдерин үндүрер болгаш келир үеде ажылдың планын айтыр. Конференция партияның съездиаин чылдырар дугайында шинтиирни үлээп алыр, ийи комиссияны тургузар.

ФИНЛЯНДИЯ. Хельсинкиде парламент бажыңының журнунга ажыл чок гудузчуларның массалыг чыскаалы «ажылчыннарга — ажыл, чурттаар чери чоктарга — бажыңнар бээр!» лозуңнуг эрткен.

Лехтикуов — СЭТА-ның фотозу.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

«Мао Цзэ-дуннуң идеяларын пропагандалаар бригадалар» дээр чүвезининг ажылчорудулгазының дугайында түүлдер болгаш корреспонденциялар бо хүннерде кыдат солуннарда кестүп келген. Ол бригадалар чурттуң өөредилге черлеринге аштаганы чорудуп турар. Бригадаларны колдуунда шериг албапыгларындан тургускан. Ажылчын аңгы-биле харылзаалыг кылдыр даштындан көргүзеп-биле будурүлгелериң толээлекчилерин ол бригадаларда киприштирген.

Ындыг бригаданы калчаарап барган хүнвэйбиннерни оожургадыры-биле Пекининиң «Цинхуа» университединче бир дутаарында чоруткан. Ооң соонда бригаданың хөделиишкиннерин чүүдүүгүнген «Мао Цзэ-дуннуң чаа айтыышкыны» кестүп келген.

Студентилер-биле оске ындыг бригаданың кежигүнериниң ужуражышкынының дугайын бижиишаан, «Жэньминь жибао» солун бригаданың кежигүнү Лю Шифунуң чугаазындан үзүндүлерни парлаан. Ооң медеглээни: Маонуң дайзыпнары — «оскерликчилер болгаш чыдыг чуургалар». Ораторнуң сөзүү-биле алырга, дээди школага «контрреволюстуг угланыышкынны» чорудуп турган, тодаргайлаарга, «эки демдектер дээш демисежирин», «билиглерни шингээдип алырын», «хөй номчууруп» студентилерден негеп турган.

Маонуң бригадаларын өөредилге черлеринге чамдыкта тайбың эвес байдал-биле уткуп ап турар дугайын можунуң «Ганьсу жибао» солунунуң мурнуку чүүлү херечилеп турар. Бригадалар кежигүнериң биле чагыртпаан хунвэйбиннериң аразына месилдежишкин дугайын ол чүүлгө дыңнаткан. Ындыг низыыг месилдежишкиннер өңнүг металлдарның соңгубарының институдунга болгаш Ланьчжоу университединге база болгулаан.

Амгы кыдат удуртулганың политиктиг угланыышкынынга удур демисешкен деп сезиглеттиргеп кижилерге хамаарыштыр кара туразында аажылаашкын чуртта үргүлчүлевишаан. Олар болза ёзуткаан конституция ёзугаар организациялың ажылдакчылары болгаш тарадыр сывыртнан партия комитеттериниң кежигүнериң болуп турар. Олар «культура революциязының» үезинде таарымнас чоруун көргүскен деп, «Жэньминь жибао» солун тайылбырлаан. Шүүмүүлекчи ёзу-биле көрген соонда оларны «эде кижилерни»-биле чуртгун кыдыг-кызыгаар районнарынче чорудуп турар. Ол сорулга-биле Хэйлунцзян можуга «кадр ажылдакчыларының школазын» тургускан дугайын дыңнатышаан, «Жэньминь жибао» солунуң бижээни болза: ол «школажее» шөлүп чоруткан кижилер «эртен дан халаамында турар болгаш хүн ажа бергенде ажылдан чанып келир». Чуртка «демисел-шүүмүүлел эде организастаар» деп майык-биле калбарган апталга дугайында Мао Цзэ-дуннуң база бир «чаа айтыышкыны» херек кырынга ынчаар илереп турар.

Парлалгадан биздингеш-биле алырга, «чаа айтыышкыннарны» удаа-дараа үндүрүп турар. Чижээ, «хораллы» деп чарлаан 400 фильмперни санаан айыткан брошюраны чоокта чаа Пекинге парлап үндүргеп. Кыдат дылга очулдуруп үндүрген «Ленин дугайында рассказтар», «Ульяновтарның өг-бүлезин», «Кан канчап катканыл», «Коммунист», «Кижиниң салым-чолу», «Оожум дон», «Отелло» болгаш оон-даа оске сураглыг совет фильмперни ол брошюрада киприген.

Ынчаарга Мао Цзэ-дуннуң «шынчы марксичилер бис» дээжир кижилерн Кыдатка марксизминиң баштайгы пропагандизи, Кыдаттың Коммунистиг партиязының идепкейлиг үндезилекчилериниң бирээзи Ли Да-Чжаонуң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылын дүүкаа эрттирип каапнар. Солуннар ол шылгаранган кыдат революсчуга холбаштырган чаңгыс-даа одуруг сестү парлаваан.

• • •

«Цинхуа» университединге хунвэйбиннерни кезеткеп бригадага Мао Цзэ-дуп үрүленинң үреэнинп белек кылдыр хайырлаан. Ол чорук Маону алган йөрээр чаа кампаниияны хазбартырынга чылдык болган. «Салгалга эт-түүлү кылдыр арттырып бээри»-биле үрүленинң үреэнинп формалиш эзилдиритге салын ыаар дугайында айтыышкынны берген. Пекинде болгаш Кыдаттың оске-даа хоорайларында митингилер болгаш чыскаалдар эртип турар. Ол үрени көөрүвге аас-кежиктиг болурупга төлептиг болган ораторлар митингилерге болгаш чыскаалдарга түве чугаалап турар. Ёзулуг чиниктер чедиишпес хоорайларга болгаш можуларга Пекининп «революстуг комитеди» чолукту белекке берип турар. Чижээ, кадыг саазынлап кылган чимис дүрзүлерни уткуп алынар дээш 10 мун ажыг кижини Наньчан хоорайның вокзал чанында шолче сывырып киирген. Мао Цзэ-дуннуң белээ «ажылчын аңгы дугайында өндүр чаагай сагыш салынышкыны» болур деп, кыдат солуннарының мурнуку түүлдеринде бижээн.

(СЭТА).

БУУРАП ДУШКЕН

ЛОНДОН. (СЭТА). Гибралтарга «Фнарлесс» дээр англи шериг кораблинге Англияның премьер-министри Гарольд Вильсонуң Родезияның расисчи ёзу-чурумунуң баштыны Смит-биле дөрт хүн иштинде үргүлчүлеп келген чугаалажымышкыннары бүрүн буураашкын-биле доозулган. Дүне парлап үндүргеп дыңнадымына бо чугаалажымышкынар база катап түүнел чок доозулганы билингеп. Родезияның расистери болгаш Смит тутаалажымышкыннарга байдалдың эдлери кылдыр боттарын санаа турарын болгаш Англияның кандыг-бир негелделерин хүлээп алырындан ойталаанын ол иежее Вильсонга ажыы-биле чугаалаан.

Англи чазак чуртка хамаарышпас чоруукту тыпсырының эргежок чугула негелдези кызыдыр «чаңгыс кижиниң үнү — чаңгыстың болуур» дээр принципке шагда чөпшээрешпес апарган. Бодунуң партиязының чөөн кезиниин болгаш африка чурттарның удурланыышкыны турзажок, англи чазак келир үеде политиктиг амыдыраяга дөрт миллион африка чонну «киприштирер» дутайында чүгле кандыг-бир бүзүредигни Смиттен негевишаан, Родезияга ак кештиг ниити муруунуң башкарарынга чөпшээрежирииге белеп. Ындыг болза-даа чугаалажымышкыннарның көргүскенибиле алырга, Смит аңаа безин чөпшээрешпейп турар. Смиттиң сорулгазы болза, англи үлетчүр болгаш саң-хөө бөлүктериниң нөмээржилгезин болгаш деткимчезин ажыглавышаан, чуртка ак кештиг эвээш муруунуң тергиндээшкиниин мөңгежидер болгаш үндезин африка чонну куздун, дарлалдың кинчизинге хевээр арттырарында болур.

Сирия Араб Республиканың национал нефть байлактарын барыын талакы нефть компанияларының дузаламчымын дилевейн, бодунуң күжү-биле ажыглап эгелээн Чоокку Чөөн чүктүн баштайгы чурттарының бирээзи болуп турар.

Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези болгаш совет тускай эртемниглерниң киржилгези-биле сприйжилер нефть-биле байлак черлерни кыска хуусаада шинчилеп тыпкан болгаш продуктулуг орумнээшкинин чоруткан Сувейдий нефть тывыш черинден Тартус портка чедир 650 километр узун дурттуг нефть дамчыдылгазын ажыглалга киирген. Чылда ап болур 5 миллион тонна нефтиниң чартык кезиин даштыкы рынокче чорудар, а оон артканын чурттуң иштики хереглелиниге ажыглаар.

ЧУРУКТА: Тель-Адасс дээр черде насос станциязы, ук станция Сувейдий нефть тывыш черинден нефтини Карачок-Тартус аразының нефть дамчыдылгазынче киир сордурар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«КОММУНИСТ»

Партияның Төп Комитединиң «Коммунист» деп теоретиктиг болгаш политиктиг журналы партияның ленинчи чиргиие шугуурун амыдыралга боттандырары дээш, коммунизмниң ондур улуг идеалдарының тинелегеи дээш идепкейлиг демисежии турар. Марксизм-ленинчи философиа, политиктиг экономиа, үлетпүрүнүң болгаш кежээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказы, политиктиг экономия, төөгү, партия амыдыралы, культура, уран чүүл талазы-биле, делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хоставгалгыг шимчээшкинниңг айтырыгларының талазы-биле чүүлдерни журналдың арынарынга парлаар.

Келир 1969 чылда журнал болза бистиң партияның болгаш Совет күрүнеевистиң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруңга холбаштырган материалдарны парлаарынче кол киҥээнгейни салгап турар. «Марксизм-ленинизм», «Ленинизм—бистиң үениҥ марксизмиҥ», «Ленинизм—бистиң тугувус болгаш чеңгээлзес», «Ленинизм болгаш өртемчейни эртемге үндезилеп биилеп алыры» дээш шинти аттар-биле хой чүүлдерни журнал парлаар. Марксизм философиязының, политиктиг экономиязының, эртемниг коммунизмниң хөгжүлдезиниң ленинчи үе-чадазын бүгү талазы-биле коргүзүп турар ленинчи гениниң ондур улуун оларга чыгыдар.

«Партия тургузуушкуунуҥ теориязы болгаш практиказы», «Ажыл-агыйны социалистиг ёзу-биле чорударының айтырыглары», «Ажыл-агый реформазы боттанып тур», «Идеология, эртем, культура», «Политиктиг экономияның ойу келген айтырыглары», «Эртем талазы-биле чугаалажышкыннар», «Социализм чурттарында», «Делегейниң коммунистиг шимчээшкинин» деп аттардыг болгаш еске-даа доктаамал кезектерингe материалдар парлаарын «Коммунист» уламчылаар.

Партия ооредилгезиниң системазында дыңнакчыларга ажыктыг материалдарны доктаамал парлаар. Чижээлээрге, теоретиктиг семинарларның дыңнакчыларынга база партийни ооредилгениң дуржулгазының, пропагандистерниң болгаш лекторларның мергежилии бедидериниң, күүл-ажылдың культуразының дугайында хой чүүлдерни парлаар турар, ынчаарга бо сөөлгү айыттынган чүүлдер марксиченинчи теориязы бот-ооредилге-биле ооренип турарларга хамаарлаар.

СЭКП-ниң болгаш акы-дуңма партияларның удуртукчу ажылдакчылары, партия, совет, профсоюзтар, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының ажылдакчылары, эртемниг, культураның ажылдакчылары, чогаалчылар, публицистер боттарының материалдарын доктаамал парлаарлар.

Партия, совет болгаш ажыл-агый активже, ээди ооредилге черлериниң эртем ажылдакчыларынга, башкыларынга, аспирантыларга болгаш студентилерге, совет интеллигенциянын калбак кезээнге «Коммунист» журналды таарыштыр үндүрүп турар.

К. ИВАНОВ.

ТӨӨГҮ ЖУРНАЛДАРЫ

«Төөгүниң айтырыглары» («Вопросы истории») болгаш «СЭКП төөгүзүнүң айтырыглары» («Вопросы истории КПСС») журналдар келир чылын чүнү парлаарларын? Бо талазы-биле кол-кол чүүлдерни ап мөгөлүн.

«СЭКП төөгүзүнүң айтырыглары». 11 чыл иштинде үнүп келгенинден дүргүзүнда бо журналды чон улуг үнелеэн. Журналдың келир чылда планнары кандыгыл? Мында эң кол онза чүве болза В. И. Ленинниң, ленинизмниң, өскүн чок ленинче идеяларны партияның үлам ынай хөгжүдүп турарының дугайында материалдарны парлаары болур. Оларны оон «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга» деп кезээнге доктаамал парлаар.

Оон чамдык тодаргай темалары мынаар:

В. И. Ленин социализмниң болгаш коммунизмниң хөгжүдезиниң дүрүм ёзугаар чүүлдерининг дугайында;

В. И. Ленинниң пролетариаттың гегемониязының дугайында ооредин болгаш амгы үе;

Чаа хевирлиг партиязының дугайында ленинчи ооредиг болгаш амгы үе;

В. И. Ленин болгаш төөгү эртеми;

Принципиалдыг политика, чөпшээрежилгелер дугайында ленинчи ооредиг.

Партия ооредилгезиниң дээди авеноузунга хамаарыштырган чаа консультацияларны «В. И. Ленин социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга Коммунистиг партияның удуртукчу ролюнүң дугайында» деп ниити ат-биле парлаачылаар, мынчангаш аңаа холбашкан 14 чүүл үнер.

Журналдың доктаамал чаа «Партия тургузуушкуунуҥ төөгүзүү болгаш теориязы» деп кезээ солуп болур.

Эртикен болгаш бо чыл-биле бир дөмей, СЭКП-ниң төөгүзүн буржуаз төөгүчүлерниң меге-пүгүлдүг байдал-биле хажыдыл турарынга удур чүүлдерни парлаачылаар.

Амгы үениң айтырыгларынга холбашкан чүүлдерни журнал мурнунгалы чүүлдээзиндан делгеренгей парлаачылаар. Мында — экономика реформазының байдалында партия организацияларының ажыл-төрүдүлгазының айтырыглары, партияның идеологтуг ажылының айтырыглары, партияның амгы үеде хөгжүлдезининг дүрүм ёзугаар чүүлдерини ооренирге дээш ышкаш темаларга чүүлдер үнүүлээр.

«Төөгүниң айтырыглары» журнал. Мында Ада-чүрттүң болгаш дашты төөгүлерни эрте-бурүңгу шагдан бээр парлаар. Төөгүге ынак бүгү кижилер оортан хой солуп, ажыктыг чүүлдерни номчуп алыр. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга холбаштыр хой чүүлдерни база парлаар. Журнал теория талазы-биле «Напаң» болгаш ангы талазы-биле эртеги үе дугайында дискуссинны доозакшы, түңнел чүүлдү парлаар.

«Бистиң чүрттүң улустарынмың эртикен үезинниң маадырлыг арыннарын» деп айтырыг талазы-биле төөгү башкыларына материалдарны парлаар. Мында мындыг темалар кирер:

Бирээде — Русь болгаш күрүт хөвү; ийиде—«Моол-татар дарлалга удур орус улустың хоставгалгыг демисели; оон ыдай: швед болгаш немец феодалдарының агрессиязынга удур демисел; XVI чүс чылда полыпа болгаш швед интервенциязга удур демисел; полыпа феодалдарга удур украин болгаш белорус улустарның хоставгалгыг демисели; 1812 чылдың ада-чүрт дайзыны сүт-сүт дээш, мында ниитизиниге он бир тема кирип турар.

1969 чылдың чайынындан эгелээш, ук журнал «IX—XVIII чүс чылдарда орус культура» деп айтырыг талазы-биле материалдар парлаачылаар.

Материалдар А. М. Васильевский, К. А. Мерецков, адмиралдар Н. Д. Папанин, В. Ф. Трибуц, министрлер хораан П. Н. Горемыкин, А. Г. Федоров, А. Г. Зверев оларның болгаш ескелериниг-даа Ада-чүрттүң Улуг дайзыныңдугайында сактыышкыннарын база парлаглаар.

«Кара далай эскадразының чок болгаанының төөгүзүнден», «Марсел Кашен», «Хосе Диас», «Кемаль Ататүрк», «Совет Россияның мурнуу түүнге интервентилерни чылча шанкаңы», «Юденичиниң походунуң бүүрап дүшкени», «1918 чылда империалистиг күрүнелериниң сүлчээзи», «Капиталистиг чүрттарның дипломатиязының болгаш разведказының 1939 чылдың августа чажыт кажарлаашкыннары», «Будиизм», «Индуизм» болгаш еске-даа аттардыг төөгү очерктерин журналга парлаар.

«Фактылар, болуушкуннар, кижилер» дээш кезекке материалдар парлаарын уламчылаар.

Мынчангаш номчукчулар бо журналдарны чагыдып алыр болза, оларга улуг ажыктыг болур.

И. КРАВЧЕНКО.

ОЛИМПИАДА ЧОРУП ТУР

XIX олимпиадаяны ажылдарының өөрүн чараш байырлалы эртикен. 115 чүрттүүнүң спортчулары киржир маргылдаалар ажеелей берген. Октябрь 13-те чиик атлеттер, штангистер, эки хемедээриниң мастерлери, волейболчу кыстар, баскетболчулар, боксёрлар болгаш бөө янзы мергежилдиглер маргылдашкан. Бодунуң бистиң маадырларывыс олимпиада ол хүн адаан.

Тиилекчиге аллар кылдыр чаңгыланып үнген баштайгы гимн Кениниҥ гимни болган. Африканың ол аныяк чүрттүнден келген 22 харлыг сөлдат Нафтали Тему бедик даглыг черден 10 километрге маңнаарынга 29 минута 27,4 секунда—тулган ыяка үе-шактыг артип келген.

Ол кежээ хүндүлел туружуун шынап-да «бүгү Африка» эҥелеңнеп турган. Тему-биле кожа турар түңнелдиг черлерни Эфиопия чүрттүг чүгүрүк Мамо Волде болгаш тунис Мохаммед Гаммуди аҥээп, олар моңгун болгаш үүлер медальдарны алган. Ында олимпиадазынга Абебе Бикиланың тиилелгези-биле бодуңун дугайын медеглээн болгаш бодуңун алдар-адын Тоюнога бедыткаан спортчу Африка Мелхиного олимпиадага киргирин ынчалдыр, тиилелгелиг эгелээн.

А штангистер шин театры «Импэриетеске» маргылдаазын агелээн. Олардың шүүлгеен Тегеранган келген 22 харлыг албан-дакчыг Мохаммед Нассири болган. Ең чиик дениилит ол ирак спортчу 150 килограмм үлүг кодургеш, үш ирак мергежил көргүзеринин маргылдаазынга 367,5 килограмм кодургеп түңнелдиг делегей рекордун катаптаан. Алдын медальның кыска баарының салым-чолу деҥи таваарга салдырганыгыг шинитирлеттиниң турган... Бентр моге Имре Фельди үш янзы мергежил көргүзеринин маргылдаазынга база ыдыг түңнелдиг болза-даа, 300 грамм аар деҥилиг болган, ынчангаш Тоюнога чедип алган түңнели дег, база моңгун медаль алган.

Пермьден келген делегей рекордчуу — армейски Геннадий Четин 352,5 кг кодургеш —дөртку черии алган.

Делегей чемпионнары — бистиң баскетболчулавывыстың баштайгы адаанчылары польша спортчулар болган. Польшаның командазы үжүүрмерген ойнаан, баштап үүлеэш шупту будун турган. Ынчангы-биле баштай ойнаан маргылдаа эҥчээнниң түңнели бистиң тиилиндек командавыстың үдүү ыыдыр 47:30 санныг болу бергеп. Чапсарлаан соонда бистиң командавыс темпизин улам күштедиргеп, оон доозарының медээзи дыңналыр дей бергеп турда, удур саппарының аразы талыйтыр чыгып калган кижилер деп билип алганнар.

Ол хүн ыспан командазы 81:46 санныг утказ АКШ-тың тиилиндек командазының чаа ийи американ ойнакчызы баскетболчу тускай мергежилдиглерге сонуургаачыг болган. 22 харлыг негр Дэю Уайт болган оон үе-чергези ийи метр дүрт-сыныг күдер Билл Хосиет онза көрүштүт.

Беш янзы мергежил көргүзер совет спортчуларының командазы база-ла моон мурнунда эртикен олимпийски оюн-кырдаазы ышкаш, маргылдаазын аът кроэунга тиилээнибиле эгелээн. Оларның кол адаанчылары — вентр спортчулар бистиң беш янзы мергежил спортчуларывыз 195 үе-леҥиг санныг алыскаш, бешки черни алган. Программа ёзугаар ам-даа дөрт маргылдаа болур.

Маргылдаага киргирин ССРЭ-ниң хөрөзиин волейболчуларының шилиндек оюн-кырдаазы база тиилелгелиг эгелээн. Ол четкословак командазы 3:1 санныг уткан.

(СЭТА-ның тускай корр).

Чуруктар: ССРЭ-ниң волейбол талазы-биле олимпийски командазы (солагай талдан оң талаже): бетинки одурүүда —Евгений Лапинский, Владимир Иванов, Василиюс Матушевас, Виктор Михальчук, Юрий Поярков, Эдуард Сибиряков. Ийиги одурүүда: тренер Юрий Клецев, Иван Бугаенков, Георгий Мондзолевский, Владимир Беляев, Валерий Кравченко, Олег Андропов, Борис Терещук.

В. Уи Да-синиҥ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ФУТБОЛДУҢ СОНУУРГАЛДЫГЛАРЫ

БРЮССЕЛЬ. Бельгияның шилиндек командазының футболистери делегейниң бирги черни алырының маргылдаазынга киргирлериниң баштайгы шилип алышкыны маргылдаазынга Финландияның командазын 6:1 (3:0) санныг уткан. 3 катап бөмбүк эрттир тепкен Полленнус бельгийлерниң дээре ойнакчыны болган.

СТОКГОЛЬМ. «Росунда» стадионга серинн-соогу ажоок-даа бол, 32 мүң көрүкчүлер, чымыгланыр турда, Швецияның шилиндек командазы делегейниң бирги черни алырының маргылдаазынга киргирлерни шилип алырының маргылдаазынга Норвегияның футболистерин 5:0 (1:0) санныг уткан. Шведтер бо удаада Европаның түүл-бүрү клубтарының өөнүүзүнүнден маргылдаазарга киржип турар беш шилиндек ойнакчыларны боттарының талазынга киҥиринтирип алган. Оларның ийиги — Киндвалл биле Ларссон удуглардың шупту үүлүнга: Киндвалл — үш, Ларсон—ийи катап бөмбүк эрттир тепкен.

СТАМБУЛ. Турция биле Болгарияның делегей чемпионадынга киргирлерни шилип алырының маргылдаалыларына белеткеним турар шилиндек командаларының баштайгы ойнаашкыннарынга Болгарды 2:0 (N:0) санныг шүүлген.

БУХАРЕСТ. Румыния биле ГДРниң шилиндек командалары эш хуусүнүң маргылдаазынга 1:1 (0:0) санныг үүчүп хайымашкан.

(СЭТА).

Чемпион илерээр

Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга тураскаатказ Кызылдың эң шилиндек ыдыраачыларының баштайгы салмы октябрь 13-те эгелээн. Бо маргылдаа болза Кызылдың чемпион ыдыраачызын тывар эҥчеглиг оюн болур.

Баштайгы салмда «Спартак» чемпиону Оюн Чүрттаковол хоочун ыдыраачы Клим Тутаржыкты, математика эртеминиҥ кандидады Ондар Хеймер-оол аныяк инженер Григорий Конеевти, мастерниҥ шиндидезі кезээ ыдыраачыларның чемпиону Мазхоткин геолог Барышниковту, студент В. Камнио филология эртеминиҥ кандидады Антон Кыламыны, Монгуш Кенин-Лопсан өөрүн өрээ-тудент ыдыраачы Дуңуп Монгуш-оолду түс-түс утказын алганнар. Тыва республикаииҥ ыдыраа чемпиону чораан Матпа Хөөчүнү педагогика эртеминиҥ кандидады Доржу Бурхиновту эгезинден эгелээш, чүгле кажгаларыг кылдыр шаан-ладдан ойнаан болган оларның соңгаларлатказ салмы — Хомушкунуң удуу боюн болур. Спирин — Берковичке, Сяин — Толюш бо дөрт ыдыраачымның салыгларыдараазында бир хостуг хүнде болур. Бо маргылдаада бир онза чүве болза оон киржинчилери чүгле бирги разрядтың ыдыраачылары болур болган чогум ыыш Кызылдың ыдыраачы чемпионуну алаарын баш удур чүгаалазары берге.

Ийиги салыг боюн болур.

К. МОНГУШ.

Округ сонгулда комиссиязының дыңнадыы

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниҥ сонгулгалар талазы-биле Кызыл хоорай Советиниҥ депутаттыың кандизадыгга гандидаттар болгаш совхозтуң № 49 сонгулга округунуң талазы-биле кандидатка бадыттарар чөптээреллиниң дугайында №7 школаның коллективиниң ниити хуралының протоколун барымдаалап көргеш, «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, кедээ болгаш суур Советтеринге сонгулгалар дугайында дурумнуң» 66 үүлүнге үндезилээш, 1942 чылда төрүттүнген ЛКСМ Кызыл хооркомунуң бирги секретары, дээди эртеминиг, СЭКП кежигүнү **Александр Александрович РОМАШОВТУ** депутаттың кандидазынга бүрүткээн.

Редакторнуң оралакчызы С. К. ШОҢГУ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Мэриэнна» 10, 2, «Арена» 4, «Анжелика болгаш хаан» 12, 5.55, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Щит болгаш хылыш» (4-кү фильм) 10, 1.45, 3.25, 5.05, 9.25, «Щит болгаш хылыш» (3-кү фильм) 12, «Щит болгаш хылыш» (3-кү, 4-кү фильмнер) 6.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аренаже өрүк» 3, «Дэюдо гений» 5, 8 шактарда.

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

Мергежилдиг башкы

Башкы институдуңуң дыл, литература факультединиң студентилериниге база бир кол эртем орус дылдың методиказы. Орус дылды чедишкинниг башкылары оон методикалың эки өөренип алыраан хамаарыжыр.

Бо бергe болгаш нарын эртемже бодуңун хөй чыл башкылап келген арга-дуржулгавыын № 2 школаның башкызы Наталья Акимовна Мистрюкова биске кээп, өөредип турар. Чижээзээрге, 5-кы класска орус дылга өөренее чогуур материалдарның темаларын тустуста каш шак өөредип, өөренчилерге быжыг болгаш таныы билигни бэргинчи кол-кол арганнарын айтып бергенин бистиҥ курстуң студентилери сонуургап дыҥнаан бис.

Наталья Акимовна студентилерге таныш болгаш эрткен. Ол республикаҥ тыва школдарының 5—7 класстарынга орус дылдың өөредилее номчуп автору. Хөй чылдарда ажылдап келген дуржулгазын, билиин келир үениҥ башкыларынга-даа, өөренчилерге-даа күзедиҥ-биле дамчыдып берип турар мергежилдиг башкы.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ,
студент.

Чаа училище

«Тыва кобальт» комбинадың 1969 чылда ажылгага киирип эгелээри-биле холбаштыр комбинаттың ажылынга ажылдаар бедик мергежилдиг ажылчынар келеттинип келген. Комбинатка ажылдаар кижилерниҥ санының деҥ кезии Хову-Аксының, водуга белеткээри-биле чыда профессионал-техникти училищеҥниҥ кежээки салбырын ажыктаан. Октябрь 2-де эгелээш келир үениҥ металлургтары, электриктери, нарын керектелдер септекчилери болгаш эртеччилер өөренип киргеп. Чаа училищеҥ «Тывакобальт» комбинаттың бедик мергежилдиг инженер-техниктери: техниктиг эртемнерниҥ кандидады, кол металлург эш Доржу Бузыр-оол, кол инженер Монгуш Тайар-оол, инженер-гидролик Болунай Шижит, инженерлер эштер Покорский, Рубцов дээш өскелер-даа башкылаар.

Келир үениҥ металлургтарын эш Шижиттиҥ баштайгы лекцияларын удур сонуургалы-биле дыҥнааннар. Чаа училищеде 200 ажыл кижи өөренип эгелээн, оларның чүрттүүлүү үндезин номчуп талаларын, Бүрүҥүү Тыва черге металлург деп чаа мергежилдиг тыптып эгелээнин ол болур.

Училищеге түлеп алышкын ам-даа үргүлүлеп турар, чүге дээ оолдап келгеннерниҥ болгаш өөредилеҥиң тускай болуу ноябрь 1-де эгелээр. Тыва кобальт силерни маңап тур, аныяктар!

К. ОЮН.

СӨСТҮҢ ҮЛҮГ МАСТЕРИНГЕ

КИЕВ. (СЭТА-ның корр). Октябрь 11-де Киевтиҥ Башкылар бажыңында «тургеневчи номчулгалар» эгелээн. Номчулгаларны орус улустуң улуг чогаалчызының төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болуруңга тураскаткан. Номчулгаларга литературоведтер, артистер, журналистер киришкен.

«Билиг» нинтвлели УССР-ниң эртемнер академиязының Т. Г. Шевченко аттыг литература институдуң биле кады И. С. Тургеневтиҥ юбилейинге уткуштур чогаалчының дугайында лекциялар номчулгазын эгелеп турар. Октябрьны соолгарыр Киевке лекторларның, литература башкыларының семинары болур. Будурузге, ооредилге черлерниге Тургенев дугайында эртем конференциялары, кежээлер, беседалар эрттирер, анда республиканың чогаадыкчы эвилелдери, литература, уран чүүл ажылдакчылары киржир.

Революция маадырларыңга тураскаатказ

УССР-ниң Министрлер Совуделиниң чанында кинематография комитези революция чылдарының шылгараадай болуушкуннарыга, бистиң үевистиң кижилериниң маадыр шылгараалдарыга, ленинчи национал политиказының тиилелгелиг тураскаатказ үе-зеҥ киносценарийлер чогаадырының конкурузун республиканың чогаалчыларының болгаш кинематографистериниң эвилелдери-биле кады чарлаан.

Кино тыртыглар шөлүгештерде сонуургаачыг чүү болуп турарыл?

Ленинчи темаларлыг кылдыр каттышкан чаа кинолар тыртымыл турар деп, РАТАУ-ның корреспондентизи Н. Соболевке кинематографияның республика комитединиҥ дыңнаткан. Республиканың студиялары 1969—1970 чылдарда Ю. Яновскийниң шинзии ёзугаар «Британ кыс дугайында бодалдар» кинону, 1906 чылда Кара далай далайкыларының тура халымшкыныңын маадыры лейтенант Шмидтиҥ дугайында «Почта романзы» — кинорассказты үндүрер. Одесса студиязы «Ленинчи мандат» кинону тыртымыл турар. Одессаның большевиктер организациязыдан РСДРП-ниң III съездизиниң делегадыңга В. И. Ленинниң сонгаан дугайында тоогу фактыны он кинонуң үндезинни болган.

Хроника-документалдыг болгаш эртемтайылбырлал кинозу тураскаалдыг хүнге уткуштур хой чаа чогаалдарны белеткеп турар. Украин тараачыларынаҥ аҥы-төлдериниҥ кандыг амыдыралдыг болу бергенинии дугайында рассказ — «Дөрт оглубала, дөрт салым-чоп». Кызыл Армияның организациячызы — В. И. Ленинниҥ дугайында «Хүндүлүг командирлер» деп кино ол. «Каприге ужуражмышкыннар» киноленталары М. Кощобицкийниҥ В. И. Ленинниҥ болгаан А. М. Горькийге ужуражмышкыннарынга тураскаатказ.

(СЭТА).

Башкының индири

АДА-ИЕЛЕРГЕ

Чаа өөредилге чылы эгелээле ай чыгай берген. Эгезинде партага безин олуруп билбес турган 1-ги классчы чаптар школдуң амыдыралга чаңчыл-гып, «бистер бичии ленипчилер—өөренчиклер бис» деп быжыг биле бергеннер.

Оларның чугаа-соолу чассыг аннырзан үштүнүп, чаз, дорт, чарын сестерни дилеп чугаалаарынче шүүдүл киргеннер. Чаптарның чугаа-домаазы улам гайгыралып, бөрүк чаңчылдардан алырылырар дээш башкылар тоолдаар, тывыжыктаар хөстүг чугаа-сооттуг кижээлерни эрттирер ёзур.

— Бо кичээлге кижи бүрүзү ава-аҥаларындан, аксы-үгбаларындан дыңнаан тоол, тывыжыктаан тып, тоолдажыл өөренир бис. Боттарының көргеп, биилеп солуп таварылгаларын база чугаалап болур — деп, чаптарны ажык чугааже сыйгырыпкан. Ыам эң-ле солун тоол тывыжыктарыг ыда кааптарын база катап айтырыл.

— Мен, башкы — дээш, бичии Арыаадай холун кодурер. Ол самбыра чаныҥга туруп-каш, бичии Маша болгаш аҥыларар дугайында тоолдааны дээш эки демдек алган. Бичии Буян «Аҥым темир, бодум демир, кымчы чокка дүшпес-ле мен» деп тывыжыкты ыткан. Бистер бергедээнивистен: — бажыңыз?— деп, чоокшулаарын дилээн бис. Ынчалза-даа Буян бажыңын адап бээрин орунга «Шооха!» деп тывызыктын болуп алай каапкан. Тывызыкты ыткаҥ дээш ол база-ла, беш демдек алган. Бичии Вила турган:

— Бир-ле катап бичии уруг дагта сайзанактап ойнап олурган. «Ава» келгеп, ол уругну чипкен — деп чугаа оон-биле тонгеп.

— Авазы канчанганыл? — деп айтырыгга:

— Авазы тыпсаҥ. Ол-ла — деп харылаан. Бо чижектит «азага» хамаарышкан чугаалары элээп каш өөреникчилер катаптаан. Бо өөреникчилериҥ чугаалының үүн сүрүү танывыштаалыныр. «Аза», «четкер», «бук» деп уруглары коргүтайын, харын каракка көстүп чоруур хураганнар, хойлар, бызааларының бажын достуруп, боттарының ажылдамыыралчы үлегер-чижээнге өөредип чаңчыктырары күзенчит. Вала школдуң беш салазын безин саналын бижбес келген. Бо таварылгада малчын ада-иелер: «Кандыг хөөвүс төрүпкен-дир, кап хураган төрээн-дир. Клеткада каш хураган бар-дыр, сана!»—деп чаңчыктырып өөредир керек.

Эң-ле бичe Арлыышаннының чижекке алыыл. Ол аксы-биле де дагза формазынга аъттыг даалыктадып кээрге, бир кызыл-дилги чеди загаалы дүктейтин кааткан болган, Аксы боозун шыгаагаш, адар орта дилги «сейт» дээш олу берген. Мен тудуп көргеш: «Таптыын кулугуру!» дээш мен деп ол чугаалаан. Бичии оол малдың дайзыны өлүрткениҥге чоргаарлаганындан ол болуушкуну кажан-даа үтпаанга таварылга эвес.

1-ги классчылар 10 кижи. Олар шупту боттарының хире чергези-биле тоолдар, тывызыктарны, көргеп киноларының кезек чамдыызын болгаш боттарының көргеп-биле ужуралдарын мурнун буладжып, хол көдүүш харылаанар.

А чамдык чаптар «азырык ашак» келгеп улустарны коргудуп, бажыңның соңгазын буза шаап турган болуушкуннар, аргинин артыышкынарын база чугаалап, олардан канчаар коргуп турганын илереткеннер.

Ажык чугаа кичээлдиҥ түңнелинде өөреникчилер тывызыктар, тоолдажыр болгаш «Шынаа аң!», «бажыңы», «догзаштырары» деп сестериин утказын болгаш «ава», «четкер» деп чүвелер чок, хөөзүн сестер-дир деп шын билдип, арага ижип алган чалчык, шош-содаа үүлгедип чоруур кижилерни эң-ле багай, чыыш калган кижилер деп билип алганнар.

Мынчангаш үстүнде уруглариың чугаалыдан каидыг түңнелдер үндүрер бис. Кол чүве уруглар ыыстың чугаа-домаазы тыва сестерни чассыдыр ядырындан чайладып, эргинии чаңчылдарындан хоорулгаларыбы, ыы-домаан элиг-чазап чугаалаып өөредирин болур. Үстүнде ада-иелер Күжүгеттер, Салчактар, Арлыыпаннар болгаш Кунгаа оларның уруглары кай узаа турүп «Өскүс-оол», «Ийи өжеш ашкулер», «Кызыл бөртүүтеш», «Чыраа кулун», «Маша болгаш аныылар» дээш еске-даа солун тоол, тывызыктарны өөрүнге эки дамчыдып чугаалап билир болганнар. Бо чорук ада-иелер уруглариың кижиндивлелиниче кичээнгейни салып, солунсеткүүл, номнарны номчуп, билип, алганын уруглариға кыска тодазы-биле дамчыдып берип турарын хереглеп турар-дыр.

А. БӨЛГҮМ-ООЛ,
Бүрен-Хем школазының башкызы.

Каа-Хем район.

редакцияның адресі: Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кизизининиң 35-24, харыысалгалы секретарының 23-35, партийжи амыдырал кизизининиң 23-54, культура кизизининиң 37-13, кезээ ажыл-агый кизизининиң 21-47, үлетпүр кизизининиң 22-64, чагаа база совет тургузут киллистерининиң 21-27, информацина кизизининиң 20-60, бүтүглетгериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейс баргында 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң чанында пархазга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу). ТС—01439.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыхда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 17 ЧЕТВЕРГ № 245 (7087).

Өртээ 2 көп.

Социалистиг чурттарның ажылчы чоннары! Социалистиг күрүнелерниң аразында найыралды болгаш чаңгыс эпти быжыглаар дээш, акы-дүңма харылзааларны улам ыңай хөгжүдер дээш демисежиңер! Социализмге өжээннешкек күштерниң чимзениишкиннеринге хамаарыштыр серемчилелдиг болуңар! Пролетаржы интернационализмниң тугун бедик тудаалы!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 51 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

МАЛЧЫННАРГА ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДЫ ТУРГУЗАР

Соолгу чылдарда көдээге бурунгаар кескү бәзымнар, малчыннарның чуртталга амыдыралынга улуг чаартылгалар болган. Колхозтарның, совхозтарның төптери улам чаартынып, хөвү туралгаларында, фермаларда болгаш бригадаларда бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың, чуртталганың түдүглары калбарып, көрүштүг чаа суурлар немежип турар. Ол болза Коммунистиг партияның, Совет чазактың бүгү чүвени кижиниг, кижиниң чаагай чөрүүнга барааллагдып турарының тодаргай илерээшкини болур.

Материалдыг байлактың тургузукчулары кижилер, малчыннар дугайында, оларга таарымчалыг чуртталга бажыңнарын белетиккээр, культурлуг негелдеми хандырар дугайында айтырыг партия, совет органнарның, аныл-агый удуртукчуларының хүн бүрү кичээнгейинге турар үшүрлүг. Малчыннарның бажыңнарын септээр, чаа бажыңнарны немей кылыр талазы-биле аныл «Элегес» совхозта, Тес-Хемде «Чодураа», Тандыда «Революцияның чалбыыны», Моңгүн-Тайгада «Мөген-Бүрен» колхозтарда болгаш чамдык өске-дээ аныл-агыйларда организастыг чөрүп турар.

Хөөрайларда, анылчын суурларда ышкаш, амгы үеде көдээ түдүг чер болганда улам калбарган. Бо чугула аныларда колхозтарның болгаш совхозтарның түскай бригадаларды, «Тыва көдээ түдүг» трезинниң районнарда механизаторлар боттандырып турар. Шагаан-Арыгның көжүп чөрүүр механизастаттынган № 586 колонназының эки аныл чижекке ап, мактап болуур, оон түдүгүшү бригадалары ай, квартал планнарын чедимишинниг боттандырып турар.

Моон-биле кады көдээ түдүгүнүң аныларында улуг четпестер барын база айтыр хереп. Колхозтарның болгаш совхозтарның, чер-чер Советтериниң түдүгларынга, септелгелерге чыл бүрү эвээш эвес акша-хөреңги көрдүнүп турар, а оңу чамдык черлер ёй-шаанда, четче аныгланавайн турар. Ол ышкаш хыналда чөк удуртулганың улаңындан түдүглар узамдыгар, шала кылдынган — кладовказы, крышказы чөк, соңгалары чаңгыс жаът, печказы салдынмаан бажыңнарга малчыннар чурттадыр шын эвес черүүктарыны моон соңгаар болдурбас.

Кыштагларашкын үези келген, а аңда белеткел, ыяңгыл чуртталга бажыңнарын септээр, аныл-агыйларның бүдүрүлге планында көрдүнген түдүгларны дүргедедир хемчеглер чамдык черлерде дөндии хөнүдал турар. Өөрүде «Торгалыг» совхозтуң 40 аныг малчын өрегелери чурттаар бажың чөк, септелге негеттинип турар 85 бажың амга чедир кылдынмаан. Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» колхозтуң бажың чөк малчыннары 50 аныг, а септеттинмээн бажыңнарда 35 хире өрөге бар. Бай-Тайгада байдал өөн база дээредевес, районда никитизи-биле 360 аныг малчын өрөге кидис оглөрде.

Чамдык аныл-агыйларда түдүгүнүң шын ыңдыг өнза хөнүдал турарының чылдагазыны нуш-аныпды четпес организастап, аныл шагын бүдүрүнчүлүг эвес аныглап турарында. Кандыг бир кампания аныларының үезинде бызаңчыларны есизээр чардыктырар чорук түдүг планын ёй-шаанда күүседирин шаптыктаар, аныдың шынарын кудуладыр. Ол ышкаш түдүг бригадаларын четчелээр, кижилерни аныдың аайы-биле өредип мергежидер хемчеглерни колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, партия, совет болгаш көдээ аныл-агый органнары нешпак боттандырып турар. Моон соңгаар ол айтырыгже кичээнгей салыры чугула.

Көдээ аныл-агыйда бүдүрүкчү күштерни улам ыңай хөгжүдеринче, көдээ чоннуң материалдыг чаагай чөрүүн, культурлуг дениелин бедидеринче углананган чугула хемчеглерни партия болгаш чазак соолгу чылдарда улам күштелдиргеп. Көдээге түдүг аныдың эжилеп көргеш, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чоокта чаа база доктаал үндүрген. Колхозчуларны болгаш совхозтар аныдакчыларын күүску, кышкы үеде түдүгга киржирин хандырар, түдүгнүк түскай эртем мөргежидинге оларны өредир аныпды организастаарын СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чугулалап айытқан.

«Тыва көдээ түдүг» трезинниң механолонналарында, колхозтарда болгаш совхозтарда аныпы үлегерлиг бригадалар бар, бодунуң аныпынга мастерлер болган дүржүлгелиг бызаңчылар хөй. Олар бүдүрүлге планын ёй-шаанда шевергин күүседирин хандырбышаан, кылган аныдың—чурттапга бажыңының кижилерге, малчыннарга таарымчалыг болурунче улуг ничээнгейни углындырып турар. Парторганизацияларның агитколлектив немигүннери, коммунистер болгаш комсомолчулар бо дугайын пропагандалаар үшүрлүг, хана сөлүнмарынга, көргүзүр самбыраларынга чырыдар хереп.

Малчыннарга таарымчалыг байдалды хандырары дээрге, ол чүгле чурттапга бажыңының айтырыы эвес, оон-биле кады оларның материал болгаш мораль талазы-биле негелделеринге дүүшкен чаагай аныдырал болурун билири чугула. Ол болза райполларның болгаш рабкооптарның, почта харылзааның, медицина болгаш культура албан черлериниң аныпын амгы негелденің деннелинге чедир бедидерин база негеп турар.

Совет улус, делегейниң депшилгелиг бүгү кижилери төвгүлүт улуг байырлалга — Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл өнүнга аажок өөрүшүлүг сеткилбиле белетиленип турар. Каяа-даа баарга, бистиң чурттуң бүгү черлеринде аныя-иш ол аңдарлыг юбилейге утказытур калбарган. Дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүлүг болурунга социалистиг чарыш көдээ түдүгжуларыны улам сорук киирер.

Совет-чехословак чугаалажыышкыннар

Октябрь 14—15-те Кремльге Совет Эвилелиниң чазак төлээлери биле Чехословак Социалистиг Республиканың чазак төлээлериниң аразында чугаалажыышкыннар болган. Москва дугуржулгаларын барымдаалаан, чамдык айтырыглар талазы-биле, оон иштинде 1968 чылдың октябрь 3—4-те Москвага болган совет-чехословак чугаалажыышкыннар дугайында дыннадыгда көрдүгнеиин ёзугаар Чехословакиянын девискээринге совет шериглериниң түр үезе турарының негелделериниң дугайында айтырытның талазы-биле саналонаалдарның солчулгазы болган.

Совет талаадан чугаалажыышкыннарга киришкеннер: ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң даштыкы харектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, ССРЭ-ниң даштыкы харектер министриниң бирги орлакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги орлакчызы, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Көл штабының начальныгы Совет Эвилелиниң Маршалы М. В. Захаров.

Чехословак талаадан — ЧССР-ниң чазааның Даргазы О. Черник, чазактың Даргазының орлакчылары Ф. Гамоуз, П. Колотка, юстиция министри Б. Кучера, камгалал министри В. Влчек, Словак национал чөвүлелдиң Даргазының орлакчызы Я. Марко, Словак национал чөвүлелдиң көдээ аныл-агый болгаш азы-чем айтырыгларының талазы-биле бүрүн эргелиг төлээзи К. Бода, даштыкы харектер министриниң бирги орлакчызы Я. Пудлак, национал камгалал министриниң бирги орлакчызы, Чехословак улус армиязының көл штабының начальныгы генерал-лейтенант К. Русов, национал камгалал министриниң орлакчызы генерал-лейтенант Б. Дворжак, улус аныл-агыйхы планнаашкын министриниң орлакчызы З. Шедивый, чазак Президиумунуң кылдыс эргелекчизи генерал-майор П. Чинчар.

Чугаалажыышкыннар эң-хүүзүнүң болгаш аныл-иишче кады аныдажыланның ёзугунга эрткен. (СЭТА).

«СОКОЛЬНИКИДЕ» ЧЕХОСЛОВАК ДЕЛГЕЛГЕ

Чехословакияның даштыкы садыының «Тудуг импорт» каттыжыышкыны культура, дыштанылганың «Сокольники» парыгынга октябрь 15-те металл болбаазыралыр станоктарының, чазыг чок аныдаар херекселдериниң болгаш приборларының делгелгезин ажыткан. Чехословакияның даштыкы чурттарга шагдан тура көргүзүп келген делгелгелериниң специализастаттынган эң улуг делгизи ол.

Чижек кылдыр алырга, Чехословакия—станоктар бүдүрери Швейцарияның шак бүдүрери дег чаагай чаңчыл болдурган чурттарның бирээзи деп чүве черле билдингир. Ам ЧССР 10 мун чурттакчы бүрүзүнге онааштыр металл болбаазыралыгазының 11 станогун чылдың-на бүдүрүп үндүрүп турар. Делегейниң ийнги черин алган түңнел ол. Ынды түңнелдиң аайы-биле турган данзыда Англия алдыгы, АКШ—он бирги черде деп чугаалаарга, аңаа четчир барымдаа болур. Чехословак бүдүрүлге черлериниң марказын эдилеп станок дериглерин ам 80 күрүне садып ап турар.

«Сокольникиде» ажыттынган делгелге алды салбырлыг. Ында токарь, фрезер, хоюглал, чомулга станоктарын делгеп көргүскен. Чурагайлыг программ ёзугаар башкарып ажылдадыр, металл болбаазыралыр бес станок эң сонуургачыг. Оларны ЧССР-ниң улетпүрүүнүң чедишкиннерининг сөөлгү негелдеэнин ёзугаар бүдүрген болгаш эң баштайгы ла бисе делгеп көргүскен. Шупту 50 станоктарны болгаш узанылга-хевирел машиналарын делгээн.

И. НОВИКОВ,
В. СЕРОВ
(СЭТА-ның корр).

КОММУНИСТИҢ КҮЗЕЛИ, ЧҮТКҮЛҮ

СЭКП Танды райкомунуң болгаш райкүүскомнуң фермалар аразынга шилчин чоруур Кызыл түгүн «Межегей» совхозтуң төп Алаак сүт-бараан фермазынга чартык чылдың түңнелин барымдаалап тывыскан. Тук аңаа баргаш, инда быжыы-биле «ижээй» берген. Чылдың үш кварталдарында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп чугаалашкан. СЭКП райкому болгаш райкүүском фермалар аразынга шилчин чоруур түктү ол турган коллективинге хевээр арттырган.

Ферма коллективиниң ажылы бедик-биле үнелеттинип турарының үнелеин чүүлү болза, инда кижилериниң хүлээнген ажылынга кызымаа, ак сеткилдин. Оны бадыткап турар чамдык чурагайларны сайгара каапталыпар. Совхозта үш сүт-бараан фермалары бар. Чылдың үш кварталында бир инекке онааштыр саап алган сүдүн көргүзеерге мындыг: Алаак—2346 кг, Доора-Хадын — 2129 кг, Кара-Булуң — 2022 кг. Моон алгаш көөрге, Алаак фермазы социалистиг чарыштың типлекчизи болуп турарыл тодаргай-дыр.

Алаак сүт-бараан фермазында кайгамчык кижилер ажылдап, чурттап турар. Чылдың тос айларының түңнелинде сес саанчылар бир инекхен-не ийи муң ажыг килограмм сүттүг саптаныпар. Ол мурнакчыларның бир инекке онааштыр саптап сүдү алаанда бо:

З. Кравченко	2788 кг.
В. Молчанова	2679 кг.
З. Карташова	2620 кг.
З. Гельцер	2581 кг.
Л. Сиренева	2510 кг.
М. Сабельникова	2494 кг.
О. Кара-кыс	2418 кг.

Үстүнде ады кирген мурнакчылар инда саанчыларның чартык кезиинден хөй боон турар. Моон алгаш көөрге, Алаак фермазының саанчылары барык дең-дескн бедик будүрүкчүлүг ажылдап турары тодаргай-дыр.

Саанчылар коллективи, оон кежигүннери шупту бедик будүрүкчүлүг ажылдап турар деп демдеглевишаан, коммунист Зинаида Петровна Карташованың дугайын онзалап айтыры чугула. Зинаида Петровна амдыызында саанчылар аразында чарыштың үшкү черинде чоруп турар болза-даа, оон хөй-ниитижи, организакчы ажылы улуг. Ол бодунуң байлак арга-дужулгазын өөредүнге, ыяңгыя аныяктарга күзелдин-биле дамчыдып берип турар.

Зинаида Петровна шын-на сеткил-биле мынчаар медегээн: «Сүт саап алыр талазы-биле бистиң мактап турардаа болза, четпестеривис хөй. Ону чажырган хереэ чүү боор. Бисте эң четпес чүве болза бызаа кажаалын аяңы үеним-биле дериваэни болур. Ферманың бригадири эш Лебедев-даа база саанчылар, бызаа ажаакчылары бистер-даа ол четпес чүүлдү эдип алыр дээш демисежип турар бис. Ону чоокку сорулга кылдыр тургускан-даа бис. Бистиң ферманың кыштаглаашкынга белеткели четпес дээрзин мынаар херек. Мынчага чедир инек кажааларының ишти, дашты арыглаттынмаан, соңгалары шилдеттинмээн. Бис бодувустуң күжүүс-биле бызаа кажааларын аштап, чылыглап алган бис, ам инек кажааларын база ынчаар кылыр бис».

Чамдык фермаларның ажылдакчылары өскээртен дуза маныарынга чаңчыкканы чажыт эвес. Мурнакчы саанчы, коммунист эш Карташова ындыг эвес, фермага кандыг-бир чүвени кылып алыры чугула апарганда, саанчыларны баштааш киришпес.

Зинаида Петровна шын-на сеткил-биле мынчаар медегээн: «Сүт саап алыр талазы-биле бистиң мактап турардаа болза, четпестеривис хөй. Ону чажырган хереэ чүү боор. Бисте эң четпес чүве болза бызаа кажаалын аяңы үеним-биле дериваэни болур. Ферманың бригадири эш Лебедев-даа база саанчылар, бызаа ажаакчылары бистер-даа ол четпес чүүлдү эдип алыр дээш демисежип турар бис. Ону чоокку сорулга кылдыр тургускан-даа бис. Бистиң ферманың кыштаглаашкынга белеткели четпес дээрзин мынаар херек. Мынчага чедир инек кажааларының ишти, дашты арыглаттынмаан, соңгалары шилдеттинмээн. Бис бодувустуң күжүүс-биле бызаа кажааларын аштап, чылыглап алган бис, ам инек кажааларын база ынчаар кылыр бис».

Чамдык фермаларның ажылдакчылары өскээртен дуза маныарынга чаңчыкканы чажыт эвес. Мурнакчы саанчы, коммунист эш Карташова ындыг эвес, фермага кандыг-бир чүвени кылып алыры чугула апарганда, саанчыларны баштааш киришпес.

Зинаида Петровна чүгле боду хууда улуг чедишкиннинг болурун күзевейн, инипти коллектив, оон бүгү кежигүннери чедишкининг болурун өөредип чоруур. Ол мынча дээр:

— Кравченко, Молчанова, Гельцер база мен бир-бирээвис мурнап чаржып келдивис. Чартык чыл түңнелинде мен тиилекчи турдум. Ам бирги черде Зинаида Кравченко. Өске саанчылар биза-ла чарыштың тиилекчизи болур дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар. Моң кол күзелим — мурнакчыларның одуруу удам-на өзери. Хууда күзелим — бо чылын бир инектеннге үш муң литр сүттүг саап алыры.

Мурнакчы коммунистиң чүткүлүн, күзелин допчулап көргүскүшаан, «Межегей» совхозтуң кожаларынга хамаарыштыр чамдык деннелге хевирлиг демдеглелин кылза чогуур. Тандының Дуржулга станцизиязының төп сүт-бараан фермазында он алды саанчылардан чүгле чаңгыс Оюн Серемаа тос айларда саар инек бүрүзүнден 2000 кг сүт саптап болган. Ол ферма чайлагга үр күзеглеп, инектерге немелде чем бербейн турганы-биле үш кү квартална сүт саалдазын кудулаткаш, планны күүсетпээн. Ол коллективте социалистиг чарыш массалыг эвес, кижилерге хей-аът киририкчи ядыг болбайн турар.

«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: солагай таладан саанчылар Оюн Кара-кыс (адаайда) биле Зинаида Карташова.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУҢ.

Бистиң РЕСПУБЛИКАДА

Кызыл туктуң ээзи

Өөрүде «Коммунизмче орук» колхозтуң Улаатайда хойму бригадазының мурнакчы хоймузу Сесер-оол Монгушович Базыр-ооллуң коданында ам 304 баш тыва уксаалыг хөй бар. Ол хойларының төрүүр 100 хөй бүрүзүнге онааштыр 104 хураганны эрткен кыжын алгаш, колхозтуң малчыннарының ортузунда шилчип чоруур Кызыл тукту ам-даа бижиг тутпушаан.

Мурнакчы хоймунуң алган хураганнарындан артель тыва уксаалыг будүрүкчү кошкарлар болур хураганнарны тускайлап үскен. Аныяк болгаш мурнакчы малчын болу СЭКП кемигүнүнге киреринге белеткенип турар.

О. ЛАМА.

Алдарлыг юбилейге

Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга чем белеткелиниң планын районнуң өске ажыл-агыйларындан мурнай күүсеткен. Анда комсомолчулар болгаш аныяктар төлептиг үлүүн киргеннер. Орта ийи бригада ажылдап турган. Коммунистер Ондар Кошкар-ооллуң удуртканы комсомолчу-аныяктарның бригадазы үлегерлиг ажылдаан. Олар 200 тонна ситенин белеткээр тургаш 250 тонна кылдыр күүсеткен. Коллективтиң кежигүннеринден күш-ажылга Ооржак Үгүй-оол, Ховалыг Кызыл-оол, Ховалыг Базыр-оол, Люба Иргит онза плыгарап, хүн нормазын доктаамал ажыр күүсеңип, чарыштың мурнуку одуруунга чоруп келгеннер.

Комсомолчулар болгаш аныяктар күш-ажылчы чедишкининиң ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга тураскаадып турарлар.

Т. ХЕРТЕК.

КЫШТАГЛААРЫНГА БЕЛЕН

Эрзин районнуң Ленин аттыг колхозунуң № 2 хойжу бригадазы (бригадири Сотпа Содунам) 9 коданы хойнуң өдек кыштаан бүрүн белеткээн. Бригадирниң коданында төрүүр хөй бар. Ол кыштаан часкы үеде-ле кышка удур бүрүн белеткээш, чайын өдек болуп, аап-саап ажылдарын доозкаш, өскелерге үлегерин көргүскен.

Бригаданың бүгү кыштагларында 220 тонна ногаан сигеп чедиртингем.

Келир чылдың үрезининге

★ **КАА-ХЕМ** районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда үрезининиң ийиги арыглаашкынын чоруулуп турар. Бо ажылды үрезин арыглаарынга белеткээн ийи пунктуза: Мария Ефановага удуртқан төп шанда, Леонид Поповка удуртқан Саргалда арыглап турар. Пунктуларның кайызын-даа механизмнер-биле долу хандырган. Колхоз бо хүннерге чедир 500 тонна таараа үрезинин чажарынын кондициязынга чедир бүрүн арыглап урган.

Үрезин арыглакчылары Александра Глушкова, Мария Воронцова олар хүн нормазын үргүлүү ажырып, идепкейлиг ажылдап турарлар.

• • •

★ **«ЛЕНИНЧИ ОРУК»** колхозтуң тараажылары эки шынарлыг үрезин белеткелинче онза кичээнгейин салып турарлар. Саргалда 526 тонна тараа культураларының үрезинин чажарынга белеткеп, арыглаан шыгжаан, колхоз төвүнде складтарда 150 тонна арыглаан үрезин үрүнган. Үрезин арыглаар «ОС-4,5» машина туруушкун чок ажылдап турар.

Келир чылдың үрезининиң белеткелинде Зоя, Галя Тюпиналар, Тамара Малышева, Раиса Хатимова болгаш шан эргелекчизи Семен Сефиров олар кызымаккай ажылдап турарлар.

П. ПОПОВ.

Хүлбүс-Даштарда

Бии-Хемде «Халын» колхозтуң Баян-Колда хойжу бригадазының хою ам келир кыжын тос кезек коданга кыштаар. Бо хүннерде бригаданың хойжулары түс-түс кыштагларында улуг биче мал кажааларын септеп белеткээш, дезинфекцизээр. Олар хой чуулазын чогуур үеде организастыг эрттиргеш, тарып боозадылганы доозар четкен. Амгы үеде бригадада ниитизи-биле 1600 хой тарып боозаттынган.

Хойжу бригазаның чамдык кежигүннери эрткен чайын үштен эвээш эвес улаа олар солуп көшкеш, эки семиртилгени чедип алган. Чижээлеэрге, хойжулар Донгак Доржу, Тюлюш Сарыг-оол, Оюн Бичеоол оларның хойлары эрткен чайын эң эки деңгилдени алган. Ол коданнарда бир хойнуң-на ортумак диниг деңзизи 48—52 килограммдан ажып турар. Соолгу үеде бүгү малчыннар мал кажааларының чамдык чедир кылыр ажылларын организастыг чоруулуп турар.

С. ДАНГАА.

Аңчылар слёду

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Октябрь 11-де район аңчыларының слёду болуп эрткен. Аңаа эрткен аңнымыр сезонунуң түңнелдериниң база бо сезонда аңчыларның соруглаларының дугайын чугаалашкан. Бо дугайында ылаткелди инда белеткелдер конторазының директору П. Артына кылган.

Эрткен аңнымыр сезонунда олук тывыжының планын 137 хуу күүсеткен ийикле планнаан дашкаар 37 мун рубльдин олуун сөдын алган. Эрткен сезонның олуунуң мурнуну дииш, кижи болган.

Чардынган керээлерни күүседип, мурнеге хөй олукту киирткеннер кончуг хөй. Чижээ, «Мөрен» колхозта О. Наждан 570 диин, 11 кижи, 5 дилги кежин дужаган. Азы 600 рубльдин оруулгазын киирер турган 220 кылдыр күүсеткен. Ол ышкаш Бай-Даг, Нарын суурларның эки аңчылары И. Биликти, Г. Пдан оларны сёёт демдеглээн.

Бо сезонда аңчылар ок-чемзек, куш-хунезин, таарымчалыг идик-хеп аймаа-биле эки хандыртынган. Эрзин районнуң аңчылары слёдундан кожаны Тес-Хем районнуң аңчыларын социалистиг чарышка кыйгырган, ол хүн Салгалдай суурга болган Тес-Хемниң аңчылар слёдунга байрылыг телеграмманы чоруткан.

Тарааны, сүттү, эътти болгаш чер база мал ажылының өске-даа продуктуларын будүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын долдур база ажыр, чедишкинниг күүседип турар көдээ ажыл-агый мурнакчыларына алдар!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 51 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Партийжи удуртулга—чедиишкинниң үндезини

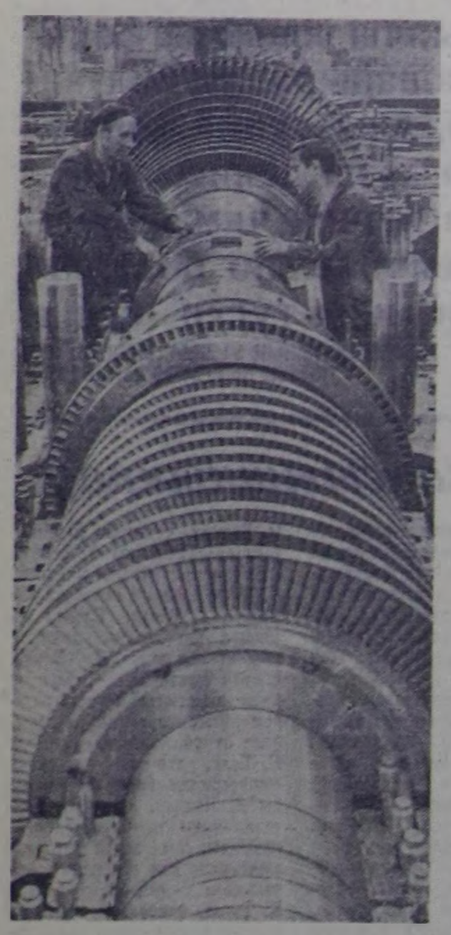

ЛЕНИНГРАД. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг металл заводунга бүдүрген 200 муң киловатт күчүлүг турбиналар бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда одаар чүүл-биле ажылдаар хөй санныг электростанцияларда чедиишкинниг ажылдап турар. Ам бүдүрүлгеде база бир ындыг турбинаның шенелдезин дооскан. Ол турбинаны Герман Демократтыг Республикада тудуп турар электростанциязынга чорудуп бээр. Чылдың төнчүзүнге чедир ленинград турбина тудугжулары немец энергетиктерге чорудары-биле база бир ындыг агрегатты бүдүрер.

ЧУРУКТА: слесарьлар Г. Чулков (солагай талазында) биле Н. Канашкин ГДР-же чорудар турбинаның роторун белеткеп тур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Аныяктар ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылдың деңнелин бедидери, утка-шынарын болгаш хевирлерин байыдары партия болгаш комсомол организацияларының эң чугула сорулгазы болурун партияның XXIII съездизи айыткан.

Тожу районнуң комсомолчулары болгаш аныяктары ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң херектеринге боттарының биче эвес үлүүн киириштирип турар. Ооң кескү херечизи чүл дизе, аныяктарның хөй кезии кодээ ажыл-агыйда, тудугда, харылзаада, эмнелге, культура чырыдыышкын албан черлеринде, школаларда, амыдырал хандырылга черлеринде хаара туттунган. Районнуң мурнунда салдынган сорулга бүрүзү аныяктарның киржилгези-биле чедиишкинниг шиитпирлеттинип турар.

Комсомолга партийжи удуртулганы экижидери — партия организациязы бүрүзүнүң хүн бүрүнүң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Ынчангаш СЭКП райкому, ооң бюрозу комсомолду удуртур талазы-биле партия организацияларының ажылын күштелдирер хемчеглерни ап келген. Райкомнуң пленумунга комсомол эге организацияларын удуртур талазы-биле ВЛКСМ райкомунуң ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Аныяктарның политиктиг болгаш ниити билиг өөредилгезиниң, спорт ажылдарының, комсомол болгаш профэвилея организацияларының ажылын удуртур талазы-биле Сыстыг-Хемниң күрүне аңныыр ажыл-агый черинде партия организациязының ажылының дугайында дээн чөргелиг айтырыгларны райкомнуң бюрозунга сөөлгү үеде чугаалажып келген. Партияның район комитединиң бюрозу, парткомнар болгаш партия эге организациялары комсомол организацияларын удуртур, аныяктар ортузунга чорудар ажылдар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону амыдыралга боттандырарының практиктиг хемчеглерни чорудуп турар. Колхоз баштаар черлери-биле чугаалажып тургаш, ында комсомол комитеттериниң секретарьларынга хостаттырган комсоргтарны ажылдаткан. Бо чорук ол организацияларның ажылын элээн экижиткен.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурун база ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш районнуң комсомол организацияларының аразында социалистиг чарыш калбарган. Ол чарыштың баштайгы түңнелинде «Совет Тыва» колхозтуң Кол Каңоолга удурткан комсомолчу аныяктарның мал чеми белеткээр бригадазы тиилээш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ол ышкаш ол-ла колхозтуң Толбулда, «Май 1» колхозтуң Чумуртугда аныяктар бригадалары база-ла эки түңнелдерлиг болган.

Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң аразында комсомолчулар болгаш аныяктар эвээш эвес. «Совет Тыва» колхозта комсомолчулар Бараан Чамый биле Роза Чигжиттиң өг-бүлези районнуң мурнакчы хойжуларының аразында санадып турар. Бирги чартык чылда бир хойдан-на 2,3 кг дүктү олар кыргып алганнар. «Май 1» колхозта комсомолчу Шактар-оол Алдын-кыска удурткан тудугжу штукатуржуларның бригадазы онаашкан ажылын үргүлчү-ле 100—135 хуу күүседип турар. Ырбанның ыяш белеткелчилери бо чылгы сезон планын ажыр күүсеткен. Ол черде 28 комсомолчу бар. Комсомолчу Станковскийниң удурткан сал даар звенозу эки ажылдааш, администрацияның макталын алган. Мал ажылында комсомолчулар Рая Шой-Сүрүң, Дина Дарыйгы, Николай Шаңнаамай, механизаторлар Виктор Серен, Кол Арбан-оол, Довурак Содунам, Шыдыраа Хүнзүрге, ыяш белеткел чериниң тракторизи В. Шершавин, амыдырал хандырылга комбинадының дааранынчызы Мария Ширин, садыгжылар О. Сундуй-оол, Н. Кол боттарының онаашкан ажылынга үлегерлиг чоруун көргүскеннер.

Партия организациязы, коллективтиң удуртукчулары комсомол организациязының ажылын хүн бүрүнүң хайгааралынга ап, дузалап турар черлерде оларның ажыл-херээ черле эки чоруп турарын амыдырал көргүскен. Ооң чижээнге, «Совет Тыва» колхозтуң Талым сүт-бараан фермазында (секретары К. Биче-оол), Тоора-Хем ортумак школазында (секретары Л. Дожувай) партия организацияларын ап болур. Талым фермада коммунистерниң хуралынга ында комсоргтуң илеткелин чоокку үеде ийи катап дыңнаан. Комсомол группазының ажыл планын партия организациязы-биле кады тургузуп, ооң күүселдезин партия организациязының талазындан хынап турар. Малдың чаш төлүн камгалап алырынга, ооң продуктулуун бедидеринге база кышка белеткелге ферма эки көргүзүглерлиг. Ында коммунистер комсомол хуралдарынга олуржуп, боттарының арга-сүмелерин берип турарлар. Ферманың аныяктары бот-тывынгыр уран чүүл белгүмүнүң ажылынга идепкейлиг киржип, ында малчыннарның культурлуг дыштанылгазының организакчылары болуп турарлар. Ажыл-ишти бүгү тала-биле көргүскен агитхуудустар чогуур хуусаазында үнери ол фермада чаңчыл болган. Коммунистер биле комсомолчулар ында тургускан эге политшколада кады өөренип турар.

Тоора-Хем ортумак школазының партия организациязы бодунуң ажыл планынга комсомол организацияларын удуртур хемчеглерни киирип, коммунистерге комсомолчулар ортузунга ажыл чорудар даалгаларны доктаамал берип турар. Аныяк башкылар Агбан, Кузьмичева, Мамонтова, Кара-оол эрткен өөредилге чылын чедиишкинниг доосканнар. Аныяк коммунистер Дадар-оол, Чыргалаң олар өөреникчилер ортузунга янзы-бүрү белгүмнерни, секцияларны организаставышаан, оларны удуртканнар. Комсомол организациязын удуртурунуң утка-шынарын болгаш хевирлерин байыдар талазы-биле чамдык ажылдарны Ырбанда партия организациязы (секретары А. Тарасова), «Май 1» колхозта партком (секретары С. Самыя) чорудуп турар. «Май 1» колхозта партия организациязы комсомолчуларның хүрээлеңинден 10 кижини партия кежигүнүнге кандидатка хүлээп алган.

СЭКП райкомунуң бюрозунуң, аппарадының, парткомнарның болгаш партия эге организацияларының комсомолду удуртурунуң талазы-биле ажылында четпестер ам-даа бар деп миннип сөглезе чогуур. Ооң херечизи чүл дизе, бүдүрүлгеде, ылаңгыя мал ажылында комсомолчулар болгаш аныяктарның саны сөөлгү үеде элээн кызырылган, а каш чылдар мурнунда комсомолчу аныяктарның тускай фермалары районга тургулаан болгай. Ам мал ажылында комсомолчуларның чүгле беш хуузу хаара туттунган. Мал ажылында аныяктарның амыдырал хандырылгазын, культурлуг негелделерин четче хандырарынче углангаи шиитпирлиг хемчеглер алдынмайн турар.

Аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезинче, оларның марксисчи-ленинчи каңналгазынче өнза кичээнгейни салырын «Комсомолду удуртур талазы-биле Красноярск крайның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан. Ынчангаш районнуң партия организациялары комсомолчуларның болгаш аныяктарның политиктиг өөредилгезинге удуртулганы үндезини-биле экижидер ужурлуг. Комсомолдуң политөөредилгезиниң белгүмнерин дуржулгалыг пропагандистер-биле быжыглап, оларның ажылын доктаамал контрольдаар херек. СЭКП райкомунуң партия чырыдыышкынының кабинединиң чанынга комсомолдуң политөөредилгезиниң талазы-биле консультантыны тургускан. Культура чырыдыышкын албан черлери аныяктарның ортузунга кижизидилге ажылын чорударынга улуг рольдуг. Ындыг болза-даа районда культура чырыдыышкын албан черлери ажылын кампанейжи ёзу-биле, колдуунда конкурстар, көрүлделер чарлаттынганда күштелдирип турар. Комсомол организацияларынга партийжи өзекти быжыглап, ооң удуртур органнарынга соңгуткан коммунистерниң харыысалгазын бедидип, ону чугула партийжи даалга кылдыр көөр ужурлуг.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылын, ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюн ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң херектеринге улуг чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш районнуң комсомолчулары болгаш аныяктары шудургу туржуп, бүгү улустуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип турарлар. Партия организациялары бо херекке аныяктарны деткип, оларның идепкейин кедүрүп, бодунуң дайынчы болгаш бүзүрелдиг дузалакчызы комсомолду удуртур талазы-биле ажылын улам сайзыраңгайжыдар хүлээлгелиг.

А. КОЛЕВ,
СЭКП Тожу райкомунуң секретары.

Эр, херээжен ажылчыннар, инженерлер болгаш техниктер! Бүдүрүлгениң ажыктыг болурун бүгү хемчег-биле бедидиңер! Бүдүрүлге фондуларын, чиг-этти болгаш материалдарны эң эки ажыглаар дээш, төлевилел күчүлерин шиңгээдип алырының хуусааларын кызырар дээш чарышка улам идепкейлиг киржиңер!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Аныяк тракторист Оюн Каң-оолду «Межегей» совхозтуң улуг, биче кижилери мактаар, хүндүлээр. Ооң тракторист стажы ам беш чыл ажып турар. Комсомолчу Каң-оол ленинчи комсомолдуң чартык чүс чыл юбилейинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш ажылдавышаан, күскү чер аңдарылгазынга эзлчег нормазын хүннүң-не бүдүн чартыктан кудулатпайн келген.

ЧУРУКТА: комсомолчу тракторист Оюн Каң-оол.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ОНЗА ЧУГУЛА ТУДУГДА

ҮЛҮҮН КИИРЕР

«Тыва кобальт» комбинатты чогуур хуусаазында ажыглалга киирер — тудуг эргелелиниң ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының сорулгазы ол. Ону боттандырарында бистиң эргим, херээженнеривис база төлептиг күш-ажылчы үлүүн киирип турарлар. Мында чүгле херээженнерден тургустунган бүдүп-бүдүн бригадалар бар, ооң ажыл-ижин билдилин-биле башкарып турар херээжен бригадирлер эвээш эвес. Оларның бирээзинге Люба Содунамның удуртканы комсомолчу аныяктарның штукатуржулар бригадазы хамааржыр.

Бо бригадада бистиң республиканың аңгы-аңгы районнарындан Хову-Аксының «Тыва кобальт» комбинадынга ажылдаар дээш комсомолчу путёвка-биле келген 25 кыстар бар. Организастаттының тургустунган хүнүнден бээр бригаданың кежигүннери эпнайыралдыг болуп, бердинген нормазын доктаамал ажыр күүседип келген. Чаа ажылдап кирген аныяк ажылчыннарга бергелер турбаан деп болбас. Чамдыкта үрей кылдына бээр таварылгалар тургулаан. Орта тура-соруктуг тудугжулар мунчулбайн, чазыы чүде болганын хайгаарап, өөренип, ону ажыл-ишчи ёзу-биле эдип ап келген. Ам оларның шудургу күш-ажылдың, кызымаккай өөредилгениң түңнелинде тудугжу мергежили бедээн, шупту 2—3 разрядтарны дужаап алганнар. Ол тудугжуларның улуг чедиишкини-дир.

Люба Содунамның бригадазы амгы үеде кол корпустуң (гидрометаллургия цегинде) амыдырал хандырылга өрээлдерин чугайлап, будуп, штукатурлап турар. Ажылды шынарлыг, дүрген кылыры бригаданың кежигүннеринге чанчыл болу берген. Ол мергежил-дир. Ынчангаш бо бригаданың эки ажылын тудуг эргелели мактап турар. Ай санында күш-ажылдың даалгалыг ажылдарын 125 хуудан кудулатпайн келген.

Комсомолчу-аныяктарның бригадазы ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюн толептиг уткууру-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, чедиишкинниг боттандырып турар. Ажылчы чоннарга 80 рубльдиң политиктиг болгаш уран-чечен литератураларын тарадыр тургаш, 120 рубльдиң номун тараткан, 10 тонна демир кескиндизин чыггаш дужааган. Бригаданың кежигүннери политиктиг болгаш ниити билиин, мергежилин бедидер талазы-биле хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турарлар. Кижи бүрүзү бежээки школада, комсомол чырыдыышкынында хаара туттунган.

Бригадада ажылынга болгаш хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар мурнакчылар хөй. Оларга Валя Сазан-оол, Люба Насык-оол, Надя Нам-Сүрүн, Дарья Севик, Арина Байдоос болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Бригаданың кыстары чүгле күш-ажылга эвес, хостуг шактарында уран-чечен номнарны номчуп, коллективтиң-биле кино, концерттерни көрүп, боттывынгыр уран чүүл болгүмүнде идепкейлиг киржип турарлар.

Люба Содунам бригаданы билдилиг удуртуп, ажылын эки организастаан. Эш Содунамның ажыл-агыйжы, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг чоруун көргеш, тудугда партком СЭКП-ниң кежигүнүнге кандидатка хүлээп алган. Ол орта төлептиг. Аныяк коммунистиң бригадазы «Тыва кобальт» комбинатты 1969 чылда ажыглалга киирер дээш шудургу ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

★ **АЛДАН ХАР** четкен хоочун тудугжу Доктаал Назыновна Салчак Мөнгүн-Тайгада «Малчын» колхозта эш Демчик Кара-оолга удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы-биле кады эки ажылдап, шалыпкын ажылдаарының боттуг үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Д. ОЧУР.

• • •

★ **«УЛУГ-ХАЯ»** совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының комсомолчу саанчызы Катя Төмүр-оол ленинчи комсомолдуң 50 чылынга уткуштур эки ажылдааш, октябрь айның төнчүзүнде Москва—Ленинград баар турисчи путёвка-биле шаңнаткан.

Н. ТАНДЫ-ООЛ.

• • •

★ **ШЕВЕР**, дуржулгалыг дарган Мөнгүш Кыйбаевич Бегзи «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырынга ам 18 чыл ажыг дарганнап, эки ажылдап турар.

К. ДОРЖУ.

• • •

★ **«ӨӨК»** совхозтуң Тарлаг салбырының хойжулары А. Даржаа, Д. Ховалыг, М. Чимбин олар коданнарының тарып боозадылгазын организастыг эрттирген.

М. МААЖЫК.

САВАҢ САРААТТАР

Улуг-Хем районда «Х Улуг хурал» колхозта хоочун колхозчу Байкара Седипейге удурткан 15 кижилиг звено Кара-Булуңнуң тараа ховузунда 2500 центнер 5 сараатты тургускан. Саван ажааган звенога 4 тракторну быжыглаан. Малга немелде чемниң белеткелинге Монгуш Хунажык, Чульдумей Апатов, Михаил Шоюнгар, Байкара Норбу олар идепкейлиг киришкеннер.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ӨӨРҮНЧҮГ МЕДЭЭЛЕР

ТУДУГГА 21 ЧЫЛДА

Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозтуң хоочун ажылчыны Омзаар Шет чүгле тудугга 21 чыл ажылдап келген. Ооң киржип турары септекчилер звенозу совхозтуң төп сүт-бараан фермазында мал кажааларының кышка белеткелин чогуур үеде дооскан.

Бир эвес 56 харлыг Шет ирейниң 21 чыл дургузунда төрээн совхозунуң экономиказынга киирип келген үлүүн барымдаалаар болза, ол ам кады ажылдап турар өөрүнүң кайызынындан-даа ыракта ажар. Ол бо күзүн безин бир чунар-бажыңны часкаан септээш, арыгланыр 2 чаа бажыңны база часкаан кылган. Назылап кыраан тудугжу ам-даа чиик адак ажылдавышаан, аныяктарга үлегер-чижээн көргүзүп турар.

С. НАСКЫЛ-ООЛ.

ХОЙГА 16 ЧЫЛДА

Тожуда «Совет Тыва» колхозта Торлук Шимит артельдиң хоочун малчыннарының бирээзи. Малчыннап эгелээндеп бээр 16 чыл бооп турар. Эш Шимит хойжулап киргениниң баштайгы чылында колхозка үш-ле кодан шээр мал турган болза, ам олар 10 кодан чедир өскен. Ында хоочун малчынның эвээш эвес үлүү киирип турар.

Торлук Шимиттиң коданынга 400-тен эвээш хөй кажандаа туруп көрбээн. Ол чылдан чылче ниитиниң малын менди ажаап, кадагалавышаан, шыырак көргүзүглерни чедип ап келген. 1968 чылда бодунуң ажаалдазынга турган 417 баш хоюндан 441 хураганны менди камгалап алган. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Торлук Шимиттиң Даг-Баары деп черде кыштаа кышка белен. Мал кажаалары септеттинген, дезинфекцилеттинген. Ам чүгле малчынның көжүп барып олуруп алыры арткан.

С. ХОЯДЫР.

• • •

«Тес-Хем» совхоз бо чылын 15733 хойну тарып боозадылгага киирер. Октябрь 2-ге чедир ооң 46 хуузу тарыттынган. Үстүү-Шынаа салбырда ол ажыл доозулган. Аңаа техник-тарыкчы Надежда Монгуш эки ажылдаан. Шивээлиг Хемде, Теректиг-Хемде пунктуларда Кара-кыс Хаспаа, Мария Долзат 1400—1600 хойну бо хүннерге чедир тараан. Мындыг ажылга беш чыл иштинде ажылдап мергежээн дуржулгалыг техник Билзетмаа Дортай 5 кодан 1900 хойну тарыыр планныг. Үстүнде айыттынган хүнге чедир ол ону 56 хуу чедир күүседип алган.

Тарылга пунктуларын эки оъттуг таарымчалыг черлерде тургускан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

★ **ЭРЗИН** райпозу садыг саарылгазының талазы-биле үшкү кварталдың планын 106 хуу күүседип, 31200 акшаның барааның саарган. Районнуң кодээ магазиннериниң хөй кезии планнарын дыка ажырган.

Мөрен суурда кодээ садыг (эргелекчиан С. Даргат), автолавка (садыгжызы Д. Дажымба) эрткен кварталдарда планын эки күүсеткеннер.

КӨДЭЭ ТУДУГЖУ

Үнген хүннүң херели дег
Үүле-херек чайынналган,
Чалыы пазын ыры долган
Чараш суурум Чыраа-Бажы
—деп, чурттакчы чон ырлажып турар.

Чоокка чедир-ле маңаа аът баглаар өрген безин турбаан.

Ээн чыткан шөлге хөгжүлделиг тудуг-суурну бөдүүн ишчи кижилерниң уран-шевер холдары, оларның могат билбес күш-ажылы тургускан. Оларның бирээзинге суурнуң үндезилекчилериниң бирээзи Монгуш Делгерович Доржу хамааржыр.

Монгуштуң карак-биле көрүп, хол-биле туткан ажылындан салдынмас күзел-соруу ону тудугнуң нарын ажылынга дадыктырып, белен эвес шевер кылдыр чаңчыктырган. Чыраа-Бажының тудуунда Монгуш Делгеровичиниң холу дегбээн тудуу барык чок.

Ол ам бызаңчының, дашчының, печка салыкчызының, чазаныкчының мергежилин шиңгээдип алган. М. Доржу тудугнуң нарын, берге, харыысалгалыг ажылынга аныяктарны өөредип, байлак дуржулгазын оларга дамчыдып берип турар.

Ол чүгле хүн нормазын ажыр күүседип турар эвес, ажылды шынарлыг, бүдүмчелиг кылып турар, чонга макталдыг, мурнакчы тудугжу.

Хапта суккан чидиг балдызын эгин ажыр чүъктеп алган, сеткил-сагыжы кыптыгып чоруур, бежен харлыг, ынчалзадаа ам-даа апыяксыг кодээ тудугжуну суурнуң кудумчуларынга бо-ла көрүп болур.

ЧУРУКТА: Хоочун тудугжу М. Д. Доржу.

К. ЭКЕР-ООЛДУҢ фотозу.

ХЕМЧЭЭН АЛЗЫН

Эргим редакция! Бир талазында совет хамаатызы, ийи талазында бойдус камгалалының ниитилелиниң кежигүнү кижи болганымда ыыттавайн барып болбас бир четпестиң дугайын силерге дыңнадыр бодадым.

Херектиң ужуру мындыг: Сарыг-Сеп суурдан барык 16 км хире черде Дерзиг деп кайгамчык чараш хем бар чүве. Каа-Хем районнуң ыяш ажыл-агый чери ол хемниң унундан аарыг ыяштарны кезип, одаар ыяшты белеткеп турар.

Ниити чурум ёзугаар ыяш белеткээн черлерниң богун аштап, арыглаар болгай. Ында ындыг эвес-тир. Кайгамчык улуг девискээрде кескен ыяштың богу ам ийи чыл улаштыр чыдып келди. Ол чорук өртке таарымчалыг байдалды тургуза берген. Оон ынай ол черлеп, ниити ажыглаалдың оруу эрткен. Районнуң ажыл-агыйларындан, Кызылдан келген чолаачылар ол боктарны оюп эртер дээш падын бараар чүве-дир.

Мүрнунда чылдарда ол девискээрден кат-чимис, моогу болгаш өске-даа байлактарны чон күзелдии-биле чыып ап турган. Ам кайда боор, аңаа чеде бергеш, бут сып алырындан сестир силер. Бок үнүштер эңдере үнген. Район төвүнден ырак эвес черде байдал ындыг турда, ыяш ажыл-агый чериниң директору эш Петровский кандыг-даа хемчег албайн турары хараалаңчыг-дыр.

Ыяш ажыл-агый чери байдалды этпейн, харын өске организацияларны торгаар, бодунуң буруузун өскээр чая каар апарган. Чижээ, «Октябрь 30 чылы» колхоз бо чылын ыяш белеткээш, ыяш ажыл-агый чериниң судка киирген чаргызы дээш 600 рубльди оларга «хайырлаар» ужурга таварышкан.

Ыяш кескен черниң богун аштаваска аңаа арга-арыгның хоралакчылары эңдере өзер. Ол чорук бистиң амыдыралывыстың чарылбас кезээ—«ногаан өңнүкке» кайы хире хоралыг деп чүвени эш Петровский эскербейн турарын буруу шаппас арга чок.

Кайгаан-даа херээ чок боор, районнуң ыяш ажыл-агый черинде шынчы эвес, бойдус байлаан төтчеглээр кижилер безин бар. Төтчеглекчи чорук талазы-биле бистиң район республикада бирги черни ээлеп турар. Ыяш ажыл-агый чериниң 3 ажылдакчызы эрткен чылын бир сыын өлүргеш, туттурган, а ажылчын эш Воробьев аңныыр хуусаазын каржызы-биле үреп, аңнап чораш, боозун хавырткан. Өске хөй ажылдакчыларны аңныыр инспекциязының ажылдакчылары шынгыы сагындырган.

Бо чылдың август 6-да Сарыг-Септен 1 км черге, мырыңай-ла ыяш ажыл-агый чериниң чанынга өрт үнген. Ийи хонук үргүлчүлээн ортту Кок-Хаактың, Дерзиг-Аксының, Сарыг-Септиң чурттакчылары өжүрген, а ол үеде ыяш ажыл-агый чериниң эргезинде туруп турар өрт ожурукчулери шуут чок болган. Улуг девискээрниң ыяжы, кат-чимизи аңаа өрттенген.

Бо чагаадан чогуур түңнелди үндүрерин бистер манап турар бис.

В. ТЮНИН,
балык камгалалының № 3 участогунуң инспектору.

ЭГЕЛЕКЧИ САНАЛ

Кодээниң ажыл-ишчилери боттарының чыл бүрүде демдеглеп эрттирери чаңчыл болган байырлалы — кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Хүнүн эки күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээри чаңчыл болган.

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң комсомолчу саанчызы Антонина Кылгыдай бодунга быжыглаан 11 тыва инектериниң бирээзинден-не бо чылдың тос айларының түңнелинде 1044 кг сүттү саап ап, ол байырлалга база чедиишкинниг ужурашкан.

Баштайгы чылында аңаа саар 6 тыва инекти хүлээдип берген. Кандыг-даа бодүүн ажылды кижи чаа-ла эгелеп турда, кижи бүрүзүнге билдинмес чүүлдер черле таваржыр болгай. Антонина баштайгы бергелерин дуржулгалыг эш-өөрүнүн дузазы, арга сүмези-биле ажып эртип, инек бүрүзүнден сүт саарының талазы-биле баштайгы чылында ортумак түңнелдиг болган. Ол болза 1957 чыл-дыр. Оон бээр ам 11 чыл чедип турар. Бо чылдарның иштинде Антонинаның күш-ажылга мергежили улам бедээн.

Чылда бирээзинден-не үш муң кг чедир сүттү саап ап турар сүткүр уксааның инектери бистиң республикада бар апарган. Ол дугайында чугаа болу бээрге, Антонина мынча диди:

— Бистиң фермада сүткүр уксааның чаңгыс-даа инээ чок, шупту тыва инектер. Бир эвес сүткүр уксааның инектерин бис база таптыг ажаап, саар болзувусса, бир инектенне ынча сүттү саап ап болурла болгай бис.

Бистиң фермавыста күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыыры эрткен чылдарныындан элээн экижээн, ынчалзадаа күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер ажыл ам-даа кошкак.

— Бир инектен сүт саалдазы бисте эвээш-тир. Бо базала күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедивейн турары-дыр. Бо ажылды экижидер, ажылды эртемге болгаш мурнакчы дуржулгага үндезилеп чорудар талазы-биле бодунуң бодап турар бодалдарымны болгаш саналдарымны ферма коллективиниң ам болур хуралынга тургузар, бо ажылдарның боттуг күүселдези дээш херекке идепкейлиг киржир мен — деп, Антонина Чоодуевна чугаалап турар. Бо дээрге кончуг шын негелде-дир.

Фермазының амыдыралының дугайын ол мынчаар чугаалады:

— Бистиң фермавыс Нарын суурдан ийи-ле км черде туруп турар. Саанчыларның бажыңнарында электри хып турар, эртен, дүъште, кежээ Москваның, Красноярскиниң, Кызылдың үнүн доктаамал дыңнаар улус бис. Ферманың бодунуң төвүнде чунар-бажың, клуб, библиотека бар. Оларны эки септеп, дерип алзывысса, колхоз төвүнден дора эвес бис. Ол ажылды ам удавас кылып доозар бис.

Нима ДАКАА.

ХООЙЛУДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

Юридиктиг консультация

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязына ашак-кадай болчурунуң балгаш өг-бүлениң дугайында ССР Эвилелиниң болгаш Эвилелдешкен республикаларның хоойлужудугазының үндезинниринь хүлээп алган. Үндезин хоойлу 1968 чылдың октябрь 1-деи эгелеп күштүг болуп, ажыглалда кирген. Ашак-кадай болчурунуң балгаш өг-бүле дугайында чаа хоойлуда мурнунда ажыглап турган дүрүмнүң кол принциптерин өскерилге чок артыттырган. Шынчалзажок ооң-биле чергелештир хоойлуда чамдык чаа чүүлдерни кииргенин демдеглээри чугула.

Чаа хоойлуг ёзугаар ЗАГС организациязы өг-бүле тудуп турарларның бадылаашкынын байырлал шинчилиг өрттиерин дүрүмчүдүп айытқан. Чаа өг-бүле тудуп турар хамаатыларның бадылаашкының билдиришкин кииргенинең соонда бир ай арткенге чорузар. Ол хуусаа келир уеде өг-бүле тударын шинтпирлээн кижилерге эки бодаанын алыр үени берип турар болгаш быжыг туруш чок, далаш өг-бүлелериң тургустуунуп келирин болдурбас соруглалыг. Ол шыкаш хоойлуга чара бадылажырының чамдык онзагай таварылгаларын көрген. Чижээлээрге, иениң болгаш бичии чаштарның эргежакшын кампалаар соруга-биле өг-бүлениң ор ээзи кажан кадайы саатпыр турда база божаанының соонда бир чыл четпээн шаанда чарлыр дугайында айтыры тургузар эргеги чок. Мындыг чүүлдер мурнунда эрги хоойлуда көрдүнмээн. Чара бадылаашкынны үзе шинтпирлээри-биле ЗАГС органнарынга чамдык эргелерни берген. Өг-бүледе назы четпээн чүүлдер чок болгаш ашак, кадайның кайызы-даа чарлыр дугайында чеп-шээрешкен болза ЗАГС органнары билдириишкиннерни үүлээп алган соонда үш ай эрткенде чара бадылаар болгаш чарылган дугайында шынзылганы тыпсыр. Суд органнарының шинтпирин ёзугаар өг-бүленин кайы-бир ээзи ис чок читкен болгаш угаанны четпес деп көрген таварылгада ЗАГС органнарынга чара бадылаашкынны кылыр эргени чаа хоойлу тывыскан. Бо талазы-биле кандыг-бир маргылдаа үнүп келир болза чара бадылаашкынны суд дамчыштыр шинтпирлээр.

Чаа үндезин хоойлуда үүлгеш адазы деп көөр шынзыдылганың талазы-биле чамдык чаа чүүлдерни киирген. 1947 чылдың июнь 8-те ССРЭ-ниң Дээди Советиниң үндүрген Чарлыкы ёзугаар бадылаашкын чок кижиден уруг божаан ие уруг азыралы төлөөр дугайында негелде кылыр эргени чок болгаш уруглуң адазы кижиниң адазы ол деп шынзыдып алырын чедип ап шылзаас турган. Чаа үндезин хоойлу үстүнде Чарлыкты күш чок кылдыр солаан. Бадылаашкын чок кижи-биле чурттап турган, уруг божаан ие болган уруглуң адазы кижи ЗАГС черинге билдириишкинни киирип, уруглуң адазы кылдыр шынзыдырын дилээр эргелиг. Оон ангыда бадылаашкын чок кижиден уруг төрүттүнген таварылгада уруглуң адазының билдириишкинни чок-даа болза, суд органнары ие кижиниң билдириишкинни барымдаалаан, уруглуң адазы ол деп шынзыдып болур. Үстүнде айыттынган хоойлу чүүдерини 1968 чылдың октябрь 1-ниң соонда төрүттүнген уруглларга хамаарыштыр ажыглаар.

Уругнуң адазы мен деп шынзыдып чораан кижи кандыг-бир айыылга таварышкаш өлген болза, ону ада деп шынзыдарын суд дамчыштыр шинтпирлээр. Бир эвес фактылар бар болза, ол кижини уругнуң адазы кылдыр шынзыдып болур. Чүгле бо таварылгада өлген кижиниң азыралынга турган уругта азырадыкчыл-зын чидиргени дээш пенсия тыпсын болур. Чаа хоойлуда уругнуң адазы кижи бодунуң эки туразы-биле уруг азыралын төлеп болуру көрдүнген. Шынчала-даа не кижи суд мурнунга алимент төлөөр дугайында айтырыны кажан-даа тургузар эргелиг.

Уруг азыралын төлеп турар кижи кажан азыралын уруг уруу азырлага таварыжы болза, ону эмнелиң ажылрынга база немелде дуза чедирери хоойлуда чаа чүүлдерниң бирээзин. Бир эвес уруг азыралы төлеп турар кижиниң азыралында оске уруглар бар болган ооң материалдыг байзалы алимент ап турар кижиден кошкак болза суд ооң төлеп турар алиментизиниң хемчээлин кудуладып болур. Оон ангыда алимент төлекчизи бирги аяы ийнги болуктуң инвалиди болган ооң төлевир ап турар уруглары түскай шылыннар ажылдап турар болза алимент төлевириниң хемчээлин кудуладып болур арганы хоойлуда көрген.

Ие, чаштын эрге-ажыын камгалаар, совет өг-бүленi быжыглаар талазы-биле партия болган чазактың улуг сагыш салыышкынын чаа үндезин хоойлу базыткан турар.

А. ООРЖАК,
Тыва АССР-ниң прокуратуразының истелге киидизинiң прокурору.

КЭО-ну КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА

РСФСР-ниң Министрлер Совуделi күш-ажыылды эртемге үндезилээн организациязарын (КЭО-ну) көдээ ажыл-агый будуруглезиниге неитередир дугайында Көдээ ажыл-агый министерстозунуң отчёдун дыңнаан чугаалашкан. Свердловск, Москва, Ленинград, Воронеж, Вологда болгаш Калинина областтарда, Краснодар болгаш Красноярск крайларда, Башкир болгаш Татар АССР-лерде бо талазы-биле ажылдың эки чоруп турарын үзээп аалынган доктаалда айытқан.

КЭО-ну көдээ ажыл-агый будуруглезиниге маселалыы-биле неитередири дээш шимчээшкин Свердловск области калбарган. Колхозтарда болгаш совхозтарда КЭО-нуң 220 човуделдерии, 477 чогаадыкчы бригалалары, болуктерии, үүрлерии тургускан. Оларда мергежилдиг түскай эртемниглер, эртемденнер, ажылчыннар болгаш колхозчулар кирип турар. Олар күш-ажылдың организастаашкынының байдалын ханыы-биле өөренип көрүп, сайгарып, ооң будуруткүлүүн бедидериниң оруктарын айтып турар. КЭО коллективтериниң чогаадыкчы бодалы күш-ажыылчы чорудулгаларны чаартырынче, күш-ажыылдың мурнакчы аргаларын болгаш методтуг неитередиринче, сапитар-арыг-шевер байдалын эккиндеринче, күш-ажыылдың чурумнарын улам эки тавартыштырынче, профессияларны дапкыразарынче, сеителге ажылдарын чорудар, машиналарның болгаш дерлгелеринiң техниктиг ажаалгазын хандырарынга адакчилер бригалаларын организастаарынче уланган. КЭО-ну 303 планнарын областа тургускулаан, оларда 2530 хемчегелерни боттандырары көрдүнген, 1609 хемчегелерни неитеретккенинден 1 миллион хире рубльдың кампалгазы шагда алдынган.

Москва областа Тельман аттыг, «Ак чайлаг» совхозтарын, «Демиселчи» колхозтуң, Свердловск области «Херел» болгаш Томск области «Томский» совхозтарның, Краснодар крайда «Витязево» совхозтуң болгаш «Бистин Тереэн чуртувус» колхозтуң база оскелерининг-даа күш-ажыылды эртемге үндезилеп организастап турарының дуржулгазы экономика талазы-биле ооң бедик ажыктыг болуп турарын хереглеп турар.

Будуруглезининң чорудулгазы шапкы болгаш механизациязы белик деңнелдиг, Москва чоогунда «Ак чайлаг» совхозока күш-ажыылдың чурумун экижиктиеңи, чемгерилге цегинниң болгаш хавапнар семиртир цехтиң бир десиги ажылдарын чедип алганы болза ажыл шагын хей чидирер чорукту чайладыр, чемгерилге цегинiң ажылдакчыларын 21 кижиден 12 кижи чедир ыыгыр база хавап азырааргецеже чылда оргумаа-биле 15 ажылдакчыны кызырар аргаиы бергеи. Ол чоруктан 36 муң ажыг рубль канчаттынган. Оон аңчыда хавапнарны чемгерининиң докгаамал чурумун тургузуп, чемгерилгениң чаңгыс аай хемчээлин тургускан турда, технологтуг бүгү чорудулгаларның ылавылалдыг дее-дараалалакак болганы хавапнарның хонукта ортумак немелде дензизин ковдеткен болгаш чылда немелде 388 центнер хавап эъдин алган. КЭО талазы-биле хемчеглерни пептеретккенинден алдынган экономиктиг ниити ажыык совхозока 120 муң рубль болган.

Соолгу чылдарда көдээ ажыл-агыйга диспетчер албанын неитередириниң эгези саалдынган, ону ам 650 ажыл-агыйларда ажыглап турар. Ол болза эргелеп башкарар ажылдың оперативтиии, бот-туун уауу-биле бедитген.

Ынчалза-даа күш-ажыылды эртемге үндезилеп организастаарының болгаш эргелеп башкарар талазы-биле ажыл көдээ ажыл-агый будуруглезии хогжадериниң өөүп келген сорулгаларыига дүшпейи турар. Күш-ажыылды болгаш эргелеп башкарарыи организастаарының хевиреери болгаш аргалары хей-хей колхозтарда болгаш совхозтарда амыдыралдың пегелдезиринден хожудан турар.

Күш-ажыылды эртемге үндезилээн организастаары колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агый организациязының хей удуртукчуларының база түскай эртемниглериниң хүн бүрүдеги херээ болу бербээн. КЭО талазы-биле ажылды чүгле түскай болуктуң спецналистери кылыр ужуруг дээр шыи эвес бодалдар чамдык ажылдакчыларда турун келген. Ол чорук болза күш-ажыылды болгаш будуруглени эргелээр чорукту эртемге үндезилеп организастаарын неитередир талазы-биле хүн бүрүнүң болгаш ээ чугула ажылының кодээ ажыл-агыйның уауг болуп түскай эртемниглериниң хоорадуруга чедирип болур.

Күш-ажыылды болгаш эргелеп башкарарын эртемге үндезилээн организастаарын колхоз болгаш совхоз будуруглезиниге маселалы-биле неитередир чорук — РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министертозунуң, автономнуг республикаларның Министрлер Човуделдериниң, крайкүүскомнарның болгаш облыкүүскомнарның, райкүүскомнарның база кодээ ажыл-агыйның район буруглезе эргелеелериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның эң чугула соруглэларының бирээзи дээрзин доктаалда демдеглээн.

РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министертозуу, автономнуг республикаларның Министрлер Човуделдери, крайкүүскомнар болгаш облыкүүскомнар КЭО-ну кодээ ажыл-агый будуруглезиниге неитередир талазы-биле организастыг болгаш методик-тиг удуртулганы күштедирер хүзөлгелиглер.

Аңаа хамыктың мурнунда күш-ажыылды болгаш будуруглени эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле ажылдың колхозтарда болгаш совхозтарда байдалының дугайында айтырыгны көрүп, колхоз болгаш совхоз буруунге күш-ажыылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле хемчеглерни 1968 болгөш 1969 чылдарда ажыыдап кылыры болгаш неитередирин хандырып турар хемчеглерни алыры эргежок чугула. КЭО талазы-биле хемчеглерни колхозтарның болгаш совхозтарның будуруглезеар-хоо планнарын-биле кадыы ажыыдап кылын, бадылзар ужуруг.

Колхозтарга болгаш совхозтарга, районнарга, областторга, крайларга болгаш автономнуг республикаларга хей-иимтиимнiң эгезинге КЭО-нуң човуделдерии, а салбырларга, фермаларга болгаш бригадаларга— КЭО-нуң чогаадыкчы болуктерии болгаш үүрлерии тургусса чогуур.

Колхозтарның, совхозтарның, эртем албан черлериниң болгаш көдээ ажыл-агый организациязының удуртукчуларын-биле база түскай эртемниглерии-биле көдээ ажыл-агыйга КЭО-ну неитередириниң байдалының дугайында айтырыглар талазы-биле семинарларны организастаари турар ужуруг. Күш-ажыылды эртем ёзугаар организастаар талазы-биле удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның мергежилии бедидерии, оларны белетккээриге көдээ ажыл-агый кадрларының мергежилии бедидериниң область, край болгаш республика школаларын калбаа-биле ажыглаар, көдээ ажыл-агыйга күш-ажыылды эртемге үндезилеп организастаарының муриакчы дорт аамал өөренип көрүп, түзелеп, неитередии турарын организастаар керек.

Күш-ажыылды болгаш будуруглени эргелеп башкарарын эртемге үндезилеп организастаарын неитередир талазы-биле муриакчы совхозтарның болгаш колхозтарның дуржулгазын ажыглаар, областар, крайлар болгаш республикалар делгелгелериге тодаргай коргускен турар ужуруг. КЭО-ну чедишкинии-биле неитередип турар ажыл-агыйларның чаныига күш-ажыылдың мурнакчы аргаларының болгаш методтарының школаларын организастазары ажыктыг.

Күш-ажыылды болгаш эргелеп башкарышкынны организастаарын экижиддеринге керектиг саналга машиналарын, диспетчер харылзаазының херексеелдерии, база датчиктерии, программалыг туругзугаларны болгаш оске-даа приборларны колхозтарга, совхозтарга болгаш машинасаналга станцияларынга үндүрүп бээрии РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хогжадериниң планнарының төлевиледдеринге чыл бүрүде корүп турарын РСФСР-ниң Курплаииига болгаш ТСЭ-ге Министрлер Човулели хүзээткен.

РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерстозу күш-ажыылды болгаш будуруглени эргелээрин эртемге үндезилеп организастаарының талазы-биле шинчиледдерии калбартыр, мурнакчы дуржулгазы барымдаалап турган, бо айтырыглар талазы-биле методтиг сумелерии белеткеп, парлаар, совхозтарга, колхозтарга болгаш кодээ ажыл-агыйның оске-даа будуруглеринге нормативтиг материалдарны база күш-ажыылды нормалаар, күш-ажыылдың база дыштанылганын ындыкты чижээн турургаар, будуруглени эргелээриниң аргаларын болзбалыарагайымдар, күш-ажыылдың культуразын бедидер талазы-биле практиктиг дузаламчы чүүлдерни ажыыдап кылырын хандырар ужуруг.

Областарның нормировка черлериин улгаттырын каттыштырар, оларның базазынга областар аразының нормативтиг-шинчилел станцияларын тургузаар дугайында айтырыгны министерство өөрепип коор болза чогуур.

Эртем-шинчилел институттарының, кодээ ажыл-агый дуржулга станцияларының чанында КЭО-нуң бот-оруглга-чарыылгалыг будуруглге-техниктиг лабораторияларын организастаары эргежок чугула. Оларның хүлээлгези — күш-ажыылды эртемге үндезилеп организастаарын неитередир талазы-биле хемчеглерни боттандырарыига колхозтарга болгаш совхозтарга дузалаары болур. Узуг ажыл-агыйларның штатгарыига инженер-техниктиг ажылдакчыларның мергежилии санының иштинге күш-ажыылды эртемге үндезилеп организастаарының талазы-биле специалистиң албан дужаалын киирер керек.

Күш-ажыылды эртемге үндезилеп организастаарыига специализастаттыынар, эргежок чугула сананыыр агропомнарны, зоотехниктерии, механиктерии белеткээрии 1969—70 ооредилге чылында Кодээ ажыл-агый министерстозунуң техникумнарыига организастаары эргежок чугула.

Кодээ ажыл-агый будуруглелериие маселыг профессияның кадрларын белеткеп турар профессионал-техниктиг училищелерге күш-ажыылды эртемге үндезилеп организастаарының үндезиигерии ооредиип башкыларын чурумчударын РСФСР-ниң Министрлер Човуделиинiң Профессионал-техниктиг ооредилге талазы-биле күрүне комитединге далекан.

РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерстозу, РСФСР-ниң Министрлер Човуделиинiң чанында Парлалга талазы-биле комитеди, РСФСР-ниң Министрлер Човуделиинiң чанында Кинематография комитеди солуннарын, журналдарын арыынарынга, радио болгаш телевидение дамчыштыр КЭО-ну доктаамал пропагандазарын хандырар, нөмнарны, брошюразарны, плакаттарны парлап үндүрерии, кодээ ажыл-агый будуруглезиниге күш-ажыылды база эргелеп башкарарын организастаарының ажыктыг аргаларын пропагандалап турар эртем-тайылбырлыг фильмнерии көргүзерии организастаар күзээгелиг.

ЗАКАРПАТ ОБЛАСТЬ. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылынга алдар кылдыр олуртканы пайгаралдың сады совет-венгр кызыгаара бар. Ам сад ээлек чимисти берип турар. Закарпат областтың дуржулга станциязының болгаи кожазында «Боратшаг» дээр венгр кодээ ажыл-агый кооперативтиг ажылчыннары байлак дужуттуг ажаан алырын эгелээн.

ЧУРУКТА: (солгагай талазындан оң талазынче) «Боратшаг» кодээ ажыл-агый кооперативтиг кыстары Эльвира Сабо, Каголина Триль болгаш дуржулга станциязының ажылчыннары Тобиаш биле Елизавета Мижен.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Ж. Самбуның телеграммазы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Монгол Улустуң улуг Хуралының Президиумунуң даргазы Ж. Самбу Индонезиянын президентиии генерал Сухартога телеграмма чоруткан. Белүк индонезий патриоттарга өршээл көргүзериинден Индонезиянын чазаанын ойталааны моол улустуг ханы дувурээзиниң болдурган деп, телеграммада чугаалаан. Ол дугайын МОН-ПАМЭ агентилел дыңнаткан.

«Шинтпирлээн күүседири чүгле тус-тус кижилериниң салым-чолуңга хамаарыжыр эвес, харын Индонезиянын национал эргежакшыларыга улуг когарадыы ол база чедирер деп делегейнин депшилгелиг хей-иимтиим санап турар» дээрзин телеграммада чугаалаан.

Моол улустуң өмүүжакшилеп болгаш болдунуң хуузаа өмүүжакшилеп Ж. Самбу гуманныг болгаш күрүне талазы-биле үгланыр чорукту көргүзүп, шинтпиргеннерии азыы өлүрер дээш шиитпел докгаалды күш чок болдурарыиче генерал Сухартону кыйыргаи.

делегей бо хүннерде

БКП ТК-ныҢ медеглели

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Коммунистиг партизыныың Төп Комитеди Индонезияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюро кежигүннери Пьонога болгаш Судесманга база оларның эштеринге удур белеткеи турар кара туразында дүржок аажылаашкынга шинтпирлиг удурланып, шаажылап өлүрер деп шиитпекеди күш чок болдурарын база индонезий коммунистерни болгаш демократтарны истеп сүрерии соксадының неген тур деп, БКП ТК-ның медеглелинде чугаалаан.

Индонезияның реакциыг болуктериниң хеделишкиннери индонезий улустуң революстуг чанчылдарынга, республиканың хамаарышпас чорүун чаалап алыр болгаш быжыглаар дээш ооң антиимпериалистиг демиселинге удур дээрзин медеглелде демдеглээн. Иштики реакцияның үүлгедишкиннери Индонезияның хамазыршпас чоруунга айыылды тургузуп, социалистиг чурттар-биле ооң харылзаалярын дорайтадырыиче уланган.

Империализм аштырыышкынга таварыжыр

АДЕН. (СЭТА). Мурнуу Йемен Улус Республиканың президентизи Кахтан аш-Шаабби Аденге хөй кижи киринчилиг уларага чүве чугаалаан.

Мурнуу Йемен Улус Республиканың экономика болгаш сан-хөө талазы-биле берге байдалының дугайын чугаалаап, президентиииң медеглээии болза, араб чурттар, социалистиг болгаш найыралчы чурттар дузаламчының холуи республикажже суунган. Чурттуң бодунуң куралвырларын ажыглаарының эргежок чугулазыи аш-Шаабби мооң-биле кадыы демдеглээн. Национал үдептирүүг тургузарыига база болгуг дег бойдуус байлактары республикага бар деп чүвени баштайгы шинчилеп ажылдары көргүскеи дээрзин президент демдеглээн.

Мурнуу Йемеи Улус Республика, бергелер турзажок, кол ниченгейии хамыктың мурнунда хамаатылярның амыдырал байдалдарын экижиддеринче, ажыл чокталыр чорукту узуткаарынче болгаи ажылчы чоннарның амыдырал деңнелии бедидериниче көрүндүруп турар деп, аш-Шаабби чугаалаан.

Мооң-биле холбаштыр аш-Шаабби аграр реформазының дугайында хөөйлуга дүштүр чер чок тараачыннарга черии чоокку хүннерде хуваар дугайында чазактың шиитпирии дыңнаткан.

Чугаазының түңнелиидe Кахтан аш-Шаабби аныяк республикага удур Сауд Аравияның реакциыг бөлүктериниң болгаи делегей империализминиң үүлгедип турар ончук-чөнгээлерии чугаалаан. Мурнуу Йемеи Улус Республиката удур агрессияны белеткеп турар Сауд Аравияның шериглерии болгаи империализминиң агентилерии бо үеде чүрттүң соңгу кызыгаарларыының чоогунда мооңнеп турар.

Ындыг болза-даа империализм болгаш реакция иштырыышкынга чайлаап чок таварыжыр деп, президент демдеглээн.

Панамада байдал

ПАНАМА. (СЭТА). Чуртка болган шериг эргилдези Панаманың ишиилел амыдыралын дыка сандаратган.

Соолгу пён хүннериниң дургузунда пайыслаалдың кудумчуларынга бөө дазыны дыңнавыл турган, өлүрткен болгаш балыгаатыргаиыар бар. Национал гвардияның албандан дужургени президент Арнастың элээп хөй талалакчыларын тудуп хоруглаан. Президентиии деткээн солуннар, радиостанцияларын хагдыргаи. Арнульфо Ариас, ооң министрлериниң барык шупгузу, национал хуралдың хөй депутаттары Панама каналының зоназында зона полициязының агентилериниң хайгаарал ырмывуку хевээр турар.

Дужүткеи чазактың кежигүннери элээп каш дыңнадыглярны парлап үндүрген. Бир дыңнадыгта дужүткеи президент бодун деткиирииче чоппу кыйгыргаи.

Бодунуң эолчээнде эргилдениң удурткүчулары Арнас эрге-чагыргага кажандаа катап кирбес деп медеглээн болгаш чаа сонгуданы чорударын ааламаан.

Панама каналының зоназы-биле кызыгаарлакак бүгү орук харылзажыглаарын, ооң иштинде чазаглыг болгаш ескеда оруктарны национал гвардияның отрядтары таңнымайдаи турар.

Дүшкүүрлүг байдал турааиок, пайысыладың хөй албан черлери, будуруглелер ажыыдап эгелээн болгаи магазиннер ажыттынган. Национал гвардейжилер Панаманың болгаи ескс-даа хоорайларының кудумчуларын таңнымайдаарын көштедиргеи.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Президент Арнульфо Арнастың дүжүргеи шериг хунтазының холуига эрге-чагыргаиың шилчээии-биле болдунган дүшкүүрлүг байдал Панамада хевээр артыпаан.

Информас агентилелдериниң дыңнатканы-биле алырга, Панама хоорайда шериг хунтазының талазынче шилчээн шериг кежектериниг болгаи национал гвардияның чүртта шериг ёзу-чүрүмүнүң тургустуганынга удурлаган аныяктар-биле чепсектиг мөсилдежишкин хүн бүрүде болуп турар.

Панама каналдың америк зоназында чоруп турар дүжүргеи президент Арнас чаа ёзу-чүрүмиу эрге-чагыргадан чепсектең күүш-биле чайладыр дээш шериг дузаламчызын көргүзериин АКШ-тан дилээп. «Нью-Йорк таймс» солуннуң дыңнатканы ёзугаар алырга, АКШ ооң дилээн хандыраринден ойталаан.

Каттышкан Штаттар маиаар туруштуг ээлеп, ол чүртта болуушкунарның чорудуушкунун кичээнгейлиг хайгаараи турары парлалганың дыңнадыгларындан тодаргай. «Нью-Йорк таймс» солуннуң Вашингтонда корреспондентизи Бернард Гвертцманның бижээни болза, президент Джонсон болгаи камгалал министри Клиффорд Панамада болуушкунарның хогжадээии кичээнгейлиг хайгаараи турар.

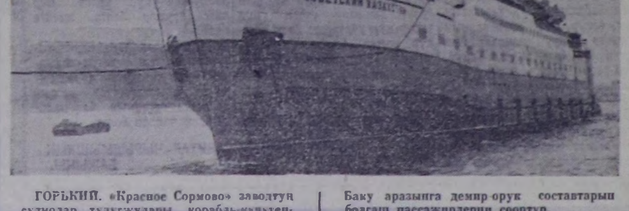

ГОРЬКИЙ. «Красное Сормово» заводтуң суднозар тудугжулары корабль-кууүтелин баштайгы рейсче удээп. «Совет Казахстан»—Каспийге ажыглавры-биле чүткеи демир-орук паромнарының болуүнүң база бирээзи. Корабль Баку—Красноводск — Баку аразынга демир-орук составтарын болгаш пассажирлерии соортур.

ЧУРУКТА: «Совет Казахстан» демир-орук парому сүрээ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Уильям Каштанның илеткели

рэр деп, ол медеглээн.

«Социалистиг ниитижилгени камгалаары болгаш быжыглаары чүгле Европага эвес, харын база бүгү делегейге тайбыдым болгаш ийнги чок чорукту камгалаарынга ам кажангызындан-даа артык шиитпирлиг ужур-дузалыг болу берген» дээрзин Уильям Каштанның илеткелинде демдеглээн.

Чөнгүнге секретарының демдеглээии болза, «амгы үе-чадада империалистиг тактиканың эң онзагай чүүлүн көрбейн барып болбас. Ол тактиканың утказы болза, тайбың догуиналашкыга үндезилээн социалистиг чурттар-биле кадыы ажылдажыгаиы хогжудеринге эвес, а оларны бот-боттарындан удаа-дараа хоорулдурарынга «көөвүргелерии тургузарын» ажыглавышпаан, социалистиг чурттарны ниитиидеи тура тепсир, оларны сандарадыр дээш үргүлүүнүң орааздажышпыларын-дыр».

Чехословакияда болуушкуиларны делегейниң ниитя байдалыидан хоорук кылдыр коруп болбас деп, илеткелде чугаалаан. Бо болуушкуиларны вьетнам улуска удур америк шериг агрессиязынган, бомбалаашкынны чугаа чокка соксадырына болгаи дайынны улам калбартырындан ойталаарынга үндезилээн, ВДР-биле шыиғыы чугаазажышкыннарны эгелээрии АКШ-тың ойталаашкыидан түскайлаан болбас. Израиль чавак-биле суучээлешкен америк империализминиң дайынныи чалбыжыын Орталаы Чоон чүкче хорлоодедир дээр үргүлүүнүң ораалдажышпыларын-дыр».

Чехословакияда болуушкуиларны делегейниң ниитя байдалыидан хоорук кылдыр коруп болбас деп, илеткелде чугаалаан. Бо болуушкуиларны вьетнам улуска удур америк шериг агрессиязынган, бомбалаашкынны чугаа чокка соксадырына болгаи дайынны улам калбартырындан ойталаарынга үндезилээн, ВДР-биле шыиғыы чугаазажышкыннарны эгелээрии АКШ-тың ойталаашкыидан түскайлаан болбас. Израиль чавак-биле суучээлешкен америк империализминиң дайынныи чалбыжыын Орталаы Чоон чүкче хорлоодедир дээр үргүлүүнүң ораалдажышпыларын-дыр».

СУДТУ СОҢГААРЛАТКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сенат кежигүнү Роберт Кеннединиң өлүрген дээш бүрүүдаттырган Сирхан Сирханны судтаарын ноябрь 1-деи 9-га чедир соңгаарлаткан. Сирханның болчукчузу адвокаттың дилээн ёзугаар судту соңгаарлаткан. Суд рождество болгаш чаа чыл байырлалдарында шинтжекчилерге «бергедээшкинни тургузар магат чок» деп, адвокат судту соңгаарладырына оны чылдак кылган.

Роберт Кеннединиң өлүрегииден болгаш халап болган черге Сирханны тудуп хорутдаанындан бээр дерт хире ай эрткени билдингир болгай.

Оор көвүдээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк магазиннерге оор-сук болуру «ыракка ыыт, чоокка шош» апарган деп, ЮПИ агентилелдиң корреспоидентизи бижээн. Садыгжылярның национал ассоциязының сан-медээлерии ёзугаар алырга, соолгу чеди чылдарда магазиннерге оор-сук барык ийи катап көвүдээн. Чыл дургузунда полиция 200 муң ажыг оорларны тудуп ап турар, оларның колдуу-ла аныяктар. «Чазгай сеткилдиг, черле шору» дээн американнар бөзин оларның аразында бо-ла бар болгулаар-лыр деп. ЮПИ айыткан.

Оорларга удур кедекчилерниң армизын организастаан, электроннуг херексеедерии киириштирбиннан, яизы-бүрү таарыштырылгаларны тургускан. Оор-делие демиселии чарыгалдарын баранларның ортектерии улгаттырарының күсели-биле дуглап турар.

БАШКЫ ДУГАЙЫНДА СӨС

АЖЫЛГА МЕРГЕЖИЛ

Валентина Самсоновна Бунина үш одуруг кылдыр салгылаан парталарда олургулаан бичии өөреникчилерин эргилдир көрүп, боданып олурган. Оон мурнунда ам үш чыл мурнунда келген бирги классчылар эвес, а үшкү классчылар олургулаан. Үжен чеди бичии уруглар болгаш олдар. Үжен чеди аңгы-аңгы аажы-чаң, үжен чеди янзы-бүрү нарын сонуургалдар. Ол ындыг! Башкы ам бодунуң өөреникчилериниң аажы-чаңын, өөредилге болгаш кижизидилгелиг ажылга кымның чүге идепкейлиин база оон кандыг-бир чүвеге кошкак хевирлиин эки билир. Ынчалза-даа башкының катап-катап хандыр боданып органы база-ла частырыг эвес. Оон клазының өөреникчилери шак-шагы, хүн-хүнү-биле өзүп өрар, оон-биле кады оларның ниити билиниң деңнели база-ла калбарып бар чыдар. Оларның сонуургавас-ла чүвези чок. Валентина Самсоновна уруглар-биле класска-даа, класстан дашкаар-даа ажылдарның үезинде сеткил-сагыжының ханызындан чугаалажырынга ынак.

Башкы кижи каяа-даа башкы. Өөреникчилерни кончуг эки өөредири деп чүл ол деп айтырыгга Валентина Самсоновна мынчаар чугаалаар.

— Ол дээрге хамыктың мурнунда, өөреникчилерниң ботидепкейин бедидип, өөренип турар материалынга быжыг билигни чедип алзын дээш хөй аңгы аргаларны ажыглап, өөреникчилерниң мурнунда билип алган билиинге даянмышаан, чаа билигни тайылбырның болгаш беседаның солун хевирибиле оларга билиндирери болур...

Кызылдың № 5 узаткан хүннүг школазының чуруму ындыг. Бир класска-ла ийи башкы ажылдаар. Оларның бирээзи класстан дашкаар өөредилге-кижизидилгелиг ажылды харыылаар. Валентина Самсоновнаның шак ынчаар кады ажылдап турар эжи—Александра Викторовна Иванова. Ол школага чээрби сес чылдың дургузунда ажылдап келген улуг дуржулгалыг башкы.

Валентина Самсоновна база-ла дуржулгалыг, оон кичээлдери көргүзүг материалдарын тема аайы-биле янзы-бүрү хевирлерге ажыглаары-биле, бедик идей-кижизидилгелии-биле эртип турар. Оон өөреникчилери класстан классче дараалаштыр шилчип келген.

Өөреникчилериниң моральдыг болгаш эстетиктиг кижизидилгезинче башкы онза кичээнгейни салып турар. Башкының кайы-бир өөреникчиге оон чедер-четпес аажы-чаңының азы ниити чурумунуң талазы-биле чөгүүр үезинде чаңгыс катап негелделиг чугаалаан сөзү аңаа кайгамчык улуг кижизидилгелиг болур. Ынчангаш башкы ол сөстү кажан, кымга, канчаар сөглээрин хандыр медереп билири чугула. Бо талазы-биле Валентина Самсоновна база-ла биче эвес дуржулгалыг.

Бо удаада 3 «а» класска орус дыл кичээли чоруп турган. Башкы кичээлди мурнунда өөренип эрткен класстарынга материалдарны катаптаары-биле эгелээн. «И» деп үшүктү шын бижиирин катаптааш, дүүнгү бижээн кыска диктантының частырыгларын сайгарган. Оон-биле кады дүүнгү өөренген чаа материалының катаптаашкыны чоруттунган. Кол сес болгаш сөглекчиниң дугайында уруглар багай эвес билип алган. Класста өөреникчи бүрүзү ажылдап турар. Кайы-бир эжиниң частырыын бирээзи хөл көдүрүп харыылааш, эдип каар.

Валентина Самсоновнаның башкы ажылынга арга-дуржулгазын школаның башкылар коллективи, ында методиктиг каттыжылга болүү бедик-биле үнелеп турар. Ол эрткен чылын ажык кичээлдерни чаңгыс эвес удаа эрттирген.

— Башкылал ажылынга улуг арга-дуржулгаларның чажыдын чугаалап берип көрүнерем, башкы?—деп, мээн дилээмге ол бодунуң мындыг бодалдарын чугаалады:

— Өөреникчилерден кайы башкыга ынак силер деп айтырар болза олар шын-на сеткили-биле мынчаар харыылаарлар: «кичээл бүрүзүн эң солун эрттирип турар башкыларывыска ынак бис...» Бо черле шынныг деп билир мен. Уруглар кайы-бир эртемге онзагай хандыкшылдыг апаары база башкыларындан хамааржыр. Ынчангаш эге класс башкызы кижиниң ажылы кайгамчык харыысалгалыг. Чүвениң ужуру мындыг: өөреникчилерниң кичээлге кайы хире кичээнгейлии, бажыңга онаалга күүседип турган аңаа серемчилел хандыкшылдыы, оон билип алган чүүлүн үр үеде утпазы, кайы хире быжырымчалыы өөреникчиниң кандыг эртемге кайы хире сонуургалдыындан хамааржыр. Ынчангаш эртем бүрүзүнге уругларның хандыкшылын бедидери ёзулуг уран мергежил-дир.

Уруглар бодун долгандыр туруп турар амыдыралды эки билир ужурлуг. Күш-ажылдың кижилерин хүндүлээринге, бойдустуң янзы-бүрү болуушкуннарын хайгаарап билиринге чаңчыгар сорулгалыг. Ынчангаш бис клазывыста бойдустуң болгаш күш-ажылдың календарын чорудуп турар бис. Уруглар хүннүң-не кылган ажылын аңаа демдеглеп, агаар-бойдустуң өскерлиишкиннерин айтып берип турар.

Үшкү классчылар «Ленинниң ады-биле чүрээвис кеззэ шагда тудуш» деп лениниана хүннерин эрттирип турар. Өндүр улуг башкывыс Ильичиниң ажыл-амыдыралының дугайында чечен чугааларны, чечен чогаал номнарын класска болгаш класстан дашкаар-даа үелерде номчуп турар бис.

Ажылынга бердинген башкы Валентина Самсоновна бодунуң билиг мергежилин улам бедидер дээш шудургу ажылдап, педагогика эртеминге хамаарышкан эртем ажылдарын, республиканың дуржулгалыг башкыларының арга-дуржулгазын улуг сонуургал-биле өөренип, бодунуң ажылынга ажыглап турар. Эрткен чылын ол Кызылда күрүнениң башкы институдунуң филология факультедин чедиишкинниг доосхан.

Өөреникчилер-биле башкының өөредилге-кижизидилгелиг ажылының бир чедиишкинниг болуру — ада-иелер-биле башкының кады демниг, быжыг харылзаалыг ажылдап билиринден хамааржыр. Ынчангаш дуржулгалыг башкы бо талазынче чугула кичээнгейни салып турары таварылга эвес.

О. ХӨВЕҢМЕЙ.

К. Э. ЦИОЛКОВСКИЙНИҢ БАЖЫҢ-МУЗЕЙИ АЖЫТТЫНАР

БАШТАЙГЫ КОСМОС ЛАБОРАТОРИЯЗЫ

«Үр үе эртсе-эртсе, биеэгиниң аян-шинчизин хайыра чок балап кааптар-даа бол. К. Э. Циолковскийниң идеялары болгаш шинчилел ажылдары ракета техниказының улам хөгжээнииң хире-чергези-биле харын сонуурганчыг болур». Ам, Чер—Ай—Чер аразының октаргай оруун иззэш, Калуганың ол өндүр улуг оглунуң энерелдиг күзелдериниң бирээзин боттандырган совет улустуң база бир тиилелгени чедип алганынга бүгү делегей түлүктүг байыр чедирип турда, академик С. П. Королёвтуң ынча дээн сөстери сагышка чайгаар-ла кирип келир.

Өртемчейлер аразынга аргыжарының теоретигиниң бүдүрүп каан эртем ажылы-биле болгаш оон идеяларының амыдыралга боттанып турары-биле таныжар дээш, күрүнениң космонавтика музейинге бо хүннерде чон соксаал чок шуужуп кээп турар. Экскурсиячылар хөй көргүзүг чүүлдери-биле танышпышаан, космос үе-шааның келирин өттүр-ле көрүп турган ол кижиниң канчаар чурттап, ажылдап чораанын база сонуургаар. Ол чөптүг күзел хандыртынар: К. Э. Циолковскийниң катап тургустунган бажың-музейи чоокку үеде ажыттынар. Амдыызында Ока хемниң эриинде төөгүлүг ол бажыңчыгашче экскурсиядан кыла кааптаал. Бисти орус улустуң ол улуг эртемдениниң ажы-төлдериниң оглу Алексей Вениаминович Костин баштаар.

— Баштай төөгү-биле биче таныжып көрээл.—дээш, ол чугаалаар.— Бо бажынга Константин Эдуардович өг-бүлезибиле кады 1904 чылдан 1933 чылга чедир чурттап келген. Агаарга ужудуушкун кылырының болгаш өртемчейлер аразынга аргыжарының, космонавтика айтырыгларының талазы-биле бодунуң эртем шинчилел ажылдарының хөйүн ол аңаа бижээн. Баштайгы совет ракеталарның тургузукчулары аңаа кээп, оон-биле ужуражып турган. Сөөлгү үеде ол бажыңчыгашка Ю. А. Гагарин болгаш өске-даа космонавтар кээп турган. Көрүкчүлер дептеринге октаргайның баштайгы разведчиги «Космосту шингээдип алыр дугайында Циолковскийниң өттүр көрген сөстери бистерге, космонавтарга кеззэде программа сөстери болур, кеззэде бурунгаарлаарынче кыйгырар» деп бижип каап.

Циолковскийниң бажыңы бодунуң баштай туттунганын ёзугаар аян-шинчи кирген. Ону шуптузун Константин Эдуардовичиниң чурттап турган үезиндээзи дег кылдыр катап тургускан. Аңаа эртемдениниң болгаш оон өг-бүлезиниң эдилеп чораан хөй эт-севиниң боттарын, өске-даа ховар көргүзүг чүүлдерин чыгган.

Бетики өрээлче кире берээл. Баштай-ла Циолковскийниң хөрек тураскаалын ыяштан кончуг шевер чазап кааны көстүп келир, ол сонуурганчыг. Ону Ленинградтың сураглыг скульптору Михаил Габе кылган. Эртемдениниң «мээн амыдыралым чонга ажыктыг кандыг-бир үүле бүдүрүп бээр, назынын хөй чурттап эрттирбес, кижи төрелгетенни эвээшбиче-даа бол бурунгаарладыр —кол бодалдыг» дээн сөстерин ол тураскаалдың чанында сиилбип бижээн.

Баштайгы таныштырылга көргүзүү улуг эртемдениниң амыдырал оруун, эртем, башкылал болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазын, оон эштерин болгаш өңнүктерин фотографияларда, шыйып чураан төлевилелдерде, документилерде, номнарда көргүскен. Делгиирлернин бирээзи 1903 чылдың майда үнген, үр болганынга саргара берген саазыннарлыг «Научное обозрение» журналдыг. Циолковскийниң шылгарангай «Октаргай делгемнерин реактивтиг дериглербиле шинчилээр» ажылы эң баштай-ла аңаа парлаттынган. Октаргайга ужудуушкун кылырының эртем теориязын баштай ажыткан деп санадыр эргени Калуганың биче сеткилдиг эртемдениниге ол журнал тыпсып берген.

Циолковскийге улгаттырган персоналдыг пенсия тыпсыр дугайында Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң В. И. Ленин ат салган доктаалының чурукка тырттырган хоолгазын документилер-биле катай делген көргүскен. Делгиир шилдериниң ындында эртемдениң шаңнаткан Күш-ажылчы Кызыл Тук орденин салган. «Боттары өөренип чораан эртем чедип алганнарның ажыл-ижин чүгле Октябрь үнелээн; чүгле Совет эрге-чагырга болгаш Ленинниң партиязы... меңээ чогуур дузаламчыны көргүскен. Улус массаларының меңээ ынаан оон билген мен, оон ынай ажылдаар күштү меңээ база ол берген»—деп, Циолковский бижээн.

Ыяш бажыңчыгаштың өрээлдери чавыс-даа бол, оларны топтап көре-көре келирге, ханалары херилгеш, дээвиирлери бедий-ле бергензиг: сылдыстарлыг октаргайга ужудуушкун кылырының эртем теориязы аңаа төрүттүнген-не болгай! Кадыр, кызаа чадалап үнерге, ийиги каътта чырык өрээлге чедире бээр, аңаа Циолковскийниң кабинеди турган. Соңгалар аразында хана баарында — бижик столу. Оон үстүнде бурунгу барометр. Оон чанында дуран турар. Стол кырында — кылымал деңзи, эртемдениң келген кижилер хүлээп алганда ажыглаар дыңнаалаашкын херексели, керосин лампазы болгаш хүн херелин кайтыктыргаш чырык күштелдирер көрүнчүк. Циолковскийниң карак шили, улгаттырып көөр шили, сөөлгү ажылдарының бирээзи база ында чыдар, ол ажылда оон бодунуң бижип каан демдеглелдери бар.

Бижик столунуң оң талазында база бир стол бар. Оон кырында Циолковскийниң үндүрген номнарын, төлевилел шыйыглары кылыр херекселин, микросковун, динамомашина моделин, бурунгу фотоаппарадын салып каан. Эртемдениң кадайы Варвара Евграфовнаның өрээлин кабинеттен ангылаан хана баарында Циолковскийниң хууда библиотеказын кадагалаан, номнар салыр кылымал делгиир турар. Ында эртем-техниктиг литература болгаш орус класиктернин чогаалдары чыгдынган. Оларның аразында А. П. Чеховтуң чогаалдары бар, оларга Константин Эдуардович кончуг ынак. Чогаалчының нарын айтырыгларны допчузу-биле тайылбырлап билиринге мергежилдиин бодап, «Эртем өмүнээзинден Чехов болуксаар мен»—деп, Константин Эдуардович чугаалап чораан.

«Бүгү амыдыралым бодалдардан, саналгалардан, практиктиг ажылдардан болгаш шенелделерден тургустунган»—деп, Циолковский бижээн. Кабинет-биле кожа шил верандамастерскаяны көөрге, ынча дээнииниң ужуру билдине бээр. Эртемден хамык чүвени боду кылыксаар. Оон ужар аппараттар модельдерин кылыр станоктары биле херекселдери ында. «Хаарыылдар биле эгээлерден, токарь станогундан чазанылга столунга, «октаргайга ужудуушкун кылырының» шылгарангай теориязынга чедир оларның аразында ылгалдыы-даа кайгамчыктыгдыр»—деп, ол төөгүлүг бажыңчыгашка чораан, космонавт Герман Титовтуң чугаалаанын аңаа канчап сагынмайн баар боор. Эртемдениң генийи ол хире магаданчыг.

Сонуурганчыг база бир таварылга бар. Көөрүмге верандага эрги чадаг-терге биле конькилер чыдыр.

— Константин Эдуардович спорттуң ол хевирлеринге аажок сонуургалдыг. 76 харлыынга чедир чадаг-терге мунуп, конькилеп келген болгаш спорт кылыры кижиниң кадыынга дузалыг деп санап чораан — деп, А. В. Костин тайылбырлады.

Верандадан бажыңның чавыт крышазынче үнер эжик бар. Ону Циолковскийниң өг-бүлези «октаргай делгеминче эжик» дижип баштактаныр: аңаа ол бодунуң модельдерин шенээр, дээр сылдыстарын хайгаараар. Ажык октаргайже үнер базымны эң баштай кылган Алексей Леонов 1965 чылдың апрельде аңаа чораан. Веранданың эжиин ажыткаш, Леонов мынча дээн:

— Бистиң космосче үнген эжиктеривис аңгы-аңгы-даа бол, бо эжик турбаан болза, мээн эжиим база тывылбас ийик...

Бажың-музейден үнүп келиривиске бичии сесерлик турар. Ында хамык чүвени база Циолковскийниң чурттап турган үезиндээзи дег тургускан. Кончуг улуг вяз ыяштар аразында аңмаар, ыяш кудук, узун сандай бар. Хөй дөстерлиг сиреньнер аразында эртемдениң чиге бурунгаар көрген скульптура тураскаалы көстүп турар...

Катап тургустунган баштайгы космос лабораториязынга чурттуң бүгү булуннарындан удавас экскурсиячылар келир. Олар Калуганың эртем тураскаалдарын катап тургузар мастерскаязының ажылчыннарынга, Ленинград чурукчузу Г. Н. Билибинага, музейниң эртем ажылдакчызы В. В. Казакевичиге болгаш октаргай делгемин чагырып алырының идеялары төрүттүнген, төөгүлүг бажыңчыгашты бүрүнү-биле катап тургузарынга дуза чедиргеннериниң шуптузунга чүректиң ханызындан четтирдивис дээр.

Н. АЛЕКСАНДРОВ.
(СЭТА-ның корр.).

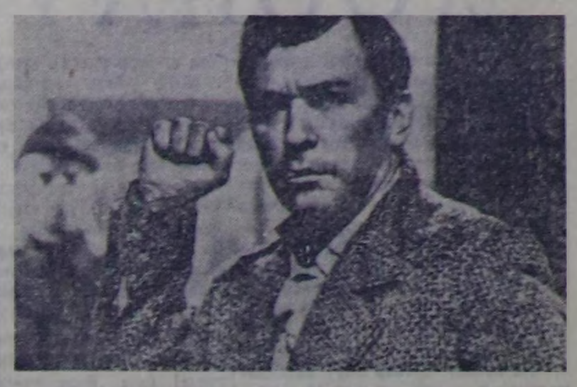

«Ленфильм» киностудиянга В. Григорьевтиң, Э. Дубровскийниң, С. Потепаловтуң сценарийин ёзугаар режиссёр Л. Квинихидзениң тургускан «Моабит кыдыраажы» киноазундан алган көргүзүг.

Муса Джалильдиң ролюнда — артист Пётр Чернов. Татар шүлүкчү Муса Джалиль Волхов фронтузунга чаалажып турган. Оон полит удуртукчуга ажылдап турган кезээ бүзээлелге таваржы берген, оон 1942 чылдың июльда Джалильди дайзын тудуп алган. Туттурган шериг кижилерин хоругдаар лагерьлерин эргип чоруур ужур таварышкан.

Джалиль өңнүктериниң дузазы-биле дайынчы чажыт организация тургузуп алган. Ол организация фашизмге удур Польшага, Чехословакияга, Германияга, Францияга демисежип турган. 1943 чылдың августа оон киржикчилерин өскерликчи идегет сөглеп берилтерге, олар туттурган. Карабажыңнарга хөй хүннер, байысаалдалар, хинчектээшкиннер эрткен. Он ийи джалильчи шаажыладып өлүртүр деп шиитиргеи. Джалиль 1944 чылдың август 25-те шаажылаткан.

Бельгия чурттуг патриот, кара-бажыңга ол шүлүкчү-биле чаңгыс хоругдал өрээлинге турган Андре Тиммермане дайын сөөлүнде патриотизмниң, маадыр-шудургу мөзүнүң идеалдарын бадыткап, Джалильдиң шүлүктер бижээн кыдыраалтарын Совет элчин черинге дамчыдып берген.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Олимпиада

Мехикода эртип турар олимпиадага бистиң баштайгы алдын медалывысты кол стадионга чадаг чедип келген деп болур. Украин Сумы хоорайдан келген башкы Владимир Голубничийниң Мехико кудумчуларын дургаар 20 километр эрткен марыжы совет команданың үшкү хүнде чедип алган алдын медалы түңнелдиг болган. 32 харлыг спортчу ол хемчээлди 1 шак 33 минута 4 секундада эрткеш, олимпийжи дээди шаңналды ам ийи удаа алган.

Чадаг кылаштап чарышканнар кел чорда, ядро октаарының секторунга онза сонуурганчыг чугаа-соот болгаш. Москва девисиээриниң Калининград хоорайындан келген, 122 килограмм деңзилиг Эдуард Гущин төгерик шыйыг иштинге тап-билээ кээп турупкан, карааның шилин эткеш, кызыл будун-биле дозулап каан 7 килограмм ядрону адыжынга эптей салган соонда... 20 метр ырак шыйыгны эрттир—20,09 метр «согуннапкан»!

Көрүкчүлер магадааш алгыра каапкан. Адаанчылар база билбөөчеңневаан. Техастан келген студент, делегей рекордчузу американ Рэндп Мэтсон ядрону 21 метр ырадыр октаар дээш, бүгү мергежилин көргүскен. АКШ-тың оон өске бир атледи Дэйв Маггард холзээш, бодунуң 20 метр ырадыр ядро октап чаңчыккан түңнелин безин чедип албайн барган. «Эң шыырак чиик атлеттер» маргылдаазынга совет спортчу олимпиада төөгүзүнде эң баштай-ла хүлер медаль алган.

Ядрону 20,54 метр ырадыр октаап, Мэтсон шүүлген, американ Джордж Вудстуң «моңгун» шаңнал алган түңнелинге Гущин үш-ле сантиметр... чедирбейн барган.

Москвачы Татьяна Талышева 666 см ырадыр халааш, хүлер медаль-биле шаңнаткан. Алдын медальдың салым-чолу маргылдааларның эгезинде-ле шиитпирлеттине берген, ынчан Бухарест чурттуг Виорика Вископулеану черниң узунун халааш, делегей рекордунуң түңнелин бижээн ак-көк өңнүг чурагайны эрттир ужуга берген. Түңнел даңзызынга 682 см дээн чурагай көстүп келген... Ийиги черни англичан Шейла Шервуд алган—668 см түңнелдиг.

Олимпиаданың үшкү хүнүнде чиик атлеттер дөрт алдын медальды алган. Копьё октаарынга база бир шаңналды Будапештиден келген 22 харлыг студент Акжела Немет чедип алган. Оон копьёзу 60 метр 36 сантиметр ырадыр согуннаалган.

Вторникте бистиң командавыстан Тбилистиң студентиан Дито Шанидзе Япониядан келген ортумак чиик деңзилиг штангист Мияке алышкыларның аразынга турар түңнелди чедип алгаш, мөңгүн медаль-биле шаңнаткан. Оон алган түңнели багай эвес — 387,5 (120+117,5+150) болза-даа, хүндүлел туружунга шырайы дүндүгүр көзүлген. «Хоомайзынчыг-ла маргылдаштым. 395-ти алыр тургаш-ла, чедип албайн бардым ышкажыл»—дээн.

Алдын медальды база-ла бодунуң Токиога шаңнатканы ышкаш кылдыр 29 харлыг Иосинобу Мияке—392,5 кг, а хүлер медальды оон 23 харлыг дуңмазы Иосиюки—385 кг көдүрген түңнелдиг чедип алган.

СЭТА-ның тускай корр.

Редакторнуң оралакчызы
С. К. ШОЙГУ.

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕ

Шеминиң Чайлаг-Хемде тудуг болгаш оттулар ыяш белеткелиниң участогу «Сүт-Хөл» совхозтуң бүдүрүлге адыры. Ында ажыл-ишчилер бир трактор болгаш ийи «Дружба» хирээлер-биле ажылдап тургаш, 1650 кубометр токпакты, 750 ажыг кубометр тудуг материалын белеткеп, онаалгазын ажыр күүсеткен. Белеткээн ыяжын автомашиналарга чүдүрүп бадырарын база харыылап турар.

Ырак участокта кижилер кызып ажылдап, планын күүседип турда, оларның ажылдаарынга, амыдырал-чуртталгазынга таарымчалыг байдалды совхозтуң дирекциязындан, парткомдан тургузуп бербейн турар. Белеткеттинген тудуг ыяжын эзим иштинден ак черже үндүр сөөртүрүнге совхоз дирекциязы ажыглаттынмас деп үндүр актылаан трактор берген. Ону тракторист Ховалыг Дуван-оол арга-чадаарда септеп алгаш, кезек ажылдадып чорда-ла, бир-ле черя үрели бээр. Ынчангаш ол техника ажылга чылыш бербес.

— Ыяш белеткелиниң талазы-биле онаалгавысты күүсеткен-даа болзувусса, биске немелде онаалга база бердинген. Ону боттандырарынга трактор шимчей албас. Тудуг дээрге совхоз бүдүрүлгезинде чугула ажылдарның бирээзи-ле болгай. Ындыг болганда, бисти бүдүрүкчүлүг ажылдаар трактор-биле хандырары негеттинип турар. Бо дугайын совхозтуң тудугжуларының хуралынга-даа чугаалап, саналым берген мен—деп, участоктуң удуртукчузу эш М. Ыдый-оол чугаалап турар.

Эрткен үш чылдарның мурнунда ол кижилерни совхоз тускай хептер-биле бүрүн хандырып турган болза, ам ындыг эвес болган. Ында 12 өг-бүле чурттап турар. Оларда парлалга чагылгалыг өг-бүле чок. 1966 чылга чедир олар чагылгалыг болуп келзе-даа, херек кырында чаңгыс солундаа ап номчуваанар. Партком, ажылчын комитеди, дирекция чери ону чедирерин организаставаан. Радиоприёмник чаңгыс-даа өг-бүледе чок. Хереглел бараанларын садып алыры дыка берге. Совхоз төвүнден 70—80 километр ыракта турар ажылчыннар үлетпүр болгаш аъш-чем бараанларын садып алыр дээш ийи-үш хүннүн ажыл шагын үзер чорукка база таваржыр. Рабкооптуң автолавказын оода ай санында бир-ийи удаа ынаар чорударын чоп организаставас чүве ийик. Ажыл-агыйның удуртукчулары ажылчыннарның чөптүг негелдезин көрзе чогуур.

М. СЕВЕН.

Чөөн-Хемчик район.

КИНО

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Марианна» 10, 2, «Арена» 4, 7.50, «Анжелика болгаш хаан» 12, 5.55, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шуптузун билип алыксап тур мен», «Инекилер чуртунда» деп киноклуб 3.40, «Щит болгаш хылыш» (4-кү фильм) 10, 12, 2, 7.30, 9.10, «Щит болгаш хылыш» (3-кү фильм) 5.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдырбас өжээн негекчилери» 2.50, 4.40, «Арыг ынакшыл дугайында тоожу» 6.30, 8.30 шактарда.

ДЫҢНААР ОРГАННЫ КАМНАҢАР

Дүлей чорук болгаш дыңнаар органның баксыраар чоруу кулак аарыының үржуундан тыптыр. Ынчангаш дыңнаар чорукту камгалаары-биле кулактарның аарыыр чоруун болдурбазы чугула.

Кулактың эң-не нептеренгей аарыы — ортаакы кулактың дегдириишкини болур. Ол думчуктун болгаш өктүн ылчыргай карттарының дегдириишкини-биле үдеттинер грипптин, улаануттун, скарлатинаның болгаш өске-даа аарыгларның соонда каданнаашкын кылдыр колдуунда тыптыр. Думчуктан болгаш өктен үнген микробтар кулактың ханы черлеринче киргеш, аңаа дегдириишкинни болдурар. Бир эвес шын эвес синмирер болза, микробтар кулакче кирип болур. Синмирерде думчуктун үттерин бирде бирээзин дуглай туткаш эзлчег-биле синмирип болур. Дынзыдыр синмирип черле болбас. Сырынгылаашкын үезинде оожум синмирери чугула.

Кулактын дыка хөй аарыглары думчуктун азы боостаанын байдалы-биле харылзаалыг болур, ол органнарның аарыыр чоруу дыңнаарының органынга база халдап болур. Бир эвес кижи думчуу-биле тынып албас азы шуут тынып албас болза, хоочураан сырынгыдан, полипадан, аденондадан болгаш өске-даа аарыглардан аарып чоруур чадавас, ол кижи эмчиге баар болгаш оон айтыышкынын күүседир ужурлуг.

Чамдыкта кижилер билбезинин хараазы-биле кулак аарыын тывылдырып турар. Олар кулактарын казар, суг азы саван көвүү олче кире бээр кылдыр чүнүп турарлар. Ол чорук кулактын барабаннарын үрээр азы кулактын дыңнаар үдүн дегдириишкинге чедирип болур. Дыңнаар үттен үнүп турар кургуяктарны боду чушкуп, аштап болбас. Ол боду кижиге билдинмейн уштунуп каар. Бир эвес кулак иштинге кургуяк тыпты берзе эмчиге баар херек.

Бир эвес кулак иштинче кандыг-бир дириг амытаннар кире бээр болза, олар кончуг анчыг кылдыр аңаа шимчээр. Кулакты казып, ол дириг амытанны боду уштуп кааптарын оралдашкан херек чок. Ынчан чылыг үнүш үзүн вазелинни чок болза водканы кулакче кудар херек. Ынчангаш ол дириг амытан өлүр ийикпе, азы даштынче үнүп келир. Бир эвес хоржок болза, эмчиге баар.

Гигиенаның дүрүмнерин сагыыры болгаш бодунун кадыкшылынга кичээнгейни салыры кулак аарыгларындан болгаш дыңнаар органның баксыраарындан чайлап болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ТААКПЫ БОЛГАШ АҢАА УДУР ДЕМИСЕЛ

Амгы үеде таакпының хоразының дугайында хөй эртем ажылдары, номнар, брошюралар бижиттинген, аңаа холбаштыр хөй-хөй лекцияларны чонга номчуп, беседаларны чорудуп турар.

Ынчалза-даа улустуң хөй кезин амга чедир таакпының ёзулуг хоразын туюлунга чедир угаан билбейн турары хомуданчыг.

Таакпының Европага бир-ле дугаарында тыптып келгениниң болгаш оон сөөлүнде делегейниң өске диптеринге дүрген тарап нептерээниниң төөгүзү мындыг: таакпы үнүжүнүң төрээн чурту—Америка. Оон үндезин чурттакчылары индейлер ол чаа делегейни ажыткан. Америко Бескуччи-биле кады чораан европейжилер аңаа чедериниң ырак мурнунда-ла таакпылап билир болганнар. Американы ажыткан испан далайжылар ол черниң чурттакчыларындан таакпылап өөренип алгаш, оон бүрүлерин Европага эккелгеннер.

Европага көстүп келгениниң баштайгы үезинде таакпыны улус бүгү-ле аарыгларга удур тергини күштүг хуулгаазын эм деп санай берген. 16 векте испан дыл кырынга үнген эмчи эртеминиң дугайында номда бижип турары болза «таакпы уйгуну келдирер, могап-шылагдаан организмин сергедир, аарыгны оожургадыр, боостаага чыпшынчак чөдүлдү божуктурар, тыныш бачыдаарын оожумнадыр эң онзагай, хуулгаазын эм» деп 1665 чылда үндүрген номунга француз эмчи Николо Монардес таакпының бүрүлерин диш аарыын эмнээринге, балыгдан төгүлген ханны доктаадырынга ажыглаар, а оон кузумун янзы-бүрү селгек, ыжыктарга чаар деп сүмелеп турган. Баштай Америкадан таакпының чүгле бүрүлерин сөөртүп эккеп турган болза, 1600 чылдар үезинде Португалияга турган француз элчин Жак Никога оон үрезиннерин чорудуп берген. Жак Нико ол «хайлыг үнүштүң» үрезиннерин бодунуң хааны Екатерина Медичага белек кылдыр сунган.

Ол үеден эгелээш-ле Европага болгаш Азияга, оон сөөлүнде чоорту делегейниң өске-даа диптеринге таакпыны массалыы-биле тарып эгелээн. Оон-биле чергелештир делегейниң бүгү чурттарынга таакпылаарынга хандыкшаан кижилерниң саны кыска хуусаада эмин эртир көвүдээн.

Ынчангаш 17 векте-ле хөй чурттарга таакпыны хоруур дугайында хоойлу ёзугаар тускай хемчеглер алыры негеттинип келген. Чижэз, Россияга Михаил Федорович хаан солдаттарның таакпылаарын шуут хоругдаар дугайында чарлык үндүрген. Ол чарлыкты хажыткан кижилерни эриндеп шаажылаарынга болгаш оон эртсе Сибирьже шөлүүрүнге безин чедип турган таварылгалар бар.

Ол ышкаш, Урбан VIII папа ламаларның болгаш чүдүкчүлерниң хүрээге таакпылаарын шыңгыы хоругдаан. Чүге дээрге олар мөргүл кылып турган безин таакпы бүрүзүн дайнап, ону кайы-хамаан чок дүкпүрүп, хүрээниң ыдыктыг эт-херекселдерин бужартадып, таакпының ыжы-биле тейлээр залдың агаарын баксырадыр апарганнар.

Таакпы-биле демиселдиң эгелээниниң кыска төөгүзү мындыг, ол демисел бистиң бо хүннеривиске чедир уламчылавышаан дээрзин утпас херек.

Таакпы болза чадаң сыптыг, калбак бүрүлерлиг үнүштерниң ниити бөлүүнге хамаарыр. Колдуунда-ла бүрүлерин тыртар, а дазылын болгаш унуп ажыглавайн турар. Таакпының бүрүзүнде организмге хоралыг элээн каш бүдүмелдер бар. Оларның иштинден эң-не хоралыы никотин. Холуксаа чок арыг никотин боду хоюгзумаар, өң чок кылагар бүдүмел болур. Никотин кончуг күштүг хоран. Оон чаңгыс дамдызын сыкыртырга ыт, өшкү дээн ышкаш дириг амытаннар өлүп хаар, а 4 дамды никотин аътты ужурар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, культура килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу). ТС—01440.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 18 ПЯТНИЦА № 246 (7088).

Өртээ 2 көп.

СОВЕТ-ЧЕХОСЛОВАК КЕРЭЭГЕ АТ САЛГАНЫ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ЧССР-ниң чазааның чалааның ёзугаар октябрь 16-да Прагада чеде берген. А. Н. Косыгин-биле кады аңаа ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң камгалал министри А. А. Гречко, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов олар чедип келген.

* * *

ПРАГА, октябрь 16. (СЭТА). Чехословакияның девискээринге совет шериглериниң түр турарының чурумунуң дугайында ССРЭ-ниң чазаа биле Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның аразында керээге аңаа ол хүн ат салдынган.

Керээге Совет Эвилелиниң өмүнээзинден ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, Чехословак Социалистиг Республиканың өмүнээзинден ЧССР-ниң чазааның Даргазы О. Черник ат салган.

Керээни Москвага бо чылдың август 23—26-да болгаш октябрь 3—4-те Москвага база бо чылдың октябрь 16-да Прагага эрткен совет-чехословак чугаалажыышкыннарга чедип алдынган дугуржулгага, бо чылдың август 3-те Братиславага болган чөвүлел хуралдың медеглелинге дүүштүр тургускан.

Керээни талаларның бадылаан соонда чарлап үндүрген турар.

Керээге ат салып турда, А. Н. Косыгин болгаш О. Черник чугаалар солушкан.

(СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ САГЫЛГА-ЧУРУМУ

В. И. Ленин чаа ниитилел тургузуушкунунуң тиилелгезиниң кол үндезиннериниң бирээзи социалистиг күш-ажылдың сагылга-чуруму болур деп санап чораан. Амгы үеде совет кижилер социалистиг экономиканы хөгжүдериниң чаа чадазынга чедер дээш кайгамчыктыг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн күш-ажылчы чедиишкинер-биле демдеглээр дээш, социалистиг чарышты бүгү чуртта калбарткан.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар болгаш организастыг болурун чедип алыр дээш партия организацияларының хүн бүрү чорудуп турар ажылы дээрге социализмниң принциптерин улам быжыглаар, коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузар дээш коммунистиг ниитилел харылзааларын болгаш чаа кижини кижизидер талазы-биле өндүр чаагай демисел болур.

Шынап-ла, бистиң чуртувуста чогаадыкчы ажыл-херекти боттандырарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Чырык делгем бүдүрүлге бажыңнары, сайзыраңгай дериг-херексел, эртемниң негелдезинге дүүштүр күш-ажылды организастааны — бо бүгү бистиң партиявыстың, Совет чазаавыстың ажылчын кижи дугайында сагыш салыышкынының түңнели. Бистиң республикада мурнакчы бүдүрүлгелерде — Кызылдың электри станциязында, Улуг Октябрьның 51 чылынга тураскааткан күш-ажылчы зэлчегже кирип, бедиткен социалистиг хүлээлге алган чарыштың эгелекчизи Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйында болгаш дааранылга комбинадында күш-ажылдың сагылга-чуруму эки, ынчангаш ол коллективтерде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедии. Энергетиктер бо чылдың сес айларының дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 6, 3, «Кызыл-Хавактың» шахтёрлары 8,1, ыяш үлетпүрүнүң ажылчыннары 9,5 хуу чедир бедиткен.

Мурнакчы бүдүрүлгелериниң тудуг, транспорт организацияларының дуржулгазын өөренип көөрге, сагылга-чурумга салдар чедирер бүгү чүүлдерни кичээнгейге ап, ону экижидер хемчеглерни күштелдирип турар. Кижи бүрүзү ажылдап турары бүдүрүлгезиниң ёзулуг эзэн, хүлээлгезин медерен билген, ону күүседирде чогаадыкчы идепкей-биле ажылдаарын чедип алыр дээш ол коллективтерде кижизидилге ажылын чорудуп турар. Бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчыннарның киржилгезин күштелдирер дугайында Ленинниң чагыын удуртулга болдуруп, хөйнинти организацияларының ажылын идепкейжиткен. Чижээ, Кызылдың электри станциязының, дааранылга комбинадының экономиктиг анализ бюролары, руда эргелелиниң бүдүрүлгелериниң болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының талазы-биле чөвүлелдеринде ажылчыннарның киржилгези чугула черни зэлеп, оларның санал-оналын барымдаалап бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазын чаартып, сайзыраңгайжыдып турар. Үстүнде адаанывыс коллективтерде күш-ажылдың сагылга-чуруму улам быжыккан болгаш кижилериниң ажылдан үнер-кирер чоруу кызырылган.

Бо чылын бистиң республикада үлетпүр бүдүрүлгелери, транспорт болгаш тудуг организациялары күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарынче кажангызындан-даа артык кичээнгей салып эгелээни сагылга-чурумну экижидер арганы берген. Ынчалза-даа бо талазы-биле баштайгы базымнар кылдынган, хөй-хөй ажыл-агыйлар чугула херекти ам-даа кыдыра көрүп, ооң чүгле бөдүүн аргаларын — организас-техниктиг хемчеглерни тодарадырындан бурунгаарлавайн турар. Бо чылдагаандан республиканың чамдык бүдүрүлгелеринде күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак болуп, ажыл шагы үзер, зэлчег аразында хөй үе-шак чидирер чүүлдер ам-даа хөй бооп турар. Бо чылдың баштайгы чартыында республиканың үлетпүрү ажыл шагын хөйнү чидиргенинден барык 300 муң рубльдиң продукциязын чедир бүдүрүп үндүрбээн.

Тудуг материалдар үлетпүрүнүң эргелелиниң бүдүрүлгелеринде, тудуг организацияларында болгаш амыдырал хандырылгазының чамдык комбинаттарында күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак. Кызылдың тууйбу заводунда ажылчыннарның үнер-кирер болгаш ажыл шагы үзер чоруу дыка хөй. Заводта ажылдап турар кижи бүрүзүнге онааштыр 11,8 кижи-хүнүнге деңнежир ажыл шагы үстүнген. Мооң уржуундан чылдың баштайгы чартыында 44 чүс муң тууйбуну тудуг организацияларынга чедир бербээн.

Тудуг организацияларында байдал моон дээредевес. Көдээ тудугжуларның ажылын организастаарынче кичээнгей салыры чугула. Олар тарамык, аразы ырак черлерде ажылдап турар болгулаар. Ынчангаш удуртукчуларның талазындан оларның ажылын доктаамал контрольдап хынаары берге. Чамдык кижилер ону ажыглап, озалдаар, шөлээ-чөпшээрел чок ажыл шагы үзер, курлавырны долу ажыглавас чүүлдер эвээш эвес. Материалдар, чиг-этбиле хандырылганы мынчага дээр чурумчудуп экижитпээнинден ажыл шагы чөп ажыглаттынмайн турар.

Тудуг организацияларынга байдалды экижидип болурунуң аргазы бар. Бүдүрүмчелиг ажылдап турар коллективтерниң дуржулгазы, чижээ, Кызылда Михаил Шиповаленконуң удуртканы тудугжулар бригадазының үлегер-чижээ ажылды организастаарын экижидериниң чугулазын көргүзүп турар. Бүгү чүве доктааткан чурум ёзугаар боттанып, дең-дески ажылдап болур арга тургустунуп турда кижи бүрүзүнүң харыысалгазы бедиир.

Сагылга-чурум кошкак черлериниң ажылын сайгарын көөрге, кижизидилге ажылы кошкак тургустунганындан аңгыда ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургуспааны (дең-дески эвес ажылдаары, хөй күш үнер аар ажылдар, ажыл шагын чидирери чергелиг) кадрлар солчур чорукту күштелдирип турар. Ынчангаш технологтуг чорудулганы автоматчыдар болгаш механизастаарынче кичээнгейни салыр херек. Ажыл шагы үзер кижилериниң хөй кезин аар ажылды хол-биле кылып турар, азы мергежили чавыс, эртем-билинниң болгаш культуразының деңнели куду болуп турарын социология шинчилелдери бадыткаан. Ынчангаш коллективтерде партия, комсомол, профэвилел организациялары ындыг ажылды механизастаарынче, билин чавыс кижилерни өөредилгеже хаара тудуп, кижи бүрүзүнүң мергежилин бедидеринче кичээнгей салып ажылдаар ужурлуг.

Октябрьның улуг херээниң тиилелгези, делегейниң ажылчын аңгызының төөгүлүг чаалап алыышкыны — делегейниң социалистиг системазы делгерезин!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринде социалистиг чурттарның армияларының шериглери.

ЧУРУКТА: Ческа Будеёвице хоорайның аныяк чурттакчыларының совет танкистер-биле чугаалажып турары.

В. СОБОЛЕВТИН фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Армян ССР-ге — Ленин ордени

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунга Армян Совет Социалистиг Республиканың ажылчы чоннарының чедип алган чедиишкиннери дээш республиканы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Ленин ордени-биле шаңнаан.

(СЭТА).

ОКТЯБРЬ МУРНУНУҢ ЭЭЛЧЭЭНДЕ

Техника септелгези

«Октябрь 14 чылы» колхозтуң Саргал ховузунуң тараазын эрткен дүжүт ажаап алыышкынының эгезинде чүгле Каа-Хем районда эвес, республикада эге баштай кестирип киргенинден мотор, машина-чепсек үнү ховуга эрте-ле дыңналбастаан. Саргалда 2400 гектар чер аңдартынган, азы көрдүнген пландан бүдүн чартык катап хөй черни чарган.

Күс дүшкен. Келир чылдың дүжүдү дээш чаа ажылдар эгелээн. Колхозта механик-инженер Николай Кетовтуң удуртулгазы-биле механизаторлар трактор парыгының септелгезинче кирген. Хоочун механизатор Иван Санников бо хүннерде бодунуң септеттинген «ДТ-54» тракторун мастерскаядан үндүре берген. Ам Дмитрий Абрамовтуң тракторунуң септелгези доостун турар. Чыл төпчүзүнге чедир 7 тракторну септеп доозары көрдүнген, амгы темп-биле алырга оон хөйнү кылып болур.

Даңгырак чагааны чоруткан

Бай-Тайга районнуң Культура бажыңынга район төвүнүң комсомолчуларының хуралы болуп эрткен. Ук хуралды комсомолдуң 50 чыл оюнга тураскааткан.

Аңаа комсомолдуң Бай-Тайга райкомунуң секретары Ооржак Кой-оол илеткел кылгаш, комсомолчу юбилейге алдар болдурган социалистиг чарыштың күүселдезиниң дугайын түңнеп чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге даңгырак чагааны чоруткан. Комсомолчу юбилейни кандыг чедиишкиннер-биле уткуп турарын, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга уткуштур чүнү кылыр деп турарын комсомолчулар ол чагаазында бижээн.

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ТУДУУНГА

Каа-Хем районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында капитал тудуг чыл бүрү немежип турар. Чоокта чаа болуп эрткен көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң техниктиг чөвүлелинге 1969 чылдың тудугларынга 2 миллион 284 муң рубльдиң тудуун күрүне тудуундан аңгы кылган турарын көрген. Тодаргайлаарга, чаңгыс «Октябрь 30 чылы» колхоз ийи квартиралыг 5 бажыңны, 1000 баш хаван кирер кажааны, колхоз конторазын, ногаа шыгжаар черни, хаванга чем хайындырып белеткээр цехти, нефтебаазага болгаш өске-даа тудугларны кылыр.

Районнуң өске ажыл-агыйлары база оон эвээш эвес тудугларны кылырлар.

П. ПОПОВ.

КИЧЭЭНГЕЙДЕ КИРГЕН

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң баштаар чери 2050 ажыг га тараа культураларының саваңындан чүгле 519 тоннаны мал чеминге белеткеп алганын дыка четпес деп демдеглээш, организастыг хемчеглерни ап чоруткан. Октябрь 10-дан эгелээш 3 хүннү бар-ла саваңны мал чеминге белеткээр шалыпчы хүннер кылдыр чарлаан.

Шефке баштайгы хүн 7 автомашина, дугуйлуг 5 трактор, 83 кижи киришкеш, № 1 сүтбараан фермазын баштадыр 6 кезек мал турлаанга 34 тонна саваңны болуп чедирген. Ук ажылга чолаачылар Николай Монгуш, Тюлюш Шофер-оол, Монгуш Дугаржап, трактористер Тюлюш Эртине, Ховалыг Эрес-оол олар база кызымак ажылдааннар.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел байырлал хүнүнге чедир колхоз 100 тонна саваңны болуп сарааттаан.

О. АРАКЧАА.

ПУТЁВКАЛАР АЛГАН

ШАГААН-АРЫГ. (Телефонбиле). Октябрь 12, 13-те СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бюро кежигүннери көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн демдеглээри-биле тус бүрү ажыл-агыйларже аъттаныр, хуралдарны эрттиргилээн. Чер-черге болгулаан хуралдарга эрткен 9 айларның ажыл-агый түңнелдерин үндүрген, мурнакчыларны илереткен.

Колхоз, совхоз бүдүрүлгелериниң мурнакчылары турисчи халас путёвкалар-биле болгаш өртектиг бараанар-биле шаңнаткылаан. Жданов аттыг колхозтан 2 кижи, «Найырал» совхозтан 6, «УТКА 25 чылы» совхозтан 4 кижи чурттуң улуг-улуг хоорайларынче баар турисчи путёвкалар-биле шаңнатканнар. «УТКА 25 чылы» совхозтуң мурнакчы хойжулары Монгуш Седип, Кудер Монгуш оларның эки ажылын совхозтуң дирекция чери, ажылчын комитеди улуг үнелеп, 6—6 баш хураган-биле шаңнаан. «Найырал» совхозтуң мурнакчы малчыннарын 42 хураган-биле шаңнаан.

Советтер ажылдакчыларының семинары

Октябрь 14-те Самагалдай суурга Эрзин, Тес-Хем районнарның көдээ Советтер даргаларының, секретарьларының, райкүүском даргаларының, оларның оралакчыларының, райкүүскомнуң штаттан дашкаар килдис эргелекчилериниң семинар-хуралы эрткен.

Аңаа 50 ажыг кижи киришкен. Семинарга Эрзин, Тес-Хем райкүүскомнарның секретарьлары Т. Седипова, М. Ламажап олар чоокта чаа Красноярск хоорайга болган Якут, Тыва АССР-лерниң, Красноярск крайның райкүүскомнар секретарьларының семинарының түңнелдериниң дугайын таныштырган. СЭКП райкомунуң секретары М. Артаев Красноярск хоорайга идеология ажылдакчыларының зона аайы-биле чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында семинарның киржикчилеринге илеткеп берген.

Оон соонда дуржулга солчуушкуну эгелээн. Аңаа Эрзин, Кызыл-Чыраа көдээ Советтериниң даргалары О. Доюндуп, Д. Лахов, Тес-Хем, Эрзин райкүүскомнарының даргалары С. Байыр-оол, А. Монгуш, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы С. Киров олар киришкеннер. Республиканың көдээ болгаш суур Советтериниң, райкүүскомнарының ажылында удуртулганың чаа арга-дуржулгаларының дугайында информацияны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң оргинструктор килдизиниң улуг инструктору М. Ондар-оол кылган.

Семинарның киржикчилери Самагалдайда амыдырал хандырылга комбинадынга, музыка школазынга экскурсиялан чорааннар болгаш Тес-Хем районнуң Чодураа көдээ Совединиң ажылы-биле барып танышканнар.

Альпинистер аъттаныпкан

Дүүн, октябрь 17-де Тываның комсомолчуларының төлээлекчилери 7 кижи Бай-Тайга районда Мөңгүлек тайгазының шишпик бажынга чедери-биле Кызыл хоорайдан аъттанып чоруткан. Альпинисчи бөлүктү туризмниң улуг инструктору Н. Ярославцев биле комсомол обкомунуң спорт, оран камгалалының талазы-биле килдис эргелекчизи А. Догур-оол олар удуртуп чоруурлар.

Мөңгүлек тайгазы далай деңинден 3487 метр бедикте турар. Мурнуку үеде оон бажынга кижи үнүп четпээн дижип чон чугаалажыр. Альпинисчи бөлүктүң сорулгазы ол тайганың бажынга чедип, ону Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга тураскаадып «Тываның комсомолу» деп адаар.

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунда аңгыс андарылгазы доостун турар. Механизатор комсомолчу Буянды Каң-оол хүннүң-не 7 гектар чер аңдарар нормазын 10—12 гектар чедирип турар.

В. Иконниковтуң фотозу.

Башкирияның тараажыларының улуг чедиишкини

Башкир АССР-ниң көдээ ажыл-агый ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруп төлептиг уткууру болгаш беш чыл планын хүүсаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышты калбарткаш, бо чылын тараа культураларының чаагай дүжүдүн өстүрүп үндүрген, дүжүт ажаап алырын организастыг эрттирген, күрүнеге тараа садар хүлээлгелерин, планын оранчок ажыр күүсеткен.

Республиканың колхоз, совхозтары Төрээн чурттуң шыгжамырынга 2655 муң тонна тарааны, ооң иштинде эң үнелиг чем культуразы — 1650 муң тонна кызыл-тасты болгаш 588 муң тонна көк-тарааны уруп берген. Крупа, бобы болгаш мал чеми культураларны садарының планнары база ажыр күүсеттинген.

Республиканың ынча хөй тарааны күрүнеге эң баштай сатканы ол.

Дүжүт ажаап алырынга болгаш тараа белеткээринге организакчы улуг ажылды республиканың партия, совет органнары, көдээ ажыл-агый болгаш белеткел организациялары чоруткан. Башкир АССР-ниң, Москва, Пермь областарның үлетпүр бүдүрүлгелери, транспорт организациялары тараажыларга улуг дузаны чедирген.

Күрүнеге тараа садары үргүлчүлевишаан.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылды болгаш ниитиниң өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле көөр дээш демисежиңер! Сагылга-чурумну болгаш организастыг болур чорукту бүгү хемчег-биле быжыглаңар!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Отчёттар болгаш соңгулдалар

ПОЛИТИКТИГ ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

КОММУНИСТЕР! СЭКП-НИҢ XXIII СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН КҮҮСЕДИР ДЭЭШ, БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ АВАНГАРДЫНГА БОЛУҢАР, МАССАЛАРНЫҢ БИЛДИЛИГ ОРГАНИЗАКЧЫЛАРЫ БОЛГАШ КИЖИЗИДИКЧИЛЕРИ, БҮГҮ МУРНАКЧЫ ЧҮҮЛДЕРНИҢ ТАЛАЛАКЧЫЛАРЫ БОЛУҢАР!

(СЭКП ТК-ның Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга Кыйгырыгларындан).

Амгы үеде, бүгү чуртта ышкаш, бистиң республиканың партия организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдар эртип турар. Партияның отчёт-соңгулдалыг хуралы — ол дээрге ук организацияның чыл дургузунда чорудуп келген ажылын бүгү талалыг түңнеп көөр политиктиг чугула кампания болур.

Ол дугайын бистиң парторганизациялар секретарьларының хөй кезии эки билир. Ындыг болза-даа партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга илеткелди канчаар тургузарыл, ооң кол-ла угланышкыны кандыг болурул? деп айтырыг үргүлчү көдүрлүн турар. Бир-тээ коммунистерниң мурнунга отчёт берип турар болганда, илеткел ханы анализтиг болуру чугаажок.

Партия эге организацияларының бюрозу азы парткомнар секретарьлары боттарының ажылдап турган үезинде СЭКП-ниң XXIII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның сөөлгү үеде болгулаан Пленумнарының шиитпирлериниң амыдыралга боттанылгазы, коллективтиң мурнунга салган сорулгаларны күүседиринге коммунистерниң киржилгези, оларның хуралдарга борген санал-оналдарын амыдыралга боттандырарының талазы-биле отчёттуг үеде кандыг хемчеглерни алганы, партия хуралдарының ролюнуң, коммунистерниң партийжи даалганы канчаар күүседип келгени, Коммунистиг партияның хүрээлеңинге өзүлде дээш өскедаа эң чугула амыдыралчы айтырыгларны шиитпирлээр дээш партия организациязының канчаар ажылдап келгенин чугаалаар ужурлуг. Партия организациялары улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларын харыылап турар чүве болганда, илеткелдиң угшин хамаарышкан организацияның иштики амыдыралы-биле дорт холбаалыг болуру чугаажок.

Колхозтар, совхозтар болгаш көдээ ажыл-агыйның органнарында партия организациялары СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүреринче угландыр чорудуп турар хемчеглерни амыдыралга боттандырып турарын партия хуралынга илеткээр хүлээлгелиг.

Үлетпүр бүдүрүлгениң, тудугнуң, садыг, харылзаанның партия организациялары партияның шиитпирин ёзугаар чаа экономиктиг реформаларны амыдыралда канчаар боттандырып турарын, улус ажыл-агыйының адырларында экономиктиг идиг бернишкинче шилчип турарының үезинде парторганизация кандыг улуг рольду ойнаанын коммунистерге чугаалап бээр апаар. Үстүнде айтырыглар партия эге организацияларының отчёттуг хуралдарынга кол черни эзлээн турары билдингир.

Чоокта чаа СЭКП-ниң обкому республикада парторганизацияларга отчёт-соңгулдалыг хуралдарны организастыг бедик деңнелге эрттирер сорулга-биле СЭКП райкомнарының болгаш Кызыл хооркомунуң партийжи-организастыг ажылдар харыылап турар секретарьларының, оргкилдистер эргелекчилериниң бир хүннүг семинар хуралын организастап эрттирген. Ук семинарга отчёт-соңгулдалыг хуралдарга белеткел болгаш оларның чоруп турар байдалының дугайында СЭКП-ниң Улуг-Хем, Эрзин райкомнарының секретарьлары эштер Н. Болотов, К. Чамзырың база СЭКП Кызыл хооркомунуң оргкилдис эргелекчизи эш А. Пахомова, СЭКП-ниң Таңды, Бай-Тайга райкомнарының оргкилдистер эргелекчилери эштер Г. Баранова, К. Севеп оларның информацияларын тус-туста дыңнап чугаалашкан.

Партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдары Таңды, Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Эрзин районнарында бедик организастыг байдалга эртип турары илерээн. Ындыг болза-даа чамдык районнарда партияның отчёт-соңгулдалыг хуралын эрттирерде хөлүн эртир далажыр, харын-даа СЭКП-ниң Уставын үрээр таварылгалар бары көзүлген.

Партия эге организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдарны бүгү тала-биле эки белеткелдиг, далашпайн сентябрь, октябрь, ноябрь айларда эрттирерин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу райкомнарга болгаш партия эге организацияларынга дааскан турган. Ындыг турбуже, СЭКП-ниң Бай-Тайга райкому партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарын хөлчок далаштыг доозупкан, а партия бөлүктеринге отчёт-соңгулдалыг хуралдарны партия кежигүнү эвес кижилер-биле кады, ажык хуралдарга эрттирген таварылгалар бөзин бар.

Далаш чоруктуң база бир херечизи Тээли көдээ Совединиң чанында партия эге организациязының секретары эш Токур Очур партия эге организациязының отчёттуг хуралын кандыг-даа белеткел чок эрттирген. Партия организациязының отчёттуг хуралын Устав негелделерге чоруштур эрттиргени, ол чугула политиктиг ажылды чиик көргени дээш коммунистер шыңгыы шүгүмчүлээш, ону партия эге организациязының секретарынга катап соңгуурундан дадагалаан, а отчёттуг үеде секретарьның чорудуп келген ажылынга коммунистер багай деп үнелелди берген.

Партия организациязының составында кирип турар коммунистерниң саны эвээш, көвей-даа болза, партия хуралдарынга, эң ылаңгыя отчёттуг хуралга кылыр илеткелди баш бурунгаар харыысалгалыг белеткээри эргежок чугула. Илеткелди чүгле чаңгыс секретарь кижи белеткээр эвес, а партбюро, партком кежигүннери, харын-даа аңаа коммунистер киришкен, хурал болур чер эки белеткеттинген турар ужурлуг.

Партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралының ужур-утказын ханызы-биле билип, ону эки белеткелдиг эрттиргилээн парторганизациялар бисте хөй. Отчёттуг хуралды бедик деңнелдиг, бот-шүгүмчүлелдиг, ажыл-ишчи байдалга эрттиреринге улуг рольду илеткелчиниң илеткелди канчаар тургусканындан хамаарыжырын үстүнде чугаалаан болгай бис. Ажыл-иште бар чедиишкиннер-биле чергелештир ам-даа чедир кылдыңмаан ажылдарны илередип, ол четпестерниң үнүп келгенинге буруулуг кижилерниң арнынга партийжи дорт шүгүмчүлелди кылбышаан, көзүлген четпестерни дарый эдип алырының аргаларын канчаар ажыглаза экил дээрзин илеткелге тода киирер херек. Чогум-на партийжи, принципиалдыг айтырыгларны көдүрүп турар, ханы анализтиг илеткелден коммунистерниң хуралга идепкейлин бедиирин амыдырал бадыткан турар.

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозта парторганизацияның чоокта чаа болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралы (партком секретары М. Хертек) ёзулуг-ла ажылышчи байдалга эрткен. Отчёттуг хурал айыткан шагында эгелээн. Ырак-узак күзеглерде малчыннар баш удур четкилеп келген. Коммунистерниң 90 ажыг хуузу отчёттуг хуралга киришкен. Илеткелчи болгаш санал берген коммунистер отчёттуг үениң дургузунда партком совхоз бүдүрүлгезинге коммунистерниң мурнакчы ролюн бедидер дээш, партияның организас-массалыг ажылдарын экижидериниң элээн хемчеглерин алганын демдеглээннер. Ылаңгыя партия хүрээлеңинге эң эки мурнакчы кижилерни киирип алырының талазы-биле улуг ажылдар чоруттунган. Отчёттуг үениң дургузунда партия кежигүнүнге 27 кижини хүлээп алган, а оларның 15 кижи ажылчыннар, 13 кижи комсомолдан киирип алган. Коммунистерниң ниити хуралдары, салбырларда партия эге организацияларының хуралдары Устав ёзугаар болуп, ук хуралдарга совхозтуң ажыл-агыйынга хамаарышкан эң чугула айтырыгларны чугаалажып тургулаан.

Ындыг-даа болза кылдынган ажылдар-биле кады, чедир кылдынмаан, шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа барын санал берген коммунистер С. Тавак-оол, Куулар Начын, М. Дугур-оол, К. Доржу олар шыңгыы шүгүмчүлеп, чүнү кылза чогуур дээрзиниң дугайында боттарының сүмезин бергеннер. Ылаңгыя ол партком үстүкү органнарның ол ышкаш бодунуң-даа хүлээп алган шиитпирлериниң амыдыралга боттанышкынын контрольдаар талазы-биле четпес ажылдап келген. Совхоз экономика айтырыгларынче кичээнгей салбайн келгени-биле ол орулгалыг боордан туржук, харын каражалыг ажыл-агый болуп артпышаан. 1968 чылдың июнь айның 12-де «Шекпээр» совхозта парткомнуң экономиктиг ажылын удуртуп турарының дугайында СЭКП райкомунуң бюрозунга дыңнаан болгаш 2 ай хуусаада экономиктиг ажылды экижидерин парткомга, совхоз дирекциязынга дааскан турган. Ооп бээр 4 ай эртсе-даа бо талазы-биле көскү ажыл кылдынмаанын коммунистер шын айтып турганнар. Партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдары Таңдының «Межегей» совхозта, Каа-Хемниң «Кызыл тук» колхозта, Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозта трактор-хову бригадазында партия организацияларынга база организастыг бедик деңнелге эрткилээн.

Мооң-биле чергелештир чамдык парторганизацияларга отчёт-соңгулдалыг хуралдар чаныс деңнелге эртип, олар чогуур хүнүнде болбас, айыткан шагындан озалдап эгелээр чоруктар бары канчап-даа таарышпас. Чижээлээрге, Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхозтуң партбюро секретары турган эш Прончатовтуң илеткелиниң хөй кезии ажыл-агый айтырыынга хамаарышкан, а кижилер-биле ажыл, партияның иштики амыдыралы, коммунистерниң партийжи даалгаларны күүседип турары дээш өске-даа чугула айтырыгларга кандыг-даа анализ кылбаан. Улуг-Хемде «Х Улуг хурал» колхозтуң Оттук-Даш фермазында партияның отчёт-соңгулдалыг хуралынга келген коммунистер хуралдаар чер тыппайн, 3 шак иштинде кылаштажып келгеннер.

Ынчангаш колхоз, совхозтарда улуг-улуг парткомнарда отчёт-соңгулалыг хуралдар амдаа түлүктеп турар чүве төлээде, үстүнде көзүлген четпестерни катаптавас дээш партия эге организацияларының секретарьлары, партбюро, партком кежигүннери партийжи харыысалганы улам бедидери чугула. Болуп эртип турар отчёттар болгаш соңгулдалар партийжи удуртулганың арга-хевирин, ооң стилин сайзыраңгайжыдарын, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидерин хандырган турар ужурлуг.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.
СЭКП обкомунуң инструктору.

КҮЗЕНЧИГ ЛЕКЦИЯ

Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң Хайыракан суурга делегей байдалының дугайында лекцияны ында сес чыл школазының башкызы М. Монгуш кылган. Лектор амгы үеде Вьетнамда, Кыдатта, Чехословакияда, Америкада байдалдарга делгереңгейи-биле доктаап, сонуургаткан.

Ук лекциядан неделяның среда хүнүн мооң соңгаар суурнуң чурттакчыларының лекция дыңнаар хүнү кылдыр бадылап алган.

А. АРАКЧАА.

Ишчилерге бараан болур

Совхозтуң партия болгаш комсомол организациязы беш кижи составтыг агитбригаданы тургускан. Сөөлгү хүннерде ол бригада коммунист Дарый Идам-Сүрүннүң удуртулгазы-биле Ак-Даш, Ортаа-Тал фермаларынче эзлчеглиг үнүүшкүнүн кылып чораан. Олар фермаларга баргаш лекция, беседаларны номчуп, лозуң, планаттарны чаартып бергеннер.

Ак-Даш сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилериниң портрет чуруктарын кылып аскаш, ооң адаанга тус-тус социалистиг хүлээлгелерин бижээн. Ам удавас олар Киров, Ишкин салбырларынга болгаш Сарыг-Булуң сүт-бараан фермазынга баарлар. Ол бригада Ленинчи комсомолдуң юбилейинге уткуштур совхозтуң бүгү сүт-бараан фермаларының көскү агитациязын немей кылбышаан, эргижирээн чүүлдерин чаарты кылыр сорулгалыглар. Бригада ажылын уламчылап, «Сүт-Хөл» совхозтуң бүгү хөй бригадаларынга база-ла аалдап баарлар.

Б. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик район.

МЫНЧААР УТКУП ТУРАРЛАР

Ленинчи комсомолдуң удавас болур 50 чылдыг юбилейинге «Сүт-Хөл» совхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары ажыл-ишчи белеткенип келгеннер. Чалыы казынның ол кайгамчык байырлалынга чаа-чаа күш-ажылчы белектерни соңнээр дээш, ажыл-агыйның аныяктары каш айны улаштыр чаржып келген.

«Эң эки ажылдыг комсомол организациязы», «Эң эки саанчы» деп кыйгырыглар ол массалыг чарыштың кол негелделери турган.

Комсомолчулар болгаш аныяктар-биле чорудуп турар организастыг ажылының, культура-массалыг хемчеглериниң дээштиниң талазы-биле Ишкин салбырында комсомол организациязы (секретары О. Чечен-оол) чарыштың айлап үндүрүп турар түңнелдеринге үргүлчү тиилекчи болуп келген. Фермалар аразында социалистиг чарышка саар инек бүрүзүнден өртумаа-биле 1500 литр сүт саап ап келген Ак-Дашта комсомолчу аныяктарның сүт-бараан фермазы шылгарап турар. Аныяк саанчылар аразында чарыштың бирги черин ол-ла ферманың республикада сураглыг саанчызы Ондар Шортак каш удаа эзлеп, шилчиир вымпелди холдан салбайн келген.

Совхозтуң аныяктары суурлар чаагайжыдылгазынга база идепкейлиг киришкен. Оларның күжү-биле суур бүрүзүнде 1200 дөс ыяш олуртунган болгаш оларны камныг ажаап өстүрген. Суг-Аксы суурнуң аныяктары Өлең-Даанда «В. И. Ленинниң 100 чыл өю», «Комсомолдуң 50 чылы» деп тураскаалдыг бижилгелерни кылган.

Бистиң аныяктарывыс эрткен чай дургузунда 14 удаа туристиг походтарны организастап, хөй чүүлдерни билген, төөгү талазы-биле үнелиг материалдарны чыгган. Ылаңгыя Сүт-Хөлче, Ак-Довуракче, Кара-Дагже организастаан походтар онза сонуурганчыг болган. Район масштавы-биле Хөндергейге организастаан аныяктар слёдунга бистиң аныяктарывыс киришкеш, ук слёттуң бүгү негелделеринге тиилекчи болуп, ВЛКСМ райкомунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Совхозтуң комсомол организациялары аныяктарның эстетиктиг кижизидиягезин күштелдиреринче база улуг кичээнгей салган. Аныяк өскенниң тематиктиг кежээлери, массалыг чыыштары эвээш эвес болган. Ылаңгыя көдээ клубтарга С. Сүрүң-оолдуң «Ынакшыл-дыр», Д. Бегзиниң «Өңнүктер дугайында тоожу» деп номнарынга хамаарыштыр организастаан номчулга конференциялары солун эрткилээн. «Алдарлыг комсомолдуң 50 чылы» деп литературлуг кежээни совхозтуң бүгү аныяктарының киржилгези-биле чоокку хүннерде эрттирерин планнап турар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң экономиказының кол адыры мал ажылының хөгжүлдезинге оолдар, кыстарның киржилгези бо чылын кажангызындан артык идепкейжээн. Совхозта комсомолчуларның болгаш аныяктарның хөй кезии мал ажылында хаара туттунган. Ниитиниң малынга чемнер белеткээри-биле тус-тус салбырларга тускайлап үскен аныяктарның 6 сигенчи звенолары хайныышкынныг ажылдааш, чүс-чүс тонна сигенни, будук-бүрү чемнерни болгаш силосту белеткээн.

Бистиң аныяктарывыс спорт шимчээшкининиң талазы-биле база чамдык чедиишкиннерлиг. Салбыр бүрүзүнде хөл бөмбүүнүң, баскетболдуң талазы-биле уругларның 1—1, оолдарның 2—2 шилиндек командалары тургустунгулаан, оларның аразында эш-хуузунуң ужуражыышкыннары өй-өйде болуп турар. Бир эвес салбырлар төптеринде бөдүүн стадионнар спорт дериглелери-биле четче хандыртынып келген чүве болза, аныяктарның күш-дамыр кижизидиягези элээн экижип болур турган ийик.

Сүт-Хөлдүң аныяк салгалының 50 чылга бараалгадып турар чамдык чедиишкиннери ындыг, а кылыр үүле ам-даа эмгежок. Көдээ аныяктарның кежээни болгаш заочно өөредилгезин чогумчалыг болдурар, клуб албан черлериниң, библиотекаларның ажылынга аныяктарның киржилгезин идепкейжидер талазы-биле комсомол ам-даа эвээш эвес хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

О. БОРАШ.

Мал чеми белеткээринге «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырында Куулар Байлаң-оолдуң звенозу шылгарап, 81 тонна эки шынарлыг сигенни, 100 тонна ногаан суланы сарааттап, кажаалап дооскан.

Звено амгы үеде тараазын ажаап каапкан аңгыстарда саван сарааттап турар. 200 тонна саванны бөлерин олар хүлээнгеннер. Мал чеминиң белеткелинге звенонуң кежигүннери Ондар Семис-оол, Доңгак Аракчаа, Ховалыг Дары олар эң идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: Куулар Байлаң-оол.

К. ШАҢГЫР-ООЛДУҢ фотозу.

БЕРГЕГЕ БЕЛЕТКЕЛ ХЕРЕК

«Тээли» совхозта мал ажылы колдаан. Эрткен чайын оът-сигениниң хирелиг үнүжү, мал чемнерин чедир белеткеп албааны ам үеде малчыннарның сеткилин дүвүредип, сагыжын човадып турар.

Бай-Тал салбырның одар-белчиирлиг кол кыштаглар турар черлери—Туралыг, Шындазын, Шивилиг болгаш Биче-Шуй ам безин малчыннарны сезиндирип турар. Күзүн эрте чагган хар ары тала черлерде эривейн хевээр арткан. Ол дээрге күскээр кыжын мал одарладыр делгем девискээрни барык сандан үндүрүп, мал чемин немей белеткеп алырынга шаптыктаан. Ооң сөөлүнде, октябрьның эгезинде чагган хар иштик болгаш кедек черлер хамаан чокка дүшкен. Хар чаапканының эртенинде кедек черлерде малчыннарның хойлары одектен үнерде өрү, кожаңнады халып чоруур тургулаан.

Ол хире улуг дүшкен хар иштик черлерде, хем уннарында, мээстерде эрип чыдар болза-даа, кедек черлерде, ары талада барык хевээр чыдыпкан. Ынчангаш бо байдал «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының удуртукчуларын болгаш малчыннарын кичээндирип, ниитиниң малын кыштан менди болгаш хүр ажырары дээш сагыш-сеткилин дүвүредип турар.

Бай-Талда хоочун болгаш мурнакчы хойжу Күжүгет Кандан-биле сөөлгү хар чаапканының ийи хонганында ужураштывыс. Келир кыштың байдалының болгаш аңаа салбырда белеткелдин дугайында бодалдарын ол мынчаар чугаалады.

— Мындыг эрте, бо хире улуг хар чагбас-ла чер болгай бо, чагза-даа хаая болгулаар. Бо чылын мырынай эрте болгаш улай-улай чагды. Кедекте аалдарның хойлары кылаштап чадап, орү шуражып тургулаан-дыр. Мооң эриири-даа берге, харын ам-даа немей чаар, дөө тайгаларда туманны көрүнер даан, черле арлыксавас-тыр—деп тайылбырлааш, кырган бодунуң бодалын чугаалай-дыр.—Кыш-даа берге болуру чугаажок хире. Ынчаарга бергеге эки белеткел херек болгай. Ону кылып алырга, чүү-даа көргүнчүг эвес.

Малчын боду ам Туралыг-Аксы деп черде күзеглеп турар. Хойнуң байдалы эки, чайын одар солуп, көжүп чорааш, семиртип алган. Кыштаглаашкынга белеткел кылдыр кажааларын септеп, көржеңин хооруп алган. Сиген белеткээр талазы-биле алган хүлээлгезин ажыр күүседип алган, ынчалза-даа амга чедир мал чемин кыштагларда чедирбээнинге хойжунуң сеткили дүвүреп турар болду.

Берге кышка белеткел херек. Малчынның бо чугаазы-ла шын. Ук салбырда бир хойжу бригада, бир сарлык фермазы бар. Мал чеми белеткээр талазы-биле совхозта-даа, районда-даа дээре черлерниң бирээзи болган. Ам үеде ийи муң ажыг тонна сиген белеткеттинген. Ол дээрге совхозтуң сиген белеткээр бүгү планының 40 хире хуузу болуп турар. Бир эвес сиген чедир белеткеп шыдаваан өске салбырларже чоруда бербес болза, Бай-Тал салбырының белеткээн мал чеми ооң бодунда турар малга чүгле четчир эвес, харын артыкшылдыг болур дээрзин салбырның эргелекчизи эш С. Комбу бадыткап турар.

Кыжын чүгле мал чеминче көрүп олурбас болгай. Ылаңгыя Бай-Тал девискээринге малды чемгерериниң кол хевири чер одары. Салбыр бо талаже база кичээнгей салган. Эрги кыштаглар четчип болур, одар-белчиири делгем-даа болза, оларга немештир база бо чылын немей өскен малдарга 6 чаа кажааны немей тудуп алган. Хойжуларның күзеглээшкинин күс орайтааже чедир ажыгдалдыг кылдыр таарыштырган. Эрги кыштагларның болгаш кажааларның септелгезин чамдыктарын дооскан, өскелерин чорудуп турар.

Кышка белеткелдиң кол чүүлдери кылдынып турар болза-даа, ам-даа ажыл хөй. Мал кажааларын чылыглаары, малчыннарның чурттаар бажыңнарын септеп кылыры, чаа кажааларны ажыглалга киирери дээш өске-даа чүүлдер бар. Ам үеде бир чугула айтырыг кыштагларже мал чемнерин баш удур сөөртүп чедирери болуп турар. Бо ажыл хар чаап, ол-малгаш улгатканы-биле элээн саадаан. Мынчангаш боже чугула кичээнгей салыр херек. Кыштаг бүрүзүнге мал чеминиң бети дээрге-ле бир ай курлавыры кезээде турар ужурлуг болгай.

Ч. САЛЧАК.

Бай-Тайга район.

Надежда Константиновна КРУПСКАЯ

Политиктиг ном үндүрер чер-биле кады марксизм-ленинизм институдунуң белеткээни беш томнуг «Владимир Ильич Ленин дугайында сактыышкыннар» деп номдан Надежда Константиновна Крупскаяның сактыышкыннары-биле парлалганың медээлер агентилели номчукчуларны таныштырып турар.

Ук сактыышкыннарны чамдык кызырылдалар-биле алгылаан.

...Мээң сактыышкыннарым кончуг допчу бижиттинген дижирин бо-ла дыңнаар кижи мен. Улус дөгере-ле Ильичиниң дугайын улам хөйнү биликсээр-даа ужурлуг, ол үе база төөгүте канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг үе болур. Ол дээрге массалыг ажылчын шимчээшкининиң калбарганының, быжыг, принципиалдыг, чажыт ажылдың эң аар байдалдарынга дадыккан партияның тургустунганының үези болур. Ол дээрге ажылчын аңгының медерелиниң болгаш организастыг чоруунуң соксаал чокка өскениниң чылдары, социалистиг пролетаржы революцияның тиилелгези-биле доозулган кадыг-берге демиселдиң чылдары болур.

Ол үениң дугайында болгаш Ильичиниң дугайында хой-хой эң солун чүүлдерни болгаш номнарны бижип болур. Мээң сактыышкыннарымның сорулгазы болза Владимир Ильичиниң ажылдап база чурттап турганы үениң байдалын көргүзери болур.

Мен чүгле сагыжымда онза тода артып калган чүүлдерни бижидим. Бо сактыышкыннарны ийи удаа бижээн. 1894—1907 чылдарның үезин көргүскен бирги кезээн Владимир Ильичиниң мөчээниниң соондагы чылдарда бижээн... Мен колдуунда-ла Горкиге бижип. Горкиде улуг бажыңның зэнзиргей өрээлдеринге болгаш сесерликтиң оът дуй үнер чыгаан оруктарынга кылаштап чоруп турган мен, аңаа Ильич бодунуң амыдыралының сөөлгү чылдарын эрттирген. 1894—1907 чылдар дээрге аныяк ажылчын шимчээшкининиң көдүрлүүшкүннүг чылдары турган, ынчангаш бистиң партиявыстың үндезинин тургузуп турганывыс ол чылдарның дугайын бодавас аргажок турган. Мен бирги кезекти барык-ла шуут сактып турарым олчаан бижээн мен. Ийиги кезек элээн каш чыл эрткенде бижиттинген...

Ийиги кезек биргизинден ылгалдыг болган. Бирги кезекте амыдырал сактыышкыннары колдаан, ийигизинде Владимир Ильичиниң бодап, сеткили хайныгып турган чүүлдериниң дугайын колдаткан...

ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА

Бирги үе дээрге (1893—1907 чылдар) ажылчын шимчээшкининиң баштайгы базымнарын, партияны тургузары дээш демиселди, колдуунда-ла хаапныг ёзуга удур угланган бирги революцияның өөскээнин болгаш ол революцияның бастырганын хаара туткан үедир.

Ийиги үе дээрге ийи дугаар эмиграцияның чылдары-дыр, ол дыка нарын үе...

Ийиги эмиграцияның чылдары дээрге кажан делегей дайыны диргелип, ажылчын партияларның оппортунизминиң ужурунда II Интернационалдың буступ дүжүп, делегей пролетариадының мурнунга мырынай чаа сорулгалар тургустунуп, чаа-чаа оруктарны пээр, III Интернационалдың үндезинин чоорту тургузар, социализм дээш демиселди эң берге байдалдарда эгелээр ужурлуг турган үе-дир. Эмиграцияга ол бүгү сорулгалар эң-не тода болгаш чидни-биле көстүп келген.

Ол сорулгаларны билбээн шаанда Октябрьның баштыңчызы, делегей революциязының баштыңчызы кылдыр Ленинниң өзүп келгенин билип алыры берге. Баштыңчылар демиселге тыптып база өзүп келир, олар боттарының күжүн демиселге тып алыр...

Ийиги эмиграцияның тос чылының дургузунда Ильич ол-ла чаңы-биле хевээр арткан. Ол мурнукузу ышкаш хөй болгаш үзүк чокка ажылдап, үүрмек чүүл бүрүзүн ылавылап көрүп, бүгү чүүлдерни дүүштүр бодап, шыпныг чүүл чежемейниң-даа берге болза, ону дорт көрүп билир чораан. Ол мурнукузу ышкаш кандыг-даа дарлалды болгаш мөлчүлгени коор хоон чок болуп, пролетариаттың херээнге, ажылчы чоннарның херээнге бердинип, оларның эрге-ажыктарын сеткил-сагыжынга чоок кылдыр көрүп, бодунуң бүгү чуртталгазын ажыл-херектиң эрге-ажыынга чагыртып чораан, ол дээрге ооң байгы-ла амыдыралы, ол ооң өскээр чурттап-даа шыдавас турган. Ол мурнукузу ышкаш пэнг болгаш чидни-биле оппортунизмге удур, чайгылыышкыннарның кандыг-даа хевирлеринге удур демисежип турган. Ол база-ла мурнукузу ышкаш, бир эвес ооң эң чоок эштери шимчээшкинин дедир сөөртүп турар болза, олар-биле харылзаазын үзүп, ажыл-херектиң эрге-ажыынга дүүшкен таварылгада дүүнгү удурланыкчызынга бөдүүнү-биле, эш-хуу ёзузу-биле чедип, мурнукузу ышкаш ооң-биле ижин-кара чокка, дорту-биле чугаалажып турган. Ол мурнукузу ышкаш бойдусту, бүрүлери чазылган паскы арыгны, даг кокпаларын болгаш хөлдерин, улуг хоорайның шимээнин, чыылган, шуушкан ажылчыннарны сонуургал-биле көрүп, эш-өөрүнге, шимчээшкинге, демиселге, хөй талалыг байлак амыдыралга сагыш-сеткилиниң ханызындан хандыкшын чораан. Ильич көңгүс өскерилбээн ышкаш, ынчалза-даа хүн бүрүде кичээнгейлиг хайгаарап көөр болза, ооң бодун дыка туттунуп чоруурун, кижилерге улам сагыш-човангыр болу бергенин, дыка-ла үр боданып кылаштап тургулаарын, бир эвес ооң бодалдарын үзе кириптер болза, баштайгы үеде ооң карактарының кандыг-ла бир кударал-биле чайыннанып турарын эскерип болур турган.

Эмиграция чылдары берге турган, ол үеде Ильичиниң эвээш эвес күжү үнген, ынчалза-даа ол үеде массаларга херектиг болгаш оларны тиилелгеге чедире бээр демиселчи дадыккан.

Бирги кезээ

ПИТЕРГЕ

1893—1898 чылдар

Питерге Владимир Ильич 1893 чылдың күзүнүнде келген, ынчалза-даа мен ооң-биле дораан-на танышпаан мен. Волгадан бир-ле дыка эртемниг марксист чедип келген деп эштерден дыңнаан мен, ооң соонда көңгүс эледир номчаан «Рыноктар дугайында» деп кыдыраашты меңээ эккеп бергеннер. Ол кыдыраашка бир талазында бистиң питержи марксизивис, технолог Герман Красининиң бодалдарын болгаш өске талазында Волгадан келген кижиниң бодалдарын бижип каан болган. Кыдыраашты дал ортузундан сып каан: бир талазында Г. Б. Красин бодунуң бодалдарын арзагар-корзагар үжүктер-биле, балап болгаш немеп турган бижээн, өске талазында келген кижи бодунуң тайылбырларын болгаш удурланыышкыннарын кызымаа-биле, чаңгыс-даа шыйбайн бижээн болган.

Рыноктар дугайында айтырыг ол үеде аныяк марксистерин бистерин шуптувусту дыка сонуургадып турган.

Питерниң марксисчи болгумнеринге ол үеде онза угланыышкын тыптып эгелээн. Ооң ужуру чүл дизе, ол угланыышкынның талалакчылары ниптилел хөгжүлдезиниң болуушкуннарын кандыг-ла бир механиктиг, схемаланчак чүүл кылдыр көрүп турган. Ниитилел хөгжүлдезин ыпчаар ап көөрге, массаларның

ПАРЛААЛГА ЧАГЫДЫЛГАЗЫ

Районуң партия, совет болгаш еске-дээ хөй-ниитиг организациялары 1969 чылдың парлаага чагыдылгазын иептередир талазы-биле танывыга ажылын калбартып тургаш, муң кижи бүргүнге оваштыр 620 санныг солуннарны болгаш журналдарны чагыттырар соруглалыт. Ол ажыл эгелээниден бээр үениң дургузунда 6500 ажыг парлаага чагыттынган. Оныалгага ам-даа 4100 ажыг сан херек. Ол ажыл-агыйның Ишкин, Кара-Чыраа салбырларында партия эге организациялары чагыдылганы организастыг чорудуп турда, партком оларның үлегерин өскелерге иептередир дугайында бөттүг ажыл чорутпайн турар. Совхозта 24 санныг төп солуннардан оске журналдар чагыттынмаан. «Тувинская правда» чедиг-ле санга бижиттиптен, «Шын» 230 ажыг.

Чурттакчы чонның өреге бүргүзүп парлаага чагыдылгалыг болдурарынче «Чыраа-Бажы» совхозтуң директору эш А. Аржаалай, партком секретары эш М. Комбуюкай кошкан кичээнгей салып турар. Ол хире улуг ажыл-агыйда анга чедир чүгле 340 парлаага чагыттынган, оныалгага 2450 сан четпес.

«Тыва» совхозта парлаага чагыдылгазы муң-не чүгээр чоруп тураз-даа, хөй чурттакчылыг Хөндергей салбырда чагыдылга база багай. Ында партия организациязының секретары эш К. Самбуу парлалганы ажылчы чонның ортузунга илбартыр талазы-биле бөттүг ажыл чорутпайн турар.

Чадавна хоорайда парлаага чагыдылгазының чорудулгазы кандыгыл? 1969 чылда чадаанажылыр 5500 санныг чагыдылгалыг турар ужурлуг. Ам ол санның кезии-даа четпээн—чүгле 1500. Оон иштинде хөй ажыл-ишчилерлиг коллективтер: мыны ажыл-агый черии, нефтебааза, таңныыл албан черинiң ажылдакчылары богунге чедир чаңгыс-даа солун, журнал чагыттыпаанар.

Чаа чылдың парлаага чагыдарынга ам бир ай хире үе арткан. Ажыл-агый, бүдүрүлге, албан организацияларның черлеринде партия, комсомол, профсоюзтуң организациялары, көдээ болгаш хоорай Советтериг өг-бүле бүргүүн парлалгалыг болдурунче таныдылга ажылын калбартыры, муң кижи бүргүүнге оваштыр чагыдылганы бедик иергүзүлүг болдурарары чугула.

И. МААДЫР-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң төвү Торгалыг ууурга участок эмнелгези 1960 чылда ажыттынган. Аңаа Валерия Александровна Шербакова эмнелге ажыттынганы-к дank бээр-ле ажылдаан. Бо үениң иштинде ооң дурзулгазы байып, кызымак ажылы-биле чоннуң хундүткелин чаалап алган. Ооң кол ажылы—лаборант.

К. Чоодунуң фотозу.

Шиитпирлиг удурланыышкын

БУДАПЕШТ. МТЛ агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, мурнуу-вьетнам мадыр Нгуен Ван Чойну шаажылап өлүргенибиле холбаштыр Демократтыг Аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының бюрозу медегледи кылган. Бюро вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын бызыглаар деп, бүгү делегейниң демократтыг аныяктарын кыйгырып, Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязын эртирер дугайында Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылга организациязының каир конференциязының шиитпирин чүүлдүг деп санаан. Октябрь 15-тен 21-ге чедир бир неделяның дургузунда Американың Каттышкан Штаттарының агрессиязынга удурланыышкынның чыскаалдарын бүгү делегейге эрттирер болгаш вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээр деп, Демократтыг Аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының кежигүннерин болгаш ында бактаараан организацияларны бүрө кыйгырган.

Демократтыг Аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының бюрозу бүгү делегейниң демократтыг болгаш депшилгелиг аныяктарының өмүнээзинден телеграмманы Индонезияның президентизи генерал Сухартога чорудуп, индонезий патриоттарны болгаш демократтарны массалыы-биле тудуп хорутдан турарынга удурланыышкынны ында илергейлээн.

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязын делегейниң янзы-бүрү чурттарында

ДАШТЫКЫДА

БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИН

эрттирип турарынга «Нян зан» солуннуң баразын болдурган мурнуну чүүлүмге бижээнин болза, бистиң улузувус делегейниң улустарының детимчезин бедик-биле үнелеп, америк агрессорларны бистиң улузувустуң ажар тинилелгелеринге ол деткимче дузалаш турар дээрзин билир.

Бедик болгаш буянныг идеалы бистиң улузувус-биле ниитичи социалистиг чурттарның улустарыбисне ак сеткилдиг деткимчени, бүгү талайлыг аалдың улуг дузалаачыны дамтаамал көргүзүп турар деп, чүүлде демдеглээн. Делегейниң ажылчын аңгызы Вьетнамны деткиир талазыбиле ажыл-чорудулгазын күштелдирбишаан, Каттышкан Штаттарның агрессечи дайынынга улус шимчээшкинин калбартып турар. Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарының улустары бистиң улузувустуң хосталгалыг демиселиин шиитпирлии-биле деткип, АКШ-тың агрессиязынга удур Вьетнамның демиселиин бүгү делегейде национал-хосталгалыг шимчээшкинниң эң идепкейлиг кезии кылдыр сакап турар.

Өске-даа чурттарның улустары, АКШ-тың депшилгелиг кижилери хамаарышпас чорун, хосталга дээш бистиң улузувустуң чөптүг демиселин детиирин нүштелдирип, Вьетнамда агрессечи дайынын соксадырын Каттышкан Штаттардан негеп турар.

ВДР-ниң болгаш АКШ-тың Парижте албан өзузунуң беседаларының чорун турарын хайгаарабышаан, делегейниң улустары бистиң улузувустуң чаагай нүзелиниг болгаш шыңгыы турушкунга изиг байырын чедирип, парижге беседаларының түңнел чок болурунга чедирип турар АКШ-тың хедепленчел турумчун шиитпирлиг бүрүү шаап турар деп, чүүлде өөн ыңай чугаалаан. Делегейниң улустары ВДР-ге удур бомбалаашкынның болгаш дайынның өске-даа бүгү үүлгедишкиннерин чугаа чөпке соксадырын АКШ-тан негеп турар. Ынчаарда ийи талаларга сөмүүргалдыг өске-даа айтырыгларны чугаалажып көөрүн эгелеп, вьетнам улустуң үндезини национал эрге-аныяктарын хүндүлеп көөрүнге үндезилээш, вьетнам айтырыгын тайбың шиитпирлээрин чедип алырынга таарымчалыг бай-далдарны тургузуп болур.

ПАРТИЙЖИ КАДРЛАРНЫҢ ШКОЛАЗЫ

БАМАКО. (СЭТА). Малиниң наймысылалында партиялың бәзди школазында баштайгы өөредилге чыл эгелээн. СЭКП Төп Комитеди ол школаны белек кылдыр аңаа тудуп бергең. Судан эшилел партиялың школаның журнугга тургускан кол сорулгазы болза өртемниг коммунизмниң теориязыбиле чөведелеңген национал партийжи кадрларны белеткээри болур. Партиялың бәзди школазында баштайгы 100 малы дыңнакчылар өөредиин эгелээн. Башкыпрофессор составында Совет Эвилелиндең келгең башкылар база бар.

ПАРИЖТЕ АЛБАН ЕЗУЗУНУҢ 26-ГЫ БЕСЕДАЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Октябрь 16-да Парижте Делегей конференциязының бажыңында Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш Америкаңың Каттышкан Штаттарының төлээлекчилериниң аразында албан езузунуң 26-гы беседазы болган.

Күш-ажыл биле капитал

АКШ

ВАШИНГТОН. Шахталарның ажыл төлевирин бедидерин негээн дагжыларның ийи неделяда үргүлчүзээн ажыл соксадышкыны ажылчы чоннарның тинилелгези-биле доозуланган. Бүдүрүлге эдилери дүжүп берип, 130 муң хире шахтёрларның күш-ажыл төлевирин бедидеринге чөпшээрежир ужурга аргажоктан таварышкан.

Ажылчы чоннар шиитпирлиг болгаш организастыг ходелгенинiң ачызында чедиишкинни чедип алган. Чурттуң 22 штаттарының дагжылары ажыл соксадышкынынга киришкен.

НЬЮ-ЙОРК. Хоорай школаларының бежен беш муң башкыларының күүлүт ажыл соксадышкыны сөөлгү будун чартык ай дургузунда Нью-Йоркта үш удаа эртип турар. Бир миллион ажыг өөренижилер өөренип турар барык тос чүс школаларның эжиниге эртенин-не ажыл соксаткан башкылар чыглы берген турар.

Ажыл соксатканнар боттарының профсоюзтар эргелерин кампалап турар. Ыяңгыя олар администрация черинден ажылдан үндүрген 83 башкыларны ажылга катап киирерин негеп турар.

ИТАЛИЯ

РИМ. Чуртта «Пирелли» дээр улуг резина концерниниң бүгү Италияда будүрүлгелери 24 шакта ажылдаваан. Ажыл төлевирин бедидерин негээн 20 муң ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ажыл соксаткан. Италияның эң улуг үш профсоюзтар каттыжышкынныларының организастаан ажыл соксадышкыны сырый каттыжымнынның байдалынга эртикен.

АНГЛИЯ

ЛОНДОН. Муң ажыг тудугжу ажылчыннар ажыл төлевирин бедидерин негевишаан, чыскаалдарны болгаш митингилерин эрттирген. Лондон, Манчестер, Ливерпуль болгаш чуртуң өске-даа хоорайларының тудугжуларының 30 ажыг профсоюзтар организациларының төлээлекчилери чыскаалдарга киришкен.

ЧИЛИ

САНТЬЯГО. Чилиде «Батя» дээр фирманың ишк кылыр бир фабриказының 1.900 ажылчыннары болгаш оларның өг-бүзелери амыдыран, чурттаварынга негеттинер хөреңги чок арткан. Фабрикаңың дирекция черн күш-ажыл көрээнин үреп, күш-ажыл министерствозунуң чөпшээрежи чокка алаш хөй цехтерни тодаргай эвес хуусаада хаптан болгаш бүгү ажылчыннарны ажылдан үндүрген. Ажыл төлевирин бедидерин болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидерин негээн ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларың негелдеэнинге бүдүрүлге эдилериниң харыызы ол болган.

Фирмага хамаарышкан ишк садар магазиннериң 1.000 хире садыгжылары болгаш ажылчыннары ажыл соксадышкынын бүдүн чартык айда үргүлчүлеп турар.

Фирманың ээзи ажылчы чоннарның үдурланмышкынын сый шаварын күзеишаан, профсоюзтарын тарадыр болгаш ажылдан массалыы-биле үндүрериң эгелээр деп айтмышкынын бергеп.

ПАКИСТАН

РАВАЛПИНДИ. Пешеварда «Хайбер Табако компани» дээр таакпы фабриказының ажылчыннарының ажыл соксадышкыны үргүлчүлеевишаан. Олар ажыл төлевирин бедидерин болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидерин негеп турар. «Пакистан таймс» солуннуң корреспондентизиниң дыңнатканы-биле алырга, ажылчыннарның болгаш компанияның төлээлекчилериниң аразында чугаламажышкыннар амдыыза чедир кандыг-даа түңнелдерни бербаан.

(СЭТА).

База бир чөнгээ

АММАН. (СЭТА). Иордан болгаш израиль шериглериниң аразында октябрь 15-те болган аткылажышкын үезинде 4 израиль солдат балыглаткан деп. Иордан армизиниң командылалыының төлээлекчизи медеглээн.

Малик Хусейн көөрүгүнүң районунда иордан туруштарны израиль шериглер ийи удаа бооласан дээрзин төлээлекчи дыңнаткан. Бо ийи таварылгада иордан шериглер адыышкын-биле харыылаар ужурга таварышкан. Аткылажышкынның түңнелинде израиль бронетранспортёрну узутпаан болгаш артиллерия туружун сандан үндүрген.

Иордан тала чидириг чок болган.

«Аполлон-7» ужудуушкунда

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Аполлон-7» дээр америк космос кораблы Черниң орбитазын долгандыр бодунуң ужудуушкунун үргүлчүлеп турар.

Октябрь 16-да кораблъ АКШ-тың девискээриниң агаарынга ужудуп эртип бар чорда, ооң иштинден Черже шуут телевидение дамчыдылгазын боттандырган, ол болза ооң ужудуушкунунуң үезинде үшкү дамчыдылга болган. Корпус-Кристиде (Техас штат) хүлээп алыр станцияда болган эдилгиг эвес чүүлдүң ужурунда телевидение дамчыдылгазы соксаан, а изередип коргүзериниң шынары баштайгы хүннеринден алаш дора болган. Хьюстонда (Техас штат) космос кораблъдериң башкарар төөтүң түскай эртемнигелериниң медеглээни-биле алырга, космонавтар программада айытқан шенелделериниң үштүң ийи кезии хирезин күүсеткен.

Агентилеелдериниң дыңнатканы ёзугаар алырга, Карибскалайда недерээн тропиктиг шуурган Атлантика океанга космос кораблиниң хонарынга бергедээшкинни таварыштырар магат чок деп, Хьюстонда контроль төвүнүң удурткучулары сестип турар.

Ноябрь революциязының кичээндиригли

БЕРЛИН. (СЭТА). Германиянга Ноябрь революциязы—немец ажылчын аңгының баштайгы революциязы болза кижи торелгетелиниң төөгүзүнге эргилделиг орук болган Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда. индустрия талазы-биле бедик сайыраңгай чуртка болган ажылчы массаларның империализмге удур база шылгараңгай тура халышкыны болган. 1918 чылдың ноябрьда немец ажылчы чоннарның революсчу демиселдериниң ужур-дузазын ГСЧП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң сентябрь 29-та парлаагда параваан Тезистеринде ынчаар үнелеп чугаалаан.

Германияга Ноябрь революциязының кичээндиригли марксчеви-ленинчи өөредилгениң шынарын болгаш социалдемократизмниң шын эвезин бүдүрелдин-биле бадыткаан дээрзин Тезистерде чугаалап турар.

Революцияның тинилелгелиг доостуругга болгаш социализмни чедиишкинниг-биле тургузарынга пролетариат диктатуразының шиитпирлиг ужур-дузалыын, ажылчын аңгының болгаш ооң марксчи-ленинчи партиязының удуртукчу роолун Тезистерде демдеглээн. «Немец улуска тайбың, хосталгалыг болгаш депшилгелиг аммадыразы чүгле ажылчын аңгы бодунуң төөгүлүг хүлээлгезин боттандырбышаан. немец нацинын удуртуп турар болза, чүгле ынчаарда хандырыш болур» — деп, Тезистерде чугаалаан.

Ажылчын аңгының бажынга марксизм-ленинизминиң өөредиинге чайгылыш чок болгаш чогаадыкчы арганыг даймычы революсчу партия турар болза, чүгле ынчаарда ажылчын аңгы бодунуң мурнунда турар төөгүлүг соруглаарын шүүсеңнээ шыдаар дээрзин Ноябрь революциязының кичээндиригли бадыткап турар.

Кызыл Октябрьның чуртубила, демиселиниң турар улустарының хосталгазының болгаш депшилгезиниң бүгү күштери-биле сырый харыызалыг болур болза, чүгле ынчаарда ажылчын аңгы тинилелгени чедип болур дээрзин Ноябрь революциязы өөредип турар-дыр. Национализм, антикоммунизм болгаш антисоветизм иинтилелдиң депшилгези, Германияның төөгүзүнден шын түңнелдерни кылганымның харазында социалистиг, тайбыңга ынакшылыг герман күрүнениң социалистиг чаалап алышкынынары чедип алдынган дээрзин Тезистерде демдеглээн.

Тезистерде ооң ынай чугаалааны: «Германи Демократтыг Республикада Германияның төөгүзүнде бир-ле дугаар чон бодунуң салым-чолуунуң бүрүн болган долу эргелиг үези болу берген. Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленинниң үдеделээнин социализмде ооң өске шилиишкин чок дээрзин немец улустуң төөгү талазыбиле дуржугаагы бадытпаан. Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленинниң ажылдан кылганы чүгле эртемниг социализмге үндезилээш, марксизм-ленинизмни чогаадыкчы ажылдарынга үндезилээш, бот-боттары дузалашчырының, бүгүрежириниң база эш-хуузунуң дузалалгазының утаан-бодазы-биле сиңиккен ёзугуут кижилер харыызазы тургустунган. Кым-на эртемниг социализмни тоол көрбес, ажылчын аңгының болгаш ооң революсчу партиязының удуртукчу ролюн чигзинип көөр болдур, ол кижи реаксиялыг күштерниң чимченишиниинерине дузалай бээр. «Демократия» болгаш «хостуг социализм» деп лозунгнар-биле чагдыныл алган амгы үениң ревизионизми контрреволюциялыг орукту ажыдып турар дээрзин сөөлгү айларда ЧССР-де болуушкуннар база катап көргүзүп турар-дыр».

ГДР социализмниң үе-чадазыныче эргилип чокка болгаш туружунга чедир кирген деп. Тезистерде чугаалап турар. Ол болза улустарның социалистиг дем каттыштырылгазының чарылбас тудуш кезээ. Ол болза эң-не байлак дуржугалыг күчүзүт Совет Эвилели-биле, делегейниң ол бирги социалистиг күрүнезиниң агаарынга ужудуп эртип бар чорда, ооң иштинден Черже шуут телевидение дамчыдылгазын боттандырган, ол болза ооң ужудуушкунунуң үезинде үшкү дамчыдылга болган. Корпус-Кристиде (Техас штат) хүлээп алыр станцияда болган эдилгиг эвес чүүлдүң ужурунда телевидение дамчыдылгазы соксаан, а изередип коргүзериниң шынары баштайгы хүннеринден алаш дора болган. Хьюстонда (Техас штат) космос кораблъдериң башкарар төөтүң түскай эртемнигелериниң медеглээни-биле алырга, космонавтар программада айытқан шенелделериниң үштүң ийи кезии хирезин күүсеткен.

Агентилеелдериниң дыңнатканы ёзугаар алырга, Карибскалайда недерээн тропиктиг шуурган Атлантика океанга космос кораблиниң хонарынга бергедээшкинни таварыштырар магат чок деп, Хьюстонда контроль төвүнүң удуртукчуларының сестип турар.

САКТЫЫШКЫННАР

ролю, пролетариаттың ролю шуут-ла чок апаар. Олар марксизминиң революстуг диалектиказын тоол көрбейн, өмүдыралчы эвес «хөгжүлге фазаларын» бодап тыпкан турган... Ынчаарда бистиң питержи марксистерниң төөгүлелиин кылыр дээш турган... Мен бо чүүлдү үтпаан мен. Кандыг орук-биле чоруур дугайында чугаа болуп турган. Черле дуттуржуп чадапкан мынаыг бис. Бир-ле кижи... бижик өөренириниң комитединге ажыл ыяка чугула деп турган. Владимир Ильич каттырыпкан, ооң каткызы кадыг дыңнаган, ооң соонда ынчаар каттырганын кажан-даа дыңнаваан мен: «Чүл ынчаш, кым бижик өөренириниң комитединге ада-чурттуң камгалаксай-дыр, бис шаптыктавас бис»...

Владимир Ильичиниң шынгы сагындырыы биладингир турган. Ол кадыг демиселди канчаар чорудар дугайын дуттуржуру-биле келген, а ооң харымызына бижик өөренириниң комитединге ада-чурттуң камгалаксай-дыр, бис шаптыктавас бис»...

Владимир Ильичиниң шынгы сагындырыы биладингир турган. Ол кадыг демиселди канчаар чорудар дугайын дуттуржуру-биле келген, а ооң харымызына бижик өөренириниң комитединге ада-чурттуң камгалаксай-дыр, бис шаптыктавас бис»...

1894 чылдың күзүүнде Владимир Ильич бистиң болгүмүвүске бодунуң «Чоннуң өнүктерии» деп ажылын ноичаан. Ол ном, бистерни шуутувусту хаара тудуускаавы сактып тур мен. Демиселдин сорулгазын аңаа сактып четпес тодазыбиле тургускан турган. «Чоннуң өнүктерии» гектографияга парлаан. «сарыг кыдыраштар» деп ат-биле улуска дамчып турган. Оон авторун адаваан. Ону дыка-ла ноичуп турган. ынчаардаты марксчи-ленинчи аныяктарга оон күштүг саддарлыг турганы кандыгзаа чигзинип чок...

1894—95 чылдың кыжынында Владимир Ильич-биле дыка чоок таныжа бергең мен. Ол Нева хаставазының ындынга ажылчын болгүмнерге ажылдап турган. мен база-ла аңаа Смоленскийиң кежээки-воскресенье школазынга дөрт чыл башкылап турган мен...

Владимир Ильич ажылчын нарның амыдыралын көргүскен үүрмек-даа чүүл бүргүүн сонуургап, ажылчынның амыдыралын шиитпир-биле хенаиг-даа шыйыглар кагбайн билип алырын, ажылчын кижиге революстуг пропагандазын чедиреры-биле чүдеп эгелээрил деп чүвениң айтып тывары ораалдажып турган. Ол үеним интеллигентилериниң хөй нуруузу ажылчыннарның амыдыралын билбес турган. Интеллигент кижи болгумге келгеш, лекция ноичуп турган. Үр үеде Энгельстиң «Өг бүленин. хуу бичүүнүң болгаш күрүненин тыныгаңы» деп номунуң хол-биле бижээн очулгазын өөренип турган. Владимир Ильич ажылчынар-биле кады Маркстың «Капиталын» ноичуп, оларга ол номну тайыбырлап, а кичээлинин бир чартыында ажылчыннарның ажылын, күш-ажылдың байдалдарын айтырып, иинтилелдиң бүгү тургузуу-биле оларның амыдыралының харылзаазын көргүзүп. туруп турар байдалды канчаар, кандыг арга-биле өскертип болзурунун дугайын айтып турган. Болгумнерге Владимир Ильичиниң ажылынын онзагай чүүлү теория биле практиканы дүүштүрери болуп турган... Даразында чылда хуудус агитация кылырынга белеткелдер доозулган. херектү эгелеп болуур апаргаң. Ажылчыннарның хүн бүрүдеги хереглелдеринге үндезилээн хуудус агитациязы бистиң партийжи ажылынысса ханы дазылдарлыг болган...

Ынчаарда Питерге ажылдап турган эштерiniң хөй нуруузу хуудус агитациязының дээштии көргеш, ажылдын ол хевиринге холуп артар хевирел ол дээрге массалар оргузунга ажылдың кара чаңгыс хевири эвес, а хөй хемчелериниң бирээзи болуур дээрзин үүтүнкаш, бак чалаппыт «экономизминиң» оруунче киргеп.

Владимир Ильич ажылдың оске хевирлерiniң кажан-даа Владимир Ильич каттырыпкан, ооң каткызы кадыг дыңнаган, ооң соонда ынчаар каттырганын кажан-даа дыңнаваан мен: «Чүл ынчаш, кым бижик өөренириниң комитединге ада-чурттуң камгалаксай-дыр, бис шаптыктавас бис»...

Владимир Ильичиниң шынгы сагындырыы биладингир турган. Ол кадыг демиселди канчаар чорудар дугайын дуттуржуру-биле келген, а ооң харымызына бижик өөренириниң комитединге ада-чурттуң камгалаксай-дыр, бис шаптыктавас бис»...

1894 чылдың күзүүнде Владимир Ильич бистиң болгүмүвүске бодунуң «Чоннуң өнүктерии» деп ажылын ноичаан. Ол ном, бистерни шуутувусту хаара тудуускаавы сактып тур мен. Демиселдин сорулгазын аңаа сактып четпес тодазыбиле тургускан турган. «Чоннуң өнүктерии» гектографияга парлаан. «сарыг кыдыраштар» деп ат-биле улуска дамчып турган. Оон авторун адаваан. Ону дыка-ла ноичуп турган. ынчаардаты марксчи-ленинчи аныяктарга оон күштүг саддарлыг турганы кандыгзаа чигзинип чок...

1894—95 чылдың кыжынында Владимир Ильич-биле дыка чоок таныжа бергең мен. Ол Нева хаставазының ындынга ажылчын болгумнерге ажылдап турган. мен база-ла аңаа Смоленскийиң кежээки-воскресенье школазынга дөрт чыл башкылап турган мен...

Владимир Ильич ажылчын нарның амыдыралын көргүскен үүрмек-даа чүүл бүргүүн сонуургап, ажылчынның амыдыралын шиитпир-биле хенаиг-даа шыйыглар кагбайн билип алырын, ажылчын кижиге революстуг пропагандазын чедиреры-биле чүдеп эгелээрил деп чүвениң айтып тывары ораалдажып турган. Ол үеним интеллигентилериниң хөй нуруузу ажылчыннарның амыдыралын билбес турган. Интеллигент кижи болгумге келгеш, лекция ноичуп турган. Үр үеде Энгельстиң «Өг бүленин. хуу бичүүнүң болгаш күрүненин тыныгаңы» деп номунуң хол-биле бижээн очулгазын өөренип турган. Владимир Ильич ажылчынар-биле кады Маркстың «Капиталын» ноичуп, оларга ол номну тайыбырлап, а кичээлинин бир чартыында ажылчыннарның ажылын, күш-ажылдың байдалдарын айтырып, иинтилелдиң бүгү тургузуу-биле оларның амыдыралының харылзаазын көргүзүп. туруп турар байдалды канчаар, кандыг арга-биле өскертип болзурунун дугайын айтып турган. Болгумнерге Владимир Ильичиниң ажылынын онзагай чүүлү теория биле практиканы дүүштүрери болуп турган... Даразында чылда хуудус агитация кылырынга белеткелдер доозулган. херектү эгелеп болуур апаргаң. Ажылчыннарның хүн бүрүдеги хереглелдеринге үндезилээн хуудус агитациязы бистиң партийжи ажылынысса ханы дазылдарлыг болган...

Ынчаарда Питерге ажылдап турган эштерiniң хөй нуруузу хуудус агитациязының дээштии көргеш, ажылдын ол хевиринге холуп артар хевирел ол дээрге массалар оргузунга ажылдың кара чаңгыс хевири эвес, а хөй хемчелериниң бирээзи болуур дээрзин үүтүнкаш, бак чалаппыт «экономизминиң» оруунче киргеп.

Владимир Ильич ажылдың оске хевирлерiniң кажан-даа үтпаан чораан. 1895 чылда ол «Фабрикаларга болгаш заводтарга ажылчынардан тыртып турар шиифтар дугайында хооңлуунуң таймылыыны» деп дептержиктиг бижээн. Владимир Ильич ол дептерге ол үеним ортумак чергелиг ажылчынынга канчаар чоонщулаарының болгаш ооң хереглелдерин барымдаалаш, политиктиг демиселдиң эргежок чугулазының дугайында айтырыгга чоорту экизээринiң кайгамчыктыг үлегерин көргүскен. Хөй-хөй интеллигентилер ол дептерин чалгаарачыг, шөйүлчек кылдыр көрүп турган, ынчалза-даа ажылыннар дыка сонуургаан: оларга ол билдингир болгаш чоок болган...

Ажылчын болгумнерге ажыл билдиртпейн артпээн: ону иетеп эгелээн. Бистиң бүгү болгумүвүстен чүгле Владимир Ильич чажыртынарының аргаларын кымдан артык шинглээдип алган болган: ол бажыннар аразылап артерин, шивишкиннерин астырып каапгарын билип, бистерни номнарга химиктиг арга-биле бижииринге, точкалап бижииринге, дугуржуп алган демдектер салырынга өөредип, яңзы-бүрү шола аттарны тып турган. Черле ынчаш, ол чоннуң тура соруктуларындан дыка өөренген дээрзи илдең турган... Ону иетээри иүштелген, ынчаңгаш Владимир Ильич шивишкиннерге билдинмес болгаш харылзаа аргаларын хүдээп алыр ужурлуг кижинин тывараын негеп турган. Мен эң-не «эскертинмес» кижи болуп турган чүве төлээде, мени аңаа томуйлаавы. Пасханың баштайгы хүнүнде 5—6 кижи бистер Царское Селоже бистиң бөлгүмүвүстүң кежигүнү Сильвиниилиге... «пасха байырлалы»-биле чорукан бис. Демир-орукка таныш эвес улус болуп чордувус. Харылзаа аргаларын канчаар камгалаар дугайында хүнүү бадыр дугуржуп келген

Ажылчын аңгының бажынга марксизм-ленинизминиң өөредиинге чайгылыш чок болгаш чогаадыкчы арганыг даймычы революсчу партия турар болза, чүгле ынчаарда ажылчын аңгы бодунуң мурнунда турар төөгүлүг соруглаарын шүүсеңнээ шыдаар дээрзин Ноябрь революциязының кичээндиригли бадыткап турар.

Кызыл Октябрьның чуртубила, демиселиниң турар улустарының хосталгазының болгаш депшилгезиниң бүгү күштери-биле сырый харылзаалыг болур болза, чүгле ынчаарда ажылчын аңгы тинилелгени чедип болур Ноябрь революциязы өөредип турар-дыр. Национализм, антикоммунизм болгаш антисоветизм иинтилелдиң депшилгези, Германияның төөгүзүнден шын түңнелдерни кылганымның харазында социалистиг, тайбыңга ынакшылыг герман күрүнениң социалистиг чаалап алышкынынары чедип алдынган дээрзин Тезистерде демдеглээн.

Тезистерде ооң ынай чугаалааны: «Германи Демократтыг Республикада Германияның төөгүзүнде бир-ле дугаар чон бодунуң салым-чолуунуң бүрүн болган долу эргелиг үези болу берген. Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленинниң үдеделээнин социализмде ооң өске шилиишкин чок дээрзин немец улустуң төөгү талазыбиле дуржугаагы бадытпаан. Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленинниң ажылдан кылганы чүгле эртемниг социализмге үндезилээш, марксизм-ленинизмни чогаадыкчы ажылдарынга үндезилээш, бот-боттары дузалашчырының, бүгүрежириниң база эш-хуузунуң дузалалгазының утаан-бодазы-биле сиңиккен ёзугуут кижилер харызазы тургустунган. Кым-на эртемниг социализмни тоол көрбес, ажылчын аңгының болгаш ооң революсчу партиязының удуртукчу ролюн чигзинип көөр болдур, ол кижи реаксиялыг күштерниң чимченишиниинерине дузалай бээр. «Демократия» болгаш «хостуг социализм» деп лозунгнар-биле чагдыныл алган амгы үениң ревизионизми контрреволюциялыг орукту ажыдып турар дээрзин сөөлгү айларда ЧССР-де болуушкуннар база катап көргүзүп турар-дыр».

ГДР социализмниң үе-чадазыныче эргилип чокка болгаш туружунга чедир кирген деп. Тезистерде чугаалап турар. Ол болза улустарның социалистиг дем каттыштырылгазының чарылбас тудуш кезээ. Ол болза эң-не байлак дуржугалыг күчүзүт Совет Эвилели-биле, делегейниң ол

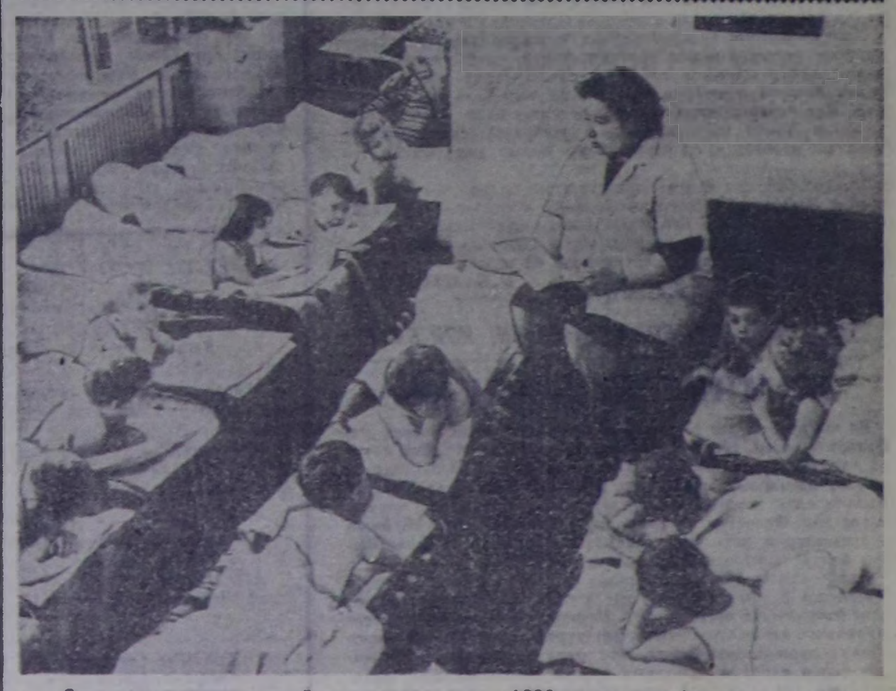

Өзүп өрар салгалдың дугайында сагыш салыышимин — немец ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күрүнезиниң бирги чергениң чугула сорулгазы. Германи Демократтыг Республиканың 3-тен 6 хар чедир бүгү уругларының барык чартык кезии уруглар садтарында, алды уругнуң бирээзи-ле ясляда турар.

1968 чылга республиканың хоорайларынга барын 32.000 оруннуг чаа уруглар садтарын болгаш он муң хире уругларны хүлээп ап болуур ясляларны ажыдар.

ЧУРУКТА: Берлиниң Фридрихсхайн районунда уруглар садында.

АДН-СЭТА-ның фотозу.

ШЕВЕРЛЕРНИҢ КӨРҮЛДЕЗИ

1968—1970 чылдарда ниастаяга уран чүүлүнүң бот-тывынгыр чурукчуларының болгаш улустүң мастерлериниң чогаадыяга амылының бүгүзавилел делгелгези — конкурузун эрттирер деп шиитпир үнген. Ону ССРЭ-ниң Культура министерствазунуң, ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң, профэвилел чөвүлелдериниң болгаш комитеттериниң киржилгези-биле ВЦСПС организастаар. Чурунганыг чогаадыяга амылаын улам хогжудери болгаш амылчы чонларның эстетика ниижизидилгезин эжимдери делгелге-конкурстуң ноя сорулгаларының бирээзи болур.

Чон мастерлериниң амылдарының делгелге-конкурстарын баштай үлетпүр болгаш недээ амыя-агый бүдүүлгелеринге, айбан, өөредиляге черлеринге, кызыя-булуңнаога, культура бамыңнарынга, райеннарга, хоорайларга организастаар. Уран чүүл чогаадыяын өөң соонда өбласть, край тептеринге, автономнуг республикаларның найысыялдарынга делгеп моргүзөр. Эң сөөлгү, үшкү үе-чадазы— эвилелдешкен республикаларның найысыялдарынга, а РСФСР-ге—чеди зонага: Москвага, Ленинградка, Горькийге, Донда-Ростовка, Свердловскиге, Иркутскиге, Хабаровскиге делгелге-конкурстар болур.

1970 чылда Москвага бүгү-эвилел делгелгезин амыдары төлевилеттинген. Конкурс тиилеичилери— ниастаяга уран чүүлүнүң бот-тывынгыр чурунчуларын болгаш чон мастерлерин шаңнаар беш бирги, он ийиги, он беш үшкү аңша шаңналдарын тургускан, оларны тус-тузунда дипломнуг, турасказал жетоннуг кылдыр тыпсыр. Бүгү-эвилелдиң делгелге-конкурузунуң найысыялга делгеп моргүскен амылдарлыг оон оска киржиичилерин мактал дипломнары-биле болгаш турасказал жетонңар-биле шаңнаар.

Бүгү-эвилелдиң делгелге комитеди тургустунган. Ону РСФСР-ниң улустүң чурукчузу, «ССРЭ-ниң шимелде уран чүүлү» журналдың ноя редактору М. Ф. Ладур удуртуп турар.

(СЭТА-ның корр).

ДЕМДЕГЛЕЛДИҢ ЧАА АРЫННАРЫ

БРЕСТ. (СЭТА-ның корр). Мадыр-шивээ Брестиң камгалал музейиниң эртем ажылдакчылары өлүм чок гарнизонун база бир дайынчызының адын бөгүн илередип апкан. Ак ордунуң чер иштинде үреген ёрээлерин казып турза, кызыл-армейжи ийи медальон тывылган. Оларның бирээзинде бижиндң артып калган. Эксперттер шинчилел кылаш, мынчалдыр номчуп апкан: «Гилев Константин Прокопович. Курсант, төрүттүнген черн РСФСР, Челябинск область Шадрин район, Шадринск хоорай. Парковая кудумчу, 9 дугаар бажың». (Дайынчының адазы — Прокопий Максимович Гилев аңаа чурттап турган).

Ийиги медальонуңун иштинге чораан бижилге хайлып калган, мынчаташ номчуттунмас болган.

Ак ордуну 75 дугаар тускай разведка батальонунуң хей эвес кижилиг болуу-биле кады оон оска-даа кезектерниң дайынчылары камгалап турган. Дайзын ол бажыңны ажелеп алыр дээш үр үе дургузунда күш четпейн келген. Совет дайынчылар дайзынның шавар халдаашкыннарын ханчыы, пулемёттарның боолаашкынары-биле чайтур шаап турган. Фашистер оон ужар үүлүн эккелген. Бомбалар ордунуң каттарын өттүр дүшкен, а бажың бүстүп калган Бүзүнүлар аразында станоктуг пулемёт биле боолаашкын соонда ававаламып калган холалар тывылган. Дайынчыларның бижыг туруштуу биле чаалыр-шулургузун ол херечилээн. Дайынчылар хаңының сөөлгү дамдызында чедир дайылдашкан.

Хойжу-чолаачы

Эрзин районуңун Ленин аттыг колхозтуң Чөөгейде № 1 хойжу бригадазының хойжулары боттары шуптуу болуглежип ажылдап турган. бригаданың шуптуу 18 кыштаан дем-биле бүрүн чылыглап доозкан.

Ында 455 тыва иргн надарып турар малчын Соян Чакар эки ажылдап турар. Ол түгле хойжу эвес. база ол мыскаш чолаачы. Аңгы үеде ол коданың эки кадар быжаан. малчыннарның коданнарын сугтарар сут соорттур автоматтаныкның чолаачызы хүзээлгезин шалыпкын күүседип турар.

К. ХАНГАЙ.

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

Ниитиниң өнчүзүн камгалаар

Совет кижи бүгүзү күрүмениң болгаш хөй-ниитиниң өнчү-хөрөнгизин карак огу дег камгалаар үүлээлелиг. Бистиң колхоз, совхозтарывыста малчыннарга, кадарчыларга ниитиниң малын ажаап кадагалаар улуг идегелди көргүскен. Оларның хөй кезии ниитиниң өнчүзүн ак сеткилдиг ажаап карактавышаан, күрүнеге артыкшылдыг малды өстүрүп бөрип турар.

Ынчалзажок оларның аразында самчыгдал-дудагдал кылыр, кижиниг моозу чок ийи-чаңгыс кижилер база бар. Эрзин районуңун Ленин аттыг болгаш «Чаа оруқ» колхозтарының малчыннары турган Окчаа болгаш Хайың олар мал ажыытынга кирип алгаш, арага-дарыга хандыкпып, ажылынга ээ-харысалга чок чоруун көргүскен. Хайың дээрэн Ленин аттыг колхозтуң хөвөн хүлээнип алган соонда улуг үр болбаанда оон коданындан 50 хой ис чок читкен. Ол хойларның кайнаар-даа барган уг-шинн билбес болгэн. Каш хонганда хойларның чамдызы эске малчыннарның коданынга катчы берген чораан. Ынчалза-даа четче тывылбаан. «Чаа оруқ» колхозтуң малчыны турган Окчаанып кадарган хөөндан 26 хой читкен. Районуңун суд прокуратура органнары бо херектиң истелгезин чоруткан. Кадарчыларның ан ынга харысалга чок чоруу-биле колхозтарга каража когарал таварышкан.

Колхоз, совхозтарда ниитиниң малын орнап солуур, будулдурар, оорлаар чоруктар түгле үстүнде адаан колхозтарда таваржып турар эвес, районуңун өске-даа ажыл-агыйларында база бар. Эрзин районуңун улус суду ниитиниң малын харысалга чок кадагалаан дээш Хайың биле Окчаага чогуур кезекчеин онзаган.

С. ЧЫМБА.

Автобус күзенчиг

Чадаананың автотранспорт будулдулгезининң автобустары Чадаана хоорайның болгаш көдээ суурларның чурттакчыларының аргыжылгазынга бараан болуп турар. Ындыг турбуже, «Тыва» совхозтуң Хөндергей, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырларының чурттакчылары Чадаанаже болгаш өске-даа ажыл-агыйларже чедерде чалаг кылаштажыр чаңчылче шилчээн.

АТБ-ниң начальниги эш Күдер-оол, кол инженери эш Асонычев олар Хорум-Даг суурда пассажирлер авазын дээш ынаар автобусту бо чылын шуут чорутпаан. Оон хараазыбиле албан-даа, амы-хуу-даа чоруктут, варыг-аржык-даа кижилер Хорум-Даг суурдан Шеми аңгында ковүрүтте чедир чалаг кылаштажып, бергедеп турар. Орук багай, автобус база чедишпес дээр хөөн-биле чүгле сентябрьда Хөндергейже 14-ле рейс болган.

Чурттакчы чоныңң аргыжылгазынга таарымчалыг байдалды кажан тургузар силер, эштер Күдер-оол, Асонычев? Бир эвес орук автобус чоруурунга таарышпас болза, Совет органнар мурнуңга айтырыг тургускан бе?

М. СЕВЕН.

Четче хандырар

«Коммунизмниң херели» колхозтуң төвүүде магазин бар. Ынчаарга ырак черлерде чурттап, ажылдап турар малчыннар база-ла кээп, бараанналарны оон садып ап турар-лар. Чамдыкта ырак черлерден келген малчыннарның онза хереглээн бараапнары магазинде чок-даа болгулаар-ла. Харын-даа малчыннарны хандырар автолавкалар бар-ла болгай дээш, оларның негелдезинге кичээнгей салбайн баар таварылгалар база бар. А ол автолавкалар малчыннарга шуут четпейн турар. Таңды райпо баштаар черинден автолавкаларның ажылын экижидер талазы-биле дээштиг хемчег алыры негеттинип турар.

О. ДАНЗЫРЫҢ.

Байлакты камгалаза

Барыын-Хемчик районда ыыш ажыл-агый черн улуг организацияларның бирээзи. Машина-техника-биле бүрүн чепсегленген чер. Ындыг-даа болза бойдустуң чайгаар бүткен байлаан камгалавар талазы-биле чугула сорулгазын ам-даа чедир күүсөтпейн турар.

Хемчик болгаш Барлык уныда чыжырганаары ак сеткилдиг эвес кижилер кезип, узуткап турда, ыяш ажыл-агый черн чогуур хемчегин азбайн турар. Тайгада үнген тоорукту чымырда поштерни кам-хайыра чогу-биле ужуруп турар. Кат чымырда янзы-бүрү хереңселдер-биле үреглеп турар-дыр. Шүүр демирлер-биле каттарның сыптарын үзе тыртпын каапгарга, ол черге келир чылын кат үмейн турар.

Бойдус байлаан чонга бараалгадыры черле чептүг. Оны тускай билеттиг кижилер ажаап алыр ужурлут. Бо талазыбиле негелденп ыяш ажыл-агый черн күүсөтпээн.

Барыын-Хемчик райкүүском, кодээ Советтер ыяш ажыл-агый черниге боттуг дузапы чедирер ой келген.

В. БАЗЫР-ООЛ.

„ШЫННЫҢ" МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

ХЕМЧЕГ АЛДЫНГАН

Бо чылдың август 17-де «Шын» солунга «Меңи азыра» деп фельстон үнген. Ында Чөөн-Хемчик районуңун Ак-Даш суурда чурттап турар Монгуш Чудурукпайның совхоз будуүлгезинге ажылдавас, арыгалаар, азырап алгаш, ашаа Монгуш Кызыл-оолду дорамчылап, үндүр-книр сывыртаар чоруун илереткен. Фельстон үнген соолунде Монгуш Чудурукпайның үүлгедиглерин истелгеже шилчиткен болгаш Монгуш Кызыл-оолду кырганнар бажыңынче чорутпаан.

Аңаа капсырлаштыр, оларның оглу комсомолчу Монгуш Ким-оолду адазынга каржы деп бижээн. Бо айтырыгны комсомол хуралынга чугаалашкан. Монгуш Ким-оол будуүлгеге мурнакчы, шаңнадып, мактадып турар. Ынчалза-даа аазы азырык дуржоктаны бээрге, чамдыкта аазазын-даа, ачазында үндүр ишпп, каржыланып турган таварылгалары тургазы шын деп «Сүт-Хөл» совхозта комсомол комитединиң секретары эш Ч. Ондар редакцияга дыңнаткан.

ДЕКАДАНЫҢ ТҮННЕЛДЕРИНГЕ

Бо айның 3-тен 11-ге чедир Бай-Тайга болгаш Барыын-Хемчик районнарга Тываның уран чүүл литературазының он хонук иштинде көргүзүглери болуп арткан. Республиканың чогаадыкчы коллективтериниң районнарже ийиги болук үнүүшкүнү бо. Шак ындыг декада Улут-Хем районга арткан чайын болганып номчукчулар билир болгай.

Эрткен болгаш моон соңгаарры районнарга болур декадалар болза СЭКП обкомуның шиитпирин таугаар Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгелге 100 чыл болур ойнга турасказаткан болгаш республиканың культура амыдыралынга көскү болуушкун болбушаан, ажылчы чоннарның эстетиктиг кижизидилгелинге, база оларның угаан-бодал культуразының байыдылгазынга улуг рольду ойнап турар болгаш ойнаар. Ындыг болганда, маңаа холбаштыр чамдык түннелдерни болгаш бодалдарны кылыры чугула апаргаш.

Бо үдаада декадага Тываның хөгжүм-шин театрының концерт болгаш шинин ийи бөлүктери, радио болгаш телевидение комитединиң симфония-оркестри, уран чүүл училищезинин бот-тывынгыр «Чечек» ансамбли, бөлүк чогаалчылар болгаш чурукчулар ийи районуңун ажыл-ишчилериниң мурнуңга отчёдун бергеннер. Отчёт дээри черле шын, харын-на эртип турар декадалар республиканың чогаадыкчы организацияларының болгаш коллективтериниң чон мурнуңга чогаадыкчы отчёттары болур.

Амгы бо хүннер болгаш айлар болза будун чартык чыл болгаш уткуурувус Ильичиниң чүс чылынган ангыда, үдавас байырлаарывыс комсомолдуң 50 чылы-даа, чыл болгаш демдеглээривис Совет Тываның 25 чылы-даа — олар кайызы-даа тыва улустуң чүгле бүдүрүкчү күштериниң хогжүлезинин эвес, харын угаан-бодал культуразының хогжүлезинин кежип эртер төөгүлүг кызыгаарлары болуглап турар.

Бо болза моон соңгаар болур декадаларга коллективтер улам эки белетеккнп алырын негеп турар. Улустуң болгаш Совет эрге-чагырганың чылдарында уран чүүлдүң талазы-биле бистин чедип алганывыс эң-не көскү чедишкиннеривисти шилип алгаш, көрүкчүлерниң болгаш дыннакчыларның мурнуңга бараалгадыр отчёттар —декадалар ол болур ужурлуг.

Эрткен декада бай-тайгажыларның болгаш барыын-хемчиячилерниң уран чүүлге улуг сонуургалдыын, чаагай чүүлге чүткүлүүн база катап көргүскен, ол ышкаш уран чүүлге бо районнарның чонунуң салымчаяанныын база көргүскен. Бетн дээрге театрның хөөчүн артистериниң составында-даа, аныяктарның «Чечек» ансамблинин араазында-даа ук чернин оолдар, кыстары хөй болгаш харын-даа колдап турар деп чүве аңаа илден чорду. Бо черле уран чүүлге чанчылдыг ынаа чон дээрэнге концерт болгаш ужуражылга саны чыл болдур залдарга эртип турганы хереч. Бодап-даа көрүнер: 57 концерттер болгаш шиилерни 14 мүң ажыг көрүкчүлер көрген, чогаалчылар болгаш чурукчуларның 22 ужуражылгазынга 7 мүң ажыг кижи олурушкан.

Тээлиге болгаш Кызыл-Даргга, Шүйга болгаш Эрги-Барлыкка чамдык концерттерни ийи-үш катап көргүзер ужурга таварышкан. Шүй кодээ Советниңиң даргазы эш Ойдуп болгаш «Большевик» колхозтуң Даргазы эш Шаалы олар «биске ийи-ийи катап көргүспес болза черле хоржок» дээр болгулаар. Олар чонунуң культурлуг негелделерин чүгле эки билир эвес, а оон өзүлдезн дээш улуг сагыш салып турары чаагай уре-түнелиин берип турары илден. Маңаа келген артистернин дугайында тус черлерниң удуртур ажылдакчыларының сагыш салышкыны коскү болган. Моон-биле холбаштыр өске эштернин сагыш човаашкынын база демдеглээр апаар. Ол болза Бай-Тайга районнуң болгаш «Таазы» совхозтуң удуртур ажылдакчылары, культура килдизининг аргелекчизи Ооржак Кара-Кат, совхозтуң салбырлар даргалары эштер Хомус-оол болгаш Комбукай олар-дыр.

Тус-тус коллективтерниң көргүскен чүүлдерин айтыр дизе, бир дугаарыныз, аныяктарның «Чечек» ансамблин демдеглевес арга чок. Ансамбльдин чедишкиннери болгаш перспективазының дугайын бижиири тускай тема. Маңаа түгле допчу демдеглел кылыылы. Талантылыг аныяктарның өскен-бадып турар өткүт ырларын болгаш кызганнаар дег таныларын, ансамбльдин удуртукчулары Роберт Лесников биле Анатолий Огнёв оларның тургузаанын көрүкчүлер бедик кедүрлүүшкүн-биле уткаан. Чүгле Тээли суурга ол ансамбльнин концертинге Культура бажыңының 350 олуттуг залы үргүлчү долу болган. Ансамбльдин концертинге үчилищениң башкызы, лириктиг сопрано үнүүт Серафима Калининаның «Кайы чор сен авайны» болгаш Р. Кенденбильдин «Чечен биле Белекмаа» деп операзынан Белекманың ариязын күүсеткенин кандыг-даа көрүкчүлер онзагай хүлээп алган. (Опера бижиттинге-ле ур болган, а сценага ону мынчага чедир будуу-биле кым-даа лыцнавайн түрары чүгле хомудаачыг эвес, ол дугайын чогуур эштерден айтырар үези келбээн бе деп маңаа демдеглей тыртып каары артык эвес боор). Ук ансамбльтин болуңга хамаарыштыр чүл дизе, танцы болуу бо үдаада тергиин эки ойнаанын демдеглээш, ыры солистери болгаш биче болуук ыраажыларны күштелдирери чугула.

Театрның концерт болуу солун программалыг чораан, оон составында сценаның ветераннары Мунзуктарның номерлери-биле чергелештир Сергей Монгуштуң концерти чоруткаңы-даа, бодуңуң «Хамның үзүткаттынганын-даа» күүсеткени, оон моон соңгаар улам өзерин хереченл турар. Шиин болуу О. Саган-оолдуң «Үевис келген» деп чаа шинзин көргүзүп чораан. Бо шиининң темазы моон мурнунда чүгле сценага эвес, а чогаалдаргаа кодургүнмейн турганы-биле кончуг солун. Ынчалза-даа ук шинге хамаарыштыр авторунун-даа, режиссёрнун-даа талазындан ам-даа ажылдаары негеттинип турарын демдеглээр апаар.

Декаданың бир солун кезии симфония оркестри. Оон программазынга удуе таажыр ирги бе деп баштай чигаанның турганывыс хей чүве болду. Каяа-даа залдар чык болуу. Чогум чүл бо дээш сонуургап келгеннер хей тургулаан, ынчалза-даа оркестрнин уран чүүл удуртукчузу РСФСР-нин уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Алексей Чыргал-оолдуң чоннуң музыказындан болгаш эң билдингир классиктиг чогаалдарын программаны тургускаңы болгаш оон тайылбырлары алыс утканы чоннуң сеткилинге чедирген болгаш моон соңгаар симфониялыг чонче иептерээринин эгезии салганы чугаа чок.

Чогаалчылар эвилели Бай-Тайгаже хөөчүн чогаалчы Степан Сарыг-оол, критик Антон Калзан, аныяк автор Кечил-оол Экер-оол оларны чоруткан. Соонда Барыын-Хемчикке ук бөлүкке Байкара Хөвенмей немешкен. Ужуражылгаларга колдуунда аныяк өскен, нургудайы школачылар болгулап турганы чөп-ле. Ынчалзажок ортумак назылыг чоннуң литературага сонуургалының өзүп турары бо үдаада тода көзүлген дээри эрте. Ол дугайында түгле башкылар эвес, черле кодээ интеллигенция ортузунга ажылды углап чорузары парторганизациялардан негеттинип турар.

РСФСР-нин Чурукчулар эвилелинин Тыва салбыры өзүп олурар „организация. Бистеэвилел кежигүннери ам 20 ажып, оларның чогаадыкчы өзүдезин төп черден безин эскерип турар, ол дугайын Сергей Ланзыга РСФСР-нин алдарлыг чурукчузу деп атты чоокта чаа тывысканы хереч болур. Делегезени көжүрер турганывыс хей чүве болду. Каяа-даа залдар чык болуу. Чогум чүл бо дээш сонуургап келгеннер хей тургулаан, ынчалза-даа оркестрнин уран чүүл удуртукчузу РСФСР-нин уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Алексей Чыргал-оолдуң чоннуң музыказындан болгаш эң билдингир классиктиг чогаалдарын программаны тургускаңы болгаш моон соңгаар симфониялыг чонче иептерээринин эгезии салганы чугаа чок.

Чогаалчылар эвилели Бай-Тайгаже хөөчүн чогаалчы Степан Сарыг-оол, критик Антон Калзан, аныяк автор Кечил-оол Экер-оол оларны чоруткан. Соонда Барыын-Хемчикке ук бөлүкке Байкара Хөвенмей немешкен. Ужуражылгаларга колдуунда аныяк өскен, нургудайы школачылар болгулап турганы чөп-ле. Ынчалзажок ортумак назылыг чоннуң литературага сонуургалының өзүп турары бо үдаада тода көзүлген дээри эрте. Ол дугайында түгле башкылар эвес, черле кодээ интеллигенция ортузунга ажылды углап чорузары парторгап

Коммунизмниң эрес-маадырлыг тургузукчузу, ажылчы чоннарның хосталгазы, тайбыңы болгаш аас-кежии дээш эрес-дидим демиселчи — улуг совет улуска алдар!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелевилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. октябрь 19 | СУББОТА | № 247 (7089) | Өртээ 2 көп.

А. Н. Косыгинниң Прагадан чорупканы

ПРАГА. Октябрь 17. (СЭТА). ЧССР-ниң чазааның чалаачын ёзугаар Чехословакияга чораан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин төрээн чуртунче ол хүн чорупкан. А. Н. Косыгин-биле кады ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко чорупкан.

• • •

Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның чалаачын ёзугаар Прагага чораан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин октябрь 17-де Москваже чанып келген.

А. Н. Косыгин-биле кады ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко болгаш ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко чанып келген. (СЭТА).

ДӨРТТҮҢ ОРНУНГА ЧАҢГЫС

ДОНЕЦК. Рутченковскийниң кокс-химия заводунда күчүлүг кокс батареязын тудуп тургускан. Ол батарея чылдың-на шуптуглуг ийи түс бежен мун тонна кокстуг бүдүрер. Моон мурнунда эрги дөрт батарея чылга ынча кокстуг бүдүрүп турган. Ол батареяларны ам чайлаткан.

ОРЕНБУРГ ХОВУЗУНУҢ НЕФТИЗИ

СОРОЧИНСК (Оренбург область). Оренбург ховуунда эң аныяк Сорочинскийниң тывыш черииниң коллективи ийи түс бежен мун тонна кывар чүүл тыпканы-биле болдунуң бир чыл оюн демделээн. Он тонналың-на бирээзин планнан ажыр алдынган.

Ам сорочинчилер чылда чартык миллион тонна нефть кавар кылдыр ховукта нефть тывыжының деңнелиш бедиткен.

(СЭТА).

ОРГАНИЗАСТЫГ АЪТКАРАР

Алдын нус. Ынчалзамок тайгаларны меңгүннелчен ам хар шыпкан. Республиканың ажыл-агыйларында база бир чугула кампания — өлүк тывыжын эгелээриниң кырында келген. Тываның аңчылары Төрээн чуртка хөй аң-өлүкту дужаар дээш бо хүннерде чер бүрүзүндә хайнышкынгыр чоруп турар. Тожу, Бии-Хем, Каа-Хем районнарның болгаш «Хемчик» нуранныыр-тывыш ажыл-агый черииниң аңчыларының слёдтарын эрттиргилээн.

Бистиң республиканың аңчылары эрткен аңныыр сезонунда планныг онаалгаларын ажыр күүсеткен. Ылаңгыя кооперация ажыл-агыйларының аңчылары безин 477 мун рубльдиг өлүүн күрүнеге дужаар тургаш, 681 мун рубль кылдыр, планныг даалгазын 142,7 хуу күүсеткен. Сезоннуг ол кампания ажылынга дыка хөй аңчылар арбын өлчалыг болганнар. Оларның чамдыктары ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезиниң кирииничилери, Тоора-Хемниң кооперацияныр-тывыш ажыл-агый черииниң штаттыг аңчызы Артём Чепласов, Тожунуң «Совет Тыва» колхозунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Эрестеп Дармаа, Каа-Хемниң Ипат Шмэков, Чөөн-Хемчиктиң Шагарин, Тожунуң Ак Мырлаа дээш ышкаш аңчылар Төрээн чуртунга эң хөй аң-өлүкту дужааганнар.

Эрткен аңныыр сезонунда республиканың аңчылар болгаш балыкчылар эки-тура ниитилелиниң аңчылары 208 мун рубльдиг өлүүн дужаап, планын 143 хуу күүсеткен. Бо сезонда ол ниитилелдиг кежигүннери 180 мун рубльдиг өлүүн күрүнеге дужаар. Мынчангаш ниитилелдиг башкарар черииниң ажылдакчылары аңчылар-биле керээни чаргаш, тайгаларже он-он кижини аътчырып үндүрер.

1968—69 чылдарның аңныыр сезонунга белеткел дугайын чөөкта чаа Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып көргеш, докгаалды хүлээп алган. Өлүг тывыжыпче эки-тура ниитилелиниң аңчыларын мобилизастаарын ажыл-агыйларның, будүрүлгелериниң болгаш албан организация черлериниң удуртукчуларынга ук доктаалда дааскан. Аңнаарын күүзээн албан-хаакчыларга, колхозчуларга, ажылчыннарга эзирегліг шөлүзеден аңгыда, бир ай хуусаалыг шөлүзни бээрин, аңнаар черлерге чедир оларны чедирерин, он-чемзек болгаш аъш-чем-биле бүрүн хандырарын ында айытнан. Ынчангаш үстүнде хемчегларни боттандырары-биле нуруненің болгаш кооперацияның аңныыр ажыл-агый черииниң ажылдакчылары, егерьлери колхоз, совхозтарның удуртукчулары-биле дугуржулгаиы ыяып, аңчылар звеноларын, бригадаларын четчелеп, оларның кайнаар аңнаарын, аңчылар олаглыларынга он-чемзекти, продуктуларны чогуур өйүнде чедирер ужурлуг.

Бо чылгы белеткел ажылдары эрткен чылдарныңдан ээзре болуп турар. 1968 чылда «Хемчик» нуранныыр-тывыш ажыл-агый черии аңчылар чурттаар 11 чаа бажыңны тайгаларда ыяып, демир суугуларны саларан. Ол ышкаш Тожунуң кооперация аңныыр-тывыш ажыл-агый черии база Сыстыг-Хемниң, Бии-Хемниң нуранныыр-тывыш ажыл-агый черлери тайгаларда аңчылар чурттаар эрги бажыңнарны септээш, суугуларын чаартнан.

Бо чылын республиканың аңчыларының 559 мун рубльдиг аң-өлүүн күрүнеге дужаар хүлээгелиг. Пиан улуг, оны күүседири белен эвес. Районнарда аңчылар-биле керээни чөгүүр үезинде чарып, оларны транспорт-биле бүрүн хандырып, аътчырары күрүненің болгаш кооперацияның аңныыр-тывыш ажыл-агый черлериниң ажылдакчыларының амгы үеде чугула сорулгазы болур.

Бо аңныыр сезонунда өлүүн тывыжыпче ниитизи-биле 5 мун ажыг кижини аътчырып чорудар ужурлуг. Ынчангаш бо хире хөй аңчыларны аъш-чем, он-чемзек-биле хандырары белен эвес ажыл болур. Аңныыр сезонунга белеткел районнарда бир десии эки деп болбас. Респотребсоюзтуң кооперация аңныыр-тывыш ажыл-агый черлери бо чылын 100 чаа бажыңны кылыр тургаш, өөң үгле 78-зин кылган. А Эрзин, Тес-Хем, Таңды районнары болгаш «Тере-Хөл» колхоз база Балгазын сельпозу аңчылар чурттаар бажыңнарның септелгезин болгаш суугуларын кылбаан. Респотребсоюзтуң өлүүн белетнелиниң эргелели аңчыларга 5 тонна эң сухари белетиээр даалгазын багай күүсетнеп. А аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели (начальниги С. Кызыл-оол) аңчыларга ол 5 тонна сухарини белеткээрин херекке албаанындан, ам-даа чамдык районнарда чедиртинмээн.

Бо чылын түс-түс районнарга аңчылар слёдтары эрте эгелээн. Аңаа шиитпирлеттинимээн айтырыгларны чогуур үезинде тургузуп, четпестерни дарый чайладыры Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң болгаш күрүне база кооперация аңныыр-тывыш ажыл-агый черлериниң соңгаарлаттынып болбас чугула сорулгазы болур.

Тожу, Каа-Хем, Бии-Хем болгаш өске-даа районнарның девискээрлеринде аң-өлүк эрткен чылдыындан дудан чок. Түс-түс аңчыларның, звеноларның, бригадаларның аразында социалистиг чарышты организастап, оларның негелде, хереглелдерин хандырып тургаш, тодаргай ажылдарны чорудары эргемок чугула.

Өлүг тывыжының планының күүселдези ам-даа чүгүрүү чорудар ужурлуг. Ынчангаш бо хире хөй аңчыларны аъш-чем, он-чемзек-биле хандырары белен эвес, харын өөң шынарын бедидеринче кол кичээнгейни угландырар ужурлуг. Ынчангаш бистиң республиканың аңчылары Төрээн чуртка үнелиг чымчак «алдынны» хөйүү-биле тып, планның даалгаларын ажыр күүседир дээш бүгү хемчегларни алыр херек.

Октябрь мурнунуң ээлчээ

ЧЫЛ ПЛАНЫ АЖЫР КҮҮСЕТТИНГЕН

Беш чыл планын хүүсаа бетинде күүседир, улуг Ленининиң төрүттүнгенниинден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражыр дээш бүгү улустуң чарыжынга киришкен «Большевик» колхозтуң ажыл-ишчилери өөрүнүг түннелдерни чедип алган.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын үш ай бүрүнгаар ажыр күүсеткеш, октябрь 1-ге чедир даалгадан ажыр 37 центнер артты, 28 центнер сүттү, 22 центнер дүктү, 3638 центнер тараяны күрүнеге саткан.

Малдың баш санын өстүрериниг, оон продуктулуун белдеринге улуг салыышкынын киирген мурнакчы малчыннарны хөйүү-биле адап болур. Топ сүт-бараан фермазының саанчызы Х. Бичии-Үруг 9 айлар дургузунда тыва үксаалыг бир инектен 1456 литр сүттү саггаш, саалчылар аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчиин болган. Оон О. Достанмаа дудак чокка ажылдаан.

Хойжулар С. Аракчаа, Х. Оолак, Х. Сайыт олар хой бүргүзүнден 3-тен 4 кг чедир дүктү кыргып ап, 100 хойдан 95—103 хураганнарны камгалап алган. Сарыглар Хирлиг-ооллга улуткан хойжу бригада бо чылын план ёзугаар 11 тонна дүктү күрүнеге садар турган, 14 тонна кыдыр күүсеткен. Ол бригаданың кежигүннери кыштаглаашкынга шыңгыы белеткенип, 18 кыштагларында кажааларны болгаш чуртталга бажыңнарын бүрүн септеп дооскан. Чуртталга бажыңнарының иштин чугайлаан, печка, плиталарны салгаш, шалаларын дозулап будаан.

Мал кыштаглаашкынынга кол чүүл болза, эки шынарлыг хөй сигенни белеткеп алыры болур. Артель 1181 тонна сигенни белеткээн. Амгы үеде мал чемин кыштаглаарже чедирерин организастыг чорудуп турар. Малчыннар болгаш артель баштаар черииниң түскай тургускан звеноларының 43 хой кажаларының септелгезин бүрүн дооскан. Бо чылын малчыннар эки шынарлыг бажыңнарга чурттаар.

Мал кыштаглаашкынынга эки белеткенген хойжулар база хөй. Х. Оолак, С. Аракчаа, Х. Базыр, А. Сая, С. Серің олар кижи бүргүү 15—20 тонна сигенни боттарының күжү-биле белеткээн, оон хой кезиин кыштагларында чедирип алган. Олар кажаларының болгаш чуртталга бажыңнарының септелгезин кымның-даа дузазы чокка кылып алган.

Артель суттарылга ажылын болгаш чер ажылының культуразын акижидип тургаш, тараа культураларының гектар санындан 9,5 центнер дүктү түүжүп алган. Тараа ажаап алышкынынга коммунист комбайнерлер Х. Болат, Н. Сенлаш шылгарап, 295-тен 300 ажыг гектар тараяны ажааган, олар кожазында «Барлык» совхозтуң тараажыларынга база дузалашканнар.

Барын-Хемчик районнуң бо колхозунуң ажыл-ишчилери боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, чыл төнчүзүнге чедир планнан дашкаар 80 тонна тараяны, 20 тонна сүттү күрүнеге салар дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

К. ХЕРТЕК.

Кызылдың хлеб заводунуң кондитер кылыгларының цехи Октябрь байырлалының социалистиг чарыжынга киришкен эрткен кварталдың планын 120 хуу күүсеткен. Оон-биле коллективтиң ажыл-ишчилери аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының байырлалынга чедишкинниг ужуражыр сорулга салгаш, кижи бүрү хүн онаалгазын 120—130 хуу күүседип, албек ассортиментилиг чемни кылып турар.

Коллективте Е. Сантева, Н. Жернова бригадирлээн бригадалар мурнуку одурутда чоруп турар. Ол ышкаш чем быжырыкчылары А. Зубанова, В. Добыденко ышкаш хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турарларының саны база өзүп турар.

Октябрь байырлалынга чедир чонга хөй-хөй бедик ассортиментилиг чемни белеткээр дээш коллектив бедиткен хүлээлгелиг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: (оң талазындан) мурнакчылар Е. И. Сантева, Н. Д. Жернова, А. А. Зубанова болгаш Добыденко хылган чемниң шынарын сүмележип турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Чарыштың түннелдери

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң ажыл-ишчилери В. И. Ленининиң төрүттүнгенниинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр, беш чыл планының онаалгаларын хүүсаа бетинде күүседир дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алтылаан. Оон түннелин чөөкта чаа болган ажылчыннар хуралынга чугаалажып көргеш.

1968 чылда совхозтуң элээн хөй коллективтиери социалистиг чарышка хаара туттунган. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш 5 бригада ажылдап келген. Ында 160 кижи киржип турар. Эш Базырга удурткан алдыгы бригада ол бедик атты алды чыл бурунгаар чаазаа алган. Олар бо чылын 16 кижи составтыг болуп алгаш, бирээзинге-ле ийи аал шитти чурттаар 5 чуртталга бажыңын. Амыг-Кара-Суг деп черде хойжу бригада төвүнде бир чунар-бажыңны, 600 хой кирер кажаанны, совхоз төвүнде бир складты чогуур үеде, эки шынарлыг септеп дооскан. Ам септелге мастерскаязын эде кылып турар. Бригаданың кежигүннери политөөредилгенің янзы-бүрү болгумнеринде, оон аңгыда разряд бедидер түскай болгумде өөренип турарлар.

Совхозтуң малчыннары азаан социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш база элээп эвес күжениишкиннерни үндүргеп. Ниитиниң малының баш санын өстүрениниң планы эрткен 9 айларның түннелинде безин 100, күрүнеге дүк дужаарының планы 105 хуу күүсеттингеп. Ам үеде мал чемнерин 218 хуута белеткээн.

Хойжуларан төрүүр 100 хойга онаалтыр 80-деп 106 чедир хураган алган малчыннар 46 өреге, оон-биле кады 90 хире хойжу 2-ден 2,8 кг чедир дүктү бир баштан-на кыргып алганнар.

Элээ-Хавак сүт-бараан фермазының коллективи эрткен 9 айларның түннелин-биле 265 баш инектеринден ниитизи-биле 294 тонна сүттү саап, бир инекке онаалтыр 1158 литрни саггап. Быжаа ажаакчылары Х. Хемчик, Ч. Анай олар хонукта 750—800 грамм немелде деңнээни ап келгеннер.

Күскү дужут ажаап алышкынының үезинде чедп хире комбайнер 300-тен 460 гектарның тараазын ажааган. Күскү сезон төнгүже чедир 400-тен эвээш эвес черниң тараазын кестирип ажаганнарга натурабиле төлевирни тыпсырып көргеп.

Бо хүннерде тараажылар—келир чылдың дужудуне үезин белетелиндже, малчыннар—келир чылга мал кажааларының септелгезинде хаара туттунган. Совхозтуң шаар, бода мал кыштаглары колдуунда белен-даа болза, чоокку үеде доозары чугула септелге ажылдары амдаа бар. Оны боттандырары хүнүң айтырыы ол.

Х. БИЧЕ-ООЛ.

ТИИЛЕКЧИ ФЕРМАГА — КЫЗЫЛ ТУК

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдуруп, ылаңгыя беш чылдың үшкү чылының планныг онаалгаларын чедишкиннииг күүседир талазы-биле алдынган социалистиг хүлээлгелериниң бо эрткен 9 айларның дургузунда күүселдезин Улуг-Хем район түннеп көргеп.

Районнуң ажыл-агыйлары, оларда сүт-бараан фермалары эрткен айларда күрүнеге эът садарының планын 130,7 хуу, а дүктүүн—117,1 хуу күүсеткен. Үшкү кварталда ажыл-агыйлардан «УТКА 25 чылы» совхоз болгаш «Күш-ажылдың хостуу» колхоз бо талазы-биле дээре болгулаан. Оларның биргизи — күрүнеге эът садар планын тос айлар дургузунда 137,6, дүктүүн—112,8 хуу күүсеткен, а яйнгизиниинде — оз-ла саннар 135,7 болгаш 124 хуу болган. Совхоз мал ажылын хөгжүдүнниң планын күүседир талазы-биле өскелерден дээре болган. Чижээ, мал бажы өстүрениниң планы ыйыстыг бода малдың 102,3, хойларның болгаш өшкүлериниң — 105,6 хуу болган.

Сүт-бараан фермаларындан Жданов аттыг колхозтуң Оймак фермазы ээ дээре болган. Анда 1967 чылда бир инекке онаалтыр тос айлар дургузунда 939 кг сүттү саггаи турган болза, ам ол—1311 кг болган.

Мынчангаш социалистиг чарыштың эрткен кварталының түннелдери-биле «УТКА 25 чылы» совхоз (совхозтуң директору И. Лавриненко, партком секретары И. Кыдыы-оол) тиилекчи болган.

Фермалар талазы-биле СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун Жданов аттыг колхозтуң Оймак фермазынга тывыскан (ферма эргелекчизи И. Бучукай).

Оон-биле кады сүт саалдазының талазы-биле четпес ажылдап турар ажыл-агыйларны база айтыр херек. «Найырал» совхозта болгаш «Күш-ажылдың хостуу» көдээ ажыл-агый артелинде эрткен чылдың ол-ла үезин-биле деңнээрге, сүт саалдазы күдулаан. Жданов аттыг колхозтан аңгыда, районнуң бүтүү ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садарының планын чедир күүсетпээн. Ниитиниң малының баш санын өстүрениниң планын күүседир талазы-биле четпестер ол ажыл-агыйларда база бар.

СЭКП райкомунуң бюрозунга бо айтырыгны чугаалажып көргеш, четпестерни удуткаар, мал кыштагладыышкынынга белеткелди улам күштелдирер талазы-биле хемчегларни ажылдап кылып, социалистиг чарыштың чыл онаалгаларын күүседир талазы-биле кылыр ажылдарны тодаргайлап айытkан.

(Бистиң корр.).

Өөнүктерниң кады ажылдажылгазы

Эртеминиң кады ажылдажылгазын чорудар болгаш шинчилел ажылдарын таарыштырып башкарарының айтырыгларын чугаалашкан. Ынчаарга конференция оон-даа хөй чугула айтырыгларны чугаалашкан болгаш беш чыл дургузунда чорудар кады ажылдажылганың планын бадылаан деп. Бүтүү-авилелдиң көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг академиязының оралакчы президентизи, Москвага чап-чаа чанып келген И. И. Синягин СЭТАның корреспондентизи-биле чугаалашкан дыннаткан.

Социалистиг чурттарның эртемденнериниң мурнунга кандыг-кандыг чугула кол эртем айтырыглары тургустунганыл?

Хамыктың мурнунда көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарының күсели-биле чем продуктуларын болгаш үлетпүрүү хандырар чиг-эт бүдүрерин дыка көвүдедирип ол болур. Чоокку чылдарда тараа культураларының 30 центнерден эвээш эвес дүжүдүн тырылга шөлдериниң гектар бүрүзүнден алыр ужурлуг бис. Ону чедип алырда, эртеминиң нарын хөй сорулгаларын шиитпирлээри эргежок чугула.

Социалистиг чурттар тараа болгаш бобы-тараа культураларының, тарымал тооруктүн, чигир сеёклазының, картофельдин, ногаа культураларының кандаашкынга, аарыглар-га шыдамык болгаш хоралакчыларга удур туржуп шыдаар, чаагай дүжүттүг чаа сорттарын чоокку чылдарда тургузарын дем каттыштырып төлевилеп турар.

Ону чедип алырынга көдээ ажыл-агыйны химижидериниң эртем-шинчилел ажылдарын—чемишчидилгелериниң, гербицидтериниң чаа хевирлерин ажыглаарын экижидери база суггаттыг шөлдерин калбартыры, тулаазыг шөлдерин күргадыры, шүүлен хөрүнгерни экижидери, үезин өстүрер ажылды сайзырангайжыдары дуза болур.

Малларны уксаалар аразынга үрелештирери, оларны азыраарының аргазын депшилгелиг болдурары, чем-суурун, мал азыраар чемни, ветеринария болгаш селтаарын өске-даа ажылдарны акижидери мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедириге, оон шынарын бедидеринге дуза болур. Прагага ат салдынган документилерде ол айтырыгларның шуптузу тайылбырлаттынган.

Эртемденнер көдээ ажыл-агыйның шинчилелдерин кылып турар эртем төптериниң харылзааларын экижидерин, эртем ажылдакчыларын, түскай эртемниглерни солчуруунуң планнарын дутуржурун, парлалга үндүрүлгелерин кады кылырын чугаалашкан.

(СЭТА).

Мурнакчыларга алдар!

Күрүнеге сүт садарының чыл планын Бии-Хем район 117,2, Тожу—117,9 хуу, эът садарының планын Барыын-Хемчик 112,2 хуу, сүт садарының чыл планын СЭКП XXII съездизи совхоз 140,1, «Межегей»—102,2, «Россия»— 111,4, «Өөк»—115,0, дуржулга станциязы—105,2 хуу, эът садарының планын «Шенээр» совхоз 115,0, «Сүт-Хөл»—100,3, «Кок-Тей»—165,1, «Өөк»—106,8, «Бурунгаар»—115,6 хуу күүсеткен.

• • •

КҮРҮНЕГЕ СҮТ, ЭЪТ САДАРЫНЫҢ ЧЫЛ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ (ОКТЯБРЬ 1-ГЕ ЧЕДИР, ХУУ-БИЛЕ).

РАЙОННАР	СҮТ	ЭЪТ
Тожу	117,9	84,8
Бии-Хем	117,2	35,1
Таңды	95,8	96,4
Кызыл хоорай Соведи	95,5	86,9
Чөөн-Хемчик	89,6	91,3
Барыын-Хемчик	87,7	112,8
Каа-Хем	86,9	92,0
Эрзин	83,2	93,5
Улуг-Хем	78,8	80,7
Бай-Тайга	77,8	86,4
Тес-Хем	63,0	73,3
Өвүр	45,5	88,3
РЕСПУБЛИКА	93,7	91,4

Хоочун тудугжу

1945 чылда Ырбанга чоруурумга беш өг турган, коллективтиг ажыл-агыйже киреринн шиитпирлеп турган чүве. Оон чурттакчыларының бирээзи Кол Даржиннак. Ол Бии-Хемниң куду сал бадырынга кончут мергежилдиг кижи.

Чоокта чаа Ырбанга катап чеде бердим. Мырыңай танытынмас кылдыр өскен чердир. Беш өг турган эътпек хавак кырында амгы үениң бажыңнары турушкан. Бүгү чурт-биле бүрүн харылзаалыг. Демги-зе Кол Даржиннагым ыяш ажыл-агый черииге 20 чыл ажылдаан, дуржулгалыг, бедик мергежилдиг ажылчын апарып-тыр.

Суурда чуртталга бажыңнарын, школаны, эмнелгени, столоваяны, клубту, улуг гаражты болгаш өске-даа тудугларны кылырында оон улуг киргеп. «Дружба» деп моторлуг хирээ-биле ажылдың турда книжи магадаар, ол талазы-биле кымга-даа аштырбаан.

К. ТАБУРАК.

БАЙЛАК ӨЛҮК-ТЫВЫШ ДЭЭШ

Төгүнүк эгээртиннес делгемиеринде, ол шаг-үеден бээр сурагшаан районнуң аңыл-агый амыдыралында өлүк-тывыш чугула черни эзелеп турар. Районда ыяш белеткели бүгү республикада тудуг ылаңының хөй кезиин берип, колхозтарның мал аңыны оларның экономиказының кол адыры кылдыр хөгжүй берзе-даа, бистиң тайга-сынныг районувустуң кол болгаш онза чугула күрүне ушур-дузалыг сөрүлгазы болза Төрээн чуртка эки шынарлыг хөй өлүктү бээри болур. Районда ыяш белеткелиниң, күрүнеге эът, сүт, дүк садар планнарын хүүсаа бетинде күүседир аргалар тургустунган. Мал чемнин чөтчири-биле белеткээн. Ам чылдың түңнелин үндүрериңге сөөлгү шылгалда болур—өлүк белеткели эң кол айтырыг кылдыр тургустунуп келген.

Эрткен чылын бистиң район өлүк белеткээр планын ниитизи-биле чүгле 93 хуу күүсеткеш, 16 муң рубльдиң өлүүн күрүнеге чедир бербээн черүк бисти ничээндирген. Ынчалзаада чамдык звенолар, аңчылар бөттарының алган хүлээлгелерин каш катап аңыр күүсеткилээн. Чижээ, аңныыр-тывыш аңыл-агый кооперациязының Чазылар сайбыры өлүк белеткээр планын 137 хуу чедиргеш, бүгү сезон дургузунда СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун сайбайн келген. Ол ышкаш аңчы Артемий Чепкасов 1923 рубльдиң өлүүн дүшээгаш, норшазын 180 хуу күүсетмен. А «Совет Тыва» колхозтуң аңчызы Кол Нагазы чаңгыс чараашаа (ол малчын кижиниң белгаш катап чорувайн барган) 1431, Бараам Дашырган 1116, Кол Хайлаң 1041 рубльдиң өлүүн дүшээганнар.

Ынчалза-даа эрткен чылдың Сыстыг-Хемниң аңныыр-тывыш аңыл-агый черениң Сыстыг-Хем сайбыры планын чүгле 76 хуу күүсетмен, «Май 1» колхозтуң аңныыр бригадазы алган хүлээлгезиниң 50 хуузун безин бербээн. Ол ышкаш күрүне кооперациязының чамдык аңчылары өөн өске кандыгдаа чарлыгар аңылы чөк хирезинде-ле өлүү белеткелиниге кирипшеин турар. Үшпе-Хөлде Воробьев 30, Яковлев 9, Олбукта Азанов 60, Артамонов 3-ле рубльдиң өлүүн бүгү чыл иштинде дүшээганы чогенчиг чижектерни айтыр апаар.

Ол ышкаш аңныыр-тывыш кооперациязы өлүктүң хөй кезиин (50 аңыг хуузун) колхозчу-аңчылардан, өөң иштинде киш ышкаш үнелиг аңның 60 аңыг хуузун өөн ап турар хирезинде, сөөлгү чылдарда колхозтарга материал-техниктиг дуза көргүспейн, колхозчу аңчыларны аътхарары, хүлээп алыры-биле хөлбашкан транспорт-биле хандырбастаан болгаш колхозтарның аңныыр бригадаларының хандырылга байдалын херекке албастаан. Аңныыр хемчеглериңге көрдүүген акша-мөңгүнүң колхозтарга чедир үндүрүп бербейн, ол херегинги өскүзүр чарыгдап турар фактылар бар апаргылаан.

Күрүнениң ол организацияларының дирекция черлери, колхозтар аңныыр хуусаазын сагыыр талазы-биле демиселди кошкак чөрүткенинден өлүктү эрте өлүрер чөрүк хөй. Өөң уламындан өлүктүң шынары баисырап турар. Өлүрген аң кезиин шым ажаавайн турарындан чыл бүрү муң-муң рубльдиң карашазы болгулаар. Чүгле диңиң кезиин багай ажаганынган эрткен сезонда 6 муң аңыг рубльден көгараам.

Бистиң районда эккеп салган ондатра ковудээн болза-даа, ону аңнаарын мынчага дээр организаставаан. Өөң ушурунда эрткен чылын район ниитизи-биле чүгле 1700 ондатра кезиин дүжээган. Бир эвес күрүкниыг черлери ону аңнаарын шын организастаар болза бистиң районга 13—15 муң ондатра кезиин белеткээр арга бар дээ тускай эртемниглер санап турар.

Кооперация черлериниң, колхозтарның аңныыр бригадаларының боттарынга быжыглаан девискээрлерин барымдаалавас. Чер булаажыр чөрүктер бар. Ол чөрүк аңчыларның боттарының шаптыктаарындан аңгыда чамдык черлериниң аңын хөөзурадыр ийикпе, бир кезек черлерге четче аңнавас чөрүктер тывылдырар. Өөң ыңай хөрүм, өзаңныг черлериниң кижиин, ас, күзеиин капкалап, маспактап аңнаар аргаларны колхозтарның аңчылары ажыглаавайн турар. Ол чылдагаандан сөөлгү чылдарда киш, ас, күзеи тывыжы эрткен үелерден эвээжээн.

Аңныыр ажылынга чугула рольду ойнаар ушурлуг аңчылар мукар чарылар Күрүкниыр черинде чедишпес. Аңчылар ырак черлерже чедери берге. Ынчангаш ук организациялар мөн мал ажыдыынче ам-даа чөгүүр кичээнгейни салыр ушурлуг. Тайга черлерге дүне-хүндүс аңчы кижиниң эң идегелдиг өөнүү болур аңчы ыттар айтырыы база сөөлгү чылдарда кичээнгейден үнген. Колхозтарда, аңныыр ажыл-агыйдарда аңчы ыттар чедишпес, бар ыттарның шынары багай, уксаажытпаан амытаннар болуп турар. Бистиң район ышкаш аңныыр ажылдыг районга уксаалыг аңчы ыттарны өстүрер талазы-биле аңныыр ажыл-агый черлери чөгүүр ажылды база чорудары негеттинип келген.

Аңчыларның бүгү сезонда ажылдаарынга таарымчалыг үүлдерни — өртээлдерни, аңчылар хонар бажыңнарны тудары база өөрүм шиитпирлеттинип турар. Бар бажыңнарны суугу, чырыткы-биле хандырбаан. Аңчылар турлагларынга доктаамал чедип, оларга чаа почта харылзаазын чедирип, аңныырның байдалында медээлерни үе-шаанда чыыр ушурлуг почтальоннарны тургузуп турган чаагай чаңчыл база уттундурул бар чыдаар. Дойду коллуң, Алгыыттың, Ак-Сугнуң, Баш-Хемниң болгаш Сервистиң аэродромнарын ыяшты үеде ажыглаавга кирер талазы-биле аңныыр ажыл-агый черлериниге Кызылдың аэропорту чөгүүр дузаны чедирери күзенчиг.

Бистиң районнуң аңчылары бө чылын 200 муң рубльдиң «чымчак алдының» Төрээн чуртка бээр хүлээлгелиг. Ол сорулга-биле ам район 600 хире аңчыларны аътхарар, аңаа белеткел болур аңчылариың аъш-чем, ой-чемзек, идик-хөп талазы-биле хандырылгазын белеткеп, аңчылар мунар 1000 хире чарыны, 150 хире аътты кооперациялар, колхозтар тускайлаан.

Төгүнүң эрес-дидим аңчылары беш чыл планын хүүсаа бетинде күүседир, ыяаңгыя В. И. Ленинниң төрүттүңгенинден бээр 100 чыл болур оюнга муш-амыдыч белектериг ушуражыр дээш 1968—69 аңныыр сезонун организастыг бедик дөңнелге эрттирер.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
Тожу райкүүскомунуң даргазы.

БИР КОМБИНАТТЫҢ КИЖИЛЕРИ

САДЫГНЫҢ БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ! ЧОННУ ХАНДЫРАРЫНЫҢ КУЛЬТУРАЗЫН БҮГҮ ХЕМЧЕГ-БИЛЕ БЕДИДИҢЕР, СОВЕТ КИЖИЛЕРНИҢ ХЕРЕГЛЕЛДЕРИН ДОЛУ БОЛГАШ ЭҢ ЭКИ ХАНДЫРЫҢАР!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

★ ★

Бай-Хаактың амыдырал хандырылга комбинадының коллективи ажылчы чонуң хөй санныг чагыгларын хүлээп ап, күүседип ажылдап турар. Ында янзы-бүрү мергежилдиг үжен ажыг кижи бар. Чүрүк тырттар черлиг-даа.

Бүдүрүлгенин мурнакчылары ажылдың шынарын эки кылбышаан, планныг онаалданы үргүлчү ажыр күүседип турар. Екатерина Михайловна Горбунова даараныкчы мастер. Ол ай планының күүседезинде 130 хуудан кудулаттайн турар. Ук мурнакчы хүндүлел бижиктер болгаш акша шаңналын каш удаа чедип ап келген. Екатерина Михайловна чүгле мурнакчы даараныкчы эвес, идепкейлиг хөй-ниитичи. Ол профзавилел комитединиң кежигүнү. (Үстүңде чурукта Е. М. Горбунованың ажылдап олурары).

Ол-ла комбинаттың даараныкчызы Елизавета Савельевна Чудакова бодунуң ажылының уран-шевери. Мастер ажылдың улуг-нормазын ай санында ажыр күүседип, ону эң бедик шынарлыг күүседип турар. Елизавета Савельевна социалистиг чарыштың тергинии, өөң чүрүү республиканың хүндүлел самбыразынга турган, районнуң хүндүлел самбыразындан дүжүп көрбээн. (Ортузунда чурукта Е. С. Чудакова).

Бай-Хаактың амыдырал хандырылга комбинадының быжыкчы мастери Елизавета Терентьевна Павлушкинаны чон ажок хүндүлээр. Мастер хенти чараш, аянныг, материалга камныг быжыглаңы кылырынче улуг кичээнгейни салып турар. Чагыг хүлээп алырда келген кижилер-биле эптиг чугаалажыры, быжыглаңы кылырда чаа хевирлерни салдаварны мастерден хамааржыр. Ону Елизавета Терентьевна эки күүседип турар.

Елизавета Терентьевна бодунуң дугайын чугаалаарынга хөөн чок. «Өске эш-өөрүм-биле бир дөмей ажылдап турар мен ийнә» дээр. Е. Т. Павлушкина Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, үш медальдарның эдилекчизи. Ам өөң холунда тайбың «Чепсең» үш бүлүнүүт хемчээкчи, метр. Ол чепсекти Елизавета Павлушкина эң эптиг ажыглап, чагыкчыларның хереглелдерин күүседиргеге бараан бооп ажылдап турар. (Адаанда чурукта: Е. Т. Павлушкина).

С. ФЕОКТИСТОВ,
(бистиң тускай корр).

Фотолар авторнуу.

★ ★

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУҢ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРИ

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери колхозтуң организастыг байдалын быжыглаар, экономиказын улам-на көдүрер талазы-биле сөөлгү чылдарда күжениишкиниг ажыдаш, күрүнениң чагыг-планнарын чедишкиниг күүседип келгеннер. СЭКПниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүүдүнүң бээр 100 чыл болур оюн төлептиг күш-ажыл-биле үткүүр дээш, колхозчулар политиктиг көдүрүлүшкүнде ажылаан турарлар.

Артельдиң организас-ажыл-агыйын улам-на быжыглаарынга, экономиказын хөгжүдеринге колхозта улусчу контроль болгуу чогуур салдарны чедирип келген. Колхозтуң ажыл-агыйының алыларының айы-биле улусчу контрольдуң тос болгуун тургускан бис, ында 37 контролёрлар быжыглаттынган. Оларның иштинде коммунистер 15, комсомолчулар 6, бөлүктериниң ажыл-чорудулгазын артельдиң төвүнде улусчу контроль болгуу удуртуп, чорулар ажылын квартал санында планнаар, контролёрларның ниити хуралынга чугаалажып көргеш, колхозта партком-биле, кодээ Советтиң күүскому-биле дугуржуп ап турар бис. Партия, совет органнарының деткимчең-биле колхозтуң ажыл-агыйынга чугула кампанилар үезинде хынаддаларны чорудуп, илерээн четпестерни контролёрларның ниити хуралынга азы бөлүктерге көргеш, бурууттуларны көргүскен документилерни колхоз баштаар черинге киирип, парткомга, кодээ Советтиң күүскомунга медээлеп келген. Улусчу контроль болгуунуң ажылын күштедиргени-биле колхозчуларның ажылга ырыысалгазы бедээн болгаш ниитиниң херээн кайы хамаан чөкка көөр чорук колхозта сөөлгү үеде авазжаан.

Эрткен үбилейлиг чылда бистиң контролёрларывыс идепкейлиг ажыдаанар. Колхозтуң ажыл-агый участокторынга квартал санында хыналлыны чорудуп, эрткен чылын тәәрби сес актыны сылгаш, колхоз баштаар черинге киирген. Ылларыган актылар-биле бурууттуг кижилерден 893 рубльди төлеттирген. Ол түңнүң иштинден 175 рубльди шанга ажылаан турган, тараа оорлан сатказ Түлүш Уйнукоол биле Монгуш Монге-Байыр оларга төлеттирген. Трактурист Ондар Алдын-оол колхозтуң чүүк машиназын оорлап алган, Түлүш Тас-Чүвени көжүргеш, бөлүк арагазаашкын организастаан, аварин кылган, машинаны үреп каанын контролёрлар илереткеш, акт тургускан. Машина септеп кылганынга үнген 247 рубльди трактурист Алдын-оол, гараж таныылы Частып-оол, Тас-Чүве оларын төлеткен.

Улусчу контроль болуктериниң кежигүннери боттарының хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип, беш чылдың үшкү чылында колхозтуң мурнуунга салдынган сорулгаларның канчаар күүсеттиниң турарын үргүлчү хынап, четпестерни илередип, боттарының хуралдарынга чугаалажып келгеш. Часкы хөөү ажылының үезинде улусчу контролёрлар хынаалга чорударга хөй чер кыдыра болгаш ооргалыг аңдартынган болган, контролёрларның саналы-биле багай аңдартынган черлерниң бурууттуг механизаторларга халас ажылдадып кылдыртыкан. Колхозта тудуг ажылы чугула черни эзелеп турар. Улусчу контроль болуу бө ажылды үргүлчү хайгаралга ап, ой-ойде хынаалаңы чорудуп турар. Тудугжулар Түлүш Тамбаа, Ондар Сайын-оол, Ондар Чыныг болгаш Ондар Кызыл олар диңиг материалдарны база цементтиниң оорлап, хүүзүнде тудуг кылып ажыглаан турганын контролёрлар тыпкаш, актыларны тургузуп, колхоз баштаар черинге киирерге күштүг кылыр бадылаан. Колхозтуң хөрениниң оорлан санчыдаар, ажылга харыысалга чок кижилер-биле денисеелиг күштелирери чүгле улусчу контрольдуң херээ эвес, бүгү колхозчуларның болдурары чугула.

Улусчу контроль болуунде үр чыл ажылдап, ниитиниң хөрениниң кампалаар, тотчелекчилерни илерелип тывар талазы-биле дуржулгалыг контролёрларны алаары чугула. Бухгалтерлер Монгуш Эртине, Ондар Дыртый-оол, колхозтуң үзенелекчилериниң бирээзи, пенсионер Түлүш Сотпа, колхозчулар Монгуш Херел-оол, Ондар Сайын болгаш өскелер-даа улусчу контрольдуң ажыл-чорудулгазын сайзырангайжылар, артельдиң ажыл-агыйында четпестерни илередир талазы-биле идепкейлиг ажылдап турарлар. Мал чемнин белеткелиниң, дүжүт ажаан алышкынының үезинде бистиң контролёрларывыс идепкейлиг ажылдаанар. Сиген иезилезининг баштайгы хүнүеринде организас чок, агзар-бойлустуң байзалыңга алыр чөрүктер мал чемин белеткээр бригаларга, харын-даа колхозтуң удуртукчуларынга турганын контролёрлар илереткен. Улусчу контрольдуң дээштиг хемчег алганының соонда мал чемининг белеткели шуудаан болгаш СЭКП райкому, райкүүском колхозчу ишчилерни каш удаа демдеглеп мактаан.

Быштаглаашкынга белеткелди контролёрлар үргүлчү хайгаарап, чедир кылдынмайн турар ажылларыны колхоз баштаар черинге, парткомга, кодээ Советтиң күүскомунга медээлеп, чогуур хемчеглерни ап келген. Ам ооң холунда тайбың чепсекчи үш булунуут хемчээкчи, метр. Ол чепсекти Елизавета Павлушкина ээ эптиг ажыглап, чагыкчыларның хереглелдерин күүседиргеге бараан бооп ажылдап турар. (Адаанда чурукта: Е. Т. Павлушкина).

Д. МОНГУШ,
улусчу контроль болуунүң даргазы.

БИБЛИОТЕКАЛАРДА

Ленинчи комсомолдуң 50 чыл болур оюнга үткүштүр Сут-Хөлдүң библиотека бүрүзүнде чамдык ажыл-херектерин кылып чорудуп турар. Ылаңгыя Сут-Аксында девискээр аайы-биле бир төп библиотека болгаш чеди кодээ библиотекалар доктаамал аңыладып, номчукчуларга бараан болуп турарлар.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң штаттан даштаар инструктору «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи дуржулгалыг культурага ажылдакчызы Дарий Идам-Сүрүнүң эргелекчилээни Сут-Аксының библиотеказында «Комсомолдуң 50 чыл оюн» деп дедгелгенин тургускан. Ол булунда комсомол дугайында номнар, брошюралар, литературалар бар болгаш бо дедгеледен 300 хире номчукчулар комсомол дугайында янзы-бүрү номнарны бижидип ап, номчааннар. Ол ышкаш бо библиотека чогаалчы Салчак Токаның «Арат-тың сөзү» деп тооржузунуң бирги номунга номчулга конференциязын эрттирген.

Алдан-Маадырның кодээ библиотеказының эргелекчизи Тас-оол Баламаа комсомол дугайында ыяштыр номчугалаарны, беседаларны чорудуп, дедгелгелерни организастап турар. Бора-Тайганың кодээ библиотеказында ажыл чаазы-биле тургустунган. Ооң эргелекчизи Куулар Дарый библиотекапың ажылын эки башкарып, план ёзугаар ажылдап турар. Ишкин библиотеказының эргелекчизи Ондар Сүтдерек, Ак-Дашта библиотека эргелекчизи Клавдия Сарыглар олар Кызыл-Эник Кудажиниң «Тараа» деп тооржузунга, Олет Саган-оолдуң «Деспестер» деп романынга номчугга конференциязарын эрттиргилээнер.

Эрткен чылдың тос айларында денизэрге библиотека бүрүзүнде номчукчулар саны болгаш ном фондузу элээн өскен. Бо чылдың 9 айларының иштинде библиотекалардан 23197 номну кижилер номчаан болгаш иштиниң номнарының фондузу 52 муң чедир өскен. Номчукчулар 2095 чедип турар. Комсомолдуң төөгүлүг юбилейиниге үткүштүр Сут-Аксының библиотекалар совхозтуң ВЛКСМ комитединиң кадры совхозта бүгү комсомолчуларның ортузунга совхоз төвүнге «Алдарлыг комсомолдуң 50 чылы» деп литература кежээзин эрттиргерни планнап турарлар.

Сут-Хөлдүң төп-даа, кодээда библиотекаларының кышка белеткели бүрүн дооступ турар. Ынчалзажок Ишкин кодээ Советиниң библиотеказында ажылдаар библиотекарь Ооржак Чойгана Ооржаковна Ленинчи комсомолдуң 50 чыл болур оюнга үткүштүр ажылдың эң-не дээштиг болгаш чедишпес чепсектериниң бирээзи. Ол чугула чүүлдер ажылчы чонларның чурттап, ажылдап турар черлеринде, кижилерниң хүн бүрүдеги хайгаралдында турар болганда, олар эскертинчел, каракка коскуу. Эки дерии кылган коскуу агитациниың — стендилериниң, көргүзүг, хүндүлел самбыраларының, довуң, плакаттарның муриунга доктаавайн эртер кижилер хонар.

Коскуу агитацияны шын, бодамчалыг кылганда, ол коллективтиң, районнуң арыннүүрү болуп, оларның күш-ажылчы түңнелдерин, чедип алыр сорулгаларын илереткиишаан, кижи бүрүзүнүң оон ыңай улам эки ажылдап, сорук киреринге дузалаар, күштерни чугула сорулгаларны күүседиришче мобилизастаар. Моон-биле чергелештир, ам үеде бүгү совет улус улуг байырлал—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр үче чыл болур оюнга хайымышкынның белеткенин турда, бо чугула политиктиг кампанияга коскуу агитация чугула черни эзелеп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр үче чыл болур оюнга белеткелдер-биле холбаштыр Бай-Тайга районнуң төвү—Тээли суурда чамдык бүдүрүлге, албан организацияларының черлери коскуу агитацияны кызбаа-биле ажыттыр талазы-биле чамдык ажылдарны кыдылаан. Районнуң Культура бажыңында, школаларга киргеп кижи коскуу агитациянының янзы-бүрү хевирлерин көрүп болур. Оларда Ильичниң үче чыл болур оюнга тураскаатқан кыйгырыглар, монтажтар, делгелгелер бар. Районнуң мурнакчы кижилериниң портреттерин Культура бажыңында тускайлап делгээн. СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң чанында хүндүлел болгаш көргүзүг самбыралары районнуң ажыл-ишчилериниң чедип алган түңнелдерин ай санында түс-түе адырлар аайы-биле чырыдып турар. Мурнакчыларның фото-чуруктары хүндүлел самбыразында делгеттинген.

Ынчалзажок коскуу агитациянын политмассалыг ажылга багай ажыглап турар дээрзин суурга бир дугаар-ла бартан кижи дораан эскерип каар. Ам үеде кайы-даа район төвүнүң сентелгезин багай кылган болгаш ооң кышка улуг белеткели доозулбаан. Чамдык кодээ Советтер библиотекаларга чаа литературалар, номнар садын алыр немелде акшаны бербейн турарындан, бистиң кодээ библиотекаларывыс чаа номнар талазы-биле ядыы, чедишпес бооп турар. Бо талазы-биле хамаарышкан кодээ Советтериниң күүскомнары, библиотекалар ажылынче чогуур кичээнгейни салып, оларның ажылынга практиктиг дузаны чедирери күзенчиг.

О. БОРАШ.

ӨВРҮНЧҮГ МЕДЭЭЛЕР

Иштии-Хемниң тараажыларында

Улут-Хемде «УТКА 25 чыл» совхозтуң Иштии-Хем салбырында коммунист Чалбаа Шынгырапшың удурткалы бир дугаар хону-трактор бригадазы күсүг дүжүт ажаалдаашың чедишкинниин-биле дооскан. Салбыр бүгү 3 муң 647 га тараа культураларын, оон иштинде 1427 га кызыл-тасты чидириг чокка ажаап алган. Мында гектар бүрүзүнден дүжүт ортумаа-биле 8,5 центнер болган.

Комбайнерлер эштер Шойдан Бавуу, Кошкар-оол Начын-оол, Владимир Кара-Хуна. Даржай Маадыр-оол олар бо сезонда 292-ден 316 га чедир черниң тараазын ажаап ап, социалистиг чарышка мурнакчылар болгуулеан. Салбырның девискээринде хар чаап турза-даа, чер эрик. Ынчангаш күскү чер индарылгазы үргүлчүлевишаан. Ында бо хүнгерге чедир 1 муң 794 га аңчыс чер индартынган. Ол ажылга трактористер Хорлуу Сешпит-оол, Ховалыг Арбай-оол, Бюрбю База-оол олар эң эки киржип, ажыл нормазын 113—118 хуу күүседип турарлар.

Чарыш эгелээн черде

Барыын-Хемчик районда «Барыын» совхозтуң Бижиктиг-Хая фермазы—комсомолчу-аныяктарның коллективи болгай. Фермаңың ажылдакчылары комсомолдуң 50 чыл оюнга алдар болдурган чарыштың ителекчилери болуп, социалистиг хүлээлгелерин эки күүсеткен.

Аныяк саанчылар боттарынга бажыглаан янек бүрүзүнден ам ортумаа-биле 1600 килограмм сүттүг саггаш, чыл планның күүседип апканнар. Саанчылар арасында чарыштың мурнакчу одурүүнда комсомолчулар Монгуш Чолураа, Людмила Оюң, Сиара Идам-Сюрюн олар чоруп турарлар.

Комсомолдуң юбилейиниг байырлалынга уткуштур чарыш мында улам-на күштелип турар. «ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюң» деп ат дээш комсомолчу-аныяктарның бо коллективи демисежип турар.

Чедишкинниг демдеглээн

Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Хүнүң Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң малчынары боттуг чедишкиннерби-биле демдеглеп эрттирген. Олар мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын октябрьның эгезинде-ле күүседип апкан. Ылаңгыя эътти — 106,6, сүттүг—109,9 болгаш дүктүг садарын—147,5 хуу күүсеткен.

Ол болза сүт-бараан фермаларының, түс-түе саанчыларының болгаш кадарчыларының кыымак күш-ажылының түңнели болган. Саанчы эш Матвеева эрткен тос айлар иштинде янек бүрүзүнүг онаалтыр 1740 килограмм сүттү саггаш, саанчылар арасында социалистиг чарыштың мурнунда чоруп турар. Бизаа ажаакчызы эш Толстикованың ажылы черде эки. Ол чыл эгезинден бээр бизаа бүрүзүнүң хонуута ортумаа немелде денизинин 740 грамм чедиргеп. Хойлуу Доржу түс хойга онаалтыр 111 хураганны, хой санындана ортумаа-биле 3.2 килограмм дүктү алган.

Көскүү агитацияны АЖЫГЛААР

Коскуу агитация, хана парлалгалары партийжи идеологтуг ажылдың эң-не дээштиг болгаш чедишпес чепсектериниң бирээзи. Ол чугула чүүлдер ажылчы чонларның чурттап, ажылдап турар черлеринде, кижилериниң хүн бүрүдеги хайгаралдында турар болганда, олар эскертинчел, каракка коскуу. Эки дерии кылган коскуу агитациниың — стендилериниң, көргүзүг, хүндүлел самбыраларының, довуң, плакаттарның муриунга доктаавайн эртер кижилер хонар.

Коскуу агитацияны шын, бодамчалыг кылганда, ол коллективтиң, районнуң арыннүүрү болуп, оларның күш-ажылчы түңнелдерин, чедип алыр сорулгаларын илереткиишаан, кижи бүрүзүнүң оон ыңай улам эки ажылдап, сорук киреринге дузалаар, күштерни чугула сорулгаларны күүседиришче мобилизастаар. Моон-биле чергелештир, ам үеде бүгү совет улус улуг байырлал—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр үче чыл болур оюнга хайымышкынның белеткенин турда, бо чугула политиктиг кампанияга коскуу агитация чугула черни эзелеп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр үче чыл болур оюнга белеткелдер-биле холбаштыр Бай-Тайга районнуң төвү—Тээли суурда чамдык бүдүрүлге, албан организацияларының черлери коскуу агитацияны кызбаа-биле ажыттыр талазы-биле чамдык ажылдарны кыдылаан. Районнуң Культура бажыңында, школаларга киргеп кижи коскуу агитациниың янзы-бүрү хевирлерин көрүп болур. Оларда Ильичниң үче чыл болур оюнга тураскаатқан кыйгырыглар, монтажтар, делгелгелер бар. Районнуң мурнакчы кижилериниң портреттерин Культура бажыңында тускайлап делгээн. СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң чанында хүндүлел болгаш көргүзүг самбыралары районнуң ажыл-ишчилериниң чедип алган түңнелдерин ай санында түс-түе адырлар аайы-биле чырыдып турар. Мурнакчыларның фото-чуруктары хүндүлел самбыразында делгеттинген.

Ынчалзажок коскуу агитациниы политмассалыг ажылга багай ажыглап турар дээрзин суурга бир дугаар-ла бартан кижи дораан эскерип каар. Ам үеде кайы-даа район төвүнүң сентелгезин багай кылган болгаш ооң кышка улуг белеткели доозулбаан. Чамдык кодээ Советтер библиотекаларга чаа литературалар, номнар садын алыр немелде акшаны бербейн турарындан, бистиң кодээ библиотекаларывыс чаа номнар талазы-биле ядыы, чедишпес бооп турар. Бо талазы-биле хамаарышкан кодээ Советтериниң күүскомнары, библиотекалар ажылынче чогуур кичээнгейни салып, оларның ажылынга практиктиг дузаны чедирери күзенчиг.

О. БОРАШ.

Ленинчи комсомолдуң 50 чыл болур оюнга үткүштүр ажылдың эң-не дээштиг болгаш чедишпес чепсектериниң бирээзи. Ол чугула чүүлдер ажылчы чонларның чурттап, ажылдап турар черлеринде, кижилериниң хүн бүрүдеги хайгаралдында турар болганда, олар эскертинчел, каракка коскуу. Эки дерии кылган коскуу агитациниың — стендилериниң, көргүзүг, хүндүлел самбыраларының, довуң, плакаттарның муриунга доктаавайн эртер кижилер хонар.

Коскуу агитацияны шын, бодамчалыг кылганда, ол коллективтиң, районнуң арыннүүрү болуп, оларның күш-ажылчы түңнелдерин, чедип алыр сорулгаларын илереткиишаан, кижи бүрүзүнүң оон ыңай улам эки ажылдап, сорук киреринге дузалаар, күштерни чугула сорулгаларны күүседиришче мобилизастаар. Моон-биле чергелештир, ам үеде бүгү совет улус улуг байырлал—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр үче чыл болур оюнга хайымышкынның белеткенин турда, бо чугула политиктиг кампанияга коскуу агитация чугула черни эзелеп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр үче чыл болур оюнга белеткелдер-биле холбаштыр Бай-Тайга районнуң төвү—Тээли суурда чамдык бүдүрүлге, албан организацияларының черлери коскуу агитацияны кызбаа-биле ажыттыр талазы-биле чамдык ажылдарны кыдылаан. Районнуң Культура бажыңында, школаларга киргеп кижи коскуу агитациниың янзы-бүрү хевирлерин көрүп болур. Оларда Ильичниң үче чыл болур оюнга тураскаатқан кыйгырыглар, монтажтар, делгелгелер бар. Районнуң мурнакчы кижилериниң портреттерин Культура бажыңында тускайлап делгээн. СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң чанында хүндүлел болгаш көргүзүг самбыралары районнуң ажыл-ишчилериниң чедип алган түңнелдерин ай санында түс-түе адырлар аайы-биле чырыдып турар. Мурнакчыларның фото-чуруктары хүндүлел самбыразында делгеттинген.

Ынчалзажок коскуу агитациниы политмассалыг ажылга багай ажыглап турар дээрзин суурга бир дугаар-ла бартан кижи дораан эскерип каар. Ам үеде кайы-даа район төвүнүң сентелгезин багай кылган болгаш ооң кышка улуг белеткели доозулбаан. Чамдык кодээ Советтер библиотекаларга чаа литературалар, номнар садын алыр немелде акшаны бербейн турарындан, бистиң кодээ библиотекаларывыс чаа номнар талазы-биле ядыы, чедишпес бооп турар. Бо талазы-биле хамаарышкан кодээ Советтериниң күүскомнары, библиотекалар ажылынче чогуур кичээнгейни салып, оларның ажылынга практиктиг дузаны чедирери күзенчиг.

О. БОРАШ.

Ленинчи комсомолдуң 50 чыл болур оюнга үткүштүр Сут-Хөлдүң библиотека бүрүзүнде чамдык ажыл-херектерин кылып чорудуп турар. Ылаңгыя Сут-Аксында девискээр аайы-биле бир төп библиотека болгаш чеди кодээ библиотекалар доктаамал аңыладып, номчукчуларга бараан болуп турарлар.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң штаттан даштаар инструктору «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи дуржулгалыг культурага ажылдакчызы Дарий Идам-Сүрүнүң эргелекчилээни Сут-Аксының библиотеказында «Комсомолдуң 50 чыл оюн» деп дедгелгенин тургускан. Ол булунда комсомол дугайында номнар, брошюралар, литературалар бар болгаш бо дедгеледен 300 хире номчукчулар комсомол дугайында янзы-бүрү номнарны бижидип ап, номчааннар. Ол ышкаш бо библиотека чогаалчы Салчак Токаның «Арат-тың сөзү» деп тооржузунуң бирги номунга номчулга конференциязын эрттирген.

Алдан-Маадырның кодээ библиотеказының эргелекчизи Тас-оол Баламаа комсомол дугайында ыяштыр номчугалаарны, беседаларны чорудуп, дедгелгелерни организастап турар. Бора-Тайганың кодээ библиотеказында ажыл чаазы-биле тургустунган. Ооң эргелекчизи Куулар Дарый библиотекапың ажылын эки башкарып, план ёзугаар ажылдап турар. Ишкин библиотеказының эргелекчизи Ондар Сүтдерек, Ак-Дашта библиотека эргелекчизи Клавдия Сарыглар олар Кызыл-Эник Кудажиниң «Тараа» деп тооржузунга, Олет Саган-оолдуң «Деспестер» деп романынга номчугга конференциязарын эрттиргилээнер.

Эрткен чылдың тос айларында денизэрге библиотека бүрүзүнде номчукчулар саны болгаш ном фондузу элээн өскен. Бо чылдың 9 айларының иштинде библиотекалардан 23197 номну кижилер номчаан болгаш иштиниң номнарының фондузу 52 муң чедир өскен. Номчукчулар 2095 чедип турар. Комсомолдуң төөгүлүг юбилейиниге үткүштүр Сут-Аксының библиотекалар совхозтуң ВЛКСМ комитединиң кадры совхозта бүгү комсомолчуларның ортузунга совхоз төвүнге «Алдарлыг комсомолдуң 50 чылы» деп литература кежээзин эрттиргерни планнап турарлар.

Сут-Хөлдүң төп-даа, кодээда библиотекаларының кышка белеткели бүрүн дооступ турар. Ынчалзажок Ишкин кодээ Советиниң библиотеказында ажылдаар библиотекарь Ооржак Чойгана Ооржаковна Ленинчи комсомолдуң 50 чыл болур оюнга үткүштүр ажылдың эң-не дээштиг болгаш чедишпес чепсектериниң бирээзи. Ол чугула чүүлдер ажылчы чонларның чурттап, ажылдап турар черлеринде, кижилериниң хүн бүрүдеги хайгаралдында турар болганда, олар эскертинчел, каракка коскуу. Эки дерии кылган коскуу агитациниың — стендилериниң, көргүзүг, хүндүлел самбыраларының, довуң, плакаттарның муриунга доктаавайн эртер кижилер хонар.

Коскуу агитацияны шын, бодамчалыг кылганда, ол коллективтиң, районнуң арыннүүрү болуп, оларның күш-ажылчы түңнелдерин, чедип алыр сорулгаларын илереткиишаан, кижи бүрүзүнүң оон ыңай улам эки ажылдап, сорук киреринге дузалаар, күштерни чугула сорулгаларны күүседиришче мобилизастаар. Моон-биле чергелештир, ам үеде бүгү совет улус улуг байырлал—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр үче чыл болур оюнга хайымышкынның белеткенин турда, бо чугула политиктиг кампанияга коскуу агитация чугула черни эзелеп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр үче чыл болур оюнга белеткелдер-биле холбаштыр Бай-Тайга районнуң төвү—Тээли суурда чамдык бүдүрүлге, албан организацияларының черлери коскуу агитацияны кызбаа-биле ажыттыр талазы-биле чамдык ажылдарны кыдылаан. Районнуң Культура бажыңында, школаларга киргеп кижи коскуу агитациниың янзы-бүрү хевирлерин көрүп болур. Оларда Ильичниң үче чыл болур оюнга тураскаатқан кыйгырыглар, монтажтар, делгелгелер бар. Районнуң мурнакчы кижилериниң портреттерин Культура бажыңында тускайлап делгээн. СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң чанында хүндүлел болгаш көргүзүг самбыралары районнуң ажыл-ишчилериниң чедип алган түңнелдерин ай санында түс-түе адырлар аайы-биле чырыдып турар. Мурнакчыларның фото-чуруктары хүндүлел самбыразында делгеттинген.

Ынчалзажок коскуу агитациниы политмассалыг

ДЕТКИИР, ДУЗАЛААР, ХЕЙ-АЪТ КИИРЕР

СЭКП обкомунуң III база Эрзин райкомунуң VII пленумнарының шинтпирлеринге үндезилээш, районнуң комсомол организацияларының ажылын экижидер хемчеглер дугайында айтырыгны ВЛКСМ райкомунуң III пленуму чугаалажып көрген. Пленум ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары эш Нурзаттың илеткелин чугаалажып танышкаш, районнуң партия организациязының удуртулгазы-биле Эрзиннің комсомол организациязы комсомолчуларны, аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидер, районнуң ажыл-агый амыдыралынга комсомолчуларның болган аныяктарның киржилгезин идепкейжидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткаңын демдеглээн.

Эрзиннің комсомолчулары районнуң улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга ажылдавышаан, күш-ажылдың эки үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Районнуң экономиказының кол адыры мал ажылында он-он комсомолчу ог-бүлелер ажылдап турарлар. Оларның аразында төрттүн 100 хойга онаштыр 101 хураганны менди камгалап алган «Чаа орук» колхозтуң аныяк хойжузу Шурун Седип, Ленин аттыг колхозтуң хойжузу Дамдың Маадыр-оол, 96 хураганны менди доруктурган «Коммунизиче орук» колхозта Бартына Сакты, «Чаа орук» колхозта Ендан Кызыл-оол, 240 хураганны менди доруктур азыраан сакманиңик Валентина Чимит, районнуң мурнакчы сазынчылары Антонина Кычындай, Алдын-Уруг Базыр дээш өскелер-даа бар. Комсомолчу Севилбаа Байыр-оолга удуртқан «Чаа орук» колхозта № 4 комсомолчу аныяктарның хойжу бригадазы 100 хойга онаштыр 96 хураганны камгалап алганы базала үлегерлиг чоруктарның чижээ.

Эрзин районнуң 6 комсомолчулары «Будүрүлгениң мурнакчызы» деп ВЛКСМ ТБ-ның ыбилейлиг хөрек демдектери, хүндүлүг биижктерибиле шаннатканнар. Комсомолчулар Янко Базыр, Дембирел Белээ, Азыран Тоолай, Алия Кара-оол олар районнуң мурнакчы механизаторлары. Районда 230 аныяктар сиген белеткелинге база идепкейлиг киржип келген. «Мөрен» колхозта Дончут Анай-оолга удуртқан комсомолчулар бригадазы 303 тонна сигенни белеткээн. 53 аныяк сакманщиктер мал өлдээшкиниинің кампаниязынга киришкеш, 7000 ажыт хураганны менди доруктурган.

1967—68 өөредилге чылында 18 политбөлгүмнерге болгаш клубтарга 279 комсомолчу боттарының политбилиин бедиткеннер. Районнуң школаларынга организастаан «Бистиң ленинчи комсомол» деп бөлгүмнериң программазын 88 өөреникчи чедишкиниг дооскан. 43 комсомолчу партия чырыдыышкыныңың системазынга өөредилге доосканнар. 61 комсомолчу кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларга өөренип кыштаан болгаш оларның иштинден 40 кижи 8 болгаш 11 класстарны доозуп үнгеннер.

1968—1969 өөредилге чылында районга комсомол чырыдыышкынының 18 бөлгүмү тургустунган, оларга 320 аныяктар өөренип эгелээн, а партия өөредилгезинге 70 кижи хаара туттунган. Районнуң клубтарынга, культура бажыңнарынга аныяктарның 21 тематиктиг кежээлерин әртиргеп, 63 лекцияны номчаан, 7 агиткультбригадаларда 124 аныяктар киржип турарлар. Мөрен, Нарын суурларның аныяктарындан тургустунган агиткультбригадалар элээн чедишкинниг ажылдап келген. Комсомолчу бүрүзү чагыдыгалыг болур деп лозунг аваа-биле солун бижидилгези чоруп турар болгаш сөөлгү хүннерге чедир 200 «Тываның аныяктары», 25 «Комсомольская правда», 40 «Пионерская правда» болгаш 121 янзы-бүрү журналдар чагыттынган.

Комсомол организациялары партия организацияларының практиктиг дузазын ап келгенин илеткелчи демдеглээн. «Чаа орук» колхозта партия организациязы коммунистерниң ажык хуралдарынга комсомолчуларны олуруштурарын каш удаа практикалааны ажыктыг болган. «Мөрен» колхозта партия организациязы коммунистерниң хуралдарынга, бюроларынга комсомол организациязының отчёдун дыңнаан, ажыктыг арга-сүмелерни берип турган, ында комсомол организациязының ажылын экижиткен. Ол колхозта комсомол комитеди (секретары эш А. Намдак) әрткен чыл-биле деңнээргe комсомолдуң иштики ажылын экижиткен. Мында комсомол хуралдары уетав ёзугаар организастыг бедик деңнелге әртип турар. Комсомолдуң 50 чыл онзага белек кылдыр бо колхозтуң комсомолчулары суурнуң бир кудумчузун ногаанчыткан. Ында аныяктарның агиткультбригадазы хову турлагларынга, хойжу бригадаларга концерттиг каш катап аалдап четкен.

Районнуң ажыл-агый организацияларының чамдык удуртукчуларының талазында комсомолдуң бот-инициативазын үнелеп көрбес, оларның эгелээшкиниерин деткивес тенелгелерниң ам-даа барын санал бергеннер демдеглээннер. Чижээлээрге, «Мөрен» колхозтуң комсомолчулары стадион тудуп алыры-биле ыяш белеткеп алырга, колхоз баштаар чери ону сөөртүп алыр транспорт-биле хандырбайн турган, сөөлүнде ол ыяшты өскээр ажыглап алган.

Аныяктарның спортчу маргылдаалларга киржилгези идепкейжип турар, ынчалза-даа кажан колхозтар аразынга эшхүүзүнүң спортчу ужуражылгаларынга, район маргылдааларынга киржири-биле машина дилээрге, доктаамал ойталаар тенелгелер хөй удаа болуп турар. Комсомолчу спортчулар спорттуң дериг-херекселдери чок болганындан маргылдаалар әртирээрге үргүлчү бергедээшкинге тенелгелер турар. Колхозтар баштаар черлери бо талазы-биле көрдүнген акша-хөреңгини чөп ажыглавайн турар.

Комсомол организацияларының ажылын экижидерге хамыктың мурнунда партийжи удуртулганы күштедирери чугула. Ынчалза-даа комсомол организацияларының бот-инициативазы, ажыл-херек дээш оларның кызымак чүткүлдүү база негеттинип турар деп, пленумнуң киржикчилери онзалап демдеглээн. СЭКП обкомунуң III, Эрзин райкомунуң VII пленумнарының шинтпирлерин чедишкинниг күүседиринче углаган тодаргай хемчегларни пленумдан бадылаан. Комсомолчуларны болгаш аныяктарны күш-ажылга идепкейлиг хаара тударының, коммунистиг ёзуга кижизидерин күштелдирериниң база оларның ыштанылгазын чөп организастаарының хемчеглерин пленумнуң доктаалында айыткан.

Н. БЕГЗИ.

ХОЙЖУЛАРНЫҢ ПРОПАГАНДИЗИ, ААЛЧЫЗЫ

Комсомолчу, ветеринар-селекционер Чаш-оол Самбужапович Хертек ыраккы одарларда турар малчыннарның чагыгларын күүседип, ынаар апаар чүүлдерни машинага чүдүрериниг боду-биле дузалажып, элээн бачым ажылдан тургаан.

— Силерни парткомда хереглеп тур—деп бир-ле кижи дыңнатқан. Ол-бо каржыдолчуп шаарданашкан улуетүң аразындан дыңнадыг чедирип келген кижиниң көрүп ап четтикпээн-даа.

Чүүлүүт машина малчыннарже үнүптери билек, Хертек парткомга чедип келген.

— Бистиң хойжуларывыс Тал, Каък, Кулузуп, Отпача хээш делгем девискээрде таранмык чурттап турар. Оларга өөредилгениң тааржыр хевирин дилеп тывары белең аввеетир. Хойжу коданнарга коммунистиг күш-ажылдың школазын организастаар деп бодап тур бис. Кандыг деп бодаар силер, эш ветеринар?

— Чүүлдүг деп бодаар мен —деп, ветеринар боданмайнда дүрген харылаан.

— Зоотехник каттыжып турары эки-дир. Ол школаның пропагандизи ветеринар боду деп билзе ажырбас боор аа?— деп, партком секретары кажар көрүп чугаалаан, харыы маңай берген.

Ыя аразында Чаш-оол Самбужапович бодаңы берген: «Дем чаа-ла чүүлдүг деңкеш, ойталаарга кайыы боор». Ынчалза-даа чугаалаан: «Шыдаар ирги мен бе?».

«Элегес» совхозта комсомол комитединиң секретары Чаш-оол Самбужапович Хертек хойжуларының пропагандизи, ааалчызы болгандан бээр ийи чыл болган.

Бо өөредилге чылында хойжулар ортузунда коммунистиг күш-ажылдың школазының баштайгы кичээлдери болган. Ону пропагандист Ч. С. Хертек әрттирген.

С. ТАМБА.

ЧУРУКТА: Ч. С. Хертектиң ээлчеглиг кичээлге белетменин орары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

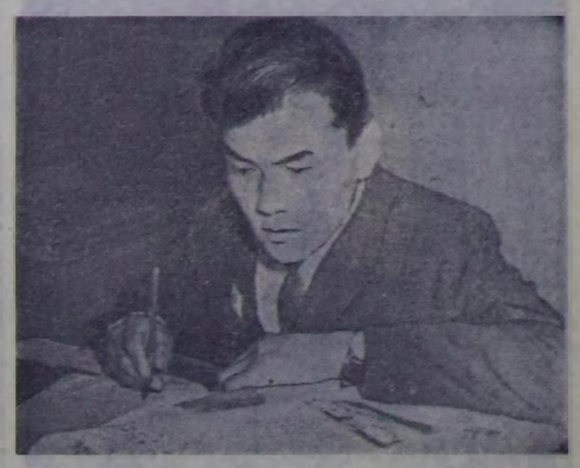

делегей бо хүннерде

Чугула үе

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Бүгү венгр солуннар Чехословакиякның девискээринге совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында совет-чехословак керээге ат салган дугайында дыңнадыгны улуг эгелер-биле парлап, эштер А. Н. Косыгинниң болгаш О. Черниктиң чугаазарының допчуланын үндүрген. «Непсабадшаг» солун Совет Чазактың баштыңының чугаазын «Керээ бистиң улустарывыстың бот-боттарының бүүрелиниг үндезилеттинген» деп эге-биле парлаан. Совет чазактың баштыңының чугаазында керээниң күүседир ужуралуг кол сорулгаазы болза, Чехословакияның аймыл чок чоруун хандырарының, ооң социалистиг чаалап алышкынныларының быжыг магадылалдарын тургузары, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының эрге-ажыктарын империализм болгаш реакция күштериниң халдаашкынындан идегелдиг камгалаары болуур дээн түүлдерни солун онзалап демдеглээн.

Ук солун ЧССР-ниң чазаанның баштыңының чугаазын «Бистиң улам ынайгы социалистиг хөгжүлдевистиң магадылалы» деп эге-биле парлаан.

«Мадьяр немзет» солун совет-чехословак керээниң ийи чурттарының аразында харылаалларда ең чугула үе болуур деп айыткан.

Быжыг магадылалдар

БЕРЛИН. (СЭТА). «Нойес дойчланд», «Берлинер пайтунг», «Юнге вельт» солуннар Чехословакияның девискээринге совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң чазактарының аразында керээге ат салган дугайында дыңнадыгны бирги арыннарыта парлаан. Солуннар керээге ат салган үезинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш ЧССР-ниң Даргазы О. Черниктиң чугаазарының бүрүн текстизин азы допчуладарын парлап үндүргеп. ССРЭ биле ЧССР-ниң эвилели чехословак кызыгаарларга дээш болбазын идегелдии-биле хандырып, ЧССР-ниң айыыл чок чоруун магадылап турар деп, солуннар демдеглээн. А. Н. Косыгинниң чугаазында «Керээниң күүседир ужуралуг кол сорулгазы болза, Чехословакияның айыыл чок чоруун хандырарының, ооң социалистиг чаалап алышкынныларының быжыг магадылалдарын тургузары, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының эрге-ажыктарын империализм болгаш реакция күштериниң халдаашкыннарындан идегелдиг камгалаары болуур» деп сөстерни айыткан.

«Социализмниң дайынналары боттарының бөө-чепсээнден салдыкпаан, боттарының кара сагыштыг планнарындан ойталаваан. Бо бүгү бүрүн белен турарын, социалистиг чурттарның удустарының ниити хөрээн камгалаары-биле эргежок чугула бүгү хемчегларни өй-шаанда алырын биске хүлээдип турар» деп А. Н. Косыгинниң сөстеринче киичээлейни «Юнге вельт» солун көрүндүргеп.

Чугула документ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Социалистиг дем каттыштырылгазының кызыгаарларының бүзүбазын хандырган», «ЧССР-ниң улам ынайгы социалистиг хөгжүлдезиниң магадылалдары—ынчыг эгелер-биле «Трибуна люду» солун Чехословакияның девискээринге совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң чазаанның аразында керээге ат салган дугайында дыңнаткан.

«Руде право», «Млада фронта» солуннар керээге ат салган үезинде А. Н. Косыгинниң болгаш О. Черниктиң чугаазарын бүрүнү-биле парлаан.

Чугула документ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Социалистиг дем каттыштырылгазының кызыгаарларының бүзүбазын хандырган», «ЧССР-ниң улам ынайгы социалистиг хөгжүлдезиниң магадылалдары—ынчыг эгелер-биле «Трибуна люду» солун Чехословакияның девискээринге совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң чазактарының аразында керээге ат салган дугайында дыңнаткан.

«Руде право», «Млада фронта» солуннар керээге ат салган үезинде А. Н. Косыгинниң болгаш О. Черниктиң чугаазарын бүрүнү-биле парлаан.

Чазакты эде организастаан

ВАНГИ. Чазактың составынга оскерилгелер киирген дугайын Чад Республиканың найысылалы Форт-Ламиге чарлаан. Чадтың президентизи Франсуа Томбалбай Министрлер Чөвүлелиниң даргазының албан-дужаалдарын болуунга хевээр арттырган. Моон мурнунда Франсуа Томбалбай камгалал министриниң болгаш иштики хереглер министриниң албан-дужаалдарын база күүседип турган. Ам Махмат Сенуси камгалал министри болгаш Махмат Дуба Алифа иштики хереглер министри болган. Даштыкы хереглер министринге Жак Баруи хевээр арткан.

Дөрт министрни чазактың составындан үндүрген.

(СЭТА).

Хо Ши Минниң чагаазы

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң президентизи Хо Ши Мин чаа өөредилге чылының эгелээнибиле холбаштыр кадр ажылдакчыларга, башкыларга, албан-хакчыларга, школалар өөреникчилеринге, студентилерге чагаа чоруткан. Вьетнам Демократтыг Республикада чырыдыышкын кажангыларындан-даа артык чедишкининг хөгжүп турар дээрзин чагаада демдеглээн.

Бо чылын Вьетнам Демократтыг Республикага 12 муң хире школалар, 200 тускай ортумак өөредилге черлери болган 33 дээди өөредилге черлери ажылдаар. ВДР-ниң чырыдыышкын системазында ниитизи-биле 6 миллион ажыг кижи өөренип турар. Оларның аразында 1 миллион ажылчыннар, тараачыннар, кадр ажылдакчылар бар болгаш билиг бедидер курстарда өөренип турар.

Америк агрессорлар түгле политика болгаш шериг талазы-биле аар аштырышкынга таварышкан эвес деп, Хо Ши Минниң чагаазында чугаалаан. Вьетнам улус чырыдыышкын болгаш кадрлар белеткээр фронтуга америк агрессорларны ашкан тинелгелерни чедип алган.

«Бистиң чуртувуста революция бүрүн тинелгени чаңгыс төлээде хөй бергелерни болгаш кичигдаларны ажыл әртер ужурлуг». Ооң ужурунда партия биле улус төрээн чуртка болгаш социализм херээнге ынак болур чорукка, революциянның болгаш партияның херээнге бердингеп болурунга кижизидер совулганы чырыдыышкын системазының мурнунга салган. Башкылар болгаш өөреникчилер Мурнуу Вьетнамда боттарының маадырлыг ава-чурттуазарынга төлептиг болурунче доктаамал түткүүр ужурлут.

Кандыг-даа бергелер турзажок, тергиин эки башкылазары дээш, тергиин эки өөренирин дээш чарыны үргүлчүлээри эргежок чугула деп, чагаада оон ынай чугаалаан. Бижиттерниң шынарын, культураны болгаш тускай мергежилги бедитпишаан, бистиң революциявыстың салып турар сорулгаларын боттуг шинтпирлээр дээш демисевир херек.

Чырыдыышкынның сорулгазы болза, партияның болгаш улустуң революсчу улуг хөрээн үргүлчүлээр салгакчыларны белеткээри болуур деп, чагаада демдеглээн. Оон ужурунда бүгү партия организациялары болгаш чер-черде эрге-чагырганың органнары ол сорулгага улам улуг кичээнгейни көрүндүрүп, школа дугайында бүгү талазыг сагыш салыышкынын болур-чогуурубиле салыр ужурлут.

Цейлон-совет найырал айы

КОЛОМБО. (СЭТА). Цейлон-совет найыралдың чанчыл болган айы Цейлонуң найысылалында, а ол ышкаш чурттуң оске-даа хоорайларында эгелээн. Цейлон-совет найыралдың лигазы айны эрттирип турар.

Айның эгелээни-биле холбаштыр Лиганың бажыңында байырлыг хурал болган. Анда Коломбоның хөй-нинтилериниң төлээлекчилери олурушкан. Цейлон-совет найырал лигазының даргазы, парламент кежигүнү Раджапаксе ийи чурттарның аразында найыралды улам быжыглаарының эргежок чугулазын болдунуң илеткелинге демдеглээн.

Хөлезиленикчилерге согуушкуннар

АДЕН. (СЭТА). Лахеджиде тараачыннарның мурнунга чүве чугаалап тургаш, Мурнуу Йемен Улус Республиканың президентизи Кахтан аш-Шаабиниң медеглээни болза, Сауд Аравияның болгаш империалистиг хөлезиленикчилериниң чепсектиг отрядтары Мурнуу Йемен Улус Республиканың Бейхан районда девискээринче халдаашкын кылган. Республика армиязы агрессорга чогуур ойтур шавышкынны берген. Даймычы чорудулгалар үргүлчүлеп турар деп, ол чугаалаан.

Мурнуу Йемен Улус Республиканың чепсектиг күштериниң командылалының парлап үндүрген медеглелинде чугаалаанны болза, Сауд Аравияга өөредилге белеткелдя әрткен монархистер болгаш хөлезиленикчилер Бейхан хоорайны әжелеп алырын ораалдашкан. Республика шериглери монархистерниң болгаш хөлезиленикчилерниң ол чаа халдаашкынын ойтур шапкан. 20 монархистерни өлүргеп, 40-ни балыглаан азы тудуп алган. Республиканың чепсектиг күштери дайзынның ээлээн наш шериг ковуруглерни эдилеп алган. Хөй артиллерия бооларны база хунаап алган.

Йеменде тулчуушкуннар

КАИР. (СЭТА). Октябрь 16-да Йемен Араб Республиканың премьер-министри болгаш кол командылакчызы генерал-лейтенант Хасан аль-Амри баштаан чепсектиг күштери республиканың найысылалы Сананы чуртту эң улут хоорайы Таиз-биле харылзаштырган орукту хостаары-биле дайынчы улуг хемчегларни боттандырарын эгелээн. Од орукту сөөлгү он айларның дургузунда монархистер үе бирги деп, МЕН агентилел дыңнаткан. Чамдык йемен аймак улустар республика армиязының талазынга туруп база дайылдажып турар. Сөөлгү дыңнадыглардан ап көөрге, республика күштери Сананың мурнуу талазында дагларда туруштарындан монархистерни үндүр сывырган болгаш оларны истеп сүрерин эгелээн.

Дайынчы хемчеглер чоруп турда хөй артиллерия бооларны узуткаан болгаш хөй санныг чиик адыгжы бооларны база ок-чемзекти хунаап алган. Монархистер дириг күш талазы-биле улуг когаралдыг болган.

Ак бажың хүлээвээн

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ ВДР-ниң девискээрин бомбалаарын сөкседир бодап турар дугайында америк корреспондентилериниң Сайгондан дамчыткан дыңнадыгларын Ак бажың буруу шапкан.

Ак бажыңның парлалга талазы-биле секретары Бристиң парлалгага тускай меморандумну парлап үндүрген. «Вьетнамга хамаарыштыр Каттышкан Штаттарның туружу президент Джонсонның болгаш күрүне секретары Раскының тодарадып айыткан хемчээлдеринге мурнуку хевээр арткан» деп, ол меморандумда чугаалаан. «Бо үеге чедир байдалга кандыг-даа боттуг оскерилгелер, кандыг-даа бүрүшаарлаашкыннар болбаан» деп, меморандумда оон ынай айыткан.

АКШ-тың чазаа Вьетнам Демократтыг Республикага болгаш вьетнам улуска удур агрессчи үүлгедиишкиннериниң эрги туруштарындан салдыкпайн турар деп чүве Ак бажыңның бо меморандумундан тодаргай-дыр.

Шынның почтазындан

Чөптүг хомудалдар

✦ БИИ-ХЕМДЕ «Хадың» колхозтуң хөй болгаш чылгы малы Баян-Колуң алдыы, үстүү Хүлбүс-Даштар аразынга чыдың барык дөрт эргилезинде чүгле кодан башка туруп турар. Оларны ажаап, кадагалап турар 20 ажыг малчын өрегелер кожа-хелбээ чурттап, барын-чогун алчып. бержип, найыралдыг чурттап турарлар.

Ынчалза-даа малчыннарның культурлуг сонуургалы хандыртынмайн турары хомудавчыг. Ылангыа күзеглеп. кыштаглай берген өйде оларга кино, концерт барып көргүзери кончуг эптиг. Чүге дээрге ынчан малчыннар чаңгыс черге апаар турбуже, районнуң-даа, колхозтуң-даа киномеханиктери чыл эгезинден чаңгыс-даа катап кино көргүзүп келбээн. «Оода-ла кинону үе чылыг турда даштыгаа-даа, чамдык таварылгада чурттапга бажыңында-даа көргүзүп болур арга бар. Кино дээрге чүгле ийи-чаңгыс малчыннарның күзели эвес, бистер бүгүденин күзеливис-тир» деп малчыннарның хомудап турары чөптүг.

С. ДАНГАА.

Удуртулга кайдал?

Эрзинде «Коммунизиче орук» колхоз эрткен чылдарга ажыл-агый, экономика талазы-биле районда дээре ажыл-агыйларның бирээзи турган. Ам ында күш-ажылдың сагылга чурумунуң көпкааның кижи кайгаар.

Көлөө ажыл-агыйның кандыг-даа кампанияларының үезинде кудумчуның ол-бо талазынче «чылан ниин» кылып, элең-тендиң кылаштакшак азы аъттыг, тракторлуг шакпылашкан ийи-чаңгыс кижилерни бо-ла көрүп болур. Арагачылар, ажыл кылбастар каракка көзүлүүр-ле кылаштажып турда, суурда хөй-ниити организациялары хемчег албайн турары элдептиг. Чурум үрекчилерин дарган салып каарга коллективтиг күш-ажылдың сагылга-чуруму суларап турбайн канчаар.

С. ДОРЖУ.

Ниитиниң өнчүзүн камгалаар

✦ «ТЕС-ХЕМ» совхоз республиканың база бир улуг мал ажылдыг совхозтарының бирээзи. Совхоз тургустунгандан бээр малчыннарга, хойжу бригадалар төптеринге, одар-турлагның таарымчалыг черлеринге чаагайжыды туттунган чурттарга бажыңнарын, мал кажазларын кылгылаан.

Ынчалза-даа кыштагларда, хойжу бригадаларның, фермаларның төптеринде туттунган бажыңнар моон мурнунда-даа чылдарда хайгаарал, камгалал чок эртип келгени чажыт эвес. Ооң түннелинде чамдык кыштагларда чурттарга бажыңнары төймаглаттынган. Чижээлээрге У-Шынаа салбырының Сарыг-Тал деп черде ийи аал ишти чурттаар 8 өрээл бажыны 1967 чылга чедир бүрүн дериглиг турган: девискээри дескиндир хөримниг бир улуг сарайлыг-даа. Амгы үеде ол бажыңга кижи чеде бергеш шуут-ла кайгай бээр. Хову ортузунда бажың болду «чаналгаштавыл» калган. Кылыглыг дериглер үрегдеттинип, төтчеглекчилер холунче киргеп. Ол-ла салбырда, Кара-Хавак деп черде мырынай чаа бажыңнарның херимниң чамдыызы, сонга рамалары үрегдеттинген. Үрегдеттинген әтхерекседи совхоз катап кылыр ужурга таваржып турар. Хүрен-Дугайда сүт-бараан фермазы турган черде чаа бажыңның кладовкаларын үрээш, база-ла төтчеглекчилер ажыын көре берген.

Хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин чыл бүрү-ле ийи-чаңгыс төтчеглекчилер үрегдеп турда-ла, анза хамаарыштыр салбырның-даа, совхозтуң-даа удуртукчулары хемчег албайн турары хараадавчыг. Бо талазы-биле совхозтуң дирекциязы, салбырлар әргелекчилери, хойжу бригадаларның, фермаларның бригадирлери, кыштаглардың азылары—малчыннар ниитиниң өнчү-хөреңгизин төтчеглеп самчыгдаар, үрегдекчи ийи-чаңгыс кижилерни илередип кезедир хүлээглелиг.

Тамбар САЯН-ООЛ.

Хуралдың негелдези

Бо чылдың кыжы малчыннарга шыңгыы шылгалда деп чүвени республиканың мал ажылының ажылдакчылары билип турар. «Улуг-Хая» совхозтуң дирекциязы ажыл-агыйның мал ажылдыг улуг салбыры Арыг-Бажының төвүнге совхозтуң бүгү малчыннарының ниити хуралын әрттиргеш, бо чылдың тос айларының түңнелдерин, кышка белеткел ажылдарының канчаар чоруп турарын чугаалашкан.

Совхоз күрүнеге эът садар чыл планын 101, дүктүүн 119, сүттүүн 93 хуу күүсеткен. Мал ажылының мурнакчыларының саны өскен. Хойжулар Ы. Шымырнай, С. Мижит-Доржу, А. Өлчейбен, Х. Доруун-оол, Х. Семчит-оол, В. Шойнуу олар төрүүр чус хойга онаштыр 100-тен 107 чедир хураганнарны, С. Могедир, И. Хураганлай олар бир хойдан-на 3,5 кг чедир дүктү кыргып алган. Саанчылар Д. Эник-кыс, К. Домур-оол, Б. Уйнук-кыс олар тос айларның дургузунда тустуста бир инектен-не 1662 кг чедир сүттү саап алганнар.

Кышка белеткел ажылдарын чугаалажып көрген бо чугула ажыл-агыйжы хураага № 1, 2 салбырларның әргелекчилери эштер Я. Доржу, А. Кувискаал чөптүг чылдагаан чок келбээнин малчыннар шүгүмчүлээн.

А. ТҮГАРЖАП.

КЫШТАГЛААШКЫН НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

МОСКВА. «ССРЭ-ниң каластала уран түүлүү» деп делгелге Төп делгелге залында ажыттынган.

ЧУЙУКТА: Бакунуң чурукчузу К. Алиевтиң В. И. Ленинниң хөрек чуруун хевисте кылганы.

Э. ЕВЗЕРИХИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

БИСТИҢ КОЛ КУДУМЧУВУСТА

Ээ-не чараш кудумчуларын, проспектилерин, шөлдерин совет кижилер башкы Ленининиң ады-биле адап турар. Ол дээрге революцияның баштыңчызы, Совет күрүнеэниң үндезилекчизи, ээ-не кижизиг кижиниң ханы ынакшыл-биле көрүп турарының демдээ-дир.

Ол аттарда ханы утка кирип турар. Ленининиң кудумчуу—бистиң кол кудумчувус. Баштыңчының айтыкан оруубиле буруңгаарлавышпаан, совет улус кайгамчык улуг чедиишкинниерин чедип алган. Ол ленинчи орук бистиң коммунизмче аппар чыдар.

Мынчаташ СЭТА-ның корреспондентилери-биле кадыг автономнуг республикаларның хоорайларының Ленин аттыг кудумчуларын таварты сагыш-биле ынак-чорукту кылып, ол кудумчуларда чурттап болгаш ажылдап турар кижилер-биле танышкын көрээли.

Баштыңчының юбилейинге уткуштур

ЭЭ-НЕ ЭРГИМ ҮНЕЛИГ ЧЕР

УФА. Ленин кудумчуузунуң парктарынга болгаш сесерликтеринге база бир иогаан зона — В. И. Ленинге туресказалдыг сесерлик немежи бээр. Ол сесерлик кандыг болуруул деп айтырыгга башкир архитектор Ю. А. Нашков мынча деп харылаан:

— Уфажыларга ээ-не эргим үнелиг чер В. И. Ленининиң бажың-музейи болур. 1900 чылда Владимир Ильич Ленин Уфага ийи удаа чораан.

Баштыңчының чурттап турганы улуг эвес мяш бажың ам түгле бистиң чуртувуста эвес, харын оортан ырак черзерде безин калбак сураглыг апарган.

Туресказалдыг сесерликтиң кол планын ажылдап кылбышаан, архитектура талазы-биле ээ ажыктыг шинтирлээшкинниң дилеп тывары оралашкан бис. Сесерлик үш гектар шөлдүг болур. Ленининиң болгаш Круписканыың чурттап база ажылдап турганы бажың иогаан зонаның бүгү талаларындан көскү болур. Ленин болгаш Киров кудумчуларындан чоруткан липаларлыг база хадыңнарлыг калбак аллеялар бажыңны долгандыр чимистиг садка кижилерни чедире бээр.

Уфаның улуг хоорай районунуң дөртен муң кижи чурттаар уран көрүштүг төвү шак ол чаа сесерлик болур.

КЕЛИР ҮЕНИҢ КУДУМЧУЗУ

ВОРКУТА. (Коми АССР). 25 чыл мурнунда тундрага, мөңге доңаттың черинге келир үенің хоорайының кол кудумчузукуң баштайгы даш бажыңнары тыптып келген. Сонгу түктүң соруктуг кижилери ону революцияның баштыңчызының эргим үнелиг ады-биле адап алган болгаш ында аңаа тураскаалды тургускан.

Печораның хөмүр-даш бассейниниң байлактарын шинээдип алырының инициатору Владимир Ильич Ленин болган. 1918 чылда-ла Печорадан хөмүр-даштыг шинчилеп тывар дугайында айтырыгны ол тургускан.

Полярье мидиинде Воркута ескен, ооң кол кудумчузу сайгыраан. Кайгамчык чараш бажыңнар: «Печорпроект» дээр күрүне институду, хөмүр-даштың эртем-шинчилел институду, шахтёрларның Культура ордузу, даг техникуму, пионерлер Ордузу болгаш ооң-даа өскелер үлаштыр-үлаштыр бедип үнгүлээн.

Ынчаарга кудумчу дээрге түгле бажыңнар эвес-ле болгай. Ында хоорайның ээ хүндүткелдиг кижилери чурттап турар болгай. Аныяк инженер В. В. Бухтин Сонгу түкке 1942 чылда чеде берген. Ам ол — Социалистиг Күшажылдың Маадыры, коммунист, мурнакчы шахтаның удуртукчузу.

«Печорпроект» институтуң чогаадылга мастерскаяларында М. Я. Фокин удуртукан архитектура киллизи ажылдап турар. Полярлыг дээрбектиң мидинга баштайгы он дөрт каът бажыңны ооң ажылдакчылары төлевилеп киргишкен. «Воркутауголь» дээр Ленин орденниг комбинаттың эргезели ол бажыңга турар. Сонгу түкке мырыңай чоокта чаа барган аныяк архитектор комсомолчу Ирена Восмяускене кайгамчык чолдуг болган. Хоорайның болгаш тундраның кызыгаарынга хөй каът өске-даа бажыңнар-биле кады Воркутаның төп кудумчуузуң ээ-не чараш кылымтар ол бажыңны чогаадыы тургузуларынга кирижир чолду ол кыскэ берген.

ИЛЬИЧИНИҢ ХАРЫЛЗААЧЫЗЫ

ПЕТРОЗАВОДСК. Ленин кудумчуузунда Лидия Германовна Ялаваның квартиразында Ленинградта Финляид вокзалында ам мөңгеэн-биле тургузуп каан № 293 паровозту чурун көргүскен улуг чурукту азып каан. Дыка хөй кижилерге ол паровоз тоолчаан ырак үениң төөгүзүү апарган. А Лидия Германовнага ол дээрге аныяк-шааның сактымышкыны-дыр. Кызыгаар таварты В. И. Ленининиң бодуунуң будказында чажыды-биле ийи удаа артыргеп машинист Гуго Эрикович Ялаваның кадайының чалыы иезиңе өөрүшкүлүг болгаш дүүрээлиниг чораан.

— Эртим Лидия Германовна, ол хүнеринең болушкунарынымың дугайын чугаалап берип көрүңер—деп, делегейиниң янзы-бүрү хоорайларындан болгаш чурттарындан кижилер чагааларын дамчыштыр оортан дилеп турар.

Лидия Германовна ам 82 харлыг. Ынчалзе-даа бежен ажыг чылдар мурнунда болган болушкунарын ол тергиин эки сактып орар.

1917 чылдың августа айның төнчүүнде № 71 поезд расписание ёзугаар Петербурттан үнүпкен. Райволаже ургандыр ол чорупкан. Паровозтуң дугаары 293 турган. Дүнекиниң бир шак хиреде Удельная станциязы ол поезд чеде берген деп, Г. Э. Ялава сөөлүүрели сактып чугаалаан. Ортумак сыныыг, күдер боттуг кижиниң паровозче дүргеп бар чорааның ол көргеп. Чайгы берттүг болгаш Питер ажылчыны кыскаш бөдүүн хептиг кижи болган. Ол кижи паровоз будказынче коңчуг шовва кире берген.

Ленин болган ол кижи эвилең мендилежип, тонуп үжүлүп, машинистиң дузалакчызы-биле баштактарын бодаан. ынчалза-даа ол кижиниң чаңгыс-даа орус сөстүң билбезин экижеп каап, катыгырган, ооң соонда арга-мергежилдиг кочегар кижи-биле бир дөмей мяш сала берген.

Белоостров дээр кызыгаар черинге полицейжилерни болгаш кижилерни кажарлап арттыргеш, Владимир Ильичиин паровоз машинизи чедер дээш черинге мендилеп-чаагай чедирип келгеп.

Ам ээ берге чүве түл дээрге Ленин-биле харылзаа тударыы-дыр деп, ол уттуңдурбас чоруушкунуун соонда он үш арткеиде Гуго меңээ чугаалаан деп, Лидия Германовна чугаалап орар. Ол түл дээрге Петроград— Гельсингфорс поездизиниң почта вагонунуң ажылдакчызы К. Ахмалды дамчыштыр мээң ам турганым бүтү-ле чүдедиин Надежда Константиновнага азы Мария Ильиничнага мээң дамчыдып бээр үжүрлүг турганым-дыр.

А 1917 чылдың октябрьда чепсектиг тура-халышкынны удуртуру-биле Петроградка ээп чедип келгеш, Владимир Ильич Ленин Ялава ирей-надайның квартиразынга чораан. Онза бөдүүн болгаш чүректиг хамыдыңдан чагаг сеткилдиг кижи болуп Лидия Германовнаның сагыш-сеткилинге В. И. Ленин ынчандыр иезиң-иагда артып калган.

НАПЫРАЛ ИНСТИТУДУ

УЛАН-УДЭ. Культураның Улан-Удэде Ленин кудумчузунда турар Төөн-Сибирь институдунуң коридорларынга орус, бурят, тыва болгаш эвенк чугаалы дыңнап болур. Кадыг-дошкун бойдустуг Таймырдан азы ырак Камчаткадан келген аалчы безин бодуунуң төрели азы чангыс чер иүүнүүг кижилерниң чанында үдээ-шаа чугаалажып турар. Ол дээрге аныяктарның күжүг-дүр деп алыстажылар чугаалажып турар.

Я. ХУСАИНОВ, В. БАРИНОВ, Б. ПОКРОВСКИЙ, Ю. БУДАЕВ, Г. ЕЛФИМОВ.

СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛ АЙЫНГА ХОЛБАШТЫР

1. ШЫННЫГ ТӨӨГҮНҮҢ ИЗИ.

Меңги харлыг Тоолайлыгның бедик сыннары-биле тудушкан Кызыл-Хая чайлаа деп черге бистер чайлап турган бис. Бир-ле эртең хоюн кадарар дээш аъдым ээртеп турумда авам мени кый дээш:

— Оглум, будулгаазының кижилерни шинткен Ак-Даштың чоогунга хоюң кадарбас сен, оглум, «буктуг чер» эвесие—диди. Ынча дээрге, ол кижи шиидип өлүрген черин көрүп көрээ деп бодай бердим.

— Авай, мен ол черинниң кайдазын билбес болгаш аңаа хоюм кадарын тур мышкап мен—дидим.

— Ээ, бурхан гурван эрдэнэ минь! Бургап өршээзин! Оглум ол черге черле чоокшулап болбас—деп хөлзеп, дээрбечи кижини өлүрген черин айтып бергеш,— моон соңгаар аңаа кавчап-даа чоокшулап бедээн ак шериглерин узуткап чок кылыры-биле сүрүп чор бис. Олар бистен дезерде Далай-Ханның өглерин дыка үптеп эрткен-дир. Оларны бөзар төлээде Мәрэн бажынче бир кижини хайтымга чорудар болза эки мышкап дээрге, уйгуурунуң оглу Цэрэн «Мен барайн, дайзынның кайда турарын билип, силерге дузалаайн» дээн.

II. ӨСКЕНИҢ ДЭЭРБЕЧИЛЕРИ.

Дээр багананган меңги харлыг Сарыдыктың «Мөнгөн хайрхан» дээр. Чайның ортаакы айының нзинде-даа мөңге харлыг, бүргег көстүр бо дагдан баткан кашпал хем янзы-бүрү ылынтарбиле шыптынган, мында сымын, мыйгак, те, чуңма, кипп, ирбис, аңыр, адыг дээш, аң кончуг байлак, а хемперниң суглары ажанныг ак балык-биле бай. Бо дагның артыы чарында тывалар, барымын талазында алтайлар, мурнуу талазында дөрбеттер арте шагдан бээр кожа-хелбээ чурттап, найырадыг чорааның бодап көөрге, бо чер ол улустарның чурттумуң белдири турган-дыр. Мөнгөн Хайрхан даанның төөн талазындан баткан Бөхмөрөн хемниң унунда дөрбеттиң Далай-Ханының албатылары чурттап чораан.

Бир-ле чазыя, чайны дургаар алтайның кызыгаарын эртип келген ак шериглер бо черлеп шуужүп, моол чуртуңчо хаңылап бар чыткан. Удаазында олар бөлүк-бөлүк дээрбечилер болуп, үстү бергеннер...

Бир катап Жигэртэйн хемниң Боом деп черге турган бир аалга бөлүк шериглер доозуннаалдыр халдып келгеннер. Шериглериниң бажында кижиниң кырында киискип чораан туқту эскерип көөрге, беш аътты беш янзы өң-биле тукта чураан болган. Шериглериниң муруунда чораан кижи ланчым чүктээн, хол боогун оң талазынга, селемезин солагай талазынга астып алган. Делгем хөректиг, чидиг кара каракпыг бо эриин куусарыг шырайын каастаан чартык карын кире кожагар салын кулак адаанче сыйбап чорупканын көөрге дүрзүнчүү кончуг. Мындыг бөлүк шериглер келгенинге аал өглер байырлап, хой өлүрүп берип, хойтпаан тип эгелээн. Шериглер моол, тыва дылдарны ходуй чугаалаарын бодаарга, чурт девискээри тудуш дөрбет, урианхай оолдар дээрэн тодаргай, шеригин баштап чораан кижи аалдың баштыңы үйгур ашакче көргеш:

— Бистер, Баян өгөөмөр баарында бир тыва өгүү дээригиниң ажыл-агыйының ыяап-ла төлээр страхованиезинин төлелгезининң хуусаазы сентябрь 5-те төнген. Хуусаазында төлеттинмээн төлелгеге хөө немеп төледир.

Көдээ черлерге көдээ Советке, хоорай чурттакчылары күрбанкыга, ажаалга кассаларыга, күрстрахование черинин инспекторларыга болгаш агентилериге төлээр.

КҮРСТРАХОВАНИЕНИҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

1968 чылдың октябрь 2-де Кызыл-Арыгның школа-интернадындан 8 харлыг уруг Носкова Галя чиде берген. Уругнар Кызылче баар орукче бар чорда, чүүн машиназы тавармын келген. Галяны ол машинаның чолаачызы кабиназынга олуртуп аягаш, чоруй барган. Кайнаар аппарганы амдыгаа чедир биядиниээн.

Уругнуң кеттинген хеви чылыг, нүсну нуу майыктааштарлыг, хүрем төннуг, аршыылдыг. Карантары хүреядир кара, думчуу дөрт, бажының дүгү сарыг, тазартыр кыргып каан.

Шериг арткан ужурунда аалчанынга өлүрткен ол эжин көөрү-биле чеде бээрге, маадыр эриин арестиг соруундан корткан дайзыннар ону дириге тудуп ап, чаактарын адырып, дириг кижини селеме-биле кезип өлүргеп.

Ол черинің кайгамчыктыг эрес оглу Цэрэн болгаш ооң эжин тыва өөл Цэдэн-оол дайзынның бужар холундан маадырлыы-биле өлгеп дугаймында медээ Бөхмөрөнге дүргени-биле тарай бергеп.

Бо болза ие-чуртуун, арат чонун дайзынның дарлал дорамчылалынган хестаар дээш, араттың эки-тура шеринии тургузуп турган эки кижиниң шынчы эжининң үлегер-чижээн көргүзүп турар. (Бо Цэрэниің оглу Цэнд, Катуу, Магсар ам Улаанбаторда ажылдап, чурттап турар болгаш адазының арыг тураскаалын хүндүткеп чоруурлар).

IV. ӨӨЖЭНИҢ—ӨӨЖЭН-БИЛЕ... Цэрэниң болгаш ооң эжин араатанаыг ёзу-биле өлүрген дээрбечилерден өөжэн негеп алыры-биле Наранның шеригиерн аъттаныпкан. Дайзынны сүрүп чораш, барымын Алтайның харлыг даанга оларны чышыыр четкеп. Дайзыннар бо дагны ажып шыдавас турганнар. Ужуру чүл дээрге, ол дагның шыдында Совет Россия күрүнеэни бар. Дээрбечилер Наранның шерии-биле тулчуп, от ажыдып эгелээрге Нэран:

— Дайзынның күжү бистин-биле деңнежип турар болганда күштү камнап, оларның-биле шыңгыы тулушпас болза, хоржок деп чугаалаш, боргаң хаалыг тейге шерииң тургузуп каап, чаасказан тейни долгандыр союп чораш, туружун солуп бооларга, дайзын оларның уюиче коргулчун долуну чагзып турада. Нэран туружун солуп маңнап тургаш, дайзыннарның дириг күжүн дыка хөйвү хорадып турган. Наранның чаңгыс-даа ок халас үндүрбес дээш дужаалын ёзугаар, шериглер команда маңаа чытканнар. Нэран чаасказан боолавышаан чораш, дайзынны аалдар чоогунче сүрүп аппаргаш, боозунуң чыдазынга кызыл пес баглап алгаш, оозун кедүргеш чаярга, ооң шерии дайзынны аъттың кара маңы-биле тавартып кире бээрге, дайзын шерии чүк быдарап дезипкен. Нэран аъттанып алгаш, чөөн-соңгу түкче дезип бар чыткан ак аъттыг кижиниң соонче айыткаш:

— Ол ёраажок ыттыг дириге тудуп алыр эвесие. Кайы хаан чок боолавас силер, түгле оң талакы боо тутканы холуң үзе адар эвеспе—дээш, аъдын кычыладып, буруңгаарлапкан. Соондан шериглери чедип каәрге, Нэран ак шериг начальнигиниң оң холуи сый боолап дүжүргеп:

— Сен ковчуг апталаа ыт, бистиң Цэрэнни база ооң ажын канчаар хилиичектеп өлүржүк сен! Билдиң бе?—дээш, хол боозунуң ыяшын дайзынның хавааңга дегиргеге, ак дээрбечи бедүүн моол кижиниң дүрзүзүндеп корткан, сиригейнии турган. Туттурган дээрбечиниң шиидер дугаймында чугаа Кызыл-Хаанның чайлагларынга тарай бергеп. Бо чайлагның хоюнуң одары болур Цагаан оюот деп черде ак даш кежээге туттурган кижини тургузу шарпыкаан турган. Арат чонну үптеп дээрбедеп, бедүүн кижиниң ханы-биле холуң чугаа бо дайзындан харыы алыры-биле мынчаар айтырган:

— Кандыг херек ужуп Моол, Тыва чурттарже кирип келген силер?

— Кызыл шеригден дескенинер ол бе?

— Силерлер бистиң Цэрэнивисти болгаш ооң эжин канчаар өлүргенинерни чугаалаңар—дээрге, ол черлик араатан кылган үүгедиинн бадыткап, хүлээнгеп. Ол кеминг идегеттн аңаа амыры-биле шииткээн. Бо болза өөжэнтенге өөжэн-биле харылзааны ол болган.

Октябрь революциязындан ырбап дезип, моол чуртунга кээп, үштекчи дээрбечи үүгедиг кылып турган дээрбечилерге удур 1919—1920) чылдарда Дөрбет Далай хаан чурту (амгы Увс аймактың Бөхмөрөн сумузунуң девискээри) болгаш Автономнуг Совет Социалистиг Республикалыг тыва улустуң Мөңгүн-Тайга районнуң Мук-Муруун (Мөгөн-Бурен—Г. С.) колхозтуң девискээрининге эки-тураяын- шерии тургустунуп, дайзындан өөжэнин мичаар негеп алган.

V. ПАРТИЗАННАР ЧЫСКААЛЫНДА. Дерии дайзынның дарлал дорамчылалынга арат чонун киирбес дээш, боттарының эки-туразы-биле бөлүтлежип, оскен төрээн чурттуң патриоду Наранбаатарның шерии Бөхмөрөн девискээриниң арат чонун камгалап, дээрбечилер-биле кезек-кезек тулчуп чоруй 1921 чылда чоруткан. 1921 чылда Моолдуң араттың революциязын туюлунга чедир чорударының тактиказын ажыдап кылырда эш Сухэ-Батор Барыын Моолдуң дөрбет кызыгаарындан революциянны хары угда эгелээри түүлүүт деп көргеш, үш дугаар айның төнчүүнде (марттың — Г. С.) Кяхтаның баштайгы комитединиң даргаларының бирээзинге Хасбаатарны томуйлап чоруткан.

Наранбаатор Хасбаатарның партизан шеринииң удуртур составынга киржип, төрээн черинге Бөхмөрөнге девискээрин хостаарының талазы-биле дөрт удаа кадыг-дошкун тулчуушкунга киржип, кайгамчыктыг тинилгеги чедип ап, чурттуң барынын кызыгаарын —казах, урианхай девискээрииге актарны чылча шапкан тулчуушкунга маадырлыы-биле киржип, амыдыдан чарылган. Бо дугайын Ц. Дамбадорж «Толбо нуур» деп тоожузунга «Наранбаатар биле Хасбаатарның келгенин билгеш, кижилер чорудун харылзажып, шериглерин каттыштырып, каш айлар дургузунда кады чорун турда, ооң ачыхавыяазы эвээш эвес болганы-биле Байкалов, Хасбаатор, Абнад олар ону хүндүлеп, ооң шеринн онзалап көөр турганг—деп бижээн. Ие-чуртуң, арат чонуңуң эрге-шөлээзин, тускай хамаарышпас чоруу дээш, ол берге үелерде араттың эки-тура шеринн организастап, каргыс дайзынга удур чаныш-сыныш чокка тулчуп, революстуң херээ дээш демисеежип чораан маадырлыы-биле өлгеп Наранбаатарның ады Моол, Тываның арат чонунуң төөгүзүнге мөңгеэн ырын киржиичиэн. Совет Армиязың офицери. 29 харлыг Янис Лусис олимпийжи чемпион атты ам-на чаалап алган. Мехикода университет стадионунуң иогаан шөлүнде алдыи медаль чедип алырында чедир ооң арткан оруу спортчунуң бодунга эвээш эвес сагышсыраачыг, коңчуг берге болгаи. Янистиң конькэу чүгле сөөлгү, алдыгы оралдажымышкаа 90, 10 метр мрадыр, шынап-ла «алдым» түнелдиг ужукпан. База бир олимпийжи рекорд ол болган!

Ам Лусис — ховар дээн спортчу аттарлыг: Олимпиадаиың, Европаның, бодунуң чуртунуң болгаи республиказының чемпиону, делегейниң болгаи олимпийжи оюнларның рекордчузу!

Харыоотан келген 28 харлыг инженер Геннадий Кузнецовтуң аттингиниттиг халаазы чедишкининг болган. Черниң бедиин мичаалдыр халмырында ССРЭ-ниң рекорду ам 530 сантиметр болган. Ынчанмыже ол түнней алдыгы черни алган. 540 сантиметр түнелдиг кылдыр американ Роберт Сатрен шүүлген.

Саратовтуң медицина институдунуң студентизи Наталья Бурда 400 метрге шүүлде чарыжынга ССРЭ-ниң чаа рекордун чедип алган — 52,2 секунда түнелдиг эртип келген. Бирги черни алган француз хөрөэжен спортчу Колетт Бессон 52 секунда түнелдиг.

Мооидактарныг 300 метр эртер шүүлде чарыжынга Европа чемпионоу Виктор Кудинскийниң чоруу чогувайн баргаи. Ол илдигип ушкаш маргылдаадан үнген. Команда таласы-биле ооң эжи ийнги черни—8.55,8 түнелдиг алган, а типлээн кижи олимпийжи оюнларның төөгүзүнде эң баштай-ла негр спортчу — Кениядан келген Аке Бивотт —8.51,0 түнелдиг болган, 200 метрге маңнаарынга американ негр спортчу Томми Смит 19,8 түнелдиг келгеш, алдыи медаль чедип алган.

Беш янзы мергежил көргүзеринииң маргылдаазынга делегей, олимпиада-даа рекорду чедип алдынмаан. Алдын медальдың үнези аңаа база-ла дыка бедик — ГФР-деи келген Ингрид Беккер шүүлүрде 5098 үнелелдиг санны алыр ужурлуг болган. Бодуунуң нзынында маргылдаалаарга киржип келген үеэниң дургузунда мнча хөй үнелелдиг санны алыр ужурга ол таварыжып көрбээн. Чиик атлетиканың бүгү төөгүзүнүң дургузунда «беш мүнүүг» диртар үнелелдиг саннарын херээжен 6-да спортчулар чедип алган!

Эр спортчулардан рапира фехтованиезинииң чемпиону Ион Дрымба (Румыния) болган.

Эртен, үш улай халмырының мергежил маргылдааларынга делегейниң база бир рекорду төрүттүмген. Ону чедип алган итальян Джузеппо Джентиле 17,10 метр халаан. Олимпиаданың чиик атлетика маргылдааларының бешки хүнүнде делегейниң беш болгаш олимпиаданың алды рекордтары чедип алдынган.

Бистиң беш янзы мергежил көргүзер спортчуларывыс эптирииге бүзүредлиг команда типлелгеии чедип алгаш, түнеиздерии эжижидип алган: олар 3141 үнелелдиг санны алган, Швеция биле Венгрияның шүүлүн турар түнеиелиг командаларынга аштыргаиының түнелиин барык ийи катап эвээжеткен. Ам хамык түве чиик атлетика кросуига шинтирлеттинер. Тус-тус киижилериниң маргылдааларының түнеиелиигe шиед Бьен Ферм бурунгаарлай берген. Львовтан келген Павел Леднев дөртку черни алган.

Бистиң волейболистеривис олимпиадага боттарының ийиги — Бразилияның командазын маргылдаага 3:1 (11:15, 15:2, 15:9, 15:9) санныг уткан. Баштай бир ойнаарын барык демисеп чоккэ «алыссадаа», ооң соонда олар боттарының составынга солуштурулга кылгаш, бүүредлиг типлеэрии чедип алган. Олимпиада эгезинде медальдар чаалап ап шыдаар команда диртин турган ГДР-ниң командазы Чехословакияның шилиндек командазындан болгаш япон волейболистерден — ийи аштырышкынга таварышкан. Американнар Чехословакияның командазынга 1:3 санныг кылдыр база уттурган. Баштай бир ойнаш, олар чаңгыс-даа сан албайн барган, ол сонуургачыг болган. Херээжен волейболистериің маргылдаазында Японния биле ССРЭ-ниң командалары чаңгыс-даа аштырышкын чок чорун турар. Бистиң кыстарывыс октябрь 16-да Мурнуу Көрейниң командазын 3:0 (15:9, 15:6, 15:2) санныг уткан.

Совет баскетболистер Болгарияның командазын 81:56 (4:23) санныг уткан.

(СЭТА-ның түскай корр).

Редакторуун орлакчызы С. К. ШОЙГУ.

ОЛИМПИАДА, БЕШКИ ХҮН

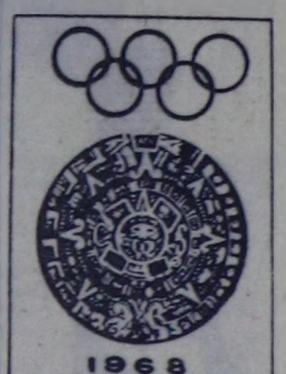

Совет спортчулар олимпиадаиың бешки хүнүнде база ийи алдын медаль чаалап алган. Москва штатнизи Виктор Куренцов биле Ригадан келген конькэ октакчызы Янис Лусис чемпионнар болган.

Совет начын шой көдүрер маргылдаага 475 кг (152,5+135+187,5) — коңчуг эки түнелдиг шүүлгеш, толиовка делегейниң чаа рекордун база тургускан. Ол рекорд ам ортумак чиик деңзилиг штатнгистерге хамаарыштыр 187,5 кг болур. Бистиң кайгамчыктыг штатнгизивис Куренцовтуң сөөлгү чылдар дургузунда тургускан 22-ги рекорду ол. Мексиканың спорт сонуургакчылары совет туристер-биле кады «Витя! Витя! Эр-хей! Эр-хей!» деп кыйгы салган.

Ортумак чиик деңзилиг штатнгистерден ийнги черни япон Масаки Оути 455 кг, ушкузуи— венгр Карой Бакош— 440 кг кедүрген түнелдиг алган.

Токиога болган маргылдаалар Армиядың офицери. 29 харлыг Янис Лусис олимпийжи чемпион атты ам-на чаалап алган. Мехикода университет стадионунуң иогаан шөлүнде алдыи медаль чедип алырында чедир ооң арткан оруу спортчунуң бодунга эвээш эвес сагышсыраачыг, коңчуг берге болгаи. Янистиң конькэу чүгле сөөлгү, алдыгы оралдажымышкаа 90, 10 метр мрадыр, шынап-ла «алдым» түнелдиг ужукпан. База бир олимпийжи рекорд ол болган!

Ам Лусис — ховар дээн спортчу аттарлыг: Олимпиадаиың, Европаның, бодунуң чуртунуң болгаи республиказының чемпионоу, делегейниң болгаи олимпийжи оюнларның рекордчузу!

Харыоотан келген 28 харлыг инженер Геннадий Кузнецовтуң аттингиниттиг халаазы чедишкининг болган. Черниң бедиин мичаалдыр халмырында ССРЭ-ниң рекорду ам 530 сантиметр болган. Ынчанмыже ол түнней алдыгы черни алган. 540 сантиметр түнелдиг кылдыр американ Роберт Сатрен шүүлген.

Саратовтуң медицина институдунуң студентизи Наталья Бурда 400 метрге шүүлде чарыжынга ССРЭ-ниң чаа рекордун чедип алган — 52,2 секунда түнелдиг эртип келген. Бирги черни алган француз хөрөэжен спортчу Колетт Бессон 52 секунда түнелдиг.

Мооидактарныг 300 метр эртер шүүлде чарыжынга Европа чемпионоу Виктор Кудинскийниң чоруу чогувайн баргаи. Ол илдигип ушкаш маргылдаадан үнген. Команда таласы-биле ооң эжи ийнги черни—8.55,8 түнелдиг алган, а типлээн кижи олимпийжи оюнларның төөгүзүнде эң баштай-ла негр спортчу — Кениядан келген Аке Бивотт —8.51,0 түнелдиг болган, 200 метрге маңнаарынга американ негр спортчу Томми Смит 19,8 түнелдиг келгеш, алдыи медаль чедип алган.

Беш янзы мергежил көргүзеринииң маргылдаазынга делегей, олимпиада-даа рекорду чедип алдынмаан. Алдын медальдың үнези аңаа база-ла дыка бедик — ГФР-деи келген Ингрид Беккер шүүлүрде 5098 үнелелдиг санны алыр ужурлуг болган. Бодуунуң нзынында маргылдаалаарга киржип келген үеэниң дургузунда мнча хөй үнелелдиг санны алыр ужурга ол таварыжып көрбээн. Чиик атлетиканың бүгү төөгүзүнүң дургузунда «беш мүнүүг» диртар үнелелдиг саннарын херээжен 6-да спортчулар чедип алган!

Эр спортчулардан рапира фехтованиезинииң чемпиону Ион Дрымба (Румыния) болган.

Эртен, үш улай халмырының мергежил маргылдааларынга делегейниң база бир рекорду төрүттүмген. Ону чедип алган итальян Джузеппо Джентиле 17,10 метр халаан. Олимпиадаиың чиик атлетика маргылдааларының бешки хүнүнде делегейниң беш болгаш олимпиадаиың алды рекордтары чедип алдынган.

Бистиң беш янзы мергежил көргүзер спортчуларывыс эптирииге бүзүредлиг команда типлелгеии чедип алгаш, түнеиздерии эжижидип алган: олар 3141 үнелелдиг санны алган, Швеция биле Венгрияның шүүлүн турар түнеиелиг командаларынга аштыргаиының түнеиелиин барык ийи катап эвээжеткен. Ам хамык түве чиик атлетика кросуига шинтирлеттинер. Тус-тус киижилериниң маргылдааларының түнеиелиигe шиед Бьен Ферм бурунгаарлай берген. Львовтан келген Павел Леднев дөртку черни алган.

Бистиң волейболистеривис олимпиадага боттарының ийиги — Бразилияның командазын маргылдаага 3:1 (11:15, 15:2, 15:9, 15:9) санныг уткан. Баштай бир ойнаарын барык демисеп чоккэ «алыссадаа», ооң соонда олар боттарының составынга солуштурулга кылгаш, бүүредлиг типлеэрии чедип алган. Олимпиада эгезинде медальдар чаалап ап шыдаар команда диртин турган ГДР-ниң командазы Чехословакияның шилиндек командазындан болгаш япон волейболистерден — ийи аштырышкынга таварышкан. Американнар Чехословакияның командазынга 1:3 санныг кылдыр база уттурган. Баштай бир ойнаш, олар чаңгыс-даа сан албайн барган, ол сонуургачыг болган. Херээжен волейболистериің маргылдаазында Японния биле ССРЭ-ниң командалары чаңгыс-даа аштырышкын чок чорун турар. Бистиң кыстарывыс октябрь 16-да Мурнуу Көрейниң командазын 3:0 (15:9, 15:6, 15:2) санныг уткан.

Совет баскетболистер Болгарияның командазын 81:56 (4:23) санныг уткан.

(СЭТА-ның түскай корр).

Мурнунда Ондар Хеймер-оол

Кызылдың шыдыраа чемпионадыиың үшкү салынга Иван Тюлюш биле Антон Калзаның оюну эң солун болган. Калзан чүгле удар дээш нарыичыдар аргаиы хереглеп, бичии бодазарын үш-дөрт удаа оолдарга каап берип турган, удуп алган. Берковнч Коневти, Мөңгүн-оол Камнноиу, Махоткин Белекти уткулап алган. Хоочун шыдыраачы Клим Тугаржик Ондар Хеймер-оолду ударыиың кыры келгеш, сөөлгү шинтирлиг көштерни кончуг суда көшкүлээш, уттуруп алган.

Хомушку биле Оюннуң салыы хоочун шыдыраачы Хомушкунуң тиилелгези-биле доозулган. Кенин-Лопсан биле Барышниковтуң салыы сонгаарлаттыган.

Үшкү салыгның сөөлүнде үш кижини узай-улай уткулаш, Ондар Хеймер-оол еске өөрүнден мурнай берген.

К. МОНГУШ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Марианна» 10, 2, «Арена» 4, 7.50, «Анжелина болгаш хаан» 12, 5.55, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Арена» 10, 11.50, 1.45, 3.35, 5.30, 7.05, 8.55 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Щит болгаш кылыш» (4-кү өлүм) 2.30, 4.10, 5.50, 7.30, 9.10 шактарда.

редакцияның адресі: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторуң 24-63, редакторуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харылзалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллистериниң 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында партиялга эртелелиниң типографизы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01445.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 20 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 248 (7090).

Өртээ 2 көп.

Социалистиг чурттарның ажылчы чоннары! Социалистиг күрүнелерниң аразында найыралды болгаш чангыс эпти быжыглаар дээш демисежиңер! Социализмге өжээннешкек күштерниң чимзениишкиннеринге хамаарыштыр серемчилелдиг болуңар!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринге совет шериглерниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазааның болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның аразында

КЕРЭЭ

1968 чылдың август 3-те Братислава чөвүлел хуралдың медеглелинге дүүштүр Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Чехословакияның аразында, а ол ышкаш социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттарының аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглаарынга, социализмниң чаалап алышкыннарын камгалаарынга, Европада болгаш бүгү делегейде тайбыңны база айыыл чок чорукту быжыглаарынга бүгү күжениишкиннерин салырынга күзел-сорук-биле долу шиитпирлини.

Найырал, бот-бодунга дузалажыр болгаш дайын сөөлүндеги кады ажылдажылга дугайында 1943 чылдың декабрь 12-де чарган болгаш 1963 чылдың ноябрь 27-де протокол-биле узаткан Керээни барымдаалаш.

1968 чылдың август 23—26-да болгаш октябрь 3—4-те Москвага болган совет-чехословак чугаалажышкыннар чоруп турда чедип алдынган дугуржулгага дүүштүр.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың чазаа бо керээни чарарын шиитпирлээн болгаш дараазында чүүлдер дугайын чөпшээрешкен:

1 ЧҮҮЛ

Болгарияның Улус Республикаазының, Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Польша Улус Республиканың чазактарының чөпшээрешкени-биле ажылдавышаан, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың чазаа Чехословак Социалистиг Республикада турар совет шериглерниң кезини барыын-герман милитарисчи күштерниң күштелип турар адаанзырак чүткүлдеринден социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының айыыл чок чоруун камгалаар сорулга-биле Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринге түр үеде арттырар дугайын дугурушкан.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң шериглериниң оон арткан кезини, а ол ышкаш Болгарияның Улус Республикаазының, Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың болгаш Польша Улус Республиканың шериглерин 1968 чылдың август 23—26-да болгаш октябрь 3—4-те Москва чугаалажышкыннарының документилеринге дүүштүр Чехословакияның девискээринден үндүрер. Ол шериглерин үндүрерин бо Керээни ийи талалардан бадылаан соонда эгелээр болгаш ийи ай дургузунда үе-үе аайы-биле боттандырар.

Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринге түр үеде арттар совет шериглерниң саныи болгаш турар черин Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың чазактарының аразынга дугурушканын ёзугаар тодарадып доктаадыр.

Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринге түр үеде турар совет шериглер совет шериг командылалының чагыргазынга арттар.

2 ЧҮҮЛ

1. Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринге совет шериглерниң түр үеде турары оон тускай догуннаашкынын үревес. Совет шериглер Чехословак Социалистиг Республиканың иштики херектерин холгаарлавас.

2. Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринде турар совет шериглер, оларның составында бактааган кижилер болгаш оларның өг-бүле кежигүннери Чехословак Социалистиг Республикада күштүг турар хоойлу, дүрүмнерни сагыыр.

3 ЧҮҮЛ

1. Совет тала Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринде совет шериглерниң ажаалда-дежээлиниң талазы-биле чарыгдалдарны бодунга алыр.

2. Чехословак Социалистиг Республиканың чазаа совет шериглерге, оларның составында бактааган кижилерге болгаш ол кижилерниң өг-бүле кежигүннеринге, Чехословак Социалистиг Республикага оларның түр турарының үезинде шериг хоорайларында казарма болгаш чуртталга фондузун, албанның, склад болгаш өске-даа бажыңнарын, дериишкинниг болгаш дериглиг турум аэродромнарны, харылзааның болгаш транспорттуң күрүне четкизиниң чепсек-херекселдерин, электроэнергияны болгаш өске-даа ачы-дузаны тыпсыр.

Полигоннарны, кара адар черлерни болгаш өөредилге шөлдерин Чехословак улус армиязы-биле кады ажыглаар.

Санап айыткан объектилерни, а ол ышкаш коммунал, садыг болгаш өске-даа ачы-дузаны ажыглаарының чурумун болгаш негелделерин дугурушкан талаларның чөпшээрешкенин ёзугаар доктаадыр.

4 ЧҮҮЛ

Совет шериг кезектери, совет шериглерниң составында бактааган кижилер болгаш ол кижилерниң өг-бүле кежигүннери Чехословакияга совет шериглерниң турар черлеринче болгаш Чехословак Социалистиг Республикадан Совет Эвилелинге хамаарылгалыг шуут поездилер болгаш вагоннар-биле база бир чурттуң вагоннарындан өске чурттуң вагоннарынче солуй олуруп, а ол ышкаш автомобиль болгаш агаар транспорту-биле чоруп болур.

Совет шериглерниң составында бактааган кижилер болгаш ол кижилерниң өг-бүле кежигүннери Чехословак Социалистиг Республикага келир, аңаа турар болгаш оон чоруур үезинде паспорт азы чөпшээрел контролюндан хосталыр.

Совет-чехословак кызыгаарны эртериниң пунктуларын болгаш чурумун, контрольдуң аргаларын, а ол ышкаш чогуур документилерниң хевирлерин болгаш майыктарын дугурушкан талаларның чөпшээрешкенин ёзугаар доктаадыр.

5 ЧҮҮЛ

Чехословак тала Чехословак Социалистиг Республиканың күрүне кызыгаарын дамчыштыр каайлы дадывырын тыртпайн база кызыгаар хыналдазы чокка эрттирерин чөпшээрээни болза:

— совет шериглерин болгаш шериг кезектериниң база командаларның составында чоруур оларның составында бактааган кижилерни;

— бүгү чүъктерин, оон иштинде совет шериглериниң садыг-амыдырал хандырылгазынга херектиг чүъктү;

— совет шериглериниң составында бактааган болгаш Чехословак Социалистиг Республикаже чаасказан азы өг-бүле кежигүннери-биле кады баар база Чехословак Социалистиг Республикадан чоруур кижилерни, оларның хууда ажыглалының эт-чүүлүн Чехословак Социалистиг Республиканың кызыгаарын эрттирер эргелиг документилерин каайлы органнарынга көргүскенде;

Совет таладан Чехословак Социалистиг Республикага киирген эт-хөреңгини, дөригни болгаш дайынчы техниканы каайлыны болгаш дадывырларны онаавайн Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинче аппарып болур.

6 ЧҮҮЛ

1. Чехословакияның девискээринде түр үеде турар совет шериглериниң бодунуң составының болгаш совет шериглериниң составында бактааган кижилерниң өг-бүле кежигүннериниң садыг-амыдырал хандырылгазын совет садыг-амыдырал хандырылга бүдүрүлгелерин дамчыштыр боттандырар.

2. Чехословак тала Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың чогуур садыг организацияларының дугурушкан санының хемчээли-биле, Чехословак Социалистиг Республикада күрүнениң күштүг турар үүрмектеп садар өртектери-биле, Чехословак Социалистиг Республиканың чогуур садыг бүдүрүлгелеринге хүлээп алдынган садыг чингелделерин тывыспышаан, совет садыг-амыдырал хандырылга бүдүрүлгелерин бараанар-биле хандырар.

Хандырылга дээш санажылгаларны Чехословак Социалистиг Республиканың акшазы-биле чорудар.

3. Чехословак тала совет болгаш чехословак чогуур даштыкы садыг организацияларының аразында чарган керээлерин, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Чехословак Социалистиг Республиканың аразында садыг харылзааларының күштүг турар өртектерин ёзугаар аъшчем болгаш үлетпүр барааннары-биле, оон иштинде одаар чүүл-биле (хөмүр-даш, кокс, ыяш) совет шериглериниң планныг хандырылгазын дугурушкан сан ёзугаар хандырар.

7 ЧҮҮЛ

Чехословак Социалистиг Республиканың чазаа Чехословакияның девискээринге совет шериглериниң түр үеде турары-биле холбашкан чарыгдалдарга эргежок чугула түңнерни хандырарын чехословак крон-биле Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаанга тыпсыр. Ол түңнериниң хемчээлин дугурушкан талаларның чогуур органнарының аразында дугуржулганы ёзугаар доктаадыр.

8 ЧҮҮЛ

3 чүүл-биле көрдүнген ачы-дузалар дээш, а ол ышкаш бо Керээниң 7 чүүлүнге дүүштүр көрдүнген чехословак крон акшаларга түңнер талазы-биле санажылгаларның чуруму бо Керээ күштүг болуп киргениниң соонда бүдүн чартык ай хуусаа иштинде дугуржуп турар талаларның аразынга немелде дугуржулга-биле доктааттынар. Чехословак крон акшаларга айыттынган түңнерни рублыге шилчидип санажып алырын Чехословак Социалистиг Республиканың тарифтериниң иштики өртектеринге болгаш даштыкы садыг өртектеринге дүүштүр чорудар.

9 ЧҮҮЛ

Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринге совет шериглериниң түр үеде турары биле холбаалыг юрисдикцияның айтырыгларын дараазындагы байдал-биле шиитпирлээр:

1. Совет шериглериниң составында кирип турар кижилер азы оларның өг-бүле кежигүннери Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринге үүлгедиглер кылыптар болгаш чурум үрептер дугайында херектерге хамаарыштыр чехословак хоойлу дүрүмнерни ажыглаар болгаш ол херектерни чехословак судтар, прокуратура база кемниг үүлгедиглерин истеп хынаарының айтырыгларының талазы-биле чогуур эргелиг өске-даа чехословак органнар көөр.

Совет шериг албанныглар үүлгедиглер кылыпкан дугайында херектерни Чехословак Социалистиг Республиканың шериг прокуратуразы истеп хынаар болгаш шериг юстициязының органнары көөр.

2. Бо чүүлдүң бирги пунктузунуң доктаалын ажыглавас чүүлдер болза:

а) совет шериглериниң составында кирип турар кижилер азы оларның өг-бүле кежигүннери үүлгедиглерин азы чурум үрээшкиннерин чүгле Совет Эвилелинге удур кылган, а ол ышкаш совет шериглериниң составында кирип турар кижилерге, азы оларның өг-бүле кежигүннеринге удур угланган таварылгада;

б) совет шериглериниң составында кирип турар кижилерниң кылган үүлгедиглери болгаш чурум үрээшкиннери шериг кезектериниң турар районнарынга албан хүлээлгелерин күүседип турарының үезинде кылдынган таварылгада.

«А» болгаш «Б» пунктуларда айыттынган херектерин совет судтар, прокуратура база совет хоойлуга үндезилээш ажылдап турар өске-даа органнар көөр эргелиг.

3. Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринде түр үеде турар совет шериглерге удур, а ол ышкаш оларның составында кирип турар кижилерге удур хемчээн алыр апаар үүлгедиглерин кылган таварылгада ол талазы-биле буруулуг кижилер Чехословак Социалистиг Республиканың Чепсектиг Күштеринге болгаш оларның составында кирип турар кижилерге удур угланган хемчээн алыр апаар үүлгедиглерин кылганда ышкаш, шак ындыг харыысалганы чүктээр апаар.

4. Бо чүүлдүң 1 болгаш 2 пунктуларында көрдүнген тус-тус херектерге хамаарыштыр совет болгаш чехословак чогуур органнар херекти дамчыдып бээриниң азы юрисдикцияны ап чорударының дугайында дилеглерин бот-боттарынга кылып болур. Ындыг дилеглерни таарымчалыг кылдыр көөр.

5. Бо чүүлдүң 1, 2 болгаш 3 пунктуларында айыттынган хемчээн алыр апаар үүлгедиглерин истеп хынаарының айтырыгларының талазы-биле эрге ёзузунуң болгаш өске кандыг-даа хевирниң дузаламчызын совет болгаш чехословак чогуур органнар бот-боттарынга көргүзер апаар.

10 ЧҮҮЛ

1. Совет шериг кезектериниң азы оларның составында кирип турар кижилериниң хемчеглериниң азы алдагдалдарының уламындан чехословак күрүнеге таварышкан туруп болгу дег материалдыг когаралды, а ол ышкаш албан хүлээлгелерин күүседип турарының үезинде совет шериг кезектериниң азы оларның составында кижилериниң чехословак хамаатыларга, албан черлеринге азы үшкү күрүнелериниң Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринде турар хамаатыларынга чедирген туруп болгу дег когаралды Чехословак Социалистиг Республиканың чазаанга орнун тургузуп төлеп бээринге Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа чөпшээрежип турар,— ол ийи таварылганың кайызын-даа (кылган негелделерге үндезилээш база чехословак хоойлу дүрүмнериниң доктаалдарынга дүүштүр) Чехословак Социалистиг Республикага Совет шериглериниң түр үеде турарының херектериниң талазы-биле бо Керээниң 13 чүүлүн ёзугаар томуйлаттырган бүрүн эргелиг кижилериниң доктааткан хемчээлдеринге ол когаралды эгидип бээр.

Совет шериг кезектериниң хүлээлгелеринден тыптып кээп болур маргылдааларны ол-ла чүүлдерге үндезилеп көрген турар ужурлуг.

2. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа чехословак албан черлеринге болгаш хамаатыларга, а ол ышкаш Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринде турар үшкү күрүнелериниң хамаатыларынга совет шериглериниң составында кирип турар кижилериниң албан ужурунда хүлээлгелерин күүсетпейн тургаш, кылган ийикпе алдагдал болдурганының түңнелинде, а ол ышкаш совет шериглериниң составында кирип турар кижилериниң өг-бүлелериниң кежигүннериниң кылган болгаш алдагдал болдурганының түңнелинде болган каражаны Чехословак Социалистиг Республикаларның чазаанга дедир төлеп бээринге чөпшээрежип — бо ийи таварылгаларда ону кылырда чогуур чехословак судтуң доктаатканы хемчээл-биле, каража чедирген кижиге тургускан негелделерге үндезилеп көөр апаар.

11 ЧҮҮЛ

1. Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринде түр туруп турар совет шериг кезектериниң эт-хөреңгилеринге болгаш совет шериглериниң составында кирип турар кижилерге-даа чехословак күрүне албан черлериниң үүлгедиглери азы частырыгларының уржуундан болган каражаларны Чехословак Социалистиг Республикага совет шериглериниң түр када турарының херектериниң талазы-биле төлээлекчилериниң доктаатканы хемчээлдер-биле, салган негелделерге үндезилээш база чехословак хоойлу-дүрүмнерни барымдаалап тургаш, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаанга төлеп бээринге Чехословак Социалистиг Республиканың чазаа база чөпшээрежип турар.

Чехословак күрүне албан черлериниң хүлээлгелеринден совет шериг кезектериниң мурнунга үнүп кээп болур маргылдааларны ол-ла үндезиннерин барымдаалап тургаш, көөр ужурлуг.

2. Чехословак Республиканың девискээринде түр үеде туруп турар совет шериг кезектериниң, совет шериглериниң составында кирип турар кижилерге болгаш оларның өг-бүлелериниң кежигүннеринге холбаштыр чехословак хамаатыларның үүлгедиишкиннериниң база частырыгларының түңнелинде чедирген каражаларны—чехословак судтуң доктаатканы хемчээл-биле, каражаны чедирген кижилерге салган негелделерге үндезилээш, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаанга катап эгидип, төлээринге Чехословак Социалистиг Республиканың чазаа база чөпшээрежип турар.

12 ЧҮҮЛ

10-гу болгаш 11-ги чүүлдерде көрдүнген каражаларны дедир эгидип, төлээрде ийи талалар Чехословак Социалистиг Республикага совет шериглериниң түр үеде турарының херектериниң талазы-биле төлээлекчилериниң шиитпир үндүрген хүнүнден ийикпе азы судтуң шиитпири күштүг болган үеден бээр үш ай дургузунда кылган турар ужурлуг.

Каражага таварышкан кижилерге, кезектерге болгаш албан черлеринге төлевир түңнерни бээрде 10-гу чүүлде—чехословак органнарга, 11-ги чүүлде—совет органнарга хамаарыштыр көрген талаларның чогуур органнары боттандырып чорудар.

13 ЧҮҮЛ

Чехословак Социалистиг Республикага совет ш[illegible]ниң түр үеде турары-биле холбашкан хүн бүрүнүң а[illegible]рын ылаптыы-биле таарыштыр көөр сорулга-биле Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың чазаа Чехословак Социалистиг Республикага совет шериглериниң түр үеде турарының херектериниң талазы-биле боттарының төлээлекчилерин томуйлап тургузар.

14 ЧҮҮЛ

1. Бо Керээни тодарадып тайылбырлаарга болза:

«Совет шериглериниң составында кирип турар кижилер» дээрге:

а) Совет Армияның шериг албанныг кижизи;

б) Совет хамааты болбушаан, Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринде түр үеде турар совет шериглериниң кезектеринде ажылдап турар хамааты болур.

2. «Совет шериглериниң составында кирип турар кижилериниң өг-бүлелериниң кежигүннери» дээрге:

а) ашак-кадай ийилээ,

б) бадылажыышкын чок уруг-дарыы,

в) ол-ла кижилериниң азыралында туруп турар чоок төрелдери.

3. «Мөөңнеттинип турар чер» дээрге, Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның азы эрге-чагырганың черчерде органнарының совет шериглериниң эргезинге тускайлаан девискээрлер болгаш шериг кезектериниң туруп турар черлери болур.

15 ЧҮҮЛ

Бо Керээ болза ийи талалар ону күштүг кылдыр чарлаан соонда күштүг болуп кирер болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринге совет шериглериниң түр үеде турар хуусаазының дургузунда күштүг болуп арттар.

Бо Керээни дугурушкан талаларның чөпшээрежиишкини-биле өскерткен туруп база болур.

1968 чылдың октябрь 16-да Прага хоорайга тус-тузунда орус болгаш чех дылдарга ийи кол экземплярларга чаргаа, оон-биле кады ийи текстер бир дөмей күштүг болур.

ЧЕХОСЛОВАК СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫ О. ЧЕРНИК.

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЭВИЛЕЛИНИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫ А. КОСЫГИН.

Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринге совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазааның болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның аразында Керээни бадылаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринге совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында 1968 чылдың октябрь 16-да Прагага ат салган болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Соведи биле Националдар Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының чүүлдүгзүнгени Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазааның болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның аразында Керээни бадыладыры-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирин келгенин ёзугаар бадылаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1968 чылдың октябрь 18.

Совет-чехословак керээ бадылаттынган

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ЧССР-ниң девискээринге совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазааның болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның аразында Керээни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга бадыладыры-биле киирген. 1968 чылдың октябрь 16-да Прагага бо Керээде Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң өмүнээзинден ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, Чехословак Социалистиг Республиканың өмүнээзинден ЧССР-ниң чазааның Даргазы О. Черник олар ат салганы билдингир болгай.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму ЧССР-ниң девискээринге совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазааның болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның аразында Керээни октябрь 17-де бодунуң доктаалын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң Даштыкы херектер комиссияларынга түңнел саналын киирери-биле дамчыдып берген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиялары ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң саналын чугаалашкаш, чүүлдүг деп санаан болгаш ук керээни бадылаарын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга сүмелээн.

Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринге совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазааның болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның аразында 1968 чылдың октябрь 16-да Прагага ат салдынган Керээни бадылаар дугайында Чарлыкты ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму октябрь 18-те бир үн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

Керээ күштүг болган

1968 чылдың октябрь 18-те ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунга ноталар солушкан. ЧССР-ниң девискээринге совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында ССРЭ-ниң чазааның болгаш ЧССР-ниң чазааның аразынга бо чылдың октябрь 16-да Прагага ат салган Керээни ийи чурттарның чогуур конституция органнары чүүлдүг деп санаан болгаш бадылаан дээрзин ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң чазактары ол ноталары-биле бот-боттарынга дыңнаткан.

Керээ 1968 чылдың октябрь 18-тен эгелеп күштүг болган.

Чүүлдүг деп санаан

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Национал хуралы Чехословакияның девискээринге совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында 1968 чылдың октябрь 16-да Прагага ат салган совет-чехословак керээни чүүлдүг деп санаан доктаалды хүлээп алган.

ЧССР-НИҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИ КЕРЭЭНИ БАДЫЛААН

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның девискээринге совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында бо чылдың октябрь 16-да Прагага ат салдынган совет-чехословак Керээни Чехословак Социалистиг Республиканың президентизи Л. Свобода күштүг болдурун бадылаан.

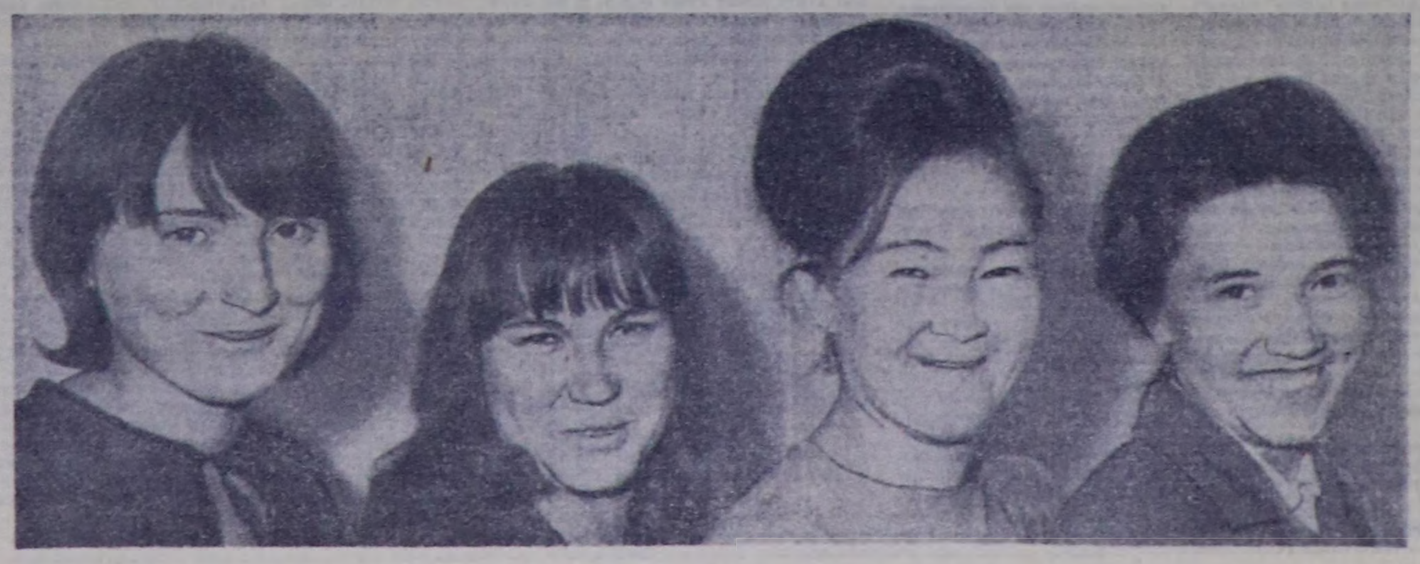

★ ★

Кызылдың дааранылга комбинадының комсомолчулары болгаш аныяктары Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнга чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш шалыпчы ажылдап турар. Ында аныяктар бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, боттарынга онаашкан үлүг нормазын доктаамал ажыр күүседип, продукцияның шынарын бедидип турар.

Надежда Бехасова, Людмила Гордеева, Светлана Ондар болгаш Светлана Михалченко олар коллективтиң мурнакчыларыдыр. Оларның шалыпчы күш-ажылы комсомолчуларга болгаш аныяктарга үлегер-чижек болуп турар. Оларның ол чедиишкини комсомолдуң бежен чыл оюнга белек болур.

ЧУРУКТА: комсомолчулар Н. Бехасова, Л. Гордеева, С. Ондар болгаш С. Михалченко олар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

★ ★

Бөгүн — Аъш-чем ажылдакчыларының х ү н ү

Улус ажыл-агыйының ажылдакчылары! Бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин чүткүлдүг бедидиңер! Комплексилиг механизастаашкынны болгаш автоматчыдылганы боттандырыңар! Продукцияның шынарын бүгү хемчег-биле экижидиңер, ооң бот-үнезин чиигедирин чедип алыңар!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга Кыйгырыгларындан).

Чедиишкиннер, перспективалар

Аъш-чем үлетпүрү моон соңгаар кандыг угланыышкыннарлыг хөгжүүрүл, бистиң аъш-чемивиске кандыг-кандыг чаа продуктулар бар апаарыл? Ындыг айтырыгны СЭТА-ның корреспондентизи Е. Хорева аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының байырлалының бүдүүзүнде ийи министерствонуң удуртукчуларынга салган.

УЛАМ ЧЕМГИР БОЛУР

Чурттуң кедээ ажыл-агыйы улам хей тараа биле эътти, сүт биле чигир свёклазын, ногаа, чимисти, виноградты берип турар деп, ССРЭ-НИҢ ЧЕМ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ МИНИСТРИ В. П. ЗОТОВ чугаалаан. 20 ажыг адырларның бүдүрүлге черлерин каттыштырып турар чем үлетпүрүнүң шалыпкын хөгжүүрүн ол хандырып турар. Олар беш чыл дургузунда продукция бүдүрүп үндүрерин 1,4 хире катап көвүдедир.

Продукцияның шынарын бедидеринче доктаамал кичээнгей салдынып турар. Ол ажылдың база бир угланыышкыны продуктуларны хей белоктуг болдурары, оларның чемгир шынарын бедидери болур. Консерви үлетпүрү чымчак холундулуг хандылар бүдүрүп үндүрерин чедип алган болгаш ногаа, чимистерни арыг кылдыр белеткээриниң чаа аргаларын ажыглалга киирген. Ооң ачызында белен кылыгларның бүгү витаминнериниң барык шуптузу камгалаттынар.

Аъш-чем ишчилери бодунуң сонуургалынга, кадыының байдалынга, өөренген чаңчылдарынга безин таарыштыр кижи бүрүзүнүң продуктулар садып ап шыдаар болган турарын чедип алырынче чүткүлүн салып турар.

Чем белеткеп кылыр ажылды чиигедир болгаш дүргедедир — база бир чугула айтырыгның дугайын чугаалаксаар-дыр мен. Беш чылдың эгезиндээзинге деңнээрге, мүн кылыр чемнер ышкаш, оон-даа өске савалаан чемнер бүдүрүп үндүрери 40 катап көвүдээн. Ол-даа хоомай. Бүдүрер барааннарны көвүдедири амдыызында тускай саазын, картон, фольга, лааза — саваларга ажыглаар бүгү чүүлдерден хамааржып турар. Чем савалаар автоматтар болгаш чем ораар машиналар база чедишпейн турар. Ажыл-агыйның холбаалыг адырлары дем каттыштырып ажылдаар болза, ол кызыгаарлаашкыннар турбас апаар, ынчангаш савалаан продуктуларны кайы-даа магазинден кажан-даа садып ап болур апаары чедип алдынар деп бодап турар бис деп, министр оон ыңай чугаалаан.

ДЕМНИ КАТТЫШТЫРЫПТАРГА

Аъш-чем продуктуларының чемгир шынарын бедидери болгаш оларның амданын экижидери — бистиң үлетпүрүвүстүң ажылдакчыларының мурнунга СЭКП-ниң XXIII съездизиниң тургускан кол сорулгаларының бирээзи болгай деп, ССРЭ-НИҢ ЭЪТ БОЛГАШ СҮТ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ МИНИСТРИ С. Ф. АНТОНОВ чугаалаан. Съездиниң соонда эрткен үениң дургузунда кылган ажылдар хей.

Чуртка сөөлгү ийи чылдың дургузунда сооткан эът садыглаары 30 хуу көвүдээн. Бо чылын 500 муң тонна хире эът полуфабрикаттарын бүдүрүп үндүрер, а беш чылды сөөлзүредир оларны бүдүрери база бүдүн чартык катап көвүдээр. Өг-бүле эзлери херээженнерниң үе-шагын камнаарының болгаш ажыл-ижин чиигедириниң аргазы чаңгыс ол-даа эвес. Сооткан белен бүдүн чемнер бүдүрүп үндүрер — база бир арга бар. Ол чемнерни бажыңга эккелгеш, чүгле чылдып алыр. Оларның чемгири болгаш амданы чаа эъттен кылган чемнерниинден дудак чок.

Инжир бүрүлеринден бүдүрген фермент препарады — фицин мооң мурнунда чүгле медицинага ажыглаттынып турган болгай. Украинаның эът үлетпүрүнүң тускай эртемниглери эмчилерниң сүмелээнин өзугаар оөң-биле инек эъдинден кылган оморектарны болбаазырадыр, оөң соонда оларны ыштаар болгаш быжырар деп шенеп көргөн.

Инек эъдинден ынчалдыр белеткээн продуктулар чымчак, амданныг болган, садып алыкчылар оларны кончуг эки деп үнелээн. Ам ындыг продуктуларны Украинада болгаш Прибалтикада массалыг бүдүрүп үндүрүп турар.

Сүт продуктуларының чемгир болгаш амдан шынарларын база бедидер арга-сүмелерни биске биологтар биле медиктерниң шинчилелдери берип турар.

2—3 харлыг чаштарны чемгерер кургаг холумак чемнерни амдыгаа чедир эвээш эвес бүдүрүп келген бис. Ам бир харлыг чаштарны чемгерер продуктулар бүдүрериниң аргалары тургустунган болгаш шиңгээдип алдынган.

Продуктуларны кадагалаарының хуусаазын узадыры — чугула сорулгаларның бирээзи. Ам Ленинградта, Киевте болгаш Донецкиде арыг сүт бүдүрер дериглер эптелгези дооступ турар. Ындыг сүттү 10 хонук хире үе дургузунда кадагалап болур.

(СЭТА).

АНЫЯК БҮДҮРҮЛГЕДЕ

Репортаж

Кызылдың сүт заводу республика найысылалында аныяк бүдүрүлге. Ол, бо чылын ажыглалга кирген.

Бо хүннерде ук коллектив Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш шалыпчы эзлчегде кирген. Заводтуң бүгү цехтери социалистиг чарышты карбартып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның шынарын экижидер болгаш ооң бот-үнезин чиигедир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону боттандырып турар.

Мооң мурнунда завод планныг даалгаларны күүсетпейн турган. Бо чылдың 9 айларында олар эрестиг ажылдап, продукциялар бүдүрер даалгазын бүгү ассортимент талазы-биле күүсеткен. Олар бо-ла үениң иштинде пландан ажыр: саржагны — 400, творогту — 77, кефирни — 15, сметананы — 93, чалаң сүттү — 942 центнерни сайгарган.

Үстүнде саннар — аныяк бүдүрүлгениң ажылдакчыларының бодунуң байырлалынга белээ ол. Оларның чамдыктарының ажыл-херээн номчукчуларга таныштыраал.

ЛАБОРАТОРИЯ БО. Ында заводтуң ортумак звенозунуң спецкалистери ажылдап турар. Амгы үениң нарын приборларын ында делгээн. Ажыл-агыйлардан келген сүттүң шынарын аңаа хынаар. Заводта бүгү технологтуг чорудулгаларны олар хынаар. Продукцияның шынары база оларның ажылындан хамааржыр... Ажыл-ла хой. Лаборатория эргелекчизи Людмила Кастелецкая мынча дидир:

— Бүгү-ле ажыл бистен хамааржыры илдең ышкажыл. Ындыг болганда кижи бүрүзүнүң хууда харыысалгазын бедидерин дугурушкан бис. Хүлээлгезин күүседип турар, ак сеткилдиг кижилер бисте бар. Комсомолчу Гилда Михайлованы көрүңер. Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң Алтайск хоорайда технологтуг техникумун дооскаш, ажылдап эгелээн кижи. Ол, бедик мергежилдиг мастер. Аңаа чоргаарланып турар бис. Эзлчег мастери Зоя Монгуш база мурнакчыларның одуруунда.

...САВАЛАР ЧУУР ЦЕХ. Нарын дериг-херекселдер, автоматтар үзүктел чок ажылдаан тур. Янзы-бүрү хевирниң шилдери, доскаарлар, бидоннар оон моон шуужуп кээп-ле турар. Ак халаттыг, кижи назынының орту үези чеде берген угбай оларны сайгарып, бусту доскаарларже киирип, чугдуруп турда бичии-даа чай чок. Ажылды көөрге бодуун-даа болза Анна Никитична Бузунованың ол участогу чымыштыг ажылдыг. Ынчалза-даа эш Бузунова аңаа хомудавас, харын чоргаарланыр: «кандыг-даа бол, күш-ажыл кижини каастаар» деп ооң чугаазы ындыг болду.

Делгем корпустуң иштинде цехтерниң ажылчыннары-биле таныжып чоруп турда төнмесле чүве ышкаш сагындырар. Сүт, кефир, саржаг бүдүрүп турар кижилерге ужурашкаш, айтырыг салырга, харыыларның утказы чаңгыс: «Улуг байырлалдың эзлчээ, багай ажылдап болбас».

Ол аразында бистиң кичээнгейнисти чараштыр болгаш өңгүр кылдыр будаан, тургузуг талазы-биле дыка нарын механизмниң чанында ажылдаан кижилер хаара туда берген. Чолдаксымаар сынныг, карактары делгем, үргүлчү-ле хүлүмзүрүп турар аныяк уруг ол кижилерге бир-ле чүвени тайылбырлаан тур.

— Ажыл-херээнер бүдүнгүр болзун, кичээнгейни бичии-даа суларатпас херек, автоматтың эдигип, шулуудаары ам-даа элек болдур ийин — деп, оон сөөлгү чугаазын дыңнап, чеде хонуп келдивис.

— Кандыг продукция бүдүрер херексел ирги бо?

— Эн-не чаагай, адыр, силер мороженоеге ынак силер бе?

— Ийе.

— Кончуг эки-дир, бо болза чогум-на мороженое доңуруп, савалаар автоматтыг тургузуг. Чоокта чаа ажыглалга кирип, шенелдени эгелээн. Эзлчегде 2,5 тонна ажыг мороженоени доңуруп, савалааш, хереглекчилерже чорудар күчүлүг машина — деп, демги-ле кыс, база-ла хүлүмзүрүп харыылады.

Комсомолчу, ол тургузугнуң мастери Ольга Тихонова шынап-ла чазык, өөрүнге эзлдек кижи болду. Удатпаанда ол, ажылчыннарны тус-тус туруштарже чорудупкаш, ажылдың чорудуушкунун биске таныштырган.

Электри күжүнүн согуннары чогуур деңнелди айты берген. Раиса Солодянкина оларны хынамчалыг башкарган тур. А Надежда Долженко саазын аяктарны автоматче шууштуруп эгелээн. Кижиниң сагыжы-биле домей чүве-дир ийин. Автоматтың бир ужунда хааржакче белен мороженоелер кирип эгелээн. Улуг-ла дизе шак чартыы эртер ийнен, ол мороженоелер кызылчыларга чеде бээр.

Автоматтың үзүктел чок ажылдаарын слесарь Геннадий Пирожков хандырып турардыр. Репортажта кирген кижилер ышкаш, ажыл-ишке үлегерлиг, ак сеткилдиг мурнакчылар заводта он-он.

ЧУРУКТАРДА: лаборатория ажылдакчылары **З. Николаева, Л. Кастелецкая, З. Монгуш, Г. Михайлова** олар продукцияның шынарын тодараткаш, түңнел үндүрүп турлар. (Үстүнде). Слесарь **Г. Пирожков.** (Оң талазында). Омскиниң механика-технологии техникумунуң доозукчузу, комсомолчу **О. Тихонова.** (Солагай талазында).

А. АИР.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Булка цегинде

В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 100 чыл болурун бүдүрүлгечи чедиишкиннерлиг үнүүр, беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш калбарган социалистиг чарышка киришкен, Чадаананың хлеб заводунуң коллективи багай эвес ажылдан турар. Бистиң бүдүрүлгеге хлеб болгаш булочка кылыгларын бүдүрер цехтериниң ажыл-ишчилери беш бригадага хуваалтынган. Оларның аразында социалистиг чарышты организастаан.

Техниктиг чылдагаанналрының үржүүнүн коллектив тос айларның бүдүрүлге планын 93,7 хуу күүсеткен. Продукция сайгарарының планы 105,7 хуу күүсеттингеи. Ол болза планда көрүнгенинден 7200 рубль ашканы-дыр. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның аразында калбарган чарыш чүгле планны доддур болган ажыр күүседирин болдуруп турар эвес, продукцияның шынарын улам экижидип, бот-үнезин чиигедир арганы берип турар.

Социалистиг чарыштың түрүткени булочка кылыгларын бүдүрер цех үшкү кварталда тиилекчи болган. Квартал онаалгазын цех 120,5 хуу чедиргеи. Ол шыкаш О. Монгуш биле О. Чеченниң удуртканы хлеб кылыгларын бүдүрер бригадалар квартал онаалгаларын 102,5 хуу күүсеткилээн. Социалистиг чарыштың мурнакчылары коллективте хөй-биле илереп турар. Оларның иштинде мастер Ондар Чечен, пекарь Сат Бопуузна, мастер Ольга Монгуш, Татьяна Коваленко, пекарь Монгуш Анай олар бүдүрүлге онаалгазын ай санында доддур болгаш ажыр күүседип турарлар. Олар чүгле бүдүрүлге ажылынга кызымак эвес, чыдып каап турарларны мурнакчыларнын деннелиглге чедирер дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның шынарын экижидер, бүдүрүлгениң культуразын көлүрер дээш хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Пекарнакчы чонуң калбак хереглелдериниң эң чугулазы хлеб-булочка кылыгларын бүдүрүн ковудедир, оон шынарын экижидер, бот-үнезин чиигедир соруула коллективтиң мурнунда салдынган. Ынчангаш коллективтиң ишчилери 1968 чылдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде, декабрь 25-те күүседир дээш тура-соруктут ажылдап турар.

Бо хүннерде Октябрь мурнунуң эрчизинче кирипкен бис. Республикада мурнакчы бүдүрүлгелер — Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының болгаш руда эргелелиниң коллективтериниң Улуг Октябрьның 51 чылынга алдар болдурган хүлээлгелерни алганын деткип, бистиң ажылчыннарывыс база бедиткен хүлээлге алган. Байырлалывысты демдеглеп турда, улам күжениишкинниг ажылдаарывысты бүзүредир бис.

Г. ЩИПУНОВА,
Чадаананың хлеб заводунуң техниктиг удуртукчузу.

Парлалганы—массаже

Келир чылдың болгаш черле ниити чон ортузунга парлалга чагыдылгазы солуннар, журналдарны массага тарадып чедирериниң база бир делгереңгей аргазы-дыр. Бистиң чуртувуста парлалга тиражының 70 хуузу солуннарга, журналдарда хамаарыжыр.

Парлалга чагыдылгазының болгаш тарадылгазының талазы-биле Декретке В. И. Ленинниң ат салганыдан бээр бо чылын 50 чыл оң болуп турар. Улуг башкынчының ат салганы ол документ бо хүннерге чедир парлалга тарадылгазынга кол айтышкын болуп арткаан. Бистиң чуртувуста ССРЭ-ниң улустарының 58 дылдарында 8 ниити ажыг янзы-бүрү солун, журнал парлаттынып үнүп турар.

Хоорайның хөй-хөй партия организациялары коммунистиг кижизидилгеге парлалга сөзүүн улуг ужур-дузалыын бедик-биле үнелеп, парлалга бижидилгезинче чонуң калбак кезээ киирштирериниң соругазын салгап ажылдап турар. Кызыл аэровортунда, азгы заводунда, тудут монтаж эргелелинде, пиво заводунда, коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТС-зинде партия организацияларының, ында парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчылары эптер Зыков Кудря, Фоминова, Наганзинов, Шеблыкина олардың кижи бүрүзүнүң чагыдылгалыг турары дээш онза идепкейлиг ажылдап турарын демдеглээри өөрүнчүг. Үстүнде партия организацияларының парлалганың хөй ниити тарадыкчыларынга чон-биле ажылдап билир, хүзээнген ажылынга эң-харыысалгалыг кижилерни шилип тыпкан. Парлалга бижидилгезиниң талазы-биле Улуг-Хемниң ажыл-агый черииң мебель цегинде эш Ковалев, туберкулездиспансерде эш Зубкова, № 2 школада эш Лама дээш оонда оскелер база эки ажылдап турар.

Кызыл хоорайда парлалга бижидилгезин эрткен чылдың бо үеэ-биле денизорге ирактаа эвээш болуп турар. Ынчан мун кижиге 273 экземпляр онаажын турган болза, ам 262 экземпляр болуп турар. Парлалга чагыдылгазының талазы-биле республикада Кызыл хоорай 8-ки черии эолеп, конч-уг хожудан турар.

Кызыл хоорайның почучулары эрткен чылдың бо үезинден тең «Правда», «Известия», «Комсомольская правда», «Советская Россия» болгаш бистиң республиканың «Шын», «Тувинская правда» солуннарын база ыракта эвээшти чагыткылаан болуп турар. Ол ышкаш партийжи эртем-техникага, аныктарга хамаарышкан журналдарның бижидилгезин ооҗум чоруп турар.

Амдыгааштан солун, журналдарын бижидип ап турары ыяс 1969 чыл В. И. Ленинниң 100 харлаарының юбилейинче үени улам чоокшуладыр. Солуннар, журналдарның арынарынга улуг баштыңчының ажыл-амыдыралындан онза, созуп материалдарны мурнуку чылдардан-даа хөйүү парлаар апаар болгай. Ынчангаш кижи бүрүзү күзээн чагыдылгазын бижидер дээринге чигзинниг турбас.

Чамдык партия организацияларының секретарьлары, ылаңгыя «Тыва кодээ тудуг» трезинде эш Попова, хоорайның амыдырал хандырылга комбинадында эш Дорошенко, «Тыва сеңгелге тудуг» трезинде эш Бороваков оларның бо чугула кампанияже кичээнгей салбайн келгени тергиин четпес. Ол организацияларның эргезинде турар участоктарда парлалга чагыдылгазының талазы-биле хөй-ниитичи тарадыкчыларны безин тургусаан болган.

СЭКП-нин хоорай комитеди 1969 чылда парлалга бижидилгезиниң дугайын чугаалашкаш, улуг-улуг бүдүрүлгелерге парлалга бижидилгезин пропагандалап, пептередир чөвүлелдерни тургузар деп керген. Ынчанмынге 400—500 кижи ажылдан турар транспорт бүдүрүлгелериниң кайызында-даа ындыг чөвүлелдерниң тургустунмаанындан бижидилгеге хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчылы часкаан күш четпейн турарын бо хүннерде амыдырал бадытказ турар.

Албан, организацияларының черлериниң боттарынга парлалга бижидилгезин база саадап турар. Маңаа албан, организацияның, бүдүрүлге черлериниң удуртучуларындан аңгыда, партия организацияларының секретарьлары база кичээнгей салып, бо черлерге парлалга бижидилгезин октябрь айда дооскан турар ужуралут.

Бистиң чуртувус октябрь 29-та Ленинчи комсомолдуң чартык чүс чылынын байырлалын демдеглээр. Оң алдарлыг хүнге аныяк кижи бүрүзү чүгле күш-ажылга, өөредилгеге чедиишкинниг ужураажырыбыле кызыгаарлаттынмайн, чаа чылдың парлалга чагыдылгаларынга бижиткен квитанцияларлыг болуруп чедип алыр керек.

Бистиң совет кижилер чагыткаңы чаа үнген солуннар, журналдарны хүн бүрүзе бежынарынга ап чаңчыкпан. Хоорайның «Союзпечать» агентилелиниң харылзаанын ажылдакчылары, парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчылары, партия комсомол, профсоюзтар организацияларының чаа чылда отбузе бүрүзүнүң солуннар, журналдарлыг болгаш турарын амдыгааштан чедип алыр соругалыг.

Н. НИКОЛАЕВА,
Кызыл хоорайның «Союзпечать» агентстозунуң начальниги.

ТЫВАНЫҢ АЪШ-ЧЕМ ҮЛЕТПҮРҮ

Үлетпүрүүн, көдээ ажыл-агыйының хөгжээни-биле Тывага аъш-чем үлетпүру сайзырап эгелээн. Ам ниитизи-биле саарыш бүдүрер продукцияның хемчээли ниити сапы 4 млн. рубльге хамаарыжыр.

Бөгүн аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары боттарының байырлалын демдеглеп турар. Ол күш-ажылдың түнелин көргүскен байырлалдыр.

Эрткен тос айларның дургузунда Тыванның аъш-чем үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелериниң продукция сайгарар планы 3 млн. 200 мун рубль кылдыр көрдүнген, а херек кырында 66 мун рубльның продукциязын чонга ажыр саткан. Эрткен чылдың ол үеэшинден 135 мун рубль түңнүг продукцияны чонга ажыр берген. Ол дээрге бүдүрүлгелерде партия, профсоюзтел, комсомол организацияларының удуртулгазы-биле хүн бүрүде нормазын күүседип, күш-ажылга ак сеткилдиин көргүүлүп турар мурнакчыларның шудургу чоруу-биле чедип алдынган. Дыка хөй ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, албан-хаакчылар социалистиг хүзээлгеэн күүседир дээш кызымаккай ажылдааннар. Оларга Ленин орденниг мастер Мария Алексеевна Зименина, Күш-ажылчы Кызыл тук орденниг Мария Григорьевна Вязовкина, «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг Нон Иргитовна Иргит хамаарыжырлар. Күш-ажылга бердинген, бүдүрүлгениң херээ дээш кызымаккай ажылдаанналрының саны дыка өскен. Ондар, Байкалова, Куулар, Захарова болгаш өскелер-даа мурнакчыларның одуруунда.

Чаа техниканы, технологияны бүдүрүлгеге ажыглалга киирери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, техниканы аймыл чок болдурар.

Кызылдың йиво заводунда сускунга хереглээр сугну бе-ветконзерде дистинчиштир тургускан чаа дериг-хереклелдерни эптеп тургускан. Ол шугум бир шакта 3 мун шилге сускунну кудар. Шиидерни янзы-бүрү холумактардан, хир чамдан аштаар улуг бүдүрүкчүлүг шил чуур машинаны тургускан. Ижер сугну шилге ейлеп кударда, оон аскын хуй хаарда, ону ярыглаарда, дериг-хереклелдерни ажылдадып турар. Оон түнелиинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ийи катап улгатказн, продукцияның шынары улам экижип орар. Хоз кылыр күш-ажылдан келген күш-ажылдың хоочуннары 20 ажыг кижи үлегерлиг ниги-биле хүндүткелдиг. Ынчалза-даа завод бо чылын чонга биче деңзилиг амданныг булочкалар аймаан чедир бербээн. Садыгларга хлеб аймаа үзүктелиишкинниг кирип турган.

Продукцияның шынарын бедидери ону бүдүрүп үндүрүп турар аъш-чем ажылдакчыларынга улуг негелдени салып турар. Сөөлгү чылдарда хлеб аймаанын шынарын экижидер дугайында доктаалдарны хүлээп алган. Сорттуг далганның базистиг үндүрүлге нормазын эде тургускан, далганның шынар көргүзүүн-хүлүүн нормазын эвээжеткен.

Сорттуг далганның новей курлавырын, чигир, үе-саржат-биле хандырып турары биче деңзилиг булочкалар аймаан, кондитер кылыгларын хөй-биле белеткээр арганы берген. Тос айлар иштинде продукцияның шынарын экижидер хемчеглер алган, ынчалза-даа бо талазы-биле ам-даа ажылдаар апаар.

Аярыг кижилерге диета сорттарлыг хлеб аймаан болгаш хлебтиң шынарын экижидерде сут аймаанын продуктуларын ажыглаарын амдаа шиңгээдип албаан. Продукцияның шынары Чадаананың, Ак-Довуракның заводтарында куду. Чижээ, Чадаананың заводунга хлебтиң деңзизин 50—70 грамм четпейн турган. Ол чорук бүдүрүлгениң шынарын хынаар лаборатория ажылдакчыларының негелде чок болганын хереглээн.

Бо чылын хлеб бүдүрер заводтарның ажылында улуг бергедээшкиннер тывылган. Хлебти бүдүрүп турар далганы черге хөй берген үрезинден бүдүрүп үндүрүп турар. Ол чорук далганның шынарын кудулаткан. Минусинск хоорайның дээрбезинден чорудуп, сөөртүп турар далганның чамдык шынары күрүне стандарттынга дүүшпейн турар.

Бүдүрүлгелерге бо эрткен айларда чогаадычылар болгаш чаартыкчылар 7 саналды киирген. Оларның ачызында камналга тургустунган. Ол саналдар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукцияның шынарын экижидеринге улуг салдарлыг болган. Ынчалза-даа участоктун ол ажылы куду деңнелде болуп турар. Отчеттуг үеде Ак-Довуракның хлеб бүдүрер, пиво кылыр заводтарга чогаадыкчыларның саналдары кирбээн.

Күш-ажылдың байдалын экижидери — бүдүрүлгеге база бир кол үүл. Кызылдың хлеб заводунуң экспедициязынга соок кирбезин дээш экиктерде чылыг дамчыдылгазын, арыг агаарны кир сордурар, арыг эвээш үндүрер вентиляцияларны кылган. Ажылчыннарны изиг чем-биле чемгерер столованы тудуп турар.

Чоокта чаа Ак-Довурак хоорайга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар, бүдүрүлгениң культуразын экижидер дугайында республика семинары болуп эрткен. Ол дээрге бүдүрүлгениң дериг-хереклелдерни долузу-биле ажыглаарынга, ажылчын кижиниң кадыын камгалаар, ажыглаттынмаан курлавырларны шиңгээдип алырынга улуг идиглиг.

Бүдүрүлгени механизастап, технологияны сайзырадыры күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырар. Бистиң аъш-чем үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелериниде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле элээп хемчегелерни ап чорутса-даа, кылыр ажылдар көвей. Бүдүрүлгени эргелеп-башкарыгыр хөй-ниитиниң чөвүлелдерни болгаш чогаадыкчы ажылдарны кылыр бөлүктерни эде тургузар, чаа хемчегелерни ажылдап кылыр апаар.

Чыл келген тудум-на республиканың чурттакчы чону өзүп турар, чайгы изиг үеде чонну сускун аймаа-биле чедир хандырарын организастаары чугула. Ынчангаш аъш-чем үлетпүр эргелелиниң инженер-техниктиг ажылдакчылары Кемерово хоорайның төлевидел институду-биле Ак-Довурак хоорайга чылда 350 мун декалитр пиво бүдүрер заводтуң төлевилелин белеткеп турар. Оон ыңай Кызыл хоорайга дүн-хүн иштинде 65 тонна хлеб бүдүрер заводту тударын планнап турар.

Беш чылдың үшкүзү аъш-чем ажылдакчыларынга улуг күжениишкинниг күш-ажылдың чылы. 1968 чылдың планын техника-экономиктиг көргүзүглер талазы-биле күүседир, улуг баштыңчы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн чедиишкинниг уткуур дээш соруктут ажылдаар ужурлугбис.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүр эргелелиниң начальниги.

Идеологтуг фронтунуң дайынчызы

ЛЕКТОР

... Класста ырлым. Күскү хүнүң хереглери улуг, делгам, чырык соңгаларның ыяйты дозулаан настыктарынга чайынандыр дээп эрткилээш, арыг-силиг, дозулуг шала ырынга дежеглип, өрээл иштин байырлыныг шинчи кирип турду. Герман империяның тургустунуп иелгенинин, экономиктиг хөгжүлдезининг, ол капиталистиг чуртка баштайгы монополияларның тыптып эгелээнининг дугайын башкы дес-дараалай допчу, тодаргай чугаалап, чурттуң үлетпүрлүг хөрөйларын картадан көргүзүп тур. Өренниичилериң кичээнгейи башкызының тайылбырында хаара туттунган.

Ынчаарда Мугур-Аксы ортумак школаның 9 «б» класынга тоогу ничээлэл эртип турганы ол.

Ындыг аныяктыг хүннер коммунист-башкының чурттагазынга хөй катап эртикилээш, осо эртем-билигге оорагжок өренниичилери база хөй. Ам ол ук школаның үстүкү класстарында тоогу башкылап турар.

Салчак Бүрүшекович Моңдурга эки сеткилдиг эш, чугаакыр, бөдүүн киши. Ол чүгле башкы эвес база республикада аныяк шүлүкчүлерниң болгаш «Билиг» ниитилелиниң идепкейлиг авторларының бирээзи. Салчак Бүрүшекович ук ниитилелдиң «Малчын» колхозта «Билиг» ниитилелиниң 19 кижи кежигүнүнүт организациязының харыысалгалыг секретарында эки ажыдап турар.

Дуржулгалыг лекторнуң ханы утка-шыңарлыг лекцияларын, Төрээн чурт, партия, күш-ажылчы кижилер дугайында оларга ынакшыл болгаш чөргээрээл-биле бижээн уран-чечен, сеткил-сагыштың ханы өөрүшкүүнүн хайындырып, амыдыралга ынакшылды күштедирип келир шүлүктерин, балладаларны, шүлүглеелдерни авторнуң бодунуң номчулгазындан малчыннар күзелдиг дыңнап турарлар. Шүлүкчү кышкы-даа, чайгы-даа үелерде оларның доктаамал аалчызы.

Салчак Бүрүшекович бистиң-биле найырадыг Моол Арат Республиканың дугайында лекцияларынга «Амгы Моол» деп журналды, «Новости Монголии» деп медээлер бюллетенин, бистиң чуртта болгаш даштыкыда болуушкуннарның дугайында лекцияларынга «Новое время», «Политическое самообразование» журналдарны, «Правда», «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солунналарны алыглап турар.

Д. АНАЙ-ООЛ.

ЧУРУКТА: С. Моңдурга.

Практикантыларның дузазы

Улан-Удэниң көдээ ажылагый институдунуң доозукчузу Моңгуш Хеймер-оол, Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң доозукчузу Ондар Оттук-оол олар бүдүүлее практиказын эрттирери-биле «Сут-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырынга ажылдап турган. боттарынның ажылышчы тура-соруктуун көргүскеннер.

Келир үениң аныяк специалистерин совхозтуң директизы чылыы-биле хүлээп албышаан, оларны мал ажылының бүгү кампанияларынга пиржин ажылдаар кылдыр бижээн. Часкы кырында оларның дорт пиржилгеи-биле чогуур үеде организастыг эрткен.

Кошпес, Баян-Кол, Манчурек, Оргу-Шөл, Шекпээр 6о мынчаар салбырның мээр малы 43 коданга чылдың кыпталгаар. Ол кадыда практикант зоотехниктерниң четпээн чери чок. Ылаңгыя коммунист Моңгуш Хеймер-оол чайгы үеде малдың одар-белчиириниге малчын коданнарны шын хүлээп, оларга практиктиг дузаны көргүзүп келген. Ам үеде салбрның мээр малы дүкүрүкүн, ээткиринің уксаазының айыбыле шупту малап үстүнгеп.

Келир үениң аныяк специалистери болур ол эштерге совхозтуң директизы болгаш мал ажылының түскай эртемнигнери база малчыннар практиктиг дузаны, чогуур арга-сүмени берип келгеннер. Январь, февраль айларда олар тус-тус өөредилге черлерин доозупкаш, дипломну хоглга алгаш, төрээн совхозугуна ажылдаары-биле хап кээр-лер.

О. КАҢ-ООЛ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң база Националдар Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссияларында

1968 чылдың октябрь 18-те Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралы болган. Президиумнуң столунда — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының Даргазы М. А. Суслов болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының Даргазы Б. Н. Пономарев.

М. А. Сусловтуң даргалаашкыны-биле комиссиялар ЧССР-ниң девискээрине совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында 1968 чылдың октябрь 16-да ат салганы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазааның болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның арасында Керээни бадылаарын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң сүмелээн.

Хуралга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазы Ю. И. Палецкис, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги орадакчызы армия генералы С. Л. Соколов олар олурушкан.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң комиссия хуралы

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үлетүүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссиязының чоокта чаа болуп арткан хуралынга 1968 чылдың 9 айларында республика бүдүрүлгелериниң күрүне планын күүсеткенининг түңнелдериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Хуралга комиссия кежигүннеринден аңгыда чамдык министерстволарның, үлетүүр бүдүрүлгелериниң удуртукчулары база олурушкан. Тыва АССР-ниң күрпланының даргазының орадакчызы эш Ковалёва чугаалашкан айтырыг талазы-биле илеткел кылган.

Эрткен 9 айларының дургузунда республика бүдүрүлгелери продукция саарылгазының хемчээлиниң талазы-биле планын 106 хуу күүсеткеннээ. Пландан дашкаар 2373 муң рубльдиң продукциязын чонга саарган. «Тыва даг-дүгү» комбинат, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый чери кол көргүзүглер талазы-биле планныг онаалгаларын ажыр күүседир аргалыг болган. Уи бүдүрүлгелерде ажылдың дешпилгелиг аргаларын ажыттап турар. Чадаанактың хөмүрдаш разрези, республика типографиязы беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар. Ынчалзажок чамдык бүдүрүлгелер бүдүрүп үндүрүп турар продукциязын саарар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, бот-үнелиг чинчедир талазы-биле планныг онаалгаларын күүсединип турар. 9 айлар дургузунда 60 хире бүдүрүлгелериниң 24-ту продукция саарылгазының хемчээлиниң талазы-биле планын күүсеткээн. Тудуг материалдар үлетүүр эргелели (эш Лушников), ажыдырал хандырылга министерствозу (эш Даржаа), аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели (эш Кызыл-оол), «Сельхозтехника» каттыжышкынын (эш Абрамов) планныг онаалгаларын күүсеткээн. Ол шинаш Ак-Довуракты, Чадаананың хлеб заводтары план ёзугаар бүдүрве чогуур продукциязын чедир бүдүрбээн. Ажыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниде, үлетпүр тудуг материалдар эргелелиниде күш-ажылдың организациязы куду денииледе, кадрлар-биле ажыл кошкак, мурнакчы дуржулганы нептеретпейн турар. Кайы-даа бүдүрүлгелерде ажылдың организациязын эртемге үндезилеп чорударын бот-тандырбайн турар.

Доктаамал комиссияның хуралынга санал берген эштер-даа, илеткечи-даа оларга болгаш аъш-чем үлетпүрүнде четпестерни шыңгыы шүгүмчүлээн. Оларга үлетпүрү бо чылдың чонкуң ыяш-биле хандырылгазын эрткен чылдан чүгээр акылытсе-даа, мында четпестер ам-даа хөй. Оөң эргезинде турар эт-херегледелер цеги чонкуң негелде-хереглелеши долуу-биле хандырбайн келген. Магазиннерде чүгүла эт-хереглел барааннары ховар.

Кайы-даа бүдүрүлгелерде ажыл шагы үзер чоруктар аазап эвес. Ылаңгыя тудуг организациялырында ажылды үрей кылыр, чылдагаан чок ажыл шагы үзер болгаш ажылчыннарның ажылдан үзер, кирер чоруу хөй удаа таварыш турар чоруп план күүсеттинмейн турарының база бир кол чылдагааны ол деп санал бергеннер айыткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үлетүүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссиязының хуралы чугаалашкан айтырыг талазы-биле чогуур шиитпирин хүлээп алган.

делегей бо хүннерде

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УЛУСТАРЫ! ХОСТАЛГАГА ЫНАКШЫЛДЫГ ВЬЕТНАМ УЛУСКА УДУР ДЭЭРБЕЧИ, АГРЕССЧИ ДАЙЫННЫ ДОП-ДОРААН СОКСАДЫРЫН АКШ-ТАН ШИИТПИРЛИГ НЕГЕҢЕР! АМЕРИК ИМПЕРИАЛИСТЕР ВЬЕТНАМДАН ҮНҮП ЧОРУҢАР!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

МААДЫРЛЫГ ВЬЕТНАМНЫ ДЕТКИИРИ-БИЛЕ

БЕРЛИН. ГДР-ниң хамаатылары маадырлыг Вьетнамга дузаламчы фондузунга барык 100 миллион марка акшаны киирген. ГДР-ден электри моторларын, кодээ ажыл-агый чемиштидилелерин, транспорт херекселдерин, эм аймаан болгаш медицина аппаратуразын Вьетнамның чонунче соксаал чокка чорудуп турар. ГДР-ниң чазаа ВДР-ниң экономиказының чугула адырларынга ажылдаар техниктиг кадрларны белеткеп, вьетнам патриоттарның маадырлыг күжениишкинерине улуг деткимчени коргүзүп турар.

Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы эгелээнн-биле хозбаштыр ГДР-ниң Тайбың чөвүделеи Вьетнамның патриоттчу күштеринге акы-дуңма эп-сеткил каттыштырылгазын республиканың чонунуң өөмүжээниден илергейлээн.

ПРАГА. Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязында хозбаштыр Чехословакияның профсоюзилелериниң Төп чөвүделн Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш Мурнуу Вьетнамның профсоюзилелер төптеринге телеграмма чорутпан. Чехословак профсоюзилелериниң маадырлыг вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын инда илергейлээн.

БУДАПЕШТ. Венгр пайысталдының ажыкчы чоннары «Будапешт-Ханой» деп кампаниянын үезинде 26 миллион ажыг форинт акшаны чыгган. Тайбының бүгү-венгр чөвүделиниң болгаш Ада-чурт улусчу фронтунуң будапешт комитеттери ол акшаны Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш Мурнуу Вьетнамның эмнелгелеринге болгаш госпитальдарынга белек кылдыр чорудуп бээрин шиитпирлээн.

ДЕЛИ. Вьетнам улустуң чөптүг демиселии деткиир талазы-биле национал кампаниянын Индияда эгелээни-биле хозбаштыр массалыг митинг Делиге болган. Америк империалистер боттарының шериг күчүзүн ажыглавышаан, вьетнам улустуң күзел-соруун сый шаварын оралдажып турар. Ындыг болза-даа бодунуң хосталгазы дээш дайындажын турар улус тинлеттирбес деп, парламент кежигүнү Бхупеш Гупта ол митингиге недеглээн.

ХЕЛЬСИНКИ. Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязынга хозбаштыр Вьетнам-биле пайыралдың фин комитеди болгаш «Финляндияда тайбың тазалакчылары» организация массалыг митингни эрттирген. Тайбының Бүгү-делегей Чөвүделиниң чинчине секретары Р. Чандра митингиге чүве чугаалаан. Делегейниң бүгү дындарынга хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисединң символу, тайбың дээш демисединң символу Вьетнам болу берген деп, ол чугаалаан.

ДАР-ес-САЛАМ. Бүгү танзаний улус, Танганьиканың Африка национал эвилел партиязының бүгү кежигүннери Вьетнамның маадырлыг улузун, Вьетнам Демократтыг Республиканың партиязын болгаш чазаан боттарының бүрүн деткип турар дугайын недеглээн. Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылга неделязының Танзанияда эгелээни-биле хозбаштыр партияның национал комитединиң вьетнам ажылчы чоннарга чоруткан байырлыг чагаазында ол дугайын чугаалаан. (СЭТА).

Коммунистерниң негелдези

РИМ. (СЭТА). Л. Лонго, Ж. Берлингуэр, П. Инграо болгаш парламентиниң өске-даа кежигүннери коммунистер, ядролуг чепсекти таратпас дугайында керээге Италияның ат салырын дүргедедирин иегээн резолюциялың төлевилелнн Италияның депутаттар палатазынга киирген. АКШ-тың президентиин Джонсон-биле ужуражмышкынының үезинде Италияның даштыкы херектер министри Дж. Медичи бо керээге Италияның каттыжар дугайында айтырыгны шиитпирлээрин итали чазак тодаргай эвес хуусада соңгаарладыр бодап турар дугайын дыңнаткан дээрзин резолюциянын төлевилелинде дүвүрээзин-биле демдеглээн. Итали парламентиниң шиитпиринге бо бодаддың чөрүшкээн демдеглеишаан, коммунист депутаттарның демдеглээни болза, делегейниң амгы байдалында дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлырынга кандыг-даа политиктиг хемчет онза чугула ужурдузалыг болуп турар. Коммунист депутаттар ядролуг чепсекти таратпас дугайында керээге саадал чокка ат салырынче чазакты кыйгырган.

Комитеттиң шиитпири

БОНН. (СЭТА). Чаа тургускан Герман коммунистиг партиязының федералдыг комитеди 1969 чылда бувдестагка болуур соңгулдага ГФР-ниң демократтыг болгаш социалистиг күштеринниң соңгулда авилелиң тургузарын идепкейлиг ажыл-чорудулганың аргазы-биле деткиир деп шиитпирни хүлээп алган. Ол эвилелдиң хемчээлинге ГКП соңгулда мурнунуң бот-тускайлаң демиселин чорудар дээрзин Федералдыг комитет демдеглээн. Герман коммунистиг партияның бирги федералдыг конференциязын бо чылдың октябрь 27-де Оффенбахка чыылдырар дугайында шиитпирни хуралга база хүлээп алган. Ук конференция партияның программазының болгаш уставының дугайында шиитпирни хүлээп алыр ужурлуг ГКП-ниң бирги съездизин белеткээр болгаш чыылдырар.

Быжыглаар сорулга-биле

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Чехословакияның девискээрине совет шериглериниң түр үеде турарының негелделериниң дугайында Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазааның болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның арасында керээге ат салганы-биле хозбаштыр Данияның «Ланд ог фольк» солунунуң бижээни болза: «Совет-чехословак керээни социалистиг чазалан алышкыларны камгалаар, Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар сорулга-биле чарган».

Бо керээ чүгле Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның улустарының эрге-ажыктарынга эвес, харын база бүгү социалистиг лагерьниң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деэрзин солун демдеглээн.

Дайынга белеткел

РИМ. (СЭТА). НАТО чурттарының команда-штабтар өөредилгези «Фалекс—68» дээр хураангай ат-биле эгелээн. Чыл-да ийи удаа чорудар бо өөредилгениң сорулгазы болза НАТО-нуң командылалы-биле ол шериг блогунуң штабтарының хөделиишкинин тазыыштыр каттыштырарын шенеп көөрүнде болуп турар. НАТО-нуң Европада, Атлантикада болгаш Ла-Манш одуг зоназында чепсектиг күштериниң командылакчылары өөредилгени удуртуп турар.

АМЕРИКАНЫҢ КАТТЫШКАН ШТАТТАРЫ. Чикаго школаларында раса хөлээшкиннери үшкү неделяда үргүлчүлеп турар. Ол хөлээшкиннерниң чылдагааны болза, АКШ-тың негр чонунуң төөгүзүн өөренирин школа программазынга киирериниден эрге-чазыргаларның шуут ойталааны болган. Өөренниичилер школага өөренирингe сеок-ялы малгар мооңдактарны үзүткаарын болгаш башкы ажылчынга хөй санныг негрлерни киирерин администрация черинден база негээн.

Полиция-биле мелиадежишкинниң түңнелинде балыглаткааннар бар болган. Он алды кижини хорудаан.

ЧУРУКТА: полицейжилерниң чыскаалчыларга удур каре турганында ажылдаашкыны.

Бо чуруку «Таймс» солундан алган.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Америк мораль

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи А. Жигулевтиң дамчыткаы болза:

Вьетнамда өөскүткен агрессиниң түңелиинде Каттышкан Штаттарның кедергөн мораль кризизи эрткен неделяда Балиморга 9 аныяк ламаларны — тайбың тазалакчыларын шиитпеишинге улам тодазы-биле илергээнин «Дейли уорлд» коммунист солуп айыткан. Шеригге келдиришкин документилерин өрттедип, Вьетнамда хан төөгүүшкүүт дайын-биле хөй американнарнын чептиээрешейн турарын илергейлээн ол аныяк кижилерни 18 чылда кара-бажыңга хоруудаары-биле кыжаныш турар.

Ындыг болза-даа АКШ шеринин Вьетнамда солдаттары өрттендирер бомба-биле херээженнерни, бичии уругларны болгаш кырганнарны дириг өрттеткени дээш шаңналдары барык хүн бүрүде ап турар деп, солуп айыткан.

Мынчангаш кеддиришкин документилерин өрттеткен кижилерге — кара-бажың, кижилерни дириге өрттеткен солдаттарга— медальдар. Американың бөгүнгү башкарымчыларының моралы ындыгдыр деп, «Дейли уорлд» түңнеп бижээн.

ЧАНЫШ-СЫНЫШ ЧОК ВЬЕТНАМ

Вьетнам улустуң демисел-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы ам бистиң чуртувуста болгаш өске-даа хөй үүрүнелерде эртип турар. Азияның болгаш Африканың улустарының эп-сеткил каттыштырылга организациязының онза конференциязының база Тайбының Бүгү-делегей Чөвүделиниң кыйгырыын чүүлдүгүнүн көрбүшаан, бүгү дептерниң кижилери америк империализминиң ханныг үүлгедишкинерине удурланыышкынның үнүн база катап кедүрүп. Вьетнамның маадырлыг улузунга боттарының ханы эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш шиитпирлиг деткимчезин илергейлеп турар.

Вьетнам улус чэрби беш чыл ажыг үеде бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш дайылдажып турар. Вьетнамның улузу бодунуң чуртундан баштай япон, оон дараазында француз колонизаторларны сывырып үндүрген. Ындыг болза-даа америк кулдапкычылар чартык миллион ажыг шеринп Мурнуу Вьетнамче чорудуп, мында бүжар-чүдек дайынын каш чылдарда үргүлчүлеп турар.

Каттышкан Штаттарда ам соңгулда мурнуун кампаниязы чоруп турар. Вьетнамга «тайбың таарыштыр шиитпирлээшкинни» чедип алыр дээр аазаашкыннарны харам чокка берип, дайынны «чавырылдырар» болгаш «американзырак эвес болдурар» дугайында чугаа-соттар үргүлчүлевишаан. Парижте аабан ёзугунуң беседаларында АКШ-тың төлээлекчилери «тайбыңга ынакшылдыг» чугааларын алды айда чулчуруп турар. Ындыг болза-даа бо бүгү чугаалар болгаш аазаашкыннар Вьетнамда дайынны калбартырырыга. Вьетнамның херээнге Каттышкан Штаттарның холгаарлаашкынын күштелдиреринге белеткелди түгле чажырып чаап турарының херечизи-дир.

Фактылар бистн аңаа бүзүредип турар. Шынында Вашингтон Соңгу Вьетнамның хоорайларын болгаш суурларын агаардан бомбалаарын болгаш боолаарын соксадырындан шуут ойталап турар болганда кандыг «тайбың таарыштыр шиитпирлээшкин» дугайында чугаа туруп болур боор? А америк командылал Вьетнам Демократтыг Республиканың сырый чурттакчылыг районнарын бомбалаар болгаш боолаар самолёттарының, корабльдериниң санын улам көвүдедип турар. Чоокта чаа Соңгу Вьетнамның эриктеринге «Нью-Джерси» дээр линкор чедип келген. Оон улуг хемчээлдиг үгербоозу 900 килограмм частыр октарыбле тайбың суурларны боолап эгелээн.

ВДР-ниң девискээрин аравтанаыг бомбалаарынга киржип турар «Б-52» дээр стратегтиг бомбалакчы самолёттарның саны эрткен чылдың дургузунда ийи ажыг катап көвүдээн. Пентагонның сан-медээлерин ёзугаар алырга, ВДР-ниң девискээринче ийи чартык миллион тонна ажыг бомбаларны болгаш частыр октарны октаан. Ол болза Соңгу Вьетнамның чурттакчы бүрүзүнге 150 килограмм оныажып турар дээни ол. ВДР-ниң девискээринче октаан бомбаларның болгаш частыр октарның саны делегейниң ийнги дайынымның үезинде ажыглаан америк бомбаларның болгаш частыр октарның ниити тоннажындан дыка ашкан.

АКШ Мурнуу Вьетнамда дайынын калбартнышаан. Интервентилер кижи дыңнавааи араатанаыг үүлгедишкинерин инда база үүлгедип турар. Мурнуу Вьетнамда эң-не шылгарангай кижи кымыл деп, Сайгонда америк капитан Г. Смеатон айтырган.

— Взвод командири Кинди-ле болгай деп, Омеа сват-даа чок харылаан.

— Бистиң Кинди Вьетнамче легроннин хөме кутkан болгаш опу орттеткен...

Чоокта чаа Данангта америк эрге-чагыргалар бичe капрал Дениэл Алленни болгаш далай чадаг шеринниң алды солдаттарын суд харысалгазынга киирер ужурга таварышкан. Чүгле ийи хүннүң дургузунда безин беш тайбың чурттакчыларны аазып, кезип база боолап өлүргенинге бодунуң бурузуун судка ол миннингеп. Ол аңаа мындыр сагышсыраар-даа хире эвес болган.

Мурнуу Вьетнамда 101-гн аэромобиль дивизиязының 502-гн полугунуң 2-гн батальонунуң солдаттары боттарын «дулгуйктар кылыр батальон» кылдыр адаттынып алган. Олар боттарының бүжар-чүдек херектерин ыят чогу-биле мактап турарлар. Олар өлүрген-не кижизиннин холунга боттарының шериг кезээнин адын айыткан бараалгаашкын шынзылгаын тутсуп каар.

Мурнуу Вьетнамда калчаарап баргаи интервентилерниң мораль моазуун көргүскен мындыг янзылыг фактыларны чүс-чүзү-биле айтып болур. Оларның ол онза кадыг-дошкун чоруу гитлерлиг фашизминин кемпиг үүлгедишкинилерин кижи торелгетеринн сеткил-сагыжынга катап киирип келир. АКШ-тын Мурнуу Вьетнамда шеригнерининң командылакчызы Крейтон Абрамс ол өлүрүкчүлерге бодунуң үлегерин көргүзүп турар. Чоокта чаа ол генерал Сайгоннуң чоогунда кедээ суурну үзүткаарынга болгаш суурнуң тайбың чонун, оон иштинде хереэженнерни болгаш бичии уругларны боолап өлүрерингe бодуп-биле киришкен.

Вьетнам улуска удур америк империализминиң бүжар-чүдек дайыны улам-на араатанаыг шынарлыг болуп бар чоруур. Америк самолёттар бомбалаар дээн объектилеринге 10 километр хире чоок ужудуп келгеп, бомбалап турар. Олар боттарының өлүмнүг чүгүн «айтып каан дорбелчиннерже» кайы-хамаан чок октап, улуг шелде дирит-ле бүгү чүвени үзүткап турар. Химиктиг чепсекти улам калбаа-биле ажыглап турар. Самолёттардан бысканнандыр чаштырар хоран химикаттарның дузазыбиле американнар хөй чүс-чүс муң гектар рис, садтар болгаш аъргазым шөддерин үзүткаан. «Хора чок» дээр газтарның айылынга хөй муң хереэженнер, бичии уруглар, кырганнар таварышкан.

Интервентилерниң араатанаыг үүлгедиглерин санап четпес. Ынчалза-даа оларның араатанаыг чоруу — күштүүнүң демдээ эвес. Ол дээрге, күш чок шугуддаашкынның болгаш калчаараашкынның илерелн-дир. Ам Вьетнамда дайын американнарның «тинлелгезин»-биле доостур дээр чүвеге бүзүрээр кижи американнарның боттарының иштинде безин ховар-даа боор. Ол чуртта Каттышкан Штаттарның шериг байдалы улам дорайтап, а оларның чидиргилери көвүдеп турар.

Бо чылдың бирги чартынында америк шериглериң өлүрткен солдаттар, офицерлериниң саны эрткен бүгү чылдынындан хөй болганын сагындырып каалы. Албан ёзугунуң иледе эвээжеткен сан-медээлерин ёзугаар алырга, өлүрткен болгаш балыглаткан американнарның саны 250 муң кижиге чоокшулаан, а узуткаан самолёттарның болгаш вертолёттарның саны 4.500-ке четкен. Ам безин дайынга 100 миллион ажыг долларны чарыгдаан. Октябрь 5-те Каттышкан Штаттарның сенады дайынны улам ыцай чорударынга база 28,6 миллион долларны немей үндүрүп берген. Ынчалза-даа ол чүгү өскертирил?

Американнарның чидирин, чарыгдаларын ковүдээн, а вьетнам улустуң удурланыышкынын кошкак суларавааи. Мурнуу Вьетнамның бүгү девискээринде кадыг-дошкун тулчуушкуннар соксаал чокка чорун турар. Хүн бүрүде чүс-чүс ракеталар, миналар, частыр октар хоорайларда шериг объектилеринге, аэродромнарга, нефти шыгнаар черлерге болгаш американнарның лагерьлеринге дүжүп турар. Патриоттар дайынчы инициативаны боттарының холунда тутпушаан.

Чоокта чаа-ла американнар дайынны «дилеп тывары болгаш узуткаарын» боттарының сорулгазы кылдыр мактанымышкын-биле медеглээр турган. Ам олар «салдыкпас болгаш арыглаар» деп өө-не дерзин сорулганы боттарының мурнунга салып турар апарган. Оөң утказы болза, хоорайларны болгаш базаларны камгалаар чоок черлерден партизаннарны үлүрер дээр оралдажмышкынны кылыр дээни ол. Ындыг болза-даа бо сорулганы күүседир шинээ олярда база чок болу берген. Америк армия Сайгонну долгандыр он-он муң солдаттарны моөлээн болза-даа инда бодунуң гарнизонунуң айыыл чок чоруун хандырып шыдавайн турар.

Бодунуң демиселиниге Вьетнамның улузу Совет Эвилелиниң болгаш социалнзминиң өске-даа чурттарының аны-дуңма дузаламчызынга, бүгү чурттарның ажылчы чоннарының деткимчезинге болгаш өө-сеткил каттыштырылгазынга даянып турар. Вьетнам улус бүгү бергелерни болгаш шылгалдаларны ажып эртип, бодунуң шиниг херээнин тинлелгээнн чедип алыр дээрзинге чиганнаг чок.

А. ЛЕОНТЬЕВ.

(СЭТА).

ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛ ДУГАЙЫНДА ЧАА ДЕЛГЕЛГЕ

«Ленинчи комсомол Төрээн чурт дээш тулчуушкуннарга» деп сонуургаачыг делгелге аныяк патриоттарның дайынчы маадырлыг шылгараддарынга, революция хөгө, социалистиг Ада-чуртуң аддары болган хосталгазы хөгө ажы-тынын бергеннериң чырык тураскаавынга бараалгаттынган. Делгелге ВЛКСМ-ниң 50 чыл ойнга турескаал кыдыр ССРЭ-ниң Черсеетиг Күштериниң Төп музейинде ажыттынган.

Дайындажыышкыннар одуңга шоңдурган, дайынчы туктар аданда улуг делгилер делгеп ийи ышты доодур келбергаан. Ында аныяк коммунистер ээлелиниң маадыр төөгүзүнүң барык ыың документтелерин көргүсеер. Материаддарны музей фондуларындан, Совет Армиязының Төп күрүне архивинден, ВЛКСМ ТК-ның архивинден болган ариинның, ужар түүлүүн, флоттуң кезектеринден, каттынгышкыннарындан база алчылаан.

Аныктарның Коммунистиг Эвилелиниң чартык чүс чыл дургузунда эртеен оруунуң өскенок хей кайгамчыктыг шылгараддарын делгелгеде бүзүрединг шын көргүсеер. Ында делгеен Питер кызыл гвардейжиларының чеңге багазар чидиг кызыл оңнут демдээ. Балтий матрозунуң нүлемёт оптары диеккен курлак саадда — аныяк пролетарийлерниң маадыр-шудургузуунуң баштайгы хереченнелдери. Аныктар октябрь тура-халышкыгының мурнакчы дайынчы күштеринең бирээзи турган: Кышкы ордуну штурмизарынга беш муң оолдар, кыстар кирешкен. Москвага ийи кызыл гвардейжиниң-ие бирээзи «комсомолчу ыяы-харлыг» турган.

Мындыг чурагайлар база бар: Бүгү-эвилелге хамааты дайынның фронтуларының үш удаа эрттиргеен комсомолчу мобилизациязы Кызыл Армияга он-он муң дайынчыларны берген.

Контрреволюция бастырган. Антантаның чылча шаптырган аг-шериглериниң артыкчылары үзүүр ойлаттырган... Делгиирниң бир улуг салбырында баштайгы беш чылдарны, чуртту индустриалдаштаарынга болган коллективизастаарынга комсомолдуң ролюн көргүсеер. Төрээн чуртуң кангаланыр шүү-шыдалын быжыглаары Ленинчи комсомолдуң ыол сагыш салыышкыннарының бирээзи болган. Делгелге Шерит-Далай болган Агаар флоттарынга ВЛКСМ-ниң шефтээнин көргүсеен. Сут адаа денискөрлериниң баштайгы комсомолчу дайынчыларының чуруктары, комсомолдуң ужар түүлге чорудуп берген төлээзи, Совет Эвилелиниң Маадыры М. Раскованың ужудуушкунга кедер каран шилдери, Кыдат-Чөөн чүк демир оруунга, Хөсөөн хөлге, Халхин-Голга болган тулчуушкуннарының кирээнчилеринең комсомол биллеттери көстүр. Материаддар бистиң республикавыс Испаниягы камгалап турган интернационалчы бригадаларывыстың аныяк дайынчыларының дугайын тайылбырлаар.

Оолдар, кыстарның патриотизми Ада-чуртуң Улуг дайынының сүрлүг чылдарында оваа илереп көзүлгеен. Боттарының хөрээнің ышкының хамызы-биле үнелээн аныктарның маадыр бедик мөзүүн ол делгелге-биле таныжарга, база катап тодаргай көстүр. Сталинград областың аныяк эки-тура-чыларының дашгыраа сөстери, «Танкылар хидынчыларының отрядтарын организастаар дугайында» ВЛКСМ-ниң Тыва хооркомунуң докладындан алган үзүүлү, чартыктан хей кезии аныктардан турустуунган партизан отрядтарының дайынчы чеңээ болган дериглери делгилгирде киргеен.

Хей документтелерни эң баштай-ла ацаа делгеп көргүсеен. «Өлүүге таварытсыыесе, бистерни коммунистер деп санаар силер»—деп бижээн чагаа 1944 чылдың январьда Полесье суурну хостарынга аны-тынын бергеен комсомолчу үгер-бооразчёдундан тывыптан. «Аныяк назыныңдан чарлыг, өлүрүнден коргүүлүг мен. Ленин хөгө аны-тынывны берип турмен»—деп. Хотин хоорайның чижыт комсомол организациязының штабының кежигүүзү Н. Салтанчуктуң фашистиг хөрүүзүлдүн ажазынга чоруткан чагаазындан алган өлүрүүлерни ында көргүсеен.

Адаларының революстуг, дайынчы болган күш-ажылчы чагай чанчыларын чер болганта иеитередир. Оң хүлээлгеге 60 чылдарның комсомолчуларының шынчы. Делгелгеевиң түүнел иеээзиниң темазы — армия комсомолуунуң бөгүүгү аныдыраазы. Материаддар армейжи аныктарның бедик моральдыг, дайынчы шылгараддары, хөөчүн салгалдарның шылгараддарын катаптаарынга оларның кажан-даа белеңня көргүүр турар.

(СЭТА).

КЕЗЭЭЛЕ ДАЙЫНЧЫ

Екатерина ТАНОВА

Холуында тудуп одурган солунуун стол кырынга салып каап, даштын ойнап турган уругларны көрүп, оларның арыннарында чайынаанган вас-кежиктин өөрүшкүүдүн үзешкен дег. Михаил Халырбаевичиниң арынга база хүлүмзүргүт чайнай берген.

Аас-кежиктиг уруглар. Чурттуң келир үези. Олар дээш, оларның келир үези дээш чурттап эрткен үе халас барбаан. Оларның бөгүүгү сагыш-амыр чаш назыны дээш экижи эвес үлүг-хуузун киирген болгаш ам-даа киирериң ол сетиил хамыышкын-биле бодап орган.

«Хөглүг оваа өөүн доругунар, уругларым. Силерниң аас-кежиктиг чурттаганнарга каруңгы дүн шаптык болбазының дээш ам-даа хөйүү кылыр бис. А бир эвес бистиң аас-кеживисче дайынчы кыжанып келзе, аңаа төлептиг харыыны бээрикте кажан-даа белеп бис».

Михаил Халырбаевич солунуче база катап дап берген. Шыназа-даа оон хөлдары документилер кадагалаар хааржикта барган. Чехословакияның Прага, Брно, Братислава болгаш Европаның өске-даа хоорайларын хосташканывының дугайында аңаа берген шын-ызыгаарларын катап-катап номчаап, чыткан черинге дедир каныын-биле суп каан.

Дайынның кадыг-дошкун чылдарының кезек үүлүдүзеринде оон сагыжында чуруттуунуң келгеп.

Ыш-бус шыпкан кудумчуларның ол-бо талазындан хөлдарында чечектер туткуласан кижилер өөрүшкүүнүң карак чаштары арыннарында чайынаптап, оон күүлүүт Т-34-үн долганып кээп, ону өң-баазын чечектер-биле хөме октап турган. Аку-дуңмалыштының изиг-дыңзыг куспактаашкынын болгаш ошкаашкыннар.

Хостакчыларны үткүп, байыр чедирип турар ол чонның өөрүшкүүзүн деңнээр чүве тыныбас. Ийе, ол бүгү өөрүшкүүнүң шактары. А ол өөрүшкүүнү чонга эккелгиже чедир кандыг берге оруктарны ол эртээнил. Фашизмге удур деминселге чеже мынак эштерни ол чидирбааныл, чеже өлүүчидимин, дерзин үргедээшкинин ол корбээнил!

Михаил Халырбаевичиниң арны ширинн апарган. «Чок, дээргилер! Чехословакияны силерге бербес бис. Оон хосталгазы дээш бистиң муң-муң совет кижилер аны-тынын бергеп. А ол ындыг амыр бе? Бир эвес херек апарза, ол чурттуң социалистиг чаалап алышкынын камгалап, база катап туржурунга белеп бисе».

Михаил Халырбаевичиге аас-кежиктиг аңыдыраз амыр-тайбың боду чедип келбээн. Оңу тургусчур дээш чону-биле кады бичe чажындан эгелеп бо хүннерге чедир ол чеже күштүг болгаш энергияны ундурүп, чеже дерзин төкпээнил. Ол дугайында шуптузуун бижиир чүве болза, кылын-даа вомнар бижиттинер ийик.

Билип келирде-ле ада-иезин чон, аалдар аразынга кадарчылап өскеп ол аңыдыралдың аар-бергеэнин бичe чажындан-на биле берген. А кажан тыва черге чаа аңыдыралдың ора-сомазы көстүп кээрге, ону улам шапкынчыларын дээш чонунуң демиселиниче ол чайгаар-да хаара тырттыра бергеп. Ында-мында болүүлежип хуралдаан улустарның чугаа-домаазының ужу-кыдыын дыңнаап, ужур-чөөүн айтырып чораап, чүвенин аай-бажын биле берген.

Тыва черге аңыдырал тайбың чаагайы-биле сайзырап, улуг Совет Эвилелиниң ачызында чонунуң ажыл-агый, культура тургузуушкуну хөгжүп эгелээн. Ядыы чонга хосталганы экжелген чаа эргечагырганың дайынчызы арбевеш ол ышчан чаа-ла тыптып келген тыва биженке боду дүргенн-биле өөренип албышаан, кодээнің чырыдыышкын балгүннеринге биижик башкылаан, нам, чазактың доктаал, шинтиирин чон ортузунга суртаалдаарынга кызымаккай киржип турган.

Суртаалчы болгавда, хөйүү билир, төйүү өөренип алыр ужурлуг дээрээн Конгар араве кежигүүнүге кирип турган-да биитеп. Ынчан Кызылга организастаттынган башкы сургуулунга, оон соонда Москвага КУТВ чанынга үр курска өөренип, бодунуң билиин доктаамал бедидин турган. Даанган ажылынга кызымак өөредилгеге сундулуг аныяк оолду. Тываның Арат тын Революстуг Намынын кежигүүнге киирип алган, 1934 чылда оңу нам Төп хораазы КУТВ-ка өөренирибиле Москвага чорудуткан.

Сургуул дооскан Конгар Москвадан чедип келгеш баштай АРЭ-ниң Кызыл хооркомунуун секретарынга, оон соонда устыныш кооперациязының баштаар черинин харыысалгалыг секретарынга ажылдай берген.

Кедээге чаа организастаттынган будүүлгелерже удаадараа сургакчылаан, чаа-чаа ус-тывыш будүүлгелерин организастаап турган. Ынчан кожууннарга хөп даараарынгыл, ыыштаан херексел кылырының, балык тударының артельдерин тургуступтуулаан.

Аныяк будүүлгелериниң ажыл-агыйы мал, чер-ажылындан тудак чокка сайзырап, ышкын хөгжүп олурган. Чаа амыдыралды тыва черге тургузарынга эгезинден эгелеп улуг-хуузун киирипкилирип келген кижиниң сагыш-сеткилин чоргаараа-биле долдуруп. Төрээн черинин чечектелиишкини дээш ам-даа хөйүү кылыр. Тыва чер ам-даа таныттынмас кылдыр чаартынар дээрээнге ол-даа, оон кады ажылдап турганы орус, тыва эштери-даа улуг бүүдүлдүг, чаңгыс деминг, холуу туттунгур ажылдап турганнар.

1941 чылдың июнь. Дүвүрээшиниг медээни Конгар бодунуң коллектив-биле кады дыңнаап. Ажыл шагы төнген соонда бажыңынче чанарын кым-даа далаштаап. Элээн үр тутталажып, чамдык совет хамаатылары эштер дайынче оларны чорудар дутайында биллдирипкиин биижип желээн. Конгар орейтады бажыңынче бызыкап. Оон бодалы эрээн-шокар.

Туттунарда дыттыг Саяа
Тура дүшпейн ажа-ла бээр
Дузалаарда эптиг СССР

Дужуу бодап чеде-ле бээр —деп, ынчан чонунуң чоргаараа-биле мыражыш турарын ол бодап чораан. Шынап-ла улуг Совет Эвилели эвес болза, оон чурту ыыдыт сайзыралды кайын көөрүл. Кадарчы хөлечик ескүс оол бөгүн дег ыыдыг эвээ бедик, хөрээ делгеп, эртем сургууулдуг апаар харыы кайда боор. Чонуун аас-кежиктиг кара холуу суп келгеп дайзынны сактып келгеш, оон өжээн-кызыы үлам хайныгып келген. Кызыл дайзын-биле барып сокчур дээш биллдириишкин киирип турар орус эштериге ол иштинде адаарган чораан. Ынчаарга мен биллдириишкин киирааимзе хүлээп алыр ирги бе. Боду-биле барын тулушпас болза Конгарның сетиил-чүрээ кажан-даа оожургаваас ышкаш сагындырган. Че, кандыг чүү-даа болза, каакты шимгеп, биллдириишкинден бижиплеттейн—деп, ол быжыы-биле бодап алган. Ол, ийи удаа биллдириишкин бижээн. Ынчалза-даа харыы сураг болган.

Саян арты ырак кыдыг тыва черже кижилериң чүректеринге дайынның чаңгыыы дээп, чон бүгү нүүдүн дайзынны чылча шаварычо угландырышкан. Ажыл улуг. Конгар ам ыыш болгаш алгы заводтарының парторгунга ажылдап турган. Тайбың турганында бодаарга ажылдың темпиин ийи катап өскеп. Оон-биле кады ополчен сургуулу база организастаттынган. Бир төө дайын чоруур дээш биллдириишкин кииргеннде шериг хөрээн ыяап өөренир апаар дээрээн ол медереп билгеп. Эштери Идам, Севил, Уйнук-оол, Анайбан сутлар-биле кады ополченге лаичыы, хол пулемёду, аар пулемёттуу өөренип ап, шериг уставын шиңгээдип апкан. Оон-биле кады танк башкарарын база өөренип алган. Ол дугайында документилер карманда белеп. Чүгле кажан-на мени кедиртир ирги деп, ол бодап, сагыжы дестүнмейн чораан. Ынчан Конгарны Кызылдың Раскова аттыг даараныгга комбинадының директорунга томуйлап каан. Тыылда ажыл улуг. Комбинат шеригге хереглээр ышкы, хеп даарап турган. Конгар хүндүс чай чок ажыыдап, кежээ шериг херээнге өөренип, оон-биле кады кодээ үүнүп сургакчылавышаан турган. Бир катап нам Төп Комитединиң даалгазы-биле часкы тарыга дугайында Каа-Хем кожуунга сургакчылап чорда, аңаа дүргеи чедер бижик чеде берген. Ында Конгарны төөчe дүргеи оол кээрии дыннаткан болган. Кавчап чоол дүргеи чедерил. Ынчан кожууннар-биле аргыжары амыр эвес. Үр-даа бодаимайн, ыяш кезии, сал даай шаап алган. Каа-Хемни куду эттеп бады келген. Ажыл шагы эгелээриниң оранчок мурнунда-ла ол Төп Комитеттиң эжиинде турган.

Нам Төп Комитединиң болган чазактың удуртукчулары дайынче чоруур дутайында биллдириишкиниерин сайгарып турган. Шилиттингеп он кижиниң аразында Конгарның ады база бар болган. Үрде маназы күзели боттаны бергеннинге өөрээп оод, буттары черге даар-дегбес, ажылдаар черинче маңнапкан.

Майның кааң аяс хүвү. Даараныгга комбинадының коллективи өске бүгү чон-биле кады бодувун директорун дайынче үдеп каан.

— Тиилелгелиг чаным келир силер, эзирлерим!— деэн, бир-ле үдевчиниң сөстери Конгарның сеткизинге таңмалаып калган чүве дег, дайынның кадыг-дошкун минуталарында бо-ла дыңналып кээр. Ынчангаш бис маңап-ла тиилээр ужурлуг бис, шынныг херек дээш туржуп турар бис дээрии ол медереп билип чораан. Оон чаңгыс таныыга кады чораан эштери украин Падалко, орус Калабин, узбек Сайгухтинов олар база-ла маңчаар бодап чоргаанар. Чүге дээрге олар найыралга бердингеп. Төрээн чурттуңга, хосталгага маңаптар. Аку-дуңма найыралдың нүүжү кайы-хире үнелиглиг дээрии Конгар Төрээн Тываныңга орус, тыва эштериниң аразынга тургашла билгеп. Ынчангаш бүгү-де чер кырында яязы-бүрү аймак-сөөк кижилер найыралдыг, чаңгыс деминг болза, аас-кежиктиг чурталга чер кырынга бүрүн чечектелир дээрии Европаның чурттары Румыниязы, Венгриязы, Австрияны, Чехословакияны, Чөөн Германиязы фашистиг кудланыгдан хостаныш чораан база бодап чораан.

Ада-чуртуң Улуг дайыныңың төөгүзүндe база бир алдарлыг арынны арттырып каан Яссы-Кишиневтиң операциязы Конгарның сагыжындан кажан-даа уттундурбас. Румыниянның нийги төөү болуур Яссы хоорайга дайынналар улуг кампалалды кылып алганнар. Ол кампалалды чаза шаварыы-биле совет шериг күжүн мөөнеп келген. Дайынбиле удур-дедир шенежин, алаан үр белеткенгенинiң соонда 1944 чылдың августың 20-де күүлүүт «катюшаларның» адыышкыны-биле эртенгинiң 5 шакта шавар халдаашкын эгелээн. Европаның улуг ховузун ыы-бус бүргей алган. Кайы-даа тала бар-ла күжү-биле тутчуп турган.

Совет шериг бичии-даа аткаарлавайн, дайынның кампалалыы чаза шаап, румын хоорайны хостап алган. Ол тиилелге Конгарга болгаш оон эштериге амыр белеп чедип алдынмаан. Аңаа Конгарның дыка хей яязы-бүрү аймак-сөөк эштери маадырлыы-биле өлген. Оларның өжээнин негевишаан, таак кезээ улам бурунгаарлап чоруткан.

Дайынның кадыг-дошкун хүннери шагда-ла чаңгыланып эрте берген. Дүүнгү дайынчы ак тайбың ишче киргеп. Ынчалза-даа ам-даа ол дайындашпышаан. Амыдыралчурталга бодунуң эзлээбиле ала-чайгаар эртип турбас. Амыдыралга шаптараазынар ам-даа ужуражып келгилээр. Чонуун амыр-дыжын, арын-шүүрүн камгалаары база оон хөрээ апарган. Ынчангаш Михаил Халырбаевич ам-даа демиселии сонсаптаан. Эрзинде районнар арааның прокурорунуң дузалакчызы Михаил Халырбаич Конгарның, ам дайынчы чесээ — лектор-пропагандистиң чидиг сөзү. Ол районга Конгарның лекция, беседа чоруда берген черинге чон эңне хөйү-биле чыглы бээр. А бир эвес районнуң бот-тывынгыр артистери кайы-бир черге концерт азы шын үндүре берген болза, ында мында-ла Михаил Халырбаевич киржип турар дээрии улус билир.

МЕХІСО 68

Тбилиси чурттуг студент Дито Шамидзе чартык чиик дөңгүзге штанга көдүрериниң үш хевиринге 387,5 килограмны көргүскеш, мөңгүн медаль-биле шаңнаткан.

Москва чоогунда Калининград чурттуг Эдуард Гущиниң бодунуң деңзизи 122 кг. Ол күчүтен 7 кг ядрону 20 м 09 см ыраакыр октады, хүлер медаль-биле шаңнаткан.

Москвачы Татьяна Талмизева черниң узунун 666 см хевээш, хүлер медальды алган.

МЕХИКО. Спортка хандыкшылдыглар совет олимпиецтерге улуг сонуургалды болдуруп турар. Боттарының коллекциязарын долдуруп алыр дээш олар тварымчалыг-ла үелерни ажыглап турарлар.

ЧУРУКТА: совет самбистер (солагай талазындан) В. Ильиных, С. Воронин, А. Сошин автографтарын берип турлар.

ОЛИМПИАДАДА

Олимпиаданың алды дутаар хүнүнде бистиң командавыс база бир чаа алдыы медальды чаалаан алган. Сухумиден баргаи 23 харлыг агроном Виктор Санеев үш тептиниң халыырының дүшкүүлүт маргылдаазынга чаа делегей рекордун тургузуп, 17 метр 39 сантиметрни ажа халаан.

Европаның чемпионун олимпиаданың аар атлетика маргылдаазы арттырер черинге делегейниң чемпионуун тиилеп каан. Ынчалза-даа совет команда оон бичии-даа каржадаваан, чүге дээрге, ол командалар ийилээн бистин болгай. Ленинград чурттуг 30 харлыг штангист Борис Селицкий ортумак деңгилиглериниң маргылдаазынга мурнунгы делегей рекордун катташтап, 485 килограммны көдүргеп. Киев чурттуг 23 харлыг Владимир Беляев мөңгүн медальды алган. Ол база мындыг түңнелди көргүскеп. Ынчалза-даа Селицкийден 300 грамм аар деңгилиг болган.

Борбак шой октаар талазыбиле бистиң аддарлыг спортсменнивис Минск чурттуг Роальд Клим ийиги черни алган. Ол ышкаш Москва чурттуг студент Антонина Окорокова бедикн халыырынга база ийиги черде үнген. Спорттуң беш түрү хевирлериниг маргылдаага совет спортсменнер командазы мөңгүн медальды чаалаан алган. Фехтовальщиктериниң ийиги олимпий маргылдаазынга москвачы Марк Ракита мөңгүн медальды чаалап алган.

Октябрьның 17-де эштикчилериниң маргылдаазы эгелээн. С. Белик-Гейзи, Г. Куликов, В. Мазанов болгаш Л. Ильичев олардан тургустунган совет команда хостут арга-биле 100 метрге эстафетага 3 минута 34,2 секунданы көргүскеш, мөңгүн медаль-биле шаңнаткыннар.

Олимпийжи бассейнде сугже бедик черден халыыр маргылдаа база эгелээн. Бо талазыбиле амдыгыында америк М. Кинг мурнап чоруп турар, ынчалза-даа ССРЭ-ниң чемпионуу Тамара Погошева оон соонда хенаиг-ле хожудап, мызыры чедер деп ораалдажып турар.

Бистиң хол бомбүүдүн чыыды командаларывыс — ор кижилериң болгаш хөрээженнериң хол бөмбүкчүдери — болгар болгаш перу командаларыны уда шаап алганнар.

Бистиң чыыды ватерполчу командавыс ГФР-ниң спортсменнерин кыынгыырбайн утнап, ийиги тиилелгезин чедип алган.

Хемө эжикчилериниң чартык финалдыг маргылдаазы база болган. Он алды чурттарының спортсменнери шилидектер болуп, түүнел маргылдаага киржир эргени алганнар. Ынчаарга бистиң командавыстан Анатолий Сас-биле Александр Тимошинин олар медальдарны чер-ле чаалап аптып шыдаарын көргүскеннер.

Боксёрларның белеткел ужуражышкыннарыны үргүлчилеваашаан. Ол ышкаш хостут хүреш талазы-биле маргылдаа аныыттынган. Төгерии орук-биле маңнадыр чадаг-төргеннелериниң баштайгы маргылдаалары болгулаан.

(СЭТА-ның түскей корр).

Бистиң чемпионувус

Бо чылын кала эртеен маргылдаа Владимир Голубничийге эң берге болганыл? Совет холдуң эрзинге чоокта чурттуң чемпионадының үезиндээги дег чидиг күженнишкинни маргылдаага черже таварышка корбээн мен дең, Мехикога киришкен маргылдаалы оруунчу доозулаан, алдын медаль-биле шаңнаткан соонда ол совет спортчу чүгээлээн. Ынчан олимпийжи оюннарга киржирлерни шилип алырының чүрүмү шыдамы: шүүлеен үш-ле кижи Мехикога баарының биллеттерин алыр турган. Сеенге чедеп кылаттап чаржирны ажыок берге болбаан, ынчангаш шымрак хей кылаашчылар маргылдаага киришпейн барган.

Мехикога чаржын үнгеш, стадионга келбейн барган кылаашчылар база белеэш эвес. А Голубничий чедип келген. Баштай-ла эртип үнген олчаан эртип келген.

Ол хулумзурээчел, чымчак чаңныы. Ол неждэ, хүндүлел туружукта база ыыдыг шынчылыг турган. Ындыг ужу чаңныг болурга, шудургу тура-соруктуг болуру-биле канчап дүүжүрүп? Бурундаа чылын Будапешке Голубничий бистиң дивизистиң чемпионадының мөңгүн медалын алган. Ынчан СЭТА-ның корреспондентизинге ол ынчалдыр чугаалап берген:

Владимир украин Сулы хоорайныга чугурер мергежилге өөренип эгелээн. 17 харлымдан бээр чиик атлетика кылып келген. Оон соонда чадаг кижилер чарыжынга сонуургалды апарган болгаш 1956 чылда чурттуң бирги черин алырының маргылдаазынга киришкен. Голубничийниң делегейде эң эки арга-мергежилдиниң бирээзи диргизи турарын таварыла эвес. 1959 чылда чурттуң шилиндек командазынга киргеп, оон бир чыл эрткенде Римге чораап, спартакиада чемпион болган, тиилелгезиг чанын келген үезинде-даа мергежилин үргүлчү бадидын келгеп. Голубничийниң бедик мергежилдиг стадион оруктугажынга 20 километрниң чадаг кылаш чарыжынга делегей рекордуву болур аргазы аңаа берген. Сулы чурттуг 32 харлыг ол башкының шудургузу Мехикога бүзүредиг илерген. Бедик даалыг черден эртер кончуг нарын байдалды маргылдаага олимпийжи шаңналды ооң ийи катап чедип алганы ол. Бистиң командавыстан алдын медаль-биле баштай-ла ол шаңнаткан.

С. БЛИЗНЮК,
(СЭТА).

Редакторуң ораалчызы
С. К. ШОЙГУ.

ХЫРАА

Шоодуг

Дээр чүдереп-чүдереп эвээскаи соонда, бедик тайгазар бажы агаро бергеп. Сооксумаары шоору. Эскетпей эртеп ажылче чоруп ора, болаангаш: «А бо-даа артелээп донат болгай аан, шаг арте, кыш дүжеры ырак херек. Сооксумаар-даа болза, дүвүраан херээ чүү боор, тоовас херек, ол-даа».

Шаг-че маназар эвес. Сарыг бүрү дужуп, даглар буурарып, хемнер, дамыраттар арын конгуратталы донуп чыдар апарган. Кап конукта улаштыр бүргээп, харны иштинче кинр чагылаптап. Ынчалза-даа дээр аяскан

Орай кустүн аяс дээри, хырааны хылыраар дүжүрүп, шажыныы шалырады донуруп-каан. Бодунуп бажыңны чылыглап сеткеп алган Эскетпей чылыг шайын аартап алган, бажыңының чылыңыдан, шайының шинидеп, шыңгыырыксап келген күсүү агаарны эскербейн, чүгле костюмүүт үнүп келгеш. ажылдаар черинче баанынан.

«Бо чүү адаазы чүвел, шыырлым соогун але, дүргеи кабинетче кире бере» деп бодап, сыны күдүе берген, холдарын хүлүү тудуп алган, сылдыр чыраалап орган. Конторазының ажиниге кээрге, үш-дөрт хире ажылдакчы даштын хүн каранда, оон боду дег бүшкүн-бүшкүн, апаргап холдарын хүлүү тутунгулаан алган, шыырныга бергилээп олургулаан.

«Чылыг кабинеттерниче киргилей бербес, чегенчигленип-даа, черже дашкаар чүүүүр бак чаланнын хейлер мон» деп бодавышаан, мендя бээнн солушпайн, кабинединче кире халаан.

Ээ сүзде, орта дээр силер ёе! Кабинет дээрге даштыыртан-даа дора! Столдар, сандайзар бээнн нек доъш-да!.. Дүвү далаш үне халаап, тепкиши чалаан бажып ора, меңгүн дет чүве кылаш дээнн эскерип каан... Доктааташ тоотап коре бээрге... Хыраа! Дидиреичин кончуг боорга, караан оон онскаш, сонгаже коре каапкан... База хыраа!

— Уваа, изиг-даа, соокчуда тоовас деп чүве бо-дур аа... Кулугур хыраа мени утаан киргеин бо ёе?—деп, бодувудан дыңналдыр айтырыпкаш, олургаи ажылдакчыларынче багайтыр хүлүмзүрээн:—Ам дүргедевааже...

С. ДОПУЛАШ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Марианна» 10, 2, «Арена» 4, 7.50, «Анжелика болгаш хаан» 12, 5.55, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымнын 10, «Арена» 11.15, 5.10, 7, 8.55, «Ыраккы эриктерде» 1.15, 3.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Щит болгаш хылыш» (4-кү фильм) 10, 11.40, 1.20, 3, 4.40, 6.20, 8, 9.40 шактарда.

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шелзэн черлер» 10, 2, «Анжелика болгаш хаан» 12, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кибальчиш оол дугайында тоол» 10, 1.40, «Плющихада үш терек» 11.50, 5.20, «Ийи эжикчи шеригге турган» 7.30, «Ыраккы эриктерде» 3.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сут дүвүзүе акваланглер» 4.50, «Арена» 6.40, 8.35 шактарда.

«ВОСТОК»: «Щит болгаш хылыш» (4-кү фильм) 3.35, 5.15, «Щит болгаш хылыш» (III, IV сериялары) 8.30 шактарда.

редакцияның адресі: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторуң 24-63, редакторуң ораалчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аңыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, көзөө ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетүүр кылдызының 22-64, чагаа баа совет туругуут кылдыстеринiң 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парзалга эргелелиниң типографизы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу). ТС—01266.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. октябрь 22 | ВТОРНИК | № 249 (7091) | Өртээ 2 көп.

АНЫЯКТАР КИНОЛАРЫНЫҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ НЕДЕЛЯЗЫ

Октябрь 23-те аныяктар кинолариның бүгү-эвилел неделязы чурттуң ыргып эгелээр. Ол байырлал каичаар эртерил? Неделяның репертуарында канды кинолар киргеннил? Ону «Октябрь» кинотеатрга болган парталга конференциязынга ВЛКСМ ТК-ниң секретары А. Кечилалов совет болган даштыкы журналистерге дыцнатхан.

Ол неделяның эгелээриниң бүдүүзүнде «Найырал ырын аныяктар эгелээр», «Үлүг тулугларның ажыл-ишкиниңде», «Тулчуушкуннарга төрүттүнген комсомол» бодалдарны колдадыр ылеридир сорулгалыг, аныяктар дугайында кинолаарны темалар аайы-биле чонга көргүзер. Бүгү-эвилел неделязы ол үлүг болган чайниавчак кино байырлалдың түңнел кезээ болур. Көрүкчүлер ядгы-ядгы салгалдарның комсомолчуларыы-биле, режиссёрлар, артистер, чогаалчылар-биле ужуражыр.

Сеолгу чылдарның дургузунда туружустунган, чечен болган документалдыг эң эки совет кинолар неделяның репертуары болган. Озар аныяктарның демисселиниң болган ынчалыралының чыл дедегделиниң арыннарын көргүзер. Озарының арасында «Комсомолчулар», «Чедээзээ дидим», «Аныяк гвардия», «Зоя», «Павел Корчагин», чаа «Моабид кыдыраажы», «Йөн оңнуң шерии албаны эрттирип турган», «Чингиле эвес шерии албаныпга таарыжыр» кинолар бар.

Йөн кино чогаалдарны журналистер ам көргеп. В. Маяковскийниң «Эш Ленин-биле чугаа» шүлүүн ёлуттаар база ыңдыг аттыг кыдыр «Ленинаучфильм» студиниң түрүскаи кино-чуруу болган хамаагы дайынның аныяк мадырлары—Советтер чуртунуң баштайгы комсомолчуларынга турасхаатхан. Э. Кеосаяның чаа «Туттурбастарның чаа ужураадары» кинозу ол.

(СЭТА-ның корр).

САЛГАКЧЫЛАР

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдарлыткан бүгү улусчу чарыштыг хилбарткаш, Совет Тываның аныячы ченнары Улуг Октябрьның 51 чыл иом чаа-чаа найгаичыктыг чедишкиннери-биле уткуп турар. Бистиң аныяктарывыстың, оон мурнакчы авангарды комсомолдуң ачы-авыралы ол чедишкинде эвээш эвес. «ООЛДАР БОЛГАШ ЫЫСТАР! МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ ТЕОРИЯНЫ, ЭРТЕМНИҢ БОЛГАШ ТЕХНИКАНЫҢ БЕДИКТЕРИН ЧҮТКҮЛДҮГ ШИҢГЭЗДИП АЛЫҢАР! КОММУНИСТИГ НИИТИЛЕЛДИҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ БОЛУҢАР!» — деп, партияның Октябрь Кыйгырыгларында чалбыыштыг сестер оларны улам-на сорун киргген.

Совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажыычы алдарының чайгылыш чон улаичылаичыларыы болур бистиң аныяктарывыс беттарының алдарлыг ажыл-ишки-биле ынаи Төрээн чуртунга шынчы бараан болуп, коммунистиг идеалдарга, коммунизм тургузуушкунуңуң херээнге хам-дамырындан бердингенин базып самында бадыткап турарлар.

Бисте мурнакчы аныяк ажыл-ишчилериниң хүрээлеңи хүнүң хилбарып орар. «Тыва-тудуг» трозинде тудугчу Иван Кисель, «Коммун-тудуг» септелге-тудуг эргелелиниң тудугчузу Ранса Куулар, Кызылда садыг ажыладынчызы Людмила Өлзей, ушудукчу Мерген Мунзуң, даараныпга комбинадьның даараныкчылары Надежда Бекасова, Людмила Гордеева, Светлана Ондар, Светлана Михайченко, Каа-Хемниң «Тинтелге» колхозунуң саанчызы Анна Одушпай, «Межегей» совхозтуң саанчызы Галина Кюрзун, «Тинтелге» совхозта трактерист Очур-Сат Сарыглар, «Чыраа-Бажы» совхозтуң комбайнери Кызыл-оол Куулар. Зөзининиң Ленин аттыг колхозунуң хөйшүзү Маадыр-оол Дамдың-Сурун, «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң хөйшүзү Петр Күдер болгаш оске-даа ол-ол аныяк ажыл-ишчилер Ленинчи комсомолдуң бежен чылынга турасхаатхан социалистиг чарыштың мурнакчылары болу бергеи. Бүгү-эвилел ушуг-дузалыг улуг тудугларда — Ак-Довуракта болгаш Хөөү-Аксыда комбинаттар тудуунда хөй национальдыг аныяк-өскен хөп-хелдарынган туттунчуп алган эрес-шудургу ажылдап турар.

Бүдүүлгелерге, тудугларга, төрээн колхозунга болгаш совхозунга ажылдаар, күш-ажыычы тускай мергежиляи чедип алыр дээш комсомолчуларның, аныяктарның чүтүкүл, беттарының күүнүнге, билиинге оларның бүзүреал оскеп. Ол чүткүлдүг бынаяктарыы, ниитилеп бүдүүлгезиниң бүгү кавыларынче аныяктарны хандыңшыдары— улус аныя-агыйның чугула хөрөп-тир. Цехтерде, фермаларда, тудуг черлериида ажылдап барып турар инниилерниң хөй нуруузу аныяктар болгай. Тускай белеткелди эрткен он-он олдар, кыстар Тываның бүдүүлгелериида, тудугларында, совхозтарында болгаш колхозтарында ажылдап турар.

Аныяктарның салым-чолу дээш улуг харыысалга партия, профзиилел, комсомол организацияларынга, бүдүүлгелериниң командирларынге, совхозтарның болгаш колхозтарның удуртукчуларынга, мастерлерге болгаш бригадирлерге онаажыр. Оларның база бир чугула хүлээлгези чүл дээрге аныяктарның ажылдаарынга таарыпчалыг эки байдалдарны тургузары, тургузуучу ажыл-ишкиниң коруунүүлүн медереп билир чоруукту оларга чаңчыктырары, эң бичии, бодуун-даа бол, күш-ажыычы сорулганы хөрек ыяныпга шиитпирлеп биилиниң ураи аргазын оларга өредири болур.

«Хаиы маркисчи-ленинчи дарыгыышкын чөпкө, эртем-техниктиг депшилге дээш практиктиг демисел чоруттайн, кем, электроэнергия, газ, нефть, машиналар, тараа, эът, идик-хөп бүдүүлерни, хөмүр-даш тывыкшы көөдүктелбейн, күш-ажылдың бүдүүлгүлүүн, бүдүүлөр продукциияның шиңгарын бедиктейн, каиаалга, хүшгелыг болбайн тургаш, коммунизмни тургузар эрга чок деп чүвени өөлдар, кыстар тодаргай биилеп турар үшүлүг» деп, «ВЛКСМ-ниң 50 чылының болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгаларының дугайында» бистиң партияның Төп Комитединиң декгаалында онзалап дамдегээн.

Аныяк кижини бүгү талалыг мергежилге кижизидериниң сорулгазын чедишкинниг шиитпирлеп болгу дег мурнакчы коммунистерни, комсомолчуларны, дүрүмчелгелиг специалистерни аныяк ажыл-ишчилер-биле ажыпче хандыкшылар хөрөп. Күш-ажылдың хөөчүннары, бүдүүлгө мурнакчылары— ажыдыралдың чаагай дүрүмчелгелиг кижилери аныяк салгалдың салым-чолу дээш база улуг харыысалгалыг. Кайы-бир адырга чаа ажылдап келген аныяктарны ол кижилер ада ёзугуу-биле утпап, оларны шөпке ап, кижизиг ашы-чанын, ажыдыралчы байлак дүрүмчелгезин оларга дамчыдып бээр хүлээлгелиг. Ынчан аныяк кижилериң чүрээ хайныгып, ажыл-ишке хандыкшылы улам кыптыгар болгай.

Ындыг турбуже республиканың чамдык бүдүүлгө, транспорт черлеринде аныяктарны ажылга хөөп чөп хүлээп алыр чүүлдер бар. Ынчангаш ажылга кирген чамдык аныяк кижилер тускай мергежиия чедип алыр дээш чүткүлүнге чогаан ббээр фактылар база бар.

Күш-ажыычы ажыдыралдың оруунче баштайгы базыины кылып киргикеи аныяктарны коммунистиг моральга, бодуиуң үчастогунга, цегинге, колхозунга, совхозунга иизиг ынаажылдың, алдарлыг ажылчы чаңчылдың ёзузунга кижизидери иомчуг чугула.

Ниитилеп бүдүүлгезиниче аныяктарны хандыкшыдары — социал, политика талазы-биле чугула ушур-дузалыг херектир. Ынчангаш бодуиуң хүрээлеңинде 20 ажыг муң аныяктар баштаган Тываның комсомолу аныяк салгалдың идейлиг кижизидилгезиниң дугайында онза ынчангейии салып, аныяк кижиниң шиидп алган оруунуң шынныын угаавгыр созу-биле ажыа бүзүредип, күш-ажылдың коммунистиг ёзу-биле коорунге аныяктарны могаг чон кижизидип, коллективтиг, бүгү ниитилелдиң херээ дээш бедик харыысалгага оларны кижизидер хүлээлгелиг.

ВЛКСМ-ниң юбилейи-биле хелбаштыр комсомолчуларга бөлгаш аныяктарга партия Октябрь Кыйгырыгларынга байыр чедирбишаан, олар каиан иеээзде ышкаш, коммунизм тургузуучуларының бирги адыруларынга турушуп, бөттарының бүгү-ле күүнүн, биилиин Ада-чурттуң чагаай чоруу дээш күш-амыдыраг эрес-мадырлыг чоруктарга баразн болдурво деп бүзүреиин илергейлээн.

Владимир Ильич Ленин совет аныяктарже эң улуг кичээнгейни салып чораан. Ынчангаш аныяк кижилериниң улуг Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылынга турасхаатхан мадыр сорулгуг аныя-ишки Ильичиге эң эки турасхаал ол болур.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМЫ

Беш чыл планың хуусаа бетинде күүседир дээш чарыпшыпаан, үлетүрүүң ажылдакчылары үлетүр продукциязының чугула хевирлериниң хөй нуруузун сайгарарының хемчээлиниң болгаш бүдүрөрииің талазы-биле тос айларның болгаш 111 кварталдың планын ажыр күүсеткеи дээраи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистиканың ыңнадымында чугаалаан.

Эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге, тос айларда үлетүр продукциязының немелде өзүлдези 8,2 хуу болган.

Үлетүрүүң түс-түс адырлары продукция бүдүрөрии мынчаар көрүдеткеи: электроэнергетика — 9 хуу, одаар түүл үлетүрү — 4 хуу, кара болгаш өңнүг металлургиа — 7 хуу, химия болгаш нефти-химия үлетүрү— 12 хуу, машина тудуушкуну болгаш метала ажылдан кызымыкшыны — 11 хуу, ыяш ажылдан кызыыр болгаш целлюлоз-саазын үлетүрү — 5 хуу, тудуг материалдар үлетүрү — 7 хуу, чиик үлетүр — 8 хуу, аъш-чем үлетүрү — 6 хуу. Үлетүр продукциязың ниити хемчээлиниден культура-амыдырал ужуурдузазының болгаш ажыл-агыйның барааиларын бүдүрери 15 хуу көрүдээн.

Планнашкынының болгаш экономика талазы-биле ийиг бөрииишкиниин чаа системазынче үлетүр бүдүрүлгелерии шилчидери үргүлчүдээн: үшкү кварталда үлетүрүүң ямзыбүрү адырларының 11 муң ажыг бүдүрүлгелерии шилчиткеи, кварталдың төнчүзүидө чаа системаны ёзугаар 24,9 муң бүдүрүлгелер ажылдап турган, оларның үзүгиие бүгү үлетүр продукциязының барык 70 хуузу болгаш арыг оруулгазың 80 хуу хиреэи онаажып турар.

Чаа системаларда ажылдап турар бүдүрүлгелер продукциияы сайгарар болгаш арыг оруулга талазы-биле тос айларның бедиткеи планнарын ажыр күүсеткеи.

Бүгү эвилелдешкеи республикалар үлетүр продукциязының чугула хевирлериниң хөй нуруузун сайгарарының хемчээлиниң-даа база бүдүрөрииің-даа талазы-биле тос айларның планын ажыр күүсеткеи.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадымында оон ыңай чугаалаиаы болза: 1968 чылдың тос айларында бүдүргеи: электроэнергия (ниити ажыглалдың электростанцияларының болгаш блокстанцияларының) — 440 миллиард киловатт-шак, нефть—230 миллион тонна, газ 125 миллиард кубометр, хөмүр-даш—445 миллион тонна, шөй—59 миллион тонна, кан — 79,5 миллион тонна, прокат — 63,7 миллион тонна, демир руда — 133 миллион тонна, минералдыг чемишчидилгелер (чаңгыс аай елииица-биле) — 32,2 миллион тонна, пластиктиг масстар болгаш синтетиктиг чүктар — 945 муң тонна, химия волокиолары — 410 муң тонна, автомобиль дугую — 23,6 муң санныг, металл кестирер станоктар 149 муң санныг. Приборлар, автоматчыдылга чевсектери болган саналга техиикаиы— 1585 миллион рубль, аргыг станоктары — 14,5 муң санныг, автомобильдер 595 муң санныг, тракторлар — 315 муң санныг, көдээ ажыл-агый машиналары — 1311 миллион рубль, тараа ажаар комбайнар — 76,8 муң санныг, саазын— 2,9 миллион тонна, цемент — 65,5 миллион тонна, пестер: хөөө саазын пестер — 4581 миллион дөрбелчии метр, дүк пестер — 435 миллион дөрбелчии метр, лён пестер — 506 миллион дөрбелчии метр, торгу пестер — 708 миллион дөрбелчии метр, даараныпга кылыглары — 9,8 миллион рубль, ииитики трикотаж — 642 миллион санныг, дантыкты трикотаж — 221 миллион санныг, хөм идик — 441 миллион ажеш, аът (колхозтарның бүдүрүлгезии санаваска үлетүр ажылдан кылымшкыны) — 4,9 миллион тонна, мал саржаа, быштак болгаш оске-даа ёут продуктуларии сүтке киирилтир саналарга — 76 миллион тонна, үшкү үзү — 2,2 миллион тонна, консерва — 7,3 миллиард лааза, шактар — 27 миллион санныг, радиоприемиктер болгаш радиолаар — 5.102 муң санныг, телевизорлар— 4.174 муң санныг, соодукчулар —2.305 муң санныг, хеп чуур машиналар — 3.504 муң санныг, мебель — 1,8 миллиард рубль.

Эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге, бүдүрген чүүлдер мынчаар көрүдээи: электроэнергия — 35 миллиард киловатт-шак, нефть — 16 миллион тонна, газ — 9 миллиард кубометр, шөй — 3,4 миллион тонна, кан — 3,3 миллион тонна, белен прокат — 2,6 миллион тонна, автомобиль дугую — 1,7 миллион санныг, автомобильдер—19 муң санныг, тракторлар — 13,7 муң санныг, цемент — 2,6 миллион тонна.

Өңнүг металлдарны, оон иштинде алюминийии, чес-ходаны, пликтн, иекельди бүдүрери, нефти-химия продуктуларын бүдүрери болгаш нефть ажылдан кызыры, үлетүр продукциязының оске-даа хөй хевирлерии бүдүрери көрүдээи.

Улус херегледиииің барааиларын бүдүрери мынчаар көрүдээи: бүгү хевирлериии иестери — 215 миллион дөрбелчии метр, ииитики болгаш дантыкты трикотаж — 39 миллион санныг, даараныпга кылыглары — 1,2 миллиард рубль, хөм идик — 24 миллион ажеш, аът—175 муң тонна, үшкү үзү — 126 муң тонна, консерва — 455 миллион лааза, радиоприёмиктер болгаш радиолаар — 340 муң санныг, телевизорлар — 501 муң санныг, соодукчулар — 338 муң санныг, хеп чуур машиналар—290 муң санныг, мебель — 150 миллион рубль ажыг.

Үлетүрүде күш-ажылдың бүдүрүлчүлүүт эрткен чылдың тос айларын-биле деңнээрге, 5 хуу өскеи.

Үлетүр планын ииитиин-биле чедишкиниииг күүсетсе-даа, продукцияны бүдүрер, сайгарар болгаш чылдалар талазыбиле тос айларның даалгаларын күүсетпээи бүдүрүлгелер бар хээрээи ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадымында деңнеглээн. Чамдык министерстволар каустиктиг содаиы, бүс турбиналарын, түр төктүр электри шимчедичилерин, нефть аппаратуразын, дарган-пресс машиналарын, аргыг машиналарын, чүүк болгаш пассажир вагоннарын, көдээ ажылагый машиналарының чамдык хевирлерии, хүдүт мяжнын, саазын, картон, цемент, асбоцемент хоорааларын, чылын эттээр демир бетоину, тудуг түлбүзүүн, ёөн пестерии, ииитики трикотажты, соодукчуларны болгаш оске-даа чамдык кылыгларны бүдүрер талазы-биле планны күүседнрии хандырбаан.

Эртем-шинчилел организацияларының болгаш бүдүрүлгелериің күжениишкиниерии эртем-техниктиг чугула айтырыгларны шиитпирлээриичe, чаа бедик бүдүрүкчүлүг техниканы, мурнакчы технологияны, бүдүрүлге чорудуушкуиларының комплекслиг механизациязының болгаш автоматчыдылганың чепсек-хереклелдерии тургузуп, иептередиринче утландырган. Моон-биле кады эртем-шинчилел ажылдарының, эртемиің болгаш техниканың чедишкиниерии иептередир планның чамдык даалгалары четче күүсеттингээн деп, ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелелиниң дыңнадымында чугаалаан. Тос айларның дургузуида улус ажыл-агыйынга 1,3 миллион чогаадылгаларны болгаш рационализаторлуг саналарны иептередир, ол чорук чылда саиала-биле алырга, 1,4 миллиард ажыг рубльиың кажиалгазын берген.

(СЭТА).

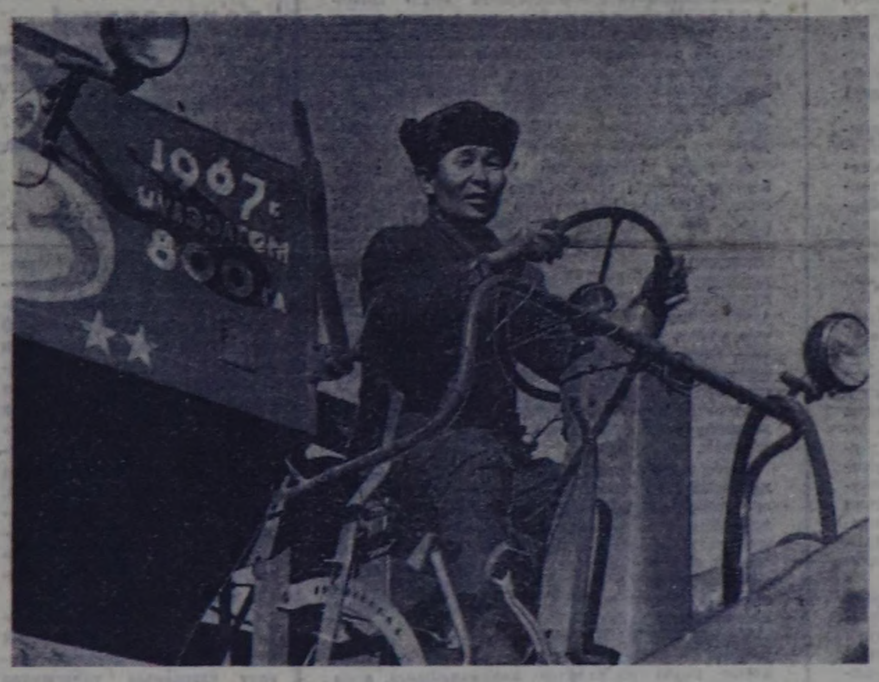

ВАСЯ ДААЙ

«Революциияның чалбыыжы» колхозтуң № 1 хөөү бригадазында комсомолчу-аныяктар бригадазының кежигүнү, ынчалза-даа коллективтиң эң улуг назылыг механизатору Василий Чогдурович Калзан хүндүткелдиг ажыл-ишчи. «Вася даай!» деп оны аныяктар хүндүлеп адаар. В. Ч. Калзан улуг-нормаиы 150 хуудан кудуладып көрбээн.

Оң талада ЧУРУКТА: Тракторист Василий Чогдурович Калзан.

Фото С. Феоктистовтуу.

★ ★

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда комбайнер Ооржак Такай-оол үш чыл иштинде ажаал алышкың сезонунда «эң дээре комбайнер» деп атты эдилеп турар. Ол хүн бүрүде барык бүдүн чартык нормаиы күүседип келген.

Солагай талада ЧУРУКТА: комбайнер О. Такай-оол.

А. Мельниковтуң фотозу.

Юбилейниң бүдүүзүнде

Секретарьдан интервью

Бистиң Улуг Төрээн чуртувус каш-ла хонгаш алдарлыг Ленинчи комсомолдуң чартык түс чылының байырлалын демделеп эрттирер. Кайгамчыктыг байырлалдың бүдүүзү бо хүннерде Тываның комсомол организациязының кылып турар ажылдарының дугайында чугаалап бээрии ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары Дандар-оол Бок-Хүнаевич Соржактан бистиң корреспондентивис дилээн.

— Республиканың кодээ ажылагый бүдүүлгелериида, албан организация, бүдүүлге, транспорт, харылзаа шугумунда ажылдап турар комсомолчулар юбилейге алдар болдурган социалистиг чарыпта калбаа-биле хаара туттунган. Комсомол Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорай комитединиң байырлалга тураскаатхан хөй кижи киржикчилиг каттышкан пленуму келир воскресеньеле Кызыл хоорайга ажыттынар. Байырлал мурииунуң социалистиг чарышының тиилекчилери 250 кижи ол пленумга чалаттырар. Бо хүннерде чер-черде комсомолчулар байырлалдың ол пленумунга киржир эрге дээш бүдүргеи ижии түүпеп, ажыл-иштиң чоруп турар аайынче чүиү немелтир кылырын эде көрүп турарлар.

Районнарның комсомол комитеттери юбилейге үтүштүр алгылаан социалистиг хүлээлгелериии түүпелдерии үидүрүп, ЫЛКСМ обкомунга рапорттарын түс бүрү бергеннер. Чер-черде комсомол эге организацияларының байырлыг хураддарының амгы хүннерде эртип, обкомда оон түңнелдериниң келгилээнинге Дандар-оол Бок-Хүнаевич үр дөктаагаи.

Чуруттуң бүгү комсомол организацияларыи аныяктарның өөредилге ажыл-ишкии түңнээи хураддарыы октябрь 5-тен 20 чедир эртирген турарын ВЛКСМ Төп Комитединиң түскай доктаалында айыткан. Комсомол ТК-зының доктаалында айыткаиын ёзугаар бистиң республиканың комсомол эге организацияларының баттарының ыидыг хураддарындан хүлээп алганы, өөредилге, ажыл-ижиниң түңнелии СЭКП Төп Комитединге рапорттаан чагааларын чоруурыбыле партия эге организацияларына хүлээткилээн.

Республикада комсомолдуң 493 эге организацияларыиган баштайгы үеде 214-түнге ыиыг хураддар эртип, аңаа 16726 кижи олурушкан, 628 кижи санал бергеи. Ол хураддардан 624 кижини ленинчи комсомолдуң хүрээлеңинге киирип алган. Олардың иштинде ажылчыинар 68, көдээ ажыл-агыйда ажылаан турарлар 117 кижи. Партиа кежигүнүүн кандидадынга кирер 30 кижиге рекомендациялары бергеи.

Моон-биле чергелештир комсомол аге организацияларды бар чер бүрүзүидө аныяктар слёттары эртип турар. Ылаңгыя ыиыг слёттар Каа-Хем, Улуг-Хем районнарга дыка организастыг эртеи. Ол ийи районга октябрь 16-да хүндүскүүиүң 11 шакта чер-черниң бүгү комсомол организацияларына слёт хураддар ажыттынган турган.

Балбаргаи социалистиг чарыштың түңнели үнгенде оон тиилекчилерииге Төп Комитеттиң выпиедилерии, хүндүлел бижиктерии, юбилейиид значоктарын байырлалдың бүдүүзүиде тывыскаи турар. Ыиыг бедик шаннала төлептиглер бистиң комсомолчуларывыста, оларның бүдүүзүи организацияларында эвээш эвес бар деп секретарь сөзүи доозкан.

Улуг эртемден

Тыва бижиктиң тывылганы болгаш хогжүдээзи, Тываның национал литературулуг дыламың тургустуиганы болгаш сайзыралы бистиң эргим Александр Адольфович Пальмбах башкымыстың аъш-биле шуут хөлбашкан. Бижик бижбес кижи согур чүве-биле деңей деп, улустуң үзегер чугаазы кончуг шын, оон утказы хаиы. Шынзы-ла, Тываның национал үжүк-бижик тургустуиарының мурииида тыва улус база оң мөзүлүт чораан деп дидиим-биле чугаалап болур бис.

Караа аштыннаан күш оолдары дег каранды-бодуүзүк чораан тыва улус улуг оруг улустуң, аңы-дүнма дузалаамчызы-биле караа аштып. Бижик-билиглиг боон, оон уламы-биле национал хевирлиг болгаш социалистиг утка-шынарлыг тыва культураиы чечектелип сайзырап турар. Тываның дыл-бижиии, черле бүгү-ле культураның сайзырадырының херээнге Александр Адольфович Пальмбах башкымың ролю үнелеп четтиннес улуг.

Бир-ле дугаарында Александр Адольфовичиин 1932 чылда көрүп, оон чыдыг холуи тудуп, ужуражып, мендилешкен мен. Тыва бижиктиң чогаатказ улуг эртемден кижи бар дээрии оон мурииида-ла. Ленинградка өөреиип турган үевисте дыңнаан бис. Тывага келгеш, ийи чыл бээри четпээиде, дыка тывалап чугаалаар апарган. Ам бодап көөрге, тыва дылды ол кончуг шын, бодуүзүлә литературулуг кылдыр чугаалаар турган-дыр. Ынчан бээри оон тывалаарын улус пат кайгаар, магадаар турган.

Дараазында чылын (1933 чылдә) сургууа доозуп алгаш, Тываның каттышкан школазынга тыва дыл башкылап эгеледи. Ажыы-биле чугаалаарга, ынчан мен башкылаидаа билбес, тыва дылды анаа-ла чугаалаар боорлан башка, оон грамматиказы хамаан чок. Чаа чогаатканын ужуурун аъш-чем бээри эки болбе турган мей.

Баштайгы чылдарда тыва дылды Александр Адольфовичиниң шуут дузазы-биле бижикчилер турдувс. Черле ынчангаш тыва дыл башкыларының бистер Пальмбах башкымның уругларыңу удуртулгазы-биле дыл башкыларының ажылынга өлүзүн мергежии, тыва дылдың грамматиказын чөөрту боттарывыс сомалаи. Чогаадып ап турар апарган бис. 30 чылдарда тыва дылдың өөредилге номпары, ылаигыя оон грамматиказы чок турган. 40 чылдарда Пальмбах башкымың шуут киржилгезиибле тыва дылдың өөредилге номнары чогаттынган. Ынчангаш Александр Адольфович чүгле тыва бижиктиң чогаадыкчызы болур эвес, харын тыва дылдың өөредилге болгаи эртем грамматиказының чогаадыкчызы, амгы литературулуг тыва дылдың үндезилекчизи болур.

Александр Адольфович Пальмбах дыл талазы-биле, оон иштинде тыва дыл талазы-биле улуг эртемден болгаш профессор болбушаан, сураглыг литератор (чогаалчы) чораан.

Пальмбах башкымы оон калы ажылдап чораан эш-өөрлери, өөредин каан өөренижилери хамаан чок. Тываның бүгү чону эки билир. Александр Адольфович бодуиуң бүгү күжүп, эртем-биилии Тываның национал культураның сайзырадырының чаагай херээнге берген. Ол дээрге эң-не ак сеткилдиг, сагыш човаагыр, эш-өөрүнге ылдек, эң бодуун, эң-не кижизиг кижи чораан.

Александр Адольфович Пальмбахтың мочео-ле беш чыл болганын таварышпыр оон эртип келген чаагай, чырык оруун Тываның чону база катап сактып, деңделеп турар. Тываның эртем, культуразының моондаа соңгаар чечектелип сайзыраарына оон биске арттырып каан улуг ажылдары эң үнелиг шыгжамыр боош артып калыр.

М.БИЧЕ-ООЛ.
Тываның эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы.

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң алдарлыг юбилейиниң хүннеринде эр, херээжен комсомолчуларга, бүгү оолдарга болгаш кыстарга чүректиң ханызындан изиг байыр!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюига СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларынга).

ШАЛЫПЧЫЛАРНЫҢ ЧЫЫЖЫ

Шевергин коттинген өөлдар, кыстар кезек-кезек болдунчуп алган, солун чүүлдү чугаалашкан, каттырышкан турганнар. Олар удатпаанда хуралдаар залды болдур олурупканнар.

Бо дээрге Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнга уткуштур Кызыл хоорайның комсомолчу аныяктар бригадаларының аразында чарлаан социалистиг чарыштың киржинчилериниң чыглып келгени ол. Слёттуң эгезинде залда олурган өөлдар, кыстар «Коммунистиг бригадаларның кылажы» ырыны күүсеткен. Оон соонда слёттуң хүндүлүг аалчызы хоочун комсомолчу Ф. М. Кузьмин аныяктарга байырын чедирип, бодунуң уттундурбас, доскол чок чалыы назыны — комсомолчу амыдыралындан солун сактыышкыннарны чугаалаан. Оон комсомолчу амыдыралында эң-не уттундурбас, кеззеде сорук киирип чоруур чүүлдер-ле хой. Оларның эң-не колу—комсомолдуң III съездизинге Владимир Ильич Ленинни кергени болгаш оон чугаазын дыңнааны болур. Хоочун комсомолчу амгы үениң аныяк салгакчыларынга Ленинниң «Өөренир, өөренир база катап өөренир» деп чагыын утпайн, ону амыдыралга боттандырарын чагаан.

Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнга тураскаатканы комсомолчу аныяктар бригадаларының аразында социалистиг чарыштың түңнелиниң дугайында илеткелди комсомолдуң Кызыл хооркомунуң бирги секретары Александр Ромашов кылган.

Бистиң хоорайның аныяктары комсомолдуң 50 чыл оюн политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлүүшкүн-биле уткуп турар. Хоорайның комсомолчулары болгаш аныяктары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип база камнаалганы чедип алыры коммунизм тургузуушкунунче кол базым болур деп чүвени эки билирлер.

Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюн телептиг уткуурубиле хоорайның аныяктарының аразынга 1967 чылдың ноябрьда социалистиг чарыш эгелээн. Хүн келген тудум-на социалистиг чарыш калбарып, кылган ажыл-иштиң шынары экижип, коммунистиг никитилелдиң чаа кижизин кижизидериниң сорулгаларын хоорайның комсомолу эки шиитпирлеп келгени өөрүнчүг.

Чарыштың түңнелин үндүрүп тургаш, эртмен тос айларның дургузунда аныяктар эки ажылдаанын демдеглээн. № 2 автобүдүрүлгеде комсомолчу аныяктар бригадазының дугайында улуг чоргаарал-биле чугаалаар апаар бис. Владимир Заправдинниң бригадазы бүдүрүлге планын 120 хуу күүседип, хой-хой литр кыварчаар материалдарны камнап алган, бригадир боду ажыл планын 129 хуу чедирген. Ол-ла автобүдүрүлгеде Андрей Валевтиң бригадазы база чедишкинниг ажылдаан. Алдарлыг юбилейге тураскаатканы аныяк чолаачыларның хоорай конкурузунуң тиилекчилери Владимир Заправдин, Андрей Валев болган. Бо аныяк чолаачылар шилип алган мергежилинге хандыкшылдыын, культуразының болгаш техниктиг билинниң бедиин коргускеннер.

Илеткелчи аныяк полиграфистерниң ажыл-ижинге доктааган. Эки ажылдаарындан аңгыда типографияның аныяктары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чаа аргаларын тып, улуг кодурлүүшкүн-биле ажылдап турарлар. Ам ында комсомолчу аныяктарның үш бригадазы бар. Ылаңгыя Любовь Чадамбага удурткан бригада тергиин эки ажылдыг.

Бистиң никитилелдиң күш-ажылчы салгалын белеткээринге школалар болгаш тускай ортумак өөредилге черлери улуг рольдуг. Ында комсомол организацияларының кол сорулгазы — эртем-билигни эки шиңгээдип алыры, быжыг мозу-шынарлыг кижилерни белеткээри болур.

Эртмен өөредилге чылының түңнели болгаш чаа өөредилге чылының эгелээни-биле ап көөрге, 14, 10, 7 дугаар школаларда комсомол организациялары боттарының кол сорулгазын чедишкинниг күүседип турар. Бо школаларда эртем-билигниң неделязы, эртемденнер-биле ужуражылгалар, беседалар, ол ышкаш оон амыдыралга холбаазының дугайында солун кежээлер эртип келген. Амыдырал биле эртемниң сырый холбаазын эки тургусканының түңнелинде 10 дугаар школа 100 хуу өөредилгени чедип алган. Школаларда болгаш училищелерде аныяк өскеннерниң идей-политиктиг кижизидилгезин бедик деңнелде тургускан. Ылаңгыя «Комсомол, сеңээ алдар!» деп походтуң түңнели улуг чедишкинниг болган.

Хоорайның аныяктары комсомолдуң чартык чүс чыл оюн уткуп тура, Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюн телептиг уткуур дээш улам эки ажылдап, өөренирин кыйгырган.

Социалистиг хүлээлгелерни канчаар күүседип база оондаа эки ажылдаар дээш комсомолчу аныяктар чүнү кылып турарын слёттуң киржинчилери «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадындан Валерий Конев, башкы училищезинден Чудурукпан Алдын-кыс болгаш өскелер-даа эш-өөрү-биле сеткилсагыжын үлешкеннер.

Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнга тураскаатканы комсомолчу аныяктар бригадаларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчилериниң слёдунуң киржинчилери хоорайның комсомолчу аныяктарынга тиилекчи болганы дээш «Ленинчи комсомолдуң 50 чылы» деп хүндүлүг атты тывыскан. Бүдүрүлгелерден типографияда, автобүдүрүлгелерден пассажирлер АТБ-де, амыдырал хандырылгазындан аэропортта, тудуг организацияларындан «Тыва тудуг» трезиниң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадында, школалардан 14 дугаар школада комсомол организацияларынга, тускай ортумак өөредилге черлеринден көдээ ажыл-агый техникумунуң комсомол организациязынга чарыштың тиилекчизи атты тывыскан.

С. ДОРЖУ.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА ЭРТЕМ-ШИНЧИЛЕЛ АЖЫЛДАРЫН УЛАМ ЭКИЖИДЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агыйга эртем-шинчилел ажылдарын улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Амгы үе-чадада көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң темпилерин дүргедедиринге чугула роль эртемге онаажып турар деп, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында демдеглээн. Совет көдээ ажыл-агый эртеми колхоз, совхоз бүдүрүлгезин хөгжүдеринге боттуг салыышкынны киирген. Яңзы-бүрү көдээ ажыл-агый культураларының бедик продуктулуг сорттарын болгаш гибридтерин тургузуп база шиңгээдип ап турар, малдарның чаа уксааларын болгаш уксаалыг болуктерин тып үндүрген, чурттуң яңзы-бүрү зоналарынга агротехниканың депшилгелиг аргаларын тургузар, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин механизастаарының база электрижидериниң аргаларының, минералдыг чемишчидилгелерин ажыглаар болгаш черни мелиорастаар талазы-биле улуг ажылдар чоруттунуп, колхозтарга, совхозтарга күш-ажылды организастаарының болгаш толевирин чорударының хевирлери сайзыраңгайжып турар.

Оон-биле кады көдээ ажыл-агый талазы-биле эртем шинчилелдериниң деңнели болгаш хемчээли бистиң никитилелдиң улам ыңайгы хөгжүлдезиниң сорулгаларын ам-даа харыылап шыдавайн турар деп, доктаалда айтып турар.

Көдээ ажыл-агыйның талазынга эртем-шинчилел ажылдарын экижидер, социалистиг көдээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериниң темпилерин дүргедедиринге эртемниң ролюн бедидер сорулга-биле эртем албан черлериниң ажылының ажыктыын бедидерин, көдээ ажыл-агый эртемин хөгжүдерин планнаарын экижидерин, эртем албан черлериниң ажылдакчыларының оларга онаашкан сорулгаларны чедишкинниг шиитпирлээри дээш харыысалгазын бедидерин, теоретиктиг шинчилелдериниң болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге эртемниң чедишкиннерин херек кырында ажыглап турарының аразында ылгалды кыска хуусаада чайладырын хандырар соңгаарлаттынмес хемчеглерин алырын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, Союзсельхозтехникага болгаш көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязынга СЭКП Төп Комитеди болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели дааскан. ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң, Союзсельхозтехниканың, оларның чер-черде органнарының болгаш көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының эң чугула сорулгазы болза чурттуң яңзы-бүрү бойдус-экономиктиг районнарынга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин чорударының хой чылдарда мурнакчы дуржулгазын болгаш оларның хөгжүлдезиниң перспективаларын өөренип көрүп тургаш, ол районнарга чер ажылының эртемге үндезилээн системазын ажылдап кылыры база улам сайзыраңгайжыдары болур деп доктаалда айтып турар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиказының болгаш организастаашкынының, чер болгаш мал ажылының, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң механизастаашкынының болгаш химизастаашкынының, гидротехниканың база мелиорацияның талаларынга, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның, суг болгаш ыяш ажыл-агыйының өске-даа айтырыгларының талазы-биле ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң, Союзсельхозтехниканың болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ыяш ажыл-агыйының Күрүне комитединиң ажылдап кылганы кол-кол угланыышкыннарны СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүүлдүг деп көрген.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле эртем-шинчилел албан черлери болгаш дээди өөредилге черлери көдээ ажыл-агыйның, суг болгаш ыяш ажыл-агыйының талазы-биле теоретиктиг сорулганы база практиктиг айтырыгларны ажылдап кылып тургаш, делегейниң болгаш ада-чурт эртемниң чедишкиннерин долу ажыглаан, эртем шинчилелдериниң деңнелин болгаш темпилерин бедиткен база эртемниң, мурнакчы практиканың чедишкиннерин бүдүрүлгеге эң дүрген нептередирин хандырган турары эргежок чугула деп көрген.

Бойдустуң болуушкуннарының дүрүм ёзугаар болурун илередир, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезин база ажыктыын бедидерин хандырар бойдус эртемнериниң кол-кол угланыышкыннарының талазы-биле комплекстиг теоретиктиг шинчилелдерин көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязы-биле кады чорударынга ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының, эвилелдешкен республикаларның эртемнер академияларының болгаш дээди өөредилге черлериниң эртемденнериниң база эртем коллективтериниң идепкейлиг киржири чогумчалыг деп доктаалда демдеглээн.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле теоретиктиг шинчилелдериниң деңнелин бедидер сорулга-биле көдээ ажыл-агый эртемнериниң кол-кол адырларының талазы-биле Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институттарын көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының эргелелинге мөөңнээри ажыктыг болур деп көрген.

Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязынга академияның мурнуу чүк (Киев хоорай), ортаа-азия (Ташкент хоорай) болгаш сибирь (Новосибирск хоорай) салбырларын организастаарын чөпшээрээн.

Чурттуң бойдус-экономиктиг зоналарының аайы-биле эртем-албан черлерин таарыштыр тургузар, үүрмек бичин эртем-шинчилел албан черлерин улгаттырар болгаш ажыктыг эвес болуп турарларны дүжүрер талазы-биле ажылды уламчылаарын; эртем-шинчилел албан чери бүрүзүнүң кол хүлээлгелерин болгаш тодаргай сорулгаларын ылавылаарын, эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүне комитеди-биле чөпшээрежип тургаш, көдээ ажыл-агый талазы-биле эртем-шинчилел албан черлериниң четкизин бадылаарын; эксперименталдыг, дуржулга болгаш дуржулга-өөредилге ажыл-агыйларының четкизин ылап тодарадырын база областың (крайның, республиканың) хөрзүн-бойдус зона бүрүзүнге бүдүрүлгениң деңнелиниң талазы-биле зонаның өске ажыл-агыйларын 5—10 чыл мурнап турар эксперименталдыг (өөредилге-дуржулгалыг) ажыл-агыйлар бар болур төлээде, эргежок чугула таварылгада көдээ ажыл-агый эртем-шинчилел албан черлериниң болгаш эң дээре ажыл-агыйларның дээди өөредилге черлериниң эргезинге шилчидип бээрининң күсели-биле эртем-шинчилел албан черлериниң четкизин калбартырын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле кады чорударын ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, Союзсельхозтехникага, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ыяш ажыл-агый Күрүне комитединге болгаш көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязынга саналдаан.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле дугуржуп тургаш, чурттуң кол-кол көдээ ажыл-агый зоналарынга тараа, тараа-бобы болгаш крупа культураларының селекциязының талазы-биле эртем төптерин доктааткан чурум ёзугаар тургузарын баш бурунгаар көрүп, ССРЭ-де өстүрүп турар көдээ ажыл-агый культураларының талазы-биле селекция ажылларын хөгжүдериниң перспективтиг планын 1969 чылдың январь 1-ге чедир ажылдап кылгаш, бадылаарын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга дааскан.

Эртем төптерин бедик мергежилдиг эртем кадрлары-биле быжыглаарын, ол албан черлеринге эртем-бүдүрүлге оран-саваларының тудуун дүргедедирин, оларны эргежок чугула лаборатория дерилгелери-биле болгаш механизация чепсектери-биле хандырарын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге саналдаан.

Эң чугула көдээ ажыл-агый культураларының, ылаңгыя бирги эзлчегде тараалаарның чаа бедик дүжүттүг сорттарын тып үндүрерин дүргедедир төлээде, чоокку чылдарда кылымал климат (фитотроннар) болгаш чылыткылыг черлер станцияларының эртем төптеринге тудугну боттандырып чорудары эргежок чугула деп көрген.

«Көдээ ажыл-агый» адырларының талазы-биле үндүрүп берип турар акша-хөрөңгилерпиң хемчээлинге 1969 чылдан эгелээш, эртем-шинчилел албан черлериниң комплекстериниң тудуунга капитал салыышкыннарны көвүдедирин, оларны эң чаа лаборатория дерилгелери-биле, машиналар болгаш аппаратура-биле хандырарын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге саналдаан.

Эртем-шинчилел албан черлерин, оларның эксперименталдыг баазаларын техниктиг чепсеглээриниң база хандырарының беш чыл болгаш перспективтиг планнарын тургузарын, 1969—1970 чылдарда селекция болгаш дуржулга станцияларының, көдээ ажыл-агый, суг болгаш ыяш ажыл-агыйының талазы-биле эртем-шинчилел институттарының тудуунуң, а ол ышкаш ол албан черлериниң ажылдакчыларынга чуртталга бажыңнарының тудуунуң планнарын ажылдап кылырын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязынга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, Союзсельхозтехникага, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ыяш ажыл-агый Күрүне комитединге болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Көдээ ажыл-агый эртемнинде угланыышкыннарны болгаш шинчилелдериниң чаа методтарын өөренирине, даштыкы чурттар-биле лекторларны база көдээ ажыл-агый эртемниң литературазын солчурун организастаарынче онза кичээнгейни салгаш, даштыкы чурттар-биле эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле ажылды экижидерин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязынга дааскан.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу, Союзсельхозтехника, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ыяш ажыл-агый Күрүне комитеди, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери болза эртемниң болгаш техниканың чедишкиннерин, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый болгаш ыяш ажыл-агый бүдүрүлгезинде мурнакчы дуржулганы пропагандалаарын, шиңгээдип ажыглаарын организастаарын дыка экижидер хүлээлгелиглер. Ол сорулга-биле оларга берип турар хөрөңгилерниң хемчээлинге эртемниң, техниканың, мурнакчы дуржулганың чедишкиннерин бүдүрүлгеге нептередир талазы-биле сүмелер тарадып нептередиринге методиктиг материалдарны, саавырларны, каталогтарны, хуудустарны, буклеттерни, плакаттарны болгаш күрүнениң уксаажыдылга дептерлерин үндүрерин чөпшээрээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында радио дамчыдылгазының болгаш телевидение талазы-биле комитетке, оон чер-черде органнарынга ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу-биле, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ыяш ажыл-агый Күрүне комитеди-биле болгаш эвилелдешкен республикаларның көдээ ажыл-агый министерстволары-биле кады көдээ ажыл-агый, суг болгаш ыяш ажыл-агый талазы-биле, ылаңгыя эртемниң, техниканың чедишкиннерин, социалистиг чарыштың мурнакчыларының дуржулгазын пропагандалаар талазы-биле радио, телевидение дамчыдылгазының шынарын дыка экижидеринче хемчеглер алырын саналдаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитеди-биле, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-ажыл болгаш ажыл толевириниң талазы-биле Күрүне комитеди-биле болгаш ССРЭ-ниң Сац министерствозу-биле дугуржуп тургаш, көдээ ажыл-агый, суг ажыл-агый, ыяш ажыл-агый бүдүрүлгезинге, эртемниң, техниканың, мурнакчы дуржулганың чедишкиннерин нептередириниң чурумунуң дугайында саавырны ажылдап кылгаш, бадылаарын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, Союзсельхозтехникага, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ыяш ажыл-агый Күрүне комитединге дааскан.

Эртем кадрларын белеткээрин болгаш эң талантылыг аныяктарны эртемге хандырарын экижидер сорулга-биле 1969—1979 чылдарда дуржулга кылыры-биле көдээ ажыл-агый, суг болгаш ыяш ажыл-агый талазы-биле бүгү-ле эвилел эртем-шинчилел институттарынга, көдээ ажыл-агый дээди өөредилге черлеринге дузалакчы-шинчилекчилерни 300 чедирген турары ажыктыг деп санаан.

Москваның М. В. Ломоносов аттыг күрүне университединге, Москваның К. А. Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязынга, а ол ышкаш ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының эртем албан черлеринге шинчилелдериниң чаа методтарын, чаа приборларны болгаш лаборатория дерилгелерин шиңгээдип алырының хөрээнге, шинчилел албан черлериниң эртем ажылдакчыларының мергежилин бедидер талазы-биле семинарларны организастаар дугайында ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң, Союзсельхозтехниканың, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ыяш ажыл-агый Күрүне комитединиң саналын чүүлдүг деп санаан.

Көдээ ажыл-агый, суг болгаш ыяш ажыл-агый талазы-биле улуг эртем-теоретиктиг азы практиктиг ужур-дузалыг болуп турар эң кайгамчык эртем ажылдары болгаш ажыдыышкыннар кылганы дээш эртемденнерни шаңнал-макталга киирер сорулга-биле К. А. Тимирязев, Н. И. Вавилов, К. К. Гедройц, В. Р. Вильямс, М. Ф. Иванов, В. П. Горячкин, Г. Ф. Морозов, А. Н. Костяков болгаш В. С. Немчинов оларның ады-биле бир-бир алдын медальдарны доктааткан. Ол алдын медальдарны көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязы үш чыл иштинде бир удаа тыпсыр.

Көдээ ажыл-агый эртемин хөгжүдеринге улуг салыышкынны киирген даштыкы чурттарның депшилгелиг эртемденнеринге айыткан медальдарны база тыпсырын көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязынга чөпшээрээн.

Көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттүг сорттарын болгаш бедик продуктулуг малдарны, күштарны тып үндүрер талазы-биле эң эки түңнелдер дээш, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң эң ажыктыг аргаларын, ыяш ажыл-агыйын чорударының методтарын ажылдап кылганы, көдээ ажыл-агыйга болгаш ыяш ажыл-агыйынга херек чемишчидилгелериниң база препараттарның чаа хевирлерин тургусканы дээш, көдээ ажыл-агыйның, мелиоратив болгаш ыяш ажыл-агыйының чаа сайзыраңгай машиналарының конструкцияларын ажылдап кылганы дээш, а ол ышкаш улуг экономиктиг шинчилелдерни кылганы дээш, база көдээ ажыл-агый, суг болгаш ыяш ажыл-агый талазы-биле өске-даа алдарлыг чедишкиннерни болгаш ажыдыышкыннарны кылганы дээш эртемденнерге, эртем коллективтеринге, оларның удуртукчуларынга шаңналдар тургузарын чүүлдүг деп көрген.

Көдээ ажыл-агый, суг болгаш ыяш ажыл-агый талазы-биле эртем албан черлеринге оларның мурнунда салдынган сорулгаларны чедишкинниг күүседиринге бүгү хемчегниң дузазын көргүзерин компартияларның ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, райкомнарынга дааскан.

Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы болгаш кур күжү, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Атты тывыскан

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелеринде, тудуг черлеринде комсомолчу-аныяктар бригадаларының ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыжының түңнели үнген. Автотранспорт бүдүрүлгелериниң аразында чарышка бирги черни ийи дугаар автотранспорт бүдүрүлгезинде Владимир Заправдинниң удурткан бригадазы ап үнген. Ук бригада тос айларның бүдүрүлге планын 114 хуу күүсеткен болгаш 1839 литр бензинни, 3,2 эш автодугуйларны камнап алган.

Үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадында Валерий Коневтиң удуртканы чазанынчылар звенозу хоорайның тудугжулар аразында чарышка бирги черни эзлеп, хүн бүрүнүң ажыл нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседип келген.

Типографияда Галина Дудникованың удуртканы бригадазы база-ла мурнуку өдүргда чоруп турар. Аэропортта комсомол организациязы чонга бараан болурунуң үлегер-чижээн көргүзүп келген. Ол организацияга болгаш типографияның комсомол организациязынга «ВЛКСМ-ниң 50 чылы» деп атты комсомол хооркому тывыскан.

ПОЛИГРАФИСТЕРНИҢ ЧАЛЫЫ КЫЛАЖЫ

Ленинчи комсомолдуң алдарлыг 50 чылынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш, республикага бир дугаарында коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп бедик атты чаалап алган республика типографиязының комсомол комитеди (секретары Нина Андреева) коллективте комсомолчулар болгаш аныяк ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты калбарткаш, организастыг хемчеглерни билдилиг удуртуп келгенинден хоорайда эки ажылдыг комсомол организацияларының бирээзи болу берген.

Беш чылдың үшкү чылының августа чедир ук бүдүрүлгеге комсомолчу аныяктарның 7 кижилиг чаңгыс бригадазы турган болза, августуң ортан үезинден эгелеп В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга болгаш Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнуң байырлалынга күш-ажылчы төлептиг ужуражыр дээш комсомолчу аныяктарның ийи чаа бригадаларын немей организастааш, чаа бедиткен хүлээлгелерни алгаш, мурнунда турган бригада-биле кады (комсомолчу аныяктарның 3 бригадалары) аразында социалистиг чарыштыг ажылдап кирипкеннер.

Социалистиг чарыштың баштайгы айы сентябрьда бригада бүрүзү бүдүрүлге онаалдазын 105—108 хууларга күүсеткилээш, үшкү кварталдың үлүүнге кириштир чедип алган көргүзүглери мындыг: хол болгаш линотип цегинде комсомолчу аныяктарның 11 кижилиг өрүкчүлер бригадазы (бригадири Вера Дажы-Сегбе) III квартал планын 105 хуу, парлаар цехте Галина Дудникованың удуртканы 10 кижилиг комсомолчу аныяктарның парлакчылар бригадазы 113 хууга, дептерлээр цехте Любовь Чадамбаның удуртканы 8 кижилиг бригада 119 хууга күүсеткен. Мынчангаш бригада бүрүзү юбилейлиг байырлалга күш-ажылчы эки белектерлиг ужуражып турар.

— Комсомолчу аныяктар бригадаларындан бүдүрүлге планын ажыр күүседир дээш бар-ла энергиязын берип, ак сеткилдиг ажылдап турар, хой-ниити ажылынга идепкейлиг комсомолчуларны болгаш аныяктарны хойну адап болур. Оларга комсомолчу аныяктарның парлакчылар бригадазында Галина Дудникованы, Тамара Пономарёваны, Александр Подставневти, өрүкчүлер бригадазында Алим Тинзеңмааны, Татьяна Галинаны, Зоя Сатты, дептерлекчилер бригадазында Любовь Чадамбаны, Люда Худоногованы болгаш Наталья Мурыгинаны, Ольга Блинованы хамаарыштырып болур—деп, комсомол комитединиң секретары оларны чоргаарал-биле адап олурар.

Оон-биле кады бүдүрүлгеде комсомол комитеди юбилей байырлалын таварыштыр ажыл-ишке кызымак, чурумнуг, хой-ниити ажылынга идепкейлиг мурнакчы аныяктарны ВЛКСМ хүрээлеңинге алырын үргүлчүлеп турар.

Алдарлыг байырлалдың чоокшулаан хүннеринде Сергей Артемев, Наташа Кочнёва болгаш Милия Кузина оларны комсомолчулар кылдыр эвилелдиң хүрээлеңинге киирип алган. Чаа кирген оолдар, кыстар комсомол биледин төөгүлүг байырлалдың хүнүнде — октябрь 29-та ВЛКСМ хооркомундан байырлалдыы-биле хүлээп алыр.

ВЛКСМ-ниң байырлалынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш, хоорайга калбарган социалистиг чарышка типографияда комсомол организациязы шылгарап үнгеш, ВЛКСМ хооркомунуң шаңналы «ВЛКСМ-ниң 50 чылы» деп хүндүлүг аттың херечилелин албышаан, комсомол хооркомунуң шилчип чоруур вымпелин база өртектиг белекти алган.

Полиграфисчи комсомолчулар аразында бүдүрүлгеге эки ажылы болгаш хой-ниити ажылынга киржилгезинден аңгыда ажылдавышаан тура, ниити билигниң база тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринде бот-өөредилге-биле чүткүлдүг өөренип турарлар хой. Оларга ажылчын аныяктарның кежээки школазының 9 клазында Тамара Пономарёваны, 10 клазында Вера Дажы-Сегбени, Иркутскиниң кооперативсадыг техникумунда Галя Дудникованы, Кызылда күрүнениң башкы институдунда Нина Андрееваны болгаш Ленинградтың полиграфия техникумун бо 1968—69 өөредилге чылында доозар Рая Никонова, Татьяна Галинаны болгаш өскелерни-даа хамаарыштыр адап болур.

Коллективтиң аныяктары ниити болгаш политиктиг билиин бедидеринден аңгыда цехтер бүрүзүнде тургустунган техниктиг болгүмнерде база хаара түттүнүп, ажыл мергежилин доктаамал өстүрүп келгеннер.

Полиграфисчи аныяктар хоорай чаагайжыдылгазынга, спорт шөлдери тударынга база идепкейлиг киржип келгенин демдеглээр херек.

Мурнакчы каяа-даа мурнакчы дээни ышкаш бо коллективте келир чылдың солуннар, журналдар болгаш бүгү парлалга чагыдылгазы база эки. Маңаа чүгле аныяктарга хамаарыштыр чагылганы көөрге «Комсомольская правданы» —60, «Пионерская правда»—60, «Вожатый» база өске-даа хой-хой чагылгаларны чорударынга комсомолчулар болгаш аныяктар идепкейлиг киржип турар болгаш коллективте бижидилге ам-даа уламчылап турар.

Мурнакчы бүдүрүлгениң найыралдыг коллективиниң аныяк салгалы боттарының төөгүлүг байырлалынга алдаржыткан спортчу маргылдаа оюннарны октябрь 12—13 хүннеринде коллективке әрттиргеннер. Аңаа боозалгага, хол бөмбүүнге болгаш спорттуң өске-даа хевирлеринге эки түңнелди чедип алганнарны база команданы өртектиг чүүлдер-биле бүдүрүлгеде профэвилел комитеди тус-туста шаңнагылаан.

С. ТАМЧАЙ.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта электрослесарь Бронислав Коробейников (чурукта) ак сеткилдиг күш-ажылы-биле макталды, хүндүткелди чаалап алган.

Даг-дүгүн арыглаарын механизастаан фабриканың ара туруушкун чок ажылдаары электри тогу-биле ходелир дериг-херекселдерни доктаамал хайгаарап, үрелген кезектерни шалыпкын септээринден хамааржыр.

Моторлар болгаш өске-даа кезектерни эш Коробейников бедик шынарлыг, дүргеи септеп, хүн нормазын ажыр күүседип турар. Станислав Коробейников ам Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы белек-биле уткуур дээш социалистиг чарышта киржип турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МЫЙЫСТЫГ БОДА МАЛ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Октябрь 15-те «Межегей» совхозка уксаалыг мыйыстыг бода мал делгелгези болуп эрткен. Делгелгеге чамдык совхозтарның директорлары, колхозтар даргалары, оларның мал ажылының талазы-биле тускай эртемниглери, тарып боозадылга станцияларының ажылдакчылары болгаш селекционерлер, чамдык саанчылар, кадарчылар келген.

Делгелгениң сорулгазы болза үре-уксаажыдылга лыг ажыл-агыйларда, фермаларда малдарны көөрү, оларның уксаалыг болгаш продуктулуг шынарларын үнелээри, бедик продуктулуг үскүр-сүткүр малдарны илередири, мал ажылының мурнакчыларының чедиишкиннерин демдеглээри, оларның ажылының дүржулгазын өскелерге нептередири болур.

«Межегей» совхоз республикада хөй сүт бүдүрер ажылагый. Ынчангаш оон симменталь уксаалыг сүткүр инектерин делгелгеге хөйү-биле көргүскен. Кодээ ажыл-агый дүржулга станциязының эткир угланыышкынче шенелде-биле өстүрүп турар аныяк бода малының бөлүүн, «Россия» совхозтуң эткир угланыышкынныг казыраларын делгелгеге база эккеп көргүскен. «Кок-Тей» совхозтан, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтан мал келбезе-даа, сүткүр мал ажылын канчаар чорудуп, чүнү чедип ап турарының дугайын оларның фоточуруктуг, сан-чурагайлыг стендилери тодаргай көргүскен.

Совхозтуң клувунга делгелгениң ажыдыышкын хуралы эгелээн. Аңаа Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый министри эш В. Серяков республикада мыйыстыг бода малды канчаар өстүрүп турарының дугайында допчу илеткел кылган. Мурнуку үеде Тывага чүгле тус черниң мыйыстыг бода малын өстүрүп турган. 1945 чылдан бээр өске черлерден симменталь бугаларны эккеп, малдың сүткүр продуктулуун, дириг деңзизин бедидер сорулга-биле уксаалар аразының эдериштирилгезин чоруда берген. Сөөлгү 7—8 чылдарда калмык, абердино-ангус, герефод, казак ак-баштыг дээн ышкаш эткир уксааларның бугаларын база эккеп турган.

Симменталь уксаа-биле хайнактаашкынның түннели чүү болган? 1950 чылда Тывага симменталь уксааның хайнактары 1601 баш турган болза, 1967 чылда 8589 баш апарган. Продукт талазы-биле алырга, 1953 чылда инек бүрүзүнден чылда саалда совхозтарга 789 кг, колхозтарга 452 кг турган болза, 1967 чылда республикага ортумак саалда 1338 кг болган. Оон иштинде эрткен чылын Таңды районга ортумак саалда 1745 кг, Бии-Хемге—1684 кг, Каа-Хемге — 1487 кг болган.

Эрткен чылын республикага 8 сүт-бараан фермалары инек бүрүзүнден 2000 кг ажыг, 26 ферма 1500—2000 кг сүттү сагган. «Межегей» совхозка ортумак саалда 2524 кг, Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң Кызыл-Эрик фермазынга —2386 кг, Улуг-Хемде «Куш-ажылдың хостуу» колхозтуң Торгалыг фермазынга —2276 кг болган. Чоруткан бонитировканың түннелинде республиканың колхозтарында, совхозтарында 245 инек чылда 3000—4000 кг, 13 инек 4—5 муң кг сүт бээр аргалыг болган.

Бонитировканың тургусканы шынар талазы-биле көргүзүглер болза, республикага эң чоокку чылдарда сүткүр инектерниң продуктулуун чылда бир инектен-не 2000—3000 кг чедирип болурун айтып турар. Республикада симменталь уксааның 6 уксаажыдылга фермаларын тургускан. «Межегей», «Кок-Тей» совхозтарда болгаш «Кызыл тараачын» колхозта уксаажыдылга ажылы эки тургустунган. Олардан эки уксаалыг казыраларны өске ажыл-агыйлар садып ап турар. Бо ажыл-агыйларда өстүрүп турар эр, кыс аныяк мыйыстыг бода малдың уксаалыг шынары өске черлерден эккеп турар малдардан дудавас, харын оларның нелериниң сүдүнүң үскүрү артык болуп турар. «Межегей» совхозта 15—18 ай назылыг 120 баш кыс казыраларның ортумак дириг деңзизи 290—380 кг. Олар тус черниң агаар-бойдус болгаш чемгерилге байдалдарынга таарышкан, бир эвес чемгерилгени, саалданы шын чорудар болза, хунажын бүрүзү чылда 2500—3000 килограммдан эвээш эвес сүттү берип болур.

Республикага, ылаңгыя «Межегей», «Кок-Тей», «Элегес», «Өөк» совхозтарга, Таңдыда «Революцияның чалбыыжы», Бии-Хемде «Кызыл тараачын», «Искра», Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы», «Октябрь 14 чылы» колхозтарга уксаажыдылга ажылын улам ыңай экижидери чугула.

Тус черниң малын симменталь уксаа-биле экижидер ажылды чорутканының түннелинде инектерниң сүткүр продуктулуу экижээн. 1967 чылда республика күрүнеге сүт садарының планын ажыр күүсеткен. Бо чылдың октябрь 1-ге чедир сүт садарының чыл планы 90,5 хуу күүсеттинген. Оон иштинде Бии-Хем район болгаш чамдык ажыл-агыйлар чыл планын ажыр күүседипкен.

Республикада эткир уксаалыг мыйыстыг бода малды хөгжүдер ажыл чер албайн турар. Тывада эткир мал ажылын хөгжүдеринге эң таарымчалыг дөрт миллион ажыг гектар сезоннуг одарлар бар. Бир эвес сезоннуг одарларны шын ажыглаарын организаатаар болза, республиканың ажыл-агыйларынга чиик өртектиг эттти бүдүрер болгаш эткир мал ажылы орулгалыг болур. Ындыг болза-даа, чамдык эткир уксааларның эвээш санныг хайнактарындан аңгыда, ындыг уксаалыг инектер херек кырында чок. Калмык, казах ак-баштыг, герефорд, абердино-ангус уксааларның хайнактары «Россия», «Барлык», «Сүт-Хөл», «Тээли», СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтарда болгаш дүржулга станциязында бар. Ындыг хайнактар эки өзүлделиг, коң эъди хөй болгаш шынары эки.

Эткир уксаалыг хайнактарны канчаар өстүрүп, кандыг түннелди көргүзүп турарын дүржулга станциязының мал ажылының килдизиниң эргелекчизи эш Н. Клундук чугаалаан. Станцияда эткир угланыышкын-биле өстүрүп турар герефорд, абердино-ангус, калмык уксааларның 6 ай назылыг эр бызааларының хонукта немелде деңзизи 856, кыс бызааларның 775 граммдан куду баткан. Ол эр бызааларның дириг деңзизи 179-тан 187 кг, кыс бызааларның 170-ден 178 кг четкен.

Бистиң республиканың байдалынга калмык, казах ак-баштыг уксаалар-биле моон соңгаар тус черниң малын массалыы-биле экижидери эткир мал ажылынга ажыктыг болурун дүржулга көргүскен.

Хуралдың киржикчилери түр чапсарлаш, тускай черде кылган делгелгени барып көрген. Ажыл-агыйларның фото-чуруктуг, таблицаларлыг, диаграммаларлыг стендилерин, саар инектерниң, эр, кыс казыраларның турар черлериниң дүжүнде оларның уксаазын, назынын, продуктулуун көргүскен бижимелдерни сонуургап көргеннер. «Межегей» совхозтуң инектеринде мындыг солун көргүзүглер бар: симменталь уксааның ийиги салгалы «Ярославка» деп шолалыг инектиң дириг деңзизи 780 кг, 6-гы саалдазының үезинде 3180 кг сүт берген, оон үскүрү 4,4 хуу. «Астра» деп шолалыг инек 7-ги саалдазының үезинде 3758 кг сүт берген, сүттүң үскүрү 4,1 хуу. Дүржулга станциязының болүүнде абердино-ангус уксааның I салгалдың 18 ай назылыг кыс хайнааның деңзизи 342 кг четкен. Калмык уксаалыг 12 ай назылыг эр казыраның дириг деңзизи 282.

Мындыг көргүзүглер хөй. Ажыл-агыйлардан келгеннер бо бедик продуктулуг малдарны сонуургап, боттарынга демдеглеп ап турганнар.

Делгелгеге келгеннерниң дүржулга солчур хуралы уламчылаан. Аңаа санал бергеннерниң аразында «Межегей» совхозтуң саанчызы Мария Сабельникованың бодунуң дүржулгазын чугаалаанын хуралдың киржикчилери кончуг кичээнгейлиг дыңнаан. Ол ышкаш Алаак фермазының бригадири Иван Лебедевтиң чугаазы база солун болган. «Россия» совхозтуң Каскал салбырында казах уксааның ак-баштыг бугалары-биле эдержилгени чорудуп, оон алдынган хайнактарның тус черниң байдалынга тааржырын, соокка шыдамыккайын ында мал эмчизи эш И. Масленников чугаалаан.

Хуралдың түннелинде малдарның шынарын үнелээр талазы-биле тускай комиссияның дыңнадыы болган. Эң эки үнелелди алган саар инектерни, аныяк малдарны уксаа, назын аайы-биле аңгы-аңгы бөлүктерниң тиилекчилери деп санаан. Дараазында тус-тус ажыл-агыйларда малдың продуктулуун бедидеринге, уксаазын экижидеринге эки ажылдаан элээн хөй мурнакчыларны шаңнаан.

Мыйыстыг бода мал талазы-биле республикага болуп эрткен бо ийи дугаар делгелге болза, ажыл-агыйларга моон соңгаар сүткүр, эткир мал ажылын эртемге үндезилеп хөгжүдеринге чугула ужур-дузалыг болуп, аңаа келгеннерге кандыг-бир чергези-биле билигни берген деп чугаалаза чогуур.

М. ЛЮНДУП,
«Шынның» тускай корр.

«Шынның» материалдарының изи-биле

ПАРЛАТТЫНМААН ЧАГАА

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң ийиги салбырының төвү — Алдым-Шынаа суурда электри чырыткызы үр үениң иштинде чок болуп келгенин кодээ бижикчи Сат Мочмылай редакцияга дыңнаткан. Ол дугайын рабочком даргазы эш Чадамбаның харылаанын болза, бижикчиниң илереткен фактызын хынаала бүрүн бадыткаан. Бо айтырыгны совхозта парткомнуң хуралынга база чугаалашкан.

Алдым-Шынаа суурга электри чырыткызын доктаамал болдурары-биле хемчеглерни организастаан. Трансформатор ам бар болган, ону таарыштыр тургузуптарга, чырыткы үзүктел чокка уламчылаар. Моон соңгаар ол суурга чырыткыны үзүктелдирбес хемчеглерни боттандырарын совхозтуң кол инженеринге дааскан.

Ужуражылга

Чоокта чаа Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык суурга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, «Известия» солуннуң политиктиг тайылбырлакчызы В. И. Кудрявцев-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралы болуп эрткен. Амгы үеде делегей байдалының дугайында депутаттың илеткелин соңгукчулар улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Илеткел соонда «Тыва дагдугу» комбинаттың директору В. А. Ухов, Барыын-Хемчик райкүүскомнуң даргазы С. Т. Амырбит олар чүве чугаалаан.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Дамтыкыда БОЛУУШКУННАР

Польшада белеткел

ВАРШАВА. (СЭТА). Нисага Польша-совет найырал ниитилелиниң культура-чырыдыышкын ажылдакчыларының активчилериниң бүгү-польша чөвүлел хуралы доозулган. Чөвүлел хуралга В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнуң байырлал программазын чугаалашкан.

Программада ленинчи темаларлыг совет ырлар фестивалын, уран номчулга конкурстарын болгаш театр конкурстарын эрттирери көрдүнген деп, ПАП агентилел дыңнаткан.

ВУР-нуң Күрүне хуралының сессиязы

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгр Улус Республиканың Күрүне хуралының сессиязы доозулган. Сессияга ВУР-нуң даштыкы болгаш иштики политиказының эң чугула айтырыгларын чугаалашкан.

Венгр чазактың ажыл-чорудулгазының дугайында ВУР-нуң министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Е. Фок отчёттуг илеткел кылган.

Чазактың отчёдун тодаргайлап чугаалажырынга ВСАП ТК-ның политбюрозунуң кежигүнү Ш. Гашпар болгаш ВУР-нуң даштыкы херектер министри Я. Петер киришкен. Отчётту чугаалашкан соонда Чехословакияга интернационалчы дуза көргүзери-биле катай иштики, даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулганы депутаттар чаңгыс эп-сеткилдин-биле чүүлдүг деп санаан. Күрүне хуралы Варшава Керээзин улам быжыглаар, Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттар-биле экономиктиг кады ажылдажылганы калбартыр талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алырын чазакка дааскан.

Сессияга чугаалашкан ийиги айтырыг демир-орук транспортунуң болгаш транспортка хамаарыштыр салган чаа негелделер дугайында хоойлу төлевилели болган.

Күрүне хуралы улусчу контроль органнарының ажыл-чорудулгазын сайзыраңгайжыдарынче, күрүнени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннар массаларының киржилгезин калбартырынче угланган, улусчу контроль дугайында хоойлуну база хүлээп алган.

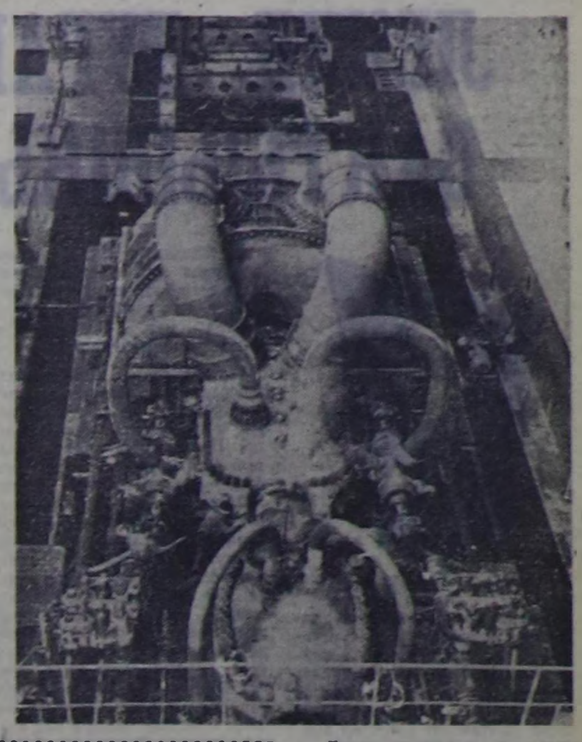

Чехословакияның эң улуг «Шкода-Пльзень» машинатудуг бүдүрүлгези 50 муңдан 200 муң киловатт чедир күчүлүг бус турбиналарын бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: 200 муң киловатт күчүлүг турбинаны шенеп турары.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЧОНУ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). 1967 чылдың ортан үезинде чер бөмбүрээзниң чону 1966 чылдың ортан үезиндээзинден 65 миллион кижи хөй, 3 миллиард 420 миллион кижи болган. Ол барымдааны КНО-нуң чон шинчилелиниң чылдың-на үнер журналынга парлап үндүрген.

Чон өзүлдезиниң деңнели амгы үедээзи дег турар болза, чер бөмбүрээзниң чонунуң саны 2006 чылда ийи катап көвүдээр.

Делегейниң чонунуң дөрттүң үжү кезии хөгжүп турар девискээрлерде чурттап турар, чонунуң чартыктан хөй кезии Азияда мөөңнеттинген. 1967 чылдың ортан үезинде КУР-нуң чону 720 миллион кижи болган. Оон чону чылдың-на 1,4 хуу көвүдеп турар.

Чонунуң чылдың-на өзериниң темпилери 1963—1967 чылдарда Африкага 2,5 хуу, Азияга 2 хуу, Европага 0,8 хуу, Латин Америкага 2,9 хуу, Соңгу Америкага 1,3 хуу болган. Чонунуң саны эң бедик темпилиг 3,5 хуу өзүлделиг девискээр Топ Американың чурттары болуп турар.

Делегейниң кижилериниң 19 хуузу 100.000 болгаш өөндаа хөй чурттакчылыг хоорайларда чурттап турар. Бир миллион ажыг чурттакчылыг хоорайлар 83 деп, ол журналда айыткан.

Журналда херээженнерниң назыны эр кижилерниниден узун деп чүвени херечилеп турар барымдаалар парлаттынган. Исландияның херээженнериниң узун назылаары 76 чылдан ажыг, Норвегияда, Голландияда, Швецияда, Францияда болгаш Украинада —75 чыл.

Эр кижилер эң узун—71,6 чыл назылыг чурттап турар чер Швеция. Херээженнерниң эң кыска назылап турар чери Үстүү Вольта (31,1 чыл), эр кижилернин—Габон (25 чыл).

Чүрек-дамыр аарыгларындан болгаш рактан эң хөй кижилер өлүп турар деп чүвени 127 чурттарга чорутkан шинчилелдер көргүскен деп, журналда чугаалаан.

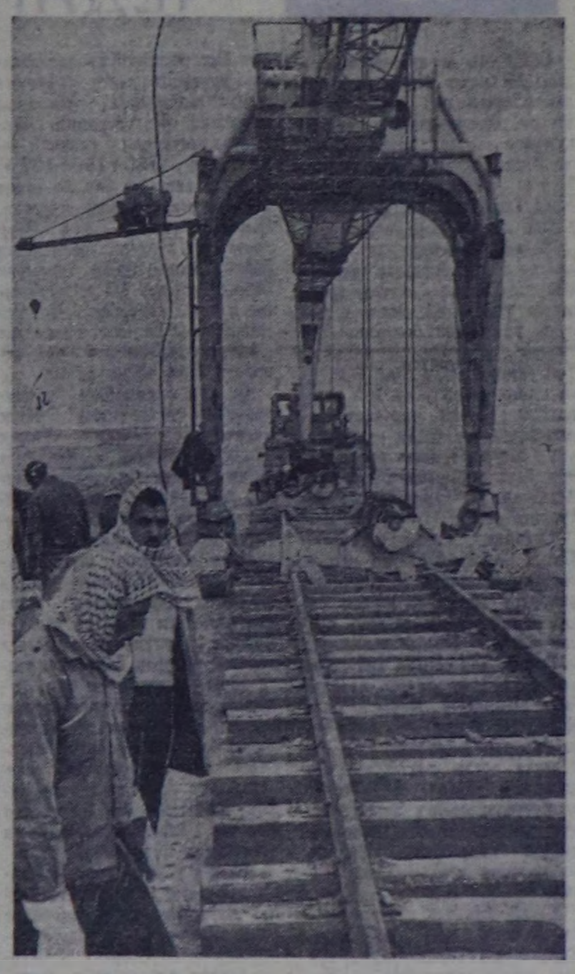

Сирия Араб Республика. Латакия-Алеппо-Камышлы аразында 742 километр узун дурттуг демир-орук тудуунга совет тудугжулар шылгарап, сирия тудугжулар-биле кады эзлчег бүрүде 1500 метр орукту салып турар.

ЧУРУКТА: ажыл үезинде. СЭТА-ның фотохрониказы.

Кыдатта болуушкуннар

Лю Шао-цини соңгулдалыг албан-дужаалындан дүжүргенин Пекинге чарлаан. Ол дугайын Мао Цзэ-дун бөлүүнүң бир янзы директива органы болур «Хунци» журналдың редакция чүүлүнге дыңнаткан. Ол журналдың чүүлдерин бүгү кыдат солуннарның катан парлаары чурумчаан.

«Революстуг комитетти» тургусканы-биле Лю Шао-ци болгаш оон талалакчылары «партия, чазак, саң-хөө болгаш культура органнарында бүгү албан-дужаалдарындан казыттырган» деп, ол редакция чүүлүнде чугаалаан.

1965 чылда Улус төлээлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының сессиязы Лю Шао-Цини КУР-нуң даргазынга база катап соңгаан. Кыдаттың Компартиязының даргазының оралакчызының албан-дужаалынга ол база турган. Лю Шао-цини «культура революциязының» дүжүргени «саттынык-чыларның болгаш шпионнарның партиязынче шургун киргеннериниң» бирээзи кылдыр «Хунциниң» чүүлүнде сагындырган.

Ийи чылдың мурнунда, «культура революциязының» баштайгы айларында-ла, маочулар бөлүүнүң талалакчылары партия болгаш күрүне ажыл-чорудулгазындан херек кырынга дүжүргеш, бажыңынга хоругдап, бо үеге чедир кыдат парлалганың нүгүлдээшкининге таварыштырып келген 70 харлыг ажылдакчыны албан-дужаалындан дүжүрген дугайында кыдат парлалганың албан ёзузунуң баштайгы медеглели ол болган деп, француз «Юманите» солун демдеглээн.

Чүүлдүң авторлары марксисчи-ленинчи партияларның организастыг тургузуунуң удуртукчу принциви, а социалистиг чурттарда күрүне органнарының болгаш хөй-ниити организацияларының демократтыг централизминден чайлаан. Редакция чүүлүнде чогум-на харын ынчаар чугаалаан: соңгулдага согур ёзу-биле бүзүрээри дээрге, консерватизмниң база бир илерели-дир.

Ол чүүлден билдингени-биле алырга, чер-черге кандыг-даа соңгулданы чорутпас. Можуларда, хоорайларда болгаш автономнуг районнарда тургускулаан маочу «революстуг комитеттер» тарадыр сывырган конституция ёзугаар органнар — улус төлээлекчилериниң хуралдарын солаан. «Ынчангаш партийжи амыдыралга ол дүржулганы шиңгээдири эргежок чугула» деп, «Хунци» сүмелээн.

«Мао дарганың эң чаа айтыышкыннарын» барымдаалаан, «Хунци» журналдың бижээни болза, чуртта чорудуп турар янзы-бүрү кампанияларны «үргүлчүнүү болдурар ужурлуг. Ашталганың болгаш аажок хөй санныг кижилерни ыңай-бээр көжүрериниң ындыг янзылыг кампаниялары кыдат улуска биче эвес качыгдалды таварыштырган. «Заводтарда болгаш фабрикаларда, магазиннерде, улусчу коммуналарда, албан черлеринде, өөредилге черлеринде, чуртталга кварталдарында болгаш өске-даа черлерде массаларның ортузунга ашталганы чорудары» эргежок чугула деп «Хунци» ам медеглеп турар.

Сөөлгү база бир ындыг ашталганың дугайын октябрьның бирги чартыында пекин солуннарынга чарлаан. Мао Цзэ-дуннуң бөлүүнге ажык чок «кижизидер» дээр чүвези-биле Кыдаттың янзы-бүрү районнарынче шөлүп чорударын ук ашталга айтып турар. Кыдыг-кызыгаар районнарже кара туразында шөлүүшкүнден кымдаа магадылаттынмаан. «Чаа айтыышкындан» билдинип турары-биле алырга, ындыг шөлүлгеден чүгле «кырганнарны, күш талазы-биле кошкак кижилерни, аарыг кижилерни болгаш инвалидтерни» хостаар. «Эде кижизидилге» канчаар чоруп турар дугайын кыдат парлалгада костүп келгилээн чамдык дыңнадыглардан билип ап болур.

Чижээ, «Жэньминь жибао» Жаньси можунуң Сиян үездизинде тускай тургускан «школада» «кижизидикчилерниң» амыдыралының дугайында чүүлдү октябрь 15-те парлаан. Кижилерни даң бажында оттурар, олар «Мао Цзэ-дуннуң чуруктарын тудуп алгаш ажылче баар болгаш чанып келир». Ол кижилерниң холдары хан кукчуттур хавара берген, хүнде 10 шак ажылдаан соонда оорга, мойну зэлбес, курлаа шылаар» деп, солун бижээн. «Олар шуптузу боттарының идеологиязын революсчуларының оруу-биле недергей дүргеп базым-биле бурунгаарлап бар чоруур» дээрзин солуннуң чүүлүнде демдеглээн.

Мао Цзэ-дуннуң чыынды чогаалдарын карманга ап чоруур кылдыр үндүргенин пекин пропаганда «өөрүшкүлүг улуг болуушкун» дээн. Ам «улуг уран тудукчунуң» чогаалдары карманнап алгаш чоруурунга таарышкан хемчээлдиг болган. Ол чогаалдарны кандыг-даа байдалдарда болгаш агаар-бойдустуң кандыг-даа үезинде өөренирип солун дагзып турар. Чогаалдарны кылымал хөм-биле картаан, ынчангаш «аңаа чаашкын-даа, соок-даа коргунчуг эвес» деп, ол-ла солун чулчураан.

Кылымал ындыг хөмнү чогаадып кылырынга хөй «революсчу тускай эртемниглер» ажылдаан болгаш «хөй санныг бөргелерни ажып эртпишаан», «улуг тиилелгени чедип алган» деп, солун дыңнаткан. «Жэньминь жибао» солуннуң херечилээни-биле алырга, чурттуң улуг бүгү типографиялары ам Мао Цзэ-дуннуң чогаалдарын карманга ап чоруур кылдыр парлаар ажылче шымныккан.

(СЭТА).

МАЛЧЫН, КЫШ ЧООКШУЛААН

ЧӨПТҮГ ХОМУДАЛ

Бистиң колхозтуң чамдык кыштагларының септелгези ам-даа доозулбаан, шынары багай. Чижээ, мээң коданымда турар нарын дүктүг 600 хойнуң кыштаар кажаазын бедидип септезе-даа, оон кыры чадагай хевээр. Ында каш-ла калбак манзаларны шаарартыр каггаш, оларның аразында ирик, чиңге хадыңчыгаштар салгылап каан, оон кырынга хөй саваң каар болза, ойлуп дүжер.

Ол ажылдың кылган шынарын кым-даа хынаваан. Ону катап эде кылырын колхозтуң зоотехнигинге болгаш хойжу бригаданың бригадиринге каш-даа катап негелде тургускан мен, олар бо ажылды катап кылдырар-ла бис дээр, а херек кырында бо үеге чедир чүү-даа кылдынмаан. Ында чуртталга бажыңының соңга, хаалгазы үрелик, печказы бузук.

Кыштагда бо үеге чедир чаңгыс-даа килограмм сиген, саваң болгаш концентрат чемнер дүжүртүнмээн. Бо дугайында негелде тургузарга, колхозтуң удуртукчулары кичээнгейге албайн турар. Малчыннарга ажыл төлевириниң норма-чижектериниң дугайында тайылбыр ажылы чок. Оон уламындан хөй малчыннар бүдүрген продукциязы дээш чеже ажыл төлевирин алырын билбейн турар.

1968 чылда «Шын» солунну, ийи журналды бир чыл хуусаалыг чагыткан мен, а ол чагылгалар бо чылдың чеди айга чедир кээп тургаш, ам шуут келбестеди. Бо дугайында колхозта харылзаа салбырынга негелде тургузарымга, бис билбес бис, хойжу бригаданың бригадири билир дээш шуут төовас мындыг-дыр.

В. КАМА,
Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң хойжузу.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИЖЭЭН

«Тес-Хем» совхозтуң Үстүү-Шынаа салбырының экономиктиг бюрозу бо чылдың агаар-бойдузунуң таарымчылыг эвес байдалын өөренип көргеш, салбырның бүгү малчыннарынга ниитиниң малын чайын, күзүн одарладып семиртирин чугулалап көөрүн сүмелээн. Ынчангаш малчыннар малдың чайгы семиртилгезиниң үезинде 6—7 одар чедир солун кошкен, оон түңнелинде салбырның ниити малының семиртилгези эки болган.

Бо негелдени малчыннар Ч. Куякпан, Н. Чымба, Б. Ужар-оол, О. Сандый-оол, О. Каажап, Н. Аранчын, Ч. Хурай-оол, Ч. Даландай, С. Саңчат, К-К. Данаа-Херел, О. Моңге, Ч. Чиктол, М. Чурукпан, К. Билчеймаа, Я. Ямыранзаа, О. Деликай олар ак сеткилдиг күүсеткеннер.

Салбырның бода малы 13, шээр малы 20 коданга кыштаар. Тудугжу звено Артыы-Суг-Бажынга 120 бызаа кирер бир, Доңмас-Сугга бир чаа хөй кажааларын туткан, үш кыштагның капитал септелгезин кылган. Арткан кыштаглар бүрүн белен.

Салбырның ажыл-ишчилери сиген белеткээр планын 84 хуу күүседип, 480 тонна силосту салган, бир тонна будук-бүрү моондаан кадырган, 100 ажыг тонна саваңны пресстээн. Мал чеми белеткээр ажылга салбырның малчыннары В. Дываа, Ч. Кудакпан, Н. Чымба, С. Сезеней, С. Саңчат, М. Сүлдүм-оол, Я. Ямыранзаа, К-К. Данаа-Херел олар эң идепкейлиг киришкен.

Салбырда бо чылдың кышка белеткел ажылдарының бир эки чүүлү—малчыннарның чуртталга бажыңнарын септээр, тудар тускай звенону тургусканы болур. Ол звено 9 чуртталга бажыңнарының капитал септелгезин дооскан.

Х. БОРБАЙ-ООЛ.

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

Улуг-Хем районнуң «Куш-ажылдың хостуу» колхозунуң малчыннарының чоокта чаа болуп эрткен ниити хуралынга бо чылдың эрткен тос айларының түннелдерин болгаш кышка белеткел дугайында айтырыгларны чугаалашкан.

Колхоз күрүнеге сүт садар чыл планын тос айларның түңнелинде 76,5, эттинн 89,7, дүктүүн 103 хуу күүсеткен.

Колхоз күрүне мурнунга алган сорулгаларын ниитизи-биле күүседип турза-даа, ниитиниң малының өлүп хораар чоруу бар болуп турар. Оон түңнелинде, Торгалыг сүт-бараан фермазы бо чылын 391 бызаа орнунга 288, Кожай—256 бызаа орнунга 127, Хендерге—285 бызаа орнунга 140 бызаа ап, малдың чаш төлүнүң хөй чидириглерин болдурган.

Ниитиниң малының баш санын өстүреринге четчир чем-суурну тургузары чугула. Ындыг турбуже, колхоз бо чылын сиген белеткээриниң планын доңгүп-ле 50 хуу ажырган, а силос салырының планын чүгле 3,5 хуу күүсеткен. Колхозтуң Эйлиг-Хемде 30 кодан хоюнуң ийи коданының кажаа-хораазы шуут чок. Малчыннарның чуртталга бажыңнары бичин казанактар, соңгалары чаңгыс каът, шалалары ирип, хажый бергилээн.

Чамдык малчыннар мал чемнерин, кажаа-хораазын кышка амга чедир белеткеп албаан. Хендергеде малчын Сүгежик Байыр-оолдуң кадарган аныяк бода малының күш-деңгилдези куду. Мыйыстыг бода мал бригадири эш Блинов бо талазы-биле кандыг-даа хемчег албайн турар.

Колхозтуң шээр малының турлаа Эйлиг-Хем салбырның эргелекчизи эш В. Дакыр-оол саналынга онаашкан ажылынга ээ-харыысалга чок чамдык малчыннарның аттарын адап, колхоз баштаар чери, районнуң кодээ ажыл-агый эргелели аныяк специалистерниң ажылга дүржулгазын бедидер ажылды кошкак чорудуп турарын шүгүмчүлээн.

Коммунист-хойжу эш Т. Өдүрек бодунуң байлак дүржулгазын делгерецгей чугаалап, ажыл-агыйның дээре дээн малчыннары ажылынга ээ-харыысалгазын кошкадып, баштайгы чедиишкиннерге баш дескинер хөөннер барын шынгыы шүгүмчүлеп саналдаан. Ырак Ак-Тал, Холчук суурларга лекция, беседа, кино, концерт чоруттунмайн турарын ол база саналдаан.

Колхозтуң малчыннарының хуралынга СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары эш С. Буянды олуржуп, делгерецгей санал берген. Хуралга дээре малчыннарны шаңнаан болгаш солун концерт көргүскен.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Надежда Константиновна КРУПСКАЯ

ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА САКТЫЫШКЫННАР

(Этеди № 246 «Шында»).

Владимир Ильич-биле харылзаа кончуг дүрген тургустунуп турган. Ол үеде истелгеге чыткан кижиге номнарны чежени-даа дамчыдып болур, оларны чүгле даштындан көөр, ынчангаш үжүктер арасында кончуг бичии сектерни азы сүт-биле бижээн саазынын оңдүүн өскерли бээрин эскербес турган. Чажыт чагаалажыглаашын техникаазы дүрген сайыраң турган...

Владимир Ильич чагааларынга сөөртек болуп, ажыл дугайын бижип турган. Оларны алган кижи кара-бажыңга олурарын уттуптар, боду ажылдап эгелээр. Мен ол чагааларының салдарын билир мен (1896 чылдың августа мени база хорудган каан). Сүт-биле бижээн чагаалар ном дамчыдар хүн—субботада хостуг улус дамчын келир. Номда дугурушкан демдектерни көргеш, чагаа бар деп билип каар мен. Алды шакта изиг сүг бээр, оон соонда хайгааракчы херектеннерни хүрээге анаар. Ол үеде чагааны диледиле кескилээш, шай хайындырган, хайгааракчы чоруй баары билек, изиг шайже суптар. Чагаа көстүп ээрге (кара-бажыңга чагааны деңге чылдыры берге, ынчангаш Владимир Ильич изиг сүгге чылдып өөренип алган), оон сөс-домаанын сергээн магадап, сонуурган номчуур ийик мен...

Кара-бажыңга ол хөй ажылдап турган. Анаа «Россияга капитализминиң хөгжүлдезиин» безеткээн. Владимир Ильич ажык чагааларга херектиг материалдарны, статистика тыныдыларын чагып ап турган. «Халак, элекке үндүрүүлер, номну ам-даа эки белеткеп алыр чүвеин. Сибирьге ном тывары берге-ле болгай» деп, Владимир Ильич үнүп келгеш баштактавын турган. Владимир Ильич кара-бажыңга чүгле «Капитализминиң хөгжүлдезиин» авес, харын хуудустарны, чажыт дептерлерни, I дугаар съездиниң программазының төлевилелиин (ол чүгле 1898 чылда болгай, ону оон эрте чылдырар деп турган), организазынга чагаалажыш турган айтырыглар талазы-биле үүлдерин бижээн.

Владимир Ильич кара-бажыңдан үнүп келгенде, мен олурубушаан турган мен... Мени «ветрова ужуралынын» соонда (херектеп Ветрова Петропавловск шивээзинге боду бодун ерттедипкен)' үндүрүпкен. Каргыс шагдаалар дыка хөй херээженнерни үндүрген, мени херек доозулгуже Питерге арттырган, ийи шинчилкин кожуп каарга, олар менден чыдып калбайн чоруп турган. Мея кээримге, организазынның байдалы бергедээп болган...

Мени Уфа можуже үш чыл-да шөлүпкен. Мон Владимир Ильичиниң «душтуу» болуп алган, оон чурттап турганы Минусинск можуунуң Шушенское суурунга баар деп дилээн мен.

ШӨЛҮЛГЕГЕ

1898—1901 чылдар

Красноярскиге бис* 1898 чылдың май 1-де келген бис, оон пароход-биле Енисейни өрү чоруур ужурлуг турган, ынчалаа-даа пароходтар чорбайн турган...

Владимир Ильичиниң чурттап турганы Шушенское суурга имирде чедип кээрииске, ол аңнай берген болган. Чүүгүвүс дужүрүп алдывыс, бисти бажыңга киирип келдилер. Сибирьде — Минусинск округда тараачыннар дыка арыг чурттап турган, шалазында шокар чадыглар бар, ханалын арыдыр чутайлаш, чойган-биле шимеп каан. Владимир Ильичиниң өрээли улус эвес, ынчалаа-даа арыг. Бажыңның эзлери авам-биле биске бажыңның өскө чартының хостап берген. Бажың эзлери болташ кожа-хелбээ улус чыглып келгеш, бисти үр-де кайгап, көрүп, чүү-хөө айтырып турган. Владимир Ильич ынаан чериндеп зөп олурган. Ильич чада тепкижиниче үндүр халып ээрге, мен аңаа уткуй чүгүре берген мен. Ол дүне бис дыка үр чугаалашкан бис.

Шушенскоеге шөлүткенивер аразынга чүгле ийи ажылчын — Лодзиниң социал-демократы, шаңна кылыр кижи, ноолша Проминский кадайы болган беш уруу-биле кады база путиловчу ажылчын Оскар Энгберг турган. Ийилээн номчуг эки эштер чүве. Проминский таваар сетилдиг болгаш кончуг бижыт кижи. Ол школуг ном номчувас, билир чүвеин хөй эвес, ынчалаа-даа ажыгының сеткилин кайгамчык эки билир турган. Ол ноолша революстуг ырларны ырлап турган... Уруглары аңаа уламжы ээрге. Владимир Ильич база ырлай ээр, Сибирьге ол дыка үзеелдиг болгаш хөй ырлап турган. Владимир Ильичиниң өөредип каавы орус революсчу ырларны Проминский база ырлап турган. Проминский Ноолшага дедир барып ажылдаар бодаан, уруглариятга чылыг тоннар кылып ээр дээш, эмгежок хөй койгунну олурген. Ынчалаа-даа ол Ноолшага четпээн. Өт-бүлезиннбиле Красноярскиже чоокшулап алгаш, демир орук черинге ажылдай берген. Уруглары өзүп келген. Ол боду, паны Проминская болгаш уруглары шупту коммунистер апарган. Бир оглу даймына өлген. Өскези хамааты даймына өлүртүр часкан, ам Читада чурттап чоруур. Проминский Ноолшаже чүгле 1923 чылда утлап чоруткан, ынчалаа-даа орук ара шинчилээр тифтен аарып өлген.

Өске ажылчын Оскар, сыр өске чаныыг кижи. Ажыл сонсадыышкынынга киришкеш, кончуг идепкейлиг болганы дээш ол аныяанда-ла шөлүткен. Ол дыка хөй чүүлдерни номчуп турган, ынчалаа-даа социализм дугайын эренгей билир турган... Мен оон-биле «Коммунистиг манифестиниң» номчуп-номчуп (чамдыызын немец дылзын очулдуруп турган мен), оон «Капиталды» номчуп эгелединвис...

Владимир Ильичиниң кончуг ынак тараачын таныжы Журавлёв турган. Өкпе аарыг, үжен хар назылыг Журавлёв мурнунда бижикчи чораан. Владимир Ильич оон дугайын алдымдан революсчу, удурлашкыны кижи деп чугаалап чораан. Журавлёв байларга удур дилими-биле туржуп, кандыг-даа чөп чок чүүлдү хүлээвейн турган. Ол бир-ле черже чоруп каап турган, удаваанда өкпе аарыыдан өлген.

Ильичиниң, өске таныжы ядыы кижи турган, ол оон-биле аңнап чаңчыккан. Ол кончуг бодүүн кижи, ону Сосипатыч деп адап турган; ол Владимир Ильичиге кончуг эки чаңнап, аңаа чүүл-бүрү чүвелерни — дуруяаны-даа, тооруку-даа экжеп берип турган.

Сосипатычыны, Журавлёвту дамчыштыр Владимир Ильич Сибирьниң кодээзин өөренип турган. Бир-ле катап ол бодуунуң чурттап турганы, шыдалдыг ашактың дугайын чугаалап олурган. Ол ашактың алгызын хөлечик кижи оорлапкан чүве-дир. Бай ашак ону суг кыдымнга тып алган, өлүрүп каан. Ильич ол дугайында үүрмек кожайның кам-хайыра чок каржызын, хөлечиктерни хайыра чокка мөлчүп турарын чугаалап олурган. Сибирьниң хөлечиктери херектен улус ышкажы-биле ажылдап, уйгузунга бээп чүгле байырлалдарда четтигип чораан.

Ильичиниң кодээзин өөренирининң база бир аргазы турган. Воскресеньелерде ол шүүгү талазы-биле тайылбыр ыглып турган. Ол шүүгү ажылдакчызы деп алгаан атсураан ажыглан турган, чүге дизе алдын уургайындан үндүрткен бир ажылчын эзлерге удур херекти чогумчалыг көдүрериге дузалы оон алган. Ол чедимчелиг херек дугайында медээ тараачыннар ортузунга дыка нөштерээн. Эр-даа, хөрээжен-даа кижилер келгеш, хомудалдарын чугаалап турган. Владимир Ильич кичээнгейлиг дыңнап, бүгү чүүлдерин билип алгаш, сүмелеп турган...

Ажыы-биле сөглээрге, Владимир Ильич шөлүттүргеп кижи болганда, шүүгү хөрээ кылыр эрге чок турган, ынчалаа-даа ынчан Минусинск округка үе чымчак турган. Хөрек кырында кандыг-даа хайгаарал чок турган.

Май Бирни бистиң уткаанывысты сактып тур мен.

Эртен бистиңнге Проминский ап четкен. Ол шуут-ла байырлал шинчилиг, эрыг хөйленнинг болгаш бүгү болу байырыныыг болган. Бис оон аймага кончуг дүрген киргеш, үжелээн Энгбергче чорупкан бис...

Оскар бис кээрииске дүвүреп-ле үнген. Бис оон ярослинге олургулап алгаш, бир аай ырлап эгелээн бис...

Орустан ырлаан, оң-ла ырывысты ноолшалап ырлап, дүүш соонда Майны ховуга эртиирер дишкен бис. Ынчаар бодаан, ынчаар кылган-даа бис. Ховуга бис арбыдап, ажы кижи апардывыс, Проминский бодунуң ийи оглуң кыйгырып эккелген... Кежээ бистиниге келгеш, база-ла ырлажып турган бис. Проминскийниң кадайы база чедип келген. Ырывысты мээң авам биле Паша база ырлап эгелээн.

А кежээ Ильич биле бис канчап-даа удуп чадажып, кажан-на бир киржи бээривис, ажылчыннарның күүлүг чыскаалдарының дугайын күзеп чугаалаштывыс...

Эртенинде Владимир Ильичбиле бис Струвениң менээ тып бергени Вебстиң очулгазын кылып турган бис. Дүүш соонда ийи шакта «Капиталдыңның хөгжүлдезиин» эмгележип чара бижидивис... Ажылдап каапп, аггаарлаар бис. Владимир Ильич адаанныг аңчы турган, кандыг-даа тулаалларны эртип турган... Ынча кушту хөйүн канчаар! Мен чазын баргаш, кайгаан мен... Кышкы соонтун соонда часкы бойдус чечектелген. Чаагайын канчаар. Хүн ажар дүшта ховуга ортузунда кедергей улуг хөөлбекке черлик куулар эштип чоруур. Арыг кыдымга турарга, хем шимээргеп, күртүлер ойнап турар. Владимир Ильич арыг чоруурда. Женька дөп ыттыг чедип чоруур сен деп дилээр чүве. Ыттың баян тыртып турарга, шуут-ле сиригедир үшта чүтүүр, бойдустуң хайынгышкынынга сеткил дойлуп келир. Владимир Ильич адаанныг аңчы болгаш, оон артык хөлзеп турган...

Хар чагалак, ынчалаа-даа хем доңа берген орай күзүн сепке ыродыр чоруп турдувус, кайгамчык тоолзуг чүве дег, дош адаанда даш бүрүүр, балык бүрүүр тода көстүп турар. А кыжын мөңгүн сүтлуг градусниктер доңуп, хемнер дүвүнге чедир дошталып каарга, сут дош кырынга чайындылап, хар чок кылагар дош апаар, оон эглицээзин доштуң кыры-биле ийи бырыстаа чедир конькилеп болур. Владимир Ильич аңаа кончуг-ла ынак турган.

Кежээлерде Владимир Ильич колдуунде-ла философия дугайында номнарны — Гегельди, Кантыны, француз материалистерни, а могап турушкавда — Пушкинни, Лермонтовту, Некрасовту номчуп турган.

Владимир Ильич Питерге оң баштай көстүп келирге, мен ону чүгле улус чугаазы-биле билип, Степан Иванович Радченконуң мынча дээрин дыңнаар турдум: Владимир Ильич чүгле политиктиг номнар номчуп турар, бо-ла чораан чаңгыс-даа роман номчуваан деп дыңнадым. Мен элдепсинген мен; оон соонда бис Владимир Ильич-биле чоок таныжып-даа алзывысса, ол дугайын чугаалашпаан бис, чүгле Сибирьге демги чугаалаш шын эвезин билген мен. Владимир Ильич чүгле номчуп турган эвес, харын Тургеневти, Л. Толстойну, Чернышевскийниң «Чүү кылыр?» деп номун хөй катап номчуп, черле ынчаш классиктерни кончуг эки билип, оларга хандыкпын чораан. Соолунде, большевиктер эргечагырганы холга ап алырга, ол Күрүненiң ном үндүрер черинiң мурнунга классиктерiнiң номнарын чиик өртектиг кылдыр үндүрер сорулгалы салган. Владимир Ильичиниң альбомунга төрелдеринiң болгаш шөлүттүргеннерiнiң чуруктарындан аңгыда Золяның, Герценниң чуруктары, Чернышевскийниң* элээн каш чуруктары бар турган.

(ПАРЛАЛГАНЫҢ МЕДЭЭЛЕР АГЕНТИЛЕЛИ).

(Үлевчилмиг).

---

* *Чернышевскийге Владимир Ильич онза ынак чораан. Чернышевскийниң чуруктарының биргезинде Владимир Ильичиниң холуңуң үжүү-биле: ынча чылда төрүттүнген 1889 чылда деп бижип каан болган. Н. К.*

---

* *Надежда Константиновнабиле кады оон иези Елизавета Васильевна Крупская база чеде берген.*

Уран чүүл ажылдакчылары — ленинчи юбилейге

УЛЬЯНОВСК. (СЭТА-ның корр). В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга чурттуң культура, уран чүүл ажылдакчыларының, культура-чырыдыышкын черлеринiң ажылдакчыларының белеткенириниң дугайында Ульяновскиге ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцеваның даргалазаны-биле ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң культура министерстволарының коллегияларының үнүүшкүнүүр хуралы болган.

Хурал эвилелдешкен республикаларның культура министрлериниң, ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң чагаадыкчы эвилелериниң, Ульяновск областың партия, совет органнарының төлээлеңчилериниң киржилгези-биле эртикен.

Ульяновскиге юбилей хемчеглерин беттандырарынга дуза чедиреринче хурал улуг кичээнгей салган. Москванын, Ленинградтың чурукчулары биле скульптөрлэри тургустунуп турар тураскаал эвазынга бээр тураскаал уран чүүлүнүң чогаалдарын тургузуп турар. В. И. Ленинниң төп музейинiң Ульяновск салбырынга болгаш Ульяновск областың чуруктар музейинiге делгээр чуруглга, скульптура, симябирлеп амылзары шилип алдынган. В. И. Ленинниң төрүттүнген черинiге 1968—1970 чылдарда эвилелдешкен республикаларның культура хүннерiн база Москванын, Ленинградтың, Украинанын, Белоруссияның чурукчуларының чогаалдарының делгээлгезин эрттиреринiң планы ССРЭ-ниң Культура министерствозунда тургустунган.

Коллегия хуралынга ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң чогаадыкчы эвилелдериниң төлээлекчилери, эвилелдешкен республикаларның министрлери сес алгаш, Ульяновскиге юбилей хемчеглерiн беттандырарынга дуза чедирер дугайында бөлүг санаалдарны берген.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг утнуурунчу ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң культура министерстволарының коллегиялары чуруттуң бүгү культура, уран чүүл ажылдакчыларын, чогаачыларны, чуруукчуларны, композиторларны, театрларның, концерт организацияларының чогаадыкчы ажылдакчыларын, культура-чырыдыышкын черлерiн ныйгырган.

НОМЧУКЧУНУН БОДАЛЫ

ТЫВА ОЮННАР

Тываның ном үндүрер чери Иргит Самбуунуң «Тыва оюннар» деп номун эртикен чайын нарлап үндүрээнин номчукчулар билир. Ол номга хамаарыштыр чамдык бодалларны бижикседим.

Тыва улустуң национал оюннарын чыын бижээн бо башталгы ажыл аныяк өскенге сонуургалчыг болурундан айгыда, чоннуң төөгүзүн, культура, амыдыралын удам ынай өөренип көөрүнге улуг ужур-дузалыг деп бодаар мен. Чүге дээрге, кандыг-даа чоннуң үелүптен бээр чогаалдып тып келген оюннары амыдыралдың кандыг-бир хевирин көргүскен, оон чарылбас кезээ, чоннуң эрге-ажыыбиле сырый холбашкан, чуртаан турган үезин-биле бүрүн тазырыкан болур.

Бурунгу тываларның чаа чыл-ны уткуп алырының байырлалы шагаа дугайын бижиринден номну эгелээнин тазырымчалыг. Чүге дээрге шагаа байырлалының хүннеринде тываллар барык-ла национал оюннарның хөй кезиин ойнаар чораан. Харын-даа үе-шагның аайы-биле чаа-чаа оюннар, тывыскыктар, ырлар, тоолчургу чугаалар болган тоолдар безин ынчан тыптып турган. «Тыва оюннарда» шагаа байырлалыдан эгелээш, сайзанактазырынга чедир элээн хөй, янзы-бүрү оюннарның хевирлерини, оларның ойнаар чурумнарын тодаргай тайылбырлап бижээн. Ылангыя шыырааш, кажык ойнаарының аңгы-аңгы хевирлерiнге доктаап, элээн делгерентейiн-биле тайылбырлаан. Оюн бүрүзүн бижип тура, оон төнчүзүнде оон кандыг талага ажыктыын болган чамдык четпес талаларын айыткышаан, аңгы үенiң байдалынга тааржыткыр ойнаарының культурагын оюнарның хөй кезиинiң тайылбырларын чуруктар болган шыйгыр-биле бергиттеп. Бо тазазыбиле чуруукчу Н. Ч. Самбуунуң база эки ажылдаанын демдеглээр херек. «Тыва оюннарын» номчаан кижи тыва улустуң оюннарының аңнырыр, мал ажызы-биле болган амыдырал-биле холбаалының билип каар. Ынчангаш бо ном аныяк өскенге, ылангыя школачыларга ада-өгбелерiнiң амыдырап, чуртаан келген төөгүзүн билип алырынга ажыктыг.

Ам авторуның чамдык оюннарны аңгы үенiң байдалынга тазарыштыр эзе тургузуп, ойнап болур дээш бодалдарынга холбаштыр болумнуң хууза саналдарымны киирип корейн. Шагаа байырлалы оң-не массалыг хевирлиг уткашыларлыг байырлал болуп турган. Соолгу чылдарга бо байырлалга хамаарыштыр солуннар арынларынга чамдык эштер саналоналдарын бижип-даа турган. Олар шагаа байырлалын эрттирип турарын чүүлүг деп деткип турарлар. «Тыва оюннар» деп номда чаа календарь саналашкыны-биле шагааны чаа чыл байырлалынга холбай, ынчан эрттирзе эки деп автор саналдаар турар. Мен болаарымга, ол чедде шын. Бирээ шагаа шаг-үеден бээр туруп келген байырлал чүве болганда, оон шажынчы элементилерни ап карган, ында кирип турар бүгү-ле спортчу шаргылдаалар-биле катай эрттирер болза, черле солуун болур.

«Тыва оюннар» деп номда кирип турар бүгү-ле оюннарны делгерентейн-биле бижээн, оон соонда тывылган оюннарга юкталаавайн, чүгле чамдыктарының аттарын адаап, эрттирипкен. Оларны базаларга делгерентейн-биле киирген болза эки турган. Байырлалларының шагаадан өскези база киирбээн. Күш дээш шинаан байырлалдарны база делгерентейн-биле бижээн болза эки турган. Номда чамдык оюннарга хамаарышкан чуруктарга (чижээ 11, 12 чуруктарга тыва даалының болгаш хоруглуг) аттарын түс-түзүнүз бижип каар турган.

Б. БАРБА,
башкы.

ОЛИМПИАДА, ЧЕДИГИ ХҮН

ССРЭ-ниң олимпийжи чылда командазының кежигүннери. 1. Григорий Косых (адыгжы). 2. Алексей Киселев (бокс). 3. Георгий Куликов (эжиндирилге). 4. Ренарт Сулейманов (адыгжы). 5. Константин Александров (парустуг спорт). 6. Шота Квелиашвили (адыгжы).

СЭТА-ның фотозы.

ССРЭ-ниң шилидек командазы Мехиконга бирги шаңналар алганының сайын ковуденкен. Олимпиаданың чедиги адын медаль-биле шаңнаткан.

Чеден ийи адымгы олимпийжи шөлге боодалга кылган. Оларның аткан октары карааның улай-улай чиге детилээн. Григорий Косыхтың адар соолгу огу артканда, ыяап-да «он санга» дегзи аттар болгунза үнелээр-дир сен деп дыңнатнан. Косых пистолет тудкан колун үш катап ковдургеш, үш шитап салып бадыргап. Оон база бир шыгаттынган. Адыпкан. Ол караның дал ортузунга дегген.

Сульяар караны өөрге, Косых болгаш ГФР-ден келген спортчу Мертель олимпийжи рекордту ашкан түнелди чедип алган, кайызы-даа 562 сан алган. Ындыг таварылга болганда, «он санга» хөй дегзи аткан спортчу алдын медальбиле шаңналыр. Мертель биле Косыхтың түнелдери аңаа бага бир домей болган. Оон караларга дегзи аткылаанының шынарын корген. Аңаа совет спортчуның соолгу аткан огунуң дегдеги хамыктан шинтпирлиг барымдаа болган. Олимпийжи чемпион ол болган.

Сугже халыыр совет спортчулар бүгү бөш олимпиадаларның дургузунда үндүлелдин ийиги туружунга ээ баштай-ла четкен. Москвачы Тамара Погожева үш метр бедик трамплинден халыыр чыргылдаага 145,30 үнелелдиг санын алган кончуг эки түнелдиг кылдыр мөңгүн медаль-биле шаңнаткан. Тамара 150,77 үнелелдиг санын алган американ Сью Госсикти эрттирипсээ, АКШ-тың ийи шыырак спортчузун болгаш Токио олимпиадазының тинлекчизи ГДР-ден келген Ингрид Кремер-Гульбинни эрткен.

Европа чемпиону Вера Бакланова бистиң командавыска тиилээн деп санадыр үнелезиг санын чаалап бергеш, ээ эки алды спортчунуң чыргылдазын деоскан.

Эстон Ян Талыс 197,5 килограммны көдүргеш, ортумак аар дениилиглериниң база бир делегей рекордун чедип алган-даа бол, олимпийжи штангистер чыргылдазынга «мөңгүн» шаңналдыг болган. Үш янзы мергежил көргүзериниң чыргылдазынга оон түнелди — 507,5 кг (160+150+197,5) —багай эвес-даа бол, бо хүнде шүүлүргүнге хоомай болган. Оон адаанчызы — фин Пори хөорайдан келген полицейжи Каарло Кангасниеми шыырак болган, ортан 10 килограммны ажыр көдүртен. Ол фин рывокка 158 кг түнелдиг кылдыр делегейниң чаа рекордун база чедип алган.

Ол хүн олимпийжи чемпионнарның рекордтары черле магадаачыг болган. Чижек кылдыр алырга, Мехиконың «спорт хаанының» чыргылдаалар шөлү — университет стадионун чык дөлдур чыылган көрүкчүлер Боб Бимонуң халаанын магазаан, шупту туруп келген. АКШ-тан келген шилидек дурт-сыныыг, кара атлет 890 см ужуктур халаан! Черинiң узунун халырынга делегей рекорду бөлүр түнелге хары утка 55 см чиик атлетиканың төөгүзүнде кажан-даа немежин чорбаан! Ынчаныже кижинiң спортту аргаларының калбарганын өске кайы-даа спартакиададан артык чайыннанчак көргүскен Мексика олимпиадазы-биле ол чедиишкин черле мөзүлеп.

Черинiң узунун халыыр чыргылдаа үезинде чамдыкта ёзулуг чайыктап келгилээр чаъс чаап турга-ла, шүүлдүге кирiшкен алды спортчу 8 метрни шупту ажа халаан. Олимпиадаларга ындыг түнел ажыгаа чедир база көзүлбейн чораан. 25 харлыг Клаус Беер улуг чедиишкинниг болган: АКШ-тың делегей рекордчузу (816) чораан Ральф Бостонну ашкан, ол ГДР-ниң чаа рекордун чедип алганы кылдыр 819 сантиметр халаан болгаш мөңгүн медаль-биле шаңнаткан. Олимпиадаларга ам дөрт катап киржип турар москвачы Игорь Тер-Ованесян дөртүү черни алган (812 см). Бистиң олимпийжи спортчувус Таллиндеп келген солдат Тыну Лепик медаль-биле шаңнаттынаан-даа бод, бодун ёзулуг дайынчы кылдыр бүзүредип көргүскен. Оон бешки түнели — Эстониның рекорду — 809 см.

Польшаның өөрүзээзинден «чиик атлетиканың» баштайгы алдын медалы-биле Варшава университединiң экономика факультединiң 22 харлыг студентизи Ирена Шевинская-Киршенштейн шаңнаткан болган 200 метрге шүүлде чарыжынга делегей, олимпиада рекордтарын чаартkан — 22,5 секунда түнелдиг.

Олимпиаданың чедиги хүнүнде чиик атлеттер чыргылдазынга олимпийжи адын медаль-биле шаңнаткан, ампызында эң аныяк спортчу —17 харлыг австралий кыс Мэрин Кэйрд болган. Моонактарлыг 80 метрге түнел чарыжынга Мэрин олимпиадалар рекордун чаартkан болган 10,3 секунда түнелдиг делегей чедиишкинин катаптаан. Бистиң Татьяна Талышевавыс сески черни алган—10,7 секунда түнелдиг.

Совет спортчулар чыргылдааларының хөй хевирлерiнiң шүүлде чыргылдазынга киржир эрге дээш демиселе чоруларын үргүлчүлеенiпкен.

Бистиң баскетболчуларывыс Кубаның командазы-биле чыргылдаага мүгүр чүс улуг самыш алган. Ол ужуражышкынының түнели 100:66.

(СЭТА-ның тускай корр).

Чемпионну үндүрүпкен

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. С. Лосев). АКШ-тың олимпийжи оюнчар комитединiң Американың олимпийжи оюнчар командазының составындан «Киттышкан Штаттарда бедии-биле үнелеттинiр турар эки чанчылдарны үрээн дээш» Мехиконда оюнчарның шаңнаткан ийи киржиичизин үндүрген. Оларның бирээзи Смит 200 метрге маңнаарынга алдын, а база бирээзи Карлос—хүлер медаль-биле шаңнадырын чедип алган.

Олар ийилээ метр. Хүндүлел туружунга майыктаан чок, кара уктарлыг үнүп келген. АКШ-тың гимнин ойнатырынга ыяалы бээрге, Смит биле Карлос баштарын донгайткаш, кара хол-хаптар неткен колдарын көдүргеш, чуруруктангыланган.

Ол «эки чанчылларны үрээни» эвес, харын Киттышкан Штаттарда соок ылгаар дорамчылалга мыт чок удурланганын илереткени болган. Буттарга кеткен кара уктар америк негрлериниң ядыызын, а чудуруктанган холдар — АКШ-тың негр улузунуң чаңгыс эртинин көргүскен.

ЮПИ агентилелдиң демдеглээн туроруын ёзугаар алырга, Мехикога корреспондентилер америк атлеттериниң 20-зиниң саңыш-сеткилин айтырып көөрге, олариның оң үжү Смит биле Карлостуң илергейлээн удурланыышкынын деткиир бис дээн. 400 метрге маңнаарынга шүүлдүмээ, мен база мынадыр удурланыышкыны илергейлээр мен деп. америк шилидек командаңың ол хемчээлге ынак чүгүрүк спортчузу сириптер Ли Эванс аазаан. Смит биле Карлостуң үнегерин эдерген негр спортчуларның оон-даа хөй болбазынга чөгенип тур мен деп, он янзы мергежил көргүзер маргылдаалаарда киржип турар Том Уэйдела медеглээн.

Томми Смиттиң шаңналын алган соонда оон-биле «Американ бродкастинг системинiң» спорт тайылбырлакчызы Говард Коселл чугаалашкан, ол ийи чүгүрүк спортчуңуң удурланыышкын илергейлээнинге холбаштыр АКШ-тың олимпийжи шилидек командазының удуртулга черининң үш-үдүрүм шүүлдээнiн үндүрүп турарын элдепсинген. АКШ-тың негр спортчуларының ортузунга олимпийжи оюнчарны бойкоттаары дээш бо чыдын шимчээшкин тыптып келген үеден бээр кешсөөк ылгаар дорамчылалга удурланганын олар Мехикога кандыг-бир ниилиг кыскыр илередир деп черле бодаар ужурлуг турган деп, Коселл чугаалаан.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КУДУМЧУ БАЙЫРЛАЛЫ

Эрзин суурунуң медээ Соведи болгаш херээжеммер чөвүлелги кудумчу байырлалын организастап эрттирген. «Райөн төвүнүң ашыя-агый, культура хогмүдезиниң чедимшиннери болгаш моон сөңгаргы сорулгалар дугайында» иллеткелди суур Совединиң даргазы Ольга Дөөндуп байырлалдың эгезинде кыйган.

Оон соонда суурнуң хөөчун чурттакчылары Михаил Шеймуң, Кыргыс Яндаа райкомнуң башгайы херээжеммер ниилдизиниң эргелекчизи Иргит Кунзаакап өөрүнде соонда чүве чугаалагылаазы, эрги болгаш чаа амыдыралды деңмеп, аңгы үениң састкешиктиг чуртталгазын алдарнындып турганнар.

Суурнуң ог-бүле концерттериниң түнелиин база маңаа үндүрген. Эң талантылыг бот-тывынгыр артистерни кодээ Советтиң дипломнары-биле шаңнаан.

Маңаа каяа адарынам, хөл-шыдыраанын, шашкынның болгаш бег кагарының маргылдаалары база болуп эртикен. Оон тиилекчилерге шаңналдар тывыскан.

Бәйырлалдың түнелинде кудумчу концертериниң шилиттинген артистериниң түнел концерти болган. Ол хүн бажың чечектериниң болгаш негээ аймаанын деягелгези база болган.

КИНО

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночымында 10. «Моабит кыдыраажы» 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Туттурбас өөзээ петекчилери» 10.30, 6.40. «Анжелика болгаш хаан» 12.30, 4.30, 8.55 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Арена» 4.10, 6.05. «Журналист» (1—2 сериялар) 8 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шит болгаш хылыш» (4-кү сериязы) 3.55, 5.15. «Шит болгаш хылыш» (3-кү, 4-кү сериялары) 8.30 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНДАР: Редакторуң 24-63, редакторуң орлаачыларының болгаш пропаганда киллизиниң 35-24, харылзалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныырал киллизиниң 23-54, культура киллизиниң 37-13, сөөгө ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлегпур киллизиниң 22-64, чагаа база совет туружуут киллистериниң 21-27, информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографизы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу). ТС—01269.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылдо үндезелеттинге»

ШЫН

1968 ч. ОКТЯБРЬ 23 СРЕДА № 250 (7092).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ШКОЛАГА КҮШ-КУЛЬТУРА ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Школаларга эргежок чугула программалыг эртемнерден аңгыда күш-культура дээрге, эң чугула өөредилге болуур. Чогумна оң үжүрүндан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазында бүгү совет улустуң, иларгыя башкыларның мурнунда бо талазы-биле улуг харыысалгалыг сорулганы салып турар. Бистиң аныяк салгакчыларывыс сагыш-сеткилинген, моралынның талазы-биле арыг, күшдамырлы быжыг дадыкнан, күштуг-шыырак кылдыр кижизиттингеи болуур үжүрлүг деп партиянның ол чугула дакыламентизинде онзалап айыткан. Коммунистиг партия, Совет чазак бистиң чуртка күш-культураны болгаш спортту улам хөгжүдер дугайында тускай шиитпирлерингө школа дээрге, бирги черде турар үжүрлүг деп айтып келген.

Бистиң республиканың өөредилге чөрелеринде, школаларында күш-культура башкылары коммунизмниң келир үеделги тургузунчуларын кижизидеринге төлептиг. Олар дээрге бүгү Совет Эвилелинде 100 муң күш-культура башкыларының база бир отряды. Сөөлгү үеде күш-культура башкылаар тускай эртемниг кадрлар бистиң республиканың школаларында улам көвүдеп турар. Оларга—Кызылда П. Лопатин, А. Гушин, Н. Кузьмина, районнарда башкылар—Тес-Хемде О. Седен-оол, Улуг-Хемде М. Дардан-оол, Э. Мендот болгаш өскелердээ хамаарыжыр.

Школага күш-культура кижизидилгезин амгы бедии негелдерниң деңнелинге тургузары чугула сорулга деп чүвени башкылар ыяк билип турарлар. Күш-культура башкызы чүгле школазынга эвес, харын-даа суурга, хоорайга болгаш бүдүн район-га-даа спортчу депшилге дээш идепкейлиг демисечи болуур хүлээлгелиг. Чүгле ынчан ам күш-культура болгаш спорт бүгү улустуу болуп нептереп шыдаарын практинга көргүзүп турар. Кызылдың № 14 школазының директору зш Безьязыков бодунуң албан-хүлээлгези-биле чергелештир бут бөмбүүнүң командаларын организастап, аныяктарны өөредирингө хай чылдарда ажыдап келген. Ол ышкаш Красноярскиниң пединститудунуң күш-культура факультединиң доосхан Оюн Седен-оол чүгле бодунуң школазында эвес, бүгү Тес-Хем районда күш-культура шимчээшкинниңде идепкейлиг киржип турар. Ынчаарга Таңды районнуң Хову-Аксы школазында тускай дээди эртемниг Федор Малюткин дээн ышкаш кайгамчыктыг соруктуг кижилерни ам-даа адап болуур.

Амдыызында хай эвес-даа болза, бодунуң хөрээнге бердинген тускай эртемниглерниң организакчы мергежилинии ачызында бистиң республиканда баскетбол, хоссуг хүреш, болейбол, лыжа дээш спорттуң эвес-даа хевирлериниң улам сайгырап, спортсменнериң саны көвүдеп турарын демдеглевейн барып болбас. Районнарның, районнар болгаш харын-даа суурлар аразының чайгы, кышкы маргылдаалараның спартакиадаларының хай санныг эртип, эки уре-түнелдиг болуп турарын база айтыр хөрек. Оларның киржикчилериниң хөй нуруузу — школачылар, олар келир үениң ёзулуг спортсменнер-дир. Оон үжүрүнде школаларда күш-культура башкыларында эң харыысалгалыг сорулга онаажыл турар. Оларның ажылынга бүгү таланың дузалам-чызын чедирип, дузалаары чугула хөрек болуур. Ынчаарга школага күш-культура өөредилгезин тоомча чок, ийиги чергениг үүлүү кылдыр көөр хевиннуг кижилерниң бары дыка харааданчыг. Чаңгыс-ла чижек. Аныяк башкы Р. Хомушуу тускай өөредилгени эртикеп, Каа-Хем районнуң Суг-Бажы суурунуң школазында ажылдап турар. Школаның күш-культура болгаш спорт хөрекселдери чок болганындан аныяк специалист бергелерге таварыжып турганы чөрле шынны. Үнелиг сүме, детнимче ап, ниити күш-биле четпестерни эдер дээш школа директору В. К. Даваадан ол башкы негелде салган. Директор оон дилээнге: «...Сургуулдарны шуптузун хүрештиривит», чок болза «бокс хөл хаптарын кедиргеш, шашкылаштырывыт»— деп. Бужургаңын харыылаан.

Бир эвес үстүнде ол чаңгыс чижек ышкаш көөр чүве болза, спорттуң бүгү улустуу апзары ырай бээр. Республиканда күш-культура болгаш спорт шимчээшкинии амдаа оожум темпилиин шүгүмчүлекчи ёзубиле миннир хөрек. Спорт мастерлериниң нормаларының дугайын чүгаалавайн бирги разрядчыларны безин салаа базып санап болуур. Ол бүгүнүң нол-ла чылдагаанны башкы, тренер кадрларның эвээжи болуур. Бир кол четпес чүүл—күш-культураның баазазы чогунда. Ынчангаш Тывада күш-культура залы чок школаларны хөй-биле санап болур бис. Шыырак спортсменнер школадан эгелеп, бичии-чажыңдан тура электиргеттинип үнер болгай.

Совет Эвилелиниң спорт баазалыг еске хоорайларында өөренип база шериг иезектеринге албан зорттирип чораашы, бирги разрядчы, харын-даа мастерге кандидат-даа боол алгаш келир чаңгыс чер чурттуг спортсменнерни көрүп турар бис. Олар харын-даа еске хоорайларын, областарның чемпионнары дап хүндүлүг аттыг болгулаар. А ындыг шылгараңгай спортсменнер чаңын келгеш, көргүзүүн улам эжиижер хамаан чок күдулаадын, сандан үнүп турар таварылгаларны база-ла спортчу баазаның чогунда, организакчы ажылдың көшкээнда-дыр.

Школаларның күш-культура залдарын немей тудуп, күш-культураны башкылаар кадрларны хөй-биле белетиксэри, өөредилгениң бүгү хевеределгери-биле хандырары —амгы үениң чугула сорулгаларының бирээзи боол, улус өөредилгезиниң организаторларының директорларының мурнунда тургустунуп келген.

Чуртка күш-культураны болгаш спорттуу улам хөгжүдер хемчеглер дугайымда СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаальында «Школа дээрге, езуп орар салгачыларның күш-культура кижизидилгезининң үндезини болуур үжүрлүг» деп онзалап айыткан. Ынчыг түрбүже, республиканың Чырыдыышкын министерствозу, школаларны күш-культура хереселдери-биле хандырып, бо талазы-биле башкы кадрларны өөредип, быжыглаарынче кошкан ниитизиг салып турар. Школаларны чайгы септелгезинден хүлээп ап турган, күш-культура залын, чогуур дериг-хереселдерни тоовас чүүлдер тургулаан. Чижээ, Кызылдың № 7 школазының өөренчилери зал септеттинмээн үжүрүндан спортту ам-даа даштыгаа өөренип турарлар.

Республиканың школаларынга тускай күш-культура ниитизии эрттирер өрээлдерни тударын хөй-ниитиниң дузазы-биле чүге чорудуп болбазын? Бо талазы-биле аныяктарның, комсомолчуларның дуржулгазы бар болгай.

Тыва школаларга спорттуң национал хевирлерин өөредип турары дыка четпес. Аът чарыжы, баг нагары, ча адары, хүреш дээш ышкаш спорт хевирлерин школачылар-га солун ыыдыр организастап болур. Ол хөй акша-хөрең ги, тускай чер негеттинмес хевирлер-дир. Бистиң колхоз, совхозтарывыс девисиззринде школаларга бо талазыбиле дыка ынак дузалап шыдаар-даа.

Өзүп орар салгачыларны бүгү тала-биле билигинг, быжыг-туруштуг, чүтүүлдүг кылдыр кижизидеринге күш-культура өөредилгези дыка улуг рольдуг. Ынчангаш партия организацияларының, улус өөредилгезиниң органнарының сорулгазы болза, республиканың школаларынга күш-культураны башкылаарының деңнелин бедиринче шыңгыы ниичээнгей салыры болуур.

ӨӨРУКЧҮГ МЕДЭЭЛЕР

Улуг тудугда

● *Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинниң 100 чыл болур оюнга алдар болдурган чарыш «Тыва кобальт» комбинадының тудугжулар коллективинде улам-на калбарып турар. Тудуг эргелелиниң тудугжулары тос айлар планын 114,3 хуу күүсеткен. Чаңдык бригадалар эрткен үш кварталдарның планын 130—150 хуу чедиргилээн.*

Ажылыкнарның күжү-биле күүдүг электри станциязы, комбинаттың цех корпузу, он-он чурттагга баазынгары болгаш культура-амыдыралдың бажыңнары туттунгулаан. Ам үдаазы чүгай кылыр, даш үүрмектээр цехтер, цех спорт залы ажылдаар киирер деп турар.

«Тыва кобальт тудугу» эргелелиниң тудугжу ажылыкнары комбинатты 1969 чылда ажылгаага киирер деп соруга салып алган ажылдан турар.

Пландан ашкан

«Тыва даг-дүгү» комбинадының коллективи беш чылдың үшкү чылының будүрүге онаалдарын хуусаа бетинде күүсединг дээш социалистиг чарышка киришкен, багай эвес түңнелдерни көргүзүп турар.

Эрткен айда даг-дүгүнүң ажылчыларынга ай планындан ажыр 415 тонна сорттуг даг-дүгүн берген. Олар сорттуг даг дүгүн ажылдап үндүрер талазы-биле тос айлар планын 2216 тоннага күүсеткен. азы планда көрдүнгенниден 13,5 хуу хөй болган.

Мурнакчы бригада

Кызылдың дааранылга комбинадында А. Елисеевтиң үүдүнкаы № 4 бригада беш чылдың үшкү чылының будүрүге программазын хуусаазында күүсединг, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга күш ажылчы бедик коргуулерлиг ужуражыр дээш шудургу ажылдап турар. Бригада школа назының четпээн урутларның платьелерин даарап, чыл эгезинден бээр ай, квартал планын доктаамал күүседип, будүрүлгенин 7 бригадаларының мурнуку одурүүнде чоруп келген. Бригада эрткен 9 айларга онаалтыр будүрүге даалгазын 105,5 хуу күүсеткен.

ТӨП ШАНДА

Чөөк-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» колхоз бо чылын тараа культуралармының базай эвес дүжүдүн ажаал алган. Бо хүнгерде артельдиң тараажылары келир чылдың дүжүдүнге үрезин белеткелин организастыг чорудун турар. Коллоатуң төп шанында хиргеп чаа тараадан 173 тонна кыпыл-тас үрезинни үрбүлеп. Үрезин белеткелинде ийи звено дунеки, хүндүсү эзчилеттерде ажылдавышаан, үк ажылды октябрьның төңчүзүнге чедир доогар сорулгалыг ажылдап турар.

О. САПЫН.

Азия, Африка чурттарының Ташкентиде бирги делегей кинофестивалының киржикчилеринге болгаш аалчыларынга

Делегейниң Азия, Африка чурттарының бирги кинофестивалының киржикчилеринге болгаш аалчыларынга Совет чазактың омуюзунден изиг байыр чедирип тур мен. Совет Узбекистанның пайысылалыпга фестивалъ эртиирери уран түүлдүг эң массалыг хевири—кинону хөгжүдеринге. Азия, Африка улустарының пайыралын бижыглаарыпга чаа үеже болуп турар.

Азия, Африка чурттарының депшилгелиг кино уран түүлүнүң чеднишкиннери совет киижилерге чоок болгаш эртем үнелиг. Интернационализм, национал культураларның бот-боттарын байыткыры—Улуг Октябрьдан төрүттүнген социалистиг ниитилелдиң чайгылыг чок чазагай чаңчылы. Ажылчы чон массаларының маадыр демиселин болгаш түргүзүүчү ажыл-чорудулгазын, улустарының аразында пайырал биле тайбыңның бижыг чөленгижии — Совет күрүнелиң түргүзетинганың болгаш бижыкканың бодунуң чогаалдарында көргүүп турар, хөй националдыг совет киноматографиязының ол чазагай чаңчылы чеднишкининг хөгжүүдүн турар.

Кинематографияны уран түүлдериниң эң түгулаазы деп ленинчи бодалды социалистиг культураның хөгжүүдээн эң бүзүредилги-биле бадыткаан. Бодунуң чогаадыкчы ажылынга киноону ажылдакчы бүргүзү богун ынчангаш узаа бедик харыысалгалыг, депшилге биле реакциямың, гуманизм биле кижи көөр хөңнү чок чоруктуң күштери ботботтарынга удур демисежин турар делегейге ол ажылдакчының кандыг турыштуг болууру ынчангаш узам чугула. Империализмге, колонивализге болгаш агрессизге удур, тайбың, бүгү улустарының аас-кежии дээш демиселге депшилгелиг кино ажылдакчылары улуг салымшыны киирип турар. Ташкент фестивалының «Тайбың, улустарның социал деппилгези болгаш хоспалгазы дээш» деп чагай кыйгырымын хөй чурттарның, диптерний кино ажылдакчы бүргүзү деткип турар.

Делегейниң чаа кинофестивалының чогаадыкчы улуг чеднишкининг болуурун күзээрин болгаш Азия, Африка чурттарының кино уран түүлү тайбыңның, хоспалганың, депшилгенің идеалдарын миллион-миллион киижилерге неитерептиваан, чеднишкиннит хөгжүүр деп бүзүредин ылергэйлээрни чөпшээреп көрүүдер.

А. КОСЫГИН,
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Даргазы.

СОВЕТ РОССИЯНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЛЕРИ

1968 ЧЫЛДЫҢ ТОС АЙЛАРЫНЫҢ ДҮРГҮЗҮНДЕ РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕНИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА РСФСР-НИҢ ТСЭ-НИҢ ДЫҢНАДЫЫ

Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш чарышка киришпишаан, Россия федерациязының үлетпүрүнүң ажылдакчылары продукция саарылгазының тос ай болгаш үшкү кварталдарын ажыр күүсеткеннер деп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чамында Төп статистика эргелелиниң дыңнадымында чугаалап турар. Эрткен чылдың тос айларының-биле деңнештирерге, үлетпүр будүргелгенің хемчээли 8 хуугга өскен.

Үлетпүрүн тус-тус адырлары продукция будүрерин мынчаар улгаттырган: электроэнергетика — 9 хуу, одалга үлетпүр — 4 хуу, кара болгаш өңнүг металлургия — 8 хуу, химия болгаш нефтехимия үлетпүрү — 12 хуу, машина тудуушкуну болгаш металл ажылдан кылымышкыны — 11 хуу, мыш ажылдан кылыр болгаш целлюлоза-сазыны үлетпүрү — 4 хуу, тудуг материалдарының үлетпүрү — 6 хуу, чиик үлетпүр — 8 хуу, аъш-чем үлетпүрү— 5 хуу болган. Үлетпүр продукциязының пиити хемчээлинден культура-амыдырал ажылалының болгаш ажыл-агый херегелениинг барааныларының будүргелгези 13 хуугга улгатканын.

Үшкү кварталда планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг берипкининиң чаа схемазыңче 7 муң үлетпүр будүргелериин пиитиктеп. Үшкү кварталдың тоңчүзүнге чедир ниитилеп-биле үлетпүрүн ядыы-бүрү адырларының 15 муң ажыт будүргелерин чаа система бүзүлгер ажылдап, республиканың үлетпүр продукциязының 70-деп хөй хуузун будүргеп. Чаа байдалдарла ажылдап турар будүргелер продукция будүрерининг болгаш оргулгаанын 9 ай планын ажыр күүсеткен.

Продукциязының сайгарарының планын бүгү автономнуг республикаларның, крайларның болгаш Архангельск биле Камчатск областардан өске областарның үлетпүрлери күүсеткен.

Үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлериниң хөй нуруузун будүрериниң 9 ай планы күүсеттингеп. Планнан ажыр 639 муң тонна нефтинь, 4,2 миллион тонна хомүр-дашты, бир миллиард ажыг куб-тут метр газты, 1,3 миллион тонна темир руданы тыпкан, 3 миллиард киловатт шак электроэнергинны, 437 муң тонна шөйну, 285 муң тонна каңны, 188 муң тонна белең прокатты, 44,5 миллион метр кан хоолайларын, 578 муң тонна минералдыг чемиш-чидиглелерни, 42 миллион рубльдиң приборларын, автоматиканың болгаш саналга техниказының чепсектерини, 64,5 миллион дөрбелчин метр постерни, 3,6 миллион кезек даштыкы тиктаже хөпти, 3,6 миллион эжеш хом идикти, 20,3 муң телевизорларны, 22,7 хөп чүүр машиналарны болгаш өске-даа продукцияны бүргүреп.

РСФСР-ниң ТСЭ-ниң дыңнадымында оон ыңай чугаалааны болза: эрткен чылдың ол-ла үеэн-биле деңнээрге, электроэнергия будүргелгези — 21,6 миллиард киловатт-шакка, нефтинии — 12,6 миллион тоннага, газтыын — 2,6 миллиард кубтуг метрге, шөйлуун — 2 миллион тоннага, каңныын — 2,3 миллион тоннага, белең прокаттыын —1,1 миллион тоннага, кан хоолайларыныын — 67 миллион метрге, демир руданыын—0,7 миллион тоннага, минералдыг чемишчидилгелерниин—1,4 миллион тоннага, кальцийкитчен соданыын—105 муң тоннага, күгүр кислотазыныын — 287 муң тоннага, автомобиль дугуйларыныын—1092 муң кезекке, приборларыныын, автоматиканың болгаш саналгага техниказының чепсектеринии — 111 миллион рубльге, автомобильдеринии — 32,4 муң кезекке, тракторларыныын — 6,8 муң кезекке, саазыныын — 105 муң тоннага, цементиниин — 1,8 миллион тоннага, шөферииин— 71 миллион чижек плиткаларга, соңга шиллиниин —6,5 миллион дөрбелчин метрге улгаттырган. Өңнүг металлдарныын, синтетиктиг каучуктуг болгаш аимнактыг, пластиктиг массаларныын болгаш синтетиктиг чуулармыын, нефтехимиялың болгаш нефть боябазырадыл кылымыныын продуктуларыныын, а база ол ышкаш аар үлетпүрүнүң өскелээ продукциязының хөй-хевирлериниң будүргелгези улгатканын.

Чонның хереглел бараанарыныын будүргелгези улгатканы: бүгү хевириниң пестеряи — 148 миллион дөрбелчин метрге, даараныыла кылыларыы—725 миллион рубльге, даштыкы трикотаж хөп — 144 миллион кезекке, хөп идик —10,3 миллион эжеш идикке, эът — 50 муң тоннага, колбаса кылыгларыы — 77 муң тоннага, сүт продукциязы — 690 муң тоннага, үңүш үзү — 140 муң тоннага, консервилер — 220 миллион ажыы чижек банкага, радиоприёмниктер болгаш радиолаар — 237 муң кезекке, телевизорлар — 197 муң кезекке, холодильниктер — 255 муң кезекке, хөп чүүр машиналар — 192 муң кезекке, мебель — 89 миллион рубль түңге ковудээн.

Эрткен чылдың тос айларыныы-биле деңнештирерге, үлетпүрде күш-ажылдың будүрүмчүлүү 5,6 хуугга өскен. Үлетпүр продукциязының бот-үнези-биле деңнештирерге, орулга 17 ажыл-чорудугашкыга, бистиң иштики айтыгларывыста шиитпирлээринге чаа делгемни керээ ажылдың турар деп оратор медеглээн.

Келир үевисти бүзүредилгеже көрүп турар бис деп, Г. Гусак чугаазының түңнелинде айыткан.

Коммунистер! СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш, беш чыл планың хуусаа бетинде күүседир дээш демиселдиң авангардынга болунар, массаларның билдилиг организакчылары болгаш кижизидикчилери, бүгү мурнакчы түүлдериң талалакчылары болунар!

(СЭКП ТК-ның кыйгырыгларындан).

Төрээн чурттуң делгемнеринде

★ ДОНЕЦКИНИҢ В. И. Ленин аттыг, сорттуг прокат иегиниң комсомолчу-аныяктар коллективтериниң аразында юбилейки чарыштың тилекчилери мастерлер Иван Харагирлонуң, Савелий Цыкунуң болгаш Николай Бүттүң бир миллион тонна металл прокадын будүрген бригадалары болган.

Ол бригадалар комсомолчу-аныяктар бригадалары деп ададыр эргеин чаалап алган 1961 чылда-ла В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 99 чыл болуруна таварыштыр бир миллион тонна металл прокадын будүрер деп шиитпирлээн. Оларның ажылдан эгелээн темпилери, бедик мергежили, сайзырагайжыдыкчы бодаддарыны ол күзенчиг түңнелди кашдаа ай эрте — комсомолдуң алдын юбилейинниң будүүзүнде чедип алыр арганы бергеп.

★ УРАЛДЫҢ автомобиль заводунуң комсомолчулары биле аныяктары ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга алдар болдурган хүдээлелерин хүүсаа бетинде күүсеткен. Автозаводтуң оолдар, кыстары комсомол юбилейинге алдар кылыр аар чүүк сөөртүр 30 «Урал-377» автомашиналарны база 200 автомобиль хеделдирикчилерин планнан ажыр ажылдан хостуг үелерде белеткээн.

★ ВЛКСМ-ниң улуг байырлалының будүүзүнде Сумгаиттиң химия комбинадында Шариф Агаевтиң комсомолчу-аныяктар бригадазынга коммунистиг күш-ажыл коллективи деп хүндүлүг ат тывыскан.

Агаевтиң бригадазы беш чылдың үшкү чылының планын күүсеткен. Аныяктар ээлчег онаалгаларын алды-чеди шак дургузунда күүседип турар. Олар күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң 1970 чылга онаалтыр планнаттыр[illegible]

үнер ле келген деп[illegible]ан антисоциалистиг яңы-бүрү күштер ол сөөгү ажылгаан. Олар Коммунистиг партияны болгаш социалистиг чурттар-биле бистиң харылааларывысты бужартадыы турган. Олар социалистиг принциптерни

Чурттуң чүрээ Москва

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

Кыштаглаарынга белен

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң Ак-Туруг салбырында коммунистималның Монгуш Күдер мал кыштаглаашкынынга кончуг эки белеткенин алган. Оон хонүүн болгаш хураганнарының кажаалары белен кылдыр септеттинген. Чурттаар бажынын чылыглап, чугайлаан. Кыштагда 4 тонна одекти кургадын, белүп алган. 4 тонна саванны, 10 тонна сигенни сөөртүп чедирген.

Эш Күдер кыштаглаашкынга чылдың-на шак ынчаар белеткелдиг ужуражып келген. Чайын эки семиртжен, кышты хүр чыл ашкан малдың продуктуузуу черле эки. Күдер бо чылын чүс хойга онаалтыр 106 хураганы, бир хойдан-на 2,3 килограмм дуктуу алган.

Чедиишкинниг ажылдаан

Өвүр районнуң харылзаа белдирииң ажылдакчылары эрткен тос айларда эки ажылдаан. Олар почта харылзаазындан киирип алыр оруглаңы 100,8, телеграф харылзаазындан киирер оруглаңы 105,5 хуу күүсеткен. Телефон харылзаазы ап-дааре ажылдап, тос айлар планын 120,8 хуу күүседип алган. Районда радиофикацин планы 137,5 хуу күүсеттингеп. Районнуң харылзаа белдирии үш кварталдың ниити планын 103,2 хуу күүседип алган.

Районда почта салбырлары шупту кышка эки белеткелдиг ужуражып турар.

Политиктиг комитеттиң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Шериг ок «Фиарлесс» кораблыг Вилсон биле Смиттиң аразынга ки, чугаалажымышкынар болган комсоонда англи чазактың «ак тептеттеринде» паралттынган саавачылар Англияның ажылчын чурболган деппилгелиг шимчээшкинниниң алган хүлээлеллеринге оскерликчи чорун ВЛКолган деп, Великобританиянуң Коммартиязының Полиоюрлитит комитединиң Лондонга Хем аралттынып үнген медегелеттинде чугаалаан.

Кызы Ол саналдар Родезиядга чонмоо чи эвээш кезии болган ак тармышпитигерини сөөк-кеш мынын ар дорамчылаалыг ёзу-чурелдиимүн уэутказарынга дуза чеин ррер турижук, харын ону детзунуңар кажаралдыг деп, медегзынынде айыткан. Ол чугаалаан, Ышкынарын, үезинде 4 лап ллион аврикканарның саавачы-бодалын ким-даа сонуургалар ваан факт оон-даа бужар

Чугаан. «Ак дептерде» паралтзынга-ган саналдар Родезиядың Ф. М. С. Д чёп о Г.

ПАРТИЯ-БИЛЕ КАДЫ КОММУНИЗМЧЕ

Е. ТЯЖЕЛЬНИКОВ, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары.

Совет кижилер сөөртүнүүт хүннерни чурттап эртирип турар: октябрь 29-та — аныктарның даймичы ажанарды, Коммунистиг партияның шимчы дузалакчызы болуш бүзүредиг курлавыры — Ленинчи комсомол 50 харлаар. Ол кайгамчык баймралдың бүдүүзүнде СЭКП Тос Комитединиң «ВЛКСМ-ниң 50 чылының болуш аныктарның коммунистиг кижиндилгезиниң сорулгаларының дугайында» доктаал хүлээп алган. Ол канчаар-даа ажок төөгүлүг улуг үжүр-дузалыг. Бо партийжи документтиниң ынчуп танывыны олура ооң үжүр-дузазын удаа-на хандыр бодап, комсомолдуң кайдыг ажылдыг орулуг эртиккиниң, Коммунистиг партия адаа кандыг харыысалгалыг ажыл-херекти дагзыны келгенин болуш дагзыны-даа турарын удаа тодаргай медерел билип турар бис.

Совет республиканың аныктарынга кадыг-дошкун үеде, 1918 чыдың октябрь хүннеринде Аныктарның Коммунистиг Эвилели тургустунган. Ооң ээ үнелеминиң Коммунистиг партия болуш улуг Ленин салган. Ооң бөөр ам чартык үүе чыл эртип турар.

Аныктар эвилелиниң хүрээлеңинге үүе миллион совет кижилер амыдыралдыңа, күш-ажылдың болуш демиселдиң школазын эртиккен. Комсомол коммунистерниң партиязынга бодунуң миллион-миллион ээ хөзөе кижизиткеннерин берген. Комсомол биледи маадырлыг чорукче чогаалчы-даймичы Николай Островскийни, беш түүлүүлериниң аддар-сураглыг эгелекчизи Мария Демченкону, күш-ажылдың шалыпчызы машинист Петр Кривоносту, ушудуккучу-шепекчи Валерий Чкаловту, Совет Эвилелиниң Маадырлары силйнер Людмила Павличенкону болуш ада даймичы Александр Матросовту, аддарлаан партияга кыстар Зоя Космодемьянскаяны болуш Мариэ Мельникайтэни, делегейде бирги ушудукчу-космонавт Юрий Гагаринни болуш улустуң пас-нежин, коммунизмниң тиилелгези дээш боттарының амы-тынын берген болуш ам бистиң-биле кады чурттап, ажылдап турар бистиң совет төрээн чуртувустуң оске-даа хей-хей кайгамчык оолдар болуш кыстарын кыйгырып турарывыс бис бөгүн даа төрээнивиске.

«Ам кандыг-даа күрүне азы хей-нинти удуртукчузундан, өртемденген азы ажыл-агый удуртукчузундан, күш-ажылдың маадырындан азы дайынның ветеранындан айтырар болуңнарга, барык кижи бүрүү-ле: мен комсомолдуң школасын эрткен мен» дээр, деп ВЛКСМ-ниң XV съездизинге Л. И. Брежнев чугаалаан.

Мынчаган ВЛКСМ-ниң 50 чылының юбилейин бүгү улустуң байырлалы деп адаар ужурувус-даа ол.

—Партия биле комсомол. Озар аразында неги болган огаш мынаш сырый харылаалыг. Кажан партия чепсектиг тура халыышкынның белеткели эгелей бергенде, мынчаарда-ла РСДРП-ниң VI съездизинге В. И. Ленинниң саналы-биле «Аныктар эвилелдериниң дугайында» резолюциязы хүлээп алган болган аныычын аныктар ажыычын шимчээшкинниңге шиитпир-биле кандыг улуг үжүр-дузалыгны дээрзинге пролетариаттың партиязы улуг үнеледдя берип турар деп ол резолюцияга айтыкка. Социалистиг революциянның тиилелгези дээш революстуг демиселдиң тодаргай программазы-биле съезд аныктарны чепсеглээн. Ленинчи айтымкыларга үндезилеп, партияның съездизин идеп талазы-биле партия-биле шуут сырый харылаалыг болган организацияның талазы-биле бот-тускайлаң аныктар эвилелдерни тургузар деп шиитпирлээн.

Бистиң күрүневистиң чартык үүе чыл дургузунда төөгүзүн аныкка салгадың бүгү ниитилел-политиктиг болган социал-экономиктиг айтырыглары аныктарның боттары идепкейлиин-биле киржип турары чүге социалистиг болган коммунистиг эгелелдерге ниитилелдиң революстуг чаартмигазының түңнелиниде чедишкинниг шиитпирлеттинип болур дээрзин бүзүредиг пергүскен. Ынчангаш аныктар шимчээшкинин Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ниити революстуг шимчээшкинниң негизи болуп хөгжүүр болган ходулар болза, чүге ынчан ол чедишкинниг болур.

Ленинчи комсомол догуннаан баштайгы хүннеринден эгелээн-ле партияның доктаалгазы сагыш салыышкынын болган бүзүрелиин ап келген. Партия ону демиселдиң программазы-биле чепсеглээн, организастыг принциптерин төлевилеп турган, ооң киржиринге хөлбаштыр чугаалап турган, коммунист эш К. Натпит-оол бригадаларын, фермаларны комплекстиг тургузарының үжүр-дузазынга ынчаннгейин ургандырган. Чижээ, колхозтуң төвү болуп турар Торгалыгга үш бригадир, үш үчүгчик ажылдап турар. Ынчаарга бригаданың бүгү тарыгга шолу 1679 га, 840 ажыг баш бода мал турар. Мал чеми чүге 42 хүүга күүсеттинген, ажаап алган сигеннер кажаалаттынмайн турарындан мал амыглаантан тетчеглеп эгелээн. Үш бригадир ажыл-херекти бот-боттарынче чүүй кагжып турар. Ынчаарга, чангыс бригадир удурткан Кожай Эйлиг-Хем, Ходучук бригаларында байдал ындыг эвес, олар тараазын, малының чеми, тулуг ажылын болган оске-даа айтырыглары шуптузун катай харыылап турар.

Чер ажылының культуразын сайзырадыгайжыдарынче сагыш салыышкын база-ла четпес. Тарылга шөлдерин янзы-бүрү бок үнүттер шыга алган турда, олар-биле демиселди кошкадың, бар агрохимикаттарны четче ажыглавайн турар. Суггат-биле хандыртының болур черлер ажыглаттынмастаан. Чайгы үеде хөрзүнүүн агротехниктиг болбазырадыгазын чогуур үезинде чорутпайн турар.

Колхоз бүдүүлгезиниң авангарчы ролю, бедик медерелиин болган сагыш-чүрүмүүн оскенин отчёт-сөңгүдээлиг хүрээл демделээн. Партия Уставының негелделерин хажык чөкө боттандырып, бодунуң ажыл-хүлээлгезинге, ажы-чаңынга үлегерлиг болуп, артельдиң экономиказын быжыглаарынга күш-ажылчы улуг-хүүгүн киништирип, бодунга алган социалистиг хүлээлгезин күүселиринге ак сетказылыг мурнакчы коммунистер колхоз бүдүүлгезиниң аныралрында өскен. Оларга сайчылар Санчы Кок-кыс, Балдан Мария, Сайчай-оол Кара-кыс, пландрчылар Хандывза Тюлюш, Өдек Канмаа, чылгычы Шожукпан Бүрбүжүк, трактористер Шээтперек Бады-Сүүр, Сандаков Ким-оол, комбайнерлер Сүрүнсоол Сенди-оол, Дандар Оюнаа-оол болган өскелерни-даа демдеглээн.

Ынчалза-даа колхозчу массаның коммунистиг кижизидилгезинде үлүг четпестер амдаа бар. Арагалаар, хулиганнаар болган өске-даа кем-херек үүлгелир чорукчуң фактылары колхозчулар ортузунда үргүлчүлевишаан. Оларның аразында коммунистер безин бары хомуданчыг. Оларның чамдык чижектерни көрзээлинер.

Колхоз бүдүүлгезиниң кандыг-бир адырынга доктаамал ажыдавас, онаашкан ажыхөрээнге харыысалгалыг эвес, ол-бо ажыдарже үжүүгүн чоруур коммунистер бар. Коммунист Хуурак-оол Доспан механизатор мергежилдиг хирезинде-ле, ону каггаш, фермага ажылдаан, ооң соонда школаның ажыл-агый эргелекчизи болу берген, ол ажылындан үнер дугайында ам база билдиришкин кирип каан. Коммунист Сүрүң Кара-оол арагадарыга хандаан, кем-херек үүлгеткен.

Коммунистер Аракчаа Анай-оол, Сенди Биче-оол партияның, хей-нинтиниң корум-чүрүмүн үреп, шагдаа черинге хоруудадып турда, ында партия организациязы (секретары турган эш Дамдың) чогуур үезинде хемчег албаан. Торгалыгда коммунистер Ф. Шадрин, Б. Сарыг-Шыыр үргүлчү арагаан турда, ында парторганизация оларга амдыгаа чедир хемчег көргүспээн.

Мындыг чурум чок чорукгарның болуу бээрининг база бир чылдагааны, ону эге организациязының секретарлары тоомча чокка корүп, кажан парткомдан хынап, ол айтырыгны кодуруп келирге, ам коммунистиң хуу херээн корүп турарында болур. Ындыг фактылар Кожай болган Торгалыгда партия эге организацияларында колдээп турарын хурал шыңгыы демдеглээн.

Колхозта бүгү коммунистерниң отчёт-сөңгүдээлиг хуралыңдан тодаргай доктаалды хүлээп алган. Парткомуң секретарынга эш К. Хертек катап сөңгүттүрген.

Д. АРАКЧАА,
«Шыныың» штаттан дашкаар корреспондентизи.

КИЖИЛЕР-БИЛЕ АЖЫЛ КОШКАКТА...

Отчёттар болгаш соңгулдалар

Улут-Хемде «Күш-ажылдың хөстүү» колхозтуң парткомунуң отчёт-сөңгүдээлиг хуралынга отчёттуг үеде парткомуң чорукчал ажылының дугайында ооң секретары Б. Хертектиң илеткелин дыңнап чугаалашкан. Партком, ооң түс-түс эге организациялары үүн бүрүүнүң практиктиг ажыл-чорудулгазынга СЭКП-ниң XXIII съездизиниң болган СЭКП ТК-ның Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин удуртууга болдурбушаан, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр үүе чыл болур оюнга утказыр кодээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарыыты калбартканының түңнелиниде чедишкинниг ажылдар кылдыганын илеткелчи болган санал берген коммунистер демделээн.

Артель бүдүүлгезиниң партийжи удуртулганы күштелдиргени колхозтуң эрткен юбилейлиг чылда күрүнеге саазыр эът, сүт, дук планын ажыр күүседиринге идиглиг болган. Күрүнеге тараа дужаарының планын колхоз эрткен чылын он үш катап ажыр күүсеткен. Малдың продуктулуг мурнукузундан белип, бир инекке онааштыр 1588 кг сүт, бир хойга онааштыр 2,3 кг дук алдынган. Тараа культураларының нинти дүжүдүн колхоз бир гектарга онааштыр база бедиткен, а суггаттыг черлерден ооң-даа хойну алган. Ол болза колхозчуларның, механизаторларның, малчынарның кызыыл күш-ажылының, парторганизацияларның организакчы ажылының түңнели болган. Совет эрге-чагырганың бежең чылын тавырыштыр эки көргүзүүлериг болганы дээш бо ажыл-агыйга партия райкомунуң болган райкүүскомунуң турасказадыг түүгүн монгеге кадагалаарывыс-биле тывыскан. Ол болза чүге коммунистерни эвес, бүгү колхозчуларны сорук киргеп.

Амгы беш чыл планының үшкү чылының планныг онаалгаларын күүселир дээш артельдиң ажыл-ишчилери чыл жезинде боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган турган. Эрткен тос айларның түңнелдерин ёлүүлер алырга безин чамдык чедишкиннер көстүп турар. Чыл планынга киришпитир октябрь бирге чедир эътти 89,7, сүттү 76,5, дүктү 112,3 хуузарга күүсеткен. Мал бажын остүрериниң күрүне планы ниитизи-биле күүсеттинген, ооң иштинде шээр малдың, чылгының баш санын остүрери ажыр күүсеттингенин хурал сеткил ханышкын-биле демделээп. Хойжу коммунист Тюлюш Өдүрек семиртилге хоюнуң хей кезиин күштүг семиске дужаганын хурала дыңнаткан.

Колхозтуң тараажылары часкы тарылганы чугуур хуусазында бедик агротехниктиг деннелге чорутса-даа, агаар-бойдустуң чамдык тарымча чок байдалдарынга тавырышканындан бо чылын дужут куду болган.

Чаа беш чыл планының эрткен ийи чылында колхозтуң күрүнеге саазыр эътинин, шүүлүн, сүдүнүн планнары ажыр күүсеттингилээн. Ынчаарга тараа дужаарының беш чыл планы ыракта ажыр күүсеттинген. Колхозтуң экономиказын көдүрериңге кол рольду мал ажылы ойнап, ажыл-агыйга кирип алыр өрүлганың улуг кезиин эзлеп турар. Ындыг түрбүже, партком, ооң эге организациялары-даа, колхозтуң баштаар чери-даа мал ажылын сайзыралыр, ооң бай санын остүрер, продуктулуун ковүдедир, уксазыны экижидер дээш шыкаш үүдезин айтырыгларже шоолуг кичээнгей салбайн келгенин хурал демделээн. 1966 чылдың деңнели-биле алгаш, илеткелчи мындыг чижектерни көргүскен. Үүе башка онаашпыр хураганны камгалап алыры 82 баш турганындан, дараазында чылда 72, а бо чылын 67 баш болган. Бызааны камгалап алыры база ындыг. Бир инектен сүт саары чыл бүрүде кудулаан. Мыйыстыг бода малдың баш саны кызырып орар. Малдың өлүп хоралары эвээжээр хамаанчок, чылдан-чылче ковүдеп турар. Моон алгаш ноорге, экономиканың бо чүгүлө адыры ниитизи-биле хожудаашкынга турарын тодаргай-дыр.

Моон кол чылдагааны болза, колхозта партия комитеди, ооң эге организациялары, илеткелчи колхозтуң баштаар чери экономиктиг анализиче ханышкын кирбейн, кыры-биле корун, мал ажылынче кошкак кичээнгей салып, мал ажылының түскай эртемнигжерниңге негелдеп кошкатканында, оларның харыысалгазын бедитпейн турарында деп, коммунистер шынгыы шүүлүмчүлээн. Мал ажылын хөгжүдеринге холбаштыр чугаалап турган, коммунист эш К. Натпит-оол бригадаларын, фермаларны комплекстиг тургузарының үжүр-дузазынче ынчаннгейин ургандырган. Чижээ, колхозтуң төвү болуп турар Торгалыгга үш бригадир, үш үчүгчик ажылдап турар. Ынчаарга бригаданың бүгү тарыгга шолу 1679 га, 840 ажыг баш бода мал турар. Мал чеми чүге 42 хүүга күүсеттинген, ажаап алган сигеннер кажаалаттынмайн турарындан мал амыглаантан тетчеглеп эгелээн. Үш бригадир ажыл-херекти бот-боттарынче чүүй кагжып турар. Ынчаарга, чангыс бригадир удуртқан Кожай, Эйлиг-Хем, Ходучук бригаларында байдал ындыг эвес, олар тараазын, малының чеми, тулуг ажылын болган оске-даа айтырыглары шуптузун катай харыылап турар.

Колхоз бүдүүлгезиниң кандыг-бир адырынга доктаамал ажыдавас, онаашкан ажыхөрээнге харыысалгалыг эвес, ол-бо ажыдарже үжүүгүн чоруур коммунистер бар. Коммунист Хуурак-оол Доспан механизатор мергежилдиг хирезинде-ле, ону каггаш, фермага ажылдаан, ооң соонда школаның ажыл-агый эргелекчизи болу берген, ол ажылындан үнер дугайында ам база билдиришкин кирип каан. Коммунист Сүрүң Кара-оол арагадарыга хандаан, кем-херек үүлгеткен.

Коммунистер Аракчаа Анай-оол, Сенди Биче-оол партияның, хей-нинтиниң корум-чүрүмүн үреп, шагдаа черинге хоруудадып турда, ында партия организациязы (секретары турган эш Дамдың) чогуур үезинде хемчег албаан. Торгалыгда коммунистер Ф. Шадрин, Б. Сарыг-Шыыр үргүлчү арагаан турда, ында парторганизация оларга амдыгаа чедир хемчег көргүспээн.

Мындыг чурум чок чорукгарның болуу бээрининг база бир чылдагааны, ону эге организациязының секретарлары тоомча чокка корүп, кажан парткомдан хынап, ол айтырыгны кодуруп келирге, ам коммунистиң хуу херээн корүп турарында болур. Ындыг фактылар Кожай болган Торгалыгда партия эге организацияларында колдээп турарын хурал шыңгыы демдеглээн.

Колхозта бүгү коммунистерниң отчёт-сөңгүдээлиг хуралыңдан тодаргай доктаалды хүлээп алган. Парткомуң секретарынга эш К. Хертек катап сөңгүттүрген.

Д. АРАКЧАА,
«Шыныың» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтуң Кызыл-Хаваакта № 1 сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери ажыл-агыйда дээре коллективке санадып турар. Эң эки көргүзүглерни комсомолчу саанчылар Мария Монгуш (солагай талада), Валентина Монгуш олар чедип ап келген. Ам үеде фермада мал чеми сөөртүп ажылдап турар комсомолчу Ховалыг Базыр-оол болган үеде.

Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтуң Кызыл-Хаваакта № 1 сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери ажыл-агыйда дээре коллективке санадып турар. Эң эки көргүзүглерни комсомолчу саанчылар Мария Монгуш (солагай талада), Валентина Монгуш олар чедип ап келген. Ам үеде фермада мал чеми сөөртүп ажылдап турар комсомолчу Ховалыг Базыр-оол болган үеде адаа киргеп саанчылар ВЛКСМ-ниң чартык үүе чылының байырлалынга күш-ажылчы соңгуу ужураныр дээш демиселшиилеп, өскелерге эки үлегер-чижээ көргүзүп келгеннер.

ЧУРУКТА: комсомолчулар (солагай талада) М. Монгуш, Х. Базыр-оол, В. Монгуш.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Хүрээлең, өзүлде

— Отчёттуг үениң дургузунда партия кежигүүнүге кандидатка түгле чангыс кижи кирип алган бис. Бо дээрге партияның хүрээлеңин өстүрер талазы-биле багай ажылданывыстың херечизи-дир — деп, партия эге организациязының секретары эш Б. Салчак отчёттуг илеткелиниң орту үезинге донучу чугаалаап, ол айтырыгже дедир эзлбээн.

—Шынап-ла партия кежигүүнүге кандидатка чангыс-ла кижи хүлээп алган бис бе азы өскөөр дыңнаштым бе?—деп, коммунист Самбуу илеткелчиден маанаан айтырыг салган.

Чежемейнин-даа мааналарга илеткелчиниң чугаалаанындаа, кежигүүнүң дыңнаанындаа шын болган: отчёттуг үениң иштинде партия кежигүүнүге кандидатка чангыс-ла кижи киргеп.

Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң төвүнде партия эге организациязының отчёт-сөңгүдээлиг хуралынга партийжи хүрээлеңни шын тавыштыр тургузар, йүрнакчыларны шилип алырының күсели-биле ону калбартыр деп негелде күүсеттинмейн турары мынчаар илерзин.

Партийжи хүрээлеңниң өстүрериниң үнер дозу чок болганы-биле мындыг болган бе? Чок, мындыг эвес. Колхозта бир бүдүн комитет боон турар улуг комсомол организациязы бар. Колхоз төвүнде ажыдап, чуртаан турар комсомолчулар хей. Оларның иштинде ажыл-ижи, ажыл-чагы, культуразы, өөредилгези партийжи хүрээлеңге киреринге төлептиг комсомолчулар болган аныктар бар. Олар ажыл-агый болган культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү участоктарында ажылдап турарлар.

Ынчангаш партийжи хүрээлеңге хүлээп ап болур кижилер колхоз төвүнде бар, харын-даа ылаң ылаңгы алырынга четчир деп түңнелди кылып болур.

Партийжи хүрээлеңниң өөрү калбарбайн турарының ыңгыл чылдагаанын аныкка коммунистер-биле, комсомолчулар болган аныктар-биле ажылдың четпес тургустунганындан болган. Отчёттуг үениң дургузунда партияның иштинге хураны сес удаа болган, аңаа эдээн хей айтырыгларны чугаалашкан, ынчалза-даа аныктар-биле ажыл дугайында айтырыг тургустунмаан. Эң организациялың секретары эш Салчак отчёттуг илеткелиниң: «Аныктар-биле ажылывыс багай» деп эрелгей чугаалаваш, четпестерниң үндезинин илеретинзин. Ынчангаш ол хуралга аныктар-биле ажыл дугайы чидин-биле тургустунмайн барган болган өске айтырыглар ярадыга билдирбес кылдыр кыстынып эрте берген. Ооң ыңай Ленинчи комсомолдуң 50 чыл ооң тавыштыр партийжи хүрээлеңге киреринге күүсеп комсомолчуларның ортузунга ажыл база чоруттунмаан.

Колхоз төвүнде эге организация өскелерге үлегер-чижээ болур тургаш-да, партийжи хүрээлеңниң өзүлдезинин талазы-биле эң куду деңнелдиг болган. Ол эге организацияда колхозта партком секретары, колхоз даргазы, парткомуң бюро кежигүүнери бантаап турар. Моон алгаш ноорге, уң эге организациялың мурнукка негелде улуг.

Отчёт-сөңгүдээлиг хуралдан соңгуткан партия эге организациязының секретары эш А. Пеньковтуң мурнукка улуг сорулгалар тургустунган. Бир эң чугула сорулга болза комсомолчулар болган аныктар-биле ажылды чогуур бедикке тургузары, хоочун коммунистерни салган алыр аныктарның идейлиг кижизидилгезин күштелдирери болур. Ол-ла отчёт-сөңгүдээлиг хуралга келген коммунистерниң бежең ажыг хуузу улуг нагылыг кижилер болган. Комсомолчулар болган аныктар оларның төлептиг салгачылары болур ужурлуг.

С. ТАМБА.

Шынарлыг хөй өлүк дээш

Эрткен ениыр сезонунда өлүк тывыжының, ооң белеткелиниң планы 137 хуу күүсеттинген ийикке азы 137 мун рубльдан өлүүн күрүнеге киирген. Ооң иштинде дининиң 13261, иштиниң 22 мун рубль болган. Чарган кереэлерин чылдың ажыр күүседип, эки шынарлыг өлүктү дужаап турар ачылар хей. Оларның тергинин «Мөреп» колхозтуң ачызы О. Намдол. Эрткен сезонда ооң түңнелдери мындыг: 570 динн, 11 киш, 5 дилгэ. Д. Идам, И. Биликти, К. Соруктуг, 72 харлыг хоочун ачы Д. Кыргыс олар база-ла эвилериниң санынга кирип турар. Кодээ Советтер айы-биле алырга, 3079 рубльдин өлүүн киирген бай-дагжылар бирги черде. Мөреннің база Булун-Бажының ачылары олар дараазында черлерин үлешкен. Нарынчылар дужаап турар өлүүнүн шынарының талазы-биле өскелерден дээре деп демделеткен. Ачылларны ок-чемзек, чем, хеп-биле хандырарынга чамдык эжиждилгезерни белеткел конторазы чедип алган. Эрткен чылдарга бодаарга бо чылын бичө калибрлиг боолар огу, тирэв ок, дары четпир. Ак далган, куртаткан калачылар, сухарей бар. Белеткелчилер ачылар ортузунга тайызбыр ажылын, беседаларны чоруткулаан. Склад эргелекчизи К. Сандак өлүк сорттаарын биидилиг, чазыт чокка кылып турар.

Ынчалза-даа кол кичээнгейни четпестерже үгленгидыгары чугула. Хоочун ачы Ч. Ширшиннин бодап турарын-биле алырга, ачылар тавазар үр хуусазыны чоруур болза, тварымчалыг. Ооң башка чамдык ачылар каш хонуп чораан хап кирип келир — тыныкы тывыжы-даа эвээш, созулуун шынарын-даа чавыс болуру тавармага эвес.

Тайгада ачыларның бажыңнары каш чыл улай септелге чок болуп, үреңни турар. Печкалар чок. Оларни чвартырыңга бо чылын 389 рубль кордуген, ону ыылдырар кижилер тывыкбаан деп чылдак-биле белеткел конторазы септелге кызбаан. Ачыларга тавржыр идик хевтэ эртежик тыпшаан. чагыглар орай бердингеп. Чамдык складтарда бар он-чемвектэ, какпаларны көдээ магазиннерже чедирбейн турар.

Бойдустуң байлаан ажылавышаан, ону камгалаарынче, остүрериниче сагыш салыры чугула. Дуюглуг аңнарны, куштарны хамаан чок өлүрүп чиг турар кижилер районда бар. Чер чораан кижи, сургакчылаан дарга бүрүзү бооларлыг хап турар, олар кайын-на кара боолап чоруп турар деп?

Районнуң аныыр инспекциязының даргазы албан-дужаалга кижи доктаавас, үргүлчү солчуп келген. Ооң ургуузунда чер-черде инспекторларның ажылы удуртулга чок, а оларны хүлээлгелерни база уткан. Эрткен 2 чыл дургузунда аныыр чурумун үреэни дээш чаңгыс-даа протокол тургустунмаан, ол дээрге браконьерлер чогун эвес, а оларга удур демиселдиң кошкаан иөргүүлүн турар.

Өлүк тывыжының планы колхозтарга, кодээ Советтерге бердингеп турар ужурлуг, мынчаган ачыларны колхоз өткарып, хандырып, башкарар болза аптаг. А чепсек база колхозка белдүүгеп турар, сезон үезинде билеттиг ачылларга үлеп бээр. Чамдык черлерде ындыг чурумну доктаатпаан. Эрлиге база ону практикалаза чогуур.

Органнзас чок, саны билдинмес кижилер үүрүк-сүүрүктеп, а чамдыктары чедир кылбаан ажылдарын каапкаан. өттаанын чоруп турар. Боолар үчёду районда мырыңай сандаргай, белеткел конторазының хөлөзелге бээр боолары үйбелий эдилеттинип, ачылар алган бооларын дунналазы чанчып болу берген. Чамдыкта бооларны дүш болган кижилерге берип турар.

Ниити план күүсеттирээ-даа өлүк тывыжы ассортиментилер аайы-биле күүсеттинмээн, план түгле кииш, динниин күсели-биле чедип алдынган. А тарбаган, өрге, ас, күзөө дээш шынаш үүрмек аңнар ховчуг эвээш тывыштыг.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
бистиң корр.

Эрзин район.

Мурнуку одуругда

Бай-Тайга районнуң партия организациялары 1969 чылдың солуннар болган журналдар чагыглаарын организастаарын үргүлчүлевишаан. Бо хүннерге чедир районда ниитизи-биле 4631 кезек чагыгга бижиттинген. Ооң иштинде «Шын» солуунну 1109 кезектэ чон чагыдын алган.

Ажылчы чоннар ортузунга парлаага чагыглаарын организастаар талазы-биле «Мурнакчы» колхозтуң партия организациязы (секретары эш Мижит-оол) ижи ажылдап турар.

Тыва АССР-ниң харылаазының алдарлыг ажылдакчызы, Ленин орденниг Салчак Дүү-Дарый парлаганың хей-нинтичи тарадыкчызы хүлээлгезин үлегерлиг күүседип, ам 700 ажыг рубльге солуннар болган журналдар чагыглаарын организастаан.

Парлаага тарадылгазының талазы-биле Бай-Тайга район мурнуку одуругда чоруп турар. Эрткен чылдың бо үеэинде муң кижиге оваштыр 80 чагыгга бижиттинген турган болза, ам 430 кижи чагыгалыг болган.

мазым. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин күүседип турар ажыл-херектери-биле утпуп турар.

Бо хүн аныяктар социалистиг бүдүрүлгениң эң чугула участоктарында ажылдап турар. Улуг ажыл-агыйында аныяктыларның болган албан-кааскыларының барык-ла назын 30 дар четпизи аныяк кижилер болур. Ынчаарга ажыл-агыйның чамдык адырларында оолдар болган кыстар ооладаа хөй. Чижээ, үлетүрде аныяктар 54 хуу, тудугда—60 хуу чедип турар.

Эртемниң болган техниказының эң чаа, улам дүргеп хөгжүп турар адырларында база-ла аныяктар кол черни эвлеп турар. Бөгүн ВЛКСМ-ниң күрөлеңнинде миллион хире техниктер, инженерлер, эртемденнер бар.

Фабрикаларда болган заводтарда, колхозтарның база совхозтарның ковуларында, эртем лабораторияларында, комсомолчу шалыпчы тудугларда болган студентиче тудуг отрядтарында, кожде ажыл-агыйның механизастаттыпган беторуулга-чарылгалыг звеноларында, «комсомол прожекторуның» штабтарында сорун кижиниң күш-ажыл, каникалга дээш походтар, техниктиг чогаадылганың көрүдделери, хандырылга канызынга шефтээшиниң болган өске-даа хөй чүүлдер совет оолдарның болган кыстарының бөгүнгү чорудуп турар ажыл-херектери ол-дур.

Комсомолчуларның бүгү салгалы юбилейин шалыпчы күш-ажыл-биле утказуруп орайдажып турар. Магнитогорскиниң коммунистери болган күш-ажылдың хоочун кижилери ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга утказуттур комсомолчулар-биле кады бүдүрүлгечи бедиткен хүжүлгелерни алган. Ол хоорайның бүгү төөгүзү комсомолдуң ады-биле сырый холбашкан. Коммунистер-биле кады комсомолчулар ол комбинаттың баштайгы тудугжулары, баштайгы кад эвилдиричилери болганнар. Магнитканың баштайгы комсомол үүрүнге 8 комсомолчулар бактаап турган, бирги домна чыл дургузунда шоолуг эвес муң тонна хире металлды берген. Ада-чурттуң Улуг даймының чылдарында Магнитканың комсомол организациязы аажок өөрү, бымныкап, ынчаарта ол үеде фронтуже чорудуп турган үш сынарыг бүрүзүнүң бирээзин-не, ийи танкының бирээзин-не Магнитогорскиниң каңы-биле белетеп турган. Амгы үеде комбинатта 7 муң хире комсомолчулар бар, революция мурнундагы бүгү Россияның берип турганындан наш катап хөй металлды ол Магнитка берип турар. Ол тергиин үнелиг металлургияга бүдүрүлгезин дөртен чылдарның дургузунда ады-аңгы салгалдарның 200 муң комсомолчулары тудуп тургузуп, ажыглалга киирип келгеннер. Ынчангаш олар комсомолдуң эрткен алдарлыг орузунга чоргаарлаамышаан, биетиң байырлалывысты төлептиг үткуп турар.

Бо күзүн Оренбург обласка тарап ажаан алышкынынга 80 муң ажыг комсомолчулар ажылдаан. ВЛКСМ-ниң 50 чылынга алдар кылдыр тарап ажаалдазын доозар соруулга-биле шалыпчы декадникти чорудар талазы-биле чамдык районнарның болгаш хоорайларның комсомол организациялары-ның инициативазын СЭКП-ниң Оренбург обкомунуң пленуму дэтиккен. Оренбурггуң үш чүе алдан миллион пуд тараазын күрүнеге дужаарынга боттарының үлүг-хуузун кииргенинге оон комсомолчулары чоргаарланнырлар.

Тюменьниң нефтьлиг району, Саян-Шушенскоениң ГЭС-зи, Тольятти хоорайда автомобиль заводу, Новолипецкиниң «2000 станы» болгаш өске-даа хөй-хөй комсомолчу шалыпчы чүдүүлэр — эрее-шудурга күш-ажылдың үлегер-чижээ болур.

Плотиналар кылдыр бетонларны салып, мартеннерде металл хайлып, элеваторларже алдын тараа шапкын хемгештир агын киирип, үзаангыр баштар бойдусту чагырып ап, Төрээн чурттуң черин совет даймичиниң эрее-маадырлыг чоруу болгаш турә-соруу камгалап турар чер бүрүзүнде — 60 чылдарның комсомолчуларының күш-ажылынның болгаш демисселиниң фронтузу эртип турар.

Комсомол болза оолдарны болгаш кыстарны бедик идейлиг бүзүрелге база партинниң хөрээнге бердингеп, социалистиг Төрээн чурттуңга ынак, ону камгалаарынга белен кылдыр, социалистиг чурттарның ажылчы чоннары-биле аксудуңна найыралдың ёзулуурга, дарлаттырган болгаш молчуттурген бүгү улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының ёзулуурга идепкейлиг болгаш чүткүлдүг кижилэдер хүзөлгелиг.

СЭКП ТК-ниң апрель база июнь (1968 чыл) Пленумнарының шиитпирлери, «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында» болгаш «ВЛКСМ-ниң 50 чылының база аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинниң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның докладтарының ажгы байдалда оолдар-биле кыстарның политиктиг өөредилгезинниң, идеологтуг кадыкалымшыкпының орузтарын биске айтып турар.

Аныяктарның политиктиг өөредилгезинге бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни партия тургузуп берген. Комсомолдуң политиктиг чырыдышкынының системазы чыгдынган дурзулгага, дыңнакчыларның болгаш пропагандистериң саналынга, күзелинге үндезилеттингеш, докгаамал сайзырааңгайжып турар. Чаа өөредилге чылында комсомолчуларның кичээнгейин В. И. Ленинниң чогаалдарын өөренириниче, маанала социалистиг революциязының теориязының, оон шинчеликчи күжүнүң, пролетарваттың диктатуразының Коммунистиг партиязының удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюнүң дугайында айтырыгларны өөренип турарларже мөөнүлеп турар.

Социализм чурттарынга удур империализм бодунуң үүлгедиглерин күштелдирбишаан, бистиң адаларывыстың болгаш өөбелериниктиң мыкаш революстуг демисселдиң мыдыг школазын эртиккөн, амгы тагның совет аныяктарыкга биче жес кордалды салып турар. Ынчалзажок совет оолдар болгаш кыстар совет үеде коммунистиг кижизидилгезинниң школазын эрткен, а амыдыралдың көргүзүп турары-биле алырга ол школа кандыг-даа шылгалдаларны тудуп эртпи шыдавас. Эң-не ыдыктыг үүлүе — социализмниң чаалап алышкынынче контрреволюциялың халдашкыныларының үезинде аку-дуңма Чехословакиякга совет даймичыларның маадырлыг мөзүг-шынары совет аныяктарның идейлиг туруштуунун, политика талазы-биле бышкапының база бир хереченээ болур.

АКШ-тың коммунистиг партиязының бир удуртукчузу Генри Уинстон Совет Эвилелинге чораан, комсомол активчилери-биле ужураажын турган мынча дээн: «Мен силерниң совет аныяктарывыңарның дугайын үргүлчү бодап чоруур болгаш ону черле магадавас аргам чок. Муң-муң комсомолчулар бодунуң чурттун шиңгээдип ап, электростанциаларын тудуп, шахталарга ажылдап, алдынны болгаш моңгун суун тып, Сибирьже, Ыраакы Чөөн түүже эки-туразы-биле чорун турарлар.

Америкага база чурттуң барыын үүлүнче баар хөлүзээнниг шимчээшкин боон турган. Ынчалзажок аныяк америкаппарны биллинмее барыын үүкче чоруур кыдыр үүү хөлзедиптеннл, оон чыдагааны үү? Джек Лондонның рассказын сактып көрзелиңер... Алдын дээш, ажырымчы ажыл-ишчаалыг алдын дээш үүтүүдүп турар. А силерниң аныяктарыңар кандыгыл? Олар ажык-ковчаа сүрүн турары бо бе? Чок, совет оолдар болгаш кыстар чурттуңга дузалаш, оон үзлери болуруп күзеп турар. Ынчангаш ынаар чоруп турарлардыр».

Аимдырапга белен орук дилевейн, а коммунизм дээш демисселдиң эң харымсаалгалыг сорулгазын шиитпирлеп турар черлерже чоруп турар совет оолдарның болгаш кыстарның бир кол мөзүг-шынчызын эш Уинстон кончуг шын демдеглээн. Аныяк совет кижи Төрээн чурттуңун кайызынга эң ажыктыгыл, кижиниң күзү каяа алдынан артык үнелиглиг, аңаа ажылдап турар.

Шаг-ле бүрүзү болу онзагай үүлдерлиг. Вектер айым-биле чаа салгал бүрүзү боду тускай хевир-шинчилиг болур. Кызыл даймичы будённыйжы берттүг, бирги бешчылдарның шаңнарыг-шаңнарыг, Төрээн чурттуң клапаалаачызы шинельдиг, сылдыстарже ужар ужудукчу екафандрлыг болгулаар. Ынчалзажок оон алыс утказы чаңгыс: коммунизмниң бүгүдени тиилеп турар шынныг идеязынга бистиң аныяктарывыстың мыкаш шынчызы болур.

СЭКП ТК-ниң докладында партиниң болгаш комсомолдуң аныяктар оргузунга идеологтуг ажылының талазы-биле бүдүш компленизиниг хемчеглерин быжыглаан, ол болза совет чурттуң аныяк кижизиниң, оон бүгү талалыг болбазымаанының, идейлиг болгаш угаан-бодал талазы-биле өөрүдезиниң дутаймында эң улуг саглыг салымшыны болур.

Амгы үеде фабрикаларда, заводтарда, колхозтарда база совхозтарда, дээди өөредилге черлеринде болгаш школаларда база шериг кезектеринде, бүгү комсомол организациялырында оолдар болгаш кыстар СЭКП ТК-ниң докладының хамыны-биле өөренип, ында айыттынган сорулгаларны үүрентиң хамыдыпган хүзөөн ап турар.

Оң сорулгалар харымсалгалыг, оларны чедишкинниг шиитпирзээнинден социализмниң, тайбыңның келир үезин улуу-биле хамаарыжыр. Ол сорулгаларны алдарлыг-биле күүседиринче комсомол бодунуң бүгү күштерин, биилгин база аныяк энергизизин утландырар. Комсомолдуң мурнунга партиниң салган сорулгаларын чедишкинниг күүседири В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл өөн таварыштыр Төрээн чуртка төлептиг белек болур.

Каяа-даа партия-биле! Бүгү-ле үүлдерге партия-биле! Үүе-үүе чылдарда партия-биле! деп, чалыы назынның лозуку мыдыг турган, кезээде мыдыг болур-даа, ол болза бистиң бүгү аммыдыралывыстың болгаш демисселивистиң лозуку.

Ленинни комсомол бодунуң чартыы үүе чыл төөгүзүнче чоокшулаккышаан, партиниң аймакка оруу-биле бүзүрелдиг бирлеппээрээ, ам-ла чүүлдүг. Ол ооруп чаа кадыр улуг перспективаларны ажыдып турар. Коммунистиг даартагының аныяк тургузукчуларының мурнунда чаа харымсалгалыг сорулгалар тургустуунуп турар. Тодаргай болгаш улуг чаагай амыдырал — мурнувуста. Демисел болгаш коммунизмниң тиилелгези — мурнувуста.

ҮЛЕТПҮРНҮҢ БАЗЫМНАРЫ

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ДЫҢНАДЫЫ

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурун төлептиг үткуур дээш калбарткан социалистиг чарыштың ачызында республиканың үлетүр бүдүрүлгелериниң ажыдакчылары тос айларның планын ажыр күүсеткен. Эрткен чылдың ол-ла үезин-биле деңнээрге үлетүр продукциязын бүдүрери дөрт хуу өскен.

Үлетпүрүнүң кол-кол адырларының аайы-биле алырга, продукция бүдүрериниң өскени:

электроэнергетика	13 хуу
хөмүр-даш	6 —»—
ыяш болгаш ыяш болбаазыралары	9 —»—
тудуг материалдар үлетүрү	5 —»—
чиик үлетүр	15 —»—
аъш-чем үлетүрү	1 —»—
полиграфия	17 —»—

Республиканың үлетүр бүдүрүлгелери 1968 чылдың январь — сентябрьда сайгарган продукциязының хемчээлиниң планын 107 хуу күүсеткен. Эвилел чагыргазының бүдүрүлгелери сайгарылга планының хемчээлин 104, республика чагыргазының 108 хуу күүсеткен.

Тос айларның продукция сайгарылгазының планын 37 бүдүрүлгө күүсеткен болгаш ажыр күүсеткен. Ол бүдүрүлгелериниң планнаан ажыр сайгарган продукциязының хемчээли 3119 муң рубль четкен.

Түе-түе бүдүрүлгелериниң сайгарган продукциязының хемчээлин тодаргайлаарга мындыг:

	1968 чылдың январь—сентябрьда план күүсеткениниң хуузу	1968 чылдың январь — сентябрь эрткен чылдың ол үезиниң хуузунга
Эвилел чагыргазының үлетүрү	104	103
Оон иштинде: «Тыва даг-дугу» комбинат	108	127
«Кызыл-Хаваа» шахта	108	105
Чадаананың хөмүр-даш разрези	114	120
«Тыва тудуг» трестиң үлетүр бүдүрүлгелер комбинады	96	78
«Тыва даг-дугу тудуг» эргелелиниң үлетүр бүдүрүлгелер комбинады	69	57
Республика чагыргазының үлетүрү	108	110
Оон иштинде: Эт комбинады	117	102
Сүт комбинады	112	111
Аъш-чем үлетүрүнүң эргелели	102	106
Кызылдың хлеб заводу	106	107
Чадаананың —»—	94	93
Ак-Довуракның —»—	96	97
Хову-Аксының —»—	102	102
Пиво заводу	98	122
Тараа продуктулар эргелели	102	96
Кызылдың сайгарылга базазы	106	96
Чадаананың тараа хүзөөн алыр пунктузу	91	95
Кызылдың типографиязы	109	120
Даараныпга комбинады	99,0	137
Алгы заводу	125	102
Тудуг материалдары үлетүр эргелели	96	118
Кызылдың тууйбу заводу	97	118
Кызыл-Мажалыктың —»—	96	120
«Тыва көдээ тудуг» трест	106	146
«Тыва септелге-тудуг» трест	64	—
Ыяш ажыл-агый эргелели	132	127
Улуг-Хем ыяш үлетүр ажыл-агыйы	109	120
Автосептелге заводу	93	97
«Сельхозтехника» каттыжыышкыны	96	98
Амыдырал хандырылга министерствозу	99,7	124
Кызылдың даараныпга фабриказы	97	104
Кызылдың амыдырал хандырылга комбинады	105	134
Шагаан-Арыгның —»—	90	116
Туранның —»—	105	142
Сарыг-Септиң —»—	97	124
Чадаананың —»—	98	140
Тожуның —»—	106	162
Бай-Хаактың —»—	141	109
Ак-Довуракның —»—	104	131
Хову-Аксының —»—	97	94
Самагалдайның —»—	136	3,2 катаң
Эрзинниң —»—	107	125
Өвүрүң —»—	107	125
Бай-Тайганың —»—	114	178
Септелге-тудуг участогу	83	93

1968 чылдың январь—сентябрьда республиканың районнар аайы-биле продукциин сайгарылгазының хемчээлиниң планы мындыг болган:

Районнар	1968 чылдың январь—сентябрьда план күүсеткениниң (хуу)	1968 чылдың январь—сентябрь эрткен чылдың ол үезиниң хуузунга
Бай-Тайга	114	178
Барыын-Хемчик	102	113
Өвүр	107	125
Чөөн-Хемчик	103	107
Улуг-Хем	105	104
Таңды	113	104
Бии-Хем	114	157
Тожу	114	105
Каа-Хем	99,7	131
Тес-Хем	100,3	128
Эрзин	107	125
Кызыл хоорай Соведи	109	105

Продукция бүдүрүү үндүрериниң планын күүсеткенин натурага көргүзерге болгаш эрткен чылдың ол-ла үезин-биле деңнээрге бүдүрүлгениң хемчээлиниң өскерилгени мындыг:

	1968 чылдың январь—сентябрьда план	1968 чылдың тос айларында бүдүргениниң хуузу	Эрткен чылдың тос айларында хамаарыштыр хуу-биле
Электроэнергия — млн. квт-шак	79,1	109	111
Хөмүр-даш—муң тонна	252	114	105
Тудуг чугайы—муң тонна	0,7	70	82
Туулбу—млн. кезек	17,4	88	108
Эптеп чыгган демир-бетон конструкциялар болгаш детальдар—муң кубометр	8,9	101	107
Даг-дугу (тывыжы) — тонна	18677	114	127
Тудуг ыяжын болгаш оттулар ыяшты үндүр сөөртүкени—муң кубометр	184	93	101
Оон иштинде тудуг ыяжы—муң кубометр	148	106	113
Дилиг материалдары — муң кубометр	75	107	122
Мебель—муң рубль	502	83	100,3
Хөм идик—муң эжеш	36	121	110
Кидис идик—муң эжеш	47	104	102
Даараныпга кылыгларының—муң рубль	569	102	108
1 категорияның өкпе, баарының-биле катай эът—тонна	3084	94	106
Колбаса кылыглары — тонна	637	102	109
Саржаг—тонна	406	127	69
Чалаң сүт продукциязы—тонна	7614	102	114
Далган—тонна	7267	87	93
Хлеб болгаш булка аймаа—муң тонна	119	102	99,0
Кондитер кылыглары—тонна	524	99,1	113
Пиво—муң декалитр	134	89	90
Эзиртпес суксун — муң дкл.	107	83	100,3
Водка—муң дкл.	23	78	—
Дус (тывыжы) — тонна	3808	118	141

Тос айлар дургузунда эртиккөн чылдың ол-ла үезинге деңнээрге электроэнергияны 8,1 миллион киловатт-шак, хөмүр-даштың 11 муң тонна, туулбуну 1,3 млн. кезекти, демир-бетон конструкцияларны болгаш детальдарны 0,6 кубометр, даг-дугун 3926 тонна, тудуг ыяжын (сөөртүүн) 17 муң кубометр, дилиг материалдарын 13,5 муң кубометр, хөм идикти 3,2 муң эжеш, даараныпга кылыгларын 44 муң рубль, эътти 169 тонна, колбаса кылыгларын 53 тонна, чалаң сүт кылыгларын 906 тонна, кондитер кылыгларын 60 тонна, дустуу 1097 тонна хойну бүдүрүп үндүрген.

Планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазын ёзугаар «Тыва даг-дугу» комбинат биле Улуг-Хем ыяш үлетүрү ажыл-агыйы ажылдап турар.

Ол бүдүрүлгелер продукция сайгарарының талазы-биле бедиткен планнарны ажыр күүсеткен. Тос айлар дургузунда олар 669 муң рубльдиң продукциязын планнаан ажыр сайгарган. Ол дээрге планнаан ажыр сайгарган пинти продукция хемчээлиниң 21 хуузу болган. Мебельден аңгы бүгү кылыгларның кол номенклатурязының планы күүсеттинген болгаш ажыр күүсеттинген. Улуг-Хем ыяш үлетүрү ажыл-агыйы болгаш «Тыва даг-дугу» комбинат продукция бүдүрериниң бедик темпизин чедип алган. Продукция сайгарарының болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң талазы-биле чедишкиннерлиг болган.

Республиканың үлетүрү тос айларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 102 хуу чедирген. Эрткен чылдың ол-ла үезин-биле деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өскерилбээн.

Барааннар продукцияның бот-үнезин чиигедириниң планы тос айлар дургузунда күүсеттинген.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

Ажыр күүседир дээш

Шагаан-Арыгда кожуп чоруур механизастаттынган № 586 колонна (начальныгы Е. Малышев, партия организациязының секретары Г. Хохлов) бо чылдың эрткен тос айларының дургузунда чедишкинниг ажылдаан. Коллектив тудуг-монтаж ажылының планын 100,5 хуу, а чурттага шөлдерин ажыглалга киирерин — 102,3 хуу күүсеткен. Мооң мурнунда социалистиг чарышка тиилекчи болган дээш, бо коллектив СЭКП райкомунуң болгаш райкүүкомунуң шилчинир Кызыл тугун чаалап алган турган болгай. ынчангаш бо удазда база олар социалистиг чарышка алган хүлээлгезерин күүседир талазы-биле мурнакчы болган.

«Сельхозтехниканың» септелге мастерскязы биле автотранспортунуң коргузугээри база багай эвес болган. Шагаан-Арыгның автоажылагыйы бүдүрүлге планын тос айлар дургузунда 108 хуу күүсеткен.

Ам бо коллективтер В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын төлептиг үткуур дээш алган хүлээлгелерин чедишкинниг күүседири-биле беш чылдың үшкү чылының чыл планын чүгле доллур эвес, харын ажыр күүседир дээш кызыынаан ажылдап турарлар.

делегей бо хүннерде

Дайынчылар төрээн чуртунче чанып турир

★ **БУДАПЕШТ.** Баштайгы венгр шериг кезектери Чехословакиядан чанып келген. Ол дугайын Будапештиниң «Эшти хирлап» солуну дыңнаткан. Бистиң шериг албаннығларывыс эрткен ийи айның дургузунда кады ажылдажылганы кылып келген хөрайларның болгаш суурларның чону база эрге-чагыргалары-биле чүреткиң ханызындан байырлажып чарыпбышаан, найыралчы чурттуң девисиэзинден чоруп турар деп, солуун бижээн.

★ **ВАРШАВА.** «Жолнеж вольности» солуунуң мурнуку чүүлүнүң эгезинде бижээни болза: «Польша шеригниң солдаттары патриотчу болгаш интернационалчы сорулгаларын күүсеткен соонда чанып кээп турар». Чехословакиядан шериглерни үндүрер дугайында социалистиг беш чурттарның шиитпири шын болгаш ой-шаанда болган дээрзини солуун демдеглээн. Совет-чехословак иерээни йзугаар польша кезектерниң төрээн чуртунче чанып турарын айыткаш, солуунуң бижээни: интернационалчы хүлээлгени эки күүсеткен дугайында сеткил-сагыш-биле Чехословакияның девиэзиниң чоруп турар бис. Партияның удуртукчу реюн быжыглаарының эгелээн чорудуушкуну, ол чуртка социализмни быжыглаарының чорудуушкуну моон соңгаар-даа чаагай болур дээрзинге бүзүрел-биле ЧССР-ден чоруп турар.

(СЭТА).

АКШ-тың улузунга кыйгырыы

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк улус-биле эң-сеткил каттыштырылгазының Мурнуу-вьетнам комитеди бодунуң үндезилеттингеп хүнүнден бээр бир чыл болганынга холбаштыр чагааны АКШ-тың улузунга чоруткан дээрзин Вьетнам информас агентилел дыңнаткан.

Каттышкан Штаттарның чаза бистиң улузувуска удур чүгле кеминг, чөптүг эвес болгаш дүрүм ёзугаар эвес дайынны чорудуп турар эвес, харын база бодунуң тиилелгени чедип ап шыдавас дайынын чорудуп турар деп чүвени тодаргайы-биле корүп болур силер деп, чагаада чугаалаан. Америк солдаттарның амы-тынын камгалап алырының эң дээре аргазы болза, оларны өг-бүлелеринче дедир чорударын негээри-дир.

Америк чазак кара чаңгыс күзели тайбың чурттаары болур улуска олүрүү болгаш үргедээшкин, хоозуралды чедирер эргези чок. Америк чазак дайын дээш бодунуң хынын тогеринче америк улусту албадаар эргези чок. Америк улус дайынны күзевес болгаш аңаа удур туржун турар.

Улам хөй америк солдаттар боттарының ат-нүүрүн ёзугаар улам шиитпирлиг демисселип, Вьетнамда агрессчи дайынга кандыг-даа янзы-биле киржинриндеп ойталаарын күзеп турар бис.

Патриоттарның халдаашкыны

Октябрь 9-та мурнуу-вьетнам патриоттар Кото даглыг районда «командосо» болуунче (онза ужур-дузаның шеригнеринче) халдаашкын кылган, 47 кижини чыскаавдан үндүрген болгаш бир вертолёттү дүжүр өткөн. Дараазында үн мурнуу-вьетнам патриоттар «командосха» удур чаа халдаашкынны кылган болгаш хөй санныг солдаттарны өлүрүп база балыглаан, бир разведка самолёттү дүжүр өткөн.

Хосталга агентилелдиң дамчытканы ёзугаар ВИА агентилелдиң дыңнаткаңы болза, октябрь 4-те улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары 3 америк шериг суднозун суг дүвүнче киирип, аңаа турган 50 солдаттарны чыскаавдан үндүрген.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштери Лонгбиньде (Бьенхоа можу) чалча болгаш америк шеригнерниң штаб-квартиралырынче база Плейку чоогунда 4-кү америк чадаг шериг дивизиязының лагеринче халдаан.

Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалаан. Вьетнам информас агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, октябрь 4, 5, 9 болгаш 10-да мурнуу-вьетнам патриоттар дөрт америк шериг суднозун суг дүвүнче киирген болгаш дыка хөй америк, чалча солдаттарның сандан үндүрген.

Октябрь 10-да чаңгыс шыкаш халдаашкын үезинде мурнуу-вьетнам патриоттар нефтьлиг суднону суг дүвүнче киирген. Ол суднога 15 миллион литр хире кывар чүүл бар болган.

Октябрь 9, 10 болгаш 11-де Тяудон можуга 130 хире америк солдаттарны болгаш мурнуу-вьетнам ёзу-чурумнуң солдаттарын өлүрүп, балыглаан, 2 самолёттү дүжүр аткан, ок-чемзек, аъш-чем шыгжаан складты буза тевискен.

Г. ГУСАКТЫҢ чугаазы

ПРАГА. (СЭТА). Фашизминиң аймылынга удур, чехословак күрүнени камгалаар дээш Мурнуу Словакияның чурттакчыларының хөй кижи кирижкчилиг чыскаалының болган хүнүнден бээр 30 чылынга холбаштырган байырлыг хурал Вагомда Трновцага (Барыын-Словак область) болган. ЧТК агентилелдиң дыңнаткаңы-биле алырга, 30 чылдың мурнунда болган чыскаалдың база бир киржикчизи, Словакияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, ЧКП ТК-ниң Президиумунуң кежигүнү Г. Гусак үүе чугаалаан.

Хосталган хүнүнден бээр Чехословакияга социалистиг тургузуушкунунуң хөгжүдезинде чедип алдынган чедишкиннерни ол демдеглээн. Социалистиг демократияны хөгжүтпүүшаан, ЧКП-ниң ажытказ калбак дөлгемнерин хөй кижилер янзы-бүрү чүткүлдерни өөскүдеринге ажыглаарын орайдашкан деп, Г. Гусак оон ынай чугаалаан. «Социализм» деп сөстү янзы-бүрү таймылырлап турган дээрзин оратор чугаалаан. Политиктиг ареназе көдүрүлүп үнер үе келген деп бодаан антисоциалистиг янзы-бүрү күштер ол сөстү ажыглаан. Олар Коммунистиг партияны болгаш социалистиг чурттар-биле бистиң харылзаалаарывысты бужартадып турган. Олар социалистиг принциптерни боттандырарынга шаптыктаан. Чехословакияның иштики хөгжүлдезин болгаш интернационалчы харылзаалаарын үреп турар национализчи янзы-бүрү чүткүлдерни ёзугаар Г. Гусак демдеглээн.

Г. Гусактың оон ынай демдеглээни-биле алырга, ЧССР-ниң девиэзиэринге совет шеригнерниң түр үеде турарының негээделериниң дугайында Керээ ЧССР-де байдалды таварыштырарынга чугула фактор болур. Чехословак партия болгаш чазак дээди органнарның ажыл-чорудулгазынга, бистиң иштики айтырыгларывысты шиитпирлээринге чаа делгемни керээ ажыдып турар деп оратор медеглээн.

Келир үевисти бүзүрелдиг-биле көрүп турар бис деп, Г. Гусак чугаазының түңнелинде айыткан.

Политиктиг комитеттиң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Шериг «Фиарлесс» корабльге Вильсон биле Смиттиң аразынга чугаалажымышкыннар болган соонда англи чазактың «ак дептеринде» парлаттынган саналдар Англияның ажылчын болган депшилгелиг шимчээшкинниниң алган хүлээлгелеринге ескерикчи чорук болган деп, Великобританияның Компартиязының Политиктиг комитединиң Лондонга чарлаттынын үнген медеглелинде чугаалаан.

Ол саналдар Родезияда чонның эвээш кезии болган ак кештиглериниң сөөк-кеш ылгаар дорамчылаалдыг ёзу-чурумун узуткаарынга хуза чедирер туржук, харын ону деткинир кажарлаалдыг деп, медеглелде айыткан. Ол чугаалажымышкыннарының үезинде 4 миллион африканнарның сагыш-бодалын ким-даа сонуургаваан факт оон-даа бужар болган. «Ак дептерде» парлаттынган саналдар Родезияның

ИРАН. 26,7 миллион чурттакчыларынга онлаштыр 10 муңдан ашпас эмчилерлиг. Чурттуң эмчилериниң, фельдшерлериниң, санитарларының саның көңдедирип — оон чугула сорулгаларының бирээзи.

ЧУРУКТА: Ширааза хоорайның улуг медицина институдунда анатомияның практиктиг кичээлдери.

В. КАССИСТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АҢНАР КАМГАЛАЛЫ, ӨЛУК БЕЛЕТКЕЛИ

Үр үеден бээр, азы 98 чыл бурунгаар, кижилер бойдустуң аннарын ажыглаар хемчеглерин чорудa берген. Ынчалза-дa эътким болгаш үнелиг кештиг аннар кижилерин хуузунда орулгазынга бараан болуп турган.

Россияга 1870 чылдан бээр үнелиг кештиг киштерни ковудедирип болгаш оон камгалалын чорудa берген-дa болза оске аннар камгалал чок, ол талазы-биле тускай дүрүмдээ чок турган. Аннар камгалалы бүгү-ниитиниң херээ болбайн турган болгаш ниитиниң ончузунге хамаарышпайн турган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээнинин соонда Совет күрүнеги үнезынлекчизи В. И. Ленининиң савалы-биле чуртка эътким болгаш үнелиг кештиг аңнарның чангыс ай камгалалын тургузуп, камгалал дүрүмнерин бодалдыы-биле кылган, ол байлакты чонмуң, күрүнениң ончузу кылдыр бараан болдурган.

Эътким болгаш үнелиг кештиг аңнарны камгалаары бүгү чонуң хайгааралыңда турар болгаш ону чептүг ажыглаарын улус ажыл-агыйының планында көрүп турар. РСФСР-ниң девискээринде 21 область, АССР аныыр шолдуг. Ол черлерден чыл бүрүле-ле 15 мун аңчы күскү сезонда аннап, дииннеп, үнелиг кештерни күрүнеге дужаар турар. Олар чыл санында-ла ортумаа-биле 51 мун киштн берип турарлар. РСФСР —бүгү эвилелдешкен республикаларның олук тывыжының барык 90 хуузун берип турар, ан-олук-биле байлак республика.

РСФСР-ниң девискээринде сыны, алик, хаван, те, чунма чижектиг аннарны тускай доктаатхан лицензия (чөпшээрел) ёзугаар, улус ажыл-агыйының планын барымаалап, аннап турар. Ол аннарның ёдин болгаш кежин 10—12 мун рубль түңне белеткеп турар болгаш кирген орулганы РСФСР-ниң бюджединге, улус ажыл-агыйын акшаландырарынга кирип турар.

1967 чылда Тыва АССР Россия Федерациязының аңчыларының социалистиг чарыжынга киришкеш, бешки черни эзэлээннер. Эрткен чылын Тывага 7 мун киштн олуруп, күрүнеге дужаар тургаш 5 мунну дужааган. Оон аңгыда 450 мун ажыг диинии олургеш планны күүседкен. Республиканың олук белеткел черлериниң болгаш аңчыларның ажылынга бир четвес түүл болза олуктуң шынарын багай кылып турары болур. Оон ужурунан дужааган олуктуң үнези кулу, алыр орулга эвээш болуп турар. Ынчангаш бо сезонда олуктуң шынарын экижидеп: орууруп, кежин соярын, ъдын, чаан, чугун аштаары, кештн шын херери — аңчы бүргүүнүң чугула хүлээлге, сорулгазы апарган.

Бо чылын республиканың аңчылары, белеткел черлери 589 мун рубльдин олуун күрүнеге бээр планныг. Ырак тайгаларже, мөөрүктүг сынарже 2500 аңчы аннап, диннеп, киштээр дээш үнер.

1965 чылдың август, сентябрь айларда чоруткан хайгааралларның түңнелин ёзугаар ап коорге диин Тожу, Каа-Хем, Бии-Хем районнарның девискээринде арбын бар болган болгаш Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин, Өвүр, Бай-Тайга районнарынга девискээринде ховар-дaa болза, кезек-кезек черлерге бар болуп турар. Кнш Тожуда, Тере-Хөлде, Бии-Хемде, Каа-Хемде болгаш Хандээр хемнин уяында, Бай-Тайгада арбын.

Республиканың аныыр-тывыштыг девискээринде аңчылар чурттаар 250 бажың бар, оларның септелгезин барык дооскан. Ынчалза-дa ол ажылче белеткел организацияларының талазындан чогуур сагыш салбаанынзаң чамдык бажыннар неттелдеге чедир септеттинмээн.

Ам үеде аңчыларның ак-боозу, аъш-чемн, хевн четчирн-биле белеткеттингеп. Ынчалза-дa республотребсоюз, аъш-чем үлетпурунун бүүрүлгелери аңчыларга хереглээр ак суларейин четчир кылдыр белеткеваан. Кнш канкалары ховар. Бо чылын республиканың хевискээринге чүс ажыг аныяк аңчыларны ореднрин корген, ол ажылды боттандырарынга дуржулгалыг аңчыларның дузазы эргежок нететтинин турар-дыр.

Ан-меңнн, куштарны олуруп, күрүнеге дужаарындан аңгыда оларның камгалалын күштедирери хөй ниитининг херээ болур. Ындыг турбуже, чамдык кижилер ол байлактарны кам-хайыра чок ажыглап турары хомузанчыг. Бо чылдың октябрь 1-ге чедир республикага ниитизи-биле 107 кижи аныыр чуруму үреэнин демдеглеткен. Аныыр чуруму үреп турар аңчыларга моон соңгаар шыңгы хемчегни көргүзер апаар. Элегес-Аксында чурттап турар М. Соколов эрткен чылын 54 киштн олурген, оон чүгле 14-түн белеткел черинге дужааган. Ол херекти тодаралын көргүнден Кызыл хоорайның милиция начальныгы эш Соинов ойталаан. Ону ажыглап алган, төтчегленчи Соколов бо чылдың октябрь айның эгезинде-ле Оюу-Серлиг деп чер бажында Амбыл тайгазында бир эштнг аннап чорун турары илереэн.

Каа-Хем районда чурттап турар хамааты Г. Иванов дөрт улуг аныы, 17 элнкти бодунуң хуузунда амыралынга ажылап, олурүп чнген. Ол херекти Каа-Хем районнуң улус суунче шилчяткен, ынчалза-дa улус суду ону көрбезинин орууп дилеп турган чүве дег бөгүнге чедир сайгарбаан. «Ораа аңын санап каан эвес, бирээ, ийнни олурүп чнирге аңаа болгай» диижир хөөннүг оскелдаа аңчыларның бары чажыт эвес.

Ам үеде аңнарны олурерин плап ёзугаар, бүгү-ниитиниң болгаш күрүнениң эрге-ажынынга дүүштүр чорупун турар. Хаван, те, чунмаларны, аргар-кошкарларны Бүгү-эвилелдин девискээринге олурерин шуут хораан. Тыва АССР-нин девискээринге тайга куштарын, ловуу торлааларын, ак коданы, моруукту, кырааны олурерин хораан. Ол ышкаш Таңды-Уула сыныда остүрери-биле салган баргузин киштерни олурери хорулуг. Базгалын, Азас, Тапсы заказниктериниң девискээриндеп аңнап болбас.

Чөпшээрел, билет, керээ-дугуржулга чокка аңнаи болбас. Бо негелдер чокка аныыр шолуже бөөлүг, ыттыг, капкалыг, азы ан-олурер кандыг-бир чепсектиг чорааннарны ан олурбаан-дa болза, аңнап чораи кылдыр санаар болган аныыр дурумүнде көрдүгенни ёзугаар хемчег көргүзер.

Аныың, үнелиг олуктуң кештерни бодунга ажыглап, яазы-бүрү хеп кылыры хорулуг. Бир эвес хамаатылардың талазындан ыңдыг чорукту болдурган таварылгада кылын алган адилел-хевир, азы кештерни күрүне орулгазы кылдыр хавырган, ол дээш шыңгы хемчег көргүзер. Ынчангаш ан кежинден хеп айыла даараарын чүгле күрүне организацияларынга чөпшээрээн.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүделнинин чанында аныыр-тывыш ажыл-агый эргелелинде хөй-ниитининг 250 инспектору бактаап турар. Оларның хөй-нурузу улуг дузаны биеке чедирип турар, оон-биле кады боттарының хүлээлгезин чедир күүсетпейн турар эштер база бар. Ону болдурбас талазы-биле хемчегларни районнарда охотоведтер чорудар хүлээлгелиг.

Аннаары хорулуг үеде дүрүм чокка ан олурген кижилерни илереткен активчилерге тускай шаңнал тыпсырын РСФСР-нин девискээринде дүрүмчүткен. Чижээ, буур олургенин илереткен кижиге 50, сыын олургенин илереткенде 25, алик, тооргу, чер хаванын олургеннерни илереткеннерге 20—20 рубльдин шаңналдарын тыпсыр. Бо чүүлдү бистин республикага база боттандырып турар.

О. ООЛАК,
республиканың Министрлер Чөвүделнинин чанында аныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелелинин начальныгы.

Олимпиаданың сеcки, тоcку хүннери...

XIX Олимпиада бо хүннерде бодунуң орту эртер базымын кылган. Оон-биле чергелештнр штангистернин, көргүзүүлүг хемелээшкин мастерлериннн, чнпк атлеттериң болгаш хостуг хүреш мегелериниң маргылдаалары доостур уе келген.

«Инсурхентес» театрының оюн-көргүзүглер шөлүже эң шыырак начыынар — аар денаилиг штангистер сөөлгү алды медалдың алырының маргылдаазын ойнаан. Киевчи Л. Жаботинскнй америк мегелер-биле ыракта үр уе дургузуунда маргынын келген. Токиога чедип алган чедиишкинин Мехнкога база катаптаан, ол маргылдаазын тиилелгелиг дооскан. Оон чедип алган түңнели база-дa Токиога чедип алганы дег—572,5 кг. Брюссельден келген библнотекарь С. Реднг 555 кг көдүргеи түңнелдиг кылдыр америкаиларны база ашкан, мөңгүн медаль-биле шаңнаткан. Бельгиянын ол мегезинден барык 20 кг аар денаилиг болгаи американ Д. Дьюб база-дa ындыг түңнелдиг кылдыр үшкү черни алган.

Совет штатистер Хельсинкиге, Римге болгаш Токиога моон мурнунда тиилээн дег, командалар маргылдаазынга тиилеп үнген.

Сочимнзко каналга бистин «үлегерни» хемелээр спортчуларывыс бир адыын болгаш бир хүлер медаль-биле шаңнаткан. Нйн-ийи кылдыр эзоежин алган хемелээшкине Анатолий Сасс биле Александр Тимошкнн чемпионнар болган, сес кижи кылдыр эзежнн алган хемелээр спортчулар шнпгирлнг чарышка Австралиядың болгаш ГФР-нин экипажтарын эрттирнпкеш, «үлегер» шаңналдыг болган. Бистнң рульдут чаржыр дөрт хемечнвис алдыгы черни алган.

Бистнң хостуг хүреш мастерлери командалар маргылдаазынга ниитнан-биле тиилелгелиг болганын байырлап дедглээн, оларның шуптузу бүгү денин категорнялырының айны-биле шүүлген алды спортчуларың санында кирген. Моон спортчуу, бодунуң Токиога чедип алган чедиишкинин катаптаан Александр Медведь (аар денаилиг), киевчи Борис Гуревич (ортумаа денаилиг) Олимпнада чемпионнары болган. Тбнлнсиден келген Шота Ломидзе (ортумаа аар денаилиг) мөңгүн медаль-биле шаңнаткан. МАР-ның мөгелериниң чедиишкнни база өөрүнүт, олар бир мөңгүн болгаш үш хүлер медальдар-биле шаңнаткан.

Фехтованиениң спорт залынга келген көрүкчүлер улуг-хүнде түүжүүт адыш часкаан. Минскиден келген студент, маргылдаалырга эрестнг ойнаан, бүгүдеге үнелеткен, Елена Новикова олимпийжи чемпион атты чаалап алган. А ийнги черни улуг маргылдааларының төөгүүнде эң баштай-ла мексикан кыс —Пилар Роланд алган.

Новикова шүүлде маргылдаазынга киржнн эгелээрде, алдыгы черни алган түңнелдиг турган чурттажы Галина Гороховата уттурган аштырышкынныг болган. Ынчалдыр маргылдажын эгелээри кандыг-дa спортчуның чорууп чогуттайн барып болур турган. Ынчанмыже ССРЭ-нин шилиндек командазынга киржнн. эң баштай маргылдаалар кылып эгелээн Лева чурттуң бирги черни алырының маргылдааларынга кажан-дa аштырышкынга таваржып чорбаан болганда, ундараваан. Оон соонда дөрт тиилелгенн улаштыр чедип алган!

Улуг-хүнде чнк атлетика олимпнадазы делегейнин хөй рекордтарын чедип алган түңнелдиг доозулган. АКШ-тың негр хереэжеи спортчулары Б. Феррелл, М. Бэйли, М. Неттер болгаш В. Тайес олар 4×100 эстафетага ыжыы 42,8 секунда дургузуунда эрттирген. Бүгү-эвилелдин 43,4 секунда түңнелдиг база бир чедиишкнинн чедип алган, бистнң кыстармыс үшкү черни алган. Амгы Олимпнадаиың медаль-биле шаңнаткан эң аныяк чнк атлетн, 16 харлыг Людмила Жаркова, Галина Бухарина, Вера Попкова болгаш Людмила Самотесова олар хүндүзел туружунче үнген. Ийнги черни Кубаның кыстары алган.

АКШ-тың база-дa негр спортчуларын тургустунган эр спортчулар командазы 4×100 метр эстафетага 38,2 секундада эрткен делегей рекорду түңнелдиг кылдыр шүүлген. Шүүлде маргылдаазынга бистнң спортчуларывыс кирнпгээн: шүүлде маргылдаазы орту эртнп чорда олар эстафетаның баштайгы үечадазының соонда ыжыы дамчыдып бере албайн барган, маргылдаадан үнген. 1500 метрге чаржырынга эрткен, могаг чок кенин К. Кейно 3 минута 43,9 секунда — олимпнйжи түңнелдиг. 4×400 метр эстафета база делегей рекордун чедип алган түңнелдиг доозулган: АКШ-тын командазы ону 2 минута 56,1 секундала эрткен.

Американ Р. Фосбюри чернин бединн хазырынга 2 метр 24 сантиметр түңнел алган, алдын медаль-биле шаңнаткан. 220 сантиметр түңнелдиг москвачы Валентин Гаврилов бистнң спортчуларывыстың эң аныяк болган. Субботада АКШ-тың чнк атлеттери база нйн алдын медаль-биле шаңнаткан: 800 метрге маннарынга 2 минута 00,9 секундада эрткен—делегейнин база бир рекордун чедип алган түңнелдиг метр хереэжеи М. Маннинг шүүлгеи, он яазы мертежнл көргүзеринин маргылдаазынга 8,193 үнелелдиг саяын алган Б. Тумей тиилээн. 20 харлыг Николай Аннлов 7,909 үнелелдиг саяын алган түңнелдиг. — дөртку черни алган.

ГДР-ден келген М. Гуммель чнк атлетиканың төөгүүнде эң баштай-ла 19 метрден ажыр, 19,61 метр ырадыр ядро октаан. Гуммельдин адаанчыларынан ол кайгамчыктыг түңнелге кым-дa чоокшулап шыдаваан. Ленинградчы Надежда Чижова 18,19 метр ырадыр ядро октаан, үшкү черни алган.

Марофончу чарышка Эфиопиядан келген 25 харлыг солдат М. Волде эрткен. Оны «Абебе Бикиланың оралакчызы» дээр (Бикила 15 километрнин эртнп чораан, будунуң эрги чыргазы каданнай бээрге, чарыштан үнген). М. Волденин аргнп келген уезв—2 шак 20 минута 26,4 секунда. Олимпиадага чнк атлеттерниң маргылдаазы афрнк спортчуларының түңнелгелер чедип алганы-биле эгелээн болгаш доозулган.

Бистнң чадаг-тергежилеривистнң чарыш оруунда маргылдажын турарында оноа чедиишкни чок. ССРЭ-нин 24 харлыг чемпиону, Тбнлнсиден келген Омари Пханиадзе бистнң спринтерлеривистен эң шыырак дөрт спортчуның санында кирген-не харын. Ынчалзажок делегей чемпнону чораан спортчу дөртку черни алырга, анаа ол мындыг-дa улуг чедиишкни эвес. Кыска хемчээлдиг черге чаржырынга француз Д. Морелон делегей чемпнону болган.

Токно олимпнадазынга нйи йнйки чаңгыс чадаг-тергелиг чоруур чарыш турбаан. Ынчалдыр чадаг-тергелиг чаржырынга совет чадаг-тергежилери кайдыг-дa шаңнал албаан. Ригажы И. Бодиевс болгаш харьковчу И. Цезовальников түгле дөрттүң бирги шүүлде маргылдаазынга кирерине чедип шыдаан, итальян экипажка аштырган.

Эр спортчуларның трамплининден сугже халырынын маргылдаазы 170,15 үнелелдиг саяын алган түңнелдиг, ван-американ оюнларның чемпнону, 24 харлыг Б. Ритсонның (АКШ) тиилээни-биле доозулган. Бистнң эр спортчуларывыс боттарының оорү кыстардан дээрелевээн, чангыс-дa эки үнелелдиг саяын чедип албаан. Оларның дээреэ — Европа чемпнону М. Сафонов 141,02 үнелелдиг саяын алган түңнелдиг — тоску черни алган.

Хереэженнерниң 100 метрге брасстан эштирнпнің маргылдаазы оорүнүт түңнелдиг болган. 1 минута 15,8 секундада эртнп келген югославн спортчу кыс Д. Бьедов чемпион болган. А. моңгун медаль-биле москвачы Галина Прозументикова шаңнаткан. Эр спортчуларның ол маргылдаазынга адм-суроа үнмээн эштнкчи Д. Маккензи (АКШ) делегейнинн үш рекордчузуун болгаш олимпнйжи бир чемпнону эртнеи — 1 минута 07,7 секунда түңнелдиг болган хүнер медальдарны бистнн эштнкчилериннс Владимир Косинский биле Николай Пенкин чаалап алган — 1 минута 16,8 секунда түңнелдиг.

200 метрге комплекстнг эштирнпге 2 минута 24,7 секунда түңнелдиг К. Колб (АКШ) тиилээн, а бистнн Л. Захарованыс 2 минута 37,0 секунда түңнелдиг — чедиги черни алган. Ол-ла хемчээлге эштирнпге эр спортчуларын 2 минута 12,0 секунда түңнелдиг американ Ч. Хикокс база тиилээн. 400 метрге хостуг эштирнпге база америк спортчу хереэжеи, 4 минута 31,8 секунда түңнелдиг Д. Мейер хамыктан дүрген эрткен.

Эр кижилерниң 100 метрге хостуг эштирнпге 52,2 секунда келген австралнй М. Уэлден делегейнинн база бир рекордун чедип алган, а москвачы Л. Ильичев бешки, Хабаровскиден келген Г. Куликов алдыгы черни алган (олар нйнээ 53,8 секунда түңнелдиг). Хереэженнерден анаа бирги черни американ Д. Хнин 1 минута түңнелдиг алган.

Алдыгжылар нйи алдын медальды алырының маргылдаазын кыягап. Онгарга кара адырнга англичан Д. Брайтауайт эң шыырак түңнелдиг —200 сан эп болуп тургаш 198 сан алган. Москвачы П. Сенячев катап бооданга кылган соонда дөртку черни алган. Сыгыр октуг боо-биле 60 октуг чыда адырнга Ярославльдан келген В. Кориеев 594 сан аткаш, он алдыгы черни алган. Чехословакиянын азыгжымзы Я. Курка 586 сан адаар делегей рекордун катаптаан, чемпион болган.

Бистнн эр рапнжилериве командазының чедиишкини мөңгүн медальдар-биле шаңнадын демдеглеткен.

(СЭТА-ның түгнай корр).

Мехнко.

МЕХНКО. XIX Олимпнйжи оюннар.

ЧУРУКТА: ССРЭ биле Польшаның баскетбол командаларының ужурашкан үези. Оргузунда З. Саканделидзе, он талазда — П. Томсон. 91:50 саяыт кылдыр совет команда түңнелдиг.

СЭТА-ның түгнай корреспондентизи С. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Исчилер чугаалашкан

Эрткен аңныыр сезонунда Бай-Тайганың аңчылары сес мун рубльдин олуун тывар планын 19 600 рубль чедир күүседкен.

Районнуң мурнакчы аңчыларынга Кара-Хөлде Хертек Балыр, Хертек Олча, Хертек Агбаан, Бай-Талда Салчак Мургу, Иргит Чогаа, Хертек Товаришгай, Шуйда Назын Төгүс, Хөвалыг Сарыг-Оолак болгаш оон-дa оскелер хамаарыр.

Бо чылын аңчылар 13 мун 220 рубльдин олуун тывар планныг. 150 иечи ол сорулганы күүседиринче аъттанып.

Аңчыларның ортаал-турлагларында ийи бажынны бо чылын немей тутkан.

Слётка аныыр сезонунга белеткелдин четпестери илерээн. Ок-чемзек, боо чедиишпес, хүнезинге хереглээр курган сүт, сухарей чергелиг чемнер, аңчыларның хевн магазиннерде чок. Дыка хөй аңчылар керээ чарбаан. Ыраыр аннап, киштнн, ас, куженнин, диинин турлаанче четпейн турарын аңчылар чугаалашкан.

«Хемчик» кураннығыртывыш ажыл-агыйы ог ыяжын, шанак-тергени аргамчы, кижении, балды сывын болган оске-дa чугула эдилелдерни белеткевейн турарының талазы-биле шыңгы чугаа база болган.

Слётка «Мурнакчы» колхозтуң даргазы Х. Будуруккай, аңчы Хөвалыг Сарыг-Оолак, райкүүском даргазы Р. Хунай-оол, кодээ ажыл-агый эргелелинин кол бухгалтери В. Бюрбю болгаш оскелер-дa санал-оналарын берген.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ЫНДЫГ ТУРУП БОЛБАС

Ном-биле ажылчы чонларны хандырар болгаш библиотекалар ажылын организастаар талазы-биле Барыын-Хемчик оске районнардан дора байдала турар. Бо дээрге далаш-биле кылган түңнел эвес дээрзин тодаргай чижектер бадыткап турар.

Район библиотекаларының ажылының дугайында айтырыгны Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүделнинин хуралынга чугаалажып көөрү-биле холбаштыр чоруткан хыналдының чамдык түүлериниң бөзин алырга, районда байдал дүвүреичир болуп артышпаан. Библиотекаларның ажылын чүрүмчүлер талазы-биле ажылды 1965 чылдан бээр чорудуп келген болзажок, кылынган түүлер кончуг эвээш.

Бо үе иштинде районда чангыс библиотека ажыттынган. Бир эвес план ёзугаар алыр болза, ол 700 кире чурттакчылыг Бижиктиг-Хая суурга ажыттынар турган, а херек кырында түс шаа чурттакчыдыг Акта ажыттынган. Библиотеканың тускай оран-савазы база чок, чурттагга бажынының кухнязында. Чаа библиотеканың ном фондузу түгле 300 экземпляр. Планнаттынып турган библиотекага тускайлап берген 500 рубль канчаар чарыгдаттынганы билдинмес.

Районнуң кодээ библиотекаларының хөй нурузунуң оран-бажыны багай, крышалы чок. Бо чылын септелге барык чоруттунмаан, олдар түүлерни белеткеттинмээн болгулаар. Моон ужурунда ханалары хирлиг, шалылары дозулаттынмаан. Чамдык библиотекаларда столдар, санлайлар чедиишпес, оон туржук түве бижнир карандаш, саазын бөзин чок.

Кодээ библиотекаларның байдалы болгаш септелгези мындыг багай турда, райкүүском болгаш оон культура килдизин чогуур сагыш-дa салбаан, шнитирлнг хемчег-дa албаан. Оон туржук, библиотекаларның ажылы мындыг багай, септелгелери кылдынмаан, олдар түүлү белеткеттинмээн турда, ону зайлап башкарар, чогуур хейчег алырының улуу. районнуң культура килдизинин эргелекчизи эш К. Эмер-Сарыг сагыш амыр шөлзелеп чоруй барган турган.

Ам үеде бүгү чүве В. И. Ленининн төрүттүнгеенинден бээр 100 чыл оннга, комсомолун 50 чылын байырлазырынга белеткеневп турар. Район болган Ак-Довурак хоорай библиотекаларында бо юбилейлерге хамаарыштыр чамдык эки түүлерни кылган болгаш планнарында киргилээн. Солун делегелгерни болгаш плакаттарны бо нйи библиотека кылгылаан. Оларның аразында «Улуг түректнг кижи», «Ленининн адында үе чок», «Оон ады комсомол» дээн чергелиг плакаттар, делгирлер бар. Ленининн ажыдарынга номчулгаларны, конференцияларны белеткеп турар, ленинчи кежээлерни эрттирерни планнаан. Ак-Довуракгың библиотеказы комсомол дугайында литератураларының допчуллаарын берип, солуннарда Ленин дугайында материалдардын пашкаан.

Ынчалза-дa библиотекалар хөй-ниити-биле, ыяңгыя комсомол райкому-биле кошкак харылзаалыг. ВЛКСМ райкому комсомолдуң 50 чылынга үткүштүр солун планнарны кылган, а олар библиотекаларда чок. Чижээ, Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга тураскаткан бүгү-эвилелдин аныяктарының номчулга конференциязының дугайын планда мырынай ыыттавайн турар.

Кодээ библиотекаларда бо нйи байырлалга белеткел ажылдары эң багай. Шекпээрнин болгаш Барлыктың библиотекаларында делгелгелер барлаа болза, оларны ёзу барымдаалап кылгылаан, шынары багай. Хөнделеп библиотеказында шагда-ла кылган делгелгенин номнары четче эвес. Өскелеринде оода мындыг делгелгелер, монтажтар бөзин чок, хөмөзы курут.

Ном пропагандазаар, чонга ном бээр болгаш оске-дa ажылдар библиотекаларда кончуг багай организастаттынган. Доң-Терезинде библиотекарь Ооржак Чечен-кыс, чаа эргелекчи келир чүве дээш, аңаа олурар. Оога номнар чыып, хойжуларга барып, агитквартираларга номчулгалар түге кылып болбазыл? Ажылга ээ-чаяыгалгалыг болур чорук библиотекарьларда кошкак. Барык-дa библиотека бүрүзүнде үш чүс чедир номнар үр хуусаза ээп келбээн, моон ужурунда сонуургап номчуур чүве чок, а библиотека ажылдакчылары ону херекке албас. Эрга-Барлык библиотеказының тодрымча байдалы эки, ында 2 кижи ажылдап турар. Ол хирезе-ле хүнде 12—14 хирезе номчукчуларлыг.

Ажылдакчыларның өредилгезинин дугайында айтырыг хөй удаа кодурулген. Ынчалза-дa байдал мурнуку хевээр.

Шыдыраа

Аныяктар тергиидеп тур

Комсомолдуң 50 чыл ойнга тураскаткан Кызылдың шыдыраа чемпионадының бешки саяны доозулаан. Дөртку саяыда Берковнч Кнлзаяны, Моңгун-оол Кеш-оолдуң орунга кирген Спиринни, Оюн Кажинону, Хомушку Барыяковту, Конев Махоткинни түс-түс уткылаан. Ондар биле Кенин-Лопсан хаймнавшкан. Ынчаарга хоочун шыдыраачылар Бурхинов Тулушту, Туларжык Бедекти кежээ оттур жанап олура эрттиргеннер. Моон соңгаар аныяк шыдыраачылар боттарының эш-оорун хүндүлеэн база совет спорттуң чурулун шыңгы савыяын дех, судья Михаил Кузьмин оларга шыңгыя савындырган.

Улуг-хүнде бешки саяы болуп эрткен. Махоткин Берковичнни, Конев Туларжыкты, Оюн Спиринни, Моңгун-оол Тулушту, Бурхинов Каланыны, Кенин-Лопсан Ооржакты уткулап алганнар. Баштай тергиидеп бар чыткан Ондар Хеймер-оол карезы-биле калгалаяын ойнаан, Хомушку Матпа-биле доңгун хаймнакшкан. Калзино биле Бармышкоетуң саяны соңгаарлаттынган.

Бешки саяының соолунде Оюн Чыртак-ооп биле Ондар Хеймер-ооп дөрт-дөрт саяныг, студент Тюлюш Моңгун-ооп дөрттен үш саяныг.

К. МОНГУШ.

Буддаяың 12 метр дурттуг дурзу турасказылы — чогаалын япон философ болгаш скульптор Сиказ Ямадаяың доозарынга он бир чыл негеттингеп. Буддаяы кончуг улуг зотос чечек кырында олурар кылдыр көргүзеген.

ЧУРУКТА: бодуңуң хөй чыл дургузуунда кылып келген ажыдыын Сиказ Ямадаяың доозун турары.

Кейстон — СЭТА-ның фотозу.

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ
Октябрь 25—26 хүннеринде
Сезоннуң ажыдыышыныы
О. САГАН-ООЛ.

„УЕВИС КЕЛГЕН“
(4 көргүзүглүг драма)
Шии 19 шакта эгелээр.
Касса эртенгинин 10 шактан эгелеп ажылдаар.
Билеттерни баш бурушгаар садып турар.

КИНО

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мээбит кыдыраажы» 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Женечка биле Катюша» 4.30, 6.40, «Чигир кулузуунуң ортулуунга олум» (д. а.) 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шылгаралдың школазы» 10.30, 7.20, «Анжелика биле кожай» (д. а.) 12.30, 4.30, 8.55 шактарда.

«ВОСТОК»: «Таныяың хуңу» 2.30, «Шит биле хылыш» (III, IV сериялары) 4.40, 8.00 шактарда.

редакцияның адресн: Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОНДАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлалакчыларының болгаш пропаганда киллзнинин 35-24, харыслалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аныыра килдизинин 23-54, культура килдизинин 37-13, колзе ажыл-агый килдизинин 21-47, үлегер килдизинин 22-64, чагаа баш совет турлуг килдистериниң 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейс барганда 32-75 телефонче золдар.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүделнинин чанында пархалга эргелелинин типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу).

ТС—01447.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үдезиалеттинге

ШЫН

1968 ч. ОКТЯБРЬ 24 ЧЕТВЕРГ № 251 (7093).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Эрге-чагырганың ёзулуг улусчу органнары—ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин!

Совет социалистиг демократия хөгжүп, чечектелип, чурттуң херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның идепкейи өзүп турзун!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл ооңга СЭКП ТК-ниң Кыйгырыгларындан).

КӨДЭЭ СОВЕТ ДАРГАЗЫ

Амгы үеде көдээ Советтерниң күүсконнарының ниче-зинге-гейиниң адаанда турар айтырыглар дыка калбарган болгаш олар колхозтарның, совхозтарның бүдүрүлге херектеринче, чоннуң амыдырал хандырылгазынче улам-на ханылап кирип турар апарган. Ооң-биле чергелештир ооң күүсконнарының дарга-ларының ролю база бедээн. Ол — көдээде эрге-чагырганың бүрүн эргелиг төлээленчизи. Бо бүгү Коммунистиг партиляның чер-черде эрге-чагырга органнарының ролюн кедүрер дээш чорудуп келген болгаш чорудуп турар улуг ажылының түңнелинде болган.

Көдээ Советтиң ажыл-чорудулгазы, авторитеди оны удуртуп турар инжилерден улуу-биле хамаарышкыр. Ынчангаш ол органнарның удуртулгазынга чонга хүндүткелдиг, эртем-билиглиг болгаш амыдыралчы байлак дүрмүлгелиг инжилер депшиттирип соңгуттурган. Билиин доктаамал бедидип, даандырган ажыл-херээнге кызыраан ажылдап чоруур Советтер ажылдакчылары бисте хөй. Оларга Бай-Тайганың Кара-Хөл, Каа-Хемниң Ильинка, Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлык, Тес-Хемниң Чыргалаңды, Бии-Хемниң Армаан көдээ Советтеринин даргалары Х. Дойнуң, И. Чепкасов, И. Сеңээн, М. Ёнзээн, М. Бичии-Уруг болгаш өскелерни-даа адап болур.

Күүскомнуң даргазы — көдээге бүгү-ле ажылдың сорук киириичизи болгаш организакчызы. Амыдыралдың негеп келген айтырыгларын ой-шаанда кедүрер, тодаргай шиитпирин хүлээп алыры болгаш ооң амыдыралга боттарының чедип алыры хамыктың мурнунда күүском даргазының хүлээлгези болур. Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл көдээ Советиниң төвү улуг оруктардан, хоорайлардан ырак черде турар. Ында чоннуң амыдырал хандырылгазын, культуруг хөгжүлдезин улам экижидер дээш күүсконнуң даргазы Хертек Мышпаковичи Дойнуң күрүне ёзуузу-биле сагыш човап, шиитпирлиг хемчегдерни ап келгенинин түңнелинде, ам ында эмнелгениң, культура чырыдыышкынның, харылзааның болгаш өске-даа амыдыралдың чугула албан черлери чонга бараан болуп турар. Соңгунчуларга, депутаттарга, активке даяныры Хертек Мышпановичиниң ажылының стилиниң чаңчылы апарган.

Чер-черде эрге-чагырга органнарын идепкейими, кызымак, ажыл-херектиг, хөөйлу-дүрүмнү эки биилир инжилер удуртиан черлерде, ооң күүсконнарының хуралдарынга, сессиляларынга ажыл-агый удуртукчуларының, бригадирлериң, ферма эргелемчилериниң отчёттарын дыңнап, магазиннериң, клубтарның өске-даа албан черлериниң ажылын үргүлчү чугаалаңып, чогуур хемчегдерни ап турар. Ол дээрге ажыл-агыймыларның, албан черлериниң хүлээлгелерин солуурун эвес, а оларның үстүкү органнарының үндүрген хөөйлу-дүрүмнерин болгаш шиитпирлерин нанчаар күүседип турарын, чон ортузунга организачы амыдын хынааны болур.

Советтиң даргазының ниче-зинге-ининге көдээниң чугула амыдыралы: тудуг, чаагайжыдылга, амыдырал хандырылга болгаш дыштаныгланың айтырыгларын үргүлчү хаара туттунган турар үүрлүг. Ооң сорулгазы—ол айтырыгларны амыдыралга бөттандырарының бүгү-ле дээштиг хемчегдерин алыры болур. Каа-Хем районнуң Ильинка суурунуң чурттакчылары И. С. Чепкасовту көдээ Советтиң күүскомунуң даргазынга наш чылдар уладыр соңгуп келгеннер. Ол — улуг амыдыралчы шиноланы эртиген, төлептиг организакчы. Ниитининг хөрээнге амыр-дыш чок ажылы дээш, кижилерниң хереглеенинге сагыш-чевангыры дээш Иван Степановичини чон улуу-биле хүндүлеп, үнелеп турар. Ооң удурткан Советиниң көдээ болгаш суур Советтериниң аразында В. И. Ленининг төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюн таварыштыр нанбарган социалистиг чарыштың эгелекчизи болгаш ол чарышка тиилекчилерниң одуруунда санаткан.

Ынчалзажок чамдык көдээ Советтериниң даргалары чоннуң бедик идегелиин бүзүредип шыдавайн турар. Тес-Хем районнуң Берт-Даг көдээ Советиниң даргазы турган Д. Дембрель соңгунчуларның чагыгларын күүседир, суурларны чаагайжыдар, культураны, ажыл-агыйның экономиказын көдүрер талазы-биле Советтиң ажылын чогуур деңнелге чедир тургуспайн келген. «Тес-Хем» совхозтуң малчыннары чүс баш хойга, инекке онаштыр чүгле 45—48 хураганнарны, бызаалар-ны ажаап алган. Эрткен чер-чер Советтеринге соңгулдаларның соонда Тожу районнуң көдээ Советтериниң даргалары барык шупту хуусаа четпейн халашканнар.

Көдээ Совет даргазының дүрмүлгезы четпес таварылгалар тура бээр болгаш оларга бүгү таланың доктаамал дузазын партия, совет органнары көргүзер ужурлуг. СЭКП ТК-ниң «Көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» доктаалында эртем-билиглиг, бедик мергежилдиг кадрларны быжыглаарын, оларның өөредилге-кижизидилгезинге ниче-зинге салырын айыткан. Удуртуччу инжи бодунуң билиин хүн бүрү байыдып, Советтер ажылында чаа хевирлер, арга-дүрмүлгелер-биле үргүлчү чепсеглеттинерин үе иеген турар.

Коммунистиг партияның, Совет чазактың политиказын масса оргузунга чорудар, көдээде күүрүкениң авторитеттиг ажылдакчызы деп бедик хүлээлгезин көдээ Советтиң даргазы нанан-даа утпас ужурлуг.

Малчын ог-бүле Саая биле Минчеймаа Шөөмүлдер ам 15 чыл ажыг хой кадарып амылдап келген. Олар бо чылын боттарының ог-бүлезининг дөмө-биле ыштаан кышка белеткеп алгаш, 3 тонна сигенни кезип, ыштаанда сеөртүп чедирип алган.

Минчеймаа Нордаевна Шөөмүл Бай-Тайга район Соведининг депутады.

Шөөмүлдер бо чылын төрүүр чүс хойга онаштыр 96 хураганны, хой бүрүзүнден 1,3 кг дүнту алгаш. Моңгун-Тайга районнуң «Могөн-Бүрен» колхозунуң эң дээрэ малчын ог-бүлези болган.

Ол ог-бүле «Шын», «Тываның аныяктары» селүннарны чагыдып алган.

ЧУРУКТА: Хөйжу Саая Шөөмүл болгаш ооң коданы одарда.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

ӨЗҮЛДЕДЕ

Күрүнеге мал болгаш чер ажылының продуктуларын садарының талазы-биле бистиң республика Чөөн Сибирь зоназының аайы-биле көскү черни эзлеп турар. «Көк-Тей» совхозтуң экономиказы чылдан чылче быжыглып, республиканың орулгалыг ажыл-агыйларының бирээзи болуп бар чыдар.

Бо чылдың октябрь 1-ге чедир совхозтың 19 мал кажаалары, 25 тараа комбайыны, 40 автомашина, 30 ажыг трактор, 100 муң куш, 500 ажыг баш мыйыстыг бода мал бар, а чурталга шөлү 5 муң дөрбелчин метр чедип, совхоз бүдүрүлгезинде 300 ажыг кижи доктаамал ажылдап турар.

Бо бүгү күүчүлерни совхозтуң ажыл-ишчилериниң коллективи чөп ажылап, бүдүрүлгеге чамдык эки көргүзүглерни чедип ап турар. Бо чылдың октябрь 1-ге чедир 4300 муң, азы эрткен чылдыңдан барык 600 муң чуурга хөйнү ап, чыл планын 150 хуу күүседкен. Дагаа эзди садар даалганы 200 хуу күүседип, 527 центнер эттн саткан. Тос айларның түңнелинде күрүнеге 5000 центнер сүттү садып, чыл планын 92 хуу күүседкен.

Ынчангаш совхоз чылда 800 муң рубльдиң продукциязын саарар тургаш, бо үеге чедир 730 муң рубльдиң продукциязын саарган.

Чурттуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының бүгү-авиел хүнүнүң бо чылгы байырлалып совхозтуң коллективи чаа чедишкиннер-биле демделеэн. Чаа чедишкиннерни чедип алырынга боттарының үлүг-хуузун кирип турар бүдүрүлге мурнакчыларынга аныяк ажылчыларның чаа отряды пемөшкен.

Ол улуг байырлалдың хүнеринде онаашкан ажылының мастерлери деп хүндүлүг атты күш ажаакчылары А. Капина, Н. Ванникова, В. Шавлак, саанчылар В. Долганпна, А. Роздугина, О. Бичии-Уруг, инек кадарчызы А. Салчак, механизаторлар И. Штейберг, П. Кочков, В. Ладанов оларга тывыскан.

Механизаторлар В. Сурыкин, М. Салчак, А. биле А. Назаров алышкылар, В. Осетюк оларның ак сеткилдиг күш-ажылын совхозтуң ажыл-ишчилери бедик үнелеп турар.

Эки ажылдааны дээш күш бараан фермазының коллективин 250, сүт-бараан фермазының коллективин 150, № 1, 2, 3 трактор-хову бригадаларының коллективтерин тустуста 100—100 рубльге шаңнаан.

Күш ажыл-агыйлыг совхозтуң экономиказы ол утланыышкын-биле моон соңгаардаа калбарар. Ол чоруқ коллективтиң бүгү ажыл-ишчилериниң күш-ажылдың сагыл-га-чүрүмүн экижидерин, ажылчын бүрүзүнүң ниитининг хөрээ дээш амы-хуу харыысалгазын бедидерин негээр.

Чамдык чедишкиннер-биле чергелештир ажыл-агыйның экономиказында четпестер база бар. 300 муң чуурга чедир алдынмаан, ынчангаш чыл төнчүзүнге чедир арткан айларда ам-даа 1700 муңдан аввэш эвес чуурганы алыры негеттинип турар.

Төп сүт-бараан фермазынга мал чемнериниң четчир курлавырларын тургузар сорулга-биле сиген. силос, саванны четче ажаап алыр ажылды организастаап. Бо чыл канхалыпныг болаа-даа, сүт саалдаазы эрткен чылдыңдан элээн көвүдээн.

Совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери дагаа турар корпустарны ажыглалга киирер, аңгыс аңдарылгазын доозар, келир чылдың чажылдаазынга ажыглаар үрезиннерни чогуур чажар шынарынга чедирер, техника септээр ажылдарны чедишкиннинг калбарып турар.

Е. МАЛЫШЕВ.

Депутат-биле ужуражыышкын

Чоокта чаа СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң депутады Салчак Калбакхөрековичи Тока Тожу районнуң «Совет Тыва», «Май 1» колхозтарында, район төвү Тоора-Хемде соңгукчулар-биле чылыг ужуражыышкынны эрттирген. Ол ышкаш С. К. Тока районнуң ажыл-агый, культура тургузуушкуну-биле танышып, бодунуң сүмезин берген.

ВЛКСМ-ниң 50 чылынга

ТУРАСКААЛ ТУКТАРЫ

Ленинчи комсомолдуң юбилейинге уткуштур калбарган социалистиг чарыштың түңнелинде Кызыл хоорайның комсомол организациязы (секретары эш Ромашов) болгаш Барыын-Хемчик районнуң комсомол организациязы (секретары эш Моңгуш) тиилекчи болганын ВЛКСМ обкомунуң бюрозу демделээн. Социалистиг чарыштың негелделерин ёзуугаар олар ВЛКСМ ТК-ниң тураскаалдыг Кызыл туктары-биле шаңнаткан. Чарышка үшкү черни эзлээн Каа-Хем районнуң комсомол организациязы (секретары эш Седен-оол) ВЛКСМ ТК-ниң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Ооң ынай будүрүлгелериниң мурнакчылары, комсомолдуң активчилери, комсомолдуң болгаш аныяктарның революстуг эвилелиниң ветераннары 500 кижини ВЛКСМ ТК-ниң Хүндүлел бижиктери, юбилейниң значоктары болгаш комсомол обкомунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаар деп бюро шиитпирээн.

МУҢ-МУҢ КИРЖИКЧИЛЕРЛИГ ХУРАЛ

Республиканың комсомол организацияларының юбилейге тураскаатказн баиырлыг хуралдары ажылын доозкан. Ол хуралдарга 31.843 ооллар, кыстар олуржуп, 1.871 кижи санал берген. Комсомолчулар болгаш аныяктар юбилейлиг чылда кылган ажылдарын анаа түңнеп, комсомолдуң хүрээлениге 900 ажыг кижини киирип ап, ээ төлептиг 113 кижиге партия кежигүнүнүң кандидадынга киирер рекомендацияларны бербишаан, ВЛКСМ-ниң 50 чылынга Бүгү-авиел комсомол хуралының рапорттунга киириштирер деп комсомол Төп Комитединче ол хуралдардан саналдаан.

СУГ-БАЖЫҢЫҢ КОМСОМОЛЧУЛАРЫ

Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозта комсомол организациязы алдарлыг юбилейге уткуштур массалыг хемчегдерни ап чоруткан. Чоокта чаа совхозта партия, комсомол организацияларының комсомолдуң байырлалынга тураскаайткан каттышкан хуралы болган. Анаа аныяктарның революстуг эвилелиниң кежигүннери чораан болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери 10 кижи санал берген. Ол хуралдан совхоз будүрүлгезиниң мурнакчылары тудугжу Зоя Сатты, чолаачы Михаил Очурчапты партия кежигүнүнге кандидаттар кылдыр хүлээп алган.

Эрткен субботада Ленинчи комсомолдуң алдарлыг орук-тарынга тураскааткан аас журналының кежээзи эрткен. Анаа комсомолдуң төөгүзүнден ында школа директору В. Даваа кыска илеткел кылган. Ада-чурттуң Улуг дайынынга комсомолдуң киришилгезининң дугайында фронтучу В. Белеккей болгаш өскелер-даа доңчу, тодаргай темаларга чүве чугаалагылаан.

Тараажылардың чедиишкини

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ көдээ ажыл-агый ишчилери В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткууру дээш база беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышты калбарткаш, бо чылын тараа культураларының чаагай дүжүдүн өстүрген, агаар-бойдус байдалы берге турда дүжүт ажаап алырын организастыг эрттирген болгаш тараа белеткээринин планын орапчок ажыр күүседкен.

Крайның колхоз, совхозтары күрүнеге 1470 муң тонна тараапы, ооң ниитинде эң үнелиг аъш-чем культуразы — 1364 муң тонна кызыл-тасты күрүнеге саткан. Крупа культураларын белеткээринин планы ажыр күүседтиргеп.

ХАКАС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫҢ тараажылары күрүнеге 187 муң тонна тараа саткаш, тараа белеткээринин планын күүседиргеге улуг үлүг-хуулу киирген.

Дүжүт ажаап алырынга болгаш тараа белеткээринге организакчы улуг ажылды крайның, Хакас автономнуг областтың партия, совет органнары, көдээ ажыл-агый белеткел организациялары чоруткан.

* * *

КУРГАН ОБЛАСТЫҢ көдээ ажыл-агый ишчилери В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткууру дээш база беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш чарышпышаан, бо чылын тараа культураларының эки дүжүдүн өстүрген, дүжүт ажаап алырын организастыг эрттирген болгаш күрүнеге тараа садар планын, хүлээлгелерин орапчок ажыр күүседкен.

Областың колхоз, совхозтары Төрээн чурттуң шыгжамырыпга 1 миллион 966 муң тонна тарааны, ооң ниитинде эң үнелиг аъш-чем культуразы— 1 миллион 806 муң тонна кызыл-тасты үруп бергеп. Областың ында хөй тарааны эң баштай-даа ам белеткээнин ол Кырлыг-кара, бобы болгаш ыах чеми культураларын садарының планнарын ажыр күүседкен.

Дүжүт ажаап алырынга болгаш тараа белеткээринге организакчы улуг ажылды областтың партия, совет органнары, көдээ ажыл-агый белеткел организациялары улуг дуза чедиргеп.

(СЭТА).

Хүндүлүг ат

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу чаа үнген Чарлыын өзүгаар Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң инек кадарчызы ТАРБЫЙ КАЖАНМАЕВИЧ КАРА-МОНГУШКА көдээ ажыл-агыйга ачы-хавыязы дээш ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ МАЛЧЫНЫ деп хүндүлүг атты тывыскан.

Америк империализмниң агрессиязынга удур, бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш маадырлыг демиселди чорудуп турар эрес-маадырлыг вьетнам улуска акы-дунманың байыры!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл ооңга СЭКП ТК-ниң Кыйгырыгларындан).

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ КҮЧҮЛҮГ КҮЖҮ

Америк агрессияга удур вьетнам улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы бүгү дүптерге херс базым-биле эрткен. Бодунуң хемчээлиниң болгаш киржикчилериниң санының талазы-биле алырга, ырыңай чаа эрткен неделяга демисежип турар Вьетнамны деткээн моон мурнундагы делегей кампанияларының чаңгызы-даа деннешпес боор. Чер болганга эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы улуг чедишкин-биле демделээн. Неделя тайбыңга ыпакшылдыг улам хөй кижилерни сырый каттыштырар арганы бергеп. Агрессияны ойтур шаварынга тайбыңга ынакшылдыг кижилерге Вьетнам улуучу маадырлыг болгаш туруштуг чоруктуң символу болу бергеп. А ооңбиле кады дайын айылының символу база болган. Кижи төрелгетеп дайын айылын чайладырын бодунуң бирги чергелиң хүлээлгези кылдыр санап турар болгай.

Бо неделяны чорудуп турган үезинде янзы-бүрү чурттарга илерээни эп-сеткил каттыштырылгазының ол бүгү хевирлерин санап айтыры берге. Америк агрессорларны каргаан, вьетнам черде интервентилериниң дээрбечи чоруунга төнчүнү салырын негээн дозунларның адаа-биле эртиилээн митингилер болгаш чыскаалдар эң характерлиг болган. Вьетнамда америк агрессияга удурланышкынның массалыг чыскаалдарынга барык бир миллион ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар киришкен Японияда бөгүнгү болуушкуннар ол демиселдерниң массалының тодаргай чижээ боон болур. Данында удур митингилер болгаш чыскаалдар АКШ-тың бодунда хөй хоорайларга база болгулаан. Америк элчин черлеринге хөй санныг негелде бижиктерни дамчыдып бээри ышкаш, демиселдиң ындыг хевирлерин элээн чурттарга база практикалаан. Ол бижиктерге «Вьетнамга тайбың» деп негелдеин чаңгыс үн-биле киирген.

Эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы чоруп турда мун-мун байырлыг чагааларны Вьетнам Демократтыг Республиканың, Мурнуу Вьетнамның хостаарының Национал фронтуазунуң адрезинге хүлээп алган. Вьетнам улустуң эрес-маадырлыг демиселин магадаанын болгаш ол демиселге делегей деткимчелиг чагааларда илергейлээн.

Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы улуг көдүрүүшкүн-биле эрткен. Вьетнам улуска мораль болгаш материал талазы-биле улуг деткимчелин көргүзүп турар ооң шынчы өңнүктери ол чурттар бүгү талалыг дузаламчыга вьетнам акы-дунмалар моон соңгаар-даа адегеп болур хөөрүнүн база катап көргүскен. «Будапешт-Ханой» деп аттыг кампанияга Венгр Улус Республиканың наймыылалының ажылчы чоннары 26 миллион ажыг форшт акшаны чыгтаан. Ол акша-биле ВДР-ге 500 орунныг эмнелгени болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтуазунга ийи хову госпитальларын дериринге чарыгдаарын шиитпирээн. Герман Демократтыг Республикада аныяктар демисежип турар Вьетнамга чүүктүг судпону чорудары-биле акша чыырының инициаторлары болган.

Вьетнам улуска дузаламчы фондузунга акша чыыры өске-даа элээн чурттарга база калбарган. Чижээ, Франциядa Күш ажыллың бүгү-ниитги конфедерациязы 50.000 франкты чыгтаан. Ол акша биле эмни саткаш, Вьетнамче чорудар деп турар. Экитураның донорлары ханың дужаарын база практикалаан.

Фото-делгелгелерни, кино-фильмнер көргүзүүн, ВДР-ниң болгаш Мурнуу Вьетнамның хостаарының Национал фронтуазунуң төлөөлекчилери-биле хөй-ниитининг ужуражыышкыннарын, а ол ышкаш өске-даа ында хөй хемчегдерни вьетнам улустуң маадырлыг демиселиниг бараан болдургаан. Демисежип турар Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының муң-мун чаа комитеттери неделя чоруп турда тургустунган.

КАР-га, Алжирге, Азияның, Африканың, а ол ышкаш Латин Американың өске-даа чурттарынга эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы калбаа-биле эрткен. Чер болганга ышкаш, ол чурттарга неделя Парижте албан ёзуузунуң беседаларынга ВДР-ниң төлөөлериниң чөпүүт туружун чаңгыс үн-биле деткиринин лозунгунуң адаа-биле эрткен. ВДР-ге удур америк бомбалаашкыныы болгаш дайынның өскедаа бүгү үүлгедиглерин бүрүн болгаш чугаа чокка соксадыр дугайында негелде ол хүнеерде бүгү делегейге онза күштүү-биле дыңналып турган.

Фото-делгелгелерни, кино-фильмнер көргүзүүн, ВДР-ниң болгаш Мурнуу Вьетнамның хостаарының Национал фронтуазунуң төлөөлекчилериби

ПРОГРАММА ЁЗУГААР

Партийжи өөредилге

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активчилерниң марксизм-ленинчи өөредилгезинче кичээнгей салыры — партия организациялыының кол сорулгаларының бирээзи. Бистиң байдалывыска тааржыр, «Күш-ажылдың хостуу» колхозта марксизм-ленинизмниң үндезилерин өөрениринде дөрт чыл хуусаалыг ийи школазы тургустунган (Терлалыг болган Эйлиг-Хем сес чыл школаларында). Бо чылын олар программазын доозарлар. Эрткен чылын өөредилге ажыл эки эртип келген, шаңгыл пропагандист Д. Сиңрин чедиишкинниг ажылдап турганын айтып үжүрлүг.

Дыңнавчыларның организастыг болуурунче, өөренген үүлдү дакпырлаарынче, ном-биле кавчаар ажылдаарын шиңгээдиринче нол кичээнгейни ол салып турган. Эйлиг-Хемде пропагандист Н. Балчайның дугайында бараа ынчаар чугаалаар херек.

Ортумак эвелюүн 5 школазы база бисте ажылдап турар. Олар эге политшколаларының программазынга өөренип турган болгаш маңаа улуг четчестерниң бар турганын айтыштынан, моон соңгаар ону болдурбас дээш бүгү күштү салып ажылдаар апаан. Шаңгыл Кожай сүт-бараан фермазынга өөредилгени четпес организастаан, кичээл үзер үүлдер хой турган. Шында партия организациязының секретазы эш М. Анай-оолдуң талазынган контроль кошкан, негелдеок турган, ынчангаш март айдан эгелээн кичээлдер шүүт чоруттунмаан. Оон түүнелинде өөредилге программазы доозумбаан болгаш программаны катап өөренип киирер үжүрга тавармышкан.

Торгалыта байдал база ынчаар болгаш. Анаа партия организациязының секретазы эш М. Грецкий багай ажылдаан.

Сүүрүүң клубуунга ажылдап турган эге политшкола эрткен чылын эки ажылдаан. Анаа пропагандист М. Мөгенин шынмак ажылы улуг рольду ойнаан. Олар эрткен чылын программазын доозуп ап шыдаан төлөөде, ам СЭКП төөгүүн өөренип киргеннер. Пропагандист кижи көргүүшүүр материалдарын чоп ажылгаан, өөренип турарларга хамаарыштыр контрольду күштелдирип, катаптаашкыны чоп чорудуп турганы эки түңнелдерге чедиргени ол-дур.

Бо чылын комсомолчуларның болгаш аныяктарның өөредилгезинче кичээнгейни күштелдирер бис. Аныяктарның кижизидилгезинин айтырыры партия ажызынга бир кол черни эөлээр үжүрлүг. СЭКП ТК-ның Чингине Секретазы Л. И. Брежневтиң чугаалаанны шыкаап, од дээрге херек кырында бистиң келирүевистиң айтырыы-дыр дээрэкин утпээ үжүрлүг бис. Комсомолчуларның чамдыктарын партия чырыдыышкынының систомазыиче өөредип киргирээн. «Олардан хөй кижилер кежээки школада болгаш комсомолчуларның боттарының шугуму-биле өөренир чөрээринде база олар хаара туттунган. Аңаа партийжи удурткан-ганы күштелдирер дээш хемчеглерни алыр бис.

Партия өөредилгезинге эртнел чылын туругаан четчестерни болдурбас, оон ажылын улам шыңарыг болдурар төөлээде, бистиң колхозка хамаржын турар дөрт сүүрге партбюро кежигүнериин хуваагаш, өөредилгенин кандыг чоруун туурарын олардан шуут иегеп, хемчеглерни алыр кылдыр шинтиирээн бис, ону ынчаар боттандырарыныс чугаалаок.

Ынчангаш кичээл четверте болгулаан соонда, олардың канчаар эрткенин демги бюро кежигүннеп партбюрога пятницада информастан бээрзер.

Ынчээл үзер, кичээлге белеткел чок келир, аңаа хамаарышкан ном дептерин тып албас, ном-биле ажылдавас фактылар туруун келир болза, партия организациязы, пропагандистер ол талазы-биле байдалды ажыкчер дээш хемчегеринге ап ажылдаар.

Бисте бот-өөредилге-биле өөренирлер база бар, оон ынай назылап кырый берген болгаш кадыкмың талазы-биле ыяк черже чеде албастар база бар. Оларга агитаторларны, политинформаторларны быжыглаан бис, ынчангаш аңаа контрольду дыңыдар.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң талазындан пропагандистерге өөредилге болгаш методиктиг дуза көргүзер талазы-биле ажылды улам күштелдирерни чедип алыр дээш күш салып болза. эки дээш күзел турар бис. Чижээ, оларга семинарлар организастаар, консультациялар бээр дугайында ажылды эртнел чылда турганыңдан күштелдирери негеттиниң турар. Бедик мергежилдиг, дуржулгалыг пропагандистерни кедээде партия организацияларынче чорудуп, чамдык кичээлдерге оларны олуруттуруп турган, боттуг дуганы чедирер хемчеглерни алыр болза, бистиң пропагандистериивис аңаа байыр чедирер апаар.

Баштайгы кичээлдер болгулаан. Оларга ажылдың организастыг талазын чугаалажып шинтиирээн, В. И. Ленининң торуттүүнүн хүүлүдеп өөредилгенин бээр 100 чыл болур оюнга ужуштур калбаргаң чарышка эки түңнелдерни чедип ап турар. Коллектив чүүк соорлуглезинниг тос айлар планын тонна-километрже шилчидерге 112,2 хуу мүүссеккеп, үлүг ажыл-агыйынга 6 муң тонна чүүгү немей соортуп берген, пландан аккыр 2 миллион 220 муң тонна-километр ыкылдынган, чүс муң ажыг литр кывар чүүлдү камнаан алыр, тонна-километрниң бот-үнезинге 0,8 копеекке чинчедирип, планнан аккыр 120 муң рубльдың оруглазын кииряп алырын коллективтиң чолаачылары хүлээпгеп.

УЗБЕК ССР. Республиканың говуларында говең дүжүдүн ажаал алыры кидин түүлүк. Күрүнениң шыжаанындырында кииряп берген говең будүүк чартык миллион тонна дыр.

ЧУРУКТА: Ташкент областтың Ортаа-Чирчик районунуң «Карасуу» белегкел пункту-унда.

К. РАЗЫКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Бот-үне чиигээн

Кызылдың ийи дугаар автотранспорт бүдүрүлгези Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгенидиин бээр 100 чыл болур оюнга үжуштур калбаргаң чарышка эки түңнелдерни чедип ап турар. Коллектив чүүк соорлуглезинниг тос айлар планын тонна-километрже шилчидерге 112,2 хуу мүүссеккеп, үлүг ажыл-агыйынга 6 муң тонна чүүгү немей соортуп берген, пландан аккыр 2 миллион 220 муң тонна-километр ыкылдынган, чүс муң ажыг литр кывар чүүлдү камнаан алыр, тонна-километрниң бот-үнезинге 0,8 копеекке чинчедирип, планнан аккыр 120 муң рубльдың оруглазын кииряп алырын коллективтиң чолаачылары хүлээпгеп.

Ийи дугаар автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи Октябрь мурнуңуй чарыжынга каттышкан, социалистиг хүлээлгелерни эде корген. Чүүк соорлуглезинниг тонна-километрже шилчидерге ай планнын октябрь 20-ге чедир күүсетпеп. 200 эш автодугуйларны, 103 муң литр кывар чүүлдү камнаан алыр, тонна-километрниң бот-үнезинге 0,8 копеекке чинчедирип, планнан аккыр 120 муң рубльдың оруглазын кииряп алырын коллективтиң чолаачылары хүлээпгеп.

Чурттуң парторганизацияларында

КАБИНЕТТИҢ ДУРЖУЛГАЗЫ

Украинаның Коммунистиг партиязының ТК-зы Киев хоорайның Октябрьск партия райкомунуң хөй-нинтиниң ажыл чүрүмүн ёзугаар тургустунган организастыг-партийжи ажыл кабинединиң дуржулгазының дугайында айтырыгны чугаалаткан.

Ол район—хоорайның эң улуг районнарының бирээзи. Ында патриоттуг эки ажылдарны коммунистер эгелеп үүрлаар. Партизиның хөй эге организацияларының, муң ажыг цех организацияларының секретарьлары, партия балыктериниң организацчылары, партконференция, бюро кежигүнери кончуг эки ажылдан турар, идепкейлиг-даа бол, чамдыктарының партийжи ажыл дуржулгазы четпес. Ынчангаш партияның Октябрьск районну 1966 чылда хөй-нинтиниң организас-партийжи ажылының кабинединя ажыткан. Ажыл дуржулгазының нинтижиниң, пенгередиринің өөредилге-методика төөгү ол болу берген. Кабинетте сонуургаачыг материалдарлыг делгиирлер деритчинген, партия ажылының чүүл-бүрү практика айтырыларының чыынды материалдар комнарын калбал-биле коргускен, партия активчилериниң бичии библиотеказы тургустунган.

Чижек кылдыр чугаалаарга, «Партия эге организациязы—партийның үнезинин» делгиирде эге организацияларның болгаш партбюлетчилер четкизин, оларның өзүдезин, коммунистерни үазырыштыр тургускының, ажылдың арга, хевирлерин коргускен.

Партия чаңгыстап кежигүнер шилип алыры, аныяк коммунистерниң өөредилгезинин дугайында болгаш оларны хөй-нинтиниң ажылынга киниртирериниң дугайында материалдарыг делгиирнин алы —«СЭКП-ге чаа киргенверже хүн бүрүге кичээнгей» салыр, «Коммунист — партияның идепкейлиг демиселчизин», «Партия организациязы болгаш экономика реформазы», «Күш-ажылды эртем ёзугаар организастаары — партий ж и херек» делгиирлер бөттүг бижит бээр үүлдерлиг.

Солунардан болгаш журналдардан алган үзүүлдер аныяк коммунистерге зажок дузалыг. Магнитофон ленталарында кеску агитация дугайында бесседалар, дуржулгалыг ажылдакчыларның чугаалары бижиттинген, диафильмнер калбал-биле ажыглаттынып турар. Кабинеттиң ажыл-чоруудугазын 15 кижи составтыг методика чөвүлеп үлүртүп турар.

Украинаның Компартизиязының ТК-зы ол кабинеттиң дуржугазын үүгүлүг деп санаан болгаш ону боттарының практиктиг ажылынга ажыглаарын партизиның бүтүү обкомнарынга, райкомнарынга сүмелээн.

(СЭТА-ның корр).

★ ★

Кенден Аракчаа (солагай талазында), Иван Микпан Эрзинниң «Коммунизмче орук» колхозунда бо күзүн ажыттынган чаа эмнелгениң тудуунга эки ажылдааннар.

Ам К. Аракчаа эмнелгенин от салыкчызы, а И. Микпан ажыл-агый эргелекчизи.

Фото А. ДЕМБРЕЛЬДИИ.

★ ★

ПРОПАГАНДАГА ПЕДАГОГИЯНЫҢ БОЛГАШ ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ЭЛЕМЕНТИЛЕРИ

Партийжи ажылдың эң ажыктыг методтарын шинчээдири, коммунистиниг өөредилгезин болгаш кижизидилгезин, бистиң бүгү пропагандавыстың теоретиктиг шынаа ыяштарын чүгүлээринге тургузарын канчап чедип алырыл?

Бо айтырыларны бистиң пралаагавыска үргүлүү тургузуп-даа база чугаалажып-даа турар.

Ындыг болза-даа бо айтырыларга харыынны дилеп тывырда партийжи амыдыралдың идей-кижизидилгиг алырының база бир чүгүүл талазы, В. И. Ленининиң чугаалап тургаанын шинаап, педагогиканың элементизинин ам-даа четпес болгаш дыңнаалап турар.

Кижизидилгенин үндезини чүдел, кандыг сорулгаларны барыыдаалаш, кижилерни кандыг идепта кижизидери, амыдыралга кандыг политиканы боттандырары болу-ла билдингир. Бистиң партиявыстың, революстуг теориязының, политиказының болгаш практиказының күзүү чүдел дизе, ажылачы чоннарның эргө-ажыктарына оларның дугжуп турарында болур. Оон үжурунда бистиң кижизидилге, педагогия мергежилиниг база-ла чедишкинниг болур.

Пропагандист бүрүзү кижилер-биле болдунуң ажылында эртемнерни чедишкинниг ажыглаар төлөөде, педагогиканың болгаш психологияның үндезинниери шинчээдин алыры эргежок чугула.

Амыы байдалдарда педагогиканың хемчээли дыка калбаргаң. Ам од чүүлге өзүп орар салгадың эвес, харын база нинтиледин бүгү кежигүннерин кижизидериниң айтырыларын ажыыдап турар. Педагогика бүгү-нинтиг өөредилетиниң дугайында айтырыгны, башкылап пропагандазы-биле бүгү ажылчы чоннарны хаара тудар дугайында айтырыгны тургузуп турары таварылга эвес.

Ынчаарга партийжи пропаганда педагогика дүрүмнерин канчаар ажыглаарыл?

Партийни пропаганда партилың идеологтуг ажылында чугула звено. Марксисчи-ленинчи теориязы хандыр билиири, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың хевирлерин болгаш аргаметодиктерин быжыглаар бистиң эң-даа чугула черивис. Ийи министерство — тудуг материалдарны болгаш газ үлетпүүрлери — продукцияны сайгарарының планын күүседип шыдавааннар. Чугула кылыглар бүдүрер талазы-биле онзалгаларын чамдык министерстволар күүсетпээнгер. Моон-биле кады хомудангай бүдүрүүлгелер ам-даа хөй. Эртем-шинчилел ажылдарының болгаш эртемниң болгаш техниканың чедишкиннериин пенгередиринин планы долузу-биле боттанмаан. Чыл тенчүзүнге чедир байдалды эдип алырынга үе четчир, ол кыядынган турар-даа ужургыг.

Ам бо шиитпирлиг кварталда, ылангыя үлетпүрнүң ажылдакчылары аңаа шагының юмнуте бүрүзүн, станок болгаш агрегат бүрүзүн улам долу ажыглаарын чедип алыры эртежок чугула. Оон-биле хөлбаштыр бүдүрүлгенин амыл-чорудулгазына бөлүүнүн салдарын чедирип, хөй-нинтиниң күүнүн чаа курлавыдларны дилеп тывырынче, күш-амылды дээштир организастаар дээш демиселиче мөөнпел турар партия организацияларының ажыл-чорудулгазы черле кончуг шын болуп турар. Кижилерниң чогаадыкчы бот-идепкейин хөгжүдеринче, даандыгтан ажыл-херээ дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидеринче, күш-амылдың сагыыра-чурумун быжыглаарынче уланган масса-политиктиг ажылды улам идепкейжидери улуг ужур-дузалыг. Дайынчы дээштиг чаршыты ам-даа калбартыр, мурнакчы дуржулганы неперединер, хүлээп алдынган хүлээлгелериниң амыдыралга канчаар бөттанып дуржулгалыг пропагандистер билиир. Билигни тодаргай системаны, тодаргай дес-дараалашкан чорукту ёзугаар неперединер эртнеок чугула. Шинчаарда билиириниң шыырын ажыжидин, материалды медереалиг болгаш быжыы-биле шинчээдиң алырында дузалаш турар.

Белгүм кичээлдериниге бижиң база аас-биле чугаалап өөренпир, марксисчи-ленинчи теориянын чогаадыкчы шинчээдир, ону практиккага ажыглап билир арганы дыңнакчыларга бээр херек. Политшколаларны, семинарларны болгаш теоретиктиг конференцияларны угаан ажылынның хайыыкан черн болдуурарын чедип алыры.

Педагогика эртемни психология-биле сыгый холбалыг.

Кижини кижизидери оон чүгле угаан-бодалын эвес, харын база оон сеткил-сагыжын, хөөнүн, моозуун, күзел-соруун, угаан-бодал амыдыралын сайзырадыры болур.

Кижиниң сеткил-сагыжы оон ыыдыралында дыка улуг черни эзлеп турар. Сеткил-сагыш кижиниг иштинги бүдүүн байдалы, кижиниң кадбаа үлүс масселарга башкыял эртемниң чедингир болган турар дугайында сорулганы салгап.

В. И. Ленин марксизминиң бүгү талааларын хөгжүтүшаан, марксисчи педагогиканы база хөгжүткен. Өөредилгеге болгаш кижизидериге партийжи чоруктуң принцип кыянгы сагыырының эргежок чугулазын ол онзалап демдеглеп чораан. Ленининиң бызыыр бүзүреп-биле алырга, дуржулгалыг пропагандистер бүдүүлүг-даа, ойу иелген кандыг-даа айтырыгны дыңнакчыларының сонуургалдарыга чоок ыыдыыр тургузары чугула. Чүвенин ужурун бичө-даа бол билии чорудур кижи бодуүн билиин улам бедидериниче чүтүлүдүг дээрэни эртем-культура болгаш идепкижизидилгелиг бүгү ажыл Коммунистиг партизиның политиказы-биле алызындан тура шуут холбашкан турар ужургыг.

Коммунизмниң идеяларында дузалаар күзел дыңнакчыларга хайыттын, хогжудедеге алгачайгаралаашкыга бүзүревес чорук оон угаан-бодалынга сиңиннекен турар кылдыр, эрги чүве биле чаа чүвенин аразында, реакциялыг чүве биле муриакчы чүвенин аразында, хоралыг болгаш чаагай чүвенин аразында демиселиче хамаан чок коор чорук чок болган турар ыыдыр дыңнакчыга ыыдыг салдарны чедирип билири пропагандисче чугула.

Пропагандист делегейде социалистиг болгаш бүрүнүз хайи идеологизиның кадыг-дошкун демисели чорун турар, а ол демиселе нейтралызм турбас ужургыг деп чүвени доктаамал билип чорудур ужургыг.

Ону барыыдаалаашкы, кичээл бүрүүнүн дыңнакчы бүрүүнүге коммунистиг бүзүредилгээр шингээттинеринге дузалаан турар ыыдыр чорудар ужургыг.

Педагогика эртемни психология-биле сыгый холбалыг.

Кижини кижизидери оон чүгле угаан-бодалын эвес, харын база оон сеткил-сагыжын, хөөнүн, моозуун, күзел-соруун, угаан-бодал амыдыралын сайзырадыры болур.

Кижиниң сеткил-сагыжы оон ыыдыралында дыка улуг черни эзлеп турар. Сеткил-сагыш кижиниг иштинги бүдүүн байдалы, кижиниң кадбаа үлүс масселарга башкыял эртемниң чедингир болган турар дугайында сорулганы салгап.

В. И. Ленин марксизминиң бүгү талааларын хөгжүтүшаан, марксисчи педагогиканы база хөгжүткен. Өөредилгеге болгаш кижизидериге партийжи чоруктуң принцип кыянгы сагыырының эргежок чугулазын ол онзалап демдеглеп чораан. Ленининиң бызыыр бүзүреп-биле алырга, дуржулгалыг пропагандистер бүдүүлүг-даа, ойу иелген кандыг-даа айтырыгны дыңнакчыларының сонуургалдарыга чоок ыыдыыр тургузары чугула. Чүвенин ужурун бичө-даа бол билии чорудур кижи бодуүн билиин улам бедидериниче чүтүлүдүг дээрэни эртем-культура болгаш идепкижизидилгелиг бүгү ажыл Коммунистиг партизиның политиказы-биле алызындан тура шуут холбашкан турар ужургыг.

Пропагандиске дуза

Эртем талазы-биле кандыг кол бодаалдарыл ажыглаан болуур?

Педагогика өөредилгезиниң (дидактиканың) теориязы болгаш кижизидериниң теориязы—мындыг ийи кол болуктен тургустунган. Пропагандист өөредилге база кижизидилге турар, ындыг болза-даа педагогиканың бүгү эртеми-биле бодуу база таныш болган турар ужургыг.

Шинчилеп билириниң ленинчи теориязы өөредилге төөгүзининиле салдынган, ленинчи ол теориянын алыс утказы болза шинчилеп билири боттуг хайгаараашкындан абстрактыг боданышкынга, ол бодаанышкыныдан практиккага чедер—шынныг чүүдү шинчилеп билирининг диалектиктиг аргазы мындыг.

Билиргенин шинээдирип ээзирбе, ылангыя үлетпүрнүң ажылдакчыларга ажыыл шагының юмнуте бүрүзүн, станок болгаш агрегат бүрүзүн улам долу ажыглаарын чедип алыры эргежок чугула. Оон-биле хөлбаштыр бүдүүлүгенин амыл-чорудулгазына бөлүүнүн салдарын чедирип, хөй-нинтиниң күүнүн чаа курлавыдларны дилеп тывырынче, күш-амылды дээштир организастаар дээш демиселиче мөөнпел турар партия организацияларының ажыл-чорудулгазы черле кончуг шын болуп турар. Кижилерниң чогаадыкчы бот-идепкейин хөгжүдеринче, даандыгтан ажыл-херээ дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидеринче, күш-амылдың сагыыра-чурумун быжыглаарынче уланган масса-политиктиг ажылды улам идепкейжидери улуг ужур-дузалыг. Дайынчы дээштиг чаршыты ам-даа калбартыр, мурнакчы дуржулганы неперединер, хүлээп алдынган хүлээлгелериниң амыдыралга канчаар бөттанып

ЧЫЛ ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ!

Бөш чылдың үшкү чылының сөөлгү шиитпирлиг кварталы чоруп турар. Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болгурунга телептиг ужурамырыңга белеткенимишаан, совет кижилер боттарының күженишкиннерин чыл болгаш бөш чылдың өнзалгаларын хуусаа бетинде күүсединче, СЭКП-ниң XXIII съездизининиң шиитпирлерин амыдырала чедишкиннер боттандырарынче уландырып турарлар. Ол демиселиче эзаантардында — күүлүг совет индустрияның аддарлыг амыыл-ишчилери бистиң мээдырлыг амыдырын эңгыявыс чоруп өлүрер.

1968 чылдың тос айларның дургузунда үлетпүр ажылының түңнелдеринге дугайында ССРЭ-нин Төп статистика эргелелиниң дыңнадыын «Правдага» парааан белгай. Ол айларның болгаш үшкү кварталдың продукцияны садыл саарарының инити хемчээлиниң болгаш эң чугула кылыглорының улуг нурузуун будүүрелиниң планнары эңгыр күүсеттинген. Бо дээрге өөрүнүүр медээ-дир. Мынчангаш Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүлүүн оон ынай бынызлазарының, улустуң амыдырал деңнелин кедүүрелиниң төлөвээ-биле база бир базым кылдынган.

Бистиң план ёзугаар хагжүп турар социалистиг экономикавыс капиталистиг экономиктиг бодарга кризистер деп үүлгеге таварышпазы, будүүрүлгениң бууразышыны деп үүвенин билбезе-биле ылгалдыг аззарын чартын чүс чылдан ажыг үениң дуржулгазы бүзүредиг көргүзүп турар. Ол бедик, быңыг темпилер-биле хагжүп келген болгаш ам-даа үргүлүүлен хогжүүшаан. Шынап-ла ол дугайын эртнеп үш квартал база кажтаап хереченнел турар-дыр. Эртнеп чылдың ол-ла үезин-биле деңнээргө, бо тос айлар дургузунда чүртте үлетпүр будүүрүлгези 8,2 хуузга өскен. Ылангыя бүгү улус эжыл-агыйының технинтиг депшилгезин хандырып турар — химиниг болгаш нефтьхимиктиг үлетпүрүнүң, машина тудуушкыңүүнүң болгаш металл ажылдан кылырының, электротехниканың кара болгаш өңнүг металлургияның адырлары чедишкинниг хогжүп турар.

Социализм үезинде индустрия улустуң эрге-амыктарынга бараан болуп, оон амыдырал деңнелининиң доктаамал бедиишкинин хандырып турар. Чүрттанчы чөнүүн садыл алыр аргазының улам калбарып турары-биле будүүрүлгенің чепсен-хереңселедерин будүүрүп үндүрелинин езулдезинден-даа дүргеи хереглеп чүүлдерни будүүрелинің езулдезининг темпилерин улам ыңай дүргедедирп бо чылдың планында кердүнген турган. Од сорулга чедишкинниг шиитпирлеттинил турар. Ылаңгыя үш квартал дургузунда нультура-амыдыралга хереглээр болгаш ажыл-агый хереглелиниң, бажың дериг-хереңселининг бараанкарының, чиик автомашиналарның, даараныларга кылыглараның, телевизиерларының, хеп чуур машиналарның болгаш оскө-даа бараанкарның будүүрүп үндүрүлгези невудээн. Бо — совет кижилерниң чаагай байдалының, олардың өзүп турар негелдеверин хандырарының дугайында бистиң партиявыстың сагыш салыышкынының төдаргай илергейлээшкини болур.

Үлетпүрүнүң ажылдакчылары чуртка чүгле улам хөй продукция берип турар эвес, а харын оон шынарын экижидип, ассортиментизин калбартып, чаа кылыглараны шиңгээдип ап, будүүрүлгенің техниказын болгаш технологиязын сайзырангайжыдып, оон идиг бериишкинин шудурну бедидип турвер. Экономика реформазының байдалдарында ажылдың шынар талазы-биле көргүзүглери, оон иштинде будүүрүлгенің оруглазы болуру бирги чергеннің планынга турар үжурлүг. Тос-айлар дургузунда үлетпүрге күш-амылдың будүүрүкчүүлүү бөш хуу бедээн, продукцияның бөт-үнезии чиигээн, а оруглаа 15 ажыг хуу новудээн. Квартал төнчүзүнге чедир планнавашкының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазыбиле барыык-па 25 муң будүүрүлгер ажылдап турган болгаш оларның үлүг-хуузунга бүгү үлетпүр продукциязының барык 70 хуузу болгаш оруглаың 80 хуузу онаажыр. Мында кайгавчык чүве чүл дизе, ол будүүрүлгелер продукцияны сайгарарының болгаш оруглаың бедитиен планнарын ажыр күүсеткени болур.

Бистиң үлетпүрүвүстүң ажыл-ишчилеринде чыл онзалгаларын ажыр күүсединнин бүгү-ле аргалары бар дээрзин тос айларның түңнелдери бадыткап турар. Ынчангаш чедип алдынган чедишкиннерни быжыглазар болгаш хагжудер, мурнакчы коллективтерниң мөөнпел аңган байлан дуржулгазын калбаа-биле ажыглаар, будүүрүлгенің хомудангай участокторын ээ-не шиитпирлиг кодүрөр херек. А ындыг участоктар бисте эвээш эвес. Ийи министерство — тудуг материалдары болгаш газ үлетпүрлери — продукцияны сайгарарының планын күүседип шыдавааннар. Чугула кылыглар будүүрер талазы-биле онзалгаларын чамдык министерстволар күүсеттээнгер. Моон-биле кады хомудангай будүүрүлгелер ам-даа хөй. Эртем-шинчилел ажылдарының болгаш эртемниң болгаш техниканың чедишкиннериин пенгередиринин планы долузу-биле боттанмаан. Чыл төнчүзүнге чедир байдалды эдип алырынга үе четчир, ол кыядынган турар-даа ужургыг.

Ам бо шиитпирлиг кварталда, ылангыя үлетпүрнүң ажылдакчылары аңаа шагының юмнуте бүрүзүн, станок болгаш агрегат бүрүзүн улам долу ажыглаарын чедип алыры эргежок чугула. Оон-биле хөлбаштыр будүүрүлгенің ажыл-чорудулгазына бөлүүнүн салдарын чедирип, хөй-нинтиниң күүнүн чаа курлавыдларны дилеп тывырынче, күш-амылды дээштир организастаар дээш демиселиче мөөнпел турар партия организацияларының ажыл-чорудулгазы черле кончуг шын болуп турар. Кижилерниң чогаадыкчы бот-идепкейин хөгжүдеринче, даандыгтан ажыл-херээ дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидеринче, күш-амылдың сагыыра-чурумун быжыглаарынче уланган масса-политиктиг ажылды улам идепкейжидери улуг ужур-дузалыг. Дайынчы дээштиг чаршыты ам-даа калбартыр, мурнакчы дуржулганы неперединер, хүлээп алдынган хүлээлгелериниң амыдыралга канчаар бөттанып

Бистиң үлетпүрүвүстүң ажыл-ишчилеринде чыл онзалгаларын ажыр күүсединнин бүгү-ле аргалары бар дээрзин тос айларның түңнелдери бадыткап турар. Ынчангаш чедип алдынган чедишкиннерни быжыглазар болгаш хагжудер, мурнакчы коллективтерниң мөөнпел аңган байлан дуржулгазын калбаа-биле ажыглаар, будүүрүлгенің хомудангай участокторын ээ-не шиитпирлиг кодүрөр херек. А ындыг участоктар бисте эвээш эвес. Ийи министерство — тудуг материалдары болгаш газ үлетпүрлери — продукцияны сайгарарының планын күүседип шыдавааннар. Чугула кылыглар будүүрер талазы-биле онзалгаларын чамдык министерстволар күүсеттээнгер. Моон-биле кады хомудангай будүүрүлгелер ам-даа хөй. Эртем-шинчилел ажылдарының болгаш эртемниң болгаш техниканың чедишкиннериин пенгередиринин планы долузу-биле боттанмаан. Чыл төнчүзүнге чедир байдалды эдип алырынга үе четчир, ол кыядынган турар-даа ужургыг.

Ам бо шиитпирлиг кварталда, ылангыя үлетпүрнүң ажылдакчылары аңаа шагының юмнуте бүрүзүн, станок болгаш агрегат бүрүзүн улам долу ажыглаарын чедип алыры эргежок чугула. Оон-биле хөлбаштыр будүүрүлгенің ажыл-чорудулгазына бөлүүнүн салдарын чедирип, хөй-нинтиниң күүнүн чаа курлавыдларны дилеп тывырынче, күш-амылды дээштир организастаар дээш демиселиче мөөнпел турар партия организацияларының ажыл-чорудулгазы черле кончуг шын болуп турар. Кижилерниң чогаадыкчы бот-идепкейин хөгжүдеринче, даандыгтан ажыл-херээ дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидеринче, күш-амылдың сагыыра-чурумун быжыглаарынче уланган масса-политиктиг ажылды улам идепкейжидери улуг ужур-дузалыг. Дайынчы дээштиг чаршыты ам-даа калбартыр, мурнакчы дуржулганы неперединер, хүлээп алдынган хүлээлгелериниң амыдыралга канчаар бөттанып турарын хүн бүрүү контрольдаар херек.

Бистиң будүүрүлгелеривистиң будүүрүлгечи дуржулгазы, техниктиг деңнели, амыл-агыйны бөт-тускайлаң чоруу канчаар-даа аавион өскен. Ол дээрге министерстволарның, ведомстволарның, партия болгаш профзвилел органнарының талазынган оларга дузалаарлыг коштастаның ол эвес-ле болгай. Харын-даа чыл төнчүзүнге будүүрүлгенің амыл-чорудулгазын улам биидилиг болгаш шалыпкын удуртур, чыл планын болгаш социалистиг хүзээлгелерни чедишкиннинг күүседир дээш ажыл-агый кадрларынан негелдеок дыңзыдар херек. Оонбиле кады коллективтиг бурузунуң бедиң будүүрүчүүлүг ажылдаарынга тааржычалыг байдалдар тургустунгун турзун дээш улам сагыш чевээр херек. Берта чугула рольду мотормал-техниктиг хөндырыганың органнары, демир-орук, автамобиль болгаш суг транспортунуң ажыылдакчылары ойнаар ужурлуглар. Күскү-ышкы нарын байдалдарда тааржымчалыг ажылдаарынга херектиг бүгү үүлдерни будүүрүлгелер узуктеп чок алыр болгаш белеп продукцияны ой-шаанда чоруудар ужурлуг. Будүүрүлгенің ёзулдези ол ышкаш чаа муңчаарын чогуур хуусаазында ажыглаарга киирген болгаш шиңгээдина аагайынган улуг хамаарылгалыг.

Улуг Октябрьның 51 чыл ою чөөшүлээн. Бистиң ындустриялың ажыыл-ишчилери, бүгү совет улус ышнаш, алдарлыг революсчу хүнге үткүштүр Төрээн чуртка чаа будүүрүлгечи белектерни белеткеп турар. Олар төрээн ленинчи партияның Төп Комитединиң хөй-аъ имирикчи бо Кыйгырыгларынга ажыыл-кореи-биле харыыларын ораалаачып турарлар:

— СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ! БӨШ ЧЫЛ ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ ДООЗАР ДЭЭШ. УЛУСТУҢ МАТЕРИАЛДЫГ БОЛГАШ КУЛЬТУРА ДЕҢНЕЛИН БАЗА ЧУРТТУҢ КАМГАЛАЛ НҮҮЛҮЗҮН УЛАМ НЕВДУРЕРИНИҢ ҮНДЕЗИНИ—УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК ӨЗҮЛДЕЗИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЖИҢЕР!

(«Правданың» мурнуку түлүү).

ВЛКСМ 50

ӨӨРҮШКҮЖЕ ОРУК

Ленинчи комсомолдун 50 чыл ою̈н таварӹштӹр ӱю̈н чылдарының аревэчиэл намдарымны дончулап керейн. Мен ам 5 ай болгаш пенсиэже кирер деп олур мен, ажыл стажым 32 чыл болуп турар. Алды харлыымдан эгелээш авазы чок ескиус чораанымны бергезин болгаш соңгу не хөлүнга 16 харга чедир өскенимни тускайлап бижиир дээрте, ол узун, мичиргаш аңаа дегбес мен.

1930 чылдың чазынында 16 харлыында соңгу номдан дургуннап үнгеш, Чадаанаңың үстүү хүрээлиниң бир бажыңында аревэ үүрүнүң хуралыиче чорупкан мен, ол хуралга мени аревэ кежигүнүнге киирип алган. Оон чаның келиримге, соңгу нем эттеп, үндүр, кинр сывырып шаамга чедирген. Ол-ла чайын 6 ай үезинде аревэниң аңгы шылгалдаы Чайлаг-Алаактың Шивви-Кудуруу деп черге бодуру дыңнаары берген. Мен ынаар ол ааржыны, хүнезин ылыш алгаш, ножавыста аалга чедип келген мен. Ол аалдың Ичиндей деп уруу база ынаар чоруур деп турган. Эжимниң аъдының соонга ушкажыш алгаш, хүнезидир чораш, чедип келириивиске, шылгалда артен эгелээр деп турган.

Ынчаарда мээң бичии, мырыңнаң кончуг, идик-хевимниң өөдежогу аажок, хөй книжи көргеш, човаш, эгенирим аажок турган.

Аревэчилер чыгып олуруптан. аңгы шылгалдазы эгелээн. Ортузунда аревэ ТК-ның даргалары 2 книжи. Бистиң Чайлаг-Алаак сумузунуң аревэ үүрүнүң даргалары Чолдак-Кара, Шаңгырзаа, Байыр-оол, Калчан-Сүрүл сугларны баштай шылгаш, кежигүнге киргеш, даргалар аразынга олуртуп каан. Шылгалданың айтырыглары ада-иезиниң төрелдеринде мынгууруг байдар бар бе, дүжүметтер чораан бе, хам, ламалар бар бе, оларның биле харылзаалыг бе? дээн чергелиг турган.

Шылгалда 10 ажыг хонук үргүлчүлээш доозулган. Орукна чадаг ыласпаан чаның олурумда, Өнтек-оол дээр акым келгеш, ушкарып алгаш, Үстүү-Доскаарда утбам аалынга эккеп каан, аңаа каш хонуп алгаш, база-ла хиличекпиг соңгу нем аалынга чаныл келдим.

Күскээр чайын кожуун өглериниң чоогунга чорумда, кара-кара тыва тоннарлыг ыстар кестүр турган, оларны чарашсынарым-даа аажок. Олар тыва бижик башкылары Дайбыына, Калгакпан, Маанай сугнар болган. Мен олардан бижик-даа өөренип ап ыңдаваан мен, чүге дээрге мени ог аныыл хүлүп алган турган.

1931 чылдың чазынында соңгу нем аалындан дургуннап үнгеш, утбам аалынга келгеш, каш-ла хонукта тыва үжүктү доктаадып, бижип өөренип эгелээн мен. 1932 чылда Чайлаг-Алаак сумузунуң төвүнге ликпункт башкызы Тес-Хем чурттуг Торлаажык деп башкы келген. Бир ай өөренгеш, тыва бижиктиң дүрүмүн, санының бедүүн аргаларын өөренип доозарыма, суму чагыргазының черинден Кара-Адыр деп черже 15 хире өрегере тыва бижик башкылаары-биле чоруткан. Ол-ла хевээр дошкун соңгу нем аалынче чанмаан мен. Суму чагыргазының ажылынга киржип, эштерим Шаңгырзаа, Мандалмаа сугнар-биле кады ажылдап чоруп турган мен. Сумунуң чонунуң хар-назынын болгаш бижикбилиниң дугайында бүрүткелин кылчып, ооң түңнелин үндүрүп. Сүлдүм, Хойлаарак болгаш өске-даа суму ажылдакчылары-биле кады ажылдап турдум. Оон улай пионер отрядын даргалап чоруп берген мен, отряд секретары Шаажан-Хөө оглу Сегленг-Хөө (ам чогаалчы Сегленмей). база-ла хей-ниити аймынга арес-кежээ төрээн.

Ооң соонда кожуун черинниң нөжер шүүтүүлүнүң арат төлээзинче база чорун турар апарган мен.

1934-1935 чылдарда нам кожкому-биле аревэ кожкомунуң бижик дакылчыларынга ажылдап турган, бижик машинаынга өөренип алган турумда, Кызылдың садыг суртуулунче мени чоруткан. Өөренип доосказ, Кызылга садыгнап, саналчылап, Тыва Төп коопту машинакчыларынга, горпонуң секретарынга ажылдап, сөөлүүредир парторг боон чоруй, партия обкомунуң машинакчызы апарган мен.

Аревэчилерниң күш культурага, спортка база ыры, танцы, шив, хыдыг хөгжүм, хаак, коньки түүлүүге дыка ынак турганым сактыр-дыр мен.

Ам комсомолчуларның болгаш аныяктарның ажыл-ижи, амыдырал-чуртталгазы чедишкининиг болурун күзеп кайын.

М. ДАКЧЫТПАА,
СЭКП Тес-Хем райомунуң техниктиг секретары.

ЧУРУКТА: хойжу К. Эртине. М. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

Хоочун аревэчилер чораан, ам Бии-Хем районнуң «Иекра» колхозунуң мурнанчы малчыннары, коммунист өг-бүле Монгуш биле Күжүжү Эртинелер ам төрүүр 634 хөйну кадарып турар. Хонунуң күш-дедгели экп.

Күжүжү Ииманданаевна 1944 чылда партия кежигүнүнге кирген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуга дузалаар аажылга идепкейлиг киржип, фронтуга чулчуп турган дайынчыларга белек кылдыр хөй ажыг тоннарны, хөл хантарын даарап чоруткан.

Ооң ог-бүлези фронтуга 60 хойну, 6 патты, 20 сарымыты белен кылдыр берген.

КУР ЧЕР ПИОНЕРЛЕРИНДЕ

Кур чер ортумак школазының Лиза Чайкина аттыг пионер дружиназының пионерлери ВЛКСМ-ниң 50 чыл юбилейинге болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга уткӱттур лениннү̈ң үзү-биле өөренирин болгаш чурттаарын хүлээпгек.

Чайны үеде дружинаның пионерлери бодунуң совхозунга болгаш төрээн школазынга дыка хей ажыктыг ажылдарны кылып чоруткандар. Олар тараа шөлдериниң бок сигенин аштап, 10 тонна кара металлды чыглаш, Төрээн чуртка дужааганнар. Школа септелгезинге өөренчилер идепкейлиг киришкен. Шүшенсков суурда В. И. Ленинниң музейинге 70 өөренчи, Красноярск ГЭС-ке 20 өөренчи чайгы дыштанылгында чораан. Школаның терлиин эки өөредилгелиг ийи өөренчилиг Москваже экскурсиялаш, В. И. Ленинниң Мавзолейин поруп чораан. Дөрт пионер Кара делай эриинде Артекке чайын дыштанган. Оларның биргээ бешки классчы Кендеп Сологоат уран чурулга конкурузунга В. И. Ленинниң портредин дужуруп чураан, биргизи черни ак, Артек баар хелес путёвка-биле шаңналаан. Пионерлер Люда Оюн биле Галя Огородникова дружина ажылынга идепкейлиг киржип, терлиин эки өөренгеш, Москва чоруур эрээни чаалап алганнар.

Чайкина аттыг дружинада шүүтү 170 пионер бар. Оларның 160-ы туристиг походтарга идепкейлиг киришкен, 120-ги пионер лагерлеринге дыштанган. Ам үеде 28 пионер ВЛКСМ хүрээлеңинге юбилей таварыштыр киирер дээш белеткеңин турар.

Комсомолчуларның болгаш пионерлерниң каттышкан күжү-биле «Комсомол, сеңээ алдар!» дээн тематиктиг кемээни эрттирген. Школачылар совхозтуң чаа түтүнүн турар клубунуң шитики ажылдарынга дузалажып келген.

Кур чер ортумак школазының пионерлери 200 рубльдиң номун тератканнар. Пионер бүрүзү «Пионерская правда» солунну болгаш үргүлер журналдарын чагыдып алган.

Аныяк ленинчилер Хадыңмыг даанга В. И. Ленинниң 100 чылынга уткӱттур «Ленинге дээн аттың даштарбиле чыскаап бижээнинер.

Д. САЛЧАК.

Комсомолчу юбилейге

Комсомолдуң төрүттүнгенининиң 50 чыл юбилейиниң хүнүнге чедир каш-ла хонук арткан. Чер-черинге комсомол организациларының ол хүнге уткуштур солуп ажылдарны чорудуп турар.

«Тээлиг» совхозтуң «Найырал» салбырының комсомолчулары болгаш аныяктары Зэр-Хавак сүт-бараан фермазынга шеф ажылын чорутқан. Шүүтү 38 книжи комсомолчу-аныяктарның ол фермазының кышка удур белеткел ажылдарынга дузалашкан. Олар ферманың инек, бызаа каналдарының иштп-даштын аштап, чунар-бажыңының болгаш кымыл-булунуның соңгаларын шиидеп, иштин дерип турушкан. Ол салбырда бо хүннерде малчыннарга дузалажыр комсомолчу-аныяктар бригадазын тургускан. Ук бригаданы Чечекмаа Серен-Шпмит удуртуп, хойжуларның кыштагларын септешкен.

• • •

Ол-ла салбырның комсомолчуларының хуралы болган. Ону ВЛКСМ-ниң 50 чыл ою̈нга турускаатқан. Ук хурал мурнакчы аныяктарның иштинден 2 книжини комсомолга хүлээп алган болгаш 3 комсомолчуге партия кежигүнүнүң кандидадынга кирер кылдыр рекомендадия берген.

Шак ындыг байырлыг хүреддар Мажаныкта семиртилге фермазынга, Бай-Тал салбырынга болуп эрткилээн.

Француз Компартияның Төп Комитединиң пленуму

ПАРИЖ. (СЭТА). Политиктиг байдалдың болгаш ол байдалды барымдаалаш, партияның сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан Французының Компартиязының Төп Комитединиң пленуму бодунуң ажылын Йериге дооскан.

Хүлээп алган резолюцияла шылгыыл чугаалааны болза, ийи партияларның аразынга ужуражымышкынны Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга саналдаар дугайында Политбюронуң сентябрь 27-де болган хуралга айыткан бодалын Төп Комитет үүлдүг деп санаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бо саналды хүлээп алган.

Соолгу үеде болуп турар болуушкуннарга хамаарыштыр бодунуң принципиалдыг туруштарын, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле бодунуң найырамның болгаш кады ажылдажылгазының харылзааларын бижыглаарынга, Вьетнамда, Европада, Чоокку Чөөн чүктө болгаш бүгү делегейде антиимпериалисчи күштерниң чугула сорулгаларын чедип алыры-биле бодунуң кады ажыл-чорудулгазын калбартырынга, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын чыылдырарынга болгаш ону чедишкинниг эрттирерине эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузарынга Францияның Коммунистиг партиязының күзелин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлекчилери-биле ужуражыышкын үезинде тайылбырларын Төп Комитет бодунуң төлээлеринге даскан.

Пленумнуң ажылының дугайында үлээп алган дыңнадыгда демдеглээни болза, ФКП ТК партияның сагыгачурумун ваш удаа үреп келгени дээш Политбюро кежигүнү Р. Гародини бүрүү шапкан. ФКП-ниң удуртулгазының чеховолак айтырыышкынга талазыбиле туружунга чөпшээрелпейн турары-биле хөлбаштыр Политбюро кежигүнү Ж. Торез-Вермерш Политбюродан болгаш ФКП ТК-дан бодунуң үнер дугайын медеглээн дээрзин база дыңнаткан. ФКП Төп Комитеди эш Ж. Торез-Вермерштиң албандан дүжер дээнин барымда чок деп санаан-даа болза, хүлээп алган.

Чечектелген Алжир дээш

АЛЖИР. (СЭТА). Бүкра хоорайга болган массалыг митингиге түвө чугаалап турган, Алжирниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы Бумедьен хамаарышпас чаңгыс аай Алжирни тургузарының . аргежок чугулазын айыткан.

Республиканың мурнунда тургустуган база бир ыол сорулга болза, уругларны бүгүнниитиниң өөредилгеэн-биле хандырары болур дээрзин күрүненип баштыны демдеглээн. Ооң чугаалаапы-биле алырга, «күрүне бюджединиң хөй кезиин чүгле өөредилгеге үндүрүп бергенинге Алжир чоргаарланып болуур».

Ам дээрезинде уругларның чүгле 60 хуузун школага хаара тутканын айытқан. Бу-медьеннің бүзүреткени болза, чазак бүгү-ниитиниң школа өөредилгезин чедип алырыбиле бүгү-ле хемчегларын ап турар.

Үүрмек тараачыннарның байдалынга хамаарыштыр Революстуг чөвүлелдиң даргазының демдеглээни: «он-он чылдарда чурттап турар түректи байдалдан үүрмек тараачыннар үштүвүл үнүш хээш» чээли болгаш материал тышсырының хаанри-биле оларга дузалаачы иорпүвер политиканы чамык моон соңгаар-даа чорудар бодап турар.

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Бешче можура сентябрь төнчүзүндеи эгелээш 12 хонукта үргүлчүлээп дайынчы тулчуушкуннарга мурнуу-вьетнам патриоттар америк-сайгон шериглерниң 1.800 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин чыскаадган үндүрген. Хосталга агентилелдиң хынандыын барымдаалаш, ВНА агентилелдиң дамчыткаы-биле алырга, ол-ла можура 35 шериг судноларын суг дүвүнче киирген болгаш үрегдээп, дайынының алды самолёдун болгаш вертолёдун дүжүр аткан, хөй санныг шериг техниказын болгаш херекселин хунаап алган.

Октябрь 12-де Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улустуң чепсектиг иштериниң кезектери Тхузаумот можура дайынының аазын наш турушгарынче хаддаашкынны чедишкининг чорутқан. Ол хаддаашкынның бирээзинге 200 ажыг америк солдаттарны болгаш офицерлерин сандан үндүрген, дайынының 16 тапкыларын узуткаан.

Октябрь 15-те Куангчи Можура улустуң чепсектиг күштериниң кезектери сайгон шеригларниң быжыглаган черинче чедишкининг хаддаашкынны чорутқан. Оон түңнелинде дайынның взод хире солдаттарын болгаш офицерлерин чыскаадган үндүрген, хөй санныг боо-чепсекти болгаш шериг херекселин хунаап алган.

Аныяктар байырлалы

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизин В. Гордеевтиң дамчытқаны болза:

Германияга ноябрь революциязының 50 чылынга бараан болдурганы Герман Демократтыг Республиканың аныяктарының үш хүн үргүлчүлээп байырзалы Берлинниң Унтер ден Линден төп кудумчузунга күүгүлүг чыскаал-биле доозулган. Немец ажылчын-тараачыннарның баштайгы күрүненииниң аныяк салгалы революстуг чаңчылдарга бодунуң шынчызын, социализмни дээш демисселчилериниң идеалдарынга шынчызын, ноябрь революциязының киржикчилериниң идеаларынга шынчызын коргускен.

Чүгле сөөлгү айларның дургузунда безин чуртка аныяктарның 5 муң ажыг «объектилерин болгаш 1.900 бригадаларын тургускан. Аныяктарның 5.100 ажыг бригадалары «социалистиг күш-ажыдың коллектива» атты чедип алыр дээш демисежип турар. Бо чылын 600 муң ажыг оодар, кыстар Немец хостуг аныяктар Эвилелиниң чырыдыышкын четкизинге марксизм-ленинизмниң болгаш немец ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүнүң чогаалдарын өөрепип турар.

Маркс-Энгельс-Планц шолге 150 муң хире книжи киришкен митингиге Немец хостуг аныяктар Эвилелиниң төлээлекчилери ол дугайын ажылчын аңгының партиязы — ГСЧП-го рапорттаан.

Чыскаалдың киржикчилери ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы В. Ульбрихтиге, ГДР-ниң удуртучу еске-даа ажылдакчыларынга, а ол ышкаш немец ажылчын шимчээшкининиң хоочун киржикчилерниң изиг байырны чедирген.

Аңы-дуңма чурттарның аныяктарының төлээлери немец аныяктар-биле кады байырзалга киришкен, оларның аразында ВЛКСМ ТК-ның секретары А. Х. Везиров баштаан Ленинчи комсомолдуң төлээлери, төлээлериниң составында космонавт Б. Б. Егоров бар.

Чыылганнарның мурнунга түвө чугаалаш, В. Ульбрихтиң демдеглээни болза, ноябрь революциязының демисселчилериниң күзел-соруун, чагыларын социализмниң сайзырагай яныгылел системазын тургузуп турар ГДР-де амыдырала боттандырып турар.

В. Ульбрихт чаа амыдыралдың тургузуушкуунга аныяктарның идепкейлиг киржилгезин бедин-биле үнелээн.

Герман-совет найырадың Төп бижыңында Немец хостуг аныяктар Эвилелиниң төлээлекчилериниң ВЛКСМ ТК-ның секретары А. Х. Везиров баштаан ВЛКСМ-ниң төлээлери-биле ужуражыышкыны ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аныяктарының аразында быжыг болгаш бузулбас найырадыгын көргүзүү болган.

Суданда байырлал

ХАРТУМ. Судан улус Октябрь революциязының дөртку чыл ою̈н байырлап эрттирген. Чуртка ол революциянын түңнелиндэ генерал Аббудтуң шериг ёзу-чуруму узуткаттынкан. Национал байырзалга хөлбаштыр Хартумга шериг парады болган.

Парадка Суданның премьер-министри Мухаммед Ахмед Махджуб түвө чугаалаан. Чоокку Чөөн чүктө байдалдың чидиглеңгенинге хамаарыштыр ооң демдеглээни болза, Айлыл чок чорук Чөвүлелиниң революциязын күүседиринден ойталаан Иарильдиң буруузу-биле ол районда хүшүүрүүг чорун чидиглеңген. Каттышкан Штаттар Израильди «фантом» дээр самолёттар-биле хандырарын шиитпирлээш, амгы кризисти тайбың шиитпирлээрин боттуг эвес болдурган деп. Махджуб демдеглээн. Чоокку Чөөн чүк айтырыын тазыртыр шиитпирлээриниң херезинге АКШ-тың ёзулуг туружун ол шиитпир сойгалап илереткен. Ындыг болза-даа эжелеткен ареб чергелерин өгнер дээш демисселге бистиң ол чорун дөза шаап шыдавас деп, Махджуб медеглээн.

(СЭТА).

Панамада байдал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрь 12 дүвезинде шериг ергилдезиниң түңнелинде эртечагыргадан дүжүрткен болгаш Панама каналда АКШтың контролюнда зонага хоргадан чытпан президент чораан Арнульфо Ариас болдунуң чоок дузалакчылары-биле америк шериг самолёдунга олурупкан, Вашингтонче ужудуп чоруткан.

Панама каналдың кампаниязының — америк тускай албан черинниң төлээлекчизиниң чугаалаашы-биле алырга, Ариас «Панамага хан төгүүшкүүнүден чайлаары»-биле чоруткан.

Каналдың зоназынга он хонукта турган үезинде Ариас эрге-чагырганы патап тургузар сорулга-биле боо-чепсекти холга алыр деп Панаманың улузун кыйгырып турган. Ындыг болза-даа ооң кыйгырыы чедишкин чок болган. Бо чылдың майда болган бүгү-ниитти соңгуддага кайгамчык тиилелгени чедип алган Арнас чонунуң талазындан кандыг-бир детиимчени ап ыыдаваан. Стратегия талазы-биле дыка чугула ол районда чаа нарыядаашкыннарның перспективазынга дүвүрээн америк эрге-чагырганың зонага политиктиг ажыл-чорудулганы кылырын Арнаска болгаш ооң талазакчыларынга хораашаа, адакның сөөлүнде ону ооң ыратканы ол.

Панамада дүшкүүрүүг байдал хевээр артпышаан. Национал гвардиянның отрядтары-биле студентилерниң аразында мөөнгедеккиннинер болгулап турар. Студентилер автобустарны болгаш автомашиналарны эрттедип, оруптарның эртер талазынче кадгаларны болгаш бузуруу шиидерни октап турар. Хоорайның чамдык районнарында баррикадаларны тургускан болгаш кудумчуларга шимчээшкиняны бүзээлээп. Чонунуң ортузунга тудуп хоруглашкынны чорудуп турар. Ындыг болза-даа Арнастың талазакчыларының кыйгырыын ёзугаар эрттирер дээш удурланыышкынның 72 шакта бүгү-ниитиниң ажыл сонсадыышкынны үзүлген шиңаш-тыр.

Школачыларны боолаан

АММАН. (СЭТА). Эжелеткен иордан хоорай Дженинге болган чыскаалга келген школачыларны израиль солдаттарының боолаан түңнелинде 15 кижини балытаан болгаш 60 эрүлгеп.

Барыын талазы районнардан келген кижилерниң дыңнатканы барымдаалаш, «ад-Дустур» солунуң дамчытканы-биле алырга, Хебронда израиль эрге-чагырганарының шаажывал хемчегларынга удурланган школачыларны израиль эрге-чагырганарының ушур-дүрүм чок тудуп турар дээрзин ол демдеглээн. Кадыг ажыыдажылганың бо хевирин Анголада болгаш Барыын Африкада хосталгалыг шимчээшкинге база септерелдир ужурлуг деп, Мондлане чугаалаан.

Дайынның аштырары чоокшулаан дээрзин Мондлане демдеглээн. «ФРЕЛИМО хосталга дээш демисселди эгелээн дөрт чылдың мурнунда чүгле өөреткен 250 шеригниг турган бис. Ам бистиң шеригнерге 150 муң кижи санаттынып турар» деп, ол чугаалаан.

Мозамбиктың девискээринниң үштүң бир хезинде тулчуушкуннар чоруп турар. Ам бизнең чурттуң дөрттүң бир хезинге контрольдап турар бис деп, ФРЕЛИМО-нуң удуртучузу чугаалаан. ФРЕЛИМО-нуң контролюнда турар девискээрде 1,5 миллион кижи чурттап турар. Хосталган районнарга чонунуң экономика,социал болгаш культура амыдырал денгеелин бедидеринің программазын боттандырып турар.

«Келир үезинге бүзүрел-биле моруп болур бис. Келир үе биске хамаарыжыр» деп, Эдуардо Мондлане медеглээн.

Онза байдалды узаткан

КАМПАЛА. (СЭТА). Уганданың Национал хуралы Угандага онза байдалдыг ам-даа алды ай хуусада уздыыр дугайында чазактың санаалын чүүлдүр деп санаан.

Национал хуралга түвө чугаалаан турган, Уганданың президентизи Милтон Оботениң медеглээни: 1966 чылдың кризизиниң үезинде туруспуган корум-чурум чок байдалдардан чурт ам-даа бүрүүн-биле адырыбаан уларында мындыг хемчегни алырга эрөөжок чугула апарган. (1966 чылда Уганданың хааны чораан II Мутеса чурттуң төп чазаанга удур чепсектиг үймезинин организастаан деп түвө билдингир болган).

Келир үезинге бүзүрелдиг

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу Африкада расистерниң чазактары диптиң ол кезинге соок-язы мылтар чорукту моңгежидир. Мурнуу Африканың африка улустарын болгаш курлавырларын кара туразында молчүүр дээш империалистер-биле күжениишкинниерин каттыштырып турар. Мурнуу-Африка республикада соок-язы мылтар политиканга удур шимчээшкинниң чыл бүрүде болуур конференциязынга түвө чугаалаан турган, Мозамбиктың хостаар фронтунуң (ФРЕЛИМО-нуң) удуртучузу Эдуардо Мондлане ол дугайын Лондонга медеглээн.

Империалистиг чурттарга детиктеен Мурнуу-Африка Республиканың, Родезияның болгаш Португалияның расистер эвилелинге удур туружур төлөөде чаңгыс эвен быжыглаар деп Мурнуу Африканың улустарын Мондлане кыйгырган. ФРЕЛИМО Африка национал конгресс-биле (Мурнуу-Африка республика) болгаш Зимбабвениң Африка улузунуң эвилели-биле (Родезия) кады ажылдажылганы чорудуп турар дээрзин ол демдеглээн. Кадыг ажыыдажылганың бо хевирин Анголада болгаш Барыын Африкада хосталгалыг шимчээшкинге база септерелдир ужурлуг деп, Мондлане чугаалаан.

Дайынның аштырары чоокшулаан дээрзин Мондлане демдеглээн. «ФРЕЛИМО хосталга дээш демисселди эгелээн дөрт чылдың мурнунда чүгле өөреткен 250 шеригниг турган бис. Ам бистиң шеригнерге 150 муң кижи санаттынып турар» деп, ол чугаалаан.

Мозамбиктың девискээринниң үштүң бир хезинде тулчуушкуннар чоруп турар. Ам бизнең чурттуң дөрттүң бир хезинге контрольдап турар бис деп, ФРЕЛИМО-нуң удуртучузу чугаалаан. ФРЕЛИМО-нуң контролюнда турар девискээрде 1,5 миллион кижи чурттап турар. Хосталган районнарга чонунуң экономика,социал болгаш культура амыдырал денгеелин бедидеринің программазын боттандырып турар.

«Келир үезинге бүзүрел-биле моруп болур бис. Келир үе биске хамаарыжыр» деп, Эдуардо Мондлане медеглээн.

ХҮЛЭЭНГЕНИН КҮҮСЕДИР

Советтер болгаш амыдырал

Улуг ажыл-агыйын хогжудеринниң беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнгенининзең бээр тоогулуг 100 чыл ою̈нга алдар болдургаш социалистиг чарыштың калбартыр дугайында республиканың суурларының бүгү ажылчы чонунга Каа-Хем районнуң Ильинка кодээ Советининиң ажылчы чонунуң кыйгырыгны үндүргеи. Ильинкачылардың инициативазын кодээнин ажылчы чоннары деткип, социалистиг чарышка киришкенер.

1968 чылда Советтин девискээринде «Тиилелге» колхоз күрүнеге 7500 тонна тараанны, 400 тонна эттиг, 940 тонна суттуг, 25 тонна дуктуг күрүнеге дужаарын хүлээнген. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбартып турган, 1970 чылдың ноябрь 7-ге чедир эът, дук болгаш тараа салар планны күүседир, а сүт садарын 4-ку чылда күүседир деп улуг сорулганы Тиилелгечилер боттарының мурнунга салган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел бирги чартык чылда чарыштың түңнелин үндүргеш, социалистиг чарыштың хүлээлгелерин күүседир талазы-биле Ильинка кодээ Советинин эки ажылын деидеглээн. Ооң күүскому, доктаамал комиссиялары, депутаттары, активи боттарының күүзүн кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин улам кодтуреринче, чонунуң чаагай чоруун болгаш культурлуг хандырылгазын бедидеринче угландырырган. Соңгукчуларның чагыларын күүседир талазыбиле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Ильинка биле Бүрен-Бай-Хаак суурлар аразында чарышкан.

Соолгу үеде ол Советтин организас-массалыг ажылы әлээн экижээн. Соңгукчуларның берген чагыларын күүсеттинип турар. Суурда 12 книжи хары угла кирер чунар-бажын туттунган, иниитиниң ажыгаанынга бир кудукту тудуп дооскан болгаш хей-ниитиниң бот-тывыгыр организацияларының ажылынга даамып, оларга удуртулганы ажижиткен. Петропавловка, Майказын, Ажыктың коданнарында, Бүрен-Бай-Хаакта депутат болуун тургускан. Кодээ ажыл-агый продукциязының чартык чыл планын «Тиилелге» колхоз ажыр күүсетпеш, үшкү кварталда база-ла эки түңнелдерлиг болган. Школа, эмнелге, культура-чырыдыышкын албан черлериниң септелгезин, кышка белеткелин эки чоруткан.

Районнуң Сарыг-Сеп, Бүрен-Хем болгаш Кундустуг кодээ Советтери социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин база-ла багай авес күүселип турдулар. Ылангыя ажылчы чоннарны бүдүрүлгеге хаара тудар талазы-биле организасмассалыг ажылды үре-түңнелдиг чорудуп, суурларны чагаажыларынга коску ажылдарны кылып чорутканнар.

Кодээ Советтериниң аразында калбаргаи социалистиг чарыштың хүлээлгелерин күүседиринде чоруттунуп турар ажылзарда челиишкиннер-биле чергелештир четпестер база бар. Суурлар чагаажыдылгазының, ында чурттакчыларның амыдырал хандырылгазын экижидериниң хемчеглерин ап келген болза-даа, ыракны олардарда цехыл-ниичилерниң амыдырал-чурттагаынга эвээш кичээнгейин салып турар. «Совет Тыва» совхолтуң болгаш «Кызыл тук» колхозтуң малчыннарының чурттап турар черлериниде чунар-бажыңнар чок, чагаайжыттынмаан.

Каа-Хем райкүүскому Ильинка кодээ Советинин мурнакчы дуржулгазын түңнеп чыгган, ооң үлегерин өскелерге иеттередир талазы-биле толдаргай хемчегларни ап турар.

К. ОЧУР-ООЛ,
райкүүскомнуң даргазы.

МАНИДА-ФРАНФУРТКА. (ГФР) чаа тургустуган Германи коммунистиг партиязының съездизин белеткээрин бодуруп сорулгазы деп санап турар Федералдыг комитеттиң волчегиг хуралы болган.

ЧУРУКТА: хурал президиумунда. Курт Бахманның илеткел кылып турары.

Кейстон—СЭТА-ның фотозу.

ШЫН

Дөртку арын ⊗ 1968 ч. ⊗ октябрь 24

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Тос ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Доңаа Бичин-Уруг Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Байырлаа Сыныаковна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Сес ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кюкиятет Сержин Достаковна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Сортуй-оол Аракчаа Сортуй-оловна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Чамзы Сенги Иргитовна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Чеди ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Доңгак Амаш Содунамовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Долзанмаа Хомушку Дүптеновна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Саая Александра Будаакайовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анаңды Чылбаанчык Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Иргит Дыртык Ымыевна — «Моген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Иргит Орусмаа Хертековна — амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны.

Беш ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Артан-оол Назын Салчаковна — Шүйда ургларга садының ажылчыны.

Акша-оол Көк-кыс Хертековна — амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны.

Бинн-оол Александра Иргитовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Клара Салчаевна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Хомушку Долчанмаа Дүктүг-Ойовна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Хомушку Ульяна Магадыаевна — Тээлинде ургларга ясалынын ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монгуш Борбак-кыс Хазырбаевна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Өшкү-Саар Сюрюновна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Бопук Алай-ооловна — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Чүльдүм Өлчеймаа Тактановна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Сес ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Бады-Серен Мадар-ооловна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Долума Достановна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Уурлак Серен Успуновна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күжүгет Бичиимаа Аймыр-ооловна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Белек Дүкүевна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Сюора Дошкут-ооловна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Дүктүүней Хөкүй-ооловна — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Хомушку Анзаа Сырбаевна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Хомушку Дожут Сокпаевна — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Алды ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Доңгак Дүнг Дамбыевна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Доңгак Сүү-Хаа Доңгүмеевна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Күжүгет Бабууска Дүктүг-ооловна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Монгуш Дүк-Хаа Дамбыевна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Монгуш Оюндуу Шалдан-маевна — Алыгаты суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Кичээл Бегзеевна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Салчак Сайын Сергеевна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Хомушку Бичин-Уруг Айыжиевна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Хомушку Бора-кыс Бокаажайевна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Хомушку Серенаа Хертековна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Беш ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Десижек Чүчүнмаа Чонмак-Караевна — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Маичимаа Дереевна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Серенмаа Ирикейовна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Өшкү-Саар Ходуй-ооловна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Сат Александра Шагдыр-ооловна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Хомушку Чечекмаа Канчыыровна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Юрзетова Монгуш Бүдуеевна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ооржак Чимичин Сапыковна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Сес ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Сенмит Мажыевна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Куулар Хеймерек Мугур-Сагановна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Чудурукпай Хевиловна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Чеди ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даңдын Биче-Көк Сарыговна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Куулар Бичин-Уруг Айдан-Ламаевна — үс заводунуң ажылчыны.

Куулар Борбаанай Шын-тыл-ооловна — райкүүс комунуң культура килдизининиң ажылчыны.

Куулар Опала Чачай-ооловна — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Монгуш Вера Бегзиваевна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Бичин-кыс Назын-ооловна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Чадаг-Кат Киштеевна — Сүт-Хөл совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Хунаштай Самыраевна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Сат Дүү-Дарый Ортуи-ооловна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Хөвалыг Сагдака Норбу-Самбуевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

(Уланчылыг).

ОЛИМПИАДАНЫҢ ОНГУ ХҮНҮ

MEXICO 68

Олимпийжи суурда соңгаларындан кежээ оду чырывас өрээлдер бар апарган. Баштайгы бир болүк совет олимпийжилерин олуртуп алган самолёт төрээн чуртунче ужуп чаныпкан. Чиик атлет, беш янзы мергежилдиг спортчу, штангист, «үлегержи» хемечея —оларның маргылдаага киржир оюннары доозулган. Ынчалзажок Мехикода чаа-чаа спортчу «полктар» маргылдаазын эгелеп турар. Чижек кылдыр алырга, октябрь 21-де гимнастика талазы-биле олимпийжи 14 янзы медальдарны алыры дээш маргылдаа эгелей берген.

«Аудиторио насьональ» залга гимнасчы кыстар маргылдаазын дооскан. Ам олимпиаданың кол «соңуурганчыг төвү» шынап-ла ол зал болу берген. Ыяш киржир маргылдаа программазын күүсеткен соонда бистиң кыстарывыс 191,15 үнелелдиг саның алгаш шүүлген түңнелдиг болурун командалар маргылдаазынга чедип ап турар. Оларның хоочун адаанчылары — Чехословакияның гимнасчылары — 120,20 үнелелдиг саның алган.

Тус-тус кижилериин маргылдаазынга мурнаан. Токио олимпиадазының түлган чемпиону Вера Чеславска 38,85 үнелелдиг саның алган. Бистиң спортчувус Лариса Петрик биле Зинаида Воронина аңаа чартык-ла үнелелдиг саны четпес түңнелдиг. Совет команданың кол спортчузу, чүрттүң түлган чемпиону Наталья Кучинская брустан аңдарны бергеш, 8,45 үнелелдиг саның алган, ам ооң алган үнелелдиг саны интизазибиле 37,75.

Мексиканың сураглыг курортунуң ады болган, Оожум океан девискээринде Акапулько дээр чурумал дег чараш ортулуг ужуунуң суунга бистиң яхтачывыс Валентин Маңкин «алдын балык» тудуп алган дег түңнелдиг болган. Киевтен келген ол инженертудугжу сес чыл мурнунда Тимир Пинегиниң олимпийжи чедишкинниң катаптаан. Ам чүгле Маңкин «Финн» чергелиг яхталыг чаржыр маргылдаага киржип турар. Ооң тиилээнин Акапулькоюун

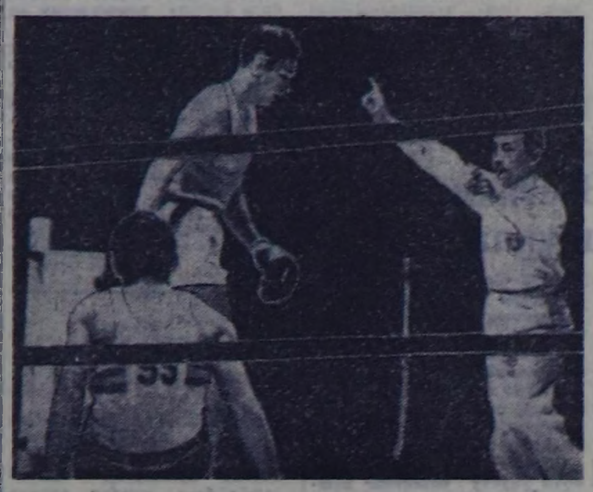

МЕХИКО. XIX Олимпийжи оюннар.

ЧУРУКТА: совет боксёр Борис Лагутинниң испан боксёр Фахардону коңулдур ону удуп ап турары.

СЭТА-ның түскай корреспондентизери В. ШАНДРИНИҢ телефотозу.

чурттакчылары онза сөөрүп уткаан: Маңкинин ол черинин чону Олимпийжи оюннар будуузунде болган маргылдаалар аайы-биле танымыр апарган, инда ол сураглыг, ынчангаш чоннуң мраажылары болган хөгжүмчүдери — марьяистер аңаа боттарының ырларын бараалгадып турар.

Минск спортчузу Елена Новикованың улуг-хүнде алдын медаль-биле шаңнатканы бистиң фехтовальщиктеривисти шынап-ла сорук киргген. Олимпиадага понедельникте совет селемежилериин шилиндек командазы биргн черни алган. Москвачы Марк Ракита, Махачкаладан келген Владимир Назлымов, ленинградчы Эдуард Винокуров болган шилиндек командавыг чаа ойнакчызы. Львовтан келген Виктор Сидяк шүүлде маргылдаазынга Италияның командазын 9:7 санныг уткаа. Чартык кезик шүүлде маргылдаазынга венгр селемежилерин уткан итальяннар командазы маргылдаага коңчуг демнинг, эрес ойнаан. Ол маргылдаа коңчуг соңуурганчыг эртикен. Бистиң оолдарывыстың удуг алган саны үргүлүг көвүдеп турда-даа, итальяннар беш катап хаймынажырын чедип алган. Удуг саны 7:7 түңнелдиг апарганда маргылдаа-оюну онза шанглениишкинниг болурунга четкен. Шиитпирлит соолгу ийи ойнаарынга совет спортчулар уткан. Винокуров Пьер Чикага 3:4 санныг уттурза-даа, ону аштырымнакынга таварыштырыпкан, а Володя Назлымов соолгу маргылдаа оюнунга Мишель Маффени удуп алган. 22 харлыг Назлымов коңчуг эки ойнаан, дөрт итальян фехтовальщиктериниң

МЕХИКО. XIX Олимпийжи оюннар.

ЧУРУКТА: совет боксёр Борис Лагутинниң испан боксёр Фахардону коңулдур ону удуп ап турары.

СЭТА-ның түскай корреспондентизери В. ШАНДРИНИҢ телефотозу.

чурттакчылары онза сөөрүп уткаан: Маңкинин ол черинин чону Олимпийжи оюннар будуузунде болган маргылдаалар аайы-биле танымыр апарган, инда ол сураглыг, ынчангаш чоннуң мраажылары болган хөгжүмчүдери — марьяистер аңаа боттарының ырларын бараалгадып турар.

Минск спортчузу Елена Новикованың улуг-хүнде алдын медаль-биле шаңнатканы бистиң фехтовальщиктеривисти шынап-ла сорук киргген. Олимпиадага понедельникте совет селемежилериин шилиндек командазы биргн черни алган. Москвачы Марк Ракита, Махачкаладан келген Владимир Назлымов, ленинградчы Эдуард Винокуров болган шилиндек командавыг чаа ойнакчызы. Львовтан келген Виктор Сидяк шүүлде маргылдаазынга Италияның командазын 9:7 санныг уткаа. Чартык кезик шүүлде маргылдаазынга венгр селемежилерин уткан итальяннар командазы маргылдаага коңчуг демнинг, эрес ойнаан. Ол маргылдаа коңчуг соңуурганчыг эртикен. Бистиң оолдарывыстың удуг алган саны үргүлүг көвүдеп турда-даа, итальяннар беш катап хаймынажырын чедип алган. Удуг саны 7:7 түңнелдиг апарганда маргылдаа-оюну онза шанглениишкинниг болурунга четкен. Шиитпирлит соолгу ийи ойнаарынга совет спортчулар уткан. Винокуров Пьер Чикага 3:4 санныг уттурза-даа, ону аштырымнакынга таварыштырыпкан, а Володя Назлымов соолгу маргылдаа оюнунга Мишель Маффени удуп алган. 22 харлыг Назлымов коңчуг эки ойнаан, дөрт итальян фехтовальщиктериниң шынап-ла сорук киргген. Олимпиадага понедельникте совет селемежилериин шилиндек командазы биргн черни алган. Москвачы Марк Ракита, Махачкаладан келген Владимир Назлымов, ленинградчы Эдуард Винокуров болган шилиндек командавыг чаа ойнакчызы. Львовтан келген Виктор Сидяк шүүлде маргылдаазынга Италияның командазын 9:7 санныг уткаа. Чартык кезик шүүлде маргылдаазынга венгр селемежилерин уткан итальяннар командазы маргылдаага коңчуг демнинг, эрес ойнаан. Ол маргылдаа коңчуг соңуурганчыг эртикен. Бистиң оолдарывыстың удуг алган саны үргүлүг көвүдеп турда-даа, итальяннар беш катап хаймынажырын чедип алган. Удуг саны 7:7 түңнелдиг апарганда маргылдаа-оюну онза шанглениишкинниг болурунга четкен. Шиитпирлит соолгу ийи ойнаарынга совет спортчулар уткан. Винокуров Пьер Чикага 3:4 санныг уттурза-даа, ону аштырымнакынга таварыштырыпкан, а Володя Назлымов соолгу маргылдаа оюнунга Мишель Маффени удуп алган. 22 харлыг Назлымов коңчуг эки ойнаан, дөрт итальян фехтовальщиктериниң

ССРЭ-ниң волейболистери ийи шак дургузуунда болган шыңгыы маргылдаага Японияның шилиндек командазын 3:1 санныг уткаш, оон ынай алдын ийикпе моңгун медальдар-биле шаңнадыр болур аргалыг болган. Баштай бир катап олар багай ойнаан: шоолуг шимчеймейн, шуут атакалап, багай доозуп турган. 4:15 санныг уттурган. Ынчалзажок Сибиряков, Беляев болган Бутвенков оларның баастаарының күштүүзүнге адаанчыларын камгалалы тыдаштаан, бистиң командавыстың бомбун дозары дескилешкеш, чазыглар кыымы эвээжей берген. Удук 15:13 болгаш 15:9 санныг болган. Японнар дүжүп бээр дивээн. Ынчаарга бистиң командавыс ойнакчыларын солуп турган, күштүг халдаарын үргүлүүдээр болгаш дөртку удаада ойнаарын 15:13 санныг удуглуг болгаш оон ынай бүгү маргылдаазын тиилелгелиг болурунга чедирер аргалыг болган.

Бистиң хөрээжел волейболистеривис ол-ла хүн, октябрь 21-де АКШ-тың командазывыла үжүрашкан. Баштай бир ойнаарынга олар 15:11 санныг кылдыр чиик уткаш, ооваарымча чок ойнай берген, оон 6:15 санныг уттурган. Шилиг болза-даа үшкү болгаш дөртку удаада ойнаарынга күштүг атакалар кылып турган, 15:4, 15:6 санныг уткан.

Чехословак волейболистер база бир тиилелгени чедип алган. Октябрь 21-де олар Болгарияның командазын 3:2 удуглуг тиилээн. ГДР-ниң ер волейболистер командазы американнар-биле ойнаан болгаш 3:0 түңнелдиг уткан, поляктар бразильдерни база ынчалдыр тиилээн.

Мехикодан 156 километр ыраапта Валле ле браво — «Ширинн шынаа» бистиң аттыг маргылдаа кызыл спортчуларывыска шынап-ла ширинн байдалдыг болган. Үш янзы мергежил көргүзер маргылдаанын соолгу хүнү октябрь 21-де 26 харлыг ростовчу Павел Деев шаңнадып болур олимпийжи чемпион медалынын чайынаары дег хүн чыртыкталган. Бодунуң чугаазын эвээжеп, шуут ап-ла ыяш чайынаарын ыяш ыяштыг-биле ыяштаан. Ынчангаш Деев «Ыяш ыяштыг» деп ат-сүмелиг болган.

Бистиң хостуг эштир спортчуларывыс Мельбурн олимпиадазынга чедип алган чедишкинниг катаптаан. Владимир Буре (Москва), Григорий Куликов (Хабаровск), Семён Белин-Гейман болгаш Леонид Ильичев (ийилээ москвачы) 4×200 метр эстафетага берге маргылдаа демиселин эрттирген соонда хүндүлелдиг үшкү туружукче үнген. Оларның эртип келген үе-шагы — 8.01.6. АКШ-тың эштикчилери тиилээн — 7.52.3. Бистиң үш брассчывыс 200 метрге эштир маргылдаага кирипкеш, шупту шүүлде маргылдаазынга киржир түңнелдиг болган. А 100 метрге «ооргалап» эштиринге Юрий Гомак биле Виктор Мазанов келик шүүлде маргылдаазынга киржирининг моопдактарын эртип шылаваап. Тамара Соснова (200 метрге хостуг эштиринге) база маргылдаадан үнген.

Минск спортчузу Виктор Пархимович сыгыр октуг боо-биле адар бооданга маргылдаазынга 1154 санны «3×40 стандарт» ёзугаар аткаш, хүлер медаль-биле шаңнатканы. ГФР-ден келген Б. Клингер 1157 сан аткаш, чемпион болган.

Совет ватерполистер олимпийжи маргылдаага АКШ-тың спортчуларының макталыг чер алыр күзелиниң боттанмазын бүргүү-биле бүтүредип коргускеш, оларны октябрь 21-де 8:3 (1:1, 2:1, 3:0) санныг уткан. ССРЭ-ниң шилиндек командазы келик шүүлде маргылдаазында киргеп.

МЕХИКО.

(СЭТА-ның түскай корр).

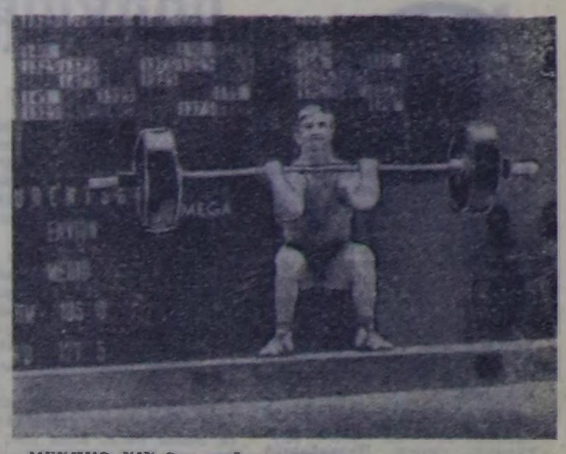

МЕХИКО. XIX Олимпийжи оюннар.

ЧУРУКТА: совет ыяр атлет Виктор Куреицов. Ол олимпийжи алдын медаль чаалап алгаш, ортумак деңнелиг спортчуларга хамаарыштыр 187,5 кг водургеи түңнелиг делегей рекордун тургускан.

СЭТА-ның түскай корреспондентизери С. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ биле В. ШАНДРИНИҢ телефотозу.

БҮГҮДЕГЕ АЧЫЛЫГ

...Олар агаар-бойдус халдым болдурбазын чандыр көрбейн хайгаараар. Агаар байдалының кандыг болурун миллион-миллион кижилерге олар дыңнадыр. Даарта, соондаа хүн, он хонганда, бир ай болганда кандыг болурун баш бурунгаар дыңнадыр.

«Улам сөйзыраңгай, чазыг чок ажылдап болур курлавырларывыс барз—деп, ССРЭ-ниң гидрометеорология ажылының социалистиг чарыжының мурнакчыларының болгаш коммунистиг күш-ажыл шалыпчыларының чөвүлел туралының 350 киржикчилери медеглээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Гидрометеорология ажылының кол эргелелиниң начальнигы, академик Е. К. Федоров чөвүлел туралга үлегер кылган. Агаар-бойдус байдалын хайгаараарының мурнакчы албан черлерин үлегерлеп адаан.

Ук хайгарал ажылының 3500 хире коллективтери болгаш 45 муң ажыг ажылдакчылары коммунистиг ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар деп хүлээлге алган. 900 ажыг станциялар, салбырлар, бөлүктер болгаш 12 муң хире ажылдакчылар коммунистиг күш-ажыл коллективтери, шал

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢЫАР!

1925 чылдаң тудезилеттингеге

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 25 ПЯТНИЦА № 252 (7094).

Өртээ 2 көп.

А. Н. КОСЫГИННИҢ М. КОЙВИСТО-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Финляндия Республиканың Премьер-Министри Мауно Койвистону октябрь 23-те хүлээп алган.

А. Н. Косыгин биле М. Койвистонуң аразынга найыралчы беседа болган, анаа совет-финляндия харылзаалариның байдалынга сеткил ханыышкын илереттинген болгаш оларны улам хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалашкан. Ийи талага сонуургалдыг делегей айтырыгларының талазы-биле санал-онаал солчуушкуну база болган.

(СЭТА).

Финляндияның Премьер-Министри Москвада келген

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгиниң чалаанын ёзугаар Финляндияның Премьер-Министри М. Койвисто октябрь 23-те Москвада чедип келген. Найыралчы чурттуң чазааның удуртукчузу Совет Эвилелиниге дыштанып болгаш оон-биле таныжар соруглалыг аалдап келген.

Финляндияның Премьер-Министри кадайы-биле кады Москвадан аңгыда, Волгоградка болгаш Сочиге баар күзелдиг.

(СЭТА).

ЫДЫКТЫГ ХҮЛЭЭЛГЕ

«Эрлик редакция! Чоокта чаа бодумнуң эрлик дедгеледиримни таварылга боок тып алдым. Ында хой чүүлдер бижиттинмеен: шериг албанының баштайгы хүннери, төрүттүнген хоорайым — Кызылдың дугайы кирген. Оң хоорайда мекпе эң эрлик үнелиг кижилер — чырык чаагай сеткилдиг кижи — аваа, инек башкым, база мени мактаар болуп аваан уруг болгаш аска-даа кижилер бар.

Ынчаарга ам ниитизи-биле мындыг. Солдат шинелим удавас хамаатыг хеп-биле солуур мен. Шериг албанынга эрттирген үш чылдарым алыдыралдың дайынчы университеди болуп, мекпе хой чүүлдерни өөреткен, ынчангаш ол хажам-даа үттүндүрбас».

Бо дээрге, шериг албаны эрттирип турар бичө сержант Ч. Мандыынчының республика солуннарының редакцияларының бирээзинге бижээн чагаазындан одуруглар-дыр. Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштеринге шериг албанын эрттирери бедик алдар болгаш миллион-миллион совет кижилерни маадырлыг чорукка, эрес болгаш шыдамыккай характерге кижизидериниң ёзулуг школазы боп турар. Ынчангаш үстүнде авторнуң шеригге эрттирген үш чылын амыдыралдың дайынчы университеди деп адаан ужуру-даа ол.

Хамааты болгаш Ада-чурт дайынкарының үзезинде чаңныг дег өттуг демисеттге кадыг-дошкун шыгалдааларны эртип, төөгүлүг тиилелгени чаагай аяган хөөчүн сайгалдың болгаш боттарының адаларының, акыларының, угбаларының алдарлыг дайынчы чаңчылын совет дайынчыларның амгы сайгалы ыдыктыы-биле кадагалап, оны улам байыдып, немеп турар. Оон-биле кады эртем-техниканың эң чаа чедиишкиннери-биле чепсегленген бистиң алдарлыг Чепсектиг Күштеривисие амгы үеде шериг албаны эрттирер аныяктарның ниити эртем-билиин бедик, техника болгаш күш-дамыр талазы-биле белеткеп шыырак болурун негеп турар. Чогуур назылыг аныяктарны шериг албанынга белетиргээ талазы-биле бүгү чурттаазы ышкаш, бистиң республиканың чамдык партия, совет, комсомол болгаш ДОСААФ органнары, районнарда шериг комиссариаттары улуг ажылды чорудуп турарлар.

Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Таңды районнарга, Кызыл хоорайга болгаш оска-даа черлерге шеригже баар өскүдарны байыдылдыг ёзу-биле үдээри чаңчыл апарган. Ылаңгыя Барыын-Хемчикте шеригге келдиртир аныяктар-биле ажылды оске районнардан дээре чорудуп турар. Ында келир үениң дайынчызының радиоуниверситеди бар. Шериг комиссариадының, ВЛКСМ, ДОСААФ райкомнарының, спорт клиптелиниң ажылдакчылары, башкылар, эмчилер оларга лекцияларны ой-ойде номчуп турар. Ол ышкаш ында хей-ниитичи ёзу-биле аныяктар ортузунга шериг-техниктиг спортчу билиглерни пропагандаларында база оларны совет Чепсектиг Күштериниң дайынчы чаңчылдарынга кижизидериниче, шеригзиткен оюнкарны организастаарынче улуг ынчээнгей салдынган. Оон түңнелинде бо чылдың баштайгы чартыында ол райондан шеригже чөрүткен өскүдарның мергүсекен. Оларның 85,6 хуузу Төрээн чуртту камгалаарынга белен боп демдектиг, 52 хуузу спортчу разрядтыг, 87 хуузу 8 класстан өрү эртем билиглиг болган. Ол бүгү солдат кижиниң нарын, берге бергежилди чедип алырынга, ынан Төрээн чуртунга шынчы баразын болурукта эргежок чугула дээрзи билдингир.

«Ада-чуртун камгалаары — ССРЭ-ниң хамааты бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези»— деп бистиң чурттуң Конституциязында тодаратқан. Ында үндезилээш «Бүгү-ниитти шериг хүлээлгезиниң дугайында» Хөөйлу эртикен чылын хүлээп алдынган. Ынчангаш амгы үеде ону чон ортузунга кайбаа-биле таныштырарынча болгаш камгавал-массалыг ажылды, шериг-патриоттуг кижизидилгени күштелдиреринче улуг ынчээнгей салдынган. Ылаңгыя совет Чепсектиг Күштериниң революючу, дайынчы маадырлыг чаңчылынга аныяк салгалды кижизидер талазы-биле улуг ажылдар чөрүттүнүп турар. Революючу, дайынчы болгаш нүш-ажылчы алдарның черлеринге чыл дургузунда Тываның аныяктары 1286 походтарны организастаанын, ында 26 шүң ажыт кижи киришкенин, хөөчүн салгалдың кижилери болгаш Совет Армияның дайынчылары-биле үш муң хире ужуражышышынарны кыыганын, «Зарница», «Харлыг десант» деп шеригзиткен оюнкарга, спортчу маргылдаалларга муң-муң өөлдар, кыстар киришкенин маңаа чижеп кыдыр чугаалаарга четчир.

Камгалал-массалыг ажылче, шериг-патриоттуг кижизидиргеже Коммунистиг партия неезээде улуг ынчээнгейни салып келген, «ВЛКСМ-ниң 50 чылының болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында бо айтырыг чугула черни эзеп турар. Ында мындыг одуруглар бар:

«Социалистиг Ада-чуртту камгалаары — аныяктарның ыдыктыг хүлээлгезиниң дугайында» Хөөйлу эртикен чылын хүлээп алдынган. Империализмниң агрессиялыг чоруунуң күштелгенинин болгаш делегей байдалының чидигленгенинин байдаалдарында аныяк кижи бүрүзүн социализмниң чаагай алыышкынарын камгалаарынга белен болур ыдыктыг кижизидери онза улуг-дузалыг. Комсомол... шериг ортодилгезин боттандырарынга, шеригге баар назылыгларны белетиргээринге идепкейлиг киржир, аныяк өөлдар, кыстарны ДОСААФ ажылынга хаара тудар. «Бүгү-ниитти шериг хүлээлгезиниң дугайында» Хөөйлуну боттандырарынга дузалаар хүлээлгелиг».

Бо харыысалгалыг улуг соруглуга партия, совет болгаш оскадаа хей-ниитти организациялары комсомолга боттуг дуза көргүскен таварылгада, оларның каттыскан күшенишкиннериниң, организаичы ажылының түңнелиниде чедишкинниг шиитпирлеттинер апаар. Соруглуга чүл дизе, шериг назылыг өөлдар бүдүрүлгеге ажылдавышаан тургаш, дайынчы эге ортодилгени эртикен турарын чедип алыр төлээде, бүдүрүлгелерге, ажыл-агыйларга, ортодилге черлеринге, ортодилге пунктуларын тургузары, школаларга шеригзиткен ажылга штаттан дашкаар инструкторларны, нурлавырда офицерлерни кайбаа-биле ниириштирери болур. Оон-биле кады олардан ДОСААФ-тың, спорт организацияларының шугуму-биле радистерни, адыгчыларны, чөлээчыларны, спортчу-разрядчыларны, санитарларны белеткээр ужуруглуг.

Аныяк ортоннерни Коммунистиг партияга шынчы ыдыктыг удуртуг революючуг, дайынчы болгаш нүш-ажылчы чаңчылдарынга кижизидери, оларга совет патриотизмин, удуртарының Найыралың база пролетарлыг интернационализмин үнелээр. Төрээн чуртка ынан, бөө-чепсээн хөлге тутпаан Октябрьның чаагай алыышкынарын камгалаарынга белен ыдыктыг кижизидери — ажыл үеде партия, профзвилел, комсомол болгаш оске-даа хей-ниитти организацияларының эң чугула сорулгаларының бирээзи болур.

Беш чылдың улуг тудуу Октябрьның ээлчээнде

Хову-Аксыда «Тыва кобальт» комбинаттың тудугчулары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл ойнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле күжениишкиниг ажылдап турар.

Бо хүннерде тудугчулар, шеверлекчилер, эштекчилер, инженер-техниктиг ажылдакчылар октябрь мурнунуң шалыпчы ээлчээниң социалистиг чарыкында хазар туттунган. Участоктарның, бригадаларның, цехтерниң коллективтери эрткен 9 айларның планның даалгаларын ажырган.

«Сибирь техмонтаж» трезинин ында Семен Чильчигешев бригадирлээн монтажчылар бригадазы мурнакчыларның одуруунда. Олар хуруктурулга цегиниң нарын дериглерин эптеп турарлар. Ажылдың темпизи кажангызындан-даа артык бедик. Ленинчи комсомолдуң ыбылаевилиниге чедир октябрь айның бүдүрүлге планын күүседирин монтажчылар шиитпирлээннер.

ЧУРУКТА: эш Чильчигешевтиң бригадазының белүк кежигүннери (Үстүнде чуруктa). Дуриуктурулга цегиниң ниити хевири. (Адаанда).

А. АИРНИҢ фотозу.

Бедик шаңнал

Хей-ниитиниң корум-чурум камгалаар министерствозунуң милиция органнарынга үе чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш эш Василий Андреевич КОЧЕТКОВ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

ЧАРЫШ-БИЛЕ

ЧЕДЕР ХӨЛДҮҢ кежээниг Чеди-Паш деп черде хову турлааңга хап келдивис. Аныяктарның ажыл-херээниң луғайын бригадир чугаалап турар:

— ВЛКСМ-ниң 50 чыл юбилейи база В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оон кижи бүрүзүнге аргим болгаш үнелиг. Мынчангаш бо ийи улуг болуушкунга бистиң бригаданың кежигүннери хайныышкыныг белетеннип, чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Чеди-Паштың аныяк механизаторлары эрестиг ажылдап, хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип, күш-ажылчы төлептиг салыышкының киргеннер.

Бо хову турлаа бир чыл бурунгаар комсомолчу-аныяктарны кылдыр тургустунган. Бригада кежигүннерин аныяк коммунист Сайнал Макар билгилиг удуртуп, аныяктарны күш-ажылче мөөнизеринче кижизидерин күштелдирип, кижилер-биле ажылдың харылсаалгалыын хандыр билип, онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип келген.

Механизаторларның ортузунда ажыл-агыйның шалыпчы шолбаннары илереп келген. Аныяк комбайнерлер Хүлер-оол Сундуй, Хүлер-оол Хенчи олар тараажының ат-алдарын ыдыктыг сагып турар, а чыл бүрү мурнакчы Сундуй Хүлер-оол совхозтуң хову корабличиниң идегелдиг башкарыкчызы болурундан аңгыда, идепкейлиг хей-ниитичи, комсомол комитединиң кежигүнү. Комсомолчу кыс Александра Кенден турлагның төп шаңынга тараа арыглаарынга шалыпчы ажылдаан. Ажаал алышкынга чоланчы Михаил Осуржап үлүг-нормазын үргүлүг ажыр күүседип келген.

Чеди-Пашта чер чарып турар тракторларның күсеү «хөөмейи» дүне, хүндүс үзүктелбес. Ангыс андарыгазында амгы хүннерде «ДТ-75» маркалыг беш трактор ажылдап турар. Бирги черни комсомолчу Буянды Кан-оол эзеп, хүнде-ле 7 гектар черни чарар тургаш, 12 га ажырып турар.

Бо бригадада макталга төлептиг, юбилейжи хүлээлгезин эрестиг күүсеткилээн комсомолчулар бар. Аныяк ишчилерниң ажылга кызымаа, амыралга туруштуу, соглээн сөзүн эзеп шыдаар ээ-харылсалгалыы—алдарлыг юбилейге эң дээре белек, төлептиг салыышкын болур.

«Совет Тыва» совхозтуң Чеди-Пашта комсомолчу-аныяктар бригадазы кожазы «Тимлелге» совхозтуң № 7 коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты чедип алган хову-трактор бригадазы-биле аразында социалистиг чарыштыг.

Д. САЛЧАК.

Социалистиг чурттарның сырый каттыжыышкынының херечизи

Совет Эвилели биле ЧССР-ниң чазактарының аразынга чарган Керээ — социалистиг дем каттыштырыгазының чурттарының сырый каттыжыышкынының бүзүрелдиг база бир херечизи. Төөгүдүг ол документтиниң Казахстанның эртемденнери Европага тайбыңны хандырарының, улустарның аразында аңы-дуңма найыралды болгаш социализмни быжыглаарының бүзүрелдиг магадылалы деп билип турар.

Чехословакиниде болуушкыннарның кандыг түңнелге чедирип болуру бүгү делегейге билдингир болгай. Иштинги болгаш даштыңы резакцияның күштери чүгле ол чуртта социализмге эвес, харын оон хесталгазынга, хамаарышпас чоруунга база кыймаып турган. Варшава Керээзиниң беш чурту чехословак аңы-дуңмаларга эргежээн чугула дузалаачыны көргүскен, реансылыг идегеттериниң оруунга эртиннес мөөнден болган. Европада тайбың камгалаттынган. Уң Керээ социалистиг дем каттыштырыгазының чурттарының айыыл чок чоруун идегелдиг хандырып турар.

Ш. ЕСЕНОВ.

Казах ССР-ниң эртемнер академиязының президентизи.

(СЭТА).

Эвилеливис бузулбас

Чехословакияның девискээринге совет шеригларнин тур турарының дугайында ССРЭ биле Чехословакияның чазактарының аразынга чарган Керээге мээң сеткилим Братсктиң ГЭС тудуунуң бүгү тудугжуларының сеткили-биле база бир демей ханган. Аңы-дуңма ийи чурттуң чазактары боттарының социализмни быжыглаар, империализмниң дайынзырак, чүткүлдериниге удур демисежир эвилелиң, чангыс эвин быжыглаар турасоруктуун илергейлээн.

Чехословакияның ажылчы чоннары совет кижилер-биле, бүгү социалистиг чурттарның улустары-биле кады тайбыңның болгаш депшилгенин оруу-биле чоруп олурар. Олар бистиң деткимче дузаламчыбысты алырынга кажан-даа ынанып болур.

И. ДЕНИСОВ.

Братсктиң ГЭС тудуунуң кол инженериниң ораалачызы, Ленинчи шаңналдың лауреады, РСФСР-ниң алдарлыг тудугчузу.

(СЭТА).

Марксизм-ленинизмге болгаш пролетаржы интернационализмге үндезилээш, бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны быжыглып турзун!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл ойнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Чаңгыс черниң кижилери

Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем участогунуң мурнакчы хойжузу Александр Сундуй-оол мал ажылынга чаэрби ажыг чыл дургузунда ажылдап келген. Ол юбилейлиг 1967 чылды багай эвес күш-ажылчы түңнелдерлиг үдээп, бо чылын база дээре көргүзүлгелиг болуп, төрүүр 100 хойга онаалтыр 104 хураганны, бир хойдан-на 2,6 кг дүктү кыргын алган. Артельдиң хойжуларының ортузунда калбарган социалистиг чарышка мурнакчы болганы дээш Александр Кыргысовичиниң колхоз башталар черн көрээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүтүнделел хүнүн таварыштыр ортектиг барааннар-биле шаңналаан.

Бо хүнерде мурнакчы малчын кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын колхозтуң тудуг бригадазының септевчилер звенозу-биле кады чорудуп турар.

• • •

Ол-ла колхозтуң мурнакчы саанчызы, ВЛКСМ обкомунуң кежигүнү, аныяк коммунист Санчай-оол Кара-кыс 1959 чылдан эгелеп төрээн колхозунга саанчылаан келген. Ол 1967 чылда бодунда быжыглаттынган 18 инектериниң бирээзинден-не 2339 кг сүттү сагган. Эрткен тос айларның түңнели-биле алырга, бир инектен-не ортумаа-биле 1700 кг сүттү саап алган.

Аныяк коммунист эш К. Санчай-оол ленинчи комсомолдуң чартык үе чыл юбилейиниң байырлазын таварыштыр алган хүлээлгезин күүседиривиниң кырында келген. Ол ам Торгалыг сүт-бараан фермазында партия бөлүүнүң группоргу хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар. Оон баштап турары ол фермавың коллективи эрткен тос айларда бир инекке онаалтыр 1372 кг сүттү бүдүргеи. Ында мурнакчы саанчы, коммунист эш Кара-кыстың эвээш эвес үлүг киргеи.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Эртемни практика-биле холбаштырар

РСФСР-ниң педагогика ниитилелиниң президентизи А. М. Арсеньев Москванын пионерлер ордузунуң индиринден эртемни практика-биле холбаштырарынче бодунуң ажыл-иштин өөрен кыйгырган. Ында октябрь 23-те РСФСР-ниң педагогика ниитилелиниң III съездизи ажыттынган.

Республиканың ук ниитилелде каттышкан барык 300 башкыларының толээлери сөөлгү съездиден бээр эрткен үениң дургузунда ажылдың түңнелдерин чугаалажыр дээш чыылган. А. М. Арсеньев «Школа болгаш амгы үениң эртем-техниктиг революциязы» деп отчёт илеткелинге бүгү өөредилге ажылын улам сайзырангайжыдар талазы-биле эртемденнериниң, школаларның, дээди өөредилге черлериниң, профессионал-техниктиг училищелериниң башкыларының шинчилел ажылдарын аналитээн.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүндеи бээр 100 чыл болурунга белеткелге холбаштыр Ленининиң чогаалдарын, ылаңгыя улус өөредилгезиниң айтырыгларының талазы-биле оон түүдерни, чугааларын хаты, казлаа-биле пропагандалаар, баштынчының амыдыралы бале ажыл-чорудулгазының чижектерниге аныяктарны кижизидер соруглуга совет башкылаа эртеминиң мурнунга тургустунуп турар деп, илеткелчи демдеглээн.

Бедик шаңналга

Хей-ниитиниң корум-чурум камгалаар министерствозунуң милиция органнарынга үе чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш эш Василий Андреевич КОЧЕТКОВ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

ЭВРИНЧҮГ МЕДЭЭЛЕР

★ ТАҢДЫ районда «Межегей» совхозтуң хойнуң 11 эргн кажааларын септээн, кайызынга-даа 800 хой кирер ийи чаа кажаалыг ийи кыштагны немей тутқан. Малчыннарга ийи чаа бажыңны база тутқан. Бар чурттагы бажыңнарының, чүнар-бажыңдарның септелгези база доозулган.

Совхозтуң Доора-Хадың фермазы кыштаглаашкынга белеп. Азаак фермазының белеткели база доостур чоок-шулаан.

Т. ТАЖЫ-САМБУУ.

• • •

★ УЛУГ-ХЕМ районнуң «Улуг-Хем» совхозунуң Алдыы-Шынаа салбырында инек саар кажаанның кол септелгези доозулган. Фермада 400 тонна ажыг силостуг, ситенни сөөртүп, сараатаан. Аңаа ферманың саанчылары, кадарчылары кол киришкен.

Ол-ла салбырында Шаңгыштыг-Арыгда аныяк инектер кыштаар черде 100 инек кирер кажаанны кыска хуусаала ажыглалга киргеи.

С. МАЧЫЛАП.

• • •

★ БАРЫЫН-ХЕМЧИК районнуң «Большевик» колхозу болгаш «Дөң-Терезин» совхоз, «Барлык» совхозтуң Аскы-Барлык болгаш Хөнделең салбырларының мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылдарын доосиан.

«Большевик» колхоз бо чылын 10 муң ажыг хойну 27 кошаннарга кыштатпадыр. Ол кыштатларда мал кажаалары, чурттагга бажыңнары четчир. Бир дугаар хойжу бригада бригадир Күрүг-Баярның удуртулгазы-биле он кыштагны белеткээн, курлавыр 3 кыштагны немей кылган. Ийи дугаар хойжу бригада 350 хой кирер бир, 300 хураган кирер бир кажаанны немей тутқан.

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

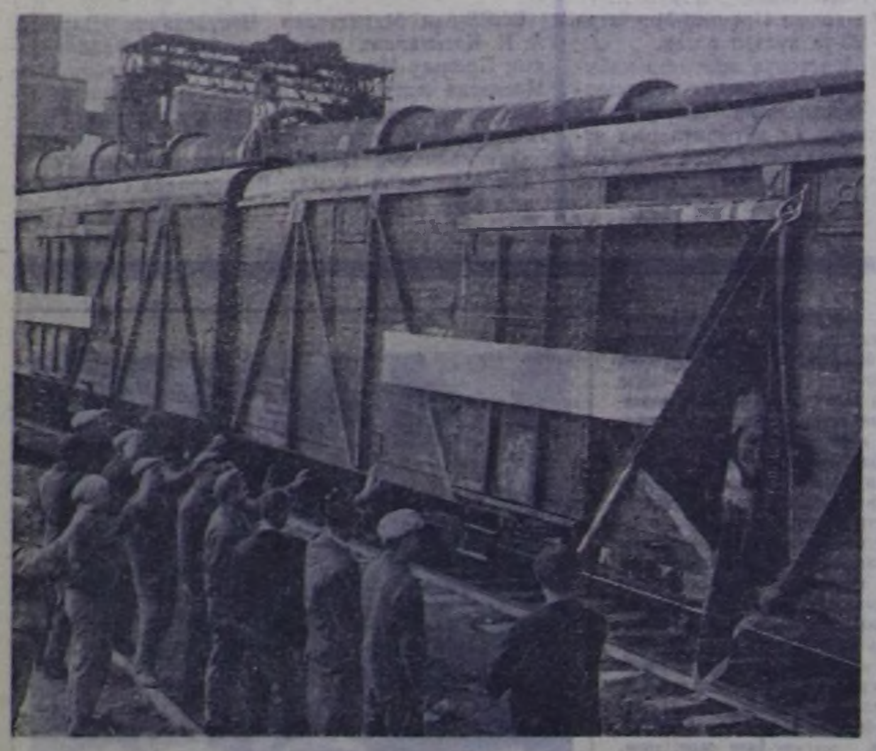

ДОПЕЦК ОБЛАСТЬ. Амвросиевка комбинатының плавдан ажыр бүдүрген продукциязын чүдүрген вагоннарда «Ульяновск хоорайның ленинча тураскаал төвүүн тудуглуларына — Амвросиевкавың цементчилеринден»—деп бижээн. Баштыңчының улуг тураскаалын тудуп тургузарына ол продукциязыны ажыглаар.

Владимир Ильичиниң төрүттүнген черинче цементилиг баштайгы вагоннарны чорударының митингизинге киришкеннер

ЧУРУКТА: Амвросиевканың цементчилериниң плавдан ажыр бүдүрген продукциязын В. И. Ленинниң төрүттүнген черинче чорудуп турары.

С. ГЕНДЕЛЬМАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

ХУРАЛ ЧҮНҮ ИЛЕРЕТКЕНИЛ?

«Улуг-Хая» совхозтуң төвүнде партия эге организациязының отчёт-сөңгүлдээлиг хуралы чөөнге чаа болуп эрткен. Отчёттуг үениң иштинде партия эге организациязының кылып чорутқан ажылының дугайында отчёт илеткелди партия эге организациязының секретары эш Барлыков кылган. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин болгаш СЭКП ТК-ның өөң дараазында болгулаан Пленумнарының доктаалдарын амыдыралга беттандырар, беш чыл планның хуусаа бетинде күүседир, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур өөнга бүгү талазы-биле чедиишкиннииг ушуражыр дээш ажылчын, албан-хаакчыларның ортузуига эвээш эвес партийни-организастыг, масса-политиктиг хемчегларны калбартып чорутқаның илеткелчи болгаш хуралга саналберген коммунистер чугаалап турган. Өөң түңнелинде Кок-Чыраа салбыры эртинеп кыжын мал кыштагаашкының чедиишкиннииг арттырган болгаш бо чайын малдың семиртилгезин эки организастаан.

Салбырның тараажыларының келир чылдың дүжүдүнге чайгы, күскү чөр аңдарылгазын чөгүүр айында бедик агротехниктиг деңнелге чорутқан. Салбыр бо чылын мал чөминге 700 төнна сиген бөлүктээр планныг тургаш, 786 төнна кылдыр ажыр күүседир арганыг болган.

Салбырда бүдүүлге мурнанчыларының саны хүн бүрү нөвүдеп турар. Чижээ: трактористер Семен Маковкин, Кандаковл Кызыл-оол, Николай Цыбин, Виктор Доржал, саанчылар Бавуу Уйнун-кыс, Донгак Уйнуилан, чолаачы Кыргыс Чалгын-оол олардың эки ажыын хурал деңгээлээн.

Оөң-биле чергелештирер партия эге организациязының ажылында бар четпестерге хамаарыштыр өтчёттуг хуралга саналберген коммунистер: Бичө-оол, Деспанай, Мачылай, Донгай, Мельников, Маковкин, Премехова, Терехина, Доржу, Доржукай олар чөптүг шүгүмчүвелдерни кылган. Чүл дээрге, өтчёттуг үениң иштинде партия эге организациязының ажылында бар четпестерге хамаарыштыр өтчёттуг хуралга саналберген коммунистер: Бичө-оол, Деспанай, Мачылай, Донгай, Мельников, Маковкин, Премехова, Терехина, Доржу, Доржукай олар чөптүг шүгүмчүвелдерни кылган. Чүл дээрге, өтчёттуг үениң иштинде партия эге организациязының бюро хуралдары чүгле дөрт удаа болган. Партия хуралдары ноонучуг иошкан белетнел-биле эртип турар. Эге организация секретары чамдыкта хурал чарлап каап, боду келбейн баар таварыгларар безин тургулаан. Парторганизация үндүрген шиитпирлериниң күүселдезини долузу-биле чедип албайн турган.

Салбырның болгаш база совхозтуң төп мастерскаязының ажылчыннарының ортузунда кижизидилге ажылы иошкан тургустунган. Оөң уламынан хөй-ниитиниң чурумун үрээр, арагалаашы прогул кылыр кижилер ам-даа хөй. Олардың аразынга коммунистер безин тургулаан.

Эртиен өөредилге чылында партия чырыдыышкының эге организация кичээнгейге албаанындан Кок-Чыраага тургускан эге политшкола чүгле чеди катап кичээлдээш, оөң соонда сандаралган. Совхоз төвүнде эш В. Курмутовтуң пропагандистээни, марксизм-ленинизм үндезинниерин өөренир школага база эвээш кичээл эртиен. Эге организация секретары эш Барлыков лекторлардан болгаш пропагандистерден негелдени иошкан салып келген. Агитаторларны аңгы-аңгы участокторга бижыглаваан. Партия эге организациязы тус-тус коммунистерге партия даалгазын бербейн келген. Эге организациянын органы «Коммунист» деп хана союн сөөлгү үеде шуут үнметтээн.

Салбырда хөй-ниити организацияларының ажылына партийни удуртулгаңы коштатканың хурал шиитпири буруу шапкан. Отчёттуг үениң дургузунда эге организация партия хүрээлеңинге чаңгыс-даа кижи хүлээп албаан, ынчангаш салбырда коммунистерниң хүрээлеңи өспестээн.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин чөгүүр үезинде үндүрерминче, мурнакчыларны шаңнаар айтырыгже парторганизация шөөлүг-ла сагыш салбайн келгенин коммунистер чөп шүгүмчүлээн.

Кыштаглаашкын белетнелинче парторганизация амдыгаа чедир кичээнгей салбайн турарын коммунистер окта таарышпас деп санаан.

Бо болгаш өске-даа четпестер эге организацияның партийни-организастыг болгаш политиктиг ажылының деңнели амгы үениң негелдезинге ыракта дүүшпейн турар дээрзин тодаргай хереченлеп турар. Эге организацияның ажылын үндезинни-биле эде тургузарын, үстүнде айыттынган четпестерни дүрген чайладырының хемчегларын алырын эге организацияның чаа соңгуткан составынга отчёт-соңгулданыг хурал дааскан.

О. ТАВАА.

ВОЛГОГРАД ОБЛАСТЬ. Волгоградтың Ф. Э. Дзержинский аттыг, үш орденниг трактор заводунуң комсомолчулары, аныяктары ВЛКСМ-ниң 50 чыл юбилейинге алдар кылдыр субботниктерде тракторлар колонназын организастаарын шиитпиргээн. Субботникке 20, 30, 40 болгаш 50 чылдарның комсомолчулары киришкеен. 145 машинаны белетээн.

Комсомолчу юбилейниң бүдүүзүнде кодээниң эң дээре механизаторларынга тракторларны хүлээдип бээр.

ЧУРУКТА: тракторларның комсомолчу юбилей колонназында 40 чылдарның комсомолчузу, слесарь чораан, а ам инженер коммунист А. И. Талдыкин бөлүк комсомолчулар-биле. Солагай талазындан оң талазынче — эштекчилер бригадири А. Панфилов, дарган С. Елин, дарган В. Белопольский, инженер А. И. Талдыкин, чондуруучу Т. Барсукова, эштекчи В. Кузнецова болгаш заводта ВЛКСМ комитединиң секретары Н. Муравев. Олар шуптузу комсомолчу субботниктерге идепкейлиг киришкен.

СЭТА-ның фотохрониказы.

УЛУГ КИЧЭЭНДИРИГ

БАШТАЙГЫ КИЧЭЭЛДЕН

«УТКА 25 чылы» совхозтуң директорунуң кабинединде. Арыг-силиг. Кичээл кылырынга аажок таварымчалыг.

Дыңнакчылар чыглып келген. Пропагандист Б. Ш. Дамба база ында.

— Эрткен чылын каш кижи өөренип туржук бис? Ам чеже кижи ирги бис? Программамысты доозуп ийик бис бе?— дээн айтырыглар оон-моон салдынып тур.

—Ынчаларга чогум каяа чедир өөренген чүве ирги, билир кижи бар бе?—деп, пропагандист айтырды.

— Программаның оң ийиги эгезинге чөткен бис — деп харыы ындыг болду.

Ам биздиңген: эге политшкола дыңнакчылары. Эрткен өөредилге чылында В. И. Ленинниң намдарын өөренип турган. Оны доозуп шыдавайн барган. Чүге?

—Башкывыс К. Иргит турган чүве, ол кижи чоруй барган соонда, өске пропагандист бербээн, ынчаар-за эрте берген чүве-ле болгай, түңнел шылгалда-даа болбаан — деп, дыңнакчылар аразында чугаалаштылар.

Өөредилге эгелээр дугайында белетнелге четпестер турганы база илереэн. Бирээде, дыңнакчыларның чамдыкызы чылгаң, бо школага чеже кижиү өөренир дээр дугайында ылавылалдыг санны кымдаа билбес.

Көдээде чонга эптиг болурун барымдаалаш, ону неделяның четверг санында кылыры шиитпирлеттингеп, ынчангаш баштайгы кичээлдерни октябрь 17-де чорудар кылдыр чарлаан турда, черле чурум бүтүүр дээш ынаапла 15-те чоруткулаар деп айтыпкын оң дөртте чедип келирге, чамдык кижилерге чарлаа четпейн барганы база илереди.

Совхозтуң төвүнге ийи бөлүгүнүң баштайгы хүнү мындыг байдалдыг эрткен. Бо болза организас талазы-биле белетелдиң кошкак болганын айтып турар-дыр. Совхозтуң Ак-Туруг, Иштии-Хем салбырларынга кичээлдерге дыңнакчылар эки чыглып, баштайгы кичээлдер организастыг болган деп медээлер сөөлүнде келген. Ынчалзажок кичээлдер бүгү черлерге шак мындыг организастыг эгелээн болза, улам эки дээрэй кымга-даа билдингир.

Чымаганнар бөлүгүмүнүң даргазын соңгуп ап, кичээл кылыр хүннерин, шактарын дургужуп алдылар. Пропагандист моон соңгаар кичээлдерни чорударының чурумун тодаргайы-биле чугаалап берди.

— В. И. Ленинниң намдарын программа ёзугаар эрткен чылын өөренип доозунаан турган болза, ам политиктиг билиглерниң үндезинниерин өөренип эгелээр ужурлуг турган бис, дараазында кичээлде ол памдарны уламчылаар апаар-дыр бис—деп, ол чугаалады.

Пропагандист тодарадып келирге, чамдык кижилер номнарын белеткеп албаан болду. Дыңнакчыларның айтырыгларынга харыылап, В. И. Ленинниң намдарын, аңаа холбашкан өске-даа номнарны, брошюраларны сатыылап алырын пропагандист чугаалап берди.

— Ыяңгыя улуг баштыңчының, төрүттүнген хүнүлеп, бүгү-ле чоннуң ийделекчилиг ажылдарын, ооң-биле чергелештир партияның болгаш чазактың сөөлгү үеде хүлээп алган доктаалдарының дугайында материалдарны база парлагылаан болгай, оларны тып азырынче кичээнгейни салып көрүнер — деп, пропагандист сагындырган.

В. И. Ленинниң намдарын өөренип дооскан соонда, кижи бүргүзүнге ону доозканының шынзылгазын бээр болгай, оң соонда дыңнакчыларның канчаар өөренип турганын баримдаалаш, дараазында өөредилгениң кандыг хемнирниге өөренирин тодаргайлаар апаар дээрэйи дыңнакчылар аңаа билип алдылар.

— Конспектилер кылыр, саазын, карандаш белеп болур, кичээл бүргүзүнге чүнү өөренткенин журналга демдеглээр, дыңнакчыларның кичээлге кээп турарын контрольга тургузар — бо бүгүнү ниити күш-биле шиитпирлээр бис — деп, пропагандист Б. Ш. Дамба база тайылбырлаан. — Назы-харыүлгады берген, ылаңгыя конспект кылыр талазы-биле көрдегээшкинге таваржы берген дег аштер база бар чүве болганда, далаш чокка, оожум, тодаргай кыдыр чугаалап турар мен, ынчангаш кичээл өйүнде кыдырешкек деңгеелеп ап турарын кымдыгып көрүнер. Оон ынай, айтырыг салыр, катаптавышкын кылыр, тодарадып чугаалажыр арганы-биле кичээлди шинарлыг болдурарын орландырыр бис.

Немелде номнарны база номчуур. Чижээ, «Ленин—Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургузукчузу» деп теманы кичээлге пропагандист тайылбырлаан болза, В. И. Ленинниң допчу номдарының аңаа хамаарышкан кезээн номчуурунда айтыда, бодунуң хуу библиотекаында номнарны көргеш, аңаа хамаарышкан үүлдерни база номчуур.

Богун кичээлди кылган болза, дараазында кичээлде дыңнакчылардан айтырыглар салыр апаар болгай, ынчангаш кичээл бүргүзүнге белетелдиг келир дээрэйи пропагандист чугаалавышаан, уламчылайдыр:

— Ниити айтырыгны салып каарга, эки номчуп алган, билиин бедидер дээш кызыдып чоруур кижилер. ол дораанна холун кодурер болгай, сорган кижиниң кайы хире өөренип турарын билип ап болурдур.— Кичээл саанында-ле айтырыглар салырга, чамдык кижилер үргүлчү ыыт чок олурар-даа болгулаар. Ынчангаш кижиниң адын адаап, аңаа тодаргай айтырыгны шуут база салыр апаар. В. И. Ленинниң ажыл-чорудулгазынга, амыдыралынга хамаарышкан коргүүт материалдарын база ажыглаар бис.

Совхоз төвүнге партия өөредилгезиниң талазы-биле баштайгы кичээлдер мындыг болуу. Моон ап, түрээ, совхозта парткомга улуг кичээндирииг болуп турар таварыгларар маңаа илерээн. Одче сагыш салыштыкының кошкатпас херек дээрэй билдингирдир.

С. САЛЧАК.

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң Чеди-Пашта Макар Сакмалга удуртқан комсомолчу-аныяктарның бригадазы вожаны «Типлелге» совхозта комсомолчу-аныяктар бригадазы-биле социалистиг чарыштыг. Бригада алган хүлээлгелерни чедиишкиннииг күүседип турар.

ЧУРУКТА: Агроном Лопсан Ширин-оол оң талазында Ламаа Дамба, Ендан Чусукпан, Буянды Кашпас Хомушку Кюзюн, Хертек Даржаа оларга ылчеглиг даалганы берип турары.

В. П. КОННИКОВТУҢ фотозу.

Эрес малдың ээзи

Коммунистер мурнуку одуругда

Бай-Тайгада «Кара-Хөл» колхозтуң баштаар черн ачельдиң мурнакчы малчыны Сагды Сайын-оолович Иргитти Москва—Ленинград баар турвсчи путёвкалар-биле шаңнаар деп шиитпирээн.

...Тайга ыяжының бүргүү шагда-ла дүшкеп, арга шаарарган, чүгле шивилериң, пөштериң бүргүлериниң погаан өңү өскерилбээн. Кашпан хемниң хүннээрек талазы ында чылыг, а арга-чарыкта эниг чаггаан хар хевээр, өнмеңнең нэн чаш харда бо-ла чуруттуна бергилээп чыткылаар. Дүне-хүндүс чок ырлап чыдар шапкын Алаштың даажы дам баргап ышкаш сагындырар.

Шак ол бойдус чурумалды, даалы-шимээнин Сагды Сайын-оолович чеже чылдыр дургузунда көрбээн, дыннаваан дээрэй. Ынчалза-да ооң ол өскен-төрээн черн хүн келген түдүм-на улам чаа аялгалыг, солуун кылдыр сагындырар. Хүн чаа-ла бедик тайгалар баштарын шовуп үнүп олурда, Алаш бажы Бизелигниң ээзи малчын Иргит Сагды кадартан эрес малы — сарлыы-биле ооң каттарында, мээстеринде бо-ла үне берген чоруур. Сарлыкты шимээп-ле эрес-ле кижи кадарар. Кадырбертти, харлыг дувуну, соокту тоовас, магалыг эрес мал.

Шак мындыг эрес малын Сагды Сайын-оолович кыштың соогунда, чайның ишинде-даа үргүлчү дуда кадарып, чангыс чайын безин каш катап одар солуп көшкүлээр. Чайлавадан хамыкты соңгай көжүп үнер. Ооң кыштаар, чайлаар черн ырак.

— Колхоз төвүнден безин 70 километр хире ыракка чайлаар-дыр силер, чалгаранчыг эрес бе, Сайын-оолович?—деп, айтырарга, ол мынчаар харымнаар.

— Чо-ок! Чүү дээример ол! Өөренип, чанчыккан ажылдыг болурга, амыдырал дег солуп чүве кайда боор.

Бо хүннерде оон сеткилин улам өөрүшкүлүг. Москва—Ленинград чедир туристээр путёвка-биле колхозу ону шаңнаанны малчынны ажылышчи сорук киирген. Бизелигниң чурумалдыг каттарынга сарлыктарын кадарып чораан. Сагды Иргит сеткилбиле бо-ла Москвада чедө берген олурар.

— Улуг баштыңчының төрүттүнгө-ле 100 чыл оң чоок-шулаа болурда, бой ажылчы-биле холбашкан черлерге баары дээрге, аас-кежик, алдар болгаш чоргаарал. Шаанда болза Кара-Хөлдеп Тээли, Кызыл-Мажалык безин чедөр ойлыг ийикпе. Үеним хөгжөлдүп турар. Аңаа оң ноябрь айның ортаа үезинге чедир турар. Оон соонда чогум кыштаглары: Үстүү-Кара-Үяк ол мынчаар көжүп чоруттар. Бо чылын ол 25 тонна сиген белеткээр планын 30 тонна кылдыр күүсеткен. Сарлыы март айны сөөлүреди, апрельге масселиг төрүп эгелээр. Чаш бызааларгa сиген бүрүн четчир кылдыр белеткеттингеп.

Совет кижи бүргүү бөгүнден даарта, бо чылгыышкынын кезир чылын артык ажылдаар деп күзелдиг. А Сагды Сайын-оолованчының күзели база ындыг. Малчының кодайы Балчый Чээн-ооловна база-ла күш-ажылчы кижи. Иргиттер 11 уругларны остүрүп кижизиткен. 1942 чылдан бээр коммунист Сагды Иргиттиң өгбүлезин чаңгыс чер чуруттуглары хүндүлээр. Ол боду кодээ Советтиң депутады, а районнуң коммунистери ону СЭКП Бай-Тайга райкомунун кежигүнүнге соңгаан. 53 хар чедир ваазыдөп берзе-даа, шудургу күш-ажылчы тура-соруктуг ажылдап чоруур.

Кадыр-каашпаа Алаштың Бизелигде сарлыктар оттап чоруур. Оларны арай чыпкаак, тырың мага боттуг, хүрең шырайлыг кижи кадарып чоруур. Ол болза Кара-Хөлдүң сураглыг малчыннарының бирээзи коммунист Сагды Сайын-оолович Иргит-тир. Ам каш-ла хонгаш ол узун орукче—Москва—Ленинградче аттанныптар.

С. ХЕРТЕК.

ХӨЙ-НИИТИГЕ ДАЯНЫР

СОВЕТТЕР БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ

Амгы үеде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңун сорулгаларын шиитпирээринге чер-чер Советтериниң, оон хөй-ниитичи организацияларының роли канчаар-даа аажок бедик турар. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оонга белеткелдер калбарып турар амгы үеде чоннуң идепкейн дыка бедээн. Ону детпин, хөй-ниитиниң бот-тывыышкыр организацияларынга даалыры — ажыл-чорудулгага улуг идегелиг болуруп мурнакчы кодээ Советтериниң дүржүлгазындан көрүп болур.

Республиканың кодээ болгаш суур Советтериниң аразында калбарган сопиалистиг чарышка Бай-Тайганың Кара-Хөл, Кавхемниң Ильинка, Барлыг-Хемчиктиң Эрги-Барлык, Өвурүүн Солчур, Эрзиниң Сарыг-Булуң болгаш оон-даа өске Советтери эки түңнелдиг болганын билир бис. Оларның чедиишкиннииг болурунга чүү дузалаашкыл оон айтырыгның харыызынга, бир дугаарында, соңгужучуларга даалыр, хөй-ниитиниң бот-тывыышкыр организацияларының ажылын идепкейжиткенинде деп харыылаар апаар.

Советтерниң күүсекчи комитеттери ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле эки-туранын улусчу дружиналарының, эш-хуузунуң судтарының, хөрээженнер клуб, библиотека чөөүзелдериниң болгаш төрээлер, кудумчу, квартал комитеттериниң болгаш аңаа-бүрү комиссияларының ажылынга даалыр ужурлуг.

Хөй-ниитиниң бот-тывыышкыр организацияларының ажылын удуртуп, оларга даалыр ажылды Каа-Хем районда Кундустуг кодээ Советиниң күүскому канчаар тургусканын көрээлиниер. Кундустуг кодээ Советиниң девискөрүнде Копту-Аксы, Кундустуг, Бай-Сөөт суурлар кирип турар. Суурларда улуг-улуг фермаларда хөй-ниитиниң бот-тывыышкыр организацияларын тургускан Копту-Аксы суур «Ленинча орук» колхозтуң төвү. Мында сес чыл школазы, эмнелге пунктузу, библиотека дээш амыдырал хандырылганың, культура-чырыдыышкынының өске-даа аалбаа черлерин, организацияларының ажылдап турар. Чоокта чаа 200 кижи олурар Культура бажыңын тудуп доозкан. Чоокка чедир-ле ол суурда хөй-ниити организацияларының ажылын мактап турган болза, ам оларның ажылы кошкаан. Эш-хуузунуң судунга киргеп билдирииишкиннер кердүннейн турар. Улустуң дружина (командири Г. Иванов) баштайгы үеде графиктиг тургузуп. Бодунуң ажылынын дугайын тускай дептерге демдеглеп турган болза, ам ону база-да сударатқан. Кодээ Советтиң күүскому (даргазы эш М. Белевский) ол организацияларның ажылын ала-чайгаарлашкынче киирип удуртулганы кошкатқан.

Кундустуг суурда хөй-ниитиниң бот-тывыышкыр организацияларының ажылын база-да кошкан. Ында эш-хуузунуң суду (даргазы П. Зубков) кандыг үүлгедилгелерни ол судка көрүп, кандыг хемчегларны хүлээдир дугайында ам-даа эки билбейн турар.

Кайы-даа суурларда ада-не комитеттери, хөрээженнер чөөүзелдерн ажылдап турар. Бо организациялар өскелериниге боларга чүгээр ажылдап турар. Копту-Аксыда ада-не комитедин 7 кижи составтыг тургускан. Комитет (даргазы эш Биткбаева) чамдык ажылдарны кылган. Өөренге чогуур назылыг уруглаарны школага хаара тударын, чамдык өөренникчилерге материалдыг дуза көргүзерин, ада-иелерни школа ажылынче хаара тударын дээш мышкаш, өске-даа ажылдарны чоруткан. Төрээлер комитедин школа-биле сырый харылаалыг.

Кундустугда хөрээженнер, чөөүзелин Е. Сальникова удурткан. Бо чылын оон составын чаартқаш, 5 комиссиялырны тургускан. Комиссия бүргүүнге чөөүзелдиң кежигүнүн бижыглаан. Республиканың хөрээженнер чөөүзелдериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың дугайын бүгү хөрээженнерге таныштырган. Оон кежигүннери фермаларга, мырыкы одарларда малчыннарның коданында база четкеннер. Озарның амыдыралы-биле таныжып, ону эжиждер дугайында хемчегларын алырын кодээ Советке, колхоз баштаар черинге тургузуп турган. Часкы, күскү хону ажылдарының үезинде культура-массалыг ажылларны хову турлагларынга чорудуп турган. Суурларның ариг-шевер байдалын хипаа көргеш, чогуур хемчегларын алган.

Хөй-ниити организацияларыбиле ажылады эжиждерин оң Советтиң чоокта чаа болган сессизиязынга чугаалашкан. Кодээ Советтиң чаңында хөй-ниитиниң бот-тывыышкыр организацияларынга удуртулганы эжиждин, оларга даянып ажылдаарын Кундустуг кодээ Советиниң күүскому хүн бүрүнүн кичээнгейлиг ажыр ужурлуг.

А. КОЛ.

ТЕРЕ-ХӨЛДҮҢ АҢЧЫЛАРЫ

Кызыл хоорай Советинин «Тере-Хөл» колхозунун девискээри Тываның байлак булуннарының бирээзи. Ында кат-чимисса, аң-мең-даа, балык болгаш арга-ыяштыг арбын. Бойдустуң бо кайгамчыктыг чазагай байлаан камгалап-кадагалаары болгаш чап ажыглаары ук черинин чурттакчыларындан баш хамаржыр.

Аңнаар-тилеп ажылындан «Тере-Хөл» колхоз эвээш эвес оруглаты киирип ап турар. Оон чижээн эрткен аңнаар сезонундан көрүп болур. Ол колхозтуң аңчылары 16725 диинни, 300 ажыг ак-кодаанны, 332 киштиг, 6519 ондатраны, 30 хире боруну болгаш өске-даа аннарны өлүрген. Ынчангаш колхоз аңнаар ажылындан 32500 акшаның оруглазын киирип алган. Бо чорук аңнаар ажылының ажыктыын бадыткап турар.

1968—69 чылдарның аңнаар сезону Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнуң бүдүүзү болганда, аңчылар ол байырлалга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бедиткен хүлээлгелерни ап, социалистиг чарыштыг калбарткаллар. Аңчылар өлүк тывыжынган хөй оруглаты киирип алыр соруга-биле 26000 диинни, 10300 ондатраны, 300 киштиг өлүрүп, күрүнеге дужаарын хүлээнгет, колхозтуң 150 хире аңчылары тайгаларже аттаныпкан. Оларның аразында Доржу Дерме, Шыырап Серен, Идам Дарма, 69 харлыг Бурат Эртине болгаш өске-даа хоочун аңчылар бар. А херээжен аңчылар Александра Чурукпан, Коя Чолдакмаа ышкаш мурнакчы болгаш идепкейлиг аныяктар база хөй.

Өлүк-тывыш ажылынга Бүнгүртүг суурнуң школачыларының киирген үлүг база мактанчыг. Эрткен чайын 113-тен 328 чедир өргелерни узуткаан Федя Чыпсың, Толя Баадың, Алёша Сүрүңгүр олар сельпо болгаш колхоз баштаар черлеринден шаңналын алганнар.

Аңнаар сезонунуң үезинде аңчылар чүс-чүс километр ырак тайгаларже чоруп каарлар. Оларның аъш-чеми, идик-хевви болгаш чурттаар оран-савазы багай эвес болур ужурлуг. Колхоз баштаар чери болгаш Кунгуртуг сельпозу аңчыларга тазырымчалыг байзалдарны тургузарынче сагыш салып турар. Амгы үеле Хаан-Тайга, Үеттүү болгаш Алдыы Балыктыг-Хемнер, Хаптагай сыны, Тарыс ынчаар 30 ажыг аңчы бажыңнар туттунган болгаш оларның шуптузунда демир суугулар бар. Аңчыларның ак-чемзээ, идик-хевви болгаш аъш-чеми магадылаттынган. Колхоз аңчыларга 300 ивини, 100 аътты берген.

Тайга-каскакка артынчактыг аътты-даа, коштуг ивилиг-даа чорууру берге болганда, аң-не берт черлерниң оруун чайынна аштап, арыглаан. Бо бүгүнү бодап көөрге, «Тере-Хөл» колхозтуң болгаш сельпонуң удуртукчулары аңнаар ажылын үнелеп турары илдең.

Аңчылар аътталырының мурнунда хыналда алышкынналарны болгаш хайгыларны кылган. Оон түнелиниде бир аңчы хүнде 5—10 диинден эвээш эвес олчалыг болуру илереттинген. «Тере-Хөл» колхозтуң девискээринде диин мурнуку чылдардан эвээш болза-даа, колхозтуң аңчылары планныг онаалгаларын алдарлыыбиле күүседип шылаар дээрзинге бүзүреп болур.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

МАЛДЫ ХҮР КЫШТАГЛАДЫР ДЭЭШ

Күстүң сөөлгү хаан, чылыг хүннери кыштаглаашкынга белетиилеп таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Эрзинниң Ленин аттыг колхозунуң малчыннары эрткен үеним ажыл-агыйжы өзүп-биле ажыглап, өзөн ажылдарны кылып аптар аргалыг болганнар. № 2, 3 бригадаларның сигенчилери мал чеми белеткээрин уламчылап чөрүткен. Алаактар аразында, оргулаштарда арткан сигенни олар хумагалыг иезин, белдүрүп албышаан, кыштагларже удур сөөрткен. Кескен тараа савазын хөнээннекчи трактор, боду дүжүрер машина-биле сөөртүп, чаңгыс черде белген. Ону пресстээш, кыштагларга чем чедирер. № 1 сигенчи бригада сигең белеткилин үргүлчүлээш, сөөлгү беш хонуктарда 15 тонна сигенни Тес ол чарыында хөвүдарга белетиээш, Улуг-Кажаада сөөртүп эккеп сараатган каан. Бода мал фермазы, хойжу бригадалар 2—3 машина шти сигенни чедиртип ап, а сөөртүнмээнин кажаладып, эки кадагалаалга тургускан. Кыштаг белеткээрин № 2 хойжу бригада дооскан. Колхозта мал кажаацларының хөй иезин эргн, зоотехниктиг чуруумнарга таарышпас болганда, немей туттунган чаа кажаалар мал ажылынга эки салдарлыг болуру чугаажок. Бо чылын түлеп № 1 бригада безин хураганга ийи, хойга бир чылыг кажааларны туткан.

Районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги Д. Хорлуу-биле кады чамдык кыштагларга чордум. Маңгыс-Аксы деп черде кыштага молдургалар кыштаап. Оон малчыны Күндел кышка ыяк белеткенген. Элээн хөй демчээлдиг сигенни кыштазында сөөртүп эккеп алган. Он хире оваа өдөнти коданда болуп каан, оон чамдыкызын септеп чылыглаан кажааларда киирип төккен. Кыштагның иштн байдалы арыг-шевер. Хойжу Содунамның кыштаа базаза кышка белеп. Ол кыштаан чазын кожуп чоруттарда-ла септеп каан. Чайын кээп, чамдык немелде септелгелерни кылган.

Бо кижилер дег ажылынга өө-харыысалгалыг, ажыл-агыйжы малчыннар колхозта хөй. Чамдык хойжуларның күзеглери хемнер унунда. Ынчангаш олар кыжын одаар мяжының белеткилин кылып ап турары черле эки.

Ынчалза-даа мынча орай-таагыже чедир-ле кыштаглырына хол дегбээн хойжулар база бар. Кыргыс-Тей деп черде хойжу Торгууттуң кыштаанда чаа хураган кажаазын тударда-ла шынар чок кылган, а оон соонда ол кажаазы септеп чылыглавааи. Ында чурттаалга бажыңы эрткен кыжын мырынай хураган кажаазынче шилчээп. Чайын ону септеп эгелеп чоруй ара каапкан, печка кылыры-биле дүжүрүп каан туубу үреннп чыдар. Хойжу Бегзинниң кыштаары бригада төөү боот турар черде ийи аал чурттаар бажыңны чугайлап, чамдык септелгени чорутса-даа, пачкалары база салдынмаан. Бээзинниң шалалары шуут шаараш, соңгалары буузук. Ында кудук септеттинмээн. Хойжу Хайыңның Бүрээ деп черде кыштаа база чаржынчыг байдалда.

Ажыы-биле чугаалаарга бо № 1 бригадада 11 кодан мал бар. А белеп кыштаглар дыка эвээш. Сиген белеткилин орайтаваже чорудуп турганы жи-ле харын, чүге дээрге 163 тонна сиген белеткеттинин, план чүге 60 хуу үүсеттинген болганда тудум-даа сиген үнелиг. Ынчалза-даа чаңгыс талалаар чоруктуң уржуундан кыштаглар септеттинмейн турган. Малчыннар чурттаар 4 бажыңның үжүнүң белеп эвээнн көрдүвүс. Бригада төөүнде чунар-бажың тудуун шагда-ла ара каттаан. Байдал мындыг турбуже, бригадирнин: «ийи хүн иштинде кыштаглар белеткээрин шуптувус шеф-биле бүрүн доозупкаш, оон соонда одаар ыяш белеткелинче үнүтер бис» деп медеглээнн чөптүт эвес.

Ленин аттыг колхозта иштиннің малын хүр кыш ажыррар дээш чоруттунуп турар ажылдарның чедери болгаш четпезин мындыг-дыр. Колхоз мал чеми белеткээрининң планын чүге 49 хуу үүсеткен төлээде, кыжын бергедээшкиннер чайлаш чок. Мал сапы эвээш эвес: барык-ла 11 муң чыгаа хой, 1200 ажыг мыйыстыг бода мал, ийи кодан ашкы болгаш өске-даа. Мал чемин камнаар ажыглаан, одарладыышкынны планнаап чорударының чугудазы моон илдең. Кыш келген. Кылдынмаан ажылдарже күштү мөөнеп, таваарлаашкындан дарый үштүнар, эки ажылдаар хөрек.

А. ДЕМБРЕЛ,
«Шынның» корр.

ИДАМ ДАРМА хоочун аңчы. Эртиен чылын 300 диинни, 7 киштн өлүрген. Колхозта боттывынгыр ураи чүүл билгүмүүн идепкейлиг киржикчизи. «Тере-Хөл» колхозтуң малчыннарының болгаш ивилилериниң нүзенчиг аанчызы. (Үстүнде чурукта).

1947 чылда төрүттүнген комсомолчу кыс АЛЕКСАНДРА ЧУРУКПАН. (Ортузунда чурукта). Ажылдап тургаш кежээни школаның 10 классын дооскан, 1965 чылдан бээр аңнаы Шулуунуу, чеңгези Аңчымаанны эдерип аңнап эгелээн. Ол эрткен чылын 130 диинни, 3 киштн өлүрген. Агиткультбригаданың идепкейлиг киржикчизи, тудугчу.

ШЫЫРАП СЕРЕН тудугчу. Ол 1967—68 аңнаыр сезонунуң чылында 230 диинни, 8 киш, 1 буур олчаныг болган. (Адаанда чурукта).

Фотолары авторнуу.

YE МАНАВАС

Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң Степан Комбуга удуртkан тудуг бригадазының кежигүннери 2 эвено болуп алгаш, беш чылдың үшкү чылында колхозтан берген планныг онаалгаларын түүседир дээш шалыкып ажылдап турар.

Тудугчулар 6 аал иштн чурттаар 3 бажыңның тудуун кылып, оон ийнзин ажыглалга дужаараан. Шээр малга 12 кажаапы септеп, чаартын кылырын бүрүн дооскан. Колхоз төөүнге болгаш Мугурда хойжу бригаданың төөүнге ийи кудукту казып база ажыглалга киирген. № 2 хой бригадазының ажыл-ишчилеринге чаа кызыл-булуңну кылып берген болгаш оон ам үүлге печказын салып турар.

Бо чылын колхозчулар 10 муң тууйбуну, 10 тонна чугайны боттарының күжү-биле кылып алган. Ынчангаш ол колхозтуң тудуг ажылдарын дүргедедиринге улуг дузаны чедирген. Ынчалза-даа колхозтуң тууйбу талазы-биле негелдезин чедир санаваанындан кылдынган тууйбу сөөлгү үеде чедишпейн турар.

Колхозтуң тудуг ажылынга мергежилдиг, үр чылдарда ажылдап келген тудугжуларның саны чыл бүрүде өзүп турар. Ындыларга Ликсоо Мешпек, Иван Муна хамааржыр. Олар хүн бүрүнүң үлүг-нормазын доктаамал 120—130 хуу күүседип, кады ажылдап турар эш-өөрүнге арга-сүмээнин айтып берип, боттарының үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Колхозтуң тудугжулар төрөөн колхозунуң тудуг-суурун дүрген кылыр талазы-биле мурнакчы ажылдап турда колхоз баштаар черн тудуг материалдары-биле үзүктелиишкининг хандырып келгенинден 20 автомашина турар гаражты база чаа 250 кижи киирер клубту элээн наш чылдар улаштыр тудуп келген.

Колхозтуң эрги гаражы машина тургузар арга чок үрелген. Кыштың соок үези чоокшулап, күстүң сөөлгү айы үеринің кырында келген. Ынчангаш шак-че мапавас. А чаа гаражтың ажиктери-даа кылдынмаан, сөңгалары-даа шилдеттинмээн. Гаражты бус-биле иилдип чылыдар, оон котельнаазы кылдыыза-даа одалга системазы шуут кылдынмаан. Ынчангаш одалга системазындан эгелээш монтаж ажылынга чедир дыка хөй ажылдар бар.

Колхоз баштаар черн баш бурунгаар одалга системазының котельнаазын, оон батареяларын болгаш трубаларын мынчага чедир дилеп, тыптынып албаанындан сөөлгү үеде бо чүүлдерин бүрүнү-биле тыптынып алыры бергедеп турар. Хүн келген тудум ваштыга хонган машиналарны ходелдирип, ажылдалдыры чолаачыларга даржыктыг болуп турар. Агвар-бойдустуң чылыг үезинн ажыглап, гараж тудуун дүргедиири колхоз баштаар черинин, ында партия организациязының соңгаарладып болбас сорулгазы болдур.

Чонның культурлуг дыштанылгазының одаа — клуб тудуунче база улуг кичээнгейни салып, ону 1969 чылга ажыг-аалга киирер дээш хемчег алыры чугула.

А. КУМАЯК.

делегей бо хүннерде

Болгарияның Эртемнер академиязының үүс чылы

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Эртемнер академиязының үүс чылын байырлаар талазы-биле комитеттиң бирги хуралы БКП ТК-ның бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Тодор Живковтуң даргалаашкыны-биле Софияга болуп эртиен. 1969 чылдың төнчүзүнде юбилейлиг байырлалдарның программазының төлевилелиин ол хуралга чугаалаамып көргөн.

Хуралга чүве чугаалап тургаш, Т. Живковтуң демдеглээни: Болгарияның Эртемнер академиязының үүс чылы болгар эртемниң болгаш культураның төөгүзүнде, Болгарияның бүгү төөгүзүнде улуг болуушкун болур.

Болгарияның Эртемнер академиязы эң социалистиг ниитилелди тургузарынга партияның болгаш күрүнениң эртем талазы-биле уламчылаар үүлгезин ол чугаалаан. Бистиң эртемденнеривис партияның болгаш улустуң хүндүтнелиин, ынакшылын ажыглап турары чөптүг чүүл болган.

Эртемнер академиязының нөшигүннери депшилгелиг туруштарны кезээде барыидаалап, эртемни дамчыштыр чонга, депшилгеге бараан болурунче ак сетиилдим-биле чүткүп келгенин Т. Живков демдеглээн.

Академияның үүс чыл өөн ёзулап демдеглээри Болгарияның Эртемнер академиязын уламчылай хөгүзүлериниң перспективаларының дугайында боттуг беседазы чоруларынга чылдаг болур деп, Т. Живков чугаалаан. БКП ТК-ның июль пленумунуң шиитпирлерин барымдаалаваш, академияның чугула хүлээгээзи болза эртем политиказының, эртем ажылчорудулгазының эртемге үндезилеттинген тактиказын болгаш стратегиязын ажылдап кылыры болур.

Академияның үүс чыл өөн ёзулап демдеглээри академияның делегей харылзаларын, бирги ээлчегее ССРЭ-нин Эртемнер академиязы-биле харылзаанны уламчылай калбарттырынга база бир хайгамчыл бараан болуушкун болур дээрзинге чигиниг чон деп, Т. Живков чугаалаан.

Румынияга Октябрь байырлалы

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Совет Эвилели-биле Найыралчы харылзаалариның румын ниитилелиниң Кол төвүделн (АРЛУС) Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнга хөлбаштыр Румынияга чорудар хемчегларининг планын чугаалажып көргөн болгаш чүүлдүг деп саналн.

АРЛУС-туң Кол төвүделиниң даргазы М. Рошианунуң демдеглээни болза, эрткен чылдардагызы шыкаш, бо чылын АРЛУС байырлал хемчегларин организастаарынга база идепкейлиг киржир. Бүдүрүлгелерге, кедээ ажыл-агый бүдүрүлге кооперативтеринге болгаш Румын-совет найырал бажыңнарынга байырлыг хуралдар болур, лекцияларны номчуур, литература кежээлерни, совет фильминиң делгелгезин болгаш кежээнин организастаар.

Совет культураның ам Румынияда эртип турар хүнперининң программазын ёзулаар ноябрь 7-нин бүдүүзүнде «Космосту шингээдип алырынга ССРЭ-нин чедишкиннери» деп делгелгени ажыдар.

Октябрьның 51 чыл оюнга бараан болдурган хемчеглер Бухаретиге байырлыг хуралбиле доостур.

Коммунистиг аныяктар Эвилелиниң ТК-биле кады АРЛУС комсомолдуң 50 чыл оюн лекцияларны номчуур, делгелгелерни организастаар болгаш өске-даа хемчегларни чорудары-биле демдеглеп эртпрер деп турар.

Реакцияның планнары бууран

СОФИЯ. (СЭТА). «Бистиң хөй-ниитивис, бүгү болгар улус совет-чехословак керээ сетиил-сагыжының ханызындан байыр чедирип, марксизм-ленининизмге үндезилээш, ажы-дунма чурттарның аразында интернационалчы харылзааларны быжыглаарының оруунга аажок чугула базым кылдыр, тайбыңнык, найыралдың болгаш социализминиң херээнге салыышкын кылдыр ону үнелеп көрүп турар» деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну бижээн. Солуннуң оон ынай бижээни болза: «ол документиже кичээнгейниң угланганы тодаргай. Сөөлгү айларда Чехословакияда болуушкуннар, ыяңгыя социалистиг дем каттыштырылганындан ол чурттуң хоорулдурар дээр империализминиң болгаш ниитпки реакцияның оралдажыышкыннары буурап дүшкен. Совет Эвилелиниң болгаш Варшава Керээзиниң өске-даа дөрт күрүнеерикиниң алган ажыктыг хемчегларининг ачызында, чехословак улуска оларның көргускен интернационалчы деткимчезининг ачызында ол оралдажыышкыннар буурап дүшкен.

Социализм дээш, империализмге удур сес кырынга эвес, а херек кырынга демиселип турар бүгү кижилер, хосталганың болгаш хамаарышпас чоруктуң хөөнүн эвес, а шынчы намгалакчылары болуп турар кижилер, контрреволюцияның хорадыг бодалдарын тодаргай бижип турар кижилер эвилелчи бөш чурттарның алган хемчегларин түүлдүгүнгенге».

Совет-чехословак керээ «социализмни чоорту сандарадырын» нүзээн күштерининг дүвүрээзинин хөдзеткен, керээге ат салган чорук делегей реакциязының планнарына болгаш бодалдарынга өлүмнүг согуушкунну таварыштырган дээрзин солун демдеглээн.

АЛБАН ЕЗУЗУНУҢ 27-ГИ БЕСЕДАЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Октябрь 23-те Парижке ВДР-ниң болгаш АКШ-тың төлээлекчилериниң аразынга албан ёзузунуң 27-ги беседазы болган.

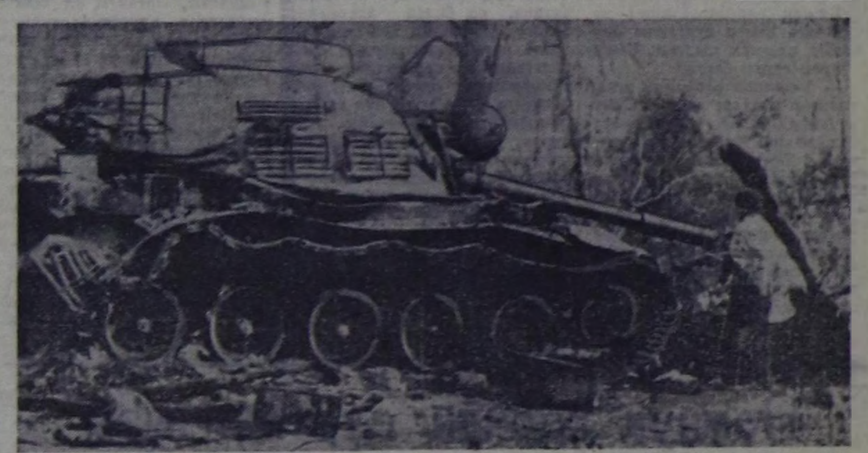

Мурнуу Вьетнамда хосталганың улусчу чепсектиг күштерин биле америк-сайгон шеригленнииң аразында шыдгы тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Ажеленчилер авиабергe когаралдарга таваржып турар.

ЧУРУКТА: Хосталганың улусчу чепсектиг күштерининге узуткаткан аар америк танкының өртенип чыдары.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Гаагага конференция

ГААГА. (СЭТА). Индонезияга чээли тыпсыр чурттарның конференциязы Гаагага доозуган. Конференциязының түнелдериниң дугайында хүлээп алган ыяңнадыгда демдеглээнибиле алырга, Индонезия 1969 чылда 500 миллион долларны —1968 чылдыкынан дыка хөй түүнү үндүрүп бээрин чээли тыпсыр чурттардан дилээп. Чээли тыпсыр чурттарның төлээлери Индонезияның чаа дилээн «кичээнгейге ап көөрүн» боттарының чазактарынга сүмелээр. Хөй түүнүг чаа чээлини тыпсыры империалистиг күрүнелерден Индонезияның экономиктиг болгаш политиктиг хамаарылгазын улам ыяй күштелдирери болур дээрзин тайылбырлаан-даа херээ чок.

Конференциязының киржикчилериниң хөй нуруузу Индонезияда акшаның өртек чокталыры дендеп барган, өртектер аартаан, даштыкы садыг хоозураан, күрүнеиниң хөй бүдүрүлгелери хагдынып турар дээрзин миннир ужурга таварышкан.

Сухартонуң чазаа монополияларның ажыл-чорудулгазынга бүрүн арганы тыпсып берген. Ам үеде Индонезияда 80 ажыг даштыкы улуг монополиялар болгаш фирмалар турумчуй берген.

Барыын тала Индонезияны канчап-даа халас акшаландырбас деп чүвеин конференциязга база катап бүзүреткен. Чижээ, «Траун» солуннуң ыяңнатканыбиле алырга, нидерландылар чазаа «Индонезияның мурнунга негелдеин тургускан, бо негелдеин ёзугаар чээли тыпсыр чурттарның конференциязының шиитпиринге дүүштүр Индонезияның алыр дузаламчызын чүгле голланд продуктуларны салып алырынга ажыглаар ужурлуг». Моон-биле кады империалистиг күрүнелер, хамыктың мурнунда АКШ, Мурнуу-Чөөн-Азияда боттарының агрессчи политиказын деткиринче ол чурттуң албадаарын ораладашпышаан, Индонезияның мурнунга политиктиг негелдеерни база тургускан.

Индонезияга чээли тыпсыр чурттарның конференциязының ажылынга Австралия, Бельгия, Франция, ГФР, Япония, Англия, АКШ, Нидерланды, Канада, Чаа Зеландия, Швейцария, Австрия, Дания, Норвегия болгаш Индонезия киришкен.

Совет эртемденниң лекциязы

КАБУЛ. (СЭТА). Чөөн Чүү талазы-биле совет эртемден профессор Р. Т. Ахрамович «Совет Эвилели биле Афганистанның аразында найыралчы харылзаалар» деп лекцияны Афган-совет найырал ниитилелиниң номигүннериниң, эртемденнерниң болгаш хөй-ниитиниң мурнунга номчаан. Лекция соонда Афганистанның төөгү ниитилелиниң даргазы эртемден Хабибиниң демдеглээни болза, Чөөн Чүү талазы-биле совет эртемденнер Афганистанның эрте-бурунгу төөгүзүн чырыткан найгамчын ажылдарны боттарының нуш-ажылы-биле тургускан.

Школа биле колледж— тулчуушкун шөлү

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизи В. Чуксеевтин дамчыткаңы болза:

АКШ-ты сиагээн негр чоннуң бодунуң эргелерин камгалаар дээш демиселп школаларже болгаш университеттерже шилчээн. «Школалар болгаш коллежилер тулчуушкуннуң шөлү болу берген» деп «Ю. С. Ньюс Энд Уорлд Рипорт» журнал айткан. Октябрь ортан үезинде негр болгаш ак кештиг школачыларның аразынга болган мөсилдежишкининиң, а ол ышкаш негрлерниң чыскаллының түнелиниде Чикагога, Филадельфияда, Питтсбургга болгаш өске-даа хоорайларда эвээш каш ортумак школаларны «тур» хаптаан.

«Демократтыг ниитилел ээш студентилер» организациязы ортумак школаларның өөреникчилерин болгаш ээдэ өөредилге черлериниң студентилерин каш хонуктун мурнунда ажыл соксаадышкынынче кыйгырган. Организациязының удуртукчулары «америк демократиязының дугайында хоозуп бодалды сойгалаар» болгаш «сошулданын мегечи, нүүлдүг утказын көргүзеринбиле» ажыл соксадышкынның ноябрь 5-те — президентиниң сонгулга хүнүнде капсырлаштырар болап турар.

Хөй школаларга месилдежишкин негр башкыларның санын көвүделир, негр чонның төөгүзүн башкыларын негээн чылдагаанынга болдунган деп, «Ю. С. Ньюс Энд Уорлд Рипорт» журнал бижээн.

Филадельфияда бир ортумак школаның негр школачылар болгаш башкылары «ак кештиглер» районнарын дамчыштыр школаларже бар чораан негр школачыларга удур каш удаа халдаанынга удурланыышкынның демлээ кылыр ол школаның бажының дуне ээлеп алган дээрзин журнал дыннаткан. Питтсбургка полиция корум-чурум чок чорукка киришкен дээш 45 негр школачыларны тудуп хоругдаан.

Школаларга болгаш коллежилерге хөлөөэшкиннер улам күштелир боор деп, журнал баш бурунгаар бижээн.

АЖЫЛ ЧОКТАР

КОЛОМБО. (СЭТА). Бо үеде Цейлонда 500 муң хире ажыл чоктар санаттынып турар, оон иштинде ортумак школа дооскан 80 муң оолдар, кыстар бар. Бо санмедээлерни «Экономик Джорнал» солун полицейжи эрге-чагыргаларның илеткелин барымдаалаап, дыннаткан. Ажыл чокталыр чорук ортулукта кем-херек үүлгедиринин база бир кол чылдагаанны болуп турар деп, солун демдеглээн.

ЛОНГОН МОЖУДА

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хосталарының Улусчу чепсектиг күштерининг кезектери октябрь 21-де Лонгон можура тулчуушкуннар үезинде айзымнынын 330 солдаттарын чыскаалдап үндүрген, оон иштинде 200 американнар бар болган. Дайзынның хөй солдаттарын тудуп азаган, вертолёттуу дүжүр аткап болгаш хөй санныг боо-чепсектн хунаап алган деп. Вьетнам информас агентилел Хосталга агентилелдин дыңнадынын барымдаалаап, дамчыткан.

ЧАҢГЫС ААЙ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫРЫ ЧУГУЛА

ХАРТУМ. (СЭТА). Судан күрүнеиниң баштыңы Исмаил аль-Азхари араб күрүнелерниң чөвүлел хуралын ээдэ лениелге чыылдырар деп, бүгү араб чурттарны база катап кыйгырган. Чуртка национал-демократтыг революцияның көрт чыл болган оюнга холбаштыр чүве чугаалап тургаш, оон мелеглээнн: чөвүлел хуралды ээдэ лениелге юп-зораан чыылдырар ужурлуг, чүге дээрге, Чоокку Чөөн чүкте байдал улам чидигленип турар. Араб чурттар израиль айыылга улуг турүүр төлээде кады чыглыг болгаш чаңгыс аай хемчегларин алыр ужурлуг деп, ол чугаалаан.

ОРУС ДЫЛДЫ ӨӨРЕНИП ТУРАР

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Үш чылдың мурнунда Конгода Совет культура төвүнүң чанында орус дылды өөренир талазы-биле курстарны тургускан. Курстар конго аныяктарын ортузунга калбак неитерээшкинни дораан чаалап алган. Бо өөредилге чылында 300 хире конгочулар кичээлдеп турар. Курстуң дыннакчылары совет улустуң амыдыралы, чуртталгазының дугайын улуг сонуургал-биле таныжып турар.

Туттурган америк ужудукчунуң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың шериг-далай ужар түүлүнүң капитан-лейтенантызы Хаг Стаффордтуң бразил журналиске берген интервьюзунга медеглээни: «Вьетнамда шериг талазы-биле кандыгдаа тиилелге баш бурунгаар кердүнмес-тир. Оон база бир чылдагааны соңгу-вьетнамчыларның шиитпирлиг дайылдажып турары болур». Хаг Стаффордтуң самолёдун ВДР-ниң девиске-ринниң агаарынга соңгу-вьетнам зенитчилер дүжүр аткап.

Бо интервьюнуң кончуалыш парлавышаан, «Нью-Йорк таймс» солунунуң дыңнаткаңы болза, Хаг Стаффорд Хапойда туттурган шеригларининг жарабажынында чыдар болгаш аңаа журналист оон-биле беседа кылган.

Нью-Йорктуң кризизи

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ам Нью-Йорк бодунуң хөй чылдыг бүгү төөгүзүнүң дургузунда эң-не шынгыы кризисте таварышкан.

Хоорайның барык бүгү школалары мурнуку хевээр хаамычан. Башкымарның сентябрьдан эгелээн үшкү ажыл соксадышкынны 10 ажыг хонукта үргүлчүлеп турар. Бо салдаргай үй-балай чорук ажыл төлевирин бедидерин негээн 32 муң полицейжилерниң «ажылының темпилерниң сулараанны»-биле улам хапылаан. Шинчээшкин башкарар болгаш таңылылдаар ужурлуг 2 муң полицейжилер херек кырында ажыл соксаткан болгаш «аараанынга» чылдактанып, дежурный албанынче үнмээн. Полицейжилерниң үлегер-чижээн эдербиттээн. Нью-Йорктуң орт шериглери ажыл төлевирин бедидерин негеп, «ажылдың темпилерни база сулараткан».

Аревэчиниң сактыышкыны

ЫНЧАН МЫНДЫГ ТУРГАН

1937 чылдың эгези тыва биижик өөренириниң база бир хайныышкыныг үези турган.

— Кожуундан сургакчы келген. суму төвүнге нам, арезэ кежигүнериниң каттыскан хуралы болур, аңаа баар сен—деп, Яядаа аът кырыындан чугаалаан, өрү каяты. Хурал-суглаа дээрге чоңнуң идепкейлии аайлыг эвес, эвам нам биледии хойлаан, аажок далашкан тур. Ийи-лээн суму төвүнче базыныкан бис. Кижиниң хөйү бир-ле байыр ыаадым-биле демей.

Чыылганнарны хөлегеже бөле олуруптарын сугну даргазы Дажы-Даваа чалап кыйгырды.

Дарганың чанында погаан торгу тоонуг солду көргеп, Баазыр Аравчаа-дыр бе?—деп, авам айтыды.

— Ол-дур, пионер кожбороозунуң даргазы ол-ла болтай, авай — деп тайыльбыладым.

— Күжүрүү, өскү үвении, даргалап чоруур, шымбай-ла апарган-дыр — деп, ол сеткили ханыш чугаалады.

Чон олурупкан.

— Сумуңуң нам, аревэ кежигүнериниң каттыскан масселыг хуралын кылыр деп чарлаан түве, үзүктүг. Ынаа башкылар кандыгыл?— деп, нам үүрүнүң даргазы чугаалап эгеледи.

Үүлүүр, үүлүүр диишкен үниер чирт дээн.

Чугаалажыр айтыглар:

1. Эңгиин аныяктардан аревэже элзидиишкин.

2. Сумуга бижик өөредилгезинин дугайында айтырылар... дээш бадыладыгы, мен база-ла холуң кодурдум. Авам мени иткеп, аревэни эвес-ле кижи бадылавас дээрге, корга бердим.

Бирги айтыыр дугайында аревэниң сумуда үүр даргазы Даргат сес алгаш, аревэниң үүрээлеңинге кирерин күзээп дөрт кижини адаап, эң соолунде Даига дептерге, аряын ааш-ле дээн... Мендеп он шаа айтыыр салыы. шылгаан соонда, аревэге алыр дээн. Өөрээним-даа ажок!.. Оң уттуңдурбас хүн мээң болалыы-ла ам-даа хевээр ышкаш.

Бижик өөредилгезинин дугайында демги сургакчы дарганыс илеткел кылган. Кежигүннер санал берген.

— Бижикке өөренир агаар тынарыы ышкаш эргим. Сумуда бижик билбес чорукту узуткаарын нам, аревэ кежигүнери боттарының холунга алыр херек — деп, партизан Кандыдаа ашак саналдаан. Нам, аревэ кежигүнү бүрүүзү үш-үш кижиниг бижикке өөредирин, чоңну аал-бодуң аайы-биле үлегжин алгаш, эм доораан ажылдап эгелээрин хураал шиитирлээн.

Хүвээлда эгелээн.

— Силерниң ол болуук аалдарга бижик бөлүүмүн сеп башкылаар сен'— деп, аревэ үүрүнүң даргазы меңээ айтыышкын берген. Аревэчи, ам арта бижик болгуун башкылаар! Солун-даа, харыысалгалыы-даа ажыл. Өөрүп-даа, дуурөеп-даа турдум.

Баштайгы кичээлиис эртенги инек саалдааныңың соонда эгелээн. Улуг-даа, бичеда, эр-даа, хөрээжен-даа кижилер шупту үе кичээге келген. Улуг-даа бижин биилеп бир дескн эвес болганда, багайтыр бижин, үжүлеп номчуптар кижилерни кичээлеп хостаан бис. Чугле бижикти шуут билбес 17 кижи артыкан. Хүнүүң-не кичээлеп турган бис. Элээн каш кичээлдээнивис соонда, кижилерниң төй кезии солуну номчуптар апарган. Чонуң кедүрүүшкүну, чырыкче чүткүдү ол хире турган.

Изүүлейлиг аревэчи дээш мени удатпаанда Кызылче өөредип чоруулыкан. Каттыскан школаның башкы сазбырына ийи чыл өөренген туурумда, ТАРЭ Төп Комитединиң Тес-Хемниң аревэ кожкомунуң пионер килдизинге томуйлаан. Ажылдың кол уу — пионерлерни, чоңну бижикке өөредири, культуразыны бедидери турган. Удаазаанда аревэ кожкомунуң пропоганда нитизинге ажылдап эгеледи.

Тес-Хемниң аревэчилериниң ажыл-ижи, бүгү Тывадаагы школашкаш, нам, чазактың шиитирлериин амыдыралга боттанныларынга, республиканың малының баш санын ийи сеткилеринге идепкейлиг кирижири, политиктиг серемчиледи күштедириери мындыкол угланыышкыныыт тургаш. Аревэчилериниң чон ортузунга ажылы ынчаар хайыыл-лаптурган.

1940 чылдың декабрьдаа ТАРЭ-ниң VII Улуг хуралы арткан, ол болаа аревэниң сөөлгү съездиин. Тес-Хемниң аревэ организациязындаан оон делегедзыны сонгуткан мен. Школаларны аревэ бодуунуң шеваңге алыр деп Улуг хуралыг шиитирлээн. Аревэниң үүр бүрүүзү бодуунуң хамаарышкаан школазынга аревэчилериниң болгаш аныяктарыны күжүзүнде чунар-бажың түдүп бадызеп, ТАРЭ-ниң мурнуунан Улуг хурал хүлээлеп алган.

Аревэчилериң болгаш аалчы-ок өскенниң школаларга шефтэңгилериниң чер болганда калбаа-биле организастан турган бис. Хамаарышкан школазынга чунар-бажың түдүп бөөр хүлээлгеин Тес-Хем колхозунга Бай-Дагның аревэчилери бир дутаарында күүсеткен.

Республиканың тайбың хөгжүдези удаазаанда дайын-биле солуттунган. Немец фашистиг эжелекчилерге удур Совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн.

ТАРН-ның Х Улуг хуралының шиитирлериниде бижээни ышкаш «Бүгү чүвени фронтуга, бүгү чүвени дайынны чылча шаварыпче!» — ажылиштин, амыдыралдың кол тыныжы мындыг апарган. Дайылдажып турар маадырлыг Кызыл Шеригте белек чыыры аревэниң ажыл-ижинде кол черии — эдээп турган. Аныяктардан белек чыылдырарының комиссиялары аревэниң суму комитет бүрүүзүге тургустунган болгаш ажылдап турган. Белек чыылдырар талазы-биле суму комитеттериниң секретарлары— Үстүү Шынаага Шилимаа, Орукку Шынаага Нанчат, Чыргалаңдыга Чикей, Кызыл-Чыраага Ыамгуур, Самагалдайга Допаа онаа идепкейлиг киржии турган. Кызыл Шеригте «ТАР» деп танк колонназын тударыышкын, «Тыва» деп самолёт эскадрильязын тургузарының фондузунга Тес-Хемниң аревэчилери болгаш аныяк өскенниң чартык мырлээн хире акпаны чыттан, оон ыңай 370 мүң акша түүнүүт яңзы-бүрү белектерни фронтучуларга чоруткан. Кызыл Шеригте белек чыылдырарыга Тес-Хемниң аревэчи аныяк өскенниң киирген үүрээлеңиниң байырын чедирип турган.

1943 чылда мени Нарын алдың үүргайынче аревэ Төп Комитединге шуут чагыртыр түскай аревэ организакчызынга чоруткан. Баштайгы хүн эгелээн. Удатпаанда-ла кускун-хаайларны, ломнарны, демир-хүүрелерни эктип ажыр кааннан, хүүннарын, фонарларын тудупкан, хөй аныктар ажылче чоруп үгелеп.

Кады базып олурган өөрүмнү көрүп чоруурумга, ноябрьның соок эртенин-даа тоовас, оларның хөлүүн, эрес шудурлаанга түнар-бажың туду

ЛЕНИННИҢ БОЛГАШ ПАРТИЯНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ШЫНЧЫ БИС!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЯРЫ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 26 СУББОТА № 253 (7095).

Өртээ 2 көп.

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелин Октябрь революциязы орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет эрге-чагырганы тургузарынга, быжыглаарынга комсомолчуларның, совет аныяктарның шылгарамчай эчы-хавыяалыг болганы, улуг салыышынны киргенин, бистиң Төрээн чуртувустуң дайзынналарынга удур тулчуушкуннарга эрес-шудургу болгаш маадырлыг болганы, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киришкенин дээш, өзүп өнурар салгакчыларны В. И. Ленинниң чагыгларынга шынчы кылдыр киминзидериниң талазы-биле үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга хамаатыр БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ АНЫЯКТАРЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ ЭВИЛЕЛИН ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, кремль.
1968 чылдың октябрь 25.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ АНЫЯКТАРЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ ЭВИЛЕЛИНГЕ

Кайгамчыктыг байырлалы — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң 50 чылы-биле СЭКП Төп Комитеди комсомолчуларга, бүгү совет аныяктарга иезиг байырын чедирип тур.

Бистиң улуг башкылыг болгаш башылыг Владимир Ильич Ленинниң инициативазы-биле тургустунган Аныяктарының Коммунистиг Эвилелин Коммунистиг партиянның идепкейлиг дузалакчызы база дайынчы курлавыры болуп келген болгаш болуп артар-даа. Комсомолдуң бүгү маадырлыг оруу бистиң социалистиг Улуг Төрээн чуртувустуң тоогүзүү-биле, социализминиң болгаш коммунизминиң тиилелгези дээш Коммунистиг партиянның удуртулгазы-биле амыдчын эңгиның, совет улустуң чөрүдүп келген демисели-биле чарыбас хевбазалыг. Ленинчи комсомол болза совет аныяктарның калбак массаларын партияны долгандыр сырый каттыштырып, күш-амылчы улустуң аас-кежин дээш туруштуг болгаш бүзүрелдиг демиселчилерни идеп талазы-биле киминзидерде дузалап турар. Бөмбек чыл дургузунда ВЛКСМ-ниң хүрээлеңинге чүс миллион чыган совет кижилер идейлиг каңналыышынны, организакчы болгаш хөй-ниитичи амыдың баштайгы дурзулгазын алган.

Ленинчи комсомолдуң чидиг Кызыл тугунда Совет Эвилелиниң орденнери—бистиң Төрээн чуртувустуң улуг чагай чедип алыышкынарынга совет аныяктарның дайынчы болгаш күш-амылчы салыышкынын партияның, чазактың база улустуң кайы хире бодик үнелеп турарының чырыткылаачан хереечизи-дир.

Совет эрге-чагырганы тургузары болгаш быжыглазары дээш, чуртту индустриализастаарын, кедээ ажыл-агыйны коллективизастаарын база культура тургузуушкунуунуң сөзүглаарын чедиишкиниг күүседир дээш партиянның удуртулгазы-биле комсомол бердинген болгаш эрес-маадырлыг демисемип келген.

Баштайгы беш чылдар планнарын күүседиринге, социалистиг индустриянның улуг тудугларын — Днепрогэстн, Магнитканы, Уралмашты тударынга, Сибирьниң, Сөңгү чуптүң, Ырааңы Чөөн чуктүң болгаш чурттуң өске-даа райониларының эң улуг үлеттөр төптерин, чаңгыс казыннық Амурда-Комсомольск хоорайын тударынга совет аныяктарның идепкейлиг киришкизи Ленинчи комсомолдуң чыл демдеглелиниве чырыткыланчак ярын болуп киргеп.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуларга болгаш тыылга аныяктарының массалыг маадырлыг чоруун Төрээн чурт утпас. Тулчуушкуннар шилдеринге эрес-маадырлыг чоруу дээш комсомолдуң кижизиткени чеди муң аныг кижиге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан, ону чаңгыс кижилер ССРЭ-ниң ордендери болгаш медальдары-биле шаңнаан.

60 чылдарның ленинчи чагыгларга шынчы комсомолчулары болгаш аныяктары совет улустуң дайынчы болгаш күш-амылчы чаңчылдарын ыдыктыы-биле кадагалап база ковудедип, СЭКП-ниң Программазының болгаш партияның XXIII съездизиниң кодургени өндүр чазагай сорулгаларны шиитпиргээр дээш эрес-шудургу ажылдап турар. Ынчангаш бөгүн совет улус аныяктарның амгы үениң үзеттүрүүнүң болгаш энергетиказының улуг тудугларын, кан оруктарны шлюзтээдип алырынга, чөмүүң садыг, коммунал болгаш амыдырал хандырыгазын эжиндиринге, ада-чурт эртемниң болгаш техниказының хөгүдүзүнге идепкейлиг киришкизин оруп четтиришкин-биле демдеглеп турар-дыр.

Комсомолчулар, солдар болгаш кыстар коммунистер-биле кады коммунистиг күш-амыл дээш социалистиг чарыштың болгаш шинчээшкиниң инициаторлары болуп, беш чыл планның хуусаа бетинде күүседир дээш, социалистиг будүүлгениң аныктыг болурун бедидер дээш демисеңип турар.

Совет Армияның болгаш Шериг-Дазай Флодунуң хүрээлеңинге аныяктар амыдырадың улуг шкиназын, патриотчу каңналыышынны эртип турар. Оларар аңаа быжыг шериг билиглерни ап, амгы шагның нарын техниказын шингээдип ап, дайынчы дурумулганы чедип ап турар. Империалистерниң чинээнишкиннерин аныяк дайынчылар боттарының бөө-чеңеен талазы-биле эштери-биле кады серемчилеп, ыдыктың чурттарының пролетарийлерин, каттыжыңарын, Улуг Октябрьның чаалап алышкынынарын намгакап алырынга кандыг-даа минутада белен болуп турар.

Бистиң чуртувустуң бүгү националдарының өөдарын болгаш кыстарын бодунуң хүрээлеңинде каттыштырбышаан, комсомол оларны социалистиг Төрээн чуртка шынаалыдыг болгаш бердинмишкинниң ёзузунга, коммунистиг идейлиг болурумун, улустарның найырапының болгаш пролетарлы интернационализминиң ёзузунга киминзидип турар. Социалистиг чаалап алышкынынар дээш чергарлаңнышкын, буржуаз тургузугну болгаш оон идеологиязын эптеп чок көөру, социал болгаш национал хостальыышкын дээш, тайбың болгаш демократия дээш демисеңчилер-биле эп-сеткил каттыштырылгазы, аңгы талазы-биле дашты аңы-дуңналарны үргүлчү деткиир — ол совет аныяк киминиң өнзагай дендитери-дир.

Күш-амылга ынаныышын, билиглерже хандыышын, журналчы культураны шиңгээдип алыр дээш өзүн өзүлээ, бодунуң билиглерин кайбартыр, аңгы талазы-биле бүзүрел болгаш империализминиң чимизиишкиниерингө удур идепкейлиг демисеңир — бо дээрге совет аныяктар Ильичиниң чагыгларын ыдыктыы-биле күүседип, олар улуг Ленинниң өөредип чоруунда ышкаш кыдыр аныядаарын болгаш чурттаарын күзеп турар деп чүвениң чырыткыланчак хереечизи-дир. Бөгүн, база-ва кажан неезээр ышкаш, Советтер чуртунуң аныяк салгакчыларының революсчу кадүрлүүшкүн-биле, коммунистиг идеяларның тиилелгезинге бүлүк бүзүрел-биле соруун киргенер.

Коммунизминиң идепларынга, партияның хереэнге бодунуң бердинмишкини-биле, социализм база коммунизм тургузуушкунунуң инициативазы болгаш энергизы-биле Ленинчи комсомол партияның, бүгү совет улустуң ханы хүндүткелиин болгаш ынаныышын чедип алган. Коммунизминиң материал-техниктиг базазын тургузарының, ниитилел харылзаалгаларын сайзырапгайыдарының, чаа, бүгү талазы-биле сайзырапгай кижинин киминзидерининң кайгамчык улуг сорулгаларын шиитпиргээр апаар бис. Ынчангаш улуска шынчы бараан болуурундан, коммунизминиң хереэ дээш демисеңге бердинген назыдрыг болуурундан, бодунуң Төрээн чуртуңуң чырыткылыг келир үезин дээш харыысалгалыг болуурундан артык бодик болгаш чагай чүве комсомолчуларда, совет солдарда болгаш кыстарда чок.

Ленинчи комсомол, совет аныяктар мөөн соңгаар-даа коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга идепкейлиг тургузукчу күш болур дээрзинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди ханы бүзүрелин илергейлеп тур.

Комсомолчулар, бүгү солдар болгаш кыстар марксизмленинчи теоримны чогаадыкчы ёзу-биле шингээдип алырын, аңгы талазы-биле бот-шеңеерге чаңчыгарын күш-амылды болгаш социалистиг анчуңу коммунистиг ёзу-биле иевүүн боттарынга киминзиткен турарын, чедип алган билиглерин практиканга биледилиг ажыглазын турарын чедип авырын ораалашкыры — комсомолдуң хүрээлеңи-дир. Аныяктарның массалары-биле харылзааларын хүн бүрү калбартыры болгаш бынзыгазары, комсомол организацияларының дайынчы агитмергенниктин база чурттуң политиктиг, ашыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, өзүп ерер салгакчыларның коммунистиг киминзидилгезинге оларның роляын бедидери эргемнек чугула. Харын аныяктың аңгының дайзынналарын эптеш чок иевү, эрес-маадырлыг болгаш турушкуг коммунистиг бүзүредиг кижилер социалистиг ниитилелдиң мурнунга төөгүүнүң кадүрүп үндүрген сорулгаларын алдарлыы-биле күүседип шыдаар.

Беш чылдың өнзалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш, Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептир утнуур аазы бүгү улустуң патриотчу чарыышынга улам-на идепкейлиг киришинче комсомолчуларны болгаш аныяктарны СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур.

СЭКП-ниң дайынчы дузалакчызы болгаш идегелдиг курлавыры—Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилели делегерезин!

Бистиң Төрээн чуртувустуң чөленгинии болгаш келир үези—алдарлыг совет аныяктар делегерезин!

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизминиң тиилелгезинче, бурунгаар!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

ВЛКСМ ТК-НЫҢ БАЙЫРЛЫГ ПЛЕНУМУНГА

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ЧУГААЗЫ

Эргим эштер комсомолчулар!

Партияның болгаш комсомолдуң хүндүлүг хоочун ажылдакчылары!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Эргим өөңүктер!

Ленинчи комсомол бежен хар харлаан-дыр. Ол болза совет улустуң улуг байырлалы. Аңгы-аңгы салгалдың кижилери бистер шуптузувус бүгү боттарывысты аныяк кылдыр бодаттынып турар-дыр бис, чүге дээрге бистиң аныяк чалыы үениве комсомолчу хүрээлеңге ягеллэп. Чартык чүс чыл—биче эвес хуусаа. Ынчалза-даа бистиң комсомолувус кырывас.

Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң, Совет Эвилелиниң коммунистериниң өөмнээнинден Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелинге, бүгү совет аныяктарга ол улуг болгаш өөрүшкүдүг байырлалбызне холбаштыр чүректиң ханызындан байырны чедирерин чөпшээреп көрүүлер.

Революсчу шуурган-биле төрүттүнген, аңгы тулчуушкуннарының шылгалдазынга канаттынган комсомол — ол болза большевикчи партияның терези олгу. Советтер чуртунуң дайынчы чалыы назыны-дыр. Оон кавайының чанында улуг Ленин турун турган. Бодунуң идегелдиг дайынчы курлавыры комсомолду партия кезээде сагыш човангыры-биле өстүрүп, кижизидип, дадыктырып келген.

1924 чылдан бээр комсомол Ленинниң адын адаап келген. Ол эргим атты хүлээп ап турган, комсомолчулар ленинчи ёзу-биле чурттаар, ажылдаар болгаш демисежир, улуг башкы болгаш баштыңчының чагыгларын ыдыктыы-биле күүседир дээн даңгыраткы берген. Комсомол ол бүзүлбас даңгыракка шынчы болгаш дээн бөгүн чугаалаар эргелиг бис. Комсомолдуң, бистиң аныяктарывыстың бүгү алдарлыг ажыл-херектери, бүгү чагай үүлелери ленинчи бодал-биле хей-аът кирген.

Бистиң партиявыс, бүгү совет улус комсомолдуң кайгамчыктыг дайынчы болгаш күш-амылчы маадырлыг хереткери бедик-биле үнелеп, Оон тугунда беш орден бар. Совет аныяктарның шылгарантай ачы-хавыязын база катап демдеглээн дээрзин улуг өөрүшкүүнүң бодалы-биле сиңерге дыңналып тур мен: партияның Төп Комитединиң саналдан киргенин ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуну Ленинчи комсомолду оон бежен чыл болган ою-биле холбаштыр Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаан.

Ол шаңнал—Ленинниң чөгыгларынга шынчы, бодунуң бүгү хып чоруур күжүн, бодунуң утаанын болгаш мергежилин революциянын, Ада-чурттуң камгалаарының, коммунизмниң тургузарының улуг херээже берип турар бистиң аныяктарывыстың эрес-маадырлыг патриотчу ажыл-чорудулгазын бүгү улустуң хүлээп көргени ол-дур. Боттарывыстың хей-ниити ажыл-чорудулгавысты комсомолдуң хүрээлеңинге эгеллээн бистер шуптувус ол болуулукшуну сеткил хайынышкыынывы-биле хүлээп ап турар бис. Ол хүндүүт болгаш бүзүреткен шаңнал-биле комсомолчуларга чүректиң ханызындан наңг байырны чедирип тур мен.

Комсомолдуң юбилейи-биле холбаштыр оон чамдык организацияларын база шаңнагылаан. Оларга шуптузувыс — иезиг байырны чедирип, бистиң улуг Төрээн чуртуң чаагай чоруу дээш чаа-чаа күш-ажылчы эрес-маадырлыг үүлелерин бүдүрерин болгаш чогаадыкчы чеңиишкиннерлиг болурун күзээр бис.

Чартык чүс чыл болган алдарлыг юбилейни комсомолчуларының амгы хөй миллион отряды-биле кады аныяктарның ленинчи ынналлиниң бүгү салгалдары демдеглеп турарлар.

Бо байырлалдыг шакта бистиң баштайгы сестеривисти аныяк үеэш делегейде бир дугаар пролетар революциязы-биле холбаажы бергеннерин, Советтерниң(аныяк республиказының дайзынналарынга удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарының чылдарында боттарының оруктарын Россияның Аныяктар Эвилелиниң хүрээлеңинге эгеллээнерин дугайында чугаалаар бис. Аныяк дайынчыларга комсомол бистиң баштайгы сестеривисти аныяк үеэш делегейде бир дугаар пролетар революциязы-биле холбаажы бергеннерин, Советтерниң(аныяк республиказының дайзынналарынга удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарының чылдарында боттарының оруктарын Россияның Аныяктар Эвилелиниң хүрээлеңинге эгеллээнерин дугайында чугаалаар бис. Аныяк дайынчыларга комсомол бистиң баштайгы сестеривисти аныяк үеэш делегейде бир дугаар пролетар революциязы-биле холбаажы бергеннерин, Советтерниң(аныяк республиказының дайзынналарынга удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарының чылдарында боттарының оруктарын Россияның Аныяктар Эвилелиниң хүрээлеңинге эгеллээнерин дугайында чугаалаар бис. Аныяк дайынчыларга комсомол бистиң баштайгы сестеривисти аныяк үеэш делегейде бир дугаар пролетар революциязы-биле холбаажы бергеннерин, Советтерниң(аныяк республиказының дайзынналарынга удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарының чылдарында боттарының оруктарын Россияның Аныяктар Эвилелиниң хүрээлеңинге эгеллээнерин дугайында чугаалаар бис. Аныяк дайынчыларга комсомол

КОМСОМОЛ 50 ХАРЛААН

ВЛКСМ ТК-ниң байырлыг пленуму

Чээрби үш миллион кежигүнүүт комсомол бодунуң бежен чыл оюн байырлап турар. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, совет улус-биле хол-холундан туттунчуп алгаш, Ленинчи комсомолдуң базым бүрүзүнде артжен оруу чиик эвес, ынчалза-даа алдарлыг. Комсомол партийжи кол далганы Россияның Коммунистиг Аныяктар Эвилелиниң III съездизинге чугаалаан төөгүлүг чугаазында Владимир Ильич Ленинниң аңаа бергенинге чоргаарланыр эргелиг. Комсомол эң-не чугула, эң-не берге даалганы ленинчи партия аңаа кезээде дагыыр келгенинге база чоргаарланыр эргелиг.

Хамааты дайын болгаш баштайгы колхозтар, Днепрогэс болгаш Магнитка, Ада-чурттуң Улуг дайыны, Братск, Абакан—Тайшет болгаш маадырлыг күр чер — ол дээрге, комсомолчу алдарлыг төөгүнүң чүзүне бүдүн үезе эвес, ол дээрге салгакчыларының бот-туг харылзаалыының хереечи-дир: социализминиң баштайгы тургузукчуларының уругларының уругларының уругларының болгаш кыргаан аналарының эстафетазын хүлээп ап турар. Мынчангаш баймырлыг пленумга баштайгы комсомолчулар хоочун коммунистер болуп келгенинде бедик утка база бар.

Кремльде Съездилер ордузу Совет күрүенинең 50 чымынга бараан болдурган кол байырлалдар чыл мурнунда артжеп чурттуң кол залы. Октябрь 25-те аңаа совет кижилериниң түс-түс салгалдарының төлээлекчилери Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң алдарлыг 50 чылы-биле холбаштыр байыр чедиржир дээш чыгыны келген.

Ордузуң фойезинде ленинчи комсомолдуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының туктары чиңгирлыкшы аңаргаа тургулаан. Оларның арасында — алдарлыг «Аврора» крейсериниң болгаш Бирги Аттыг Шеригниң туктары; комсомолдуң бирги съездизинин болгаш Москва-Сортировочная депозуның коммунистиг күш-ажылдың 15-ки бригадазының туктары; Берлиниин төөгүге гвардейжи - комсомолчулардың кодургу аскавы тук болган Красноярск ГЭС-тиң тудугжуларының тугу бар...

Эртенгинин 10 шак. Эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев олар байырлыг хуралдың президиумуна көстүп келгеннер.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларын залда чымыгаавар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Президиумда оларның-биле кады — комсомолдуң удуртукчу аныядакчылары, партийжи, күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, революциянын болгаш аныяктарның коммунистиг ниитилээшкинниң сураглыг инженерлери, пленумнуң хүндүлүг аалчылары. ВЛКСМ-ниң 50 чылын байырлаарынга келген дашпыкы төлээлерниң удуртукчулары.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников байырлыг хуралды эге сес-биле ажыктаа.

Чымыгаавардың мурнуудан, чурттуң бүгү комсомолчуларының мурнуудан ол Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларынга чүрейтин ханызынзаа байыр чедиргеп.

Ленинчи комсомолдуң аздар-биле бүргеткен туктарын залга киирип келген.

Делегейниң 33 чурттарындан келген аныяктарның 129 коммунистиг болгаш дешпилелдиг организацияларының төлээлекчилериниң пленумда олуржуп турарын Е. М. Тяжельников чугаалаан. Ол комсомолдуң мурнуудан дашпыкы аалчыларга чүректиң ханызындан байыр чедиргеп.

Байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын залга диңмиттиг адыш часкаашкыны болуп турда сонгаан.

Дараазында СЭКП ТК-ниң Чиигизиг секретары Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. Брежнев Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелинге СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазын номчуп хынаткан.

Комсомолга Коммунистиг партияның байырлыг чагаазын байырлаалдыг пленумнуң киржикчилери диңмиттиг, үр үзүлбес адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга сес берген.

«Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң бежен чылы» деп ыяткедги ыяыры-биле ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельниковка сес берген.

ВЛКСМ ТК-ның байырлыг пленуму дүүн кежээ ажылын үргүлчүлээн.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазының төнчүзү

(Төнчүзү. Эгесе 1-ги арыда). грамматы бистиң мурнувуска салган. Бистиң ниитилел болган күрүше организациязыеты быжыглаар болган хөгжүдер, социалистиг демократиязы сайзырангайжыдар, социалистиг тургузугда салдыпган артых нүштерин болган чогаддымчы аргаларны улам долузу-биле илередирин, улустуң амыдырал байдалын улам ынай эжиндерин чедип алыр ужурлуг бис.

Заводтарны болган фабрикаларны, шахталарны болган электростанцияларны, чаа хоорайларны болган суурларны, суттарыпга системаларын база электри дамчыдыгларын шугумнарын, хөй миллион чаа квартираларны, муң-муң школаларны, уруглар садтарын тудар ужурлуг бис. Бистиң Төрээн чуртувустуң байлактары тоолда дег агаартынмес дээрээш билир бис. Ынчангаш аныктар ССРЭ-ниң маадырлыг ажылчын аңгысының хөөчүн салгалдарыпга революстуг чаңчылдарын аддарлыбыле уламчылап, хөөчүн кижилериҥ—бүдүрүлге мастерлериниң бедик ураа аргазын билдирип-биле шиңгээдип ап турар. Эр, херээжен аныяк ажылчыннар алдын хоздарыбыле Төрээн чуртуң байлактарын көзүдедип, чонуң амыдыралын эжиндерине үндезинип тургузуп, бистиң эртемденнериствиң болгаш конструкторларывыстың дидим идеяларын амыдырапга боттандырып турар.

Заводтарның болгаш фабрикаларның комсомолчуларынга партия мынчаар чугаалаар: чаа, мурнакчы түүлдериниң эгелекчилери болунар, технологиязың болгаш бүдүрүгениң чорудуушкунуҥа чаа бодалды, тывыгыр, чогаддымчы чорукту иептерединер, дөгейленчек, шапгыланчак чорукка эптешпес болуңар.

Ам бис делегейде еске кайы-даа чуртта хөй квартираларны тудуп турар бис. Бо беш чыдда 60 миллион ажыг кижи боттарының чурттапга байдалдарын эжиндер болган чаа бажыңнарже көжүп кирер. Херектиг утказы-биле алырга, бистиң бүгү чуртувустуң чурттапга фондузун чаартырының хемчеглери боттанып турар. Бо чорудулганың социал талазы-биле ужур-утказын болдуп көрүңер, эргим эштер. Хаанныг ёзугдан уктапып келгеин шапдагы чыддарның ирик бажыңчыгаштары болгаш казакчыгаштары боттарының назынын доозуп турар. Хөй миллион өг-бүлелер аңгы үениҥ чырыткылыг бажыңнарынче көжүп кирип, электриниг, газтыг, шанг суглуг түскей квартираларны ап турар. Ол дээрге кижилерниң амыдыралчурттапгазы үндезинип-биле чаартының, дыштанырынга, культурлуг селүүдээшкинге, өөрениринге, уругларын кижиндерингө тааржымчалыг байдалдар эжиктеп туреры олдур.

Чурттапга болгаш амыдырал талазы-биле бергелер бистеп ам-даа бар болбайн аан, эштер. Чамдык кижилер күзеп турары мышкаш, ам-даа ынчаар чурттавайн турар-да болгай. Ажылчыннар чурттаар иниттиң бажыңнар ам-даа бар. Ооң-биле түр үеде эптежир апаар. Бо бергелер тудуглуң хемчээлиниң хире-чергези-биле чыл бүрүде эвээжеп бар чоруурун билир болгай силер. Бо талазы-биле хөй чүүлдер бистиң тудуглуларывыстан хамаарыжып турар.

Болан-даа нөрүнөрзээп, тудугжу деп ат моон соңгаардаа улуг хүндүтпелер турар ужурлуг. Тудугжуларының хүрээлениңче аныяктарның чаа-чаа отрядтары хаара түттунар дээрээнге партия бүзүредилир. Комсомолчу тудуглар эң-не дүргеп темпилер-биле чорутуп-тунган турары болгаш эртемтехниктиг денгелеңге чедир кодүрер деп турар бис.

Кодээ ажыл-агыйны бойдустуң могадымчыларындан чайладыр, бойдустуң байдалының доктаамал хамаарылгазындан үндүр тыртар — кайгамчык улуг соруглуг партия салган. Бистиң чуртувуста мелиорациязының узун хуусаалыг планы боттанып турар. Алдарсурагчыг Каховкада болган Соңгу Кавказта, Үзбекстанда болгаш Заволжьеде улуг суг-тарылга системалары тутту-вуп турар; Кара-Кум каналының үшкү эдиҥээниң тудуушкуну база чоруп турар.

Школа дооскан соңгуже болуп кедээниң ажыл-ижинге бараан болдуруп, агрономнуң, мелиораторның, зоотехниктиң, инженерниң, механизаторлуң мергежилдерин шиңгээдип алырынче, фермаларга болгаш хову-шөлдерге ажылдарынче, кедээ школаларга, эмнелгелерге, клубтарга ажылдарынче аныяктарны кыйгырып турар комсомолдуң идепкейин бедик-биле үнелеп турар бис.

Черниң гектар бүрүзүн биздиниг аныглаарывыс, чаңгыс сын тараа үнүп турган черге ийи сын тараапы остүрери, чер болгаш мал ажылының культураазының иниги кодүрлүүшкүзүн чедип алыры — кедээ аныяктарның дайынчы сорулгазы болур. Кодээниң амыдыралын ажыжидерине, школага, клуб ажылынга, спорт болгаш аныяктарга чоок еске-даа соңуургантыг, ажыктыг ажыл-херектерге дуза коргүвер талазыбыле комсомолдуң роло улуг.

Бисте бүгү-ле ажыл иниттилеп ужур-дузалыг. Кандыг-даа күш-ажыл коммунистиг иниттилелди тургузуп турар улустуң күжениишкинериниҥ иниги базымы-биле сырый харыызаалыг. Чонуҥ амыдырал хандырылгазының ажылының адырынга боттарын бараан болдуруп турар комсомолчуларга чылыг сөстү чугаалаары күзелчиг-дир. Олардың ажылын бодаарга бодүүн болгаш аар-саар ышкаш кылдыр сагындырар-да харын. Ынчалза-да оон еске кандыг-даа күш-ажыл кижилериҥ хүн бүрүдегі амыдыралынга, сагыш-сеткилинге, тура-соруунга болгаш ажылдаар шинээзинге шак мындыг салдарлыг болбайн турар. Ынчангаш партия хоорайга болгаш кедээге садыгның, иниттиниҥ чеменилгезиниҥ, культура-амыдырал хандырылгазының хөгжүдезинче улуг кичээнгейин үгландырып турар. Шак бо улуг ажыл-херекке комсомол база идепкейлиг киржир ужурлуг.

Михаил Иванович Калинин аныяктар мурнуга бодунуң чугааларының бирээзинге кандыг-даа ажылга, кижиниҥ ажыл-чорудулгазының кавдыг-даа адырынга ус-дарганчылар деп-даа адаар, бодунуң ажыл-херээниҥ мастерлери, ураа-шеверлери деп-даа адаар кижилер ужурашкылаар деп чугаалаан. Ынчаарга бүгү чүве бодунуң ол херээже ооң хамаарылгазы кандыгыл, ажылынга ол бодунуң сагыш-сеткилиҥ-биле бердинип турар бе азы ону аар даржыгалыг үнүзүт кылдыр көрүп, «оон маңаа чедир» дээн принципбиле ажылдап турар бе—оон хамааржыр.

Силер-биле бистиң иниги сагыш човаашкынывыс чүл дизе, совет чурттуң оолдар болгаш кыстары аңаа-ла сагыш амыр тамчыктыг ус-дарганчылар болуп эвес, а бодунуң херээниҥ ураа-шеверлери, мастерлери, ажыл-херекке хандыкшылыдыг кижилер, оларга күш-ажыл хереглеп болгаш тура-соруң болу бергеп кижилер болуп ессүң дээш ажылдаарывыс болур.

Совет тургузуг иниттиледнің болгаш күрүшениҥ ажыл-чорудулгазынга аныяктарның киржиринге деягеи аргаларны ажыдып турар. Бистиң Советтериҥ, профэвилелдериниҥ, күрүше албан черлериниҥ ажылында комсомолчулар эң-не идепкейлиг киржип турар. Үш чүс бежеи муң чыгым аныяк кижилер чер-чер Советтериниҥ, республикаларның Дээди Советтериниҥ депутаттарында соңгуткулааннар. Чурттуң эрге-чагыргазының хоойлу-дурум үндүрер дээди органы — ССРЭ-ниҥ Дээди Советиниҥ аныяк салгалдың 182 төлээлекчизи бар.

Студентилериҥ комсомол организациялары кончуг улуг ажылды чорудуп турар. Комсомол студентилериҥ марксисчи-ленинчи үзел-бодалдарының хевирлеттиниҥ тургустунарынга дузалаан, бүгү улустуң күш-ажылынга болгаш иниттиледнің ажыл-чорудулгазынга студентилерни киириштиреринің башкарыкчызы болуп турар.

Школага, ылаңгыя пионер организациязын удуртур талазы-биле бичө эвес ажыл комсомолга онаажып турар. Ол чиик эвес ажыл деп чүвени эки билир бис. Ол дээрге уругларга-биле кандыг-даа ажыл ышкаш, уругларны эки ажыл-херектерже хандыкшыдар шыдамыккий болгаш шудургу, ээлдек-эвилең, күш-ажылчы чорукту негээр. Уругларга боттарының вожатыйларын бүгү аймдыралының дургузунда сактып чоруурдар. Комсомол партияның ол чугула ааалгазын төлептиг күүседип турар.

Эштер! Бистиң чуртувуста культурлуг езугдеге болгаш чогаддымчы чорукка кандыг кайгамчык аргалар тургустунганын эки билир болгай силер. Бисте дег мындыг хөй театрлар болгаш Культура бажыннары, кинотеатрлар, клубтар, библиотекалар, музейлер кайда-даа чок. Бо адыр талазы-биле совет улустуң тургускан бүгү чүүлү шупту аныяктарның эргелиңде. Ынчаарта ол ышкаш бисте аныяктар театрлары болгаш уругларга театрлар, ордулар болгаш Пионерлер бажыңнары, аныяктарга уран чүүл студиялары, аныяктарга болгаш уругларга ном үндүрер черлер болгаш еске-даа чүүдер барын маңаа мен чугаалаваан тур мен. Аныяк салгалдың культурлуг болбаазыралының дутаймында партияның, Совет күрүшениҥ сагыш салыышкыны бодуңуң уре-түнелиг берип турар. Чижөө, бисте уран чүүл белгүмнериниҥ, оон кирижинчилериниҥ мергежилиниҥ доңнели кайы хире өзүп турар-дыр, көрүңер-даан! А бистиң улусчу театрларывыс, завод болгаш кедээ клубтарда чогаддымчы каттыжыышкынар, уран чүүл студиялары, хөглүглериниҥ болгаш тывыгырларының клубтарын көрүңер! Оларның чогаддымчы ажылы чүгле бистиҥ чуртувуста миллион-миллион кижилерге эстетиктиг тавлалды берип турар эвес, харын бистиҥ уран чүүлүвүстү байдыш шыдаар аргалыг аныяк таланттыларны илередип, өстүрүп база дешпиндип турар. Иңет, чамдыкта ол-бе черлерге бистиҥ аныяк авторларывыстың болгаш күүседичилеривистиҥ бодалдарын ескерти бээр чүүлдер база бар харын. Бо чүүлдерни чогуур өйүде илередир, аныяктарның эстетиктиг кижиндилгези бедик идейлиг болгаш уран дөнелдиг болган турааң дээш, ол кижиндилге чвагай бодалдарны калбартып, өөрүшкүлүг болгаш амыдыралчы болуп, күш-ажылды база аныяктарның амыдыралын сорук киргиин дээш сагыш салыр керек. Чогаддымчы эвилелдерниҥ, комсомолдуң туруп турар ужурудаа инда болгай.

Бистер, бистиҥ аныяктарывыс чүгле бүгү тала-биле эртемнит болгаш угаан-бодал талазы-биле чараш болуруп эвес, харын кадың, бижикиин, күш-дамыр талазы-биле дидыкиан турарын күзеп турар бис. Бо хүннерде бистер шупгувус Мексикада олимпиаданы хайгаарап, бистиҥ командавыс дээш сагыш човаан турар болгай бис. Бистиҥ спорт-чуларывыстың күзээнин ышкаш, бүгү-ле чүве болбаанны билдингир болгай. Демиселиишиво-ла чидиг болгаш. Төрээн чуртуҥче олимпий медальдарлыг чаныш кээп турар тиилекчилерге байыр чедирип тур бис. Моон соңгаардаа делегей хемчээлинге бистиҥ спорттуң денгелиҥ көдүрер керек. Ынчалза-даа кол-ла чүве — спорттуң шимчээшкиниҥ массалыг болуру, бүгү аныяктарны хаара түткан күш-культураны хөглүдери, оон бүдүштүт шынарын бижыглаары, аныяк оолдар болгаш кыстарны күш-ажылга, оран камгалалыга белеткээр болдур.

Эштер! Бистиҥ чуртувуска коммунизм тургузуушкунуҥ, социализмниҥ, тайбыңның болгаш бүгү улустарыҥ хостагаашкының идегелдиг төлөңгижө—бистиҥ Төрээн чуртувустуң күчүзүн болгаш камгаланыр аргазын бижытаарын Коммунистиг партия база бүгү совет улус болуҥун интернационалчы хүүзээлгезиниҥ чугула кезээ кылдыр көрүп турар.

Бодувустуң соруглаарывысты болгаш ажыл-херээвисти бүгү чурттарыҥ ажылчы чоннарын хостаарының иниги херээнден, социализмниҥ болгаш бүгү делегейге тайбыңның херээнден кажан-даа аңгылавайн келген бис. Интернационализм бистерниҥ шупгувустуң ханывыста саңниккен деп чугаалаан болур. Ону совет кижилериҥ алаан каш салгалдары эрткен, ону үе-чаза бүрүзүү-ле чаа шиигалдага таварыштырып, оларның мурнуга чаа соруглаарны салып турган.

Бо хүннерде империалистиг агрессияга удур вьетнам патриоттарның маадырлыг демиселиҥге совет улустуң көргүзүп турар дузалаачылыы кайгамчык улуг, хөй талалыг. Араб чурттарының чөптүг хостагаалыг демиселиҥге идепкейлиг деткимче, колониалдыг дарадды ап октааш, антиимпериалистиг демиселиҥ оруунче, дешпилеглиг хөглүдениҥ оруунче кирген аныяк күрүшелериниҥ улустарынга хөй янзының дузаалампыы, совет улустуң, оон иштинде комсомолдуң калбак болгаш бүгү талалыг делегей харылаазы — бо бүгү чүүдер амгы үеде совет кижилериниҥ интернационализмин илергейдеп турар. Оон-биле кады совет кижилериниҥ социализм чурттарының аҥы-дүнма улустары-биле ханы найырал болгаш эп-сеткил каттыштырылгазы, харылаалаарының бүгү хевирлерин доктаамал хөглүдүп база ханыладып туреры, олар-биле үре-түнелиг харылаажылгалар, бистиҥ иниги улуг хереэвис — социализмниҥ болгаш коммунизмниҥ хераа дээш кады харылсалгавысты ханы биилиг туреры ол талазы-биле чугула чорин эзлеп турар.

Бистиҥ чуртувустуң аныяктарын Ленининиҥ партиязының интернационалчы чаңчылдарынга кижиндер талазы-биле улуг ажылдарны комсомол чорудуп турар. Бистиҥ комсомолчуларывыс аҥы талазы-биле аҥы-дүнмаларында, бүгү чурттарыҥ ажылчы чоннары-биле бодуңуң эп-сеткил каттыштырылгазын миллион-миллион тодаргай херектер-биле бадыткап турааңар. Аҥгы талазы-биле эп-сеткил каттыштырылгазының түгүл, пролетариҗы, социалистиг интернационализминиҥ түгүл бөдиих хүннерге чедир—бодуңуң бүгү-ле туруп келгениниҥ дургузунда кыдыл келген дег бистиҥ Ленинчи комсомолувус ол харылсалгалыг соруглаарын база-ла ынчаар бижидип, база-ла ынчаар түткүдүг болган энергия-биле моон-даа соңгаар шиитпирлээр дээринге бүзүредип илередирин чөптөреп көрүңер.

Эргим өөренүүтер!

Бистиҥ чуртувус, бистиҥ улус чавувус коммунизмни тургузуп турар. Совет чурттуң бөгүдүг комсомолчулары, силер коммунизмниҥ чырыткылыг орнунга кирер, кижи төрелгетениҥ дээре угаанныгларының түс-түс чылдарда күзеп чораанын, оон ады-биле революстуларының хей-хей салгалдарының аңы-тының бергеин, кижилер арааҥа чаа харылаалаарын тургузар апаар силер. Ынчалза-даа бо төөгүдүт соруланы төлептиниҥ күүседир толгаже, аңаа эки белеткеңир керек. Коммунизмге өөренир керек.

Ол аҥгы байдалдарда түү дээни ол?

Коммунизмге өөренири —ол дээрге, сээң бодуңга сетпкил хаңылыкшыныҥ болгаш амыдыралдың өөрүшкүзүүнүң үнер дөзү болуп турар сээң күш-ажылың, иниги херекке сээң эштериниҥ күш-ажылы-биле холбашкан турар төлээже, коммунистиг тургузуушкунуҥ идепкейлиг киржикчизи болуру дээш үргүлчү чүтүүрү-дүр. Ол дээрге моон-даа артых мергежилдиг ажылдакчы болур, улам-на чаа-чаа эртем болгаш техниктиг биилиглерни шиңгээдип алыр соруланы бодуңуң мурнуңга үргүлчү тургузары болур. Ол дээрге бүдүрүлгеге чаа-чаа, улам-на ажыктыг аргаларны үргүлчү дигээри болгаш.

Коммунизмге өөренири — ол дээрге бистиҥ партиявыстың болгаш бистиҥ чоңуустуң ол дээш демиселиҥ турары төөгүдүт улуг херээн тода билип, ол демиселиҥ шынынывыга идейлиг быжыг бүзүредиҥ чорууру толгаже, аныяктар дугайында сагыш салыышкыны дээш партияга өөрүп четтиргенин илергейлеп турганнар.

Ол черле чөптүг. Партияга аныяктарыны, комсомолдуң өөрүп четтирер ужуру-даа бар. Совет Төрээн чуртка, Коммунистиг партияга бистиҥ аныяктарывыстың сетпкил чоруурун ол ышкыыл дээш, коммунизм тургузуушкунуга комсомолдуң салып турар улуг салмышкынга дээш бөгүн, силериниҥ юбилейиҥерниҥ хүнүнде, бистиҥ чуртувустуң он үш чартык миллион коммунистиниҥ өмүнээзиндеп хоочун салгалдың кижилери бистеригиҥ комсомолду чогуур-ру-биле үнелеп турарывыс чөптүг.

Комсомолия — кайгамчыныҥ политиктиг школа! Он бистер бүгүдеге кайы хире хөй чүүлдерни бербеди даар! Коммунизмниҥ херээ дээш чеже-чеже шепкейлиг дечиселичиер, индустриялыг болгаш кедээ ажыл-агыйның бүгү чуртка сураглыг чеже-чеже мастерлери, бистиҥ партиявыстың болгаш күрүшениҥ чеже-чеже кескү ажылдакчылары, шылгарангай эртемденнер, конструкторлар, полководчулар, литератураның болгаш ураа чүүлдүң шилиндек ажылдакчылары комсомол школазындан үзүмеди даар! Ынчангаш ам үеде, бистиҥ комсомолувус бодуңуң чартык үе чылдыг юбилейин байырлап турда, бистер шупгувус аңаа сеткил-чүректиҥ хайыгыышкыны-биле чугаалап тур бис: бистиҥ дайынчы чалыы назынывыстың алдарлыг тугу, сеңээ четтиргинниг! Революстуг энтузиазмы, чогаддымчы сеткил хайыгыышкыны, аныяк назынның кызыгаар чок энергиязы кезээде хайыккан, аныяк ленинчилериниҥ Эвилели, сеңээ четтиргинвис! Бо 50 чыддарда кандыг түржүк сен, моон-даа соңгаар ындыг бол! Коммунизмниҥ ады-биле, бүгү кижи төрелгетениҥ аас-чеҥжилгези келир үениҥ ады-биле, Ленининиҥ партиязының тугуңуң аддарбиле күш-ажылче болгаш эрес-маадырлыг чоруктарже Советтер чуртуңуң аныяктарын башта-ла!

Совет Эвилелиниҥ Коммунистиг партиязының Төп Комитединиҥ чедирген байырын комчуурун чөптөзөреп көрүңер, эштер.

• • •

(Эш Л. И. Брежневтиҥ чугаазын кайгамчык улуг хүчөөгей-биле диңнаан болгаш диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе киргип турган).

МОСКВА. ССРЭ-ниҥ Чеңсектиг Күштериниҥ төп музейинде «Ленинчи комсомол Төрээн чурт дээш тулчуушкунналбаа» деп делегей ажыттынгаш Делегелгени ВЛКСМ-ниҥ 50 чыл ооның туреелээзи.

ЧУРУКТА: делегелгениҥ коргуулгелериниҥ төп музейиниҥ сралакчызы полковник В. И. Крестьянуң таныштырып турары.

Б. ТРЕПЕТОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы

ВЛКСМ-ге орден тыпсып турда Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ чугаазы

Эргим аттер!

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилезиниң чаргыш чүс чыл юбилейи — тураскаадыг болуушкунга, дээди шаңнал — Октябрь революциязы орденбиле шаңнатканынга таварыштыр чурттуң комсомолчуларынга, оолдар, кыстарынга, чалыы назыны комсомолбиле чарылбас холбаазыг, хоочун салгалдарыңың кижилеринге база бо байырлыг хуралга киргиин турар бүгүдээ СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың болган бүгү совет улустуң өмүүжелеринден изиг байыр чедиреринь чептээреп көрүүр.

Бистиң партиябыстың Төп Комитединиң байыр чедиргени чагаазында, СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары эш Л. И. Брежневтиң өөрүүчүг чугаазында комсомолдуң ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелээни. Деминседиң болган чагай үүле бүдүүреринің улуг, ёзулуг маадырлыг оруун партияның удуртулгазы-биле комсомол бежен чыл дургузунда шынаа-ла эрткен болгай, эштер.

Ленинчи комсомол, бистиң кайгамчыктыг аныяктарывыс чаагай чаңчылдарны уламчылавышаан, коммунизм тургузуушкунунуң бүгү участоктарында бо үеде база чедиишкинниг болган маадыр-шудургу ажыдаан турар.

Тургузукчу ажыл-ишкө хүннериниң маадырлыг чоруунга, комсомолчу шамычы тудугларга, дээди өөредилге чергелеринге болган школаларга аныяк совет кижилериң аажы-чаңы—оон революстуг сорук киришкинни, дайынчы ораниэрес, күш-ажылга ынаа, тургустуган сорулгаларны чедип алырынга бижиг турушкуг, шудургу, этвортинмес иштүг мозуу, патриотизмни, марксизм-ленинизмниң идеяларынга хамы бүүдүрелдиң дарганаттыныр турар. Социалистиг тургузуг, Совет Конституциязының бүгү талаалыг хогаруп, бодунуң арга-мергежилериң илергейлеп болур кайгамчык улуг аргаларын оон мурнунга аныыны берип турар.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле комсомол аныяктарыны кижилер талазы-биле улуг ажыдыг чорудуп, ниитилел амыдыралыңче оолдарны болган кыстарны хандыдып, политиктиг болган күш-ажылчы ажыл-чорудулганың деңгем оруунче оларны киирип турар.

Улуг Октябрьның 50 чыл оюн демдеглээри-биле тургускан орден-биле комсомолду шаңнаавы болза, комсомолдуң революсчу, дайынчы болган күш-ажылчы шылгарангай ачы-хавыяазын Коммунистиг партияның болган Совет күрүвениң хүзээн көргеп дугайын база катап хереченип турар.

ВЛКСМ-ниң аддар-биле бүргеттинген тугун бөгүн халастаар алдыты орден—Октябрь революциязы орден—оң дээрге бүгү салгалдарывыс комсомолчуларывыта: бажыңның дүгү бууруп хоочуларга болган бөгүнгү комсомолчуларга шаңнал-дыр.

Бо дээрге хамаатты дайынының маадырларынга, башкайгы бөө чылдарының индустрияның күүгүннериниң тургузукчуларынга, колхоз ажылаг коллективизациязының активчилеринге, рабфакчыларга, эртемниң шивээниң штурмавакларга шаңнал-дыр.

Бо дээрге Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларынга, аар болган чиик индустрияның тудуглагларынга, делегейдеги эң улуг электростанцияларының чогаадыкчыларынга, күр черинь чагырып алыкчыларынга шаңнал-дыр.

Бо дээрге ам машиналарны тургузуп, кааны ажыдырын, шелдерни аңдарып, уругларны өөредип, эртемниң чажыдын илередип, космос оруктарын ижеп, ураа үүгүе болган культурага чаа бедиктерни чедип ап, хоорайларывыс планнаан база тудуп, тайбың күш-ажылды идегелдит намгалап, бистиң социалистиг күрүвенистиң камгаланыр артаын бедидип турар инженерлерге база шаңнал-дыр.

Бо дээрге бистиң карааныбиле көрүп четпес болган күчүлүг чуртувустуң бүгү комсомолчуларывыга шаңнал-дыр, улуг Ленинниң адын төлептиг болган чөптүг ап чоруур аныяктарының бүгү коммунистиг эвилелиниге шаңнаа-дыр.

Ленинчи комсомолду Октябрь революциязы орденбиле шаңнаар дугайында СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даасказын ёзугаар Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилезиниге Октябрь революциязы орденин Ленинчи комсомолдуң тугунга кадаа берген.

Эргим эштер! Комсомолчуларның болган аныяктарының ажыл-агый болган культура тургузуушкунунга ачы-хавыязын, бистиң Төрээн чуртувустуң дайынчыларынга удур демисселге көргүсвен диилии болган маадырлыг чоруун, аныяктарыны кижилер талазы-биле идепкейлиг ажылын демдеглевишаан база ВЛКСМниң 50 чыл оюн таварыштыр Совет Эвилезиниң орденнеривиле чамдык хоорайларының, районнарының комсомол организациялары, комсомолдуң эге организациязары шаңнаткан.

ЛЕНИН ОРДЕНИ-БИЛЕ

Челябинск областың Магнитогорск хоорайның комсомол организациязы.

Кемерово областың Новокузнецк хоорайның комсомол организациязы.

КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕНИ-БИЛЕ

Луганск областың Краснодон хоорайның комсомол организациязы.

Хмельницк областың Шепетовск хоорайның комсомол организациязы.

АДА-ЧУРТ ДАЙЫНЫҢ ОРДЕНИНИҢ БИРГИ ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Николаевск областың Первомайск районнуң комсомол организациязы.

Минск областың Лобанск районнуң комсомол организациязы.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕНИ-БИЛЕ

Татар АССР-ниң Альметьевск хоорайның комсомол организациязы.

Саратов областың Балаковск хоорайның комсомол организациязы.

Пермь областың Березниковск хоорайның комсомол организациязы.

Москва областың Воскресенск хоорайның комсомол организациязы.

Красноярск крайның Дивногорск хоорайның комсомол организациязы.

Горький областың Дзержинск хоорайның комсомол организациязы.

Свердловск областың Качканарск хоорайның комсомол организациязы.

Куйбышев областың Новокуйбышевск хоорайның комсомол организациязы.

Приморск крайның Находка хоорайның комсомол организациязы.

Алтай крайның Рубцовск хоорайның комсомол организациязы.

Башкир АССР-ниң Салаватск хоорайның комсомол организациязы.

Краснодар крайның Курганинск районнуң комсомол организациязы.

Киев областың Кагарлыкск районнуң комсомол организациязы.

Витебск областың Новополоцк хоорайның комсомол организациязы.

Хорезм областың Янгиарык районнуң комсомол организациязы.

Чимкент областың Кентауск хоорайның комсомол организациязы.

Кустанай областың Комсомольск районнуң комсомол организациязы.

Грузин ССР-ниң Рустави хоорайның комсомол организациязы.

Азербайджан ССР-ниң Сумгаит хоорайның комсомол организациязы.

Литов ССР-ниң Капсукск районнуң комсомол организациязы.

Молдав ССР-ниң Котовск районнуң комсомол организациязы.

Латыш ССР-ниң Даугавпилсск хоорайның комсомол организациязы.

Ош областың Ленин районнуң комсомол организациязы.

Таджик ССР-ниң Нурек хоорайның комсомол организациязы.

Армян ССР-ниң Октемберяник районнуң комсомол организациязы.

Туркмен ССР-ниң Небит-Даг хоорайның комсомол организациязы.

Эстон ССР-ниң Кохтла-Ярвеск хоорайның комсомол организациязы.

Москваның И. А. Лихачев аттыг автомобиль заводунуң комсомол организациязы.

Ленинградтың Киров заводунуң комсомол организациязы.

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» ОРДЕН-БИЛЕ

Ставрополь крайның Невинномысск хоорайның комсомол организациязы.

Херсон областың Новокаховск хоорайның комсомол организациязы.

Ташкент областың Чирчик хоорайның комсомол организациязы.

Целиноград областың Ерментауск районнуң комсомол организациязы.

Эргим аттер, Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилезиниң оон 50 харлаазы болган Октябрь революциязы орден-биле шаңнатканы-биле холбаштыр база катап байыр чедирип тур мен. Ол ышкаш Совет күрүвениң бедик шаңналдарын алгызаан комсомол организациязыларыга иниг байыр чедирип тур мен.

Коммунистиг тургузуушкунуң кайчаар-даа аажок улуг сорулгаларын боттандырарыга Ленинчи комсомол моон соңгаар-даа партияның ышчы дузалаачызы болур деп бижиг бүүдүрелдиң илергейзиэрин чептээреп көрүүр.

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү комсомолчуларывыга, бүгү аныяктарывыга Ада-чурттуң чаагай чоруу дээш өөредилгее болган күш-ажылга чедиишкиннерниг болуруун, оолдар, кыстар бүрүзүнге аас-кежиктиг болган өөрүүшүнүң чүрөктиң хавыязындан күзедим.

(Эш Н. В. Подгорныйның чугаазын дыңнаттыг, үргүлчүлелдит адын часкаашкыларыны хөй удаа үзе киирип турган).

ВЛКСМ-ниң БЕЖЕН ЧЫЛЫ

ВЛКСМ ТК-ның байырлыг пленумунга ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. ТЯЖЕЛЬНИКОВТУҢ илеткели

Эштер! СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары Леонид Ильич Брежневтиң маңаа чугаазын база партия Төп Комитединиң чедирген байырын бис шуутпус хаңы сонуургал-биле дыңнадывыс. Комсомолду Октябрь революциязы орден-биле болгаш чурттуң хөй-хөй комсомол организациязыларын чазактың хавыяларды-биле шаңнааны биске аажок ээрүүчүг-дүр. Совет аныяктар, оларның дайынчы авангардызы — комсомол дээш партияның ада сагыш салыышкынын, олче ленинчи чылыг көрүүшкүнүң база аңаа бедик негелдеви бистер шуутпу улам тодазы-биле медереп билдиивис.

Комсомолдуң ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелээни дээш, силерниң өмүүжөңерден, бүгү комсомолдун, бүгү совет аныяктарның өмүүжелеринден партияга, оон дайынчы штабы — ленинчи Төп Комитетке, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Министрлер Чөвүлелиниге эң-не ырыын-биле, сагыш-сеткилимниң чүрөктүг чүүлүн көрүүр, эштер!— деп, Е. М. Тяжельников илеткелиниң эгезинге чугаалаан.

ВЛКСМ-ниң 50 чылы — оң дээрге комсомолчуларның болгаш бүгү совет аныяктарның өөрүшкүлүг байырлазы болгай. Ол байырлалды Коммунистиг партия, улуг совет улус, бомбүрзектиң бүгү-ле булуңнарында демисел талазыбиле бистиң эптеривис болур аныяктар чурттуң хөй-иниитү политиктиг амыдыралында чугула болуушкун кылдыр демдеглеп турар.

Ленин болгаш партия комсомолду тургускан, өстүрүп кижилиткен, делегейниң революстуг ёзу-биле чаартырының өлүм чок идеяларын аңаа берген. Партияның удуртулгазы-биле комсомолдуң чурттап эрттирген чартыы чүс чылдыг дуржулгазы ленинизмге, партияның херээже шынчы болурунга аныяктарны өөредип, коммунизмниң тиилелгези дээш бүүдүрелдиг демисселчилерни кижилеринге дузалаан келген. Ленинчи комсомол бодунуң юбилейинде Совет эрге-чагырганың 50 чылын байырлап эрттиргенден бээр чыл хире үе болганда база Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга бүгү улусчу белеткелдиң үезинде демдеглеп турар-дыр.

Совет аныяктарның амгы бүгү амыдыралы, оларның амгы күзел-бодалы, бөгүнгү комсомолчу байырлалдың бүгү өөрүшкүзү партия-биле, Ленин-биле, Улуг Октябрь-биле тудуш холбаалыг. Амгы аныяк салгал ол бүгүнү партияның, оон мерген үгленнии удуртулгазының, оон не ёзулут шнаакшылының ачызында чедип алгай.

Партияның сагыш салыышкынының чаа херечиин болза, «Ленинчи комсомолдуң 50 чылыының болгаш аныяктарның коммунистиг инженидилгезинин сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы болур. Теория болгаш практика талазыбиле аажок улуг ужур-дузалыг ол документиде амгы үе-чадала комсомолдуң ажыл-чорудулгазының коз-кол үгленнышкыннарын тодаратказ, ажылагый, культура база күрүне тургузуушкунунга ВЛКСМниң ролюн болгаш харыысалгазын бедидерин хандырга чогуур тодаргай хемчеглер инда айыттынган. ВЛКСМ моон соңгаар-даа партияның, улустуң, социалистиг Ада-чурттуң төлептиг болгаш шынчы салгалы боор шылаар дээрээн ВЛКСМ ТК-ның байырладыг пленумунуң, бүгү комсомолдуң болгаш совет аныяктарының өмүүжөңинден Коммунистиг партияга, оон Төп Комитединге, Совет чазакка, бистиң улуг совет улусувуска шынзылдарын чептээреп көрүүр, эштер!

Большевиктериниң партиязы комсомолду тургузарының инициатору болган—деп, Е. М. Тяжельников илеткелин үргүлээн. Оолдар, кыстар чүгле ажылчын аңгы-биле кады марксисчи партияның удуртулгазы-биле чораан, боттарының эрге-ажыы, демократия, социализм дээш чедиишкиниг демисселдиң болдунар аргаларын чедип ап шыдаар дээрээн төөгү көргүскен.

Бүгү-ле дарлатканнарны хоставры дээш демисселге бодун бараан болдурбушаан, партия ажылчын аныяктарның үндезин эрге-ажыктарын база илергейлеп, муң-муң аныяк демисселчилерни революциялыг талазывыче хандыжыктаан, пролетарлыг интернационализминиң тугунуң адаанга оларны сырый наттыштырган. «Келир үениң хайыыкчан Украинаның ховуларын, Оожум Дон биле Волганың хүүктаган эриктерин, Приморьениң арга-семнарын, Сибирьниң болган бууруул баштыг Уралдың харлыг девискээрлерин таварты алтан чоруткан. Комсомол тулчуушкуннарга ёзуп маадыржаан, ажылчын, тараачыннарның херээже ыам шынчы болганыл, ол кижилерни бодунуң хүрээлениче кыйгырып турган. Баштайгы хавыяа — Дайынчы Кызыл Тук орденин Советтерниң республиказы комсомолдуң гимнастёрказынга кадап берген.

Интервентилерден болган ак дээрбечилерден совет чер ам-даа арыглаттынмаан, хадын-эрес буденовчулар кашпагай аттарындан дүшпээ-ри база ажылары-биле кожа турунакаш. Совет эрге-чагырга, пролетариат диктатуразы дээш дараакчы ёзу-тургузугта удур тулчуп турганнар.

Комсомолдуң төрүттүнүп тыныгланып ажылчын болган тараачын аныяктарның 1918 чылдың октябрь 29-та болган Бүгү-россиий съездиниң чарлаа дыңнаттынган. Коммунисчи сорулгалыг, массалыг болгаш бот-ажылыг мозу-шынарлыг, Коммунистиг партияның туружукка шынчы, оон удуртулгазы-биле ажыдаар, чаа хевирикү чаңгыс аай аныяктар организациязын эң баштай шак ынчаар тургустуткан.

Эң баштайгы комсомолчулар хөй эвес, чүгле 22 муң кижи турган. Ынчалза-даа ол 22 муң аныяк кижилер революциянның дайынчылары, делегейниң чаартырының улуг идеяларын эрге-ажыктарын база илергейлеп, чеңгелеткен партияның дузалакчылары болган. Олар ленчылыларны, пожинарны, демир-хүүреткерни холдарында тутпаан, хайыынмг амыдыралче шынмын киришкеннер. Чалгы назыннарның хайыыкчан Украинаның ховуларын, Оожум Дон биле Волганың хүүктаган эриктерин, Приморьениң арга-семнарын, Сибирьниң болган бууруул баштыг Уралдың харлыг девискээрлерин таварты алтан чоруткан. Комсомол тулчуушкуннарга ёзуп маадыржаан, ажылчын, тараачыннарның херээже ыам шынчы болганыл, ол кижилерни бодунуң хүрээлениче кыйгырып турган. Баштайгы хавыяа — Дайынчы Кызыл Тук орденин Советтерниң республиказы комсомолдуң гимнастёрказынга кадап берген.

Интервентилерден болган ак дээрбечилерден совет чер ам-даа арыглаттынмаан, хадын-эрес буденовчулар кашпагай аттарындан дүшпээ-ри база ажылары-биле кожа турунакаш. Совет эрге-чагырга, пролетариат диктатуразы дээш дараакчы ёзу-тургузугта удур тулчуп турганнар.

Комсомолдуң төрүттүнүп тыныгланып ажылчын болган тараачын аныяктарның 1918 чылдың октябрь 29-та болган Бүгү-россиий съездиниң чарлаа дыңнаттынган. Коммунисчи сорулгалыг, массалыг болгаш бот-ажылыг мозу-шынарлыг, Коммунистиг партияның туружукка шынчы, оон удуртулгазы-биле ажыдаар, чаа хевирикү чаңгыс аай аныяктар организациязын эң баштай шак ынчаар тургустуткан.

Эң баштайгы комсомолчулар хөй эвес, чүгле 22 муң кижи турган. Ынчалза-даа ол 22 муң аныяк кижилер революциянның дайынчылары, делегейниң чаартырының улуг идеяларын эрге-ажыктарын база илергейлеп, муң-муң аныяк демисселчилерни революциялыг талазывыче хандыжыктаан, пролетарлыг интернационализминиң тугунуң адаанга оларны сырый наттыштырган. «Келир үениң

ШЫН Дөртқү арын ⊗ 1968 ч. ⊗ октябрь 26

Эш. Е. М. ТЯЖЕЛЬНИКОВТУҢ илеткелиниң төнчүзү

(Эгези 3-ку арыда).

ның эң чугула даалгаларын чедишкининиг боттандырып турар деп оратор оон ынай уламчылаан.

Ынчангаш совет аныяктар боттарының идейлиг түгүн ажыл-чорудулгаларга удурлуунга ында болган түгэлмэ ында болган деп көрүп турарлар.

Комсомол бодунуң бирги съездизиниге-зе коммунизмниң идеяларын иептерелдирип бодунуң кол сорулгаан кылдыр салган. Ынчангаш бүгү 50 чылдың дургузунда ону боттандырар дээш туруштуу-биле чайгылыш чок ажылдап турар.

Ленинчи комсомол моон соңгаар-даа аныяктарны Коммунистиг партияның дуржулгазына, улустуң революсчу, дайынчы болган күш-ажылчы бижит чаңчылдарына кижиандер, оон совет патриотизмин, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас аку-дүңмалышкы найыралын болган пролетаржы интернационализмин оон медерел билирин улам күштелдирер.

Ленинчи юбилейге белеткел болза улуг баштыңчының болган башкының идейлиг салгалын совет аныяктарның шингээдин алырынга чаа ѳе-чада болур. В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга чедир комсомолчу бүрүзү ленинизминиң үнделиннерин ѳѳренирингe боттарының чедишкининнерин, күш-ажылга, ѳѳредилгеге болган хей-нинтинiң ажылынга чедип алган түүлерин отчеттап санажыр.

Социализм чурттарынга удур, бистиң Төрээн чуртувуска удур империализм кадыг-дошкун идеологтуг дайынны чорудуп турар. Төөгүлүг хөгжүлдениң амгы ѳе-чадазын идеологтуг демисселдиң шынгыы чидиглиг-биле тайылбырлаар деп партияның Төп Комитединиң апрель Пленуму демделээн.

Социалистиг чурттарның делегейниң коммунистиг шимчээшкинiнiң чаңгыс эвин улам кошкадырынче, социалистиг амгы үениң мурнакчы күштерин быдарадырынче, социалистиг аныяктелди бодуңуң иштинден кошкадырынче амгы үеде антикоммунистиг пропаганданың канчаар-даа аажок улуг аппарадын үгленгидырган. Аныяктарның идея талазы-биле чепсээн узуткаарынче онза кордалды салып турар.

Партия комитеттериниң үдуртулгазы-биле комсомол организациялээ коммунистиг кижиандилгeeниң бүгү-ле чепсек-херекселдерин, хевирлерин болган аргаларын ажыглавышаан, идеологтуг ажылды улам ынай сайзыраңгайжыдарының хемчегларын ап чорудуп турар.

Коммунистиг кижиандилгeeниң херээнге комсомолдуң парлалгазы, радионуң болган телевидениениң аныяктар редакциялары чугула черии эдлеп турар. Комсомол 219 солуннарны болган журналдарны парлап үндүрүп турар. Бистиң аныяктар парлалгазының кол солуну — түгэл чаңгыс «Комсомольская правда» солуннуң тиражы — 7 миллион чедип турар. Комсомолдуң ном үндүрер черлери чылдың-на 40 миллион экземпляр хире номнарын үндүрүп турар. Большевикчи парлалганың чаңчылдарынга шынчы комсомолчу парлалга аныяктарыны калбак массаларының улам идейкейлиг агитатору, пропагандазы, билгилиг организакчызы болуп бар чыдар.

Хамааты дайынның аныяк маадырларының дугайында, баштайгы беш чылдарның тудугжуларының дугайында, Ала-чурттуң Улуг дайынының чайгылыш чок, эрес-дидим солдаттарының дугайынга эвээш эвес номнар бижиттинген, кайгамчыктыг шилер болгаш фильмнер, музыка чогаалдары болгаш уран чуруктар тургустунуп, совет чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң алдын фондузунда киргеи болгай. Оларны комсомол кажан-кезээде чепсек кылдыр ажыглаар.

ВЛКСМ Төп Комитеди ийи чыл бурунгаар аныяк салгакчыларны кижиандерииниң хөрээнге барааи болган ѳн дээре чечен чогаалдарны демделээр ужурлуг Ленинчи комсомолдуң шанналдарын доктаалдын тургускан. Бөгүн парлалгада комсомолчу шанналдың чаа лауреаттарының аттарын парлап үндүрген. Бистиң лауреаттарывыска изин-биле, чүректиң ханывыдан байыр чедирип, оларга чаа-чаа чогаадакчы чедишкининнерлиг болурун күзээрин чеишээреп көрүңер, эштер.

Бистиң аныяктарывыс бодуңуң кайгамчыктыг чуртунга, оон күүгээне болгаш улуг чаагайынга чоргаарланып турар. Комсомолдуң амыдыралында чаа кайгамчыктыг чаңчыл — революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлери-биле Бүгү-эвилелдиң походтарын кылып чорудары тургустунган. Оң шимчээшкин болза революсчу, демиселчи, патриотчу кижиниң сагыш-сеткил талазы-биле кижиндерииниң күүгээ чепсээ болу берген.

Комсомол организациялары Совет чурттуң камгалалынга боо-чепсээн холга тутказ турӌурунга белеп кылдыр аныяк кижи бүгүдеини кижиандил, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниге шериг албанын эртгирииниге аныяктарны белеткээр дугайында сагыш салып, «Бүгү-нинтиниң шериг хүлээлгeeлиниң дугайында» Хоойлуну чайгылыш чок күүседириниге дуза чедирип турар.

Аныяк кижиниң бүгү талазыбиле билиглиг болурун хөгжүдер дугайында, оолдар, кыстарны коммунистиг ажыл-чаңга кижиндер, оларның культуразын улам бедидер дугайында сагыш салыры — комсомол организацияларының чүгула сорулгазы. Боттарының хостуг үе-шагына угаангыр ажылдаарынга аныяктарны ѳѳредирип эргежок чугула.

Бүгү культура-чырыдыкшыл черлериниң ажыл-чорудулгазын амгы үениң аныяктарының негелделериниң үлгатканы-биле улам чогумчалыг дүүлүтүрген турар хемчегларин комсомол организациялары профэвилеидер-биле, культура органнары-биле кады ап турар.

Комсомол партиянның Төп Комитединиң докталын күүсетиишаан, урутларның болган аныяктарның күш-дамыр кижиандилгeeниниң талазы-биле ажылыы күштелдирип турар.

«Кижи терелгетениниң ажылдап тургускан бүгү байлантарының» билигларин чүткүлдүг болгаш соксаал чок шинтээдин алыр деп, революсиниың улуг баштыңчызы биске чагып чораан.

Бүгү билиглер-биле чепсегленгеш, чаа амыдыралды тургузуп эгелээр дээш, бүгү чүрт бижикке ѳѳренип, эртемнерни шинтээдин ап эгелээн үеде болган билиглер чедип алырының походун бистиң улузувус культура революсиязы деп адап турар. ВЛКСМ-ниң үндеавлеттинген чылында муң комсомолчу бүрүзү-зе ийи-чаңгыс дээш эртемниг кижиниг турган. Ам барык ийи комсомолчунуң-на бирээзи дээш ийикпе ортумак эртем-мергежилдиг деп санадыр дипломнуг, бишкан билигниң аттестазын чедип алган. Комсомол 360 муң инженерлиг, 525 муң эмчилиг болгаш башкылыг.

Бүгү-нинтиин-биле бижик билиг, дээди ѳѳредилге черлериниң болгаш техникумнарывыстың сес чартык миллион студентилерлиг, школаларывыстың 50 миллион ѳѳренгичилериниг, эртем талазы-биле аныяк 165 муң ажылдакчылардыг болганывыс ленинчи кыйгырыгга бистиң харыывыс ол.

50 чыл мурнунда билиг чехио алырының эгелээн походу бо үеде база үргүлчүлеп шаан. Комсомол ленинчи чагыгны күүсетиишаан, ол походту улам ынай хогжүдерин бодуңун ѳн чугула сорулгазы деп билип турар.

Бистиң аныяктарывыстың хөй кижилиг, идепкейлиг отряды совет студентилер. Башкылар-биле эмчилер, инженерлер биле агрономнар, будүүлгe командирлери, эртем, культура ажылдакчылары болурлар ол. Студентилерни марксизм-ленинчи мировоззрениелиг, хөй-нинтиниң ажылын кылыр, чогладыкчы бодалдыг, эртем, техника сонуургаар чаңчылдыг болуурар дутаймда дээди ѳѳредилге черлериниң комсомол организациялары ынчангаш сагыш салыр ужурлуг.

Дээди ѳѳредилге черлериниң комсомолунуң хөй-нинти ажымына бедик идепкейлиг болганы-биле чергелештир студентилериниң тудуг отрядтары тыптып келген. Бо чылын 270 муң студентилер бөш чылдың эң чугула тудуглаарынга ажылдаан, көдээге школа, культура-амыдырал болгаш будүүлгe черлериниң тудуун кылган, аңаа улуг кижиндилге ажылын чорупкан.

Бистиң эртеминиг чылдынна улам чалыыткаттынын турар. Ооң кибернетика, математика логиказы, генетика, ядро физиказы чижектиг эң чаа адырларында хөй аныяктар ажылдап турар.

Ленинчи комсомолдуң шанналының лауреаттары — таланттылыг аныяк эртемденнерге байыр чедирип, совет эртемни хогжүдериниге оларның улам чедишкининнерлиг болуруи күзеп тур бис.

Эртем-техниктиг революсиниың үезинде чурттап турар болгай бис, ынчангаш эш Брежневтиң чугаалааның ёзулуг спортчу шылгарал кылган. Баштайгы хүнде ол брустан аңдарылгаш, шанналдыг черлер ап болур бүгү ынаныжын оскуучан кылдыр сагындырган. Ынчанмыже ССРЭ-ниң чемпиону чогенмээн. Маргылдаа программазының оон ѳске ооннарынга болгаш бодуиуң күзээн-биле көргүзер ооннар маргылдаазынга чайынбодуңуң салыы-чолуң боду шинтиирлээр эргеи вьетнам улуска бээрин, ВДР-ни арватаныг бомбалап турар үүлгедлгерин бүрүн болгаш чугаа чок соксадырын негеп турар.

Делегейниң демократтыг аныяктар шимчээшкинiнiң идепкейлиг күүгү социалистиг чурттарның аныяктар эвилелдери. Совет аныяктар социалистиг дем каттыштырылганың чурттарның чаңгыс эвин быжыглаарынга боттарының үлүг-хуузун киирип, социализмниң чаалап алышкынларын хумагалап, камгалаар бүгү чүүлдерин кылып турар.

Чехословакияга социализмниң чаалап алышкынларын шинтиирлиг деткээниниден интернационалчы хүлээлгeeни бистиң пролетаржы ёзу-биле биилип турарывыс, революсиниың херээн, социализмниң херээн туюлунга чедир камгалаарынга белеивис илерээн.

Аку-дүңма чурттарның социализм үезинде төрүттүнген болгаш ѳзүп дорукан аныяк салгалынга социалистиг келир үеден аңгыда ескелкелир үе болуп шыдавас дээрзинге быжыг бүзүредиг бис.

Ленинчи комсомол, бүгү совет аныяктар Чехословакияда социализмни камгалаары-биле контрреволюсиниы чайладырынче үгландыр социалистиг бешче чурттарның партияларының болгаш чазактарының ей-шаанда алган хемчегларын бүрүнү-биле деткип турар.

Төөгүнү дедир тыртар, бистиң найыралывысты бужартадыр арганы социалистиг чурттарның улустары кажан-даа бербес. империалистерниң кандыг-даа чимеиниккинеринге болгаш авантюраларынга шинтиирлиг ойтур шавыышкынны баэринге кезээде белеп үүлени империалистер билип алзыннар!

Социалистиг чурттарның аныяктарынга комсомолчу байырывысты чедирип, социализм болгаш коммунизм туругуушкунуунга чаа-чаа чедишкининнерни күзеп турар бис.

Капиталистиг чурттарның аныяктарының коммунистиг эвилелдери-биле Ленинчи комсомолдуң харылзаалары быжыглып турар. Берге байдалдарда ажылдаар ужур оларга таваржып турар. Чүге дээрге, империализм туружун удаадараа осиумушаан, дешпизгелиг, революсчу ажылчы чонпарже болгаш студент аныяктарже халдап турар.

Марксизчи-ленинчи партияларның удуртулгазы-биле чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап турар аңгы талазы-биле боттарының аку-дүңмаларының эрес-маадырлыг чоруунга комсомол, совет аныяктар чоргаарланып турар. Коммунистиг дайынчы байырывысты силерге дамчыдып, аныяктарының политиктиг болгаш социал-экономиктиг эргелерни дээш, социалистиг идеалдарның тиилелгeeн дээш, монополистиг капиталга удур демиселге чаа-чаа чедишкиниерии күзеп турар бис!

Бис империализмниң халдаашкыннарынга удур демиселге араб чурттарның улустарын деткип, экелеткен араб девискээрлерден паразиль агрессорларының шериглерин үндүрерии негеп турар бис!

Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарының аныяктар болгаш студент организациялары-биле совет аныяктарының пайыралчы харылзаалары хөгжүп турар.

Хамаарышпас чорук, демократия болгаш социал дешшиге дээш, америк империализмге болгаш национал олигархияларга удур Латин Америка чурттарының улустарының демиселиниң чаагай эчис сорулгалары бистиң аныяктарывыска чоок болгаш билдингир!

Ленинчи комсомол, совет аныяктар дешшилгелиг аныяктарның калбак бөлүктерии боттарының хүрээлeeнiнге каттыштырган Демократтыг Аныяктарының Бүгү-делегей Федерациязының болгаш Студентилериниң делегей эвилелиниң ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип турар.

Аныяктарның болгаш студентилериниң Софияга IX бүгү-делегей фестивалы тайбын, демократия болгаш социализм күштериниң чедишкиниерии, империализмге болгаш реакцияга удур. Вьетнамда америк агрессиняга удур демиселжиринге аныяктарның шинтиирлиин база катап көргүскен.

Кыдат аныяктарның хуу-салымы бисти ханы дүвүредип турар. Мао Цзэ-дуңның национализчи, улуг күртүнчи углавышкынны Кыдатта социализмниң херээнге, ѳзүп орар салгалды кижиндерииге улуг хоралыг бооп турар.

«Культура революсиязы» дээр чүвезин чорутпушаан, Мао Цзэ-дуңның болүү комсомолду тарадыр сывыргаи, аныяктарны мегелээн, хуивэйбиниерниң болгаш цзюфаньчыларының хулиганчы отряктарын эрге-чагыргадан салдыкпас дээш демиселге, партия комитеттерии, эрге-чагырганың конституция ёзугаар органнарын чылча шаварынга ажыглаан. Ынчалза-даа кыдат улус, ооң аныяктары бүгү бергелерии ажып эртип, боттарының чурттунда социалистиг чаалап алышкынларны камгалап ап шыдаар дээрзинге бүзүрээр бис.

Бодуңуң чартык үе чыл юбилейинде, интернационалчы харылсаалгавың сеткил-сагыжы хайыыкан совет аныяктар пролетаржы интернационализмниң тугун моон соңгаар-даа бедии-биле тудуп чоруур деп чүвени комсомол база катап медеглеп тур.

Бодуңуң чурт келгенииң башгайгы хүннеринден эгелээн комсомол совет аныяктелдиң идепкейлиг революсчу, тургузуучу күүгү, коммунизмниң херээ дээш бүзүредиг демиселчилерии белеткээриниң школазы болуп, чурттуң амыдыралында чугула черии ээлээн.

Бежен чылдарның дургузунда ВЛКСМ-ниң күрээлeeнiнге үе миллион кижи идейлиг дадыганы алган. Комсомолдуң хей миллион кижиндилчилерии СЭКП-ниң күрээлeeнiнге хүлээп алган. Бөгүн аныяктарның дайынчы авангарды — ВЛКСМ Совет күрүнениң бүгү националлаарының болгаш улустарының 23 миллион ажыг ооллар, кыстарын каттыштырган.

XXIII съездиниң, СЭКП ТК-ның октябрь (1964 чыл) болгаш дараазындагы Пленумнарының шинтиирлери комсомолдуң ажылын улам ынай ынжиндерииге, ооң ажыл-чорудулгазының хемчээлдерии калбартырынга, ооң инициативазын хогжүдериниге аң-не таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Партияжи удуртулга — ленинчи комсомолдуң күүгүнүң, быжыынның болгаш дайынчы аргалыынның коз-да үндезини. Коммунистиг партияның Төп Комитеди совет аныяктар дугайында, ленинчи комсомол дугайында хүн бүрү сагыш салып, ооң ажылын удуртуп, ооң ажыл-чорудулгаларының перспективаларын тодарадып турар.

«ВЛКСМ-ниң 50 чылының болгаш аныяктарның коммунистиг кижиндилгeeниниң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның Доктаалынга чугаалааны болза, «бистиң чуртту муриунда туруп турар сорулгаларны шинтиирлээри массалыг, бот-тывыныгыр, иинтизел-политиктиг организация, партииның курзавыры, ѳзүп орар салгакчыларның коммунистиг кижиндилгeeни болгаш чаа иинтизелди тургузарының талазыбиле ооң ѳн чоок дузалакчызы ВЛКСМ-ниң ролюн ам-даа улам кодүрерии негеп турар».

Комсомолдуң ролюн бедидери дээрге-де, ажыл-агый, культура болгаш күрүне тургузуушкуннарынга ооң улам калбак-биле киржири болуур.

ВЛКСМ-ниң 50 чылының бүдүүшүнде бистиң чурттуң Бүгү-эвилелдиң комсомол хурээлы — бистиң күштеривистиң дайынчы хынаалдазы, бистиң чедишкиниеривистиң коруудээи, кылдыгаан ажылдың дугаймында партиямны болгаш улустуң мурнунга бистиң отчётувус болуп эртикээн. Хураа 350 муң комсомол организациялларывыга болуп эртикээн. Аңаа түүл бүрү салгалдарының 50 миллион комсомолчулары киришкеннер. Хураага 3 миллион хире комсомолчулар, партияның болгаш комсомолдуң, хамааты болгаш Ала-чурт дайынчыларының хоочун кижилери чүве чугаалааннар. Совет кижилериң бүгү салгалдарының сырый наттыжыышкыны, 60 чылдарның аныяк салгакчыларының Төрээн чурттуң хөрээ дээш чаа-чаа маадырлыг чоруктарны кылырынга белеиин ол хураа база катап көргүскен. Бүгү-эвилелдиң хураанын үезинде 800 муң ажыг ооллар болгаш кыстар ВЛКСМ-ге киргеннер.

Төрээн Коммунистиг партияга шинжилмэ болгаш бердингеиниң сеткилин илеткеп, чедип алган түүлерии илеткеп, чаа-чаа сорулгаларны айыткал чагааларны, рапорттарын бистиң чурттуң аныяктары СЭКП ТК-ның адынга чоруткулаан.

Ленинчи комсомол ам бөгөн чылдарның дургузунда коммунистериниң улуг партиязының удуртулгазы-биле чурттап, ажылдан турар-дыр деп Е. М. Тяжельников түңелиивде чугаалаан. Турун көрбээн шыгалдаларывың берге чылдарында болган чургузуушкунуун ѳѳрүшкүүнүн ѳѳрүшкүүлүг чогаадыкчы ажылдарының-даа үезинде комсомол Коммунистиг партияның соо-биле чоруп, ооң шынчы болгаш идеяжиг дузалакчызы бооп келген.

Бистиң кан дег быжыг болган чаңгыс эттиг партиязыс бүгү шыгалдаларын шыдажып арткеп, бүгү кижи төрелгетениге орукту ажыттыышаан, чаа, кайгамчыктыг коммунистиг делегейни чургузуун эгелээн болган чайыннанчаа-биле ону тударын үргүлчүлеишаан.

Улуг Ленин партиязының ажыл-херектериниге чуртаи турар. Партия бистерии коммунизмге ѳѳренирии ыйгыры турар.

Комсомолчунуң ѳн улуг нүүели — коммунист болуру. Чүге дээрге, чер бөмбүрзээнии кырында ол ышкаш ынчаар ѳѳ-ле арыг, хаара тудукчу болгаш улуг-чагай ат чок! Коммунист — ол дээрге, кижилерге бараан болуруңуң улуг идеязынга сорук киргеи революсчу, чаартыкчы, бедик-чаагай сеткил-сагыштыг кижи-дир.

Бистер бодувустуң Заявлениистиң 30 чылын демделеп туре, коммунистер партиязынга шынчымысты даңгыраглап, бодувустуң социалистиг Төрээн чуртувуска, революсиниың ѳндүр-улуг херээнге дамгыраглап турар бис!

(СЭТА).

КАТТЫШКАН СЛЁТ

Октябрь 23-те Кызыга комсомолдуң хөөрайда ветераннары-биле активиниң каттышкан слёду болган. Слёт А. Балмутовaның «Досхел чок чалыы назын дугаймында» деп ырын чыылганнарның бир демниг ырлазы-биле ажыттынган. Хөөрайның пионер организациязының болуг шиоиерлери слёттуң киржикчилеринге байыр чедиргеннер.

Юбилейлиг чылда хөөрайның комсомол организациязының ажыл-чорудулгазының дугаймында ВЛКСМ хөөркомунуң бирги секретары А. Романов кыска илеткел кылган. Пассажирлер АТБ-зинде, типографияда, аэропортта, № 14 школада, көдөө ажыл-агый техникумунда комсомол организацияларының планныг сорулгаларын үргүлүг ажырып, аныяктарның ѳѳредилгeeнiн, дыштанылгазын бедик деңнелге тургускании илеткелчи болган адаа санал бергеннер демделээн.

ВЛКСМ ТК-ның аныяктарның коммунистиг кижиндилгeeниниң талазы-биле доктаалынга үнделээн комсомолдуң хөөрай комитеди организастыг хемчегларын ап чорупкан. Аныяктар хамаатыг дайынның болгаи Ала-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле база күн-ажылдың ветеранары-биле 500 ажыг ужуражылгаларны кылып, 300 хире походтарга үнген.

1920 чылдарда комсомол кежигүүү Федор Михайлович Кузьмин сес алган: шынчы комсомол организациязының

Калбак активке

Барыын-Хемчик районда «Дөң-Терезин» совхозка агитаторларның, лекторларның семинары болуп эртикеп. Аңаа көдөө Советтин, совхозтуң калбак активин киирипгирген.

Үк семинарны партия райкому организастап эртиргеп. «Ленинчи темаларывыг — массаларже!», «Ленин — социалистиг хөөлүлүүдүүнга дугаймында», «Делегей байдалының дүгеймында», эртем-атеистиг темага лекцияларны район төвүнден келген лекторлар семинарның киржикчилеринге номчуп берген.

ХЕМЧЭЭН АЛГАН

Каа-Хем районда Суг-Бажы суур улам калбарып, ооң чурттанчы чону повудап турар. Ол шынаш киминиерииң культурага, надыжышыга негелдези хүн бүрү база бедезин.

«Совет Тыва» совхозта медпунктунуң, ында фельдшер Нина Баутинаның ажылында четпестерии илереткен чагаазны редакция алгаш, ону истелгeге шилчиткен. Сарыг-Септе район эмнелгезиниң эмчизи ээл Лехманның дыннатканы болза:

— Четпес аныядың уламындан медпунктуга чамдык эм ассортиментилери үзүтелип, чөнүүң, ылаңгыя малчынарның эмчи чаагажыкшыны кандыртынкайн турганым хынаяа бадыткаан.

МУРНУНДА О. ЧЫРТАК-ООЛ

Ийиги ээлчегде эрттирикеп салыын ойнаан. М. Тюлюш М. Хомушкуну удуп алган. Алдыгы салыгда В. Камино Х. Ондарны, А. Барышников А. Спирнини удуп алган. Г. Конев биле М. Кенин-Лопсанның салыы соңгаарлаттынган.

Хостуг кижилер сесни салыгны база ойнаан. Республика чемпиону чораан М. Хомушку мастерге кандидат И. Махоткинни удуп алган.

«Спартак» чемпиону О. Чыртак-ООЛ Д. Бурхиновту тиилээн. Алды салыгдан беш санны алган О. Чыртак-ООЛ ам мурнунда.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Понедельникке чедир чурттаал» 10, 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ленинниң бижин-биле» 10, «Күчүлүг сорук-туглар» (д. а.) (1-ги, 2-ги сериялары) 1.50 «Моабит кыдыраажы» 12, 5.20, 7.10, 9.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аңжеелина болган хаан» (д. а.) 3.50, 5.25, 7.20, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Советтериниң эрге-чагыргазы дээш» 2.30, «Телефонистка» 4.30, «Хаберниң чуруу» 6.30, 8.30 шактарда.

ОЛИМПИАДАНЫҢ ОН ИЙИГИ ХҮНҮ

Олимпиаданың доостурунга чедир шоолуг эвес-ле үе арткан болза-даа, маргылдаанның он ийиги хүнү средаже бүгү спорт сонуургакчыларының кичээнгейин хаара туттунган турда, ол хүн спорттуң он беш хевирлериниң талазы-биле ужуражышкынныр эрткен.

«Сагыжы саарзык» совет сонуургакчылар бистиң аныяк кайгамчыктыг гимнасчы кыстарывыска чедирер байырыдарны Мехиконе дамчыдып болуур силер. Олимпиадаларга эң баштай-да ам киржип турар ойнакчылар, олар боттарының алдэди эштериниң Токиога маргылдаа эрттиргенибиле домей кылдыр алдын медальдар-биле шаннаткан. Совет спортчу кыстар маргылдааларның баштайгы хүнүнде-ле шүглүп турар түңнелдит болуруи чедип апкаш, октябрь 23-те боттарының күзээни-биле кылыр ооннар программазын күүсеткен соонда ол түңнелии эглевишаан, 382,85 үнелелдиг санын алган. Ийиги черии Чехословакияның командазы алган — олардан 0,65 үнелелдиг саны эвээш түңнелдиг. Үшкү черде —ГДР-ниң командазы.

Тус-тус кижилериин маргылдааларынга — база-ла «чемпионнар катаптаттынган». Бирги черии Токио олимпиадазының тиилекчизи В. Чаславска (ЧССР) алган — 78,25 үнелелдиг түңнелдиг. Хей янзы мергежил көргүзериниң маргылдаалынга москвачы Зинаида Воронина мөңгүн шаннадлы алган—76,85 үнелелдиг түңнелдиг. Ленинградчы Наташа Кучинская ёзулуг спортчу шылгарал кылган. Баштайгы хүнде ол брустан аңдарылгаш, шаннадлыг черлер ап болур бүгү ынаныжын оскуучан кылдыр сагындырган. Ынчанмыже ССРЭ-ниң чемпиону чогенмээн. Маргылдаа программазының оон ѳске ооннарынга болгаш бодуиуң күзээн-биле көргүзер ооннар маргылдаазынга чайынбодуңуң салыы-чолуң боду шинтиирлээр эргеи вьетнам улуска бээрин, ВДР-ни арватаныг бомбалап турар үүлгедлгерин бүрүн болгаш чугаа чок соксадырын негеп турар.

Бетонныг каан чаныс халдыг «Кампо милитар» деп боодалга черинде Мексиканың найысылалының шериг кезектери турумчаан. Аңаа средада ланчыы болгаш пистолет боодалгалары совет командаиың ниити медальдар чыылдазынга мөңгүн, хүлер шаннадарны «шуткуп» бергеп. Адыгжыларның шилиидек командазының комсоругу — Ярославльдан келген бичо лейтенант Валентин Корнев—чыда, дискекке холдеп алгаш, тура — үш янзы турушкан 300 метрге ланчыы-биле адарынга ийиги черии, а физика-математика эртеминериниң кандилады, Уфадан келгеи Ренарт Сулеймаиов румын Марсель Рошка-биле болгаш ГДР-деи келген Кристиан Дюринг-биле пистолеттиг шалыпкын боодалга кылырынга катап ийи дакпыр маргылдаалырга хүлер медальды алган.

Токио олимпиадазынга мөңгүн шаннал алган. Тбилисиден келген Шота Квелиашвили ланчыы-биле боодалга кылырынга дөрүкү черии алган.

ССРЭ биле Мексиканың волейболистериниң маргылдаазы шыгыы түлүктээшкиниг апарган. Бистиң спортчуларывыс ийи катап ойнаарынга 32 минута дургузунда 15:5 болгаш 15:8 санныг чиик удуп алган, ооң ында ааларынга чок ойнаал эгелээш, 11:15 санныг уттурган. Бистиң эки дээ ойнакчыларывыс шолден үнер ужурга таварышкан. Удук саны 15:5 болган. ССРЭ-ниң херээженнериниң шилиидек командазы октябрь 23-те база Мексиканың командазыбиле ужурашкаш, 3:0 (15:6, 15:10 болгаш 15:3) санныг уткан.

Москва студентиниң Галина Прозументщикова 200 метрге брасстап эштирииге олимпийжи чемпион адын камгалап шыдаваан болгаи 2 минута 47,9 секунда түңнелдиг, чүгле «күзер» шаннадлыг болган. Американ Шэрон Уиччмен 2 минута 09,0 секунда түңнелдиг олимпийжи база бир рекорд чедип алган, олимпийжи чемпион болган.

400 метрге хостуг эштирииге ССРЭ-ниң рекордчузу Белип-Гейман шүүдеи маргылдаазынга киржирии белеп чедип ап шыдаваан. Делегейниң 1 минута 06,2 секунда түңнелдиг чаа рекордун чедип алган К. Холл (АКШ) чемпион болган. Комплекстиг эштирииге делегей рекордчузу чораан А. Дунаев шүүдеи маргылдаазынга 5. 00,3 түңнелдиг чедиги черии алган. Аңаа бирги черии база Ч. Хиккокс (АКШ) 4 минута 48,4 секунда түңнелдиг алган.

Европа чемпиону Наталья Лобанова бедиктеи сугже халымырының маргылдааларынга мөңгүн шаннадлыг болуруи чедип алган. Наташа кончут эки халаап, 1,05,14 үнелелдиг санын алган.

1964 чылдың олимпийжи хераажеи чемпиону американ Лесли Буш болгаш Токиого болган ооннарының хүлер шаннадлын алган Галина Алексеева шүүдеи маргылдаазынга киреринн чедип албаан.

Чадаг-тергежилер 196 километр дурттуг чазаглыг оруукка болуу-биле чаржыр маргылдаазын доозкан.

Чебоксарыдан келген студент Валерий Соколов, киевчи Владимир Мусалимов болгаш Токио олимпиадазының чемпиону Москвачы Борис Лагутин — база үш совет боксёр кеэии шүүдеи маргылдаазында киргеи, олардың аңаа хүлер медальдар-биле шаннадырын хандыртынган.

МЕХИКО.

СЭТА-ның тускай корр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОНЧАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының болгаш пропаганда кылдыгының 35-24, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймыраал кылдыгының 23-54, культура кылдыгының 37-13, көдөө ажыл-агый кылдыгының 21-47, үлетүүр кылдыгының 22-64, чагаа база совет тургузуут кылдыстериниң 21-27, информация кылдыгының 20-60, бухгалтериниң 31-75, корректорларының 27-41. Солун кезбейс барганда 32-75 телефоиче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эрелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01276.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1968 ч. ОКТЯБРЬ 27 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 254 (7098).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Совет эртемденнер, конструкторлар, инженерлер болгаш техниктер! Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир дээш, эртемник болгаш техниканың улам ыңай чечектелиишкини дээш идепкейлиг демисежинер!

(СЭКП ТК-ның Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл ойнга Кыйтырыглаларындан).

СЭТА-ның дыңнадыры

ОРБИТАДА УЖУДУКЧУЛУГ СОВЕТ „СОЮЗ-3" КОРАБЛЬ

1968 чылдың октябрь 26-да Москваныы-биле 11 шак 34 минутада күчүлүг ракета-чедирикчи-биле «Союз-3» космос кораблин черинң кылымал спутнигинин орбитазынче салып үндүрген.

Космос кораблин Совет Эвилелиниң хамаатызы, ужудукчу-космонавт, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң алдарлыг ужудукчу-шенекчизи, полковник Георгий Тимофеевич Береговой башкарып чоруур.

«Союз-3» космос корабли-биле ийи талалыг идегелдиг радио-харылзаа тургустуиган. Корабльден дыңнадыглар 15,008; 20,008 мегагерц частоталарда дамчыттынып турар.

Ужудукчу-космонавт эш Георгий Тимофеевич Береговойнуң дыңнатканын ёзугаар алырга, ооң кадыының байдалы эки.

«Союз-3» космос кораблин таарыштыр санаанынга чоок орбитаже салып үндүрген, ооң параметрлери:

Черни долганыр үези 88,6 минута;

Чер кырындан эң ыраары (апогеязынга)—225 километр;

Чер кырындан эң чоок ыраары (перигеязынга) — 205 километр;

Орбитазының ийленчээ 51 градус 40 минута.

«Союз-3» корабльде тургускан системалар өй-тавында ажылдап чоруур. Базыышкын болгаш температура бердинген хемчээлдеринде. Ужудукчу-космонавт эш Георгий Тимофеевич Береговой ужудуушкун программазын күүседип эгелээн.

«Союз-3» корабльдиң командири, ужудукчу-космонавт, Совет Эвилелиниң Маадыры, полковник Георгий Тимофеевич БЕРЕГОВОЙ

Георгий Тимофеевич БЕРЕГОВОЙ 1921 чылдың апрель 15-те Полтава областтың Карловск районунуң Федоровка суурунга торуттунген. Ооң чаш чораан үези Енакиево хоорайга эрткен.

Георгий он чеди харлыында ортумак школаның сес класын дооскаш. Енакиевонуң металлургия заводунга ажылдай берген.

Георгий чаш чораан үезинден эгелээш-ле ужар чүүлүг сонуургап чораан болгаш 1938 чылдың декабрьда аэроклубка өредилге дооскан соонда Луганскиниң шериг ужудукчуларының школазынга кирген. Георгий Тимофеевич ооң бөөр-ле Совет Армияның шериг-агаар күштеринге шериг албанын үжен чыл дургузунда эрттирип келген.

Ада-чурттуң Улуг дайынының эгезинде-ле дайылдажып турар армияже ол чоруткан болгаш аңгы-аңгы фронтуларга шүүргедекчи ужар чүүлүн дайынчы чорулулгаларынга киржип турган.

Георгий Тимофеевич 1943 чылдың августа Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээденинге кирген.

Фашистиг ажелекчилерге улуг тулгужушкуннарга маадырлыг болгаш эрес чоруу дээш 1944 чылдың октябрьда Георгий Тимофеевичиге Совет Эвилелиниң Маадыры деп атты тывысскан.

Дайын доозулган соонда Георгий Тимофеевич офицерлерниң дээди школазын, ооң соонда ужудукчу-шенекчилерниң курузун дооскан.

Ужудукчу-шенекчиге ажылдавышаан, ол 1956 чылда Кызыл түк орденниг Шериг-агаар академиязын дооскан, ук академия ам Ю. А. Гагарин атты.

Георгий Тимофеевич 1948 чылдан 1964 чылга чедир ужудукчу-шенекчиге ажылдап келген, 1961 чылда анаа «ССРЭ-ниң алдарлыг ужудукчу-шенекчизи» деп хүндүлүг атты тывысскан.

1964 чылда Георгий Тимофеевич космонавтар отрядынга кирген.

Георгий Тимофеевич Береговой — Совет Эвилелиниң Маадыры, хөй орденнер-биле болгаш медальдар-биле шаңнаткан.

Георгий Тимофеевич кадайлыг. Ооң кадайы—Лидия Матвеевна, 1929 чылда торуттунген, Москваның күрүне университединиң төөгү факультединиң дооскан болгаш ортумак школада төөгү башкылап ажылдап турар.

Оларның оглу Виктор — студент, уруу Людмила школада өөренип турар.

Эш Береговойнуң адазы темир-оруктарның харылзаа ажылдакчызы, 1950 чылда мөчээн, авазы Мария Семёновна, 1898 чылда торуттунген, оглунуң өг-бүлезинде чурттап турар.

Михаил ПЕТРОВТУҢ линогравюразы.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНГЕ

ВЛКСМ ТК-ның байырлыг пленумунуң киржикчилеринден

Ленинчи комсомолдуң бежен чылының бо байырлыг хүнеринде Советтер чуртунуң ооллар болгаш кыстары боттарының эзелдеп чараш керүүнү, эң-не эки нүзел-бодалын, сагыш-сеткилин болгаш өөрүп четтиришкинниң сеткерин, коммунистерниң партиязы, Ленинниң партиязы, сеңээ бараалгадып тур!

В. И. Ленинниң инициативазы-биле тургустунган комсомол партиянның шылгарапгай удуртулгазы-биле чурттап, демисежип, ажылдап турар. Партия комсомолду марксизм-ленинизмниң бүтүү тиилелгелиг өредии-биле чепсегээн, бүзүрел-биле чаягыннандырган, аныяктарның революсчу энергиязын коммунизмниң тиилелгези дээш демиселче баштаан. Совет аныяктар — коммунистерниң партиязы-биле, чаартынчыларның болгаш тургузуучуларның партиязы-биле, чаңбыштыг революсчу хөректиң партиязы-биле кезээде йдаы.

Бүтүү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң СЭКП ТК-ның чедирген байырында комсомолдуң ажыл-чорудулгазынга бедик үнелелди берген. Партия комсомолду бодунуң шынчы дузалакчызы деп көрүп, комсомолга харылсаалгалыг ажылды дагзып, бодунуң бүзүрелин аңаа идеген турар. Комсомолга совет улустуң ынанышылын болгаш хүндүткелин ооң хүрээлеңинге революсчу дадыгыышкынның школазын, ленинизмниң школазын эртнен көргуш чок демиселчилерниң аныяк салгалы чаалап алган.

Бөгүн комсомолдуң түгүнда Төрээн чурттуң чаа бедик шаңналы — Октябрь революциязы орден чайнап турар. Перекопту болгаш Берлинни штурмнап турган, Магнитканы болгаш Братскиниң тутнан комсомолчуларның, күчүлүг социалистиг күрүнени тургускан улуг улустуң шынчы ооллар болгаш кыстарының маадырлыг чоруктарын оок-биле демдеглээн. Оларның маадырлыг чоруктарын, оларның чонга шынчызын чүректеривиске кезээде надагалап чоруур бис!

Чурттуң хей-хей эң дээре комсомол организацияларын Совет Эвилелиниң орденнери-биле шаңнааны комсомолдуң ажыл-чорудулгазынга бедик үнелел болур.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның өмүнээзинден биске эргим ол шаңналдар дээш партияга, улусна изии-биле өөрүп четтирбишаан, Ленинчи комсомолдуң төөгүзүнге алдарлыг чаа арыннарны киир бижиирин, коммунизм дээш демиселдиң мурнуку одуруунга кезээде турмурувусту даңгыраглап тур бис. Адаларның революсчу хөрээн амыр-дыш чок үргүлчүлээрин бодувустуң дээди хүлээлгевис деп санап турар бис. Бистиң улустуң маадырлыг чаңчылдары кезээде совет аныяктарның амыдыралының үндезини болур-даа.

Чогаадыкчы улуг ажыл бисти манап турар. СЭКП ТК-ның «ВЛКСМ-ниң 50 чылының болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгаларының дугайында» доктаалы амгы үе-чадада ВЛКСМ-ниң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарын, аныяктарның коммунистиг эвилелиниң идейлиг болгаш организастыг быжыгыышкыныңың ооң ыңайгы орунтарын тодаргайлаан. Бистиң партияның салган сорулгаларын боттандырарынга Ленинчи комсомол бодунуң бүгү күжүн болгаш билиин бээр, тура-соруун болгаш кызыманнайын көргүзер.

50 миллион чыгыы ооллар болгаш кыстар киришкен Бүгүэвилелдиң юбилейлиг комсомол хуралының рапорттарында болгаш резолюцияларында аныяктарның партияны долгандыр ам-даа сырый каттыжар дээш чүтүлүү, социалистиг Ада-чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн карак кызыл күш-ажыл-биле быжыглаарынга белеңи, коммунистерниң бедик мөзү-шынарынга боттарын доктаамал кижизидери, революстуг теорияны чогаадыкчы ёзу-биле шиңгээдири, марксизм-ленинизмниң өлүм чок идеяларынга шынчы болуру чайыннанчаа-биле илергейлеттинген.

Бөт-идепкейни, чаартынчы чорукту көргүзерин, социалистиг корум-чуруумну быжыглаарын, күш-ажылга коммунистиг хамаарылгалыг болур чорукту бадыткаарын эр, херээжен комсомолчулар, ооллар болгаш кыстар боттарының хүлээлгези кылдыр көрүп турар. Эртем-техниктиг чорудулга шапкын депшилгелиг бистиң үевисте амгы үениң билиглерин шиңгээдип алырын, мергежилди бедидерин, бодувустуң мергежиливисти сайзыраңгаймыдарын бирги черге ниң сорулгазы кылдыр көрүп турар бис. Амгы үениң эртем-техниктиг билиглерин шиңгээдип аяыры дээш аныяктарның ёзулуг масса лыг шимчээшкинин налбартыр деп партияның даалгазын комсомоя күүседир.

Бис бодувустуң чурттувуска, ССРЭ-ниң улустарының бүзулбас чаңгыс эвинге, найыралынга болгаш аны-дуңмаяшкы чоруунга, социалистиг күрүнениң күчүлүг болгаш чүү-даа дыынмас күжүнге чоргаарланыр бис. Социалистиг нациялярның эвилелин. Совет Эвилелиниң улустарының моральполитиктиг чаңгыс эвин быжыглаар дээш комсомол моон сөңгаар-даа бүгү чүвени кылыр.

Ленинчи комсомол, совет аныяктар коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын чедишкинниг политпирлээринче, социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарынче болгаш империализмниң чимзеннишкиннеринге шиитпирлиг ойтур шавыышкынынны бээринче, национал-хосталгалыг шимчээшкинни деткиринче, тайбыңны быжыглаарынче болгаш чаа дайынны болдурбазынче угланган партияның болгаш күрүнениң политиказын изии-биле чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар.

Совет аныяктар вьетнам улустуң маадырлыг демиселин база катап долузу-биле эң-не шиитпирлиг деткип турарының дугайында медеглевишаан, демисежип турар Вьетнамның шынныг херээжиниң тиилээринге быжыг бүзүрелдиин илергейлеп тур!

Социалистиг чурттарның улустарын болгаш аныяктарын наттыштырып турар найыралдың, бистиң адаларывыстың болгаш улуг акыларывыстың, революсчуларның болгаш дайынчыларның хаңы-биле бышыглаттынган найыралын ындыг-даа халдаашкыннардан ыдыктыы-биле надагалап болгаш камгалаар бис. Бомбүрзектиң депшилгелиг аныяктарының найыралын болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар, социал эргелер дээш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге оларга дузалаар бис. Пролетарлыг интернационализмниң туруштарынга моон соңгаар-даа быжыг туруп, бистиң аңгы дайзыннарывысты көөр хөөн чок чорукка бодувусту кижизидер бис.

Ленинчи комсомолга, бүгү совет аныяктарга бодунуң Ада-чурттуң камгалаарындан ыдыктыг болгаш бедик хүлээлге чок. Бир эвес дайзын Октябрьның чаалап алышкыннарынче, социалистиг чурттарның улустарының найыралынче халдаар деп семээр болза,—бистиң чүрээвис шимирт-даа дивес, бистиң хоңдарывыс ыяптыг дыңзыг.

Ленинчи комсомол, бүгү совет аныяктар Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткууру дээш бүгү улустуң чарлыынга улам улуг сорук киришкинниг киржир, бистиң революциявыстың ыызыл тугун, моңге дириг ленинчи өредигниң тугун бедик тудар!

Улуг болгаш төдаргай сорулгалыг бис! Бистиң чорудар демиселивис чоокка ёзулуг аас-кежиин чедип алдынмас. Мурнувуста тиилелге — коммунизмниң тиилелгези!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитеди делгерезин!

Маадырлыг совет улус делгерезин!

Улуг Ленинге алдар!

Октябрьга алдар!

Коммунизм делгерезин!

ВЛКСМ ТК-ның БАЙЫРЛЫГ ПЛЕНУМУНДАН

Байырлыг пленумунуң киржикчилеринге бир дугаарында 60 чылдарның комсомолчуларының төлээлекчизи, Магнитогорскиниң металлургия комбинадының вальцовщиги В. А. Шахтарин байыр чедирген. Бөгүн бисте уттундурбас хүн-дүр деп ол чугаалаан. Ленинчи комсомол база бир шаңналды алган, ол шаңнал бүгү салгаддарның комсомолчуларынга хамааржыр. Октябрь Революциязының ордени биске онза үнелиг, чүге дээрге Октябрь бистиң аймактарга аас-кежиин, чырыткылыг, өөрүшкүлүг амыдыралды берген.

Улуг салгалдарның кайгамчыктыг чаңчылдарын аныяктар ыдыктыы-биле кадагалап турар дээрзин В. А. Шахтарин чугаалаан. Акыларынга болгаш адаларынга даянып алгаш, боттарының бүгү күштерин, билиглерин коммунизмниң тургузарының ондур улуг херээнге бээрышкаш, оон артык кайгамчыктыг эчис сорулга амгы үениң аныяктарында чок.

20 чылдарның комсомол салгалының төлээлекчилери пленумга байыр чедирген. Хоочунпарның чыскаалында — комсомолчу шүлүкчү А. Безыменский, 16 харлыында полк комиссары чараан генерал-лейтенант П. А. Соколов Соколенок, комсомолдуң баштайгы организакчылары.

Ийдирде— Россияның Коммунистиг Аныяктар Эвилелиниң үшкү съездиниң делегады, ооң ТКзының 22—24 чылдарда секретары, СЭКП ТК-ның чанында партияның дээди школазының профессору В. Ф. Васютин.

— Бо кайгамчыктыг хүннерде 20 чылдарның комсомолчулары бистерниң киже бүрүзүс улуг сеткил хайыпп, өөрүп турар-дыр бис—деп, ол чугаалаан. Бодувустуң комсомолчу аныяк чораан үевисти база катап чурттап эртип тургаглыг-даа. Сиилерге, бистиң аныяк өндүктеривиске чаңбыштыг ынанг байырны чедирип тур бис.

Революцияның баштайгы чылдарының комсомолчуларының мурнуңдан кезээде демисежип чоруурунче, амыдыралга маадырлыг чорукту дилеп, партияның хөрээнге туюлунга чедир бердинген болурунче амгы үениң комсомолчуларын оратор кыйгырган.

Ийдирде — эң хоочун комсомолчу шүлүкчү Александр Безыменский. Байырлыгның киржикчилеринге шүлүк-биле ол байыр чедирген.

Пионержи горнинарның үүү дыңнадыл келген. Акызы болгаш вожатыйы — комсомолга байыр чедирер дээш бичии ленинчилеринң четкилеп келгени ол.

30 чылдарның комсомол салгалының төлээлекчилериниң аттарын дарталактың адай бээрге, пленумунуң киржикчилери адыш часкай бергилээн. Москва метрополитенинин биргп тудукчузу Т. В. Федорова, сураглыг кыыгааржы Н. Ф. Каращупа, беш чүсчүдер шимчээшкининиң эгелекчизи М. С. Демченко алдарлыг аргыкчы М. И. Виноградова олар пленумга боттарының өөрү-биле четкилеп келген. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Мурнуу-барыын демир-оруктуң начальнигп, транспортка стаханов шимчээшкининиң эгелекчизи П. Ф. Кривонос оларның өмүнээзинден комсомолчуларга байыр чедирген.

Совет тараачыннарның аныяк салгалының мурнуңдан мал ажылының бригадазының бригадири, Гродно областа «Күш-ажылга алдар» колхозтуң комсомол организациязының секретары Н. Н. Холопик чүве чугаалаан.

— Мээң кирган-ачам черниң кулу чораан кижи—деп, 60 чылдарның комсомолчуузу бо уруг чугаалаан. Бис база-ла тараачын уктуг улус бис, ынчалза-даа күлдар эвес, а черниң ээлери бис. Бистиң кодээнин аныяк кижизи— бодуунуң бедик хүлээлгезин, ниитилелдиң мурнуңа бодунуң онаалгазын биилир коллектививи кижи.

— Черниң ээлери болур эргеви бистиң адаларывыс чаалап алган — деп, түңнелиниде ол чугаалаан.— Ынчангаш бис оларның маадырлыг чоруунга төлептиг болуруп орал-зажыш турар бис. Биске бүзүреп турар партиявыска четтирдивис.

Пленумунуң киржикчилеринге 40 чылдарның комсомолчуларының төлээлекчилери байыр чедирген. Оларның салгалы фашистиг ажелекчилерге удур тулгужушкуннарга амы-тыын харамнаймайн социалистиг Төрээн чуртуң камгалаар онаалга таварышкан. Харын ооң ужурунда оларның хөрекгеринде Совет Эвилелиниң Маадырының Алдын Сылдыстары, дайынчы ордсннер, медальдар чаймнагылаан. Ол болза алдаржаан ужудукчулар А. И. Покрышкин, И. Н. Кожедуб, М. П. Чечнева, рейхстагты штурмнааннарның киржикчизи М. В. Кантария, Брест шивээнин камгалакчыларының маадырлыг гарнизонунуң комсоругу С. М. Матевосян, «Аныяк гвардия» дээр чажыт комсомол организациязының кежигүнү Н. М. Иванцова болгаш өскелер-даа-дыр.

От дет хып турган салгалдың комсомолунуң өмүнээзинден Амурда-Комсомольскиниң баштайгы ужудукчузу, дайынның хоочун киржикчилериниң Совет комитединиң президиумунуң харысаалгалыг секретары А. П. Маресьев чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң төлээлери, шеригнин бүгү хевирлериниң аныяк дайынчылары байырлалдыг пленумга байыр чедиргенпер. Гвардейжи кезектиг командири майор Краев чүве чугаалаан.

— Бис кезээде серемчилелдиг турар бис дээрзин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге бүзүредип тур бис—деп ол чугаалаан.— Стратегтиг ракеталарының дайынчы башкарыгаларыңга, суг адаа-биле чоруур атомнуг хемелериниң кан бодунга, төрээн дээрвистиң кызыгаар чок көк хаваларынга болгаш моолдериниң делгемнерииге тактиктиг ооредилгелерге кандыг-даа агрессорга ойтур шавыышкынны берип, ону чыпча шаварынга кезээде доктаамал белеп бис.

Интернационалчы хүлээлгезинге боттарының шынчызын совет дайынчылар Чехословакияга болуушкуннар үезинде база катап көргүскен.

Ие-төрээн чурт! 60 чылдарның комсомолчу дайынчылары бистер сеңээ чугаалап тур бис. Сээң аас-кежиктиг болуруң дээш демиселчилериниң кезээде бирги одуруунга болур бис дээрзин билип ал деп офицер чугаазын төндүрген.

Эң-не тайбың мергежилдиң төлээлекчизи, «Мостудуг № 1» трестиң начальнигп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Геннадий Масленников 50 чылдарның комсомолчуларының мурнуңдан пленумнуң киржикчилериниң мурнуңа чүве чугаалаан.

— Бистиң «Магнитканыс» болгаш «Комсомольскиниис»—ол болза Братск ГЭС, Донбасстың шахталары, Абакан—Тайшет араазының демир-оруу, кур черлерииң ындаргылап каан делгемнери-дир — деп ол чугаалаан. Бистиң өөрелиристиң иштинден Юрий Алексеевич Гагарин бирги одуртта турун турар, ол биске кезээде эрес-маадырлыг болгаш биче сеткилдиг болурунуң үлегери болур. Валентина Гагановаңын. Кузьма Севериновтуң, Генрих Борткевичиниң аттары комсомолга шагда мөң

(Төнчүү 2 гө арыында).

КОМСОМОЛДУҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ажыл-агый, культура тургузуушкунуңуң база совет аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидериниң херээнге ачы-хавыяалыг болганы дээш, ВЛКСМ-ниң 50 чылы-биле холбаштыр комсомолдуң тыва область организациязын Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай,
1968 ч. октябрь 25.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунда

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге болгаш улус ажыл-агыйының планнарын күүседиринге идепкейлиг киржип келгени дээш, ВЛКСМ-ниң 50 чылы-биле холбаштыр Барыын-Хемчик районунуң «Большевик» колхозта, Кызыл аэропортунда, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың сайзыралдыга фабриказында, Кызылдың № 14 школазында комсомол эге организацияларын Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктер-биле бо чылдың октябрь 25-те шаңнаан.

• • •

Совет аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге идепкейлиг киржилгеан дээш база ВЛКСМ-ниң 50 чылы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнатканнар болза.

БАКУЛИН Александр Константинович — ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретары;

БАЯН Санаа Шооданович — ВЛКСМ Бии-Хем райкомунуң биргп секретары;

БОЛДЫРЕВ Эдуард Евгеньевич—Бии-Хем районнуң Турап эмнелгезиниң эмчизи;

ГЛАЗЫРИНА Нина Семеновна — Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң Марачевка сүт-бараан фермазының саанчызы;

ДОҢГАК Болат Мандыл-оолович — Өндүр районда «Торгалыг» совхозтуң хөжүлүү;

КАҢЗАЙ Алдын-оол Кангаевич — ВЛКСМ обкомунуң комсомол организацияларының калдваанның эргелекчизи;

ИВАНОВА Ирина Петровна — ВЛКСМ обкомунуң секретары;

КОНЕВ Валерий Семенович—«Тыва тудуг» трестиниң дузалал будурулге комбинадында комсомолчу аныяктарның чазаныкчылар звеноузуңуң бригадири;

ЛАНЗЫ-Иван Долаапович—«Тыва кобальт» тулугнуң тудуг эргелелиниң бызанчы-бетонщиги;

НАМДАК Александра Кыргысовна — Эрзин районнуң «Мөрен» колхозта комсомол эге организациязының секретары;

ОНДАР Байлак Шарапович—Таңды районда «Россия» совхозтуң зоотехниги;

ОНДАР Оюн-оол Шүренмеевич—Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Аксы эмнелгезиниң эргелекчизи;

ООРЖАК Шевер-оол Балчыр-оолович—«Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудниктө аныяктар бригадазының бригадири;

ПОСТНИКОВ Валерий Сергеевич—«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниде комсомолчу аныяктар бригадазының бригадири;

САМОРОКОВА Галина Ивановна—Кызылдың № 2 школазының улуг пионер вожатыйы;

САТ ДАДАР-ООЛ Доржуевич — Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездиниң атгыг совхозтуң чолаачызы;

СЕДЕН-ООЛ Сергей Допгурович—ВЛКСМ Каа-Хем райкомунуң биргп секретары;

СЕДЕН Раиса Манан-ооловна—Барыын-Хемчик районда «Коммунтудугнуң» сентелге-тудуг эргелелиниң штукатурщу-малярлар бригадазының бригадири;

СЕРЕН Александр Хертекович — Бай-Тайга районда «Малчын» колхозтуң хөжүлүү;

ТЫЛМЕЙ Дозур-оол Лайзапович—ВЛКСМ обкомунуң секретары;

ХУНАЖИК Шожульбаа Ховалыговна—Улут-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Торгалыг сүт-бараан фермазының саанчызы;

ШОГДУ Зоя Карасаловна—Каа-Хем районда «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Мерген сүт-бараан фермазында мал тарын боозадырының техниги.

ВЛКСМ ТК-ның байырлыг пленумундан

(Тоончуу. Эгээи 1-ги армада).

билдингир. Оларның күш-ажылчы үүлеринин хүрүмү — шалыпчы чорук билэ коллективтин күштүү. Бис шуптупуус дөмей эвес-дээ болзувусса, коммунизмнин херээнге чайгылыш чок бердингеннэвис-биле кижи бүрүвүс дөмей бис.

Залга марш ойнаан хогжум үннерэ чаңгыланып турда, профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң өөренижилериниң телээлерэ кирип келген. Совет профессионал-техниктиг школаадар мөргежилдиг 23 миллион ажылчыларны чартык чүс чыл дургузунда белеткээн, оларның аразындан алдар-сураглыг чаартикчилер болгаш космонавтар, артомденнер, улустуң артистери, олимпийжи чемпионнар депшип үнген деп, ажылчы ажыгының ийи миллион кижилиг аныяк жүрээврының телээлерэ шүлүктеп байыр чедиргеп чугаалаан.

Ажылчын комбинезоннар кеткен оолдар, кыстар улуг Ленинниң төрүттүнген хүнүндэн бээр 100 чыл болзурунга боттарының канчаар белеткенин, ажылдап, өөренип, дыштанып турарын чугаалаан.

Америк империализминиң арааталыг халдаашкынынга удур шудургу демисежин турар, ажы-дүңма ыракы чурттуң телээзинге сес бээрге, пленумнуң киржикчилери хөй-ынышкынынг өөрүп уткаан. Индирээ — Вьетнамның ажылчын аныяктар эвилелиниң бирги секретары Ву Куанг. Ленинчи комсомолдун чартык чүс чыл оюнга болгаш оон дээди шаңнал — Октябрь революциязы орден-биле шаңнатканынга таварыштыр чүректиң хөнүлүндэн иштг байыр чедиргеп.

— Бистиң улузувус бодунуң хөстелгазы дээш маадыр-шудургу демисежин турар. Америк агрессорларның кара сагыштыг бодалдарын чыыра шапкан. Бистиң дайынчыларывыс 3215 америк самолёттарны дүжүр аткан, АКШ-тың хөй санныг норабльдерин сугга дүвүнче үрей адып дүжүргеп. Мурнуу Вьетнамның патриоттары база улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол чүгле бистиң тиилелгелеривис эвес, силерниң база тиилелгелериңер, делегейниң депшилгелиг бүгү күштериниң тиилелгелери болгай—деп, Ву Куанг чугаалаан.

Вьетнамның ыдыктыг демиселинге совет улустуң бүгү талазыг детжикче бөрии, идепкейлиг дуза чедирип турарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин Ву Куанг илөргейлээн. Мээң чуртумнун оолдар, кыстарының совет аныяктарбиле найыралы, дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазы марксизм-ленинизмге болгаш пролетаржы интернационализмге үндезилеттингеш, моон соңгаар-дээ бижигаар деп, ВДР-нин аныяктарының өмүнээзинден ол медеглээн.

ВДР-нин улузу болгаш аныяктары бүгү бергелерни ажып эртип, бүгү күжениишкиннерин салып турган, кара сагыштыг дайынны базары—боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүседир деп, вьетнам өңнүк чугаалаарга, аал түлүктүг адыш часкаан.

— Совет аныяктар кезээде сээк таланда, маадыр вьетнам улус, деп чугаалаксаар-дыр бис. Эртем-билигнерни шиңгээдип алгаш, келир үе дээш ажылдаар хүндүлүг болгаш харысаалгалыг сорулганы күүседирин бистерге, студентилерге нинтилеп дааскан. Бистиң тудуглар, ховулар, суутулар, лабораториялар, класстар манап турар. Марксчылениичи идеяларны боттандырарары, коммунистиг моральды бодарадыры дээш демисежир — кол сорулгалыг бис—деп, демир-орук транспортунуң инженерлериниң Ленинград институдувуң студентиэзи А. П. Михайлушкина пленумга чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Маадыры, ужудукчу-космонавт В. В. Николаева-Терешкованың чугаазын чыылганнар өөрүп уткаан. Бистерни кезээде комсомолчулар деп адаарын бистер, ужудукчу-космонавтар комсомолдан дилеп тур бис. Комсомол — бистиң амыдыралче киирген хүрээлең. Комсомол — бистиң баштайгы космодромувус. Комсомол — партияның хөйныышкынныг чалыы нааыны, ыыдыг болганда, бистиң комсомолга кезээде бактаап киргеп дээни ол—деп, В. В. Николаева-Терешкова чугаалаан.

Баштайгы хөрээжен космонавт хоочун салгалдарның комсомолчуларынга өткүт состерин чугаалаан. Космоска чаа-чаа тиилелгелер-биле бистиң Төрээн чуртувусту улам алдаржыдар бүгү үүлүдерин ужудукчу-космонавтар кылыр деп бүзүрелдиг сөзүн оларга ол бергеп.

СЭКП Төп Комитединге пленумнуң киржикчилериң өмүнээзинден чагаа чорудар деп санал бердингеп. Ону ВЛКСМ ТК-ның секретары Б. Н. Пастухов номчуп дыңнаткан.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге чорудар чагааны дыңнаттиг адыш часкап хүлээп алган.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников Пленумга түңнел сөзүн чугаалаан.

Залга чыыгаанар бүт кырынга тура «Интернационалды» ырлашкан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, оон ленинчи Төп Комитединге алдар болдурган, коммунизм тургузукчуузу — совет улуска алдар болдурган йөрээлдер чаңгыланган.

(СЭТА).

Төрээн чуртка, партиявыска, комсомолга алдар кылдыр

ВЛКСМ ТК-ның хуралдаар залынга бо күннерде «Юбилейжи валчегде» беш орденниг кызыл туң туруп турар Ленинчи комсомолдун тугу ол. ВЛКСМ ТК-ның байырлыг хуралынга киржир дээш совет аныяктарның Москвада келген төлээлери комсомол ТК-зының секретарьлары-биле ол түктүң адаанга ужурашкан. Коммунистиг аныяктар эвилелиниң алдын юбилейинге таварыштыр байыр чедириишкиннериниң состери дыңналган. Белектер делгелгезинге сонургапчыг он-он белектер немешкен.

Чурттуң эң ыракку черлерия — Приамурьения, Приморьенин, Кыдыкы Сонгу чүктүң төлээлекчилери баштай келген. Тудугжулар биле балыкчыларның, ивижилер биле химиктерниң, алмаз тывыкчылары биле геологтарның, Оожум океанның кызыгаарчы далайжыларының өмүнээзинден Амур, Магадан, Камчатка областарның, Приморье, Хабаровск крайларның, Якут АССР-ниң комсомол организациязларының секретарьлары сес алган. Олар ширинн байдалдыг делгеминерниң эгээртинмее байлактарын ажыглалга киирип, хөөчүн салгалдарның революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чанчылдарын кадагалап, нептередип турар аныяк патриоттарның шудургу ажылдап, маадырлыг чоруктар кылып турарын чугаалаан.

Оя черлерни шиңгээнип адырының маадырлыг төөгүзүү комсомолдун кижизиткен мунмун оолдар, кыстарының аттары-биле холбашкан. Бөгүн амыдыралдың чаа оруктарын, күш-ажылга чаа бедиктерни шиңгээдип алырының эстафетазын уламчылаан турарларының өмүнээзинден ВЛКСМ ТК-га өөрүнчүг айыткылар келген. Оларның чамдыктары мындыг.

Хабаровск край: Ленинчи комсомолдун фондузу тургустунган, аңаа 126 мун рубль шилчидип бердинген, воскресниктерге болгаш субботниктерге 170 мун кижи-шагы ажылдаттынган, 50 мун тонна демир-дес чыгдынган.

Якутия: Вилюй ГЭС-ниин аныяк тудугжулары юбилейге алдар кылдыр Якутияның энергетиказының ол баштайгы бүдүрүлге черинин бир чаа агрегадын ажыглалга хүүсаа бетинде киирген.

Магадан: областтың алдын казар черлериниң аныяк ишчилери комсомолчу юбилейге «аът бажы дег алдын бедик»—300 килограмм алдынны ажылдап хостуг үе-шагында чуп тыпкан.

Приморье: үш мун беш чүе ажыт комсомолчу-аныяктар коллективтери юбилейжи хүлээлгелерин күүсеткен.

Камчатка: балыкчы судноларның аныяктарының 119 экипаждары Оожум океанда, Охот болгаш Беринг далайларда балыктап турар. Олар байырлалга таварыштыр 2 миллион 700 мун центнер балык тудар деп шиптирлээп, сөзүнге өө болган.

Амур областың «Пограничний» совхозу: беш чылдың үшкү чылының талазы-биле хүлээлгелер хүүсаа бетинде күүсеттинген, күрүнеге тараа салдар хүлээлгелер дөрт катап ажыр күүсеттинген.

ВЛКСМ ТК-ла чаа-чаа бөлүк төлээлер кээп турган. Азербайджанның, Казахстанның, Грузиянның, Прибалтика республикаларының... төлээлекчилери байырлалга алдар болдурган чедиишкиннериниң дугайында айыткыларын хүлээдип берген.

60 чылдарның комсомолчулары хөөчүн салгалдарның өрүү-биле кезээде чоруур, Төрээн чурттун, партиянын, комсомолдун алдарын улам улгатырар деп бүзүрелдиг сөзүн оолдар, кыстар ВЛКСМ ТК-га ужуражышкынынарга берип турган.

ВЛКСМ-ниң юбилейинин байырлалы улуг Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болзурунга белеткел кылыр эртип турар деп, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. Тяжельников комсомолчуларга изиг байыр чедирбишаан демделээн.

(СЭТА-ның мөрр).

ДЕМНИГДЕ КҮШТҮГ

Үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадында чазанар цехке ажылдап турган бис. Чамдык айларда планны күүседип, а чамдыкта күүсетпейн-дээ болур турзувус. Бир-ле катап чазанакчы ажым Михаил Кисель-биле хөөрежи бердим. Менээ болзарга, Миша цехке чоокта чаа келген ажылчын. Ынчалза-дээ оон тывынгыры, эптим мени магададып турган. Чугаалажы-чугаалажы келирвиске, кайбысты-дээ мындыг айтырыг хөлээдипкен: аныяктардан авено тургускаш, оларга тускай планны берзе, байдал өскерлир бе? Кайынмыс-дээ түңнел эки болурунга бүзүрелдиг болгаш бис. Оолдар-биле база чугаалажыш, авено организаставрының айтырыын партия, профсоюзтел, комсомол организацияларының администрациниң мурнунга тургускан бис. Бистиң саналывысты олар деткээн. Чыл эгезинден бээр бистиң бүдүрүлгеге комсомолчу аныяктар авеновну ынчаар тоттуүгеп.

Комсомолчу кижиге юбилей чыны онзагай болур ужурдуг болбайн аан. Ынчангаш бистиң авено комсомолдуң 50 чылынга турасказаткан социалистиг чарышка киржип, хүлээлгелер алган.

Авено тургустунар мурнуу чарыында-ла эки көргүзүтнерлиг болур дизе, кичээлгейни кайнаар уламдырар дээрээн шуптувус чугаалашкан бис. Кол түүл болза мушажылдын бүдүрүчүлүүн бедидерн болгай. Бүдүрүмчелиг ажылдаары дээрге кижи бүрүзү мергежилин бедидерин, чаа түүлдерни шиңгээдип алырын, сагылга-чурумнуг болурун негээр. Цехте дуржулгалыг эштер биске дузалажып, ажылдың эвин тыварынга өөредип келген. Звеновуска профтехучилище дооскан, амдыызында дуржулга-биле байлакшываан оолдар кирген. Оларга бистер, «кырганнар» (бодум, Кисель, Гурков), база ынаа-ла дузалажып турдувус.

Мергежил бедидип, өөренип чоруурга кижи техниктиг чогаадылгаже сундугар, ажылды улам чингедир артыларны тывыксаар алзар, а бистиң авеновуң кежигүннери чаартылга ажылынга идепкейлиг киржип, раманы, шаланы, соңганы, эжик кастыктарын чазаарын бүрүнү-биле механизастаар арганы тып турарлар.

Коллектививистиң алдарын камгалап, түүлге ажылга эки көргүзүглерни чедип алыр эвес, а өөредилгеге (шуптувус өөредилгениң кандыг-бир хевиринде хаара туттунган), дыштанылгага үлегерлиг болуксаар бис. М. Кисель бо чылын автоорун техникумунуң үшкү курузунда, В. Капустин политехникумда чедиишкиннинг өөренип турарлар. Эштеривистиң шудургу чүткүлдүү хей-аът киирип, биске үлегер болуп чоруур.

Аддан чылдарның комсомолчулары үевистиң төлдери, оон шапкын хогжүдезинниң тургузукчулары-дыр бис. Ынчангаш амыдырал бистен эртем-билиг дээш тура соруктуг, культурлуг, хей-нинти ажылының эгелекчилери болур чаңчылдарны улам хапы утказыг сайзырангайжыдарын негеп турар. Оны бистиң оолдар медереп билген. Ажыл-хөрээнге ынчангаш шуудай берген, демиг болганывыста күштүг-дүр бис дээп бодаар мен.

Бистиң звенону тудугжуларның комсомолчу-аныяктар бригадаларының социалистиг чарыжының тиилекчизи кылдыр санап турары өөрүнчүг болгаш бистен улам харыысаалгыг болуруп негээр. Ажыглавайн турар курлавырларывыс база бар. Профтехучилище дооскаш келген оолдар музыкага хандыкшылдыг, янзы-бүрү үүлүдерге ойнап шыдаар улус. Харын-дээ бичии оркестр тургузуп алыр арга бар. Ынчалза-дээ херекселдер чогундан, бот-тывынгыр уран үүлү коллективиниң амдыызында кошкаандан музыкант мергежилиивисти чонга бараалгатпайн турарывыс хомудавчыг. Моон безин алыргa, ам-дээ ажылдаары негеттинип турар-дыр.

В. КОНЕВ.

«Тыва тудуг» тресте үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының ажылчыны.

Дайынчы өөрүмнүң мурнундан

Алдарлыг юбилейниң улуг байырлалын таварлаштыр дайынчы өөрүмнүң өмүнээзинден Тываның бүгү комсомолчуларынга чалбыыштыг изиг байырны чедирбишаан, ажыл-агый, амыдырал-чуртталга, культура тургузуушкун база таббыкны моңгежидер, Төрээн чурттуң камгалаарынга боттарынарны белеткээр херекке улуг-чаагай чедиишкиннерлиг болурүүнерни күзээнин оларның мурнундан «Шын» солуниу дамчыштыр силерге бижидим.

Ленинчи комсомолдун 50 чыл оюнга канчаар белеткенирнин дугайын бистиң дайынчыларывыс боттарының хуралдарынга, летүчкаларынга чугаалашканнан бээр элээн үр үе арте берген. «Комсомолчу, ВЛКСМ-ниң 50 чылынга алдар кылдыр сээң салыышкының чүл?» деп айтырыгны комсомолчуларның чоокта чаа болган хуралынга чугаалаштывыс. Бистиң кезектиң комсомолчулары бо алдарлыг юбилейге холбаштыр боттарының алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткенин дыңнадыры дыка-ла өөрүнчүг-дүр.

Комсомолчу бүрүзү дайынчы белеткел, политиктиг өөредилге талазы-биле алдарлыг 50 чылды эки-ле үткүп ап турлар. Чурттуң камгалалын күштелдирер талазы-биле бисте хөй чүүлдер кылынган, тудуг болгаш септелге талазы-биле базала хөй үүле бүткен. Бо ажылдарга комсомолчулар Павел Кочеркин, Иван Агафонов болгаш өскелер-дээ хөй үлүтнү киирген.

Дайынчы белеткел, политиктиг өөредилге талазы-биле комсомолчулар Николай Соболев, Анатолий Оборин, Иван Агафонов болгаш өскелер-дээ тергиннер болуп шылгарап үнген.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга белеткел ажыры бисте база-да хайныкан. Комсомолчу бүрүзү В. И. Ленинниң 20 чедир ажылдарын өөренип, конспектилеп алырын хүлээнген. Ол хүлээлге чедиишкинниг күүсеткенин Иван Агафонов, Александр Мокоренков, Михаил Семикин, Владимир Архипов, Анатолий Оборин оларның кайыы-дээ улуг баштыңчының 13 ажыг ажылдарын конспектилеп алганнар.

Ленинчи комсомолдун алдарлыг 50 чылын бистин комсомолчулар эки белектерлиг үткүп ап турар.

Болум хуумда дайынчы белеткел, өөредилге талазы-биле база-да эки белектерлиг мен. Менээ кажан-дээ уттунлурбас, эң-не өөрүнчүг чүве болза, чоокта чаа мени СЭКП-нин кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алганы болур.

Делегей байдалы дүшкүүрлүг болуп, дайынзырак идегеттер социализминиң лагеринче кыжаныышкынныг көрүп турар бо үеде бүгү комсомолчулар Төрээн чурттуң камгалаар херекке боттарын эки белеткеп, кезээде дайынчы белеткелдиг, быжыг серемчилелдиг турарын кыйгырбышаан, шериг албанын эрттирери-биле ам келир аныяктарга улуг чедиишкиннерни күзеп тур мен.

В. СЕННИКОВ,
Н кезекте салбыр командирн.

Хана парлалгазының допчулалы

Коллективтиң көрүнчүү

«Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң партия комитединге хамаарыжып турар партия организацияларының чамдыктары хана парлалгазының ажылынче, аңаа бижиттинер материалдың билдингир, ханы уткалыг болурунче кичээнгейни салган.

Колхозтуң Кожай бригадазының төвүнде партия, комсомол, профсоюзтел организацияларының органы «Колхозчу» деп хана солуну бар. Ооң он ийиги дугаары октябрьда үнген, мурнуку чүүлү «Кыштаглашкың — харысаалгалыг үе» деп атты. Бригаданың ажыл-ишчилери кышка удур күжениишкиннинг белеткелди чорудуп, сингенни тараа саваның белеткээрин күштелдиргеп. Ооң-биле кады малчыннарның культурлуг амыдырашының негелделеринче кичээнгей четпес салдынганын солунда шүүмчүзээн. Чижээ, малчыннарның, саанчыларның чурттап олурар бажыңнарынга печка салырын чыл бүрүде-ле боттапдырбайн келген. Фермаңың төвүнде чамдык мал кажааларының сентелгези чоруттунмастаан.

Ол-ла солунда «Эстафета» дээн эгелиг материал ханы уткалыг болгаш солун. Кожай фермазының саанчыларының аравында Саанчы Кокыс, Мария Балдан ышкаш, үр чылдарда ажылдап келген, күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип ап турар кайгамчык шолбаппар бар, олар боттарының арга-дужуулгазын аныяк салгавчыларга дамчыдып, сүмелерин берип турар.

Тодаргай чижек кылдыр, фермаңың хоочун саанчыларының бирээзи Тюлюш Макпал угбайны көргүскен. Ооң назы-хары улгатса-дээ, амыдырал-чуртталгазы, ажыл-хөрээ ол фермадыр санап турары өөрүнчүг болгаш бистен улам харыысаалгыг болуруп негээр. Ажыглавайн турар курлавырларывыс база бар. Профтехучилище дооскаш келген оолдар музыкага хандыкшылдыг, янзы-бүрү үүлүдерге ойнап шыдаар улус. Харын-дээ бичии оркестр тургузуп алыр арга бар. Ынчалза-дээ херекселдер чогундан, бот-тывынгыр уран үүлү коллективиниң амдыызында кошкаандан музыкант мергежилиивисти чонга бараалгатпайн турарывыс хомудавчыг. Моон безин алырга, ам-дээ ажылдаары негеттинип турар-дыр.

В. КОНЕВ.

«Тыва тудуг» тресте үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының ажылчыны.

Эрзин районнуң «Чаа оруң» колхозунуң аныяк хойжузу комсомолчу Шуруң Седип кыска хуусаада районнуң мурнанчы хойжуларының санынга киргеп. Эрткен чыл үүс хойга өнааштыр ол 101 хураганны камгалап ап, хөй бүрүзүнден дүн кыргып алыр талазы-биле хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

Ленинчи комсомолдун 50 чыл юбилейин байырлап турар бо хүннерде комсомолчу Шуруң Седиптиң ады районда чөптүү-биле маитадыг дыңналып турар.

ЧУРУКТА: С. Шуруң хөюнуң чанында. А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

МАЛЧЫН, КЫШ ДАЛАШТЫРЫП ТУР

Хөй ажылының талазы-биле районда улуг ажыл-агый «Өөк» совхозтуң 4 бригадаларында быжыглаан 23 мун ажыг баш хою 51 коданга кыштаар. Ол кыштагларның 41-ри ам кышка бүрүн белеп. Бо ажылдың талазы-биле совхозтуң Кошпайда № 1 хойжу бригадазының (бригадири эш В. Сундуй) хойжулары кышка эки белеткенген. Ында бар 9 коданның кадарчыларының чурттаар бажыңнары, хөй кажаалары шыпарлыг септеттингеп. Мал чемнериниң курлавыры бар. Чаш хураган кажааларында изиг буе-биле чылыдар хоолайларлыг чылыдылганы тургускан. Бригада төвүн бүрүнү-биле комплекстиг механизастаан. Чурттаргa бажыңнарында радиону, электри чырыны киргеп. Хөй кажааларында электри чырыы бар. Мотор шүүгүбиле суг сордурар ийи шудук ажылдап турар.

Совхоз бо чылын 1954 тонна сигенни, 500 тонна саваны 3338 тонна силосту белеткээн. Ажыл-агыйның девискээринге бо чылын терең оттингеннинг дезгем сигеп шелдери бар турбуже, совхозтуң мал чемнери белеткээр бригадалары мал чемнериниң курлавырларын чайгаар үнгеп сигеп, будук бүрү чемнер-биле ковүдедир артыларны кончуг четпес ажыглаан. Ооң түңнелинде, Дунмуг деп черге 20 ажыг га черниң сигенни кезээрин кескеп, ону өй-шаанда белүп албайн, чаъска дүдүүп, ара каггап.

Ам совхозтуң 16 кижиз составтыг бригадазы Красноярск крайның Ермаковск районундан хөй артык күш-ажыл, кывар-чаар материалдар чарыгдалдыг саваң, силос белеткеп, оларны совхозунче сөөртүп турар.

Ниитти совхозтуң малчыннарының кышка белеткели чедиишкинг чоруп турза-дээ, чамдык малчыннарның кышка белеткели дүвүрээзинниг.

Малиновка сүт-бараан фермазында кажаага кыштадыры-биле чыгган өтпек, өкпе варыг 200 молдургаларның кадарчызы эш М. Куртүтбай ук молдургаларга чер оълудан ангыда, немелде мал чемнерин бээрин совхозтуң мал эмчизи эш Тарасовтан каш удаа негеп келзе-дээ, ол негелдени хандырарын эш Тарасов бо үеге чедир узамдыктырып келгенинден 30 ажыг молдурга арып баксырааш, 5—6 молдурганы ам белин көдүрүп тургузуп турар апарган. Совхозтуң Чкалов салбырының инек кадарчылары, эштер Анай-оол, Беган оларның коданнарындан экелген молдургаларның күш-деңгели эң арык болган. Ол салбырның зоотехниги эш Иванов ук малчыннарның ажылынга харыысаалгазын бедидер талазы-биле кошкак негелде тургузуп келген.

Тарлаг салбырда 450 иртте кадарып турар эш Х. Баазанның ам кыштаар Кур-Сут деп черде кыштаанын септеэгеэнин бо үеге чедир саадатпышаан.

Ында хөй кажаазы эрги, үрелик, ооң кырының базырык ыыштары ирээш, ойлуп дүжер чыгаан, каналарының ыыштары сыскып чылыгаар арга чок кылдыр корзайып, шаварган. Кажаанның эрги коржеңи каш чыл узаштыр хоортунмаанындан дөңпели берген, чайын чаъс суу сиңгеш, малгаштаргап, ам хыраалап донуп чыдар апарган. Чанзаштa белүк малчыннарның чаа кыштагларының белеткели база дыка хожудап турар.

№ 3 хойжу бригадазының (бригадири эш Дактан) хойжуу эш К. Балбакының Ажыг-Хөлде кыштаанче бо чайын ким-дээ ис баспаан. Кажаанның көрженги бир метр чедир кылыннаан. Олче сигеп, саваң ам-дээ сөөртүп чедиртипмээн. Хойжулар Х. Баазанның болгаш К. Балбакының кыштагларынга бо чылын дезинфекция ажылы кылбаан.

Ындыг организас чок чорук «Искра» колхозтуң чамдык малчыннарында база бар. Ында ам-дээ алды кодан хойну чууру арткан, а хүннер соок хаттыг, хар чаъс турар апарган. Октябрь 15, 16, 17 хүннеринде аяс, хүннээрек хүннер турбуже, колхозтуң Ленинка будүрүлге участогунуң бригадири эш Р. Кек-оол, колхозтуң хой бригадири эш П. Вургут олар хой чуулдазын организастаар хамаан чок, арагалап арттиргеннер. Хойжулар М. Кендеп, С. Шактар олар коданнарын чугдуруп алыр дээш 20—30 км ырак одарлардан сүрүп кээп, хой чуур пункт ажылдавас болурга, дедир сүрүп чаңарынга үш-дөрт хүнүң арттиргеннер. Ол коданнар ам-дээ чугдунмаан.

Колхозтуң малчыннарының кол кыштаар одарлары Баян-Колда 13 кыштагны кышка белеткээри-биле А. Пузикке баштаткан 5 кижи составтыг звенону чоокта чаа чоруткан. Ол звено Баян-Колче колхоз суурундан барып, органзас чок, шүшпең ажылдап турар. Ук звено бо үеге чедир чаңгыс-дээ кыштаг септеп дооспаан. Ол кыштагларда чаңгыс-дээ топпа мал чемн сөөртүп чедирбээн.

«Тиилелге» колхозтуң Сесерлигде малчыннарының кышка белеткели оожум. Чамдык малчыннарның чурттаргa бажыңнары, хөй кажаалары болур-дугуруу-биле чылыглаттынмаан. Колхозте мал чемн эвээш болуп турбуже, Сесерлиг малчыннары ийи улуг сараат сигенни кадат чок малга чиртип кааткан. Колхозтуң ол одарларында малчыннарының кыштагларында мал чемн чедиртипмээн.

Ындыг организас, харысаалга чок ийи-чаңгыс четпес чоруктар ниити коллективтиң ажылынга шаптык болуру билдингир. Кыш ырак эвес, ниитиңиң малын оон хүр ажырары бүгү малчыннарның деминг күш-ажылындан, мал чемнериниң болгаш одар-белчиир курлавырларын ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаарындан хол хамаарыжыр деп ниитиэ билирн чугула.

Д. АНАП-ООЛ,
(бистиң тускай корр.).

ИНТЕРВЬЮ.

Районнуң малчыннарының бо чылдың кышка белеткелиниң база оларның мурнунда туруп турар соруглаларның дугайында айтырыгларга харылаан бээрин СЭКП-нин Бии-Хем райкомуиун ийи дугаар секретары эш МИХАЙЛ ПЕТРОВИЧ БЕССМЕРТНЫХ-ТАН бистиң корреспонденттиве диазэн. Оон харылаавы болгаа:

— Районда амгы үеде бар 11 мун ажыг баш ыйысты бода. 70 мун ажыг баш шээр, 2 мун баш чылгы малдарның күш-деңгели ниитизэ-биле эки. Инек 55, хой 157, чылгы 17 коданга кыштаар.

Ниитиниң малынга бөдүүн мал чемнерин 12. будук-бүрү чемнерин бир, шыктыг чемнерин 7, концентраттарны бир мун ажыг тоннаны белеткээн.

Бо чылдың кыштагларактыынга «Өөк» совхозтуң хойжулары. «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазының, «Искра» колхозтуң төп сүт-бараан фермазының коллективтери шынарлыг белеткеннгеннер. «Тиилелге» колхозтуң Сесерлигде малчыннары кышка шүшпең белеткенип турар. Ында кыштагларже мал чемнерн ам-дээ сөөртүнмээн, чамдык кыштагларны болур-чогуурy-биле ам-дээ септеп дооспаан.

Мал чемн мәбирадыр 10 цехтин алдмазы ам белеп, үш чаа цехти кылып турар. Ол чаа цехтерниң ажыглалга киирер хуусаалары республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны хоолайлар, электродтар болгаш өскө-дээ чугула кевектер-биле бо үеге чедир четче хандырбайн турарындан саадап турар. «Тиилелге» колхозка ам-дээ 2000 хоолай херек.

Мал фермаларын кургаг, ниит бус-биле изидер, мал чемнерн үүрмектээр машинадарны септеэр ажылдарны ажыл-агыйларда кылып турар. Районнуң мыйыстыг бода болгаш шээр малынга кажаалар колдуунда четчир бар. Олар кышка белеп. «Өөк» совхоз, «Тиилелге» колхоз бызаа кажааларын септеп доозуп турар. «Тиилелге», «Хадың» колхозтар хой кажааларын четчелээр хемчегларнн ап эгелээн.

Суг сөөртүр машиналарны четчелеп турар. «Искра» колхозта суг сордурар моторлуг үш кудуктуң ийиэн ажыглалга белеп.

Районнуң малчыннары нуурталга бажыңнары-биле колдуунда хандыртынган. «Кызыл тараачын» колхозка бо чылын чүгле 14, «Өөк» совхозка 2—3-де малчын өг-бүле өглерге кыштаар. Ол өглер кидис, чылыг өглер болур.

Мал чемнери таарыы болзаадаа, 865 инекти интенсивтиг семиртилгеге кыштадыр соруганы салып турар бис. Ол инектер колдуунда «Кызыл тараачын», «Искра» колхозтарга, «Өөк» совхозка турар.

СТАРТТАН ФИНИШКЕ ЧЕДИР

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бәәр 100 чыл болурунга база ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга алдаржыткан социалистиг чарышка Каа-Хем районнуң оолдар болгаш кыстары, ооң иштинде 4 комсомолчу аныяктар коллективтери, 5 Культура бажыңнары болгаш клубтары, комсомолчу аныяктарның 2 хову бригадалары киришкен. ВЛКСМ райкому, ооң бюрозу салдынган сорулгаларны күүседир дәәш районнуң аныяктарының күжүн эвилелдәәш, бир дугаарында комсомол организацияларының организас-массалыг болгаш политкижизидилгелиг ажылдарын күштелдиреринче онза кичээнгей салган.

Комсомол организациязы бүрүзү бо талазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылган. Тургустунган комсомол отрядтары болгаш звенолары, комсомолчу аныяктарның хову бригадалары алган хүлээлгелерин күүседир дәәш чедиишкинниг ажылдааны оларның рапорттарында илереттинген. Районда 3 сүт-бараан фермалары «ВЛКСМ-ниң 50 чыл ою» деп атты чедип алыр дәәш демисешкен. Кожа турар ажыл-агыйларның болгаш тус-тус аныяктарның, комсомол организацияларының аразында социалистиг чарыш калбарган.

ВЛКСМ райкомунуң бюрозу чарыштың түңнелин үндүргеш, аныяктар коллективинден Мерген сүт-бараан фермазының коммунистиг күш-ажыл коллективин (комсомол группоргу Наташа Лопсан), «Тиилелге» колхозта комсомол организациязын (секретары Людмила Иродова), Ильинка болгаш Сарыг-Септиң № 2 ортумак школаларында комсомол организацияларын (секретарьлары Рая Лапина, Люба Кимей), район эмнелгезинде комсомол организациязын (секреретары Раиса Васильева) тиилекчилер деп санаан.

Ленинчи комсомолдуң юбилейинге алдар болдурган чарыштың мурнакчылары: Сергей Миков — «Бурунгаар» совхозтуң механизатору, Хүлер-оол Сундуй — «Совет Тыва» совхозтуң механизатору, Кара-кыс Иргит — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң саанчызы, Мария Багай-оол — «Тиилелге» колхозтуң саанчызы, Валентина Руковицына — район эмнелгезиниң акушерказы, Нина Филимонова — Бүрен-Хем школазының башкызы, Исаак Ким — «Бурунгаар» совхозтуң кол зоотехниги болгаш өскелер-даа болур.

Районнуң комсомолчулары мал кажааларын септеп, арыглаар талазы-биле 14 воскресниктерни организастаан. Комсомолчу путёвка-биле мал ажылынче — 17, амыдырал хандырылга черлеринче 7, тудугже 20 оолдар, кыстарны чоруткан.

Адаларының алдарының черлери-биле 128 походтарны организастаан, аңаа 2417 аныяктар киришкен. Дайынарның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле 122 ужуражылгаларны эрттирген, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның 21 булуңнарын тургускан. Комсомолчуларның болгаш аныяктарның күжүбиле 1651 рубльдиң номнарын номчукчуларга таратkан.

Комсомолдуң чартык чүс чылынга алдар кылдыр аныяк чурукчуларның район делгелгезин организастаан. «Бир эвес сээң адың комсомолчу болза, ажыл-херектер-биле бадытка» — деп хүн айтырыглыг районнуң комсомол хуралын эрттиргени солун болгаш кижизидикчи ужур-дузалыг болган. Аңаа аревэ кежигүннери чорааннарны, хоочун комсомол ажылдакчыларын дайыннарның киржикчилерин, партия, совет активтерин чалап киириштирген. Бо юбилейлиг чылда СЭКП кежигүнүнге кандидатка киреринн күзээн 20 мурнакчы комсомолчуларга комсомол райкомунуң бюрозундан рекомендация берген, а ВЛКСМ кежигүнүнге 141 дээре аныяктарны киирип алган.

Комсомол райкому аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезинче, ниити эртембилиниң өзүлдезинче улуг кичээнгей салган. Ниити билиг өөредилгезинде 307 комсомолчулар болгаш аныяктар хаара туттунган. Аныяктарның сонуургалын, билиин өөренип тургаш, комсомолдуң политиктиг чырыдышкынының болгүмнерин, клубтарын база тургузуп, дуржулгалыг пропагандистер-биле быжыглаан.

Ооң-биле чергелештир юбилейлиг чылда комсомолдуң иштики болгаш политкижизидилгелиг ажылдары көскүзүбиле экижээн. «Тиилелге», «Кызыл тук» колхозтарның (секретарьлары Л. Иродова, М. Михайлова), «Совет Тыва» совхозтуң (секретары М. Сымчаан), Ильинка, Сарыг-Сеп школаларының (секретарьлары Р. Лапина, Л. Кимей), район эмнелгезиниң (секретары Р. Васильева) комсомол организациялары организас талазы-биле элээн быжыккан.

Юбилейлиг чылда кылып турар ажыл-херектеривис районнуң комсомол организацияларының, бүгү аныяктарының дайынчы, организастыг чоруунуң, Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттышканының көскү херечизи болган. Районнуң комсомол организациялары ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюн таварыштыр боттарының күш-ажылчы белектериниң дугайын партияга айыткаан. Олар бот-бодунга домей эвес болза-даа, өдүрүг бүрүзүнде аныяк чүректериниң күш-ажылчы маадырлыг чоруу илереттинген. Ам районнуң комсомол организацияларында моон соңгаарги сорулгалар, шиитпирлеттинмээн айтырыглар дугайында чугаа чоруп турар.

С. СЕДЕН-ООЛ,
ВЛКСМ Каа-Хем райкомунуң бирги секретары.

ӨӨРҮНҮҢ ИДЕГЕЛИН ШЫНЗЫДАР

Аэропорт начальнигиниң политика талазы-биле оралакчызы Леонид Степанович Макаров комсомол организациязының ажылын сеткил ханыышкынныг сестер-биле чугаалаарын бола дыңнаар бис. Бо удаада комсомол секретары база чедимчелиг шилиттингенин ол демдегледи.

Комсорг Геннадий Бурдачёвтуң ажыл шагы эртен сес шак безин четпээнде эгелээр. Улуг инженер бо кижи бүгү экипажтарның ужударынга беленин хынаар. Ол ажыл техника талазы-биле билии бедик, мергежилдиг специалисти негээри билдингир.

Хүндүс мергежилин бедидип, өөренип турар кижилерниң билиин шылгаары, самолёттарны хынаары дээш хостуг үе барык-ла тывылбас. Секретарь ажылы хөй-ниити даалга-ла болгай, а ону шевергини-биле күүседип, өөрүнүң идегелин шынзыдар апаар. Геннадий ол хүлээлгени чогум-на ындыг билиишкин-биле күүседип турар. Ооң ачызында ында комсомолчуларның ажыл-херээ шынап-ла мурнукузундан көскүзүбиле экижээн. Маңаа хамаарыштыр Геннадий боду чүү дээр эвес, аңаа сестен бериптээл.

— Ужудукчулар болгаш техниктер шуптузу дээди болгаш тускай ортумак эртемниг улус чүве. Оларның 30 ажыг хуузу комсомолчулар. Аныяк кижилерниң билииниң деңнели бедик болганда, оларның-биле тускай ажылдаар апаар. Кол чүве комсомолчу, аныяк кижи бүрүзүнүң чүү чүвеге сундулуун, сеткилин эки танып билиринде, аңаа чөок болурунда, херек апарза чогуур өйүнде дузалажыры болур. Кижилер-биле ынчаар ажылдаарга, бүдүрүлгеге-даа, хөй-ниити амыдыралынга-даа оларның идепкейи чайгаар-ла көдүрлүп келирдир, бир-ле чаа, солун бодалдар тыптып келгилээр. Бис олче онза кичээнгей салып турар бис — деп, ол беседаның эгезинде чугаалады.

Гена боду комсомол ажылында чаа кижи эвес. Куйбышевке ужар чүүл институдунга өөренип тургаш, ол комсомол организациязын удуртуп, аңаа дуржулганы ап, аныяктарны башкарарының эвин тыпкан. Үш чыл бурунгаар Тывага практикалап чорааш, маңаа кээп ажылдаарын шиитпирлээн. Практикантының шыырак билиглии, ооң ажык, чазык аажызы, организакчы болур шынарлары партия бюрозунуң кежигүннеринге эки билдинген болгаш комсомолчуларның, аныяктарның баштыңынга ону шилип алганы-даа чогумчалыг. Ажылга хүлээп алдынган аныяк специалистиң ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны хоочун эштер сагыш човангыр хандырганын ол боду сеткил ханып чугаалаар чорду.

Комсомолдуң 50 чылын бедик көргүзүглерлиг уткуур дээш аныяк авиаторлар социалистиг хүлээлгелер алган. Ооң негелделери бүрүн күүсеттинген. Чүък сөөртүрүнүң, пассажирлер чедирериниң планнары, тараажыга, ыяш камгалакчызынга дузалажыр сорулгалар боттанган. Ол ажылдарга комсомолчуларның киирген үлүү улуг. Михаил Скворцовтуң экипажы социалистиг чарышка тиилээн. Тараалыг хову-шөлдерни хералакчылардан арыглаарынга бедик көргүзүглерлиг болганы дээш Михаил Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче чоруур.

Чайын аныяк ужудукчу клуву баштайгы доозукчуларны үндүрген. Школачыларның хостуг үезин солун, ажыктыг эрттирериниң чугулазын педагогтар, ада-иелер бо-ла чугаалаар болгай. Аэропорттуң комсомолчулары школачыларны ужар-чүүлдүң бөдүүн билиглеринге өөредир, техникага сундулугларга солун кичээлдерни организастаарын шиитпирлээн. Кандыг-бир чүүлдү өөренгеш, ол талазы-биле зачёттарны дужаап, практиктиг кичээлдерни эрттирери школачыларга ажыктыг болган. Баштайгы 14 доозукчу ужар-чүүлге хандыкшып, аңаа бараалгаарын күзээн. Ам база кичээлдер эгелээн. Өөренирин күзээннер хөй. Школада багай демдек чок кижини клубка хүлээп алыр кылдыр доктаатканы база кижизидикчи уткалыг. Аныяк ужудукчунуң клуву комсомолчуларның идепкейинден тывылган.

Бюро кежигүннери даалгаларын эки күүседип, кижи бүрүзү сеткилинге таарышкан херекти боттандырып турарындан ажыл шулуудаан. Михаил Жаворонков спортка ынак, комсомолчуларны спортка хандыкшыдып, эвилелдеп шыдаан. Ооң чижээ — эргелелге спорт маргылдааларынга команда үшкү черни эзлээни.

«Комсомолчу прожекторнуң» удуртукчузу Анатолий Федорин комсомолчуларның идепкейин көдүрүп, ажылдың дээштиг болурун чедип алыр дээш эвээш эвес күштү үндүрген. Ам аэропортта прожектор ажылынга киришпес кижи чок болган.

Кижи бүрүзү ниити херекке идепкейлиг киришкен, ол дээш бедик харыысалгалыын медереп билирин чедип алыры нарын. Аэропорттуң комсомол организациязы ону чедип алган-даа.

М. ДҮЛҮШ.

РЕПОРТАЖ

ӨӨРЕНМИШААН, АЖЫЛДАВЫШААН

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунга 9 чыл бурунгаар кедээ аныяктарның кежээки школазы ажыттынган. Ынчаардагы комсомолчу, бөгүнгү коммунист Пинов Одучуевич Хертек 1959 чылдан бээр ук школаны директорлап келген.

Кур чер совхозунда бо кежээки школаны сөөлгү алды чылдарда 112 кижи дооскан. Доозукчулардан ам дыка хөй кижи бүдүрүлгениң мурнакчылары, партия, комсомол организацияларының ажылдакчылары, чурттуң дээди өөредилге черлериниң студентилери болуп турарлар. Ылаңгыя ол школаның доозукчузу Чечекмаа Адыгбай эрткен өөредилге чылында Улан-Удэде күрүнениң кедээ ажыл-агый институдун дооскаш, ам Бай-Тайга районда мал эмчилеп ажылдай берген. Совхозта комсомол организациязының секретары Думай Седий-оол ол-ла институттуң 4-ку курузунда заочно өөренип турар. Доозукчу Тамара Күжүгет Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң сөөлгү курузунда заочно өөренмишаан, төрээн совхозунда школада бичии чаштарга улуг өрус дылды өөредир, башкы деп хүндүлүг атка төлептиг болган. Ол ышкаш доозукчу Сергей Ондар ВЛКСМ райкомунуң секретарында ажылдап, үстүнде ады кирген бүгү өөрү-биле төрээн школазының, ында башкылар коллективиниң чергааралы болганнар.

Эрткен өөредилге чылында 104 кижи класстан классче шилчип, чедиишкинниг өөренген. Ооң иштинде 20 кижи 11 классты доозуп, бышкан билигниң аттестадын алган, а 28 кижи 8 чыл школазы дооскаными херечилелдерин алган.

1968—69 өөредилге чылында школаның 6-дан 11 чедир класстарының парталарында шупту 123 өөреникчи олурупкан.

№ 1 ЧУРУКТА төп сүт-бараан фермазының саанчылары 8, 10 класстарның өөреникчилери (оң талазындан) Кызыл-Уруг Бады-Хөө, Лиза Монгуш, Зоя Дамдың болгаш Каадыркыс Бадарчы оларның кежээки саалдаже бар чыдары.

Аныяктарның ажылдап, чурттап турар совхозу кур черним болгаш аңаа ам-даа он-он механизатор кадрлар негеттинип турар. Бо негелдеге дүүштүр кежээки школаның өөреникчилери школазының чанында ажыттынган Балгазында механизация училищезиниң хөй мергежилдиг тракторист-механизаторлар белетнээр курузунда база калбаа-биле хаара туттунганнар. Эрткен өөредилге чылында ол-ла курсту 30 кижи дооскан. Чоокта чаа олар ону дооскаными аттестаттарын алган. № 2 ЧУРУКТА кежээки школа директору П. Хертектиң амгы 11 класстың эки өөреникчизи, курсту 4—5 демдектерге дооскан Елизавета Монгушка хөй мергежилдиң аттестадын тыпсып турары.

Бо чаа өөредилге чылында кежээки школа-биле чергелештир тракторист-механизаторнуң үстүнде курузунда 35 кижи, чолаачыларныынга 20, кассир (саң-хөө) курузунда 25 кижи үш аңгы өөренип кирипкен. № 3 ЧУРУКТА тракторист-механизаторларның хөй мергежилдиг курузунуң баштайгы кичээли. Кичээлди совхозтуң кол инженери В. Волков эрттирип тур.

С. ТАС-ООЛ.
С. Феоктистовтуң фоторепортажы.

Хуусаа бетинде

Совет эрге-чагырганың 51 чыл оюнга тураскааган социалистиг чарышка киришкеш, Кызылда № 2 АТБ-ниң коллективи күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Коллектив 10 айларның бүдүрүлге планын хуусаа бетинде, экономиктиг эки көргүзүглер-биле күүсеткен.

Бо чедиишкин чүнүң-даа мурнунда бүдүрүлгеге социалистиг чарыштың дээштиг болурун хандырганының түңнелинде чедип алдынган. Чоокта чаа үшкү кварталдың түңнелин үндүрген. Чолаачы Николай Осипенконуң удуртканы коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннеринге бүдүрүлге администрациязының шилчип чоруур Кызыл тугун болгаш 30 рубльдиң шаңналын база катап тывыскан. Бригада бүдүрүлге планын 126,7 хуута күүсеткеш, 1100 литр бензинни, 5 комплект дугуйну камнап алган. Ол коллектив бо хүннерде беш чылдың 3,5 чылының үлүүнде ажылдап турар.

Шилчиир вымпелди болгаш ийиги чергениң акша шаңналын чолаачы Николай Мишиниң бригадазынга тывыскан. Ук бригада квартал планын 144 хуута күүсеткен. Үшкү черни Федор Васев баштаан септекчилер бригадазы алган.

Эң дээре көргүзүглерни чолаачылар Бочаров, Иванов, Малиновский, Пронин, Дулов, септекчилер Андреев, Копышева, Пепикин, Изместьев олар чедип алган, оларга өртектиг белектерни тывыскан.

С. КРАСНОПЕРОВ.

Төрээн чуртту күш-ажыл-биле алдаржыдаал

Күштү мөөннээр

Мен бо фермага дорт чыл мурнунда ажылдап кирген мен. Мээң ажылдап келгеним бо каш чылдарда безин ферманың ажылы дыка калбарган.

Ам ферманың коллективинде 11 комсомолчу саанчылар ажылдап турар бис. Дуржулгалыг саанчы эштерниң аргамергежилин кызымак шиңгээдип ап, сүт саалдазын көвүдедир дээш чарышка идепкейлиг киржип, шудургу ажылдап келгенивистиң түңнелинде эки көргүзүглерни чедип ап турар саанчылар бисте көвүдээн.

Оларга комсомолчулар Валя Доңгак, Зоя Седипей, Чадамба Кара-оол дээш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Олар бо чылдың тос айларының түңнелинде бир инектенне ортумаа-биле 1700 ажыг кг сүттү саап алган.

Бистиң ажылдап турарывыс Туран сүт-бараан фермазының коллективи республикада мурнакчы коллективтериниң бирээзи. Ында күш-ажылды организастааны болгаш ооң механизациязы экижээн. Ооң түңнелинде, ниити ферманың бүдүрген продукциязының ботүнези чинген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип турар. Ол улуг ажыл-херекке бистиң салыышкынывыс улам-на көскү болзун дээш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидер бис.

Фамна САРЫГЛАР,
Бин-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, ВЛКСМ Топ Комитединиң юбилейлиг пленумунга төлээ.

Хөй-хөй талалыг

Ниити ферманың чедиишкини саанчы, инек кадарчызы, бызаа ажаакчызы, ферма ажылчыны — бүгү ажылдакчыларның демниг ажылындан кол хамааржыр.

Бистиң «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Мерген сүт-бараан фермазының коллективи бо чылдың тос айларының түңнелинде бир инектен-не 1600 кг сүттү, төрүүр чүс инекке онааштыр 87 бызааны алган.

Коллективтиң 18 кежигүнүнүң 12-зи комсомолчулар. Олардан тарып боозадылга техниги Зоя Шагдыр, саанчылар Александра Салчак, Катя Долукай, Наталья Мордук-оол, Оглукпан Октябрь олар онза кызымак ажылдап турар.

Фермада комсомолчуларның ниити хуралын чыл эгезинде эрттиргеш, аңаа Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга уткуштур бедиткен хүлээлгелерни алгаш, оларның күүселдезин доктаамал хынап, эки түңнелдерни чедип ап келген бис.

Наталья ЛОПСАН,
саанчы, ферманың комсоругу.
Каа-Хем район.

Чаа-чаа тиилелгелер

Мен бо чылын ийи күш-ажылчы тиилелгени чедип алдым: бирээде, чымчак черге шилчидерге 261 га черни ажылдап кылып, ол талазы-биле алган хүлээлгемни күүсеттим.

Ийиде, бистиң республиканың аныяк чер аңдарыкчыларының бо чылгы конкурузунга чедиишкинниг киржип, республика чемпиону деп хүндүлүг атты чедип алдым.

Бистиң № 7 трактор-хову бригадавыстың тараажылары № 6 трактор-хову бригадазының тараажылары-биле бо чылын база социалистиг чарыштыг ажылдап, кол көргүзүглер талазы-биле алгылаан хүлээлгелерин күүсеткен.

Сарыглар ОЧУР-САТ,
«Тиилелге» совхозтуң механизатору, № 7 трактор-хову бригадазының комсоругу.

ЛЕНИНГРАДЧЕ

Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга тураскаадып, ВЛКСМ Тыва обкому республиканың кедээ ажыл-агыйының болгаш бүдүрүлгезиниң, харылзааның, транспорттуң мурнакчылары 400 кижини «Найыралдың поездизи»-биле Октябрь революциязының кавайы, улуг баштынчының адын эдилээн Ленинград хоорайже экскурсияладып чорударын шиитпирлээн. Мурнакчылар Кызыл хоорайдан октябрь 27-де аъттанырлар.

Бо хүннерде «Найыралдың поездизи»-биле чоруурларның башкылыы ыраккы Мөнгүн-Тайганың Мөген-Бүрен, Бай-Тайганың Кара-Хөл болгаш Тес-Хем райондан республика төвүнде четкилеп келгеннер.

Ийи областың найыралы

ПРАГА. (СЭТА). СЭКП-ниң Саратов обкомунуң бирги секретары А. И. Шибаев баштаан Саратов областың төлээлери Братиславага чораан.

Беш кижи составтыг төлээлер ийи областың аразында найыралчы харылзааларны тургускан хүнүнден бээр 10 чыл болганынга холбаштыр Барыын-Словак обласка аалчылар болуп барган. Төлээлер үлетпүр болгаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге барып, областың чамдык районнарының төлээлекчилери-биле ужурашкан.

ЧТК агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, Словакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Секретариадының кежигүнү, СКП-ниң Барыын-Словак обкомунуң бирги секретары Л. Абрахам төлээлерниң кежигүннерин хүлээп алган.

Аңаа болган беседаның соонда Саратов областың төлээлери алдарның хоорүнге баргаш, Чехословакияны хостаар дээш тулчуушкунга олген совет дайынчыларның тураскаалынга чечектерни салган.

Улусчу чепсектиг күштерниң чедиишкиннери

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштери америк шериглерниң болгаш оларның сайгон чалчаларының кезектеринге күштүг согуушкуннарны таварыштырарын үргүлчүлеп турар. Октябрь 12-ден 18-ке чедир Куангнам можуга болган тулчуушкуннар үезинде дайзынның 365 солдаттарын болгаш офицерлерин өлүрүп, балыглаан, ооң иштинде 200 ажыг америк шериг албанныглар бар болган.

Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалааш, ВИА агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, октябрь 12-де 15 минута иштинде болган тулчуушкуннарга патриоттар америк шериглерниң 5-ки полугунуң 2-ги батальонунуң 135 хире солдаттарын болгаш офицерлерин чыскаалдан үндүрген. Октябрь 18-те Улусчу чепсектиг күштерниң дайынчылары 60 америк шериг албанныгларны сандан үндүрген.

Мали министриниң интервьюзу

БАМАКО. (СЭТА-ның корреспондентизи). СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга Мали Республиканың аныяктар болгаш спорт херектериниң талазы-биле министри Мусса Кейтаның медеглээни: «Ленинчи комсомолдуң үндезилеттинген хүнүнден бээр 50 чыл ою бүгү делегейниң аныяктарының амыдыралынга онза чугула болуушкун болур деп санап турар мен». ВЛКСМ-ниң 50 чылының байырлалынга киржишкен мали аныяктарның төлээлерин Мусса Кейта баштап чоруур.

50 чыл мурнунда Владимир Ильич Ленин революстуг аныяктарның организациязын тургускан болгаш социалистиг улуг революцияга ол организация идепкейлиг киришкен деп, ол чугаалаан. Коммунизмин тургузары ышкаш, ындыг буянныг сорулгаларны боттандырарынче аныяктарны мобилизастаанда олар чүнү-даа кылып шыдаар аргалыг деп чүвени эрткен 50 чылдар биске бүзүреткен.

ДАШТЫКЫДА

Ажыктыг кады ажылдажылга

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның профэвилелдериниң органы «Глос Працы» социалистиг чурттарның аразынга сырый экономиктиг кады ажылдажылганың ужур-дузазын «Дружба» деп нефть дамчыдыкчызының чижээ-биле көргүзүп турар чүүлдү парлаан.

«Дружба» деп нефть дамчыдыкчызын тудуп тургузары төөгүге туруп көрбээн тудуг болур деп «Глос Працы» бижээн. Ооң киржикчилери бот-боттарынга экономиктиг ажыктыг чүүлге үндезилээш, хөй талалыг кады ажылдажылганың классиктиг хевири кылдынган. Ол арга өске-даа экономиктиг эгелээшкиннерге ажыглаттынып болурун көргүскен. Ол ышкаш солун Польшада күгүрнүң байлаан ажыглалга киирер дугайында ПУР-биле Чехословакияның аразында керээни база айыткан.

Ол ийи чижек болза, кады капитал салыышкыннарының бээр ажыктыг чүүлдериниң дугайын тодаргайы-биле херечилеп турар-дыр деп «Глос Працы» бижээн. Ол кады ажылдажылганың сорулгазы болза, бирээде, элээн каш чурттарның аразынга капитал салыышкыннарын үлежири, а ийиде, саарылганың делгем рыногун хандырары болур. Быжыг үндезинниг, амгы үениң, тодаргайлаарга эң-не ажык-дузалыг тудугларны кылырынга ЭКЧ-ниң кежигүнү чурттарның (ССРЭ-ден аңгыда) иштики рыногунуң хемчээли дыка эвээш деп солун демдеглээн. Ооң ужурунда ЭКЧ-ниң чаңгыс-аай рыногунга саарылга кылырының магадылазы болза чурттар бүрүзүнүң национал үлетпүрүн улам ыңай хогжүдериниң, а ол ышкаш келир үеде оларның өске-даа экономиктиг болугленишкинниң рыногунче үнериниң үндезини болур.

КЫДАТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАЛАРНЫҢ ЫЛГАЙ КӨӨР ХЕМЧЕГЛЕРИ

Болгарияның Улус Республиказының, Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың болгаш Польша Улус Республиканың элчин черлеринге можу солуннарын чедирерин кыдат эрге-чагыргаларның хорааны билдипе берген.

Үстүнде айыткан элчин черлери мооң мурнунда ындыг янзылыг хемчеглерни хамаарыштырганы Совет Эвилелиниң, МАР-ның болгаш КУДР-нуң элчин черлери-биле бир домей моон соңгаар чүгле «Жэньминь жибао» болгаш «Гуанмин жибао» — мындыг ийи солуннарны чагыдып ап болур.

(СЭТА).

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛААР

Бистиң совхозтуң аныяк ажыл-ишчилери Ленинчи комсомолдуң алдарлыг 50 чыл оюнга тураскааткан социалистиг чарышка киришкеш, эки түңнелдерни чедип алган. Эң-не чугула түңнел шалыпчыларның хүрээлениниң калбарганы болур. Ылаңгыя Хөлдүң аныяк хойжулары эки ажылдаан. Долаан, Шаалы, Чошкан, Танаа-Херел, Очур-оол олар төрүүр чүс хойга онааштыр 98—128 хураганны камгалап алганнар.

Аныяк саанчылар Тамара Оюн, Тамара Монгуш, Таисья Монгуш, Апык-кыс Бадарчы олар чылдың тос айларында 1200—1800 кг сүттү инек бүрүзүнден саап ап, мурнакчылар болган. Комсомолчу бызаа ажаакчылары Ф. Барынзин, З. Бар-оол, дүн-хүнде 550-600 грамм немелде деңзини чедип алганнар. Оон ынай аныяк суггатчылар Самбый-оол Донгак, Марло Донгак, Кузен-оол Оюн олар гектар бүрүзүнден-не кукурузаның 150 центнер ногаан массазын өстүрүп алганнар.

Аныяк механизаторлар Багай-оол Оюн, Оолак Тюлюш, Николай Оюн часкы, күскү хову ажылдарынга хүннүң үлүг-нормазын 120-150 хуу чедирип, мурнакчы ажылдаанар. Чолаачылар Петр Патехин, Оюн Допчут-оол, Николай Нефедов оларның ажылдап турары макталдыг.

Совхоз орулганың бежен ажыг хуузун малдан ап турар. Ында аныяктар көскү черни зэлээн. Чазын хой хураганнаар үеде сезен ажыг комсомолчу хойжу коданнарга барып хураган ажаап турган. Ниитизи-биле комсомолчулар болгаш аныяктар он муң ажыг хураганны ажаап доруктурган. Ылаңгыя М. Монгуш, З. Донгак, К. Майынды олар 160-230 хураганны ажаап ап, эки ажылдаанар.

Комсомолчу тудугжулар Бегзи Каадыр-оол, Ымбын Кажын-оол, Кызыл-оол Монгуш олар малчыннарның чурталга бажыңнарын база мал кажааларын тударынга идепкейлиг киржип турар.

Бистиң аныяктарывыс чүгле күш-ажылга идепкейлиг эвес, хой-ниити ажылынга база улуг киржилгелиг. Комсомолчулар болгаш аныяктар парлалга тарадылгазынга эки киржип турар. Галя Нордуп-оол биле Галя Жукова олар эң активчи хой-ниити нептередикчилер.

Совхозта Культура бажыны (директору Ч. Байыр-оол) ёзулуг культура одаа боон шыдаан. Чайын район төвүнге болган ырының болгаш танцының фестивалынга совхозтуң аныяктары тиилекчи болган. Оон ынай бот-тывынгыр уран чүүл коллективи ыраккы одарларда малчыннарга үргүлчү чедип турар. Бот-тывынгыр артистер кожазы Улуг-Хем районга концерттиг аалдап чорааш келген. Концерт көргүзүү чедиишкинниг болган.

Аныяктарның күш-культурага болгаш спортка хандыкшылы бедээн. Решетников алышкылар бут бөмбүүнүң, хол бөмбүүнүң база өске-даа хевириниң секцияларын организастаан.

Ленинчи комсомолдуң юбилейинге таварыштыр 20 ажыг аныяктар чоокта ВЛКСМ-ниң хүрээлеңинге кирген.

Элегестиң комсомолчулары болгаш аныяктары социалистиг чарыштың ачызы-биле чедип алган чедиишкиннерин улам быжыглаар.

Ч. ХЕРТЕК,
«Элегес» совхозта комсомол комитединиң секретары.

КОМСОМОЛЧУ МААДЫРНЫҢ ШКОЛАЗЫНДА

Кызылдың № 1 школазы, ында пионер дружиназы Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Бухтуевтиң адын эдилээн. Комсомолчу маадырның школачы чылдары маңаа эрткен. Эрес-дидим комсомолчу Белоруссияның черин хостажып тура, маадырлыы-биле мечээн. Ол ынчан чүгле 19 харлыг турган...

Ынчалзажок ным-даа, чүүдаа уттундурбаан. Комсомолчу Михаил Бухтуевтиң бүгү-ле чурттап эрткен өруун долузу-биле көргүскен төөгүнү бижиирин бистиң школаның аныяк исчилери боттандырган. Бухтуевтиң чурттап эрткен кыска-даа болза, чырыткылыг амыдыралы чүгле оон чаңгыс чер чурттугларынга эвес, харын бүгү совет кижилерге билдингир.

1967 чылдың февральда үнген «Пионерская правда» солунга Д. Комаровтуң «Рельс кырынга үскүлежиишкин» деп материалы парлаттынган. Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнде танкының куяктыг поезд-биле болган кара чаңгыс үскүлежиишкинин ында бижээн. Экипажка ийи кижи чораан. Ийиги маадыр Михаил Бухтуевтиң школачы чылдарының дугайын чугаалап бээрин номчукчулардан ында дилээн. Бистиң школаның пионерлери болгаш школачылары ук даалганы күүсеткеннер...

Бистиң школаның өөреникчизи, Төрээн чурту дээш тулчуп чораан комсомолчу Александр Юневичиниң амыдыралчы өруу пионерлерге болгаш комсомолчуларга үлегер-чижек болган. 1942 чылда ону фронтуже чөруткан. 1943 чылдың сентябрьда ол авазынга чагаазынга мынча деп бижээн: «Ынан авай!» Кайыдаа суурга кээривисне, бисти чурттакчылар өөрушкү-биле уткуп ап турлар. Немецтериниң араатанзыг чөруун чон чугаалаар-дыр. Далаштыг тур бис... Ам-даа бижээн болзумза, ынчалза-даа өрттенген суурларның ыжы дээр дугаан черже бурунгаарлаары албан. Бистиң хоорай, суурларывысты немецтерге үрегдетпес ужурлуг бис...!!»

Бодунуң төрелдеринге Александрның сөөлгү чагаазы ол болган. 1943 чылда ол маадырлыы-биле өлген.

Маадырлар өлзе-даа, оларның херээ дириг. Оларның дамчыткан эстафетазын бис хүлээп алган бис.

КОМСОМОЛ, СЕҢЭЭ ДАҢГЫРАК

Михаил Бухтуев аттыг пионер дружиназы «Комсомол, сеңээ алдар!» деп чарышка хамаарыштыр эвээш эвес ажылдарны чөруткан. Дайынның одунга каңналган болгаш тайбың ажыл-иштиң тургузукчуларының дугайында хой материалдар чыгдынган. Оларның бирээзи Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оол дугайында альбом болур.

«Олар бистиң школага өөренип чорааннар» деп болук-болук материалдарда бистиң школаның өөреникчилери чораан комсомолчулар дугайын чыып бижээн. Комсомолчуларның аразында Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-даа, тайбың ажыл-иштиң тургузукчулары-даа бар.

«Комсомол, сеңээ алдар!» деп чарыштың негелделерин ёзугаар ажылдап тура пионер отрядтары Тываның аревэ болгаш комсомол организацияларының төөгүзүн өөренип көргеннер. Ол ышкаш хоорайның революсчу аныяктар эвилелиниң төөгүзүн чыып бижээн бис. Төрээн школавыстың комсомол организациязының төөгүзүнде пионерлерге үлегер-чижек болур чырык арыннар кончуг хой.

Ленинчи комсомолдуң 50 чылын уткуп тура, дружина, отряд чыыштарын эрттирген бис. Пионерлер «күш-ажылчы зэлчегге» идепкейлиг ажылдаанар. «Мээң Ада-чуртум» деп эң дээре чуруктар делгелгези база эрткен. Кончуг эки өөредилгелиг, чурумнуг пионерлерни Ленинчи комсомолдуң хүрээлеңинге киирип алган. «Кызыл сылдысчыгаштың» байырлалын октябряттар эрттирер.

Комсомол — бистиң аныывыс. Ынчангаш бистиң бүгү-ле ажыл-херектеривис сээн улуг байырлалыңны чедиишкинниг уткуурунче угланган турду. Кадыг-дошкун тулчуушкуннарга, тургузукчу ажылга сээн үлегериң биске өрук айтынчызы сылдыс болган.

Н. МУРАВЬЕВА.

Кызылдың № 1 школазында пионерниң улуг вожатыйы.

ЧУРУКТА: Михаил Бухтуев аттыг пионер дружиназының пионерлери вожатыйы-биле кады маадырның чуруунуң чанында беседа чөрудуп турлар.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Долгандыр-ла шупту чалыы

Наадым болган хүннер ышкаш,
Найысылал сады долган,
Гастелло сад үргүлчү-ле
Хайнып хүнзээр сеңгил одаа.

Кылаң ак-көк, ногаан хоолуг
Кылымал сеп эоттеринде
Аргый-эргий хемелээннер
Азас холде кастарзыг-даа.

Чүзүн-баазын чечек тарыыр
Чүрээ шевер угбайларның
Олурткулаан чечээ-биле
Оолдар, кыстар чаржалашкак:

Аллейлерде дириг чечек
Агып ойнаан ышкаш апаар,
Хымыс ийикпе, аржаан суг дээш
Кымы чүнү суксуннавас.

Ында-мында бөмбүк даажы,
Ыры, каткы, чурук-хорук,
Бодап, таалап четчир чай чок,
Моюн безин шылап калыр.

Аңын, малын мунуп шапкан,
Арэоплан мунуп ушкан
Уруг-дарыг таанзыг үнү
Уран садтың чашсыг хөөнү.

Кырган кулаам дыштандырар
Кыдыг сандай шилип алдым;
Долгандыр-ла шупту чалыы
Дооза-ла чечектерлиг.

Дазылы тел хадың, дытсыг
Танывазым оол, кыс ийи
Холдарында номнар туткан
Хостуг булуң лилеп эртп.

«Чаа Тыва», «Делгемнерже»...
Шала номчуп оруп калдым.
Ынчалза-даа оортан меңээ
Ырак төөгү көстүп келди.

С. САРЫГ-ООЛ.

САКТЫЫШКЫН

Мээң аревэге кирген чылым Тывага культура революциязының калбак фронтузунуң канчаар-даа аажок көдүрлүүшкүнүнүн чылы чүве. 1932 чылдың күзүнүнде Барыын-Хемчик кожуунунун Кара-Дашка (амгы Ак-Довурак) биче бижиктиглер школазы эргелекчилеп чеде берген мен. Ол-ла чылдың октябрьда Кара-Дашка аревэ үүрү мени аревэ кежигүнүнге хүлээп алган. Ол болза мээн амыдыралымга улуг аас-кежик болган. Ол чылдан эгелээш 1946 чылга чедир мээн бүгү ажыл-амыдыралым аревэниң ажыл-амыдыралы-биле тудуш холбашкан. Кара-Дашка ынчаарда база Тыванын үлетпүрүнүн эгезин салып, даг-дүгү болбаазырадыр фабриканың тудуунга ажылдаары-биле ол үеде ТАР-биле ССРЭ-ниң аразында керээ ёзугаар Уралдан Мельчук (директор-инженер) баштаан 500 ажыг орус специалистер, ажылчыннар өгбүлелери-биле кады көжүп келген, Хөнделеп, Шекпээр, Ак, Хорум-Даг болгаш өске-даа сумуларның араттары оларның-биле кады ол бүдүрүлгени тудуп эгелээн чүве. Ол аныяк бүдүрүлгеге нам үүрүн Куулар Бак-Көк, аревэ үүрүн О. Идам-Сүрүн, профэвилел үүрүн К. Күдерек олар удуртуп турган. Ынчаарда ол организацияларның удуртулгазы Кызылдаа дорт келир турган. Ынчан мен хүндүс ажылчыннарның уругларын, а кежээ оларның боттарын бижикке өөредип, илеткелдер, беседалар чорударынга, концерт, шин үндүреринге орус, тыва аныяктарны эвилелдеп, 1934 чылда ол бүдүрүлге хагдынгыже чедир ынчаар аревэчи хүлээлгем күүседип келген мен. Ол чылдарда аңаа үндүрген күжүвүс халас барбаан деп чүвени бо хүннерде Ак-Довурактың бүдүрүлгезин көргеш сактып кээр-дир мен.

1934 чылдан 1938 чылга чедир Чөөн-Хемчиктиң Хөндергей, Хорум-Даг сумуларынга ликпунктуга, сумулар аразының эге школазынга башкылап турдум. Бир аревэчи кижи-ле 5-тен эвээш эвес кижини бижикке өөредир деп Араттың Революстуг Намынын болгаш ТАР чазааның кыйгырыын амыдыралга боттандырар дээш Тываның аревэчилериниң демиселиниң одуруунга киржир аас-кежиктиг болган мен. Ол үеде бо улуг үүлени күүседири дыка берге турган. Чүге дээрге аът болгаш машина транспортунун дугайында чугаа безин чок турган. Ынчан чүгле улаг-биле дамчып албан хаар турган чүве-ле болгай. Оон мурнунда турган өртээлдер дүжүртүнген. Чырыткыдаа, саазын, карандаш, демир-үжүк-даа чок, терге, шанакты безин ховар ажыглап турган. Ындыг бергелер турза-даа, ол үенин аревэчилериниң бөдүүнүн, биче сеткилдиин, күш-ажылга тура-соруктуун, бот-боттарын деткижер, хүндүлээчелин кижи кайгап ханмас. Ол үргүлчү-ле кижинин сагыжынга кирип келир-дир. 1934 чылдың кыжынында Хөндергейниң Көк-Терекке ликпункт эргелекчилеп кыштадым. 60 ажыг сургуул улаан-булуң дээр чаңгыс борбак бажынга сынмарлажып өөренип турган. Аңаа чамырык ожук, бир улуг паш бар чүве. Чаг үзү-биле дең кылыр. Саазын орнунга үс-биле хүлдеп каан калбак шуугайлыг болур. Сургуулдар боттары хүнезинин белеткеп алыр. Оттулар ыяшты шарыларга, аъттарга сөөртүп эккеп алыр турган. Эжинин хүнезинин төне бергенде өскелери аңаа дузалажыр, бот-боттары азыранчыр, холчок эп-найыралдыг турган. Ол хиреде чаңгыс-даа кичээл үспес, быжыг сагылга-чурумнуг. Ол үеде бижикке өөредип турган сургуулдарым ам эртем-билиглиг кижилер болган. Мээн өөреникчим чораан Монгуш Кенин-Лопсан ам чогаалчы. Ол ынчаарда 8—9 харлыг. Боду тевек теп билбес хирезинде-ле үргүлчү тевектээн улус чанында турар кижи. Тевек ырай бээрге ону барып эккээр дээш маңнап ыңай-ла боор, холчок шоваа оол чүве.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун, аар-берге чылдарында аревэчилерни болдунар-ла арга-биле фронтуга дузалаарынче мобилизастап турган бис. 1940—1943 чылдарда аревэнин Каа-Хем кожуунунуң пленум, бюро кежигүнүнге, 1943—1946 чылдарда ТАРЭ ТК-ның школа болгаш пионер килдизиниң эргелекчизинге ажылдаан мен. Бүгү күжүмнү, билиимни аныяк өскенни кижизидер үүлеге киириштирер аас-кежиктиг болганым меңээ уттундурбас.

1935 чылда тыва бижиктиң беш чыл оюн таварыштыр бижик билбес чорукту узуткаарынга идепкейлиг киришкен дээш ТАР чазааның Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан мен. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуга хой муң түңнүг акша, облигациядан аңгыда 11 аътты халаска дузалаан мен.

Мен бо сактыышкынымга аревэчилерниң культура фронтузунга канчаар киржип чораанының чүгле чамдыызын бодумнун амыдыралымга допчулап көргүстүм.

О. ШИРИНДИВИИ.

Чедиги салыг

Кызылдың шыдыраа чемпионадының чедиги салыы дыка нарын болгаш шиитпирлиг болган. Тюлюш Мөңгүн-оол Доржи Бурхиновту, Оюн Чыртак-оол Антон Калзаңны, Георгий Конев Хомушку Матпаны, Виктор Камино Ооржак Белекти тус-тус удуп алганнар. Монгуш Кенин-Лопсан биле А. Махоткин салыын соңгаарлаткан.

Бо салыгда Ондар Хеймер-оол биле Александр Спиринниң оюну каттырынчыг болган. Удурланыкчызындан артык күштүг турган О. Хеймер-оол буу-хаа байдал-биле мерзе үнер оглун мерзе кылдыр үндүр идипкеш... оон ужурунда хайымга онаашкан.

Маргылдаа үргүлчүлевишаан. «Спартактың» аныяк чемпиону Оюн Чыртак-оол онагларын (М. Хомушкудан өскелерин) уткаш туруп берген.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Он үшкү хүн

Совет спортчулар октябрь 24-те бир алдын медаль-биле шаңнадырын чедип алган. Фехтование болгаш гимнастика маргылдаалары барык деңге доозулган.

Бистиң херээжен рапиристеривис командазы шүүлде маргылдаазынга Венгрияның шилиндек командазын 9:3 түңнелдиг аштырыышкынга таварыштыргаш, Олимпиадага бирги черни алган.

Амгы олимпиаданың чемпиону, минск спортчузу Елена Новикова, делегей чемпионнары москвачылар Александра Забелина биле Галина Горохова, Минскиден келген Татьяна Самусенко болгаш шилиндек команданың Таллинден келген чаа ойнакчызы Светлана Чиркова олар ол командага ойнаан.

Делегей чемпионаттарынга каш-даа катап типлээн Венгрияның командазын Токио олимпиадазының алдын медаль шаңналын алган И. Рейте-Уйлаки баштаан. Ол үш тулчуушкуннуң ийизинге уттурган. Бистиң үш кызывыс ийи-ийи тиилелгени чедип алган болгаш Забелина бодунун киришкен үш маргылдаазының үжээлдирзинге уткан.

XIX олимпиадада командалар аайы-биле «дайынчыларның» шпагалыг маргылдаа кылыры ам-даа эгелевээн болзажок, совет фехтовальщиктер боттарының Токиога чедип алган түңнелдеринден ашкан түңнелдерлиг болган. Фехтовальщиктер үш алдын болгаш үш хүлер медаль-биле шаңнаткан.

Ынчаарга совет гимнасчылар ол кежээ «Аудиторис насьональга» чүгле «мөңгүн» шаңналдарлыг болган. Бистиң оолдарывысты чөгени берген деп бодап болур турган. Ындыг болу бээрге «үнген хүн чуртунун» гимнасчылары күзээнин ёзугаар кылыр оюннар программазын көдүрлүүшкүннүг күүсеткен. Японнар маргылдааның эң эгезинден тура атакалааш, совет шилиндек командага чаңгыс-даа үнеледиг санын алыспаан. А тус-тус кижилериниң маргылдаазынга делегейниң тулган чемпиону, Москва студентизи Михаил Воронинин япон Савао Като ызырты сүрбүшаан чоруп турган. Түңнел маргылдааның сөөлгү үе-чадазынга үнген. Воронин аъттыг чоруп тургаш, каш-даа катап чазыг кылган. Ынчалзажок хостуг көргүзүглер кылыр оюнун кончуг эки күүсеткен. Алдын медальды чаалап алган, Токиодан келген, 22 харлыг студент 115,90 үнеледиг санын алган түңнелдиг. Воронин аңаа 0,05 үнеледиг саны четпес түңнелдиг. Үшкү черде — япон команданың хоочун ойнакчызы Акинори Накаяма.

Японияның шилиндек командазы 575,9 үнеледиг санын алган. Совет спортчулар — ийиги черде (571,1).

Октябрь 24-те Сочимилко каналга каноэчи Виталий Галков, байдарка экипажы — ийи хемечи Александр Шапоренко биле Владимир Морозов боттарының маргылдааларынга шүүлгеш, түңнел маргылдаазында кирген. Оон биче-ле мурнуу чарыында чаасказан хемелээринге Шапоренко база шүүлде маргылдаазынга киржирин чедип алган (ол бодунун бөлүүнге ийи дугаарында артип келген). Бистиң дөрт кижилиг чаржыр байдаркавыс маргылдааже үнүптерибилек, оон руль тыртыы үстү берген, ынчангаш чаржырын соксадыр ужур таварышкан. Олимпийжи медаль-биле черле шаңнадып болур турган идегел бүтпейн барган.

Эр волейболистериниң маргылдаазының алдын медаль-биле шаңнадырының кол семекчилери — ССРЭ биле Чехословакияның шилиндек командалары сөөлгү ийи маргылдаазының бирээзин эрттирген. Ол маргылдаалар аңгы-аңгы түңнелдиг доозулган. Бистиң волейболистеривис Бельгияның шилиндек командазын 3:0 (15:2, 15:3, 15:5) санныг уда тыртып алган, а Чехословак спортчулар Польшаның командазынга 1:3 (5:15, 3:15, 15:12, 13:15) санныг аштырган. ССРЭ биле ЧССР-ниң шилиндек командалары октябрь 26-да алдын медальдар дугайында маргылдаазын шиитпирлээр.

Классиктиг хүрештиң ийи эзлчеглиг маргылдаазы эрткен, аңаа 38 чурттарның атлеттери киришкен. Совет хүрешчилер он алды ужуражыышкын кылгаш, оон он бежин удуп алган болгаш медальдар-биле шаңнадыр түңнел чедип алырын үргүлчүлевишаан.

МЕХИКО.
(СЭТА-ның тускай корр).

Спорт

СПОРТТАН АНЫЯКТАР КЕЗЭЭДЕ ЧАРЫЛБАС

СЭКП-ниң XXIII съездизи ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыглары-биле чергелештир чуртка күш-культура шимчээшкинин калбартырынче кичээнгейни угландырган. Амгы үениң төөгүлүг документизи — СЭКП-ниң Программазында күш-культураны болгаш спортту чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге бараалгадырын айыткан.

Бо чылын республика шугуму-биле чоруткулаан маргылдаалар В. И. Лениниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга болгаш Ленинчи комсомолдуң юбилейинге тураскаадын, мурнуку чылдарга бодаарга элээн массалыг болуп эрткен. Республиканың найысылалы Кызылга болуп эрткен спорттуң 10 хевирлериниң талазы-биле маргылдаага 1000 ажыг спортчулар киришкен. 21 кижи спорттуң бирги разрядының нормазын күүсеткен болгаш массалыг разрядтарның талазы-биле хүлээлгезин республиканың спорт организациялары чедиишкинниг күүсеткилээн.

Комсомолдуң юбилейлиг чылында аныяк херээженнерниң республика спартакиадазын организастап эрттирген. Аңаа бистиң республикада нептерээн спорттуң 8 чүүл хевирлери киргилээн. Оон уламындан херээженнер бо маргылдаага идепкейлиг киржип, бедик спортчу белеткелдиин көргүскеннер. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң волейбол командазының уруглары чедиишкинниг ойнап, шаңналдыг черлерни алгылаан. Ол ышкаш Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозта болгаш Өвүрнүң «Торгалыг» совхозта күш-культура коллективтери эки ажылдап, аныяк өскенни спортче улам хандыкшыдып турар. Оон ачызында колхозтуң болгаш совхозтуң аныяктарының спортка сонуургалы чыл бүрүде өзүп, мергежили бедип турар.

Волейбол, хостуг хүреш болгаш спорттуң национал хевирлери эң-не массалыг болуп, эки түңнелдерни берип турар. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн-чүктүң зона маргылдааларынга бистиң хостуг хүрештиң мөгелери чедиишкинниг киржип, республиканың спортчу алдарын бедик тудуп келгеннер. Ындыгларга чоокта чаа ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеткен Кызылдың башкы институдунуң студентизи Ондар Өргелээр, спорт мастеринге кандидаттар Александр Чульдук, Федор Ондар, Николай Мумба олар хамааржыр.

Спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле бо чайын Якут АССР-ниң төвүнге болуп эрткен Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының маргылдаазынга бистиң чыынды командавыстың киржикчилери чедиишкинниг киржип, ийиги черни эзлээн. Ылаңгыя Александр Чульдук, Василий Базыр-Тараа, Ооржак Дапыл, Иван Белоногов, Донгак Кончай, Ооржак Кара-Кат, Хомушку Киров олар РСФСР-ниң чемпионнары болуп, боттарының бедик спортчу белеткелдиин көргүскеннер.

Күш-культура болгаш спорт-биле аныяктар кезээде чарылбас дээрзин СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-культураны болгаш спортту улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында доктаалында онзалап айыткан. Ол айтыышкынны республиканың спорт организациялары амыдыралга боттандырып, эрттирип турар маргылдааларның шынарын экижидип, оон массалыг болур чоруун чедип алыр дээш Ленинчи комсомолдуң юбилейлиг чылында чамдык ажылдарны кылып чорутканы биске билдингир.

Спорттуң массалыг хевирлеринге национал спорт, спорт оюннары хамааржыр. Олар чоннуң эртип келген төөгүзүбиле ханы харылзаалыг. Ынчангаш спорттуң национал хевирлерин улам-на сайзырадыр дээш бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг бис.

Чамдык көскү чедиишкиннер чедип алдынган-даа болза, спорттуң хевирлер аайы-биле ниити деңнели ам-даа кошкак. Чиик, аар атлетикалар, хаак спорту, коньки, ча адары, гимнастика дээн ышкаш хевирлер бисте ам-даа кончуг оожум сайзырап турар. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң зона маргылдааларынга бистиң спортчуларывыс болгаш командавыс ол хевирлерге сөөлгү черлерни эзлеп келгени хомуданчыг. Бистиң ындыг куду түңнелдиг болуп турарывыс өөредилге-белеткелдиг ажылдың четпезин херечилеп турар. Ынчангаш тренерлериниң, күш-культура башкыларының ажылы тус-тус эки тура ниитилелдериниң болгаш районнарның спорт чөвүлелдериниң кичээнгейинге турар ужурлуг. Спорттуң массалыг болуру дээш демисел бистиң кол сорулгавыс ол.

Шак ындыг сорулга салдынган турбуже, чер-черде организастыг ажылдың чедир тургустунмаанындан чамдык районнарда спорттуң массалыг чоруу куду. Чижээ, Тожу, Каа-Хем, Таңды районнарга чайның чылыг, таарымчалыг үелеринде спортчу маргылдаалар ховар эртип тургулаан. Оон ужурундан ол районнар спорттуң массалыг чоруун чедип ап шыдаваан. Оон-биле кады күш-культура ажылын экижидеринге комсомол, профэвилел организацияларының киржилгези ам-даа шоолуг эвес.

Спорттуң бүгү хевирлерин пропагандалап, улам нептередир, аныяктарның, эң ылаңгыя школачыларның иштинден келир үениң шыырак спортчуларының курлавырын тургузуп, спортчу кижизидилгени экижидер хүлээлгелиг бис. Ол болза белен эвес сорулга. Ынчангаш бо хүндүлүг сорулганы күүседирде, бүгү күш-культура организациялары хой-ниитиге даянып тургаш, республикага спорт шимчээшкинин амгызындан дыка экижидип болур.

А. АЛЕКСЕЕВ.

Депутаттарга дыңнадыг

1968 чылдың октябрь 30-да хүндүскүнүң 4 шакта СЭКП Кызыл хоорхомунуң хуралдаар залынга хоорай Совединиң эзлчеглиг XI сессиязы болуп эртер.

Хүннүң айтырыы: «В. И. Лениниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюн эрттирериниң болгаш аңаа белеткелдериниң талазы-биле хемчеглериниң күүселдезиниң чоруп турарының дугайы».

КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ КҮҮСКОМУ.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 10, «Понедельникке чедир чурттаал» 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыынды 10, «Шкид республика» (д. а.) 11.15, «Моабит кыдыраажы» 1.10, 3.20, 5.10, 7.10, 9.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»; «Аренаже орук» (д. а.) 10, 11.40, «Анжелика болгаш хаан» 1.35, 3.30, 5.25, 7.20, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Трактористер» 11, 12.40, «Дөртен бирги» 2.30, «Плющихада үш терек» 4.30, «Австралийжиге кадай» 6.30, 8.30 шактарда.

ОКТЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ийи эжишки шеригге турган» 10, 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шкид республика» 10, «Понедельникке чедир чурттаал» 11.50, 1.45, 3.40, 5.30, 7.20, 9.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Котовский» 3.30, «Анжелика болгаш хаан» 5.25, 7.20, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң өралакчыларының болгаш пропаганда килдизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, культура килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, улетпүр килдизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01279.

„СОЮЗ-3“ КОСМОС КОРАБЛИ УЖУДУУШКУНДА

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч.
ОКТЯБРЬ
29
ВТОРНИК
№ 255 (7097).

Өртээ 2 көп.

Партияның дайынчы дузалакчызы

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүзү Ленинниң адындан эгелээн. Кижи төрелгетпеге социализмниң чаа үеэни ажыткан Октябрь революциязының тиилелгеан Ленинниң ады-биле холбашкан. Улустарның төөгүзүнде эң-не баштайгы социалистиг күрүнени — ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күрүнезин Ленин тургускан. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бистиң чуртувуста эң-не өндүр-чаагай ажыл-херектер, эң-не чаа эгелээшкиннер улуг Ленинниң ады-биле чарылбас кылдыр тудушкан.

Бөгүн совет улус Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюн демдеглеп турар. Коммунистиг партиянның шынчы дузалакчызы, курлавыры — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң тургустунганы база-ла Ленинниң ады-биле холбашкан. Кадыг-дошкун 1918 чылдың октябрь 29-та партия биле Ленин комсомолду аныяк революсчуларның организациязы кылдыр тургускан.

Комсомолдуң тургустунганының баштайгы чылдарының бирээзинде, 1920 чылда, РКСМ-ниң III съездинге В. И. Ленин бодунуң төөгүлүг чугаазынга аныяктар эвилелиниң сорулгаларын тодаргайлаан. Баштыңчының ол чидиг угаанныг сестери аныяк өскенниң хөй-хөй салгалдарынга эң кол партийжи даалга, программныг документ болу берген. «Өөренир, өөренир база катап өөренир» деп чалынныг домак оон эгелээн.

Чартык чүс чылдыг орук эртиптиген. Бо үениң дургузунда Ленинчи комсомол кандыг-иандыг ажыл-херектерни бүдүргенил, партияның болгаш Ленинниң даалгазын канчаар күүсединнил деп айтырыг хоочун салгалдың комсомолчулары чораан кижилерниң-даа, алдан чылдарының комсомолчуларының-даа сагыш-сеткилинге доюлдуруп турар.

Комсомолдуң эрткен оруунче хая көрнү ыаптаалынар. Ол орук төөгүде артып калган. Оон чамдык үе-чадалары бо: хамааты дайыны, Днепрогэс, Магнитка, Уралмаш, Турксиб, Амурда-Комсомольск, метротудуг, Ада-чурттуң Улуг дайыны, Сибирьде тудуглар, кур чер, космос. Бо аттар база хойнү чугаалап турар: Николай Островский, Никита Карацупа, Мария Демченко, Мария Виноградова, Алексей Стаханов, Паша Ангелина, Зоя Космодемьянская, Юрий Смирнов, Олег Кошевой, Юрий Гагарин... Коммунизмниң адынга бараалгаттынган дайынчы болгаш маадырлыг ажыл-херектериниң түңнели бо: дайынчы Кызыл Тук орден, Күш-ажылчы Кызыл Тук орден, Ленинниң үш ордени. Ленинчи комсомолдуң 50 чылын таварыштыр — Октябрь революциязы орден. Эрткен орук узун, эртер орук оон-даа улуг болгаш харыысалгалыг.

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң дайынчы отрядтарының бирээзи — Тываның комсомол организациязы дайынчы болгаш иүш-ажылчы демиселдиң алдарлыг оруун эртиген. Коммунистерниң болгаш хоочун салгалдың кижилериниң чаагай чаңчылдарынга шынчы тыва комсомол бистиң республиканың партия организациязының дайынчы дузалакчызы болуп. Тывага социалистиг чаартылгаларның чорудулгазының мурнуку одуруунга туржуп келген. Тываның комсомолунуң төөгүзү аревзеп эгелээн. Аревчилер аңгы демиселиниге идепкейлиг киржип, аныяктарны культура революциязынче хаара тудуп. Тыва Арат Республиканың капиталистиг эвес оруктап хогжүүрүвүн херээже болдуңуп балалбас ишти арттырган. Тываның аныяктарының революстуг эвилели аныяк өскенни патриотизмге, интернационализмге, ыанғыш улуг ССРЭ-ге ынак болур чорукка кижизидип, алызында барып. Совет Эвилелиниң чаңгыс аай өг-бүлезинге чурттаар деп, өндүр суртаалды кижи бүрүзүнге чедирип шыдаан. Ол чаагай күзел шагда-ла боттанган. Тыва аревчилер—совет комсомолчулар апарган.

ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюн Тываның комсомолу улуг чедишкиннерлиг уткуп турар. Тожу, Тере-Хөлдүң аңчыларының, Өвүрүнү, Бай-Тайганың малчыннарының, Улуг-Хем, Хемчик унунуң тараажыларының, бүгү-эвилел ужур-дузалыг тудуглар — Ак-Довурак, Хову-Аксы комбинаттарының ажылчыннарының, өзүп олурар тыва интеллигенциниң төлээлекчилериниң аразындан хөй-хөй мурнакчы комсомолчуларны, аныяктарны адап болур. Оларның эң төлевитлерн Бий-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтуң саанчызы Ф. Сарыглар, Кызыл аэропортунда комсомол организациязының секретары Г. Бурдачёв, Эрзинде «Мөрен» колхозта комсомол организациязының секретары А. Намдак болган өскелер-даа БЛКСМ ТК-ның Москвага болуп эртиен байырлыг пленумунуң ажылына киришкеннер.

Аныяк өскенни кижизидеринге чедишкиннерни дээш Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта. Кызыл аэропортунда, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың болбаазырадылга фәбриказында, Кызылдың № 14 школазында комсомол организацияларын болгаш элээн хөй мурнакчы комсомолчуларны, аныяктарны база комсомол ажылдакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюн таварыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан. Ол-ла бедик шаңналды Тываның комсомол организациязынга база тыыскан чорук бистиң республиканың комсомолчуларының болгаш аныяктарының ажыл-херээн партияның болгаш совет улустуң төлептиг-биле үнелээнииң тодаргай хереченидир.

Күш-ажылга ынакшыл, билиглерже чүткүл, мурнакчы культураны шиңгээдип алыр ишти күзел, бодунуң билиглерин калбартыр, аңгы талазы-биле бүгүрел болгаш империализмниң чимээнишкиннериниге удур шыгыы демисежир деп амгы үениң чугула сорулгаларын ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюн таварыштыр чедирген байырында СЭКП Төп Комитедиң совет комсомолчуларының болгаш аныяктарының мурнунда салган.

Бүгү совет улус Коммунистиг партиянның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи, пролетариаттың улуг баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурун демдеглээр дээш, тайбың күш-ажылдың фронтузунда хайнымышкынның ажылдан турарлар. Совет Эвилелиниң комсомолчулары болгаш аныяктары ол чаагай херекке база боттарының төлептиг үлүүн киирерлер.

Совет күрүне бодунуң хогжүдезиниң болгаш эчис сорулгазының эң хырысалгалыг, эң чаагай үе-чадазынче — коммунистиг инитилелди кажба-биле тударының үе-чадазынче кирген. Бо кайгамчык үеде Коммунистиг партия аныяктарже мындыг чаа кыйгыны салган: «Коммунизмге өөренир».

Коммунизмге өөренир — чүл дээрге марксизм-ленинчи теорияны чогаадыкчы ёзу-биле шиңгээдип алыр, аңгы талазы-биле бот-медерелге чаңчыгар, күш-ажылды болгаш социалистиг өнчүнү коммунистиг ёзу-биле көөр, чедип алган билиглерни практикага ажыглаар дээш, күжениишкинни ажылдаары совет ооллар болгаш кыстардан негеттинип турар.

Эрткен 50 чылдарның дургузунда шынчы болуп келгени ышкаш, чаа партийжи даалганы база ынчаар күүседирин комсомол Төп Комитединиң байырлыг пленумунуң киржикчилери бүгү совет комсомолчуларның болгаш аныяктарының өмүзээнинден дараазында чалбыыштыг сөстер-биле СЭКП Төп Комитединге данғыраглааннар:

«Улуг болгаш тодаргай сорулгалыг бис! Бистиң чорудар демиселивис чокка ёзулуг аас-кежик чедип алдынмас. Мурнувуста тиилелге — коммунизмниң тиилелгези!»

Партийжи даалга ынчаар күүсеттинер-даа!

Партияның, чазактың удуртукчулары космонавт Г. Т. БЕРЕГОВОЙГА байыр чедиргени

Эргим эш, Георгий Тимофеевич Береговой!

Чер чанында орбитага ужудуушкун кылырын чедишкинниг эгелээннерге болгаш таарыштырлга кылыр ужудуушкун кылыр база космос корабльдерин чоокшулаштырар даалгаларны күүсеткенинерге таварыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден изиг байырны чүректиң ханызындан чедирип тур бис. Силерниң ужудуушкуңнарны бистиң бүгү улузувус кошкаш дивес кичээнгейлиг соңгуургап тур.

Төрээн Черивиске удавас ужурашкыже байырлыг!

Л. БРЕЖНЕВ, Н. ПОДГОРНЫЙ, А. КОСЫГИН.

УЖУДУУШКУН ӨЙ-ТАВЫНДА ЭРТИП ТУРАР

„Союз—3“ космос кораблинден радиограмма

Таарыштырылга кылыр ужудуушкунну болгаш «Союз-2» космос корабли-биле чоокшулажырын чедишкиннинг күүсеттим. Сагыш-сеткидим омак-хөгүүт чор. Төрээн партиявыстың Төп Комитединиң болгаш Совет чазаавыстың менээ бүзүрел көргүскенинге изин-биле өөрүп четтиргенимни илергейледим. Ужудуушкун программаны ёзугаар ёртип тур. Эртем шенелделерин күүседип чор мен. Системалар кончуг эки ажылдап тур. Байдал кончуг эки — деп. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге болгаш Совет чазакка айыткап тур мен.

Ужудуучу-космонавт Г. БЕРЕГОВОЙ.

Ужудукчу-космонавт Г. Т. Береговойнуң ужудуп үнериниң мурнунда медеглели

«Союз-3» космос кораблиниң ужудуп үнериниң мурнунда ужудукчу-космонавт Георгий Тимофеевич Береговойнуң медеглээни болза:

Эргим аштер болгаш өнүктер!

Космосту штурмнаары чедишкиннинг үргүлчүлеп турар. Чер кавызының орбитазынга совет спутниктерни автоматтыг тудуштурары боттанган. «Венера-4» болгаш «Зонд-5» космос станцияларының төөгүлүг ужудуушкуннары күүсеттинген. Космосту шинчилээринге совет эртемниң болгаш техниканың бо чаа шылгараңгай чедишкиннери — бистиң улузувустуң чогаадыкчы үүзелериниң болгаш арес-маадырлыг күш-ажылының түңнели болур.

«Союз-3» космос кораблибиле ужудуушкунну боттандырар деп улуг идегелдп менээ көргүскен. Космоска чаа ужудуушкунну Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл оюнуң бүдүүзүнде боттандырыл турар. Ынчангаш бис ону бо кайгамчык хүнге бараан болдуруп турар бис. Төрээн чурттуң хүндүлелдиг даалгазын күүседиринге белен мен. Менээ даасқан харыысалгалыг сорулгаларны күүседиринге бүгү күжүмнү болгаш билиимни бээримни ленинчи Коммунистиг партияның Төп Комитединге, Совет чазакка, бистиң улузувуска бүзүредип тур мен.

Төрээн черге удавас ужурашкыжеге чедир. эргим өнүктер!

КОСМОНАВТЫҢ ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИНИ

«Союз-3» космос кораблинден космонавт эш Георгий Тимофеевич Береговойнуң замчыткаңы болза:

— Изиг байыр чедириишкиниң болгаш чаагай күзээшкиннерни дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге болгаш Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илергейлеп тур мен. Даалганы чедиишкиннинг күүселири-биле бүгү-күжүмнү салыр мен.

ужудукчу-космонавт Г. БЕРЕГОВОЙ.

СЭТА-ның дыңнадыглары

Космос корабли «Союз-3» бодунуң ужудуушкунун үргүлчүлеп турар. Орбитаже салып үндүрүүшкүн болгаш ужудуушкун үезинде-даа бердинген программа ёзугаар бүгү операцияларны космонавт күүседип, корабль системаларының ажылынын дугайын тодаргай илеткеп келген. Ужудукчу космонавт эш Георгий Тимофеевич Береговойнуң бодуңуң байдалы эки.

Ужудуушкун программазынга дүүштүр бирги долганыышкынның үезинде «Союз-3» дээр корабль ужудукчузу чок «Союз-2» дээр корабль-биле чоокшулажыышкынны кылган. Бирги чада үезинде 200 метр чедир хемчээлге чоокшулаштырыышкынны автоматтыг система-биле боттандырган. Чоокшулаштырылганың талазы-биле дараазында болган операцияларны ужудукчу-космонавт эш Береговой хол-биле башкарыышкынның системазын ажыглап тургаш, боду чоруткан.

«Союз-3» дээр ужудукчулуг корабль-биле дем каткан шенелделерни чоруткан турары-биле Черинң кылымал спутнигининң орбитазынче 1968 чылдың октябрь 25-те «Союз-2» дээр корабльди салып үндүрген турган. «Союз-2» дээр корабльдиң орбитазының баштайгы параметрлери мындыг болган: эргилериниң үези 88,5 минута; Черинң кырындан эң-не ырак хемчээли (апогейге)—224 километр; Черинң кырындан эң чоок хемчээли (перигейге)—185 километр; орбитанын йилениишкини—51,7 градус.

«Союз-3» корабльдиң бортундан телевизиня дамчыдылгазын чоруткан.

Шенелделерниң болгаш шинчилелдерниң төлевилеттинген программазын ужудукчу-космонавт эш Береговой чединшкинниг күүседип үргүлчүлевишаан.

• • • • • •

Октябрь 26-да Москваныы-биле 18 шак 45 минутада «Союз-3» корабль Черни беш долгандыр ужарын дооскан. Ужудуушкун программазы чединшкинниг күүсеттинип тур деп, «Союз-3» космос корабли-биле ээлчеглиг радиохарылзаа сеансызында ужудукчу-космонавт Георгий Тимофеевич Береговой дыңнаткан. Ооң кадыының байдалы эки.

«Союз-3» космос кораблиниң системалары өй-тавында ажылдап чоруур: корабльдин кабиназында базыышкын хоолайжыгаштыг мөңгүн суунуң 760 миллиметр бедиири-биле дең, температура — 17 градус чылыг.

Төлевилеттинген программаны ёзугаар космос корабли хүн аайы-биле чигеленирин боттандырган.

Ужудуушкун Черни үш долганып чорда, ужудукчу-космонавт Береговой эртем шенелделерин күүседир болгаш космонавт дыштанып кылдыр корабльдиң космонавт кабиназы-биле кожа тургустунган өрээлинче шилчээн.

«Союз-3» корабль октябрь 26-да 19 шак 18 минутадан эгелээш октябрь 27-де 5 шак 16 минутага чедир Совет Эвилелиниң девискээринде радионөстүрүнүң зоназындан дашкаар ужудуушкун кылыр.

Ужудукчу-космонавт эш Береговой ол үениң дургузунда дыштанып.

• • • • • •

«Союз-3» космос корабли орбитада ужудуушкунун үргүлчүлевишаан. Москваныы-биле 10 шак 56 минутада «Союз-3» корабль Черни 16 долганырын дооскан. Ужудукчу космонавт эш Береговой ол үеде чорудар кылдыр төлевилеттинген эртем шенелделериниң шуптузун күүсеттим деп, ээлчеглиг радиохарылзаа сеансызында дыңнаткан.

Ылаңгыя, ужудукчу-космонавт ужудуушкун үезинде чырыр кезекчигештерни хайгаараан, Черниң булуттуг болгаш харлыг каттарын, Черниң хүндүскү болгаш имиртинг горизонтуларын чурукка тырттырган.

Ужудукчу-космонавт эш Береговой радиохарылзаа сеансызының түңнелинде мынчалдыр дыңнаткан: «ужудуушкун өй-тавында чоруп тур. Системаларның ажылдап турарының талазы-биле демдеглээр хире чүве-даа чок. Кадыым байдалы кончуг эки-дир».

• • • • • •

Октябрь 27-де Москваныы-биле 18 шак 50 минута турда «Союз-3» корабль Черни долгандыр 22 удаа, а «Союз-2» корабль—38 удаа ужуткан.

Хүннүң дургузуында программаны ёзугаар маневрлаарын (хол болгаш автоматтыг херекселдер-биле) болгаш «Союз-2» биле «Союз-3» корабльдерниң катап чоокшулажырын боттандырган.

Хүннүң дургузунда космонавтың ажылын көргүскен телевидение сеансыларын чоруткан. Ужудуушкун чоруп турда космонавт эртем шинчилелдерин болгаш хайгааралдарны чоруткан.

Ужудукчу-космонавт эш Береговойнуң кадыының байдалы эки. Судалының частотазы минутада 63 кагыышкын, тыныжының частотазы минутада 16.

«Союз-3» болгаш Союз-2» космос корабльдериниң бүгү системалары өйтавында ажылдап чоруур. «Союз-3» корабльдиң кабиназында базыышкын хоолайжыгаштыг мөңгүн суунуң 785 миллиметр бедии-биле дең, температуразы цельсияның 23 градус.

Октябрь 27-де 18 шак 50 минутадан эгелээш октябрь 28-те 4 шак 48 минутага чедир «Союз-3» космос корабли Совет Эвилелиниң девискээринден радио көстүрүнүң зоназындан дашкаар ужудуушкунну боттандырган. Ол үениң дургузунда ужудукчу-космонавт эш Береговой кожа өрээлге дыштанган.

• • • • • •

«Союз-3» космос корабли Черниң кылымал спутнигининң орбитазында нйиги хүнде чоруп турар. Эрткен үениң дургузунда эртем-техниктиг, медицина-биологтуг шенелделерниң болгаш шинчилелдерниң айыткан хемчээли бүрүн күүсеттинген.

Ужудуушкун чоруп турда ужудукчузу чок «Союз-2» корабль-биле чоокшулажырының үезинде автоматтыг системаның болгаш хол-биле башкарарының дузазы-биле «Союз-3» космос кораблиниң калбак маневрлаашкынын боттандырган. «Союз-3» корабльдиң орбитазын өскертир сорулга-биле ужудукчу космонавт эш Береговой октаргайга корабльдиң бот-тускайлаң ориентациязын болгаш иштинде шимчедикчи установказын ажылдаткан.

Бир хонуктуң дургузунда ужудукчу космонавт Черниң сылдыс дээрин хайгаараарын оптика приборларың дузазы-биле болгаш оларны ажыглавайн чорудуп, чер кырының булуттуг болгаш холушкак картарын, а ол ышкаш Черниң көстүр хааязын чурукка тырттырган.

Ужудуушкун үезинде ажылдың болгаш дыштанылганың хүлээп алдынган чурумунга дүүштүр ужудукчу-космонавт эш Береговой чемненип, күш-культура кылып, корабльдиң кожа өрээлинге баргаш, чеди шак дургузунда удаан.

Эш Береговой Чер-биле доктаамал радио харылзаазын тудуп, ужудуушкуниуң чоруп турар дугайын партияның болгаш чазактың удуртукчуларынга илеткеп, бистиң планетавыстың улустарынга байырын дамчыткан.

Кол физиологтуг функцияларның байдалы: Орбитаже үндүрериниң болгаш деңзи чок байдалче шилчириниң участогунга база орбитага ужудуушкуннуң үргүлчүлеп турар үезинде эш Георгий Тимофеевич Береговойнуң хан эргилиишкини болгаш тыныжы, ужудуушкуннуң факторларының адекваттыг салдары эки деп чүвени медицина болгаш телеметриктиг информацияның анализи бадыткаан. Ужудуушкуннуң байдалдарынга космонавтың организминиң таарыштынары кыска үеде боттанган: электрокардиограмма, сеймсокардиограмма болгаш пневмограмма нормадан хажывайн чоруур.

Эртем болгаш техниктиг нарыи шенелделерни, функционалдыг шенелделерни күүседир үезинде, радио-биле чугаалажыр үезинде космонавтың ажылчорудулгазының, а ол ышкаш телевидение дамчыдылга үезинде ол дээш хайгааралда космонавтың ажыл-чорудулгазының психфизиологтуг анализи ужудукчу-космонавт эш Береговойнуң бедик ажылгыр арга-шинээнииң хевээр артқан дугайын хереченлеп турар.

«Союз-3» космос кораблиниң ужудуушкуну үргүлчүлеп турар. Георгий Тимофеевич Береговой космосту шинчилээриниң айыткан программазын чединшкинниг күүседип турар. Оон-биле доктаамал туруштуг радио харылзаазын тудуп турар.

• • • • • •

Дүүн, 1968 чылдың октябрь 28-те, Москваныы-биле 4 шак 48 минута турда «Союз-3» космос корабли Черни долгандыр 29 удаа ужудуушкунун дооспушаан, Ыраккы Чөөн чүктүң хемчээкчи пунктуларының радио-биле көстүр зоназынче кирген.

Ол үеде ужудукчу-космонавт эш Береговой удааны кожа өрээлден корабльдин кабиназында келген. Космонавт-биле радио болгаш телевидение харылзаазының сеансызын чоруткан.

«Союз-3» космос кораблинден алган медээлерни ёзугаар алырга, космонавтың байдалы эки, корабльдиң бүгү системалары өй-тавында ажылдап чоруур.

Күш-культура кылырының болгаш эртенги чемниң 28 минутада үргүлчүлээн комплексизинин соонда ужудукчу-космонавт эш Береговой ужудуушкуниуң үшкү хүнүнүң программазын күүседип эгелээн.

Бөгүн — Ленинчи комсомолдуң 50 чылы

КОММУНИЗМГЕ ӨӨРЕНИР,

Комсомолдуң Тыва область организациязынга

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң 50 чыл ою — бүгү улустуң улуг байырлалынга таварыштыр комсомолдуң Тыва область организациязынга, Совет Тываның бүгү ооллар, кыстарынга СЭКП-ниң Тыва область комитедиң изиг баймр чедирип тур.

Бежен чыл мурнунда — 1918 чылдың октябрьда, Октябрьның социалистиг Улуг революциязындан төрүттүнген чал делегейниң тургустунганы халаламып турда, Советтер чуртунга В. И. Ленинниң, Коммунистиг партиянның удуртулгазыбиле болгаш шуут киржилгези-биле Аныяктарның Коммунистиг Эвилели тургустунган.

Совет аныяктарының хүлээп көрдүнген авангарды — Ленинчи комсомол бодунуң чартык чүс чыл тоогүзүнүң дургузында алдарлыг орукту арткан, совет пиитилелдиң идепкейлиг револючу, пиитилел-политиктиг күжү, коммунизм дээш бүгүреддиг демиселчилерни кижизидериниң школазы болуп кезээде туржуп келген. Совет улуска таварышкан берге дайын шыгталдаларының болгаш күжениишкинниг тургузуучу ажыдың чылдарында комсомол удурткан аныяктар ленинчи оруктан партияны эдерип келген, улуг Ленинниң, Коммунистиг партияның херээже кезээде шынчы болгаш бердинген.

Бистиң чуртувустуң ооллар, кыстары бөгүн хоочун салгалдарның революстуг чагай чаңчылдарын база төлептиг уламчылап, чаа амыдыралды тургузарынга боттарының идея талазы-биле быжыг туруштуун, сорук киришкинниин болгаш өгээртиниес күштүүн көргүзүп турар.

ВЛКСМ-ниң хөй националдыг организацияларының бирээви комсомолдуң Тыва область организациязы улуг ажылагыйын, культураны хөгжүдериниң, кижини чаа мөзүлүг кылдыр кижизидериниң херээже төлептиг улуг-хуузун киргерген. Бодунуң револючу чагай чаңчылдарынга шынчы Тываның комсомолу СЭКП-ниң XXIII съездизиниң тургузган төөгүүг сорулгаларын күүседиринге областың партия организациязының бөгүн база идепкейлиг дузалакчызы болуп турар. Тываның муң-муң ооллар, кыстары ВЛКСМ-ниң область организациязының хүрээлеңинге идея талазы-биле дадыгып, кижизидилгениң ёзулуг школазын эртип турар.

Коммунизм дээш демиселге, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээже партия Ленинчи комсомолду бодунуң шынчы болгаш идегелдиг дузалакчызы деп үнелеп турар.

«ВЛКСМ-ниң 50 чылының болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалы үндүрлгенi ВЛКСМ-ниң амыл-чорудулгазынче, аныяктарны кижизидеринче СЭКП-ниң кичээнгей, сагыш салып турарының база бир илерели болган. ВЛКСМ-ниң хөй талалыг организавчы болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазын ол документтиг марксизм-ленинчи ёзу-биле хөнү аналиэтээн, совет пиитилелдиң хөгжүдезиниң амгы үе-чадазында комсомолдуң мурнунга тургустунган чаа сорулгаларны ында тодаргайлап айыткан.

Комсомолдуң область организациязы СЭКП ТК-ниң айтымышкынарын удуртулга болдурбушаан, ооллар, кыстарның ортузунга чорудар ажылдың утка-шыларын, арга, хөнирлерин бүгү хемчеглер-биле сайзырадгайжыдар, революциянның херээже кызыгаар чок бердинген, коммунизм дээш бүгүреддиг демиселчилер кылдыр оларны кижизидер ужуруг.

Тываның комсомолу республиканың экономиказын, культуразын улам хөгжүдеринге болгаш ооң ажылчы чоннарының чагай амыдыралын бедидеринге улуг улуг-хуузун моон соңгаар-даа база киирер сорулгалыг.

Беш чыл планында тодаргайлаттынган боттуг сорулгаларны шиитпирлээринче, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүмдем бээр 100 чыл борунга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче ооллар, кыстарны мобилизастаар ажыл-чорудулгазын Тываның комолу улам идепкейжидер ужуруг.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр кылдыр кижизидилге ажылын чорудары, политиктиг болгаш шиити биилиг өөредилгезин организастаары, хөй-шиитиниң политиктиг ажылын идепкейлиг чорударынга ооллар, кыстарны киришкилерин, күш-дамыр дадыгылгазының, культура биле амыдырал-чурттал-ганың айтырыглары, хостуг үе-шагым уталгыг ажыглаары ВЛКСМ комитеттериниң, комсомол организациязарының практиктиг ажыл-чорудулгазының кичээнгейиниң төвүнге база моон мурнундаазы дет турар ужуруг.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуру — бүгү делегейге тоогүлүг хүн чоокшулап келген.

Баштыңчының юбилейин төлептиг уткуурунче комсомол өбкомунун, хооркомунун, райкомнарының болгаш эге организациларының бүгү организакчы, политиктиг ажылды угландырарга эргежок чугула. Совет аныяктарга В. И. Ленинниң чагыгларын күүседир талазы-биле аныяктарның коллектив бүрүзүн, оол, кыс бүрүзүн хууда планныг болдурар, оларны херек кырында күүседир сорулгалыг бис. Марксизм-ленинчи эртемни хаңы өөренири болгаш Ильичиниң өлүм чок теория эртинезин аныяктарның шиңгээдип алыры, оларны боттарының амыдырал-га удуртулга болдуруп билири, Коммунистиг партияның херээ дээш бүгүреддиг демиселчилер болуру аңаа кол сорулга болур.

Областың комсомол организациязы, Совет Тываның бүгү ооллар, кыстары В. И. Ленинниң юбилейин уткувушаап, күш-ажылчы, политиктиг идепкейин улам бедик кодурер, СЭКП-ни долгандыр боттарының хүрээлеңин улам сырый каттыштырар, бистиң улуг Төрээн чуртувуска баранын болуп, коммунизм дээш ажылдаар деп бижиг бүгүреддиин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область комитеди илергейлеп тур.

СЭКП-ниң шынчы дузалакчызы болгаш кур күжү — Бүгү-Эвилелдиң аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилели делгережин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИ.

ВЛКСМ-ниң область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң каттышкан байырлыг пленумунуң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга холбаштыр октябрь 27-де Тываның хөгжүм-шин театрынга ВЛКСМ-ниң Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң каттышкан байырлыг пленуму болган.

Байырлыг пленумнуң ажылынга СЭКП-ниң Тыва обкомунуң бюро кежигүннери, ВЛКСМ-ниң область болгаш хоорай комитеттериниң кежигүннери болгаш кежигүннеринге кандидаттар, областың болгаш хоорайның комсомол организацияларының ревизия комиссияларының кежигүннери, комсомолдуң болгаш аревэнин хоочун кижилери, кодээ ажыл-агыйның болгаш үлетпүрүнүң аныяк мурнакчылары, Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Бүш-ажылдың Маадырлары, дайынчылар, эртемниң, уран чүүлдүң, культураның, хөй-шиитиниң ажылдакчылары киришкен.

Пленумнуң аалчыларының аразында — Моол Арат Республиканың Баян-Үлгий болгаш Усба-Нур аймактарының революстуг аныяктар эвилелиниң төлээдери.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары Д. К-Х Ооржак байырлыг пленумну ажыткан.

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Тыва область болгаш Кызыл хоорай организацияларының туктарын залга киирип келген.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң составын байырлыг пленумнуң хүндүлүг президиумунга сонгуур дугайында ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкомунуң секретары Л. Комбүй-ооллуң саналын диимиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

СЭКП-ниң Тыва область комитединиң секретары эш К. С. Шойгу пленумга чүве чугаалаан. ВЛКСМ-ниң Тыва область организациязына партия обкомунуң байырлыг чагаазын ол номчуурга, үргүлчүлелдиг адыш часкаан.

ВЛКСМ ТК-ниң төлээлекчизи Д. Патиашвили Тываның комсомолчуларынга изиг байырны чедирбишаан, Тываның комсомолунга ВЛКСМ ТК-ниң Хүндүлел бижиин тывыскан.

Тыва АССР-нин Дээди Соведининң Президиумунуң Даргазы эш Б. Ш. Долчаңмаа Тываның комсомол организациязын Тыва АССР-ниң Дээди Соведининң Президиумун Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыын номчаан, ук шаңналды тывысхаан.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары эш Ооржак «Ленинчи комсомол 50 харлаан» деп илеткел кылган.

Аныяктарның революстуг эвилелиниң Усба-Нур аймак комитединиң ийги секретары Ч. Тудэв биле Баян-Үлгий аймак комитединиң ийги секретары У. Тэлэнчид пленумунуң киржикчилеринге аңы-дунманын байырын чедирбишаан, туразаал белектерин тутхан.

Совет Эвилелиниң Маадыры Х. Чүргүй-оол, офицер-кызыгааржы А. П. Бычков олар байырлыг пленумга чүве чугаалаан.

Найысылалдың пионерлери байыр чедирип келирге, пленумнуң киржикчилери диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге Тываның комсомолчуларының болгаш аныяктарының мурнундан рапортту пленум улуг көлүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

ВЛКСМ-ниң 50 чылының юбилейин байырлалдыг демдеглевишаан, Совет Тываның комсомолчулары, ооллар, кыстары Ленинчи комсомол дугайында, аныяк салгакчылар дугайында ада-сагыш салыышкыны дээш төрээн партиязынга уламы ооруп четтириишкинин ол рапортунда илергейлээн.

Совет Тываның комсомол организациязы аныяк салгакчылар күш-ажылга ынакшылдыг, күштүг, дидим, Коммунистиг партияга болгаш чонга бердинген, билиглерни, эртемни, техниканы совсаал чок шиңгээдип ап, оларны практикага биилиг ажыглап турар киживлер кылдыр оскен туразун дээш моон соңгаар-даа бүгү чүүлдерни кылган турар дээриниң дугайында улуг Ленинниң партиязынга бүгүреддиге рапорттун түңнелинде айыттынган.

Байырлыг пленум хагдынган деп чарлаан болгаш ооң киржикчилери партийжи гимн «Интернационалды» ырлап күүсеткен.

Ооң соонда байырлалдың улуг концерти болган.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң дужаалы

1968 чылдың октябрь 29. **№ 248** **Москва хоорай.**

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!
Эштер Ленинчи комсомолдуң хоочун кежигүннери!
Эштер комсомолчулар, аныяк дайынчылар!
Эштер солдаттар болгаш матростар, сержаптылар болгаш старшиналар!

Совет улус бөгүн Бүгү-эвилелдиң аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң 50 чыл ою — турасхаалдыг хүнүү демдеглеп турар-дыр.

Ленинниң саналын ёзугаар тургустунган, Коммунистиг партияга кижиилиттирген комсомол бистиң улузубустуң тургузукчу күш-ажылына бодунуң алдарлыг бүгү төөгүзүнүң дургузында идепкейлиг киржии келген. Партияның удуртулгазы-биле комсомол коммунизмниң херээ дээш бүгүреддиг демиселчилерни кижизидериниң ёзулуг школазы болу берген. Он-он миллион совет кижилер ВЛКСМ-ниң хүрээленинге маадырлыг 50 чыл дургузунда идея талазы-биле дадыкаап. Комсомол В. И. Ленинниң чагыгларынга кызыгаар чок бердингенi-биле, социализм, коммунизм тургузуушкунунга идепкейлиг киржилгези-биле совет улустуң хаңы хүндүтпелиин, үнелелии чедип ап келген.

Ленинчи комсомол бодунуң патриоттуг хүлээлгезиин күүсетпишаан, Совет күрүнеин камгалаарын болгаш ооң камгаланыр аргалыын быжыглаарын ыдыктыг хүлээлге кылдыр кезээде көрүп келген. Интервентилерге болгаш ак гвардейжилерге удур демиселге аныяк маадырларның кызыгаар чок-чок маадыр-шудургу чоруу. Шериг-Далай Флодун болгаш Шериг-Аграар Күштерин шефтээни, Осоавиахим, ДОСААФ организацияларынга могаг чок ажылдааны — комсомолдуң маадыр төөгү демдеглелиниң чайыынанчак арынпары ол.

Фашистиг кулданыышкынның кыжаныышкынындан социалистиг Ада-чурттуу камгалаарынга ам-тыныш артынга катташ турушкан Ада-чурттуң Улуг дайынының аныяк патриот-маадырларның алдары чүс-чүс чылдарла чуртаар. Оларның шылгаралдары чаа-чаа чагагай үеленi бүдүреринче аныяктарны сорук киирип турар болгаш кезээде сорук киирер.

Ленинчи комсомолдуң, бүгү совет аныяктарның алдарлыг ажыл-хөрекгерин Төрээн чурт чогууру-биле үнелээн. Совет эрге-чагырганы тургузарынга болгаш быжыглаарынга шылгаралгай ачы-хавыяаларлыг болганы, улуг салыышкынны киирген, бистиң Төрээн чуртувустуң дайзынларынга удур тулчуушкунарга шудургу, маадырлыг чоруктары, социалистиг, коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киришкени дээш, аныяк салгакчыларны кижизидер талазы-биле үреткүүшкүнүнүң хөй нуруузу боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеннер.

Совет аныяктарының байырлалы В. И. Ленинниң төрүттүнгенiнден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш бүгү чуртта чарыш калбырган төөгүлүг үеде эртип турар. Аныяктар ленинчи ёзу-биле ажыдаан, чурттап келген болгаш ажыдаан, чурттаарлар-даа. Ооң артык аскежин чок.

Хоочун ареваун, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак ЛОПСАНЧАП байыр чедирген. Ленинчи комсомолду Октябрь революциязы орден-биле шаңнаанынга ол оорушкүзүн илереткен болгаш назылаан, кырыза-даа улам соруктуг ажылдаарын хүлээнгеп.

МАР-ның революстуг аныяктар эвилелиниң Усба-Хөл аймак комитединиң секретары эш ТУДЭВ чыыланнарга байыр чедирген.

Моол аныяктар бистиң чуртувуска социализмнiң тургузар талазы-биле партияның шынчы дузалакчылары болуп турарлар. Олар В. И. Ленинниң идеяларынга кезээде шынчызар. Совет болгаш моол улустарның аразында найырад быжыглып туразун! дээн.

— Бистиң дугайывыста ада сагыш човаашкының салып турары дээш СЭКП-ге оорушкувустуң илередип тур бис. Совет аныяктар адаларның оруу-биле делгем базып, партияның даалгазын күүседир дээш күжүн болгаш биилиин харамнанмастар—деп, 60 чылдарның комсомолчузу, Кызылда педагогика институдунуң 4 курузунуң студентизи Алевтина БЕЛЕКЕЙ чугаалаан.

Байырлыг митингиниң киржикчилери 2018 чылдың комсомолчуларынга чагаазын хүлээп алган. Ону ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш Ромашов номчаан. Ук чагаазны тускай хапка суккаш, кызыл партизаннар хоорүнде тураскаалдың хаазында шыгжаан. Ону ВЛКСМ-ниң 100 чыл ою-да, азы 2018 чылда чазар.

А. АПР.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талазындан) митингиниң тук тудукчулары шөлче кел чорлар. Митинг үези. ВЛКСМ-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң ийги секретары Геннадий Иргит болгаш Улуг-Хем районда Кок-Чыраа школазының башкызы Нина Егорова чагааны аппар чорлар.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

Эвилелиниң 50 чыл ою — байырлалга таварыштыр силерге изиг байыр чедирип тур мен.

Чепсектиг Күштериң боттарының бүгү составының, бистиң алдарлыг аныяктарывыстың дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруун күзедим.

Коммунистиг партияның, улустуң мурнунга Ленинчи комсомолдуң, совет аныяктарының дайынчы ачы-хавыяаларын демдегээрэри-биле база Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң 50 чыл оюнга хөлбаштыр дужаарым болза:

Бөгүн, октябрь 29-та, Москваны-биле 20 шакта бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — маадыр-хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга база маадыр-хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага болгаш маадыр-шивээ Бреске артиллериянын бежен дааштавшкыны-биле салют кылыр.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының шынчы дузалакчызы болгаш дайынчы курлавыры—Ленинчи комсомолга алдар!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчиин болгаш организавчызы — төрээн Коммунистиг партияга алдар!

ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. ГРЕЧКО.

Чалыылардың митингизи

Октябрь 27-де Кызылга, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң бажыңының мурнунда шөлге ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга тураскаалаан байырлыг митинг болган. Найысылалдың комсомолчулары болгаш аныяктары, бүдүрүлгелерниң мурнакчылары, пионерлер, школачылар, хоочун комсомолчулар, районнарның комсомол организацияларының төлээлекчилери аңаа чыглып келген.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийги секретары эш БАКУЛИН митингиниг ажыктаан.

50 чылдар иштинде ленинчи комсомолдуң эрткен алдарлыг оруу чаймныынчак. Совет аныяктар тайбыңның-даа, дайынның-даа чылдарында партияның даалгазын чайгылыш чок күүседип келген. Ооң тодаргай херечензи — ВЛКСМ-ни алды дугаар орден-биле — Октябрь революциязы орден-биле шаңналааны болур. Күш-ажылга, совет күрүнеиниң дайзыннарынга удур демиселге бистиң Төрээн чуртувустуң аныяк ооллар, кыстарының көргүскен үре-түңнелдиг ажыл-ижки партия болгаш Совет чазактың үнелээни ол.

Ол бедик үнелээшкин комсомолчуларны болгаш аныяктарны улам сорук киирген. Совет комсомолчулар, ооң иштинде Тываның аныяк ооллар, кыстары Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр улам сырый каттыжыр, партияның даалгазын алдарлыы-биле күүседир ажаап алышкынын организастыг чорудуп, тараа белеткелдериниң докгаатгынган планын дыка ажыр күүсеткен.

РСФСР-ниң колхозтары болгаш совхозтары күрүне 46349 муң тонна (2830 миллион пуд) тарааны саткан. Россия Федерациязынга ол хире хөй санныг тарааны эң-не баштай белеткээни ол. 36471 муң тонна аңчем культуралары, 1803 муң тонна крупа культуралары кирген. Бобы болгаш маа чеми культураларны садып алырының планнары база алээп ажыр күүсеттинген.

Оренбург областың, Саратов областың, Краснодар крайның, Башкир АССР-ниң, Волгоград областың, Курган областың, Куйбышев областың, Челябинск областың, Татар АССР-ниң, Красноярск крайның колхозтары болгаш совхозтары чурттуң тараа курлавырларынга улуг салыышкынын киирген.

Воронеж, Новосибирск, Пенза, Тамбов, Ульяновск, Тюмень, Курск, Белгород, Липецк, Иркутск, Орёл, Амур, Горький, Рязань областарның болгаш Мордва АССР-ниң колхозтарындан болгаш совхозтарындан чурт хөй санныг тарааны алган.

Москва, Ленинград, Кострома областар, Хабаровск край, Вологда, Калуга, Владимир, Ярославль, Смоленск, Томск областар, Марий АССР, Чуваш АССР, Калининград, Астрахань, Иваново областар, Приморье край, Свердловск, Брянск, Новгород, Тула, Киров, Калинин областар, Удмурт АССР, Пермь, Псков областар, Бурят АССР, Чита область, Кабардин-Балкар АССР, Кемерово область, Соңгу-Осетин АССР, Дагестан АССР болгаш Чечен-Ингуш АССР күрүнеге тараа садар планын доддур болгаш ажыр күүсеткен.

Россия Федерациязының тараажылларының дүжүттү бедидер, тарааны бүдүрерин болгаш белеткээрни көвүдедир талазы-биле алган чедиишкиннерин болза, колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының, механизаторларның, тускай эртемнитлерниң болгаш кодээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилеринiң эрес-маадырлыг күш-ажылының, партия организациларының, совет, кодээ ажыл-агый болгаш белеткел органнарының, профэвилелдиг болгаш комсомол организацияларының политиктиг болгаш организавчы улуг ажылының түңнели болур. Хоорайларның болгаш үлетпүр төптериниң ажылчы чоннары, автомобиль, демир-орук болгаш сут транспортунуң ажылдакчылары дүжүт ажаап алыр болгаш тараа белеткээр талазы-биле улуг дузаламчыны колхозтарга болгаш совхозтарга көргүскен.

Күрүнеге тараа садары үргүлчүлеп турар.

Россия Федерациязының тараажылары 2 миллиард 830 миллион пуд тарааны берген

КОММУНИЗМ ДЭЭШ АЖЫЛДААР

ЧАЛЫЫ НАЗЫННЫҢ БАЗЫМНАРЫ

Бөгүн совет улус улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлал — Ленинчи комсомолдуң 50 чылдыг юбилейин демдеглеп турар. Чартык чүс чыл бурунгаар, кажан совет республикага дошкун үе турган 1918 чылда ажылчып болгаш тараачын аныяктарның эвилелдериниң төлээлекчилери боттарының эң баштайгы Бүгү-россий съездизинге чыылгаш, Россияның Аныяктарының Коммунистиг Эвилелин (РКСМ-ни) тургускан.

Комсомолдуң чартык чүс чылдыг төөгүзү социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш Коммунистиг партияның, ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң маадырлыг демисели-биле тудуш холбаалыг. Комсомолчулар болгаш аныяктар Улуг Октябрьның революстуг чаңчылдарын уламчылавышаан, адаларның, нелерниң нээн оруу-биле чоруп олурарлар. Ол үениң дургузунда аныяктар Эвилелиниң хүрээлеңин дамчыштыр чүс миллион чыгам совет кижилер күш-ажылдың база кижизидилгениң ёзулуг школазын эрткен. Маңаа хамаарыштыр ВЛКСМ-ниң XV съездизинге Л. И. Брежневтиң чугаалааны болза: «Күрүнениң ийикпе хөй-ниитиниң амгы кандыг-даа ажылдакчызындан, эртемденден ийикпе ажыл-агый удуртукчузундан, күш-ажыл маадырындан ийикпе дайынның хоочун кижизинден ам айтырар болзуңарза, олар шуптузу-ла комсомолдуң школазын эрткен бис дээр».

Ленинчи комсомолдуң дайынчы отрядтарының бирээзи — Тываның комсомол организациязы солун болгаш байлак төөгүлүг. Ооң төөгүзү ВЛКСМ-ниң дайынчы оруун хөй-хөй чүүлдер-биле немеп турар. Ол төөгү бистиң республиканың революсчу чаартылгалары-биле тудуш холбашкан.

Эрткен үениң төөгүзүн өөренип тура, аревэ биле комсомол партияның бүгү ажыл-херектеринге дайынчы дузалакчы болбушаан, республиканың хөгжүлдезиниң бүгү үе-чадазында медерелдиг күш бооп демисежип келгенинге ылап бүзүрээр бис. Чурттакчы чоннуң бижик билбес чоруун узуткан турганының чылдарын чижекке ап болур. Ол үеде аныяк салгал парторганизацияларның удуртулгазы-биле ходелбишаан, бижик өөредилгезин организастаар талазы-биле улуг ажылды чоруткан. Аревэчилер боттары өөренмишаан, өскелерни өөредип турганнар. Бижик өөредилгези ынчан кол сорулга турган, ынчангаш аревэчилер арат массаларны чырыдар айтырыгның талазы-биле партияга дузалажып, В. И. Ленинниң номналын кижи бүрүзүнүң медерелинге чедирип турганнар.

Боттарының күжүн, дыжын харамнанмайн ынчаарда улус массаларга шынчы сөстү чедирип, бижикке өөредип турган ол үениң кижилери болур башкыларны, чогаалчыларны, шүлүкчүлерни, артистерни комсомолдуң бо юбилейлиг хүнүнде адаары безин өөрүнчүг-дүр. Оларның аразынга амдыгаа чедир кадык-чаагай чурттап, күженнишкинниг ажылдап чоруур С. К. Тока, С. Б. Пюрбю, С. А. Сарыг-оол, Б. Д. Хөвенмей, Х. А. Анчима, О. К. Саган-оол, К. Н. Мунзук, М. М. Мунзук, С. Т. Танов, Л. Б. Чадамба дээш өскелердаа тургулаан. Оларның амыдыралы, ажыл-херээ амгы салгалга эки үлегер болуп артпышаан турар.

Боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүсетпишаан, Тываның эң дээре оолдар, кыстары Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Совет Эвилелиниң улузу-биле холхолундан туттунчуп алгаш, фашизмге удур маадырлыг тулушканнар. Оларның маадырлыг чоруктарының дугайын тулчуушкуннарга киришкеш шаңнаткылаан орденнери болгаш медальдары херечилеп турар. Оларның аразында Совет Эвилелиниң Маадырлары Х. Чүргүй-оол, М. Бухтуев, эки-турачылар Т. Доңгүр-Кызыл, Б. Биче-оол, О. Алдын-оол, К. Сынаа, К. Чамзырың, Д. Даржаа болгаш өскелер-даа бар. Мурнуку салгалдың эгелээн херээ идегелдиг холдарда алдынган деп бөгүн бистер бүзүрелдин-биле чугаалап болур бис.

Совет Эвилелиниң акы-дүнма өг-бүлезинге Тываның эки тура-биле каттышканындан бээр эрткен 24 чылдың дургузунда безин тыва улустуң амыдыралынга үндезин өскерилгелер болган, социал-экономиктиг аажок улуг чаартылгалар чедип алдынган. Совет эрге-чагырганың чылдарында Тывага энергетиканың, даг рудазының, эъттиң, сүттүң, тудуг материалдарының болгаш үлетпүрнүң өске-даа чаа адырлары тургустунган. Комсомолчуларның болгаш аныяктарның идепкейлиг киржилгези-биле туттунган бүгү тудугларны санаары безин берге. Республика комсомолунуң чоргаарлары «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарның шалыпчы тудуглары ол.

Республиканың комсомол организациязы бодунуң 50 чылдыг юбилейинге организас талазы-биле улам быжыккан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын долгандыр сырый каттышкан байдал-биле ужуражып турар. Ооң хүрээлеңинде 20 ажыг муң комсомолчулар санаттынып турар болгаш олар 493 организацияларда бактаап турар. Комсомолчуларның киржилгези чокка тургустунган бүдүрүлгениң шак ындыг адырын ам республикадан дилээр-даа болза тывылбас, шуптузу оларның идепкейлиг киржилгези-биле хөгжүп келген.

Бистиң комсомолчуларывыс юбилей мурнунуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, кайгамчыктыг эки түңнелдерни чедип ап шыдаан. Бөгүн комсомолчулар күш-ажылга, өөредилгеге, хөй-ниити амыдыралынга чедип алган чедиишкиннериниң дугайын төрээн Коммунистиг партиязынга рапорттап турарлар.

Комсомол организацияларының, комсомолчу аныяктар коллективтериниң хөй кезин боттарының социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип шыдаан. Районнарның, хоорайның комсомол организацияларының иштинден Кызыл хоорайның база Барыын-Хемчиктиң комсомол организациялары дээре түңнелдерлиг бооп шылгараан. Ооң ужурундан олар ВЛКСМ Төп Комитединиң Кызыл туктары-биле шаңнаткан. Комсомол эге организацияларының иштинден Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозта база Кызылдың пассажирлер АТБ-де комсомол организациялары ВЛКСМ ТК-ның вымпелдери-биле шаңнаткан.

Ленинчи комсомолдуң юбилейин комсомолчу аныяктар коллективтериниң иштинден Ак-Довуракта Валерий Постниковка удурткан тудугжулар бригадазы, «Тыва тудуг» трезинде Валерий Коневке удурткан бригада, Хову-Аксында Любовь Содунамга удурткан аныяктарның тудуг бригадазы, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Дашта, Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда, Бин-Хемде «Кызыл тараачып» колхозтуң Билелигде, Таңдыда дуржулга станциязында комсомолчу аныяктарның сүт-бараан фермалары эки көргүзүглерни чедип алган. Таңдыда Оюн Чечек, Барыын-Хемчикте Монгуш Алдын-кыс ышкаш аныяк саанчылар, Байтайгада Мукаайлы Маадыр-оол, Эрзинде Шурун Седип ышкаш аныяк хойжулар, Таңдыда Михаил Монгуш, Каа-Хемде Петр Ситников ышкаш аныяк механизаторлар, Ак-Довуракта Монгуш Мира база Валерий Постников ышкаш аныяк тудугжулар, Сүт-Хөлде эмчи Ондар Оюн-оол, Кызылда ужудукчу Мерген Мунзук болгаш өске-даа аныяк кижилер бүдүрүлгениң чогум-на шолбаннары апаргылаан. Өске сөс-биле чугаалаарга, республиканың хөй-хөй оолдар, кыстары юбилей мурнунуң күш-ажылчы эзлээнге киришпишаан, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин база беш чылдың үшкү чылының планныг онаалгаларын амыдыралга боттандырар дээш демиселдиң мурнуку одуруунга чоруп келгеннер. Республиканың комсомолчуларының болгаш аныяктарының күжү-биле он-он муң тонна сүт, эът, дүк бүдүртүнген. Аныяк сакманщиктер 200 муң баш хураганны менди доруктурган.

Комсомолчу путёвкалар-биле 490 кижини тудуг ажылынче, 202 кижини хандырылга бүдүрүлгелеринче, 341 кижини мал ажылынче чоруткан. Чүгле бо юбилейлиг чылда безин комсомолчулар болгаш аныяктарның күжү-биле 89 кызылбулуңнарны, 95 спорт шөлдерин болгаш стадионнарны туткан, малчыннарга 218 чуртталга бажыңнарын туткан болгаш септээн.

Муң-муң оолдар, кыстар туристиг походтарга киржип, дайынның, күш-ажылдың, партия биле комсомолдуң хоочуннары-биле 1370 ужуражылгаларны кылган.

Юбилейлиг чылда республиканың 2730 оолдар, кыстары ажылчын болгаш көдээ аныяктарның школаларынга боттарының ниити эртем-билини бедиткен, 2573 аныяктар тускай мергежилди чедип алган. Бо чылын республикага 1728 аныяк спортчулар разряд чедип алган, 1311 спортчулар «Төрээн чуртту камгалаарынга белен бол» деп демдектиң нормазын дужааган.

Бо байырлалдың бүдүүзүнде республиканың бүгү комсомол организацияларынга ВЛКСМ-ниң 50 чылынга холбаштырган комсомол хуралдары болуп эрткилээн, олар ажылхерекчи болгаш байырлалдыг байдалга эрткен. Комсомолчулар ол хуралдарга юбилейлиг чылда ажыл-херектерин түңнээн, социалистиг чарыштың тиилекчилерин тодараткан. Ол хуралдарга 31843 комсомолчулар болгаш аныяктар киришкен, 971 кижини комсомолга хүлээп алган, 1871 кижи сапал берген. Комсомол хуралдарынга комсомолчулар чаа сорулгаларны тодарадып, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алган хүлээлгелериниң дугайын чугаалап турганнар. СЭКП-ниң Төп Комитединге чоруткан чагааларынга бистиң комсомолчуларывыс аныяк салгал дугайында, комсомол дугайында доктаамал сагыш салып келгени дээш ленинчи партияга өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Ленинчи комсомолдуң 50 чылын байырлалдыы-биле демдеглевишаан, комсомолчуларның болгаш аныяктарның эки ажыл-херектериниң дугайын чугаалаары-биле кады В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр талазы-биле ам-даа хөй чүүлдерни кылырывыс дугайын уттуп болбас ужурлуг бис. «Революстуг байырлалды демдеглээриниң эң дээре аргазы — ол дээрге шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгейни мөөңнээри болур» — деп, улуг Ленинниң сөстерин ам маңаа хамаарыштыр чугаалаары шынап-ла чогумчалыг.

Чамдык аныяк кижилер ажылдың эзлчег нормаларын күүсетпейн баар ийикпе бодунуң ниити эртем-билини бедидериниң айтырыгларын шиитпирлевес, мергежилин бедитпес, ажылга үрей кылыышкыннарны болдурар болгаш ажыл шагын долу ажыглавас, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээр фактылар ам-даа бисте узуткаттынмаан. Шиитпирлеттинмээн айтырыгларны боттандырарынга улуг болгаш харыысалгалыг хүлээлге комсомол организацияларынга хамааржыр апаар. Олар В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткел-биле холбаштыр аныяктарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин улам бедик көдүрер хүлээлгелиг.

Ленинчи комсомолдуң алдарлыг юбилейин бөгүн демдеглеп тура, ол дайынчы организацияның школазын эрткен бүгү комсомолчуларга, аревэчилерге, революцияның, дайыннарның болгаш күш-ажылдың хоочуннарынга чүректиң хамызындан байыр чедирип, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының эрге-ажыктары дээш ам-даа улуг болгаш солун ажыл-херектерин бүдүрерин оларга күзээлиңер!

А. БАКУЛИН,
ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары.

Аныяктарның марыжы

Аймак хөй чон төлдери бис,
Ажыл-ишке дадыккан бис.
Авыралдыг ававыс дег,
Ада-чуртка ынак-ла бис.

Марш, марш! Бурунгаар,
эштер!
Маңнай ырлыг хөглел-
биле
Магаданчыг келир өйже
Базымывыс херээлиңер!

Чаа совет эртемнерни
Чалгын кылып ужуккан бис.
Айның, хүннүң чажыттарын
Ажыдары — сорулгавыс.

Өртемчейге дайын кыпса —
Өжүр базар күчүлүг бис.

Өштүглерге согуг кылдыр
Өндүр чечек тарып тур бис.

Башкы Ленин тургусканы
Партиявыс айтыы-биле
Коммунизм чыргалынга
Кожа базып чедер-ле бис.

Марш, марш! Бурунгаар,
эштер!
Маңнай ырлыг хөглел-
биле.
Магаданчыг келир өйже
Базымывыс херээлиңер!

Монгуш ДОРЖУ,
Хандагайты школазының
башкызы.

Найырал өңнүктештирген

«Тыва кобальт» комбинат — коммунизмниң улуг тудуу. Ону ажыглалга киирер, ооңбиле Төрээн чурттуң экономиказының хөгжүлдезинге делгем базымны кылыр чаагай херекти бистиң аныяк кижилеривис боттандырып турар.

Бо хүннерде Таңды-Ууланың соңгу эдээнде Кара-Хая баарында бүгү-эвилел ужурдузалыг ол тудугнуң хөй янзы объектилериниң корпустары бедип үне берген. Ол болза ында ажылдап турар кижилериниң шалыпчы күш-ажылының түңнели-дир. Комбинаттың тудуунда ажылдап турар тудугжулар беш чылдың үшкү чылының баштайгы тос айларының бүдүрүлге планын 114,5 хууга күүсеткен. Тудугнуң темпизи ай келген тудум-на дүргедеп турары өөрүнчүг. Комбинат келир чылдың соөлгү кварталында баштайгы продукцияны — кобальт концентрадын берип эгелээр.

Кыска хуусааның иштинде чечектелип сайзыраан Тыва АССР-ниң аар үлетпүрүнүң баштайгыларының бирээзинге ажылдаары-биле нефть байлаа эгээртинмес Башкириядан келген мен. «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң үшкү участогунга шеверлекчилер бригадазын башкарарын меңээ даасkан.

22 кижи составтыг бригаданы бо чылдың май айның төнчүзүнде организастаан чүве. Бригада кежигүннериниң хөй нуруузу комсомолчулар. Ажылга кызымак, шилип алган мергежилиниң талазы-биле күзел, чүткүлүнге зэ болур дээш кыптыгып ажылдаар эштер шилиттинип алдынганынга өөрүп турар мен.

Эң боштай кылганывыс организастыг хуралга ажыл-ишке, амыдырал-чуртталгага, өөредилгеге, дыштанылгага үлегер-чижектиг болурун шиитпирлээн бис. Ай бүрүзүнүң бүдүрүлге планын чүс хуудан ажыр күүседирин, ажылды үрей кылыр, озалдаар, оске-даа таарышпас чоруктарны болдурбазын хүлээлгеге база корген.

Август айның төнчүзүнге чедир электри станциязының алгыды туттунган кезээниң шеверлел ажылдарын доостувус. Ай бүрүзүнүң даалгалары ажыр күүсеттинген. Ам үеде гидрометаллургия корпузунуң шеверлел ажылдарын чорудун тур бис. Сентябрьның планын 137 хууга күүсеткен. Октябрьның даалгазы 25-те күүсеттинди. Комсомолдуң 50 чыл байырлалынга бараалгаткан белээвис ол.

Бистиң бригадавысты интернационалчы деп болур. 22 кижиниң аразында Совет Эвилелиниң 6 националдарының төлээлекчилери ажылдап турар. Татар Зайтуна Аралбаева, тыва Сисемаа Монгуш, чуваш Рита Гаврилова, орус Валентина Лешина, Николай Волгин, украин Евгения Бабич олар чаңгыс өг-бүлениң кежигүннери дег найыралдыг ажылдап, чурттап турар. Оларны быжыг найырал, ниити херек өңнүктештирген, чедиишкинниң үндезини ында.

Алыс шагдан бээр-ле бистиң ада-өгбелеривистиң чырыткылыг келир үе дээш демисежип келген алдарлыг херээ боттанган бо үеде чурттаары дег аас-кежик кайдал! Чалыы назынның кижилери ол херектерни төлептин-биле уламчылаар, улам байыдар ужурлуг. Ону чедип алырда, бедик мергежил, билиг негеттинер. Ол сорулганы күүседири-биле шеверлекчилер боттарының мергежилин доктаамал бедидип турар. Бо чайын чеди кижи үстүкү разрядтарны дужааган, ам 10 кижи ажылчын болгаш көдээ аныяктарның кежээки школазының янзы-бүрү класстарында өөренип турар.

Бригада кежигүннериниң хөйү комбинаттың ниити чуртталга бажыңында, ынчангаш боттарының хостуг шактарын чөптүг арттирип турар. Олар чаа киноларны үргүлчү көрүп, оларның дугайын чугаалажып, ажыктыг маргылдааларны кылып турар бис. Клубка танцы кежээлери болганда, бистиң бригадавыс барын шупту баар. Кады ажылдап турар өөрү чараш-шиник кеттингеш, культурлуг дыштанын турарын коргеш, сеткил өөрүвес аргажок апаар.

Ажылывыс шупту-ла эки болуп турар дээр болза частырыг болур ийик. Чамдык шеверлекчилериниң талазындан, үүрмек-даа бол, четпестерни болдуруп турган. Ону — электикке шыңгыы чугаалажып тургаш эткен. Ажылга эки көргүзүглер чедип алыр дээш чанывыска ажылдап турган шеверлекчилер бригадазының «үүжезин» — байлак дуржулгазын безин эскербейн турган болдувус. Ол бригаданың, тодаргайлаарга Любовь Содунамның бригадазының кежигүннери кылган ажылдарын бот-боттары хынажыр чаңчылдыг болган. Бис ону ажыглаанывыстың түңнелинде ажыл улам бүдүнгүр, эки шынарлыг болур апарган.

Совет аныяктарның мурнакчы отряды — ВЛКСМ-ниң 50 чылынга ужуражып турар байдалывыс ындыг. Ам беш чылдың үшкү чылының соөлгү ийи айы арткан. Бо чылдың бүдүрүлге планын декабрьның ортан үезинде күүседиринге туруштуг бис. Улуг баштыңчы В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга кажангызындан-даа артык соң-белеңтиг ужуражыр талазы-биле сорулгалар чедиишкинниг күүсеттинер.

Фильзя ХАЙРУЛИНА,
шеверлекчилер бригадазының
бригадири.

ЧУРУКТА: Ф. Хайрулинаның аныяктар бригадазының чамдык кежигүннери чапсар үезинде.

А. АИРНИҢ фотозу.

Юбилейге бистиң комсомолчуларывыс

СЭКП-ниң XXIII база ВЛКСМ-ниң XV съездилериниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң комсомолчулары болгаш аныяктары боттарынга алган хүлээлгелерин күүседип шыдаан.

Колхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларында 81 комсомолчулар ажылдап турар. Олар кыштың чыккылама соогунда-даа, чайның ниинде-даа кызымаккай ажылдап, комсомолчу эвес аныяктарга боттарының үлегер-чижээн көргүзүп келгеннер. Кышкы үеде малдың чаш төлүн менди камгалаан алыр талазы-биле Ыңаалай Аймаа, Николай Чиңмит, Бумбажай Кара-кыс олар шудургу ажылдааннар.

Комсомолчу өг-бүле Комбу-Сүрүң Биче-оол, Сөндаа олар 150 баш молдурганы менди кыш ажырып, оларның деңзи немелдезин чедип алган. Часкы хөй кыргылдазынга дыка хөй комсомолчулар болгаш аныяктар идепкейлиг киришкеннер. Оларның иштинден ылаңгыя Бажжай Кара-кыс, Баанай Соксалмаа, Долумаа Чизеймаа онза шылгараан.

Ол бригаданың кежигүннери чайгы, куску чер аңдарылгазын 705 гага чорудун, планын ажыр күүсеткен. Малга быжыг чем-суурну белеткээр ажылга комсомолчулар болгаш аныяктар база идепкейлиг киржип, 328 тонна эки шынарлыг сигенни белеткээн.

Эрткен өөредилге чылында бистиң хөй-хөй комсомолчуларывыс болгаш аныяктарывыс өөредилгениң бүгү хөвирлеринге хаара туттунган. Партия өөредилгезинге 16, комсомолдуң өөредилгезинге 14 комсомолчулар өөренип кыштаан болгаш кежээки школаның 9-ку клазын 5 кижи дооскан. Бо өөредилге чылы биске эрткен чылдыындан элээн организастыг эгелээн.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның ортузунга политкижизидилгелиг ажылды чорударынга «Комсомолчу прожектор» улуг рольдуг. «Комсомолчу прожекторну» айда ийи удаа үндүрүп, аңаа бижиткен корум-чурум үрекчилерин болгаш колхоз бүдүрүлгезинге киришпейн турарларны комитет хуралдарынга чугаалажып, оон дээштиг чоруун чедип ап келген бис.

Комсомол комитеди Ада-чурт дайынының киржикчилери, маадыр нелер база күш-ажылдың шалыпчылары-биле солун ужуражылгаларны чеди удаа арттирген. Совет шериг албанынга баар аныяктарны байырлалдыы-биле үдээри бисте эки чаңчыл апарган. Чоннуң культурлуг негелделерин хандырары-биле бистиң агиткультбригадавыс 7 катап үнүүшкүннүг концерттерни организастаан.

Бөгүн колхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары Ленинчи комсомолдуң юбилейлиг 50 чылын биче эвес күш-ажылчы белектерлиг уткуп турар. Комсомол комитединиң кежигүннери 122 рубльдиң номун чурттакчы чонга садып тараткан. Комсомолчулар болгаш аныяктар суурнуң бир кудумчузун погаанчыдып чаагайжыткаш, ону «Комсомолдуң 50 чылы» деп адаан болгаш чаагайжыдылга ам-даа уламчылаар.

Бистиң комсомолчулар ай санында ниити хуралга чыглып, оларга колхоз бүдүрүлгезинге киржилгениң дугайын колдады чугаалажып турар. Отчёттуг үениң дургузунда 13 комитет бюрозун, 8 ниити хуралдарны эрттиргилээн. Бо чылын комсомол хүрээлеңинге 5 эң эки аныяктарны киирип алган бис. Ам комсомолга 5 оолдар, кыстарны киирип алыры-биле белеткеп турар болгаш СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга 3 комсомолчуну киирип алырын рекомендациялаан бис.

Ам бистиң мурнувуста кылыр ажылдар-ла хөй. Ынчангаш салдынган сорулганы чедиишкинниг күүседир дээш чаңгыс демниг ажылдаар ужурлуг бис. Комсомол Төп Комитединиң Ленинчи комсомолдуң 50 чыл оюн таварыштыр болган байырлыг пленумунга киржир аас-кежиктиг болган мен. Ынчангаш партияның болгаш комсомолдуң меңээ бүзүрээн идегелин моон соңгаар-даа бодумнуң ажыл-ижим-биле бүзүредир мен.

Александра НАМДАК,
колхозта комсомол комитединиң секретары.

Өвүр районнуң «Кызыл Тук» колхозунуң аныяк хойжузу Мижит Саалович Дандып Ленинчи комсомолдуң алдарлыг 50 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуп турар.

ЧУРУКТА: Мижит Дандып.
Т. КЫЗЫЛ-ООЛДУҢ фотозу.

Чырыткылыг идеялар

Совет аныяктарның мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол 50 харлаан. Бөгүн чурттуң оолдар, кыстарынга улуг өөрүшкүлүг, байырлалдыг хүн ленинчи идеялар-биле чырыттынган бистиң Тывавыс кайгамчык өзүп сайзыраан. Тыва улустуң амыдыралы үндезини-биле чаартынган. Чүс-чүс чылдарда базындырып чораан чоннуң күзели бүткен.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак кижи бүрүзүнүң чуртталгазы хүн келген тудум-на экижизин дээш онза сагыш салып турар. Мындыг чаагай үеде чурттаары кымга-даа күзенчиг.

Мен Кызылда күрүнениң башкы институдунда өөренип турар мен. Мээң өөрүм базала мен ышкаш, Совет Тываның хөгжүлдезинде — коммунистиг тургузуушкунда ажылдап турар улустуң ажы-төлү. Бистер, институттуң студентилери, марксизм-ленинизмниң өлүм чок идеяларын шиңгээдип ап, ленинчи номналдың амыдыралчы шынныын, ооң өндүр чаагайын көрүп турар бис.

Чоокка чедир-ле бичии-ле бижиктиг кижи бүрүзү башкылап болур турду. Ам үе өскерилген: башкының билии, деңнели чүден артык бедип оскен. Оон туржук, бистиң өөреникчилеривистиң билии калбарган. Эрткен чайын болган Башкыларның бүгү-эвилел съездизинге бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче чоокку чылдарда бүрүнү-биле шилчиирин айыткан. Ам бис ол хире чугула, улуг сорулгаларны шиитпирлээринче эгелеп кирип турар бис. Бо дээрге база-ла ленинчи идеяларның чайыннанчак чедиишкининиң бирээзи болур.

Өөредилгени болгаш кижизидилгени коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң негелделеринге дүүштүр чорудары башкыларга онаашкан. Ынчангаш бистерден, келир үениң башкыларындан, негелде чүден артык бедик дээрзин билип турар бис. Бистиң чурттап эртип турар үевис кайгамчык шапкын хөгжүлдениң үези. Быжыг билиглиг, бедик культуралыг болурун, үргүлчү өөренирин, тура душпейн бурунгаарлаарын чуртталга бистен негей берген. Оон чыдын каар эргевис чок. Владимир Ильич Ленинниң «Өөренир, өөренир база катап өөренир» деп чагыын күүседир ужурлуг бис.

С. ЧООДУ,
Кызылдың башкы институдунуң студентизи.

ПАРТИЯГА РАПОРТ

1926 чылдың март айда Чозаның Ортаа-Шатка аревзниң бирги хуралы болуп эрткен болгаш Улуг-Хем кежуунунуң 17 арбанныг Дус-Даг сумузунуң аревэ үүрү тургустунган. Оон эгелээш-ле аревэ үүрү, ооң кежигүннери Тываның революстуг намының шынчы дузалакчылары болуп келген.

Бо юбилейлиг чылда «Торгалыг» совхозтуң комсомол организациязы 13 комсомол бөлүктүг, дөрт комсомол эге организациязынга санадып турар болгаш шупту 222 кижи составтыг комитет болуп турар. Комсомолчулар мал, тудуг, хову ажылында, амыдырал хандырылга черинде хаара туттунган. Юбилейлиг чылда комсомолчуларның болгаш аныяктарның күжү-биле 280 центнер сүттү сагган, 646 центнер дүктү кыргаан, 64 тонна эът бүдүрген болгаш малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле эки чедиишкиннерлиг болганнар. Аныяк механизаторларның холунда 15 тракторлар бар болгаш 1220 га черге тарааны өстүрүп, 1265 га черге мал чеминиң культураларын тарааш, багай эвес дүжүттү өстүргеш, ажаап алган. Бо чылын 79 комсомолчу кежээки болгаш политөөредилгелиг школаларны дооскан.

Совхозтуң малчыннарының 30 хуузу комсомолчулар болгаш аныяктар. Оларның хөй кезин дээре көргүзүглерни чедип алганнар. Ылаңгыя комсомолчулар Доңган Болат, Доңган Байыр олар чаш хураган камгалап алыр, дүк кыргыыр талазы-биле эң-не бедик көргүзүглүг бооп шылгарааннар. Совхозтуң комсомол организациязы мал оолдаашкынының үезинде 78 комсомолчу аныяктарны сакманщиктедип чоруткан. Оларның иштинден Дина Даваа, Ортун-оол Белек 130, Тумат Оюн-оол 115 хураганны доруктурганнар. Мал чемин белетиээриниң үезинде чер-черге комсомолчу аныяктарның звеноларын тургускан. Куулар Кертик-оолдуң звенозу 500 тонна сигенни, Чалаатыда Кыргыс Донпар-оолдуң звенозу 1300 тонна сигенни, Торгалыг школазының өөреникчизи Алексей Донгакка удурткан звено 92 тонна будук-бүрүнү белеткээннер.

Аныяк механизаторлар Дамба Кызыл-оол, Ховалыг Данзын-оол, машинистер Василий Үстүүнчүк, Василий Донуу болгаш оон-даа өскелерниң чедиишкиннеринге чоргаарланыр бис. Комсомолчуларның күжү-биле 329 рубльдиң номун тараткан. Комсомолчулар болгаш аныяктарның бот-тывынгыр коллективи 29 концертти суурнуң чонунга болгаш малчыннарга көргүскен. Четпестерни эдериниң бир кол чепсээ болур «Комсомолчу прожекторну» сезоннуг ажылдар үезинде хову бригадаларының төптеринге, суурларга доктаамал үндүрүп келген.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга чедиишкинниг ужуражыр сорулга-биле «Торгалыг» совхозтуң бүгү комсомолчулары мооң адаанда социалистиг хүлээлгелерни алгылаан:

Мал оолдаашкынының үезинде 70 комсомолчу аныяктарны комсомолчу путёвка-биле сакман ажылынче чорудар. Кара-Талдың хойжу бригадазын комсомолчу аныяктарныы кылдыр тургузар. Мал ажылынче 8 комсомолчуну чорудар. Чазын хөй кыргылдазының үезинде комсомолчу аныяктарның 3 звенозун, мал чеми белетиээр үеде база 3 звенону тургузар. Кудумчу, квартал концерттерин организастап тургаш, 80 кижи киржикчилиг хөйнүң ыры болүүн тургузар, клубтарга ырның, танцының, шиниң доктаамал ажылдаар бөлгүмнерин организастаарын чедип алыр. Политиктиг болгаш өске-даа литератураларның номнарын чонга 300 рубль түңге тарадыр. Аныяктарның кижизидилгезинге хамаарыштыр хоочун салгалдың кижилери-биле ужуражылгаларны, номчулга конференцияларын, диспуттарны, айтырыг болгаш харыы кежээлерин доктаамал организастаарын чедип алыр.

Ленинчи комсомолдуң алдарлыг 50 чыл оюн таварлаштыр, СЭКП Төп Комитединге бистиң совхозтуң бүгү комсомолчулары байырлыг чагааны чоруткан бис. Бистиң комсомолчулар ол чагаазынга боттарының ажыл-агыйжы база культура, өөредилге талазы-биле чедиишкиннерин айытпышаан, улуг башкы Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга холбаштыр бо үстүнде алган социалистиг хүлээлгелерин айтып бижээш, аас-кежиктиг чуртталганы тыпсып берген Коммунистиг партияга, Совет чазакка кызыгаар чок өөрүп четтиргенин, ханы ынак болуп бердингенин илеретпишаан, бүгү-ле күжүн, билиг-мергежилин коммунизмни тургусчурунуң хөрээнге бараалгадырын СЭКП Төп Комитединге бүзүредип илергейлээннер.

К. ДАРЖАЙ,
Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта комсомол комитединиң секретары.

Аныяктар үлүүн киирген

Тыва бижик тургустуунуң келири билек, араттарны бижикке өөредири аң чутула айтырыгларының бирээни апарган. Аныяктарның революстуг авилели Тываның культура хөгжүлдезиниң сайзыраашыл болган бижик билбес чоруктуң узуткаар талазы-биле чон оргузунга чутула хемчегларын боттандырган. 1930 чылда бүгү Тывага бижик өөредилгезин калбаа-биле эгелээн. Аныяктар организацияларының инициативазы-биле кожуунларга, сумуларга, арбаннарга бижик болгумнерин тургускан.

Мен 1930 чылда аревэ кежигүнүге киргеним мен. Ликпунктуларны, чайлаг школаларын, бижик болгумнерин тургузары аревэчилерниң база бир кол сорулгазы турган. Ынчан мен аревэ үүрүн даргаап турдум. Ол үеде, амгы ышкаш, клуб, библиотекалар, кызыл-булуңнар турган эвес. Хурал-суглааны өглөрте арттырер, стол, сандай-даа чок, хурадның протоколун ширтек кырынга доңгайып чыдып алгаш бижиир чүве-ле болгай. Бижик-даңзы шыгжаар сумка чок болганындан оларны калбак шуутай ыяшка таалыпыба нос-биле орааган, оортага куржаныштар боор чүве.

1932 чылда Тываның Араттың Революстуг намының Тоо Хораазы бижик билбестерни бижикке өөредири-биле бистиң нам кожкомуун дамчыштыр Кок-Булуң сумузунче аревэчи шеригзер Н. Бичеоол, Ч. Деребишин оларны сумунуң чонуң 1 чыл хуусаалыг бижикке өөредири-биле чоруткан. Сумунуң нам, аревэ үүрлери келген аштерни хүлээп алгаш. Бичеоолду Элегес, Межегейже, Деребишинни Бай-Булуңда. Сутлуг-Хемде арбанварже аалдар келип чораш, чонну бижикке өөредири-биле чоруткан. Аревэчилер хүлээлгеанга ак сеткилдиг күүседип, хамаарышкан чердеринде чонну дүрген бижикке өөредир дээш күжүн харамнанмааннар. Ооң түңнелинде сумуларга бижикке өөренээ чогуур кижи бүрүү номчуп, бижиттер кылдыр өөренип ашкан.

Бижик өөредилгезинге хамаарыштыр аныяктарның чон ортузунга чорудуп турган сурталл ажылы араттарның мээ-медерелинге улуг салдарны чедирген. Маңаа архив документилериниң мындыг чижекти көрээл. «...Чадаанаанын Кара-Дыгта «Интернационал» деп артельде бижик билбес чоруктуу узуткаар бөлүүмүү ажыткан. Ында 40 кижи өөренип турар. Олар кичээлдерге политиканы, санны, бижикти болгаш үжүк дүрүмүн өөренип турар. Оларның иштинде 52 харлыг эш Доңуй кончуг кызымак өөренип, идепкейлиг чоруун көргүзүп келген. Ооң ажыда мырынай 72 харлыг Дүктүг-Ашак безин бижикти ат салыптар кылдыр өөренип алырын оралдажып турар» — деп, 1933 чылдың январьда «Шын» солун бижээн.

Тывага бижик билбес болгаш бижикти бичe билир чоруктуу узуткаар айтырыгны шинтирлээриниге аныяктар эвээш эвес үлүг-хүүүн киирген.

С. ТАНЗЫН-ООЛ,
үжен чылдарның аревэчизи,
ам Таңдыда районнар
аразының архив
эргелекчизи.

АЛДАРЛЫГ ЧАҢЧЫЛДАР

Бистиң үеним оолдар, кыстары хөрээнге, чүрээнин дужунга комсомол биледин кадагалаар аас-кежиктиг. Ленинчи комсомол болувун 50 чылдыг тоогузунуң дургузунда революсчу, дайынчы болган күш-ажылчы чаңчылдарга ышкы болуп келген. Ленининиң өлүм чок идеялары-биле чепсегленген комсомол Коммунистиг партияның кур күжү болган дузалакчызы болбушаан, дыка хөй чаагай ажыл-херектериниң эгелекчизи болган. Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынарының фронтуларынга комсомолчулар дайынчы аштерин боттарының одурууңга хаара тудуп, кызыгаар чок эрес-дидимнин, кайтамчыктыг маадырлыг чоруун көргүскен. Хамааты дайын төнтенинин соонда, чурттуң улус ажыл-агыйын катап тургузар демиселге аныяк өскенниң күжүн эвилелдээр ажылы комсомолчулар холга алган. Олар социалистиг чарыштың база шалынчы чоруктуң эгелекчилери болуп, чаа-чаа хоорайларны тургусчуп, кур болган куруккан черлерин шинтээнип, Шериг-агаар болгаш Шериг-далай флоттарынга шефтээшкинни организастап келген. Ленинчи комсомолдуң тутунга чайнаан Совет Эвилелиниң алды ордени комсомолчуларның кайтамчыктыг эрес-маадырлыг чоруун хереченилеп турар.

Мен 1919 чылдың комсомолчузу болганымда, Ленинчи комсомолдуң 50 чыл өскен таварыштыр аныяктарның амты салгалынга сеткилминиң ханызындан изиг байыр чедирериг күзээр-дир мен.

Бистер, 20 чылдарның комсомолчулары, хамааты дайынның болган дайын соолдуңу берге үелерин чурттап эрткен бис. «Шериг коммунизминиң» үезинде комсомолчулар аъш-чем отрядтарынга доктаамал дузалажып, Кызыл Армияны, ажылчы чонну чемгерер сорулга-биле кулактарның артыкшылдыг хлебин алыр ужурга таваржып турган бис. А кулактар Совет эрге-чагырганга удур бүгү-ле аргаларны ажыглап, чонну аш-чугга таварыштырар дээш тараланы чажырып, тараа шөлдерин орттедип турган болгай.

Көдээге Совет эрге-чагырга органнарын быжыглаар дээш демиселге көдээниң ядыларын организастаары комсомолчуларның база бир сорулгазы турган. Бистер, комсомолчулар, бижик билбес чоруктуу узуткаар айтырыгны шинтирлээриниге үлүг-хуувусту киирген бис. Ынчан чурттакчы чонуңу, ылангыя херээженнериниң ортузунга бижик билбес чорук хөй турган. «Бижик билир кижилер бижик билбес улусту өөретсин» деп лозуңну тарадып турган бис. Бо талазы-биле ог-бүлелериниң ар аъларининиң аразынга «бижикке өөренири калайларның херээ эвес-тир» — дээр хөөнүүг кижилер эвээш эвес турган.

Интервентилерни болгаш ак гвардейжилерни чылча шапкан соонда, оларар чүүл белеткээри комсомолчуларның чутула херээ апарган. Аныяктарның күжү-биле ыяшты доорап белеткээш, аътгарга чүдүргеш, демир-орук станцияларынче вагонларга чүдүрери-биле чорудуп турган бис. Чайны ынчаар ажылдаарга кышкы үеден чиик боор чүве. А кыжын чылыг иник-хеп бар эвес, ажылдаарга холчок берге турган. Чамдык тура-сорук чок, комсомол кежигүнү эвес аныяктар ырбаңдезип-даа турган болгай. Ындыг таварылгада комсомолчулар чүгле сөс-биле эвес, күш-ажылга мелередиг чоруу-биле эскелерге үлегерин көргүзүп турган.

Аныяктарның культурлуг дыштанылгазын организастаары комсомол үүрлериниң база чутула херээ турган. Аныяктарны чыгаш, революстуг ырларны өөренип, поэт Демьян Бедныйның шүлүктериниң номчулгазын болгаш солун кежээлерни организастап турган бис.

Мугур 47 чыл мурнунда, 1921 чылдың октябрьда Коммунистиг партияның хүрээлеңнинге киргеш, партия ажылынче шилчээн мен. Мени Ленинчи комсомол өөредип, кижизиткен деп санаар мен. Бистиң республиканың комсомолчуларынга Ленинчи комсомолдуң алдарлыг чаңчылдарын камгалаарын, ону улам байыдарын, коммунистиг иннитиледи тургузарынга улуг чедиишкиннерлиг болурун сеткилимниң ханызындан күзедим.

Ф. КУЗЬМИН,
персоналдыг пенсионер.

Ууктуг-Хөлдүң ХООЧУННАРНЫҢ хөрээн уламчылаан

ВЛКСМ-ниң 50 чыл ойнга белетиксл чорун турар үеде Барыын-Хемчикпиң комсомолчулары болгаш аныяктары Коммунистиг партияга, Төрээн чуртунга бердингеним, хоочун салгалдың революсчу, дайынчы, күш-ажылчы чаңчылдарын уламчылаарынга шынчызын база катап бадытказаннар. Аныяк оолдар болгаш ыстар болувун алдарлыг юбилейинге утказутар күш-ажылга, өөредилгеге, туризинге болгаш хөй-иннтиниң ажылынга кескү чедиишкиннерлиг болган.

Социалистиг хүлээлге ёзугаар аныяктарның күжү-биле 950 тонна сүттү, 50 тонна дүктү, 560 тонна эттн бүдүргеп болгаш 10200 баш хураганны мекди дорукторган. Пландан ажыр 10 тонна сүттү, 50 тонна эттн, 13 тонна дүктү бүдүргеп.

Аныяктарның күжү-биле 7 кызыл-булуңнар, 12 спорт шөлдери туттунган болгаш ажыглалда киргеп. Ажыл шагындан дашкаар үеде аныяктар 45600 шаң иштинде тудулларга, колхоз, совхозтарның будүрүлгелериге, хоорай болгаш суурлар чаагайжыдыгазынга ажылдаан.

Ооң түңнелинде 12150 дес мяш олуртунган, 4 сесерлик туттунган, малчыннарның 38 бажыңнарын сентээн, 350 тонна демир несписпкилерни чыгган, хөй-иннтиниң пом тарадынчыларының күжү-биле 2000 ажыг рубль түңнүг пом тараттынган.

Комсомолчу аныяктар коллективтериниң иштинден бедин күш-ажылчы түңнелдерни «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая, «Большевик» колхозтуң Ыйгылак сут-бараан фермаларының, Кызыл-Мажалыкта Рай Куларының удурткан штукатурлуу-малярлар, «Тыва даг-дүгү» тудуунда Валерий Постниковтуң, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудникте Ооржак Шенер-оолга, арыглар фабрикада Виктор Федоровка удурткан бригадалар чедип ап турар.

ВЛКСМ-ниң 50 чыл ойнга алдар болдурган чарыштың тиилелчилери болуп, боттарының хүлээлгелерин хүүсаа бетинде ажыр күүсеткен комсомолчу аныяктарның саны өскен. Олардың чижээге: «Большевик» колхозта кадарчы Куулар Маадыр-оол, саанчы Саая Зоя, механизатор Донгак-Реп, «Бардык» совхозтуң кадарчылары аныяк өөрүлээ Шуков Чыртак-оол, Шукова Алдын-кыс, саанчы Монгуш Чодураа, комбайнер Куваскаачы, «Шекпээр» совхозта саанчы Монгуш Тамара, аныяк кадарчы өг-бүлээ Куулар Кан-оол, Куулар Александра, комбайнер Монгуш Кадыр-оол, «Дөң-Терезин» совхозта трактурист Ооржак Көрген-оол, Ак-Довуракпың улуг тудуунда Ховалыг Дову, Шоева Галина, Семенов Юрий, Чылбак Лариса, Дроздова Валентина, Палкина Людмила, Прибытков Виктор болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр. Кежээки болгаш бот-өөредилге-биле 617, техникумга 179, профессионал-техникпит училищеге 218, дээди өөредилге черлерине 45 кижи иштп билики бедитиенер. 300 кижи ажыл мергежилии бедитиеп. Ооң иштинде 120 кижи тудутчу, 130 кижи механизатор, 50 кижи машинист, 40 кижи хандырылга черлериниң тускай эртемнитлери болганнар.

Районда комсомолчу аныяктарның 9 коллективи бар. Оларның иштинден 3 коллектив коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алган.

150 комсомолчу аныяктар коммунистиг күш-ажылдың шалынчылары деп бедик атты, 250 аныяктар ол атты чедип алыр дээш демисежип турар.

ВЛКСМ ТК-ниң чарлаары: «Адаларның оруу-биле» деп Бүгү-эвилелдиң туризчи походунуң 4-кү эдлээзинде районуң аныяктарының 75 походун организастаан, походтарга иннтикп-биле 2240 ажыг аныяктар киришкеп. Районда 13 дайынчы болган күш-ажылдың булуңнары, чер-чурт шинчилээриниң музейлери, комнатналары ажыттынган болгаш хамаапы Ада-чурт дайынарының киржикчилерп, күш-ажылдың мурнакчылары, коммунистер болгаш Тываның революстуг аныяктарының эвилелиниң хоочун кежигүнлери-биле ужуражымышкиннар эрткилээн.

Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының интернационалдыг кежээлери болгаш митингилери хөй удаа болган. Ол ужуражылгаларга вьетнам оцнуктер Ле Ваиь-Куанг, Нгуен-Минь олар идепкейлиг киришкеннер. Районга 3 удаа маадырлыг вьетнам улуска дуза көргүзеринге күш-ажылчы субботниктерни организастаан. 6000 ажыг рубльди чыгган, тускай фондуже шилчиткеп.

Район школаларының дружина бүргүзү вьетнам өөреникчилерге белек кылдыр тускай өөредилге комплектилерни чорутпан. Комсомолдуң юбилейлиг чылында районуң школаларынга «Комсомол, сенээ алдар!» деп чарыш кадбарып келген.

Комсомол эге организацияларынга ВЛКСМ-ниң 50 чыл ойнга алдар болдурган байырлыг хуралдар бедик деңнеге болуп эрткилээн.

ВЛКСМ-ниң алдарлыг 50 чылын демдеглеп тура, хоочун салгалдың чаагай чаңчылдарының төлептиг уламчылакчылары болуруи бистер достунмезп-биле күүзер бис, ажыл шынчы-даа бис.

О. МОНГУШ,
ВЛКСМ райкомунуң бирги
секретары.

Угбаларның дуржулгазы-биле

Мээң аваа «Межегейө» совхозтуң Алаак сут-бараан фермазының саанчызы. 1967 чылда аваага дузалакчым, оон электрпи саажыл турган, ук ай хире болганда, саалда аваарды-биле электрни саарынга шору өөренип алган деп. Оон соонда шуут саанчылап киришкеп. Ол дээрге мээң бактайгы күш-ажылчы базымым болган.

Бактайы үеде бергелер турза-дээ, авазының болгаш дуржулгалыг саанчы узбелерим Мария Сабельниковапың, Зинаида Кравченконуң аргасулезин ажыглап турээш, ам үлүлуг саанчы болу бердим.

Чайгы үеде Хабың деп черге Мария Сабельникова биле кады чайладывыс. Бо узбай мөңгө дыка дузалашкан. Ынчангаш ол мээң күш-ажылчы башкы болган кады төрээн узбам-биле дөмей болу берген.

Комсомолчу болганымда, Ленинчи комсомолдуң алдарлыг 50 чылайынга чедиишкинним ужуражымы-биле социалистиг хүлээлгени алган мен. Хүлээлгемни ай санында күүседип келдим. Бо баймралдың хүнүнде ооң ажыр күүсеттингенинге өөрүшкүн хайыкпын, хоюн улам дыңзыг, чүрекпир ажылдап тур мен.

О. ООРЖАК,
аныяк саанчы.

КОМСОМОЛЧУГА

1908 чылда каш чүктеп дүй бүргеп, хеме бастырган тамылыг каранды тыва черните төрүттүнгеп болдум. Ам алдан харлап тур мен. Хар-назынның белинден хая көрүп көөрүмге, бодалымга кирбес, чугаалаксавас-ла чүвем чок.

Таптыг-ла ол харлымда—1918 чылда чырык хүн адаа кара чер кырынга Бүгү-эвилелдиң Ленинчи аныяктарының коммунистиг эвилели—комсомол тургустунган. Комсомол дээрге, ооң мурнунда кажан-даа, кака-даа туруп көрбээн — мырыңай-ла чап-чаа, чалынның чалгызы, өнзулгай чаагай бодараашкын-дыр. Комсомол дээрге Ленининиң номналы-биле, ооң организастап тургусканы Коммунистиг партияның башталгазы-биле орус чуртунга тиилээн Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төрээни—чаңганы оглудур. Ооң адындан-на илеп. Ол аныяк бодараашкын Октябрьның изиг тулчуушкуннарының чаңныктыг спиртилээшкиннерниге кавайын чайгадым, революсчу кызыл солдаттарның кылаш ырынга, ураккыгызынга өпейледип, эктинде боолуг, холунда кадымрлыг дайынчы ааның чөвүлээ килеңнинің чажы-биле чуруп, дерибизе чемненип дорукпан: эргээ өөреймээн, бергээ өөренгеп.

Ол эвилелге уткуй төрүттүнгеп аскыы-нежини бодап келгеш, эрти сөс-биле алырга, «өөрү тейлеп» чоруур мен. Чүге дээрге аревэге 1925 чылда-ла кирип алдым. Кижиниг амыдыралым оон эгелээн. Аревэ — Тывага комсомол оон эгелээн. Бодап-даа көрүңдерге—оң харлыг ооп чеже-даа бүдүүлүк болза, ол үезинниң кандыг-даа ырыы хандыр билбезежок, ону эскерип, эдерти ырлап чоруур апаар-ла болгай.

Ол комсомолчу-революсчу ыр дөө-ле Россиянның төөгүден ыракпы Азия төөгүде Таңды-Тывазымга —ынчаардагы алыскан-хемдиткеп, аскан-төөрээн бичии чонга дорааи-на дыңналып келген. Күштүүн! Ону бис Октябрьның улуг—күштүг кызыл шуурганы бистиң тыва орапга диңмиттелип кээп: чүс-чүс чылдарда хамыктыг албыктыг дүй, кыра базып турган аймылдыг карандыгны буза-чаза, сивире-ширбий шаап, тыныкпыс алган—очалаң, човуландан адырган дижир болгай бис. Алы мынчаар ырлажыр одурутларывыс бар ийик:

Очаладан кедилерни
Оруе арат айтып бергеп,
Октябрьның хүнүскаалы
Ол-ла черден өөскүп келгеп...
Сай-ла өөрүү сайзыраткан
Залуучуттуң төп-ле хораа,
Сагалчыңнаан кызыл тугун
Сагып чалаан залуучуттар...
Коллозинге чыглып алгаш,
Хөй-ле арат сайзырадывыс,
Хөөрешпитеп баштарывыс
Хөөгдеп-ле үндүрээп...

Ол эвилел бистиң Тывага баштай Аныяктарның Революстуг эвилели — аревэ боолуп тургустунган. Ол эвилел тургустунары биле, 1925 чылда аревэ кежигүнүге кирип алганым—комсомолчу болганым ол. Аревэ дээрге-ле чоорту ессе-ессе революстуг демиселге дадыгып, бижыгып сайзыраза-сайзыраза, комсомолчу болганы ол-ла болгай. Ынчангаштың комсомолдуң төрүттүнгенинге уткуй төрээн аскыы-нежини деп, чалбарып—өөрүп, күзел ханыи чоруурувус бо. Бөгүн ооң бежеп харлаан оюн уткуп, байырлап турар-дыр бис.

Аревэге киргенимден бээр ам 43 чыл болду. Бирги комсомолчу акымдан чедп хар-ла бичии-дир мен. Шынын сөглээрге, баштайгы аревэчилер-биле бөгүнгү комсомолчуларны деңнеп бодаттарга, кур черни андырган баштайгы демир андазыбыле октаргайга ушкан космиктиг корабльди домейлээни дег дээр болза, хөөредиг ээвес боор. Азы ескө чижек дилевейн, бодувустан-на чижеглээли: аревэге кирип турда, оода-ла «аныяктар» деп төрээн сөөрүүс бедин «залуучут» боон, моол бижик сөзү эдерген де. Бирнгээр сөглээрге: төрээн дылында бижиир чок, школа, өөредилге деп сөс бедин чок. «Ном» дээп болза, ламаларның судуру-ла сагышка кирер... Сапык идиктиг ийикпе, нежеге чок—бажының дүгүн токпайты таартып алган ооп, кыс көргеш: кайган-харап, каттырып-сытырар модүү... А бөгүн ол-ла кежигүнүү: тыва чечен чогаалдың чазакчыларының бирээзи, совет чогаалчы дээр ийикпе, оон дендээрге Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты адаалып чоруур дээн-дир. Ол төөл-даа эвес, кандыг-бир хөөрем мактанып, көөрөттеттинг-даа эвес, боттуг чижеп дээрзин эргим номчукчуга айтыкпазе арга чок. Бо барымдаапы бодунга хамаарыштыр «мен» деп бадыткан бижип олурар неңээ өөрүшкүдеп—Ленинге, партияга, комсомолга четтиргенин сөглээр арыг чаагай, бедик хүндүледдп четче сөглээр сөс тывылбайн, харлыгын, өөрээн карак чажы: «че, мен херечи болуйн, дыка дакпыжава, чолдугбайым» дээнзиг ак саазын кырынга борбак-борбак барып дүшүүлээр... Аңаа бир хостуг, таалаачыг улуг тывар сеп. Ынчангаш, улустуң:

«Чиген чаак куурарар,
Чиртикеп дөңгелик сагзаар» деп үлегер сөөрүү сактып келбес арга чок. Чип чораан эжелекчи дарлакчыларның чазгы куурарган: чиртип чораан «кара урианхай, самдар сонт» ам чечентелген — Ленин орденниг кызыл туғу бедик кижеэзи Совет Социалистиг Автономнуг Тыва Республика Азия төөгүн чырыткыландырып, ооң комсомолчулары, түмен аныктары бүгү ССРЭ-ниң хөй национал акыдүүнүү республикаларының миллион-миллион комсомолчуларының одуруунда деңге чыскаалыпкан диңмиттиг мыраажып, чоргаар базып, ВЛКСМ-ниң 50 чыл ооюн байырлап турлар.

Ында күштүг, чараш чалмы бөгүнгү комсомолчу дуңмаларывыны көрүп орарымга, сагыжымга мындыг бодал кирип келди: «Че, хоочун аревэчи—комсомолчу, бөгүнгү бо комсомолчу дуңмаларың — салгакчыларың бодувүн 50 харлаан оюн эртирип турда, белек-селюң, баймрлыг сүме сөөрүү үүл?»

Чугаа чок. Ол үеэң шуут, албан хүлээлгем ол. Улуг-даа, харымсалгалыг-даа хүлээлге. Шынап-ла «Айлаң-куштуу кыжырымнык шүлүк-биле чемгербес» деп орус үлегер сөс тоң-даа шын. Маңаа бир мээлэ «сооң истенип, мурнум хыпаның» бодандым-даа.

Бөгүн мен совет чогаалга үлүүн киирип, ол ажылга 35 чыл чедир оралдажып келдим. Бо аразында поэзи-даа, проза-даа талазы-биле үндүртеп чогаалдарым 18 ном четти. Орус дылдан А. М. Горькийниң «Ана» деп романын баштадыр очулдурган номум оң шаа. Ам-даа бар-ла шаам-биле биживишаан, чонумга бараан боон чор мен. Мээң бо чогаалдарым дээрге, комсомолдуң 50 чыл ойнга түрээн хамызындан ийи холдан сунган белээм-дир, хүлээп ап көрүңер, эргим комсомолчу дуңмаларым.

Бөгүнгү аныяк комсомолчуларга сеткилдиң ханызындан күзээрим болза: коммунистиг тургузутга кандыг-даа профессиялыг ажылдан чораап, сооңарны салгаар комсомолчуга чоргаар сунар белектиг болуңар; Төрээн чуртуңарга балаабас иетеп арттырыңар. Силерниң изиңер харда маңнаан иүске изи часы хүнге эстп бээри дег эвес, саазында бижээн эки ыр дег кезээде артсын!

Степан САРЫГ-ООЛ,
чогаалчы.

Бригададан репортаж

ДӨСПЕСТЕР

Комсомолчу ийикпе аныяк кижи бүрүзү бо хүннерде Ленинчи комсомолдуң бежен чыл ооюнга—совет аныяктарның эң улуг байырлалынга улуг чедиишкинниг ужуражыр дээш хайыышкынныг ажылдап. өөренип, чуртап турганнар. Бнлгазынының аныяктары ол улуг шинчээшкиннпге деңге базып, ажыл-агыйболгаш культура тургузуушкунувун айтырыгларын шинтирлээриниге улуг үлүг-хүүүн киигеннер.

«Революциянын чалбыжы» колхозтуң Чагытайда № 1 хову бригадазы комсомолчуларны болгаш аныяктарны болуп турар. Ол бригадада аныяк кижилериниң деспес чүрекгериниң диңмиттиг согуушкуннары, ишчи холдарының бүдүрүкчүдүү ажыл-херектеп көстүп турар. Бригада (удуртукчузу Михаил Николаевич Петров) часкы хову ажылдарын өй-шаанда, бедик агротехниктиг деңнеге эртиргеп. Ооң ачызы-биле бо эрткен кандашкынныг чаймн бешин тараажылар гектар бүрүзүнден 9 центнер дүктүг өстүрүп алган.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы атты чедип алыр дээш демисежип турар аныяктар болгаш комсомолчулар күскү дүктүг ажаалдазын өй-шаанда эгелээш, колхозтуң өске бригадаларындан мурнай дооскан. Шөлдүң саваның болгеп.

— Күскү чер аңдарылгазын дооспаажө турлагдан чораап чоорул, оолдар, мындыг бе? — деп, комсомол бөлүүнүң удуртукчузу Сергей Агапов өөрүнче көргеп.

— Ара соксаап чоорул оңу, мен база мындыг мен—дээш, Шуиков Ликсок таваита мүнүн ижерни түр соксадып каан.

—Силер турлагга ажылдап чыдып каар, бистер чаныптар де? Кайынам, мындыг чүве турбас—дээш, Владимир Дуванов олурган сандайындан турган, өөртүнүң чанынга чедип келген. Виктор Сивков, мен чоогнан мен дээвиг, аңаа далаш-биле ап четкеп. Турлагның столовазында болган аныяктарның ол албан ёзунун эвес «хуралы» күскү чер аңдарылгазы доозузбазаже механизаторлар турлагдап чорбас деп «доктаадды» хүлээп алган. Орта болган чугааны ажок ынчаиигейлиг дыңнап турган бригадир Петров чугаалаан: «Кончуг дөспестерим! Ындыг чидиг сорукчут болганынарга четтирдим, оолдар!

Шак оон эгелээп-ле күскү чер аңдарылгазы хайнымгын эгелээн. Комсомолчулар Владимир Дуванов, Сергей Агапов, Виктор Сивков, Владимир Виноградов, Шуиков Ликсок, Олег Сивков (Викторнуң доңмазы) олар күскү чер аңдарылгазы дээш, ажылдың мурнакчылары болу бергеннер. Чагытай ховузу шак, хүн эрткен тудум-на кара энчек-биле улам-на калбартыр шугланып бар-ла чораан. Каш хонганда, ол энчектиң хемчээли улгатказп, бүгү ховуну шыва алы бергеп.

Турлаг. Октябрь 12. Комсомолчу аныяктар бригадазы күскү чер аңдарылгазын дооскапының хүнү. Коммунистиг деп адаалары дээш демисежип турар коллективтиң кежигүнерн шупту чыглып келгеннер. Аныяк механизаторлар турлаг-биле байырлажып чарлырының мурнунда соолгу каш хонукта кылган ажылын түнээннер.

— Келир чылдың дүжүдүнүн бир ээ чутула суурус салдыпыз. Бистиң бригадаиың тараа шөлүнде үш мүң дөрт чүс гектар чер аңдартыпды. Каш-да хонгаш, бистиң Ленинчи комсомолдуң улуг байыры болур. Кылып бүдүрген ажылывысты байырлалга белек кылдыр тутпушаан, техника септелгезинге бирги черни алыр дээш тудуп киргиткеннер, оолдар!—деп, Сергей Агапов хөглүт чугаалаан.

— Бистиң бригадавыс дөрт чыл улай бирги черни ап келген болгай. Беш дугаар чылда коммунистиг деп атты чедип алыр, чоокку сорулга — техниканы келир чылдың тарылгазынга мык белеткээри болуур. Ол сорулганы силер мышкаш дөспес чүректиг кижилер турда, чедип алыры берге эвес—деп, бригадир Михаил Николаевич чоргаараалбиле чугаалаан.

— Мен силериниң хайнымгынгыныг ажылыңарны көргеш, ажылга арес-омаан сергеп кээр-дир, оолдар. Силерден калышпазын кызымар мен—деп, бригадада эң улуг назылыг трактурист Василий Чогдуровнч Калзаң медеглээн.

—Силериниң маажым, бижыгымчылыг ажылдаарынар биске хөй эки өөредигни берген, четтирдивис, Васи акый! —дишкилээш, оолдар Калзаннын ол-бо талазындан кээп, ооң холун тудуп турганнар.

— Э-эй, оолдар! Турлагдап чоруптар мурнунда девискээрни музыка үделгези-биле эргий базып алыылынар, Возодя биле Сережа, чоондунар, че! —деп, бир кижи саналдаан соонда, оолдар эдер-хааржактарын алгаш, девискээрже базып үнүшкеннер (Үстүнде турукта солагай талазын Владимир Дуванов биле Сергей Агапов, ортузунда Владимир Виноградов).

Бригадир Петров таннызы Полина Тандал үгбайны эдерткеш, ооң хайгаралынга артып каар чүүлдерни көргүзүп, турлаг-биле байырлашкан аныяктар ышкаш, девискээрни эргий базып, бүгүле чүүлдерни ажыл-агыйжы караа-биле көрүп чораан. Девискээрде хамык техниканы тургузуп каанын дыка чурумнуут.

— Турлагга бо аныяктар турда, дыка-ла хөглүт-дүр. Бозарны чоктаар боор мен—деп таннызы хомудаанаам, ынчаза-даа ажыл-үүле бүтнеиниге көрүп:—Ажырбас, бистиң турлагга ааспы кээри үстүр эвес, ажыл-иш бо черни каар эвес—деп, сөөүп дооскан.

— Фаина Доброва үгбай чемненирнпче чалап тур!—деп медээ дыңналган. Механизаторлар дайынчы ёзу-биле чуна каапкаш, столовазяже шуужүүп киргеннер.

Механизаторларның турлагдан үүгүп чоруптары соңгунурнуг болбаан. Тугу хөлбеңнээн турлаг бажыңының барынга трактурларны чыскаапкан. Бажында Виктор Сивков. Ооң чыскаал бажында болу бергени таварылга эвес. Виктор бо чылдың үш кварталларында эң эки ажылдаанларның бирээзи. Күскү чер аңдарылгазының үезинде калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи. «Байырлыг, турлаг!» дээш, Сивков холун көлүргеш (аланда чүрүктү) тракторуи башкарып чоруптарга, өөрү ооң соонган шуужүнүн. Олар колхоз төвүнде сентелге мастерскаязынга баарлар. Эзлечгиг сорулга—сентелге.

С. ТАМБА.

С. Феоктистовтуң фотолары.

Редактор К. Б. КУДАЖЫ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИН ТЕАТРЫ
ВЛКСМ-ниң 50 чылынга тураскаатканы
Октябрь 30—31 хүннеринде
А. АНТАКОВСКИЙНИҢ
„МАРС ШӨЛУ“
деп маадырлыг, 2 кезектиг шинги болур.
Шинии оруе дылга таймылбырлап очулдурар.
Эгелээри кежээкиниң 7 шакта.
Касса эртен 10 шактан эгелеп ажылдаар.

КИНО

ОКТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Ийи ажишки шеригге турган» 10, 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Марианна» 10, 1.45, «Понедельникке чедир чурттаал» 11.50, 3.40, 5.30, 7.20, 9.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мозаика кыдыраалгы» 5, 6.45, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Барабанны хан» 2.30, «Женя, Женечка болган Катюша» 6.20, 8 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың, № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чигаа база совет тургузуг кылдистериниң 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Човулелиниң таныпы парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01450.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. ОКТЯБРЬ 30 СРЕДА № 256 (7098).

Өртээ 2 көп.

СОВЕТ ЭРТЕМГЕ АЛДАР!

Совет эртемденнер, конструкторлар, инженерлер болгаш техниктер! Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир дээш, эртемниң болгаш техниканың улам ыңай чечектелиишкини дээш идепкейлиг демисежиңер!

(СЭКП ТК-ның Быйтырыгзарыындан).

ЧЕМИШЧИДИЛГЕНИ ШӨЛДЕРЖЕ!

Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидиялгелерни шым ашыглазары янзы-бүрү кодээ ашыл-агый культураларының чүгле дүшүнүрүн бедидер эвес, а оларның чемгир шыкаралырын база эжимидер.

Органиктиг чемишчидиялгелерниң ушур-дузазы чүгле хөрзүнүң биологтуг чорудулгаларын таарымчалыг болдурар эвес, база ол ышкаш оон физиктиг шынарларын эжимидер.

Механиктиг бот-тургузуу кылдуунда чиги-биле ылгалып турар, ирииниң составы эвээш хөрзүнүг Тываның байдалынга одекти болгаш еске-даа органиктиг чемишчидиялгелерни хөрзүнге төгери хөрзүнүң шиңгээдинчи шынарларын нүштелдиреринге дээштиг салдарны чедирип турар. Оон түнелинде, хөрзүнүң суг, агаар, чылыг шиңгээдир болгаш еске-даа физиктиг шынарлары эжимир.

Чөен-Хемчик районнуң сөрт шөнзөр участвогу 50 кг бөрбаандылаан супернофосфатты элезимнелчек хөрзүнүг шөлдүң га бүрүзүнге одуруглай төп тургаш, чыл бүрүде га бүрүзүнден 2—3 центнер немелде дүшүттүг ап турар. Тываның кодээ ашыл-агый дуржулга станциязы га шөл бүрүзүнге 30 тонна одекти чемишчидил тургаш, тараа культураларының га бүрүзүнден 5,4 центнер немелде дүшүттүг ап келген.

Элээн хөй ашыл-агыйларның каш чыл улаштыр дуржулгазы суггаттыг шөлдерге чемишчидиялгелер төгери туруштуг дүшүттерни бээр болгаш оон-биле чергелештир хөрзүнүң байлакшыдар деп чүвени көргүзүп турар.

Чөен-Хемчик районнуң ол-ла сөрт шөнзөр участогунга суггаттыг шөлдериң га бүрүзүнге 30 тонна иринди болгаш минералдыг чемишчидиялгелериң 4 центнер хөлүмээн бөш чыл улаштыр төп келирге, кызыл-тастың гадан ортушак дүшүдү 39,8, а арбайның 37,9 центнер болган. Практика кырынга шенелде ашылы кодээ ашыл-агый культураларының дүшүтүрүн ол хире бедидип турбуше, чамдык ашыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери органиктиг чемишчидиялгелерни шөлче сөөртүрүн болгаш оларны аңаа механизаторлар чугулаган корбейн турар.

«Тиилелге», «Найыралы», СЭКП XXII съездизи аттыг, «УТКА 25 чылы», «Элегес», «Суңпак», «Тес-Хем» совхозтар тус черниң чемишчидиялгелерин элээн каш чыл улаштыр шөлдерже сөөртпейн келген. Ынчангаш ол ашыл-агыйлар тараа болгаш мал чеми культураларның чавыс дүшүдүн ап турары таварылга эвес-тир. «Тиилелге», «УТКА 25 чылы» совхозтар чемишчидиялгелер төнчээн шөлдерге картофель олуртуп, гадан-на чүгле 27—30 центнер дүшүттүг ап турар. «Барлыын», «Улуг-Хая» совхозтар, Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа», Жданов аттыг колхозтары база ол кол чылдагааннар-биле негаалларның болгаш картофельдиң чавыс дүшүдүн ап келген.

Хову-шөлдерниң ашыл-мшчилери бо чылын шыңгыы өөредилгелиг шылгалданы көрген. Чайгы наң-халының болгаш довазунгур нургаг хаттар бүгү кодээ ашыл-агый культураларының өзүлдезинге багай салдарлыг болган. Агаар-бойдустуң ындыг берге үезинде чүгле суггаттыг шөлдер болгаш тус черниң база минералдыг чемишчидиялгелерни төннеп черлер чүгээр дүшүттүг берип болур турган. Ынчангаш суггарылга системаларын тургузуп болур бүгү арганы амдыгаштан эгелеп ажыглап, оларны белеткеп эгелээри болгаш органиктиг чемишчидиялгелерни суггаттыг шөлдерже сөөртүрүн үргүлчүлээри чугула.

Келир чылдың дүшүдү дээш ашылды Каа-Хем районнуң ашыл-агыйлары болур чогууру-биле калбартып, октябрь 1-ге чедир тус черниң чемишчидиялгелерин 21668 тоннаны шөлдерже сөөртүп, бо талазы-биле планын 106,5 хуу күүсетиккен.

Шөлдерже органиктиг чемишчидиялгелер сөөртүр ашылды Бии-Хем, Чөен-Хемчик, Таңды районнар база чугулаган керүп, ол талазы-биле планнарын тус-туста 80 хуу ашыра берген.

«Бурунгаар», «Вөөл», «Совет Тыва», «Тыва», «Иөөн-Тей» совхозтар шөлдерже одек болгаш ирииди сөөртүрүнүң планнарын ажыр күүсетпиляэн, а «Мөгегей», «Чыраа-Бажы», «Россия», «Сүт-Хөл» совхозтар планын күүседиринге чөөнүшулаан.

Бо чылдың шыңгыы шылгалдазының түңнелдерин биле тура-ля, Улуг-Хем, Тес-Хем, Эрзин, Барлыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның ашыл-агыйлары шөлдерге одек төгер ашылды дыка хөмүдадып турар. Ол районнарның колхозтары, совхозтары одек сөөртүр планнарын чүгле 9-тан 30 хуу-ла чедир күүсетпиляэн.

Ылаңгыя бо ашылды «Тиилелге» совхоз (кол агроному эш Луговской) одек сөөртүр планын чүгле 10, «УТКА 25 чылы» (кол агроному эш Маслоев) 13,5, «Суңпак» (кол агроному эш Жилин) 16,4, «Тес-Хем» (кол агроному эш Борисов) 29,9, «Элегес» (кол агроному эш Атамов) 16,3 хуу күүседип, бо чугула ашылды дыка хөмүдадып турар. Тываның кодээ ашыл-агый дуржулга станциязының (кол агроному эш Мадагуев) механизаторлары база 37,5 хуу күүседип, шүшпек ашылдап турар.

Ам ашыл-агыйларның чүгле сөөртүр машиналары ажаап адыышкын ажылдарындан хөстаган, одек чүдүрер тускай машиналар база бар. Ашыл-агый бүрүзүнге одек сөөртүр механизастаан звеноларны тургузуп, одек сөөртүлгезин улуг соок дүмериниң бетинде дооза ам хүннүң чугула сорулгазы апаргын.

Бо чылын хөй ажыл-агыйлар шөлдерже одек сөөртүр талазы-биле керээлерин республиканың «Сельхозтехника» каттышыышкыны-биле чарган. Ынчалза-даа ол керээлер ажылагый бүрүзүнде күүсеттинмейн турар.

Ашыл-агыйларның болгаш «Сельхозтехника» каттышыышкынының удуртукчулары болгаш специалистери ук керээлериң күүселдезинче кичээнгей салыр үе келген.

Дүмүтке хөй немерени иккрер картофель, негаалар чергелиг тарып олуртур культураларның тарыыр шөлдерине тус черниң чемишчидиялгелерин бирги ээлчегде төгер болза эки. Люцерна чергелиг хөй немере дүшүттү берип болур хөй чылдыг тарымал сигенненриң тарылга шөлдерине чемишчидиялгелер төгерин база уттуп болбас.

Амгы үеде малчыннар кыштагларашкынга белеткенип, камаалар иштиниң чайын малгаштанган кормецин хооруп, иринди одектен мал камааларын аштап-арыглап турар болгай. Келир чылдың дүшүдүнге ажыглаар одекти болгаш ирииниң амаан белеткеп эгелээри чугула болур.

Келир чылын тарыыр культураларның бадык дүшүдүн алыр сорулга-биле шөлдерже органиктиг чемишчидиялгелер сөөртүр ашылды бүгү талаалыг организастаары чугула.

ДОПЧУ МЕДЭЭ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Тыва АССР-ниң Мөнгүн-Тайга районун тургусканы-биле чергелештир Мөген-Бүрен болгаш Каргы кодээ Совединиң чурттахчыларындан соңгуттурган Бай-Тайганың ажылчы чоннарының район Совединиң депутаттарының эрге-хүлээлгелерин хевээр артырган. Республиканың чер-чер Советтериге ээлчеглиг соңгулдаларга чедир Мөнгүн-Тайга районнуң ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсеин комитедин дараазында составтыг тургускан: Хертек Сюрюнович Эрес-оол — күүсекчи комитеттиң даргазы, Салчак Сагаан-Баймровна Очур — күүсекчи комитеттиң даргазының оралакчызы, Күжүгет Матпаевна Чамый — күүсекчи комитеттиң даргазының штаттан дашкар оралакчызы, Дамба Улуг-Каракович Иргит—күүсекчи комитеттиң секретары. Оон-биле кады күүсекчи комитет 5 кежигүннерлиг болур.

ТӨРЭЭН ЧУРТ БОДУНУҢ ОГЛУНГА ЧОРГААРЛАНЫР

Шынап-ла тоолда ышкаш

Ленинчи идеялар-биле чепсегленген совет улус биске эртем-техника талаазы-биле чедиишкиннер чогум-на тоолда ышкаш болган-дыр ам. Советтер чуртунуң эрес оглу, ленинчи улус партиязының кежигүнү, ушудуукчу-космонавт Георгий Тимофеевич Береговой «Союз-3»-ке олурупкаш, октаргай делгеминче октапып үнгенден бээр дөрт хонук ашкан.

Космостуң чагырып алыкчыларының бирээзи ол маадыр-коммунист Төрээн чуртуг-биле доктаамал харылзажып, солуун шинчилелдерниң, хайгаараалдарның дугайын база бодунуң кадыкшыл байдалының дугайын үргүлчү илеткеп чоруурун дыңнап келдивис. Бистиң космонавтарывыстың ушудуушкун бүрүү бир-ле онзагай чүүл-биле бот-боттарындан ылгалдыг болуп келген. Бо сөөлгү ушудуушкунну ап көрээлиңер. Полковник Г. Т. Береговойнуң космоска ушудуушкуну бир чүүлүнде, каш хонуктарда үргүлчүлелдиң-биле, ийи чүүлүнде, оон ырак мурнунда ушугун үнген «Союз-2»-ни дилеп тыпкаш, оон-биле бодунуң кораблин тудуштурар нарын сорулганы боттандырып шыдааны-биле онзалаңчак. Шынап-ла магалыг-дыр!

Бо эргим инженивис ушудуушкунун бүгү программазын чедиишкиннииг күүсеткеш, биске менди чаагай чедии келирин ам бүгү чурт четтикпейн манап турар.

М. САНЧАП.

«Сүкпак» совхозта партком секретары.

АЖЫЛЧЫННЫҢ СӨЗҮ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 51 чыл ооңнуң будүүзүнде база Ленинчи комсомолдуң 50 чыл ооң таварыштыр «Союз-3» деп космос кораблин октаргай делгемин шинчилеп көөрү-биле октябрь 25-да салып үндүрериң боттандырган. Ол дээргe чүгле совет эртемденнериң эвес, харын бүгү кижилериң кайгамчыктыг чедиишкини болур.

Космос корабли «Союз-3» бодунуң ушудуушкунун амдаа уламчылаан турар. Ону Совет Эвилелиниң хамаатызы, ССРЭ-ниң алдарлыг ушудукчушенекчизи, ушудукчу-космонавт, Совет Эвилелиниң Маадыры Георгий Тимофеевич Береговой башкарып чоруурун радиодан дыңнаан, солуннардан номчаан, бедүүн ажылчыннар бистер сетки-лиивис хамыындан өөрүп, Төрээн чуртуна ап чедип келирин манап тур бис.

Ушудуушкун программазынга дүүштүр бирги долгапышкынының үезинде «Союз-3» дээр корабль ушудукчу чок «Союз-2» деп корабль-биле чоокшулажыышкынны кылганын дыңнаан өөрүп, бистиң республиканың типографиязының инженер-техниктиг ажылчын, албан-хаакчызары бүгү совет улус-биле бир дөмей оон чедимчелиг ужун чоруп турарын магадап турар-дыр бис.

«Союз-3» дээр космос кораблиниң башкарыкчызы Георгий Тимофеевич Береговой бодунуң мурнунда салдынган соруглазын чедиишкиннииг боттандырганы, чергелеп хонар дээрээнге быжыг бүүрелиивисти илергейлеп тур бис.

Кама ОНДАР,
типографиянның парзакчызы.

СЭТА-ның дыңнадыгларындан

«СОЮЗ—2» КОСМОС КОРАБЛИ КЭЭП ХОНУПКАН

«СОЮЗ-3» УЖУДУУШКУНУН ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

1968 чылдың октябрь 28-те «Союз-2» космос кораблин программага дүүштүр Совет Эвилелиниң девискээринде хонза чогуур черинге хомуплаан. 10 шак 20 минута турда Черден берген команданы ёзугаар «Союз-2» корабльди донтадыр шимчедиичи тургузугну ажылдаткан. 10 шак 51 минута турда корабль атмосфераның дыгыы каттарынче имргеш, аэродинамик шынарлыг башкарар салып бадырыышкынны нүүсетиен болгаш черге хомуплаан. Корабль чымчак хонуушкуннуң системазының сөөлгү участогунга ажыглаан парашют-биле дүжүп баткан.

«Союз-2» космос кораблиниң ушудуушкуну чоруп турда корабльдиң системаларының ажылдаарын шүүдедыр, а ол ышкаш «Союз-3» корабль-биле кады маневрлаар болгаш чөөнүшулажыр талазы-биле айыткан программа бүрүн нүүсеттинген.

«Союз-3» ушудуушкунун үргүлчүлеп турар. Москваныы-биле 12 шак турда ушудукчу-космонавт Георгий Тимофеевич Береговой башкарган «Союз-3» корабль Черни 33 удаа доягандыр ушутнан.

Корабльдиң бүгү системалары ой-тавыда ажылдаарын үргүлчүлеп турар. Базыышкын болгаш температура айтып иваи хемчээлинде хевээр. Эш Береговойнуң байдалы эки. Космонавт планнаан эртем шенелделерин чорударын үргүлчүлээр: Чер кырының будуттуг наъдын хайгаарап көөрүн болгаш сылдыстыг дээрниң хайгаараалын чоруткан. 33-ну долганыг үезинде космонавт эзим иштинде орттүн үш одаан илереткен, Эмвадорнуң районунга чаңнын болуушкуннары тодаргай көстүп турган. Космонавт-биле туруштут ийи талаалыг радио харылзаазын тудуп турар.

«Союз-3» космос кораблн ушудуушкунун үргүлчүлеп турар.

• • •

1968 чылдың октябрь 28-те Москваныы-биле 12 шак 15 минута турда Черни дескиндир 34-ну долганыг үезинде «Союз-3» космос кораблинден ушудукчу космонавт эш Береговой-биле телевиденнеиниң ээлчеглиг репортажын чоруткан.

Корабль кабиназының база эртем шинчилелдерин чорударынга болгаш дыштамырынга таарыштыр кыяган кожа эрээлдин тургузуукун дугайында космонавтының тодаргай чугаазын телевиденнеиниң хөй миллион көрүнчүлери дыңнаан. Кабинаның иштинги тургузуун, космонавтының корабльди башкарарын оон дузазы-биле баттандырып чорууру башкарыганың пультуларын, башкарыганың тудаларын, приборларны болгаш иллюминаторларны таарыштыр тургускаиын те-

(Төнчүзү 2-ги арында).

Өөрүшкүлүг ээп кел, эргим эш!

Бо эрткен субботада октябрь 27-де найысылаа Кызылга тура «Союз-3» дээр корабльди октаргайже салып үндүрүшкенин, ону Совет Эвилелиниң Маадыры, ушудукчу-космонавт Георгий Тимофеевич Береговойнуң башкарбышаан ушудуп чоруурун радио дамчыштыр дыңнаан, база катап космоста совет кижиниң ушуп турарынга өөрүп магадаан мен.

Октябрь 28-те бистер 400 кижи ленинчи черлерни, Москва Ленинград дээш еске-даа хоорайларны эргип-кезип, аян-чорук кылып экскурсиялаары-биле Кызылдан үнүшкей бис.

Ам бистер дүн-хүн чокка маңнаар, иштн бажың ышкаш, кижи чыргап чорууру база бир «хуулгаазын аът» поездиде олурупкан, чедербаар дээш черниисче карандыдып бар чор бис.

Ушудукчу-космонавт Георгий Береговойнуң космос кораблиниң иштинде олурупкан, удуп дыштанып, ажылдавышаан, эки-чаагай ужудуп, чербиле доктаамал харылзааны тудуп турарын наймралдың аян-чоруунуң поездиинде радио дамчыштыр үргүлчү дыңнап каап, дерт чүс кижи бистерниң шүүтүвүстүң өөрүшкү-мактайывыс канчаар-даа аажок. Сибирьниң делгемнерин, ында хайныккан ажылыштн, хоорайларны, суурларны поездиниң сонгазын өттүр көрүп каап, көрек долган өөрүшкүлүг хөөмейлеп-сыгыртпышаан хап олур бис. Магалыг-ла-дыр!

Москвага дүрген-не чедериң четтикпейн-не чор бис. Георгий Тимофеевич Береговойнуң эки-чаагай ужуткаш, «үстүү орандан» өөрүшкү-мактайлыг ээп чанып келирин күзеевис.

КАРА-МОНГУШ ОЧУН-ООЛ.

Өөвүр районуң «Коммунизмге орук» колхозунуң чолаачызы.

Соруга чаңгыс

Чер-дээр делгемнериниң ындында «Союз-3» корабльде полковник маадыр Георгий Тимофеевич Береговойнуң бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң эртем, техниказының бүүрелдиг базымын бүгү делегейге кайгадыр ушудуп турарынга Чөен-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездиэн аттыг совхозтуң малчыннары Саттар бистер ог-бүдээвис-биле магадап, өөрүп тур бис. Чуртуң даалгазын күүседип үнген Георгий Тимофеевичиниң аттыгын үнгеш дег мерген, айыткан сорулгазын эки күүсеткеш келирин бүгү улус-биле бир дөмей йөрээп, манап тур бис.

Ш. болгаш М. САТТАР.

Бо хүннерде кыштаавыста көжүп келген бүгү курлавырывысты баш удур санап, ажыг кыштан чаңгыс баштыдаа оскунмас сорулгалыг ажылдап кирдивис. Бо чылын 100 хойдан 110 хураганны, хойга онаштыр 2,3 кг ажыг дүүтү алдывыс. Бистиң амгы сорулгавыс — келир чылын оон-даа бедик көргүзүгүг чедии алырывыс болур. Октаргай делгеминде шинчээчинии, одарга хойжунуң-даа сорулгазы чаңгыс — миик Төрээн чуртуң улам ыңай чечектелиишкини дээш билиин, күжүн бээри болур.

Ш. болгаш М. САТТАР.

Кайгамчык-тыр

Космос делгемнерин шинчилээринге совет эртемниң чедиишкиннери бүгү делегейге билдингир. Ушудукчу-космонавт Георгий Тимофеевич Береговойнуң башкарып чорууру «Союз-3» космос кораблин Ленинчи комсомолдуң чартык үс чыл юбилейиниң база Улуг Октябрьның бежен бир чыл байырлалының будүүзүнде салып үндүргени онза өөрүнчүгүр. Совет Эвилелиниң Маадыры, полковник эш Береговой тускай программа дүүтаар шинчилел ажылдарын чоруткаш, ушудуушкунну ам-даа үргүлчүлеп турарынга Таңдыда «Революциянның чалбыжы» колхозтуң хойжу кодаларының, сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилери онза чоргаарланып турар.

Эртемниң бүгү-ле чедиишкиннерин кижиге, оон чаагай чоруунга бодургаи ыдыг чурттуң хамаатызы болуру ааскежик. Ынчангаш Төрээн чуртка кижиниң чүгле эки ажылдап бериксээн келир-дир.

Кааыр-оол СЫРАТ,
бригадир-зоотехник.

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААР, ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ ЧУРТТААР!

Москваның болгаш Москва областың комсомолчуларының болгаш аныяктарның Кызыл шөлге байырлалдыг манифестациязы

Бөгүн комсомолдуң алдарлыг бежен чылы Чартык үс чыл мурнунда, 1918 чылдың октябрь 29-та, чурттуң революциялга дадыкан аныяктары аныяктарның Коммунистиг Эвилелиин тургускан дугайын чарлаан.

Комсомол бежен чылда партиниң тугунуң адаа-биле, Ленинниң ады-биле бээш орар. Аныяктар эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруктун эстафетазын Перекоп биле Волочаевканы, Турксиб-биле Магнитканы дамчыштыр, кадыг-дошкун болгаш тивилелгелиг дөртен чылдарны өттүр алдарлыг алдан чылдарга эжелгеп.

Комсомолдуң тугунда орденнер — ол дээрге, боттарының энергиязын, угаан-бодалын болгаш талаитызын коммунизм тургузуушкунуна берип турар бистиң аныяктарывыстың эрес-маадырлыг чорууң болгаш патриотизмин бүгү улустуң хүлээп көргенидир.

ВЛКСМ ТК-ның байырлыг Пленумунга бүгү улустуң ол хүлээп көрүүшкүнүүп дугайын СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев мынчаар чугаалаан:

«...Совет Төрээн чуртка, Коммунистиг партиига бистиң аныяктарывыстың сетки-ин чоруурун ол ынакшылы дээш, коммунизм тургузуушкунуна комсомолдуң киирип турар аажок улуг салыышкыны дээш бөгүн, силерниң юбилейиңерниң хүнүнде, бистиң чуртувустуң он үш чартык миллион коммунистериниң өмүүжээниден хоочун салгалдың кижилери бистериниң комсомолду чогууру-биле үнелеп турарывыс чөптүг».

Бөгүн комсомол — бежениг. Ол хүн, октябрь 29-та, Москваның болгаш найысылаа областың комсомолчуларының болгаш аныяктарының Төрээн чуртуң ужам ыңай чечектелиишкини дээш билиин, күжүн бээри болур.

Ирииларге аныяктар байырлалының хүнүлүг ажылдарын: комсомолдуң хоочуннары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, Совет Армиязының дайынчылары, эртемденнер, эвилелдешкен республикаларның комсомолчуларының төлээлекчилери, коммунистиг болгаш деңнешпелиг аныяктар организациялары-ның төлээлекчилери.

Хүнүскүнүң үш шак В. И. Ленинниң Мавзолейиниң төп ирииниче СЭКП ТК-ның Политбюро комитединиң кандидат, СЭКП ТК-ның МХК бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП-ниң МК бирги секретары В. И. Конотоп, СЭКП-ниң МХК секретары В. Я. Павлов, Московеттиг күүскомунуң даргазының бирги оралакчызы В. П. Исаев, Совет Эвилелиниң Маршалдары И. Х. Баграмян, И. С. Конев, К. С. Москаленко, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников, ВЛКСМ ТК-ның секретарьлары үнүп келген.

ВЛКСМ-ниң Москва хооркомунуң бирги секретары Василий Трушин хоорайның комсомолчуларының болгаш аныяктарының ВЛКСМ-ниң 50 чыл ооңга турааскаган байырлыг митингизин ажыткан. ССРЭ-ниң күрүне гимнизин күүсеткен.

Митингиге бүгү эвилелдешкен республикаларның, Россия Федерациязының он-он хоорайларының төлээлекчилери ирипшкен. Анда ВЛКСМ-ниң эң баштайгы кежигүннериң база турган. Ол митинг Бүгү-эвилел хемчээлиниң манифестациязы болган.

Бежен чыл бурунгаар Октябрьдан төрүттүнген чурттуң аныяктары Ленинниң идеяларынга шынчы болурун даңгыраглааннар деп В. Трушин чугаалаан. Ленинниң овур-хевири бистиң чүректеривисте, Ленинниң эргим ады бистиң комсомолчу билеттеривисте.

Бөгүн, комсомолчу юбилейиниң хүнүнде, бистиң ынакшылывыстың, оозу болуп бергинденнистиң бирги систерин Коммунистиг партиига болган Владимир Ильич Ленинге бараалгадып тур бис.

Сооксумаар агаарга кыйгы —«Мээң калбак делгем Төрээн чуртум» деп ырыдан музыкалыг одуруг дыңналы бергеш.

— Дыңнаңар! Кызыл шөл чугаалап тур! Төрээн чурт дыңна, Кызыл шөл чугаалап тур! Диктор Юрий Левитанның үнү бүгү чуртка тарай берген. Анаа келген кижи бүрүзүн өөрүшкү бүргей берген, чүге дизе олар ленинчи комсомолдуң төөгүзүнде кайгамчык улуг болуушкуннуң каржикчилери. Фарфарлар дыңналып турган. Левитан мынчаар уламчылаан:

— Мээң өнүүм, салгалдарның оруктары каттышкан, улустарның салым-чолу донашкан, эпоханың чүрээ соп турар Кызыл шөлде тур сен.

Байырлал бистн маңаа чыыр, бодалдар бистн бээр аяар, бис маңаа байырлаар бис, бис маңаа даңгыраглаар бис...

Шөлде — Москваның маадырлыг ополченнериниң тугу, согуулу фронтуулу бригадының тугу. Александр Матросов аттыг 254 дугаарлыг гвардейжи адызы полктуң тугу, «Аныяк гвардия» деп аныяктарның чажыт организациязының тугу. Шак-ла мындыг тукпун бистн

(Төнчүзү 4-ку арында).

СОВЕТ КИЖИ БАЗА КАТАП КОСМОСТА

Ооң амыдыралының сорулгазы

Ужудукчу-космонавт, Совет Эвилелиниң Маадыры Георгий Береговой-биле беседа

Георгий Береговой-биле бо ужуражыышкыны Сыдыпе хоорайга бурунгу чылын болган. Ооң биче-ле мурнунда Ю. А. Гагарин-биле чугаалажы каапкан бис. Юрий Алексеевич отрядының кайы-бир кижизи-биле улустуу таныштырар мурнунда ооң доочу характеристиказын чугаалай тыртып бээр чаңныг. «Кончуг эки ужудукчу-ла болгай» дээр кижи. Ол-ла чаңчылыын ёвуулар ооң ынчан дугаалазыны ооңда хей болган.

— Кончуг сонуургаачыг кижи. Тулган ужудукчу. Мен школага чаа-ла өөренип эгелеп турумда, аттар делгемнеригe фашистерни чылча шаап турган кижи-ле болгай.

— Ооң хары кажыл?

— Хамык ужур кижи-харда дээ бе? Бистиң отрядывыста Георгий Тимофеевичтиден артык техниктиг белеткелдиг ужудукчу-даа чок ийин. Космос техниказын шинчилеп алырыта кижиниң хөлөөр турушунуң дүтаймында ооң бодалын дыңнап көрүүлерден. Ужар чүүлдүң хей конструкторларын ооң-биле пайыралдыг, ону үнелээр, оларның машиналарын ол шенеп турар болгай — дээш, бичe боданып чорүй чугаалады:— Мен чоруур дей бердим, мээң кабинедимге олуруп алыңар, маңаа силерге шинчи болур кижи бар эвес — дep чорүй, чап-чаа келген чагааларын стол кырындан чыып алды, чоруптар дeп тура, чугаалады:— Силер-биле ужураш дээш, ону чалап экелийн шүве.

... Уйуп күдер ужудукчу кирип келди. Менче корун көөрге, чиңгир, топтуг карактарлыг, улуг кара кирбиктерлиг кижи болду.

— Береговой мен ийин — дидя. Ооң дораан-на мынча дидим:— аргалыг-ла болза, намдарын чугаалаттайн көрүңер. Сонуургачыг эвес, чалгаарачыг болур чүве-ле болгай. Ооң оске чүүү-даа амыран чугаалаар ийик мен. Юрий Гагариниң сүмезин ажыглаваш, беседавысты техника чугаалажырындан эгелеливис.

— Сөөлгү үеде чамдык инженерлериниң кижини техниканың аштенчизи, бүгүдеден артык шүштүг автоматтың дузалакчызы дигиизер чугаа-сооду дыңналыр апарган, та чүге мындыг чүве мйиван.

— Академик Королёв автоматиканы чогуурy-биле үнелээр, мынчаарга космоска ужудуушкун кылырда ужудукчу-космонавтың техникага удуртукчу болган турарын неген чораан болгай. Сагыш-сеткил байдалын база барымдаалаза чогуур. Шенелениң чедиишкинииг болуру техникадан ааас, харын шүүт-ла кижиниң бодунган хамаарыжыр дeп чүвени билир болганда, ол бодунга аажок бүүрелдиг болгай.

Бир чижектен чугаалай каапкайн. Даштыкы чуртталарывыс парлалгазынга тускай эртемниглерниң кылган саналга түңнелдери парлаттынып турду. Планеталар аразының октаргай будуумнинго турар автоматтыг станцизига кижи турар болза, ол станцизының идегелдиг 70 хуу чедер, а кижи чокта 23 хуу болур дeп, олар түңнел кылган. Ынчаарга кижи системаларының ажыдаарын чүгле контрольдап шыдаар эвес, харын үрелп биөөрге, оларны эдип ап турар болза, станцизының идегелдиг ажыдаар хуузу 93 чедер.

— Хамык ужур кижиде дeп бодаар силер бе?

— Чаңгыс галаалай бердиңер эвес бе?—дeп айтыргаш, кижим харыылады:— Автоматты чөрле кижиден артык үнелээр дивес мен. Кижи автоматиканы солуп ыыдаар болгаш солувас-даа ужурлуг. «Сени мен чаяап каан мен, машина, ам сен мээң орнумга улуг үүле бүдүрүп, улуг бодалдан бода, мен дыштанып алыйн» дээр принципти чуртта база болбас. Бистиң ынчыдаалывыстың сорулгазы — кижиниң техника-биле эвилелдежири болган турар ужурлуг.

Мен бодаарымга, «Восход-2» корабль-биле Павел Беляевтиң болгаш Алексей Леоповтуң ужудуушкун кылган шенеледези космоска кижиниң «эргелиг» болдурар керек дeп чүвени херечилеп турар. Корабльдиң командири ужудуушкунның түңнел болур үе-чадазында хондуруушкун кылырының хол-биле ажыдаарыр башкарылдазын ажыглаан болгай. Чигелээшкин кылырының системазынга чамдык үрелиишкин болу бергеин илерээн, мынчаган ол арганы командир ажыглаан. База бир чижек. Алексей Леонов ажык космосче үеринiң шыпаттыг системазының болгаш космоска кедер алдептиг скафандрының шенекчизи болгай. Корабльден дашкаар ажыдаан билир болган турары чоокку үеде кижиден негеттинер дээрзинде чигааныг чок. Черге кылыр ажылды космос делгемниге кылыр дээш ол. Ооң дугайын Константин Эдуардович Циолковский бижип, Сергей Павлович Королёв хей чугаалаан чораан. Ынчангаш ажылчыннар, тускай эртемниглер космос станцизаларын эртеп тургузарынга болгаш септээрниге киржир апаар боор, мындыг болганда, корабльден космоска үнерп, бир корабльден осне корабльче шилчиирп аваа-ла ажыл-иш болгаш турар ужурлуг.

— Корабль ужудуушкунун башкарарындан автоматтарга хостаган космонавт чогум-на эртем, шинчилел ажылдарынга үе-шагын хей эрттирип болур деп бодаар силер бе?

— Мен бодаарымга, корабль командири, билдиңнээн түүлдериң шинчилекчизи — космонавтың эвин эрттир хей турган хүлээлгени эвээжээр ярлалыг. «Восходтуң» ужудукчу-инженери Комаров, эртемден Феоктистов болгаш медик Егоров составтыг экипажы бүрүн акыаштарның ужудуушкун кылырын эгелеп каан, ол ужудуушкунга кижи бүрүзү бодунга онаашкан тускай сорулгалыг чоруур. Моон соңгаар корабльдерге түүл-бүрү билигларынга эртемденнери чоруп болур. Ужудукчу-космонавтың хүлээлгези космонавтиканың когжээн хире-чергези-биле шуут-ла корабль командирының хүлээлгезин күүседиргиге чедир чиигей бээр.

— Чижек кылдыр чугаалаарга, бир-ле планетажe ужар корабльдиң командири болу бергиңерзе, экипаж составынга кандыг эштерлиг чоруурун күүзер силер, ону чугаалап көрүлеремп?

— Ол талазы-биле ужар түүлдүң дуржулгазындан чамдык түүлдерин ажыглаза чогуур. Корабльге радиотехниканы дериглериниң талазы-биле тускай эртемниг кижилиг чоруурy чугула. Корабль системаларын билир, оларны түгле башкарыптар эвес, харын херек апарганда ужудуушкун үеминде болгулаар кандыг-бир үрелиишкиниерин база эдип шыдаар инженерлер чок чоруур арга чок.

— Экипаж составынга эмчилиг чоруур дээрин уттуптунар бе?

— Ййе харын, ол база эргежок чугула. Ындыг-даа болза кижилериниң планеталарже ужудуушкун кылыры аа-даа ырак, мындыг болганда космонавтарывыс ажыглалынга даарта, соңгузу хүн киреp космос техниказын үе-чада аайы-биле шуудадыын ажылдадыр херек деп чүвени силерге чугаалаар ужурлуг мен.

Чаа космос техниказының шенекчилери берге болгаш хүндүүг сорулгалыг. Ам мээң аимдыралывының сорулгазы ол.

А. РОМАНОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Улам бедикче...

ССРЭ-ниң алдарлыг ужудукчу-шенекчизи С. А. Микоян бодунуң эжиниң дугайында чугаалап тур

Георгий Тимофеевич Береговойну каш чыл мурнунда Шериг-Агаар Күштериниң шенекчи аэродромнарының бирээзинге эң-не баштай билген мен. Ужудукчулар-шенекчилер оларның ханы хүндүткелин чаалап алган ажынын дугайында ынакшыл-биле чугаалап турганнар. Шенекчилерни истребительдерге «ужударын ооредип турар» кезектиг бир удуртукчузу мону «бодунар бүүрeп көргей-ле силер» дээш менээ шаннал хереэ көргүстүг. Ында Г. Т. Береговойнуң түс-түс ажылдарын шериг ёзуулу-биле допчулап бижээн: улуг бедиктерге болгаш үнген дүрген ужудушкунга самолёттарны шенээн, чырык чок хонуушкун шолугже дүне чаа хемирниң үнген дүрген ужудар самолёдун хондурарын эңне баштай күүсеткен...

Космосче чаа ужудуушкун болур дугайын дыңнаан, Георгий Тимофеевичиниң дугайын чугаалаан бээрин ооң ажы, ССРЭ-ниң алдарлыг ужудукчу-шенекчизи Степан Анастасович Микоянган диледим.

— 1951 чылда инженериниң Н. Е. Жуковский аттыг шериг-агаар академиязын доозкаш, шенекчи ажылга кирген үеминде Георгий Тимофеевич ынчаарда-ла шыырак, дуржулгалыг ужудукчу-шенекчи турган. Үнген дүрген ужудар реактивтиг дыдыкчы самолёттарның—«Мигтериниң» орун дег долганын чораап, кылыйып бадарының ынчаарда-ла Жора «хээлиг» болу берген. Агаарга эң карын шинчээшкинии — орун дег долганып чораап, куду кылыйып бадарын ол бир дугаарында шинээдип алган, анда ужудукчуларны ооредип турган. Георгий мени» база-на дузалап турган кижи. Береговой ийленип алган, шүүргедеп бадарын хамыкты мурнай ажылдап кызган: ол болза үнген дүрген истребительдиң чалгынын дамчыштыр ооргазын куду кылыр «дужуп» баткаш, улуг бедиктен черге эң-не чоок кылыр кылыйтып бады бадарыдыр... С. А. Микоян кезек болганда, база ужимчилаан:

— Шенекчи Береговойнуң сагынгыры тоол дег турган. Инженер иергежили чок-даа турган болза, улуг инженерлерге ол бөлөөр аргажок чүүлдер көргүзүп, оларны кайгаһып турган. Баштай харын анда хорадып-даа турганнар. Ол ооң херээ эвес-тир ийин дээлзиг, а ооң соонда—магадай бергеннер. Чүге дээрге ооң орааладажыышкыннары: самолёттуу узан экш, вэлтир болган эштиг болдурар деп— чангыс сорулганы барымдаалаан. Ооң ужудуушкун талазы-биле чалгааны онза турган. Ону мергежил азы дуржулга деп алай албас мен. Ол хамыктың мурнунда улуг салым-чалаанымы, ховар иергежилдиг-дир, ол болза бедик дуржулганың үүү-биле, ужударының улуг практиказы-биле холбашкылыр.

Агаар-бойдустуң кандыг-даа үржүктарында, эң-не айыылдыг үелерде ужудукчу кижи ол айыылды мырнай ол дораан эскерип, самолёттуң шинчеднкчизин карак чивеш дээр аразында «үүрер ужур таварыжыр, оон башка шинчеличи үрелип, «ортенип» каар, ол ындыг үени түдүп, шинчеличин ажүрүптери кончуг берге.

Георгий-биле ындыг таварылгалар хей болган. Илеткей бээр: шинчеличиин ажүрүптүп, оон башка ортенип болур. Ээпп хонупкаш, ол дугайын конструкторларга, инженерлерге илеткээр. Ажыыбиле чугаалаар: «Шинчидырыг кылганым-даа чадавас, мынчалза-даа температура изип эгелээн шыкаш болду». Баштай анда саналгаларывыс «ылап чүве» дээш, ажыннада бээр турган... А даартазында ооң мурнунга буруузун билингидей бээр, чүге дээрге кыналда кылган соонда температура шынап-ла изип эгелээн турган. Береговойнуң кылганы шын болу бээр...

Ол ужудукчу-шенекчиге кол чүве чүү турганы? Анда Степан Анастасович мынчаар харыылады:

— Бедикче чүткүл. Болбазырадылгаже ораладажыышкын. Жора чамдыкта чугаалаар: «Бежен хире километр бедикке ужудуп көрзе»

— Космосче бе?

— Ййе, космосче—дeп Микоян харыылады. — Харынна ол болза бедикче чүткүлдүр. Георгийни космонавтар отрядынга хүлээп ап турда, шенекчилер ог-бүлезинден эң эки кижи чоруй баары дeп хомудап турдум. «Бодунып кор» дээр мен, а ол: «Шинчирлеп алдым, Степан» дээр.

Бо беседа эртнен воскресеньеде Москвага, кежээ болган чүве, Береговойнуң бажыныиче телефонналты...

— Экии, Жора. Командировкалаан ужудайн дeп бе? Орууң чаагай болзун!—дeп чугаазын Микоян тондурду.

А бөгүн, неделя болганда, миллион-миллион совет кижилер-биле кады бис аңда немеп каар бис: «Силер чымчаабиле кээн хонуптар силер, Георгий Тимофеевич!

Төрээн черге ужурашкыже чедир байырлыг!

Г. КУДРЯВЦЕВ,
СЭТА-ның тускай корр.

СЭТА-ның ДЫҢНАДЫГЛАРЫ

(Төмүзүү, Эгээи 1-гн арында).

левидение көрүкчүлериниг көргүскен. Хей санныг клиноминаторларның бары космонавтың хайгаараалыыга таварылчалыг ажы байдалдарны тургузуп турар.

Космонавт ап чоруур телевизиия камеразын халдан салып, кабинага хостуу-биле эмнинишаан, деңзи чок байдалды көргүскен. Ол телевизиия камеразының дузазы-биле телевидение көрүкчүлери космос кораблиниң иллюминаторларын дамчыштыр космонавтың ужудуушкун үезинде көрүп чоруур чүүлдериниң шинчизин хайгаараар аргаяыг болган: Черни бөлгаш ооң эриктерин, далайларын, булуттуг каттарны көргеп.

Космонавт Береговой эртем-техниктиг шенелдеверни, башкарылганың иштини системаларының, амыдыралды хандырар болгаш термотаарыштырылга системаларының ажылдаарын шуудадырын үргүлчүлеп турар.

Георгий Тимофеевич Береговойнуң кадыкшыл байдалы эки. Корабльдеи бүгү системалары ой-тавында ажылдап чоруур.

• • •

„Союз-3" космос корабли орбитага маневрлаан

Октябрь 28-те Москваныы-биле 19 шак 23 минута турда «Союз-3» космос корабли Черни долгандыр 38 удаа ужуткан.

«Союз-3» космос кораблиниң системаларының ажылдаарын шуудадыр программаны ёзуулар ужудукчу-космонавт эш Береговой 36-гы дискиниг үезинде октаргайга корабльдиң угланыышкынын хол башкарылганың дузазы-биле бөттандырган болгаш корабльдиң иштинде шинчеличин ажылдаткан. Ол маневрны күүсеткен соонда космонавт Хүнде хүн батареялары-биле корабльди ориентастаан болгаш ол байдалга ооң турумчуурун чоруткан.

Маневрны чоруткан соонда «Союз-3» космос кораблиниң параметрлери ындыг болган:

долганыырының үези 88,8 минута;

Черниң кырындан эң ыраазы (апогейге)—244 километр;

Черниң кырындан эң чоок ыраазы (перигейге)—199 километр;

ийленчээ—51,7 градус.

• • •

Бөгүн, 1968 чылдың октябрь 29-та, Москваныы-биле 3 шак 45 минутада «Союз-3» космос кораблинге ужудукчу-космонавт Георгий Тимофеевич Береговойнуң дөртүү ашыл хүнү эгелээн.

Эки дыштанып алдым, ооң күш-культура кылгаш, эртен чемненип алган соонда ужудуушкун программазын ооң ынай күүсеп эгеледим дeп эш Береговой радиохарыылаза сеансызында дыңнаткан.

Ооң дыңнатканын болгаш телеметрия медээлерин ёзуулар ужудукчу-космонавт эш Береговой-биле докгаамал радиохарыылааны тудуп турар.

• • •

1968 чылдың октябрь 29-та Москваныы-биле 7 шак 28 минутада «Союз-3» космос корабли Совет Эвилелиниң девиссээриниң агаар делгемин эртип чораан үеде ужудукчу-космонавт Береговой-биле залчеглиг радиохарыылаза сеансызы эгелээн болгаш корабльдиң кабиназындан телевизиия көргүзүлгелерин дамчыдарын бөттандырган. Траектория хемчээшкиннерин кылган болгаш телеметрия медээлери хүлээп алдынган.

«Союз-3» корабльдиң бүгү системалары ой-тавында ажылдап чоруур. Радиохарыылаза сеансызының үезинде космонавт Береговой корабльдиң системаларының ажылдаарын болгаш алырга, эш Георгий Тимофеевич Береговойнуң кадыынын байдалы кончуг эки.

«Союз-3» космос кораблинде тургускан бүгү системалар ой-тавында ажылдап чоруур, кабинада агаар базыышкыны хөлөйлиштыгаштыг мөңгүн суунуң 770 миллиметр бедиири-биле дең, температура 18 градус чылыг.

Ужудукчу-космонавт эш Береговой-биле докгаамал радиохарыылааны тудуп турар.

• • •

Ужудукчу-космонавт эш Береговой докгаатгынган чурумну ёзугаар ажаок хөөннүг чемненген. Космонавтының чем рационунда долу үнелиг ямзы-бүрү продуктулармы киирген. Чыыза, ужудуушкунның үшкү хүнүнде дүштеки чем воблы, эки шыңарыыг дагаа эъди, печенье, сүттүг какао болгаш кара слива болган.

Телеметрияның медээлерин, космонавтының илеткелиин болгаш телевидение дамчыдылгаларының үезикде ону хайгаараанын ёзугаар алырга, Георгий Тимофеевич Береговойнуң кадыкшыл байдалы эки. Ужудуушкунның үшкү хүнүнүң бүгү дургузунда космонавтының судалының частотазы минутада 63—68 магыныкшынныг хемчээлинде, тынарының частотазы—минутада 12—15 болган.

Октябрь 28-те 18 шак 30 минутадан эгелээш октябрь 29-та 4 шак 30 минутага чедир «Союз-3» космос корабли Совет Эвилелиниң девисиээринге радио-биле көстүр зонадан дашкаар ушуткан. Ол үеде ужудукчу-космонавт эш Береговой космонавтының кабиназы-биле кожа ороозлге дыштанган.

• • •

«Союз-3» космос кораблинден ужудукчу-космонавт эш Береговой совет аныяктарга мынчалдыр байыр чедиргении дамчыткан: «БҮГҮ-ЗВИЛЕЛДИҢ АНЫЯКТАРЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ ЗВИЛЕЛИНИҢ 50 ЧЫЛ ОЮ—АЛДАРЛЫГ БАЙЫРЛАЛГА ТАВАРЫШТЫР БИСТИҢ ТВРЗЗН ЧУРТУВУСТУҢ ЭР, ХЕРЗЗЖЕН КОМСОМОЛЧУЛАРЫНГА, ООЛДАР, КЫСТАРЫНГА ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ИЗИГ БАЙЫР ЧЕДИРИП ТУР МЕН. УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТ БЕРЕГОВОЙ».

Кайгамчык ужудуушкунну бүгү делегей хайгаарап тур

☆ СОФИЯ. «Союз-3» совет космос корабли салып үндүргеи болгаш орбитаже чедиишкинниг киирген дүтаймында медээни Софияга ажаок улуг сонуургал болгаш өөрүшкүүлүе эрыктерин, далайларын, булуттуг каттарны көргеп.

Космонавт Береговой эртем-техниктиг шенелдеверни, башкарылганың иштини системаларының, амыдыралды хандырар болгаш термотаарыштырылга системаларының ажылдаарын шуудадыр үргүлчүлеп турар.

Георгий Тимофеевич Береговойнуң кадыкшыл байдалын «шуптү кончуг эки» дeп тайылбырлаан.

«Союз-3» космос кораблиниң ужудукчу-космонавт эш Береговой совет аныяктарга мынчалдыр байыр чедиргении дамчыткан: «БҮГҮ-ЗВИЛЕЛДИҢ АНЫЯКТАРЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ ЗВИЛЕЛИНИҢ 50 ЧЫЛ ОЮ—АЛДАРЛЫГ БАЙЫРЛАЛГА ТАВАРЫШТЫР БИСТИҢ ТВРЗЗН ЧУРТУВУСТУҢ ЭР, ХЕРЗЗЖЕН КОМСОМОЛЧУЛАРЫНГА, ООЛДАР, КЫСТАРЫНГА ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ИЗИГ БАЙЫР ЧЕДИРИП ТУР МЕН. УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТ БЕРЕГОВОЙ».

ЛЕНИНЧИ ИДЕЯЛАР ТЫВА ЧЕРДЕ

САГЛЫНЫҢ КЫРЫНДА ЧЫРЫК ХЕРЕЛ

Ужу-кыдыы көзүлбее болуп алгаш, мизәр-ла чаптылып чоруй барган хөвүдан халдып оргаш, «Саглы мишкаш хову кайдал» диген сөстерин сактып чоруп орадум, Шынап-ла Саглы делгем-не ховуларыг. Үр-ле хан келгеш, баалык кырынга үне хонуп көөрзиске, Кызыл-Тей суурнуң бараанды, хем ол чырмында ховуда кодан-кодан сарыктар, хөй хой, инек, чылгы чаптыла берген оттаан чоруур болду, күскү чер чарган тракторлар база-ла карара берген чоруп турлар. Шаандагы араттарның... «саглыг мишкаш чүве кайдал» деп чугаалажып, айтыржып турганы ам шынап-ла саглыг мишкаш болуп бүткен-даа. Саглы чараш бойдуе чурумалдыг чер.

«Дескиндир чоргаар сыннар айленгилзеп.
Дески чаткан хевис мишкаш, шынаа моолдуг
Саглы хейниң чайлаг хонаш унаарынга
Сагыш-чүрээм ала чайгаар хайнып келир.
Эртенгинниң алдын соруг кызыл хүнү
Зөр танды баштарындан харап көөрге,
Алдарның артын-иштин сыңмас кыдыр
Ааржы дег, ак-чайт сүрүг оттаан үнер.

Алдын хүнүң алган-бөрзеп, уткаан мишкаш,
Агаваатар, узар куштар мрлажы бөөр.
Даглар хөрзө, аалдар кыры оожыларда
Тарбаганнар мортук дамчып чаржып турар.
Чараш Саглы дамыр ханы—малчын чоңу,
Чалгып турган далай мишкаш, хайнып үнер.
Сайк, чырга аттар муңган чорумаадар,
Сарлык, теве коштар, чүктер шуужуп
хүнзээр.
Карак четпес кызыгаар чок ак-көк дээрбе
Халдынашкын түмен сылдыс четчип көөрге,
Ыржыы кыныыл, шинзеп чоорту нандаан
соонда,
Ыяда-мыяда хемнер даажы дыңналып көөр».

Бо шүлүн дөртеп чылдарның ортан үезинде, Саглының араттары хуу ажыл-агыйын сайзырадып турар үеде бижиттинген. Ынчангы Саглы биле амгы Саглыны, ынчангы араттар-биле амгы колхозчуларны, суурнуң кижилерин деңнээр аргажок. Чүл, совет амыдырал, колхозчу демнег күш Саглыны шуут-ла чаартыпкан, бо үстүнде шүлүкте киргеп чурумалдарның кырынга хойле, харын-даа кайгамчык чурумалдар немешкен.

Хөөчун, мурнаичы тудугчу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Мадыр-не М. Б. Сөрен.

I.
Коммунистиң чугаазы

Саая Дүптешович Агбаан 1935 чылда шанга кирген. Ол Саглыга аревэ үүрүн тургусчул, ону элээн каш чылдарда даргалаан, партия, совет органнарынга, хөй-ниитиниң ажылынга хөй чыл дургузунда ажылдап келген. Төрээн колхозу «Кызыл туктуң» экономиказын бижыткан, ону хөгжүдүп сайзырадырынга бодунуң улуг-хуузун киирип келген ол кижи ам колхозтуң мурнакчы малчынарының бирээзи. Кадарып турар сарлыктарының күш-деңгели үргүлүг семис-чаагай болуп, сарлык бызаазын камгалап алыр талазы-биле чыл бүрүде-ле эки көргүзүглерлиг.

— Октябрь революциязының шуурганы Тывага Саян ажыр кижизин келген соонда, Саглыга Ленин деп сөс дыңналып келген чүве-дир. Мерген угаанныг ол кижи дарлаткан улуска хосталганы тыпсып, ядыларга нас-кежиин берип турар дээрбис араттар улуг магадаашкын-биле дыңнап. Ленин башкы дутайында чугаа бир аалдан бир аалче дамчып турган. Муң тос чүс үжен чедь чылга чедир Саглыга аревэ үүрүн даргалап турдум. Бистиң аревэзин Ленинниң аревэзи дижир чүве. Ынчангаш аревэ кежигүүн кижи бүрүзү бүгү-ле талазы-биле чурум-сагылгалыг, эң-не дыңнангыр, кежээ-шалып, идепкейлиг турган. Аревэчилер черинң узунун, бедиин халдыры, гимнастика хөөн спорт, күш-культуранын эске-даа хевирлеринге, шерии өөредилгезинге улуг соңуургалдыг өөренип турган үе-ле болгай.

Аныяк өскенни үзүк-бижикке өөредирин аал-бөлүк аймыбиле чорудуп турдувус. Улугдаа улустар бижикке өөрениринге кайгамчык соңуургалдыг болуп, хүлдеп каан шуугайларга бижип, Ленин башкының адын помчуп, бижип кеш, бот-боттарының арынарынче өөрүшкүлүг, чоргаараздыг көрүп, чаа-ла бижиптер апарган кижи ол апты узгаттыр, чараштыр бижиприн орадлажып турган. Ынчалазаа-даа ол үеде Ленинниң чуруу чок болуп, кижилер ооң бичии-даа бөл чуруун көөрүн четтикпейн күзеп тургаанар. Ленинниң чуруу ээ-не баштай Саглыга, суму төвүнде эге-чада школазынга келген. Шоолуг улуг эвес чурукту ханага аалып каан. Араттар ол чурукту көөр дээш ырак хонаштардан безин четкилеп келир чүве. Бир муң тос чүс үжен дөрт чылда «Бистиң ажыл» деп ном тыва дыл кырынга парлаттынып, маңаа чедип келген. Анаа:

Хажыгымдан харап көөрге,
Хана хээлиг Тыва чурту.
Каш-ла сөөкту
каттыштырган
Карл Маркс, Ленинни.

Үжүнайдан харап көөрге
Үргүлээлиг Тыва чурту,
Улуг чонну каттыштырган
Улуг башкы Ленинни.

Ленинниң айыткан оруун
Зидег чокка эдерээли,
Революстуң алыс херээн
Эчизинге чедирээли.

диген ыр парлаттынган. Бижикке өөренип алган улус ону дораан доктаадып аңаан, бижик билбес эштер билир кижилерниң аксыдан шээжилеп алган ырлажып турар чүве. Кадарчылар безин черге ажок чангыландыр ырлап чоргудаан. Ам дээрге Ленин башкының чуруу улуг, бичи хемчээлдиг болуп көрүдээн, кайда-даа көөрге бо-ла бодамчалыг олурупкан орар-дыр, баштыңчы дугайында ырлардаа хөй, аныяк-даа, бичиидаа кижилер ону тыва, орус дылдар кырынга ажок улуг мнакшыл, хүндүткел-биле ырлажып турарлар. Аас-кежиктя тыпсып, мындыг чаа, магалыг амыдыралдың оруун айтып берген баштыңчызын ыр-шоорга алдаржыдып, мактап турбайн канчаар—деп, хоочун коммунист, мурнакчы малчын Саая Дүптешович Агбаан чугаалап олурду.

Ол колхозтуң эге үндезилекчилериниң бирээзи, ам Саглы көдээ Советиниң даргазы Куулар Дакпаевич Семис-оол мынчаар чугаалады:

— Баштай он дөрт кижи мал-маганывысты, үреэнниң, күжүүстү каттыштырган, тараа тарыдывыс. Ооң удаваанда чаорби дөрт өрөге четтивис. Чеди айның эгезинде малды үскеш, түс-түс кадарчыларга бижыглаан. Мен сумуну секретарылавышаан, мал бригадирлеп кирдим. Баштайгы чылдарда берге-ле тургулаан болдур ийин. Бежен дөрт чылда баштайгы чүк машинаазы келген. Кабиназын ак клёнка-биле шып алган бис. Улус ону «Кызыл туктуң» «аза-кууза» деп шолалап алган. Чүге дизе ооң чорбас-барбас чери, кызбас ажылыдаа чок. Бежен ады чылда «ДТ-14» маркалыг чаңгыс трактор келген.

Ооң колхоз даргазы Ооржак Донгунович Санаага айтырыглар салып, ооң-биле чугаалаштым.

— Амгы үеде бистө беш улуг трактор бар. Чаорби бир автомашиналыг бис. Ооң аңгыда бистө бижыглаттынган автолавка, кижи эмнелгезинниң машинаазы база бар. Колхозтуң экономиказы чылче өзүп турар. Колхозтуң үлеттинмес фондузу 1959 чылда 372.897 рубль турган болза, 1964 чылда 733.545 рубль четкен, бо чылдың январь 1-де 1.337767 рубль болган. Тускай санда акшавыстың өөрүдээн база-ла эки. 1959 чылда 6355 турган болза, 1964 чылда 87552 рубль четкен, бо чылдың база-ла январь 1-де санаарга 95696 рубль четкен болду. Колхозчуларның ажылдан ап турары-даа шыырак. Чамдык колхозчулар ай санында 150, 160 рубль чедир аптар, ооң хойнү-даа алырлар бар. Малывыстың баш саны база-ла чыл бүрүдө өөрүделикг. Эрткен чылын 20 муң 560 баш мал турган болза, бо чылын 23 муң 34 баш чедир оскен.

Колхозчуларның материалдыг чаагай байдалы, культуразы дыка бедөзи. Бүгү-ле малчыннарның өөнүң иштин хөөлеп турган кожегелзөп. Малчыннар кыштагларында чурттаалга бажыңнары-биле хандыртынган. Эрткен чылдан эгелөөш, ийи өрөөл, крышалыг, кладовкалыг бажыңнарны тудуп эгелединс. Өгларин улгаттырар хүлөөлгевис база-ла күүсеттинип турар. Өгларинң даштын агартыр соруога-биле 3 муң метр пөстүтып алдывыс. Ферманы механизастаар, электрижидер, суур иштинге телефон киирер хүлөөлгө күүсеттинген. Ол ышкаш күрүне мурнунга алган өске-даа социалистиг хүлөөлгелеривис база-ла багай эвес күүсеттинип турар. Культура амыдырал талазы-биле келир чылын алзөн тудугларны чорудары көрдүнген. Чижөө, Культура бажыңының тудуун кызыыр, амгы клубту спорт бажыңы кылдыр эдө дериир—деп, колхоз даргазы чугаалап олурду.

Малчыннар аалдарын кезии чоруурга, оларның амыдыралчурттаалгазының культуржаазы, бай-шыдалгыр апарганы кайгамчык. Ооң чаңгыс чижөзи аныяк малчыннар Саая Оолак биле Ооржак Сендеш оларның өөнге киришкеш, көрүптөзиннер.

Өгнүң иштин хөөлиг көжегe-биле шыпкан. Чылыг-чыры-даа ажок. Национал угулзаларлыг аптаралар, ажыг-төк шкафтары, агартыр эткилөзи демир оруннар, мында салдынган бүгү-ле эт-хөреңселдер ээ-не культурлуг, арыг-шевер деп-не мактаттырып, шаңнаттырып турар бажыңнар-биле дөмей. Радиоприёмниктиг. Хүндүлел бижиктер. Оларның бирээзинде мынчаар бижээн болду: «Районнуң мурнакчы херээженнериниң хүнүн таварлаштыр «Ээ эки культурлуг өг-бүле» деп чарыштың тилелекчизи болганы дээш шаңнап тур. СЭКП райкому. Райкүүском».

В. И. Ленинниң төрүттүгеп хүнүнден бөөр 100 чыл болганынга таварлаштыр алган социалистиг хүлөөлгезинде база-ла хоолаштың. Хүндүлел бижиктериниң чанында азып каан.

— Бистиң хойжулар шүүтү Ленин башкынның төрүттүгеп хүнүн таварлаштыр алган хүлөөлгелерин шилдеп хоолаштың мынчаар аскылап алган болгай—деп, өгнүң ар өөзи чугаалады.

Хандагайтының амыдырал хандырыга комбинадының салбыры колхоз төвүнде тургустунган. Ында ол-ла Саглы чурттуг шевер кыстар даараныкчылаан, суурнуң чурттакчыларының, колхозчуларның чагыгаарын оларның күзээнин ёзугаар сеткилин хандыр даарап берип турар.

Салбырның эргелекчизи Саая Кадзар Кызылдың садыг-кооператив училищезиниң даараныкчылар салбырын дооскан болду. Ол кыс мынчаар чугаалады:

— Бистиң колхозчулар культурлуг, чараштыр кеттинеринге инак улус чүве. Олар хоорайның чурттакчылары ышкаш чаа мода ёзугаар кеттинниптерлер. Ооң аңгыда национал хепке база-ла ынак. Платьелер, юбкалар, бичии уругаар хептери, хөйленнер, костюмнер чагып даарадырындан аңгыда, национал хептерни база-ла чагып турар.

Колхоз төвүнде харылзаа конторазының салбыры база бар. Аныяк урут Сарыглар Күзенчмаага удуртказ, 7 ажылдакчылыг ол салбыр чонга төлептиг бараан болур дээш ажылдап турар. Бир хүнде-ле ортумаа-биле оон 70-80 чедир чагаа-бижиктер, 5—6 чедир посылкалар үнүп чоруп турар. Оларның чедер адрестерин көөрге, Тыванның хоорайлары, суурлары дээш Саянны ажыл, Москва, Ленинград, Новосибирск, Ыраакы Чөөн чүк дээш Совет Эвилелиниң улуг, бичё хоорайларынга, суурларынга чедер дээш болгулаар. Анаа хүнде ортумаа-биле 50—60 чедир чагаалар, алзөн каш посылкалар, шилчилгелер кээп турар.

Саглының кижилери солун, сеткүүл чагыдыл, ону номчуурунга ынак. Ол почта салбырынга хүнүүн-не «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары», «Правда», «Известия», «Комсомольская правда», «Красная звезда», «Советский спорт» солуннар, «Партийная жизнь», «Советский Союз», «Современная Монголия», «Огонёк», «Служба быта», «Работница» болгаш өске-даа хоорайларынга кээп турар.

Кижи эмнелгезиниң участогу Саглыга тургустунгандан бөөр аалзөн наш чылдар болу берген. Аарый берген кижилер анаа чыда эмнеткеш, канкадык болуп экирип, эмчилерге, ооң ажылдакчыларынга өөрүн четтиргенин илереткеш, чаңын чоруптарлар. Чаа төрүттүнген чаш кижиниң ыыды бир дугаарында-ла ол эмнелгеге дыңналып, иезер чараштыр божуп турар. Кызылдың медицина училищезиниң доозукчузу Нөрдүп Кара-Сал 1963 чылдан бөөр ында ажылдап, кижизериниң кадыкшылы дээш бүгү-ле күүнүн, билинин бараалгадып, чоннуң мактаалын чаалап алган.

Үрүлзар садында 34 ажытөл бар. Оларның хөй кезии колхозчуларнын, күрүненин долу хандырылгазында киргеп бичии кижилер ында канкадык, омак-төлгүт өзүп, культурлуг ажыы-чаңнарга өөренип турар. Ында ажылдап турар 15 кижиниң акша-шалыңын база-ла күрүне төлеп турар. Колхоз бодукүн күсели-биле яслини тудуп алган.

Аъш-чемниң болгаш үлетчердинде өөренип турар. Чүгле колхозта безин 16 кижи тускай ортумак эртемин чедип алган. Оларның хөй кезии зоотехниктер, агрономнар, мал эмчилер, бухгалтерлер, механиктер турар.

Василий Сарыг-оолович Дагбыны директорлаан Саглының сес чыл школазы республиканың эки ажыдыг, үлегерлиг школаларының бирээзи. Ол школада комсомол организациязы республиканга казбаргаан социалистиг чарышка эки көргүзүглериг болганы дээш комсомолдуң 50 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзүнде ВЛКСМ Тыва обкомунуң вымпели-биле, эртектиг белек-биле шаңналткан. Саглы школазының 1—8 класстарында 308 өөреникчи бар. «Өөренир, өөренир база катап өөренир», «Ильичиниң чагыгларын ёзугаар» диген лозунгнар, стендилер школаның класстарында деңгеттингеп. Күрүне хандырылгазында 125 кижи бар.

— Ленин башкының төрүттүнгенинден бөөр 100 чыл болур оюнга төлептиг үжуражырының белеткел ажылы бистиң школада хайныккан. Улуг башкынчының ажыл-амыдыралының дутайында номчугалар, бесседалар звеноларның, отрядтарның, класстарның, түс-түс өрөөлдериниң аайы-биле чоруп турар. Янзы-бүрү ленинчи булунчугаштар, монтажтар класстар саңында тургустунган. «Ленин бистиң-биле кады» деп аттыг улуг хемчээлдиг стендини мастерскаялга оюн туруп кылган, шиваза девискээрниге тургузар бис. Оон-даа өске лозунгнарны, чуруктарны хөйнү кылыры көрдүүтеп. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүгениниң 100 чылын таварыштыр бо школаны погаанчылар бис—деп, директор чугаалады.

Көдээ аныяктарны кежээки школазында болган СЭКПниң доңчу курузун өөренир школада марксизм-ленинизминиң үндезинилерин өөренир школада хөй санныг кижилер хаара туттунган. СЭКП-ниң доңчу курузун малчыннар оргузунга өөредирининң 3 чыл хуусаалыг болгүмнери база тургустунган. В. И. Ленинниң төрүттүгеп хүнүнден бөөр 100 чыл оюнга чедир кижи бүрүзү партия төөгүзүн өөренип эрткен турарынын сорулгазы салдынган.

Колхоз төвүнде 12 кезек черде агитбажыңнар бар. Элээн каш бажыңнарның чурттакчылары кудумчу аайы-биле агитбажың бүргүзүнде хаара туттунган. Олар аңаа доктаттынган расписание ёзугаар чыглып алгаш, В. И. Ленинниң доңчу намдарын өөренип, уруг-дарыын канчаар кижизидип, идик-хепти канчаар чараштыр, культурлуг кылдыр кедерип, чурттап орар бажыңнарын бедик культуралыг, арыг-шевер тургузарын чугаалажып, өг-бүле концерттеринге белеткеним турар.

Малчыннар ортузунда ийи кезек черде В. И. Ленинниң намдарын өөренип турар бөлгүмнер база бар.

II.
Чырык орук-биле

В. И. Ленинниң кооператив планын ёзугаар, ооң номналөөредининге, ленинчи чагыгларга үндезилээш, 1951 чылдың июнь айда Саглыга коллективтиг ажыл-агыйның эге өзээ тургустунган. Ооң бөөр шоолуг-даа хөй эвес— 17 чыл эрткен ышкажыл. «Кызыл тук» колхоз ам быжыг экономиказыг, сайзыраңгай колхозтарның бирээзин апарган.

Ол колхозтуң эге үндезилекчилериниң бирээзи, ам Саглы көдээ Советиниң даргазы Куулар Дакпаевич Семис-оол мынчаар чугаалады:

— Баштай он дөрт кижи мал-маганывысты, үреэнниң, күжүүстү каттыштырган, тараа тарыдывыс. Ооң удаваанда чаорби дөрт өрөге четтивис. Чеди айның эгезинде малды үскеш, түс-түс кадарчыларга бижыглаан. Мен сумуну секретарылавышаан, мал бригадирлеп кирдим. Баштайгы чылдарда берге-ле тургулаан болдур ийин. Бежен дөрт чылда баштайгы чүк машинаазы келген. Кабиназын ак клёнка-биле шып алган бис. Улус ону «Кызыл туктуң» «аза-кууза» деп шолалап алган. Чүге дизе ооң чорбас-барбас чери, кызбас ажылыдаа чок. Бежен ады чылда «ДТ-14» маркалыг чаңгыс трактор келген.

Ооң колхоз даргазы Ооржак Донгунович Санаага айтырыглар салып, ооң-биле чугаалаштым.

— Амгы үеде бистө беш улуг трактор бар. Чаорби бир автомашиналыг бис. Ооң аңгыда бистө бижыглаттынган автолавка, кижи эмнелгезинниң машинаазы база бар. Колхозтуң экономиказы чылдан чылче өзүп турар. Колхозтуң үлеттинмес фондузу 1959 чылда 372.897 рубль турган болза, 1964 чылда 733.545 рубль четкен, бо чылдың январь 1-де 1.337767 рубль болган. Тускай санда акшавыстың өөрүдээн база-ла эки. 1959 чылда 6355 турган болза, 1964 чылда 87552 рубль четкен, бо чылдың база-ла январь 1-де санаарга 95696 рубль четкен болду. Колхозчуларның ажылдан ап турары-даа шыырак. Чамдык колхозчулар ай санында 150, 160 рубль чедир аптар, ооң хойнү-даа алырлар бар. Малывыстың баш саны база-ла чыл бүрүдө өөрүделикг. Эрткен чылын 20 муң 560 баш мал турган болза, бо чылын 23 муң 34 баш чедир оскен.

Колхозчуларның материалдыг чаагай байдалы, культуразы дыка бедөзи. Бүгү-ле малчыннарның өөнүң иштин хөөлеп турган кожегелзөп. Малчыннар кыштагларында чурттаалга бажыңнары-биле хандыртынган. Эрткен чылдан эгелөөш, ийи өрөөл, крышалыг, кладовкалыг бажыңнарны тудуп эгелединс. Өгларин улгаттырар хүлөөлгевис база-ла күүсеттинип турар. Өгларинң даштын агартыр соруога-биле 3 муң метр пөстүтып алдывыс. Ферманы механизастаар, электрижидер, суур иштинге телефон киирер хүлөөлгө күүсеттинген. Ол ышкаш күрүне мурнунга алган өске-даа социалистиг хүлөөлгелеривис база-ла багай эвес күүсеттинип турар. Культура амыдырал талазы-биле келир чылын алзөн тудугларны чорудары көрдүнген. Чижөө, Культура бажыңының тудуун кызыыр, амгы клубту спорт бажыңы кылдыр эдө дериир—деп, колхоз даргазы чугаалап олурду.

Малчыннар аалдарын кезии чоруурга, оларның амыдыралчурттаалгазының культуржаазы, бай-шыдалгыр апарганы кайгамчык. Ооң чаңгыс чижөзи аныяк малчыннар Саая Оолак биле Ооржак Сендеш оларның өөнге киришкеш, көрүптөзиннер.

Өгнүң иштин хөөлиг көжегe-биле шыпкан. Чылыг-чыры-даа ажок. Национал угулзаларлыг аптаралар, ъштчем, хеп шкафтары, агартыр эткилөзи демир оруннар, мында салдынган бүгү-ле эт-хөреңселдер ээ-не культурлуг, арыг-шевер деп-не мактаттырып, шаңнаттырып турар бажыңнар-биле дөмей. Радиоприёмниктиг. Хүндүлел бижиктер. Оларның бирээзинде мынчаар бижээн болду: «Районнуң мурнакчы херээженнериниң хүнүн таварлаштыр «Ээ эки культурлуг өг-бүле» деп чарыштың тилелекчизи болганы дээш шаңнап тур. СЭКП райкому. Райкүүском».

В. И. Ленинниң төрүттүгеп хүнүнден бөөр 100 чыл болганынга таварлаштыр алган социалистиг хүлөөлгезинде база-ла хоолаштың. Хүндүлел бижиктериниң чанында азып каан.

— Бистиң хойжулар шүүтү Ленин башкынның төрүттүгеп хүнүн таварлаштыр алган хүлөөлгелерин шилдеп хоолаштың мынчаар аскылап алган болгай—деп, өгнүң ар өөзи чугаалады.

Хандагайтының амыдырал хандырыга комбинадының салбыры колхоз төвүнде тургустунган. Ында ол-ла Саглы чурттуг шевер кыстар даараныкчылаан, суурнуң чурттакчыларының, колхозчуларның чагыгаарын оларның күзээнин ёзугаар сеткилин хандыр даарап берип турар.

Салбырның эргелекчизи Саая Кадзар Кызылдың садыг-кооператив училищезиниң даараныкчылар салбырын дооскан болду. Ол кыс мынчаар чугаалады:

— Бистиң колхозчулар культурлуг, чараштыр кеттинеринге инак улус чүве. Олар хоорайның чурттакчылары ышкаш чаа мода ёзугаар кеттинниптерлер. Ооң аңгыда национал хепке база-ла ынак. Платьелер, юбкалар, бичии уругаар хептери, хөйленнер, костюмнер чагып даарадырындан аңгыда, национал хептерни база-ла чагып турар.

III.
„Өөренир, өөренир база катап өөренир“

В. И. Ленинниң бо чагыын Саглының улуг, бичё кижилери ыдыктыы-биле күүседип турар. Ленинниң чагыын ёзугаар өөренгеш, бедиктерже үлгүр чалгынныг болу бергенинерин саны-даа эңдерин. «Кызыл тук» колхозту үндезилеп тургускан кижилерин бирээзи, ам хөй мал бригадири, хоочун коммунист Б. Ч. Бузур-оолдуң оглу Доржу Саглы школазынга өөренип турган, Доржу Бузур-оол ам техника эртемнериниң кандидады, «Тыва кобальт» комбинаттың кол металлургу болгай. Бо чөр чурттуг араттарның аазы-төлү С. К. Аңгыр-оол, Александра Ооржак, Көк Соржу, Куулар Серенмаа, Саая Дамчай-оол, Монгуш Бичиш, Ооржак Опал олар дээди эртемин чедип алган, каш чылдар бурунгаар өөренип турганы Саглы сес чыл школазында башкылай берген. Куулар Карим Томскиге дээди эртем чедип алган, ам Тес-Хем районнуң кижи амчизи, Ооржак Мижит база-ла дээди эртеминиг. Саая Коңзап, Ооржак Күр-Седи, Саая Севитпаа, Сат Көгел, Ооржак Күзенмаа, Сендеш Бузур-оол, Ооржак Коңзай-оол, Василий Дагбыш олар төрээн школазында башкылавышаан. Кызылдың башкы институдунда бот-өөредилге-биле өөренип турарлар.

Саглы школазынга өөренип турган дыка хөй кижилер ам Улан-Удэниң, Иркутскиниң, Красноярскиниң, Кызылдың болгаш өске-даа хоорайларының дээди өөредилге чердеринде өөренип турар. Чүгле колхозта безин 16 кижи тускай ортумак эртемин чедип алган. Оларның хөй кезии зоотехниктер, агрономнар, мал эмчилер, бухгалтерлер, механиктер турар.

Василий Сарыг-оолович Дагбыны директорлаан Саглының сес чыл школазы республиканың эки ажыдыг, үлегерлиг школаларының бирээзи. Ол школада комсомол организациязы республиканга казбаргаан социалистиг чарышка эки көргүзүглериг болганы дээш комсомолдуң 50 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзүнде ВЛКСМ Тыва обкомунуң вымпели-биле, эртектиг белек-биле шаңнаткан. Саглы школазының 1—8 класстарында 308 өөреникчи бар. «Өөренир, өөренир база катап өөренир», «Ильичиниң чагыгларын ёзугаар» диген лозунгнар, стендилер школаның класстарында деңгеттингеп. Күрүне хандырылгазында 125 кижи бар.

— Ленин башкының төрүттүгениниден бөөр 100 чыл болур оюнга төлептиг үжуражырының белеткел ажылы бистиң школада хайныккан. Улуг башкынчының ажыл-амыдыралының дутайында номчугалар, бесседалар звеноларның, отрядтарның, класстарның, түс-түс өрөөлдериниң аайы-биле чоруп турар. Янзы-бүрү ленинчи булунчугаштар, монтажтар класстар саңында тургустунган. «Ленин бистиң-биле кады» деп аттыг улуг хемчээлдиг стендини мастерскаялга оюн туруп кылган, шиваза девискээрниге тургузар бис. Оон-даа өске лозунгнарны, чуруктарны хөйнү кылыры көрдүүтеп. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүгениниң 100 чылын таварыштыр бо школаны погаанчылар бис—деп, директор чугаалады.

Көдээ аныяктарны кежээки школазында болган СЭКПниң доңчу курузун өөренир школада марксизм-ленинизминиң үндезинилерин өөренир школада хөй санныг кижилер хаара туттунган. СЭКП-ниң доңчу курузун малчыннар ортузунга өөредирининң 3 чыл хуусаалыг болгүмнери база тургустунган. В. И. Ленинниң төрүттүгеп хүнүнден бөөр 100 чыл оюнга чедир кижи бүрүзү партия төөгүзүн өөренип эрткен турарынын сорулгазы салдынган.

Колхоз төвүнде 12 кезек черде агитбажыңнар бар. Элээн каш бажыңнарның чурттакчылары кудумчу аайы-биле агитбажың бүргүзүнде хаара туттунган. Олар аңаа доктаттынган расписание ёзугаар чыглып алгаш, В. И. Ленинниң доңчу намдарын өөренип, уруг-дарыын канчаар кижизидип, идик-хепти канчаар чараштыр, культурлуг кылдыр кедерип, чурттап орар бажыңнарын бедик культуралыг, арыг-шевер тургузарын чугаалажып, өг-бүле концерттеринге белеткеним турар.

Малчыннар ортузунда ийи кезек черде В. И. Ленинниң намдарын өөренип турар бөлгүмнер база бар.

IV.
Ажыл шагы төне бээрге

Кежээки ышкыр дүшкеп. Ильичиниң лампочкалары Кызыл-Тей суурнуң бүгү-ле бажыңнарын, кудумчуларын чайынналыр чырыдыпкан. Шевергин кеттинген кижилер клубче, библиотекаже оюнкаткылыг чоруп турдулар.

Библиотекага киргеп кеадым. Солуннарның, журналдарның чаа номерлерин, номнар номчугулаан кижилер ында олурушкан. «Кезээде дириг В. И. Ленин» деп аттыг монтаж тода, чараш болу берген көстүп тур. Ында улуг башкынчының чуруу база аңаа хамаарышкан өңнүг чуруктар, ол монтажтың адаанда стол салган, ооң кырында В. И. Ленинниң чогаалдарын, ооң ажыл, амыдыралының дутайында номнар салдынган.

Библиотеканың номчукчулар ортузунда кандыг ажылдарны чорудуп турарын ооң эргелекчизи Куулар Чечекмаадан айтырып, сонуургадым. В. И. Ленинниң чогаалдарын өөренири, номчуурубиле бижидип ап турар кижилерниң мооң мурнунда чылдардан ыракта хөвүдээнин, ооң аңгыда башкынчының ажыл, амыдыралы бижээн сактышкынналарын, номнарны хөйү-биле ап номчуп турарын, кандыг номчулга конференцияларын, номнар таныслбырларын чорутканын, делгелгелерни организастаанын чугаалады.

— Чоокта чаа «Культурлуг ажыы-чаң дең чү? дээн темага диспутту эрттирдинис. Аңаа Ленинниң чогаалдарынга ойлаттынган кижилер, ажылдарындан хөй чижектерни ажыглаан бис. Ыаңгыя башкынчының «Коммунистиг кижиандыгга дугайында», «Аныяктар дугайында» номнарын болгаш культурлуг ажыы-чаң дугайында бижээн ажылдарындан чижектерни алгылаан бис — деп, Канскиниң библиотека техникумун дооскан аныяк эргелекчи мээң айтырымыма мынчаар харылзады.

Ол кежээ клубка бот-тывынгыр уран чүүл коллектив Октябрь байырлалында көргүзер концертти белеткээн турлар. Улуг Ленинниң дугайында ырлар хойдан күүседирге сонганың ажык кезеңээн өттүр дашкаар чаңгыланып үнүп, өткүт, чоргаараздыг, хүндүткелдин-биле дыңналып турду.

Клубка өг-бүле, квартал концерттерин доктаамал үндүрери сагыжымарга база-ла ики чаңчыл болу берген. Аңаа В. И. Ленинниң, ооң тургускан Коммунистиг партиязының, Төрээн чуртуң дугайында ырлар, шүлүктер чаңгыланып, кижилериниң сеткил-сагыжын сергедип, Ильичиге, төрээн Коммунистиг партиязынга, совет күрүнезинге кыыгаар чок мнакшылын хайныктырыптар.

Ленинчи идеялар Саглының кырынга чырык херел болуп чайынналып келгеш, чериң үнүш-дүжүттүр болдуруп, черниң кырын каш чүүл малбиле каастапкан, кижилериниң амыдыралын таныттынмас кылдыр чаартып, чаа, совет боттуг амыдыралды тургузупкан, анда чурттап, ажылдап турар тыва, орус кижилериниң найырлын каңнаан, кижилерин эртем-биликке чалгынныктырыптар.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Авторнуң фотолары.

★ ★ ★

УСТҮНДЕ ЧУРУКТА: Саглы сес чыл школазының 2 «а» класында орус дыл мичээлиниң эртип турары. Башкызы Ооржак Биче-ооловна КҮНЗЕҢМАА.

АДААНДА ЧУРУКТА: «Кызыл тук» колхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи, хоочун коммунист Саая Дүптешович АГБААННЫҢ сарлыктар кадарып чоруурун.

★ ★ ★

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААР, ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ ЧУРТТААР!

раззия Сергей Тюленин 1942 чылдың ноябрьның 6-дан 7-же дүнезинде Красодонвуң школазының кырында кииседип, аскан. Ада-чурттун Улуг дайынында комсомолдуң мааддырлыг чоруун дээди шаңнал — Ленин ордени-биле үнелээн.

50 болган 60 чылдарның аныяктары бо тоогулуг чаа үечадага 40 чылдарның комсомолчуларының мааддырлыг эстафетазын хүлээп алган эрестиг чоруун ораалар. Аныяк холдарның кур черде хову турлагларынга, Усть-Илимск хоюугаан база делегейин долгаадып делегей океанының хаяларынга ап чоран туктары киискин турган. Коммунистиг күш-ажылдың техперинге дамчып чоран туктар база мында. База катаң шаңнал дүгайында Чарлык. Комсомолдуң хөрээнде Ленинниң база бир ордени.

Хайныпын турар энергиялыг, хөглуг амыдыралдыг, күүлдерии болган чүткүлдерии боттандырарынга турушкуг, бөргелерии ажыл эртер комсомолуу характериг, Советтер чуртунуң кайгамчык солдат. кыстары ол хүн парадка келгеннер. Төрээн чурт советтиг аныяктарның коммунистиг кижизидилгеанинге комсомолдуң ачы-хавыяазын болгаш чалыы назынның эрес-мааддырлыг күш-ажылын, дерт болгаш беш удаа демдеглээн дугайын дыңнаан тур бис.

Комсомолчу кол түп В. И. Ленинниң Мавзолейиниң баары-биле киискин бар чораан. Коммунизмниң аныяк чуртуузукчуларының эвилелиниң дайынчы тутунга чүүле дерт хүнүнүң мурнунда алдыгы орден — Октябрь революциязы орден кадаттынган. Ол шаңнал солдат, ыыстарның сеткил-сагыжын өөрүнүү болгаш чоргаарал-биле долдуруп, ленинчи идеалдарны боттандырар дээш чаа үүле-шиттерже оларны кыйгырып турар.

СОТА-ның корреспондентилери Кымыл шоодуң бүгү таладарындан репортажты чоруудуп тур.

Бөгүн мында келген кижилерниң аразында портфель туткан солдат, кыстар хөй. Москвадан педагогия техникумунуң IV курузунуң студентизи Ирина Хороводнова качозидеп шуут-ла митингтиг келгенин ол. Ирина— өөредилгенин тергиини.

— Мындыг байырлалга киришкенивиске, бистиң комсомолувусту Октябрь революциязы орден-биле шаңнаанывыга мен болгаш мээң өнүүктерим өөрүү база чоргаарлыны турар. Чартык чыл болган башкылар болур бис. Келир үеним кижизин кижилерииге бүгү күүзүүсту бараалтыр бис деп комсомолчу сагыыдыгы күш-ажылын дерт болгаш беш удаа демдеглээн ап, дүк кыргыдазын кевүедип турар.

Комсомолчу аг-бүлениң амыдыралы чүге аныяк-биле кызыгаарлаттынмаан. Владимир 1966 чылда хөйну дүгеен кыргыырының талазы-биле республика маргылдазының киришкеп, анда улуг уяс аразынга ийгии черии, а аныяк кыргычылыг аразынга бир дугаар черии алган.

Владимир оң чыдың чайынында Оренбург облаһка организастап эрттиргеи Россия Федерациязының шилиидең кыргыычылыларының маргылдазының киржип, 20 хөйну 77 минута 47 секунда үемин иштинде, азы бир хөйну 3 минута 9 секунда иштинде кыргааш, Россия Федерациязының дээре кыргыычызы деп дипломну алган.

Бо чылдың чазынында Владимир дээре кыргыычыларының республика маргылдазында хүндүлээ бижинии-биле болгаш «Колос» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Комсомол райкомунуң оларны чыл бүрүде эки күш-амыйчы көргүзүглери дээш шаңнаан Хүндүлел бижинитери база бар.

Аныяк аг-бүле ауъштеки чем ижип олурда, слардан:

— Ам мээң амыдыңга үргүлүү турупканыңар ол бе?— деп айтырдым.

— Ындыг ийин — деп, Владимир биже Любовь бир үнбиле ыяды харылааш, чазык хүлүзүрадулер.

Аныяк кижилерии амыдыралга ынакшыл, амыдга хандыкшыл чалгынналдырып турары иидең. Оларга идегел улуг. Ам Владимир 25, Любовь 23 харлаар.

Олар ийиязын айда 300 ажыг ажынны ажыядап ап турарлар. Владимирге бөлгаш Любага көп чүве чүгле анша ажылдап алыры эвес. Олар чурттаргазының кол чүүл ыяыдыр шилип алганы — мал ажылынга ыыгыгаар чүл ынантар. Оларның ада-иелери шаанда туруп малчын араттар чораан. Ынчангаш үктүг малчыннар болганында олар чөгаарланыр.

Малчын республикаазының ниити ажыл-херээнге боттарының үнүг-хуузун кииредп дээш чүтүлүүг амыдап турар Владимир биле Л. Сундүйларның болгаш өске-даа хөй-хөй малчын аныяктарның күш-ажылчы үлегер-чижээ Тывазының аныяк өскенинге: «Мал амыдыңче келиңер, ооллар, кыстар!» деп кыйгырыгны салып турар.

Д. АНАЙ-ООЛ,
бистиң тускай корр.

ЧУРУКТА: Владимир, Любовь Сундүйлар уруу Саяпаабиле чаа келген селүп, сеткүүдерии машина чанында номчуп олурда. М. Лопатин чурукка тыырганы бо.

ХАМААТЫ МӨЗУ

Аныыңга кызыыган, эш-өөрүнге эзелек, найырлыг амыяк малчын аг-биле дугайында чугаа болу бээрге, Бин-Хемде «Өөк» совхозтуң малчынмары Владимир биле Любовь Сундүйларның аг-бүлезин дораан-на адаар.

Бо аныяк аг-бүле культурлуг, бай-шыырак чурттап өөрүп. Оларның улуг уруу Саяна ам уш, а оон дунмаазы Алёна ам бир харлаар. Өг-бүленің бажыңы чаа, иштии деллеп, чырык, чылыг бажың иштинтинің дериг-херекселеи шевөөргин, эмгелиг. Электрп чырыы кииртикген. «Рекорд-66» деп радиоприёмник чугаалап турар.

Комсомолчу аг-бүлениң байны чүгле ында эвес. Владимир совхозтуң Кешпайда эң улуг, комплекстиг механизастаан № 1 хөйну бригадазының бригадири. 3400 ажыг хөйлуг бо бригаданың кежигүннери Сундүйларны шынаргы хүндүлээр, оларның-биле суменелиип ажылдазарыны чазыыкаан.

Ындыг улуг идегелди бо аныяк аг-бүле канчап чедип алганы? Оон кол үндезини амыяк аг-бүленің онаашкан амыңынга бедик харыысалгазыны, кижизиг хамааты мөзушыкнары, эки организаинчы мергежилдии болуур.

Олар хөйнулап эгелээн баштайгы чылында төрүүр чүс хөйга онааштыр 96 хураган, бир хөйдан-на 3,4 иг дүк, оон дараазында чылда 101 хураган, 3,4 иг дүк, 1967 чылда 102 хураган, 3,6 иг дүк алган, а ол чылдың күзүнүнден бээр 270 ишкарны кадарып эгелээн. Кошкарларының күш-деңгелии эки, бо чылын бир кошкардан-на ортумаа-биле 6,2 иг дүктү ыыгрып алган.

Бо аныяк малчыннарга арга-дуржулгазын дамчыдып берип, оларны амыңынга ынак кылдыр өөредип кааи хоочун малчыннарның аттарын олар боттары чоргаарал-биле адап ораалар. Ол дээрге. Монгуш Балчый, Насаи Доржу, Күүнүгет Сеидаиы, Монгуш Мөңге олар-дыр. Төрүүр чүс хөйга онааштыр олар тус-туста чылдың-на чүс ажыг хураганны ап, дүк ыыгрыгдазын кевүедип турар.

Комсомолчу аг-бүлениң амыдыралы чүге аныяк-биле ыыгаарлаттынмаан. Владимир 1966 чылда хөйну дүгеен ыыгрыырының талазы-биле республика маргылдазының киришкеп, анда улуг уяс аразынга ийгии черии, а аныяк ыыгрыычылыг аразынга бир дугаар черии алган.

Владимир оң чыдың чайынында Оренбург облаһка организастап эрттиргеи Россия Федерациязының шилиидең ыыгрыычыларының маргылдазының киржип, 20 хөйну 77 минута 47 секунда үемин иштинде, азы бир хөйну 3 минута 9 секунда иштинде кыргааш, Россия Федерациязының дээре кыргыычызы деп дипломну алган.

Бо чылдың чазынында Владимир дээре кыргыычыларының республика маргылдазында хүндүлээ бижинии-биле болгаш «Колос» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Комсомол райкомунуң оларны чыл бүрүде эки күш-амыйчы көргүзүглери дээш шаңнаан Хүндүлел бижинитери база бар.

Аныяк аг-бүле ауъштеки чем ижип олурда, слардан:

— Ам мээң амыдыңга үргүлүү турупканыңар ол бе?— деп айтырдым.

— Ындыг ийин — деп, Владимир биже Любовь бир үнбиле ыяды харылааш, чазык хүлүзүрадулер.

Аныяк кижилерии амыдыралга ынакшыл, амыдга хандыкшыл чалгынналдырып турары иидең. Оларга идегел улуг. Ам Владимир 25, Любовь 23 харлаар.

Олар ийиязын айда 300 ажыг ажынны ажыядап ап турарлар. Владимирге бөлгаш Любага көп чүве чүгле анша ажылдап алыры эвес. Олар чурттаргазының кол чүүл ыяыдыр шилип алганы — мал ажылынга ыыгыгаар чүл ынантар. Оларның ада-иелери шаанда туруп малчын араттар чораан. Ынчангаш үктүг малчыннар болганында олар чөгаарланыр.

Малчын республикаазының ниити ажыл-херээнге боттарының үнүг-хуузун кииредп дээш чүтүлүүг амыдап турар Владимир биле Л. Сундүйларның болгаш өске-даа хөй-хөй малчын аныяктарның күш-ажылчы үлегер-чижээ Тывазының аныяк өскенинге: «Мал амыдыңче келиңер, ооллар, кыстар!» деп кыйгырыгны салып турар.

Д. АНАЙ-ООЛ,
бистиң тускай корр.

ЧУРУКТА: Владимир, Любовь Сундүйлар уруу Саяпаабиле чаа келген селүп, сеткүүдерии машина чанында номчуп олурда. М. Лопатин чурукка тыырганы бо.

ОЛИМПИАДА ДООЗУЛГАН

Мехнкога октябрь 27 өөрүшкү-байырлалдыг-даа. арай сагышсыранчыг-даа хүн болган. Чарлыышкыннын өйү келген. Бистиң планетавистың эң эки спортчулары—мүң-мүң аныяк кижилер кайгамчык чараш стадионнарга, коичуг эки спорт аалдарынга болгаш бассейиперге дүргеининг, шыырак, авиантырының маргылдазының кылбышаан, олимпийжи суурга ийгырадыг чурттап келген.

Амты үениң ол эң улуг Олимпиадазы спорт төөгүзүнүң чайынналчан демдеглелзрии болуп доозулган.

Дөртеи үш күрүвеиың спортчулары олимпиякга медальдар-биле шаңнаткан.

Совет олимпиячилер Мехнкога 29 алдын, 32 моңгун болгаш 30 хүлер медальдар-биле шаңнаткан.

Оюннар хагдыңарынга баар деп тура, хүндүс бистиң олимпиячилеривис XIX Олимпиаданың лауреаттарынга байыр чедирер дээш, олимпийжи суурнуң ажык театрының олуттарынга чыглаа. ССРЭ-ниң спорт шинтилелдериниң болгаш организацияларының эвилелиниң Төп Чөвүлелиниң даргазы С. П. Павлов оларга чылыг сөзүн чүткээзаш, олимпиячи чемпионнарга—боксёр Валерий Соколовга, волейболистер Инна Рыскалыга, Вера Галушкага, Нина Смолеевага, Роза Салиховага, Валентина Виноградовага болгаш Галина Леонтьевага. Эдуард Сибиряковка, Валерий Кравченкога, Владимир Белявске, Владимир Ивановка, Евгений Лапшинскийге, Виктор Михальчужка спорттун алдарлыг мастерлерии деп хүндүлүг ат тыпсыр дугайында документ номчуп дыңнаткан.

Олимпиаданың сөөлгү хүнүнде чаңчысканың ёзугаар чаңгыс-да маргылдаа болган: кол стадионга аът спортчуларым хүндүс моондактар эртериниң маргылдазын кылган. «Улуг шаңналды» Канаданың командазы алган.

...Аргыштырып кааи беш дээрбектиг ак тук кииспп. олимпийжи от чайыналдыр кыыпшаан. XIX Олимпиаданың аалчыларга хүндүткелдиг, өөрүшкүлүг, чугаажыг эзлери-биле олимпийжилер сөөлгү катап ужурашкан.

Президент олудунга Мексика Республиканың удурткучузу Густаво Диас Ордас көстүп келген. Чырык өже бээрге, сайгылгаан-биле чыырттындыр «Мехико-68» деп дээжээ сөстер көстүп келген. Салют чайланган, туниелден баштайгы тук тудукчуну үнүп келген. Ол Грецияның туғаи тудуп алган көстүп келген. Олимпийжи от удаа бүрүде ол чурттан чорук кылып үнер. Национал ырларның аялгалары уянгылыг дыңнаалыш турда, долгандыр чыскаалыңкан туктар парады оожум чоруп турган. Туктарны эң төлептиглер туткан. Бистиң чурттувустуң кызыл тугун делегейиин эң моге кижизи — Леонид Жаботинский бурунгаар сунган солагай холунга тудуп чораан. Тук тудукчулары болгаш оларның дузалакчылары шөл оргуулуга чыскаалыпкан, чурттарның аттарын бижээн көргүзүлер барык чүс метр дурттуг богза дег шуужа берген.

Тук тудукчулары ногаан шелге чартык дээрбек кылдыр чыскаалыпкан. Делегейиин олимпийжи комитединиң президентизи Эверп Броидедж микрофон чанынга чедип келген. «Мексиканың президентизи Густаво Диас Ордаска, Мексиканың улузунга, бо хоорайның эрге-чагырга черлеринге. Организажчы комитетиң чүректиг эң хөнүзындан өөрүп четтиргеиивисти Делегейиин олимпийжи комитединиң өмүнээзиидеи илергейледим» —дел, ол медегээн.

Президент олимпийжи оюннарны хагдыңаган деп чарлаап, чаңчылчаавын ёзугаар бүгү чурттарның аныяктарын дөрт чыл эртерге Олимпиадага катап чыгзырыпче чалаан. «Оюннар өөрүшкүүп, эң-кайгарадлыг үнер дөзү болгаш, олимпийжи от диптеи дипче шилчип, кижи төрелгетенге бараан болзуң»—деп, Брэндедж йөрээген.

Кызыл шелге ол өйде шуужип кииргеи. Линияттыг чөөрби чылдарның селемелер кылаңнаары ол байырлалга илдең көстүр, баштайгы бөш чылдарның индустриалдыг түзүг даап-шимээнии, дөртеи чылдарның сүрлүг базымнары дыңналыр, алдан чылдарның космосче ужудушкуннары... биилдинер.

ВЛКСМ-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. Трушин аныяктарга плеткел кылган. Ленинчи комсомолга, бүгү совет аныяктарга бистиң алдарлыг Коммунистиг партиивыстың адаргүндүзүнден болгаш үлегериидеи артык бедик алдарлыдыр, оон артык соруг киирарынга үлегер-даа чок. Комсомол бодувуң будурер иш бүрүүзүн партиивның бедик идеалдары-биле хемчээп көөр деп, В. Трушин чүгээлаан.

Кезек када ырлыын турган соонда хүндүткелдиг хогжум ылгазы чаңчылааны турда, аныяктарның төлээлекчилери В. И. Ленинниң Мавзолейиниче үгээаш чорушкан. Улуг Ленинге ынаажылдың болгаш ханы хүндүткелдиң демдээ — чечектерии бөгүн Мавзолейниң мурнунга салмырын күүнээлдыр, гвардейжилерии, аныяктың ыыгыын солдаттыг кыстары, ховулар биле фермаларның, нефтиниң тымыш черлерии биле лабораторияларның, дээди өөредилгe черлерии биле өөредилгe классгарының төлээлери — оларга чурттун чалыы назынны бүүдүрен дааскан.

Комсомолчу кызыл тукгарны могейткеи. Ооллар, кыстар дискек кырынга олургаи, Мавзолейже савалардыг дериг чечектер холдар дамчыштыр шуужүккеи.

1924 чылда РКАЭ-ниң VI съездиниңге хүлээп алдынган манифестиң сөстери ол өйде сагышка кирер. Сеткилп чайныккан үнүүг кыстың чугааланы шелге чаңгыланган:

«Комсомолду Ленинниң ады-биле адаар — бо ышпиирии үндүргениивистиң ужуру болза адаар сөске коп болзуун дивээн, бүгү аттарның эң эжизии эдилекээр күзел сүрбээп, чүгле ойдур улуг кижиниң чурааскалын хүндүткелбиле демдеглеп ыыар-даа дээвэ.

Чөөл! ССРЭ-де чурттан турар бүгү улустарның бүгү ажылчы аныяктары боттарының мурнакчы отрады — Аныяктарның Коммунистиг Эвилелиң-биле кады ленинчи ёзу-биле чурттаар кылдыр өөренип алыр. Ленинниң биске берген чагыглаарын боттандырып ажылдаар болгаш демисежир чаңгыс аай тура-соруктуг, бышкыг шинтиилии болзун дээш, ол атты хүлээп алган бис».

Ленинчи комсомолдуң чартык чүс чылдыг маадыр төөгүзүнде денгежиилер! Комсомолчу аалдарның туктарын, демисеилии болгаш тиилелеригиң туктарын киирипер!— деп команда бердин

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үдезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. октябрь 31 | ЧЕТВЕРГ | № 257 (7099) | Өртээ 2 көп.

Эш Дмитрий Федорович Устиновка

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчызы Силерге Силерниң алдан харлаан хүнүңерде изиг байырын чедирип тур.

Хөй чылдарда чурттап, чаагай кадыкшылды болгаш совет улустуң чаагай чоруу дээш, бистиң чуртувуска коммунизмниң тиилелгези дээш моон соңгаар-даа үре-түннелдиг ажылды Силерге күзеп тур, Дмитрий Федорович.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Эш Д. Ф. Устиновту Ленин ордени-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга шылгарангай ачы-хавыязы дээш база тергиттингеш хүнүңде бээр алдан харлааныбиле холбаштыр СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ниң секретары эш Дмитрий Федорович Устиновту Ленин ордени-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1968 чылдың октябрь 29.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1968 чылдың октябрь 30-де СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленуму ажыттынган.

«Көдээ ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин күүседип турарының дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш **Л. И. Брежневтиң** илеткелин Пленум дыңнаан.

Илеткелдиң талазы-биле Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **П. Е. Шелест**, СЭКП-ниң Оренбург обкомунуң бирги секретары эш **А. В. Коваленко**, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **Д. А. Кунаев**, СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары эш **Г. С. Золотухин**, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш **Г. И. Воронов**, СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң бирги секретары эш **А. А. Кокарев**, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **Ш. Р. Рашидов**, Воронеж областың Панинск районунуң «Михайловский» совхозунуң салбыр эргелекчизи эш **Р. А. Бельских**, ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри эш **Е. Е. Алексеевский**, Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш **Т. Я. Киселев**, СЭКП-ниң Татар обкомунуң бирги секретары эш **Ф. А. Табеев**, СЭКП-ниң Волгоград обкомунуң бирги секретары эш **А. С. Дрыгин** олар санал берген.

Пленум ажылын үргүлчүлеп турар.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЙТЫРЫГЛАРЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ XXIII СЪЕЗДИНИҢ БОЛГАШ СЭКП ТК-ныҢ ПЛЕНУМНАРЫНЫҢ ШИИТПИРЛЕРИН КҮҮСЕДИП ТУРАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

1968 чылдың октябрь 30-де СЭКП ТК-ның Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткели

Эштер! Партияның XXIII съездиниң шиитпирлерин күүседиптиваан, совет улус ажыл-агый болгаш культура туруштуушкунунга улуг чедиишкиннерни чедип алган. 1966—1968 чылдарда ССРЭ-ниң үлешкүр продукциязы барык 30 хуудга улгадыр. Үлетпүрүнүң 1000 ажыг улутулуг бүдүрүлелерин болгаш объектилерин тудар. Аар үлетпүр улам ынайгы хөгжүдээн алган. Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң ниити продукциязы дыка улгатkан. Элээн хөй өйү келген техниктиг айтырыгларны шиитпирлээн. Көдээ ажыл-агый бодунуң хөгжүлээниниң чаа базыынарын кылган.

Бо чылдарның дургузунда ажыл төлевириниң күдүлү деннелиг бедиткени, чамдык алырларның болгаш профессиялардың ажылдакчыларының ажыл төлевирин тазыныттырганы, пенсия хандырылгазын улгатырганы дээн ышкаш болгаш өскелээ чугула социал-экономиктиг хемчегларни ап орутkан. Оон түңнелинде 1966—1968 чылдарның дургузунда ажылчы чоннарның кижи бүрүзүнге онаалтыр боттуг орулгалар 20 хуу ажыг улгадыр өйдөкпе азы чыл бүрүде ортумаа-биле 6,4 хуу өзер.

Улус чырыдышкынын болгаш культура чедиишкиниг хөгжүп турар. Чүрттө чаа 37 үзүм өскелилге черлерин ажытkан, дээди өскелилге черлериниң студентилериниң саны 600 мун кижиге өскен, а өртүмек түскай өскелилге черлериниң сургуулдары алды чүс мун ажыт кижиге ковудаан. Профессионал-техниктиг, а база ол ышкаш ниити өртүмек өскелидге улам ынайгы хөгжүлдени алган. Совет әртемденнер, бистиң бүгү әртемивис чаа-чаа улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Ам уеде бүгү чүрттө әзулуг-ла бүгү улустуң шимчээшкинин калбарган. Кижи төрелгетеннин тоогузунде эң-не кайгамчыктыг хүннериниң бирээзи — улуг боллачы болгаш революсчу, совет улустуң, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының баштынчызы болгаш башкызы Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оң чоокшулап олурар. Үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның, транспорттуң болгаш тудугнуң ажылдакчылары — бүгү профессияларның болгаш харилзынның кижилери ол хүнге боттарының күш-ажыктыг белектерин бараалгадып турар. В. И. Ленинниң хорулуткан хүнүнге алдар кылыр бөлүк чыл планын 1970 чылдың ноябрь 7-ге чедир күүседири дээш социалистиг чарыш бүгү чүрттү, бүгү совет улусту хаара туткан. Бистиң өзүлдевистиң фактызары болгаш сан-чурагайлары, чүрттүн Пленумувустуң өмүнээзинден ол кайгамчыктыг шимчээшкинге изиндиле байыр чедирерип база социалистиг чарышка улуг чедиишкиннерни хөорайның болгаш көдээниң чоннарээ көрүнер.

Бистиң өзүлдевистиң фактызары болгаш сан-чурагайлары, чүрттүн Пленумувустуң өмүнээзинден ол кайгамчыктыг шимчээшкинге изиндиле байыр чедирерип база социалистиг чарышка улуг чедиишкиннерни хөорайның болгаш көдээниң чоннарээ көрүнер.

Бистиң өзүлдевистиң фактызары болгаш сан-чурагайлары, чүрттүн Пленумувустуң өмүнээзинден ол кайгамчыктыг шимчээшкинге изиндиле байыр чедирерип база социалистиг чарышка улуг чедиишкиннерни хөорайның болгаш көдээниң чоннарээ көрүнер.

I. Көдээ ажыл-агый талазы-биле партияның шиитпирлери амыдыралга чедиишкинниг боттанып турар

Эштер! СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлеринде көдээ ажыл-агый айтырыглары дыка улуг черни ээлеп турарын билир болгай силер. Көдээ ажыл-агый болза улус ажылагыйының дыка делгем, амыдыралчы чугула адыры дээрзин партия барымдаалап турар. В. И. Ленинниң өөреткени ышкаш, быжыг көдээ ажыл-агый базазы чокка «кандыг-ла көдээ ажыл-агый тургузуушкуну болдунмас...»

Улус ажыл-агыйының бө адырының аажок улуг ужур-дузазын көргеш, СЭКП ТК-ниң Политбюрозу амгы Пленумуң хүн айтырынга көдээ ажыл-агый талазы-биле XXIII съездини, СЭКП ТК-ның март болгаш май Пленумнарының шиитпирлерин күүседип турарының дугайында айтырыгны тургускан. Оон-биле холбаштыр Политбюро чүрттүн көдээ ажыл-агыйының улам ынайгы хөгжүдезиниң айтырыгларын база көөрүп эргежок чугула деп санаан турар.

Хамыктың мурнунда көдээ ажыл-агый талазы-биле партияның шиитпирлери болгаш оон планнары канчаар күүсеттинип турарының дугайын, сөөлгү чылдарның дургузунда ол адырның хөгжүлдезинде кандыг-кандыг эң чугула өскерилишкиннер болганын чугаалаарын чөпшээреп көрүнер.

Көдээ ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлери бүгү партияның болгаш чоннуң иниг чүүлдүгүнүүшкүнүн болгаш деткимчезин алганы билдингир болгай. Көдээге партияның политиказын көдээниң ажыл-ишчилери, а база ол ышкаш ажылчын аңгы, совет интеллигенция — чүрттүн бүгү ажылчы чоннары ханы билип алышкын-биле хүлээп алган. Социалистиг бүдүрүлелер болур колхозтарга болгаш совхозтарга боттарының бар аргаларын долгузубиле ажыглаар арганы ол политика берип, ажыл-агыйларның, чер органнарының, совет болгаш партия организацияларының инициативазын ажыдып, ниитиниң бүдүрүлезин хөгжүдеринге ажыл-агыйларның болгаш көдээниң ажыл-ишчилериниң сонуургалдыг болурунуң социалистиг принцибин быжыглаарынга дузалап турар. XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын күүседирингe улам-на чогумчалыг байдалдарны хандырып турар.

Партияның XXIII съездизиниң соолунде ийи бүдүн чартык чыл эрткен, а ТК-ның март Пленумунуң болган үезинден бээр үш бүдүн чартык чыл ажыг уе эрткен. Хуусаа улуг әвес, мынчалза-даа көдээ ажыл-агый талазы-биле партияның ажылдап кылган хемчеглери бо адырны көлүреринге болгаш бистиң социалистиг күрүневистиң экономиктиг база политиктиг күчүзүн улам ынай быжыглаарынга чогумчалыг рольду ойнаан, ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилелин улам быжыглаан деп түңнелдир кылыр арганы чедип алдынган чедиишкиннер берип турар. Көдээ ажыл-агыйны улуг көдүрүүшкүн болза совет улустуң бедик идейлиниин, коммунизмниң улуг херээжелеөн чайгылын чок шынчызының, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының политиказын болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын ханызыбиле билип база деткип турарының бүдүрелдиг илертейлээшкини болуп турар.

XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин практика кырынга боттандырбышаан, Политбюро болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг базазын быжыглаар болгаш колхоз база совхоз бүдүрүлезиниң көдүрүүшкүнүнге экономиктиг деткимчениң ролүн бедидер талазы-биле тодаргай хемчегларни ап келген.

Үш чылдың дургузунда (1965—1967 чылдар) күрүне көдээ ажыл-агыйының бүдүрүлге түлүүшкүнүнге болгаш техника садыл алырынга мурнуку үш чылдаазындан беш миллиард хөй рубльди салган. Көдээ ажыл-агыйга тракторлар баары 1964 чылда 223 мун турганындан эртикен чылын 287 мун чедир өскен, оон иштинде чер аңдаар тракторлар 65 мун турганындан 107 мун чедир; тараа ажаан алыр комбайннар — 79 мун турганындан 96 мун чедир; чүк автомобильдер 85 мун турганындан 134 мун чедир; минералдыг чемиичидилгелер 22 миллион тонна турганындан 34 миллион тонна чедир көвүдээн. Көдээ ажыл-агыйның бир ажылдакчызынга онаалтыр кушажылдың энергия чепсегленнин үш чылдың дургузунда 22 хуу улгатkан.

Колхозтарга болгаш совхозтарга хөвең, чигир свёклазы, картофель ажаан алышкыны ышкаш хөй күш-ажыктыг ажыл-чорудулгазын ханызыбиле билип база деткип турарының бүдүрелдиг илертейлээшкини болуп турар.

XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин практика кырынга боттандырбышаан, Политбюро болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг базазын быжыглаар болгаш колхоз база совхоз бүдүрүлезиниң көдүрүүшкүнүнге экономиктиг деткимчениң ролүн бедидер талазы-биле тодаргай хемчегларни ап келген.

Үш чылдың дургузунда (1965—1967 чылдар) күрүне көдээ ажыл-агыйының бүдүрүлге түлүүшкүнүнге болгаш техника садыл алырынга мурнуку үш чылдаазындан беш миллиард хөй рубльди салган. Көдээ ажыл-агыйга тракторлар баары 1964 чылда 223 мун турганындан эртикен чылын 287 мун чедир өскен, оон иштинде чер аңдаар тракторлар 65 мун турганындан 107 мун чедир; тараа ажаан алыр комбайннар — 79 мун турганындан 96 мун чедир; чүк автомобильдер 85 мун турганындан 134 мун чедир; минералдыг чемиичидилгелер 22 миллион тонна турганындан 34 миллион тонна чедир көвүдээн. Көдээ ажыл-агыйның бир ажылдакчызынга онаалтыр кушажылдың энергия чепсегленнин үш чылдың дургузунда 22 хуу улгатkан.

Колхозтарга болгаш совхозтарга хөвең, чигир свёклазы, картофель ажаан алышкыны ышкаш хөй күш-ажыктыг ажыл-чорудулгазын ханызыбиле билип база деткип турарының бүдүрелдиг илертейлээшкини болуп турар.

Партияның съездизинге-даа, ТК-ның Пленумнарынга-даа дүжүттүг бедидерин чер ажылының кол айтырыы деп көрүп, кичээнгейни өскерилишкиннерге чокка салып келген. Сөөлгү чылдарның дургузунда чер ажылының культуразы бедээн, тарылганын шын ээлчештирилгези шиитгеттинген, хөвү ажылдары эки хуусаларда чоруттунуп турар. Ам уеде чазын чажар тараа культураларын ангызын андырган черге, а төөн районнарга куругуп чайлаан черлерге чажары чурумчуттунган. Бедик дүжүттүг сорттарны калбаа-биле пептередип турар апарган, бок үүштер-биле болгаш хөвү-шөлдерниң хоралакчылары-биле демнеп турар. Ол бүгүнүн түңнелинде көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүү болгаш ниити чыыдазы улгатkан. Ол дугайында сан-чурагайлар мынчыг-дыр.

(Уланчызы 2-ги арыда).

	1962—1964 чылдарда үлүр	1965—1967 чылдарда көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязының чыыда ортумак хемчээли (хуу-биле)	1959—1961 чылдарга үлүр	1962—1964 чылдарда көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязының чыыда ортумак хемчээли (хуу-биле)
ССРЭ	115		103	
РСФСР	113		104	
Украин ССР	116		101	
Белорус ССР	131		99	
Узбек ССР	118		107	
Казах ССР	106		109	
Грузин ССР	119		104	
Азербайджан ССР	120		96	
Литва ССР	129		101	
Молдав ССР	122		117	
Латвий ССР	128		89	
Кыргыс ССР	119		119	
Таджик ССР	121		114	
Армян ССР	118		98	
Туркмен ССР	130		108	
Эстон ССР	118		97	

„Союз-3“ космос корабли ужудуушкунун чедиишкинниг дооскан

СЭТА-ныҢ дыҢнадыы

Бөгүн, 1968 чылдың октябрь 30-да, Москванаы-биле 10 шак 25 минута турда ужудуучу-космонавт эш Георгий Тимофеевич Береговой башкарган «Союз-3» космос корабли Совет Эвилелиниң девискээринде айтып каан районунга хонупкан.

«Союз-3» космос кораблин орбитадан башкарылдаглыг, аэродинамика шынарын ажыглап тургаш, база «Союз-2» корабль дег арга-биле Черге бадырган. Корабльди башкарылдаглыг бадырып алырын боттандырарда, херементтинген угланыышкынынче ойтаргай делгеминге чигеләэшкин кылган. Демтадыр шимчедикчи 145 секундада ажылдаваш, херементтинген ээмунаашкынны корабльче дамчыдып берген, оон соонда «Союз-3» космос корабли орбитадан Черже кудулап бадарын эгелээн. Оон дараазында бадырар аппаратты корабльден башкаландырган болгаш атмосфераның сырый каттарынче углап-шыглеп кирери-биле кудулап бадарының шимчедикчилериниң дузазы-биле ону эгген. Атмосферага кудуладып чавызадырының аппарадының ужуглуушкунунуң үезинде башкарылга системазы аппаратты чогуур угланыышкынын бээри-биле команданы берип турган болгаш Совет Эвилелиниң девискээринде айыткан районунга хонуушкунну хандырган. Сөөлгү участокка парашют системазын ходолдирген, а Черге дыка чөөнүлээй бергинде чыычан хондуруушкуннуң шимчедикчилерин ажылдадыпкан.

Черге хонупкан соонда Георгий Тимофеевич Береговойнуң кадыкшыл байдалы эки. Корабльдиң хонган черинге ону оңнуттери болгаш корреспондентилер уткуп алган.

«Союз-3» космос кораблиниң ужудуушкуну дөрт хонук үргүлчүлээн. Ужудуучу-космонавт Георгий Тимофеевич Береговойнуң чөрүттээн эртем болгаш техниктиг шинчилээдерниң программазы чедиишкинниг күүсеттинген.

(СЭТА).

Октябрь 30.

Совет Эвилелиниң Маадыры, ужудукчу-космонавт, полковник Г. Т. БЕРЕГОВОЙ

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткели

(Эгези 1-ги арында).

	1965—1967 чылларда ортумаа-биле чылда		1962—1964 чылларда ортумаа-биле чылда	
	Дужуткуру (гектардаа-на центнер-биле)	Ниити чыылда (миллион тонна-биле)	Дужуткуру (гектардаа-на центнер-биле)	Ниити чыылда (миллион тонна-биле)
Тарваалар	11,8	147	10,2	133
Ооң иштинде кыаыз-тас	11,5	79	9,7	65
Чигир свёклазы (фабрикага)	204	78	157	58
Хөвең чиг эт	24,0	5,9	20,2	4,9
Тарымал тоорук	12,4	6,1	11,2	5,0
Картофель	108	91	91	78
Ногаалар	130	18,7	114	16,9

Хову ажылының продуктуларының чедип алдынган өзүлдези күрүне белеткеп турар. Мурнунда дөрт чыл-биле деңнээрге, сөөлгү дөрт чылда (1965—1968 чылдарда) кыыл-тас садын алышкыны чылла-лы ортумаабиле 8,8 миллион тоннага, крупа культураларыны—676 мун тоннага улгаткан. Өске культураларның бо чылын ажаан алышкыны болгаш белеткели ам-даа доозулбаан, ооң ужурунда үш чылдың (1965—1967 чылдар) сан-чурагайларын көргүзейн. Ол үениң дүргүзүнде картофельдиң чылда ортумак белеткели 2 миллион тоннага, ногааларныы —1,7, фруктуларныы—1,4, хөвеңнии—барык миллион тоннага, тарымал тооруктуу — миллион тонналаң ажыгга, чигир свёклазыныы—19 миллион тоннага улгаткан.

Бөдәә ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидериниң болгаш ниити чылдаларын улгатыраринын ең чугула факторлар болур черлерни мелиораторлар-биле хөгжүдер талазы-биле улуг сорулгаларны ХХIII съезд болгаш партияның ТК-зының май Пленумуң чүргүскенин билир силер. 1966—1967 чылдарның дүргүзүнде 2 миллион гектар ажыг суттаттыг болгаш кургаткан чаа черлерни ажыглалга киирген. Дыка улуг шөлдерге черлерни чүрүмчүдар болгаш хөрүңнүң хат база суг күжү-биле үрелириңге удур демисежир талазы-биле ажылдарны кылган.

Россия Федерациязының мурнуу талазында болгаш Украинага ирригациялың улуг-улуг тудугларын тудуп эгелээн. Оларның аразында Каховканың суггарылга системазы болгаш Краснодарның суг хөолбээ бар, оларның базазынга колдуунала тараа культураларын суггарарын улуг шөлдерге организастаар. Амгы үениң инженерлиг рис системаларының тудуушкунуун талазы-биле улуг ажылдар кылдынган. Март Пленумунуң соонда ристиң 160 мун гектар ажыг чаа шөлдерин ажыглалга киирген. Чүртта ристиң ортумак дужуду арткан чылын гектардан-на 32 центнер четкен. Риске хамаарыштыр ол көргүзүг ам-даа куду дээрэи билдингир. Ол үениң дүргүзүнда чүртта рис будүрүлгези барык-ла ийи катап улгадып, 895 мун тоннага четкен. Бо чылын рис тарылгаларының шөлү 300 мун гектар ажыг болган, а ниити будүрүлгези миллион тонна ажар. Ол дээрге бистиң мелиораторларывыстың, колхозчуларывыстың болгаш совхозтар ажылчыннарының улуг ажылының түннели-дир. Оларга дыка улуг дузаны Совет Армияның дайынчыларының көргүскенин демдеглевейн барып болбас. Чыл бүрүделе рис системаларының тудуушкунунга инженер батальоннары илеп-кейлиг киржип турар.

Беш чылдың арткан чылдарының иштинде рис тарылгаларын улам калбартыр болгаш чүрт иштиниң будүрүлгезиниң күсели-биле чүрттүң негелделерин хандырар деп салдынган сорулганы колдуунда шиитпирлептер арга бисте бар.

Чүрттүң хөвең тарыыр районнарында ирригация ажыллары калбак хемчээлдии-биле чоруп турар. Голодная ховузунда болгаш Кара-Кум каналының зоназында улуг шөлдерни шингээлии турар. Каршин ховузунче суг бээринии системаларын тудуп турар. Бар турар суггарылга системаларын чаарты дерип турар.

Черлерни экижидер талазы-биле ажыллар кара довуракты эвес делгем девискээрде база калбарган. Россия Федерациязының, сөөлгү-барыын болгаш төп областарында, Прибалтика республикаларында, Белоруссияда, Украинаның арга-арыг кезээнде хөлүн эртир шык участоктарны кургадып, ажыг хөрүңнерни чугайландырып, шөлдерни чаган үнүттерден болгаш таштардан арыглап турар. Ол бүгү ажылдарны чорударынга машина-мелиорация станциялары болгаш өске-даа чамдык специализастаан организациялар улуг рольду ойнап турар.

Суг ажыл-агый тудуушкунунуң будүрүлге базазы быжыглап турар, төлевилелдиң чаа институттарын тургускан, кадрлар белеткелин калбарткан. Гитротехниктерни болгаш мелиораторларны ам үеде 30 дээри өредилге черлеринде болгаш 90 техникумнарга белеткеп турар. Шак ол хандыксанчыг мергежилдерниң кадрларын белеткеп турар өредилге черлерниге аныяктар улуг күзел-биле киргеп. Ол мергежилдер талазы-биле сургуулдар хүлээп алыры үш чылдың дургузунда дээри өредилге черлеринге бүгүи чартык катап, а техникумнарга — ийи катап улгаткан. Мергежилдиг ажылчыннарны 240 профессионал-техниктиг училищелерде белеткеп турар.

Черлерни мелиорастаары чүртүүн чорукту Алтай крайга, Казахстанның чамдык областарынга, Ростов, Омск, Новосибирск болгаш өске-даа чамдык областарга болдурган. Бир эвес дыка хой ажыл-агыйлар кондициязынга чедир ажыллап кылбаан үрезиниерни тарып турарын маңаа немей айтыр болза, дужүткүр чорукту кодуреринии бо чүгүла факторунга кичээнгейни кошкатканывыстан кайы хире продукцияны чедир албайн турарывысты санаары берге эвес-тир.

Дыка хой колхозтар болгаш совхозтар шөлдерже түс черниң чемиштиилгелерин болүп, дажыглаарынче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Бо чорук, нүргулайында Удмурт АССР-ниң, Псков, Калуга, Киров болгаш чамдык өске-даа областарның ажыл-агыйларынга хамаарыжыр. Сөөлгү чылдарда бо областарның өлээн хой ажыл-агыйлары шөлдерже органиктиг чемиштиилгелер чедиреринии дужүт ажаан алыр, тудуг талазы-биле көдээге көргүзүп турар ол улуг дуваламчызының дугайын ТК-ның Пленумунга чугаалавайн барып болбас. Ол чорук бисте эки чанчыл болу берген болгаш күш-ажылчы хадылганың, амыдралды медереп билириниң кайгамчык школазы болуп турар.

Бистиң көдээ ажыл-агыйывыста акижидилгелер бүгү кижилерге тодаргай. Ниити болза-да көдээ ажыл-агыйда байдалды чангыс талазы-биле, шүгүмүлекчи эвес ёзу-биле үнелеп, чүгле чедиишкиннерни демдеглээш, четпестерни болгаш амдаа ажыглаттынмайн турар аргаларны көрбейн базар болзувусса, шын эвес болур ийик. Ол чорук ажылхереги моолактап, улуг хораны чедирип болур магат чок ийик. Канчаарга-даа көдээ ажыл-агыйны көдүрер талазы-биле бистиң практиктиг ажылывыста четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн айтыырлар амдаа эвээш эвес.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле бо беш чылдың даалгаларын канчаар күүседиир турарын анализтеп көөр болза, чамдык продуктуларны будүрериниң болгаш күш-ажылдың будүрүкчулүүнүн хемчээлиниң талазы-биле беш чылда партияның XXIII съездизиниң Директиваларында көрдүнген деңнелге ам-даа четпээнивисти демдеглеве чогуур.

Ооң үжурунда беш чылдың арткан чылдарында көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязын өстүрериниң темпилерин улуу-биле бедидер ужурлуг бис. Чүрттүң национал орулгазының өзүлдези, а-ол ышкаш улустуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле хемчегларни боттандырары оортан өлээн хамаарыжып турар-ла болгай, эштер.

Чамдык областар, крайлар болгаш республикалар көдээ ажыл-агый продуктуларын будүрер талазы-биле ам-даа өзүлдениң чавыс темпилерлиг. Чамдык колхозтар болгаш совхозтар ажыл-агыйны ыракта-ла бидилиг эвес чорудуп турар дугайын фактылар хереченилеп турар. Тараа болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларының дужүткүрүн бедидер талазы-биле чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның кошкак ажылын онзалап демдеглеве чогуур. Агаар-бойдузунуң байдалы ең таарымчалыг Воронеж, Орёл, Рязань, Пермь, областар, Мордва АССР болгаш өске-даа ол ышкаш, ындыг чамдык областарда, крайларда болгаш республикаларда безин тараа культураларының чавыс дужүдүн амга чедир ап турар ажыл-агыйлар эвээш эвес. Ындыг ажыл-агыйлар Украин, Белорусе болгаш өске-даа республикаларда бар. Ол колхозтарның болгаш совхозтарның дужүткүр болур чорукту көдүрер талазы-биле ажылдар чорударынга чер ажыл органнары чедир дузалавайн турар.

Тарааның, техниктиг болгаш өскедаа культураларның дужүткүр сорттарын нептередир талазы-биле коскү экижишкинии чедип алганывысты чугаалаан болгай мен. Ындыг болза-даа, ССРЭ-нин ТСЭ-нин медээзин ёзугаар алырга, бо чылдың дужүдүнге хамаарыштыр 12 миллион гектар ажыг тараа культураларын сорт чок үрезиннер-биле болгаш райончуглаан сорттарның үрезиниери-биле тараан болуп турар-дыр. Ындыг чүрүкту Алтай крайга, Казахстанның чамдык областарынга, Ростов, Омск, Новосибирск болгаш өске-даа чамдык областарга болдурган. Бир эвес дыка хой ажыл-агыйлар кондициязынга чедир ажыллап кылбаан үрезиниерни тарып турарын маңаа немей айтыр болза, дужүткүр чорукту көдүрериниң

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ПЛЕНУМУ

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткели

(Эгези 2-ги арында).

ТК-ның март Пленумунга болгаш СЭКП-ниң XXIII съездизинге минералдыг чемишчидилгелер, үнүш камгалалының чепсек-хөреңгилерин болгаш өске-даа химикаттарны бүдүрерин дүрген әлбекшидер сорулга салдынганын борта сагындырайн. Чемишчидилгелерни болгаш үнүш камгалалының химиктиг чепсек-хөреңгизин бүдүрери көвүдээн-даа болза, ол сорулга антибиотиктер болгаш микробиологияның өске-даа продуктулары-биле база багай күүсеттинип турарын чугаалаар херек. Чемишчидилгелер бүдүрериниң талазы-биле чаа күчүлерниң өзүлдези сөөлгү чылдарда кудулаан.

Минералдыг чемишчидилгелер үлетпүрүнүң байдалының дугайында айтырыгны ТК-ның Политбюрозунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге көрген. Минералдыг чемишчидилгелер үлетпүрүнүң хөгжүлдезинин талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаал хүлээп алганын билир болгай силер. 1969—1972 чылдарда 47-ден 95 млн. тонна чемишчидилгени бүдүрер кылдыр үлетпүрүнүң күчүзүн улгаттырары ында көрдүнген. Химия үлетпүрүнүң күчүзүн улгаттырарын дараазында чылдарда дүрген темпилиг чорудар ужурлуг бис.

Ылаңгыя чоокку ийи чылда улуг ажылды чорудар апаар. 1969 чылда 13 млн. тонна минералдыг чемишчидилге бүдүрер күчүнү ажыглалга киирер херек. 1970 чылда 12,5 млн. тоннаныын. Ынчангаш ийи чыл дургузунда чемишчидилге бүдүрериниң талазы-биле күчүвүс 25,5 млн. тонна чедир улгадыр ужурлуг. А ынчаарга беш чылдың үш чылының дургузунда чүгле 11—12 млн. тонна чемишчидилгени бүдүрер күчүнү ажыглалга киирер деп турар.

Ол ышкаш минералдыг чемишчидилгениң шынарының талазы-биле байдалды әдер төлээде, Химия үлетпүрүнүң министерствозу шыңгыы ажылдаар ужурлуг. Бистиң үлетпүрүвүстүң бүдүрүп үндүрүп турары тук дээр чемишчидилгениң дыка хөй хевирлери чемиштиг бүдүмелдериниң шынарының болгаш физиктиг шынарының талазы-биле ам-даа дыка экижидилгени негеп турар. Үнүш камгалалының бедик дээштиг химиктиг хөреңгилери болгаш гербицидтер-биле көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хандырар дугайында айтырыг чидин-биле тургустунуп турар. Оларны бүдүрериниң талазы-биле күчү 1972 чылдың төнчүзүнде бүдүн чартык катап улгаткан турар ужурлуг.

Хүлээп алдынган программаны сайгарарының талазы-биле бо чылын СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Тудуг министерстволарынга улуг дузаны чедирген. Бүдүрүлге баазаларын болгаш тудугжуларга оран-сава тургузарынга хөреңгини, хөй металлды, трубаларны, цементини, автомобильдерни, тудугга хереглээр машиналарны болгаш механизмнерни үндүрүп берген. Тудуг организацияларын кадр ажылчыннар-биле быжыглаарының хемчеглери алдынган.

Химия министерствозунуң, Химия болгаш нефть машина тудуушкунунуң министерствозунуң, Тудуг министерстволарының амгы сорулгазы чүл дизе, тудугларны техниктиг документация болгаш дериг-херекселдер-биле чогуур өйүнде хандырары, эргежок чугула материалдыг курлавырларны ынаар мөөнээри, тудуг болгаш монтаж ажылдарын организастаарын дыка экижидери болур. Минералдыг чемишчидилгелерниң болгаш үнүш камгалалының химиктиг хөреңгилериниң бүдүрүлгелериниң тудуушкунун тоомча чок көөрүн үндезини-биле өскертир херек.

Партия организациялары химия продукциязын бүдүрериниң талазы-биле чаа күчүлерниң тудуушкунун болгаш ажыглалга оларны киирерин бодунуң кошкаш дивес контролюнга алыр, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир дээш бүдүрүлгелерниң болгаш тудугларның удуртукчуларының харыысалгазын бедидер ужурлуг.

Дыка хөй ажыглап болур девискээрлер аңаа чугайландырыышкын болгаш гипсование чорударын негеп турар деп, ТК-ның март болгаш май Пленумнарынга-ла демдеглээн. Бо талазы-биле тодаргай ажыл кылдынган. Чугайландырар материалдар бүдүрүлдези 1965 чылда 10 млн. тонна турганындан эрткен чылын 16 млн. тонна четкен. Сөөлгү үш чылда 11 млн. гектар черге чугайландырыышкынны чоруткан, ол эрткен үш чылдыы-биле деңнээрге ийи ажыг катап хөй-дүр. Хөрзүннү чугайландырар талазы-биле эки дуржулганы чамдык ажыл-агыйлар, чижээ, Москва, Ленинград, Владимир областар, Эстон ССР чедип алгылаанлар. Ынчалза-даа чамдык областарда болгаш республикаларда бо талазы-биле чогуур корум-чурум чок. Чугай материалдарының тывыжын болгаш бүдүрүлдезин бедик бүдүрүкчүлүг эвес арга-биле чорудуп турар. Ынчангаш оларның өртек-үнези дыка улуг, а шынары чавыс болуп турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның хереглелин долузу-биле хандырар төлээде, чылда-ла 30 миллион тоннадан эвээш эвес чугай материалы хереглеттинип турар. Бо материалдарны бүдүрерде ону минералдыг чемишчидилгелер бүдүрери-биле дөмей ужур-дузалыг кылдыр көрүп, улус ажыл-агый планынга чогуур акша-хөреңгини көөр болза эки. Тудуг, орук болгаш коммунал машина тудуушкун министерствозу, Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң министерствозу чогуур бүдүрүлге күчүлерин тургузуп, чугай материалдарын хөрзүнче киирер бедик бүдүрүкчүлүг машиналарны үндүрерин таарыштырары эргежок чугула.

Химиктиг продуктуларны ажыглаарының хемчээли чылдан чылче улам улгадыр. Чемишчидилгелерни таарымча чок савалап, шыгжап база билди чок ажыглап турарындан хөй санныг чемишчидилге чидип турарын каш удаа демдеглеп келген болгай. Химиктиг бүгү продуктуларны бүдүрерин дыка улгаттырар сорулганы салып турар бис, бир эвес ооң-биле кады оларны дажыглаар, шыгжаар болгаш ажыглаар херекти экижитпес болза, чидириг улам улгадыр ийик. Ынчангаш саваларны кылырының айтырыглары, складтар тудуу, агрохимия албанының организастаашкыны бүдүрүлгениң деңнелинге дүгжүр ужурлуг болгаш химиктиг чемишчидилгелер база үнүштер камгалаар чүүлдерни ажыктыг ажыглаарын, шынарлыг кадагалаарын хандырар ужурлуг.

Минералдыг чемишчидилгелерниң болгаш үнүштер камгалалының химиктиг чүүлдериниң бүдүрүлгезин хөгжүдерде быжыг техниктиг шугумнуг болуру чугула. Чемишчидилгелерниң кандыг-бир хевирлерин бүдүрерде быдаң чорукту болдуруп болбас. Азоттуг, калийлиг, фосфаттыг болгаш комплексилиг чемишчидилгелерни, а ол ышкаш үнүштер камгалалының химиктиг чүүлдерин чежени бүдүрерин, олар шынар талазы-биле кандыг негелделерге дүүшкен турарын үлетпүр ылаптыг билген турар ужурлуг. Заводтарның турар черлерин шын хуваап таарыштырары-биле кайы бир чемишчидилгелерни ажыглаарының көдээ ажыл-агый зоналарын ылап тодарадыр херек. Бо бүгү айтырыглар ханы болгаш бүгү таланың ажылдап кылыышкынын негеп турар. Бүрплан, Көдээ ажыл-агый министерствозу, Химия үлетпүрүнүң министерствозу, Көдээ ажыл-агый эртемнериниң Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы болгаш сонуургалдыг өске-даа ведомстволар көдээ ажыл-агыйны химижидериниң перспективтиг чиңгине планын ажылдап кылгаш, Политбюрога болгаш чазакка киирген турар ужурлуг.

Эштер! Черни мелиорастаары чижектиг шак ындыг улуг айтырыгны ТК-ның май Пленумунга тургускаш, бистиң шын кылганывысты ам бүгү улус билип турар. Эрткен үе суггаттыг черлерден тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа культураларының бедик дүжүдүн алырының тодаргай дуржулгазын мөөңнеп алыр арганы биске берген. Поволжьениң, Украинаның, Соңгу Кавказтың кандаачал районнарынга ховеңни, ристи болгаш кызыл-тасты өстүргениниң дугайында медээлер ол дугайын херечилеп турар.

ТК-ның май Пленумунга айытканы мелиорация программазын боттандырар чорук көдээ ажыл-агый, совет болгаш партия органнарының кол кичээнгейинге кезээде турар ужурлуг. Бистиң күжениишкинивисти чүнүң-даа мурнунда амгы үеде мелиорация ажылдарының темпизин оожумнадып турар кызыы черлерни әдеринче угландырар херек. Чугаа болза бирги ээлчегде суг ажыл-агый тудуунун бүдүрүлге баазазының күчүзүнүң чедишпезинин, а ол ышкаш төлевилел организацияларының дугайында, чер казар болгаш тудуг машиналарының, хөолайларның болгаш тудуг материалдарының чедишпезинин, суг ажыл-агый организацияларының инженер-техниктиг болгаш ажылчын кадрлар-биле хандыртынмаанының дугайында болуп турар.

Черни мелиорастаарының калбак программазының боттаныышкынының чедишкини бүдүрүлге баазазын тургузар талазы-биле планнар күүселдезин даандырган бүгү министерстволарның болгаш ведомстволарның бо херекти күрүне ёзузу-биле көөрүнден, мелиорация тудугларының техника, материалдар болгаш артык кезектер-биле хандырылгазындан дыка хамааржыр. Чамдык министерстволар болгаш ведомстволар суг ажыл-агый тудуунун талазы-биле даалганы ийиги чергенин айтырыы кылдыр көрүп турарындан ону катаптаар ужурга таварыштым. Чижээ, ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуг министерствозу бо чылын суг ажыл-агыйының объектилеринге тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле 9 айларның планын чүгле 80 хууга күүсеткен, Аар индустрияның бүдүрүлгелерин тудар министерство—72, көдээ тудуг министерствозу—76 хуу күүсеткен-дир. Мелиораторларның чагыгларын күүседири коллектив бүрүзүнүң алдарының херээ болур ужурлуг.

ТК-ның май Пленумунга чугаалап турганын база бо чылдарның практиказының көргүскенин ёзугаар алырга, эн-не чугула кичээнгейни угландырар айтырыгга мелиорация ажылдарын чорудары-биле күрүнениң берген капитал салыышкынын шын ажыглаарының айтырыы хамааржыр. Суггаттыг чаа черлерни болгаш кургаткан шөлдерни ажыглалга киирериниң хуусаалары болгаш темпизи оон хөйү-биле хамааржыр апаар. Бир эвес бистер акша болгаш материалдыг курлавырларны эң чугула объектилерге мөөңнээр болзувусса, ол чорук биске эргежок чугула продукциямы алырын, а ол ышкаш үндүрген чарыгдаалдарны эгидип алырын дүргедедир. Кысказы-биле чугаалаарга, хөй санныг объектилерге быдаргай чорукту болдурбас, акша-хөреңгини болгаш күштү төтчеглевес, тудугну хөй чылдарда узамдыктырбас ужурлуг. Ындыг байдалга туттуруп турарывысты чажырган-даа ажыы чок боор.

Мелиорация ажылдарын боттарының акша-хөреңгизинин күсели-биле боттандырып турар колхозтарның болгаш совхозтарның идепкейин бүгү тала-биле деткиири чугула. 1966—1967 чылдарда чуртка ниитизи-биле колхозтарның болгаш совхозтарның акша-хөреңгизинин күсели-биле 157 муң гектар шөлдүг суггаттыг участоктарны туткан. Суг хөолбектери тудар болгаш ховуларны суггаттыг болдурар талазы-биле улуг ажылдарны Краснодар крайда Каневск районнуң, Ставрополь крайда Изобильный районнуң, Крым областа Красногвардейск районнуң, Донецк областа Марьинск районнуң болгаш өске-даа черлерниң ажыл-агыйлары чоруткан. Колхозтарның болгаш совхозтарның төлевилелдерни ажылдап кылырынга, мелиорация ажылдарын эргежок чугула материалдар болгаш техника-биле хандырарынга дузалаар херек. Күрүне планнарынга бо чүүлдү көөрү чугула ышкаш. Мелиорация айтырыы делгем болгаш бүгү талалыг. Көдээ ажыл-агый болгаш бистиң экономикавыстың өске-даа адырларының хөгжүлдезинин эрге-ажыынга чер, суг болгаш энергетика курлавырларын долу ажыглаар төлээде, ССРЭ-ниң Күрпланы, Көдээ ажыл-агый министерствозу, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу эвилелдешкен республикаларның удуртур органнары-биле кады, а ол ышкаш эртемденнер болгаш специалистер-биле кады 10—15 чылларның перспективтиг планын ажылдап кылгаш, ТК-га көөр кылдыр киирзе чогуур, ол планны партияның съездизинге илеткээр апаар. Ол планга чурттуң янзы-бүрү зоналарынга мелиорация талазы-биле ажылдарны чорударының хуусаалары, хемнерниң сугларын таарыштырарының, гидроэнергетиканы хөгжүдериниң негелделерин көөрү эргежок чугула. Бо-даа база өске-даа айтырыгларны хандыр ажылдап кылыры, перспективтиг планны тургузары, черни мелиорастаары ышкаш, күрүнениң ындыг аажок улуг чугула херээн эртем ёзузунун быжыг фундаментизинге тургузар апаар.

Хөрзүннүң хаттан болгаш сугдан үрелири-биле шудургу демиселди организастаарының эргежок чугулазын партияның XXIII съездизинге демдеглеп турган. Сөөлгү үениң дургузунда чурттуң чөөн районнарынга хатбиле үрелишкинден хөрзүннү камгалаар талазы-биле ажылды эгелээн. Ол районнарга көдээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрер талазы-биле тускай агротехниктиг комплексини ажылдап кылган. Эртемденнерниң бодалы-биле алырга, Соңгу Казахстанда болгаш Сибирьде хөрзүннү камгалаар талазы-биле ындыг комплексини боттандырар ажыктыг ниити шөл 35—40 миллион гектар болуп турар. Чугаа болза, чурттуң бүгү тарылга шөлүнүң бештин барык бир кезинниң дугайында болуп турар ышкажыл. Улуг шөлдерге сугдан үрелишкини-биле демиселдиң ажылдарын чорудары база негеттинип турар.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Хатан болгаш сугдан хөрзүннүң үрелирин камгалаар талазы-биле соңгаарлаттынмас хемчеглерниң дугайында» доктаалды эрткен чылын хүлээп алган. Партия болгаш совет органнар бо доктаалды күүседир талазы-биле кошкаш дивес контрольду холга ап, практиктиг ажылды организастаар ужурлуг. Сугдан болгаш хаттан үрелишкин-биле демиселдиң херээн күрүне хемчээлинге тургузар херек, чүге дээрге, тарааны болгаш үнүш ажылының база мал ажылының өске-даа продуктуларын хөй санныы-биле бүдүрүп турар улуг көдээ ажыл-агыйлыг районнарда черниң салым-чолунун дугайында чугаа болуп турар.

Черни чүгле үрелишкинден эвес, харын база ону шын эвес, ажыл-агыйжы эвес ажыглаар чоруктан база камгалаар херек. Ол дугайын сагындырар ужурга таваржыр боордур, чүге дээрге, черни тотчеглээриниң болгаш шуут-ла чашканнаарының фактылары ам-даа бар. Чамдык министерстволар болгаш төп албан черлери мырыңай эргежок чугула эвес турда-ла көдээ ажыл-агыйның үнелиг, ажыктыг черлерин, харын-даа тарылга болгаш суггарылгалыг черлерни безин үлетпүр болгаш өске-даа объектилерни тударынга ажыглаарын үргүлчүлеп турар. Колхозтар болгаш совхозтар боттары база черни чамдыкта хайыралавайн турар.

Бо херекке шыңгыы корум-чурумну тургузар херек. Чер дугайында Хөөйлу маңаа чугула рольду ойнаар ужурлуг, ол Хөөйлунуң төлевилелин бо үеде хөй-ниити чугаалажып турар болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединге көөр кылдыр киирер.

Эштер! Көдээ ажыл-агыйның амгы болгаш келир үези оон техниктиг чепсегленишкини-биле шуут холбаалыг. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң үндезини болур көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының чамдык кезинин механизастаарындан комплексилиг механизациязынче шилчиирин эң улуу-биле дүргедедир херек.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң кол адырларының комплексилиг механизациязын доозар төлээде, тракторлар, комбайннар, чүък автомобильдери, экскаваторлар, өске-даа көдээ ажыл-агый болгаш мелиорация машиналарының парыгын элээн көвүдедири биске эргежок чугула. Көдээ ажыл-агыйга электроэнергияны хереглээри дыка көвүдээр ужурлуг.

Бо үеде көдээ ажыл-агый техниказын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле чамдык хемчеглерни ап турар. Павлодар хоорайда трактор заводунуң, мал ажылының фермаларынга хереглээр машиналарны болгаш деригни бүдүрер талазы-биле Ковельдиң база Уманьның заводтарының тудуун чорудуп турар. Алтай, Харьков, Волгоград, Минскиниң трактор заводтарын, «Ростсельмаш», «Таганрог» болгаш Красноярск комбайн база көдээ ажыл-агый машина тудуушкун заводтарын чаартып турар.

Ындыг болза-даа бо хемчеглер көдээ ажыл-агыйның комплексилиг механизациязын боттандырарынга ыракта-ла четпес. Ам Күрплан дараазында беш чылда контроль чурагайларның төлевилелин ажылдап кылып турар. Машиналар, дериг болгаш артык кезектер талазы-биле көдээ ажыл-агыйның өзүп турар хереглелдерин хандырарын барымдаалаш, трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунун улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни чаа беш чыл планынга көөр ужурлуг.

Көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын комплексилиг механизастаары машиналарның техниктиг деңнелин бедидерин негеп турар. Бүдүрүп үндүрүп турар хөй машиналар боттарының техник-экономика көргүзүглериниң талазы-биле көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң амгы негелделеринге дүүшпейн турары харааданчыг. Чуртта 224 миллион гектар тарылга шөлү бар, ынчангаш ол шөлдү чүнүң-биле, кандыг техника-биле ажылдап кылыры биске хамаан чок эвес-тир. Хамыктың мурнунда бисти тракторларның күчүзү хандырбайн турар.

Ам колхозтарда болгаш совхозтарда чер аңдарар кол трактор болза 75 аът күштүг трактор болуп турар. ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш «Союзсельхозтехниканың» ажылдакчылары ындыг тракторларны ажыглаар зоналарга оларны бети-ле дээрге, 150 аът күштүг тракторлар-биле солууру чүнү берип болуруп санап көрген. Кылган санаигалар бо-дур: бар турар тракторларның күчүзүн ийи катап көвүдедир болза, ол зоналарның ажыл-агыйларында тракторларның санын үштүң бир кезин хирезин кызырар, тракторларны болгаш олар-биле кады ажылдаар машиналарны бүдүрериниге ийи чартык миллион тонна чыгам металлды камнап алыр техниканы садып алырынга чаңгыс удааның капитал салыышкыннарын барык 400 миллион рубль, механизаторлар талазы-биле хереглел 40 хуу эвээжээр. Күрүнеге, колхозтарга болгаш совхозтарга оортан алыр ажыктыг чүве эвээш эвес ышкажыл.

Бо үеде Харьков трактор заводу 150 аът күштүг тракторну бүдүрериниге белеткенип турар. Ындыг тракторну бүдүрүп үндүрерин дүрген шиңгээдип алырын заводтуң коллективинге дузалаар, колхозтарга болгаш совхозтарга чаа тракторну бөөр ужурлуг. Ленинградтың Киров заводу К-700 дээр дугуйлуг күчүлүг тракторну бүдүрүп үндүрерин чоокку чылдарда база калбартыр ужурлуг, ол трактор ылаңгыя ховулуг районнарга эки таарымчалыын көргүскен.

Көдээ ажыл-агыйга ужур-дузалыг 200—250 аът күштүг, харын өөндаа артык күчүлүг илчирбелиг күчүлүг тракторну төлевилеп чогаадыр болгаш бүдүрер дугайында айтырыгны хүн чурумунга мооң-биле кады тургузары биске чугула. Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкун министерствозу күчүлүг тракторларга чогуур машиналарны болгаш чепсектерни тургузар талазы-биле ажылды дүргедедир ужурлуг.

Тараа культураларын ажаар «Сибиряк», «Нива», «Колос» комбайннарның шенелдезин ам доозуп турар, оларның бүдүрүкчүлүү бо үеде бүдүрүп турар комбайннардан элээн бедик. Бо комбайннар колхозтар болгаш совхозтар шөлдеринге дүрген чеде берген турар кылдыр хемчеглерни алыр херек.

Ховең тарылгалыг колхозтарга болгаш совхозтарга ховең ажаар 4 одуруг кестирер элээн бүдүрүкчүлүг машинаны тургускан. Ол машиналарны бүдүрерин улуу-биле көвүдедири эргежок чугула, чүге дээрге ам дээрезинде ховеңниң үштүң ийи кезинин хол-биле ажаап ап турар болгай. Машина тудугжулары даглыг чер ажылынга техника талазы-биле хереглелди база хандырар хүлээлгелиг.

Мал ажылында ажылдарны механизастаарынга улуг кичээнгейни көрүндүрер ужурлуг бис. Ол адырда хөй күш үнер ажылдарның механизациязынын деңнели кедергей чавыс болгаш амдыгаа чедир фермаларның хөй нуруузунда хол-биле кылыр күш ажылдың колдан турары билдингир болгай. Чаа туткан хөй фермаларда безин механизациязын эргежок чугула чепсек-херекселдери чок.

Мал ажылының механизациязында хожудаашкын болза, чогуур машиналарның болгаш деригниң үлетпүр бүдүрүлгезин организастаанында улуг четпестерниң чылдагааны болур. Ол бүдүрүлгениң хемчээлдери колхозтарның болгаш совхозтарның өскен хереглелдеринден дыка хожудап турар.

Чоокта чаа ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Үлетпүр, транспорт, харылзаа талазы-биле комиссиязы мал ажылының фермаларын механизастаар дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Комиссия улуг болгаш дыка чугула ажылды кылган. Оон саналдарын улус ажыл-агый планынга барымдаалап көөрү эргежок чугула.

Дүжүт ажаап алыр талазы-биле күжениишкинниг ажылдарның үезинде хөй санныг чүък машиналарны көдээге дузалаары-биле улус ажыл-агыйындан мобилизастаар ужурга таваржып турар. Чыл бүрүде 3—4 айларның дургузунда көдээ ажыл-агыйга 600 муң хире мобилизастаан машиналар ажылдап турар. Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери улам ыңай көвүдээриниң хире-чергези-биле транспорт айтырыы улам күштүү-биле тургустунар апаар. Ону көрүп, эргежок чугула хемчеглерни өй-шаанда алыр ужурлуг бис. Көдээге хереглээр эртери эки, янзы-бүрү чүъктерни соортүрүнге таарыштыр кылган тускай машиналарны бүдүрүп үндүрерин көвүдедип тургаш, бо айтырыгны шиитпирлээр ужурлуг.

Колхозтарда болгаш совхозтарда транспорт ажылдарынга, ылаңгыя иштики ажыл-агый соортүлгезинге дугуйлуг тракторларны мооң-биле кады дээре ажыглаар херек. Бо үеде чуртта бир миллион хире дугуйлуг тракторлар бар. Оларны колдуунда хову ажылдарынга ажыглап турар, а кожулдалар чок болуп турарының чылдагаанындан ук тракторлар транспорт чепсек-херекселдери кылдыр ажыглаттынып шыдавайн турар. Трактор бүрүзүн бүрүн күчүзү-биле ажыглаар төлээде, ажыл-агыйга ийи хире кожулданың бар болуру чугула дээрзин дуржулга көргүзүп турар. Ам дугуйлуг тракторга чаңгыс-даа кожулда чок. Кожулдаларны бүдүрерин дүрген көвүдедир болза, көдээ ажыл-агыйда чүък соортүлгезиниң күжениишкинниг чоруун элээн эвээжедип болур.

Бо херектиң күрүне талазы-биле чугулазын барымдаалаш, көдээ ажыл-агый чүъктерин соортүрүнге таарыштыр кылган чылда 300 муңдан эвээш эвес трактор кожулдаларын бүдүрер талазы-биле заводтарны тударын эргежок чугула деп санап турар бис. Бо сорулганы аргалыг-ла болза дүрген шиитпирлээр херек.

Эртемденнер, конструкторлар, үлетпүр министерстволарының ажылдакчылары чоокку чылдарда көдээ ажыл-агыйның болгаш мелиорацияның чаа машиналарын чогаадып тургузар болгаш оларны бүдүрүп үндүрерин организастаар ужурлуг. Чаа техниканы ажылдап кылырын, шиңгээдип алырын болгаш нептередирин үр үеде саададып турар мырыңай таарымча чок практиканың бисте хандыр дазылданганын мооң-биле холбаштыр Пленумга чугаалап каар ужурлуг. Сөөлгү чылдарда эртемденнер биле конструкторлар 230 ажыг хевирниң чаа көдээ ажыл-агый машиналарын чогаадып тургускан болгаш олар күрүне шылгалдазын эрткен, бүдүрүп үндүрер кылдыр тургузар ужурлуг турган. Ындыг болза-даа оларның чартык кезинин ам дээрезинде бүдүрүп үндүрбейн турар.

Бисте бо айтырыгның талазы-биле сагылга-чурум кошкак. Кажан министерстволар улус ажыл-агый планын чогаадыр үезинде чаа техниканы нептередир талазы-биле даалганы дадагалзаашкын чокка хүлээп ап, ол дугайында эргежок чугула негеттинер курлавырларны ап турар, а оон дараазында даалганы үргүлчү күүсетпези чаңчыл болган. ССРЭ-ниң Күрпланының дыңнатканы-биле алырга, 1967 чылда Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкун министерствозу шиңгээдип алза чогуур тракторларның 8 моделинден 6 модельдиң тракторларын калбаа-биле бүдүрүп үндүрерин эгелевээн. Бо министерство конструктор бюроларының база бодунуң өске-даа элээн хөй бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылы дээш контрольду кошкак боттандырып турар. Оон түңнелинде бодунга эргежок чугула чаа машиналарны көдээ ажыл-агый албайн турар. Тудуг, коммуналдыг машина тудуушкунунуң министерствозу чаа суггат техниказын бүдүрүп үндүрер даалгаларны эрткен чылын күүсетпээн. Химия үлетпүрүнүң министерствозунда чаа техниканы ажыглалга нептередириниң болгаш ажылдаарының аргаларын шиңгээдип алырының байдалы база ындыг. Ону шуут соксадыр херек. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга ниитилел бүдүрүлгезин улам чогумчалыг болдурары техниктиг депшилгеден хамааржыр. Министерстволар болгаш министрлер чаа техниканы ажыглалга нептередиринге боттары харыысалгалыг болур хүлээлгелиг.

Чаа машиналарны чогаадып кылыры көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң негелделериниң өскени-биле деңге чоруттунар ужурлуг. Конструктор бюроларын быжыглаары, оларга дуза чедирери кончуг чугула. Трактор көдээ ажыл-агый болгаш мелиорация машиналарының тудуушкунунга чугула машиналар болүктериниң талазы-биле кол конструкторларлыг турары чогумчалыг деп чүве черле билдингир, олар көдээ ажыл-агыйга амгы үениң техниказын чогаадып кылып бээрин күрүне мурнунга харыылаар. Чаа, мурнакчы көдээ ажыл-агый техниказын кыска хуусааларда чогаадып тургусканы дээш конструкторларга болгаш коллективтерге тыпсыр улам бедик шаңналдарны тургусса чогуур. Оон дугайында чогуур дүрүмнерни үлетпүрүнүң оон өске адырларындаазы дег төлевилеп кылыры эргежок чугула.

Тракторларның, көдээ ажыл-агый болгаш мелиорация машиналарының чагыкчылары министерстволар-биле конструктор организацияларының дорт харылзааларын бот-орулга-чарылгалыг керээлер ёзугаар быжыглаарының дугайында айтырыгны өөренип көргеш, шиитпирлээр херек. Хереглекчилер боттарынга хамыктың мурнунда эргежок чугула машиналарның чагыгларын бергеш, оларны чогаадырын акшаландырып болур ийик.

Көдээ ажыл-агыйны техника-биле чепсеглээриниң перспективтиг айтырыгларын дозевилээринче, хөй ажылдарны автоматчыдарынче база улам улуг кичээнгейни салыры чугула бөөп турар. Ажылдаарының шуут чаа аргаларынга, энергияның болгаш материалдарның чаа хевирлеринге үндезилеттинген, даартагы хүннүң машиналарын, келир үениң механизациязын бөгүн бодаар херек.

Эштер! Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң талазынга улуг сорулгаларны тургузуп турар бис, ынчангаш продукция хүлээп алыр болгаш сайзырады ажылдап кылыр үлетпүрүнүң ажылын улам экижидери-биле холбашкан улуг айтырыгларны шиитпирлээри эргежок чугула.

Бир черге эът сайзырады ажылдап кылыр, оон өске черлерге — сүт ажылдап кылыр бүдүрүлге черлериниң күчү-шыдалының чедишпестээринге үргүлчү таваржып турарын билир болгай силер. Соодукчулар чер болганда чедишпес. Сайзырады ажылдап кылыр үлетпүрүнүң хөй бүдүрүлгелери эргижирээн дериглер-биле ажылдап, чаа технологияны ажыглалга кошкак нептередип турар. Чуртта чаа-чаа элеваторларның, складтарның, кадагалал черлериниң тудуун чорудуп турар болза-даа, көдээ ажыл-агый продуктуларын кадагалаары эң чидиг айтырыг болбушаан.

Сайзырады ажылдап кылыр үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлериниң тудуг планнары чылдың-на күүсеттинмейн турары-биле эптежип болбас. Чижээ, бо чылын ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозунуң тудугларынга тудуг-монтаж ажылдарының тос ай планы чүгле 84 хуу, ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунуунга—78, ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министерствозунуунга—77 хуу күүсеттинген. Эвилел министерстволары болгаш ведомстволар база чер-черниң органнары тускайлап берген хөреңгилерни четче ажыглаар, продукция сайзырады ажылдаар, кадагалаар чаа күчүлерни ажыглалга ой-шаанда киирер хемчеглерни алыр ужурлуг.

Улус ажыл-агыйының планын чогаадып кылырда көдээ ажыл-агый продуктуларын, чиг-эдин хүлээп алыр, сайзырады ажылдаар үлетпүрүнү хөгжүдеринче, оон материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче улам улуг кичээнгейни салыры биске эргежок чугула. Сайзырады ажылдап кылыр бүдүрүлге черлерин болгаш склад оран-саваларын шын таарыштыр тургузары чугула ужур-дузалыг. Оларны бүдүрүлге черинге чоок кылдыр тударынче угланган хемчеглерни чайгылыш чок боттандырар ужурлуг деп чүве черле билдингир. Ногаа, чимис болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа чиг-эдин сайзырады ажылдап кылыр бүдүрүлге черлерин тударынга колхоз, совхозтарның эгелээшкинин бүгү хемчеглер-биле деткиири чүүлдүг. Күрүне органнарының талазындан оларга бүгү хемчеглер-биле дуза чедирзе чогуур.

Көдээ ажыл-агый продукциязын хүлээп алырын белеткел организацияларының болгаш ажылдап кылыр бүдүрүлге черлериниң шуут-ла колхоз, совхозтарга боттандырарының дугайында бодалдарлыг саналарны хөй удаа чугаалап турган. Ону дораан шуудадып алыры берге, ынчалзажок белеткел организацияларының болгаш сайзырадылга үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлериниң тускайжыттынган транспорту-биле продукция хүлээп алырының, чедирип бээриниң ындыг системазынче шилчиир хемчеглерни амдыгааштан-на төлевилеп алза чогуур.

Көдээ тудугнуң айтырыгларын допчулап чугаалаарын чөпшээреп көрүңер. Колхозтарга, совхозтарга бүдүрүлге, чуртталга болгаш культура-амыдырал тудуунуң хемчээ чылдыңна улам улгадып турар. Көдээде тудуг баазазы тургустунуп турар. Ындыг-даа болза көдээ тудугнуң айтырыгларынче бисте чогуур кичээгейни салбайн турарын миннип чугаалаар херек. Ол сорулгаларга тускайлап берип турар капитал салыышкыннары четче ажыглаттынмайн турар. Чижээлээрге, көдээге бо чылдың тос айларының дургузунда тудуг-монтаж ажылдарынга ажыглаар кылдыр тускайлап берген хөреңгиден 159 миллион рубль шиңгээдип алдынмаан. Эвилелдешкен республикаларга көдээ тудуг министерстволары элээн каш чыл дургузунда ажылдап келген болгай. Ынчанмыже оларның хөйү боттарын ам-даа ылап бүзүредип көргүспээн.

Көдээ тудугда байдалды үндезини-биле өскертири биске эргежок чугуга. Көдээге капитал тудугнуң планнарын чугаа чок күүседир болгаш акша тускайлаан хөреңгини шиңгээдип алыр хемчеглерни алыры-биле чергелештир тудуг, төлевилел организацияларын быжыглаарынче, чөрчериң тудуг материалдарын бүдүрерин хөгжүдеринче оны кичээнгей салдынган турар ужурлуг.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көдээге тудугну экижидерин чугула ужур-дузалыг деп үнелевишаан, чоокта чаа доктаал хүлээп алган. Чурттакчыларлыг көдээ девискээрлерни чуртталга болгаш культура-амыдырал талазы-биле таарымчалыг эки байдалдарлыг, чаагайжыттынган суурлар кылдыр чоорту чаартырының кол угланыышкыннарын ол доктаалда тодаргайлап айыткан. Ол сорулганы шиитпирлээри эвээш эвес үе-шакты болгаш улуг күжениишкиннерни негээр. Көдээ тудугнуң айтырыглары партия болгаш совет органнарның кичээнгейиниң төвүнге үргүлчү турар ужурлуг.

Колхоз, совхоз бүдүрүлгезин хөгжүдеринге совет эртем улуг үлүгхууну киирип турар. Көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар эртемденнерниң ажыл-ижин партия болгаш улус бедин-биле үнелеп турар. Оон-биле чергелештир көдээ ажыл-агый талазы-биле эртем шинчилелдериниң деңнели, калбарыышкыны бистиң хөгжүлдевистиң өзүп турар негелделерин ам-даа харыылавайн турар.

Эртемденнерниң үре-түңнелдиг ажылдаарынга эргежок чугула бүгү байдалдарның тургустунган турарының дугайында доктаамал сагыш салыр ужурлуг бис. Олче угланган чугула шиитпирлерни СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели сөөлгү үениң дургузунда үндүрген. Көдээ ажыл-агыйга эртем-шинчилел ажылдарын улам экижидер болгаш хөгжүдер хемчеглериниң дугайында база үрезин ажылын экижидер дугайында доктаалдарны ынча деп чугаалап турарын ол. Эштерниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ол шиитпирлерни институттарның болгаш дуржулга станцияларының коллективтери, колхозтар, совхозтар эки хүлээп көрген. Оларны боттандырары шинчилелдерни көдээ ажыл-агыйга улам чогумчалыг болдурарынга база эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге чугаа чок дузалыг болур.

Көдээ ажыл-агыйның ишчилери көдээ ажыл-агый культураларының чаагай дүжүттүг сорттарын болгаш малдың, күштүң бедик продуктулуг чаа уксааларын бистиң эртемденнеривистиң тургузарынга онза сонуургалдыг. Көдээ ажыл-агыйның техниктиг деңнелин бедидер болгаш колхозтарга, совхозтарга экономика ажылын сайзырангайжыдар айтырыгларның талазы-биле эртемденнер улам идепкейлиг ажылдаар деп идегеп турар бис. Үнүштерниң хоралакчыларынга болгаш аарыгларынга удур демисежириниң улам чогумчалыг чепсек-хөреңгилерни, ылаңгыя биология аргаларын тургузарынче база шыңгыы кичээнгейни салза чогуур. Амгы үеде математиканың, механиканың, физиканың, химияның, биологияның болгаш өске-даа эртемнерниң чедишкиннерин чогумчалыг ажыглавайн, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин чедишкинниг хөгжүдер арга чок деп чүве билдингир, ынчангаш билиглерниң өске адырларының эртемденнери көдээ ажыл-агыйга улуг дуза чедирер сорулгалыг.

Социалистиг чурттарның эртем-техниктиг кады ажылдажылгазын улам калбартырын болгаш ханыладырын чугула ужур-дузалыг деп үнелеп турар бис. Көдээ ажыл-агыйның эртем шинчилелдериниң талазы-биле, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар техниканы, чемишчидилгелериниң чаа хевирлерин, көдээ ажыл-агый культураларының эки сорттарын, малдың уксааларын тургузарынга база-ла бистиинде ышкаш сонуурганчыг чүүлдер Болгарияда, Венгрияда, ГДР-де, Польшада, Румынияда, Чехословакияда болгаш өске-даа чурттарда хөй. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам чогумчалыг болдурар улуг ажылды чорудуп турар. Дуржулганы калбаа-биле солчуру, бистиң күжениишкиннеривисти каттыштырары, эртемниң, мурнакчы практиканың чедишкиннерин бот-боттарының аразынга ажыглажыры көдээ ажыл-агыйга эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн оранчок улгаттырарын чедип алыр арганы бүгү социалистиг чурттарга берип турар.

Көдээ ажыл-агыйны техника-биле чаарты чепсеглээри күрүнеден болгаш колхозтардан улуг капитал салыышкыннарын негээр деп чүве черле билдингир. Ынчангаш бис ону үргүлчү өөренип көрүп, көдээниң өзүп турар хереглелдерин хандырып, көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын таарыштыр хөгжүдерин хандырын болгу дег хөреңгилерин бистиң национал орулгавыстан үндүрүп бээр арганы тывар ужурлуг бис. Ам-даа база келир беш чылда улус ажыл-агый планын ажылдап кылыр үезинде-даа ол шугумну быжыы-биле удуртулга болдурар ужурлуг бис.

(Тончузу 4-ну арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ПЛЕНУМУ

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткели

Ш. Көдээ ажыл-агыйның экономиказының чамдык айтырыглары

Эштер! Көдээ ажыл-агый экономиказының чамдык айтырыгларынга доктаарын чөпшээреп көрүүдер. Доктаамал планнарга болгаш тараапы пландан ажыр сатканының материал талазы-биле идиг бериишкинниг үндезилеттингени көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелдеринің принцини болуп бүрүнү-биле бадыткаанын сөөлгү чылдарның дүржулгазы көргүскен. Пландан ажыр садып алыры-биле дүүшүүргөн доктаамал планнарны доктаатканы чем продуктуларынга болгаш чигзөкке түрттүн хереглелин эң долу хандырар арганы берип, колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезин чайгылыш чок көдүрериңге экономика талазыбиле эргежок чүүлә таарымчалыг байдалдарны хандырып турар.

Партияның Төп Комитединиң Политбюрозу бо принципти моон соңгаар-даа хевээр артырза чогуур деп санап турар.

Колхозтар болгаш совхозтар ажыл-агыйны хөгжүдүрүнің перспективазын эң эки кылып болур аргалыг болган туразы дээш, бүдүрүлгени эки планнаар, агрономия, организас-техниктиг болгаш өске-даа хемчеглерниң комплексизин ажылдап кылыр, келир беш чылда тараапы болгаш өске-даа продуктуларны садып алырының доктаамал планнарын өйлааңда доктаалары ажыктыг.

Политбюро келир беш чылда (1971—1975 чылдарда) күрүнеңи тараа садып алыр доктаамал планны амгы беш чылда доктааткан ол-ла хемчээлдиң хирези-биле хевээр артырар, эргежок чүүлә болу бергенде, республикалар, крайлар болгаш областтар аайы-биле чамдык өскерилгелерни киирер деп санаалы Пленумга көрдүрери-биле киирип турар.

Рис белеткээриниң планын түскай доктаадыры ажыктыг. Бис бир тээ рис тарылгазының чаа суггаттыг шөлдерин чыл бүрүде ажыглалга киирер-төлээде, ол план чылдар аайы-биле көвүдээр ужурлуг шыкаш-тыр.

ТК-ның Пленуму бо бүгү саналдарны таарымчалыг деп санаар болза, хүлээп алдынган принциптерге дүүштүр көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының планнарының төлевилелдерин чүртке болгаш эвилелдешкен республикалар аайыбиле ажылдап кылырын база ТК-ның Политбюрозунга көрдүрери-биле киирерия ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дагзып болур.

Республикаларга, крайларга, областтарга болгаш районнарга садып алышкын планнарын ажылдап кылып, ажыл-агыйларга чедирериңге чыл хире үе эртер ышкаш-тыр. Мынчангаш 1970 чылдың эгезинде ажыл-агый бүрүзүнге 1971—1975 чылдарда көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының бадылаттынган доктаамал планы бар болур.

Чүртүн план болгаш көдээ ажылагый органнары, колхозтар болгаш совхозтар келир беш чылда планны ажылдап кылыр үезинде продукция бүдүрерин өстүрериниң күрлавырларын эң долузу-биле барымдаалап, ажыл-агыйларны специализастаарының айтырыгларын өөренип көөр ужурлуг. Специализация — көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын белидериниң шын оруу болуру чугаа чок, мынчангаш ону эң идепкейлин-биле чорудар херек. Бо херекке чаңгыс аай майык барымдаалаар чорукту болдурбас болбайн аан, чер-черниң байдалдарын болгаш Россия Федерациязының областарында, Украинада база өске-даа республикаларда эки дүржулганы барымдаалап көөр херек. Көдээ ажыл-агыйның эвилел болгаш республикалар министерстволары база ортем албан чөрлери специализациязының дүржулгазын өөренип көөрүнге болгаш түннеп байыдарынче улуг кичээнгейни үгландырар ужурлуг.

Планныг чорук — ажыл-агыйның социалистиг системазының эң чүгүлә артык күжү болгаш оон хөгжүдээнииң дүрүм ёзугаар болур кол чүүлдериниң бирээзи. Бистиң сорулгавыс болза, ол артык күштү эң долу ажыглаары, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин эң дүргеи көвүдедири, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын көдүрер сорулга-биле планнаашкынны бүгү хемчег-биле быжыглаары база сайзырангайжыдары болур.

Доктаамал план-биле чергелештир күрүне мурнундагызы ышкаш, пландан ажыр элээн хөй санныг тараапы болгаш өске-даа продуктуларны садып алыр апаар. Тараа бүдүрерин көвүдеткени база күрүнеге тараапы доктаамал пландан ажыр сатканы дээш колхозтарны болгаш совхозтарны деткип шаңнаары-биле кызыытаска болгаш өске-даа чамдык тараа культураларынга садып алыр кол өртекке 50 хуу хемчээлдиг немелдени доктаатканын билир болгай силер. Деткип шаңнаарының ындыг чүрүмү ажыл-агыйларның сонуургалдыын бедидип, бүдүрүлгени өстүрериңге хуналап турар, ол чүрүм болуун болгаш колхозчуларга, совхозтар ажылдакчыларынга билдинтир.

Пландан ажыр тараапы садып алырының идиг бериишкинниниң доктаатткан чүрүмүн өске-даа чамдык көдээ ажыл-агый продуктуларынга база неттередир дүгайында саналды хөй эштер чугаалап турар. Ол саналды кичээнгейге алыры чугула. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш садып алырын өстүрериниң экономика талазыбиле ол хире күчүлүг быраазын калбаа-биле ажыглаары биске чугула. Бо саналды түүлдүг деп санаар болза, амгы практиканы барымдаалаап, ол системаны ажылдап кылырын чогуур органнарга дагзыр ужурлуг.

Совхозтарның пландан ажыр продукция дээш кол өртекке немелде хевир-биле алган хөреңгилериниң чамдык кезиин совхозтар ажылчынарын, түскай эртемниглерни болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларын немей деткип шаңнаарынга ажыглаар дүгайында саналдар чергерден кээп турар. Бистиң бодалывыс болза, ол саналдарны кичээнгейге алыры чугула, мынчангаш оларны деткизе чогуур. Ындыг чүрүм совхозтар ажылдакчыларының күш-ажылчы идепкейин улам белидеринге дузалаар. Колхозтарга хамаарыштыр кандыгыл дизе, уставты ёзугаар олар ындыг айтырыгларны колхозчуларның ниити хуралдарының көргенин ёзугаар шиитпирлээр.

Көдээ ажыл-агый продуктузунга өртектериниң дүгайында чамдык саналлар, март Пленумунуң соонда доктаатткан садып алыр өртектер колхозтарның хөй нуруузунуң бүдүрүлге чарыгдалдарын дуглап, дагыы бүдүрүүшкүнүүт бүдүрүлгени калбартырынга оларның чыылдаларлыг болурунга дузалап турар. Күштүт турар садып алыр өртектерни чоокку үеде колдуунда хевээр артырза чогуур деп, Политбюро санап турар. Ындыг болза-даа чамдык өскерилгелерни киирери ажыктыг шыкаш-тыр. Бирги ээлчегге ногаага, хөвенге болгаш куш эълинге өртектерни тодаралыр херек. Көдээ ажыл-агыйның бедик шынарлыг продукциязын садарынга колхозтарны болгаш совхозтарны улам сонуургатса чогуур. Түе-түе продуктулар аайыбиле өртектериниң зоналар дифференциязын эвилеттинип турар.

Ажыл-агыйларга тракторларны, минералдыг чемиштидилгелерни болгаш өске-даа материал-техниктиг херекселдерни своортүп чедирери-биле холбашкан чарыгдалдар дүгайында айтырыгны кичээнгейге алыры чөптүг. Хандырыкчы заводтардан азы станция чанында баазалардан ырак ажыл-агыйлар ол чарыгдалларны элээн хөй хемчээли-биле үндүрүп турар. Материал-техниктиг херекселдерге чарыгдалдар талазы-биле бир дең байдалдарга колхозтарны болгаш совхозтарны тургузары ажыктыг шыкаш-тыр.

Колхозтардан олча-ажык үндүрүүн тыртарының системазын улам ынай сайзырангайжыдары база негеттинип турар. Ажыл-агыйларның орулгазының денилеринден хамаарыштыр үндүрүт онаарының дифференциязаан хемчээлин доктаадыры эң шын болур дээр дүгайында саналларны чугаалап турар.

ССРЭ-ниң Күрпланы, ажыл-агый болгаш сан органнары эртемденнерниң киржилгези-биле бо бүгү айтырыгларны өөренип көрүп, саналларын киирер ужурлуг.

ТК-ның март Пленумунга, а оон дараазында партияның XXIII съездизинге бис хөй колхозтарны совхозтар кылыр эде организастаар чүткүлдү чүүүн-биле-даа бадыткаттынмаан деп санаан болгай бис. Моон-биле кады сорулга болза, көдээде ажылагыйның социалистиг бир хевирин өске хевири-биле солуурунда эвес, а ниитизиниң ажыл-агыйын организастаарының колхоз-даа база совхоз-даа хевирин бүгү хемчег-биле быжыглап, хөгжүдери болур деп тодаратказ. Ындыг болза-даа хөй санныг колхозтарны совхозтар кылыр эде организастаар дүгайында дилеглернин келири ам-даа үргүлчүлевишаан.

1957 чылдан 1967 чылга чедир үениң дургузунда чүртте совхозтарның саны 2 ажыг катап көвүдээн— 5,9 мүңдан 12,8 мүңга четкен. Оларга көдээ ажыл-агыйның 292 миллион гектар ажыктыг чөрлерин быжыглаан. Чүрттүн бүгү тарылга шөлүүн 43 хуузу совхозтарда мөөннеттингген. Совхоз бүдүрүлгези — бистиң ажыл-агыйывыстың ажок улуг адыры болуп турар шыкажыл.

Ынчанмыжок ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның көдээ ажыл-агый министерстволары, чер-чер органнары совхозтарже чогуур кичээнгейни утландырбайн турар. Оларның хөй багай ажылдап, бүдүрүлге болгаш сан-хөө ажыл-чорудулгазы чавыс көргүүлгелиг болуп турар.

Колхозтарны эде организастаарының күсели-биле совхозтар санының өзүлдези ол чылдарда капитал салыышкынларның чогуур көвүденишткинии-биле капсырлашпаан. Ол чорук бир совхозка онаштыр алырга капитал салыышкынларның хемчээли биче кызырлырынга чедирген. Мынчангаш хөй санныг чаа совхозтарны тургусканы оларны хөгжүдеринге көрдүнген күрүне хөреңгилерин быдарадырынга чедирген болгаш чаа-даа база эрги-даа совхозтарның материалдыг баазазын четчир кылдыр быжыглаарын хандырбайн турар.

Бүгү совхозтарны бедик бүдүрүкчулуг болгаш бедик орулгалыг ажыл-агыйлар болдурар төлээде, совхозтарның ажылынче онза шынгыы кичээнгейни көрүндүрерин ол бүгү хүлээдип турар. Ол чорук чүрттүн бүгү совхозтарының үштүн ийи кезии мөөнеттинген РСФСР-ниң болгаш Казах ССР-ниң удуртукчу органнарынга хамыктын мурнунда хамаарыжып турар.

Мелиоративтиг ажылдарның улуг хемчээлин суг ажыл-агыйының органнарынга бедик негелделерни салып турар. ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозун тургусканывыс кончуг шын болган. Министерство болгаш оон чер-черде органнары суг ажыл-агыйының болгаш суг тудуунуң организациязын тургузар, оларны кадрлар-биле быжыглаар талазы-биле кыска хуусаада эвээш эвес ажылдарны кылганнар. Мынчаза-даа министерствоиун ажылында ам-даа чедир кылбаан түүлдер хөй. Суг ажыл-агыйының шынарын бедидер, мелиоративтиг системаларны шын ажыглаар талазы-биле харыысалга ам-даа куду. Суг ажыл-агый чөрлери биле көдээ ажыл-агый органнарының түе-түе әрге-хүлээлгелери амгаа четче тодаратпышаан.

«Сельхозтехниканың» ажылып моон соңгаар эки идиг бериишкинниниң база негеттинип турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның бүдүрүлге-техниктиг хандырылгазында улуг-улуг четчестерниң дүгайында чер-черден эвээш эвес хомудалдар кээп турар. Машиналарны, артык кезектерни, чүдүт материалдарын болукүн транспортубиле ажыл-агыйларга шуут төпчүткен чүрүм-биле чедирип бээрин организастаарын, дериг-херекселдерни чыып эптээр ажылды болдунга ап, оларны монтажтаарын, үлегерлеп чугаалаарга, колхозтар болгаш совхозтар шуут-ла хөделип чоруур белеи техниканы алган түрүн дээш, ол бүгү ажылдарны күүседирин «Сельхозтехникага» дагзыр деп саналлар үнүп турар.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын, ылангыя ногааларны болгаш чимистерни белеткээрин эки идиг бериишкинниниң база негеттинип турар. Ажыл-агыйларның орулгазының денилеринден хамаарыштыр үндүрүт онаарының дифференциастаан хемчээлин доктаадыры эң шын болур дээр дүгайында саналларны чугаалап турар. Күштүт турар садып алыр өртектерни чоокку үеде колдуунда хевээр артырза чогуур деп, Политбюро санап турар. Ындыг болза-даа чамдык өскерилгелерни киирери ажыктыг шыкаш-тыр. Бирги ээлчегге ногаага, хөвенге болгаш куш эълинге өртектерни тодаралыр херек. Көдээ ажыл-агыйның бедик шынарлыг продукциязын садарынга колхозтарны болгаш совхозтарны улам сонуургатса чогуур. Түе-түе продуктулар аайыбиле өртектериниң зоналар дифференциязын эвилеттинип турар.

Ажыл-агыйларга тракторларны, минералдыг чемиштидилгелерни болгаш өске-даа материал-техниктиг херекселдерни своортүп чедирери-биле холбашкан чарыгдалдар дүгайында айтырыгны кичээнгейге алыры чөптүг. Хандырыкчы заводтардан азы станция чанында баазалардан ырак ажыл-агыйлар ол чарыгдалларны элээн хөй хемчээли-биле үндүрүп турар. Материал-техниктиг херекселдерге чарыгдалдар талазы-биле бир дең байдалдарга колхозтарны болгаш совхозтарны тургузары ажыктыг шыкаш-тыр.

Колхозтардан олча-ажык үндүрүүн тыртарының системазын улам ынай сайзырангайжыдары база негеттинип турар. Ажыл-агыйларның орулгазының денилеринден хамаарыштыр үндүрүт онаарының дифференциастаан хемчээлин доктаадыры эң шын болур дээр дүгайында саналларны чугаалап турар.

ССРЭ-ниң Күрпланы, ажыл-агый болгаш сан органнары эртемденнерниң киржилгези-биле бо бүгү айтырыгларны өөренип көрүп, саналларын киирер ужурлуг.

ТК-ның март Пленумунга, а оон дараазында партияның XXIII съездизинге бис хөй колхозтарны совхозтар кылыр эде организастаар чүткүлдү чүүүн-биле-даа бадыткаттынмаан деп санаан болгай бис. Моон-биле кады сорулга болза, көдээде ажыл-агыйның социалистиг бир хевирин өске хевири-биле солуурунда эвес, а ниитизиниң ажыл-агыйын организастаарының колхоз-даа база совхоз-даа хевирин бүгү хемчег-биле быжыглап, хөгжүдери болур деп тодаратказ. Ындыг болза-даа хөй санныг колхозтарны совхозтар кылыр эде организастаар дүгайында дилеглернин келири ам-даа үргүлчүлевишаан.

1957 чылдан 1967 чылга чедир үениң дургузунда чүртте совхозтарның саны 2 ажыг катап көвүдээн— 5,9 мүңдан 12,8 мүңга четкен. Оларга көдээ ажыл-агыйның 292 миллион гектар ажыктыг чөрлерин быжыглаан. Чүрттүн бүгү тарылга шөлүүн 43 хуузу совхозтарда мөөннеттингген. Совхоз бүдүрүлгези — бистиң ажыл-агыйывыстың ажок улуг адыры болуп турар шыкажыл.

Ынчанмыжок ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның көдээ ажыл-агый министерстволары, чер-чер органнары совхозтарже чогуур кичээнгейни утландырбайн турар. Оларның хөй багай ажылдап, бүдүрүлге болгаш сан-хөө ажыл-чорудулгазы чавыс көргүүлгелиг болуп турар.

Колхозтарны эде организастаарының күсели-биле совхозтар санының өзүлдези ол чылдарда капитал салыышкынларның чогуур көвүденишткинии-биле капсырлашпаан. Ол чорук бир совхозка онаштыр алырга капитал салыышкынларның хемчээли биче кызырлырынга чедирген. Мынчангаш хөй санныг чаа совхозтарны тургусканы оларны хөгжүдеринге көрдүнген күрүне хөреңгилерин быдарадырынга чедирген болгаш чаа-даа база эрги-даа совхозтарның материалдыг баазазын четчир кылдыр быжыглаарын хандырбайн турар.

Бүгү совхозтарны бедик бүдүрүкчулуг болгаш бедик орулгалыг ажыл-агыйлар болдурар төлээде, совхозтарның ажылынче онза шынгыы кичээнгейни көрүндүрерин ол бүгү хүлээдип турар. Ол чорук чүрттүн бүгү совхозтарның үштүн ийи кезии мөөнеттингген РСФСР-ниң болгаш Казах ССР-ниң удуртукчу органнарынга хамыктын мурнунда хамаарыжып турар.

Мелиоративтиг ажылдарның улуг хемчээлин суг ажыл-агыйының органнарынга бедик негелделерни салып турар. ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозун тургусканывыс кончуг шын болган. Министерство болгаш оон чер-черде органнары суг ажыл-агыйының болгаш суг тудуунуң организациязын тургузар, оларны кадрлар-биле быжыглаар талазы-биле кыска хуусаада эвээш эвес ажылдарны кылганнар. Мынчаза-даа министерствоиун ажылында ам-даа чедир кылбаан түүлдер хөй. Суг ажыл-агыйының шынарын бедидер, мелиоративтиг системаларны шын ажыглаар талазы-биле харыысалга ам-даа куду. Суг ажыл-агый чөрлери биле көдээ ажыл-агый органнарының түе-түе әрге-хүлээлгелери амгаа четче тодаратпышаан.

«Сельхозтехниканың» ажылып моон соңгаар эки идиг бериишкинниниң база негеттинип турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның үндүрүлге-техниктиг хандырылгазында улуг-улуг четчестерниң дүгайында чер-черден эвээш эвес хомудалдар кээп турар. Машиналарны, артык кезектерни, чүдүт материалдарын болукүн транспортубиле ажыл-агыйларга шуут төпчүткен чүрүм-биле чедирип бээрин организастаарын, дериг-херекселдерни чыып эптээр ажылды болдунга ап, оларны монтажтаарын, үлегерлеп чугаалаарга, колхозтар болгаш совхозтар шуут-ла хөделип чоруур белеи техниканы алган түрүн дээш, ол бүгү ажылдарны күүседирин «Сельхозтехникага» дагзыр деп саналлар үнүп турар.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын, ылангыя ногааларны болгаш чимистерни белеткээрин эки идиг бериишкинниниң